T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI

127781

OSMANLI MİMARÎSİ İÇİN KAYNAK

HADÎKATÜ'L-CEVÂMİ'

(II. Cilt)

İNCELEMELİ METİN ÇEVİRİSİ

127781

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe Gül BAŞARAN

Danışman
Prof. Dr. Muhittin SERİN

İSTANBUL 2001

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER II
ÖNSÖZ XII
GENEL KISALTMALAR XV
BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI XVI

GİRİŞ 1
I. ESERİN BUGÜNKÜ HARFLERLE YAZILMASINDA İZLENEN YOL 1
II. HÂFIZ HÜSEYİN AYVANSARÂYÎ 6
A. Hayatı *6*
B. Eserleri *7*
1. Hadîkatü'l-cevâmi' 7
a. Eser Hakkında Genel Bilgi 7
b. Zeyilleri 8
b. I. Ali Satı Efendi'nin Zeyli 8
b. II. Süleyman Besim Êfendi'nin Zeyli 9
c. Hadîkatü'l-cevâmi' İle İlgili Olarak Yapılan Diğer Çalışmalar 10
d. Yazma Nüshaların Değerlendirilmesi ve Tasnîfi 12
f. Yazma Nüshalarının Tanıtımı 15
2. Mecmûa-i Tevârih 21
3. Vefeyât-ı Ayvansarâyî 22
4. Vefeyât-ı Selâtîn ve Meşâhîr-i Ricâl 22
5. Eş'arnâme-i Müstezâd 23
6. Âşık Ömer Dîvânı 23

EL-CİLDÜ'S-SÂNÎ MİN *HADÎKATÜ'L-CEVÂMİ'* 24
I. BEYOĞLU İLÇESİ 24
A. Kasımpaşa *24*
1. Güzelce Kasım Paşa Câmii 24
2. Sürûrî Mescidi 27
3. Yahyâ Kethüdâ Câmii 28
4. Tahta Kadı Mescidi 29
5. Eyyühüm Mescidi 29
6. Hacı Ahmed Câmii 30
7. Emin Bey Câmii 31

8. Ağa Câmii 32
9. Şahkulu Mescidi 32
10. Asma Mescidi 33
11. Kamer Hâtun Mescidi 34
12. Sarı Lütfi Mescidi 34
13. Tozkoparan Mescidi 35
14. Kaptan Mescidi 35
15. Çatma Mescidi 36
16. Bedreddin Mescidi 36
17. Karanlık Mescidi 36
18. Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mescidi 37
19. Dizdar Mescidi 39
20. Altuncu Mescidi 39
21. Hacı Hüsrev Mescidi 39
22. Kara İmâm Mescidi 40
23. Sakızağacı Mescidi 40
24. Kapıüstü Mescidi der-Kurb-i Tersâne 41
25. Dîvânhâne Mescidi 41
26. Çorlulu Ali Paşa Câmii der-Derûn-ı Tersâne-i Âmire 42
27. Zindan Mescidi der-Tersâne-i Âmire 44
28. Sivrikoz Mescidi 44
29. İbâdullah Mescidi 45
30. Yeldeğirmeni Mescidi 46
31. Yeniçeşme Mescidi 47
32. Saçlı Emir Efendi Câmii 48
33. Kulaksız Mescidi 49
34. Okmeydanı Mescidi 49
35. Sinan Paşa Câmii 52
36. Gazanfer Ağa Mescidi 53
37. Küçük Piyâlepaşa Mescidi 53
38. Gedik Abdi Mescidi 54
39. Pişmâniye Mescidi 54
40. Sirkeci Mescidi 55
41. Nalıncı Mescidi 55
42. Kurt Çelebi Mescidi 56
43. Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi Mescidi 57
44. Piyâlepaşa Câmii 60
45. Kalyoncular Kışlası Câmii der-Kurb-i Tersâne-i Âmire 63
B. Galata'da Kale Dâhilinde Bulunan Câmi' ve Mescidler 66
1. Arap Câmii 66
2. Galata Yeni Câmii Denmekle Meşhûr Vâlide Câmii 70
3. Manastır Mescidi 72
4. Alaca Mescid 72
5. Hacı A'ver Mescidi 72
6. Emekyemez Mescidi 73
7. Yolcuzâde Mescidi 73

8. Okçu Mescidi 73
9. Bereketzâde Mescidi 74
10. Şehsuvar Mescidi 74
11. Kürekçiler Mescidi 74
12. Bektaş Efendi Mescidi 75
13. Kemankeş Mustafa Paşa Câmii 75
14. Sultan Bâyezîd Mescidi 76
15. Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi 76
C. Galata Kulesi'nin Kapıları *77*
D. Galata Kulesi'nin Dış Kısmındaki Câmi' Mescid ve Bazı Tekkeler *78*
1. Meyyit İskelesi Mescidi 78
2. Azapkapısı Câmii 78
3. Nişancı Mescidi 79
4. Yelkenci Hanı Mescidi 80
5. Eski Yağkapanı Câmii 80
6. Yağkapanı Câmii 81
7. Kurşunlu Mahzen Câmii 81
8. Yazıcı Câmii 84
9. Galata Mevlevîhânesi Mescidi 85
Hâlet Mustafa Efendi'nin Terceme-i Hâli 90
Dergâh-ı Mezbûr Mezâristânında Medfûn Bulunanlar 91
10. Bozacı Sokağı Mescidi 92
11. Hendek Mescidi 93
12. Karanlık Mescidi 93
13. Palamut Mescidi 94
14. Galata Sarayı Mescidleri 94
Galata Kulesi 103
E. Tophâne'den Dolmabahçe'ye Kadar Olan Câmi' ve Mescidler *104*
der-Beyân-ı Tophâne-i Âmire 104
1. Tophâne Câmii 105
2. Karabaş Tekkesi Mescidi der-Kurb-i Tophâne 109
3. der-Beyân-ı Câmi'-i Nusretiye der-Kışla-i Arabacıyân Tophâne-i Âmire 110
Tafsîl-i Câmi'-i Şerîf-i Nusret 111
4. Defterdâr Câmii der-Kurb-i Câmii Nusret 113
5. Bostaniçi Mescidi der-Kurb-i Tophâne 114
6. Tomtom Mescidi der-Kurb-i Tophâne 114
7. Çukurcumâ Câmii der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 115
Mûmâileyh Muhyiddin Mehmed b. Ali'nin Terceme-i Hâli 116
8. Ekmekçibaşı Mescidi der-Kurb-i Tophâne 116
9. Kādirîhâne Mescidi der-Kurb-i Tophâne 117
10. Firuz Ağa Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 120
11. Rast Mehmed Ağa Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 120
12. Kuloğlu Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 121
13. Yenimahalle Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 121
14. Sakabaşı Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 122
15. Sormagir Câmii der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 122

16. Sirkecibaşı Mescidi der-Kurb-i Tophâne-i Âmire 123
17. Topçu Odaları Mescidi 123
18. Cihangir Câmii 124
19. Akarca Mescidi der-Kurb-i Câmii Cihangir 126
20. Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi der-Kurb-i Câmii Cihangir 127
21. Tophâne Ocağı Mescidi 128
22. Çivicilimanı Mescidi der-Salıpazarı 130
23. Aralık Mescidi der-Kurb-i Çivicilimanı 130
24. Salıpazarı Câmii der-Kurb-i Fındıklı 131
25. Hâtûniye Mescidi der-Kurb-i Fındıklı 131
26. Selîme Hâtun Mescidi der-Dâhil-i Dere-i Fındıklı 134
27. Pişmâniye Câmii der-Fındıklı 134
28. Hacı Receb Mescidi der-Kurb-i Fındıklı 135
29. Alçakdam Mescidi der-Kurb-i Fındıklı 135
30. Emir İmâm Mescidi der-Kurb-i Mahalli Mezbûr 135
31. Kazancı Câmii Kezâlik 136
32. Fındıklı Câmii 137
33. Kadı Mescidi der-Kurb-i Fındıklı 139
34. Çizmeciler Tekkesi Mescidi der-Kurb-i Kabataş 140
35. Kabataş Câmii 141
36. Bezirgân Mescidi der-Kurb-i Kabataş 142
37. Bağodaları Mescidi Kezâlik 143
38. Dolmabahçe Mescidi 143

II. BEŞİKTAŞ İLÇESİ 146
A. Beşiktaş Civârı (Ortaköy'e Kadar) *146*
1. Beşiktaş Câmi'-i Kebîri 146
2. Beşiktaş İskelesi Mescidi 149
3. Hayreddin İskelesi Mescidi 149
Beşiktaş'ın Sebeb-i Tesmiyesi 150
4. Arap İskelesi Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 151
Ni'met Efendi'nin Terceme-i Hâli 152
5. Vişnezâde Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 155
6. Süleymâniye Câmii der-Kurb-i Beşiktaş 157
7. Maçka Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 157
8. Ekmekçibaşı Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 158
9. Uzuncaova Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 159
10. Sormagir Odaları Mescidi Der-mahall-i Mezbûr 159
11. Abbas Ağa Câmii der-Kurb-i Beşiktaş 160
12. Hazînedâr Ağa Câmii der-Kurb-i Beşiktaş 162
13. Topal Hoca Mescidi 162
14. Sinan Paşa Mescidi der-Beşiktaş 163
15. Çanakçılimanı Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 163
16. Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 164
17. Beşiktaş Mevlevîhânesi Mescidi 164
18. Hanım Kadın Mescidi der-Kurb-i Mahalli Mezbûr 169

19. Yahyâ Efendi Mescidi 170
20. Gazâlî Mescidi der-Kurb-i Beşiktaş 176
B. Ortaköy *180*
1. Ortaköy Câmii 180
2. Mülkî Hâtun Mescidi 183
C. Defterdârburnu *184*
1. Defterdârburnu Câmii 184
D. Kuruçeşme *185*
1. Kuruçeşme Câmii 185
E. Bebek *186*
1. Bebek Câmii 186
2. Kayalar Mescidi der-Kurb-i Bebek 187

III. SARIYER İLÇESİ 188
A. Rumelihisârı *188*
1. Fâtih Câmii 188
2. İskele Mescidi der-Kurb-i Hisâr-ı Mezbûr 190
3. Fenârî Mescidi der-Dâhil-i Hisar 195
4. Arpa Emîni Mescidi 195
5. Torlak Dede Mescidi 196
6. Hamam Mescidi 196
B. Baltalimanı *197*
1. Baltalimanı Mescidi der-Kurb-i Hisar 197
C. Emirgân *200*
1. Emirgûnoğlu Mescidi 200
D. İstinye *204*
1. Derviş Reis Mescidi 204
2. Kürkçübaşı Mescidi 204
3. Çavuş Mescidi 204
4. Neslişah Mescidi 205
E. Yeniköy *206*
1. Osman Reis Câmii 206
2. Ali Paşa Câmii 206
3. Molla Çelebi Câmii 207
F. Tarabya *208*
1. Hacı Osman Câmii 208
G. Kefeliköy *208*
1. Hasan Paşa Mescidi 208
H. Büyükdere *209*
1. Cerrah Mahmûd Efendi Câmii 209
2. Kara Kethüdâ Câmii 210
I. Sarıyer Merkez *211*
1. Ali Kethüdâ Câmii der-Sarıyer 211
J. Rumelikavağı *212*
1. Kavak Hisârı Câmii 212
2. Karakaş Mescidi der-Kal'a-i Kavak 212

3. Vâlide Câmii der-Mahall-i Mezkûr 213

IV. BEYKOZ İLÇESİ 214
A. Anadolukavağı *214*
1. Anadolukavağı Mescidi 214
2. Ali Reis Câmii der-Hâric-i Kal'a-i Mezkûre 214
3. Yeni Câmii der-Hâric-i Hisâr-ı Mezbûr 214
4. Yoros Kal'ası Mescidi der-Kurb-i Kavak 216
B. Yûşâ Dağı *217*
1. Yûşa' Dağı Mescidi 217
Tokat Bahçesi 219
C. Akbaba Köyü *221*
1. Akbaba Câmii der-Kurb-i Yûşa' Dağı 221
D. Dereseki Köyü *222*
1. Dereseki Mescidi 222
E. Hünkâr İskelesi *222*
1. Hünkâr İskelesi Mescidi 222
2. Değirmenocağı Mescidi 223
F. Yalıköyü *224*
1. Yalıköyü Mescidi der-Kurb-i Hünkâr İskelesi 224
G. Beykoz Merkez *225*
1. Beykoz Câmii 225
2. Meryemzâde Mescidi der-Beykoz 227
H. Sultâniye *228*
1. Sultâniye Mescidi 228
I. İncirköyü ve Paşabahçesi *229*
1. İncirköyü Câmii der-Kurb-i Sultâniye 229
2. Paşabahçesi Câmii 230
İ. Çubuklu *231*
1. Çubuklu Ocağı Mescidi der-Kurb-i İncirköyü 231
İ. Kanlıca *234*
1. Sinan Efendi Mescidi der-Kurb-i Kanlıca 234
2. Kanlıca Câmii 235
J. Anadoluhisârı *238*
1. Dolay Mescidi der-Kurb-i Bahâ Körfezi 238
2. Anadoluhisârı Câmii 239
3. Sinan Efendi Mescidi der-Hisâr-ı Anadolu 240

V. ÜSKÜDAR İLÇESİ 241
A. Küçüksu ve Göksu *241*
Küçüksu Denmekle Ma'rûf Mesîregâh Beyânındadır 241
1. Bostancılar Câmii 243
2. Göksu Değirmeni Mescidi 243
B. Kandilli *244*
1. Kandilli Câmii 244
C. Vaniköyü *247*

1. Vaniköyü Mescidi 247
D. Kuleli (Yenimahalle) *249*
1. Seksoncular Mescidi der-Kurb-i Kule Bahçesi 249
2. Kulelibahçe Mescidi 249
E. Çengelköy *251*
1. Çengelkaryesi Mescidi 251
2. Kerîme Hâtun Câmii 252
3. Hamdullah Paşa Câmii 253
F. Beylerbeyi *254*
1. Beylerbeyi Câmi'-i Şerîfi 254
2. İstavroz Câmii 264
G. Paşalimanı *266*
1. Paşalimanı Câmii 266
H. Üsküdar Merkez *267*
1. Vâlide-i Atîk Câmii 267
2. Çinili Câmii der-Kurb-i Câmii Atîk Vâlide Sultan 270
3. Mihrimah Sultan Câmii 273
4. Câmi'-i Vâlide-i Cedîd 276
5. Câmi'-i Şerîf-i Ayazma 278
6. Câmi'-i Selîmiye 280
7. Câmi'-i Adliye der-Kurb-i Şemsipaşa 282
8. Şemsipaşa Câmii 283
9. Rum Mehmed Paşa Câmii 287
10. Hüdâyî Aziz Mahmûd Efendi Tekkesi Câmii 288
Mûmâileyh Şârih-i *Mesnevî* Sarı Abdullah Efendi'nin Terceme-i Hâli 295
11. İsfendiyar Mescidi der-Kurb-i İskele-i Balaban 296
12. Geredeli Mescidi der-Kurb-i Vâlide-i Cedîd 297
13. Bâbüssaâde Ağası Câmii 297
14. Gülfam Câmii 298
15. Dâvud Paşa Câmii 299
16. Ağa Mescidi 300
17. Yeniçeşme Mescidi 300
18. Ahmediye Câmii 301
19. Sultan Mahmûd Câmii der-Kurb-i Ahmediye 304
20. Bandırmalı Tekkesi Câmii 305
21. Hayreddin Mescidi 309
22. Kaymakçı Tekkesi Mescidi 310
23. Ağa Câmii 310
24. Tavâşî Câmii 311
25. Ahmed Çelebi Mescidi 311
26. Nalçacı Tekkesi Mescidi 312
27. Takkeci Mescidi 313
28. Tabaklar Mescidi 313
29. Murad Reis Mescidi 314
30. Alacaminâre Mescidi 315
31. Pazarbaşı Mescidi 315

32. Arakıyyeci Mescidi 315
33. Hacı Bekir Câmii.....316
34. Ağa Mescidi 317
35. Dârüşşifâ Mescidi der-Kurb-i Vâlide-i Atîk 317
36. Sâlih Efendi Mescidi der-Kurb-i Çınarlı Tekke.....317
37. Osman Efendi Câmii der-Kurb-i Atpazarı 318
38. Kavsara Mescidi 319
39. Fenâyî Tekkesi Câmii.....320
40. Kazasker Mescidi 322
41. Aşçıbaşı Mescidi 322
42. Taşçılar Câmii 323
43. Tazıcılar Ocağı Câmii der-Kurb-i Haydarpaşa 324
44. Kavak Sarayı Mescidi 324
45. Orta Suffe Mescidi 326
46. Kavak İskelesi Mescidi 326
47. Harâb Mescidi der-Kurb-i İskele-i Kavak.....326
48. Şerefâbâd Mescidi [der-Kurb-i Şemsi Paşa Sarayı] 328
49. Salacak Mescidi 329
50. Sinan Paşa Câmii 329
51. Fâtih Mescidi 330
52. Mirâhûr Mescidi 330
53. Kaptanpaşa Câmii 331
54. Tunusbağı Mescidi 332
55. İhsâniye Câmii 332
56. İhsâniye Mescidi der-Kurb-i Câmi'-i Mezkûr 333
57. Süleyman Paşa Câmii der-Kurb-i Doğancılar.....334
58. Çakırcıbaşı Câmii der-Kurb-i İhsâniye 335
59. Nasuhî Tekkesi Câmii 337
60. Şeyh Câmii 339
61. Çingene Fırını Mescidi 341
62. Toygar Hamza Mescidi 342
63. Fatma Hâtun Mescidi 343
64. Şücâ'bağı Mescidi der-Kurb-i Acıbadem 343
65. Serçe Mescidi der-Kurb-i Bülbülderesi.....344
66. Kumru Mescidi der-Kurb-i Küçük Yokuş 344
67. Tembeller Mescidi 344
68. Mumcubaşı Mescidi der-Kurb-i Sultantepesi.....344
69. Hatice Hâtun Mescidi der-Kurb-i Sultantepesi 345
70. Solak Sinan Mescidi 345
71. Durbâli Mescidi 346
72. Evliyâ Mescidi 346
73. Bulgurlu Mescidi 346
74. Bâkî Efendi Câmii 347
75. Mirzâzâde Câmii der-Mahalle-i Hâcce Hâtun.....348
Manzûme-i Mezkûre'nin Sûreti 349
76. Hacı Hoca Tekkesi Mescidi der-Sultantepesi 351

77. Altmış Odalar Mescidi 351
78. Odalar Mescidi der-Kurb-i Bülbülderesi....352
79. Haydar Dede Mescidi....352
80. Selâmiye Câmii 353

VI. ANADOLU YAKASINDA BULUNAN DİĞER CÂMİ'LER....354
A. Haydarpaşa....354
1. Haydarpaşa Câmii 354
2. İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi 355
B. Karacaahmet....358
1. Dedeler Mescidi 358
C. Kadıköy....360
1. Kadıköyü Câmii 360
Fenerbahçesi 362
2. Çakır Ağa Mescidi der-Karye-i Mezbûre....367
3. Ca'fer Ağa Mescidi 368
4. Sultan Mustafa Câmii 368
D. Bulgurlu....369
1. Bulgurlu Mescidi 369
E. Kısıklı....370
1. Kısıklı Mescidi 370
2. Selâmi Efendi Mescidi 371
F. Sarıkadı Karyesi 376
1. Sarıkadı Karyesi Mescidi 376

SONUÇ 379
BİBLİYOGRAFYA 381
LÜGATÇE 386
İNDEKS 415
RESİMLER LİSTESİ....466
RESİMLER 469

ÖNSÖZ

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî tarafından XVIII. yy'ın sonlarında kaleme alınmış olan *Hadîkatü'l-cevâmi'* câmi ve mescidler başta olmak üzere, tekke, mekteb, medrese, çeşme, sebil ve kasır gibi İstanbul'un dinî ve sivil mimârî eserleri hakkında bilgi veren en önemli kaynak eserdir. Eser İstanbul mimârîsinin yanısıra, târihten edebiyata, sosyo-kültürel hayata kadar Osmanlı ilim, sanat ve kültür târihi bakımından da önemli bilgiler ihtivâ etmektedir.

Ayvansarâyî eserini 1182/1768-69 yılında yazmaya başlamış, 1195/1781-82 yılında tamamlamıştır. Ali Satı Efendi, câmi ve mescidleri Ayvansarâyî'nin bıraktığı yerden 1253/1838 yılına kadar getirerek, bu kıymetli esere geniş ilâvelerle birlikte bir zeyil yazmıştır. Süleyman Besim Efendi de câmi ve mescidleri 1253/1838 yılından 1276/1859-60 yılına kadar getirerek ikinci bir zeyil hazırlamıştır.

Ali Satı Efendi'nin hazırladığı zeyil *Hadîkatü'l-cevâmi'* ismiyle 1281/1865 yılında, Matbaa-i Âmire'de, iki cilt olarak basılmıştır. Bugün elimizde olan ve *Hadîkatü'l-cevâmi'* olarak tanınan matbû eser bu zeyildir.

İnsanlık târihi boyunca tabiî güzellikleri ve coğrafî konumu itibâriyle dâima medeniyetlerin ilgi odağı olmuş olan İstanbul, üç büyük imparatorluğa başkentlik etmiş ve dolayısıyla büyük târihî ve kültürel zenginliklerin merkezi olmuştur. İslâmî Türk kültür ve medeniyeti de en ince ölçülerine burada ulaşmış, dünya çapında büyük eserler vücûda getirilmiştir. Bu eserler medeniyet târihinde ulaştığımız seviyeyi kavrama, yeni nesillere târihimizi öğretme ve târih şuuru kazandırma hususunda en canlı vâsıtadırlar. Böyle büyük bir medeniyeti tanımak, anlamak ve sevmek için İstanbul'u tanımak, sevmek ve korumak zarûrîdir. Bu bakımdan, İstanbul'un kaybolan târihî ve mimârî dokusu içinde, sâhip olduğumuz târihî zenginliği idrâk etmek ve sanat eserlerimize lâyık oldukları değeri vermek büyük bir önem arzetmektedir. Bu noktadan hareketle İstanbul mimârîsi başta olmak üzere, Osmanlı ilim, sanat ve kültür târihi bakımından vazgeçilmez bir kaynak olan *Hadîkatü'l-cevâmi'* isimli eseri yeni nesillerin hizmetine sunmayı hedef edindik. Sanat târihi alanında çalışma yapanlar başta olmak üzere, günümüz araştırmacılarının en önemli müracaat kaynağı olan bu

eserle ilgili olarak şimdiye kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak eserin bugünkü harflerle tam neşrini yapmak mümkün olmamıştır. Yeni nesillerin eski harfleri okuma güçlüğü çekmeleri bu önemli eserden gerektiği nisbette istifâde etmelerine imkân vermemektedir.

Çalışma alanı olarak kendimize eserin ikinci cildini seçtik ve Ali Satı Efendi'nin zeyli olan matbû *Hadîkatü'l-cevâmi*'i esas aldık. Matbû metni yazma nüshalarla karşılaştırarak *Hadîka* metninin hazırlanması ve bugünkü harflerle doğruya en yakın şekilde yazılması, çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Metni hazırlarken Ali Satı Efendi'nin ve Süleyman Besim'in zeyli olan yazma nüshaları görme imkânımız olmamıştır. İsveç, Uppsala Üniversite Kütüphanesi, nr. 673'te kayıtlı, Ali Satı Efendi'nin zeyli olan yazma nüshaya ulaşamadık. Yine Ali Satı Efendi'nin zeyli olan İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 2434'te kayıtlı nüsha ile Süleyman Besim'in zeyli olan İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 202'de kayıtlı nüshaları da, kütüphanenin 17 Ağustos 1999 târihindeki deprem sonrasında restorasyon sebebiyle araştırmacılara kapatılması nedeniyle göremedik. Bu sebeple matbû *Hadîka* metnini esas alıp, bu metni Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edilen iki yazma nüsha ile karşılaştırdık. Karşılaştırmada istinsâh târihi bilinen yazma nüshalar içinde en eski târihli nüsha olan *Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248*'de kayıtlı olan el-Hâcc Seyyid Ahmed Saîd b. Seyyid el-Hâcc Feyzullah b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdullah'ın 15 Rebîülevvel 1230/25 Şubat 1815 târihli nüshası ile Ayvansarâyî'nin eserlerini istinsâh etmekle meşhûr olan Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî'nin *Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247*'de kayıtlı olan 22 Receb 1236/25 Nisan 1821 târihli nüshasını kullandık. Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edilen nüshalarda olup matbû metinde yer almayan câmiler ve bilgiler mevcuttur. Ali Satı Efendi'nin çıkardığı bu bölümleri çalışmamızda köşeli parantez içinde dâhil ettik ve dipnotlarda ilgili varak numaraları belirttik. *Hadîka* metnini verirken –tesbit edebildiğimiz nisbette– dizgi hatalarını ve gözden kaçan diğer yanlışları, Ayvansarâyî'nin diğer eserlerine, dîvânlara ve konu ile ilgili târihî kaynaklara ve araştırmalara mürâcaat etmek sûretiyle düzelterek daha sağlıklı bir neticeye ulaşmaya çalıştık.

Tezimiz giriş kısmı ile birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde *Hadîka* metninin hazırlanması ve bugünkü harflerle yazılması hususunda uyguladığımız imlâ kuralları ve tâkip ettiğimiz metod ve ilkeler sıralanmıştır. Bu bölümde ayrıca Hüseyin Ayvansarâyî ve eserleri hakkında da bilgi verilmiştir. Diğer bölümü *Hadîkatü'l-cevâmi*'in ikinci cildi oluşturmaktadır. *Hadîka* metnini hazırladıktan sonra, eserde anlatılan câmi ve mescidlerin bugünkü durumlarını bizzat yerlerinde tetkîk ederek son durumlarını fotoğraflarla tesbît ettik. Gözlemlerimiz sonrasında ulaştığımız neticeleri ve eserlerin son durumlarını dipnotlarda belirttik. Ayrıca, Ayvansarâyî'nin metodunu benimseyerek, câmi ve mescidlerin bugünkü durumu hakkında bilgi verirken, eserin yakın çevresinde bulunan diğer mimârî eserler hakkında da kısa bilgi vermeye çalıştık.

Çalışmamızın sonuna metinden daha kolay istifâde edilmesini sağlamak için bir lügatçe, şahıs ve yer isimleri indeksi ve mevcut eserlerin bugünkü durumunu gösteren seçtiğimiz bazı fotoğrafları ilâve ettik.

Yüksek lisans tezi çalışmamız çerçevesinde yaptıklarımız, böyle önemli bir esere nisbetle yeterli olmadığı gibi, eksiklikler de vardır. *Hadîka*'nın ikinci cildinde yer alan mimârî eserlerin bulundukları yerleri ve bugün mevcut olup olmadıklarını gösteren cetvelleri, eserlerin bugün mevcut olanların tamamının fotoğraflarını, *Hadîka* metninde yer almayan kitâbelerin metinlerinin okunuşlarını ve fotoğraflarını tezimizin sonuna ilâve etmek istedik. Ancak bu düşüncelerimizi yüksek lisans tezinin hacmini aşması ve vaktimizin de sınırlı oluşu sebebiyle gerçekleştiremedik.

Tez konusunun seçilmesinden, çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süre içinde beraber çalıştığımız tez danışman hocam Prof. Dr. Muhittin Serin'e, ayrıca görüş ve tavsiyelerinden istifâde ettiğim Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı'na, şiirlerin ve kitâbelerin okunması ve aruz kalıplarının bulunması hususunda kıymetli vakitlerini bana ayıran Prof. Dr. Mustafa Tahralı'ya, yazma nüshaları elde etmemde her türlü kolaylığı sağlayan Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Nevzat Kaya'ya ve maddî ve mânevî teşvik ve yardımlarıyla dâima yanımda olan aileme saygı ve şükranlarımı arz ederim.

İstanbul 2001 Ayşe Gül Başaran

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

GENEL KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser
a.g.m.: adı geçen makale
a.s.: aleyhisselâm
bkz.: bakınız
b. bin
c.: cilt
cm.: santimetre
ç: çoğul
haz.: hazırlayan
hd.: hilâfet dönemi
İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi
Ktp.: Kütüphanesi
m.: metre
mad.: maddesi
n: dipnot
nr.: numara
ö.: ölümü, ölüm târihi
r.a.: radıyallâhü anh
s.: sayfa
S.: Sayı
s.a.v.: sallallâhü aleyhi vesellem
ts. tarihsiz
TDK: Türk Dil Kurumu
TY: Türkçe Yazmalar
vr.: varak
yy.: yüzyıl

BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI

Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi:* Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitâbevi, İstanbul 1986

Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri:* Hatice Aynur-Hakan Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995

Ayvansarâyî, *Hadîka*: Hâfız Hüseyin b. İsmâil, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, c. I-II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281/1864-65

Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*: Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, Haz.: Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985

Ayverdi, *Fâtih Devri*: Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fâtih Devri*, c. III-IV, İstanbul 1989

Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*: Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, Baha Matbaası, İstanbul 1970

***DBİst.A*:** *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. I-VII, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1993-1994

***DİA*:** *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. I-XXII

***Dünden Bugüne Beşiktaş*:** Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1998

***Es'ad Efendi 2247*:** Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247

***Es'ad Efendi 2248*:** Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248

Haskan, *İstanbul Hamamları*: M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1995

İst.A : Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. I-XI (A-Göçpınar), İstanbul, 1958-1974

Konyalı, *İstanbul Abideleri*: İbrâhim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abideleri*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1940

Konyalı, *Üsküdar Tarihi*: İbrâhim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, c. I-II, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1976

Meriç, *Mimar Sinan*: Rıfkı Melûl Meriç, *Mimar Sinan'ın Hayatı, Eserleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965

Öz, *İstanbul Camileri*: Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, c. I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987

Özdamar, Dersaâdet *Dergâhları*: Mustafa Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 1994

Râif, *Mir'ât*: Mehmed Râ'if, *Mir'ât-ı İstanbul*, c. I (Asya Yakası), Yayına haz.: Günay Kut-Hatice Aynur, Çelik Gülersoy Vakfi Yayınları, İstanbul 1996

Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*: Saî Çelebi, *Tezkiretü'l Bünyân*, Yayına haz.: Sadık Erdem, Binbirdirek Yayını, İstanbul 1988

Sicill-i Osmânî: Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. I-VI, Yayına haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul 1996

Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*: İbrâhim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. I-II, Maarif Matbaası, İstanbul 1945

Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I-III*: Zâkir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I-III", Neşre haz.: Şinasi Akbatu, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, c. IV, S. 4, İstanbul 1980, s. 51-96; c. V, S. 1, İstanbul 1981, s. 81-103; c. V, S. 2, İstanbul 1981, s. 97-116

GİRİŞ

Ali Satı Efendi'nin zeyli olan matbû *Hadîkatü'l-cevâmi'* metninin –Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edilen iki yazma nüsha ile karşılaştırılarak– hazırlanması ve bugünkü harflerle en doğru şekilde yazılması hususunda, uyguladığımız imlâ kuralları ve tâkip ettiğimiz metod ve ilkeler aşağıda sıralanmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde ayrıca Hüseyin Ayvansarâyî ve eserleri hakkında da bilgi verilmiştir.

I. ESERİN BUGÜNKÜ HARFLERLE YAZILMASINDA İZLENEN YOL

1) Sâkin *hemze* harfi ile *hemze* harfinden önce gelen harf sâkin olduğunda, bu durum apostrof (') ile gösterilmiştir: *te'sîr, melce', rü'yâ, neş'et* kelimelerinde olduğu gibi.

2) Sâkin *ayn* harfi ile *ayn* harfinden önce gelen harf sâkin olduğunda, bu durum ters apostrof (') ile gösterilmiştir: *vaz', ta'zîm, def'a, san'at* kelimelerinde olduğu gibi.

3) Orijinal metnin okunulmasında, med harfleri olan *elif* (uzun a sesi), *vav* (uzun u sesi) ve *yâ* (uzun i sesi) harfleri; *âdem, hâlâ* gibi mana karışıklığına sebebiyet verecek kelime ve eklerde, *İslâm, yekûn, mezkûr* ve *dergâh* gibi uzatma ve inceltmenin bir arada bulunduğu durumlarda ve az kullanılan kelimelerde uzatma işareti (^) ile gösterilmiştir. Diğer durumlarda ise bugünkü telaffuz esas alınmıştır.

4) Açık hecelerdeki uzun sesler genel olarak gösterilmiştir: *bâkî, âlî* gibi. Kapalı hecelerdeki uzun sesler ise terkiplerde, kelime açıldığında ve az kullanılan kelimelerde uzatma işareti ile gösterilmiştir: nebat / *nebâtât*, kitap / *kitâbî*, insan / *insân-ı kâmil* gibi.

5) Tef'îl ve feîl veznindeki kelimelerde uzun sesler çoğunlukla gösterilmiştir. *Tekrîm, tezyîn, şerîf* ve *hamîd* gibi.

6) Kitâbelerde, şiirlerde ve '*es-Sırâtu'l-müstekîm*', '*Kerramellâhü vechehû*' gibi kalıp ifadelerde bütün uzatma işaretleri gösterilmiştir.

7) Arapça ve Farsça kelimelerde, çoğul eki olan *–ân, –ûn, –în* ve *–ât* eklerinde uzatma işareti kullanılmıştır: *şâhân, müslimûn, mü'minîn, mümkinât* gibi.

8) Nisbet *yâ*'ları daima (î) şeklinde yazılmıştır: *şehrî, ilmî* gibi.

9) Arapça ve Farsça kelimelerde, *kaf* ve *gayn* harflerinden sonra med harflerinden *elif* (uzun a sesi) ve *vav* (uzun u sesi) geldiğinde, (ā ve ū) şeklinde yazılmıştır: *mukābil, ukūl, gāib ve meşgūl* kelimeleri gibi. Ancak bazı özel isimlerde bu kural uygulanmamıştır: Kāsımpaşa yerine *Kasımpaşa* gibi.

10) *Gayn* harfi hece sonuna geldiği zaman (ğ) ile gösterilmiştir: *suğrâ, asbağ* gibi.

11) Farsça öneklerde tire (-) işareti kullanılmıştır: *nâ-ma'lûm, bî-adl* gibi.

12) Farsça tamlamalarda tamlama eki olan *–ı* ve *–i* gösterilmiştir: *Hüsn-i hat, tâk-ı bâlâ, sadr-ı a'zam, çâk-i girîbân, enderûn-ı hümâyûn, ordu-yi hümâyûn* gibi.

13) Arapça harf-i tâ'rifli kelimelerin imlâsında, bu geçiş apostrofla belirtilmiştir: *ale'l-hayr, ba'de'l-vusûl* gibi.

14) Arapça ve Farsça terkip kurallarına göre meydana getirilen kelimelerden, Türkçeleşmiş olan aşağıdaki kelimeler apostrof (') ve tire (-) işareti kullanılmaksızın birleşik olarak yazılmışlardır:

alelâde	*ba'dehû*	*ba'demâ*	*bilfiil*
bilhassa	*bilumum*	*binâenaleyh*	*fevkalâde*
haddizâtında	*mûmâileyh*	*müşârünileyh*	*velhâsıl*

15) Hicrî aylar ve bazı günler –tarih mısraları hâriç– aşağıda belirtildiği şekilde yazılmışlardır:

Muharrem →	*Muharrem*
Safer →	*Safer*
Rebîülevvel →	*Rebîülevvel*
Rebîülâhir →	*Rebîülâhir*
Cümâde'l-ûlâ →	*Cemâziyelevvel*
Cümâde'l-âhire →	*Cemâziyelâhir*
Receb →	*Receb*
Şa'bân →	*Şâban*
Ramazan →	*Ramazan*
Şevval →	*Şevval*
Zi'l-ka'de →	*Zilkāde*
Zi'l-hicce →	*Zilhicce*

Çehâr-şenbih→ *Çarşamba*
Penc-şenbih→ *Perşembe*

16) *Abdullah, Hüsâmeddin, Abdülbâkî* gibi birleşik isimler ve *Kasımpaşa, Anadoluhisârı* gibi iki kelimeden meydana gelen yer adları genellikle bitişik yazılmışlardır.

17) Arapça'dan dilimize geçen tek heceli isimlerle yapılan birleşik fiiller bitişik olarak yazılmışlardır: *Arzetmek, defnetmek, nakşedilmek* gibi. Ancak şiir ve kitâbeler içinde geçen birleşik fiiller ile bugün sık kullanılmayanlar bu kuralın dışında değerlendirilmişlerdi: *Vaz' edilmek, ref' olunmak* gibi.

18) Bugün çok kullanılan bazı kelime ve ekler vezin zarûreti hâricinde aşağıdaki şekilde gösterilmişlerdir:

andan → *ondan*	anı → *onu*	anları → *onları*
Arnabud → *Arnavut*	bağçe → *bahçe*	beksimat → *peksimet*
çarşu → *çarşı*	çengâl → *çengel*	devât → *divit*
deyü → *diye*	etmek → *ekmek*	fursat → *fırsat*
günbed → *kümbet*	havlî → *avlu*	içün → *için*
idüb → *edip*	irüb → *erip*	kapu → *kapı*
karşu → *karşı*	kendüye → *kendine*	kendüyi → *kendini*
kîse → *kese*	nedür → *nedir*	oldı → *oldu*
şadravan → *şadırvan*	şorba → *çorba*	şebîke → *şebeke*
tākıyye → *takke*	tekye → *tekke*	tenbel → *tembel*
vir → *ver*	yigirmi → *yirmi*	zukak→ *sokak*

19) Kitap isimlerinin yazılışında, Türkçe kitap isimlerindeki kelimelerin ilk harfi büyük yazılmıştır: *Âlî Târîhi, Hüseyin Vâiz Tefsîri gibi.*

20) Arapça kaideye göre tertîp edilen Arapça veya Türkçe kitap isimlerinde, yalnız ilk kelime büyük harfle başlatılmıştır: *Mecmûatü'l-ebrâr, Nuhbetü'l-latâif* gibi. Ancak kitap adı içinde özel isim varsa o da büyük harfle belirtilmiştir: *Şerhu'l-Mevâkıf* örneğinde olduğu gibi. 'Kitâb' kelimesi ile başlayan Arapça kitap isimlerinde ise ikinci kelimenin ilk harfi de yine büyük harfle yazılmıştır: *Kitâbü't-Tevhîd, Kitâbü'n-Necât* gibi.

21) Farsça kaideye göre yapılan Farsça veya Türkçe kitap isimlerinde her kelime büyük harfle başlatılmıştır: *Târîh-i Evliyâ Çelebi, Ahlâk-ı Muhsinî, Gülzâr-ı Savâb* gibi.

22) Bugün kullanılmayan fiil kipleri, manayı bozmayacak şekilde anlaşılabilecek en yakın seslerle aynen ifade edilmiştir: *gelüben, idüben, edüben, gelicek* (gelince anlamında), *göricek* (görünce anlamında) gibi.

23) Türkçe'de kelime sonunda b, c, d ve g sesleri bulunmaması kuralına uygun olarak, özel isimler (*Mehmed, Mahmûd* ...) ile az kullanılan ve terim niteliğinde olan kelimeler (*âdâb, mekteb, mescid* ...) dışında, bu seslerle biten kelimeler *p, ç, t ve k* olarak yazılmıştır: Kitabda yerine *kitapta*, gitdi yerine *gitti,* aded yerine *adet* gibi.

24) Sonu çift sessizle (şeddeli) olarak biten Arapça kelimelerden bugün fazla kullanılmayanlarda şeddeli harf iki defa yazılmıştır*: Tarîk-i âmm, makarr, nass, mümtedd* gibi. Bu kelimelerde hece açıldığı zaman, şeddeyi belirtmek üzere şeddeli harf yine iki defa yazılmıştır: *Mahall-i mezbûr, hatt-ı hümâyûn* gibi. Diğer durumlarda ise bir defa yazılmıştır: *Mahal, müstakil, hüsn-i hat* gibi.

25) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in adı ve bilinen özel isimler dışında *Muhammed* kelimesi *Mehmed* şeklinde okunmuştur. Kitâbelerde ve şiirlerde ise vezin zarureti münasebetiyle *Mehemmed* şeklinde okunmuştur.

26) *İle, için* edatlarıyla, *idi, ise, iken, miş* gibi fiillerin sonuna gelen ekler metinde ayrı olarak yazılmışlarsa ayrı (*gelmiş idi* gibi*)*, bitişik olarak yazılmışlarsa birleşik olarak (*gelmişti* gibi) yazılmışlardır.

27) *-ki* eki aitlik bildirdiği zaman birleşik, bağlaç olarak geldiğinde ise ayrı olarak yazılmıştır: *'Beşiktaş'taki cevâmi' ve mesâcid tamamlandı.'* ve *'Mehmed Ağa ki Mehmed Kethüdâ denmekle şehîr idi.'* cümlelerinde olduğu gibi.

28) *–de* ve *–da* ekleri bağlaç olduğu zaman (dahi anlamında) ayrı, diğer durumlarda birleşik yazılmışlardır: *'Hacc-ı şerîfe niyet eylediğinde ...'* ve *'Nâci Dede merhûmun eş'âr-ı pesendîdesi de vardır.'* cümlelerinde olduğu gibi .

29) Kurum adları ile kişi adının önüne gelen meslek adlarının ilk harfleri büyük harflerle yazılmıştır: '*Neyzenbaşı Arapzâde Ali Dede ...'* ifadesinde olduğu gibi. Ancak meslek adları kişi adlarından önce değilse '*Arapzâde Ali Dede neyzenbaşı olmuştur.'* cümlesinde görüldüğü üzere, küçük harflerle bırakılmıştır.

30) Orijinal metnin okunulmasında, gerekli görülen yerlerde nokta, virgül, iki nokta, tırnak ve tire gibi noktalama işaretleri tarafımızdan ilâve edilmiş, ayrıca konu değişikliklerini gösterebilmek için paragraf başı yapılmıştır.

31) Kitâbe metinlerinde, şiirlerde ve kitap isimlerinde italik tercih edilmiş, ebced hesabı ile tarih verilen mısra ve lafzî tarih ibarelerinde ise hem italik, hem de bold yazı tipi kullanılmıştır.

32) Metinde geçen hicrî tarihlerin miladî karşılıkları parantez ( ) içinde verilmiştir. Ayrıca ay ve gün de belirtiliyorsa onlar da mîlâdî olarak belirtilmiştir.

33) Yapılan çalışma ile orijinal metnin mukayesesine imkan sağlamak için *Hadîka'nın* sayfa numaraları köşeli parantez [ ] içinde verilmiştir. Ayrıca *Hadîka*'nın birinci

cildine atıflar yapıldığında, ilgili bölümlerin sayfa numaraları dipnotta belirtilmiştir.

34) İlçe başlıkları orijinal metinde yer almamaktadır. Metinden daha kolay istifade edilmesini sağlamak için, 2000 yılı İstanbul ili idârî taksîmâtı esas alınarak, bu başlıklar tarafımızdan ilâve edilmiştir.

35) Metnin orijinalinde yer alan '*Kasımpaşa denmekle ma'rûf kasaba dâhilindeki ... bi'l-cümle cevâmi' ve mesâcid beyân olunur*' ve '*Bundan sonra Galata Kal'ası'nın kapıları ile hâricinde vâki' cevâmi' ve mesâcidin ve ... zikr u beyânına şürû' olunur...*' gibi ifadeler, metinden daha kolay istifade edilmesini sağlamak için tarafımızca başlık olarak verilmiştir. Bağdatlı Vehbi 1318, Ali Emiri 925 ve Es'ad Efendi 2247'de de bu başlıklar kullanılmıştır.

36) Matbû metni yazma nüshalar ile karşılaştırırken, istinsâh tarihi bilinen nüshalar içinde en eski tarihli nüsha olan *Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248*'de kayıtlı olan el-Hâcc Seyyid Ahmed Saîd b. Seyyid el-Hâcc Feyzullah b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdullah'ın 15 Rebîülevvel 1230/25 Şubat 1815 tarihli nüshası ile Ayvansarâyî'nin eserlerini istinsâh etmekle meşhur olan Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî'nin *Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247*'de kayıtlı olan 22 Receb 1236/25 Nisan 1821 tarihli nüshası esas alınmıştır.

37) Yazma nüshalarda olup matbû metinde yer almayan bilgiler mevcuttur. Yazma nüshalarda olup matbû metinden çıkarılan bu bölümler çalışmamızda köşeli parantez içinde dâhil edilmiş ve dipnotlarda ilgili varak numaraları belirtilmiştir.

38) Metin içinde boş bırakılan yerler olduğu gibi, hatalı olan bilgiler de bulunmaktadır. Bunlardan tesbit edilenler ilgili kaynaklardan düzeltilerek [ ] içinde verilmiş, dipnotta da ilgili kaynak belirtilmiştir.

39) Eserlerin bugünkü durumları hakkında dipnotlarda bilgi verilmiştir. Verilen bu bilgiler 01.01.2001-30.06.2001 tarihleri arasında yaptığımız ziyaretler ve ilgili maddelerde belirtilen kaynaklardan derlenmiştir.

40) Târih mısralarının ve beyitlerinin aruz kalıpları belirlenmiş ve dipnotta belirtilmiştir.

41) Çalışmanın sonuna lügatçe ile şahıs, yer ve kitap isimlerinden oluşan karma indeks eklenmiştir.

II. HÂFIZ HÜSEYİN AYVANSARÂYÎ
(? –1201/1787)

A. Hayatı

Hâfız Hüseyin b. Hacı İsmâil Ayvansarâyî'nin doğum tarihi, hayatı, eğitim ve öğretimi hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesinden de anlaşıldığı gibi, İstanbul'un Haliç kıyısında yer alan Ayvansaray'da dünyâya gelmiştir.[1] Babası Hacı İsmâil Efendi, Ayvansaray'da sâhilsarayı bulunan Sultan IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın[2] teberdarlar (baltacılar) kethüdâsı olup,[3] 8 Şâban 1165/21 Haziran 1752[4] tarihinde vefât ettiğinde Ayvansaray'da Toklu Dede Mescidi[5] karşısında Ebû Şeybetü'l-Hudrî Türbesi Hazîresi'ne gömülmüştür.

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî yazdığı bazı eserlerin temellük kayıtlarında, dergâh-ı âli yeniçeri sekbanlarının on beşinci ortasından olduğunu belirtmektedir.[6] Ayrıca kendisinin tertîb ettiği *Âşık Ömer Dîvânı*'nda da, Sekbâniyân ocağında on beşinci zümrenin duâcılarından olduğunu ifâde etmektedir. Aynı kayıtlarda kendisinden Hâfız olarak da bahsetmektedir.[7] Ayvansarâyî'nin Toklu Dede Mescidi İmâmı Şeyhülkurrâ Halil Efendi'den *Hadîka*'da "Üstâdım" diye bahsetmesi hâfızlık sıfatına açıklık getirdiği gibi, hâfızlık çalışmasını bizzat onunla yaptığını da düşündürtmektedir.[8] Çağının pek çok ilim adamı gibi Ayvansarâyî'nin de, tasavvufa meyilli olduğu ve bir tarîkata intisâb ettiği bilinmektedir.

Ali Satı Efendi'nin *Hadîka* zeylinde yer alan "*Mürettib-i kitâb Hâfız Hüseyin Efendi bu vakfın mürtezikasından imiş*"[9] ifadesinden Ayvansarâyî'nin Bektaş Efendi Mescidi vakfının gelirlerinden istifâde ettiği anlaşılmaktadır.

---

[1] Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn Esmâü'l-müellifîn ve Âsâru'l-mûsânnifîn*, İstanbul 1951, c. I, s. 327

[2] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 287-288; c. II, s. 232

[3] Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 44; c. II, s. 232

[4] Hacı İsmâil Ayvansarâyî'nin vefâtı için düşürülen bir başka târihte, vefat târihi 1160/1747 olarak belirtilmektedir. bkz. Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 227

[5] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 143-146

[6] Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 3569, vr. 2[b]

[7] Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 435-439

[8] Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 528-530

[9] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 36

Hadîkatü'l-cevâmi'in bir özeti sayılabilecek olan *Tuhfetü'r-râğıbîn* isimli eserin müellifi Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi, Ayvansarâyî'nin 1201 Ramazânında/17 Haziran-16 Temmuz 1787 akrabasından Kızıl Mescid imâmının evine misafir olarak gittiğinde, Zalpaşa Câmii'nde terâvih namazını kılıp kaldığı eve döndüğünde, kapıyı kapattığı sırada aniden vefât ettiğini belirtmektedir.[10]

B. Eserleri

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Osmanlı medeniyetini ilim ve sanat bakımından aydınlatan pek çok kaynak eser yazmıştır. Bu eserlerin yazma nüshaları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi hiç şüphesiz *Hadîkatü'l-cevâmi'* isimli eseridir.

1. Hadîkatü'l-cevâmi'

a. Eser Hakkında Genel Bilgi

Hadîkatü'l-cevâmi' İstanbul'un câmileri, mescidleri ve tekke, medrese, çeşme, hamam gibi çeşitli mimarî eserleri hakkında topoğrafik olarak bilgi veren önemli bir kaynak eserdir.

Ayvansarâyî, 1182/1768-69 yılında yazmaya başlamış olduğu eserini ***'Ahsenü'l-hıdemât'*** ve ***'Hıdmetü'l-cevâmi''*** 1193/1779-80 yılında bitirerek temize çekmeye başlamış, 1195/1781-82 senesinde tamamlamaya muvaffak olmuştur.[11]

Ayvansarâyî bu eseri hazırlarken bütün câmi ve mescidleri tek tek gezmiş, hepsinde en az birer vakit namaz kılmıştır.[12] Bizat kendi gözlemleri doğrultusunda kaleme aldığı eserinde önce bütün selâtîn câmileri, sonra sur içinde yer alan diğer câmileri alfabetik sırayla anlatmıştır. Sur içindeki câmiler tamamlandıktan sonra, surların çevresinde yer alanlar ile Eyüp, Davutpaşa, Alibeyköy, Sa'dâbâd, Karaağaç ve Hasköy'de bulunan câmi ve mescidleri anlatarak birinci cildi tamamlamıştır. İkinci ciltte ise Kasımpaşa'dan başlayarak Galata, Tophane'den Dolmabahçe'ye kadar olan bölüm, Beşiktaş, Ortaköy'den Rumelikavağı'na kadar olan sâhil şeridindeki câmi ve

---

[10] Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi, *Tuhfetü'r-râğıbîn*, Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2411, vr. 11[a]

[11] bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 228[b]; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[b] ve diğer yazma nüshalar. Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn Esmâü'l-müellifîn ve Âsâru'l-mûsânnifîn*, İstanbul 1951, c. I, s. 328'de 1192/1778-79 senesine kadar olan eserleri topladığını belirtmektedir. Ancak bu bilgi doğru değildir.

[12] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 2; *Es'ad Efendi 2247*, vr. 1[b]; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 1[b] ve diğer yazma nüshalar

mescidlerle Anadolu yakasında Sarıgazi Köyü'nden başlayarak Kadıköy câmileri ve Anadolu Kavağı'ndan Üsküdar'a kadar bütün sâhil şeridini anlatmıştır.

Eserinde câmi ve mescidleri anlatırken her birinde, eğer kiliseden çevrilmişse bunu zikrederek önce bânîsinin ismini ve binâ târihini; yangın, deprem v.s. gibi sebeplerle hasar görmüşse bunu da belirtmek suretiyle binâyı tâmir ettirenlerin isimlerini, biliniyorsa tâmir târihlerini, bu kişilerden tesbit edebildiklerinin gömülü oldukları yerleri ve vefâtlarına düşülen târihleri belirtmiştir. Bunlarla birlikte binâya vakıfta bulunanların ve minber hediye edenlerin isimlerini de belirterek esere ait evkâfa dâir kısa bilgi vermiş, binâlardaki kitâbelerin metinlerini kaydetmiş, hazîresinde ve çevresinde gömülü olanlardan bahsetmiştir. Ayrıca câmilerden fevkânî olanları ve minberi bulunanları belirtmiş, mahallesi olup olmadığını zikretmiştir.

Câmi ve mescid ile birlikte çevresinde yer alan tekke, türbe, mekteb, medrese, kütüphâne, imâret, çeşme, sebil, hamam ve sâhilsaray gibi yapılardan da bahsetmiştir. Tekke ve zaviyesi olanların, bazılarının kuruluşundan itibaren bütün şeyhlerini, bazılarının ise sadece meşhûr olanlarını da kaydetmiştir. Dîvânlardan da istifâde etmiş, bazi şâirlerin şiirlerinden örnekler vermiştir.

Ali Satı Efendi matbû *Hadîka*'nın önsözünde, onun bu eseri Müstakimzâde'nin gayret ve teşvîkiyle tamamlamaya muvaffak olduğunu belirtmektedir.[13]

Eserin anlatımında sade bir üslup kullanan Ayvansarâyî, ele aldığı eserin mimarî yapısı ve iç tezyînatına dair fazla bilgi vermemiştir.

b. Zeyilleri

Matbû *Hadîka*'nın önsözünde de belirtildiği gibi, Hüseyin Ayvansarâyî eserini 1182/1768-69 yılında yazmaya başlamış, 1195/1781-82 senesinde tamamlamıştır. Bu esere iki zeyil yazılmıştır:

b. I. Ali Satı Efendi'nin Zeyli

Ali Satı Efendi, I. Mahmûd'un imâmı Zileli Seyyid Osman Efendi'nin torunu ve Medine kadılarından Seyyid Mahmûd Es'ad Efendi'nin oğludur.[14] *Hadîka* metnini yeniden ele alarak, câmi ve mescidleri 1195/1781-82 yılından 1253/1838 senesine kadar getirerek bir zeyil yazmıştır. Eserine 1248/1832 senesinde başlayıp 1253/1838 yılında tamamlamıştır.[15]

---

[13] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 1
[14] Ali Satı Efendi'nin ailesi hakkında geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. II, s. 242-246
[15] Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 1

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

Ayvansarâyî nüshalarından istinsâh edilen yazma nüshalarda olmayıp, Ali Satı Efendi'nin zeylinde ilâve edilen pek çok bölüm görülmektedir. Bu ilâveler Ayvansarâyî'nin *Hadîka*'sını yaklaşık iki misli genişletmiştir. Zaten Ali Satı Efendi matbû metnin başında yer alan önsözünde *'... bu abd-i âciz ü nâçiz, işbu kitabı asıl nüshasından tahrîr ettiğimde tevârih-i sâireye nazar olunarak bulunan mevâdd-ı sahîhanın ba'zısı derûn-ı kitâba kayd ve ba'zısı dahi hâmiş ve kenar olarak asıl nüshanın nısfı ve belki daha ezyed olmakla ...'*[16] şeklindeki ifadeleriyle bu hususu açıkça belirtmiştir. Diğer taraftan Ayvansarâyî nüshalarından istinsâh edilen yazma nüshalarda olup, Ali Satı Efendi'nin gereksiz görerek çıkardığı bazı bölümler de bulunmaktadır.

Ali Satı Efendi'nin zeyli 7 Zilhicce 1281/3 Mayıs 1865 târihinde İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de *Hadîkatü'l-cevâmi'* ismiyle iki cilt olarak basılmıştır. Birinci cilt 310, ikinci cilt 263 sayfadır. Bugün *Hadîkatü'l-cevâmi'* ismiyle tanınan matbû eser budur.

Turgut Kut'un makalesinde verdiği bilgilerden hareketle, Ali Satı Efendi'nin zeylinin yazma nüshasının İsveç, Uppsala Üniversite Kütüphanesi, nr. 673'te kayıt olan nüsha olduğu tahmin etmekteyiz.[17] Eserin sonundaki *'... Hadîkatü'l-cevâmi' nâm kitab Sarıkadı Karyesi'nde hitâma resîde olup lâkin bu abd-i âciz es-Seyyid Ali Satı pür-kusûr dahi bu mahalle gelinceye kadar zikrolunan câmi' ve mescid ve tekke ve sâir mevâd zeyllerinde vukū'ât-ı kesîre beyân eyledim...'* [18] şeklindeki ifadelerden bu neticeye ulaştık.

Aynı makalede, Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, nr. 418'te kayıtlı olan nüshanın sonunda Ali Satı Efendi'nin zeyli olduğuna dâir bir not olduğu belirtilmektedir.[19] Biz bu nüshayı görme imkânı bulamadık.

İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 2434'te kayıtlı olan nüsha sondan eksik olup, matbû metinde ikinci cilt s. 203'te bulunan "*Mûmâileyh Şârih-i Mesnevî Sarı Abdullah Efendi'nin Terceme-i Hâli*" başlıklı bölümün ortalarında kalmıştır.[20] Bu eksik nüshanın da Ali Satı Efendi'nin zeyli olması ihtimali yüksektir.

b. II. Süleyman Besim Efendi'nin Zeyli

Ali Satı Efendi'nin bıraktığı yerden başlayan Ali Satı Efendi muhibbânından[21] Süleyman Besim Efendi[22] câmi ve mescidleri 1253/1838 yılından 1276/1859-60 yılına kadar getirerek bir zeyil yazmıştır.[23]

---

[16] Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 1
[17] Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 424
[18] Yazma nüshanın baş ve son kısımları için bkz., Kut, *a.g.m.*, s. 424
[19] bkz., Kut, *a.g.m.*, s. 421-422
[20] Yazma nüshanın baş ve son kısımları için bkz., Kut, *a.g.m.*, s. 412
[21] Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1975, c. III, s. 64-65

İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 202'de kayıtlı olan yazma nüsha Süleyman Besim'in zeylidir.[24] Eserin sonunda s. 712'de yer alan *'... bu abdü'l-fakîr es-Seyyid Süleyman Besim âcizi dahi müceddeden binâ olunan tekke ve mesâcidi ve ba'zı evliyâ-i kirâmın zikirleri karınca karınca beyân dahi olundu. ... temmet sene 1276 (1859-60).'*[25] şeklindeki ifadeden bu husus açıkça anlaşılmaktadır.

c. *Hadîkatü'l-cevâmi'* İle İlgili Olarak Yapılan Diğer Çalışmalar

Yukarıda da belirtildiği gibi *Hadîka* üzerine yapılan ilk çalışma 1281/1865 târihli Ali Satı Efendi Zeyli'dir. Süleyman Besim tarafından hazırlanan zeyil ise 1276/1859-60 yılında hazırlanmıştır.

Şeyhülislâm Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi tarafından 1248/1832-33 târihinde kaleme alınan *Tuhfetü'r-râgıbîn* isimli eser, *Hadîka*'nın birinci cildinin özeti sayılabilecek bir eserdir.[26] Bu eserde *Hadîka*'daki tertibe uygun olarak önce selâtin câmiler sonra da *Hadîka*'nın birinci cildinde yer alan diğer câmi ve mescidler alfabetik sırayla anlatılmıştır. Câmi ve mescidler anlatılırken câminin yeri, bânîsi, bânîsinin vefât târihi, biliniyorsa mezarı, minberini hediye edenin ismi, hazîresinde gömülü olanlardan bazılarının isimleri, esere bağlı olan ek tesisler ve çevresindeki önemli mimarî eserler kaydedilmiştir.

Franz Babinger, *Hadîka*'ya zeyil olarak, 1256/1840 yılında İstanbul'daki tekkelerin adlarının yer aldığı on sekiz sayfalık bir liste hazırlandığını belirtmektedir.[27]

Hadîka'da adları geçen sur içindeki câmi ve mescidlerin yerlerini gösteren bir şehir planı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da hazırlanıp, 1264/1848 yılında basılmıştır.[28]

---

[22] Süleyman Besim'in ismi Franz Babinger, *Osmanlı Târih Yazarları ve Eserleri*, Tercüme: Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 344'te Selim Besim olarak verilmiştir.
[23] Turgut Kut, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DBİst.A*, c. IV, s. 107
[24] bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafiz Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 411-412
[25] Yazma nüshanın baş ve son kısımları için bkz., Kut, *a.g.m.*, s. 411-412
[26] *Tuhfetü'r-râgıbîn*'in yazma nüshaları için bkz., Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2411 ve Millet Ktp., Ali Emiri-Târih, nr. 928
[27] Franz Babinger, *Osmanlı Târih Yazarları ve Eserleri*, Tercüme: Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 344, 1n.
[28] *Hadîka* ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz., Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 528

Ali Satı Efendi'nin zeyilleri ile birlikte basılan matbû *Hadîka*'ya dair bir tanıtma yazısı O. M. Von Schlechta-Wssehrd tarafından 1866'da *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, Wiesbaden c. XX'da yayınlanmıştır.

Hammer, *Hadîka*'yı kısaltarak Almanca'ya tercüme etmiştir: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pesth 1833, c. IX, s. 47-144. Bu tercüme daha sonra *Osmanlı Tarihi*'nin J. J. Hellert tarafından yapılan Fransızca tercümesinin on sekizinci cildinde de yer almıştır. Bu tercümede 877 câmi ve 275 medrese yer almaktadır.[29]

Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304/1886-87 yılında *Mecmûa-i Cevâmi'* ismiyle, *Hadîka*'daki câmi ve mescid isimlerinin yer aldığı, iki cilt halinde küçük boy bir kitap yayınlamıştır.

Bandırmalızâde Seyyid Ahmed Münib, *Hadîka*'daki tekke isimlerinden istifâde ederek *Mecmûa-i Tekâyâ* adıyla bir eser yazmıştır. Bu eser 1307/1889 yılında İstanbul'da basılmıştır.[30]

Selim Nüzhet Gerçek, *Hadîka*'nın matbû nüshası için 1928 yılında *Hadîkatü'l-cevâmi' Nâm Eserin Elifbâî Fihristidir* isimli bir fihrist yayınlamıştır.

İstanbullu Rum hekim A. G. Paspatis, *Hadîka*'yı kendisine rehber edinerek Bizans kiliselerine dâir bir araştırma yapmış ve bu araştırmasını *Byzantinai Meletai* ismiyle kitap haline getirmiştir. Bu eser 1877 yılında İstanbul'da basılmıştır.

İstanbul câmileri üzerine, 1932 yılında *Camilerimiz* isimli bir kitap neşreden Halil Ethem, eserinin giriş kısmında *Hadîkatü'l-cevâmi'* ve müellifi Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî hakkında bilgi vermiştir.[31]

Tahsin Öz, 1962-63 yıllarında *İstanbul Camileri* adı altında yayınladığı iki ciltlik eserinde matbû *Hadîka*'daki düzeni esas almış, bazı yeni câmiler ilâve etmiştir.

İhsan Erzi, *Hadîka*'nın birinci cildini kısmen sadeleştirerek *Camilerimiz Ansiklopedisi* adı ile 1987 yılında iki cilt halinde bir eser yayınlamıştır.

Hüseyin Ayvansarâyî ve eserleri ile ilgili olarak Turgut Kut ve Günay Kut tarafından hazırlanan kapsamlı bir makale, 1982 yılında "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri" ismiyle *Tarih Dergisi*, c. XXXIII, s. 401-439'da yayınlanmıştır.

1988 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Doğan Yavaş tarafından *İstanbul'da Osmanlı Mimarisi Üzerine Bir Kaynak HADÎKAT-ÜL CEVÂMİ' (Sadeleştirilmiş Metin Çevirisi)* isimli bir

---

[29] Halil Ethem, *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 23; Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 528

[30] Franz Babinger, *Osmanlı Târih Yazarları ve Eserleri*, Tercüme: Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 344, 1n.

[31] Halil Ethem, *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 5-23

yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışma matbû *Hadîka*'nın I. cildinden bazı câmiler seçilerek yapılmıştır.

d. Yazma Nüshaların Değerlendirilmesi ve Tasnîfi

Hadîkatü'l-cevâmi' isimli eserin tesbit edilebilen yazma nüshaları şunlardır:[32]

1. Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, nr. 418
2. İ.Ü. İbnülemin M. Kemal İnal Kütüphanesi, nr. 2613
3. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 202
4. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 2434
5. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 8868
6. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 8870
7. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 8871
8. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 8872
9. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 9593
10. İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi, Q. 2609
11. Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, nr. 381
12. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî- Tarih, nr. 925
13. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, nr. 926
14. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, nr. 1318
15. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247
16. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248
17. Süleymaniye Kütüphanesi, Fâtih, nr. 4320
18. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 291
19. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazîne, nr.1568
20. Marburg Devlet Kütüphanesi, Hs. or. quart 1107
21. Paris Milli Kütüphane, Suppl. Turc. 1084
22. Tübinger Devlet Kütüphanesi, Ms. or. quart 1047
23. Uppsala Üniversite Kütüphanesi, nr. 673
24. Viyana Milli Kütüphane, nr.1284[33]

Yazma nüshaların müstensihlerini değerlendirdiğimizde, hiçbir nüshada müellif nüshası olduğuna dâir bir işaret bulamadık. En çok karşılaştığımız müstensih ismi, dört nüshanın müstensihi olan Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî'dir.

---

[32] Yazma nüshalardan görme imkanı bulabildiklerimizin özellikleri ileride verilecektir. İstanbul dışındaki kütüphanelerde bulunan yazmaları görme imkânımız olmadı. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane'de bulunan nüshaları da, kütüphane binâları restorasyon sebebiyle kapalı olduğu için göremedik.

[33] Bu nüsha hakkında geniş bilgi için bkz., Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 528-529

Hadîka'nın müellif nüshası maalesef elimizde değildir. Turgut Kut ve Günay Kut'un makalesinde[34] verilen bilgilerden de istifâde etmek sûretiyle mevcut yazma nüshaları üç gruba ayırmak mümkündür. Eserlerin baş ve son kısımları ile istinsâh târihlerini kriter kabul ederek bu neticeye ulaştık:

1. Ayvansarâyî'den İstinsâh Edilen Nüshalar
2. Ali Satı Efendi'nin Zeyli Olan Nüshalar
3. Süleyman Besim Bey'in Zeyli Olan Nüshalar

Ayyvansarâyî'nin nüshasından istinsâh edilen nüshalar genel olarak *'Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*'[35] ifadeleriyle başlayıp *'... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtida't-tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukābilinde olan Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek takrîr u nihâyet bulmuştur ...*'[36] cümleleriyle tamamlanmaktadır.

Hadîka'nın 24 yazma nüshası içinde, Ali Satı Efendi'nin ve Süleyman Besim Bey'in zeyli olan nüshalar dışında kalan nüshalar Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edilenlerdir.

İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 8872'de kayıtlı nüshanın sonu farklı olmakla birlikte istinsâh târihinin 1231/1815-16 olması, Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edildiğini düşündürtmektedir.

Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, nr. 925'te kayıtlı olan nüsha sondan eksik olup Kandilli Câmii'nde kalmaktadır. Yine benzer şekilde Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 291'de kayıtlı olan nüsha da sondan eksik olup, birinci cildin sonlarına doğru Vidoz Câmii'nde kalmıştır. Her ikisinin de istinsâh târihi bilinmemektedir. Ancak bu iki nüshanın muhtevâsını ve üslûbunu diğer yazmalarla karşılaştırdığımızda Ayvansarâyî nüshasından istinsâh edildikleri anlaşılmaktadır.

Paris Milli Kütüphane, Suppl. Turc. 1084'te kayıtlı olan nüsha tertib itibariyle diğer nüshalardan farklıdır.[37]

---

[34] bkz. Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 411-425

[35] bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 1^{b}; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 1^{b} ve diğer yazma nüshalar.

[36] bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 228^{b}-229^{a}; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117^{b} ve diğer yazma nüshalar.

[37] Geniş bilgi için bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 423

İstinsâh târihi bilinen yazma nüshalar içinde, en eski târihli nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248'de kayıtlı olan el-Hâcc Seyyid Ahmed Saîd b. Seyyid el-Hâcc Feyzullah b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdullah'ın 15 Rebîülevvel 1230/25 Şubat 1815 târihli nüshasıdır. Matbû *Hadîka*'yı yazma nüshalar ile karşılaştırırken bu nüsha ile Ayvansarâyî'nin eserlerini istinsâh etmekle meşhûr olan Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247'de kayıtlı olan 22 Receb 1236/25 Nisan 1821 târihli nüshayı esas aldık. Bu nüshalar ile Ali Satı Efendi'nin zeyli olan matbû metni karşılaştırdığımız zaman, yazma nüshalarda olmayıp, zeyilde ilâve edilen pek çok bilgi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, yazma nüshalarda olup matbû metinde yer almayan bilgiler de mevcuttur. Yazma nüshalarda olup matbû metinden çıkarılan bölümler çalışmamızda köşeli parantez içinde dâhil edilmiş ve dipnotlarda ilgili varak numaraları belirtilmiştir.

Matbû *Hadîka* ile yazma nüshalar arasında, Anadolu yakasındaki câmilerin sıralanışında farklılıklar vardır. Matbû metin Anadolu Kavağı'ndan başlayıp Üsküdar'a kadar olan sâhil şeridini anlattıktan sonra, Üsküdar ve Kadıköy çevresindeki câmileri sıralayıp Sarıgazi Köyü'nde nihâyet bulmaktadır.[38] Yazma nüshalarda ise önce Üsküdar, sonra Kadıköy ve civârındaki câmilerle Sarıgazi Köyü anlatılıp, sonra Üsküdar'dan itibaren Anadolu Kavağı'na kadar olan sâhil şeridindeki câmi ve mescidler anlatılmıştır.[39]

---

[38] *'İşbu kitab Sarıkadı Karyesi'nde hitâma resîde olmuştur.'* ifadeleriyle bu husus belirtilmiştir. bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 263

[39] *'... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtida't-tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Rumelikavak Hisârı'nda, ba'dehû Üsküdar'da Anadolukavak Hisârı nihâyetine varınca tahrîr olmuştur ...'* ifadeleriyle bu husus belirtilmiştir. bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 228[b]; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b].

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

f. Yazma Nüshalarının Tanıtımı

Özelliklerini vereceğimiz bu nüshalar içinde, matbû metne esas olan Ali Satı Efendi'in zeyli olan nüsha ile Süleyman Besim'in zeyli olan nüsha mevcut değildir. Tavsîf edilen sekiz nüsha da Ayvansarâyî'nin nüshasından istinsâh edilen nüshalardandır. Diğer nüshaları görme imkanımız olmamıştır.

1. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Millet Ktp., Ali Emîrî-Tarih, nr. 925

Cilt Ebadı: 235x125 mm.
Yazı ebadı: 201x90 mm.
Yazı Türü: Ta'lik
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Mevcut değil
İstinsâh Târihi: Mevcut değil

127 varak, her sayfada 25 satır, nohudî renk, âharlı kağıt, serlevha tezhipli, metin etrafına altın cetvel çekilmiş, başlıklar, söz başları ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarına notlar alınmıştır. Sırtı siyah deri, kapaklar siyah bez ciltlidir. vr. 1^{a} temellük sayfasında Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü, kenarda solda es-Seyyid Dâvud Râmiz mahdûm-i Mehmed Nazîf Efendizâde'nin ismi ve imzası bulunmaktadır. İkinci cilt vr. 88^{a}'da başlamaktadır. Eser sondan eksiktir. vr. 127^{b}'de yine Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü vardır.

vr. 1^{b} (başı): *Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihî Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 127^{a} (sonu): *Ve bu karyenin subaşılık nâmıyla hizmeti ve pazar kayığı dahi câmi'-i şerîfin vakfındandır. Ve sultân-ı müşârünileyhin evkâfı dört sene mürûrunda ve sâir ahvâli Rumelihisârı'nda ...*

2. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Millet Ktp., Ali Emîrî-Tarih, nr. 926

Cilt Ebadı: 237x157 mm.
Yazı ebadı: 167x95 mm.
Yazı Türü: Rik'a
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Mevcut değil
İstinsâh Târihi: 19 Receb 1231/15 Haziran 1816

209 varak, her sayfada 19 satır, nohudî renk, âharlı kağıt, serlevha tezhipli, metin etrafına altın cetvel çekilmiş, başlıklar, söz başları ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarına notlar alınmıştır. Sırtı koyu vişne, kapaklar koyu kahverengi deri ciltlidir. vr. 1^a temellük sayfasında Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. vr. 1^b-5^a arasında, II. Mahmûd'a (hd. 1808-1839) kadar gelen Osmanlı sultanlarının doğum ve cülûs târihleri, saltanat süreleri ve vefât târihleri kayıtlıdır. vr. 8^a'da, yine Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü vardır. vr. 8^b-9^a'da *Hadîka*'nın bir fihristi yer almaktadır. *Hadîka* vr. 9^b'de başlamakta, ikinci cilde vr. 121^b'de geçilmektedir. Eserin sonuna vr. 208^b-209^b'de İzzet Mehmed Paşa Câmii, Kalyoncular Kışlası Câmii, Baruthâne Câmii, Zeynep Sultan Câmii ve Mehmed Murad Efendi Mescidi ilâve edilmiştir. vr. 211^b -212^b arasında vâlide ünvanıyla Osmanlı tahtında pâdişâhın cülûsundan sonra hayatta olan vâlide sultanların isimleri kayıtlıdır. v. 209^b'de yine Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır.

vr. 9^b (başı): *Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne [arz-ı] merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 207^b-209^b (sonu): *... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtidâ tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukābilinde vâki' Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek takrîr u nihâyet olmuştur... (209^b) Hatta talebe-i ulûma tahsîl [ü] teshîl için bir kitabhâne dahi inşâ eylemiştir. Mahallesi yoktur. der-Kurb-i Fethiye Câmii. Rahmetullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn ve sâiri'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'lhamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn. fî 19 Receb 1231 (15 Haziran 1816).*

3. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymâniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 1318

Cilt Ebadı: 210x125 mm.
Yazı ebadı: 146x80 mm.
Yazı Türü: Ta'lik
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: es-Seyyid Abdi
İstinsâh Târihi: 15 Muharrem 1246/6 Temmuz 1830

166 varak, her sayfada 21 satır, nohudî renk, âharlı kağıt, başlıklar, söz başları ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarına notlar alınmıştır. Sırtı koyu vişne, cihargûşe ebru ciltlidir. *Hadîka* vr. 1^b'de başlamakta, ikinci cilde vr. 104^b'de geçilmektedir. vr. 166^b'de istinsâh kaydı bulunmaktadır. vr. 167^b-168^a'da İstanbul'da gömülü olan 13 sahâbe ve tâbiînin türbeleri ile Galata'da Kurşunlu Mahzen'de gömülü olan birkaç zevât-ı kirâmın kabirlerinin yerleri belirtilmektedir.

vr. 1[b] (başı): *Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 166[b] (sonu): *... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtidâ tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukābilinde olan Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek takrîr u nihâyet bulmuştur ... fî külli vaktin hînin eser-i hâme-i Seyyid Abdi 15 Muharrem sene 1246 (6 Temmuz 1830).*

4. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2247

Cilt Ebadı: 240x143 mm.
Yazı ebadı: 189x87 mm.
Yazı Türü: Ta'lik
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî
İstinsâh Târihi: 22 Receb 1236/25 Nisan 1821

229 varak, her sayfada 21 satır, nohudî renk, âharlı kağıt, serlevha tezhipli, metin etrafına altın cetvel çekilmiş, başlıklar, söz başları ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarına siyah ve kırmızı mürekkeplerle notlar alınmıştır. Sırtı vişne renkli deri, cihargûşe ebru ciltlidir. vr. 1[a]'da Es'ad Efendi tarafından *Hadîka*'nın yazılmasından sonra yapılanların yazılıp tab'ı yapılacağına dâir bir not mevcuttur. Altında şöyle bir not daha vardır: "Hâlâ bâb-ı derûnunda kethüdâ bey dâiresi tahtında medfûne olan Aynîşah Hanım Sultan, Kasım Paşa kerîmesidir". Bu notun altında da Es'ad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. *Hadîka* vr. 1[b]'de başlamakta, ikinci cilde vr. 147[a]'da geçilmektedir. vr. 229[a]'da istinsâh kaydı vardır.

vr. 1[b] (başı): *Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 228[b]-229[a] (sonu): *... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut olan cevâmi' ve mesâcid ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtida't-tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukābilinde vâki' Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek takrîr u nihâyet bulmuştur ... fî külli vaktin hînin (...) bi-kalem-i Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî ğufira lehû. 22 Receb sene 1236 (25 Nisan 1821).*

5. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2248

Cilt Ebadı: 232x157 mm.
Yazı ebadı: 183x90 mm.
Yazı Türü: Rik'a
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: el-Hâcc Seyyid Ahmed Saîd b. Seyyid el-Hâcc Feyzullah b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdullah
İstinsâh Târihi: 15 Rebîülevvel 1230/25 Şubat 1815

118[40] varak, her sayfada 23 satır, nohudî renk, âharlı kağıt, başlıklar, söz başları, târihler ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarına notlar alınmıştır. Ayrıca sayfa kenarlarında câmi ve mescid isimleri kırmızı mürekkeple tekrar yazılmıştır. Cihargûşe ebru ciltlidir. İç kapakta "*Hadîkatü'l-cevâmi'* sâhib-i nâmekahû Seyyid Saîd 9 Receb 1245 (15 Ocak 1829)" ibareli temellük kaydı bulunmaktadır. vr. 1[a] temellük sayfasında ise kitabın Dâhiliye Nezâreti mektupçulardan Seyyid Mehmed Efendi kitaplarından olduğu belirtilmektedir. vr. 1[b]'nin üst tarafında Es'ad Efendi'nin vakıf mührü yer almaktadır. *Hadîka* vr. 1[b]'de başlamakta, ikinci cilde vr. 76[a]'da geçilmektedir. vr. 117[b]'de istinsâh kaydı bulunmaktadır.

vr. 1[b] (başı): *Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye'de ve etrâflarında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 117[b] (sonu): *... Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtidâ tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Rumelikavak Hisârı'nda, ba'dehû Üsküdar'dan Anadolukavak Hisârı nihâyetine varınca tahrîr olunmuştur ... Harrarahû el-Hâcc Seyyid Ahmed Saîd b. Seyyid el-Hâcc Feyzullah b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdullah ğufira zünûbühüm ve li-cemî'i'l-mü'minîn ve'l-mü'minât, âmîn. Yâ Rabbe'l-ibâd fî 15 Rebîülevvel sene 1230 (25 Şubat 1815).*

6. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymâniye Ktp., Fâtih, nr. 4320

Cilt Ebadı: 213x154 mm.
Yazı ebadı: 165x90 mm.
Yazı Türü: Ta'lik

[40] Numaralandırmada 101 no.'lu varaktan sonra gelen varak atlanmış ve numara verilmemiştir. Dolayısıyla varak sayısı 118'dir.

Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî
İstinsâh Târihi: Mevcut değil

192 varak, sayfalarda satır sayısı değişik, nohudî renk, âharlı kağıt, târihler ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış, ayrıca târih lafızlarının, başlıkların ve bazı önemli kişilerin isimlerinin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sırtı koyu kahverengi deri, cihargûşe ebru ciltlidir. vr. 1^{a} temellük sayfasında Reîsü'l-etıbbâ-i Sultânî Mustafa Behçet'e ait temellük kaydı ve mührü yer almaktadır. vr.1^{a}'nın üst tarafına, kiliseden bozma altı câminin ismi mavi renkli bir kağıda yazılarak yapıştırılmıştır. *Hadîka* vr. 1^{b}'de başlamakta, ikinci cilde vr. 121^{b}'de geçilmektedir. vr. 192^{b}'de istinsâh kaydı vardır. vr. 193^{a}'da, vr. 1^{a}'daki altı câmi ile birlikte kiliseden çevrilen on üç tane câminin isimleri kayıtlıdır.

vr. 1^{b} (başı): *Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 192^{a}-192^{b} (sonu): *... (192^{a}) Bu zaîf, nâ-tüvân Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî ... (192^{b}) zamân-ı tahrîrinde mevcut cevâmi' ve mesâcid ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtidâ tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukâbilinde vâki' Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek takrîr u nihâyet bulmuştur ... fî külli vaktin hînin temmet. Eser-i hâme-i Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî ğufira lehû.*

7. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 291

Cilt Ebadı: 225x146 mm.
Yazı ebadı: 171x102 mm.
Yazı Türü: Nesih
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Mevcut değil
İstinsâh Târihi: Mevcut değil

76 varak, her sayfada 27 satır, nohudî renkli kağıt, metin etrafına kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiş ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. vr. 23^{b}'den itibaren daha ince bir kalem kullanılmış olup, kırmızı mürekkebin açık ve koyu tonları da görülmektedir. Sırtı koyu kahverengi deri, cihargûşe ebru ciltlidir. Cilt kapağı üstünde bugünkü harflerle "Fâtih Kütübhanesi'ne Muhlis Gök 1941" yazılmıştır. vr. 1^{b}'nin sayfa kenarında, üstte Fâtih Kütüphanesi'nin mührü, mührün altında yazmanın sadece İstanbul tarafını ihtivâ ettiğine dâir bir not yer almaktadır. *Hadîka* vr. 1^{b}'de başlayan eserin birinci cildi dahi tamamlanmamıştır. vr. 76^{a}'da Davutpaşa'da bulunan Vidoz Câmii'nde kalmıştır. vr. 46^{a}'da ve vr. 76^{a}'da Fâtih Kütüphanesi'nin mührü

bulunmaktadır. vr. 76[b]'de Muhlis Gök tarafından Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkat'ül-cevâmi'* ve zeyilleri ile ilgili olarak Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* isimli kitabından iktibâs edilen bilgi yer almaktadır.

vr. 1[b] (başı): *Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi Muhammedin [seyyidi'n]-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye'de [ve] etrâflarında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 76[a] (sonu): *... Vidoz Câmii: Bânîsi Sultan Osman Hân-ı Sânî'dir. Saray dahi berâber binâ olup ve minber dahi vaz' edip, vazîfeleri ceyb-i hümâyûndan verilip Ahmed Hân-ı Evvel Türbesi'nde.*

8. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kitaplığı, Q. 2609

Cilt Ebadı: 235x156 mm.
Yazı ebadı: 172x95 mm.
Yazı Türü: Rik'a
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Mevcut değil
İstinsâh Târihi: Mevcut değil

232 varak, her sayfada 19 satır, nohudî renkli kağıt, söz başları, târihler ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve sayfa kenarlarında yer yer siyah mürekkeple notlar alınmıştır. Sırtı koyu kahverengi deri, cihargûşe ebru ciltlidir. vr. 1[a] temellük sayfasında Q. 2609 kaydı ve Ekim 1963'te Türkan Güneray'dan 10 liraya satın alındığına dâir bir not bulunmaktadır. *Hadîka* vr. 1[b]'de başlamaktadır. vr. 1[b]'nin sağ üst köşesinde "Necati, Erzurum İlim Ocağı ve Kütüphanesi Sahibi" şeklinde bir mühür yer almaktadır. İkinci cilde vr. 145[b]'de geçilmektedir. Eserin muhtelif yerlerinde "Necati, Erzurum İlim Ocağı ve Kütüphanesi Sahibi" şeklindeki mühür ile İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü mührü bulunmaktadır.

vr. 1[b] (başı): *Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâti li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihi seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; işbu bin yüz seksen iki târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye'de ve etrâflarında mevcut olan cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 228[b]-229[a] (sonu): *... Bu zaîf, nâ-tüvân, bu cerîde-i ferîdede alâ kaderi'l-imkân zamân-ı tahrîrinde mevcut olan cevâmi' ve mesâcid ve savâmi' ve meâbidi tertîb üzere dâhil-i İstanbul'dan ibtidâ tahrîr ve Eyyûb ve Galata'dan Kavak mukābilinde vâki' Hisâr'a varınca, ba'dehû Üsküdar Kazâsı'ndan mezbûr Kavak Kal'ası'na dek tahrîr u takrîrimiz nihâyet bulmuştur ... fî külli vaktin hînin temmet.*

9. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Köprülü Ktp., Mehmed Asım Bey, nr. 381

Cilt Ebadı: 223x180 mm.
Yazı ebadı: 165x83 mm.
Yazı Türü: Rik'a
Dili: Türkçe
Müstensih İsmi: Ahmed İzzî b. Mehmed Lütfi
İstinsâh Târihi: 1267 Rebîülevvel/Ocak 1851

185 varak, her sayfada 25 satır, nohudî, pembe ve mavi renkli üç farklı kağıt kullanılmış, söz başları, târihler ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış ve birkaç yerde sayfa kenarlarında siyah mürekkeple notlar alınmıştır. Sırtı koyu kahverengi deri, cihargûşe bez ciltlidir. vr. 1[a] temellük sayfasında, 'min kütübi Ahmed İzzî b. Mehmed Lütfi' ibaresi ve altında Ahmed İzzî'nin vakıf mührü bulunmaktadır. *Hadîka* metni vr. 1[b]'de başlamakta, ikinci cilde vr. 120[b]'de geçilmektedir.

vr.1[b] (başı): *Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdü lillâhi'llezî hüve câmiu'n-nâsi li-yevmiddîn ve's-salâtü ve's-selâmü el-câmiâni li-ekmeli'l-ibâdâti alâ rasûlihî Muhammedin seyyidi'n-nebiyyîn ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'd: Hâfız Hüseyin ibn-i el-Hâcc İsmâil el-Ayvansarâyî bu gûne arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm eder ki; bin yüz seksen iki senesi târîhine gelince bu Dârü's-saltanati'l-aliyye ve etrâfında mevcut cevâmi' ve mesâcidin ...*

vr. 185[a] (sonu): *Rumeli cânibi misillü Anadolu tarafı dahi bu Kavak Kal'ası'n[da] nihâyet bulmuştur. Ve bu iki kal'anın hâriclerin münasip mahallerde iki adet fenerkule inşâsıyla sâye-i Devlet-i Aliyye'de ... Temmet er-risâle yevm-i Hamîs min şehri Rebîülevvel sene 1267 (Ocak 1851). Ez'afü'l-ibâd Ahmed İzzî.*

2. Mecmûa-i Tevârih

Hadîka'nın tamamlayıcısı olarak kabul edebileceğimiz *Mecmûa-i Tevârih*, câmi, mescid, türbe, çeşme, köprü ve mezar kitâbelerini ve bazı târihî şahsiyetlerin kısa biyografilerini ve vefâtlarına düşürülen târihleri, önemli târihî olaylara düşürülen târih manzûmelerini, İstanbul yangınları, kahvenin zuhuru, tütün, muz ve maçuna gibi sosyal ve kültürel hayatla ilgili konuları ve onlarla ilgili târihleri ihtivâ eden bir eserdir.[41] Ayvansarâyî bu esere, diğer eserlerinden önce, 1179/1765-66 yılında başlamış, 1200/1786 senesine kadar düzensiz ve müsvedde olarak kaleme almıştır. Eser, Fahri Ç. Derin ve Vahid Çabuk tarafından 1985 yılında bugünkü harflerle neşredilmiştir.

[41] Geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. XXXVII-XXXIX

Mecmûa-i Tevârih'in bilinen tek yazma nüshası olup müellif hattıyla yazılmıştır:[42]

1. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazîne, nr. 1565

Prof. Dr. Semavi Eyice, Turgut Kut ve Günay Kut tarafından İstanbul Deniz Müzesi Müzesi, nr. 55'te kayıtlı olduğu belirtilen nüshanın ikinci bir yazma nüsha olmayıp Şeref Ergenekon tarafından Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshadan 1959 yılında kopya edildiğini ve eserin sonuna bir de indeks ilâve edildiğini belirtmektedir.[43]

3. Vefeyât-ı Ayvansarâyî

Ayvansarâyî'nin Türkiye'nin meşhur mutasavvıflarını, şâir Osmanlı hükümdarlarını, ulema ve şuarâdan bazı zevâtın kısa biyografilerini, vefât târihlerini ve vefâtlarına düşürülen târihleri, biliniyorsa gömülü oldukları yerleri ve bazılarının şiirlerinden örnekleri topladığı bir eserdir.[44] Eser Hacı Bayrâm-ı Velî'den başlayıp, Mehmed Müstakim Efendi ile nihâyet bulmaktadır. Bilinen yazma nüshaları şunlardır:

1. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 2464[45]
2. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, nr. 1107[46]
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 1375
4. Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi, nr. 365/1

4. Vefeyât-ı Selâtîn ve Meşâhîr-i Ricâl

Ayvansarâyî'nin önce pâdişahların doğum, cülûs ve vefâtlarına düşürülen târihleri, sonra sırasıyla İstanbul ve çevresinde gömülü olan devlet ricâlinin, hayrâtı İstanbul'da, mezarı başka yerde olan ricâlin ve hayratı ve mezarı İstanbul dışında olan ricâlin kısa biyografilerini verdiği bir eserdir. Bu eserin bilinen tek nüshası vardır:

1. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 2539'da kayıtlıdır.[47]

---

[42] Yazma nüshaları için bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 425-426 ve Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Katoloğu*, İstanbul 1961, c. I, s. 418

[43] Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 529

[44] *Vefeyât*, s. XIV

[45] Bu nüsha için bkz., Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Târihi*, Ankara 1973, c. I, s. 423

[46] Yazma nüshalar için bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 428-430

[47] Geniş bilgi için bkz., *Vefeyât*, s. XIII-XVI

5. Eş'arnâme-i Müstezâd

Müellifin çeşitli dîvânlardan topladığı anlamlı beyitlere birer manzûm parça ilâve etmek suretiyle meydana getirdiği bir antolojidir.[48] Esere 1181/1767-68 yılında başlayan Ayvansarâyî 1194/1780 senesinde tamamlamıştır.[49] Eserin tek yazma nüshası olup müellif hattıyladır:

1. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, TY, nr. 5466

6. Âşık Ömer Dîvânı

Ayvansârâyî'nin Âşık Ömer'in şiirlerini topladığı bir eseridir. Üç yazma nüshası bulunan bu eser, geniş bir önsözle birlikte Sadettin Nüzhet Ergun tarafından *Âşık Ömer, Hayatı ve Şiirleri* ismiyle İstanbul'da yayınlanmıştır.[50] Eserin bilinen yazma nüshaları şunlardır: [51]

1. Konya, Mevlana Müzesi Yazmaları, nr. 99
2. Süleymâniye Ktp., Uşşakî Tekkesi, nr. 67
3. Süleymâniye Ktp., Uşşakî Tekkesi, nr. 69

---

[48] Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 529

[49] Yazma nüshalar hakkında geniş bilgi için bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 430-432

[50] Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, c. XVIII, s. 530

[51] Yazma nüshalar hakkında geniş bilgi için bkz., Turgut Kut-Günay-Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Târih Dergisi*, , c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 430-432
XIII, 1982, s. 432-434

el-Cildü's-sânî
min
HADÎKATÜ'L-CEVÂMİ' [2]

Bismillâhirrahmânirrahîm

Galata nevâhîsinden Kozlucadere[21] nâm mahalde Kasımpaşa denmekle ma'rûf kasaba dâhilinde sağîr ve kebîr, mahallesi olup ve olmayan bi'l-cümle cevâmi' ve mesâcid beyân olunur:

I. BEYOĞLU İLÇESİ [22]

A. Kasımpaşa[23]

1. Güzelce Kasım Paşa Câmii [24]

Mûmâileyh [Koca][25] Kasım Paşa cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Gāzi Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında Sarây-ı Hümâyûn'da terbiye olunup ba'dehû rikâb ağalığı ile taşra çıkmış ve mîr-i mîrân olarak Budin'e vâlî olup ba'dehû iki def'a Mısır'a vali olmuştur. Def'a-i ûlâsında 929 Recebinin on ikinci günü (27 Mayıs 1523) nasbolunup otuz dört gün mürûrunda azl ve yerine Hâin Ahmed Paşa nasbolunarak hâin-i mezbûr dahi tasallutun da'vâsın etmekle ahâlî re'yiyle katlolundukta 930 (1523-24)'da eyâlet-i mezbûre yine Kasım Paşa'ya tevcîh kılınmış ve bir sene mürûrunda Sadr-ı A'zam İbrâhim Paşa Mısır'ın nizâmına me'mûr oldukta bunlar azlolunmuştur.

---

[21] *Kozlucadere: Es'ad Efendi 2248,* vr. 76[a]'da *Kozludere* olarak verilmiştir.

[22] İlçe başlıkları orijinal metinde yer almamaktadır. Metinden daha kolay istifade edilmesini sağlamak için, 2000 yılı İstanbul ili idârî taksîmâtı esas alınarak, bu başlıklar tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[23] Metnin orijinalinde yer alan '*Kasımpaşa denmekle ma'rûf kasaba dâhilindeki ... bi'l-cümle cevâmi' ve mesâcid beyân olunur.*' ve '*Bundan sonra Galata Kal'ası'nın kapıları ile hâricinde vâki' cevâmi' ve mesâcidin ve ... zikr u beyânına şürû' olunur...*' gibi ifadeler, metinden daha kolay istifade edilmesini sağlamak için tarafımızca başlık olarak verilmiştir. *Es'ad Efendi 2247*'de de bu başlıklar kullanılmıştır.

[24] Bu başlıklar ve numaralandırmalar matbû metnin orijinalinde yer almaktadır.

[25] *Koca*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 76[a]'dan ilâve edilmiştir.

Rodos fethinde ser-asker dahi olmuştur. Bu câmi'-i şerîfi binâ etmekle kasaba-i mezbûr hâlâ Paşa-yı merhûmun ismiyle müsemmâdır.[26]

Sultan Ahmed Hân-ı [3] Sâlis'in evâhir-i saltanatında câmi'-i mezbûr muhterik oldukta mütevellîsi bulunan Reîsü'l-etıbbâ-i Sultânî Nuh Efendi'nin mahdûm-i âlîleri Sadr-ı esbak Ali Paşa merhûmun birâderi Feyzullah Bey tecdîd eyledikte, dediği târih tâk-ı dergâhında sebtolunmuştur:

Guzât-ı dîne ser-asker Sikendir seyr-i cenk-ârâ [27]
Semiyy-i Kāsım ol Pâşâ-yı sâhib-i hayr âlî-câ

Zamânında kapûdân idi kim Hak eyleyip tevfîk
Yapıp bu câmi'-i vâlâyı kıldı nâmını ihyâ

Dokuz [yüz] [28] *kırk idi hem câmiin bünyâdına târîh*
Ki oldu bî-misl [29] *bir ma'bed-i ins ü melek hakkā*

---

[26] ***Güzelce Kasım Paşa Câmii ve Külliyesi***: Güzelce Kasım Paşa tarafından 940/1533 yılında câmi ve bugün mevcut olmayan medrese ve çifte hamamdan müteşekkil bir külliye olarak Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Câminin *Hadîka*'da verilen 1135/1723 târihli tâmir kitâbesinde 1134/1721 yılında yandıktan sonra Hekimoğlu Ali Paşa'nın kardeşi Feyzullah Bey tarafından tâmir ettirildiği belirtilmektedir. XIX. yy.'da tekrar yanmış olan câmi, Abdülazîz (hd. 1861-1876) tarafından yeniden yaptırılmış ve son olarak II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) zamanında 1891-92 yılında tâmir edilerek bugünkü şeklini almıştır (Resim 1). Avlu içinde yer alan fevkânî câminin iki avlu girişi vardır. Câmi, kare planlı ve tek kubbelidir. Beş revaklı son cemaat yeri vardır. Son cemaat yeri revakları üzerinde yer alan celî sülüs Nebe' Sûresi Hâmid Aytaç'a âittir. Cümle kapısının üstünde taşa hakkedilmiş, celî sülüs Nisâ Sûresi 4/103 âyeti yer almaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü mermerdir. Câminin iki girişi daha olup doğu cephesindeki kapısının üstünde celî sülüs Hicr Sûresi 15/39 âyeti, batı cephesindekinin üstünde ise yine celî sülüs Nahl Sûresi 16/32 âyeti yer almaktadır. 1309/1892 târihinde hakkedilmiş olan bu âyetler Nûri imzasını taşımaktadır. Hünkâr mahfeli vardır. Birer şerefeli iki minâresi kesme taştan yapılmış olup ziyaretimiz sırasında yarıya kadar yıkılmış, tâmir edilmekteydi (Resim 2). Avluda Esma Hâtun'un hayrı olan 1287/1870 târihli çokgen planlı mermer şadırvan vardır. Şadırvanın her köşesinde celî sülüs âyet ve hadisler yazılmıştır. Avluda ayrıca Feyzullah Efendi Çeşmesi vardır. Çeşmenin üzerinde 1149/1736-37 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Bu kitâbe Hekimbaşı Kâtibzâde Mehmed Refi' Efendi'nin hattıyladır. Câminin güneydoğusunda, köşede 1310/1892-93 târihli sebil ile muvakkithânesi yer almaktadır. Sebilin ilk defa ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Sebilin kapısında Gedik Abdullah Ağa'nın (ö. 1039/1629-30) hayrı olduğu belirtilmektedir. Sekizgen planlı olan bu yapı, câmi ile birlikte çeşitli defalar yanmış ve son olarak 1310/1892-93 yılında yenilenmiştir. Sebilin bölümlerinin dört tanesi pencerelidir. Pencerelerin üzerinde iki sıra hâlinde celî sülüs yazılar hakkedilmiştir. Birinci sırada İnsan Sûresi 76/21-22 âyetleri, ikinci sırada Arapça bir kıta yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 27, 34; Sadi Abaç, *Kasımpaşa'nın Târihçesi*, İstanbul 1935, s. 8; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 63; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 27; Ergün Eğin, "Güzelce Kasım Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 461-462; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 68; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 277; *DBİst.A*, c. VIII, s. 248; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 105; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 58; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 95-96; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli (İstanbul Sebilleri)*, İstanbul 1995, s. 165; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 127-129; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 195, 248

[27] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[28] *dokuz kırk: dokuz yüz kırk* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 76[b]'den değiştirilmiştir.

Sene bin yüz otuz dörde gelince muhterik oldu
Kulûb-i nâsa âteş düştü yandı gûyiyâ dünyâ

[İmâdü'd-dîn ü müftî-i zamân vü nâzıru'l-evkāf] [30]
Ki Abdullah Efendi ol Hıdîv-i fâzıl ü dânâ

İşâret kıldı çün terfi' ü tevsî' ile tecdîdin
Yapıldı himmetiyle bî-bedel bir câmi'-i ra'nâ [31]

Bu dâî hâdim-i vakf ü umûr-i tevliyet Feyzî
Tefekkür eyler iken hûb bir târîh-i müstesnâ

Dedi tahsîn birle nâ-gehân târîhini hâtif [32]
İbâdetgâh-ı pâk ü câmi'-i zîbâ-yı bî-hemtâ
1135 (1723)

Şadırvan dahi binâ olunmuştur. Fi'l-asl paşa-yı mûmâileyhin medresesi[33] dahi var idi. Üstâdı *Dîvân-ı Hâfız* ve *Gülistân-ı Sa'dî* şârihi Sürûrî Şeyh Mustafa Efendi'ye tedrîsini şart etmekle onlar dahi ba'de'l-asr *Mesnevî-i Şerîf* tedrîs eylemek üzere kabul eylemiştir.

Ve câmi'-i şerîf müsakkafâtından kasaba-i mezbûrede mahkeme ve çifte hamam[34] ve müsakkafât-ı sâire vardır. Ve Bozburun'da 935 (1528-29) senesinde bir kârgir câmi'-i şerîf dahi **[4]** binâ eylemiştir. Paşa-yı mûmâileyh kaptanpaşa olmamıştır, yalnız kaptanlıktan üç tuğ almıştır. Medfeni Gelibolu'dadır.

Câmi'-i mezbûrun karîbinde vâki' mekteb[35] kerîmeleri Nefîse Hanım'ındır. Tevliyeti pederi vakfına mütevellî olana meşrûtadır. Hanım-ı mezbûre dahi mektebi sahasında medfûnedir. Kapudân-ı Deryâ Laz Ali Paşa 1149 (1736-37) târîhinde vefât ettikte bu mekteb suffesinde defnolundu.

---

[29] *bî-misl*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 76[b]'de *nice yıllar* olarak verilmiştir.

[30] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 76[b]'den değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'İmâdüddîn-i zamân vü nâzır olmuştur hem evkāfa'* şeklinde geçmektedir.

[31] *ra'nâ*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 76[b]'de *vâlâ* olarak geçmektedir.

[32] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 76[b]'de *'Dedi târîh tahsîn birle nâ-gehân hâtif'* şeklinde geçmektedir.

[33] ***Kasımpaşa Medresesi***: *Hadîka*'nın kaleme alındığı târihlerde dahi mevcut olmadığı anlaşılan bu medrese Mimar Sinan'ın eseri idi. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 42

[34] ***Kasımpaşa Hamamı***: Kasımpaşa Câmii'nin önünde yol aşırı yerde bulunan bu çifte hamam Mimar Sinan'ın eseridir. Günümüzde faaliyette olan bu hamam hakında geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 399; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 81-84

[35] ***Nefîse Hanım Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.

Câmi'-i şerîf kurbünde olan büyük çeşme, mezkûr Feyzî Beyefendi'nin hayrıdır.[36] Aşıklar Meydanı'nda mektebi olan Şuaybzâde İbrâhim Efendi bu câmiin mezâristânında medfûndur. Seng-i mezârında târîh-i rakamîsi budur: 1021 (1612-13).

Mahallesi vardır.

2. Sürûrî Mescidi [37]

Bânîsi Muslihuddin Mustafa ibn-i Hoca Şa'bân'dır ki, Muhyiddin Fenârî İstanbul Kadısı iken 926 (1522-23) senesinde ibtidâ Bâb Niyâbeti vaz' olundukta bunlar ta'yîn olunmuştur. Emir Buhârî dâmâdı Mahmûd Efendi'den inâbet edip ve hac avdetinde müderris olup Kasımpaşa Medresesi bunlar için binâ olunmuştur ve Şehzâde Sultan Mustafa'ya hoca ta'yîn olunmuştur. Ba'dehû şehzâde-i müşârünileyh 960 Şevvalinde (10 Eylül-8 Ekim 1553) Erikli kurbünde Aköyük nâm mahalde pederi Sultan Süleyman'ın seyf-i gazabına uğradıkta, mûmâileyh inzivâ ihtiyâr edip Şeyh Mahmûd Efendi'nin dâmadı Şeyh Abdüllatîf Efendi'den hilâfet alarak mescidi civârında vefâtına dek ders ile meşgûl olmuştur. Vefâtında mihrâbı önünde şeh-râhta defnolundu. Târîhi budur:

Mîr-ved bi-Behişt 969 (1561-62)

Târîh-i Dîğer

Gitti cihân Sürûrî 969 (1561-62)

Mevlânâ-yı mezbûrun lugat-ı Arabiyye üzere *Hâşiye-i Tefsîr-i Kadı Beyzâvî* ve *Şerh-i Buhârî* ve *Hâşiye-i Telvîh* ve *Şerh-i Hidâye* ve *Hâşiye-i Şerh-i Mevâkıf* ve *Şerh-i Misbâh* ve *Şerh-i Merâh* ve *Şerh-i Hüsamkâtî* ve *Şerh-i Mûciz* ve *Şerh-i Gülistân* ve lugat-ı Fârisiyye üzere *Şerh-i Bostân* ve *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî* ve *Şerh-i Şebistân* ve *Şerh-i Mesnevî-i Şerîf* ve *Şerh-i Muammâ-yı Hazret-i Molla Câmî* ve *Şerh-i Muammâ-yı Hazret-i Ali* –Kerramellâhü vechehû ve radıyallâhü anhü– ve

---

[36] ***Feyzullah Efendi Çeşmesi***: Bugün Güzelce Kasım Paşa Câmii'nin avlusunda bulunan çeşme maalesef akmamaktadır. Üzerinde 1149/1736-37 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Bu kitâbe Hekimbaşı Kâtibzâde Mehmed Refi' Efendi'nin hattıyladır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 105; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 58; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 95-96; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 248

[37] ***Sürûrî Câmii***: Muslihuddin Mustafa b. Şa'ban es-Sürûrî (ö. 969/1561-62) tarafından yaptırılmış olan câmi harâb bir hale geldikten sonra, yüz yıla yakın metrûk bir vaziyette kalmıştır. 1956 yılında kurulan bir hayır derneği tarafından yeniden yaptırılan câmi 1386/1966-67 yılında ibadete açılmıştır. Kare planlı ve tek kubbeli olan kârgir câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınmaktadır. Ayrıca kubbe kasnağında da yuvarlak pencereler açılmıştır. Giriş kapısının üst tarafında 1386/1966-67 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs Rahmân Sûresi 55/46 âyeti yer almaktadır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerdir. Harîm kısmı birinci kat seviyesine kadar Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Tek şerefeli minâresi câminin sağ tarafındadır. Câminin avlu kapısının sol tarafında câminin ilk bânîsi Sürûrî Efendi'nin (ö. 969/1561-62) mezarı ve 969 târihli celî sülüs mezartaşı bulunmaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 62

lugat-ı Türkiyye **[5]** üzere *Bahru'l-meârif* ve *Ravzu'r-riyâzîn* ve *Kitâb-ı Nücûm* ve *Dîvân-ı Evvel* ve *Dîvân-ı Sânî* ve *Dîvân-ı Sâlis* vesâire ile cem'an otuz bir adet te'lîfi vardır. Ez-eş'âr-ı mevlânâ-yı mûmâileyh:

Yâd eder misin gönül kûyünde mihmân olduğun [38]
Eşiğinde o şehin bî-çâre derbân olduğun

Geh beşer dedim sana gâhî melek gâhî peri
Gördüğümce gâh peydâ gâh pinhân olduğun

Dediler te'sîr eder esmâ' müsemmâdâ velî
Ey Sürûrî görmedim âlemde hândân olduğun

Mescide muttasıl hücresinde kitaplarının cümlesi mevcuttur. Mektebi[39] dahi vardır. Mescidin minberini Vezir Kethüdâsı Uzun Bey denmekle ma'rûf İbrâhim Bey tersâne emîni iken vaz' eylemiştir. Mîr-i mûmâileyhin târîh-i vefâtı budur: 1181 (1767-68). Ve Okmeydanı dâiresinde medfûndur.

Bu mescid mezâristânında ümerâ-i deryâdan Murad Paşa dahi medfûndur. Seng-i mezârında târîh-i rakamîsi budur: 1072 (1661).

Ve mukābilinde köşede olan çeşme,[40] Yeniçeri Ağası Abdülbâkî Ağa'nın hayrıdır: 1145 (1732). Târîh-i mezbûrda ağa iken binâ eylemiştir.

Mahallesi vardır.

3. Yahyâ Kethüdâ Câmii [41]

Yahyâ Kethüdâ Ağa Sadr-ı esbak Mehmed Paşa-yı Tavîl'in kethüdâsıdır. Paşa-yı müşârünileyh 972 (1564-65) senesinde Semiz Ali Paşa rıhletinde vezîr-i a'zâm olup, 987 (1579-80) târîhinde dîvânda iken şehîden vefât eylemiştir. Kendi câmiinde zikrolunur. Kethüdâ-yı mezbûr câmiinde medfûndur.

---

[38] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[39] ***Sürûrî Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[40] ***Abdülbâkî Ağa Çeşmesi***: Çeşme bugün mevcut değildir.

[41] ***Yahyâ Kethüdâ Câmii***: Yahyâ Kethüdâ Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olan bu câmi, târih içinde tekke fonksiyonu da kazanmıştır. Yanmış olan câmi 1311/1893-94'te yeniden yaptırılmıştır. Avlu içinde olan bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri vardır. Kare planlı olan câmi tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîm kapısı üstünde 1311/1893-94 târihli, celî sülüs Zümer Sûresi 39/73 âyeti yer almaktadır. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi câminin sağ tarafındadır. Mihrâb önündeki hazîrede beş, arka bahçesinde de üç mezartaşı vardır. Câminin yakınında Sipahi Fırın Sokağı'nda yanmış bir binânın altında 1145/1732-33 târihli Silahdâr Yakup Ağa Çeşmesi vardır. Harâb bir durumda olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 40; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 31; Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 95; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 319; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 184; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 95

Câmii mezbûr avlusunda tekke[42] ve fevkânî mekteb[43] ve şadırvan vardır.

Mahallesi vardır.

4. Tahta Kadı Mescidi [44]

Bânîsi Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân ile berâber gelenlerden Kadı Mehmed Efendi'dir. Kendi dahi civârında medfûndur. 873 (1468-69) senesinde vefât etmiştir. Minberini Abacı Yûsuf nâm kimse vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

5. Eyyühüm Mescidi [45] [6]

Bânîsi Şemseddin Ahmed Efendi ibn-i Yûsuf [el-Yegânî]'dir.[46] Amasya ve Bursa ve Gelibolu kazâlarında istihdâm olunmuştur. Sonra meflûc oldukta tekāüd olup ba'dehû 941 (1534-35) senesinde vefât etmiştir. Vefâtına ***'eş-Şeyh'*** lafzı târih vâki' olmuştur ve merkadi dahi ondadır.

---

[42] ***Kâsım Çavuş Tekkesi***: Yahyâ Kethüdâ Câmii'nin bitişiğinde olan bu halvetî tekkesi günümüze ulaşmamıştır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 95; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 184

[43] ***Yahyâ Kethüdâ Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[44] ***Tahta Kadı Câmii***: XV. yy.'da Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) taht kadısı Mehmed Efendi (ö. 873/1468-69) tarafından yaptırılan câmi, 1313/1895-96 yılında Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından yenilenmiştir. Kare planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Giriş kapısının üstünde celî sülüs Zümer Sûresi 39/73 âyeti, harîm kapısı üstünde yine celî sülüs A'raf Sûresi 7/49 âyeti yer almaktadır. Nûri imzasını taşıyan bu yazılar 1313/1895-96 târihinde hakkedilmişlerdir. Mihrâbı Kütahya çinileri ile kaplıdır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minâresinin kaide kısmı taş ve tuğladandır. Mihrâb duvarı önünde Kadı Mehmed Efendi (ö. 873/1468-69)'nin kabri bulunmaktadır. Kabrin önündeki ihâta duvarında pencerenin üstünde, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs kitâbesi vardır. Câminin yakınında, Taht Kadısı Sokağı'nın başında Bahariye Caddesi üzerinde 1222/1807-08 târihli Fesahat Usta Çeşmesi yer almaktadır. Bugün bakımsız bir durumda olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 64; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 506-507; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 170-71

[45] ***Eyyühüm Mescidi***: Şemseddin Ahmed Efendi tarafından XVI. yy.'da yaptırılan câmi, kârgir olarak yenilenmiştir. Bugünkü yapı kare planlı ve tek kubbelidir. Câminin karşısında 1145/1732 târihli Vuslat Kadın Çeşmesi vardır. Kemerine kadar toprağa gömülmüş olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Câminin yakınında Hüsameddin Uşşâkî Hazretleri'nin hizmetlilerinden Sefer Dede'nin türbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 23; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, s. 91

[46] *Yegânî: el-Yegânî* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[a]'dan düzeltilmiştir.

Minberini Kamer Hâtun vaz' eylemiştir. Mezbûre Kamer Hâtun bint-i Sinan 988[47] (1580-81) târîhinde vefât edip Beşiktaş'ta vâki' mevlevîhâne mukābilinde şehrâha nâzır mektebinde[48] medfûnedir.

Bânî-i mezbûrun oğlu Mehmed Şah Riyâzî Edirne'de müderris iken pederinden bir sene sonra vefât etmiştir.

Ve bu mescidin karîbinde olan hamam[49] bu vakfın müsakkafâtındandır. Ve bu hamamın külhânında medfûn Sefer Dede, Kasımpaşa'da zâviyesinde medfûn olan Hüsâmeddin Uşşâkî denmekle meşhûr Şeyh Hasan Efendi'nin dervişlerinden olup sebeb-i mevti bu vech ile naklolunur ki: "Şeyh Hüsâmeddin Hazretleri bir gece misafirlerine ba'de'l-ikrâm yatak vakti oldukta mahallin müzâyakasından nâşî Sefer Dede bana 'Yatak mahalli kande olsun?' diye suâl ederek şeyhini ağzâb eyledikte 'Sen var külhânda yat' diye nutk buyurup dede dahi kurbünde olan bu hamamın külhânına gelip bir dahi kalkmamıştır." Dede-i mezbûr ol mahalde defnolunup hâlâ ziyâretgâhtır.

Mahallesi vardır.

6. Hacı Ahmed Câmii [50]

Bânîsi Hacı Ahmed b. Abdüssamed el-Yegânî'dir ki, cennet-mekân Sultan Süleyman'ın hasırcıbaşısıdır. Kendi mihrâb önünde medfûndur. Mektebi[51] dahi vardır.

Ve bir mikdar baîd mahalde bir çeşmesi[52] olup hâlâ kurudur. Ve çeşme-i mezbûrun târîhi budur:

Çeşme kim buldu kemâliyle mahallinde vukū' [53]
Mescide verip safâ soğuk suyu âbı latîf

---

[47] *988*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[a]'da *998* olarak verilmiştir.
[48] ***Kamer Hatun Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.
[49] Bu hamam bugün mevcut değildir. Sadece Sefer Dede'nin türbesi kalmıştır.
[50] ***Hacı Ahmed Câmii***: XVI. yy.'da Kânûnî Sultan Süleyman'nın (hd. 1520-1566) hasırcıbaşısı Hacı Ahmed tarafından yaptırılan câmi, 1992 yılında halk yardımı ile yenilenmiştir. Dikey dikdörtgen planlı harîm kısmı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sol tarafına ilâve edilen bölümle namaz alanı genişletilmiştir. Minâresi kârgir olarak yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde küçük bir hazîresi vardır. Câminin ilk bânîsi Hacı Ahmed de orada medfûndur. Câminin yakınında 1256/1840-41 târihli Hoşyar Kadın Çeşmesi vardır. Çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi ve kitâbenin ortasında da Sultan Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) tuğrası yer almaktadır. Çeşme, Abdülmecîd'in ikinci kadını Hoşyar Kadın tarafından kızı Mihrimah Sultan'ın ruhu için yaptırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 27; *DBİst.A*, c. VIII, s. 175; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 193; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 142
[51] ***Hacı Ahmed Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.
[52] ***Hacı Ahmed Çeşmesi***: Câminin yakınında olan çeşme bugün mevcut değildir.
[53] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Hak budur kim iki âlemde anı yâd ettirip [7]
Sâhibini âkıbet hâlî komaz hayr-ı şerîf

Kandî-i dâî dedi itmâmının târîhini
Hacı Ahmed Çesmesin câri ede dâim Latîf
[951] [54] ***(1544-45)***

[Târîh-i vakfiyesi 955 (1548-49)'tir. 1199 Ramazanında (8 Temmuz-6 Ağustos 1785) ihyâ edilmiştir].[55]

Mahallesi vardır.

7. Emin Bey Câmii [56]

Bânîsi Baş Hasan Efendi'dir. Tersâne emîni olmuştur. Binâsının târîh-i rakamîsi budur: 984[57] (1576-77). Kabri nâ-ma'lûmdur. Mektebi[58] dahi vardır.

Ve mahallesi vardır.

---

[54] *955: 951* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'den değiştirilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri, matbû metinde *çeşmesin* kelimesi *ye*'siz ve *dâim* kelimesi de *hemze* yerine *ye* harfi ile yazıldığında *951*'i vermektedir.

[55] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'den ilâve edilmiştir.

[56] ***Emin Bey Câmii (Hasan Çelebi Mescidi)***: Tersâne Emini Baş Hasan Efendi (ö. 1576) tarafından 984/1576-77 yılında yaptırılmış olan câmi, Mimar Sinan'ın eseridir. XIX. yy.'da Cezayirli Gazi Hasan Paşa Vakfı tarafından onartılmış, 1952 yılında tekrar bir tâmir görmüştür. Kare planlı olan câminin duvarları kesme taştan yapılmıştır. İki katlı ve kapalı son cemaat yeri vardır. Her cephede altlı üstlü iki sıra pencere dizisi yer almaktadır. Minâresinin kare planlı kaidesi kesme taştan yapılmış olup, gövdesi tuğladan örülmüştür. Hazîresi vardır. Câminin avlu duvarında 1145/1732-33 târihli Kıblelizâde Mehmed Bey Çeşmesi vardır. Sivri kemerli çeşmenin üzerinde, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 22; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 311; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Mescitleri", *İstanbul Yazıları (Semavi Eyice Armağanı)*, İstanbul 1992, s. 141; "M. Baha Tanman", *DBİst.A*, c. III, s. 562-563; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, s. 91-93

[57] *984*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'de *974* olarak verilmiştir.

[58] ***Hasan Çelebi Mektebi***: Mekteb bugün mevcut değildir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

8. Ağa Câmii [59]

Bânîsi Galata Sarayı'nın Ağası Hüseyin Ağa'dır ki, şeyhu'l-harem olup onda vefât eylemiştir. Tâk-ı dergâhında olan târîhi budur:

Çün tamâm oldu dedim cür'et edip târîhin [60]
Câmi'-i eşref ü me'vâ-[yı] [61] *abîdü'l-ıslâh* [62]
[1006] [63] *(1597-98)*

Mahallesi vardır.

9. Şahkulu Mescidi [64]

Bânîsi Mehmed Çelebi'dir. Cennet-mekân Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis nedîmlerindendir. Şeyh, Vefâ kurbünde vâki' Defterdâr-ı esbak Âtıf Efendi

---

[59] ***Ağa Câmii***: 1006/1597-98 yılında Galatasarayı Ağası Hüseyin Ağa tarafından yaptırılan câmi çeşitli tâmirler görmüştür. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yenilenen câminin aynı dönemde yandığı ve 1250/1834 yılında II. Mahmûd tarafından ikinci defa yenilendiği avlu duvarına yerleştirilmiş olan tâmir kitâbesinde belirtilmektedir. Taşa hakkedilmiş olan bu kitâbe dört satırlık ve celî sülüs olup, ortasında II. Mahmûd'un tuğrası yer almaktadır. Câmi 1936'da Vakıflar tarafından yeniden yaptırılmıştır. Avlu içinde yer alan bugünkü yapının iki avlu girişi vardır. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. İkinci sıra pencereler sivri kemerli ve revzenlidir. İki pencere dizisi arasına, Mustafa Halîm Özyazıcı tarafından yazılan celî sülüs Cuma Sûresi harîmin giriş cephesi hâricindeki üç cephesini çevrelemektedir. Câminin içinde İsmâil Hakkı Altunbezer'in celî sülüs yazıları da yer almaktadır. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Pencere çevrelerinde, tavanlarda ve mahfelde kalem işleri görülmektedir. Kapalı olan son cemaat yeri ahşaptır. Son cemat yerinin sağ tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Avlusunda Kasımpaşa Sinan Paşa Câmii'nden getirilen mermer şadırvan vardır. Çokgen yapıda olan bu şadırvan Mimar Sinan'ın eseridir. Mihrâbı önündeki küçük hazîresinde iki mezartaşı vardır. Geniş bilgi için bkz., Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952, s. 405-410; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 2; Tarkan Okçuoğlu, "Ağa Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 91; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 5-6; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 178

[60] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[61] *me'vâ*: vezin gereği bir "elif" ilâvesiyle *me'vâ-yı* olarak düzeltilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de, bu takdirde *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'de verilen *1006* rakamını verebilmektedir.

[62] *Islâh*: kelimenin yazılışında *sad* harfinin üzerine nokta konulmuştur. Doğrusu için bkz., *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b].

[63] *1006*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'den ilâve edilmiştir.

[64] ***Şahkulu Mescidi***: XVII. yy. başlarında III. Mehmed'in (hd. 1595-1603) nedîmlerinden Mehmed Çelebi tarafından yaptırılmış olan câmi yanmış ve Sultan Abdülazîz (hd. 1861-1876) zamanında Mevlevî Şeyhi Ataullah Efendi tarafından 1291/1874-75 yılında yenilenmiştir. Duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı olan son cemaat yerinin duvarları çinilerle kaplanmıştır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Kare planlı olan harîm kısmı tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîm kapısının üstünde 1291/1874-75 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbında kandil motifi göze çarpmaktadır. Minberi ahşaptır. Harîmin sağ tarafına ilâve edilen bölümle namaz alanı genişletilmiştir. Tek şerefeli minâresi kârgir olarak yapılmıştır. Bahçe kapısının sağ tarafında câminin imâmlarından Mahmûd Efendi'nin 1184/1770-71 târihli mezartaşı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 62; *DBİst.A*, c. VIII, s. 413-414

merhûmun kitabhânesinin mukābilinde vâki‘ [Hâtun][65] Sebîli'nin ittisâlinde binâ eylediği mektebi bahçesinde medfûndur. Parmakkapı'da Kemankeş Mustafa Paşa'nın medresesi mukābilinde, Sinekli Medresesi dahi onun hayrıdır.

Minberini Sadr-ı A‘zam-ı esbak Hekimbaşızâde Ali Paşa'nın def‘a-i sâniye sadâretinde Serrâc Süleyman Ağa vaz‘ eylemiştir.

Mahallesi vardır.

10. Asma Mescidi [66]

Bânîsi Sultan Bâyezîd-i Velî vaktinde Tersâne-i Âmire'de kalafatcıbaşı bulunan Yûnus Ağa'dır. Kabri karîbinde vâki‘ mezâristândadır. Seng-i mezârı sâir hem-civârı olan taşlardan bâlâdır. Tarîk-i âmm üzre binâ olunmakla **[8]** Asma Mescidi diye şöhret bulmuştur. Dört yol ağzına karîbdir ve [minâresi dibinde bir zât-ı şerîf medfûndur].[67] Minberini esnaftan Ömer Ağa nâm kimesne vaz‘ eylemiştir.

Karîbinde vâki‘ çeşme[68] Nâzır-ı Dârü's-saâde el-Hâcc Beşir Ağa'nın hayr-ı cârîsidir ki 1153 (1740-41)'te binâ eyleyip altı sene mürûrunda kendi dahi vefât edip civâr-ı Ebî Eyyûb Ensârî –radıyallâhü anh–'de medfûndur.[69]

Mahallesi vardır.

---

[65] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'den ilâve edilmiştir.

[66] ***Asma Mescidi***: Yûnus Ağa tarafından Tepebaşı'nda, Asmalımescit, Mezarlık ve Minâre sokaklarının kesiştiği yerde yaptırılan mescitten ve Yûnus Ağa'nın kabrinden bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 8; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 162

[67] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 77[b]'den ilâve edilmiştir.

[68] ***Hacı Beşir Ağa Çeşmesi***: Asmalımescid sokağında olduğu bilinen 1153/1740 târihli çeşme, bugün mevcut değildir. *Hadîka*'da verilen bilgiye göre, çeşmeyi Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa yaptırmıştır. Ancak Tanışık, çeşmenin I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) hazinedârı Dârüssaâde Ağası Moralı Lala Beşir Ağa'ya âit olduğunu ve kitâbenin hattatının da aynı kişi olduğunu belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz., Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, s. 142; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 107; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 57; Abdülkadir Özcan, "Beşir Ağa, Moralı", *DİA*, c. V, s. 555-556; "Asmalımescit Sokağı", *DBİst.A*, c. I, s. 354-35

[69] Dârü's-saâde Ağası Hacı Beşir Ağa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 245

11. Kamer Hâtun Mescidi [70]

Mescid-i mezbûrun bânîsi Kamer Hâtun mihrâbı önünde medfûnedir. Ve karîbinde vâki' çeşme, yeniçeri ağalarından üç tuğ ile çerâğ ve ba'dehû sadr-ı a'zam olan Gürcü İsmâil Paşa'nın hayrıdır. Tophâne suyundandır. Aynalıçeşme[71] denmekle meşhûrdur.

Mahallesi vardır.

Bu İsmâil Paşa, Şahin Mehmed Paşa üzerine 1144 Rebîülevvelinde (3 Eylül-2 Ekim 1731) Yeniçeri ağası olup ba'dehû vezâret dahi ihsân olunup 1145 Muharremi evâhirinde (24 Haziran- 23 Temmuz 1732) Rumeli Eyâleti verildikte Kul Kethüdâsı Abdülbâkî Ağa yerine ağa oldu. Vezîr-i mezbûr ba'zı menâsıb ile dahi tekrîm ve ba'dehû Bağdat Eyâleti ihsân olundu. Ve 1148 Saferinin yirmi birinci günü (13 Temmuz 1735) Hekimzâde [Ali][72] Paşa'nın def'a-i ûlâsı azlinde Bağdat'tan vezârete gelip yine sene-i mezbûre Şâban-ı şerîfinin dokuzuncu günü (25 Aralık 1735) azl ve Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa yerine vezîr olmuştur.

12. Sarı Lütfi Mescidi [73]

Bânîsi Molla Lütfullah Tokâdî'dir. Sultan Bâyezîd-i Velî ulemâsından olup Bursa'da Muradiye müderrisi iken ilhâd isnâdıyla Kazasker Hatîbzâde Mustafa Efendi hüccetiyle katlolunup, civâr-ı Ebî Eyyûb Ensârî –radıye anhü'l-Bârî–'de Defterdâr İskelesi kurbünde Yâvedûd Türbesi civârında medfûndur. Târîh-i vefâtı budur:

Velekad mütte şehîden 900 (1494-95)

Diğer Târih

---

[70] ***Kamer Hâtun Mescidi***: Câmi, bazı kaynaklara göre Yavuz Selim'in (hd. 1512-1520) bazılarına göre ise II. Selim'in (hd. 1566-1574) sütninesi olan Kamer Hâtun (ö. 1027/1617-18) tarafından yaptırılmıştır. Câmi yanmış ve 1330-33/1911-14 târihleri arasında Vakıflar tarafından Mimar Kemâleddin Bey'e yeniden yaptırılmıştır. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîm kısmı yatay dikdörtgen planlıdır. İki kat görünümündeki harîm kısmı iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Kapalı son cemaat yeri vardır. Câmide İsmâil Hakkı Altunbezer ve Mâcid Ayral'ın celî sülüs yazıları yer almaktadır. Mihrâb yönündeki cephesi kesme taştan olup diğer cephelerden farklılık arzeder. İkinci kattaki sivri kemerli pencerelerinin üst kısmında turkuvaz renkli çiniler vardır. Bu cephenin üst kısmında taş işçiliği de göze çarpmaktadır. Çokgen kaideli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde, mihrâb çıkıntısı ile minâre kaidesi arasında Kamer Hâtun'un 1027/1617-18 târihli mezartaşı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 62; Yıldırım Yavuz, "Kamer Hâtun Câmii", *DBİst.A*, c. IV, s. 402; Ali Alparslan, "Ayrali Macid", *DBİst.A*, c. I, s. 488; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 178

[71] ***Aynalıçeşme***: Câminin yakınındaki bu çeşme yıktırılmıştır.

[72] *Alîm: Ali* olarak Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 292'den düzeltilmiştir. Çünkü 1144/1731 târihinde ilk defa vezârete gelen Hekimoğlu Ali Paşa'dır. 1148/1735 târihinde azledilmiş ve yerine Gürcü İsmâil Paşa geçirilmiştir.

[73] ***Sarı Lütfi Mescidi***: Beyoğlu, Aynalıçeşme civârında, Molla Lütfullah Tokadî (ö. 900/1494-95) tarafından yaptırılmış olan bu mescitten bir eser kalmamıştır. Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57, 104n

Hilâf-ı vâki' bûd 900 (1494-95)

Müellifîndendir. Mahallesi vardır.

Mevlânâ-yı mezbûrun *Şerh-i Metâli*'e dekāyık-ı kesîreyi hâvî bir hâşiyesi ile Seyyid Şerîf'in *Şerh-i Miftâh*'ına hâşiyesi ve *Aksâm-ı Ulûm Risâlesi* [9] ve sâir kütübe ta'lîkātı vardır –rahimehullâh–.

13. Tozkoparan Mescidi [74]

Bânîsi el-Hâcc Bâyezîd'dir. Tarîk-i hacc-ı şerîfte vefât eylemiştir. Kemankeşlikle şöhret-şiâr imiş. Mescid-i mezbûrun avlusunda medfûn olan kimse sâhibü'l-hayrın utekāsındandır.

[Sâhibü'l-menzil fi'l-meydân
Ellezî ismühü Tozkoparân
957 (1550-51) *]* [75]

Mahallesi vardır.

14. Kaptan Mescidi [76]

Bânîsi Şa'bân Kaptan'dır. Mescidinin kurbünde medfûndur. Seng-i mezârında olan târîhi budur:

Dedi târîhini [ahbâbı] [77] *onun* [78]
Gitti hey vây Şâbân Kapudân [79]

---

[74] ***Tozkoparan Mescidi***: Kemankeş Hacı Bâyezîd Ağa tarafından Beyoğlu, Tozkoparan Caddesi, Mezarlık Sokağı'nda yaptırılmış olan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 67, 121n

[75] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan ilâve edilmiştir. Burada bahsi geçen menzil taşı, bugün Kulaksız Câmii'nin yakınında, Kulaksız Karakolu'nun önüdeki küçük bahçede bulunmaktadır. Taşın önündeki levhada Tozkoparan İskender'e âit olduğu belirtilmektedir. Ancak taşta ismi geçen kişinin Türk okçuluk târihinin efsâne isimlerinden "*Tozkopran*" nâmıyla meşhur olan Tozkoparan İskender'e âidiyeti ihtimallidir. Bu menzil taşı, *Hadîka*'da da belirtildiği gibi Kânûnî devri kemankeşlerinden Tozkoparan Ahmed Ağa'ya da âit olabilir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz., Fazıl Ayanoğlu, *Ok Meydanı ve Okçuluk Târihi*, Ankara 1974, s. 83; Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah, Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 42-43; Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Ankara 1999, s. 163-165, 193-197

[76] ***Kaptan Mescidi***: Kasımpaşa, Akarca civarında olan bu mescid bugün mevcut değildir. Tahsin Öz, Şa'ban Kaptan (ö. 1052/1642-43) tarafından yaptırılmış olan câminin yıkıldığını, arsasının satıldığını ve Şa'ban Kaptan'ın mezar taşının Lohusa Kadın Türbesi (Meyyitzâde Mehmed Efendi Türbesi)'ne nakledildiğini belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 35, 65n

[77] *Ahbâb*: *ahbâbı* olarak *Es'ad Efendi Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan düzeltilmiştir.

[78] Feilâtün Feilâtün Feilün

[79] Bu mısrâ *Es'ad Efendi Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'da '*Gitti hey vâh Şa'bân Kapudân 1047*' olarak verilmiştir.

1053 [80] *(1643-44)*

Mahallesi vardır.

15. Çatma Mescidi [81]

Bânîsi Koca Kasım Paşa'dır ki tafsîl-i hâli kendi Câmi'-i Kebîr'inde mürûr etti. İkisinin dahi vakfı ve mütevellîsi birdir.

Mahallesi vardır.

16. Bedreddin Mescidi [82]

Bânîsi ümerâ-yı deryâdan çekdirme beyi iken rıhlet ederek Rumelihisârı'nda Kayalar Mezâristânı'nda medfûndur. *'Cennât-ı uşşâk'* 925[83] (1519) târîhinde mescid-i şerîf tamâm olduğu derûn-ı mescitte duvara âvîhte kılınmıştır.

Mahallesi vardır.

17. Karanlık Mescidi [84]

Bânîsi Hacı Ferhad'dır ki Koca Kasım Paşa-yı mezkûr utekāsındandır. Tarîk-i hacda vefât etmiştir. Mihrâbı önünde medfûn olan sâhibü'l-hayrın akrabasındandır.

---

[80] *1053*: Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1052*'dir.

[81] ***Çatma Mescidi***: *Hadîka*'ya göre Güzelce Kasım Paşa, hayrat kaydına göre Belkıs Hâtun tarafından yaptırılmış olan câmi, XVI. yy.'da yaptırılmıştır. Zamanla harâb olan ve kadro hârici bırakılan câmi, son yıllarda yenilenmiştir. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kare planlı olan câminin küçük bir son cemaat yeri vardır. Harîmin duvarları, mihrâb ve minber son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Mihrâbı dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Dört cephesinde açılan yuvarlak kemerli, uzun pencerelerle aydınlanmaktadır. Silindir gövdeli minâresinin üstü sıvalıdır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 17, 20n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 105

[82] ***Bedreddin Mescidi***: II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) dönemi denizcilerinden Bedreddin Bey (ö. 925/1519) tarafından yaptırılan câmi, zamanımıza kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. En son birkaç yıl önce yenilenen câminin üç mihrâbı vardır. Câmi görevlilerinin verdiği bilgiye göre, yenilenme sırasında mihrâb yapıldıktan sonra sağ tarafında eski mihrâb ortaya çıkarılmış, simetriyi sağlamak için sol tarafına da bir mihrâb ilâve edilmiştir. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Câminin 915/1509 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi câminin içinde muhafaza edilmektedir. Mihrâbları, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış olan kısa minâresinin dikdörtgen kaidesinde 1295/1878 târihi görülmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 11; Ergün Eğin, "Bedreddin Mescidi", *DBİst.A*, c. II, s. 122

[83] *915: 925* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan düzeltilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de *925*'tir.

[84] ***Karanlık Mescidi***: XVI. yy.'da Hacı Ferhad tarafından Beyoğlu, Aynalıçeşme civarı, Karanlık Çeşme Sokağı'nda yaptırılan câminin arsası 1937'de satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 36, 68n

Minberini [Şeyhzâde denmekle ma'rûf][85] Mirzâzâde Seyyid Mehmed Efendi vaz' eylemiştir. Mûmâileyh 1120 (1708-09)'de İstanbul'a kadı ve 1123 (1711-12) senesinde sadr-ı Anadolu olmuş ve 1128 (1715-16) târîhinde Rumeli sadrına geçmiştir ve 1132 Zilkādesinde (4 Eylül-3 Ekim 1720) tekrar Rumeli Kazaskeri ve 1143 Rebîülevvelinde (14 Eylül-13 Ekim 1730) vâki' cülûs-i hümâyûn-i Mahmûd Hânî'de şeyhülislâm olup **[10]** yedi ay kadar müddetten sonra za'f-ı pîrî hasebiyle inzivâ ihtiyâr edip Üsküdar'da Sultantepesi nâm mahalde vâki' konaklarında ibâdet ile iştigāl üzere iken 1147 (1734-35) senesinde vefât eyledikte yine mahall-i mezbûrda Tunusbağı karîbinde vâlid-i mâcidleri kurbünde defnolunmuştur. Târîh-i vefâtları ism-i sâmîleri vâki' olmak garâibdendir:

Şeyh Mehemmed Efendi 1147 (1734-35).

[Mahallesi vardır.] [86]

18. Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mescidi [87]

Kasaba-i mezbûre'nin vasatında vâki' olup, bânîsi Abdi Dede denmekle ma'rûf eş-Şeyh Abdullah Dede Efendi'dir. Mûmâileyh Galata Mevlevîhânesi şeyhi idi. Muahharen meşîhat-i mezkûre, Şârih-i *Mesnevî-i Şerîf* İsmâil Dede Efendi'ye tevcîh olundukta, mûmâileyh Abdi Dede Kasımpaşa'da mâlik olduğu bostanı içine bu dergâhı binâ eyledi. Zamân-ı Sultan Murad Hân-ı Râbi'de vâki' olmuştur.

1041 (1631-32) târîhinde mezbûr Abdi Dede Efendi rıhlet-i dâr-ı bekā eyledikte kürsi verâsında defnolundu. [1041][88] (1631-32)'de yerine İbrâhim Dede

---

[85] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 78[a]'dan ilâve edilmiştir.

[86] Karanlık Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2248,* vr. 78[a]'da belirtilmektedir.

[87] ***Kasımpaşa Mevlevîhânesi ve Mescidi***: Kasımpaşa, Süruri Mehmet Efendi Mahallesi, Mevlevîhâne Caddesi 'nde bulunan tekke ve müştemilatından bugüne sadece cümle kapısı, temel duvarları ve birkaç mezartaşı kalmıştır (Resim 3). Câmi-tekke, Abdi Dede denmekle meşhur Şeyh Abdullah Dede Efendi (ö. 1041/1631-32) tarafından IV. Murad (hd. 1623-1640) devrinde tekke olarak yaptırılmıştır. Çeşitli tâmirler geçiren tekke 1250/1834-35 yılında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından genişletilmiş ve son halini almıştır. Tekkelerin kapatılmasından sonra çeşitli amaçlarla kullanılan ahşap tekke, 1979 yılında tamamen yanmıştır. Cümle kapısının üzerinde II. Mahmûd (hd. 1808-1839) dönemine âit, taşa hakkedilmiş, 1250/1834-35 târihli, altı satırlık, celî ta'lik Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Kitâbenin metni Ahmed Sâdık Ziver Paşa'ya (ö. 1862), hattı ise Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'ye âittir (Resim 4). Mevlevîhânenin yakınında 1145/1732 târihli Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi vardır. Lâle Devri'nin tezyîni özelliklerini taşıyan bu çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık celî ta'lik, Türkçe inşâ kiâbesi yer almaktadır (Resim 5). Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 94-95; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 37, 69n; M. Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *DBİst.A,* c. IV, s. 482-485; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 93-94; H. Örcün Barışta, *Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, s. 3-24

[88] *1051: 1041* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan düzeltilmiştir. İbrâhim Dede'nin, 1041'de vefât eden Abdi Dede Efendi'nin yerine şeyh olduğu ve 1048 târîhinde vefât ettiği cümlenin devamında da

şeyh olup 1048 (1638-39) senesi bunlar dahi terk-i dünya-yı fânî eylediklerinde, Kasım Dede Efendi zâviye-nişîn olmuş ve dahi 1051 (1641-42) târîhinde vefât ettikte, yerine Abdi Dedezâde Halil Dede post-nişîn olup 1088 (1677-78) senesinde bunlar dahi dâr-ı bekāya rıhlet ederek pederi yanında defn kılınmıştır. Ve bunların yerine mahdûmları eş-Şeyh Seyyid Mehmed Dede Efendi şeyh olup onlar dahi 1130 (1717-18) sâlinde intikāl ve pederi ve büyük pederi yanlarında medfûndur. Ve onun yerine oğlu Seyyid Halil Sâlik Dede Efendi şeyh olup 1135 (1722-23)'te vefât ederek pederleri yanında medfûn oldular.

Ba'dehû merhûm Abdi Dede'nin evlâdı munkarız olmakla mahlûlünden Mûsâ Dede Efendi'ye tevcîh olunup, on sene mürûrunda Yenikapı Mevlevîhânesi'ne naklolunup 1157[89] (1744-45) senesinde Yenikapı'da şeyh iken vefât etmiştir. Oğlu Mehmed Şemseddin Efendi pederi Yenikapı'ya naklinde yerine şeyh olup, ba'dehû hacc-ı şerîfe âzim olarak 1174 (1760-61) târîhinde tarîk-i hacda vefât eyledi. Yerine Neyzenbaşı Arapzâde Ali Dede şeyh olmuş ve 1181 (1767-68) senesinde âlem-i bekāya rıhlet edip dergâh-ı mezbûrda defn kılınmıştır. Ve onun yerine Hekim Derviş **[11]** Ali Dede Efendi şeyh olup 1190 (1776-77) senesinde o dahi vefât edip onda defnolunmuştur. Midillilidir. Ve onun yerine Mehmed Sâdık Dede Efendi ibn-i Şeyh Selim Dede câ-nişîn olup, pederi Selim Dede Galata Mevlevîhânesi'nde şeyh iken 1191 (1777-78) senesinde vefât etmekle bunlar Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh ve birâderi Mûsâ Dede Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu. Ba'dehû 1197 Ramazân-ı şerîfi (31 Temmuz-29 Ağustos 1783) gurresinde mağdûren meşîhati ref' olunup Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Semâhat Ömer Dede şeyh oldu. 1201 Rebîülevvelinin yirmi dördüncü günü (15 Ocak 1787) Şeyh Ömer Dede dahi ref' olunarak tekrar Mûsâ Dede'ye zâviye-i mezkûre tevcîh olunmuşken 1202 (1787-88) senesi tekrar ref' olunarak, Erzincan Şeyhi evlâd-ı Mevlânâ'dan eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Dede Efendi şeyh olup 1210 (1795-96) târîhinde birâderleri es-Seyyid Mustafa Efendi'yle hacc-ı şerîfe gidip edâ-yı farîza eyledikten sonra Mustafa Efendi Medîne-i Münevvere'de ve Mehmed Dede Efendi dahi Şâm-ı Şerîf'te âzim-i dâri'l-karâr olmuşlardır. Ba'dehû yine Ömer Dede Mevlânâzâde Mehmed Dede'ye halef olmuş ve tekrâr Edirne Şeyhi olup ilâ vefâtihi belde-i mezbûrede mukîm olmuştur. Ba'dehû yerine Molla Dede şeyh oldu ve mağdûr Mûsâ Dede Kasımpaşa'da bir evde sâkin iken çend sene mürûrunda irtihâl eylemiştir. İşrete meyli ziyâde imiş –rahimehullâh–.

Mûmâileyh Seyyid Mustafa Efendi bin iki yüz sekiz senesi (1793-94) havâss-ı refîa kadısı olup Zalpaşa Câmii kurbünde vâki' Şah Sultan Türbesi'nin mahallinde olan Abdülhamîd Efendi'nin konağında hükûmet etmiş idi.

Ve sonra Şeyh Mehmed Efendi'nin mahdûmları es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi Hazretleri, 1211 (1796-97) senesinde pederleri yerine şeyh olmuşlardır. Bunlar dahi 1243 Muharreminin ikinci Hamîs günü (2 Ağustos 1827) irtihâl-i dâr-ı bekā etmekle

---

belirtilmektedir. Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 94 ve M. Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 483'te 1041 olarak verilmiştir.

[89] *1157*: Mûsâ Dede Efendi'nin vefat târihi, Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 95 ve M. Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 483'te *1145* olarak verilmiştir.

mahdûmları Şemseddin Efendi yerine meşîhate sezâ görüldü. Mûmâileyh eş-Şeyh Ali Efendi'nin küçük birâderleri Erzincan Şeyhi Nazîf Efendi, sene-i mezbûre Cemâziyelûlâsı (20 Kasım-19 Aralık 1827) evâsıtında rıhlet etmekle tekke-i mezbûrda birâderi cenbinde defnolundu –rahmetullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn–.

Tekke-i mezbûr 1211 (1796-97) târîhinde Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin himem-i şâhâneleriyle **[12]** tecdîd olunmuştur. *Mevlîd-i Şerîf* ve *Mi'râciyye* kırâati vakıfları vardır ki, ba'zı ashâb-ı hayr vaz' eylemiştir. Tekke-i mezbûru 1250 (1834-35) senesi cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân Efendimiz dahi evvelkinden a'lâ tecdîd eyledi.

19. Dizdar Mescidi [90]

Bânîsi Dizdar Ahmed Bey'dir. Merkadi nâ-ma'lûmdur. Hizmetleri bâ-berât-ı âlî-şândır. Lâkin cümlesi hasbîdir. Vezâif-i yoktur.

Mahallesi dahi yoktur.

20. Altuncu Mescidi [91]

Bânîsi Altuncu Hacı Şâban'dır. Mihrâb önünde medfûndur. Seng-i mezârında târîhi yoktur.

Mahallesi vardır.

21. Hacı Hüsrev Mescidi [92]

Bânîsi Hacı Hüsrev Bey'dir. Medfeni Aydın'dadır.[93] Minberini kerîmesinin oğlunun kızı Fatma Hâtun vaz' eylemiştir.

---

[90] ***Dizdar Mescidi***: Dizdâr Ahmed Bey tarafından Kasımpaşa, Hacı Hüsrev Sokağı'nda yaptırılan mescitten bir eser kalmamıştır. için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 20, 29n

[91] ***Altuncu Mescidi***: Altuncu Hacı Şaban tarafından yaptırılmış olan câmi günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 37, 69n

[92] ***Hacı Hüsrev Mescidi***: IV. Murad (hd. 1623-1640) devri devlet adamlarından Hacı Hüsrev Bey tarafından XVII. yy.'da yaptırılmıştır. Geniş bir avlu içinde yer alan bugünkü câminin üç avlu girişi vardır. Kare planlı harîm kısmı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Harîm iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâb duvarı ve minber tamamıyla, diğer cepheler ilk sıra pencere dizisinin üstüne kadar fayanslarla kaplanmıştır. Harîmin sağ tarafına kemerli bir açıklıkla geçilen dikdörtgen planlı bir bölüm ilâve edilmiştir. Ahşap tavanlı hanımlar mahfelinin câminin dış tarafında, merdivenlerle çıkılan bağımsız bir girişi vardır. Câminin sağ tarafında olan minâresi câmi bünyesine bitişik olup üstü sıvalıdır. Mihrâb duvarının önünde Hacı Hüsrev Bey'in torunu Fatma Hâtun'un kabri vardır. Ayrıca câminin önünde küçük bir hazîre ve kuyu vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 28; Ergün Eğin, "Hacı Hüsrev Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 477

Mahallesi vardır.

22. Kara İmâm Mescidi [94]

Bânîsi Sahhâf Muhyiddin'dir. Mihrâbı önünde medfûndur. Vefâtı 1024 (1615-16) târîhindedir. Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin evâhir-i saltanatlarına kadar kaptanpaşa olan Şehîd Kaymak Mustafa Paşa minberini vaz' edip bir mekteb[95] ve iki müezzin dahi zamm ve cümle levâzımâtını kendi vakfından ta'yîn ile ihyâ eylemiştir ki, şehâdetinde İstanbul'da Parmakkapı'da vâki' kendi hayrâtının mezâristânında defnolundu.

Mahallesi vardır.

23. Sakızağacı Mescidi [96]

Bânîsi Sahhâf Muslihuddin'dir. Merkadi nâ-ma'lûmdur.

---

[93] *Aydın'dadır: Es'ad Efendi 2248,* vr. 78[b]'de *ondadır* olarak verilmiştir. Hacı Hüsrev Bey'in kabri câmisinin hazîresinde değildir.

[94] ***Kara İmâm Mescidi (Sahaf Muhyiddin Câmii)***: Sahaf Muhyiddin (ö. 1024/1615-16) tarafından yaptırılmış olan câmi meyilli bir arâzi üzerinde olup, çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kare planlı olan bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Küçük bir son cemaat yeri vardır. Tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı fayansla kaplanmıştır. Son cemaat yerinin sol tarafındaki merdivenlerden mihrâb yönünde öne doğru çıkma yapan hanımlar mahfeline çıkılır. Sağ tarafında ise minâre kapısı vardır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde üç mezartaşı vardır. Bunlardan ortadaki Kahraman Baba isimli bir zâtın mezarıdır. Câminin avlu duvarında 1257/1841-42 târihli Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi vardır. Çok harâb bir durumda olan çeşmenin taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yerinden sökülmüş olup câminin bahçesinde muhafaza edilmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 36; Belgin Demirsar, "Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II,s. 225

[95] ***Kaymak Mustafa Paşa Mektebi***: Bu eser günümüe ulaşmamıştır.

[96] ***Sakızağacı Mescidi***: XVII. yy.'da Sahaf Muslihuddin tarafından yaptırılan câmi, 1229/1813-14 yılında II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) başağası Sâlih Ağa tarafından tâmir ettirilmiştir. Avlu içinde yer alan câmi taş ve tuğladan yapılmış olup, cepheleri son tâmir sırasında sıvanmıştır. Câminin girişinde kapalı, küçük bir son cemaat yeri vardır. Harîm kapısının üstünde 1229/1813-14 târihli, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîmin tavanı ahşaptır. Ahşap çıtalarla geometrik motifler oluşturulmuştur. Sağ ve sol tarafında ikişer basamakla çıkılan mahfeller vardır. Ayrıca üst katta sol taraftaki ahşap merdivenlerle çıkılan ahşap hanımlar mahfeli vardır. Câmi her cephede açılan sivri kemerli, uzun iki pencere ile aydınlanmaktadır. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbında kandil motifi vardır. Vaaz kürsüsü ve minberi ahşaptır. Harîmin duvarları kalem işleri ile süslenmiştir. Kesme taştan yapılmış olan silindir gövdeli minâresi, kare kaide üzerinde yükselmektedir. Mihrâb duvarı önünde küçük bir hazîresi vardır. Câminin dış köşesinde, avlu duvarına bitişik olan Sâlih Ağa Çeşmesi, câminin tâmiri sırasında Sâlih Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin taşa hakkedilmiş, 1229/1813-14 târihli, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır (Resim 6). Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 57; Ergün Eğin, "Sahaf Muslihüdin Mescidi", *DBİst.A*, c. VI, s. 406; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 174; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 46; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 142-143

Mahallesi vardır.

24. Kapıüstü Mescidi [97] der-Kurb-i Tersâne

Bânîsi Tersâne emîni olup Dolmabahçe'de sebîli dâhilinde medfûn olan Mehmed Emin Ağa'nın halîlesi Râbiâ Hâtun'dur. Kabri dahi ağa-yı mezbûrun karîbinde olan mezâristânda vâki'dir. Mescid-i mezbûr Tersâne'nin Kasımpaşa içine açılan ve Dîvânhâne tarafında olan kapı üzerindedir.

Mahallesi yoktur.

25. Dîvânhâne Mescidi [98] [13]

Bânîsi huld-âşiyân Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân'dır. Fi'l-asl dîvânhâne âhar mahalde olarak mescid-i mezbûrun etrâfı hâlî idi. Cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Gāzî zamanında hâlâ Tersâne-i Âmire olan mahal tertîb olunup, kaptanpaşa olanlara dahi bir dîvân mahalli lâzım olduğundan bu câmi'-i şerîfin üç tarafını ihâta ile [kaptanpaşalara mahsûs][99] bir sarây-ı âlî[100] ve bir dîvânhâne-i kebîr binâ buyurmuşlardır.

Câmi'-i şerîfin mahfel-i hümâyûnu vardır. Ve dîvânhâne pîş-gâhında İstanbul'a nâzır âlî çeşme[101] Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in binâsıdır. Minberini Hayreddin Paşa vaz' eylemiştir ki ismi Hızır ibn-i Ya'kūb'dur. Mecmû' vezâyifi Tersâne-i Âmire icârâtından ta'yîn olunmuştur.

[Mahallesi yoktur.][102]

---

[97] ***Kapıüstü Mescidi***: Tersâne Emini Mehmed Emin Ağa'nın zevcesi Rabia Hâtun tarafından, Kasımpaşa'da, Tersâne yakınında muhtemelen XVII. yy. sonları-XVIII. yy. başlarında yaptırılan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 35, 65n

[98] ***Dîvânhâne Mescidi ve Tekkesi***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından yaptırılmış olan olan bu mescid-tekke, Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 20, 28n; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 341; M. Baha Tanman, "Dîvânhâne", *DİA*, c. IX, s. 442-444; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 186

[99] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[b]'den ilâve edilmiştir.

[100] ***Tersâne Sarayı (Aynalıkavak Kasrı)***: *Hadîka*'da verilen bilgiye göre Kanûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) zamanında Dîvânhâne Mescidi'nin yanına Tersâne Sarayı ve kaptanpaşalara mahsus bir dîvânhâne yaptırılmıştır. Ancak mevcut belgelere göre Tersâne Sarayı I. Ahmed (hd. 1603-1617) zamanında yaptırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 96; Semavi Eyice, "Aynalıkavak Sarayı", *DİA*, c. IV, s. 264-266; Tülay Artan, "Aynalıkavak Kasrı", *DBİst.A*, c. I, s. 485-486

[101] ***Ahmed I Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[102] Dîvânhâne Mescidi'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2247*, vr. 152[a]; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[a]'da belirtilmektedir.

İbtidâ Tersâne-i Âmire'nin bânîsi cennet-mekân Sultan Selim Hân-ı Kadîm olup 922 (1516-17) senesi binâ olunmuştur. Sarayı birkaç def'a ta'mîr olunup lâkin devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te Küçük Hüseyin Paşa küllî ta'mîr edip hatta yukarıda olan Piyâle Büyük Hasan Paşa Konağı'nı dahi alıp bir âlî harem sarayı binâ eylemiştir. Ve Paşa-yı mezbûrun Tersâne'de çok eser-i hayrı vardır ve zamanında bir havz-ı kebîr dahi ihdâs olundu. Lâkin darağacı, devr-i Sultan Abdülhamîd Hânî'de Hasan Paşa zamanı ihdâs olunmuştur. Ve Hüseyin Paşa vaktinde iki adet üç ambarlı kalyon dahi inşâ olundu.

Cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân Efendimiz Hazretleri'nin zamân-ı hümâyûnlarında dahi nice şeyler ihdâs ve îcâd olunduğundan mâ-ada, sarây-ı mezbûrun bin iki yüz otuz beş senesi Şevvâl-i şerîfinin evâsıtında (12 Temmuz-9 Ağustos 1820) tecdîdine bed' olunup sene-i âtiye Ramazân-ı şerîfi gurresinde (2 Haziran-1 Temmuz 1821) mükemmel olarak Kaptan Abdullah Paşa mukîm oldu. Lâkin câmi'-i şerîfin binâsına sonradan mübâşeret olunmakla, 1237 (1821)'de tekmîl olup sene-i mezbûre Rebîülevvelinin evvel Cum'ası (30 Kasım 1821) teşrîf-i hümâyûn ile küşâd olundu. Ve sâir sefâyin-i gûnâgûndan başka, iki adet üç ambarlı dahi inşâ olundu ve def'a-i bir havz-ı kebîr-i bî-adîl ile havuzların yanlarında birer kasr-ı hümâyûn dahi binâ olundu.

1237 senesi **[14]** Zilkādesinin beşinci günü (24 Temmuz 1822) –bikazâillâhi teâlâ– vukū' bulan harîk ile Tersâne'nin dahi ba'zı mahalleri muhterik olduğundan Tersâne nâzırı bulunan Atâ Efendi ma'rifetiyle tecdîd ü tanzîm olundu. Bu harîkte dumandan bir firkateyn dahi muhterik olmuştur.

26. Çorlulu Ali Paşa Câmii [103] der-Derûn-ı Tersâne-i Âmire

[103] ***Çorlulu Ali Paşa Câmii***: Sadrâzam Çorlulu Ali Paşa (ö. 1123/1711-12) tarafından 1119/1707-08 yılında yaptırılmış olan câmi, II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) zamanında yenilenmiştir. Geniş bir avlu içinde bulunan fevkânî câmi, kare planlı ve tek kubbeli idi. Son tâmirlerde kubbesi kaldırılmış, harîm ahşap tavan ile örtülmüştür. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından koydurulan hünkâr mahfeli de kaldırılmış, yapı bir kat daha yükseltilmiştir. Câminin asıl giriş kapısına beş altı basamaklı merdiven ile çıkılmaktadır. Kemerli giriş kapısının önü 1980'li yıllarda yapılan tâmirde son cemaat yeri olarak kapatılmıştır (Resim 7). Giriş kapısının üstünde taşa hakkedilmiş, 1314/1896-97 târihli, dört satırlık, celî sülüs tâmir kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbenin altında Cemîl imzası yer almaktadır (Resim 8). Bu kitâbede Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırdığı câminin zelzele sebebiyle yıkıldığı ve II. Abdülhamîd'in (hd. 1876-1909) emriyle yenilendiği belirtilmektedir. Buradan yüksek merdivenlerle harîm kısmına çıkılmaktadır. Duvarları kârgir olan câminin tavanı, direkleri ve üst kat mahfeli ahşaptır. İki ahşap direğe oturan tavanlarında geometrik süslemeler vardır. Bu iki ahşap direk arasında, ahşap olarak dilimli sivri bir kemer vardır. Üst kat mahfeli de ahşap olup o da iki ahşap sütun üzerindedir. Vaaz kürsüsü ve minberi de ahşaptır. Câmi her cephede açılan tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin batı duvarında güneş saati vardır. Avluda üç basamakla çıkılan bir set üzerinde, basık bir kubbe ile örtülmüş, çokgen planlı mermer bir şadırvan vardır. Üzerinde sekiz sütun üzerine oturan ahşap tavanı olan şadırvan küçük bir köşk görünümündedir. Şadırvanın üzerindeki 1333/1914-15 târihli, celî rik'a kitâbede, 1177/1763-64 senesinde Kaptân-ı Deryâ .Süleyman Paşa tarafından yaptırılan çeşmenin yıktırıldığı ve yerine bu şadırvanın yaptırıldığı belirtilmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 20; Ergün Eğin, "Çorlulu Ali Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 527

Bânîsi Çorlulu Ali Paşa'dır. Tersâne-i Âmire'de sâhil-i deryâda kalyonlar verâsında bir câmi'-i fevkānî binâ edip, mahfel-i hümâyûn dahi binâ eylemiştir. Paşa-yı müşârünileyh Sultan Mustafa Hân-ı Sânî Hazretleri'nin silahdârı olup ba'dehû 1118 Muharreminin on dokuzuncu günü (3 Mayıs 1706) sadr-ı a'zam olduktan sonra 1122 Rebîülâhirinin on yedinci Ehad günü (15 Haziran 1710 Pazar) azl ve Midilli Cezîresi'ne nefy ü iclâ olunup 1123 (1711-12)'te cezîre-i mezbûrede katlolunarak sermaktû'i Sarây-ı Hümâyûn pîş-gâhına ba'de'l-vaz', kendi hayrı olan İstanbul'da Divanyolu'nda vâki' câmi'-i şerîfin mezâristânına defnolundu.[104]

Ve câmi'-i şerîfin mihrâbının derûn-ı tâkında Ka'be-i Mükerreme'nin duvarından bir kıt'a hacer-i mükerrem teberrüken ziyâret için vaz' olunup, üzerine Sâbit merhûmun bu beyti kalem-i zerrîn ile yazılmıştır:

Bu seng-i la'l-kıymet rükn-i pâk-i Ka'be'dir tahkîk [105]
Teberrük vechi üzre zîb-i mihrâb eyledi Pâşâ

Ve tâk-ı bâbında olan Arabî târih Kâmî Mehmed Efendi'nindir:

Kad kîle fî târîhi itmâmihî
Üssise hâze'l-ma'bedü'l-câmiü
1119 (1707-08)

Ve Türkî târih Sâbit merhûmundur:

Kapusun beklesin ecr isteyen târîh-veş Sâbit [106]
Yapıldı ehl-i aşka câmi'-i pâk-i Alî Pâşâ
1119 (1707-08)

Ve mukābilinde Kaptan Piyâle Büyük Hasan Paşa bir çeşme[107] binâ eylemiştir ki, Tevfik Efendi merhûm bu beyt-i târîhi demiştir:

Gelince âbı atşâne dedi târîhini Tevfik [108] **[15]**
Bu aynı kıldı icrâ fî-sebîlillâh Hasan Pâşâ
1190 (1776-77)

Bin yüz seksen dokuz senesi Muharremü'l-harâmı evâsıtında (4 Mart-2 Nisan 1775) Tersâne-i Âmire sâhilinde zindan berâberinde [maçuna][109] ta'bîr olunan direkler

---

[104] Çorlulu Ali Paşa'nın diğer câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 75-76
[105] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[106] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[107] ***Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi***: Bu çeşme bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 220
[108] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[109] *macuna: maçuna* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 152[b] 'den değiştirilmiştir. Maçuna ile ilgili geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 428; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 99, 172n

ihdâs olunup, sene-i mezbûre Rebîülâhirinin yirmi dördüncü günü (25 Mayıs 1775) hitâma resîde oldu. Hasan Paşa'nın nezâretiyle vücûda gelmiştir.

Ve câmi'-i mezbûr cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân-ı Gāzî Hazretleri'nin emr-i hümâyûnlarıyla külliyyen ta'mîr ve tecdîd olunup mahfel-i hümâyûn dahi binâ olundu.

Câmi'-i mezbûr fevkānî olduğundan tahtında kaptanlara mahsûs odalar vardır. Ve Tersânenin sarây-ı pâdişâhî tarafında olan sağîr mâcûneler ve verâsında olan ambarlar Küçük Hüseyin Paşa zamanında binâ olunmuştur. Ve Karaağaç Sarayı'na muttasıl İbrâhim Hanzâde Sâhilhânesi bahçesinden on iki bin zirâ' yer alınıp yirmi göz şalopehâneler ve dört köşesine bekçi kuleleri yine Hüseyin Paşa vaktinde binâ ve ihdâs olundu.

[Câmi'-i mezbûrun mahallesi yoktur].[110]

27. Zindan Mescidi [111] der-Tersâne-i Âmire

Bânîsi Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî'dir. Ve zindan dâhilindeki hamam[112] eslâfından Dârü's-saâde ağalarının birinin hayrıdır.

[Mahallesi yoktur].[113]

28. Sivrikoz Mescidi [114]

Bânîsi Sivrikoz Mehmed Efendi'dir. Vakfı Kasımpaşa'da vâki' Câmi'-i Kebîr'in vakfına mülhaktır. Merkadi nâ-ma'lûmdur. Mescid-i mezbûr fevkānîdir.

Ve karîbinde Cezayirli Gāzî Hasan Paşa müceddeden bir tek hamam binâ eylemiştir ki, târîhi budur:

---

[110] Çorlulu Ali Paşa Câmii'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[a]'da belirtilmektedir.

[111] ***Zindan Mescidi***: II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından Kasımpaşa'da, Tersâne-i Âmire'de yaptırılmış olan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 72, 131n; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 293

[112] Yoldaş Demircanlı'nın ***Tersâne Hamamı*** olarak bahsettiği bu hamam bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 299-300; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 114-115

[113] Zindan Mescidi'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[a]'da belirtilmektedir.

[114] ***Sivrikoz Mescidi***: Sivrikoz Mehmed Efendi tarafından XVII. yy.'da fevkānî olarak yaptırılmış olan câmi, 1981 yılında yenilenmiştir. Kare planlı ve tek kubbeli olan bugünkü câminin duvarları ve minâresi kârgir olarak yapılmıştır. Câminin önünde, meydanda 1163/1749-50 târihli Süleyman Kaptan Çeşmesi vardır. Çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, sekiz satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 112; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 453-459

Tahâret-i Ehli's-sünnet 1192 (1778-79)

Câmi'-i mezbûrun mahallesi vardır.

29. İbâdullah Mescidi [115]

Bânîsi Seyyid Ali Reis'tir. Mescidi kurbünde olan meydanda medfûndur. Tâk-ı dergâhında olan târih budur:

Cem' olup a'lâ vü ednâ ettiler hayır duâ [116] **[16]**
Hak mübârek eylesin ana bu a'lâ mescidi

Hâtif-i kudsî dedi itmâmının târîhini
Himmet-i Seyyid Alî yaptırdı zîbâ mescidi
997 (1588-89)

Ve bu mescidin bu isimle şöhretine sebep budur ki; binâsına vaz'-ı esâs olunacak gün pâdişâh-ı vakt bulunan cennet-mekân Sultan Murad Hân-ı Sâlis Hazretleri Okmeydanı'nda olan kasr-ı âlîde etrâfı temâşâ buyururlar iken görüp sebeb-i cem'ıyyeti suâl zımnında şu mahalde biraz ibâdullâh cem' olmuş. Ne içindir haber alınsın' diye emir buyurmuşlar. İşte nutk-ı hümâyûn ibâdullâh lafzı ile olduğundan bu isimle şöhret bulmuştur.

Ve karîbinde Dârü's-saâde ağalarından el-Hâcc Nezir Ağa bir çeşme[117] binâ eylemiştir ki, tâk-ı bâlâsında târîh-i Arabî budur:

Erbea aşera ve mie ve elf 1114 (1702-03)

Mahallesi vardır.

---

[115] ***İbâdullah Mescidi (Seyid Ali Reis Câmii)***: Seyyid Ali Reis (ö. 971/1563) tarafından 997/1588-89 yılında yaptırılmış olan câmi, 1984 yılında yenilenmiştir. Eğimli bir arsada, avlu içinde yer alan câminin duvarları kârgir, meyilli çatısı kurşun kaplıdır. Giriş kapısının üstünde taşa hakkedilmiş, 997/1588-89 târihli, celî sülüs, inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin üstteki iki kartuşunda Kelime-i Tevhid, alttaki iki kartuşunda iki beyitlik kitâbesi yazılmıştır. Kapalı son cemaat yeri vardır. Kare planlı harîm kısmı tonozla örtülmüştür. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. İki sütun üzerine oturan hanımlar mahfeli vardır. Harîm üç cephede altlı üstlü iki sıra halinde açılmış olan dörder pencere ile aydınlanmaktadır. Duvarlar alt sıra pencerelerin hizasına kadar fayans kaplanmıştır. Celî sülüs hatla, pencere dizisi arasına Âyete'l-kürsî, meyilli tavanın ortasına da İhlas Sûresi yazılmıştır. Bu yazılar 1406/1985-86 târihinde yazılmış olup Kadri imzasını taşımaktadır. Tavanlar ve pencere çevreleri kalem işleri ile tezyîn edilmiştir. Bodur minâresi kesme taştan yapılmıştır. Hazîresinde bânîsi Seyyid Ali Reis (ö. 971/1563) medfûndur. Câminin altında 1114/1702-03 tarihli Nezir Ağa Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 31-32; *DBİst.A*, c. VIII, s. 210; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 40

[116] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[117] ***Nezir Ağa Çeşmesi***: İbâdullah Câmii'nin altında olan bu çeşme kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemerinin üstünde dört kartuş içine hakkedilmiş olan 1114/1702-03 târihli, istifli celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 40

30. Yeldeğirmeni Mescidi [118]

Bânîsi İmâm-ı Şehriyârî Abdülkerîm Efendi'dir. Ehl-i İslâm mahallesine karîb Yehûd Maşatlığı bulunan mahalle bir mescid yapmak murâd etmekle cemi' levâzımını tedârik edip âsâr-ı makābiri ref' ederek bir gece içinde şürû' ve itmâmı vukū' bulmuştur fî sene 1000 (1591-02).

Vâkıf-ı mezbûr Abdülkerîm Efendi zamân-ı saltanat-ı Murad Hân-ı Sâlis'te nâfizü'l-kelim bir zât olduğundan berâ-yı tezlîl nesârâ ve yehûd tâifelerinin gök ve sarı takkelerin siyah ve kırmızı çukaya tebdîl ettirmiştir ve "Âlet-i lehivdir" diye bîçâre maymunları nerede görse salbettirir imiş. Binâenaleyh Maymun-küş İmâm diye şöhret bulmuştur. Ve ol vakitlerde ba'zı umûra karışan Kirâ yehûdiyye katlinde tâife-i yehûdun kırmızı takkeleri mora tahvîl olundu.

Mûmâileyh pâye-i sadârete nâil olmuştur ve târîh-i vefâtı budur:

Vâsıl-ı cennet hak oldu imâmü's-sultan 1002 (1593-94)

Civâr-ı Ebî Eyyûb [17] Ensârî –radıyallâhü Teâlâ anh–'de Kasım Çavuş Mahallesi'nde medfûndur.

Câmi'-i mezbûrun vezâif-i lâzimesin Kasımpaşa'da vâki' Câmi'-i Kebîrin vakfından ta'yîn etmiştir. Bu sebepten binâ-yı mescid, paşa-yı müşârünileyhe nisbet olunmuştur.

Ve ittisâlinde vâki' fevkānî mekteb[119] kaptanpaşalardan Piyâle Paşa-yı Evvel'in kethüdâsı olan Mehmed Ağa'nın binâsıdır.

Mahallesi vardır. Minberini ba'de-zaman vakf-ı mezbûra mütevellî olanlardan biri vaz' eylemiştir.

---

[118] ***Yeldeğirmeni Mescidi (Abdülkerîm Efendi Mescidi)***: Hünkâr İmamı Abdülkerîm Efendi (ö. 1002/1593-94) tarafından 1000/1591-92 yılında yaptırılan ilk câminin yerine 1307/1889-90 yılında Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın kızı Sabiha Hanım tarafından bugünkü binâ yaptırılmıştır. Kare planlı olan câminin duvarları taş ve tuğla dizilerinden örülmüş olup, çatısı ahşaptır. Kapalı bir son cemaat yerinden harîme girilir. Harîm kapısının üstünde 1307/1889-90 târihli, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin arka tarafında 1140/1727 târihli İbnülemin Ahmed Ağa Çeşmesi vardır. Klasik üslupta, kesme taştan yapılmış olan çeşmenin sivri kemerinin iç tarafında 1140/1727 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Üstte üç satır ve iki sütun halinde, altta dört satır, tek sütun halinde iki ayrı kitâbe gibi hakkedilmiş olan bu kitâbeler birbirinin devamıdır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 70; *DBİst.A*, c. VIII, s. 475; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 57; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 133; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 170-171

[119] ***Mehmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

31. Yeniçeşme Mescidi [120]

Bânîsi Kadı Mehmed Efendi'dir. Vefâtı ***'Bahş-ı Yezdân'*** 974 (1566-67) târîhindedir. Kabri dahi ondadır. Minberini Yeniçeri Efendisi [Bekir Efendi][121] vaz' eylemiştir.

Orada vâki' Yeniçeşme[122] 1053 (1643-44) târîhinde maktûlen vefât eden Kaptan Uzun Piyâle Paşa'nın hayrıdır. Mûmâileyh Tersâne kethüdâlığından 1052 (1642-43) târîhinde devr-i Sultan İbrâhim Hânî'de, kapudân-ı deryâ olarak ol sene Akdeniz'e donanma ile çıkıp avdet ettikte, sene-i mezbûrede (1642-43) Şam'dan sadârete gelen Sultanzâde Mehmed Paşa'nın adâvet-i sâbıkası olmakla Tunus'tan ahz-ı mâl eyledi diye isnâd-ı töhmetle bîçâreyi sene-i mezbûre Muharreminin beşinci günü (26 Mart 1643) şehîd eyledi. İstanbul'da Zincirlikuyu'da vâki' kendi mektebinde medfûndur.

Mahallesi vardır.

Sultanzâde Mehmed Paşa, Rüstem Paşa, ve Ciğalazâde Sinan Paşa nesillerinden olup Sarây-ı Hümâyûn'da perverde olarak 1030 (1620-21) târîhinde Sultan Osman Hân-ı Sânî Hotin seferine teveccüh buyurdukta, Paşa-yı mezbûr kapıcıbaşılık ile çerâğ olup sabîhü'l-vech olduğundan Civan Kapıcıbaşı derler idi. Ba'dehû vezîr-i kubbe-nişîn ve 1047 Cemâziyelâhiresi (21 Ekim-18 Kasım 1637) evâsıtında Deli Hüseyin Paşa üzerine vali-i Mısır olup, 1050 Cemâziyelâhiresi (18 Eylül-16 Ekim 1640) evâsıtında azl ve Nakkaş Mustafa Paşa yerine nasbolundu. Ma'zûl-i mûmâileyh Der-aliyye'ye ba'de'l-vusûl, Azak Kal'ası'nı Kazak keferesi yedinden istihlâsa me'mûr olup ve ser-askerlik ünvânı dahi dûş-i liyâkatine erzânî kılınıp Der-aliyye'den hareketini küffâr işitince havflarından kal'a-i mezkûreyi asâkir-i **[18]** İslâm'ın vusûlünden akdem tahliye edip firâr etmeleriyle bî-derd-i tîg-i ser-tîz ve bî-zahmet-i şemşîr kal'a-i mezbûre tekrar teshîr olundukta sadr-ı a'zam-ı vakt olan Kara Mustafa Paşa ba'zı vesveseye zehâb olmakla asker-i mezbûrun Özi Kal'ası'ndan tevkîfini fermân etmiş idi. Sadr-ı a'zam-ı müşârünileyh 1053 Zilkâdesinde (11 Ocak-9 Şubat 1644) katlolmakla, sene-i mezbûre Şâbânında İstanbul'a gelerek onun yerine nâil-i mühr-i hümâyûn oldu. Ba'dehû 1055 Şevvâlinde (20 Kasım-18 Aralık 1645) Defterdâr Sâlih Paşa'nın ameli ile azl ve Sâlih Paşa yerine vâsıl oldukta, mûmâileyh

---

[120] ***Yeniçeşme Mescidi***: XVI. yy.'da, Kadı Mehmed Efendi (ö. 974 /1566-67) tarafından yaptırılmış olan câmi, harâb bir durumda iken Kasımpaşa yangınında yanmış ve 1964 yılında Hacı Fâik Bey tarafından yenilenmiştir. Avlu içinde yer alan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dört basamaklı bir merdivenle kapalı son cemaat yerine ulaşılır. Kare planlı olan harîm kısmı altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Câminin yakınında, köşe başında 1048/1638 târihli Uzun Piyale Paşa Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 70; *DBİst.A*, c. VIII, s. 477; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 23-25

[121] *Bekir Efendi*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[b]'den ilâve edilmiştir.

[122] ***Uzun Piyâle Paşa Çeşmesi (Yeniçeşme)***: 1048/1638 târihli Uzun Piyale Paşa Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 23-25

geride nefy sûretinde ser-asker etmekle ba'de'l-vusûl istîlâ-yı gamm ü endûh ile 1056 Cemâziyelâhiresinde (15 Temmuz-12 Ağustos 1646) fevt ve na'şı İstanbul'a nakl ve Hüdâyî Mahmûd Efendi Tekkesi civârında defnolundu.

32. Saçlı Emir Efendi Câmii [123]

[Tekkedir].[124] Bânîsi es-Seyyid Osman Hâşimî-i Sivâsî'dir. Müderris iken terk-i tedrîs edip, Bayrâmiyye'den Gazanfer Efendi'den münîb ve ba'dehû hilâfet alıp sonra câmi'-i mezbûr civârında bir tekke dahi binâ edip vefâtları 1003 Zilhiccesinde (7 Ağustos-5 Eylül 1595) vâki' olmuştur. Câmi'-i şerîf ittisâlinde türbe-i mahsûsada medfûndur. Ve meşîhati evlâdına şarteylemiştir. Ve kendi vefâtından sonra evlâdı Seyyid Ca'fer Efendi şeyh olmuştur. Bunların dahi vefâtları 1040 (1630-31) senesindedir. Pederi yanında medfûndur. Ve onun yerine oğlu Seyyid İbrâhim Efendi post-nişîn olup, bunlar dahi 1099 (1687-88) târîhinde vefât edip pederleri yanında medfûndur. Ve bunun yerine hemşîrezâdesi Gazanfer Efendi şeyh olmuştur. Bunlar dahi 1112 (1700-01) târîhinde vefât edip pederleri yanında medfûndur.

Mahallesi yoktur.

---

[123] ***Saçlı Emir Efendi Câmii ve Tekkesi***: Saçlı Emir lakabıyla meşhur Seyyid Osman Hâşimî Efendi (ö. 1003/1595) tarafından yaptırılmış olan câmi, 1985 yılında yenilenmiştir. Tekkeden bir iz kalmamıştır. Geniş bir avlu içinde yer alan câminin duvarları taş ve tuğla dizileriyle örülmüş olup, meyilli çatısı ahşaptır (Resim 9). Câminin üç bölümlü, dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîm kısmı tonozla örtülmüştür. Duvarlar yarıya kadar fayanslarla kaplanmıştır. Fayansların üstünde celî sülüs Nebe' Sûresi yazılmıştır ki, harîmi üç taraftan çevrelemektedir. Mihrâb çevresi, harîm ve mahfel tavanları kalem işleri ile süslenmiştir. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbında Kâbe resmi yer almaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli minâresinin üstü sıvalıdır. Avlusunda 1992 yılında Asam Hanım tarafından yaptırılmış olan bir şadırvan vardır. Avlu kapısının girişinde sol taraftaki türbede Seyyid Osman Hâşimî Efendi, oğlu ve torunu ile birlikte on beş kadar mezar vardır. Yenilenmiş olan türbe iki katlı görünümde olup taş ve tuğla örgüsüyle yapılmıştır (Resim 10). Türbenin önünde, avlu duvarında bir niyaz penceresi vardır. Pencere kemerinin üstünde Seyyid Osman Hâşimî Efendi'yi metheden üç beyitlik, celî ta'lik Türkçe bir manzûme yer almaktadır (Resim 11). Hazîresinde pek çok mezartaşı vardır. Cümle kapısının solunda Güzelce Ali Paşa Çeşmesi bulunmaktadır. Sadrâzam Güzelce Ali Paşa tarafından kesme taştan yaptırılmış olan çeşmenin kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, 1029/1619-20 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. İnşâ kitâbesinin üstünde Nezir Ağa tarafından 1113/1701-02 yılında yaptırılan tâmire âit taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs kitâbe ile en üstte III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından 1177/1763-64 târihinde yaptırılan tâmire âit yine taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs Türkçe tâmir kitâbeleri bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz., *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 96; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 56-57; M. Baha Tanman, "Saçlı Emir Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 384-385; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 17-19

[124] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[b]'den ilâve edilmiştir.

33. Kulaksız Mescidi [125]

Bânîsi Ahmed Reis'tir. Yine Kasımpaşa'da Zincirlikuyu nâm mahalde medfûndur. Minberini Gümrükçü Hüseyin Paşa vaz' eylemiştir ki, Basra valisi iken [*'İstiskāl'*][126] 1092 (1681-82) târîhinde azm-i dâri'l-karar eylemiştir.

Mahallesi vardır.

34. Okmeydanı Mescidi [127]

[19] Fi'l-asl bânîsi Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî olup, sonra Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri ve müstakil vakf ta'yîn ile tekke ve matbah binâ eyleyip daha sonra mülûk ü vüzerâ ve sâir ba'zı ashâb-ı hayr vakfına zamm ile taâmını teksîr ve mahallini tevsî' eylemişlerdir. 1184 (1770-71) senesi kazasker muhzırlarından el-Hâcc Ebubekir Ağa bir minâre binâ eylemiştir.

1234 (1818-19) senesi Sultân-ı zaman ve Pâdişâh-ı devrân Sultan Mahmûd Hân Efendimiz Hazretleri tekke-i mezbûru ve câmi'-i şerîfi dahi tecdîd ettiği esnâda, minâresini dahi resm-i cedîd üzere binâ ettirdikten sonra, sene-i mezbûre Cemâziyelevvelîsinin yedinci Yevm-i hamîsinde (4 Mart 1819 Perşembe) ba'de

---

[125] ***Kulaksız Mescidi***: Ahmed Reis tarafından 1015/1606-07 yılında yaptırılmış olan câmi, zamanla harâb olmuş ve 1925'te yıktırılmıştır. 1965-69 yılları arasında kare planlı ve tek kubbeli olarak yeniden yaptırılmış olan bu câmi, 1388/1969 yılında ibadete açılmıştır. Fevkânî olarak yapılmış olan câminin altında bodrum katı vardır. Yüksek merdivenlerle küçük son cemaat yerine ulaşılır. Son cemaat yerinin sol tarafından üst kattaki hanımlar mahfeline çıkılır. Câminin kubbesi ve mahfeli kalem işleri ile süslenmiştir. Kubbeye kadar bütün harîm duvarları kalem işi görünümlü karolarla kaplanmıştır. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ahşaptır. Celî sülüs hatla, kubbede Âyete'l-kürsî, kubbe kasnağında Nebe' Sûresi yazılmıştır. Harîm, bütün cephelerinde iki sıra halinde altlı üstlü açılmış olan pencerelerle aydınlanmaktadır. Kubbe kasnağında da yuvarlak pencereler vardır. Câminin yakınında, Kulaksız Karakolu'nun önündeki bahçede *Tozkoparan*'ın 957/1550-51 tarihli nişantaşı dikilidir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 42, 77n; *DBİst.A*, c. IV, s. 481

[126] *istiklâl: istiskāl* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 79[b]'den düzeltilmiştir. Çünkü *İstiskāl* lafzının ebced hesabına göre değeri *1092*'dir.

[127] ***Okmeydanı Mescidi ve Tekkesi***: İlk olarak Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından fetihten sonra yaptırılan mescid çeşitli tâmirler geçirmiş ve yenilenmiş olup, günümüze sadece minâresinin kaidesi şerefeye kadar gövdesi, su haznesi ile bazı duvar kalıntıları ulaşmıştır. II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) zamanında genişletilmiş ve tekke ilâve edilmiştir. Okmeydanı Tekkesi: Okçular Tekkesi, Atıcılar Tekkesi gibi isimlerle anılan bu tekke II. Bâyezîd'in (hd. 1481-1512) emriyle İskender Paşa (ö. 1515) tarafından yaptırılmıştır. Çeşitli tâmirler geçiren tekke, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından 1234/1818-19 yılında câmi ile birlikte tamamen yenilenmiştir. Geniş bir avlu içinde câmi, tekke, Hünkâr Kasrı, meydan odası, şeyh dâiresi, hizmetkâr odaları ve diğer odalar vardı. İki katlı ve ahşap olan tekke, câmiye bitişik olup *Hadîka*'da verilen bilgiye göre iki kapılıdır. Tekkenin içinde mutfak, iki kuyu ve iki sofa mevcuttu. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 50-51, 94n; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 480; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 299; H. Necdet İşli, "Okçular Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 124; İ. Fazıl Ayanoğlu, *Ok Meydanı ve Okçuluk Târihi*, Ankara 1974, s. 24, 26; Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah, Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 42-43, 110n

salâti'l-asr Lodos tarafından hubûb eden şedîd rüzgar minârenin nısfından ziyâdesini yıktığından tekrar binâ olunmuştur. Bu esnâda sâir mahall-i mürtefiada vâki' ba'zı minâreler dahi münhedim olmuştur.

Ve mahall-i mezbûrda olan minberi[128] Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri binâ buyurmuşlardır. Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri 1127 (1715) senesi Nemçe seferine azîmet buyurduğu esnâda, meydân-ı mezbûr meştâ ta'yîn olunmakla edâ-yı cum'a için minber-i mezbûr binâ kılınmıştır. Sonra Eyüp'te kışlanmıştır. Ol baharda Fâtih-i Mora Ali Paşa Ordu-yi Hümâyûn ile gidip 1128 senesi Şâban-ı şerîfinin on beşinci günü (4 Ağustos1716) Varadin kurbünde şehîd olmuştur. Na'şı Belgrat'a naklolunarak Sultan Süleyman Câmi'-i Şerîfi hazîresinde defnolundu. Vefâtına târih:

Şehîd-i azm-i ukbâ eyledi Dâmâd Alî Pâşâ [129] ***[1128]*** [130] ***(1716)***

Ve Eyüp meştâ olmak hasebiyle mevlid-i şerîf dahi Eyüp Câmi'-i Şerîfi'nde kırâat olunmuştur.

Ve kasr-ı hümâyûn tahtında bir kuyu olup, tekkenin dahi iki kapısı vardır. Bundan akdem zikri murûr eden [hâric-i tekkede, meydanda bir büyük suffe üzerindeki][131] minberin evvel bânîsi 1035 Zilkādesinde (25 Temmuz-23 Ağustos 1626) eşkıyâ yedinde şehîd olan sadâretten ma'zûl ve Kāimmakām-ı rikâb Gürcü Mehmed Paşa'dır. Merhûm-i müşârünileyh Ebî Eyyûb Ensârî –radıyallâhü Teâlâ anh– civârında medfûndur. Minber-i mezkûrun kapısı üstünde bu târih mestûrdur:

Bu makāmı yaptı çün Gürcü Mehemmed Pâşâ [132] **[20]**
Gördüler anı yerinde hayli tahsîn ettiler

Bir namazgâh oldu hakkā şimdi Okmeydânı'na
Bu fezâ-yı bî-nazîre necm-i hayrı saçtılar

Olmamıştı bu araya bundan evvel hiç nazar
Bu binâyı gördüler cândan duâlar ettiler

Bu makāmı göricek hâtif dedi târîhini
Hây mahallinde aceb mihrâb ü minber yaptılar
1034(1624-25)

---

[128] ***Gürcü Mehmed Paşa Namazgâhı***: Bu minberin ilk bânîsi Sadrâzam Gürcü Mehmed Paşa'dır (ö. 1035/1626). Paşa, 1034/1624-25 yılında minberli bir namazgâh olarak yaptırmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 50-51, 94n; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 480; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 96-97; Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, c. XX (Ankara 1988), s. 231-232; H. Necdet İşli-Esin Demirel İşli, "Okmeydanı", *DBİst.A*, c. VI, s. 125-126

[129] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[130] *1128*: Târih tarafımızdan ilâve edilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de *1128*'dir.

[131] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan ilâve edilmiştir.

[132] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Ve etrâfında kemankeşlerin taşları vardır ki, ekserinin târihleri üzerinde yazılmıştır. Hattâ Tozkoparan Ahmed Ağa merhûmun taşında bu beyit yazılmıştır ki budur: [133]

Sâhibü'l-menzil fi'l-meydân
Ellezî ismühû Tozkoparan
[957] [134] ***(1550-51)***

Merhûm Tozkoparan [957][135] (1550-51) senesinde vefât etmiştir.

Eş-Şeyh Ali el-ma'rûf bi-İdrîs er-Reîs el-meşhûr bi-Muhtefî-i Bayrâmî dahi meydân-ı mezbûr aşağı tarafında tersâne verâsında medfûndur. 1024 (165-16) târîhinde vefât etmiştir. Fuzalâ-yı şehr-i teşâurdan Ayasofya-i Kebîr Vâizi Fâzıl Süleyman Efendi dahi 1134 senesi Rebî'-i sânîsi on dördünde (1 Şubat 1722) rıhlet-i dâr-ı bekā etmekle meydân-ı mezbûr mekābirine defnolunmuştur. Ve sâir mekābir-i meşhûra çoktur.

Pâdişâhân-ı eslâfın âsâr-ı kesîreleri olup ale'l-husûs, Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin taşları vardır. Ve Sultan Mahmûd Hân-ı Sânî Efendimiz Hazretleri 1233 senesi Cemâziyelâhirenin beşinci Salı günü (12 Nisan 1818 Pazar)[136] kabza aldıkları esnâda bir âlî ziyâfet tertîb olunup gümrükçü bulunan Eğinli Osman Ağa ziyâfet emîni nasbolunmuş ve cümle kemankeşâne –alâ merâtibihim– taraf-ı şâhâneden bohçalar ve atiyyeler ihsân kılınmıştır. Bu Osman Ağa üç sene mürûrunda üç tuğ ile çerâğ olmuştur. Ol esnâda mazhar-ı iltifât-ı pâdişâhî olan Okmeydanı Şeyhi Hâfız Efendi -bihikmetillâhi Teâlâ- **[21]** karasevdâya mübtelâ olarak evâil-i Ramazân-ı şerîfte piştov ile kendini helâk eylemiştir fî 1237 (1821-22).

---

[133] ***Tozkoparan Nişan Taşı***: Kulaksız Câmii'nin yakınında Kulaksız Karakolu'nun önüdeki küçük bahçede dikili olan bu taşın önündeki levhada "*Tozkoparan İskender Nişan Taşı*" yazmaktadır. Ancak ölüm yılı kesin olarak bilinmemekle birlikte Okçuluk târihimizde "*Tozkoparan*" olarak meşhûr olan Tozkoparan İskender'in bu târihe kadar yaşamadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu taşın Tozkoparan İskender'e âidiyeti şüphelidir. Ünsal Yücel, bu taşın *Hadîka*'da da belirtildiği şekliyle Kânûnî devri kemankeşlerinden Tozkoparan Ahmed Ağa'ya âit olabileceğini belirtmektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz., Fazıl Ayanoğlu, *Ok Meydanı ve Okçuluk Târihi*, Ankara 1974, s. 83; Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah, Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 42-43; Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Ankara 1999, s. 163-165, 193-197

[134] *957*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 150[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan ilâve edilmiştir. Taşın orijinalinde de bu târih yazılıdır.

[135] *957*: Metinde yeri boş bırakılan *Tozkoparan Ahmed Ağa*'nın vefat târîhi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 150[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 78[a]'dan ilâve edilmiştir.

[136] 12 Nisan 1818, Salı değil Pazar gününe tekâbül etmektedir.

35. Sinan Paşa Câmii [137]

Bânîsi Paşa-yı müşârünileyh beş def'a sadr-ı a'zam olmuştur. 1005 Rebîülevveli (23 Ekim-21 Kasım 1596) evâhirinde vefât edip İstanbul'da Divanyolu'nda vâki' dârülhadîsi ittisâlinde türbe-i mahsûsasında medfûndur. Câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında olan târih budur:

Sâhibü'l-hayr olan Sinan Pâşâ [138]
Nâsırü'd-dîn hâlisü'n-niyyet

Kıldı bu câmi'-i şerîfi binâ
Ki ola cem' câmi'-i ümmet

Âhirette şefi'i ola Resûl
Bunda eden ikāmet-i sünnet

Hâtif-i gayb dedi târîh[in] [139]
Beyt-i Hâdî ve kıble-i hâcet
987 (1579-80)

'Temme'l-câmi' fi sene seb'un ve semânîne ve tis'a mie 987 (1579-80).' Câmi'-i şerîfin binâsı def'a-i ûlâ sadâretinden bir sene evveldir. Şadırvan ve karîbinde Kulaksız Çarşısı'nda vâki' çifte hamam[140] ve sâir âsârı vardır.

Ve avlusunda vâki' mekteb[141], kaptanpaşalardan 998 (1589-90) senesinde vefât eden Uluç Çelebi Hasan Paşa'nın hayrıdır.

---

[137] ***Sinan Paşa Câmii***: Yemen Fâtihi Sadrâzam Sinan Paşa (ö. 1005/1596) tarafından 987/1579-80 yılında yaptırılan câmi, harâb bir durumda iken 1959 yılında halk yardımı ile tâmir ettirilmiştir. Harâb olduğu dönemde şadırvanı Beyoğlu Ağa Câmii'ne nakledilmişti ki, hâlâ oradadır. Meyilli bir arazide, geniş bir avlu içinde yer alan câminin girişine üç bölümlü, kapalı bir son cemaat yeri ilâve edilmiştir. Son cemaat yerinin sol tarafı oda olarak düzenlenmiştir. Sağ tarafındaki merdivenlerden üst kat mahfeline çıkılır. Dikdörtgen planlı olan harîm kısmının duvarları taş ve tuğla dizileriyle örülmüş olup, çatısı ahşaptır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâb cephesinde üç büyük sivri kemer vardır. Bunlardan ortadakine mihrâb yerleştirilmiştir. Üst kattaki mahfel "U" şeklinde câmiyi üç taraftan kuşatmaktadır. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câminin batısında, câmi bünyesine bitişik olarak bulunan minâresinin üstü sıvalıdır. Câminin avlusunda Kādirî tarikatına mensup Hamdi Efendi'nin 1966 yılında tâmir edilmiş olan türbesi vardır. Tekke ve zâviyelerle ilgili 1199/ 1784 târihli bir vesikada Hamdi Efendi'nin tekkesinin ismi geçmektedir. Ancak tekke günümüze ulaşmamıştır. Kulaksız Çarşısı'nda Sinan Paşa tarafından yaptırılan Kulaksız Hamamı vardır. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s., 59; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 217-218

[138] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[139] *târih: târîhin* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan değiştirilmiştir.

[140] ***Kulaksız Hamamı***: Sadrâzam Sinan Paşa (ö. 1005/1596) tarafından Kulaksız Caddesi ile Kulaksız Hamamı Sokağı'nın kesiştiği yerde yaptırılan hamam bugün atölye olarak kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 402; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 217-218

[141] ***Uluç Hasan Paşa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Mezbûr Sinan Paşa iki def'a Mısır'a vali olup, def'a-i sâniyesi 980 (1572-73) senesi Yemen Fethi için vukū' bularak ser-asker dahi olmuştur.

Sâbıku'z-zikr Hasan Paşa vefâtında Gedikpaşa civârında vâki' mektebi kurbünde medfûndur.[142] Ve mukābilinde vâki' mezâristânda ümerâ-yı deryâdan Abdullah Paşa medfûndur 1122 (1710-11).

Mahallesi vardır.

36. Gazanfer Ağa Mescidi [143]

Bânîsi Yeniçeri Ocağı çorbacılarından Paşakapısı'nda müstahdem olan Muhzır [Gazanfer][144] Ağa'dır. [Merkadi nâ-ma'lûmdur].[145]

Mahallesi yoktur.

37. Küçük Piyâlepaşa Mescidi [146]

Bânîsi Büyük Piyâle nâm câmi'-i şerîfin bânîsi olan Piyâle Paşa'dır. Bu mescidin dahi vakfiyesi [*'Eslemü'l-hayr'*][147] 972 Ramazanında (2 Nisan-1 Mayıs 1565) tahrîr olunmuştur.

Ve mukābilinde vâki' [22] mekteb[148] ve tahtında çeşme[149] Tersâne-i Âmire çavuşlarından Kadri Çavuş nâm sâhibü'l-hayrındır. İsmi Abdülkādir imiş. Ve bu çeşmenin tâkında vâki' târih budur: 1115 (1703-04). [Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'in

---

[142] Kaptân-ı Deryâ Uluç Hasan Paşa'nın câmii ve diğer mektebi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 242-243

[143] ***Gazanfer Ağa Mescidi***: Yeniçeri Ocağı çorbacılarından Gazanfer Muhzır Ağa tarafından yaptırılan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 26, 45n

[144] *Gazanfer*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan ilâve edilmiştir.

[145] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan ilâve edilmiştir.

[146] ***Küçük Piyâlepaşa Mescidi***: Kaptân-ı Deryâ Piyale Paşa (ö. 985/1578) tarafından yaptırılan câminin vakfiyesi 972/1565 târihinde düzenlenmiştir. Duvarları kârgir, çatısı ve son cemaat yeri ahşap olarak yapılan ilk binâ yakın târihlerde yıktırılarak yerine kare planlı ve tek kubbeli yeni bir câmi yaptırılmıştır (Resim 12). İki taraftan merdivenlerle çıkılan camekanlarla kaplı küçük bir girişten sonra harîme girilir. Merkezî kubbeye giriş yönünde eklenen iki sıra halindeki üç küçük kubbe ile harîm genişletilmiştir. Küçük kubbeler hanımlar mahfelini örtmektedir. Câmi cephelerde ve kubbe kasnağında açılan pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîm duvarları kubbe kasnağına kadar fayanslarla kaplanmış, kubbeler kalem işleri ile süslenmiştir. Vaaz kürsüsü ahşaptır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 43; *DBİst.A*, c. VIII, s. 270

[147] *Eslemü'l-hayr: Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan ilâve edilmiştir.

[148] ***Kadri Çavuş Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.

[149] ***Kadri Çavuş Çeşmesi***: Küçük Piyâlepaşa Câmii'nin karşısında, Zincirlikuyu Caddesi üzerinde bulunan çeşmenin üzerinde, taşa hakkedilmiş, 1115/1703-04 târihli, üç satırlık celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Çeşme günümüzde yenilenmiş olup, suyu akmaktadır. Mektebi günümüze ulaşmamıştır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 40

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

cülûs târîhidir][150]. Ve karîbinde vâki‘ diğer mekteb[151] Tersâne kethüdâlarından Sefer Kethüdâ'nın hayrıdır ki, kabri dahi ondadır.[152]

Mahallesi vardır.

38. Gedik Abdi Mescidi [153]

Bânîsi Gedik Abdullah Ağa'dır. Kaptanlardandır. ***'es-Sırâtu'l-müstekîm'*** 1031[154] (1621-22) târîhinde binâ edip sekiz sene mürûrunda (1629-30) vefât ederek avlusuna defnolunmuştur. Minberini Çavuşzâde Mustafa Efendi mescidin binâsı târîhinden elli bir sene mürûrunda vaz‘ eylemiştir.

Mahallesi yoktur.

39. Pişmâniye Mescidi [155]

Bânîsi Mumcuzâde Yorgancı Mehmed Çelebi'dir. Mihrâb önünde medfûndur.

Mahallesi yoktur.

---

[150] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'dan ilâve edilmiştir.

[151] ***Sefer Kethüdâ Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[152] ***Sefer Kethüdâ Türbesi:*** Küçük Piyâlepaşa Câmii'nin yakınında, Zincirlikuyu Caddesi üzerinde bulunan açık türbenin iki penceresi vardır. *Hadîka*, pencerelerinde olan celî sülüs hatları Demircikulu Yûsuf Efendi'nin yazdığını belirtmektedir. Yazıların üstü bugün maalesef yeşil yağlıboya ile boyanmıştır. bkz., Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn,* İstanbul 1928, s. 593-594; Habîb, *Hat ve Hattâtân,* İstanbul 1305, s. 160

[153] ***Gedik Abdi Mescidi***: Gedik Abdullah Ağa (ö. 1039/1629-30) tarafından yaptırılmış olan câmi, 1906 yılında büyük bir tâmir görmüştür. Yakın târihlerde de bir tâmir geçirmiş olan dikey dikdörtgen planlı bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîm kapısı üstünde 1031/1621-22 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi ile altında 1334/1916 târihli celî sülüs Nisâ Sûresi 4/103 âyeti vardır. Câminin önüne sonradan camekanlı bir giriş ilâve edilmiştir. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sağ tarafından ahşap hanımlar mahfeline çıkılır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Binâyı çatı hizasında ahşap bir saçak çevrelemektedir. Giriş kapısının karşısında Gedik Abdullah Ağa'nın mezarı vardır. Câminin alt tarafında, avlu duvarında 1032/1622-23 târihli Gedik Abdi Kaptan Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 26; *DBİst.A*, c. VIII, s. 164-165; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 20-22

[154] *1031: Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[a]'da *1012* olarak verilmiştir. İbarenin ebced hesabına göre değeri de *1012*'dir. Ancak câminin kapı kitâbesinde de 1031/1621-22 târihi yer almaktadır.

[155] ***Pişmâniye Mescidi***: Bu mescid, günümüzde Mumcuzâde Câmii olarak da bilinir. Mumcuzâde Yorgancı Mehmed Çelebi (ö. 1601) tarafından yaptırılmış olan câmi çeşitli tâmirler görmüştür. Önünde küçük bir girişi vardır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîmin sağ tarafında minâre kapısı, sol tarafında hanımlar mahfeline çıkan merdivenler vardır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Duvarları tavana kadar Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sağ tarafına dikey dikdörtgen planlı bir bölüm ilâve edilerek namaz alanı genişletilmiştir. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Şadırvanı vardır. Mihrâb duvarı önündeki hazîresinde Mumcuzâde Yorgancı Mehmed Çelebi medfûndur. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 53; *DBİst.A*, c. VIII, s. 361

40. Sirkeci Mescidi [156]

Bânîsi Sirkeci Muslihuddin'dir. Civârında medfûndur. Minberini el-Hâcc Hasan Ağa vaz' eylemiştir. Müsakkafâtı dahi olup şöyle şarteylemiştir ki: ***'Her ne zaman ki vakfına hall-i İlâhî olup bir mahlûl ki vâki' ola, hâsıl olan meblağdan mevcûd olan mürtezikasına onar kuruş verilip mâ-adâsını evlâdı beyninde taksîm edeler. Eğer mahlûl olan müsakkaf-ı nısf eyledi ise mürtezikaya beşer kuruş verilip yine mâ-adâsı evlâda taksîm oluna.'***

Ve mukābilinde mevcûd mekteb[157] Piyâle Paşa-yı Sânî'nin hayrıdır ki, [onda medfûndur].[158] Kaptanpaşa olmuştur. Tafsîl-i hâli Yeniçeşme Mescidi'nde mürûr etmiştir.

Ve karîbinde vâki' çifte hamam fi'l-asl bu vakıftan olup mürûr-i eyyâmla Ahmediye Vakfi'na naklolunmuştur. Ve ona karîb Yeniçeşme dahi paşa-yı maktûlün hayrıdır.

Mahallesi vardır.

41. Nalıncı Mescidi [159]

Bânîsi el-Hâcc Hasan Ağa'dır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Karîbinde vâki' çeşme[160]nin **[23]** sâhibi olan nalıncının nâmıyla şöhret bulmuştur.

Mahallesi yoktur.

---

[156] ***Sirkeci Mescidi***: XVII. yy.'da Sirkeci Muslihuddin tarafından yaptırılan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Son olarak 1950'li yıllarda yeniden yapılmıştır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Son cemaat yeri yoktur. Giriş kapısı doğu yönündedir. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Hanımlar mahfelinin sol tarafındaki camekanlı bölüm kitaplık olarak düzenlenmiştir. Buranın dışarıdan bağımsız merdiveni de vardır. Mihrâbı ve minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşaptır. Minâresi kârgir olarak yapılmıştır. Mihrâb duvarı önündeki hazîrede üç mezartaşı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60; *DBİst.A*, c. VIII, s. 400

[157] ***Uzun Piyâle Paşa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[158] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 80[b]'den ilâve edilmiştir.

[159] ***Nalıncı Mescidi***: Hacı Hasan Ağa tarafından Kasımpaşa, Nalıncı Hasan Efendi Sokağı'nda yaptırılan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 49, 92n

[160] ***Nalıncı Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

42. Kurt Çelebi Mescidi [161]

Bânîsi Ümerâ-yı Deryâdan Kurt Kapudan'dır ki 1020 (1611-12) târîhinde vefât edip mescidinde medfûndur. ***'Azîm'*** lafzı târîh-i vefâtıdır. Seng-i mezârında ***'Merd-i deryâ-yı şecâat Kurt Kapûdân'*** diye tavsîf olunmuştur.

Ve ittisâlinde Sultan Murâd-ı Sâlis'in binâ eylediği çeşmenin duvarı bu mescidin mihrâbı olmuştur. Çeşme-i mezbûrun târîhi budur:

Dedi târîhin Nihâdî muhlisi [162]
Ayn-ı ihsân çeşme-i Sultân Murâd
994 (1585-86)

Huld-âşiyân Sultan Ahmed Hân-ı Evvel zamanında mescid-i mezbûr zâviye[163] olarak binâ olunup ibtidâ Hâşimî Şeyh Osman Efendi'nin halîfesi Paşmakçı Ali Dede Efendi şeyh olmuştur. Mezbûr eş-Şeyh Hâşim Efendi'nin ism-i şerîfleri Seyyid Osman'dır ve tarîk-i Bayrâmiyye'dendir. 1004 (1595-96)'te vefât ederek kendine mensûb tekkede medfûndur.

Mahallesi vardır.

---

[161] ***Kurt Çelebi Mescidi***: Câmi Kurt Kapudan (ö. 1020/1611-12) tarafından I. Ahmed (hd. 1603-1617) devrinde tekke olarak inşâ edilmiştir. Çeşitli tâmirler gören câmi, 1988 yılında yenilemiştir. İlk câmi fevkânî olup duvarları kârgir, çatısı ahşap idi. Şimdiki câmi kare planlı ve tek kubbeli betonarme bir yapıdır. Meyilli bir arazide olan câminin kapalı son cemaat yerine birkaç basamakla çıkılır. Kemerli giriş kapısının üstünde Zümer Sûresi 39/73 âyeti müsennâ tarzda, celî sülüs olarak yazılmıştır. Son cemaat yeri girişinin sol tarafından alt kata inilir. Burada Kurt Kapudan'ın kabri ve abdest alma yerleri vardır. Minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin avlusunda III. Murad (hd. 1574-1595) tarafından yaptırılmış olan 994/1585-86 târihli çeşme yer almaktadır. Kemerine kadar toprağa gömülmüş olan çeşmenin üzerinde, Nihâdî tarafından kaleme alınmış olan, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır (Resim 13). Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 42; *DBİst.A*, c. VIII, s. 267, 357; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 10

[162] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[163] ***Paşmakçı Tekkesi***: Bulunduğu yerden ötürü Küçük Piyâle Paşa Tekkesi olarak da bilinen tekkeden geriye sadece ahşap meşrûta binâları ve hazîresi kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; *DBİst.A*, c. VIII, s. 357

43. Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi Mescidi [164]

Bânîsi Hüsâmeddin Şeyh Hasan Efendi'dir. Vatanı aslîsi Buhâra olup ba'de't-tahsîl seyahat sûretiyle Erzincan'a vusûl ve orada Seyyid Ahmed Semerkandî Hazretleri'ne mevsûl olup ahz-ı nisbet ve istihlâf eylemiştir. Seyyid Ahmed Hazretleri dahi Pîr Mehmed Erzincânî hulefâsındandır. Ba'dehû belde-i Uşak'a hicret ve tevattun etmekle belde-i mezkûreye intisâb ile müştehir olmuşlardır. Ve tarîk-i Uşşâkiyye'yi dahi Kübreviyye'den ve Nurbahşiyye'den ahzeylemiştir. Ba'dehû Uşak'tan gelip tarîk-i Halvetiyye'den müstahlef olmuştur. Hacc-ı şerîf avdetinde Konya'ya vüsûllerinde vefât etmekle na'şı şerîfleri İstanbul'a naklolunarak hânelerine defnolunmuştur. Fî târîh-i ***'Beşâşet'*** 1003 (1595).

Mûmâileyhin büyük mahdûmları Mustafa Efendi bin otuz üç senesi (1623-24) İstanbul kadısı olup ba'dehû tekāüd etmekle pederi makāmında inzivâ eylemiştir. Ve pederinden müntakil hâne-i mezbûru evlâdiyet **[24]** üzere şartedip ve ba'zı müsakkafât dahi vakf ü ta'yîn eylemekle türbedâr vazîfesi vaz' ve yine evlâda şart eylemiştir. Mûmâileyh Mustafa Efendi dahi ***'Kelimetü't-takvâ'*** 1037 (1627-28) târîhi evâhirinde vefât eyledikte pederi yanında defnolunmuştur.[165] Ve ba'dehû neslinden Abalı Şeyh Hüsâmeddin türbedâr olup zükûrdan evlâdı olmadığından üç adet kerîmesinin birini Şeyh [Ahmed Hüsâmî][166] nâm kimesneye tezvîc ve dâiresin dahi ona ferâğ eylemiştir.

---

[164] ***Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi ve Türbesi***: Hüsâmeddin Şeyh Hasan Efendi (ö. 1003/1595) evini tekke olarak kullanmış, bu binâ daha sonra oğlu Şeyh Mustafa Efendi tarafından genişletilmiştir. XVIII. yy.'ın ortalarında Tersâne Emîni Yûsuf Efendi, bu ev-tekkeyi yeniden yaptırmış ve ahşap bir minâre ilâve ettirmiştir. 1266/1850-81 yılında Edirneli Şeyh Mehmed Sıdkı Efendi zamanında tekke yeniden yaptırılmıştır. Son olarak 1310/1892-93 yılında Evkaf Nezâreti tarafından yenilenen tekkenin, Cumhuriyet döneminde türbeler, hazîre ve cümle kapısı dışında kalan bölümleri harâb olduğundan yıktırılmış ve yerlerine ilkokul binâsı yaptırılmıştır. 1982 yılında cümle kapısı ve türbeler hayırseverler tarafından tâmir ettirilmiş, mescid ve başka bazı birimler ilâve edilmiştir Son şekliyle birimler aslî hüviyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Cümle kapısının üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir beyit ile üstünde II. Abdülhamîd'in (hd. 1876-1909) 1310/1892-93 târihli tuğrası yer almaktadır. Niyaz penceresi olması kuvvetle muhtemel açıklığın üstünde Mehmed Rıfat Mısrî imzalı 1266/1849-50 târihli, taşa hakkedilmiş, tek satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe vardır. Bu kitâbenin sol tarafında da taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe bir beyit yer almaktadır. Cümle kapısından içeriye girilince, sağ tarafta Büyük Türbe, sol tarafta ise Küçük Türbe olarak bilinen iki türbe vardır. Büyük Türbe'de Hüsâmeddin Şeyh Hasan Efendi (ö. 1003/1595) ve haleflerinden beş kişinin sandukaları bulunmaktadır. Büyük Türbe'nin zemin döşemesinin altında da birçok kabrin daha bulunduğu bodrum katı vardır. Küçük Türbe'de ise yine haleflerinden dört şeyhin sandukası vardır. Küçük Türbe'nin arkasında hazîreden geriye kalan parça vardır. Küçük Türbe'nin yan tarafından mescid ve vakıf binâsı olarak kullanılan bölümlere geçilmektedir. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 81-82; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 31, 62n; M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşakî Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 105-106; M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi", *DBİst.A*, XVIII, s. 515-517

[165] Şeyh Mustafa Efendi'nin (ö. 1037/1627-28) vefâtından sonra Bosnalı Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1092/1681-82) postnişîn olmuştur. *Hadîka* bu ismi zikretmeyip, Şeyh Mustafa Efendi'den sonra, oğlu Abalı Şeyh Hüsâmeddin'in (ö. 1150/1737-38) şeyh olduğunu belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 81-82; M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâki Tekkesi", *DİA*, c. XVIII, s. 516

[166] *Abdullah Hüsâmî: Ahmed Hüsâmî* olarak Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 82 ve M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâki Tekkesi", *DİA*, c. XVIII, s. 516'dan düzeltilmiştir.

Şeyh-i mezbûr dahi [1161][167] (1748) senesi vefât eyledikte oğlu Şeyh Ahmed Efendi yerine şeyh olmuştur. Pirdaşlarından ol esnâda Tersâne emîni bulunan Yûsuf Efendi, mezbûr hâne harâba müşrif olmakla esâsından hedmettirip müceddeden bir mescid ve bir şeyh menzili ve haşebî bir minâre ile imâm ve müezzin vazîfelerin ta'yîn ederek vâkıf-ı sânî olmuştur.

Mezbûr Şeyh Ahmed Efendi dahi intikāl ettikte, türbe-i mezbûre dâhilinde defnolunmuştur. Târîh-i intikāli:

Ebed Ahmed Efendi tekke-i firdevsi kıldı cây 1168 (1754-55)

Resûlün eyleye kuddûs anı hemhâl-i Uşşâkî 1168 (1754-55)

Mûmâileyh Yûsuf Efendi dahi devr-i Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'de defterdâr ve kethüdâ bey olup, vefât eyledikte Üsküdar'da Karacaahmet kurbünde defnolunmuştur. Târîh-i vefâtı budur:

Kalem yazdı çû Ya'kūb-i bilâ-dîde[168] *o dem târîh*[169]
Geçüp Yûsuf Efendi Mısr-ı firdevse azîz oldu
1162 (1148-49)

Şeyh Ahmed vefâtından sonra oğlu .....[170] câ-nişîn olup ba'dehû gāib olmakla nice zaman bu makām muattal kalmış iken, Edirne meşâyihinden Yazıcı Şeyh Mehmed Uşşâkî –ki Eğrikapı hâricinde vâki' tekkesi ittisâlinde türbe-i mahsûsasında medfûn olan Cemâleddin Uşşâkî hulefâsındandır– rü'yâsında me'mûr olup İstanbul'a gelmiş idi. Ona tevcîh olunup nice zaman tekke-i mezbûrda post-nişîn olduktan sonra rıhlet ettikte karîbinde tedârik eylediği arsada defn-i türbet olmuştur. Müstakimzâde **[25]** Süleyman Efendi işbu târîhi söylemiştir:

Duâ-yı [bî]-nihâyet[171] *eyleyip zîvvâr okur târîh*[172]
Yazıcı Şeyh Mehemmed dedi yâ hû geçti me'vâya
1192 (1778-79)

Ve onun mahlûlünden Eğrikapı hâricinde vâki' Savaklar Tekkesi Şeyhi Şeyhzâde Seyyid Mehmed Efendi'ye tevcîh olunup ve [1199][173] (1784-85) senesi

---

[167] *1161*: Metinde yeri boş bırakılan *Şeyh Abdullah Hüsâmî*'nin vefat târihi Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 82 ve M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâki Tekkesi", *DİA*, c. XVIII, s. 516'dan ilâve edilmiştir.

[168] *dîde*: kelimenin yazılışında *ye* harfinin noktalarından birisi eksiktir. Doğrusu için bkz. *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[a]

[169] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[170] Şeyh Ahmed Hüsâmî'nin oğlunun ismi yazılmamış, matbû *Hadîka*'da ve yazmalarda yeri boş bırakılmıştır. Zâkir Şükrü Efendi, bu zâtın yerine geçen oğlunun ismini ve vefât târihini vermemiş, bu kişinin "gâib" olduğunu belirtmiştir. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 82

[171] *nihâyet: bî-nihâyet* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[a]'dan değiştirilmiştir.

[172] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

bunlar dahi vefât edip Savaklar Tekkesi'nde medfûndur. Ba'dehû bunun oğlu Cemâleddin Efendi yine iki tekkeye şeyh olmuştur.

Kasımpaşa'da olan Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi'nin günü Perşembe olup Savaklar'da vâki' Cemâleddin Tekkesi'nin günü İsneyn'dir. İkisinde dahi kuûden zikr u tevhîd ederler. Savaklar Tekkesi'nin senevî yüz kuruş kırâat-i mevlid-i şerîf için vakfi vardır.

[Hüsâmeddin Hazretleri'nin mahdûm-i sânîleri Abdülazîz Efendi][174] Halep'ten ma'zûlen 1045 Rebîülevvelinde (15 Ağustos-13 Eylül 1635) vefât etmekle pederi türbesinde medfûndur. Ve bunun dahi büyük oğlu Kudüs'ten ma'zûlen avdette Payas nâm mahalde 1065 (1654-55) târîhinde vefât etmiştir. Mahdûm-i sânîsi Anadolu kudâtından iken 1084 (1673-74) senesinde vefât etmiştir. Bunun oğlu Lâleci Osman Efendi Bağdat, ba'dehû Şam'a kadı olup 1122 Zilhiccesinde (21 Ocak-18 Şubat 1711) vefât etmiştir.

Ve Hüsâmeddin Hazretleri'nin mahdûm-i sâlisleri Abdürrahim Efendi Üsküdar'dan ma'zûlen 1087 (1676-77) senesinde vefât edip Edirnekapısı hâricinde medfûndur. Bunun oğlu Uşşâkîzâde denmekle şehîr Abdülbâkî Efendi, Nakîbü'l-eşrâf Seyrekzâde Abdurrahman Efendi'ye damat olmuştur. Ve Mekke'ye kadı olup giderken vefât etmiştir 1090 (1679-80). Ve bunun dâmadı Mâhir Abdullah Efendi Mekke'den ma'zûlen 1122 (1710-11) senesi vefât etmiştir. Ve Abdülbâkî Efendi'den Uşşâkîzâde silsilesi yürümüştür.

---

[173] *1199*: Metinde yeri boş bırakılan *Şeyhzâde Seyyid Mehmed Nizâmeddin Efendi*'nin vefat târihi Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 82 ve M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâki Tekkesi", *DİA*, c. XVIII, s. 516'dan ilâve edilmiştir.

[174] Bu bilgi manaya açıklık kazandırmak maksadıyla tarafımızdan ilâve edilmiştir. Konu ile ilgili olarak bkz., Mehmet Akkuş, "Hüsâmeddin Uşşâki", *DİA*, c. XVIII, s. 515

44. Piyâlepaşa Câmii [175]

Bânîsi kaptanpaşalardan Vezir Piyâle Paşa ibn-i Abdurrahman'dır. Mihrâbı önünde müstakil türbede medfûndur. 985 Zilkādesinin on ikinci **[26]** günü (21 Ocak 1578) vefât etmiştir. Vefâtına Ulvî merhûm bu târîhi demiştir:

Herkes safâ sürerken bezm-i cihânda Ulvî [176]
Çekmiş ecel dolusun nâ-geh Piyâle Pâşâ
[985] [177] ***(1577-78)***

---

[175] ***Piyâle Paşa Câmii ve Külliyesi***: Kaptân-ı Deryâ Piyale Paşa (ö. 985/1578) tarafından 981/1573 yılında câmi, türbe ve bugün mevcut olmayan tekke, medrese, sıbyan mektebi, sebil, çifte hamam ve çarşıdan ibâret bir külliye olarak yaptırılmıştır. *Tuhfetü'l-Mimârîn*'de Mimar Sinan'ın eseri olduğu belirtilen câmi, son olarak 1952-68 yılları arasında tâmir geçirmiştir. Büyük bir avlu içinde olan câminin üç avlu girişi vardır. Ulu câmi tarzında yapılmış olan câmi yatay dikdörtgen planlı olup, iki büyük granit sütun üzerine oturan 8.90 m. çapındaki altı kubbe ile örtülmüş, yanlara doğru tonozlarla biraz daha genişletilmiştir (Resim 14). Düz çatılı iki son cemaat yeri ile doğu ve batı taraflarında iki katlı galeri görünümündeki tonozlu revakların üstünde açık bir teras vardır. Asıl son cemaat revakı altı paye ile üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden birinci ve üçüncüde giriş kapıları, ortadakinde iki mermer mihrâb vardır. Tek şerefeli, küfeki taşından yapılmış minâresi ortadaki bölümün üzerindedir. Kapıların üstünde müezzin mahfelleri vardır. Câminin iki giriş kapısı olup, kapıların üzerinde celî sülüs, taşa hakkedilmiş Zümer Sûresi 39/73 ve Nahl Sûresi 16/32 âyetleri yer almaktadır. Müstakimzâde bu âyetlerden "*Selâmün aleyküm tıbtüm fe'dhulûhâ hâlidîn*" Zümer Sûresi 39/73 âyetinin Ahmed Karahisârî tarafından yazıldığını belirtmektedir (Resim 15-16). Mihrâbı klasik dönem İznik çinileriyle kaplanmış olup, renk ve desen itibâriyle XVI. yy.'ın tezyînî özelliklerini en güzel şekilde yansıtmaktadır (Resim 17-18). Minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşaptır. İkinci sıra pencerelerin üstünde lacivert zeminli çini üzerine yazılmış olan celî sülüs Cumâ Sûresi giriş cephesi dışında bütün harîm duvarlarını çevrelemektedir. *Hadîka* câminin içindeki yazıların Çerkes Hasan Çelebi'ye âit olduğunu belirtmektedir. Mihrâb duvarı pencere alınlıklarında, kapıların üstlerinde ve mahfel korkuluklarında orijinal kalem işleri vardır. Câminin avlusunda 1988 yılında çokgen planlı olarak yapılmış olan mermer bir şadırvan vardır. Ancak asıl şadırvan câminin doğusunda bir dizi halinde yerleştirilmiş musluklardan ibârettir. Câminin güney tarafındaki hazîrede pek çok kıymetli mezar taşı ile Piyâle Paşa'nın türbesi vardır. Mimar Sinan'ın eseri olan türbe, kesme taştan yapılmış olup sekiz köşeli ve kubbelidir. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanan türbede üç sanduka ile on mermer lahit vardır. Çifte hamamın bugün yalnızca bir duvarı ve arsası kalmıştır. Medrese, sıbyan mektebi, tekke ve sebilden ise hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Meriç, *Mimar Sinan*, s. 26; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, s. 94; Sadi Abaç, *Kasımpaşa'nın Târihçesi*, İstanbul 1935, s. 24-26; A. Süheyl Ünver, "Hattat Ahmet Karahisarî", *İstanbul Risaleleri*, c. I, İstanbul 1995, s. 179-202; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 54; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 81-85; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 57; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 120-123, 292; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 125-129; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 278-280; Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selîmiye*, İstanbul 1997, s. 117-119; Yıldız Demiriz-M. Baha Tanman, "Piyale Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 254-258; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 2000, s. 134-141; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 180; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 410; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 258-259

[176] Mef'ûlü Fâilâtün Mef'ûlü Fâilâtün

[177] *985*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[a]'dan ilâve edilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de *985*'i vermektedir.

Mezbûr Piyâle Paşa Hırvadiyü'l-asl olup, 954 (1547-48) senesi Enderûn-ı Hümâyûn'dan kapıcıbaşılık ile çerâğ ve 962 (1554-55)'de Sinan Paşa fevtinde Gelibolu Sancağı ile kaptan olup, üç seneden sonra İspanya sevâhilinde gördüğü hidemâta mükâfât olmak üzere beylerbeyiliği pâyesiyle Cezayir Eyâleti verilip, 967 (1559-60) senesinde dahi Cezîre-i Cerbe'yi fethedip İnebolu Kaptanı'nı götürdükte ikrâmen Sultan Süleyman Hân-ı Gāzî Hazretleri mahdûmları Sultan Selim Hân-ı Sânî kerîmelerin mûmâileyhe tezvîc edip, 973 (1565-66)'te Sakız Cezîresin dahi fethetmekle pâye-i vezâret va'dolundu. 975 (1567-68) senesinde hâslar ta'yîni ile vezîr-i sâlis olmuştur.

Ve câmi'-i şerîfin derûnunda vâki' celî hatlar Sütlüce Câmii[178] tahrîrinde tafsîl eylediğimiz Hattât-ı be-nâm Karahisârî Ahmed Efendi şâkirdânından Çerkes[179] Hasan Efendi'nindir. Süleymâniye Câmii'nin dahi yazıları bunun olduğu zikrolunmuştur. 1000 (1591-92) senesi mezbûr Hasan Efendi vefât edip Sütlüce'de üstâzı yanında medfûndur.

Câmi'-i şerîfin mahfel-i hümâyûnu ve sâir levâzımâtı bi't-tamâm mevcuttur. Altı kubbe, iki direk üzere ber-masna' câmi'-i şerîftir. Ve pîş-gâhında vâki' avlusunda bir sıra hücerât vardır [–ki Okmeydanı'na giden kapısı vasatta vâki' olup–][180] bir tarafı medrese[181] hücerâtı ve bir tarafı hangâh[182] halvethâneleridir. Hâric-i bâbda bir sebil[183] ve derûn avlusunda kuyu ve taş musluk ve memşâlar [ve yüce yüce ağaçlar][184] vardır. Ve türbe[185] mezâristânında çarşıya nâzır bir fevkânî mekteb[186] ile çarşısında çifte bir âlî hamamı[187] dahi vardır.

Mahfel-i hümâyûn mukābilinde dahi bir mahfel olup, altı direk üzere vaz' olunmuş müezzin mahfelinin yemîn ve yesârında ve üstünde dahi birer mahfel binâ olunmuştur. Ve hâric-i câmi'de dahi yemîn ve yesâr[ında][188] iki mahfel-i âlî olup her biri yirmi beşer sütun üzere binâ olunmuştur. Ve mezbûr sütunlardan mâ-adâ, kemer [üstünde][189] dahi on iki direk vardır [ve sakfın direkleri dahi yirmi iki adettir].[190] Ve tekke tarafının kemerleri **[27]** yirmi dokuz ve medrese tarafının kemerleri on sekiz ve

---

[178] Sütlüce Câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 303

[179] *Çerkes*: Kelimenin yazılışında *çe* harfinin nin noktaları eksiktir.

[180] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[a]'dan ilâve edilmiştir.

[181] ***Piyâle Paşa Medresesi***: Medrese günümüze ulaşmamıştır.

[182] ***Büyük Piyâle Paşa Tekkesi***. Tekkeden bir eser kalmamıştır.

[183] ***Piyâle Paşa Sebili***: Bu sebil günümüze ulaşmamıştır.

[184] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[a]'dan ilâve edilmiştir.

[185] ***Piyâle Paşa Türbesi***: Mimar Sinan'ın eseri olan türbe, kesme taştan yapılmış olup sekiz köşeli ve kubbelidir. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanan türbede üç sanduka ve on mermer lahit vardır.

[186] ***Piyâle Paşa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[187] ***Piyâle Paşa Hamamı***: Piyâle Paşa Câmii civârında, Kasımpaşa-Zincirlikuyu yolu ile Dere Bostanı Sokağı'nın birleştiği yerde olan hamamın bugün sadece bir duvarı ve arsası kamıştır. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 410; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 258-259

[188] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[189] *altında: üstünde* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den düzeltilmiştir.

[190] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81 [b]'den ilâve edilmiştir.

abdest muslukları olan sakf iki direk üzere binâ olunmuştur. Ve türbe hâricinde dâiren-mâdâr yirmi iki adet direkler vardır. Derûn-ı türbede saff-ı evvelde kendi ve oğlu sandukaları ve saff-ı sânîde dört oğlu ve bir kızı sandukaları olup saff-ı sâliste iki oğlu ve üç kızı medfûnlardır.

Ve itmâm-ı câmi'-i şerîf, vakfiyesinde mestûr olduğu üzere ***'Hayru'l-amel'*** 981 (1573) târîhi Receb-i Şerîfinde (27 Ekim-25 Kasım 1573) vukū' bulmuştur. Vâkıf-ı müşârünileyhin rıhletinden dört sene akdem hitâm-pezîr olmuştur. Vâkıf-ı müşârünileyh, pek çok fütûhâta muvaffak olduğundan zamanı şuarâsından biri bu beyitlerle vasf ü senâ eylemiştir:

Ben bu gaflette iken gûşuma erdi bu nidâ [191]
Dediler aç gözünü eyle tazarru'la duâ

Edip İspanya donanmasını bir bir yağmâ
Kal'a-i Cerbe'yi fethetti Piyâle Pâşâ

Kaptanlığı on [dört][192] sene olup, ba'dehû on sene dahi vezîr-i sâlis olarak, on dört senede altmış yedi adet cezîre fetheylediğinden başka, zikrolunduğu üzere İnebolu Kaptanı'nı esir edip der-i devlete [götürdükte Sultan Selîm-i Sânî kerîmesi Gevherhan Sultan kendine akdolunup dâmâd-ı sultânî olmuştur].[193] Bunun azlinde Müezzinzâde Ali Paşa kaptan olup ve Cezîre-i Sakız ibtidâ bunun yediyle fetholunmuştur. Orada bir câmi'-i şerîfi ve bir tek hamamı vardır. Ve Kilitbahir'de dahi bir câmii vardır. Ve Üsküdar'da Tunusbağı denmekle [ma'rûf][194] bahçe-i müzeyyen bunların binâsıdır. Câmi'-i şerîf mahallesinin avârızı dahi, ahâli-i mahalleye bâr olmamak için kendi vakfından verilmek üzere şarteylemiştir.

Yukarıda mestûr olduğu vech ile Kasımpaşa'da Küçük Piyâlepaşa Mescidi ve İstanbul'da Uzunçarşıbaşı'nda Mercan Çarşısı kurbünde vâki' sebil ve fevkında mekteb-i sıbyan dahi paşa-yı müşârünileyhin eseri hayrıdır.

Ve türbesi hâricinde kaptanpaşalardan Abdurrahman Paşa medfûndur ki; Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'in evâil-i saltanatında,[195] Kereste Mahzeni muhterik olduğu esnâda, paşa-yı **[28]** merhûm[u] [sultân-ı müşârünileyh mahzen önünde][196] deniz kenarında [cellâd deyip katletti][197] fî 28 Ramazan sene 1117 (13 Ocak 1706). Paşa-yı maktûl ümerâ-yı deryâdan iken kaptanpaşa olmuş idi.

Ve câmi'-i şerîf-i mezkûr mushaf-ı şerîflerinden Şeyh Mahmûd ibn-i Murad hattıyla beyne's-sütûr manâları yazılmış bir mushaf-ı şerîf vardır ki, [***'Haşiyallâh'*** 976

---

[191] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[192] *on: on dört* olarak *Es'ad Efendi 2247*, 157[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den düzeltilmiştir.

[193] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den ilâve edilmiştir.

[194] *ma'rûf*: Metinde eksik yazılmış olan kelime *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den ilâve edilmiştir.

[195] *saltanat*: kelimesinin yazılışında *tı* harfinden sonra gelen *nun* harfi eksiktir.

[196] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 157[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den ilâve edilmiştir.

[197] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 157[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den ilâve edilmiştir.

(1568-69) târîhinde itmâm etmiştir].[198] Şeyh Mahmûd Hamdullah merhûmun şâkirdlerindendir.

Ve bu câmi' kurbünde vâki' Muabbir Tekkesi[199] denmekle ma'rûf zâviyeyi Mehmed Çelebi Efendi binâ eylemiştir. Mezbûr Çelebi Efendi 1020 (1611-12) târîhinde vefât etmiştir. İbtidâ, zâviye-i mezbûre şeyh olan Bostan Efendi'dir ki, rıhletinde bu târîhi demişlerdir:

Gülşen-i cennette yâ Rab bu kulun etsin mekân [200]
Hem Şefi'u'l-müznibîn'e eylesin dâim penâh

Hâtif-i kudsî dedi târîh-i sâl-i rıhletin
Adnı mesken eyleye Bostân Efendi'ye İlâh
1060 (1650-51)

Onun yerine Alâiyeli Muabbir Şeyh İbrâhim Efendi post-nişîn olmuştur. 1132 (1719-20) senesinde bu dahi rıhlet edip, bunun halîfesi Şeyh Hüseyin Efendi yerine şeyh olmuştur. Bu dahi vefât eyledikte yerine Arabacı Şeyh Mustafa[201] zâviyedâr olmuştur. Bu dahi vefât etmekle Arabacızâde Mustafa Efendi, Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi'den hilâfetle post-nişîn olmuştur. 1146 (1733-34) târîhinde bu dahi vefât edip mahlûlünden Şeyh Ali el-Vâhidî'ye zâviye-i mezbûre tevcîh olunup 1178 (1764-65) senesi bu dahi vefât etmekle, Cihangir Câmii kurbünde Akarca Mescidi dâiresinde medfûndur. Ve bunun fevtinden sonra oğlu eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'ye tevcîh olunmuştur.

45. Kalyoncular Kışlası Câmii [202] der-Kurb-i Tersâne-i Âmire

[Fevkānîdir].[203] Bânîsi Cezayirli Piyâle Büyük Hasan Paşa'dır. Kışlanın vasatında binâ olunmuştur. İki tarafında nerd-bânları vardır. Ve câmi'-i şerîfin kapısı

---

[198] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 157[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 81[b]'den ilâve edilmiştir.

[199] ***Muabbir Hasan Efendi Tekkesi***: Bu tekke günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 81; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 180-181

[200] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[201] Zâkir Şükrü Efendi'nin listesinde Arabacı Şeyh Mustafa Efendi'nin ismi yer almamaktadır. bkz., *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 81

[202] ***Kalyoncular Kışlası Câmii***: Kaptân-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından 1196/1782 yılında yaptırılmıştır. 1199/1784-85 yılında genişletme sebebiyle yıkılan câmi yeniden yaptırılmış ve mahfel-i hümayun ilâve edilmiştir. Daha sonra çeşitli tâmirler geçiren câmiye ahşap son cemaat yerinden girilir. Harîm kısmı kare planlı olup tek kubbe ile örtülmüştür. Tavanı ahşap çubuklarla karelere bölünmüştür. Mihrâb dışarıya çıkma yapmaktadır. Harîm kapısının iki tarafında müezzin mahfelleri vardır. Üstte köşede bulunan hünkâr mahfeli demir şebekelerle çevrilmiş olup balkon çıkması yapmaktadır. Câminin yazıları, "Laz Ömer" lakapılı Trabzonlu Ömer Vasfî Efendi'ye âittir. Minâresi kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yerinin altında abdest muslukları vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 34; Ergün Eğin, "Cezayirli Hasan Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 425; "Ömer Vasfî", *DBİst.A*, c. VIII, s. 349; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 195

[203] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 82[a]'dan ilâve edilmiştir.

önünde bir mekteb[235] ve tahtında başağa hücresi ve çavuşlar hücerâtı ve yoldaşların orta **[29]** tabakası ve bir hapishâne dahi tarholunmuştur. Dokuz adet abdest muslukları vardır. ***'Sûretü'l-melâike'*** 1198 (1783-84) târîhinde bir şerefeli bir hacerî minâre binâ ve câmiin iki tarafına birer kuyu hafrolunmuştur.

Ve ***'Müstemendi Hudâ'*** 1199 (1784-85) târîhinde, câmi'-i mezbûr her tarafından tevsî' murâd olmakla külliyyen hedmolunarak yeniden binâ ve mahfel-i hümâyûn dahi ihdâs olunmuştur. Ve minâresi taştan olmak üzere binâ olunup şerefeden yukarısı çini ile müzeyyen kılınmıştır. Bir kebîr çalar saat vaz' olunup,[236] müstakil vazife ile hâdimler ta'yîn olunmuştur.

[Mahallesi dahi kışlasıdır].[237]

Paşa-yı mûmâileyh Limni Cezîresi'ni kefere hücûmundan tahlîs ettiği cihetle şâyân-ı ikrâm olduğundan 1184 (1770-71) senesi kapudân-ı deryâ olmuştur. Ve ba'dehû devr-i Sultan Abdülhamîd Hânî'de da'vâ-yı istiklâle kalkışan Mısr-ı Kāhire Beyleri'ni Donanma-yı Hümâyûn ile ale'l-gafle varıp perişan eylemiştir. Ve ba'dehû yine Donanma-yı Hümâyûn ile Akka Kal'ası'na varıp Şam'a firâr eden Zâhir[238] Ömer'i katl ile kellesini ve cemî' malını der-i devlete götürmüştür. [1184][239] (1770-71) senesi tuğyân eden Mora reâyâsını ve ba'dehû tecâvüzleri vukū' bulan Arnavut tâifesini kahr u tedmîr ettikten ve 1203 (1788-89) senesi dahi Karadeniz'de Moskov donanmasıyla azîm muhârebe eyledikten sonra [Kethüdâ Cenâze Hasan Paşa][240] azlinde mühr-i hümâyûn buna irsâl olunmuştur. 1204 Rebîülevvelinde (19 Kasım-18 Aralık 1789) sadâret-i uzmâ ile Rusçuk'ta Ordu-yi Hümâyûn'a vâsıl olup livâ-i saâdeti Babadağı'ndan belde-i mezbûreye götürdükten sonra, Kethüdâ-yı Sadr-ı âlî ve Mektûbî-i Sadr-ı âlî ve sâir efendileri bî-asl katli infiâl-i pâdişâhîye sebep olduğundan taltif sûretinde bir mücevher kutu, derûnunda mevdû' simli kurs ve sâir hedâyâ-yı hümâyûn-i hatt-ı şerîf ile Âsitâne'den mektûbî-i cedîd gelip, Paşa-yı müşârünileyhe salât-i asrı edâ ile seccadeden kalkmazdan evvel teslim ettikte mührünü fekk ile kutunun derûnunda olan kursları şemmettiği anda düşüp, gurûb-i şemsten akdem teslim-i ruh eylemiştir fî 14 Receb sene 1204 (30 Mart 1790). Belde-i mezbûrede defnolunmuştur. On sekiz seneden ziyade kaptanlığı ve dört **[30]** buçuk ay miktarı sadâreti vardır. Ba'dehû mühr-i hümâyûn, Rusçuklu Seyyid Hasan Paşa'ya sezâ görüldü. Merhûm-i müşârünileyhin sinni sekseni mütecâviz idi. Bir iki def'a kaymakamlığı dahi vardır. Vezîr-i müşârünileyhin bir arslanı olup Tersâne'de bağsız

---

[235] ***Cezayirli Hasan Paşa Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.

[236] Bu saat bugün Deniz Müzesi'nde bulunmaktadır.

[237] Kalyoncular Kışlası Câmii'nin mahallesinin kışlası olduğu *Es'ad Efendi 2247*, vr. 148[a]; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 82[a]'da belirtilmektedir.

[238] *Tâhir: Zâhir* olarak *Büyük Osmanlı Târihi,* c. V, Ankara 1995, s. 439-441'den düzeltilmiştir.

[239] *1184*: Metinde yeri boş bırakılan Mora reâyâsının isyan târihi İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi,* c. V, Ankara 1995, s. 434'ten ilâve edilmiştir.

[240] *Rusçuklu Hasan Paşa: Kethüdâ Cenâze Hasan Paşa* olarak düzeltilmiştir. Çünkü Cezayirli Gazi Hasan Paşa, 1204 Rebîülevvelinde/19 Kasım-18 Aralık 1789 Kethüdâ Cenâze Hasan Paşa'nın yerine sadârete gelmiştir. Rusçuklu Hasan Paşa Paşa'nın sadâreti ise, 14 Receb 1204/30 Mart 1790 târihinde Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın vefâtından sonradır. Geniş bilgi için bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara 1995, s. 549, 557, 562

olarak gezerdi. Ve daima yanında ve kucağında yatırarak onunla eğlenirdi. Yukarıda katilleri zikrolunan Kethüdâ-yı Sadr-ı âli Süleyman Râşid Efendi ile Mektûbî-i Sadâret-penâhı 1204 Rebîülâhirinin on beşinci günü Yevm-i Ehad'de (2 Ocak 1790 Cumartesi)[210] meştâ-yı Şumnu'da katlolunmuşlardır. Kara Ahmed Paşa'nın ve Zağralızâde Abdullah Paşa'nın dahi Bender Muhâfazası'nda vukū' bulan tekâsülleri sebebiyle, sene-i mezbûre Cemâziyelevvelîsinin on üçüncü günü (28 Şubat 1790) sermaktû'ları vusûl bulmuştur. Tayfur Paşa'nın dahi Akkerman Kal'ası Muhâfazası'nda tekâsüli sebebiyle, yine sene-i mezbûre Rebîülevvelinin yirmi ikinci günü (10 Aralık 1789) İsmâil Geçidi'nde katli vukū' bulmuştur.

Bu mahalle gelinceye dek Kasımpaşa'da vâki' [otuz üç mahalle],[211] kırk beş câmi'-i şerîf ile ba'zı hangâh ve zevâyâ zikr u beyân olunup bundan sonra Galata'nın hâricen ve dâhilen câmi' ve mesâcidi ile mahall-i mezkûrda vâki' ba'zı tekâyâ ve hangâh zikrolunur.

[210] 2 Ocak 1789, Pazar değil Cumartesi gününe tekâbül etmektedir.

[211] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 76^{b}'den ilâve edilmiştir.

B. Galata'da Kale Dâhilinde Bulunan Câmi' ve Mescidler

1. Arap Câmii [212]

Bânîsi Devlet-i Emeviyye'den Mesleme b. Abdülmelik'tir. Hicret-i Nebeviyye'nin doksan yedi senesinde (715-16) asker-i İslâm ile Gelibolu Muabbiri'nden geçip Edirne ve Selanik etrâfını gâretten sonra, İstanbul'u muhâsara edip birâderi Süleyman dahi deryâdan donanma ile gelerek fethe karîb olmuş iken kefere-i Bulgar'ın hücûmu ve kaht ü galâ' galebesi sebebiyle sulha rıza vermişlerdir. Lâkin Galata fethi müyesser olmakla, der-akab bu câmii şerîfi binâ etmişlerdir.[213] Müşârünileyh Mesleme 121 (738-39) senesi Şâm-ı Şerîf'te vefât etmiştir. Seyyid Gâzi ile Mehmed Battal'ın dahi şehâdeti bu senede vâki' olmuştur.

---

[212] ***Arap Câmii***: İstanbul'un 857/1453 yılında fethinden sonra San Paolo a San Domenico Kilisesi 1475 yıllarında Galata Câmii adıyla Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) vakıflarından biri olarak câmiye çevrilmiştir. 1492'de İspanya'dan göç eden Endülüs Arapları'nın bu câmi çevresine yerleşmesi sebebiyle de Arap Câmii ismiyle anılmaya başlamıştır. Çeşitli yangınlarda zarar görmüş olan câmi, muhtelif zamanlarda tâmir edilmiştir (Resim 19). Câminin son ciddi tâmirleri II. Mahmûd'un kızı Âdile Sultan ve eşi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından 1285/1868 ve 1913 yıllarında gerçekleşmiştir. Câminin ikisi doğu, diğeri batı cephesinde olmak üzere üç giriş kapısı olup bunlardan güneydoğudaki hünkâr mahfeline tahsis edilmiştir. Kapılarının üstünde celî sülüs âyetler yer almaktadır. Batı cephesindeki kapısı üzerindeki celî sülüs "*Selâmün aleyküm bimâ sabertüm*" Ra'd Sûresi 13/24 âyeti Edirneli Mehmed Emin Efendi tarafından yazılmıştır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin çatısı ahşaptır. Tavanı ahşap çıtalarla karelere bölünmüştür. Kuzey cephesinin iki tarafından ahşap merdivenlerle çıkılan ve ahşap direkler üzerine oturan hanımlar mahfeli ile müezzin mahfeli ahşaptır. Harîmi üç cepheden kuşatan hanımlar mahfelinin güneybatı köşesinde hünkâr mahfeli yer almaktadır. Mihrâbı ve minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşaptır. Mihrâbın sol tarafı son yıllarda 'Mesleme b. Abdülmelik'in Çilehânesi' olarak düzenlenmiştir. Mihrâbın sağ tarafındaki duvarda *Hadîka*'da tam metni verilen câminin târihçesi ile ilgili 1222/1807 târihli, Türkçe manzûme yer almaktadır. Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden Hacı Emin Efendi tarafından kaleme alınan bu manzûme, çift sıra kartuşlar halinde, celî sülüs olarak yazılmıştır. Avlunun güneybatı köşesinde Arap Baba isimli bir zâtın mezarı vardır. Mihrâb duvarı tarafındaki kare kesitli minâresi, İstanbul'daki minâreler içinde alışılmamış bir tiptir. Kilise kulesi biçiminde olup Şam Ümeyye Câmii'nin minâresine benzemektedir (Resim 20). Avludaki şadırvan ve altındaki sarnıç II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) kızı Âdile Sultan ile eşi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çokgen planlı mermer şadırvanın her cephesinde ikişer satır halinde şadırvanı çevreleyen, taşa hakkedilmiş, 1285/1868 târihli, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kuzey ve güney cephelerinde olmak üzere iki girişi bulunan avlunun kuzey girişinde bir de havuz yer almaktadır. Câminin târihçesi hakkında geniş bilgi için bkz., P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 105; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 38-39; Celal Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 45-50; Celal Es'ad Arseven, *Eski İstanbul*, İstanbul 1989, s. 71; Semavi Eyice, "Arap Câmii", *DİA*, c. III, s. 326-327; Muhittin Serin, "Emin Efendi, Edirneli", *DİA*, c. XI, s. 114-115; Semavi Eyice, "Arap Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 294-295

[213] Arap Câmii'nin Emevî Kumandanı Mesleme b. Abdülmelik'in İstanbul kuşatması sırasında binâ edildiğine dâir rivâyet kabul görmemektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz., Semavi Eyice, *DİA*, c. III, s. 326-327; Semavi Eyice, *DBİst.A*, c. I, s. 294-295; Celal Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 45-50;

Câmi'-i mezbûra müteallık levâzımat, eslâf-ı şuarâdan bir zatın manzûmesinde bi'l-cümle münderic olmakla bu mahalle **[31]** bi't-tamam kaydolundu. Bir levha ile câmii şerîfin derûnunda dahi âvîze kılınmıştır. Manzûme budur:

Bu ma'bedin sana ahvâlin eyleyem i'lâm [214]
Ki kadrin anla bu beyt-i atîka kıl ikrâm

Nice nice seneler zulmet içre çekti belâ
Ki sonra ana kerem kıldı Hazret-i Mevlâ

Ana göre edesin [215] *şânına onun ta'zîm*
Ki dergehinde Hudâ sana da ede tekrîm

Tazarru' ile salât ü selâma kāim ol
Cenâb-ı Hazret-i Bârî'ye maksadın ise yol

Kabul edip umarız [cürmümüz olur] [216] *mağfûr*
Bu hâke yüz süreni dergehinden etmez dûr

Ki doksan altı [217] *sene geçmiş idi hicretten*
Henüz bu dîne rehâ gelmiş idi fetretten

Çün oldu [Hazret-i Abdülmelik] [218] *halîfe-i dîn*
Yezîd'in eylediği fitneler bulup teskîn

Murâd edip [219] *feth-i Kostantınıyye'ye o sefer*
Ki kıldı Mesleme-i nâmdârı ser-asker

Ki bir gün eyledi İslâm'a Mesleme hutbe
Diyâr-ı Rûm'a azîmetle alırız rütbe

Bu feyz-i rahmet-i Rahmânı halka arz edeyüz
Kabul etmeyen âdemle cengi farz edeyüz

Bu va'zı gûş eden Arbâ'dan elli bin âdem
Taahhüd eylediler tâbiîn ile ol dem

Sahâbeden nice kimse de kıldı bile sefer
Cenâb-ı Hakk'a tevekkülle oldular rehber

---

[214] Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[215] *edesin: Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[a] *edegör* olarak verilmiştir.

[216] *cürmümüzü ede: cürmümüz olur* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[a]'dan değiştirilmiştir.

[217] *doksan altı:* Mesleme b. Abdülmelik tarafından İstanbul'un kuşatılması târihi, *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[a]; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[a] ve Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih,* s. 203'te *altmış altı* olarak verilmiştir ki, doğru değildir. *DİA*'da ise 99/717-18 olarak belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., İsmâil Yiğit, *DİA,* c. XI, s. 92

[218] *Velid bin Abdülmelik: Hazret-i Abdülmelik* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[a] 'dan değiştirilmiştir.

[219] *edip*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[a]'da *eyledi* olarak verilmiştir.

Kona göçe giderek dîne avdet eyleyerek
Ki halka eşhedü ellâ ilâhi söyleyerek

Diyâr-ı Rûm'a gelip ol bu şehri fethetti **[32]**
İçinde bulduğu emvâli ceyşe bahşetti

Bu beyt-i mâli ganîmetle eyleyip ma'mûr
Ki nâmı oldu Arap Câmii ile meşhûr

Tekûr-i Rûm gelip dergehine yüz sürdü
[Harâc] [220] *vermeye deruhde eyleyip durdu*

Ricâsın etti kabûl ona verdi peymânı
Amân amân diyene budur emr-i Yezdânî

Yedi sene bu şehirde ikāmet eylediler
Bu bârgâh-ı Hudâ'da ibâdet eylediler

O demde oldu Dımeşk içre fitneler peydâ
Kim etti âlemi lerzân ve dilleri şeydâ

[Kim oldu ol Ömer bin Azîz halîfe-i Şâm][221]
Kemâl-i adl ile İslâm'a verdi istihkâm

Ki kıldı Mesleme'yi kendi yanına da'vet
Bin [atlı] [222] *ile süvâr olup eyledi avdet*

Kusûr-ı askere de düştü hastalık vâfir
Emân-ı ahdi bozup fürce buldu ol kâfir

Huzûr vermeyip ol ceyşi kıldı âzürde
Bu gamla her biri tekrâr uğrayıp [223] *derde*

Tasavvur eylediler sulh ber-karâr olmaz
Ki başsız askere hiç kimse pâyidâr olmaz

Ne çâre anladılar za'f geldi İslâm'a
Bakıyye asker ile doğru gittiler Şâm'a

Tekûr onu işitip geldi şehri seyretti
Nizâm-ı minber ü mihrâbı bozdu deyr etti

---

[220] *harâcı: harâc* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den değiştirilmiştir.
[221] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Birâderi ki Süleyman olup halîfe-i Şâm*' şeklindedir.
[222] *altın: atlı* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den değiştirilmiştir.
[223] *uğrayıp:* kelimenin yazılışında *gayn* harfinin noktası eksiktir. Doğrusu için bkz., *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]

Ki bunda çok seneler küfrûn eyleyip icrâ **[33]**
Bilirse kendi bilir hikmetin onun Mevlâ

Ki sonra pâk-neseb fahr-i Âl-i Osmân'dan
Vücûda geldi cihangîr feyz-i Rahmân'dan

Ki ya'nî Hazret-i Sultân Mehemmed-i Sânî
Cihânı eyledi âbâd şevket ü şânı

Müyesser oldu bu Kostantınıyye fethi ona
Ebü'l-fetih demek ol pâdişâha oldu sezâ

Sekiz yüz elli yedide bu şehri fethetti
Cihânda sikkeyi mermerde hakkedip gitti

Nice cevâmi' ü mescidler eyleyip bünyâd
Duâlar eyleyelim haşra dek ola âbâd

Hudâ kıla o şehin rûh-i pâkine rahmet
Ki dergehinde dahi bula izzet ü rif'at

[Cenâb-ı Hak dilerim âlin eyleyip teksîr
Ola kıyâmete dek devlet ile âlemgîr] [224]

Recâm odur ki nakle nazar eyleyen [225] *ihvân*
Makāle Nâzım'ına fâtiha kıla ihsân

Nâzım merhûm bu gazâyı Hicret-i Nebeviyye –aleyhi's-salâtü ve's-selâm–'nin altmış altı senesi diye tahrîr eylemiş ise de, bu gazâ doksan altı senesinde vukū' bulduğu Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi'nin ve Kâtib Çelebi Merhûm Mustafa Efendi'nin eser-i tahkîkleridir.[226]

Bu câmi'-i şerîf, Galata câmi'-i şerîflerinin cümlesinin büyüğü olduğundan Câmi'-i Kebîr dahi derler. Mahfel-i hümâyûn ve bir sütun üzere minber ve müezzin mahfeli ile [âlî][227] cemaat mahfelleri ve şadırvanı vardır. [Ve muttasılında zamîme dahi vardır].[228] Galata Mahkemesi bu câmiin mukābilindedir.

Ve cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'in vâlideleri Sâliha Sultan, Azapkapısı dâhilinde sebil ve çeşme[229] ve fevkında mekteb[230] ve dahi bu misillü ba'zı

---

[224] Eksik olan bu beyit *Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den ilâve edilmiştir.
[225] *eyleyen: Es'ad Efendi 2247,* vr. 160[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'de *eden* olarak verilmiştir.
[226] *DİA*'da Mesleme b. Abdülmelik tarafından İstanbul'un kuşatılması târihi 99/717-718 olarak belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., İsmâil Yiğit, *DİA*, c. XI, s. 92
[227] *âlî*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 161[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den ilâve edilmiştir.
[228] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 161[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den ilâve edilmiştir.
[229] ***Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi***: Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Câmii'nin önünde olan bu sebil-çeşme I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından annesi Sâliha Sultan (ö. 1152/1739) adına yaptırılmıştır. Sebil-çeşmedeki 1145/1732-33 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs, üç inşâ kitâbesi de Seyyid Vehbî

âsâr-ı hayriyye binâ ettikleri sırada, bu câmi'-i şerîfi dahi tecdîd ü tevsî' eyleyip hademe maaşlarına zam ile mevlid-i şerîf ve eczâ-i şerîf kırâati **[34]** için vakf ta'yîn etmiştir. Şadırvanı etrâfında bu târih tahrîr olunmuştur:

Dediler her biri tahsîn edip târîh-i itmâmın [231]
Bu ahsen câmii tevsî' kıldı Vâlide Sultan
1147 (1734-35)

Câmii mezbûr 1222 Cemâziyelûlâsının sekizinci günü (14 Temmuz 1807) vukū' bulan harîkte muhterik olmakla, tekrar cânib-i Haremeyn'den tecdîd olundu.

Mahallesi vardır.

2. Galata Yeni Câmii Denmekle Meşhûr Vâlide Câmii [232]

[Haşebîdir].[233] Bânîsi Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'in kadınlarından Sultan Mustafâ-yı [Sânî][234] ve Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin vâlideleri Gülnûş

---

tarafından kaleme alınmış olup, hattatı Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'dir. Çeşme mermer işçiliğinin en güzel örneklerinden birisidir (Resim 24). Geniş bilgi için bkz., Seyyid Vehbî, *Dîvân*, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2714, vr. 190[a]-191[b]; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 35; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 73-75; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 44-45; Ayla Ödekan, "Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi", *DBİst.A*, c. VI,s. 428-429; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 13-14; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 105-111; Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, İstanbul 1994, s. 182-183; H. Örcün Barışta, *Azapkapı Sâliha Sultan Çeşmesi*, Ankara 1995, s. 13-73; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 127

[230] ***Sâliha Sultan Sıbyan Mektebi:*** Sâliha Sultan Sebil-çeşmesi'nin yanında yine I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) annesi Sâliha Sultan (ö. 1152/1739) tarafından yaptırılan bir sıbyan mektebi yer almaktaydı. Atatürk Köprüsü'nün başında yer alan bu mekteb, 1956-57 yılındaki imar hareketleri sırasında ortadan kaldırılmıştır. Mektebin dershâne odasının kapısı üzerindeki 1146/1733-34 târihli, celî sülüs, inşâ kitâbesinin hattatı da sebil-çeşmede olduğu gibi Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi idi. Geniş bilgi için bkz., Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 42-44; Semavi Eyice, "Sâliha Sultan Sıbyan Mektebi", *DBİst.A*, c. VI, s. 429; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 127

[231] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[232] ***Galata Yeni Câmii (Vâlide Câmii)***: II. Mustafa (hd. 1695-1703) tarafından annesi Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan için, 1109/1697-98 yılında, San Francesco Kilisesi harabelerinin bulunduğu mevkide yaptırılmış olan câmi, çeşmesi ve karşısındaki Mehmed Paşa Medresesi ile birlikte küçük bir külliye teşkil etmekteydi. Zamanla harâb olan câmi müştemilâtı ile birlikte yıktırılmıştır. Şair Zamirî bu câminin inşâsına on sekiz mısrâlık bir târih düşürmüştür. Külliyeden geriye çeşmesi ve bugün Bereketzâde Medresesi Mescidi olarak bilinen Mehmed Paşa Medresesi kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 26, 43n; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 105; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 45; M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 65-66; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 38; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 298-299; H. Örcün Barışta, "Emetullah Valide Sultan Çeşmesi", *DBİst.A*, c. III, s. 157

[233] *haşebîdir*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 82[b]'den ilâve edilmiştir

Emetullah Sultan'dır [ki, Sultan Mustafa Hân'ın zamân-ı saltanatlarında bu câmi' ve Sultan Ahmed Hân'ın vakt-i devletlerinde dahi][235] Üsküdar Yeni Câmii, bu Vâlide Sultan için binâ olunmuştur. İnşâallah mahallinde zikrolunur. Kabri de Üsküdar'dadır.

Bu câmiin yerinde fi'l-asl bir kilise[236] olup ba'dehû muhterik oldukta, binâsına müsaade-i şer'iyye olmakla arsa-i hâliye kalmış idi. Ba'de-zaman bu câmi'-i şerîf binâ olunmuştur. İtmâmına târih:

Ma'bed-i Vâlide Sultan ola dârü'l-hasenât 1109 (1697-98)

Mahfel-i hümâyûn ve musluklar [ve câmiin][237] harem kapısında çeşmesi[238] dahi vardır.

Mukābilinde vâki' medreseyi[239] [Vâlide Sultan'ın][240] kethüdâsı olup sonra vüzerâdan olan Mehmed Paşa teberrüken binâ eylemiştir. Paşa-yı mûmâileyh dahi Üsküdar'da medfûndur.

Mahallesi vardır.

---

[234] *Sâlis: Sânî* olarak düzeltilmiştir. Doğrusu için bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 259-260

[235] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 161[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 82[b]'den ilâve edilmiştir.

[236] Bu kilise, San Francesco Kilisesi'dir. Geniş bilgi için bkz., P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 105; C. C. Carbognano, *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, İstanbul 1993, s. 77; Celal Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 43

[237] *ve câmiin*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 161[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[a]'dan ilâve edilmiştir

[238] ***Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Çeşmesi***: Yıktırılan Galata Yeni Câmii'nin avlu kapısında olan çeşme, bugün câminin yerine yapılan Hırdavatçılar Çarşısı içindedir. Klasik üslupta, kesme taştan yapılmış olan çeşmenin sivri kemeri üzerindeki taşa hakkedilmiş, 1109/1697-98 târihli, üç satırlık, inşâ kitâbesi bugün okunamayacak durumdadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 38; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 298-299; H. Örcün Barışta, "Emetullah Valide Sultan Çeşmesi", *DBİst.A*, c. III, s. 157

[239] ***Mehmed Paşa Medresesi***: Bereketzâde Medresesi Sokağı'nda bulunan bu medrese bugün Bereketzâde Medresesi Mescidi olarak bilinmektedir. "L" planlı bir dârülhadîs olan bu medrese, 1977-84 yılları arasında tâmir edilmiş olup, bugün câmi olarak hizmet vermektedir. Medresenin avlu kapısı üzerinde taşa hakkedilmiş, 1117/1705-06 târihli, üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Câminin karşısında 1118/1706-07 târihli III. Ahmed Çeşmesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 45; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 179-184; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 42,44; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 75-76; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 99-100

[240] *Vâlide Sultan'ın*: Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

3. Manastır Mescidi [241]

Fi'l-asl kilise olup sonra mescid olmuştur. Vâkıfı, Şeyhülislâm Molla Gürânî Şemseddin Ahmed Efendi Hazretleri'dir. Mûmâileyh 885 (1480-81) târîhinde Molla Hüsrev'in üzerine şeyhülislâm olup, 893 (1487-88) senesinde dâr-ı bekāya rıhlet etmişlerdir. Mûmâileyhin İstanbul'da müteaddid cevâmi' ve medârisi olup, câmi'-i kebîrde kendi dahi medfûndur.[242]

Mahallesi yoktur.

4. Alaca Mescid [243]

Bânîsi Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'dir. İstanbul'da vâki' Müftü Ali [35] nâmıyla meşhûr olan câmi'-i şerîfinde tafsîl-i hâli yazılmıştır.[244] Kabri Zeyrekbaşı'nda vâki' mektebi kurbünde vâki'dir. ***'Vefât-ı âlim-i Rabbânî-[i mâ 932]*** [245] ***(1525-26)*** târîh-i vefâtıdır.

932 (1525-26)'de minberini Kasımpaşa Câmii'nin cuma vâizi ve bu mescidin imâmı olan Şeyh Hüseyin Efendi vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

5. Hacı A'ver Mescidi [246]

Bânîsi yek-çeşm olmakla, böyle şöhret bulmuştur. Mûmâileyhe Hacı A'mâ dahi derler imiş. İsmi ve kabri nâ-ma'lûmdur. Minberini Devlet-i Aliyye ricâlinden Sipahi Ocağı Ağası Mehmed Eminzâde Mehmed Sâdık Ağa'nın oğlu Sultan Abdülhamîd Hân ricâlinden Nüzul Emâneti'nden ma'zûl Mehmed Tâhir Ağa vaz' eylemiştir.

---

[241] ***Manastır Mescidi***: Molla Gürânî Şemseddin Ahmed Efendi (ö. 893/1487-88) tarafından Karaköy, Abdüsselam Sokağı'ndaki ismi bugün bilinmeyen bir kiliseden çevrilen bu mescitten bir eser kalmamıştır. Molla Gürânî'nin *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'ndeki vakfiyesinden mescidin bir de günümüze ulaşmayan mektebi olduğu anlaşılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 460-461; Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 161; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 45, 82n

[242] Şeyhülislâm Molla Gürânî'nin diğer câmii ve kabri için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 207-208

[243] ***Alaca Mescid***: Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi (ö. 932/1525-26) tarafından Galata'da, Tersâne Caddesi ile Üsküfçü Sokağı'nın kesiştiği yerde, XVI. yy.'ın ilk çeyreğinde yaptırılmış olan câmi 1957 yılında yol genişletmesi sebebiyle yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 3; *DBİst.A*, c. VIII, s. 24

[244] Zenbilli Ali Efendi için bkz. Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 205

[245] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 118[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 57[b] ve Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 205'ten ilâve edilmiştir. İbârenin ebced hesabına göre değeri *932*'yi vermektedir.

[246] ***Hacı A'ver Mescidi***: Hacı A'ver tarafından Galata'da, Azapkapı'da yaptırılmış olan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 27, 47n

Mahallesi vardır.

6. Emekyemez Mescidi [247]

Bânîsi Hüsâmeddin Efendi'dir. Kendi dahi onda medfûndur. Seng-i mezârında târîh-i rakamîsi budur: 999 (1590-91).

Mahallesi vardır.

7. Yolcuzâde Mescidi [248]

Bânîsi el-Hâcc Ömer Efendi'dir. Kabri dahi ondadır. Mahallesi vardır.

8. Okçu Mescidi [249]

Bânîsi Okçubaşı Mûsâ Ağa'dır. Kabri dahi ondadır. Mahallesi vardır.

---

[247] ***Emekyemez Mescidi***: Hüsâmeddin Efendi (ö. 999/1590-91) tarafından XVI. yy'da yaptırılmış olan câmi 1302/1884 yılında yenilenmiştir. 1960'lı yıllarda bakımsız bir durumda olan ve marangoz atölyesi olarak kullanılan câmi, daha sonra halk yardımı ile tâmir edilmiştir. Kapısının üstündeki 1650 târihi tâmir târihi olmalıdır. Meyilli bir arazi üzerinde olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapısının üstünde 1302/1884 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs Cin Sûresi 72/18 âyeti yer almaktadır. Küçük bir girişten üçgene yakın yamuk planlı harîm kısmına girilir. Namaz alanını genişletmek için alt katta olan lojman bölümü câmi olarak kullanılmaktadır. Bu bölüme harîm kapısının karşısındaki merdivenlerle inilmektedir. Harîmde ahşap sütunlar üzerine oturan fevkânî bir mahfel vardır. Harîm kapısının karşı tarafındaki merdivenlerle bu kısma ulaşılır. Mihrâbı mermer, minberi ahşaptır. Ahşap tavanı çıtalarla dikdörtgenlere bölünmüştür. Harîm kısmının küçük olmasından dolayı vaaz kürsüsü kaldırılmıştır. Binâ yuvarlak kemerli, ince uzun pencerelerle aydınlanmaktadır. Çokgen gövdeli bodur minâresi tuğladan yapılmıştır. Câminin yakınında 1111/1699-1700 târihli Cûdidil Vâlide Sultan Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış çeşmenin sivri kemerinin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 22, 34n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 136; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 39-41

[248] ***Yolcuzâde Mescidi***: Hacı Ömer Efendi tarafından 1476 târihinde yaptırılan câmi, harab bir durumda iken bir Ermeni tarafından mermer atölyesi olarak kullanılmış, nihâyet 1960'lı yıllarda halk yardımı ile yenilenerek ibadete açılmıştır. Meyilli bir arazi üzerinde, binâlar arasında yer alan câminin mimârî bir özelliği kalmamıştır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Küçük bir girişten yamuk planlı son cemaat yerine geçilir. Harîm duvarları, mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. İki sütun üzerine oturan fevkânî hanımlar mahfeli mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Girişin sağ tarafındaki merdivenlerle hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Câmi kemerli, uzun, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîmin sağ tarafındaki kapıdan tuğladan yapılmış olan minâreye çıkılır. Minâresinin dışı sıvalıdır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 71, 130n; *DBİst.A*, c. I, s. 501

[249] ***Okçu Mescidi***: Okçubaşı Mûsâ Ağa tarafından XVI. yy'da yaptırılmış olan câmi, 1939 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. I. Ulusal Mimarlık Üslubu'nda yapılmış olan yatay dikdörtgen planlı câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Yamuk planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafı oda olarak düzenlenmiştir. Harîmin ve son cemaat yerinin duvarları çinilerle kaplanmıştır. Tavanları kalem işleri ile süslenmiştir. Câminin batı tarafındaki küçük bahçesinde Okçubaşı Mûsâ Ağa'nın kabri vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 50; *DBİst.A*, c. VIII, s. 340; Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Ankara 1999, s. 374-375

9. Bereketzâde Mescidi [250]

Bânîsi el-Hâcc Ali b. Hasan'dır. Seng-i mezârında ismi yoktur. Civârında vâki' bir sağîr vakfın vakfiyesinde [hîn-i tecdîdde ismi tasrih olunmakla Zafer][251] ismi görülmüştür. Vâkıf-ı mezbûr Galata'da hîn-i fetihte ibtidâ dizdârlık mansıbıyla çerâğ olmuştur.

Mahallesi vardır.

10. Şehsuvar Mescidi [252]

Mescid-i mezbûr fevkânîdir. Bânîsi ni'me'l-ceyştendir. Ba'zı umûr-i mühimme-i deryâda istihdâm olunmuştur. Kabri nâ-ma'lûmdur.

Mahallesi vardır.

11. Kürekçiler Mescidi [253] [36]

Bânîsi esnâf-ı merkūmdan Ali Ağa'dır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Mahallesi yoktur.

---

[250] ***Bereketzâde Mescidi***: Galata Dizdârı Hacı Ali b. Hasan tarafından XV. yy.'da yaptırılan mescid 1940 yılına kadar ibâdete açık iken, daha sonra kadro hârici bırakılmış ve harâb bir durumda iken 1948 yılında yıktırılmıştır. Önceleri câminin yanında olan Bereketzâde Çeşmesi'nin câmi ile bir ilgisi yoktur. Çeşme 1957-58 yılında Galata Kulesi dibindeki sur duvarına taşınmıştır. Çeşme ile ilgili geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 11, 13n; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 325; E. Hakkı Ayverdi, *Fâtih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfûsu*, Ankara 1958, s. 67; Hakkı Göktürk, "Bereketzâde Medresesi ve Mescidi", *İst.A*, c. V, s. 2539; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 20-21; Saadi Nirven, *İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su* Medeniyeti, İstanbul 1953, s. 121; Hakkı Göktürk, "Bereketzâde Çeşmesi", *İst.A*, c. V, s. 2534-2537; Semavi Eyice, "Bereketzâde Çeşmesi", *DİA*, c. V, s. 489; Ayla Ödekan, "Bereketzade Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II, s. 156; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 77-79,

[251] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 161[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[a]'dan ilâve edilmiştir.

[252] ***Şehsuvar Mescidi***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) devri denizcilerinden Şehsuvar Mehmed Bey tarafından yaptırılan câmi, zamanla harâb olmuş ve halk yardımıyla yeniden yaptırılarak 1952 yılında ibadete açılmıştır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. İki katlı olan binânın alt katında dükkânlar olup dışarıdan ev mi, mâbed mi olduğu anlaşılamamaktadır. İki üç basamaklı merdivenlerle ulaşılan kare planlı giriş kısmı küçük bir ibadet mahalli olarak düzenlenmiştir. Asıl mescid ikinci kattadır. Girişin sağ tarafındaki yüksek merdivenlerle câminin harîm kısmına çıkılır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîm kısmı batı ve güney cephelerinde açılan uzun pencerelerle aydınlanmkatadır. Kütahya çinileriyle kaplanmış olan mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Fevkânî hanımlar mahfeline giriş bölümündeki merdivenlerle çıkılmaktadır. bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, s. 500; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 62; *DBİst.A*, c. VIII, s. 417

[253] ***Kürekçiler Mescidi***: Galata'da, Yelkenci Hanı civârında Kürekçi Ali Ağa tarafından yaptırılan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 44, 81n

12. Bektaş Efendi Mescidi [254]

Mescid-i mezbûr fevkânîdir. Bânîsi Bektaş Efendi, Ayvansaray hâricinde Hatice Sultan mukābilinde müstakil türbede medfûndur. Cennet-mekân Sultan Süleyman Hân'ın imâmı ve üstâzı imiş. Hâlâ tevliyeti evlâdındadır.

Mezbûr Bektaş Efendi, saltanat-ı Sultan Süleyman Hânî'de nâfizü'l-kelim bir zât olup Yeniçeri Ocağı'nın nizam ve intizamına dâir husûsatta ekseriyâ efendi-i mezbûrun kavl ü re'yi ile amel olduğundan, taife-i mezbûrenin meşhûr Hacı Bektaş Velî'ye istinâdları bundan neş'et etmiş olduğu mervîdir. Ve mevlânâ-yı mezbûrun hacı dahi olduğundan isimde ve şöhrette Hacı Bektaş Velî'ye mutabık gelmiştir.

Kurşunlumahzen dâhilinde Sandıkçılarbaşı'nda vâki' hamam[255] ve mukābilinde vâki' ba'zı mahal dahi bu câmiin vakfindandır. Ve câmi'-i şerîf dahi hamam-ı mezbûr mukābilindedir. Mürettib-i kitâb Hâfız Hüseyin Efendi bu vakfın mürtezikasından imiş.

Mahallesi yoktur.

13. Kemankeş Mustafa Paşa Câmii [256]

Bânîsi Paşa-yı müşârünileyhtir. Câmi'-i mezbûr, kiliseden münkalib ve fevkânîdir. Paşa-yı mezbûr Sultan Murad Hân-ı Râbi' zamanında Bağdat fethinde kaptanpaşa iken, Tayyar Paşa şehâdetinde sadr-ı a'zam olup ba'dehû 1053 (1643-44)

---

[254] ***Bektaş Efendi Mescidi***: Kânûnî Sultan Süleyman'ın (hd. 1520-1566) imâmı Bektaş Efendi tarafından XVI. yy.'da yaptırılmış olan câmi harâb bir durumda iken Necatibey Caddesi açılırken yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 11, 12n

[255] ***Bektaş Efendi Hamamı***: Bu hamama *Karaköy Hamamı* da denilirdi. Bugün mevcut olmayan hamam hakkında geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 63-64

[256] ***Kemankeş Mustafa Paşa Câmii ve Çeşmesi***: Kemankeş Kara Mustafa Paşa (ö. 1053/1643-44) tarafından kiliseden çevrilmiştir. Kâtib Çelebi, *Fezleke* isimli eserinde câminin Santa Antonia Kilisesi arsası üzerine 1052/1642 yılında yaptırıldığını belirtmektedir. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan câminin kesme taştan, yuvarlak kemerli olarak yapılmış avlu kapısının üstünde 1766 târihi yazılıdır. Fevkânî olan câmiye yüksek merdivenlerle çıkılmaktadır. Üstü ahşap tavanla örtülü olan dikdörtgen planlı son cemaat yeri kapalı olup, "L" şeklinde uzanarak harîmin batı cephesini de kuşatmaktadır. Son cemaat yeri ince uzun, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîm kısmı, kare planlı ve tek kubbelidir. Harîm kapısı üstünde 1186/1772 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs Nisâ Sûresi 4/103 âyeti yer almaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin içi kalem işleri ile tezyîn edilmiştir. Sağ tarafında fevkânî mahfel yer almaktadır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır (Resim 21). Câminin avlu kapısı dışında Reisülküttâb İsmâil Efendi Sıbyan Mektebi ve altında 1145/1732 târihli çeşmesi vardır. Bu çeşme Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi olarak bilinir. Üzeri mermer kaplı olan çeşme Lâle Devri'nin tezyînî özelliklerini yansıtmaktadır. Kitâbe yerinde 1145/1732-33 tarihli, celî sülüs Kelime-i Tevhîd yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 38-39; N. Esra Dişören, "Kemankeş Mustafa Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. IV, s. 522; Semavi Eyice, "Galata", *DİA*, c. XIII, s. 310; Tülay Çobanoğlu, "Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 522-523; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 83; H. Örcün Barışta, *Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, s. 51-68

senesi Sultan İbrâhim Hân Hazretleri katletmiştir. ***'Mustafa Pâşâ'ya cennet cây ola'*** vefâtına târih vâki' olmuştur. İstanbul'da Divanyolu'nda müstakil türbesinde medfûndur. Mescidi ve medresesi ve çeşmesi dahi vardır. Tafsîli Parmakkapı kurbünde kâin medresesi mescidinin beyânında sebkat etmiştir.[257]

Mahallesi vardır.

14. Sultan Bâyezîd Mescidi [258]

Bânîsi Huld-âşiyân Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî'dir [ki, İstanbul'da câmi'-i kebîrinde medfûndur].[259] Mescid-i mezbûr, İstanbul'da [37] vâki' câmi'-i kebîri vakfından idare olunur.

Minberini Nâzır-ı Dârü's-saâde Şeyhü'l-harem Hacı Beşir Ağa Merhûm vaz' eylemiştir [ki, İstanbul'da câmii[260] vardır].[261] Ağa-yı mezbûr Hazret-i Hâlid b. Zeyd – radıyallâhü anhü– Türbe-i Şerîfi civârında medfûndur.[262]

Mahallesi vardır.

15. Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi [263]

Bu dahi Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri'nindir. Bunun dahi minberini mezbûr Beşir Ağa vaz' eylemiştir.

---

[257] Kemankeş Mustafa Paşa'nın Divanyolu'ndaki medrese, mescid ve çeşmesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 181-183

[258] ***Sultan Bâyezîd Mescidi:*** II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından yaptırılmış olan câmi yanmış ve 1292/1875 yılında yenilenmiştir. Avlu içinde yer alan bugünkü câminin iki avlu girişi vardır. Kuzey cephesindeki, kesme taştan yapılmış kemerli avlu kapısı üzerinde 1292/1875 târihli, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi bulunmaktadır. Yanyana üç bölüm ve ikişer satır halinde taşa hakkedilmiş olan kitâbenin sol baştaki kısmı mevcut değildir. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Kare planlı harîmin tavanına bitkisel motiflerden oluşan göbekler ve dikdörtgen çıtalarla geometrik süslemeler yapılmıştır. Aynı süsleme tarzı ahşap minberinde ve vaaz kürsüsünde de görülmektedir. Mihrâbı basit bir niş şeklinde olup dışarıya yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Harîmin sağında ve solunda zeminden yüksek ve ahşap korkuluklarla çevrilmiş olan iki mahfel ile iki ahşap sütuna oturan fevkânî hanımlar mahfeli vardır. Harîm kısmı ince uzun, kemerli pencerelerle aydınlanmaktadır. Minâresi câminin kuzeydoğu köşesi üzerinde yükselmektedir. Câminin yakınında bulunan Şekerpare Kadın Çeşmesi bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60-61; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185; *DBİst.A*, c. VIII, s. 406

[259] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[b]'den ilâve edilmiştir.

[260] Hacı Beşir Ağa'nın câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 48-49

[261] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[b]'den ilâve edilmiştir.

[262] Dârü's-saâde Ağası Hacı Beşir Ağa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 245

[263] ***Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi***: II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından Galata'da yaptırıldığı belirtilen bu mescid bugün mevcut olmadığı gibi, hakkında bilgi de bulunamamıştır. Bu mescid yazma nüshalarda da yer almamaktadır.

Bunun dahi mahallesi vardır.

Buraya gelinceye dek Mahrûse-i Galata'da kal'a derûnunda olan on beş adet mescid tamam olmakla, bundan sonra Galata Kal'ası'nın kapıları ile hâricinde vâki' cevâmi' ve mesâcidin ve ba'zen bi'l-münâsebe tekâyânın zikr u beyânına şürû' olunur.

C. Galata Kulesi'nin Kapıları

1. Tophâne Kapısı
2. Azapkapısı
3. Küçükkule Kapısı
4. Büyükkule Kapısı
5. Meyyit Kapısı
6. Kürkçü Kapısı
7. Yağkapanı Kapısı
8. Karaköy Kapısı
9. Kurşunlumahzen Kapısı
10. Mumhâne Kapısı
11. Kireç[264] Kapısı
12. Eğrikapı

Bölme kapılar dahi bunlardır:

1. Küçük Karaköy Kapısı
2. Mihal[265] Kapısı
3. Meydancık Kapısı
4. Kilise Kapısı
5. İç Azapkapısı
6. Sarık[266] Kapısı

Cem'an on dokuz adet kapıdır.

---

[264] *Kireç*: kelimenin yazılışında *ye* harfi eksiktir. doğrusu için bkz., *Es'ad Efendi 2248,* vr. 83[b].

[265] *Mihal*: Bu kapının ismi C. Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 62'de *Mikhail* olarak verilmektedir.

[266] *Sarık*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 162[b] ve C. Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 62'de *Sâdık* olarak verilmiştir.

D. Galata Kulesi'nin Dış Kısmındaki Câmi' Mescid ve Bazı Tekkeler

1. Meyyit İskelesi Mescidi [267]

Fevkânîdir. Bânîsi Çûbçu Mûsâ Çelebi'dir. Kabri nâ-ma'lûmdur. Fi'l-asl namazgâh olmakla Tersâne emînlerinin birisi, bâ-izn-i şer'î mâlik olup binâ eylemiştir. Tevliyeti evlâdiyyet üzere meşrûtadır.

Mahallesi yoktur.

2. Azapkapısı Câmii [268]

[Fevkânîdir].[269] Bânîsi Tavîl'dir ki; Sultan Süleyman Hân'ın evâhir-i saltanatlarında vezîr-i a'zam olup ve Sultan Selim Hân-ı Sânî Hazretleri'nin dahi dâmadı ve müddet-i saltanatlarında vekîl-i mutlakı olan Mehmed Paşa'dır. İsmihan

---

[267] ***Meyyit İskelesi Mescidi***: Galata'da, Tersâne civârında Mûsâ Çelebi tarafından yaptırılan mescid, aslında namazgâh olup, tersânenin genişletilmesi sırasında yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 47, 85n

[268] ***Azapkapı Câmii (Sokullu Mehmed Paşa Câmii)***: Sadrâzam Sokullu Mehmed Paşa (ö. 987/1579) tarafından 985/1577-78 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Fevkânî olan câmi, altına yapılan tonozlu mahzenlerle yükseltilmiştir (Resim 22). 1894 yılındaki depremde harâb olan câmi uzun yıllar kapalı kaldıktan sonra tâmir edilerek 1941 yılında ibadete açılmıştır. Avlu içinde yer alan câminin iki tarafındaki kapılardan merdivenlerle revaklı son cemaat yerine çıkılır. Bu kapılardan sağ taraftakinin üstünde, sekiz kartuş içine, iki satır halinde hakkedilmiş, 985/1577-78 târihli, istifli celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Bu kitâbe, 1941 yılında Hacı Kâmil Akdik tarafından orijinal metne ve istife sâdık kalınarak yeniden yazılmıştır (Resim 23). Dikdörtgen planlı olan kapalı son cemaat yerinin üstü meyilli ahşap çatı ile örtülü olup, tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Kare planlı olan harîm kısmı merkezî kubbe ve sekiz yarım kubbe ile örtülmüştür. 12 m. çapındaki merkezî kubbe sekiz payenin taşıdığı kemerler üzerine oturtulmuştur. Merkezî kubbe yanlarda yarım kubbe, köşelerde eksedralarla çevrilmiştir. Mihrâb yarım kubbesi dışarıya çıkma yapmaktadır. Üst kat mahfeli "U" şeklinde, câmiyi üç yönden çevrelemektedir. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmış olup devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Kubbe yazısı Halîm Efendi'nindir. Câminin içindeki kalem işleri ve çalınmış olan çinileri 1941 yılındaki tâmirde yenilenmiştir. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi, 1222/1807 yılında yandıktan sonra kürsü kısmından itibâren yenilenmiştir. Daha sonra yıldırım isabet etmiş ve tekrar yenilenmiş olup son olarak 1958 yılında klasik tarzda tekrar yapılmıştır. Minâre câminin sol tarafında olup kemerli bir geçitle câminin bünyesine bağlanmıştır. Câminin doğusunda Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi bulunmaktadır (Resim 24). Sebil-çeşmenin yanında Atatürk Köprüsü'nün başında yer alan mektebi, 1956-57 yılındaki imar hareketleri sırasında ortadan kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Meriç, *Mimar Sinan*, s. 26; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 7-8; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 45; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 296; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 130-134; Semavi Eyice, "Sokollu Mehmed Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. VII, s. 30-31; Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selîmiye*, İstanbul 1997, s. 115-117; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 282-286; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 11-14; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 72; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 187; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 2000, s. 159-167

[269] *fevkânîdir*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 162[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[b]

Sultan'ın zevcidir. Ahvâli, İstanbul'da Kadırga Limanı kurbünde vâki' kendi ismiyle **[38]** meşhûr olan câmi'-i şerîfinde[270] mürûr ettiği vech ile dokuz yüz yetmiş iki Zilkādesinde (31 Mayıs- 29 Haziran 1565) vezîr-i a'zam olup, ba'dehû Sultan Murad Hân-ı Sâlis'in evâil-i saltanatları olan dokuz yüz seksen yedi Şâbânında (23 Eylül-21 Ekim 1579) Dîvan'da iken bir meczûb şehîd etmiştir. Sultân-ı müşârünileyhâdan İbrâhim ismiyle müsemmâ bir mahdûmları tevellüd edip, evvela ihfâ olunarak ba'dehû devr-i Selim Hânî'de âşikâr olundukta üç tuğ ile çerâğ olunmuştur ve İbrâhim Hân ismiyle şöhret bulmuştur. Cümlesi Ebî Eyyûb Ensârî –radiyallâhü anh– Câmi'-i Şerîfi kurbünde vâki' türbe-i mahsûsalarında medfûndurlar.

Ve türbeleri kurbünde olan Yazılı Medrese denmekle şehîr medrese dahi, bunların âsâr-ı hayriyyelerindendir. Anadolu'da ve Rumeli'nde evkāf-ı kesîreleri olduğundan başka Haremeyn-i Muhteremeyn'de dahi hayrâtları çoktur.

Câmi'-i mezbûrun mahfel-i hümâyûnu ve levâzımât-ı sâiresi tekmîl olarak [***'Cennetü'l-karâr'***] [271] 985 (1577-78) senesinde tamam olmuştur. Sol cânibinde bir sokak, aşırı mahalde bir şerefeli taştan ma'mûl bir minâresi olup, nice kere ta'mîr olunduğundan başka 1222 senesi Cemâziyelevvelîsinin sekizinci günü (14 Temmuz 1807) vukū' bulan harîkte rahnedâr olmakla külli ta'mîr olunmuştur. Ve ..... senesi[272] sâika isâbet etmekle hedmolunup vakfın nukūd-i mevcûdu olmadığından vakt-i tahrîrimizdeki –1242 senesi Cemâziyelevvelîsi (1 Aralık-30 Aralık 1826)'dir– hâlâ binâ olunmamıştır.

Mahallesi yoktur.

3. Nişancı Mescidi [273]

Fevkānîdir. Bânîsi Nişancı Mehmed Paşa'dır. Kabri İstanbul'da Yeni Nişancı Câmii[274] denmekle ma'rûf câmii derûnundadır. Karîbinde mektebi[275] dahi vardır.

Minberini evlâd-ı vâkıftan meşrûtiyyet üzere mütevellî bulunan Kırımî Efendi hafîdi Fevzîzâde Mevâlî'den Şükrü Efendi usûl-i vakfından vazife ta'yîniyle vaz' eylemiştir. [Şâir-i meşhûr Bâkî Efendi'nin neslindendir].[276]

Mahallesi yoktur.

---

[270] Sokollu Mehmed Paşa ve Kadırga'daki diğer câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 193

[271] *cennetü'l-Kur'ân: cennetü'l-karâr* olarak *Es'ad Efendi 2247,* 163[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü *cennetü'l-Kur'ân* ebced hesabıyla *835*'i vermektedir.

[272] Câminin minâresinin yıldırım sebebiyle yıkılış târihi matbû metinde ve yazmalarda verilmemiş, yeri boş bırakılmıştır.

[273] ***Nişancı Mescidi***: Sadrâzam Nişancı Mehmed Paşa tarafından XV. yy.'ın ikinci yarısında Galata'da yaptırılan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., *İstabul Camileri*, c. II, s. 50, 93n

[274] Yeni Nişancı Câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 211

[275] ***Nişancı Mehmed Paşa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[276] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 83[b]'den ilâve edilmiştir.

4. Yelkenci Hanı Mescidi [277]

Fevkânîdir. Bânîsi Kemankeş Sadr-ı a'zam Mustafa Paşa'dır. Dâhil-i kal'ada vâki' câmi'-i kebîri yazılmıştır. Han dahi onun müsakkafâtındandır.

Mahallesi yoktur.

5. Eski Yağkapanı Câmii [278] [39]

Fevkânîdir. Bânîsi Sadr-ı A'zam Makbul İbrâhim Paşa'dır ki; silsile-i nesebi Kostantınıyye'nin ibtidâ bânîsi olan Yanko b. Mâdiyân'a vâsıl olur. Bundan başka Selanik'te Ayasofya denmekle ma'rûf câmii ile, Kavala'da ve Hezergrat'ta câmi'leri ve imâretleri ve sâir hayrâtları vardır.

[Ve İstanbul'da olan sarayı Atmeydanı'na nâzırdır ki, el-ân Fazlı Paşa Sarayı[279] denmekle meşhûrdur].[280] On üç sene sâhib-i mühr olup 942 senesi Ramazân-ı şerîfinin leyle-i kadrinde (20 Mart 1536) katlolunmuştur. Kabri Tersâne ardında Canfezâ Zâviyesi denmekle ma'rûf mahalde müstakil suffe üzerinde medfûndur ki, ba'de-zaman Sadr-ı A'zam Nasuh Paşa dahi 1023 senesi Ramazanında (5 Ekim-3 Kasım 1614) katlolundukta yanına defnolundu.

Mahallesi yoktur.

---

[277] ***Yelkenci Hanı Mescidi***: Kemankeş Kara Mustafa Paşa (ö. 1053/1643-44) tarafından Galata'da, Arap Câmii civârında yaptırılan ve Yelkenciler Hanı'nın içinde bir oda olan bu mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70, 125n; Gönül Cantay, "Yelkenciler Hanı", *DBİst.A*, c. VII, s. 463-464

[278] ***Eski Yağkapanı Câmii (Makbul İbrâhim Paşa Câmii)***: Sadrâzam Makbul Dâmad İbrâhim Paşa (ö. 942/1536) tarafından XVI.yy.'da yaptırılmıştır. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında yenilenmiş olan câmi, yangın geçirmiş ve 1332/1913 yılında tekrar yaptırılmıştır. Fevkânî olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altında dükkânlar vardır. Merdivenlerle son cemaat yerine ulaşılır. Yamuk planlı, kapalı son cemaat yeri harîmi batı ve kuzey cephelerinden çevrelemektedir. Son cemaat yerinin sağ tarafındaki ahşap merdivenlerden hanımlar mahfeline çıkılır. Dikdörtgen planlı harîm kısmının kuzey ve batı cephelerinden olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Mihrâbı dışarıya çıkma yapmaktadır. Ahşap tavanında geometrik süslemeler ve yıldız motifi göze çarpmaktadır. Harîmin duvarları ve mihrâbı kalem işleri ile süslenmiştir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Minâresi de ahşaptan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 22-23; N. Esra Dişören, *DBİst.A*, V, s. 277

[279] ***İbrâhim Paşa Sarayı***: Sultanahmet Meydanı'nda olan saray, XVI. yy.'dan kalmadır. Târihi belgelerde *Atmeydanı Sarayı, Mehterhâne Kasrı veya Köşkü, Çadır Mehterleri Kasrı ve Hıyamiye Kasrı* olarak da geçmektedir. Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) devri sadrâzamlarından Makbul İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan saray, 1536'da İbrâhim Paşa'nın öldürülmesiyle hazîne-i hümâyûna geçmiştir. Bu saraya *Fazlı Paşa Sarayı* denmesinin sebebi, Sultan İbrâhim (hd. 1640-1648)'in kızı Fatma Sultan'ın eşi olan Dâmad Fazlı Paşa'ya atfen olabilir. Saray 1983 yılından beri Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, "İbrâhim Paşa Sarayı", *DBİst.A*, c. IV, s. 128-130; İ. Hakkı Konyalı, *İstanbul Sarayları*, İstanbul 1942, c. I, s. 84-203

[280] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 83[b]'den ilâve edilmiştir.

6. Yağkapanı Câmii [281]

Fevkānîdir. Bânîsi Sadr-ı A'zam Kara Mustafa Paşa'dır. İstanbul'da vâki' medrese ve minâresiz mescidi dahi zikrolunmuştur.[282]

Mahallesi yoktur.

7. Kurşunlu Mahzen Câmii [283]

Vâkıfı olan Sadr-ı A'zam Mustafa Paşa üç def'a nâil-i mühr-i hümâyûn olup [1178][284] (1764-65) senesi Midilli'de katlolundu. Tafsîli tekkesi zikrinde mürûr etti.[285] Menkūldür ki; sene-i hicriyyenin yüzüncü senesinde –alâ rivâyetin– Galata fethi müyesser oldukta, ferâiz-i hamseyi edâ için câmi'-i mezbûru binâ etmişler imiş.

---

[281] ***Yağkapanı Câmii (Kara Mustafa Paşa Câmii)***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481)döneminde yaptırılmış olan bir tekke zamanla harab olmuş ve yerine Sadrâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (ö. 1095/1683) tarafından bir câmi yaptırılmıştır. 1296/1878-79 yılında tekrar yenilenen câminin altında iki kat halinde dükkanlar yer almaktaydı. Bu fevkānî yapı da, 1958 yılında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 69, 123n; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 45-46; Afife Batur, "Karaköy Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 456-458; *DBİst.A*, c. I, s. 330, Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 80;

[282] Sadrâzam Kara Mustafa Paşa'nın mescidi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 171

[283] ***Kurşunlu Mahzen Câmii (Yeraltı Câmii)***: Eski kaynaklarda Galata Hisârı olarak adlandırılan yapı VI. yy.'da yaptırılan bir kuledir. Fetihten sonra silah ve cephâne deposu olarak kullanılan hisârın bodrum kısmı XVIII. yy.'ın ortalarında 1752-56 yılları arasında Sadrâzam Köse Bâhir Mustafa Paşa (ö. 1178/1764-65) tarafından câmiye çevrilmiştir. Tekke ve zâviyelerle ilgili 1199/1784 târihli bir vesikada ismi Kurşunlu Mahzen Tekkesi olarak geçmektedir. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin ikisi kuzey, ikisi güney cephesinde olmak üzere dört kapısı vardır. Güney cephesindeki kapılarından sol taraftakinin üstünde 1166/1752-53 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. *Hadîka*'da tam metni verilen bu kitâbede câminin I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) vakfı olduğu belirtilmektedir. Aynı cephedeki diğer kapının üzerinde I. Mahmûd'un tuğrası yer almaktadır. Câmi, üstleri çapraz tonozlarla örtülü 54 paye ile bölünmüştür. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşpatır. Kubbelerinde ve pencere çevrelerinde eski kalem işleri vardır. Câminin doğu cephesinde sahabeden Amr b. Âs, Süfyan b. Uyeyne ve Vehb b. Huşeyre'ye isnâd edilen üç türbe vardır. Amr b. Âs'ın türbesinin kapısı üstünde bu sahabelerin isimlerinin yazılı olduğu celî sülüs bir levha asılıdır. Bu türbe ile diğer iki kabrin arası hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiş ve etrâfı ahşap kafeslerle çevrilmiştir. *Hadîka*'da verilen bilgiye göre, Galata Kalesi'nin kulelerinden birisi minâre olarak mihrâb tarafının sol köşesine yerleştirilmişti. Daha sonra bu kule deprem sebebiyle yıkılmış ve minâre yenilenmiştir. Câminin üstünde *Kurşunlu Köşkü* adı verilen bir köşk vardır ve bugün Sağlık Bakanlığı tarafından kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., A. Süheyl Ünver, "İstanbul'da Sahabe Kabirleri", *İstanbul Risaleleri*, c. III, İstanbul 1995, s. 236, 271, 272; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 42; Semavi Eyice, "Yeraltı Câmii", *DBİst.A*, c. VII, s. 502; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589

[284] *1170*: *1178* olarak Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 290 ve Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 292'den düzeltilmiştir.

[285] Sadrâzam Mustafa Paşa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 290

Devr-i Mahmûd Hân-ı Evvel'de Şâm-ı Şerîf'ten Âsitâne'ye gelmiş olan Şeyh Muradzâde Şeyh Mehmed Efendi, pederi Şeyh Murad Efendi'den rivâyet olarak buyururlar ki: "Pederim eş-Şeyh Murad Efendi –kuddise sırruhû hazretleri– âlem-i ma'nâlarında müşahede ederler ki; Üsküdar'dan Galata cânibine bir köprü vaz' olunarak rûhâniyyân ubûr ederler. Sebeb-i teveccühlerini suâl eyledikte: 'Kurşunlu Mahzen derûnunda tâbiînden ba'zı zevât medfûnlardır. Onları ziyârete azîmet üzereyiz' diye cevap vermişler." Ve bu rü'yayı sadr-ı a'zam bulunan vezîr-i müşârünileyhe tahrîr **[40]** u beyân etmekle müşârünileyh dahi ba'de't-takrîr işaretleri üzere mahzen-i mezbûr tathîr u tahliye ve tecessüs olundukta vâkıan birkaç kibâr merkadi müşahede olunmakla târihlere müracaat olunup zamân-ı Devlet-i Emeviyye'den 96 (714-15) senesinde Ser-asker Mesleme ile feth-i Kostantınıyye için gelen nâmdârlardan mahall-i mezbûrda birkaç zât medfûn bulunmuştur. Belde-i mezbûrede asker-i İslâm yedi sene mikdârı temekkün edip yine Şam'a avdetlerinde mahzen-i mezbûrun dâhiline ba'zı eşya koyarak kapısını dahi kral izniyle seddedip kurşun akıtmışlar. Kurşunlu Mahzen denmekle iştihârına sebep bu imiş.

Pes, câmi'-i mezbûrun ta'mîr ü tezyîni murâd-ı hümâyûn olmakla minber ve mahfel-i hümâyûn binâ olunmuş. Ve Galata Kal'ası kulelerinden orada minâre şeklinde bir kule olmakla, onu minâre olmak üzere [mihrâb tarafında sol köşesinde][286] ibkâ ve kanâdîl vaz' olunmuş idi. Ba'dehû vukū' bulan zelzele ile münhedim oldukta yerine müceddeden bir minâre binâ olundu. Câmi'-i mezkûr tamam olarak ibtidâ namaza şurû' olundukta Sultan Mahmûd Hân-ı [Evvel][287] Hazretleri dahi teşrîf buyurmuşlar ve salât-i cuma edâsından sonra, vezîr-i müşârünileyhin ettiği hizmet rızâ-yı hümâyûn'a mutâbık olmakla bir samur kürk ilbâs etmişlerdir. Tâk-ı dergâhında vâki' târîhi budur:

Şehinşâh-ı cihan Sultan Mahmûd Hân-ı Gāzî kim [288]
Cihânı pertev-i âsâr-ı hayrı etmede tenvîr

Edince himmet-i şâhânesin icrâ bu mevki'de
Bu dil-cû câmi' ashâbı kıldı bî-bedel ta'mîr

Muvaffak olmadı bir pâdişâh-ı ma'delet-pîrâ
Eğerçi hayra sâk-ı ihtimâmı kıldılar teşmîr

Bu dahi kuvvet-i baht-ı şehinşâh-ı cihândır kim
Ola asrında böyle hayra nâil [ecri] [289] *âlemgîr*

Hudâ kılsın hemîşe zât-ı pâkin mazhar-ı tevfîk
Sikender gibi sertâser cihânı eylesin teshîr

Dedim bu mısra'-ı garrâ' ile Abdî ona târîh **[41]**

---

[286] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[a]'dan ilâve edilmiştir.

[287] *evvel*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[a]'dan ilâve edilmiştir.

288 Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[289] *ecre*: *ecri* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[b], *Es'ad Efendi 2247,* vr. 164[a] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.

Bu zîbâ câmii Sultân Mahmûd eyledi ta'mîr
1166 (1752-53)

Sadr-ı müşârünileyhin tarîka-i Nakşibendiyye'ye müntesib olmakla her Perşembe günü bir hatm-i hâcegânı tilâvet olunarak ruhu için dua edilmesini şarteylemiştir. Ebû Eyyûb Ensârî civârında Otakçılar nâm mahalde vâki' zâviye-i âliyesinde vâkıfın ahvâli tafsîlen zikrolunmuştur.

Câmi'-i mezbûrun dört kapısı olup ikisi deryâ tarafına ve ikisi dahi kara tarafına açılır ki, bunlardan nerdbân ile nüzûl olunur. [Birinin on üç kademi olup hârice mahsustur ve diğer bâb on iki kademe olup urûc ederler].[290] Bunlardan başka mahfel-i hümâyûn için dahi mahsus bir kapı vardır.[291] Ve avlusunda abdest muslukları ve kapı hâricinde bir âlî çeşme[292] dahi icrâ olunmuştur.

Ve dâhil-i câmi'de üç kabir mevcud olup; birisi müstakil türbe şeklinde ve ikisi dahi âhar mahalde parmaklık ile tarh olunmuştur.[293] Ve sudûrdan Şehîd Ali Paşa sadâretinde binâ olunan kasr-ı fevkānî,[294] [iki bâb-ı müstakil ile][295] bir nüzhetgâh olmuştur. Deryâ kenarına Tophâne misillü toplar vaz' olunup ba'zı îyd-i şerîflerde ve vakt-i sürûrlarda isti'mâl olunur.

İtmâm-ı câmi'-i şerîfe Hâkim merhûmun söylediği târihtir:

Pâk ü zîbâ câmi'-i Sultân Mahmûdü'l-hısâl 1166 (1752-53)

Mahallesi yoktur.

Şehîd Ali Paşa merhûm kasr-ı mezbûru 1128 Rebîülâhirinde (25 Mart-22 Nisan 1716) binâ etmiştir. Müşârünileyh sene-i mezbûre Cemâziyelevvelîsinde (23 Nisan-22 Mayıs 1716) Nemçe seferine azîmet ve Şâbân-ı şerîfinde (21 Temmuz-18 Ağustos 1716) ihrâz-ı rütbe-i şehâdet eylemiştir. Bundan sonra kasr-ı mezbûr bin iki yüz otuz beş senesi (1819-20) evâilinde muhterik olmakla sadr-ı a'zam bulunan Derviş Paşa tecdîd eylemiştir. Kasr-ı mezkûr ittisâlinde 1237 (1821-22) senesi mürûr ve ubûr eden sefâyinin yoklanması için bir muhtasarca kalem vaz' olunup, sene-i mezbûre Şâbân-ı şerîfi evâsıtında (23 Nisan-21 Mayıs 1822) hitâma resîde olmuştur.

---

[290] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 164[b]; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[b]'den ilâve edilmiştir.

[291] Yazma nüshalarda câminin dört kapısı olduğu ve bunlardan deryâ tarafına açılanlardan birisinin mahfel-i hümâyûna mahsus olduğu belirtilmektedir. bkz., *Es'ad Efendi 2247,* vr. 83[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[b]

[292] Bu çeşme bugün mevcut değildir.

[293] Bu üç kabir sahabeden Amr b. Âs, Süfyan b. Uyeyne ve Vehb b. Huşeyre Hazretlerine isnâd edilmektedir. Müstakil türbe şeklinde olan Amr b. Âs'ın kabridir. bkz., A. Süheyl Ünver, "İstanbul'da Sahabe Kabirleri", *İstanbul Risaleleri,* c. III, İstanbul 1995, s. 236, 271, 272

[294] ***Kurşunlu Köşkü*** Bu köşk, câminin üstündedir ve bugün Sağlık Bakanlığı tarafından kullanılmaktadır. bkz., Semavi Eyice, "Yeraltı Câmii", *DBİst.A,* c. VII, s. 502

[295] Bu bilgi için bkz., *Es'ad Efendi 2247,* vr. 164[b]; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 84[b]

8. Yazıcı Câmii [296]

[42] Bânîsi Müeyyetzâdelerden Mehmed Efendi'dir. Kudâtdandır. Pederi Eyyûb Îsâ denmekle şehîr Müderris Alâeddin Efendi, Müeyyedzâde Kazasker Abdurrahman Efendi'nin hafîdidir. Ve Şeyhülislâm Şeyhî Abdülkādir Efendi'nin birâderzâdesidir. *'Nazm'* 990 (1582-83) târîhinde mansıbında vefât etmiştir.

Bu câmiin mukābilinde mezâristân[297] içinde vâki' kârgir kubbede medfûn olan Meyyitzâde'dir.[298] Müeyyetzâde dedikleri galattır. Hatta karîbinde olan iskeleye Meyyit İskelesi dediklerinin sebebi onlardır. Bu Meyyitzâde'nin pederi, Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis'le 1004 (1595-96) senesi Eğri seferine giderken zevcesi hamile imiş. Avdette vefât etmiş bulmakla bâ-emr-i âlî kabri şakkolunup veledini hayatta olarak bulduğundan, mezkûr çocuk Meyyitzâde denmekle şöhret bulmuştur. 1075 (1664-65) senesi vefât ettikte yine vâlidesi yanına defnolunmuştur. Bu vak'a *Târîh-i Evliyâ Çelebi*'de mufassalen mestûrdur.

Yazıcı Mehmed Efendi orada bir mekteb[299] ve bir tek hamam[300] binâ etmiş olmakla câmii şerîf dahi onun nâmıyla şöhret bulmuştur. Yoksa câmi'de aslâ medhali yoktur.

Mahallesi vardır.

---

[296] ***Yazıcı Câmii (Müeyyetzâde Câmii)***: Müeyyetzâde Mehmed Efendi (ö. 990/1582-83) tarafından yaptırılan mescid zamanla harâb olmuş ve 1960'lı yıllarda yeniden inşâ edilmiştir. Yatay dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Küçük bir girişten sonra "L" şeklinde olan ve harîmin kuzey cephesini de kuşatan kapalı, son cemaat yerine girilir. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. İki pencere dizisi arasına yazılan celî sülüs Saff Sûresi câmiyi üç yönden çevrelemektedir. Mihrâbı son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Harîmin tavanı ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Çokgen planlı, yivli bir kaide üzerinde silindirik gövdeli minâresi yükselmektedir. Minâresinin altındaki küçük bahçede Müeyyetzâde Mehmed Efendi'nin mezarı bulunmaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70, 124n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 474

[297] ***Beyoğlu Mezarlığı***: Refik Saydam Caddesi'nin Haliç'e bakan batı tarafları Beyoğlu Mezarlığı olarak biliniyordu. Geniş bilgi için bkz., Ziya Nur Sezen, "Beyoğlu Mezarlığı", *DBİst.A*, c. II, s. 221

[298] ***Meyyitzâde Türbesi***: Halk arasında Lohusa Kadın Türbesi olarak bilinen türbe eskiden Beyoğlu Mezarlığı içinde yer alırken, bugün Şişhâne'de, Bedreddin Mescidi yakınında, yol kenarındadır.

[299] ***Yazıcı Mehmed Efendi Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[300] ***Yazıcı Mehmed Efendi Hamamı***: Bugün mevcut olmayan bu hamam, Yazıcı Câmii yakınında idi. Evliyâ çelebi bu hamamdan *Kule Kapısı Hamamı* olarak bahsetmektedir. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 402; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 293

9. Galata Mevlevîhânesi Mescidi [301]

Bânîsi İskender Paşa, [Sultan Selîm-i Evvel asrında gelmiştir].[302] Mûmâileyh 921 (1515-16) târîhinde maktûlen vefât etmiştir. Kasaba-i Kanlıca'da vâki' câmi'inde medfûndur.[303] Tafsîl-i hâli mahallinde inşâallah zikrolunur.

---

[301] ***Galata Mevlevîhânesi***: İlk olarak İskender Paşa (ö. 921/1515-16) tarafından 897/1491-92 yılında yaptırılmış olan tekke III. Mustafa (hd. 1757-1774), III. Selim (hd. 1789-1807), II. Mahmûd (hd. 1808-1839) ve Abdülmecîd (hd. 1839-1861) zamanlarında çeşitli tâmirler geçirmiştir. III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında 1179/1765 senesi tekke yanmış ve Yenişehirli Osman Efendi binâ emîni tâyin edilerek aynı senenin Şâban ayında (1766) yenilenmiştir. Cümle kapısının avluya bakan iç tarafında, III. Selim (hd. 1789-1807) dönemindeki tâmire âit kitâbe yer almaktadır. Şeyh Gâlib'in kaleme aldığı 1206/1791-92 târihli bu tâmir kitâbesi taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbedir. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan mevlevîhâne 1824 yılında bir yangın daha geçirmiştir. Bu yangında başta mutfak ve mescid olmak üzere dokuz derviş hücresi de yanmıştır. Bu yangından sonra II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından 1250/1835 yılında tekke tekrar tâmir ettirilmiş ve semâhâne yenilenmiştir. Bu tâmire âit olarak Mehmed Lebib Efendi (ö. 1867) tarafından kaleme alınan Türkçe manzûme, Yesârîzâde Mustafa İzzet'in hattıyla, cümle kapısının üstündeki kemerin üzerinde yer almaktadır. Taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik kitâbenin ortasında II. Mahmûd'un tuğrası da yer almaktadır. Mescid-semâhâne bugünkü şeklini 1858-60 yılları arasındaki tâmir sonrasında almıştır. Cümle kapısından girilen yolun tam karşısında olan mescid-semâhâne bugün artık mescid fonksiyonunu kaybetmiştir. Ahşap olan iki katlı bu yapının minber ve mihrâbı da ahşaptır (Resim 25). Kapısı üstünde taşa hakkedilmiş, 1276/1859-60 târihli, iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin ortasında Sultan Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) tuğrası vardır. Cümle kapısından girince sol tarafta yer alan muvakkithâne ve sebil-küttâb, 1819 yılında Hâlet Saîd Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kütüphânenin alt tarafında Matbah Emîni Hasan Ağa'nın yaptırdığı çeşme vardır. Kesme taştan yapılmış, sivri kemerli çeşmenin üzerinde Nisârî Hüseyin Efendi'nin kaleme aldığı 1059/1649 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Çeşmenin üstüne Abdülmecîd (hd. 1839-1861) dönemindeki tâmire âit 1268/1851-52 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin ortasında Abdülmecîd Hân'ın tuğrası da vardır (Resim 26). Cümle kapısından girilince yolun sağ tarafında Hâlet Saîd Efendi Türbesi (Bu türbenin yerine sonra Kudretullah Efendi Türbesi yapılmıştır) vardır. Türbenin yanında basık kemerli bir kapıdan geçilerek basamaklarla inilen, zemini su dolu beşik tonozlu bir çilehâne vardır. Çilehânenin kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, celî sülüs bir beyit yer almaktadır. Kitâbenin altında Derviş Selim Recâî (Bigânî Dede) 'nin imzası yer almaktadır. Çilehânenin sağ tarafında Şeyh Gâlib ve İsmâil Rusûhî Dedelerin türbeleri vardır. Bu türbe 1819 yılında Hâlet Saîd Efendi tarafından yaptırılmıştır. Türbenin yan tarafından hazîreye girilir. Hazîrenin girişinde sol tarafta duvarın üzerinde 1061/1650-51 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe vardır. Bu kitâbede Tersâne ve Matbah Emîni İsmâil Ağa'nın mevlevîhâneyi ihyâ ettiği belirtilmektedir. Avludaki çokgen planlı mermer şadırvan, 1263/1846-47 yılında Âdile Sultan tarafından yaptırılmıştır. Şadırvanın arka tarafında yerde Mehmed Rıfat Efendi'nin (ö. 1879) imzasını taşıyan taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin üzerinde Sultan Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) tuğrası da vardır. Şadırvanın yan tarafında sarnıç ve bir kuyu vardır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 83-84; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 51; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 25, 41n; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 299; M. Baha Tanman, "Galata Mevlevîhânesi", *DİA*, c. XIII, s. 315-321; "Galata Mevlevîhânesi", c. III, s. 362-367; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 28-32; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 117-118

[302] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[a]'dan ilâve edilmiştir.

[303] Burada verilen bilgi hatalı olup yazma nüshalarda yer almadığı gibi, konu ile ilgili olarak *Hadîka*'nın diğer sayfalarında verilen bilgilerle de çelişmektedir. Bahsi geçen İskender Paşa, 921/1515-16 târihinde maktûlen vefât etmiştir. Ancak Kanlıca'daki İskender Paşa Câmii'nin bânîsi olan İskender

Ve bu tekkenin târîh-i binâsı *'er-Rusûh'* 897 (1491-92) vâki' olmuştur. Medîne-i Konya'da vâki' Âsitâne-i Mevlânâ'da post-nişîn olanlardan Dîvânî Semâî Mehmed Dede Efendi Hazretleri Konya'da nevbet-i meşîhat kendilerine gelmezden akdem hâlâ tekke olan mahalde biraz müddet sâkin olmuşlardır. Ve'l-ân onda mevcud olan serv-i kebîri onlar dikmişlerdir. Ol eyyâmda dergâh-ı mezbûr müşârünileyh İskender Paşa himmetleriyle binâ olunup, ibtidâ Sultân-i Dîvânî Hazretleri şeyh olmuşlardır. Müşârünileyh Semâî Mehmed Dede Efendi, Karahisârî'dir ve evlâd-ı Mevlânâ'dandır. Ba'dehû Konya'da meşîhat bunlara intikāl etmekle bunlar Konya'da Âsitâne-i **[43]** Mevlânâ'da post-nişîn olmuşlar ve belde-i mezbûrede 936 (1529-30) senesinde irtihâl-i dâr-ı bekā etmişlerdir.

Yerine[304] Galata Dergâhı'nda [şeyh olan][305] Mesnevîhân Mahmûd Dede Efendi[306] [post nişîn olup],[307] 955 (1548-49) senesinde [rıhlet etti].[308] Cezayir'de medfûn Veli Dede Hazretleri aşçıbaşı olmuşlardır.

Dergâh-ı mezbûr ba'de-zaman harâb olarak hâlî kalmış ve ba'dehû Halvetî zâviyesi olup sonra dersiyye dahi olmuş iken Kasımpaşa'da vâki' mevlevîhâne bânîsi Abdi Dede Efendi Konya'dan arz ile Âsitâne-i Aliyye'ye gelip dergâh-ı mezbûr mevlevîhâne olduğun isbat etmekle kendilerine tevcîh olunmuştur. Ba'dehû bir müddet meşîhat eyledikten sonra yine Konya'dan arzla Şârih-i *Mesnevî* İsmâil Dede Efendi geldikte, Abdi Dede Efendi azlolunup İsmâil Dede Efendi şeyh oldu. Bunun üzerine yukarıda zikrolunduğu vech ile mezbûr Abdi Dede Efendi Kasımpaşa Dergâhı'nı binâ etmişlerdir. İsmâil Dede Efendi 1041 (1631) târîhinde vefât etmiştir. Târîh-i vefâtı:

Söyündü câmiin rûşen-çerâğı [1041][309] (1631)

Dergâh-ı mezbûrda medfûndur. Sonra Âdem Dede Efendi şeyh olup hacc-ı şerîfe avdetinde Mısır'da vefât etmiştir. Fevtine Müstakimzâde bu târîhi demiştir:

Paşa, Bostancıbaşı İskender Paşa olup, Magosa fethinden iki gün sonra (978/1570-71) göğüs hastalığından vefât etmiştir ve câmisinde medfûn değildir. Bostancıbaşı İskender Paşa'nın câmisinde medfûn olan İskender Paşa ise 979/1571 târihinde vefât eden Çerkes İskender Paşa'dır. bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 158-161; *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 809

[304] *yerine*: kelimesi matbû metinde dizgi hatası sebebiyle *Galata Dergâhı'nda* ifâdesinden sonra yer almaktadır. Mânâ bozukluğunu gidermek için kelimenin yeri tarafımızdan düzeltilmiştir.

[305] *şeyh olan*: Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[306] Sultân-i Dîvânî Semâî Mehmed Dede Efendi'nin 936/1529-30 senesinde vefâtıyla yerine halifesi Safaî Dede Efendi (ö. 940/1533-34) şeyh olmuştur. *Hadîka* bu şeyhi zikretmemiştir. Mesnevîhân Mahmûd Dede Efendi (ö. 955/1548-49) ise ondan sonra meşîhat makamına geçmiştir. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 83; Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. III, s. 362

[307] *post nişîn olup*: Mânâ bozukluğunu gidermek için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[308] *post-nişîn olup*: *rıhlet etti* olarak düzeltilmiştir. Çünkü 955 senesi Mesnevîhân Mahmûd Dede Efendi'nin vefat târihidir. bkz. Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 83; Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. III, s. 362

[309] *1041*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[a]'dan ilâve edilmiştir.

Âdem Dede raks eyleyerek erdi cinâna 1063 (1652)

Mısır Mevlevîhânesi'nde medfûndur. Ve onun yerine Arzî Mehmed Dede Efendi şeyh olmuş ve şâir-i zamâne Nisârî merhûm bu târîhi demiştir:

Değildir devr-i Âdem göçtü o devr-i Mehemmed'dir 1063(1652)

Ve Arzî Mehmed Dede Efendi dahi 1075 (1664) târîhinde rıhlet eyledikte Müstakimzâde merhûm bu târîhi demiştir:

Seleften imtiyâzın fikrederken dil dedi târîh [310]
Tekarrübde visâl-i [311] ***Hazret'e 'Arzî' beş artıkdır***
[1075] [312] ***(1664)***

Mûmâileyh onda müstakil türbede medfûndur.

Yerine Pendârî Nâci Ahmed Dede şeyh olmuştur. Bu Nâci Ahmed Dede, Şeyh Âdem Efendi'den inâbet ve tekmîl-i de'b-i tarîkat eyleyip ve şeyhi ile berâber hacc-ı şerîfe gidip ve ba'de'l-kufûl Mısır'da Âdem Efendi rıhletinde bunlar İstanbul'a gelerek Arzî Mehmed Dede â[313] **[44]** hizmetinde ikāmet edip 1071 (1660-61) senesi Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh olup, 73 (1662-63) târîhinde Kırım cânibine seyahat etmekle meşîhati Yûsuf Dede'ye verildi. Ba'dehû 1075 (1664-65) senesi İstanbul'a gelip Derviş Çelebi yerine Galata şeyhi olmuş ve yedi sene mürûrunda –ki seksen iki senesi (1671-72)– meşîhati ref' olunmuştur. Mürûr-i eyyâm ile yine ikram olunmak lâzım geldikte Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh olup onda medfûn olduğu mahallinde zikrolunmuştur.[314]

Bunun meşîhati ref'inde yerine evlâd-ı Mevlânâ'dan Çelebi Derviş Efendi şeyh olmuştur ki, bir sene mürûrunda Ordu-yi Hümâyûn ile Kanije seferine me'mûren giderken Hacıoğlu Pazarı nâm mahalde vefât etmiştir ve onda medfûndur. *Atâyi Zeyli* Şeyhî Efendi'nin kavline göre Çelebi Derviş Efendi, Nâci Ahmed Dede'den evvel şeyh olmuştur.[315] Ve onun ref'inde meşîhat-i mezkûre Gavsî Ahmed Dede'ye tevcîh olunmuştur. Bu Gavsî Ahmed Dede, Ahmed Bîcan neslindendir. Vefâtına Nâzım merhûm bu târîhi demiştir:

Ahmed ola âzim-i huld-i berîn 1109 (1697)

---

[310] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[311] *visâl-i*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 165[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 85[a]'da *Cenâb-ı* olarak verilmiştir.

[312] *1075*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 165[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 85[a]'dan ilâve edilmiştir.

[313] *â*: Yazma nüshalarda bulunmayıp sadece matbû nüshada bulunan bu ifadenin ne ifâde ettiği bulunamamıştır.

[314] Pendârî Nâci Ahmed Dede için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 229

[315] Zâkir Şükrü Efendi ve Ekrem Işın da, *Atâyi Zeyli*'nin verdiği bilgiyi doğrulamaktadır: 1075/1664 târîhinde vefât eden Arzî Mehmed Dede Efendi'nin yerine Derviş Çelebi Efendi post-nişîn olmuştur. Pendârî Nâci Ahmed Dede ise ondan sonra şeyh olmuştur. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 83; Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. III, s. 362

Mahrûse-i Bursa'da mevlevîhâne şeyhi Sâlih Dede'den ahz-ı nisbet eylemişlerdir. Ve bunun yerine dâmadı *Manzûme-i Mi'râciyye* sâhibi Nâyî Osman Dede şeyh olup 1142 (1729) senesi rıhlet-i dâr-ı bekā eyledikte, mahdûmları Abdülbâkî Dede Efendi makām-ı pederîde mukîm olmuşlardır. Vehbî Dede Efendi merhûm bu mısraı demiştir:

Osman Dede göçtü ola sırrı bâkî [1142] (1729)

Dîğer Târîh-i Mu'cem

Değişti bâkî ile devr-i fânîyi Dede Osman 1142 (1729)

Mûmâileyh dahi vefât ettikte Tatar Rahmî Mustafa Efendi bu târîhi demiştir:

Cihândan gitti Sırrî adı bâkî kaldı dünyâda 1164 (1750)

Dîğer

Bâkî Dede devreyleyerek gitti bekāya 1164 (1750)

Pederi ile ceddi yanında medfûndur. Yerine Kasımpaşa Zâviyesi şeyhi iken Yenikapı Mevlevîhânesi'ne naklolunan Şeyh Mûsâ Dede'nin yerine şeyh olan mahdûmları Mehmed Şemseddin Dede Efendi bu dergâha şeyh olup ba'dehû hacc-ı şerîfe azîmet ve avdetlerinde esnâ-yı tarîkde dâr-ı bekāya rıhlet eyledi fî 1174 (1760).

Ve onun yerine birâderleri Îsâ **[45]** Dede tarîk-i kazâyı terk ile şeyh olmuştur. Bunların zamanında tekke-i mezbûr ile Abdülkādir Rûmî Tekkesi muhterik olmakla 1179 (1765) senesi Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin himmet-i şâhâneleriyle Yenişehirli Osman Efendi binâ emîni nasbolunarak sene-i mezbûre Şâban-ı şerîfinde (13 Ocak-10 Şubat 1766) tekâyâ-yı mezbûre tecdîd ü tekmîl olunmuştur. Mezbûr Şeyh Îsâ Efendi dergâh-ı mezbûrda on [bir][316] sene mikdârı meşîhat edip vefât eyledikte dergâh-ı mezkûrda defnolunup Müstakimzâde merhûmun irtihâline söylediği târih budur:

Nâsa târîhin eder imlâ mesîhâ-dem-kalem [317]
Döne döne vardı rûhânîlere Îsâ Dede
1185 (1771)

Ve onun makāmına [Mûsâ Dede dâmâdı, Şemseddin ve Îsâ dedelerin] [318] eniştesi Selim Dede câ-nişîn olup, ***'Mesekümü'd-durr'***[319] 1191 târîhi Recebinde (5 Ağustos-3 Eylül 1777) vefât etmiştir. Onda medfûndur.

---

[316] *on: on bir* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 85[b]'den düzeltilmiştir.
[317] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[318] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 85[b]'den ilâve edilmiştir.
[319] Kur'ân-ı Kerîm, Nahl Sûresi 16/53

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ve onun makāmına mahdûmları Mehmed Sâdık Dede Efendi Kasımpaşa Dergâhı'ndan naklolunup bir sene mürûrunda (1778) ta'n-i tâûn ile irtihâl eylediler.

Ve onun makāmına es-Seyyid Abdülkādir Halebî Mısır meşîhatinden naklolunmuştur. Ve bundan sonra Konya Aşçıbaşısı eş-Şeyh Hüseyin Efendi 1192 (1778)[320] senesinde post-nişîn olmuştur. Dördüncü sene (1782) bunlar dahi vefât eyledikte Bakkalzâde şeyh olmuştur. Bakkalzâde Konya'da bir bakkal oğlu olup bertakrîb Galata şeyhi oldu. İsmi Ali'dir. 1197 (1782) senesi şeyh olup 1201 Saferinin on birinci günü (3 Aralık 1786) meşîhati ref' olunup, yerine Üsküdar'da vâki' mevlevîhânenin bânîsi Nu'man Bey şeyh olmuştur. Ba'dehû Nu'man Bey Galata meşîhatini terk etmekle Abdullah Dede nâmıyla bir kimesneye tevcîh olunup İstanbul'a gelirken esnâ-yı tarîkde vefât etmekle yine Bakkalzâde'ye, ba'dehû 1205 Şevvalinin dokuzuncu günü (11 Haziran 1791) [yeni mevlevîhâne Bekir Efendizâde Ali Efendi dervişlerinden Sâhib-i *Dîvân*][321] Gālib Dede'ye tevcîh olundu. Şeyh Gālib Efendi merhûmun kemâli Huld-âşiyân Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin ma'lûm-i hümâyûnları olduğundan mûmâileyh meşîhat-i mezkûre ile tekrîm olunmuşlar. Debbâğzâde Mehmed Reşid Efendi bu cevherî **[46]** târîhi söylemiştir:

İhtelefe'n-nâsü fi-meşîhatihî ve celese'l-Gālibü muhakkakan 1205 (1790-91)

Tekke-i mezbûr 1210[322] (1795-96) senesi emr-i pâdişâhî ile tecdîd olunarak sema'hâne ve matbah ve hücerât tebdîl olunmuştur. Fi'l-asl sema'hâne hâlâ şeyhlere mahsus olan mahalde idi. Mûmâileyh ashâb-ı kemâlden olup bir Mürettib-i *Dîvân-ı Fesâhat* ünvanı vardır. [26 Receb 1213 Yevm-i Hamîs'te][323] (3 Ocak 1799 Perşembe) dâr-ı bekāya rıhlet ettikde tekke-i mezbûrda medfûndur. Vasatü'l-kāme, zarif ve sabîhü'l-vech bir zât idi.

Ba'dehû Medîne-i Konya'dan eş-Şeyh Rûhî Dede dergâh-ı mezbûrda post-nişîn oldu. İbtidâ ketebeden olup ba'dehû terk-i mâsivâ ve muhabbet-i dergâh-ı Hazret-i Mevlânâ ile Galata meşîhatine nâil ve müddet-i vâfire dergâh-ı mezbûrda irşâd sâlikine vâsıl oldular. Bu dahi vasatü'l-kāme ve sabîhü'l-vech bir zât-ı sütûde sıfat idi. Ba'zı eş'ârı dahi olduğu mervîdir. [1225][324] (1810) senesi bu dahi vefât ettikde dergâh-ı mezbûra defnolunmuştur.

Ba'dehû Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi eş-Şeyh Yûsuf Efendi'nin akrabasından mûmâileyhin dâmadı es-Seyyid eş-Şeyh Mahmûd Efendi'ye tevcîh

---

[320] Zâkir Şükrü Efendi ve Ekrem Işın, Abdülkādir Halebî'nin meşîhatinin 1195/1780 târîhinde ref' olunup ondan sonra gelen Şeyh Hüseyin Efendi'nin 1195-97/1780-82 yılları arasında yine 2 yıl süreyle şeyh olduğunu belirtmektedirler. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 83; Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. III, s. 362

[321] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[b]'den ilâve edilmiştir.

[322] *1210:* kitâbenin orijinalinde *1206* olarak verilmiştir.

[323] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[b]'den ilâve edilmiştir.

[324] *1225*: Şeyh Ruhi Dede'nin vefat târîhi yazılmamış, metin içinde yeri boş bırakılmıştır. Vefât târihi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[b]'den ilâve edilmiştir. Ayrıca bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 84; Ekrem Işın, Galata Mevlevîhânesi, *DBİst.A*, c. III, s. 363'ten ilâve edilmiştir.

olunmuştur. Mezbûr Şeyh Mahmûd Şam Trablusu ahâlîsinden ilm ü kemâline kemâl derece mağrur bir zât olup 1232 (1817) senesi kayınpederi olan Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Yûsuf Dede Efendi dâr-ı bekāya rıhlet eyledikde Galata Dergâhı'nı terkederek mûmâileyhin yerine şeyh olmuştur fî gurre-i Receb sene 1232 (17 Mayıs 1817).

Bunun yerine dahi sene-i mezbûre Receb-i şerîfi (17 Mayıs-15 Haziran 1817) evâsıtında Salı günü mi'râciyye cem'iyyeti ve iclâs da'veti berâber olarak Kudretullah Efendi mukîm olmuştur. Mezbûr eş-Şeyh es-Seyyid Kudretullah Efendi Yenikapı aşçıbaşısı olan Hacı Dede'nin oğludur ki, mezbûr Hacı Dede sinn-i şeyhûhiyyete resîde olmuş bir zât olup ve müddet-i vâfire Yenikapı Dergâhı'nda aşçıbaşılık hizmetinde müstahdem iken, Şeyh Bâkî Efendi merhûm dergâh-ı mezkûra şeyh oldukta ammîsi bulunan mezbûr Hacı Dede'yi aşçıbaşılıktan ihrâc ve tekkeden dahi tardeylediğinden, mezbûr dahi Ma'cuncu semtlerinde bir hânede iskân edip yine muhibbân ile lafza-i celâl zikrine iştigāl üzere olduğu halde **[47]** vefât etmiştir. Yenikapı Tekkesi kurbünde vâki' mezâristânda defnolundu. Ve ba'dehû merhûm için Hâlet Efendi müstakil bir türbe-i şerîf binâ eylemiştir.

Mûmâileyh Hâlet Efendi, Şeyh Gālib Efendi merhûmun inâbet-gerdesi olup zamân-ı ikbâlinde turuk-ı aliyye fukarâsına riâyet ve bi'l-hâssa kendisi Mevleviyye'den olduğundan tarîk-i mezkûra müntesib bulunanlara pek çok iltifât ü ikrâm edermiş. Ez-cümle sâbıku'z-zikr Kudretullah Efendi'nin Galata Dergâhı'na şeyh olması mûmâileyhin himmet ü iâneti sebebiyledir. Hâlâ tarîk-i mezkûra kemâl-i muhabbeti olduğundan tekke-i mezbûrun kapısı ittisâline bir sebil ve üzerine âlî bir mekteb[325] binâ edip tekkenin avlusunu dahi mermer taş ile döşettirip, kendi için binâ ettirdiği mahal ile etrâf-ı mezâristânı dahi yaldızlı pirinç şebîkelerle tezyîn ettirmiş ve meşâyih-i kirâm pûşîdelerini tecdîd ile türbelerini ve tekke-i mezbûr hücerâtını ta'mîr eylemiştir. Bu binâ 1234 Şevvâl-i şerîfinde (24 Temmuz-21 Ağustos 1819) hitâma resîde oldukta cümle meşâyih turuk-i da'vet olunarak it'âm-ı taâm ve mûmâileyhime birer top kumaş ve dervişlerine dahi altışar kuruş i'tâsıyla ikram olunduktan sonra, Murad Molla Tekkesi Şeyhi es-Seyyid Hâfız Murad Efendi, Şârih Hazretleri'nin türbesi önünde duâ edip cümlesi Fâtihâ etmekle mahallerine avdet eylediler. Mûmâileyh Şeyh Murad Efendi tarîk-i Nakşiyye meşâyihinden olduğundan mâ-adâ tarîk-i Va'ziyye meşâyihinden olmakla hâlâ Üsküdar Vâlide Câmii'nde cuma vâizidir. Ve bu dergâh kütübhânesinde haftada iki gün tâlibine *Mesnevî-i Şerîf* ile sâir Arabî ve Fârisî tedris için hoca ta'yîn olunmuştur.

Hâlet Mustafa Efendi'nin Terceme-i Hâli

Devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te akdolunan Nizâm-ı Cedîd iktizâsıyla Devlet-i Aliyye tarafından düvel-i Nesârâ nezdinde birer elçi bulunmak ve üçer senede bir

---

[325] ***Hâlet Efendi Sebili ve Kütüphanesi***: Cümle kapısından girince sol tarafta yer alan sebil-küttâb, 1819 yılında Hâlet Saîd Efendi tarafından yaptırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 51; M. Baha Tanman, "Galata Mevlevîhânesi", *DİA*, c. XIII, s. 319; Ekrem Işın, "Galata Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. III, s. 364

tebdîl olunmak meşrût olmakla mûmâileyh Hâlet Efendi Fransa tarafına irsâl **[48]** olunup itmâm-ı hizmet mu'tâdeden sonra 1222 Şâban-ı şerîfi evâhirinde (4 Ekim-1 Kasım 1807) Der-aliyye'ye vusûl bulup pederinin harem kethüdâsı bulunduğu şeyhülislâm-ı vakt bulunan Şerîf Efendizâde es-Seyyid Atâullah Efendi himmetiyle sene-i mezbûre Ramazân-ı şerîfi evâhirinde (2 Kasım-1 Aralık 1807) reîsü'l-küttâb oldu.

Mûmâileyh Hâlet Efendi Otakçılar'da medfûn pederi el-Hâcc Hüseyin Efendi'ye dahi muhtasarca bir türbe binâ ettirmiştir. Mansıb-ı riyâsetten 1223 Muharreminin yedinci günü (5 Mart 1808) azl ve haftasında Kütahya'ya nefyolunup bir seneden ziyadece ikāmetinden sonra Bağdat tarafına me'mur olarak Vâli-i Bağdat olan Abdurrahman Paşa'nın hafîce sûret-i isyanda olduğu ma'lûm-i devlet olmakla ber-takrîb izâlesi hususu mûmâileyhe tefvîz olunduğunun üzerine, mûmâileyh dahi sahte bir hatt-ı hümâyûn ile paşa-yı müşârünileyhi katl etmiş ve bu hizmeti makbûl-i şâhâne olmakla rif'atine sebeb-i müstakil olmuştur. Sonra iki def'a Rikâbda kethüdâ-yı sadr-ı âlî ve üç def'a dahi tevkî'î olduğundan başka Devlet-i Aliyye'nin cemî'-i ümûruna nezâret ve bir mertebe kesb-i nüfûz eyledi ki, kapısı melce-i penâh-ı âlem olup cümle mesâlih-i devlet bundan ibaret idi. Ba'dehû devlet ü ikbâli karîn-i zevâl olarak olarak 1238 Rebîülevvelinin evâilinde (16 Kasım-15 Aralık 1822) Konya'ya nefyolunup ve arkasından bâ-hatt-ı hümâyûn Üsküdar korucubaşısı giderek belde-i mezbûreye vusûlü günü katl edip ser-maktû'i pîş-gâh-ı Bâb-ı Hümâyûn'a vaz' olundu. Ser-maktû'i mevlevîhâne-i mezbûrda kendi için hazır ettiği suffeye defnolunmuş iken, on beş gün mürûrunda bâ-emr-i şâhâne oradan ihrâc olundu. Gāliba Yahyâ Efendi Türbesi civârında bir mahalde medfûndur. Mecâzibînden karındaşı tekke-i mezbûr suffesinde medfûndur.

Dergâh-ı Mezbûr Mezâristânında Medfûn Bulunanlar

Şeydâ Dede 1040 (1630-31) senesi vefât etmiştir.

Fasîh Dede –ismi Ahmed'dir– fi'l-asl Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya müntesib iken cezbe-i ilâhiyye zuhûruyla terk-i mâsivâ edip dergâh-ı mezbûrda bir hücrede kırk sene kadar **[49]** sâkin olup, 1111 (1699-1700) târîhinde terk-i mâsivâyı küllî eylemiştir. Şuarâdan Nihâdî Mehmed Efendi fevtine bu târîhi demiştir:

Cilvegâh ola Fasîh'e gülşen-i [dârü'n-naîm] [326] ***[1111] (1699-70)***

Ve Şahingiray dahi bu târîhi inşâd ederek bir taşa yazdırıp mûmâileyhin kabrine vaz' olunmak için irsâl etmekle bundan akdem vaz' olunan taşın yanına teberrüken onu dahi vaz' etmişlerdir. El-ân merkadi iki taş ile sâirinden mümtazdır. Müşârünileyhin söylediği târih budur:

---

[326] *dâr-ı naîm: dârü'n-naîm* olarak *2248,* vr. 85[b]'den düzeltilmiştir. Çünkü *dâr-ı naîm* olduğunda mısrânın ebced hesabına göre değeri *1111*'i vermemektedir.

Göçtü bâkî mülküne Derviş Fasîh-i Mevlevî [1111] (1699-70)

Müşârünileyhin müretteb *Dîvân-ı Belâgat-şiâr*'ı meşhurdur.

[Keresteci Hacı İbrâhim Ağa'nın oğlu Mevlevî Nûri Dede'nin hemşiresi dahi Fasîh merhûmun yanında defnolunup, târîhi Seyyid el-Hâcc Feyzullah Efendizâde Seyyid Mustafa Nûri Rıza Efendi'nin olmakla rahmete vesîle olmak ricâsıyla bu mahalle kaydolundu:

Ey sâkî-i bezm-i fenâ sen ferde de nisvâna da [327]
İşrâb edersin câmını bilmez miyiz biz âdetin

Nûri Dede hemşîresi ya'nî Rukiyye Hânım âh
Oldu bu âlemden cüdâ ver ona yâ Rabbi cennetin

Hâl-i tarîk-i mevlevî olmuştu zâtında celî
Makbûle idi hâsılı ver dedi bâğ-ı ismetin

Setr-i tarîkin mazharı pâk idi kalb-i enveri
Oldu bekānın rehrevi adn içre bulsun izzetin

Târîh-i tâmın âh edip menkūt ile yazdı kalem
Olsun Rukiyye Hânım'a zâid İlâhî rahmetin
1227 (1812-13)] [328]

Ve diğer Şeydâ Dede ve Neyzenbaşı Ak Molla Ömer Efendi ve diğer Neyzenbaşı Halli Derviş Mehmed Dede medfûnlardır. Mezbûr Ak Molla, Şeyh Murad Tekkesi Şeyhi Sırrî Ali Efendi halifesidir ki, 1191 (1777-78)'de vefât etmiştir. Şeyh Sırrî Ali Efendi Kilisî Şeyh Ali Efendi'nin irtihâlinde 1147 (1734-35)'de şeyh olup 1169 (1755-56) senesinde vefât etmiştir. Şeyh Murad Efendi Hazretleri'nden sonra ikinci şeyhtir.

10. Bozacı Sokağı Mescidi [329]

Bânîsi Makrîzâde el-Hâcc Hüseyin ibn-i Mustafa'dır. Kubbesi tekne ta'bir olunan kârgir tavandır. Gecelerde sokağ-ı mezbûr[un kapısı][330] seddolunur. Fi'l-asl üç tarafı çıkar yol iken iki tarafı sedd olunmakla odalar olmuştur. Mescid-i şerîf-i

---

[327] Müstef'ilâtün Fâilün Müstef'ilâtün Fâilün

[328] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2248*, vr. 85[b]'den ilâve edilmiştir.

[329] ***Bozacı Sokağı Mescidi (Makri Mescidi)***: Makrizâde Hacı Hüseyin (ö. 1121/1709-10) tarafından yaptırılan câmi, harâb bir durumda iken son yıllarda yenilenmiştir. Câminin dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Yatay dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Minberi, mihrâbı ve vaaz kürsüsü de ahşap olarak yapılmıştır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Avlunun girişinde Makrizâde Hüseyin Çelebi'nin mezarı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 13, 17n

[330] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 86[a]'dan ilâve edilmiştir.

mezbûrun binâ ve tekmîlinden sonra bânîsi derûnunda on yedi gün namaz kılıp ve gecelerinde dahi ibadet edip, ba'dehû vefât etmiştir.

Ve odaların kapısı üzere köşede vâki' fevkânî mekteb[331] ve tahtında cârî çeşme[332] Matbah Emîni Esbak Hasan Ağa'nın hayrıdır ki kendi dahi onda medfûndur. Ve seng-i mezârında târîh-i rakamîsi budur: 1166 (1752-53).

Ve bânî-i mescidin kabri dahi bu mektebin mukābilinde vâki' mezâristân içinde parmaklık dâhilindedir Târîh-i rakamîsi budur: 1121 (1709-10).

Mahallesi yoktur.

11. Hendek Mescidi [333]

Bânîsi Hoca Ali Kaptan'dır ki kabri dahi ondadır. Mahallesi vardır.

12. Karanlık Mescidi [334] [50]

Bânîsi el-Hâcc Memi Çelebi'dir ki; Cihangir Câmii karîbinde vâki' Akarca Mescidi'nin bânîsi olan İlyas Efendi'nin birâderidir. Mihrâb önünde medfûndur. Ve karîbinde vâki' mekteb[335] aynı nâm sâhibü'l-hayrındır.

---

[331] ***Hasan Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[332] ***Matbah Emîni Hasan Ağa Çeşmesi***: Matbah Emîni Hasan Ağa'nın mektebi ve kabri mevcut değildir. Sadece çeşmesi kalmıştır. Galata Kulesi yakınında Lüleci Hendek Sokağı'nın köşebaşında olan çeşmenin XVII. yy. dîvan kâtiblerinden Cevrî tarafından kaleme alınmış 1059/1949 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. *Hadîka* Hasan Ağa'nın vefat târihini 1166/1752-53 olarak vermektedir. Bu târihte yüzyıl hatası olması kuvvetli ihtimaldir. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 26-28; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 58

[333] ***Hendek Mescidi (Ali Hoca Mescidi)***: Kaptan Hoca Ali tarafından yaptırılan câmi çeşitli tâmirler geçirmiş olup 1984 yılında tekrar tâmir edilmiştir. Fevkânî olarak yapılmış olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafındaki merdivenlerle hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Yatay dikdörtgen palnlı harîm kısmı olan câmi, dikdörtgen şeklindeki tek sıra pencerelerle aydınlanmaktadır. Ahşap olan tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür. Mihrâbı mermerden yapılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Mihrâb duvarı önündeki küçük hazîresinde Ali Hoca'nın kabri vardır. Câminin köşesinde, hazîre duvarına bitişik olarak 1145/1732 târihli Mihrişâh Kadın Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi Seyyid Hüseyin Vehbî tarafından kaleme alınmıştır. bkz., *İstanbul Camileri*, c. II, s. 30; *DBİst.A*, c. VIII, s. 197; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 75-77

[334] ***Karanlık Mescidi (Hacı Memi Mescidi)***: Hacı Memi tarafından XVI. yy.'da yaptırılmış olan mescid çeşitli tâmirler geçirmiştir. 1967 yılında hayırseverler tarafından yeniden yaptırılmış olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Çift meyilli çatısının ortasında sekizgen kasnağının üzerinde pencereler bulunan kurşun kaplı bir kubbe yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan harîm kısmı iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Küçük, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerden fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. Mahfel, harîm kapısı üstünde balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Mukarnaslı mihrâbı vardır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli minâresi tuğladan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 37; *DBİst.A*, c. VIII, s. 177

Mahallesi vardır.

13. Palamut Mescidi [336]

Bânîsi tâife-i tüccarândan Hacı Mustafa Ağa'dır. Kabri mihrâb önünde vâki'dir. Palavut ve palamut büyük fiçı ve gerdel ma'nasınadır. Bir cesîm kimesne olmakla kendisine lakab olmuştur.

Mahallesi yoktur.

14. Galata Sarayı Mescidleri [337]

Galata Sarayı Mescidi ikidir. Biri dâhil-i sarayda ve diğeri hâricindedir. Dâhil-i sarayda olan, üç odanın agavâtına[338] mahsus bir mescid-i kadîmdir. Ve hâric-i sarayda [bâb-ı kebîrin ittisâlinde][339] ki Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin binâsıdır. Fi'l-asl sarây-ı mezbûrun yeri bir kilise mahalli iken Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri sarây-ı mezkûru binâ ettiği sırada derûnunda vâki' mescid-i şerîfi dahi ihyâ buyurmuşlardır. Ba'dehû Sultan Selim Hân-ı Sânî'nin zamân-ı saltanatlarında içinde bulunan agavât diğer mahalle naklolunarak yerleri medreseler[340] i'tibâr olunmuş. Ba'dehû rivâyet olunduğuna göre; bir def'a daha saray i'tibâriyle yine agavât vaz' olunmuş iken 1076 (1665-66) târîhinde devr-i Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'de Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın zamân-ı sadaretlerinde Sarây-ı Atîka'da[341] ve Galata Sarayı'nda ve Edirne Sarayı'nda ve İbrâhim Paşa-yı Atîk Sarayı'nda mevcut bulunan ağayân bi'l-cümle ref' olunup Galata Sarayı'yla İbrâhim

---

[335] ***Memi Çelebi Mektebi***: Bu eser gnümüze ulaşmamıştır.

[336] ***Palamut Mescidi***: Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılan mescid bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 52, 95n

[337] ***Galata Sarayı Mescidleri***: Galata Sarayı'nda, sarayın içinde ve dış tarafında olmak üzere iki mescid inşâ edilmiştir. II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından yaptırılan sarayın içinde yaptırılan İç Ağaları Mescidi günümüze ulaşmamıştır. III. Ahmed (hd. 1703-1730) tarafından sarayın dışında yaptırılan mescidin yerinde ise bugün Üçüncü Vakıf Hanı yükselmektedir. Geniş bilgi için bkz., Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 295; Necdet Sakaoğlu, "Galata Sarayı Ocağı", *DBİst.A*, c. III, s. 366-368

[338] *agavât*: Yazma nüshalarda bu kelime yerinde *gılmânân* kelimesi kullanılmıştır. bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 166^{b} -167^{a}; *Es'ad Efendi 2248*, vr. 86^{a}

[339] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 86^{a}'dan ilâve edilmiştir.

[340] ***Galata Sarayı Medresesi***: XIX. yy.'ın sonlarına kadar faaliyette olan yapının yerine, 1868 yılında Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) açılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952; Necdet Sakaoğlu, "Galata Sarayı Ocağı", *DBİst.A*, c. III, s. 367-368

[341] ***Eski Saray (Sarây-ı Atîk)***: Beyazıt'ta Süleymâniye ile Bâyezîd câmileri arasında, bugün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ile üniversitenin bazı bölümlerinin yer aldığı alanda yapılmış olan İstanbul'daki ilk Osmanlı sarayıdır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, Eski Saray", *DBİst.A*, c. III, s. 204-205

Paşa Sarayı'nın yerleri medreseler i'tibâr olunmuştur. 1129 Rebîülevvelinde (13 Şubat-14 Mart 1717) İbrâhim Paşa Sarayı on adet medrese i'tibâr olunup; beşi rütbe-i dâhil i'tibâriyle yevmiyye kırkar ve beşi dahi rütbe-i hâric i'tibâriyle yirmişer akçe ta'yîniyle birer müderrise verilmiştir.

[51] 1127 Muharreminde (7 Ocak-5 Şubat 1715) Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin silahdârlıktan sadâret-i uzmâya ve dâmadlığa şâyân ve sezâ gördükleri Mora Fâtihi Şehîd Ali Paşa'nın himmetiyle tekrar bir sarây-ı âlî binâ olunup hâric ve dâhil bâlâda zikrolunan mescidler ihyâ kılınmıştır. Ve bir âlî kasr-ı hümâyûn dahi bünyâd olunup derûnuna bir levha ile şuarâ-yı zamâneden Bahrî merhûmun söylediği işbu târih âvîze kılınmıştır:

Hazret-i Sultân Ahmed bin Mehemmed şâh-ı dîn [342]
Taht-ı Osmânî'de şevketle olalar ber-karâr

Pâdişâh-ı bahr u berr ol sâye-i Rabbü'l-enâm
Saltanatla şâh-ı âlem kıldı anı Kirdigâr

Şark u garb u berr ü bahra hükmün icrâ eyleyip
Meh cebîninde göründü kudret-i Hak âşikâr

Hak Teâlâ başına koydu saâdet tâcını
İzz ü devletle cihân içre oluptur tâcidâr

Emrine münkâd olup cümle serâpâ ehl-i dîn
Hep müsahhardır ona cümle sığâr ile kibâr

Şer'-i pâk-i Mustafâ'ya kıldığıçün ihtirâm
Ömrün efzûn eylesin [343] *devletle ol Perverdigâr*

[Kanda eylerse azîmet ede Hak uğrun küşâd] [344]
Kahredip a'dâ-i dîni ede cümle hâkisâr

Dîn-i Ahmed devletinde dâimâ bulsun şeref
Seyf-i kudretle hemîşe ede a'dâsın şikâr

Enbiyâ vü evliyânın himmeti hemrâh ola
Her taraftan ere nusretle muvâfık rûzigâr

Dîn-i a'dâ göreler hep dîn-i İslâm şevketin
Feth u nusretle hemîşe elde olsun Zülfikâr

Pîş-rev ola İlâhî çârıyâr-i bâ-safâ
[Nice iller fethola kâfirler olsun târumâr] [345]

---

[342] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[343] *eylesin*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 167[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[a]'da *eyleye* şeklindedir.

[344] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Kanda azmeyler ise Hak eyleye uğrun küşâd*' şeklindedir.

Mu'cizât-ı Ahmed ile fetholunsun her taraf **[52]**
Şöyle kim hiç küfr içinde kalmaya dâr ü diyâr

Cümle kâfirler firâr etsin dolunsun mağribe
Tâ kıyâmet haşrolunca edeler âh ile zâr

Nusret-i Bârî ile cümle cünûd-i mü'minîn
Saydede düşmanları seyfi ile her kanda var [346]

Kalmaya İslâm içinde küfr u şirkten bir eser
Kâfiristân içre olsun dîn-i Ahmed âşikâr

Âsitân-ı devlet-i izzet-meâba yüz sürüp
Bin hacâletle düşüp hâke olalar şermsâr

Hak Teâlâ pâdişâhın ömrün efzûn eylesin
Kim zamân-ı devletinde bula şenlik [il ü şâr] [347]

Şer'-i pâk-i Ahmed ile ede her dem adl ü dâd
Adl ü dâdiyle ola âlem serâpâ [tâbdâr] [348]

Dembedem tevfîk-i Hak olsun refîk u hemdemi [349]
Himmet-i sâhib-dilân olsun ona hem yâr-i gār [350]

Edeler adl ile ma'mûr ehl-i İslâm illerin
Tâzelensin gülşen-i âlem misâl-i nevbahâr

Hamdülillâh nice hâlî yerleri ma'mûr edip
Hoş nazar birle inâyet kıldı ol sâhib-vakār

Bâ-husûs olmuştu hâlî bu Sarây-ı Galata
Ol lisân-ı hâl ile eylerdi dâim âh ü zâr

Nice yıllar bûma mesken olmuş idi bu sarây
Bir nefes âh etmeye hiç kalmamıştı iktidâr

Kırk sene kâmil muattal kapanıp kaldı harâb
Hedmolup her cânibi kalmıştı ancak bir duvar

Erbaîn içre [riyâzet birle] [351] *gurbetler çekip*

---

[345] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 167[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Nice yerler fethiyle kâfirler olsun târûmâr*' şeklindedir.

[346] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'de '*Saydedip düşmanlarını seyf ile her kanda vâr*' şeklindedir.

[347] *bî-karâr: il ü şâr* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 167[a]'dan değiştirilmiştir.

[348] *pâyidâr: tâbdâr* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den değiştirilmiştir.

[349] *refîk u hemdemi: Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'de *refîk-i hemdemi* olarak verilmiştir.

[350] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den '*Himmet-i sâhib-dilân olsunlar ona yâr-i gār*' şeklinde verilmiştir.

[351] *riyâzetle ne: riyâzet birle* olarak Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih,* s. 81'den düzeltilmiştir.

[Tâ erince himmet ana çekdi hayli intizâr] [352]

Erbaîni çün tamâm oldu açıldı tâli'i **[53]**
Keşfolup her müşkilâtı [kâmil insânı] [353] *arar*

Pâdişâh-ı âlemin Hak kalbine ilhâm edip
Açılıp ma'mûr ola diye buyurdu şehriyâr

Bâyezîd Hân-ı Velî'nin ocağı ihyâ olup
Keşfolup işte bu demde ânın yâdigâr [354]

Bir sebeple bu sarâya geldi hoş kıldı nakil
Sâhibü'd-devle Ali Pâşâ vezîr-i kâmkâr

Bir nazarla böyle ihyâ etmeye himmet edip
Bârakellâh kendi ol bâb-ı hümâyûnun açar

Pâdişâh-ı âlemin çün kim nazargâhı olup
Lutfa mazhar düştü günden güne buldu i'tibâr

Pes kemâl-i lutf u cûdundan erişti himmeti
Himmet-i âlîleri tecdîdine verdi karâr

Ol vezîr-i kâmkâra emr u fermân eyleyip
Keşf ola bünyâd için cem' ola üstâd kanda var

[Emr ü][355] *fermânıyla bunda hep gelip cem' oldular*
Kanda var üstâd-ı küll ehl [ü] mühendis işgüzâr

Der-akab bünyâdına hep kıldılar cümle şürû'
Sa'y ü ikdâm ettiler itmâmına leyl ü nehâr

Hamdülillâh Hak müyesser kıldı itmâmın anın [356]
Bânîsinin meskeni yâ Râb ola dârü'l-karâr

Bârakellâh böyle bir âlî binâ hayr-ı celîl
[Kaldı ol Sultân Ahmed'den cihânda yâdigâr] [357]

Ne saâdet böyle bir hayra [358] *delâlet eyleyip*
Sadr-ı âlîden dahi kalsın bu gûne bergüzâr

---

[352] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Tâ erince vakt-i ma'mûrîne dek bu intizâr'* şeklindedir.

[353] *bir kâmil insan: kâmil insânı* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den değiştirilmiştir.

[354] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'de *'Keşfolup bu demde anın eylediği istîhâr'* şeklindedir.

[355] *emr-i: emr ü* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den değiştirilmiştir.

[356] *anın: Es'ad Efendi 2247,* vr. 167[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'de *velî* olarak verilmiştir.

[357] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 86[b]'den değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Kaldı Sultân Ahmed Hân'ın cihânda yâdigâr'* şeklindedir.

[358] *bir hayra: Es'ad Efendi 2247,* vr. 167[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'da *hayrâta* şeklindedir.

Ol şeh-i âlî-cenâba çünkü dâmâd oldular
İltifât-ı şehriyâr ile buluptur iştihâr

[Verdi hakkā bu sarây-ı gülşene ol zîb ü ferr] [359] **[54]**
Her gören dâim anı hayrı [360] *duâlarla anar*

Bu sarây içre kamu ahvâle verdi hoş nizâm
Ol nizâm ile eder ehli demâdem iftihâr

Hem [der-i] [361] *devlet-meâbına kılıp âlî-nazar*
İltifât edip yanında akıtıp bir çeşme-sâr

Hoş müferrih kıldılar bu resme tevsî' ettiler
[Pâdişâh-ı âlem için yaptı kasr-ı gül-izâr] [362]

Bu sarâyı emr-i sultân ile ma'mûr eyleyip
Yoluna vâfir mesârif [363] *sarfedip etti nisâr*

Oldu makbûl-i hümâyûn bu sarây-ı dil-gülşâ
Kıldılar tahsîn ona [lutf ile ol âsaf-şiâr] [364]

[Pes hitâb edip saâdetle buyurdu pâdişâh [365]
Bu sarây içre gelip cem'ola tâlib kanda var

Mekteb-i irfâna gelsinler salâdır tâlibe
Bunda tahsîl-i ulûm eder olan perhîz-kâr

Sa'y ü ikdâmıyla her tâlib olan kâmil olur
Bunda insân arasında nice âlimler kopar

Zühd ü takvâ eylesin dâim riyâzetkeş olup
Ehl-i takvâ içre sen de ola gör sâhib-vakâr

Ma'rifet tahsîline gel kâmilin tut dâmenin
İrgörüp maksûduna irfân ile kalbin dolar

Kim hakîkat üzre ola bî-riyâ ehl-i sülûk
Lutf-i Hakk'a ol kişi mazhar olur leyl ü nehâr

---

[359] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Verdi çün Hak bu sarây-ı gülşene bir zîb ü ferr'* şeklindedir.

[360] *hayrı: Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'da *hayır* olarak verilmiştir.

[361] *dîh-i: der-i* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan değiştirilmiştir.

[362] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 168[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Hem şeh-i âlem için yapıldı kasr-ı gül-izâr'* şeklindedir.

[363] *vâfir mesârif: Es'ad Efendi 2247,* vr. 168[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'da *hayli hazâin* şeklindedir.

[364] *lutfeyleyip ol kâmkâr: lutf ile ol âsaf-şiâr* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan değiştirilmiştir.

[365] Buradan itibâren matbû metinde eksik olan 13 beyit *Es'ad Efendi 2247,* vr. 168[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan ilâve edilmiştir.

Elde tut habl-i şerîat pes odur mîzân-ı dîn
Bir kadem taşra çıkan râh-ı dalâlete sapar

Nefs-i emmâre ile dâim gazâ-yı ekber et
Nefsine gālib ola gör olma sen nefsine yâr

Hak rızâsın gözleyip Hak'tan inâyet kıl taleb
Zîra kim Hak'tan inâyet olmayınca kul azar

Kesret içre nefsini bil erişe gör vahdete
Kim ki bildi kendi nefsin 'men araf' sırrın duyar

Mâsivâyı terkeden Hakk'a ulaşır aşk ile
Hakk'a âşık olanın gözlerinden kan akar

Mahveder kendi vücûdun baş ü câna bakmaz ol
Hak cemâlin dileyip aşk ile olur bî-karâr

Ol Resûl-i müctebânın hürmetine yâ İlâh
Bizi aşkından cüdâ etme meded ey Kirdigâr] [366]

Hamdülillâh bu kasîde yazılıp oldu tamâm
Kim görenler okuyup ola sözümden hissedâr

[Ey püser-ger gûş-i cân ile edersen isti'mâ [367]
Her kelâmımda velî tâlib olana hisse var

Anlayan anlar sözüm pes ârife bir söz yeter
Gāfil olan gaflet içre eyler âhir âh ü zâr

Gel yeter el kaldırıp Hakk'a tazarru' edelim
Hak katında dediler makbûl olurmuş i'tizâr

Ağlayıp feryâd ile gel hâke yüzler sürelim
Cürmümüz afv ede cümle ol ganî perverdigâr

Her ki dergâh-ı Hudâ'ya el açıp ede niyâz
Anı mahrûm eylemez verir murâdın bî-şümâr

Gel dilersen dü-cihânda eresin maksûduna
Her seher cân ü gönülden kıl tazarru' Hakk'a var

İmdi gel Sultân Ahmed Hân'a edelim duâ
Hak hatâsız eyleyip devletle olsun ber-karâr

---

[366] Matbû metinde eksik olan bu 13 beyit *Es'ad Efendi 2247,* vr. 168[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan ilâve edilmiştir.

[367] Buradan itibâren matbû metinde eksik olan 8 beyit *Es'ad Efendi 2248,* vr. 87[a]'dan ilâve edilmiştir.

Dahi şehzâdelerin Hak ömrün efzûn eylesin
Her biri ola cihânda devlet ile nâmdâr]

Yâ İlâhî dâim olsun âl-i Osmân devleti
Devlet ü izz ü saâdetle olalar ber-karâr

Hep bula erkân-ı devlet sâyesinde rif'ati [368]
İltifâtıyla mükerrem olalar leyl ü nehâr

Bu sarây-ı dil-güşâya iki târih diyelim
Birisi lafzen birisi ba'zı harfinden çıkar

Bahriyâ bu mısraımdan çıkarıp bu târîhi
Vav ile kâf oldu târîh kāfa erdikte hezâr

Yüz yiğirmi altı [târîhi oluptur] [369] ***elf ile***
Lafzen ve ma'nen iki târîh oldu oku vâr
1126 (1714-15)

Sarây-ı mezbûrun bâb-ı kebîrinin bâlâsında mestûr şuarâdan Rahîmî'nin söylediği târih-i ra'nâdır:

Zihi ikbâl-i devlet mahz-ı lutf-i Hazret-i Bârî [370] **[55]**
Ki tevfîk etti bu kâr-ı savâba şâh-ı devrânı

O sultân-ı cihân-bân-ı serîr-i ârâ-yı şevket [371] *kim*
İsâbettir hemîşe ettiği her re'y ü [fermânı] [372]

Harâb-âbâd-ı âlem oldu âbâdân devrinde
Yeniden buldu istihkâm esâs-ı mülk-i Osmânî

Cenâb-ı Hazret-i Hân-ı Ahmed Gāzî ki dâdından
Sitem nâ-bûd ü gamı nâ-bûd ü nâ-peydâ perîşânî

Bu da tevfîk-i Rabbânî değil mi ol şehinşâha
Küşâda eyleyip ta'mîr ede bir böyle eyvânı

Galat-bînân-ı pîşîn sûret-i hakkı edip rû-pûş
Harâb etmişler idi hayf kim böyle debistânı

Hüner tahsîli bunda kesb-i ilm ü ma'rifet bunda [373]
Sülûk-i zühd [ü] âdâb-ı mülûkün budur [erkânı] [374]

---

[368] *rif'ati*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *izzeti* şeklindedir.
[369] *târîh-i evvelidir: târîhi oluptur* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'den değiştirilmiştir.
[370] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[371] *şevket*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 168[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *devlet* şeklinde verilmiştir.
[372] *fermân: fermânı* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 168[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'den düzeltilmiştir.
[373] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *'Muhassal her hüner bunda kesb-i ilm-i ma'rifet bunda'* şeklindedir.

Sezâ mı âşiyân-ı bûm olup ol lâne-i ankā
Revâ mı ola der-beste bu eyvân-ı Süleymânî

Nigâh et dîde-i ibretle bu feth-i cedîd oldu
Harâb eyler bunun ta'mîri zîrâ kâfiristânı

Hudâ tâ rûz-i mahşer eyleyip ma'mûr u abâdân
Hemîşe dâiyân-ı devlet ile pür ede ânı

Şehinşâh-ı cihânı Hak muammer ede devletle
Sürûr u zevk u behçetle[375] *safâda ola her ânı*

Dedi târîh-i ta'mîrin Rahîmâ hâtif-i gaybî
Açıldı bu sarây-ı meymenet-efzâ-yı sultânî

Ve ittisâlinde vâki' çeşmeye[376] kezâlik şâir-i mûmâileyhin söylediği târihtir:

Hazret-i şehriyâr-ı deryâ-dil[377]
Kıldı icrâ-yı hayra[378] *sarf-ı himem*

A'nî Sultân Hân-i Ahmed Gāzî
Ol hümâyûn-baht Îsâ-dem

Etti ihyâ-yı âleme himmet **[56]**
[Gördü cümle][379] *levâzımın akdem*

Ol cihângîr hazret-i vakt oldu
Sevk-i hayr ile âsaf-ı a'zâm

Her ne re'y etse ayn-ı hikmettir
Bu Alî nâm olan sütûde-şiyem

Sâye-i lutf-i pâdişâhîde
Olsun âsûde cümleten âlem

Kalb-i safvet-nümâ-yı Sultânî
Oldu bir böyle hayr ile mülhem

---

[374] *kânı*: *erkânı* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 168[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'den düzeltilmiştir.

[375] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247*, vr. 169[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *'Sürûr-i zevk-i behçetle safâda ola her ânı'* şeklinde verilmiştir.

[376] ***Ahmed III Çeşmesi***: Bu çeşme bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 436-437; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 48; Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952, s. 257-259; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 128

[377] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[378] *hayra: Es'ad Efendi 2247*, vr. 169[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *hayr* olarak verilmiştir.

[379] *görür idi: gördü cümle* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 169[a]'dan düzeltilmiştir.

Yaptı bu çeşme-sâr-ı cân-bahşı
Fî-sebîlillâh etti bezl-i niam

Suyunu buldu şüphesiz Galata
Gerçi dil-teşne idi bir nice dem

Dedi ana Rahîmâ târîh
Eser-i cûd-i âsumân-kerem
1126 (1714-15)

Bu saray [dâhilinde olan gılmânân][380] dahi Sarây-ı Cedîd[381] misillü büyük ve orta ve küçük oda i'tibâriyle üç oda olup, her odanın hamamı ve sâir levâzımı mevcuttur. Hastalar için başkaca bir daire ve onun dahi müstakil hamamı[382] olup lâkin harâba müşrif olmakla, Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri 1167 (1753-54) târîhinde sarây-ı mezbûrun büyük oda mukābilinde bir kütübhâne ve bir dershâne binâ, yemin ve yesârına dahi iki çeşme-sâr[383] ihdâsiyle sarây-ı mezbûru yeniden ihyâ buyurdukları esnâda, hamam-ı mezkûr dahi ta'mîr olunmuştur. Sene-i mezbûre evâhirinde (1754) hitâma resîde olmakla kütüb-i nefîse vaz' ve ders hocası ve hâfız-ı kütübler ta'yîn olundu. Kütübhâne-i mezkûrun itmâmına şuarâdan Seyyid Mehmed Hâkim Efendi merhûmun söylediği târihtir:

Hâkimün kad ebdea't-târîha satran fektübû [384]
Dâru kütübin kad benâ es-Sultân Mahmûdü'n-nidâ
[1167] (1753-54)

Saray Ağası Dairesi dahi başkadır. İç Ağaları Mescidi'nde ezân-ı şerîf okundukta ibtidâ büyük oda, ba'dehû orta, ba'dehû küçük oda ağaları tertîb üzere edâ-i salât-i mefrûza ederek yine tertîb üzere [ibtidâ küçük oda, ba'dehû orta, ba'dehû büyük oda gılmânı][385] mahallerine [gittiklerinde her bir odanın nöbetçi ağaları koğuşa mahsus hasır yayıp, bâdelik ve ikişerlik ta'bîri olan elli nefer kimesne şart u vakf olunan birer aşer yer okuyup, şart u vâkıfa dua ederler. Ve bu tertîb her bâr adetleridir].[386] Ve salât-i asrdan sonra ba'zı lu'b ü lehv icrâsına müsâade olunup meydân-ı sarayda gezerler. Cümlesinin başında şeb-külâh **[57]** vardır. [Fi'l-asl Enderûn-ı Hümâyûn'da Hâne-i Hâssa ağaları ol şeb-külahı feth-i Eğri vaktine kadar giyerlerdi. Ba'dehû Eğri seferinde şiddet-i havada herkes kisbet ile olduğundan sıklet verip pâdişâh-ı âlem-penâha ricâ olunup sâir-şibih tebdîl eylediklerinde bu kisbeti

---

[380] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 169[a]'dan ilâve edilmiştir.

[381] ***Sarây-ı Cedîd (Topkapı Sarayı)***: *Sarây-ı Hümâyûn* adı da verilen bu saray, İstanbul Yarımadası'nın Marmara, Boğaziçi ve Haliç'in buluştukları yerde yer alan Osmanlı Sarayıdır. Geniş bilgi için bkz., Doğan Kuban, "Topkapı Sarayı", *DBİst.A*, c. VII, s. 280-291

[382] ***Galata Sarayı Hamamı***: Galatasaray Lisesi'nin sol tarafında olan bu hamam Galata Sarayı Külliyesi içinde II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından yaptırılmıştır. Bugün faaliyette olan bu hamam hakkında geniş bilgi için bkz., İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 296; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 145-148

[383] ***Mahmûd I Çeşmesi***: Bu çeşmeler günümüze ulaşmamıştır.

[384] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[385] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 169[b]'den ilâve edilmiştir.

[386] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[a]'dan ilâve edilmiştir.

giymek Galatalılara ondan kalmış derler].[387] Ders için müteaddid hocalar ve envâ'-ı hat için hattatlar ve hastalar için tabipler ve sanâyi'-i sâire için üstâdlar dahi ta'yîn olunmuştur. Ve izn-i pâdişâhi ile vakit vakit gılmânın eskileri ve tahsîl-i kemâl etmişlerinden ba'zıları Sarây-ı Cedîd'e naklolunurlar. Kezâlik saray ağasının dahi nöbeti geldikte Sarây-ı Cedîd'e naklolunurlar. Ve bu saray ağası akağaların eskilerinden yol ile olur. Ağalardan hasta olanları vâlidini ve akrabâ ü müteallıkātı görmekliğe ekser Salı günlerinde ruhsat olur. [Ve Sultan Mustafa Hân emriyle küçük oda gılmânını Eski Saray'a naklettirip oda-yı mekûr külliyyen seddolundukta, derûnunda ihyânen tilâvet ve imâret-i rûhâniyye görülüp vukūu üzere haber verildikte yine küşâd olunup o odalardan bazıları nakl ile evvelki gibi gılmânân iskân olunmuştur].[388]

Bu sarayın havlîsinden ba'zı lüzûmu olmayan mahaller reâyâya fürûht olunup Selîmiye Câmi'-i Şerîfi'ne müsakkafât ta'yîn olunmuştur.

1235 Şevvâl-i şerîfinde (12 Temmuz-9 Ağustos 1820) sarây-ı mezbûr külliyyen hedmolunup pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân Efendimiz Hazretleri'nin himmet-i şâhâneleriyle tecdîdine mübâşeret olunarak ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Yûsuf Efendi'nin nezâretiyle sene-i âtiye evâsıtında (1821) hitâma resîde oldu. Bu sırada Galata Kulesi dahi ta'mîr olunarak [1237][389] senesi Cemâziyelevvelîsinde (24 Ocak-22 Şubat 1822) tekmîl oldu.

Galata Kulesi [390]

Rivâyet olunur ki; 'Takıyeddin nâm müneccim Rasad[391] olmak üzere kule-i mezbûreyi binâ ettirmiş iken Muallim-i Sultânî Hoca Sa'deddin Efendi merhûm "İstihrâc-ı rasad olunan Devlet-i İzmit'te munkarız olagelmiştir." diye rikâb-ı pâdişahîye takdîm-i mâ-fi'z-zamîr etmekle 987 senesi Zilhiccesinde (19 Ocak-16 Şubat 1580) bâ-ferman-ı âlî ref' u ibtâl olunup, fakat kulesi ibkā kılındı.

---

[387] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[a]'dan ilâve edilmiştir.

[388] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 169[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[a]'dan ilâve edilmiştir.

[389] *1127: 1237* olarak düzeltilmiştir. 1227 dizgi hatası sebebiyle 1127 olarak yazılmıştır. *Hadîka,* II. Mahmûd zamanında 1235-36/1820-21 yıllarında, Galata Sarayı yenilenirken Galata Kulesi'nin de tâmir ettirildiğini belirtmektedir. Bu bilgiye göre bu târih 1237 olmalıdır.

[390] ***Galata Kulesi***: Galata'da Haliç, Marmara ve Boğazlar'a hâkim bir yerde bulunan kule ilgili geniş bilgi için bkz., Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul,* İstanbul 1314, s. 415-429; Celal Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları,* Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 64-76; Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi,* İstanbul 1969; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* İstanbul 1989, s. 548, 552-554; Semavi Eyice, "Galata Kulesi", *DBİst.A,* c. III, s. 359-362

[391] ***Rasad der-Galata***: Ayvansarâyî ve *Atâ Târihi* Galata Kulesi'nin İstanbul'daki ilk rasathâne olduğunu kabul etmektedirler. Ancak Süheyl Ünver bu fikre katılmamaktadır. Takıyeddin'in Beyoğlu'nda 987/1579 yılında yaptırdığı rasadhâneden önce burada bazı ufak tefek aletlerle çalışmalar yaptığını, fakat kulenin tam teşekküllü bir rasadhâne olmadığını belitmektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih,* s. 310; Celal Es'ad Arseven, *Eski Galata ve Binâları,* Haz.: Dilek Yelkenci, İstanbul 1989, s. 70-71, A. Süheyl Ünver, "İstanbul Rasathanesi", *İstanbul Risaleleri,* c. V, İstanbul 1996, s. 135-137

Rivâyet-i uhrâya nazaran, kule-i mezbûre kâfirî bina olup mahall-i Rasad Tophâne üstünde imiş. Yine vakt-i mezbûrda külliyyen hedmolunup olunup fakat kule ibkā kılınmıştır. Mezbûr Takıyeddin-i Râsıd 993 (1585) senesinde İstanbul'da vefât etmiştir. Kule-i mezbûre gâh bî-gâh ta'mîr olunduğundan başka, 1210 Zilkādesinin yirmi sekizinci gece (4 Haziran 1796) etrâfında vâki' olan harîk sebebiyle külâhı muhterik olmakla cânib-i mîrîden resm-i cedîd üzere tecdîd olundu.

Mahrûse-i mezbûre derûnunda beyân olunan ibadetgâhların cümlesi on dörde bâliğ olup **[58]** on biri mahalleli ve bâkıyesi mahallesizdir.[392] Ve hâric-i mahrûse-i mezbûrede gerek leb-i deryâda ve gerek taraf-ı âharda vâki' on beş adet mescidin dahi altısı câmi'dir ki, cuma namazı kılınır, bâkıyesi mescittir. Ve derûn-ı kal'ada vâki' zikrolunanların altısında cuma kılınır. [Dâhilen ve hâricen mecmûu yirmi sekiz cevâmi'dir.

Bundan sonra Tophâne'den Dolmabahçe'ye dek olan meâbid tahrîrine şürû' olundu].[393]

E. Tophâne'den Dolmabahçe'ye Kadar Olan Câmi' ve Mescidler

der-Beyân-ı Tophâne-i Âmire

Bir rivâyette, kable'l-feth mevcud olup feth-i Kostantınıyye'den sonra tekrar ma'mûr kılındı. Rivâyet-i âhara nazaran, bina-yı Tophâne feth-i İstanbul'dan sonra olup pâdişâhân-ı âl-i Osmân'ın himmet-i şâhâneleriyle peyderpey ma'mûr u tevsî' olunarak nice nice sanâyi' îcâd olunup eshel-i tarîk ile top dökümleri ve masna'-ı top ve cebehâne arabaları îcâd olunmaktadır. Düşman dinin şerr-i mazarratlarını def' ile adüvv-i dîn ü devletle mukābele, fenn-i muhârebenin tahsîline menût u muhtâc olmakla ibtidâ Der-aliyye'de kitab basmasını îcâd eden İbrâhim Efendi, fenn-i muhârebeye dâir bir risâle tertîb ve Maktûl Dâmad İbrâhim Paşa'ya arzeyledikte pesendîde olmakla rikâb-ı şâhâneye takdîm olundukta, pâdişâh-ı zaman Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri dahi bu fenn-i celîlin Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'de dahi icrâ olunmasını irâde buyurduklarından tertîb-i asâkire şürû' ve iki üç-yüz nefer ta'lîmci tahrîr olunup Üsküdar'da Haydarpaşa Çayırı nâm mahalde icrâ-yı ta'lîme bed' olundu. Ba'dehû 1143 Rebîülevvelinin on beşinci günü (28 Eylül 1730) vâki' olan Patrona ve Musulî fitnesinde asker-i mezbûr perişan ve perakende olup tâ zamân-ı Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'ne gelince bu fenn-i lâzımü't-tahsîle i'tibâr olunmamışken

---

[392] Bu tasnife yazma nüshalarda da bulunmayan 15. sıradaki *Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi* dâhil edilmemiştir. Onunla birlikte ma'bed sayısı on beş olup; on ikisi mahallelidir ve altısında cuma namazı kılınmaktadır.

[393] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[a]'dan ilâve edilmiştir.

hudâvendigâr-ı müşârünileyh hazretlerinin himmet-i şâhâneleriyle fenn-i mezkûr âşikâre olup ibtidâ Tophâne ve Humbarahâne kışlaları binâ ve her bir levâzımâtı mükemmel olarak tertîb ü tanzîm olunup arabacılar için dahi leb-i deryâda bir kışla-i âliye ile derûnuna bir minâreli muhtasarca bir câmi'-i şerîf binâ ve mahfel-i hümâyûn dahi vaz' olunup şeyh dahi ta'yîn olunmuştur. Sonradan meşîhati idhâl olundu.

1. Tophâne Câmii [394]

[59] Bânîsi Kılıç Ali Paşa'dır. Müşârünileyh Hayreddin Paşa tevâbi'inden olup fenn-i deryâyı efendisinden tahsîl etmiş. Ve Cezayir'de Kaptan sâhib-i nâm iken selefi Müezzinzâde Ali Paşa'nın 979 (1571-72) senesi vukū' bulan inhizâm-ı küllîde şehâdeti sebebiyle müşârünileyh der-i devlete vâsıl oldukta kaptanlık tevcîh kılınmıştır. Fi'l-asl müşârünileyh Uluç Ali Paşa denmekle şehîr olup sonradan Uluç lafzı Kılıca tebdîl olunmuştur. Cezayir'de beylerbeyiliği rütbesine vâsıl olarak kendine tâbi' yirmi kadar kadırga ile Kıbrıs fethinde Donanma-yı Hümâyûn maiyyetinde bulunmuştur. Cezîre-i mezbûre fethinden sonra küffâr donanması ta'kîb olunarak

---

[394] ***Tophâne Câmii (Kılıç Ali Paşa Câmii) ve Külliyesi***: Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa (ö. 995/1587) tarafından 988/1580 yılında câmi, medrese, türbe, sebil, hamam ve bugün mevcut olmayan mektebden meydana gelen bir külliye olarak Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye 1956-60 yılları arasında ciddî bir tâmir geçirmiştir. Dikdörtgen planlı olan kârgir câmi, dört sütun üzerine oturan 12.70 m. çapındaki merkezî kubbe ile kuzey ve güney yönlerindeki yarım kubbelerle örtülmüştür. Bu kubbelerin etrâfında onları doğu, batı ve kuzey yönlerinden çevreleyen beşer çapraz tonoz vardır. Bu tonozların üstünde câmiyi üç yönden çevreleyen fevkânî mahfel bulunmaktadır. Câminin Osmanlı yapılarında pek kullanılmayan büyük payanda kemerleri vardır (Resim 27). Geniş bir avlu içinde yer alan câminin beş avlu girişi olup meydan tarafına açılan ve çarşı tarafına açılan kapıları üzerinde taşa hakkedilmiş, 988/1580 târihli, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbeleri yer almaktadır (Resim 29-30). Câminin beş kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin önüne sonradan tavanlı ve geniş saçaklı ikinci bir son cemaat yeri ilâve edilmiştir. Cümle kapısı üzerinde taşa hakkedilmiş, celî sülüs Haşr Sûresi 59/24 âyeti ile onun üstünde yer alan müsennâ celî sülüs Zümer Sûresi 39/62 âyeti yer almaktadır. Câminin içindeki ve dışındaki bütün celî hatlar Ahmed Karahisârî mektebinin son temsilcisi, meşhûr Demircikulu Yûsuf Efendi'nindir. Mihrâbı dışarıya yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Mihrâbın duvarındaki ve pencere üstlerindeki nefis çiniler XVI. yy. İznik çinileridir. Mermerden yapılmış olan mihrâbı, minberi ve müezzin mahfeli orijinal olup devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Câminin içindeki ve son cemaat yerindeki kalem işleri renk ve desen itibâriyle orijinaldir (Resim 28). Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi XIX. yy.'da yenilenmiştir. Avluda çokgen planlı mermer bir şadrvan ile avlu duvarının revakları altında abdest muslukları vardır. Mihrâb tarafında hazîresi ve Kılıç Ali Paşa'nın türbesi vardır. Câminin batısında ise hamam ile arkasında medresesi yer almaktadır. Câmini karşı köşesindeki üç pencereli sebil, câminin avlu duvarına yerleştirilmiştir. Mektebi ve hünkâr mahfeli günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; 44, 52; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7, 26, 46; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 593-594; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 160; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 67, Öz, *İstanbul Camileri* , c. II, s. 40-41; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 54-55; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 57; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 207-216, 283; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 145-148; Ahmed Refik (Altınay), *Hicrî Onuncu Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1988, s. 26, 28; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 294-298; Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selîmiye*, İstanbul 1997, s. 111-113; Semavi Eyice, "Kılıç Ali Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 557-559; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 2000, s. 174-181; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 178-179; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 113; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 209-211

vukū' bulan muhârebede kefere-i Venedik'in kaptanpaşası süvâr olduğu bâ-şütürde rahne-i topdan garîk-i bahr ve elli kadar sefîne-i merdârı perişan olduktan sonra Kefalonya Körfezi ve sâir adaları dahi ateş ve yağma ve gāret ile hasâret olunup bu mertebe münhezim olduktan sonra 'İkdâma cesaretleri mümkün değildir.' diye Rumeli askerine ruhsat verilip levendâttan kimiler hâlî olarak Preveze mukābiline muvâsalet olundukta, üç-yüz mikdârı Venedik ve İspanya gemileri gelmekle bi-inâyetillâhi teâlâ yine feth u nusret-i İslâm'da nümâyân olmuş iken kaptanpaşa tehevvür ederek kendi bâ-şütürdesini sefâyin-i düşman içine sürüp dâne-i tüfenk ile rütbe-i şehâdeti ihrâz etmekle inhizâm sûreti âşikâr olup ocak gemileri firâr ve ser-asker bulunan Pertev Paşa dahi kara cânibine kaçıp bakıyye asker dahi perakende ve perişan olmakla yüz doksan pâre kadırga nasîb-i küffâr olmuştur. Lâkin bu cenkte ibtidâdan elli mikdar sefâyin-i küffâr ve yirmi binden ziyade a'dâ' garîk-i emvâc adem olmuş idi. Bu keyfiyyetin zuhuru inkisâr kılıp mü'minîne bâis olup mezbûr Pertev Paşa menkûb ve mahzûl İstanbul'a vusûl buldukta rütbe-i vezâretten dûr ve bir sene mürûrunda rahmet-i Hakk'a mevsûl olarak civâr-ı Ebî Eyyûb Ensârî –radıye anhü'l-Bârî–'de vâki' türbe-i mahsûsasında defnolundu fî 980 (1572-73). Ve Kılıç Ali Paşa dahi bâlâda tahrîr olunduğu üzere Âsitâne-i Saâdet'e vâsıl oldukta **[60]** kendisine kaptanpaşalık tevcîh olunmuştur 979 (1571-72). Avn-i seccânî ve himmet-i sultânî ile dört ayda yüz elliden ziyade müretteb ve mükemmel kadırga ihzâr olunup nevrûz-i sultânîde kaptanpaşa-yı cedîd iki-yüzden ziyâde sefîne ile Deryâ-yı Sefîd'e azîmet ederek o sene sevâhil-i Bahr-i Sefîd'i muhafaza ile iktifâ olunup sene-i âtiyelerde müşârünileyhin semere-i ikdâm ü tedbîri ile pek çok fütûhât vücûda gelmiştir. Tafsîli tevârihlerde mestûrdur. Biz yine maksada gelelim.

Mezkûr câmi'-i şerîf vüs'atli ve kârgir ve tûlu arzından ziyâdece olarak binâ olunmuştur. Fevkānî bir mahfel-i hümâyûnu ve üç kapısı ve son cemaat yeri ve avlusunda şadırvan ve musluklar ve harem kapılarının birinde sebili[395] dahi vardır. Ve mekteb[396] ve medrese[397] ve hamam[398] dahi binâ olunmuştur.

Meydan tarafına küşâd olunan kapısının tâk-ı dergâhında bu târih mestûrdur:

Hân Murâd'ın devletinde adl ile [399]
Hamdülillâh buldu âlem intizâm

İzzet ü rif'attedir her bendesi
Nice ma'mûr olmasın her bir makām

Cehdedip yaptı bu zîbâ câmii

---

[395] ***Kılıç Ali Paşa Sebili***: Câminin avlu duvarında meydana bakan köşededir. bkz., Semavi Eyice, "Kılıç Ali Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 557-559

[396] ***Kılıç Ali Paşa Mektebi:*** Mekteb bugün mevcut değildir.

[397] ***Kılıç Ali Paşa Medresesi***: Câminin güneybatı köşesinde yer alan medrese bugün sağlık merkezi olarak kullanılmaktadır.

[398] ***Kılıç Ali Paşa Hamamı***: Câminin sağ tarafında, Ali Paşa Câmii Sokağı üzerindeki tek hamam, külliyeye 991/1583 yılında ilâve edilmiş olup Mimar Sinan'ın eseridir. Hamam hâlen faaliyettedir. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 52; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 209-211

[399] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Şîr-i meydân [400] *ol Alî Pâşâ be-nâm*

Ehl-i diller dediler târîhini
Oldu a'lâ câmiin Beytülharâm
988 (1580-81)

Ve çarşı tarafında olan kapının tâk-ı bâlâsında mestûr târih budur:

Mîr-i bahr a'nî Ali Pâşâ kapûdân-ı zamân [401]
Yaptı çün bu câmii ola evi [402] *dârü's-selâm*

Hâtif-i kudsî görüp Ulvî dedi târîhini
Ehl-i îmâna ibâdetgâh olsun bu makām
988 (1580-81)

Müşârünileyh Sultan Selim Hân-ı Sânî saltanatında 979 senesi Cemâziyelâhirinde (21 Ekim-18 Kasım 1571) kapudân-ı deryâ olup 995 Recebinde (7 Haziran-6 Temmuz 1587) rahmet-i Hakk'a vâsıl oldukta, câmi'-i şerîfi kurbünde vâki' türbe-i mahsûsasında defnolundu.[403] [Vefâtına Ulvî târih demiştir:

Arşa astın Ali gibi kılıcı 995 (1587)] [404]

Yerine Sultan Murad Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin dâmad-ı muhteremleri İbrâhim **[61]** Paşa vezâretle kapudân-ı deryâ olup, sonra zamân-ı Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis'te Sinan Paşa fevtinde 1004 Şâbanında (31 Mart-28 Nisan 1596) İbrâhim Paşa nâil-i mühr oldukta azlolunarak yerine Uluç Hasan Paşa kapudân-ı deryâ olmuştur. 998 senesi Ramazân-ı şerîfinde (4 Temmuz-2 Ağustos 1590) vefât etmekle bu dahi Kılıç Ali Paşa Türbesi'ne defnolundu. Selefi İbrâhim Paşa bir sene kadar kaptan olup, ba'dehû bin dört (1595-96) târîhinde sadr-ı a'zam olarak Eğri seferine gitmiştir. Zamân-ı Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis'te üç def'a vezîr-i a'zam olup def'a-i sâlisesinde Belgrad'da serdâr-ı ekrem iken vefât eyledikte na'şı İstanbul'a îsâl olunarak Şehzâde Câmii hareminde vedîa-i rahmet kılındı fî 1009 (1600-01). Ve yerine Yemişçi Hasan Paşa vezîr-i a'zam olmuştur.

Câmi'-i şerîfin sebili mukābilinde vâki' çeşme[405] ve sebil Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri'ni silahdârı olup üç tuğla çerâğ buyurulan Mustafa Paşa'nın hayrıdır. Binasına Cevrî'nin söylediği târihtir:

---

[400] *meydân: Es'ad Efendi 2247,* vr. 170[a]; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[b]'de *merdân* olarak verilmiştir. Kitâbenin orijinalinde de matbû metinde olduğu gibi *meydân* şeklindedir.

[401] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[402] *evi*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 170[a]'da *adı* şeklinde verilmiştir.

[403] ***Kılıç Ali Paşa Türbesi***: Kılıç Ali Paşa Câmii'nin mihrâb tarafındaki hazîresinde yer almaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olan türbenin kapısında 995/1587 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs kitâbesi vardır. Sekizgen planlı ve kubbeli olan türbenin önünde revak vardır. bkz., Semavi Eyice, "Kılıç Ali Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 557-559

[404] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 170[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 88[b]'den ilâve edilmiştir.

Dil-güşâ ayn-ı hayât-ı can-fezâ 1046 (1636-37)

Târîh-i Dîğer

Menba'-ı kevser sebîl-i âb-ı nâb [1046] (1636-37)

Sâbıku'z-zikr Mustafa Paşa Sultan Murad Hân Hazretleri'nin nazar-gerdesi olup Kara Mustafa Paşa'nın üzerine kapudân-ı deryâ olmuş idi. 1047 (1637-38) senesi Sultan İbrâhim Hân saltanatında Kara Mustafa Paşa vezîr-i a'zam iken, mûmâileyhe Rumeli Eyâleti'ni tevcîh edip yerine def'a-i sâniye olarak Deli Hüseyin Paşa kaptan oldu. Ba'dehû 1049 (1639-40)'da Tameşvar Eyâleti'ni verip onda iken maktûlen vefât etmiştir fî Muharrem 1052 (1-30 Nisan 1642).

Ve yine meydân-ı mezbûrda dört taraflı kebîr çeşme-i[406] mâ'-i lezîzi, Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri müceddeden binâ ve ihyâ buyurmuşlardır. Bâlâsında Nahîfî'nin işbu târîhi [Tozkondurmaz Mustafa Ağa hattıyla][407] mestûrdur:

Dedi bu çeşme-i zîbâya Nahîfî târîh [408]
Râh-ı Hak'da hasenât eyledi Sultân Mahmûd
1145 (1732-33)

Ve çeşme-i mezbûr verâsında Sultan Murâd-ı Râbi' vüzerâsından Siyavuş Paşa'nın dahi bir çeşme[409]si olup târîhi budur:

Çâh-ı zemzem menba'-ı âb-ı hayât-ı dil-güşâ **[62]** ***1042 (1632-33)***

Câmi'-i mezbûrun mahallesi yoktur.

---

[405] ***Mustafa Paşa Çeşmesi***: Bu çeşme bugün mevcut değildir. Ayvansarâyî çeşmenin kitâbe metnini *Mecmûa-i Tevârih*'te vermiştir. bkz., Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 383-384

[406] ***Tophâne Meydan Çeşmesi***: Kılıç Ali Paşa Câmii'nin sol tarafındaki meydanda I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından yaptırılan 1145/1732 târihli Tophâne Meydan Çeşmesi vardır ki, muhteşem sanat eserlerimizden birisidir (Resim 31). Bütünüyle mermerden yapılmış olan dört cepheli çeşme Lâle Devri'nin tezyînî özelliklerini en güzel şekilde yansıtmaktadır. Çeşmenin üzerine üç inşâ kitâbesi hakkedilmiştir. Nahîfî Süleyman Efendi'nin kaleme aldığı, yirmi dört beyitlik, Türkçe inşâ kitâbesi *Hadîka*'nın Tozkondurmaz lakabıyla bahsettiği Mustafa b. Süleyman'ın (ö. 1744) hattıyla, celî sülüs olarak hakkedilmiştir. Kitâbenin altında hattatın imzası da yer almaktadır (Resim 32). Çeşmenin diğer kitâbeleri Şâir Rahmî Mustafa Efendi ve Hanîf İbrâhim Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Celî ta'lik bu kitâbelerin altında Ali imzası yer almaktadır. Çeşme ile ilgili geniş bilgi için bkz., Suyolcuzâde Mehmed Necib, *Devhatü'l-Küttâb*, Tertib ve Tashih Eden: Kilisli Muallim Rıfat, İstanbul 1942, s. 27; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 103-105; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 65; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 124-132; Afife Batur, "Tophâne Çeşmesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 276-277; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 91

[407] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 170[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 88[b]'den ilâve edilmiştir.

[408] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[409] ***Siyavuş Paşa Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

2. Karabaş Tekkesi Mescidi [410] der-Kurb-i Tophâne

Bânîsi Karabaş Mustafa Ağa ibn-i Korkut Bey'dir. Kendi dahi onda medfûndur. Devr-i Sultan Süleyman Hân-ı Evvel'de bâbü's-saâde ağası olmuştur. ***'Medfûn-i hangâh'*** 937 (1530-31) târîh-i vefâtıdır. Minberini ibtidâ vaz' eden Hâvec kızı Ayşe Hâtun'dur ki, İran tarafından gelmiştir.

Ba'dehû mürûr-i eyyâm ile muattal olmakla 1193 (1779-80) târîhinde Mirzâzâde Abdullah Ağa ehli Şerîfe Fâtma Hâtun vefât eyledikte, malından bir vakf peydâ etmekle hem kendi için ve hem merhûme-i mezbûre için yeniden minber vaz' edip, vazife ta'yîn eylemiştir.

Mukābilinde vâki' câmi'-i kebîrin derûn ü bîrûnunda olan celî hatları yazan hattat, Demircikulu el-Hâcc Yûsuf Efendi bu tekkede medfûndur ki, Karahisârî kulundandır. Seng-i mezârında üstâzı ve üstâzının üstâzı dahi mezkûrlardır. Kendi ***'Azîm'*** 1020 (1611-12) târîhinde vefât etmiştir. Tophâne ocağında müstahdem demirci ağalarından birinin abd-ı memlûki ve azâd-gerdesi olduğundan bu isimle şöhret bulmuştur. Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin câmi'-i şerîfinde kayyimhâne penceresi hâricinde duvarda vâki' Fetih hadîs-i şerîfini ve Kasımpaşa dâhilinde Küçük Piyâlepaşa Mahallesi'nde vâki' mekteb sâhibi Sefer Kethüdâ'nın onda mevcûd kabri pencerelerinde olan celî hatları bunlar yazmışlardır. Bu hat 'Şeyh merhûmundur.' diye meşhûr ise de sahîhi bunundur. Zira şeyhin intikālinden yüz sene sonra yazılmıştır.

Ve Topçular kârhânesinde döküm vaktinde olunan duâ hizmeti, yevmiyye kırk akçe ulûfe ile bu zâviyede şeyh olanlara meşrûtadır. Bu hayra mezbûr el-Hâcc Yûsuf Efendi sebeb olmuştur.

---

[410] ***Karabaş Tekkesi ve Mescidi***: Babüssaâde Ağası Karabaş Mustafa Bey (ö. 937/1530-31) tarafından XVI. yy.'ın başlarında tekke, mekteb ve namazgâhtan oluşan küçük bir külliye olarak yaptırılmıştır. Çeşitli tâmirler görmüş olan tekkenin mescid-tevhidhâne bölümü 1958-59 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları taş ve tuğladan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Câmi her cephesinde açılan dörder dikdörtgen pencere ile aydınlanmaktadır. Ahşap olan tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür. Harîmin kuzey cephesi dışındaki duvarları pencere seviyesine kadar Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafındaki ahşap merdivenlerden fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Ayrıca harîmin sağ va sol taraflarında zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel vardır. Avlusunda şadırvanı vardır. Tek şerefeli minâresi tuğladan yapılmıştır (Resim 37). Tekkeden bir eser kalmamıştır. Mihrâb duvarı önünde hazîresi vardır. Burada tekkenin bânîsi, şeyhleri ve mensupları ile birlikte, Hattat Demircikulu Yûsuf Efendi medfûndur. Câminin avlu kapısının sağ tarafında da mezartaşları vardır. Avlu duvarının dış tarafında taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe bir kitâbe yer almaktadır. 1292/1875-76 târihli bu kitâbede Süleyman isimli bir şahsın ihyâ eylediği su kuyusundan bahsedilmektedir. Câminin yakınında 1211/1769-67 târihli Bilal Ağa Çeşmesi ile 1145/1732-33 târihli Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 85-86; *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 36-37; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 46; M. Baha Tanman, "Karabaş Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 440-441; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 214; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 100-103, 157; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 57

[Mahallesi vardır].[411]

3. der-Beyân-ı Câmi'-i Nusretiye [412] der-Kışla-i Arabacıyân Tophâne-i Âmire

Bundan akdem Arabacılar Kışlası Câmii'nin bânîsi Sultan Selim Hân-ı Sâlis-i Merhûm Hazretleri olduğu ve Tophâne-i Âmire'nin ma'mûriyyeti ibtidâ **[63]** onların himmet-i şâhâneleriyle vukū' bulduğu tafsîl olunmuş idi. Ba'dehû câmi'-i mezbûrun cuma va'ziyyesi Sultan Mahmûd Hân-ı Adlî Efendimiz'in himmet-i şâhâneleriyle tarîk-i meşâyihe idhâl olunup bin iki-yüz otuz sekiz senesi Cemâziyelâhiresinin on ikinci sebt günü (24 Şubat 1823 Pazartesi)[413] saat üçte iken bi-kazâillâhi teâlâ Tophâne kurbünde zuhûr eden ateş etrâfına sirâyetle ertesi gün saat yedi buçuğa kadar mümtedd olup, Dolmabahçe kurbüne dek kırk sekiz adet câmi' ve Arabacılar Kışlası ve Tophâne kışlalarının ikisi ve nice büyût ü dekâkîn muhterik olduğu sırada bu

---

[411] Karabaş Tekkesi Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247*, vr. 171[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 89[a]'da belirtilmektedir

[412] ***Nusretiye Câmii***: III. Selim (hd. 1789-1807) tarafından yaptırılan Tophâne-i Âmire Arabacılar Kışlası Câmii 1238/1823 Tophâne yangınında birçok binâ ile birlikte yanmış ve yerine II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından bu câmi yaptırılmıştır (Resim 33). Câminin inşâsına aynı yıl başlanmış ve 1241/1825 yılında tamamlanmıştır. Mimar Kirkor Balyan tarafından fevkânî olarak yapılan câmi, barok ve ampir üsluplarının özelliklerini yansıtır. 1955-58 yılları arasında ciddî bir tâmir gören câmide 1992 yılında başlayan restorasyon çalışmaları hâlâ devam etmektedir. Kare planlı ve tek kubbeli olan câmi, kesme taştan yapılmıştır. 33 m.'yi bulan yüksek kubbesi dört yuvarlak kemere dayanmaktadır. Kubbenin dört köşesinde takviye kuleleri vardır. Dışarıya doğru çıkıntı yapan mihrâb yarım kubbe ile örtülmüştür. Avlu duvarı ve kapıları kaldırılmış olup, iki taraftan yüksek merdivenlerle üç kubbeli son cemaat yerine çıkılmaktadır. Son cemaat yerinin sağında hünkâr kasrı, solunda paşa mahfelleri vardır. Hünkâr Kasrı iki sütun ile desteklenmektedir. Cümle kapısının iki tarafında hünkâr kasrı ve paşa mahfellerine açılan iki kapı vardır. Bu kapıların üzerinde celî sülüs olarak yazılmış iki hadis yer almaktadır. Cümle kapısındaki Keçecizâde İzzet Efendi'nin kaleme aldığı 1241/1825 târihli, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyladır. Kitâbenin varakları dökülmüştür. Câminin duvarlarını üç yönden çevreleyen celî sülüs Nebe' Sûresi, Mustafa Râkım'ın hattıyla siyah zemin üzerin altın varakla yazılmıştır (Resim 34). Mihrâb kitâbesi ve câminin diğer bütün celî sülüs yazıları Mustafa Râkım'ın hattıyladır (Resim 35-36). Mihrâbı ve minberi mermerden yapılmış olup, devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Câminin içindeki kalem işleri yenilenmiştir. Kesme taştan yapılmış ikişer şerefeli iki ince minâresi vardır. 1826 yılında kısmen yıktırılarak yenilenen bu minârelerin pabuç kısımları soğan biçimindedir. Doğu tarafındaki avlusunda mermer bir şadırvanı vardır. Avlunun yola bakan tarafında, birbirine eş iki yapı olan 1242/1826 târihli sebil (soldaki) ve muvakkithânesi (sağdaki) bulunmaktadır. Bunlar caddenin karşı tarafında iken Abdülazîz (hd. 1861-1876) döneminde şimdiki yerine nakledilmiştir. Sebil pencereleri üzerindeki 1242/1826 târihli, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi de, külliyenin diğer ta'lik hatları gibi Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'ye âittir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 50; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 49; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 430-435; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1993, s. 281; Yasemin Suner, "Nusretiye Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 105-107; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 67; Yasemin Suner, "Nusretiye Sebili", *DBİst.A*, c. VI, s. 107; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 79-80; İbnülemin Mahmûd Kemal İnal, "Râkım Efendi", *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 269-285; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 165-166; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 133, 257

[413] 24 Şubat 1823 târihi, Cumartesi değil Pazartesi gününe tekâbül etmektedir.

câmi'-i şerîf ve Topçu Kışlası'nda olan mescid-i şerîf dahi muhterik olmakla, Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri'nin himmet-i mülûkâneleriyle evvelkinden a'lâ el-ân mevcûd olan resm-i bî-hemtâsı üzere binâ olunup bi-inâyetillâhi teâlâ resîde-i hitâm oldu.

Tafsîl-i Câmi'-i Şerîf-i Nusret [414]

Câmi'-i şerîf-i mezbûra 1238 senesi Şevvali'l-mükerremi (11 Haziran-9 Temmuz 1823) evâsıtında mübâşeret olunmuştur. Fevkānî bina ve gayet müzeyyen olarak yek-kubbe, kârgir bir câmi'-i şerîftir. Derûnunda olan celî hat ile Sûre-i Amme Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri'nin yazı muallimi ve Anadolu sadrından ma'zûl Mustafa Râkım Efendi'nin eser-i kalemidir. Mûmâileyh câmi'-i şerîfin yazılarını tekmîl etmeye karîb oldukta, bi-emrillâhi teâlâ vefât etmekle Karagümrük kurbünde vâki' medresesi kurbünde defnolundu der-yevm-i Perşembe fî 14 Şâban sene 1241 (24 Mart 1826 Cuma)[415]. Bâkî kalan yazılarını şâkirdânından Şâkir Efendi[416] tekmîl eylemiştir.

Ve muhterik olan câmiin imâmları ve hatîbi, tarîk-i kudâttan sitte rütbesiyle çerâğ olunup bâ-imtihan yeniden üç imâm ile Kasîdeci Hâfız'ın küçük oğlu olup Sadr-ı A'zam Raûf Paşa birâderi sâbıkan ser-çavûşân olan Tâhir Beyefendi'nin imâmı Hâfız Mustafa Efendi hatîb nasbolundu. Ve on adet müezzin ve on adet devirhân ile ta'rîfhân ve na'thân ve kayyûmlar ve müstakil ders hocası ta'yîn olunmuştur. **[64]** Hatîb-i mezbûr Hâfız Mustafa Nûri Efendi 1243 Muharremi (25 Temmuz-23 Ağustos 1827) evâsıtında imâm-ı sâni-i hazret-i cihandârı olmakla, Beylerbeyi Câmi'-i Şerîfi Hatîbizâdesi İzzet Efendi câmi'-i mezkûre hatîb nasbolundu.

Ve câmi'-i şerîf-i mezbûrun şema'dân-ı kebîrleri bir nev' yeşil taştan yapılmıştır. Ve mahfel-i hümâyûnu minber tarafına olup kafası yek-pâre pirinçten oyma ve yaldızlıdır. Ve câmi'-i şerîf bütün mermerden olup ve oyma olan mahalleri altın yaldız ile tezyîn olunmuştur. İki kapısı olarak, birisi mahfel-i hümâyûna tahsîs kılınmış ve biri avlusuna küşâde olunmuştur. Ve avlusu bütün mermer döşenmiştir. Ve ikişer şerefeli iki tane a'lâ ve gayet mevzûn ve şeşhâneli minâre binâ olunup, lâkin mahya kuruldukta câmiin kubbesi hâil olmakla 1241 Şevvalinin altıncı günü (14 Mayıs 1826) alt şerefeye gelince tekrar hedmolunup daha refi' binâ olundu.

Ve câmi'-i şerîf için nice târihler söylenilip lâkin İzzet Efendi'nin târîhi makbûl-i şâhâne olmakla Yesârîzâde hattıyla yazılmıştır. Bin iki yüz kırk bir senesi Şâbân-ı şerîfinin yirmi dokuzuncu Cuması (8 Nisan 1826 Cumartesi)[417] hudâvendigâr-

---

[414] Nusretiye Câmii yazma nüshalarda yer almamaktadır.

[415] 24 Mart 1826 târîhi, Perşembe değil Cuma gününe tekâbül etmektedir.

[416] Mustafâ Râkım'ın talebelerinden Şâkir Recâî Efendi (ö. 1291/1874) ve Mehmed Hâşim Efendi (ö. 1262/1845-46) Nusretiye Câmii'nin hatlarının yazılmasında hocalarına yardım etmişlerdir. bkz., Ali Alparslan, "Haşim Efendi", *DBİst.A*, c. IV, s. 15; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 260

[417] 8 Nisan 1826 târîhi, Cuma değil Cumartesi gününe tekâbül etmektedir.

ı müşârünileyh hazretleri dahi bi'l-izzi ve'l-ikbâl teşrîf buyurarak câmi'-i şerîf küşâd olunmuştur. İskeleden câmi'-i şerîfe varınca dîbâlar ve şallar ile atın ayağı altı döşenip ba'de't-teşrîf, ne kadar kapıcıbaşı ve silahşörân ve sâir hademe-i saltanat mevcûd ise alâ merâtibihim ihsân-ı şâhâneye mazhar olup Hatîb Efendi'ye bir samur kürk ve imâmlara birer sincab kürk ve şeyhe ve hocasına dahi birer kürk ve hademe-i sâiresine dahi ferâce ve atâyâ ihsân ve hünkâr imâmlarına ve yeniçeri ağasına ve topçubaşıya ve arabacıbaşıya ve Nâzır-ı Tophâne Sâdık Efendi'ye ve cevâmi'-i selâtîne mütevelli olan Darphâne Nazırı Es'ad Efendi'ye birer kürk ilbâs olundu. Ve îyd-i şerîfin ibtidâ Cuması, Sadr-ı A'zam Mehmed Selim Paşa dahi gidip hademesine kürkler ve atâyâ vermiştir.

Sonradan câmi'-i şerîf-i mezkûrun bâb-ı kebîri mukābiline bir a'lâ sebil binâsına dahi mübâşeret olunup bir sene mürûrunda o dahi tekmîl **[65]** oldu fî 1242 (1826-27).

Ve harîk-i mezbûrda muhterik olan kışlaların tecdîd olunması için emr-i hümâyûn olmakla ser-bostâniyân ve lağımcıbaşılıktan ma'zûl Ali Bey ile sâbık kasapbaşı Hasan Paşa birâderi Ali Efendi, harîk-i mezbûrun on ikinci günü emîn-i binâ ta'yîn olunup 1238 Cemâziyelâhiresinin yirmi dördünde (8 Mart 1823) emr-i binâya mübâşeret olunarak sene-i âtiyesine kadar kışla-i mezkûrlar evvelkinden a'lâ olarak hitâma resîde olmuştur. Ve bu Tophâne-i Âmire nice nice âsâr-ı hayriyye ihdâsiyle bi-tevfîkillâhi teâlâ ma'mûr kılındı. Hudâvendigâr-ı müşârünileyh hazretlerinin âsâr-ı hayriyyeleri için müstakil vakf-ı hümâyûn tertîb olunmuştur.

Mahallesi yoktur.

4. Defterdâr Câmii [418] der-Kurb-i Câmii Nusret

Bânîsi Ebü'l-fazl Mehmed Efendi'dir ki, Eyüp karîbinde vâki' meşhûr köşk kurbünde olan çeşme sâhibi İdris-i Bitlisî'nin oğludur. Kabri câmi'-i mezbûrun pîş-gâhında şeh-râha nâzırdır. Seng-i mezârında târîh-i vefâtı mestûr değildir. Lâkin Âlî Mustafa Efendi merhûm ***'Fazlı öldü'*** 971 (1563-64) lafzını târîh-i vefâtıdır diye beyân etmiştir.

[Câmiin tâk-ı dergâhında vâki' târih nesren ve nazmen bunlarındır: ***'Bi-saâdeti Mevlânâ es-Sultân Süleymân Hân ibni's-Sultân Selîm Hân Ebü'l-muzaffer Sultân azze ve nasarahû teşerrafe bi-şerefi hâze'l-mescidi'n-nefisi el-müftekır ilâ Rabbihî Ebü'l-fazl Mehemmed Efendi ibn-i İdris'***. Nazm:

Benâ lillâhi abdün hayra dârin [419]
Li-neşri'z-zikri bi-ehli'l-câmi'

F'ellâhümme hâtifün âme ihtitâmihî [420]
Li-târîhi'l-binâ hayru'l-cevâmi'
961 (1553-54)] [421]

Mûmâileyhin Fazlı mahlasıyla eş'ârı olup pederi İdris-i Bitlisî'nin *Heşt Bihişt Târîhi*'ni zeyl ve *Hüseyin Vâiz Tefsîri*'ni terceme ve *Esmâ-i Enbiyâ*'yı cem' ve *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi ve *Zehîra-i Hârizmşâh*'ı terceme eylemiştir. Gazel be-gazel kâmilen

---

[418] ***Defterdâr Câmii (Ebü'l-fazl Efendi Câmii)***: Mimar Sinan tarafından 961/1553-54 yılında yapılan sakıflı câmi, 1916 Cihangir yangınında yanmış ve daha sonra kalıntıları ortadan kaldırılmıştır. Yangın sonrasında yine Mimar Sinan'ın eseri olan Defterdâr Mehmed Efendi'nin türbesi de yıktırılmış ve mezarı hazîresindeki diğer mezarlar ile birlikte Kılıç Ali Paşa Câmii hazîresine nakledilmiştir. Uzun yıllar boş kalan arsası üzerine, câminin aslî mimarisine sâdık kalınarak bugünkü câmi yaptırılmış ve 1994 yılında ibadete açılmıştır (Resim 38). Meyilli bir arazi üzerinde fevkânî olarak yapılan câmi, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avlunun kuzey ve güney cephelerinden olmak üzere iki girişi vardır. Kuzey avlu girişindeki yükek merdivenlerle son cemaat yeri önündeki avluya çıkılır. Câminin duvarları kesme küfeki taşı ve tuğla örgülerinden oluşmakta olup çatısı ahşaptır. Önünde altı sütun üzerine oturan geniş bir saçakla örtülmüş son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ ve sol taraflarında simetrik olarak konulmuş, iki küçük mermer mihrâb vardır. Yuvarlak kemerli harîm kapısının üstünde celî sülüs hatla yazılmış bir âyet yer almaktadır. Harîm kısmı yatay dikdörtgen planlı olup, iki sıra pencere dizisi ile aydınmaktadır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerdir. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Tavanlar ve pencere çevreleri klasik tarzda kalem işleri ile süslenmiştir. Harîm kapısının sağ ve sol taraflarında zeminden yüksek ve ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel yer almaktadır. Fevkânî mahfel altı ahşap direk üzerinde yükselmektedir. Son cemaat yerinin sağ ve sol köşelerinde iki kapı vardır. Sol taraftaki kapı ile hanımlar mahfeline sol köşedeki ise minâreye çıkmaktadır. Kaidesi kesme küfeki taşı ve tuğla örgülerinden oluşmakta olan minâresinin gövdesi kesme taştan yapılmıştır. Câminin kuzey cephesindeki avlu duvarında, Defterdâr Yokuşu üzerinde 1145/1732-33 târihli Defter Emîni Çeşmesi bulunmaktadır. Kesme taştan, klasik üslupta yapılmış olan çeşmenin sivri kemeri üzerinde dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır (Resim 39). bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 28; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 34, 276, 322; M. Baha Tanman, "Ebü'l-fazl Efendi Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 120-121; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 100

[419] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[420] Bu mısrâda vezin bozulmaktadır.

[421] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247*, vr. 171[a]-171[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 89[a]'dan ilâve edilmiştir.

Hâfiz-ı Şirâzî Dîvânı'na nazîre demiştir. Mezbûr Ebü'l-fazl Mehmed Efendi zamân-ı Sultan Süleyman Hân-ı Evvel'de defterdâr iken vefât etmiştir.

Mahallesi vardır.

5. Bostaniçi Mescidi [422] der-Kurb-i Tophâne[423]

Bânîsi Sefer Kethüdâ'dır. Tersâne kethüdâsı olmuştur. Küçük Piyâlepaşa Mahallesi'nde vâki' kendi binâ ettiği mektebi verâsında medfûndur.

Mahallesi vardır.

6. Tomtom Mescidi [424] der-Kurb-i Tophâne

Bu mescid sedd kenarında binâ olunmakla bir tarafı fevkânîdir. Bânîsi Mehmed Ağa'dır ki, **[66]** deryâ kaptanlarındandır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi merhûmun tertîb ettiği *Tezkire-i Hânendegân*'da yazdığı ilm-i mûsikîde üstâd, sâhib-i beste Tomtom Abdullah Efendi bu mescidin imâmı imiş. 1123 (1711-12) târîhinde vefât etmiştir. [Târîh-i vefâtı bu mısra'dır:

Çaldı rıhlet kûsünü hayfâ İmâm-ı Tomtom 1123 (1711-12)] [425]

---

[422] ***Bostaniçi Mescidi (Sefer Kethüdâ Câmii)***: Ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmeyen câminin bânîsi, *Hadîka*'da Sefer Kethüdâ olarak verilmiştir. Ancak vakıf kayıtlarında bânîsinin ismi Abdüllatif Efendi olarak belirtilmektedir. Giriş cephesinin üst tarafında yer alan taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesinde "Sefer Kethüdâ Câmii'nin çatısının kar sebebiyle çökmesi üzerine 1291/1874-75 yılında yenilendiği" belirtilmektedir. Avlu kapısının üstünde câminin 1970 yılında Vakıflar tarafından tâmir edildiği yazılıdır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Yamuk dikdörtgen planlı harîm kısmının sağ tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Tavanı, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîm kapısının sol tarafındaki merdivenlerle bodrum kata inilir. Burası da namaz mahalli olarak düzenlenmiştir. Kısa ve kalın bir minâresi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 13; Esra Güzel Erdoğan, "Sefer Kethüda Mescidi", *DBİst.A*, c. VI, s. 489

[423] Matbû metinde yapılan sıralamada bu câmi' başlığına baskı hatası sebebiyle 6 rakamı, daha sonra gelen Tomtom Mescidi'ne ise 7 rakamı verilmiştir. Ancak sıralamada bu câmilere 5 ve 6 rakamlarının verilmesi gerekmektedir. Bir sonra gelen Çukurcumâ Câmii'ne tekrar 7 rakamı verilmiş, dolayısıyla sıralama düzeltilmiştir.

[424] ***Tomtom Mescidi***: XVI. yy.'ın sonlarında Kaptan Mehmed Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi, çeşitli tâmirler geçirmiş ve aslî hüviyetini kaybetmiştir. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapısı üstünde 1296/1878-79 târihli, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kareye yakın yamuk planlı olan câminin altında bodrum katı vardır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câminin doğu ve batı cephelerinde kemerli, uzun, dikdörtgen pencereler açılmıştır. Kuzey cephesinde ise iki sıra pencere dizisi yer almaktadır. Dışarıdan ayrı bir girişi olan fevkânî hanımlar mahfeli, mihrâb hizasında öne doğru hafif kavisli bir çıkma yapmaktadır. Tek şerefeli minâresi çatının üzerinde yükselmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 66; *DBİst.A*, c. VIII, s. 440

[425] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 171[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 89[a]'dan ilâve edilmiştir.

Ve câmi'-i mezbûrun tahtında olan mekteb[426] topçubaşılardan Bâlî Ağa'nındır.

Câmi'-i mezbûrun minâresi ibtidâdan tahta iken sâhibe-i hayr Fatma Hâtun müceddeden tuğladan binâ etmiştir. Târîh-i rakamîsi duvarında mukayyettir: 1173 (1759-60).

Mahallesi vardır.

7. Çukurcumâ Câmii [427] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi eslâf-ı meşâyih-i İslâmiyye'den Molla Fenârî Hazretleri'[nin neslinden][428]dir. İsm-i şerîfleri Mehmed'dir. Cedleri Şemseddin Mehmed bin Hamza Hazretleri yedi yüz elli bir Saferi'l-hayrında (10 Nisan-8 Mayıs 1350) dünyâya vaz'-ı kadem buyurup, Devlet-i Aliyye'de ibtidâ şeyhülislâm ve müftîü'l-enâm ta'yîn olunmuşlardır. 833 (1429-30) târîhinde hacc-ı şerîfe teşrîf edip [*'Cennetü'l-firdevs'*] [429] 834 (1430-31) târîhinde Bursa'da rıhlet-i dâr-ı bekâ buyurdular.

Müstakimzâde merhûmun *Devhatü'l-meşâyihîn*'de beyân eylediği üzere câmi'-i mezbûrun bânîsi Muhyiddin Mehmed bin Ali bin Yûsuf Bâlî ibnü'l-Fenârî'dir. Vâlide-i muhteremeleri dahi İbn-i Cezerî'nin mahdûmları ebü'l-hayrın kerîmesidir. 948 (1541-42)'de Şeyhülislâm Kādirî Efendi inzivâlarında şeyhülislâm olmuştur. Ve saltanat-ı Süleyman Hân-ı Kadîm'de üç seneden ziyâdece hizmet-i fetvâda olup 952 (1545-46) senesinde tekāüd ihtiyâr buyurduklarında, makāmlarına Ebussuud Mehmed Efendi suûd buyurmuşlardır. [*'İzzetü'l-mevt'*] [430] 954 (1547-48) târîhinde vefât etmekle Küçük Emir İbrâhim Efendi Türbe-i Şerîf'i kurbünde medfûndurlar. Ve bunların

---

[426] ***Bâlî Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[427] ***Çukurcumâ Câmii (Muhyiddin Molla Fenârî Câmii)***: Fenârîzâde Şeyhülislâm Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1547-48) tarafından XVI. yy.'ın ilk yarısında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1823 Firuz Ağa yangınında yanmış olan câmi günümüze kadar çeşitli onarımlar görmüş ve son olarak 1967-68 yılında Vakıflar tarafından tâmir edilmiştir. Fevkânî olan câminin önünde küçük bir giriş vardır. Bu girişe iki taraftan çıkılan merdivenlerle ulaşılır. Bu girişten ahşap ve kapalı son cemaat yerine geçilir. Son cemaat yerinin sol tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Mahfel, mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Kare planlı olan câminin duvarları taş ve tuğladan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Ahşap olan tavanında çıtalarla oluşturulan geometrik süslemeler yer almaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Vaaz kürsüsü ve minberi ahşaptır. Câmi uzun, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Minâresinin üstü sıvalıdır. Önceleri bitişiğinde bulunan mektebi günümüze ulaşmamıştır. Câminin karşısında 1144/1731-32 târihli Ömer Ağa Çeşmesi vardır. Kalsik üskupta, kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 27; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 289; N. Esra Dişören, "Çukurcuma Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 539; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 60-61

[428] Bilgi yanlışını düzeltmek için tarafımızdan ilâve edilmiştir. Çünkü bu câminin bânîsi olan Molla Fenârî denmekle meşhûr zât, ilk Osmanlı Şeyhülislâmı olan Şemseddin b. Hamza Hazretleri (ö. 834/1430-31) değil, torunu Alâeddin Ali b. Yusûf Bâlî'nin oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1548)'dir. Geniş bilgi için bkz., Mehmet İpşirli, "Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi", *DİA*, c. XII, s. 339-340; Necdet Sakaoğlu, "Fenarîzâdeler", *DBİst.A*, c. III, s. 278-279

[429] *Cennetü'l-firdevs: Es'ad Efendi 2248*, vr. 89[b]'den ilâve edilmiştir.

[430] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 172[a]'dan ilâve edilmiştir.

pederi Alâeddin Ali ibn-i Yûsuf Bâlî 900 (1494-95) senesi Rumeli kazaskeri olup 903 (1497-98) senesinde vefât etmiştir. Ve büyük pederleri mezkûr Yûsuf Bâlî ibnü'l-Fenârî Bursa kadısı iken 846 (1442-43)'da vefât etmiştir. Bunların dahi pederi Şemseddin Mehmed bin Hamza'dır.

Ve Muhyiddin Efendi'nin pederinin ammîleri Ahmed Paşa'dır ki, Divanyolu'nda Vâlide Hamamı ittisâlinde mescidi[431] vardır.

Ve mevlânâ-yı **[67]** mezbûr [Alâeddin Ali bin Yûsuf Bâlî][432]'nin bir oğlu dahi Mehmed Şâh Fenârî'dir ki, 925 (1519-20) senesi Kostantınıyye'ye kadı olup ve yine târîh-i mezbûrda Anadolu'ya nakl ve yine sene-i mezbûrede Rumeli'ne nakl ve 929 (1522-23) senesinde bi'l-fiil kazasker olup yine sene-i mezbûrede dâr-ı ukbâya azîmet etmiştir. ***'Gittin ey Şâh Efendi eyvâh'*** 929 (1522-23) vefâtına târih vâki'olmuştur.

Mûmâileyh Muhyiddin Mehmed b. Ali'nin Terceme-i Hâli

Medrese-i semâniyenin biriyle tevkîr olunduktan sonra 925 (1519) senesinde Edirne ve bir sene mürûrunda İstanbul kazâsı tevcîh olunup 929 (1522-23) târîhinde Anadolu sadâreti ve yine sene-i mezbûrede (1522-23) Molla Abdülvâsi'[433] fevtinde Rumeli sadâreti bunlara tevcîh olunup müddet-i sadâretleri; bir rivâyette on beş sene mikdârıdır ve rivâyet-i uhrâ üzere sekiz seneden ziyâdecedir. Ba'dehû zikri mürûr ettiği üzere 948 (1541-42) senesinde şeyhülislâm olmuşlardır. Hem Rumeli sadâretinde ve hem meşîhatte Ebussuud Mehmed Efendi Hazretleri sâhib-i terceme cenâblarına halef olmuşlardır.

Câmi'-i mezbûrun mahallesi vardır.

8. Ekmekçibaşı Mescidi [434] der-Kurb-i Tophâne

Bânîsi Ali Ağa'dır ki, kendi dahi onda medfûndur. Mahallesi vardır.

---

[431] Çatalçeşme Mescidi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 78

[432] *Şemseddin Mehmed bin Hamza: Alâeddin Ali bin Yûsuf Bâlî* olarak düzeltilmiştir. bkz., Necdet Sakaoğlu, "Fenarîzâdeler", *DBİst.A*, c. III, s. 278-279

[433] *Abdülvâsi'*: kelimenin yazılışında *be* harfinin noktası eksiktir.

[434] ***Ekmekçibaşı Mescidi***: Ekmekçibaşı Ali Ağa tarafından yaptırılan mescid, 1942 yılında harâb bir hâle gelmiş ve uzun süre bu durumda kaldıktan sonra Beyoğlu Müftülüğü ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yeniden yaptırılarak 1991 yılında ibadete açılmıştır. Meyilli bir arazi üzerinde yer alan câminin altında bodrum katı vardır. Kuzey cephesindeki iki taraflı yüksek merdivenlerle ahşap çatı ile örtülü küçük giriş kısmına çıkılır. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dış cepheleri ahşap ile kaplanmıştır. Son cemaat yeri yoktur. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanan câminin sol tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Mihrâbı son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tavanı ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Mihrâb duvarı önündeki küçük hazîresinde Ali Ağa'nın kabri vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 21, 33n

9. Kādirîhâne Mescidi [435] der-Kurb-i Tophâne

Bu mescid tekkedir. Fi'l-asl kiliseden münkalib olmakla hâlâ binâsı kilise resmi üzeredir. Tosyalı eş-Şeyh İsmâil Rûmî Hazretleri vatan-ı aslîsinden İstanbul'a geldikten sonra tekke-i mezbûru binâ ve ihyâ eylemiştir. İrtihâl-i dâr-ı bekā eyledikte bu târîhi söylemişlerdir:

Kıldı İsmâil Efendi nakl-i gülzâr-ı cenân 1053 [436] ***(1643-44)***

Tekke-i mezbûrda türbe-i mahsûsada medfûnlardır. Ve bu dergâhından mâ-adâ Edirne'de ve Bursa'da ve Tosya'da ve mahall-i sâirede ve'l-hâsıl ***'Evliyâ'*** adedince kırk sekiz mahalde tekkesi vardır.

---

[435] ***Kādirîhâne Tekkesi ve Mescidi***: Tosyalı Şeyh İsmâil Rûmî Efendi (ö. 1053/1643-44) tarafından XVII. yy.'ın ilk yarısında kilise arsası üzerine yaptırılan tekke, 1178/1765 Tophâne yangınında yanmış ve III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında Binâ Emîni Yenişehirli Osman Efendi tarafından yenilenmiştir. Tekke 1238/1823 yılındaki büyük Tophâne yangınında yeniden yanmış ve bu defa II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yenilenmiştir. II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) zamanında 1311/1894 yılında da ihyâ edilmiş olan tekke, Cumhuriyet döneminde de çeşitli tâmirler görmüştür. Geniş avlu duvarları içinde yer alan mescid ve tekke birimleri meyilli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Son zamanlara kadar gâyet bakımlı bir durumda olan câmi-tevhidhâne 2 Nisan 1997 Çarşamba günü çıkan bir yangında, cümle kapısını izleyen basamaklı yolun sonunda yer alan câmi-tevhidhâne ve yan tarafındaki tekkenin diğer birimleri yanmıştır. Geriye cümle kapısı, tek şerefeli olarak kesme taştan yapılmış olan minâresi, türbe, hazîre ve harem dâiresi kalabilmiştir (Resim 40-41). Dikdörtgen planlı olan mescidin duvarları kârgir, çatısı ahşap idi. Yanmış olan bölümler şu anda harâbe halindedir. Cümle kapısını izleyen basamaklı yolun sonunda sağ tarafta, tekkenin harem bölümü yer almaktadır. Kesme taştan yapılmış, yuvarlak kemerli cümle kapısının üzerinde yer alan manzûm kitâbe, II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) dönemindeki tâmire âittir. 1312/1894 târihli, taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbenin ortasında II. Abdülhamîd'in tuğrası yer almaktadır. Tekkenin girişinde cümle kapısının sağ tarafında Topçubaşı İsmâil Ağa (ö. 1152/1739-40) tarafından yaptırılan 1144/1731-32 târihli bir çeşme vardır (Resim 40). Bu çeşmenin suyu I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) annesi Sâliha Sultan (ö. 1152/1739) tarafından getirtildiği için, çeşme daha çok Sâliha Sultan Çeşmesi olarak bilinmektedir. Çeşmenin üzerinde yer alan 1144/1731-32 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs Türkçe inşâ kitâbesi "Hocazâde" diye tanınan Seyyid Ahmed Efendi'ye (ö. 1166/1752) âittir. Cümle kapısını izleyen basamaklı yolun solunda hazîre duvarı üzerinde yanyana iki kitâbe vardır. Bunlardan en soldaki 1144/1731-32 târihli olan Seyyid Vehbî'nin kaleme aldığı dört satırlık, celî sülüs kitâbe, İsmâil Ağa Çeşmesi'nin inşâ kitâbesidir. 1239/1823-24 târihli altı satırlık, celî ta'lik diğer kitâbe ise, tekkenin II. Mahmûd (hd. 1808-1839) dönemindeki yenilenmesine âittir. Bu kitâbenin üstünde II. Mahmûd'un tuğrası da yer almaktadır. Bundan sonra harem dâiresi ve İsmâil Rûmî Türbesi ile hazîre yer almaktadır. Kafeslerle çevrilmiş olan türbesinin üst tarafında, kendisini medheden celî ta'lik bir beyit yazılıdır. Ayrıca hazîre duvarı üzerinde de İsmâil Rûmî Efendi'ye ithâf edilmiş celî sülüs bir beyit yer almaktadır. Hazîresinde tarikat şeyhlerinin ve müntesiblerinin mezarları vardır. Güzel mezartaşlarının bulunduğu hazîrede, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin celî sülüs mezartaşı içlerinde en güzeli olup talebesi Muhsinzâde Abdullah Efendi tarafından yazılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi II*, s. 84-85; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 33-34; M. Baha Tanman, "Kadirîhâne Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 427-428; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 63-67; H. Örcün Barışta, *Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, s. 25-50; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 120-122; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 150

[436] *1053*: Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1043*'ü vermektedir. *Es'ad Efendi 2248*, vr. 89[b]'de ise târih *1041* olarak verilmiştir.

Bu tekkenin ibtidâdan minâresi olmayıp devr-i Mustafa Hân-ı Sâlis'te yanmazdan evvel sipahiler ağası olan Mehmed Ağa bir minâre yaptırmıştır. Ağa-yı mezbûr, Dolmabahçe İskelesi'nde vâki' sebili dâhilinde medfûndur. Şeyh-i mûmâileyh **[68]** hazretlerinin vefâtından sonra yerine Şerîf-i Evvel Halil Efendi post-nişîn olmuştur. Ve on bir sene mikdârı meşîhat ettikten sonra vefât edip tekke-i mezbûrda defnolunmuştur fî 1064 (1653-54). Ve onun yerine mahdûmları kudâttan Mehmed Efendi şeyh olmuştur. Mûmâileyhin Sarây-ı Cedîd'de hocalığı dahi vardır. Devr-i Mehmed Hân-ı Râbi'de vukū' bulan fetretlerden Siyavuş Paşa Vak'ası'nda kendi mansıbı olan Seydişehri nâm mahalle firâr etmekle onda vefât etmiştir 1099 (1687-88). Ve yerine oğlu Şerîf-i Sânî Abdurrahman Efendi şeyh olmuştur ki, Ümmü Sinanzâde Hasan Efendi'ye dahi dâmad olup ve onlardan tahsîl-i ulûm ve tekmîl-i sülûk etmekle hilâfetleriyle dahi şeref-yâb olmuşlardır. 1123 (1711-12) senesi leyle-i mevlûd-i şerîfte bunlar dahi rıhlet-i dâr-ı bekā etmekle dergâh-ı mezbûra defnolundular. [Vefât-ı târîhi budur:

Eyledi azm-i bekā ya Hû deyip rûh-i şerîf 1123] [437] ***(1711-12)***

Yerine büyük oğlu Hüseyin Efendi şeyh olup üç sene mürûrunda vefât etmiştir fî 1126 (1714-15). Bu dahi pederi yanında medfûndur. Ve bunun yerine birâderi Halil Efendi şeyh olup ba'dehû hacc-ı şerîfe azîmet etmekle Medîne-i Münevvere'de intikāl eylemiştir. Vefâtına bu târîhi demişlerdir:

Olup mısra'-ı evvel sâde âhar cevherî Hâfız [438]
[İki mısra'la eylerler iki] [439] *târîhi nev-inşâ]*

Göçüp rûh-i şerîf-i bâ-sürûrî şehr-i Bathâ'da
Halil bin eş-Şerîf'e hücre-i firdevs ola me'vâ
1145 (1732-33)

Bunun müddet-i meşîhati on dokuz sene mikdârıdır. Ve bu Halil Efendi'nin iki tane mahdûmları kalmakla tekke-i mezbûr ikisine birden tevcîh olunmuştur ki; birinin ismi es-Seyyid Mehmed ve birinin Seyyid Ahmed'dir.

Bânî-i tekke-i müşârünileyh eş-Şeyh İsmâil Rûmî Hazretleri'nin karîbinde Eşrefzâdelerden Bursevî eş-Şeyh Ahmed İzzî Efendi medfûndur ki, müsâfereten Âsitâne'de sâkin iken 1152 (1739-40) senesi leyle-i berâtında vefât etmekle ertesi gün mahall-i mezkûrda defîn-i hâk-i ıtr-nâk olmuşlardır. Vefâtına Bahâyîzâde Rahmî **[69]** Efendi'nin söylediği târihtir ki, seng-i mezârına kaydolunmuştur:

Göçtü Eşrefzâde İzzeddin Efendi kutb iken [1152] (1739-40)

---

[437] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2248,* vr. 89[b]'den ilâve edilmiştir.
[438] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[439] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 89[b]'den değiştirilmiştir. Bu bölüm matbû metinde '*İki mısra'larını eyledim*' şeklindedir.

Merhûm-i müşârünileyhin *Tefsîr-i Şerîf*'i ve müretteb bir *Dîvân*'ı vardır.

Tekke-i mezbûr kapısı ittisâlinde vâki' çeşmenin[440] bânîsi Topçubaşı İsmâil Ağa'dır ki, devr-i Mahmûd Hânî'de Belgrad'a sefer oldukta orada vefât etmiştir fî 1152 (1739-40). Tekke civârında bir mektebi[441] ile Defterdâr Yokuşu başında bir çeşmesi[442] vardır [ki hânesi mukābilindedir].[443]

Bin yüz yetmiş sekiz senesi Şevvâl-i şerîfinin on yedinci günü (9 Nisan 1765) Tophâne kurbünde vâki' Surre Emîni Maktûl Hasan Ağa'nın hânesinden zuhûr eden âteş on beş saat mümtedd olarak nice mahaller hâkle yeksân olduğu sırada, tekke-i mezbûr ile Galata Mevlevîhânesi dahi muhterik olmuş idi. İki gün sonra Cihangir'de dahi harîk zuhur edip on saat mikdârı bu dahi mümtedd olmuştur. Ba'dehû Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin himmet-i şâhâneleriyle ricâl-i devletinden Yenişehirli Osman Efendi binâ emîni nasbolunarak tekke-i mezkûr ile mevlevîhânenin tecdîdine mübâşeret olunup, bin yüz yetmiş dokuz senesi Şâbân-ı şerîfinde (13 Ocak-10 Şubat 1766) ikisi dahi tekmîl olunmuştur.

Ba'dehû bin iki yüz otuz sekiz senesi Cemâziyelâhiresinin on ikinci günü (24 Şubat 1823) zuhûr eden Tophâne harîk-i kebîrinde dahi Kādirîhâne-i mezbûr yine muhterik olmakla pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân Efendimiz Hazretleri yine tecdîd olunmasını emr ü fermân buyurmalarıyla Mi'mâr Ağa ma'rifetiyle müceddeden binâ ve ihyâ olunmuştur fî 1239 (1823-24).

[Mahallesi vardır].[444]

---

[440] ***Sâliha Sultan Çeşmesi***: Kâdirîler Yokuşun'da Kâdirîhâne Tekkesi'nin girişinde avlu kapısının sağ tarafında bu çeşme, Topçubaşı İsmâil Ağa (ö. 1152/1739-40) tarafından 1144/1731-32 yılında yaptırılmıştır. Çeşmenin suyu I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) annesi Sâliha Sultan (ö. 1152/1739) tarafından getirtildiği için çeşme daha çok Sâliha Sultan Çeşmesi olarak bilinmektedir. Çeşmenin üzerinde yer alan taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi Hocazâde diye tanınan Seyyid Ahmed Efendi'ye (ö. 1166/1752) âittir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 63-65; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 65; H. Örcün Barışta, *Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, s. 25-50; M. Baha Tanman, "Sâliha Sultan Çeşmesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 427-428; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 150

[441] ***İsmâil Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[442] ***İsmâil Ağa Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[443] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 90[a]'dan ilâve edilmiştir

[444] Kādirihâne Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2248,* vr. 90[a]'da belirtilmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

10. Firuz Ağa Mescidi [445] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Saray Ağası Firuz Ağa'dır. Merkadi nâ-ma'lûmdur. Minberini Sâhibetü'l-hayrât Emine Hâtun vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

11. Rast Mehmed Ağa Mescidi [446] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bu mescid fevkânîdir. Bânîsi erbâb-ı maâriften Sipahizâde Mehmed Ağa'dır. Kabri dahi ondadır. Târîh-i seng-i mezârı olan beyit budur:

Târîhtir vefâtına bu mısra' et duâ [447]
Gülzâr-ı cennet eyle makām-ı Mehemmedi
1040 (1630-31)

Ba'de-zaman hemşiresi Fatma Hâtun kendi malından on beş hâne müsakkafât mescide zamm edip, imâmına ve müezzinine birer hâne meşrûta kılmıştır. Vakfiyesi tescîlinin târîhi ***'Safâ-bahşâ'*** [1074] [448] (1663-64)'tir. Kendi dahi onda medfûnedir.

Ve kurbünde olan hamamın[449] bânîsi Atîk Ya'kūb Ağa'dır. Ağa-yı mezbûr bâbü's-saâde ağası dahi olmuştur. Ve İstanbul'da Samatya kurbünde ma'rûf Ağa

---

[445] ***Firuz Ağa Mescidi***: Saray ağalarından Firuz Ağa tarafından yaptırılmış olan câminin inşâ târihi ve bânîsinin mezarı bilinmemektedir. 1238/1823 yılındaki büyük Tophâne yangınında yanmış olan câmi, 1239/1823 yılında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yeniden yaptırılmıştır. Fevkânî ve iki katlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altında dükkânlar vardır. Binânın sağ ve sol taraflarındaki yüksek basamaklı merdivenlerle câminin dikdörtgen planlı, kapalı son cemaat yerine çıkılır. Kuzeydoğu cephesi üzerindeki kapısı üzerinde Şâir Lebîb'in kaleme aldığı 1239/1823-24 târihli, taşa hakkedilmiş, sekiz satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin üstünde II. Mahmûd'un tuğrası da vardır. Yatay dikdörtgen planlı olan câminin cephelerinde yuvarlak kemerli, ince uzun pencereler açılmıştır. Harîmin sağ tarafında zeminden yüksek bir mahfel ile üstünde fevkânî hanımlar mahfeli yer almaktadır. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbında perde motifi yer almaktadır. Minberi ahşaptır. Ahşap tavanı çıtalarla dikdörtgenlere bölünmüştür. Câminin içi barok tarzı kalem işleri ile süslenmiştir. Kesme taştan yapılmış minâresi câminin batısındadır. *Hadîka*'nın birinci cildinde, karşısında Silahdâr Bıyıklı Mustafa Paşa tarafından yaptırılan bir çeşme olduğu kaydedilmektedir ki, bugün mevcut değildir. 1045/1635-36 târihli olan çeşmenin Cevrî tarafından kaleme alınan kitâbe metnini, Ayvansarâyî *Mecmûa-i Tevârih*'te kaydetmiştir. bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 35; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 383; Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952, s. 404; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 24; İ. Aydın Yüksel, "Firuz Ağa Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 321

[446] ***Rast Mehmed Ağa Mescidi***: Sipahizâde Mehmed Ağa (ö. 1040/1630-31) tarafından XVII.yy.'da yaptırılmış olan câmi yanmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 54, 98n

[447] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

[448] *1075: 1074* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 90 [a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü *"Safâ bahşâ"* ibâresinin ebced hesabına göre değeri *1074*'tür.

[449] ***Ağa Hamamı***: Bâbüssaâde Ağası Yâkub Ağa tarafından 969/1562 yılında Galatasaray Lisesi civârında yaptırılan hamam, hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 394, 404; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 14-17

Hamamı dahi onundur. Harâmîderesi'nde bir mescidi dahi vardır. [Bu hamamların icârâtı Üsküdar kurbünde vâki' Fenerbahçesi'nde olan garın masârıfına yakın olunmuştur. Âhar yerde dahi vardır].[450]

Gāliba mahallesi dahi vardır.

12. Kuloğlu Mescidi [451] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Kuloğlu Câmeşûycubaşı Mustafa Bey'dir ki, merkadi dahi ondadır. Vakfiye kaydının târîhi *'A'zam'* lafzı vâki' olmuştur: 1011 (1602-03). Ve yine onda medfûne olan Muammere Hâtun dahi vakf-ı mezbûru itmâma sa'yedip mescidin ve minâresinin şem'ini ve revganını vakf ile ihyâ eylemiştir.

Ve karîbinde olan mektebin[452] bânîsi Kîlârî el-Hâcc Ferhad Ağa'dır ki, onda medfûndur.

Mahallesi vardır.

13. Yenimahalle Mescidi [453] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Kâtib Mustafa Efendi'dir ki karîbinde vâki' câmiin bânîsi olan Şeyhü'l-harem Hüseyin Ağa'nın hizmet-i kitâbetinde olmuştur. Ve Ağa-yı mezbûr Medîne-i Münevvere'de vefât etmiştir. Ve sâhib-i câmi' Mustafa Efendi'nin kabri, Firuz Ağa Câmii mukābilinde köşede kendi binâ eylediği fevkānî mektebin tahtındadır.

Mahallesi vardır.

---

[450] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 90[a]'dan ilâve edilmiştir.

[451] ***Kuloğlu Mescidi***: Çamaşırcıbaşı Kuloğlu Mustafa Bey tarafından 1011/1602-03 yılında yaptırılmış olan câmi XIX. yy.'ın sonlarında harâb bir durumda iken, yanında bulunan Hacı Ferhad Ağa'nın yaptırdığı sıbyan mektebi ile birlikte yıktırılmış ve yerine Üçüncü Vakıf Han yaptırılmıştır. Yıkılan câminin yerine 1331/1913 yılında Kuloğlu Mustafa Bey'in Bostancı'daki vakıf arsası üzerine Mimar Kemâleddin Bey'e Bostancı Câmii yaptırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 13; Hakan Arlı, "Bostancı Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 304-305; Yıldırım Yavuz, "Üçüncü Vakıf Hanı", *DBİst.A*, c. VII, s. 334-335

[452] ***Ferhad Ağa Sıbyan Mektebi***: XIX. yy.'ın sonlarında Kuloğlu Câmii ile birlikte yıktırılmış ve yerine Üçüncü Vakıf Han yaptırılmıştır.

[453] ***Yenimahalle Mescidi***: Kâtib Mustafa Çelebi tarafından yaptırılmış olan ve *Kâtib Mustafa Çelebi Mescidi* de denilen bu mescid önce kadro harici bırakılmış, sonra arsası satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 71, 129n

14. Sakabaşı Mescidi [454] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Baba Şemseddin'dir. Sakabaşı olup ba'dehû hac avdetinde Şam'da vefât eylemiştir. Tâk-ı dergâhında olan Fârisî târih içinde ***'Feyyâz-ı Hak'*** terkîbi itmâm-ı binâya târihtir: 999 (1590-91).

Mukābilinde vâki' Gülşenîhâne Sadr-ı A'zam Dâmad İbrâhim Paşa'nın iânesiyle binâ olunup, Tatar Hasan Efendi –ki Edirne'de kâin şeyhi Sezâyî Hazretleri'nin dervişânından Câbî Dede **[71]** denmekle ma'rûf ve meşhûrdur– Âsitâne-i Aliyye'ye gelip ve şeyh-i mezbûr hazretleri dahi Der-aliyye'yi teşrîf buyurduklarında mûmâileyhi halîfe nasbetmekle zâviye-i mezbûreye iclâs eylemiştir. Ba'dehû mûmâileyh [***'Safer-i hayr'***] [455] 1180 târîhi Saferinde (9 Temmuz-6 Ağustos 1766) vefât edip mihrâbı karîbinde ıyâli ile bir türbede medfûndurlar.

Mahallesi vardır.

15. Sormagir Câmii [456] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Çeşmî Hüseyin Efendi'dir. Ser-kâtiblikten çerâğ olmuştur. Sormagir Çarsısı nâm mahalde rü'yasında gösterdikleri vech üzere, işbu câmi'-i şerîfi binâ edip müstakil su dahi götürmüştür. Câmi'-i şerîf ***'Şeref-i istikmâl'*** 1132 (1719-20) târîhinde hitâma resîde olmuştur.

Mezbûr Hüseyin Efendi, câmii tekmîlinden sonra hemân ahd-i karîbde surre emîni olup avdet-i hacc-ı şerîfte vefât eylemiştir. Ve hattât-ı be-nâm Hâfız Osman Efendi merhûmun me'zûnlarından olmakla, kendi hattıyla bir mushaf-ı şerîf yazıp câmiinde devirhânlara vakf eylemiştir. Gözleri güzelce olduğundan Çeşmî lakabıyla mülakkab olmuştur.

Mahallesi vardır.

---

[454] ***Sakabaşı Mescidi ve Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi***: Baba Şemseddin tarafından 999/1590-91 yılında yaptırılmış olan Sakabaşı Mescidi, çıkan bir yangında karşısındaki Gülşenîhâne olarak bilinen Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi ile birlikte yanmıştır. Kadro hârici bırakılan câminin ve tekkenin yeri 1936-37 yılında satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 57, 99n; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 590; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 174; M. Baha Tanman, "Gülşenîlik", *DBİst.A*, c. III, s. 442

[455] *Safer-i hayr*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 90[b]'den ilâve edilmiştir

[456] ***Sormagir Câmii***: Hâfız Osman Efendi'nin talebelerinden Hattat Çeşmî Hüseyin Efendi tarafından 1132/1719-20 yılında yaptırılmış olan câmiden bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60, 108n

16. Sirkecibaşı Mescidi [457] der-Kurb-i Tophâne-i Âmire

Bânîsi Ser-sirkeciyân Mustafa Ağa'dır. Kabri dahi ondadır. Minberini devr-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis'te, Arpa Emîni Ali Ağa vaz' eylemiştir. [Üsküdar'da Dedeler kurbünde 1184 (1770-71) târîhinde medfûndur].[458]

Bu mescidin imâmlarından Şeyhü'l-kurrâ el-Hâcc Süleyman Efendi onda medfûndur. Târîh-i vefâtı 1168 (1754-55)'dir.

Mahallesi vardır.

17. Topçu Odaları Mescidi [459]

Bânîsi Topçubaşı el-Hâcc Ali Ağa'dır. Mescid-i mezbûrun karîbinde yirmi adet müteehhil[460] odaları binâ edip utekāsına taksîm ile vakfını ihyâ eylemiştir. Vakfiyesinin târîhi 1086 (1675-76) senesindedir. Rumeli seferlerinden birinde vefât eylemiştir. Nâzırları topçubaşılardan[461] olur. Mescid-i mezbûr Cihangir'e karîbdir.

Mahallesi yoktur.

---

[457] ***Sirkecibaşı Mescidi***: Sirkecibaşı Mustafa Ağa ve Hatice Hâtun tarafından yaptırılmış olan ahşap câmi, Cumhuriyet döneminde kadro hârici bırakılarak harâb olmuş ve 1383/1963 yılında halk yardımıyla yenilenmiştir. Tahsin Öz câminin XVIII. yy.'da yaptırıldığını belirtirken, câminin kapısında ilk yapılış târihi olarak 1082/1671-72 yılı gösterilmektedir. Mimârî bir özelliği kalmayan câmi, bir avlu içinde yer almaktadır. Yuvarlak kemerli cümle kapısının karşısında, minâre kaidesi üzerine 1211/1796-97 târihli tâmir kitâbesi yerleştirilmiştir. Taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesinin üzerinde III. Selim'in (hd. 1789-1807) tuğrası yer almaktadır. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Harîmimn duvarları, mihrâbı ve minberi Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Küçük bir hazîresi vardır. Câminin karşısında 1227/1812-13 târihli Paşa Baba Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin kitâbesi çıkarılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60; *DBİst.A*, c. VIII, s. 400; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 172-173

[458] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 90[b]'den ilâve edilmiştir.

[459] ***Topçu Odaları Mescidi***: Topçubaşı Hacı Ali Ağa tarafından 1086/1675-76 yılında yaptırılan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 66, 117n

[460] *müteehhil:* Kelimenin yazılışında, *te* harfinin bir noktası eksiktir.

[461] *topçubaşılardan*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 174[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 90[b]'de *topçubaşı ağalarından* şeklinde verilmiştir.

18. Cihangir Câmii [462] [72]

Bânîsi Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm Hazretleri'dir. Şehzâde-i civan-bahtları Sultan Cihangir rûhîçün binâ eylemiştir. Târîh-i binâsı budur: 967 (1559-60). Şehzâde-i müşârünileyhin vefâtı Halep'te vukū' bulup, ba'dehû Âsitâne-i Aliyye'ye na'şı irsâl olunmakla, birâder-i ekberleri Şehzâde Sultan Mehmed rûhîçün binâ olunan Şehzâde Câmi'-i Şerîfi kurbünde vâki' birâder-i müşârünileyhin türbesinde medfûndur fî 960 (1552-53). Bu mısra' târîh-i vefâtlarıdır:

Firdevs ede makām-ı Cihangîr'i ol Celîl [960] (1552-53)

Şehzâde-i müşârünileyh pederleri Sultan Süleyman Hân-ı Gāzî Hazretleri ile Acem seferine gitmek üzere iken, ekber-i şâhzâdegân olan Amasya Valisi Şehzâde Sultan Mustafa 960 senesi Ramazân-ı şerîfinde (11 Ağustos-9 Eylül 1553) peder-i

---

[462] ***Cihangir Câmii ve Tekkesi***: Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) tarafından oğlu Şehzâde Cihangir için, günümüze ulaşmayan sıbyan mektebi ile birlikte 967/1559 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmış olan câmi, beş defa yangın geçirmiş ve tâmir edilmiş, en son II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) zamanında 1889/1307 yılında yeniden yaptırılmıştır. XVII. yy.'ın ilk yarısında Şeyh Hasan Burhâneddin Efendi tarafından câmiye tekke bölümleri de ilâve edilmiştir. Ancak tekke birimlerinin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Meyilli bir arazi üzerinde yer alan câmi, kare planlı ve tek kubbeli olup, avlu içinde ve kârgir olarak inşâ edilmiştir. 14 m. çapındaki kubbesi dört büyük kemer üzerine oturtulmuş, köşelerde ağırlık kuleleriyle desteklenmiştir. Önünde üç bölümlü kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin iki ucunda birer şerefeli iki minâresi bulunmaktadır. Câminin kapısında Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî'nin hattıyla yazılmış olan 1307/1889 târihli, taşa hakkedilmiş, yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Kitâbenin üstünde II. Abdülhamîd'in tuğrası da yer almaktadır. Harîm kapısının iki tarafında zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel yer almaktadır. Sol taraftaki merdivenlerle çıkılan üst kat mahfeli mihrâb hizasında öne doğru yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklinde olup perde motifi yer almaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câminin içi barok üslupta kalem işleri ile tezyîn edilmiştir. Câminin içinde 1285-1307/1868-1890 yılları arasında Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Sâmi Efendi, Muhammed Fehmi, Mustafa Râkım, Hasan Rıza Efendi, Şevki Efendi ve Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî gibi devrin büyük hattatlarının yazdığı celî sülüs ve celî ta'lik levhalar vardır (Resim 42-43). Mihrâbın sağ tarafında köşede Cihangir Tekkesi'nin şeyh silsilesini ihtivâ eden Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî'nin celî ta'lik bir levhası asılıdır. Avlunun batısında hazîresi vardır. Hazîrede pek çok mezar ile birlikte Şeyh Hasan Burhâneddin Efendi'nin türbesi de yer almaktadır. Hazîre kapısının sol tarafında 1312/1894-95 yılında Âdile Sultan tarafından açtırılan kuyu ile 1318/1900-01 târihinde Osman Paşa tarafından yaptırılan mermer bir şadırvan ve tulumba vardır. Şadırvan, tulumba ve kuyunun taşa hakkedilmiş, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbeleri vardır. Ayrıca hazîrenin karşı tarafında avlunun kuzeyinde Hacı Hüseyin isimli bir kişi tarafından yaptırılan sarnıç vardır. Sarnıcın üzerinde 1120/1708-09 târihi görülmektedir. Câminin giriş kapısının karşı tarafında avlu duvarında câminin taştan yapılmış bir maketi vardır. Câminin dışında avlu duvarında Silahdâr Bıyıklı Mustafa Paşa tarafından yaptırılan sivri kemerli kitâbesiz bir çeşme yer almaktadır. Ayvansarâyî *Mecmûa-i Tevârih*'te, çeşmenin Cevrî tarafından kaleme alınan 1048/1638-39 târihli manzûm kitâbesini kaydetmiştir. *Hadîka*'nın birinci cildinde ise çeşmenin inşâ târihini 1049/1639-40 olarak vermiştir. Câmi ve tekke hakkında geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 35; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 152; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 165-166; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 16; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 112; Ara Altun, "Cihangir Câmii", *DİA*, c. VII, s. 539-540; Hakan Arlı, "Cihangir Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 431-433; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 27; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 74; M. Baha Tanman, "Cihangir Tekkesi", *DBİst.A*, c. II, s. 433; A. Bilgin Turnalı, "Cihangir Tekkesi", *DİA*, c. VII, s. 540

vâlâ-şânını istikbâl kasdıyla Erikli kurbünde Aköyük nâm mahalle geldikte, sadr-ı a'zam bulunan Rüstem Paşa'nın gadr u ihânetiyle dûçâr-ı gazab-ı pâdişâhî olarak rütbe-i şehâdeti ihrâz etmekle, na'şı Bursa'da cedd-i büzürgüvârları Sultan Murad civârında defnolunduktan sonra, müşârünileyh Şehzâde Cihangir dahi Halebü'ş-şehbâ'ya vusullerinden bir mâh mürûrunda intikāl-i dâr-ı bekā etmişlerdir. Târîh-i velâdetleri 937 (1530-31)'dir. Sinn-i saâdetleri yirmi dörde karîbdir –rahimehümullâh–.

Ve câmi'-i şerîfin mahfel-i hümâyûnu ve mekteb-i sıbyânı[463] vardır. Ve avlusunun bir tarafında zâviye olup ba'dehû muhterik olmuştur. Zâviye-i mezbûrede ibtidâ şeyh olan Cihangirî Hasan Efendi denmekle ma'rûf bir zât imiş. Hîn-i intikālinde câmi'-i şerîf kurbünde defnolunmuştur. Târîh-i vefâtı budur:

Oldu Hasan Efendi cennette de Cihangîr 1074 (1663)

Mûmâileyh Cihangîrî Hasan Burhâneddin Efendi, Harput Karası'ndan Pürçih nâm mahalde 970 (1562-63) târîhinde tevellüd edip, sinn-i bülûğa vusûlünde Bursa'ya hicret ve 1000 (1591-92) târîhinde Şeyh Ramazan Efendi'nin üçüncü halîfesi olan Ya'kūb Halvetî'den ahz-ı hilâfet edip 1068 (1657-58) senesi Bursa'ya Celâlî istîlâsında şeyhi ile İstanbul'a gelip Baba Haydar Nakşibendî Zâviyesi'nde **[73]** ikāmet üzere iken Cihangir Câmii'ne bir zâviye binâ ederek derûnunda uzlet-güzîn iken 1074 senesi Rebî'ülâhirinin yirmi üçüncü Sebt gecesi (24 Kasım 1663 Cumartesi) irtihâl-i dâr-ı bekā etmekle onda defnolundu. Şuarâ-yı zamânesinden Rüşdî târîh-i fevtini bu gûne edâ eylemiştir:

Olmasa bir eksiği târîh-i kâmil fevtine [464]
Rüşdiyâ olur idi 'Kad mâte mevle'l-ârifîn' [1074] (1663)

Sinni doksana karîb imiş –rahimehüllâhu teâlâ–. Ve yerine şeyh olan, halîfesi olup kendinin hem âzâd-gerdesi ve hem dâmadıdır. İsmi Fethullah Efendi'dir. Bu dahi 1115 (1703-04) târîhinde vefât edip şeyhi yanında medfûndur.

Cihangir Câmi'-i Şerîfi ibtidâ binasından beri üç-dört def'a muhterik olmuştur. Evvelâ 1132 Şevvalinde (6 Ağustos-3 Eylül 1720) ve birisi dahi 1238 Cemâziyelâhiresinin on ikinci gününde (24 Şubat 1823) vukū' bulan Tophâne harîk-i kebîrinde muhterik olmuştur. İşbu ihtirâkinde Sadr-ı A'zam Silahdâr Ali Paşa müceddeden binâ ve tevsî' etmiştir. Evvelki binâsı dört köşe, sivri ahşaptan kubbe olup üzeri kurşun pûşîdeli olarak, ancak etrâfı kârgir duvar idi. Ve tarafeyn-i cenâhları dahi olmayıp yalnız arka tarafında biraz avlusu var idi. Lâkin bu def'adaki binası gayet müzeyyen ve ahşap, müdevver kubbe ve tarafeyn-i cenâhları ve etrâf-ı erbaası mikdar-ı kifâye meydan olup ve parmaklıklar dahi ihdâs olunup müceddeden bir minâre dahi binâ olundu. Müşârünileyh paşanın azline karîb resîde-i hitâm olmuştur. Müşârünileyhin azli 1239 Rebîülâhirinin onuncu gününde (14 Aralık 1823) vâki' olmuştur.

---

[463] ***Cihangir Sıbyan Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.
[464] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Câmi'-i mezkûrun mahallesi dahi vardır.

19. Akarca Mescidi [465] der-Kurb-i Câmii Cihangir

Zâviyedir. Bânîsi Kalyoncular Defterdârı İlyas Efendi'dir. Kabri dahi ondadır.

Yanında Kasımpaşa'da vâki' Piyâlepaşa Câmii kurbünde Muabbir Zâviyesi'nde şeyh iken vefât eden Ali Vâhidî medfûndur. Şeyh-i mûmâileyh Şâh Sultan şeyhi Cankurtaran Abdullah Efendi'ye ve sonra Şeyh Mehmed Akîl-i Mekkî'ye **[74]** derviş olup, Kâdiriyye tarîkinde hilâfetle bekâm olan [Şeyh Ali'dir].[466] Ve İsmâil Rûmî Âsitânesi'[nde hâlâ şeyh olan Çelebi Efendi'lerin pederi][467] Halil Efendi hacc-ı şerîfe âzim oldukta mûmâileyhi yerine vekil nasbedip, sonra Halil Efendi'nin haber-i vefâtında mahdûmları çelebilere dahi vekîl olduğundan başka hemşirelerini dahi tezevvüc edip ba'dehû Muabbir Zâviyesi'ne şeyh olmuştur. Ve iki def'a hacc-ı şerîfe gitmiştir. [Tophâne'de bir hâne iştirâ edip vefâtına kadar onda sâkin idi].[468] Ve medfeni olan zâviyenin mukaddemki şeyhi Mustafa Efendi, kendinin halîfesi ve mahallenin imâmı idi.

Tekke-i mezbûrda Çarşamba günlerinde zikr u tevhîd olunur. Mustafa Efendi dahi intikāl ettikte yine oraya defnolundu. Mûmâileyhin vefâtı ***'Ekrem-i şüyûh'*** 1177 (1763-64) târîhinde vefât eden Şeyhi Ali Vâhidî Efendi'nin irtihâlinden sonracadır.[469]

Mahallesi vardır.

---

[465] ***Akarca Mescidi ve Tekkesi***: Kalyoncular Defterdârı İlyas Çelebi tarafından zâviye olarak yaptırılmıştır. 1306/1888 yılında harâb olan tekke-mescid Hoca Fuad Efendi'nin gayretleriyle yenilenmiştir. Mescid son olarak 1990'lı yıllarda Vakıflar tarafından tâmir ettirilmiştir. Duvarları kârgir, meyilli çatısı ahşaptır. Kapalı bir son cemaat yeri vardır. Harîm kapısının sağında ve solunda zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel vardır. Bunların üzerinde öne doğru çıkma yapan hanımlar mahfeli yer almaktadır. Son cemaat yerinin üst katı da hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiştir. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Mihrâbın üzerinde perde ve kandil motifleri dikkat çekmektedir. Minberi ve tavanı ahşaptır. Câmi altlı üstlü açılmış iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minâresi tuğladan yapılımştır. Mihrâb duvarı önünde küçük bir hazîresi vardır. Hazîre duvarının dış tarafında sivri kemerli, kitâbesiz, mermer bir çeşme yer almaktadır (Resim 44). Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 590; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 175; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 3; M. Baha Tanman, "Akarca Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, c. I, s. 147-149

[466] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 174[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[a]'dan ilâve edilmiştir.

[467] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 174[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[a]'dan ilâve edilmiştir.

[468] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 174[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[a]'dan ilâve edilmiştir.

[469] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 174[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[a]'da, Mustafa Efendi'nin *'Ekrem-i şüyûh'* 1177/1763-64 târihinde vefât ettiği belirtilmekte ise de, bu târihin matbû metinde ifade edildiği gibi Ali Vâhidî'ye âit olduğu da düşünülebilir. Çünkü Mustafa Efendi'nin vefâtının, Ali Vâhidî Efendi'nin 1763 târihinde vefâtından az sonra olduğu bilinmektedir. bkz. M. Baha Tanman, 'Akarca Tekkesi ve Mescidi', *DBİst.A*, c. I, s. 148

20. Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi [470] der-Kurb-i Câmii Cihangir

Bânîsi silahdârklıtan iki tuğ ile Bağdat Valisi olan Ömer Paşa'dır ki, Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin silahdârlığından ibtidâ Mısır mansıbı ile mümtâz olup, 1074 senesi Ramazanında (28 Mart-26 Nisan 1664) Defterdâr İbrâhim Paşa azlinden Mısır'a vali olmuşken 1077 Şâbânında (27 Ocak-24 Şubat 1667) azl ve yerine Sûfî İbrâhim Paşa nasbolunup, bundan sonra Diyarbakır ve Erzurum hükûmetlerinde on bir sene mikdârı evkāt-güzâr olduktan sonra, 1088 Ramazân-ı şerîfinde (28 Ekim-26 Kasım 1677) Kaplan Mustafa Paşa azlinde kendisine Bağdat Vilâyeti tevcîh olunmuştur. Sene-i mezbûrede tecdîd-i müstahfazîn için fetret vukū' bulmakla ruûs-i eşkıyanın ba'zıları katl ü i'dam olunarak âteş-i fitne teskîn olundu.

Ve Paşa-yı mûmâileyh hayrâta mâil olduğundan İmâm-ı A'zam Hazretleri'nin türbe-i şerîflerin ve etrâf-ı kal'a-i âlîlerin ta'mîr ü tecdîd ve İmam Ebî Yûsuf Hazretleri'nin merkadlerine müceddeden bir kubbe-i âliye binâ ve ihdâs edip yeniden hüddâm ve vezâif ta'yîn eylediğinden başka Câmi'-i Kameriyye kurbünde dahi müceddeden bir medrese-i âliye binâ edip müderris ve muhaddis ve talebe ta'yîn ve ba'zı evkāf ile vazîfelerin tertîb eylemiştir. Mûmâileyhin **[75]** dîvan kâtibi olan Tayyibî merhûmun tarîk-i ta'miye üzere söylediği târih budur:

Erişdi gûşuma âvâze şeş cihetten kim [471]
Bu dâr-ı ilmi binâ eyledi Ömer Pâşâ
1091 (1680-81)

Ve Kasaba-i İmâm-ı A'zamî'de olan sedd-i kebîri dahi ta'mîr ü termîm edip ve Sermesnâ'da dahi bir mescid-i şerîf binâ etmiştir. Yine şâiri-i mezbûrun sedd için söylediği târihtir:

Tayyibî bende söyledi târîh-i sâlini [472]
Sedd-i güzîn ü hayr-ı cedîd-i Mehemmedi
1092 (1681-82)

Ve Âzâd Hanı denmekle şehîr kârbansarây dahi harâb iken tecdîd edip, müstahfazlar dahi ta'yîn eylemiştir.

Paşa-yı mûmâileyh 1092 Cemâziyelevvelîsinde (19 Mayıs-17 Haziran 1681) azlolunup yerine Vezir İbrâhim Paşa ta'yîn olunmuşken 1095 Şevvalinde (11 Eylül-9 Ekim 1684) yine selefine halef olduktan sonra 1098 Zilkādesinde (8 Eylül-7 Ekim 1687) yine azlolunup yerine Vezîr-i Kethüdâ Ahmed Paşa ta'yîn olundu. Bu def'asında dahi hayrât-ı kesîresi vardır. Ve yine 1099 Zilkādesinde (28 Ağustos-26

---

[470] ***Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi***: IV. Mehmed devri devlet adamlarından Ketencizâde Ömer Paşa tarafından XVII. yy. sonlarında yaptırılmış olan bu câmi bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 39

[471] Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[472] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

Eylül 1688) halefine halef olup sâlisen Hükûmet-i Bağdat ile ser-firâz olmuştur. Hükûmet-i evlâları iki tuğ ile olup, def'a-i sâniye ve sâlise üçer tuğlu olarak olmuştur. Def'a-i sâniyelerinde binâsına şürû'edip, def'a-i sâlisede hitâma resîde olan Behrûz Kal'ası ile Bağdat Kal'ası beyninde olan Hân-ı Kebîr'e Nazmizâde'nin dediği târihtir:

Şeh-i vâlâ-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Hâkān'ın [473]
Vezîr-i müşîrî [474] *re'yi Ömer Pâşâ-yı âlî-câh*

Olup üç def'a burc-i evliyâya vâli vü hâmî
Behişt-âbâd'ı kıldı nice hayrıyla meserretgâh

Emîn etti tarîk-i müslimîni eyleyip gûşiş
Binâ kıldı murâd üzre bu hânı hasbeten lillâh

Ribât-ı köhnedir bu dâr-ı dünyâ her konan göçer **[76]**
Hemân bâkî cihânda böyle bir hayrât-ı hâtır-hâh

Çıkıp bir bende-i dâî dedi bünyâdına târîh
Binâ kıldı Ömer Pâşâ bu câyı fî-sebîlillâh
1100 (1688-89)

Vezîr-i müşârünileyhin kethüdâları Ahmed Ağa dahi eş-Şeyh Ma'rûf Kerhî – rahmetullâhi aleyh– Hazretleri'nin türbe-i şerîflerin ve câmi'-i münîflerin tecdîd ü tevsî' etmekle ecr-i cezîle nâil olmuştur. Ba'dehû vezîr-i müşârünileyh kendi talebiyle 1102 Zilhiccesinde (26 Ağustos-23 Eylül 1691) azlolunup Elmalı kazâsında dahi bir câmi' binâ ettikten sonra kendi dahi onda vefât etmiştir.

Ve Tophâne'de olan mezkûr câmiin minberini Topçubaşı Abdülkerîm Ağa vaz' ve civârında bir hamam binâ edip vakfeylemiştir. Merkadi Babaeskisi'ndedir.

Bu câmi'-i şerîfin mahallesi vardır.

21. Tophâne Ocağı Mescidi [475]

Bânîsi Sultan Süleyman Hân'dır ki, ocağ-ı mezbûru yeniçeriden ifrâz ve topçulara ta'yîn ve bu ocağı binâ ettiği sırada, mahsûs bu mescidi dahi binâ eylemiştir. Ve ba'dehû harîk sebebiyle harâb olup nice zaman i'tibâr olunmayarak zamân-ı Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis'te, zikri bâlâda mürûr eden Tophâne harîk-i kebîrine dek muattal kalmış idi. Harîk-i mezbûrda bu havâlî cümleten muhterik olduğundan Yenişehirli

---

[473] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[474] *müşîri*. Kelimenin yazılışında dizgi hatası sebebiyle *ye* harfi olarak *te* olarak yazılmıştır.

[475] ***Tophâne Ocağı Mescidi***: İlk olarak Kanûnî Sultan Süleyman tarafından yaptırılan ve III. Ahmed (hd. 1703-1730), III. Mustafa (hd. 1757-1774), III. Selim (hd. 1789-1807) zamanlarında çeşitli tâmirler geçiren kare planlı ve tek kubbeli câmi, 1958 yılında belediye tarafından yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 66, 119n; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 78

Osman Efendi emîn-i binâ ta'yîn olunup müceddeden her bir topçu ortasına bir kışla ve orta suffe ve matbah binâ ve ihdâs olundu. Mezbûr Osman Efendi 1186 (1772) senesi nişancı iken, murahhas-ı evvel ve Ayasofya Şeyhi Yâsinci Efendi murahhas-ı sânî nasbolunarak mükâlemeye me'mûr olup sene-i mezbûre Rebîülevvelinin on ikinci günü (13 Haziran 1772) azîmet eylemişler. Lâkin bir sûrete ifrâğ olunmadan yine avdet etmişlerdir. Mûmâileyh Osman Efendi ba'de-zaman vezâretle çerâğ olup ve ba'dehû 1189 (1775-76) senesi maktûlen vefât etmiştir. Yâsinci Efendi **[77]** dahi 1187 Şâbânında (18 Ekim-15 Kasım 1773) vefât eylemiştir.

Ve mescid-i mezbûrun minâresini ocağ-ı mezkûr kethüdâlarından mütekâid, otuz sene mikdârı topçubaşı olan Hacı Mehmed Ağa yaptırmıştır. Minâre-i mezbûrenin duvarında ebyât-ı âtiye yazılmıştır:

Bu ocâğ-ı topçuyân içre Mehemmed Kethüdâ [476]
Hayr ile gitti veliyy-i ni'metin yâd et dilâ [477]

Âsaf İbrâhîm Pâşâ'nın çerâğı idiler
Bir eser etti kim âlem âna tahsîn ettiler

Meyvesi tevhîd-i Bârî bir şecer gars eyleyip
[Râsihâ erbâb-ı dil târîhini seyreyleyip] [478]

Onda üçler yediler kırklar berâber idiler
Bir minâre yaptı kim Allâhü ekber dediler
sene 1183 (1769-70)

Mahallesi kışlalardır.

Devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te ocağ-ı mezkûra küllî i'tibâr olunduğundan, cümle kışlalar tecdîd ü tevsî' olunup yeniden nice âsâr-ı hayriyyeler îcâdıyla mahall-i mezkûr ma'mûr olmuştur. [Ba'dehû harîk isâbet ve harâba isti'dâdı olmakla müceddeden kârgir ve içinde olan mesâcidi müceddeden binâ ve neferâtı nizâm-ı koyabend ve san'at-ı top endâhtını gereği gibi ta'lîm ve bir dakikada bir top ve dahi ziyâde atmak misillü hâletler peydâ etmiş idi. Bundan başka Beyoğlu'nda Sıvacıoğlu nâm zimmînin bahçesini iştirâ ve atlı topçuları için müceddeden bir âlî kışla binâ ve tertîb ve içinde bir câmi'-i şerîf ve mahfel-i hümâyûn ve minber vaz' edip, vazîfeleri vâlidesi Mihrişâh Sultan Vakfi'ndan verilir].[479] Fe-lillâhi'l-hamd.

---

[476] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[477] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 175[a] *ve Es'ad Efendi 2248,* vr. 91[a]'da *'Hayrıyla kendi veliyy-i ni'metin yâd eyleyip'* şeklinde verilmiştir.

[478] Matbû metinde eksik olan ve yeri boş bırakılan bu mısrâ, *Es'ad Efendi 2248,* vr. 9[a]'dan tamamlanmıştır.

[479] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2248,* vr. 91[a]'dan ilâve edilmiştir.

22. Çivicilimanı Mescidi[480] der-Salıpazarı

Bânîsi Mahmûd Çavuş nâm kimesne olup, mahall-i mezkûr fi'l-asl bir çemenzâr-ı namazgâh iken mezbûr Mahmûd Çavuş bârândan muhafaza için üzerine yalnız bir sakf binâ edip ba'de-zaman mescid olmuştur. Ba'dehû muhterik olmakla Tahvil Kalemi kesedârı bulunan İzârî el-Hâcc Mehmed Efendi kârgir olarak fevkânî binâ ve ihyâ edip, minber dahi vaz' eylemiştir fî 1153 (1740-41). Mûmâileyh târîh-i mezkûrdan on altı sene mürûrunda ***'Eser-i hikmet'*** 1169 (1755-56) târîhinde intikāl eyleyerek mahall-i mezbûrda medfûndur. Câmi'-i mezkûrun kurbünde mekteb[481] dahi binâ eylemiştir.

Mahallesi dükkânlardır.

23. Aralık Mescidi [482] der-Kurb-i Çivicilimanı

Bânîsi Yûsuf Ağa'dır ki, İstanbul'da Gümrük-i Kebîr kurbünde vâki' Yeni Câmi' **[78]** ismiyle müsemmâ olan câmi'-i şerîfin bânîsi Vâlide Sultan'ın birâderidir. Kabri ma'lûm değildir. Vakfiyesinin târîhi 1090[483] (1679-80) senesidir.

Mescid-i mezbûr sedd kenarında vâki' olmakla bir tarafı fevkânî olup, tarafı âharı kayıkhânelerdir. ***'Kazâ'-i mübrem'*** 1184 (1770) târîhi duhûlünden altı gün evvel vukū' bulan harîk-i kebîrde mescid-i mezbûr bi'l-külliyye muhterik olmakla, evâil-i zamân-ı Sultan Abdülhamîd Hânî'de Tophâne nâzırı bulunan Ahmed Ağa müceddeden binâ ve tevsî' eylemiştir.

Mahallesi yoktur.

---

[480] ***Çivicilimanı Mescidi (İzârî Mehmed Efendi Câmii)***: Nusretiye Câmii'nin yanında, sâhilde bir namazgâh iken ilk olarak Mahmûd Çavuş tarafından mescid haline getirilmiş olan mâbed yanmış ve 1153/1740-41 yılında İzârî Mehmed Efendi tarafından kârgir olarak yenilenmiştir. Bu câmi 1956-57 yılında yol açılırken yıktırılmıştır. Câminin ilk bânîsi Mahmûd Çavuş'un kabri de câminin avlusunda bulunmaktaydı. İzârî Mehmed Efendi tarafından yaptırılan mekteb de günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 18, 23n; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 50

[481] ***İzârî Mehmed Efendi Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[482] ***Aralık Mescidi***: Turhan Hatice Sultan'ın kardeşi Yûsuf Ağa tarafından 1090/1679-80 yılında yaptırılmış ve 1184/1770 yılında meydana gelen yangında yandığı için I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) döneminde Tophâne Nâzırı Ahmed Ağa tarafından yenilenmiş olan câmiden bugün bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 6, 5n

[483] *1090*: Vakfiyesinin târihi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 175[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[b]'de *1092* olarak verilmiştir.

24. Salıpazarı Câmii[484] der-Kurb-i Fındıklı

Bânîsi deryâ beylerinden Süheylî Bey'dir ki, pederi [Hemdem][485] Ağa Tersâne kethüdâsı olmuştur. Merkadi nâ-ma'lûmdur.

Mukābilinde vâki' çeşme[486], musâhibân-i şehriyârîden Mehmed Ağa'nın eser-i hayrıdır.

Mahallesi vardır.

25. Hâtûniye Mescidi [487] der-Kurb-i Fındıklı

Bânîsi Saraylı Perizâd Hâtun'dur ki, ümerâ-yı deryâdan Arap Ahmed Paşa'nın zevcesidir. Câmiin yeri paşa-yı mezbûrun bahçesi olup zevcesine hîbe eylemişti. Vâkıfe-i mezbûre müteveffiye olduktan sonra vasiyyeti üzere vasîsi el-Hâcc Mehmed Ağa sülüs malından bir zâviye ve ittisâlinde bir mescid-i âlî binâ eylemiştir. Ve senevî üç yüz kuruş vakfının îrâdı vardır. Vâkıfe-i mûmâileyhâ ile zevci müşârünileyh, mescid-i mezbûr kurbünde vâki' türbede medfûnlardır.

Mukābilinde vâki' çeşme[488] paşa-yı müşârünileyhin hayrıdır ki, târîhi budur:

---

[484] ***Salıpazarı Câmii (Süheyl Bey Câmii)***: Süheyl Bey tarafından 1591 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmış olan câmi, yol genişletmesi sebebiyle yıktırıldığı için 1873 yılında Abdülazîz (hd. 1861-1876) tarafından o devir mimarisine göre, fevkânî ve tek kubbeli olarak tekrar yaptırılmıştı. Altında bir de çeşmesi vardı. Maalesef bu câmi de, 1957 yılında yine yol genişletmesi sebebiyle altındaki çeşme ile birlikte yıktırılmıştır. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57, 103n; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 79-80; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 50; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 317; *DBİst.A*, c. VIII, s. 409

[485] *Hemdem*: Matbû metinde ismi yazılmayıp yeri boş bırakılan Süheylî Bey'in babasının ismi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 175[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 91[b]'den ilâve edilmiştir.

[486] ***Mehmed Ağa Çeşmesi***: Bu çeşme bugün mevcut değildir.

[487] ***Hâtûniye Tekkesi ve Mescidi***: Arap Ahmed Paşa'nın eşi Saraylı Perizâd Hâtun'un vasiyeti üzerine vefâtından sonra 1008/1599-1600 yılında yapımı tamamlanmış olan tekke ve mescid *Perizad Hâtun Tekkesi* ve *Keşfî Ca'fer Efendi Tekkesi* gibi isimlerle de biliniyordu. Bu tekke-mescid, yanındaki Mimar Sinan tarafından yapılmış olan Arap Ahmed Paşa-Perizâd Hâtun Türbesi, Keşfî Ca'fer Efendi Türbesi, hazîre, Arap Ahmed Paşa Kütüphânesi ve Çeşmesi ile birlikte küçük bir külliye meydana getirmekteydi. 1956 yılında Karaköy-Dolmabahçe yolunun genişletilmesi sırasında bu eserlerin tamamı yıktırılmış ve kitâbeler Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'ne nakledilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 72-73; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 590; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 30, 55n; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 70-76; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 50; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 319; M. Baha Tanman, "Keşfî Ca'fer Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 549-551; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 175-176

[488] ***Arap Ahmed Paşa Çeşmesi***: Bu çeşme 1956 yılında Karaköy-Dolmabahçe yolunun genişletilmesi sırasında yıktırılmıştır. bkz., Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 50

Selsebîl oldu için çeşme-i Ahmed Pâşâ 983[489] (1575-76)

Vakfiyesine ***'Hasenât-ı fettâh'*** terkîbi 1008 (1599-1600) târihtir. Bu zâviyeye ibtidâ şeyh olan eş-Şeyh Hasan Efendi'dir. .....[490] târîhinde vefât etmekle, yerine Şeyh Hasan Adlî halifesi eş-Şeyh es-Seyyid Ca'fer Keşfî Efendi şeyh olup 1053 (1643-44) senesinde vefât eyledikte câmi'-i mezbûr mukābilinde vâki' köşede medfûndur. Vefâtına bu mısra'-ı târih vâki' olmuştur:

Hû deyip Ca'fer Efendi azm-i firdevs eyledi [1053] (1643-44)

Ve yerine eş-Şeyh Receb Efendi post-nişîn **[79]** olup [1055][491] (1645-46) târîhi duhûlünde bu dahi rıhlet eyledikte Fazlullah Efendi[492] şeyh olmuştur. 1065 (1654-55) senesi bunlar dahi irtihâl eyledikte, halifesi A'mâ Hüseyin Efendi zâviyedâr olup 1118 (1706-07) senesine varınca 53 sene meşîhatte olup ba'dehû câm-ı mevti bunlar dahi nûş ettikte, Fazlı Efendi'nin ikinci halifesi Mustafa Efendi şeyh olup 1140 (1727-28)'ta bu dahi vefât etmekle, Mehmed Efendi şeyh olmuştur. 1149 (1736-37)'da bu dahi vefât edip, yerine İbrâhim Efendi şeyh olup 1178 (1764-65) senesi bu dahi intikāl etmekle, es-Seyyid Mehmed Nebî Efendi post-nişîn olup 1189 (1775-76) senesi bunlar dahi vâsıl-ı ilallâh oldukta, halifeleri Hâfız Efendi câ-nişîn olmuş ve 234 (1818-19) senesinde irtihâl-i dâr-ı ukbâ eyledikte, halifeleri Yûnus Efendi şeyh nasbolunmuştur.

Çeşme-i mezbûrun yolları harâb olmakla ümenâ-yı tersâneden Şehîd Hüseyin Efendi çeşmenin fevkında bir mekteb[493] binâ ettiği sırada, yeniden söktürüp çeşme-i mezbûru müceddeden ihyâ eylemiştir. Efendi-i mezbûr Kabataş'ta vâki' Çakır Dede Mescidi'ne dahi minber vaz' eylemiştir.

Ve bu tekkenin karîbinde vâki' müstakil türbede Nakîbü'l-eşrâf Keçi Mirzâde Yahyâ Efendi medfûndur ki; Mûsıla-i Sahn müderrisi iken, Rumeli pâyesi alan Mirzâ Mahdûm denmekle ma'rûf Muîneddin Eşref cenâbları Mekke-i Mükerreme'de irtihâlinden sonra bu mansıb-ı şerîfe bunlar sezâ görüldü fi 995 (1586-87). On iki sene mikdârı nekābet hizmetinde mukîm iken vefât eyledikte mahall-i mezkûrda defnolundu. Ve hizmet-i nekābet Kayseriyyeli Abdülkādir Efendi'ye tevcîh olunmuştur 1008 (1599-1600). Mûmâileyh Yahyâ Efendi fakat Üsküdar mevleviyyetine nâil-i evvel eylemiştir.

---

[489] *983*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 91[b]'de *982* olarak verilmiştir.

[490] Şeyh Hasan Efendi'nin vefat târîhi yazılmamış, matbû metinde ve yazmalarda yeri boş bırakılmıştır.

[491] *1155*: *1055* olarak düzeltilmiştir. *1055* târihi dizgi hatası sebebiyle matbû metinde 1155 olarak yazılmıştır. Ayrıca bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I,* s. 73

[492] *Fazlullah Efendi*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 176[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 91[b]'de *Fazlî Osman Efendi* olarak belirtilmektedir.

[493] ***Hüseyin Efendi Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Ve tekke-i mezkûrun karîbinde vâki‘ çeşme-i cedîd[494] ve fevkında olan mektebi Sultan Osman Hân-ı Sâlis Hazretleri’nin silahdârlığından sadâret-i uzmâ ile çerâğ eylediği Bıyıklı Ali Paşa binâ eylemiştir. 1169 Muharreminin yirminci günü (26 Ekim 1755) vefât etmekle hayrât-ı mezkûresi nâ-tamam kaldığından yine pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerinin kadınlarından üçüncü Zevkî Kadın bakiyye-i levâzımını tekmîl ve vezâifini Nûruosmanî Câmi‘-i Şerîfi vakfından ta‘yîn **[80]** eylemiştir [fî 1169 (1755-56)].[495]

Ve ittisâlinde olan sâhilhâne-i kebîr gāliba sultan sarayı olup sonra tekke-i mezbûrun bânîsinin zevci mezkûr Ahmed Paşa’ya ve ba‘dehû birkaç kimesnelerin uhdelerine geçtikten sonra, Meş‘aleci İbrâhim Paşa’nın vezâretinden akdem tasarrufuna geçmiş sonra rütbe-i vezârete nâil olup Erzurum Valisi iken .....[496] senesinde vefât edip onda mahall-i mahsûsta medfûndur. Sonra mahdûmları müderrisînden Mehmed Es‘ad Bey’e intikāl edip onlar dahi Mûsıla-i Süleymâniye rütbesini ihrâz etmiş iken 1208 Cemâziyelâhiresinin yirmi üçüncü günü (26 Ocak 1794) vefât edip tekke-i mezbûrda medfûndur. Sâhilhâne-i mezbûr vâlidesi üzerinde olduğundan bir iki sene mürûrunda vâlidesi dahi vefât etmekle üç adet kerîmesine ba‘de’l-intikāl, Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri’nin vâlideleri Mihrişâh Sultan’ın kethüdâları Giridî Yûsuf Ağa’nın birâderi Esmâ Sultan Kethüdâsı Ömer Ağa’ya fürûht etmeleriyle ağa-yı mezbûrun uhdesine intikāl edip, ağa-yı mezkûr dahi .....[497] senesi vefât etmekle evlâd-ı ekberi ser-bevvâbînden Habeşî Emin Bey ile karındaşı müderrisînden .....[498] Bey’e intikāl etmekle beş altı sene mürûrunda mezbûr Emin Bey vefât edip, bunlardan sonra Kapudân-ı Deryâ Hüsrev Mehmed Paşa’ya geçip paşa-yı mezbûr sâhilhâne-i mezkûru tecdîd ü tevsî‘ eylemiştir.

---

[494] ***Zevkî Kadın Çeşmesi ve Sıbyan Mektebi***: Fındıklı’da Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde bulunan mekteb ve altındaki çeşme şimdi Mimar Sinan Üniversitesi bahçesinde yer almaktadır (Resim 45). Cephesi tamamen mermerle kaplanmış olan çeşmenin 1169/1755-56 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi Emin Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Fevkânî olan mekteb ise, iki katlı olarak binâ edilmiş olup, duvarları taş ve tuğla dizileriyle örülmüştür. Kapısı üzerinde taşa hakkedilmiş, 1169/1755-56 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Çeşme ve mekteb, XVIII. yy. sonlarında bir yangın geçirmiştir. Bu yangın sonrasında harâb olan yapılar yenilenirken, çeşme ve mektebin kitâbeleri de Mustafa Râkım tarafından yeniden yazılmıştır (Resim 46-47). Mekteb bugün, Mimar Sinan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu tarafından kulanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 114-115; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 64; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 134-135; H. Örcün Barışta, “Zevkî Kadın Çeşmesi”, *DBİst.A*, c. VII, s. 548-549; Haluk Kargı, “Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi”, *DBİst.A*, c. VII, s. 549; Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Râkım’da Celî Sülüs ve Tuğra Estetiği*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1999, s. 37-38

[495] *1169*: *Es‘ad Efendi 2248,* vr. 92[a]’dan ilâve edilmiştir. Bu târih *Es‘ad Efendi 2247,* vr. 176[b]’de *1164* olarak verilmiştir.

[496] Meş‘aleci İbrâhim Paşa’nın vefat târîhi matbû metinde ve yazmalarda yazılmamış, yeri boş bırakılmıştır.

[497] Ömer Ağa’nın vefat târîhi matbû metinde ve yazmalarda verilmemiş, metin içinde yeri boş bırakılmıştır.

[498] Emin Bey’in karındaşının ismi matbû metinde ve yazmalarda verilmemiş, metin içinde yeri boş bırakılmıştır.

Tekke-i mezkûr 1238 Cemâziyelâhiresinde (13 Şubat-13 Mart 1823) vukū' bulan Tophâne harîk-i kebîrinde muhterik olmakla paşa-yı mûmâileyh def'a-i ûlâsı azlinden sonra müceddeden yaptırmıştır.

[Mahallesi vardır].[499]

26. Selîme Hâtun Mescidi [500] der-Dâhil-i Dere-i Fındıklı

Bâniyesi, zikri mürûr eden sâhib-i câmi' Kılıç Ali Paşa merhûmun zevcelerinden deryâ seferinin birinde paşa-yı mezbûr ile berâber bulunarak gemide vefât etmiş olmakla bir cezîrede defnolunmuştur. Mescid-i mezkûr Fındıklı Deresi nâm mahalde fevkānî binâ olunmuştur.

Mahallesi vardır.

27. Pişmâniye Câmii [501] der-Fındıklı

[81] Bânîsi Bursa mevleviyyetinden ma'zûl Abdullah Efendi'dir. Bin doksan yedi (1685-86) târîhinde Bursa'dan azlolunup dört sene mürûrunda ya'ni 1101 Şâban-ı şerîfinde (10 Mayıs-7 Haziran 1690) rıhlet eylemiştir. Ve câmi'-i şerîf-i mezkûrun mahalli mûmâileyhin mevlidi olduğundan ol mahalli bi'l-ihtiyâr zikrolunan mescidi fevkānî olarak binâ ve ihdâs eylemiştir. Ve kendi dahi câmi'-i şerîfi tahtında medfûndur. Seng-i mezârında bu târih tahrîr olunmuştur:

Sarf-ı makdûr eyleyip kıldı binâ bu câmii [502]
Ede [makbûle] [503] *karîn anı Hudâ-yı Müsteân*

Gûş-i cânına erişince hitâb-ı irciî
Rûh-i pâki eyledi azm-i behişt-i câvidân

Kaldırıp dest-i duâyı dediler târîhini
Dâr-ı cennet ola Abdullah Efendi'ye mekân
1101 (1689-90)

---

[499] Hâtûniye Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247,* vr. 176[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 92[a]'da belirtilmektedir.

[500] ***Selîme Hâtun Mescidi***: XVI. yy.'da Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa'nın eşi Selîme Hâtun tarafından fevkānî olarak yaptırılan bu mescit 1912 Cihangir yangınında yanmıştır. Harâb bir durumda olan eserin kalıntıları 1934 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bugün Selîme Hâtun Câmii olarak bilinen câmi, yakınında yer alan Kadı Mescidi'dir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 58, 105n; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 77-78; N. Esra Dişören, "Kadı Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 328

[501] ***Pişmâniye Câmii***: Abdullah Efendi (ö. 1101/1689-90) tarafından XVII. yy.'da yaptırılmış olan mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 53, 97n

[502] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[503] *makbûl-i: makbûle* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 176[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 92[a]'dan değiştirilmiştir.

Mahallesi yoktur.

28. Hacı Receb Mescidi [504] der-Kurb-i Fındıklı

Fevkānî binâ olunmuş idi. Lâkin her ne kadar zamanında vakf tedârik olunmuş ise de muahharan gāib olmakla, câmi'-i mezbûr harâb ve minâresi dahi nâ-bûd ü nâ-peydâ olmuştur.

Mahallesi vardır.

29. Alçakdam Mescidi [505] der-Kurb-i Fındıklı

Bânîsi Pürtelaş Hasan Efendi'dir. Kendi dahi onda medfûndur. Seng-i mezârında târîhi yoktur. Tophâne'de vâki' Kılıç Ali Paşa Câmii binâ olunurken kitâbet hizmetinde olmuştur. [Vakfiyesinin târîhi 1006 fi evâil-i Rebîülâhir (11 Kasım-9 Aralık 1597)].[506]

Mahallesi vardır.

30. Emir İmâm Mescidi [507] der-Kurb-i Mahalli Mezbûr

Bânîsi Seyyid Yahyâ Efendi'dir. Kabri nâ-ma'lûmdur. Mahallesi vardır.

---

[504] ***Hacı Receb Mescidi***: Hacı Receb Bey tarafından yaptırılan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 28, 52n

[505] ***Alçakdam Mescidi***: Pürtelaş Hasan Efendi tarafından 1006/1597-98 yılında yaptırılmış olan mescid, Alçakdam Sokağı'nda bulunuyordu. 1946 yılında harâb bir durumda olduğu bilinen mâbed yeniden yaptırılmıştır. Kare planlı olan bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 4; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 77; *DBİst.A*, c. III, s. 311; c. VIII, s. 364

[506] Vakfiyesinin târihi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 92[a]'dan ilâve edilmiştir. Bu târih *Es'ad Efendi 2247,* vr. 177[a]'da *1060* olarak verilmektedir.

[507] ***Emir İmâm Mescidi***: Seyyid Yahyâ Efendi tarafından yaptırılmış olan mescid 1299/1881-82 yılında Behram Ağa tarafından yenilenmiştir. 1980'li yıllarda kadro hârici bırakılmış olan mescid, maalesef günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 22, 35n; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 76; *DBİst.A*, c. III, s. 311

31. Kazancı Câmii [508] Kezâlik

Bânîsi Kazancıbaşı el-Hâcc Ali Ağa'dır ki, kendi dahi karîbinde **[82]** vâki' âbdest muslukları olan mahalde medfûndur. Seng-i mezârında olan târîh-i rakamîsi budur: [***'Rızâen lillâh'***] [509] 1068 (1657-58). Ba'dehû mütevellîlerinden Topçu Çorbacısı Ziftçi el-Hâcc İbrâhim Ağa tuğladan bir minâre ve bir de mekteb[510] ve vazife zammıyla ol mahalli ihyâ edip vâkıf-ı sânî olmakla mihrâb önünde olan merkadinin taşında mütevellî-i sânî diye tahrîr olunmuştur. Târîh-i rakamîsi budur: 1124 (1712-13).

Ve câmii mezbûrun karşısında köşede Köprülüzâde Kāimmakām Ahmed Paşa bir âlî kârgir çeşme[511] binâ eylemiştir. Târîhi budur: 1145 (1732-33).

Mahallesi vardır.

---

[508] ***Kazancı Câmii***: XVI.yy. sonu-XVII. yy. başlarında Kazancıbaşı Ali Ağa (ö.1068/1657-58) tarafından yaptırılmış olan câmi, Topçu Çorbacısı Hacı İbrâhim Ağa (ö. 1124/1712-13) tarafından tâmir ettirilmiş, bir de mekteb ilâve edilmiştir. Bugünkü yapının batı cephesinin dış tarafında iki pencere arasında 1266/1849-50 târihli bir tâmir kitâbesi yerleştirilmiştir. Taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs, türkçe manzûm kitâbede yanmış olan câminin topçu gâzîlerinden Ahmed Paşa tarafından 1266/1849-50 yılında yenilendiği belirtilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîmin sağ tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Tavanlar ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Celî sülüs hatla tavanda İhlâs Sûresi, tavan silmelerinde Nebe' Sûresi yazılmıştır. Minberi mermer, vaaz kürsüsü ise betondandır. Câminin karşısında köşede 1145/1732-33 târihli Hâfız Ahmed Paşa Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 38; N. Esra Dişören, "Kazancı Mescidi", *DBİst.A*, IV, s. 512; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, II, s. 73-74; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 60; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 132-133; Haluk Kargı, "Hafız Ahmed Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, III, s. 491-492

[509] *Rızâen lillâh*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 177[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 92[a]'dan ilâve edilmiştir.

[510] ***İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[511] ***Hâfız Ahmed Paşa Çeşmesi***: Kazancı Câmii'nin karşı köşesindeki bu çeşme 1145/1732-33 târihlidir. Klasik üslupta yapılmış olan bu çeşmenin cephesi mermerle kaplanmış olup, cephe tezyînatı ile klasik üsluptaki çeşmelerin İstanbul'daki en güzel örneklerinden birisidir. Sivri kemerinin üzerinde taşa hakkedilmiş, yedi satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi olan çeşmenin suyu akmamaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, II, s. 73-74; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 60; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 132-133; Haluk Kargı, "Hafız Ahmed Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, III, s. 491-492

32. Fındıklı Câmii [512]

Bânîsi Molla Çelebi'dir. Anadolu kazaskerliğinden ma'zûldür. İsmi Mehmed'dir. Şöhreti Mehmed Vusûlî'dir. Musâhibe-i Hazreti Sultan Murad Hân-ı Sâlis Hubbî Ayşe Hâtun'u[n kızını][513] tezevvüc etmekle Hubbî Mollası ünvanıyla dahi şöhret bulmuş idi. Mevlânâ-yı mezbûr Kütahya kadısı iken 974 Cemâziyelevvelîsinde (14 Kasım-13 Aralık 1566) Muallimzâde Ahmed Efendi yerine Bursa hükûmetine nâil ve sene-i mezbûre Zilhiccesi'nde Hasan Beyzâde yerine İstanbul kadısı olmuş iken 976 senesi Receb-i şerîfinde (20 Aralık 1568-18 Ocak 1569) selefine halef olmuş ve iki seneye karîb Anadolu sadrında olup ba'de'l-azl yerine Şeyhî Efendi nasbolunmuştur. Ba'dehû 979 Muharreminde (26 Mayıs-24 Haziran 1571) Kınalızâde Ali Efendi Anadolu'ya naklolundukta mevlânâ-yı mûmâileyh def'a-i sâniye olarak İstanbul kadısı olmuştur. 982 Zilkādesinde (12 Şubat-13 Mart 1575) ma'zûl olup yerine def'a-i sâniye olarak selefi Hasan Beyzâde mevsûl oldu. 988 (1589-90) senesinde İvaz Efendi'nin def'a-i sâniyesi azlinde def'a-i sâlise olarak Kazâ-yı İstanbul'a pâ-nihâde olup yine sene-i mezbûrede ma'zûl olmakla Zekeriyyâ Efendi yerine mevsûl olmuştur. Ve 995 Cemâziyelevvelîsinde (9 Nisan-8 Mayıs 1587) Sinanzâde Ali Efendi yerine def'a-i râbia olarak hükûmet-i Kostantınıyye ile şerefyâb

---

[512] ***Fındıklı Câmii ve Külliyesi***: Sâhilde olan câmi, Mimar Sinan'ın eseri olup, bugün mevcut olmayan sıbyan mektebi ve hamam ile birlikte bir külliye olarak Molla Çelebî Mehmed Vusûlî Efendi (ö. 998/1590) tarafından yaptırılmıştır. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan câmi kesme taştan yapılmıştır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîm kısmı, dört sütuna oturan 11.80 m. çaplı merkezî kubbe ve onu çeviren beş yarım kubbeyle örtülmüştür. Mihrâb yarım kubbesi dışarıya çıkıntı yapmaktadır. Beş kubbeli son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin iki tarafına simetrik olarak iki küçük mermer mihrâb konulmuştur. Harîm cephelerinde altlı üstlü iki sıra pencere dizisi vardır. Ayrıca yarım kubbelerde birer ve kubbe kasnağında on pencere açılmıştır. Kuzey cephesi boyunca uzanan fevkânî mahfeli vardır. Ayrıca harîmin sağ ve sol taraflarında zeminden yüksek iki mahfel yer almaktadır. Mihrâbı ve minberi mermer olup, klasik üslubun özelliklerini yansıtmaktadır. Ahşap vaaz kürsüsü yenidir. Kubbe ve pencere çevrelerinde yer alan kalem işleri de klasik tarzda yenilenmiştir. Câminin kubbesindeki celî sülüs Fâtır Sûresi 35/41 âyeti Hâmid Aytaç'ın imzasını taşımaktadır (Resim 48). Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi 17 Ağustos 1999 yılındaki depremde hasar gördüğü için, ziyaretimiz sırasında kaide kısmına kadar yıkılmış olup yenilenmekteydi. Câminin doğu cephesinde küçük bir hazîresi vardır. Hazîrenin sokak ve deniz tarafları parmaklıklı bir duvarla çevrilmiştir. Bu duvar Hüseyin Paşazâde Mehmed Bey yaptırılmıştır. Mehmed Bey'in açık türbesinin üzerinde 1132/1719-20 târihli, taşa hakkedilmiş, celî ta'lik iki kitâbe yer almaktadır. 959/1551-52 târihinde Mimar Sinan tarafından yapılan hamamı 1957'de yol genişletilirken yıktırılmıştır. Taşa hakkedilmiş, celî ta'lik kitâbesinin üç satırlık bir parçası, bugün İstanbul Fetih Cemiyeti bahçesindedir (Resim 49). Câminin önündeki 1201/1786 târihli Koca Yûsuf Paşa Sebili Çeşmesi, 1958 yılında caddenin karşı tarafına monte edilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35, 52; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7, 27; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 73-78; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 24-25; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 66-70; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 51-53; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 113-114; M. Baha Tanman, "Molla Çelebi Câmii", *DBİst.A*, c. V, s. 483-484; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 391; Arzu İyianlar, "Molla Çelebi Hamamı", *DBİst.A*, c. V, s. 484; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 142-144; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 140-142

[513] *kızını*: kelimesi bilgi yanlışını düzeltmek için tarafımızdan ilâve edilmiştir. Çünkü Mehmed Vusûlî Efendi, Ayşe Hubbî Hâtun'un eşi değil dâmadıdır. Geniş bilgi için bkz., Mustafa Uzun, "Hubbî", *DİA*, c. XVIII, s. 265

olup dokuz yüz doksan sekiz Receb-i şerîfinin on birinde (16 Mayıs 1590) terk-i âlemi fânî eyledikte Ebû Eyyûb Ensârî –radıye anhü'l-Bârî–'de vâki' Debbağhâne mukābilinde mahall-i **[83]** mahsûsta defnolunmuştur. Kurbünde müstakil zâviyesi vardır. Ve zevcesi Hubbî Ayşe Hâtun dahi karîbinde vâki' türbe-i mahsûsada medfûndur. Ve bunun fevtinden sonra mansıbı def'a-i sâniye olarak Sinanzâde Ali Efendi'ye erzânî görüldü.

Mûmâileyh Sinan Efendi'nin neseb-i şerîfi Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'ne vâsıldır. Ve Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin eyyâm-ı saltanatlarında üç def'a sadr-ı Rûm olan *Mecmûa-i Fetevâ* sâhibi Kadri Efendi ibn-i Sinâneddin Yûsuf bin eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin dâmadıdır. Ve üç def'a müftîü'l-enâm olan Dürrî Efendizâde Mustafa Efendi Hazretleri, bu Kadri Efendi'nin kerîmezâdesidir. Ve mûmâileyh Mustafa Efendi dahi Şeyhülislâm-ı esbak Paşmakçızâde es-Seyyid Abdullah Efendi'nin dâmadıdır.

Ve Molla Çelebi merhûmun pederi kapıcıbaşılardan Abdullah Ağa'dır. Kostantınıyye kadısı bâb-ı muhzırlarına mücevveze ve ferâce giymek ibtidâ bunların re'yiyle vücûd bulmuştur. *Sirâc-ı Vehhâc* ve *Lemeât* nâm kitabların tercemelerine muvaffak olmuşlardır. Ve sâbıku'z-zikr Molla Çelebi Mehmed Efendi Mîrim Kösesi denmekle şehîr idi. 945 (1538-39) târîhinde mülâzım ve ba'dehû Bursa'da ve sonra İstanbul'da kırk akçe ile İbrâhim Paşa Medresesi'ne müderris olup, ba'dehû Sultan Selim Hân-ı Sânî Hazretleri şehzâdelikleri evânında Konya ve Kütahya'da eyâlette iken bunları kazâ hizmetinde istihdâm eylemiş ve taht-ı saltanatına cülûslerinden sonra mûmâileyh Bursa kazâsı ba'dehû İstanbul ile tekrîm olunmuştur. Ve Vusûlî mahlasıyla eş'ârları dahi vardır. Bu beyitler merhûmun eş'ârından nümûnedir:

Tîgin alsa beni öldürmeye cânân eline [514]
Hazz-ı cânım-dürer âmma bulaşır kan eline

Dest-i zülfün ki kaçan kabz ede hâl-i ruhunu
Sanırım aldı yine gûyini çevgân eline

Rûyini arzedicek yâr nisâr etmek için **[84]**
Geldi alıp zerini her gül-i handân eline

Etmeye ilm-i bedî' içre meânî-i beyân
Hüsn-i nazmın ki Vusûlî gire Hassân eline

Aldanıp âl-i rakîbe deme râz-ı aşkı
Verme ey dil sakın îmânını şeytân eline

Dîğer

Düşer mihrinden ey meh necm-i eşkim bir nice gündür [515]
Bana yâr olmadı tâli' sitârem katı düşkündür

---

[514] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)
[515] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Câmi'-i mezbûr deryâ kenarında vâki'dir. Ve mahfel-i hümâyûn ve levâzımât-ı sâiresi mevcûd olup, karîbinde mekteb[516] ve hamam[517] dahi bunun vakfındandır. Neslinden Sadreddinzâde Rûhullâh Efendi merhûmun eczâ'-i şerîfe vakfı dahi vardır ki, 1069 Zilhiccesinin on yedinci günü (5 Eylül 1659) Minkârîzâde Yahyâ Efendi azlinden sonra İstanbul kadısı olup 1070 Zilkādesinin on dokuzuncu günü (27 Temmuz 1660) azl ve Dıhkî Mustafa Efendi yerine mevsûl oldu. Çelebizâde Şeyhülislâm-ı esbak İsmâil Âsım Efendi merhûm 1161 (1748) târîhinde İstanbul kadısı iken câmi'-i mezbûra müstakil vakf ta'yîn etmiştir.

Defeât ile ta'mîr ü termîm olunduğundan başka 1238 Cemâziyelâhiresinde (13 Şubat-13 Mart 1823) vukū' bulan harîk-i kebîrde ba'zı etrâfı rahnedâr olduğundan küllî ta'mîr ve mahfel-i hümâyûnu dahi tevsî' ve tecdîd olunmuştur. Tevliyeti evlâda meşrûtadır.

Mahallesi vardır.

33. Kadı Mescidi [518] der-Kurb-i Fındıklı

Bânîsi Kutub İbrâhim Efendi'dir. Maraş ve Medîne-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme pâyelerini ihrâz, ba'dehû İstanbul kadısı olarak azlinden sonraca vefât etmiştir. Seng-i mezârında olan târîh-i rakamîsi ***'Mağlûb'*** 1078 (1667-68) adedincedir.

Minberini Başmuhasebe Kaleminde Başhalife el-Hâcc Abdi Efendi vaz' eylemiştir. Mezbûr Abdi Efendi devr-i Sultan Abdülhamîd Hânî'de vefât eylemiştir.

[85] Mescid-i mezbûr Kadı Mescidi denmekle ma'rûftur. Mahallesi vardır.

---

[516] ***Molla Çelebi Sıbyan Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.

[517] ***Molla Çelebi Hamamı***: 959/1551-52 yılında Mimar Sinan tarafından yapılan hamam 1957'de yol genişletilirken yıktırılmıştır. Taşa hakkedilmiş, celî ta'lik kitâbesinin üç satırlık bir parçası, bugün İstanbul Fetih Cemiyeti bahçesindedir. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 52; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 51, 53; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 391; Arzu İyianlar, "Molla Çelebi Hamamı", *DBİst.A*, c. V, s. 484; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 142-144

[518] ***Kadı Mescidi***: İstanbul Kadısı Kutub İbrâhim Efendi (ö. 1078/1667-68) tarafından XVII. yy.'da yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Dıştan iki katlı görünümde olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Câminin giriş kapısının üstünde 1308/1890-91 târihli, celî sülüs Neml Sûresi 27/30 âyeti yer almaktadır. Yamuk planlı ve ahşap çatılı son cemaat yerinin sağ tarafından ahşap merdivenlerle hanımlar mahfeline çıkılır. Yatay dikdörtgen planlı harîm kısmı iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Kütahya çinileri ile kaplı mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Vaaz kürsüsü ve minberi ahşaptır. Harîmin içi kalem işleri ile süslenmiştir. Yenilenmiş olan minâresi, kesme taştan yapılmış olup gövdesi yivlidir. Minâre binânın üzerinde yükselmektedir. Mihrâbın önünde küçük bir bahçesi ve şadırvanı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 34; N. Esra Dişören, "Kadı Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 328-329

34. Çizmeciler Tekkesi Mescidi [519] der-Kurb-i Kabataş

Bu mescid fevkânîdir. Bânîsi Çizmecibaşı Bedreddin Mahmûd Ağa nâm kimesnedir ki, zâviye-i mezbûrenin kapısı pîş-gâhında medfûndur. Bir kebîr taşın üzerinde ***'Reîsü'l-cermukyan'***[520] diye mufassal ve meşrûh terceme-i hâli mestûrdur. Zâviye ve mescidin itmâmı târîhini dahi ***'Hayr-ı azîz'*** 904 (1498-99) adedinde olmak üzere kazdırmıştır. Mürûr-i ezmân ile zâviye-i mezbûre harâb olarak, fakat târih taşı bakî kalmıştır ve [tekke olan][521] mahal sonradan bir parmaklık ile muhafaza olunmuştur. El-ân arsa-i hâliyedir. Tevliyetini çizmecibaşılar zabtede gelmiştir. Lâkin meşrûta değildir.

İttisâlinde Sadr-ı A'zam Hekimzâde Ali Paşa merhûm def'a-i ûlâ sadâretinde Tophâne Suyu'ndan bir mikdar mâ-i lezîz ifrâz edip iki taraflı bir çeşme-i kebîr[522] binâ eylemiştir. Deryâ tarafının tâk-ı bâlâsına zamânesi şâirlerinin müntehabı es-Seyyid Hüseyin Vehbî Efendi'nin söylediği târîh-i ra'nâ keşîde olunmuştur ki târîhi budur:

Vezîrân-ı cihânın âb-rû-yi ma'delet-[cûyu] [523]
Vekîl-i saltanat sadr-ı cemîl-i sâye-i Mevlâ

---

[519] ***Çizmeciler Tekkesi Mescidi***: Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) çizmecibaşısı Bedreddin Mahmûd Ağa tarafından, bugünkü Kabataş İskelesi'nin yerinde, 904/1498-99 târihinde yaptırılmış olan tekke-mescitten bir eser kalmamıştır. Sadece büyük bir çınar ağacının altında, mescidin bânîsi Fâtih Sultan Mehmed'in çizmecibaşısı Bedreddin Mahmûd Ağa'nın kabri kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 18, 24n; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 113; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 232; *DBİst.A*, c. VIII, s. 110; Çelik Gülersoy, "Kabataş", *DBİst.A*, c. IV, s. 325; A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 238; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 176-177

[520] *Reîsü'l-cermukyân*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 178[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a]'da *'Reîsü'l-cermukyan Bedreddin Mahmûd'* şeklinde verilmiştir.

[521] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 178[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a]'dan ilâve edilmiştir.

[522] ***Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi***: 1145/1732-33 târihli Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmeşi önce Kabataş İskelesi'nin karşısında iken, şimdi iskelenin önündeki parkın yol kenarına alınmıştır. Bu zarif meydan çeşmesi iki taraflıdır ve her iki yüzünde de taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbeleri yer almaktadır (Resim 50). Burada tam metni verilen Seyyid Vehbî Efendi tarafından kaleme alınan inşâ kitâbesi, denize bakan tarafına yerleştirilmiş olup yedinci mısrâsı dışındaki tüm mısrâları ebced hesabıyla çeşmenin inşâ târihini vermektedir. *Hadîka*, caddeye bakan cephesindeki inşâ kitâbesinin Şâkir Hüseyin Efendi'ye âit olduğunu belirtmektedir. Ancak kitâbe, Şâir Bursalı Müderris Vâkıf Mahmûd Efendi'ye âittir. Altı satır halinde, taşa hakkedilmiş olan bu celî ta'lik inşâ kitâbesinin târih beyti şu şekildedir:

*Yazılsa tâkına şâyeste **Vâkıfâ târîh***
Yerinde oldu binâ çeşme-i Alî Pâşâ
1145/1732-33

Çeşme ile ilgili geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 85-89; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 55; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 51-54; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 135-137; Ayla Ödekan, "Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 46

[523] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün. *cûdu: cûyu* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 178[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.

Benân-ı desti ayn-ı Nîl edip lûle-i maksimden
Atâşı bahr u berde mâ-i cûdu eyledi irvâ

Bu ihyâ eyledi sâkî-i âb-ı kevserin nâmın
Ali Pâşâ yüzü suyuna gel âb-ı hayât iç mâ

Cihâna adli sârî âb-cûdu dehre cârîdir
O sadr-ı a'zamı Mevlâ muammer ede Nûh-âsâ

Hisâb olsa çıkar her mısraından Vehbiyâ târîh
Kalemle sen yine mermerde kazdın sikkeyi hâlâ

Muhammed Mustafâ rûhuna bu âb-ı hayât aktı **[86]**
Ne dil-cû çeşme yapdı fi-sebîlillâh Alî Pâşâ
1145 (1732-33)

Ve çeşme-i mezbûrun cânib-i âharında dahi [Vâkıf Mahmûd Efendi][524] merhûmun söylediği târih yazılmıştır. Mezbûr Vehbî Efendi 1148 (1735-36) senesinde vefât etmiştir.

Mahallesi vardır.[525]

35. Kabataş Câmii[526]

Bânîsi Avni Ömer Efendi'dir. Vakfiyesi 1062 (1651-52) târîhiyle müverrahtır. Vakfiye-i mezbûrede bânî-i mûmâileyh hâlâ nişancılık pâyesiyle mütekāid olan Reîs-i erbâb-ı irfân, Hoca-i cihan-maânî vü beyân, Münşî-i bî-medânî, Sânî-i bedî' Hemedânî [Avni][527] Ömer Efendi ibn-i Mustafa Ağa ünvanıyla mukayyettir. Mezbûr vakfiye ile mezkûr câmi', Küçük Evkāf Kalemi defterlerinde dahi mestûrdur. Kapısı üstünde mebnî mekteb-i sıbyânı[528] dahi vardır. Vefâtı dahi sene-i mezbûrede vâki' olmuştur. Câmi'-i mezbûrun mihrâbı önünde medfûndur.

---

[524] *Şâkir Hüseyin: Vâkıf Mahmûd Efendi* olarak kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir. Kitâbenin târih beytinde '*Yazılsa tâkına şâyeste **Vâkıfâ** târîh*' mısrâsı yer almaktadır. Konu ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 85-89

[525] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 178[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a]'da Çizmeciler Tekkesi Mescidi'nin mahallesinin Kabataş olduğu belirtilmektedir.

[526] ***Kabataş Câmii***: Reîsülküttâb Ömer Avni Efendi tarafından XVII. yy.'da yaptırılmış olan câminin vakfiyesi 1062/1651-52 yılında düzenlenmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Önünde dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Mihrâbı ve pencere seviyesine kadar harîmin duvarları Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Üst kat mahfeli iki ahşap sütunla desteklenmiş olup giriş kapısının sağ ve sol taraflarından öne doğru çıkma yapmaktadır. Tavanlar ahşap çıtalarla karelere bölünmüştür. Minâresi kesme taştan yapılmış olup câminin sağ tarafındadır. Mihrâb duvarı önündeki küçük hazîresinde iki mezartaşı vardır. Ömer Avni Efendi tarafından yaptırılan mekteb ise günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 33; Tarkan Okçuoğlu, "Kabataş Câmii", *DBİst.A*, c. IV, s. 327

[527] *Avni*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a]'dan ilâve edilmiştir

[528] ***Ömer Avni Efendi Sıbyan Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Mahallesi vardır.

Bu câmi'-i şerîfin pîş-gâhında deryâ kenarında vâki' kârgir[529] parçası, Güngörmez Kilise'nin parçasıdır. Rivâyet olunduğuna göre; Atmeydanı kurbünde vâki' Güngörmez nâm kiliseyi İstanbul fetholunduktan sonra kemâl-i metânetine binâen barut mahzeni eylediklerinden 895 senesi Muharreminde (25 Kasım-24 Aralık 1489) bi-kazâillâhi teâlâ sâika isabeti sebebiyle kilise-yi mezbûr ber-hevâ olup, on altı parçası Adalar semtine ve bir parçası Kızkulesi kurbüne düştüğü esnâda, cümlesinden büyük bir parçası dahi bu mahalle düşmüştür. Ve kubbesi dahi Kızıl Adalar'a düşmüştür. Etrâfında olan evler ve mahallât ve dekâkîn cümle hâkle yeksân olup, beş altı büyük nüfus dahi helâk olduğu mervîdir. Ve kilise-yi mezbûrun yeri hâlâ Sultan Ahmed Câmi'-i Şerîfi'nin olduğu mahal imiş. Mezbûr taş evâsıt-ı Sultan Selim Hân-ı Sâlis vaktine kadar hali üzere durur idi. Sonra ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Köse Kethüdâ denmekle elsine-i nâsta şehîr Çelebi Efendi –ki ismi Mustafa Necîb'dir– taş-ı mezbûrun kurbünde vâki' sâhilhânesini ta'mîr ettiği sırada taş-ı mezkûrun **[87]** etrâfını yontturup bir iskele resmine koydurmakla, el-ân sâhil-i mezbûrda müstakil iskele olmuştur. Mûmâileyh Necîb Efendi 1234 senesi Rebî'üssânîsinin on altıncı günü (12 Şubat 1819) vefât edip Ebû Eyyûb Ensârî –radıyallâhü anh–'de, Hekim Kutbeddin Mektebi Mezâristânı mukâbilinde vâki', kendi hazır ettiği suffede medfûndur. Ve bir kebîr suffe dahi Vâlide Sultan Türbesi verâsında tanzîm edip kendi müteallikātlarının medfeni olmak üzere şarteylemiştir. Ve dâmadı Yenişehirli Abdurrahman Bey ibn-i Mustafa Paşa Tersâne ve Darphâne nâzırı olup ba'dehû on beş gün mikdârı kethüdâ-yı sadr-ı a'zamî olmuş iken, Çavuşbaşı Konağı'na hapsolunup on yedi gün mürûrunda Dimetoka Kal'ası'na nefy ve malı dahi müsâdere olunduğundan başka ser-maktû'i pîşgâh-ı Bâb-ı Hümâyûn'a vaz' olunduktan sonra kayınpederinin yanına defnolundu. 1234 Zilkādesinin yirmi yedisinde (17 Eylül 1819) habsolunup nefy ü katli mâh-ı mezbûrun selhinde (20 Eylül 1819) vukū' bulmuştur. Müderrisînden bir oğlu kalıp Kāimmakām-ı Esbak Şâkir Ahmed Paşa'ya dâmad olmuş iken, beş sene mürûrunda o dahi vefât edip bir evlâd-ı sağîri kalmıştır. Ve Osman Bey nâmında mevâlîden bir karındaşı vardır. Mûmâileyh Necîb Efendi Yağlıkçı Emin Paşa'nın dâmadıdır. Paşa-yı mûmâileyhi, 1183 Cemâziyelevvelîsinde (2 Eylül-1 Ekim 1769) Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri Edirne'de katletmiştir.

Câmi'-i mezbûrun mahallesi vardır.

36. Bezirgân Mescidi[530] der-Kurb-i Kabataş

Bânîsi el-Hâcc Ali Ağa'dır. Kabri dahi ondadır. Mescid-i mezbûrun imâmlarından biri Ali İspir denmekle şehîr olduğundan mahallesinin dahi bu nâm ile şöhretine sebep oldu.

---

[529] *kârgir*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 178[b] *Es'ad Efendi 2248,* vr. 93[a]'da *kabataş* olarak verilmiştir.

[530] ***Bezirgân Mescidi (Ali İspir Câmii)***: Hacı Ali Ağa tarafından yapılan mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c.II, s. 13, 16n

Mahallesi vardır.

37. Bağodaları Mescidi [531] Kezâlik

Bânîsi Maktûl Hüseyin Efendi'nin kerîmesi Fatma Hâtun'dur. Binâsına ***'Bâğ-ı kuds'*** lafzı târih olmuştur: [1167][532] (1753-54). Fi'l-asl tahta minâre ile binâ olunmuş iken vefâtından mukaddem tuğla minâreye tebdîl olundu. Vâkıfe-i **[88]** mezbûrenin oğlu Elmas Mehmed Paşa İmâmı İbrâhim Efendizâde Ahmed Efendi, vaktimizde Ayasofya müderrisi olmuştur. Bâniye-i mezbûrenin kabri Üsküdar'da Şerîf Kapısı mukābilinde Kurşuncubaşı Ali Ağa Suffesi civârında vâki'dir. Seng-i mezârı şu vech ile muharrerdir: '***Sâbıkan Tersâne-i Âmire Emîni Hüseyin Efendi merhûmun necl-i necîbesi ve Elmas Mehmed Paşa-yı şehîd-i mebrûrun imâmı İbrâhim Efendi merhûmun halîle-i muhteremeleri Merhûme Hâcce Fâtıma Hanım'dır 1179 (1765-66).***'

Mahallesi vardır.

38. Dolmabahçe Mescidi[533]

Bânîsi Çakır Dede nâm sâhib-i hayr olup kabri dahi ondadır. Mescid-i mezbûrun binâsı itidâdan tahtânî olup, mürûr-i ezmânla harâb olmakla devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'te Tersâne emîni olan Maktûl Hüseyin Ağa, fevkānî olarak binâ ve minber vazıyla dahi ihyâ etmiştir. Ağa-yı mûmâileyh, ba'de-zaman Magosa'da maktûlen vefât edip, ser-maktû'i Edirne'de Der-i Devlet'e gelip Sırık Meydanı'nda defnolunmuştur: 1127 (1715).

---

[531] ***Bağodaları Mescidi***: Tersâne Emîni Maktûl Hüseyin Efendi'nin kızı Fatma Hâtun (ö. 1179/1765-66) tarafından 1167/1705-06 yılında yaptırılmış olan mescid yanmış ve 1255/1839-40 yılında Ali Paşa tarafından yenilenmiştir. Bu yenilenmeye âit taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe giriş kapısının üstündedir. Yamuk planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Girişi doğu cephesindedir. Kapalı, küçük bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Minberi mermerden yapılmıştır. Bodu minâresi kesme taştan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 9; Tarkan Okçuoğlu, "Bağodaları Mescidi", *DBİst.A*, c. I, s. 534

[532] *1117: 1167* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 93[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü *'Bâğ-ı kuds'* ifadesinin ebced hesabına göre değeri *1167*'dir. Mescidin bâniyesi Fatma Hâtun'un 1179/1765-66 yılında vefât ettiği dikkate alındığında mescidin inşâ târihinin 1167/1753-54 olması kuvvetli ihtimalle daha doğrudur.

[533] ***Dolmabahçe Mescidi ve Çakır Dede Tekkesi (Karaabalı Tekkesi)***: Çakır Dede isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılan mescidin alt katı tekke idi. III. Ahmed (hd. 1703-1730) zamanında Tersâne Emîni Maktûl Hüseyin Efendi tarafından yenilenmiş olan tekke-mescid, 1958 yılında yeniden yaptırılmak şartıyla yıkılmış ancak şimdiye kadar yapılmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 21, 30n; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 590; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 323-324; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 56-57; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 177-178; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 302; M. Baha Tanman, "Karaabalı Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 438-439

[Müellif-i merhûmun vaktinin ricâlinden][534] Dülgerzâde-i Beşiktaşı Hoca Mustafa Rızâeddin Efendi merhûmun hulefâsından zamânesinin Hoca Attarı ve Kasımpaşa'da vâki' Câmi'-i Kebîr'in cuma vâizi olan eş-Şeyh Mustafa Efendi, mescid-i mezbûrun tahtında bir tevhîdhâne binâ edip Cuma geceleri ve Salı günleri ba'de'z-zuhr usûl-i Halvetiyye ve tarîkat-i aliyye-i Nakşibendiyye üzere zikr u tevhîd etmekte iken [1205] [535] (1790-91) senesinde vefât etmiştir.

Ve ittisâlinde vâki' sebil ve çeşme[536] sipâhiyân ağalığından ma'zûl Hacı Mehmed Emin Ağa ibn-i el-Hâcc Hüseyin Ağa'nın eser-i hayrıdır. Karîbinde sâhilhânesi dahi vardır. Ve mezbûr çeşme ve sebîlin târîhi budur:

Semiyy-i fahr-i mevcûdât Emin Ağa-yı âlî-şân [537]
Sipâh ağası iken etti bir böyle eser peydâ

Tamâm oldukta Kadrî teşnegâna dedi târîhin
Sebîl ü çeşmeden âb-ı hayât-efzâ için sıhhâ
1154 (1741-42)

[89] Selefü'z-zikr, Sâhib-i hayr Emin Ağa'nın vefâtı 1156 (1743-44)'da vukū' bulup sebil-i mezkûr dâhilinde defnolunmuştur. Ve merhûm-i mezbûrun mahdûm-i sânîleri Hüseyin Ağa, ricâl-i Devlet-i Aliyye'den olup mükerreren Tersâne emâneti ve vezir kethüdâlığı menâsıb-ı celîleleriyle kâm-yâb olmuştur. Mehmed Eminoğlu nâmıyla şöhret-gîr imiş. Pederi hayrâtına munzam olmak üzere, ittisâlinde bir mekteb ve bir tek hamam[538] ve sebil-i mezbûrda yek-pâre bir mermerden şadırvan binâ etmiştir. ***'Hitâm-ı amel'*** 1181 (1767-68) târîhinde bu dahi vefât etmekle pederi hayrı ile kendi hayrı beyninde olan mezâristânda medfûndur.

Mahallesi vardır.

Dolmabahçe denmekle meşhûr mahall, 1023 Receb-i şerîfinde (7 Ağustos-5 Eylül 1614) Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin emr-i hümâyûnları üzere doldurulmuştur. Sebebi bu vech ile mervîdir ki, behresine donanma çıktıkta kaptanaşalar ol mahalde birkaç gün ikāmet ettikleri ve ale'l-husûs ziyâfet-i

---

[534] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 93[b]'den ilâve edilmiştir.

[535] *1205*: Attarzâde Şeyh Mustafa Efendi'nin vefat târîhi matbû metinde ve yazmalarda yazılmamış, yeri boş bırakılmış olup, Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 323-324 ve M. Baha Tanman, "Karaabalı Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 438-439'dan ilâve edilmiştir.

[536] ***Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi***: Sebil, çeşme, türbe, hazîre ve bugün mevcut olmayan mekteb ve hamamdan oluşan yapı grubu Ayazağa Caddesi'yle Dolmabahçe Caddesi'nin kesiştiği yerde, Dolmabahçe Câmii'nin karşı köşesindedir. 1153/1740-41 târihli sebil-çeşme bugün çay ocağı olarak kullanılmaktadır (Resim 51). Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 39; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 48; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 96; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 147-148; Ayla Ödekan, "Mehmed Emin Ağa Sebili", *DBİst.A*, c. V, s. 359-360; Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara 1997, 72-76

[537] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[538] Mehmed Eminoğlu tarafından yaptırılan mekteb ve hamam günümüze ulaşmamıştır.

resmiyelerini orada icrâ eylemiş oldukları cihetle bu körfezin dolması münâsib görülerek, dört def'a kaptan ve iki def'a sâhib-i mühr olan Halil Paşa'nın def'a-i sâniye kaptanlığında tecemmu'-i amele ile körfez kurbünde olan dağ bahra ilkā ve Beşiktaş ile Karabâli bahçeleri mâ-beyni doldurulup hadâik-i sultâniyyeden kılndı. Mezbûr Halil Paşa'nın terceme-i hâli Hüdâyî Mahmûd Efendi'nin tekkesi zikrinde beyân olunur inşâallâhü teâlâ.

Cennet-mekân Sultan Abdülhamîd Hân Hazretleri'nin hayrât-ı seniyyelerinden olan Dolmabahçe İskelesi karîbinde şeh-râha nâzır bahçe köşesindeki çeşme[539], pâdişâh-ı müşârünileyhin şehzâde-i ekberi Merhûm Sultan Mehmed Hazretleri'nin vâlide-i mâcideleri Hümâşâh Kadın Hazretleri'nin binâ-gerdesisir. Karîbinde mahzen bâlâsında, suffe dahi binâ olunmuştur. Karabâli bostancılarının bölükbaşısı olanlar çeşme-i mezkûrun tasını âvîhte kılmak ve teknesin tathîr etmek gibi hizmetlere ta'yîn olunup mukābilinde kendilerine vakf-ı hümâyûndan yevmiyye on beş akçe vazife ta'yîn olunmuştur. **[90]** [Bu hizmete][540] emîn-i binâ ta'yîn olunan [müellif-i merhûmun akrabasından ammîzâdesi ve Sultan Abdülhamîd Hân merhûmun türbeleri Binâ Emîni][541] Şehremîni el-Hâcc Hâfiz Mustafa Efendi, evkāf-ı şâhâneye dahi emîn-i binâ nasbolunmuş idi. Çeşme-i mezbûre ***'Ve sekāhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ'***[542] 1193 (1779-80) ayet-i kerîmesi târih vâki' olmuştur.

Tophâne'den Dolmabahçe'ye varıncaya dek zikrolunan cevâmi' ve mesâcid otuz sekiz adet olup; bunlardan yirmi [dokuzu][543] mahalleli, mâ-adâsı mahallesizdir. Ve on sekizinde salât-i cuma edâ olunur ve yirmisi minbersizdir. Bundan sonra Beşiktaş ve civârında olan cevâmi' ve mesâcidin tahrîrine şurû' olundu.

---

[539] ***Hümâşâh Kadın Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[540] *Bu hizmete*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 93[b]'den ilâve edilmiştir.

[541] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 93[b]'den ilâve edilmiştir.

[542] Kur'ân-ı Kerîm, İnsan Sûresi 76/21

[543] *yirmi sekiz: yirmi dokuz* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 180[a]'dan düzeltilmiştir.

II. BEŞİKTAŞ İLÇESİ

A. Beşiktaş Civârı (Ortaköy'e Kadar)

1. Beşiktaş Câmi'-i Kebîri [544]

Bânîsi Kaptan Sinan Paşa'dır ki, Mihrimah Sultan bint-i Sultan Süleyman Hân'ın zevci Rüstem Paşa'nın birâderidir. Mehmed Paşa-yı Tavîl 955 (1548-49) târîhinde Rumeli Beylerbeyisi oldukta, yerine mûmâileyh Sinan Paşa kapudân-ı deryâ olmuştur. Mahall-i mezbûrda câmi' ve medrese binâsına sarf-ı himmet edip lâkin tekmîl olmazdan iki sene evvel rahmet-i Hakk'a vâsıl olup, Üsküdar İskelesi'nde vâki' Mihrimah Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin mihrâbı önünde medfûndur. Kız Memi nâm Reîsü'l-küttâb-ı zaman Sıhrî Mehmed Efendi merhûmun, paşa-yı mûmâileyhin vefâtına söylediği târihtir:

---

[544] ***Sinan Paşa Câmii ve Külliyesi***: 963/1555 yılında Kaptân-ı Deryâ Sinan Paşa (ö. 961/1553-54) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan külliye câmi, medrese ve bugün mevcut olmayan mekteb, Köprübaşı Hamamı olarak bilinen çifte hamam ve karakol binâsından oluşmaktadır. Son olarak 1952-75 yılları arasında ciddi bir tâmir görmüş olan câmi, ziyaretimiz sırasında da tâmir edilmekteydi. Yatay dikdörtgen planlı harîm kısmı, ortada büyük ve derin bir aynalı tonoz ile yanlarındaki ikişer kubbeyle örtülmüştür (Resim 52). Orta mekanı örten 12.60 m. çapındaki büyük kubbe altıgen bir ayak sitemine oturmaktadır. Beş bölümlü son cemaat yeri câminin harîm kısmına sonradan eklenmiştir. Cümle kapısının üstünde 963/1555 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Arapça inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Mihrâb tarafındaki duvarda altlı üstlü iki sıra halinde sekizer pencere ve bunların üstünde beş pencere yer almaktadır. Doğu ve batı taraflarında ise altlı üstlü iki sıra halinde dörder pencere ile onların üstünde ikişer pencere açılmıştır. Kubbe kasnağında da on pencere açılmıştır. Câminin birinci sıra pencerelerinin üstlerindeki celî sülüs Esmâü'l-hüsnâ kuşağı Mehmed Şefik Bey'in talebesi Alâeddin Bey tarafından yazılmıştır. Câminin duvarları taş ve tuğladan örülmüştür. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi câminin sağ tarafındadır. Kıble duvarının doğu tarafına bitişik olarak yapılmış olan ve inşâ târihi belli olmayan hünkâr mahfeli 1936-37 yılındaki tâmirlerde Vakıflar İdaresi tarafından yıktırılmıştır. Avludaki çâr-gûşe, mermer şadırvan orijinaldir. Üzerinde Sıhrî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmış olan 963/1555 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Avludaki medrese odaları son cemaat yerini çevrelemektedir. Odalarının önü 1952-75 yıllarında yapılan tâmirde demir doğrama ile kapatılmıştır. Câminin doğu ve batı taraflarında yer alan hazîresinde pek çok kıymetli mezartaşı vardır. Câmi ile birlikte yapılan çifte hamam (*Köprübaşı Hamamı* ve *İskele Hamamı* isimleriyle de bilinirdi) Hayreddin İskelesi'ne giden yolun başında idi. 1957 yılında Tophâne-Beşiktaş yolu genişletilirken yıktırılmıştır. Câminin kuzeybatı tarafında avlu kapısının karşısında, Neccarzâde Sokağı'nda Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi'nin dikdörtgen planlı türbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35, 52; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7, 26, 34, 46; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 11-12; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 60; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 295; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 59-64; Doğan Kuban, "Sinan Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 2-4; Doğan Kuban, *İstanbul Yazıları*, İstanbul 1998, s. 109-110; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 217-220; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 95-96; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 56; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 226; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 100; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 178; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 214-215; Enis Karakaya, "Köprübaşı Hamamı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 140-141

Verir âhir fenâya fülk-i teni [545]
Nûh dahi olursa keştî-bân

Her geçen dem çeke nihenk-i ecel
Katrece gelmeye ana ummân

Yûsuf-i sânî idi ahbâba
Görünürdü adüv gözüne Sinân

Sıhriyâ gel duâ-i hayr edelim
Rûh-i pâkini şâd ede Sübhân

Hâtif-i gayb dedi târîhin
Daldı rahmet denizine Kapûdân
961 (1553-54)

Câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında mestûr târîh-i hitâmı ***'Sülüs ve sittîn ve tis'a mie'dir'*** 963 (1555-56). Bunun yerine Piyâle Paşa-yı Evvel kapudân-ı deryâ olmuştur.

Câmi'-i mezbûrun mahfel-i hümâyûnu ve medrese-i âliyesi[546] ve hâricinde fevkânî mektebi[547]ve medresesi, meydanında yek-pâre bir mermerden çâr-gûşe şadırvanı **[91]** vardır ki, etrâfında bu târih yazılıdır:

Bir kerîm idi [548] *sebîlullâhta* [549]
Kıldı mâlın mâ-i cârî veş sebîl

[Bunca hayrâta sebep oldu bu gün] [550]
Âna rahmet eyleye yarın Celîl

Ehl-i cennettir denilse hak durur
Oldu âsârı ona çün kim delîl

Kapudân vü mîr-i mîrân idi hem
Kılmış idi kâfiri gâyet zelîl

Yûsuf-i sânî desem nola ana
K'andadır [551] *hulk-i hasen hüsn-i celîl*

---

[545] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[546] ***Sinan Paşa Medresesi***: Sinan Paşa Câmii'nin son cemaat yerini üç yönden çevreleyen medrese odalarının önü 1952-75 yıllarında yapılan tâmirde demir doğrama ile kapatılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Cahid Baltacı, *XV.-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 271-273; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 100; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 178;

[547] ***Sinan Paşa Mektebi***: Bu yapı günümüze ulaşmamıştır.

[548] *idi: edip Es'ad Efendi 2247,* vr. 180[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 94[a]'da olarak verilmiştir.

[549] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[550] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 180[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 94[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Bir nice hayra sebeb oldu bu gün'* şeklindedir.

[551] *K'andadır*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 94[a]'da *ondadır* olarak verilmiştir.

Merve hakkıçün diye ehl-i Safâ
Ka'be'de zemzem sebîl etti Halîl

Sıhriyâ hâtif dedi târîhini
Çeşme-i âb-ı hayât-ı selsebîl
963 (1555-56)

Ve medresenin iki suffesinin sol tarafındaki suffede vâki' abdest musluklarının bânîsi, Ağa-yı Dârü's-saâde Şeyhü'l-harem el-Hâcc Beşir Ağa'dır.[552] Ağa-yı mezbûrun Ebû Eyyûb Ensârî –radıyallâhü teâlâ anhü– civârında medfûn olduğu ve İstanbul'da bir câmi'-i şerîf binâ eylediği bâlâda zikrolunmuştur.[553]

Bu câmi'-i şerîf eimmesinden Şeyh el-Hâcc Mustafa Rızâ Efendi merhûmun mülkhânesi kendi zâviyesi olup, câmi'-i mezbûrun sol tarafında mahkeme mukābilinde vâki'dir.[554] Türbesi dahi ondadır.[555] Vefâtına ***'Nakşibendî-i Beşiktâşî'*** 1159 (1746-47) terkîbi târih vâki' olmuştur. Şeyh-i mezbûr, fi'l-asl Âsitâne-i Hüdâyî şeyhlerinden Selâmi Ali Efendi halîfesi Odabaşı Şeyhi denmekle ma'rûf Orta Câmii[556] Vâizi Fenâyî Şeyh Mustafa Efendi merhûmun tarîk-i Celvetiyye'de halîfesi olmuş iken, **[92]** Edirne meşâyihinden Arapzâde eş-Şeyh Mehmed Efendi-i Nakşibendî'den ahz-ı nisbet ve hatm-i hâcegâna me'zûn olmuşlardır ki, ile'l-vefât hatm-i şerîfe müdâvim olup, ba'dehû mahdûmları eş-Şeyh Mehmed Sıddîk Efendi iki tarîkin âyinlerini dahi İsneyn günlerinde ba'de'z-zuhr icrâ ederler idi. Mûmâileyh Arapzâde'nin vefâtı 1165 (1751-52) senesinde vukū' bulmuştur. Ve mezbûr Şeyh Mehmed Sıddîk Efendi [1209][557] (1794-95) senesinde dâr-ı bekāya rıhlet eyledi.

Ve câmi'-i mezkûrun sol tarafında olan mezâristânda Tersâne Kethüdâsı Mustafa Paşazâde Abdülkādir Paşa medfûndur [ki, seng-i mezârında böyle yazılmıştır: ***Cânım Hoca Dâmâdı cennet-mekân Sultân Paşazâde Abdülkādir Paşa'dır***][558] fî 1163 (1749-50).

---

[552] ***Hacı Beşir Ağa Çeşmesi***: Çeşmeden geriye sadece kitâbesi kalmıştır. Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi'nin câmiye bakan doğu cephesi üzerinde yer alan 1158/1745-46 târihli, celî sülüs manzûm kitâbesinde Hacı Beşir Ağa'nın câmiye su getirdiği belirtilmektedir.

[553] Hacı Beşir Ağa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 48-50, 245

[554] ***Neccarzâde Tekkesi***: Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi (ö. 1159/1746-47) tarafından kurulmuş olan ve Sinan Paşa Külliyesi'nin yanında yer allan bu tekke günümüze ulaşmamıştır. Tekke hakkında geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; M. Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 59-60; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 203-204

[555] ***Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi***: Sinan Paşa Külliyesi'nin yanında Neccarzâde Sokağı'nda bulunmakta olan türbe, dikdörtgen planlıdır. Kapısının üstünde 1286/1896-97 târihli, taşa hakkedilmiş, celî ta'lik târmir kitâbesi yer almaktadır. Türbenin câmiye bakan doğu cephesi üzerindeki 1158/1745-46 târihli, celî sülüs, manzûm kitâbede Hacı Beşir Ağa'nın câmiye su getirdiği belirtilmektedir. Türbe hakkında geniş bilgi için bkz., M. Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 60

[556] *Orta Câmii: Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[a]'da *Odabaşı Câmii* olarak belirtilmektedir.

[557] *1209*: Metinde Şeyh Mehmed Sıddîk Efendi'nin vefat târîhi yazılmamış, yeri boş bırakılmıştır. Vefat târihi M. Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 59'dan ilâve edilmiştir.

[558] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 181[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[a]'dan ilâve edilmiştir.

Câmi'-i mezbûrun mahallesi vardır.

2. Beşiktaş İskelesi Mescidi [559]

Mescid-i mezbûr fevkânîdir. Bânîsi Mektûbî Kalemi hulefâsından Mehmed Sâdık Efendi'dir. [Mukābilinde sâhilhânesi dahi vardır].[560] Devr-i Sultan Abdülhamîd Hân evâiline yetişmiştir. Kendi Üsküdar'da medfûndur.

Mahallesi yoktur.

3. Hayreddin İskelesi Mescidi[561]

Bânîsi Kapudân-ı meşhûr Hayreddin Paşa-yı Gāzi'dir. Müşârünileyhin ismi Hızır olup, ba'dehû Hayreddin lafzı ile mülakkab kılınmıştır. Ve mahall-i mezbûrda bir medrese-i âliyesi[562] olup, mescid-i mezbûr bu medresenin dershânesidir. Müşârünileyh, 940 (1533-34) senesinde Cezayir'den gelip Kemankeş Ahmed Bey üzerine kaptan olup, 953 (1546-47) senesinde vefât edip Beşiktaş Meydanı'nda olan türbe-i mahsûsasına defnolundu. ***'Mâte reîsü'l-bahr'*** târîh-i vefâtıdır.

Paşa-yı mezbûr mazinne-i kirâmdan bir pîr-i mücâhid olup devr-i Sultan Süleyman Hân-ı Gāzî'de fevkalâde i'zâz ü ikrâm olunmuştur. Hatta Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri, mûmâileyhin terceme-i hâl ve ahvâl-i cihâdını taleb buyurmakla ol vakte gelinceye dek serencâmını yazdırıp hâk-i pây-i hümâyûnâ irsâl eylemiştir. Pederi Ya'kūb Ağa sipahi olup 866 (1461-62) senesi Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin, Midilli Cezîresi'ni fethinde berâber bulunup, ba'dehû cezîre-i mezbûrede iskân etmekle İshak ve Urûc **[93]** ve Hızır ve İlyas nâm dört adet evlâdı dünyâya gelmiş. Ve ba'de-zaman bunlar ticaret etmek üzere Urûc ile bir gemiye süvâr olarak Şam Trablusu ve İskenderiye taraflarına gidip gelir iken Rodos raâyâsı önlerine çıkıp esnâ-yı mukātelede İlyas şehîd ve Hızır esir ve Urûc halâs olup, İshak dahi Midilli'de kalmış idi. Mezbûr Hızır nice zaman esirlikte kalıp ba'de'l-halâs, Şehzâde Sultan Korkut ol-zaman Antalya'da olmakla ondan istîzân ederek on sekiz oturak bir gemi ile korsanlığa çıkıp nice gemiler şikâr ve nice cezîreler gārât

---

[559] ***Beşiktaş İskelesi Mescidi (Sâdık Efendi Mescidi)***: Beşiktaş İskelesi'nde, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nin yanında yer alan bu mescid, türbenin etrâfının açılması sırasında yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 12, 14n; Enis Karakaya, "Beşiktaş İskelesi Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 159

[560] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* 181[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 94[a]'dan ilâve edilmiştir.

[561] ***Hayreddin İskelesi Mescidi***: Kaptân-ı Deryâ Barbaros Hayreddin Paşa (ö. 953/1546-47) tarafından Hayreddin İskelesi denilen yerde yaptırılmış olan medresenin dershânesi olan bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 30, 59n; Enis Karakaya, "Hayreddin İskelesi Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 162

[562] ***Hayreddin Paşa Medresesi***: Hayreddin Paşa'nın yaptırdığı külliyenin bir parçası olan bu medreseden hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Cahid Baltacı, *XV.-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 242-244; *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 210

eyledikten sonra, Sultan Selim Hân-ı Kadîm Hazretleri cülûsunda müşârünileyh Korkud Sultan şehîd ve Akdeniz'de olan İslâm korsanları dahi seferden men' olunmakla mûmâileyh birâderi Urûc ile Cerbe Adası'nda buluşup iki birâder bi'l-ittifak gazâ kasdıyla Tunus'a varıp orada vali bulunan Benî Hafs'tan bir mahal taleb ettiklerine binâen Halkulvâd Kal'ası'nı bunlara me'vâ ta'yîn etti. Ba'dehû bunlar nice gazâlar edip nice kal'alar fethettikleri misillü, Cezayir'i cennet-mekân Sultan Selim Hân-ı Kadîm Hazretleri zabtettiği esnâda Hızır'ın pek çok yararlığı müşahede olunmakla orada ibtidâ vali nasbolunmuş ve Tunus'un dahi fethinde şâyân-ı takdîr hidemât-ı kesîre vücûda getirmiştir. Ve birâderleri İshak ile Urûc Telmsan Cengi'nde şehîd olmuşlardır –rahmetullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn–.

Rivâyet olunduğuna göre; paşa-yı müşârünileyh âşinâ-yı havâss-ı Kur'âniyye bir zât olmakla vakt-i iktizâda taleb ettiği rüzgarın hübûbu yahud teskîni için bir parça kağıt yazıp deryâya ilkā eyledikte matlûbuna zaferyâb olur imiş. Tafsîl-i hidemât-ı pesendîdesi kütüb-i tevârîhte mestûrdur.

Türbesinin tâk-ı bâlâsında bu vech ile yazılmıştır: ***'Hâzâ Türbe-i Cezâyir ve Tunus Fâtihi Merhûm Gāzi Hayreddin Pâşâ rahmetullâhi aleyh'***.[563] Ve İstanbul'da vâki' meşhûr Çinili Hamam müşârünileyhin âsâr-ı hayriyyesindendir. [Hâlâ kaptanpaşa olanlar merhûmu pederleri makāmına i'tibâr edip bahriyye seferlerinde ziyâret ve kurban zebh ve teberrüken dua edegelmişlerdir].[564]

Vefâtından sonra Mehmed Paşa-yı Tavîl mîr-i mîranlık ile **[94]** kaptan olup Trablusgarb'ı fethetmiştir. Tafsîli kendi câmiinde zikrolundu.

Ve Hayreddin Paşa'nın selefi Ahmed Bey kaviyyü'l-cism bir âdem imiş. Hatta iki parmağına iki koyunu takıp yüzülünceye dek tuttuğu mervîdir. Ve kemankeşlikte dahi mahareti olup Okmeydanı'nda Garbî Menzili vardır. Hayreddin Paşa kaptan oldukta mîr-i mûmâileyh çok geçmeyip vefât etmiştir. Akdeniz'e fakat bir seferi olup ba'zı mahalleri gārât etmişti.

Beşiktaş'ın Sebeb-i Tesmiyesi

Merhûm Hayreddin Paşa Akdeniz'e azîmet edeceği vakt gemiler bu mahalle lenger-endâz oldukta, halatları bağlamak için sâhil-i deryâya beş adet taş direk vaz' eylemişti. Nice zaman keştîler ol direklere rabtla zabtolunduğundan beş taş nâmıyla mevsûm iken, mürûr-i ezmânla beş taş Beşiktaş'a mübeddel olmakla mahall-i mezkûr hâlâ Beşiktaş ünvanıyla müştehirdir. Bundan başka rivâyet-i uhrâ dahi vardır.

---

[563] ***Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi***: Beşiktaş Meydanı'nda bulunan bu türbe Mimar Sinan'ın eseri olup, kesme taştan sekizgen planlı ve kubbeli olarak yapılmıştır. Kapısının üstünde ***'Hâzâ Türbe-i Fâtih-i Cezâyir ve Tunus merhûm Gāzi Kapûdân Hayreddin Pâşâ rahmetullâhi aleyh sene 948 (1541-42)'*** ibâreleri yer almaktadır. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 29; Enis Karakaya, "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 208

[564] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 181[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den ilâve edilmiştir.

Câmi'-i mezkûrun mahallesi yoktur.

4. Arap İskelesi Mescidi [565] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi Tekerlek Mustafa Efendi'dir. Mescid-i mezbûru binâ eyledikten sonraca kendi dahi vefât etmekle mihrâbı önünde medfûndur. Ve karîbinde dahi fevkânî mektebi[566] vardır. Vakfının kitâbet ciheti mescidin imâmlarına şarttır.

Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri bir def'a ale'l-gafle bu mescidde salât-i cuma edâsı murâd-ı hümâyûnları olmakla, der-akab bir minber vaz' olunup ve müezzin mahfelinin nısfına dahi kafes ihdâsıyla mahfel-i hümâyûn kılınıp ba'de edâi's-salât mescid-i mezbûrun ahvâli ma'lûm-i şâhâneleri oldukta Şehzâde Câmii Vakfı'ndan yevmiyye on yedi akçe vazife-i hitâbet ve müezzin vazifesi ile mihrâb mumları ve kanâdîl için ravgan ta'yîn edip, mescid-i mezbûru dahi ta'mîr ile yeniden ihyâ eylemişler.

Ba'dehû Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri 1161 (1748) senesi [ittisâlinde olan][567] Beşiktaş Sâhilsarây-ı Hümâyûn'larının[568] tecdîdini irâde buyurmakla, Haremeyn Muhasebecisi Ali Efendi **[95]** birkaç emîn-i binâ ta'yîniyle sarây-ı mezbûre bir hayli mahaller daha zamm ve ilâve olunarak [işbu câmi'-i şerîf dahi][569] tevsî' ve tecdîd olundu. Bu esnâda Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin binâ buyurmuş oldukları Çinili Köşk[570] dahi ta'mîr ü tezyîn olunup, sene-i mezbûre Cemâziyelevvelîsinin on birinci günü Yevm-i hamîste (9 Mayıs 1161 Perşembe) nakl-i hümâyûn vukū' bulmuştur. Bâlâ-yı pencerelerde mestûr tevârîhten Ni'met Efendi'nin söylediği târîhin birkaç beyti işbu mahalle dercolundu:

Ni'metâ kasr-ı kelâm ile kusûrun zâhir [571]
Nazmın olursa da reşk-âver-i ibn-i ibâd

Yümn ile zîver-i burc-i şeref ü şevket ede
Mihr-i zâtıyla bu nev-kasrı ebed-Rabb-i ibâd

---

[565] ***Arap İskelesi Mescidi***: Tekerlek Mustafa Efendi tarafından Beşiktaş ile Dolmabahçe arasında Arap İskelesi denilen yerde XVII. yy.'da yaptırılmış olan mescid, III. Ahmed (hd. 1703-1730) devrinde tâmir edilmiş, I. Mahmûd (hd. 1730-1754) zamanında 1161/1748 yılında da yenilenmiştir. Bu mescidin Dolmabahçe Sarayı inşâ edilirken yıktırıldığı tahmin edilmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 6, 7n; Enis Karakaya, "Arap İskelesi Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 156

[566] ***Tekerlek Mustafa Efendi Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[567] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den ilâve edilmiştir.

[568] ***Beşiktaş Sâhilsarayı***: Beşiktaş sâhilinde yaptırılmış olan bu saray, Topkapı Sarayı ve Üsküdar Sarayı'ndan sonra üçüncü büyük saray idi. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, "Beşiktaş Sâhilsarayı", *DBİst.A*, c. II, s. 171-173; Tülay Artan, "Beşiktaş Sâhilsarayı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 56-59

[569] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den ilâve edilmiştir.

[570] ***Çinili Köşk***: Beşiktaş Sâhilsarayı'nın Beşiktaş'a en yakın olan binâsıdır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, "Beşiktaş Sâhilsarayı", *DBİst.A*, c. II, s. 173; Tülay Artan, "Çinili Köşk", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 79-81

[570] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den ilâve edilmiştir.

[571] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

Sâye endâz olup ikbâl ü saâdetle müdâm
Ola ol pâdişehin zevk u safâsı müzdâd

Mündericdir iki târîh bu beyt-i pâke
Mısraayni biri birine edince imdâd

Cây-ı nevdir ola şevk-âver-i Sultan Mahmûd
Bî-bahâ Kasr-ı Beşiktâş-ı Hümâyûn-âbâd
1161 (1748)

Sarây-ı mezbûrun tecdîdi münasebetiyle câmi'-i mezkûr dahi tecdîd ü tevsî' olunup yeniden minâre ve mahfel-i hümâyûn ile levâzım-ı sâiresi cümleten tekmîl ve âvîze ve kanâdîl ile tezyîn ve vakf-ı hümâyûnlarından vazife ta'yîn buyurdular. Mezbûr Ni'met Efendi bu câmi'-i şerîfin tecdîdine dahi târih söylemekle tamamen bu mahalle kaydolundu:

Câmi'-i ilm ü amel pâdişeh-i devrânın [572]
Etti sıyt-i keremi minber-i eflâke suûd

Ahdidir bâis-i ma'mûre-i rub'-i meskûn
Zâtıdır âleme mahz-ı kerem-i Rabb-i Vedûd

Kıldı ez-cümle kemâl-i kereminden ihyâ
Kalmamışken bu ibâdetgâhta cây-ı sücûd

Eyleyip vüs'at ü füshatle onu tarh ü binâ **[96]**
Oldu bir ma'bed-i pür-nûr-i letâfet-endûd

Bast-ı seccâde-i mihrâb-ı müberrât ede tâ
Ola tâatına âlemde kıyâm ile kuûd

Mahfel-ârâ-yı cihân-ı kerem etsin dâim
O şehin zâtı hümâyûnunu feyz-i ma'bûd

Yazdı târîhini Ni'met dü zebân-ı hâme
Oldu pâkîze eser câmi'-i Sultân Mahmûd
1161 (1748)

Sarây-ı mezbûru teşrîflerinin ertesi günü yevm-i Cuma'da bu câmi'-i şerîfe selamlık etmişlerdir.

Ni'met Efendi'nin Terceme-i Hâli

Mûmâileyh 1112 (1700-01) senesi dünyâya gelip pederi fevtinden sonra ceddi terbiyesiyle tahsîl-i kemâlât ederek kırk üç senesi (1730-31) tarîk-i tedrîse duhûl

[572] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

eyleyip, ba'dehû Dâmadzâde Feyzî Efendi meşîhatinde tarîkten ihrâc olunmuşken bir müddetten sonra yina duhûl ile ba'zı hizmetlerde istihdâm olunduğu misillü, Maktûl Beşir Ağa zamanında Haremeyn teftişi ve 1168 (1754-55) târîhinde Galata mevleviyyeti, ba'dehû Mısır ve Mekke-i Mükerreme kazâlarıyla dilşâd olduktan sonra Abdullah Efendi yerine Kazâ-yı İstanbul payesiyle ordu kadısı olup, 1186 Şevvalinin on ikinci günü (6 Ocak 1773) vefât etmiştir. Merhûm-i mezbûr ilm ü kemâlât ile meşhûr, husûsan eş'ârı pesendîde-i cumhur bir zât imiş. Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin binâ ettikleri bende söyledikleri târih şayân-ı tastîr olmakla bu mahalle kaydolundu. Mısrâ':[573]

And bend etti bu bend-i âb-ı hayâtı sû-be-sû 1163 (1749-50)

Dolmabahçe nâm mesiregâhda vâki' Bayıldım Köşkü[574] ta'bir olunan kasr-ı şahâne, sarây-ı mezbûr tecdîdi senesi yeniden binâ ve ihdâs olunarak sâl-i mezkûrun îd-i şerîfine karîb tekmîl olundu. Kable'l-binâ' **[97]** mahall-i mezkûre teşrîf-i hümâyûn vukū' buldukça Sâyebân kurulur idi. Ve bu köşkler binâ olunmazdan mukaddem eyyâm-ı sayflarda îd-i şerîflerin ikinci günleri Gülhâne'de icrâ-yı merasim-i rikâb olunur idi. Asr-ı mezbûrda teşrîfatçılık hizmetiyle şerefyâb olan Vak'anüvis-i esbak İzzî Efendi merhûmun bu kasr-ı cedîde söylediği târihtir:

Şehinşâh-ı cihân Sultân Mahmûd[575]
Derî derbânı Keykâvûs ü Hüsrev

Sehâb-ı lutfu ihyâsıdır aktâr
Sadâ-yı kahrıdır âfâka yah-nev

İbâde cûd ü in'âmı pey-â-pey
Bilâde cünd-i ahkâmı rev-â-rev

Her âsârı olup memdûh-i âlem
Senâyeş ez-zebân-ı hâme biş-nev

Kudûmüyle bu nüzhetgâha derler
Hümâyûn şev masûn şev pür-safâ şev

Tulû'-i îd-gâh-ı behçet olsun
Hilâl ü mihr-i ikbâl-i nev-â-nev

Şümûs-i zât-i zılliyyet-medârı
Felek döndükçe salsın dehre pertev

Çü berk ve gonca İzzî iki târih
Bu âsâra gül-âsâ oldu pey-rev

---

[573] ***mısrâ'***: kelimesi yerinde matbû metinde onun kısaltılması olan *ayn* harfi bulunmaktadır.
[574] ***Bayıldım Köşkü***: I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından 1161/1748 yılında yaptırılmış olan bu kasır, Dolmabahçe Sarayı'nın arkasındaki yamaçta, bugünkü Taşlık Kahvesi'nin yakınında bulunmakta idi. Geniş bilgi için bkz., M. Baha Tanman, "Bayıldım Köşkü", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 61-64
[575] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

Dü zîbâ-kasr ile ra'nâ açılmış
Ferah-efzâ zihî Gülhâne-i nev

Mûmâileyh İzzî Efendi yine teşrîfatçı iken 1168 Cemâziyelâhiresinde (15 Mart-12 Nisan 1755) vefât edip Şeyh Murad Efendi Hazretleri'nin türbe-i şerîfleri kurbünde defnolundular. Merhûm-i mûmâileyh, Şeyh Muradzâde merhûmdan müstahleftir. Müretteb *Dîvân*'ı vardır. Vak'anüvis Subhi Efendi merhûmun birâderidir.

Câmi'-i şerîf mukābilinde vâki' türbede, musâhibelerden Râziye Kadın ve yanında kerîmesi dahi medfûnedir.[576] Ve ittisâlinde vâki' [çeşme][577] Râziye Ayşe Hâtun'un [binâsı olup][578] şuarâdan Nasîbî [Halil Efendi][579] işbu târîhi söylemiştir:[580]

Yine bir fahrü'n-nisâ Râziyye nâm Ayşe Hû [581]
İntikāl etti bekā mülküne dâr-ı dünyeden

Duhterinin duhteri rûhun anın ihyâ için
Yaptı bir çeşme hayât âbından a'lâ vü hasen

Dâimâ rûh-i revânın Hak Teâlâ şâd edip **[98]**
Meskenini cennet etsin çekmesin cevr ü mihen

İkisin dahi müşerref ede dîdâr-ı ezel
Mazhar-ı ihsân edip Hâlık-ı dürr-i Aden [582]

Bâis-i hayr olanın ömrün ziyâde eylesin
Yerde yattıkça o merhûme Hudâ-yı zü'l-minen

Ey Nasîbî teşne-diller dediler târîhini
Nûş-i cân ola zülâl-i nev bu zîbâ çeşmeden [583]
[1007] (1598-99)

Bu sarây-ı mezbûr, pâdişâh-ı zî-şânın eyyâm-ı saltanatlarında behresine cüz'î ve küllî ta'mîr ü termîm olundukça, câmi'-i mezbûr dahi ihyâ olunmakta bulunmuştur. Mahallesi vardır.

---

[576] ***Râziye Ayşe Hâtun Türbesi***: Bu türbe günümüze ulaşmamıştır.
[577] *diğer türbede*: ifadesi *çeşme* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 181[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den düzeltilmiştir. Çünkü daha sonra verilen târih beyitleri Râziye Ayşe Hanım'ın vefâtı ile ilgili olmayıp, yaptırdığı çeşmenin târihidir.
[578] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.
[579] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 180[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'den ilâve edilmiştir.
[580] ***Râziye Ayşe Hâtun Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.
[581] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün (Fa'lün). *Es'ad Efendi 2248*, vr. 94[b]'de *hû* ifadesi bulunmamaktadır.
[582] *dür-i Aden: Es'ad Efendi 2247*, vr. 182[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[a]'da *dergehin* olarak verilmiştir.
[583] Bu mısrânın ebced hesabına göre değeri *1006*'dır.

5. Vişnezâde Mescidi[584] der-Kurb-i Beşiktaş

Bu mescid, mahall-i mezbûrda vâki' odalar derûnunda binâ olunmuştur. Mezbûr odaların derûnunda yetmiş adet han olup, odaların dahi iki kapısı vardır. Ve dâhilinde evâilden kalma bir taş tekne sandık vardır ki, muahharan abdest musluğu etmişlerdir. Ve Ser-bostâniyân Halil Ağa nâm bir sâhibü'l-hayr dahi müstakil su götürmüştür.

Mescid-i mezbûrun bânîsi Vişnezâde Mehmed Efendi'dir. Mûmâileyh 1073 Muharreminin yirmi beşinci günü (9 Eylül 1662) Gecdehân dâmadı Abdullah Efendi yerine İstanbul kadısı olup, 1074 Saferinin yirmi yedinci günü (30 Eylül 1663) azl ve yerine Bahâyî Efendi birâderi Ahmed Efendi nasbolundu. Ba'dehû 1079 Muharreminin on beşinci günü (25 Haziran 1668) Feyzullah Nâfiz Efendi'nin azlinde Anadolu kazaskeri olup ve 1080 Cemâziyelevvelîsinde (27 Eylül-26 Ekim 1669) Kadri Efendi'nin def'a-i sâniyesi azlinde sadâret-i Rûm'a naklolunup, yerine Zeyrekzâde Abdurrahman Efendi nasbolundu. 1087 Cemâziyelevvelîsinin on beşinde (26 Temmuz 1676) dahi Ankaravî Mehmed Efendi'den sonra yine sadr-ı Rûm olmuşlardır. Sadâret-i evvelîsi dört ay olup, def'a-i sâniye sadâreti **[99]** iki buçuk sene kadar mümtedd olmuştur. Ve ba'de'l-azl yerine Hâmid Efendi nasbolundu. Mûmâileyhin şöhreti Vişnezâde Mehmed İzzetî Efendi'dir. Pederi Vişne Efendi denmekle meşhûr olan Lütfullah Efendi, Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin mahdûm-i sânîsi olup birâder-i ekberleri dahi Yahyâ Efendi'dir –ki üç def'a; Sultan Mustafa Hân-ı Evvel ve Sultan Murad Hân-ı Râbi' ve Sultan İbrâhim Hân zamân-ı saltanatlarında, on dokuz seneye karîb meşîhatleri vardır–. Vefâtları 1053 (1643-44) âhirinde vukū' bulup pederi türbesinde medfûndurlar.

Ve pederleri Zekeriyyâ Efendi, Sultan Murad Hân-ı Sâlis eyyâmında on altı ay mikdârı meşîhatte olup 1001 Şevvalinde (1-29 Temmuz 1593) bahar tebriki rikâbında füc'eten vefât etmekle Hoca Sa'deddin Efendi ibn-i Hasan Can yerine şeyhülislâm olup, merhûm-i mûmâileyh Sultan Selim Câmi'-i Şerîfi kurbünde vâki' medreseleri ittisâlinde olan türbe-i mahsûsalarına defnolundular. Vefâtına târih:

Gitti dîvân-ı cihandan Zekeriyyâ-i Saîd [1001] (1593)

Dîğer

Füc'eten Zekeriyyâ Efendi geçti hemân [1001] (1593)

---

[584] ***Vişnezâde Mescidi***: Vişnezâde Kazasker Mehmed İzzetî Efendi (ö. 1097/1685-86) tarafından 1075/1664-65 târihinde yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Meyilli bir arazi üzerinde yer almakta olan yatay dikdörtgen planlı câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin tavanı harîm kısmından daha alçaktır. Mihrâbı basit bir niş görünümündedir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Fevkânî hanımlar mahfelinin önünde ahşap kafes vardır. Silindirik gövdeli minâresi, binânın sağ tarafında olup kesme taştan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 69; *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 177; *DBİst.A*, c. VIII, s. 466

Mezbûr Vişne Lütfullah Efendi Filibe kadısı olmuştur.

Sâbıku'z-zikr Mehmed İzzetî Efendi [1099] [585] (1687-88)'de vefât ettikte eş-Şeyh Nâci Ahmed Dede bu mısra'-ı târîhi demiştir:

İzzetî gitdi cihânın hayfâ [1099] [586] ***(1687-88)***

Mezbûr dahi füc'eten vefât ederek ammîleri türbesinde defnolundu. Mezbûr Şeyh Nâci Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde zikri mürûr etmiştir.[587]

Mescid-i mezbûrun binâsına şuarâdan Fevzî merhûm bu târîhi demiştir:

O [588] *bahr-i birr ü ihsân İzzetî Efendi-i fâzıl* [589]
Binâ eyledi [bir] [590] *ferhunde mescid lâyık-ı tahsîn*

O hayr-endîşeden râzı ola Ma'bûd-i bî-hemtâ
Ki oldur matlab-ı a'lâ-yı dânâ-yı hakîkat-bîn

O dil-keş mescide Fevzî dedi bir beyt-i zîbâ kim
Ona her mısraı târih olur çün edeler tahmîn

Kabûl ede bu dil-keş ma'bedi ol [Rabb-i Latîf, âmîn] [591] **[100]**
Bu mescid İzzetî Efendi'ye mes'ûd ola, [592] ***âmîn***
1075 (1664-65)

Ve bir başka Vişnezâde Şeyh Mehmed Efendi dahi vardır ki, ibtidâ Şemsi Ahmed Paşa Zâviyesi'ne şeyh olan eş-Şeyh Hızır Efendi İstanbul'da vâki' Mehmed Ağa Zâviyesi'ne[593] naklolundukta, mezbûr Vişnezâde onun yerine şeyh olmuştur. Bunun târîh-i vefâtı 1010 (1601-02) senesinde vukū' bulmuştur. Ve bunların pederi Vişne Mehmed Efendi, Kastamonulu Şeyh Şa'ban Efendi halifesi olup ve Üsküdar'da vâki' Vâlide-i Atîk Câmi'-i Şerîfi'nin cuma va'ziyesi ibtidâ bunlara tevcîh olunup, zâviyesine dahi evvelâ post-nişîn bunlar olmuşlardır fî 991[594] (1583-84). Ve bir sene mürûrunda maktûlen vefât etmiştir. Mezbûr Hızır Efendi'nin tafsîl-i hâli Mehmed Ağa Câmii zeylinde zikrolunmuştur.[595]

---

[585] *1097*: 1099 olarak değiştirilmiştir. Çünkü vefâtına düşürülen târih mısrâsının ebced hesabına göre değeri *1099*'u vermektedir. Bu târih *Es'ad Efendi 2248,* vr. 95[a]'da *1098* olarak verilmiştir.
[586] Târih mısrâsının ebced hesabına göre değeri *1099*'u vermektedir.
[587] Şeyh Nâci Ahmed Dede için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 229
[588] *o*: kelimenin yazılışında *vav* harfi diizgi hatası sebebiyle *ra* olarak yazılmıştır.
[589] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[590] *bu*: vezin gereği *bir* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 182[a]'dan değiştirilmiştir.
[591] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 182[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[a]'dan ilâve edilmiştir. Matbû metinde mısrânın bu bölümü eksik olup yeri boş bırakılmıştır.
[592] *mes'ûd ola*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[a]'da *ola mes'ûd* şeklindedir.
[593] Mehmed Ağa Tekkesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 197-199
[594] *991*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[a]'da *992* olarak verilmiştir.
[595] bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 197-199

Sâhib-i hayr İzzetî Efendi şuarâdan olup müdevven bir *Dîvân*'ı dahi vardır. Bu beyt ondan nümûnedir:

Dil mescidini etme sanemhâne-i âmâl [596]
Ma'mûr ede gör İzzetiyâ beyt-i derûnu

Mescid-i mezbûrun mahallesi vardır.

6. Süleymâniye Câmii [597] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Gāzi Hazretleri'dir. Câmi'-i mezbûrun vezâif-i lâzimesi kendi vakfına mülhaktır. Binâsına mahall-i mezbûrda sâkin tarîk-i Bektâşiyye'den Karaabalı Mehmed Baba sebeb olmuştur. Pâdişâh-ı müşârünileyh hazretleri bir gün ol etrâfı teferrüc esnâsında mezbûr Mehmed Baba bir câmi' binâsını ricâ ve iltimas etmekle câmi'-i mezkûr binâ kılınmıştır. Dolmabahçe'de olan servlerin ekserîsi Mehmed Baba'nın eseridir. Ve Baba-yı mezbûr .....[598] senesinde vefât edip, Dolmabahçe İskelesi'ne karîb mahalde namazgâha muttasıl bostanın verâsında medfûndur. Sokaktan dahi kabri görünür. Hâlâ bu câmi' olan mahal Karabağı denmekle meşhûrdur. **[101]**

Mahallesi vardır.

7. Maçka Mescidi [599] der-Kurb-i Beşiktaş

Mescid-i mezbûr fevkānîdir. Bânîsi Şenlik Dede'dir ki, merkadi mescid-i mezbûrun ittisâlindedir. Minberini sâhibe-i hayr Şerîfe Râbia Hâtun vaz' eylemiştir. Bu kıt'a mihrâb duvarına âvîhtedir:

---

[596] Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

[597] ***Süleymâniye Câmii (Karabalı Câmii)***: Karaabalı Mehmed Baba'nın ricası üzerine Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) tarafından yaptırılmış olan câmi, Abdülazîz (hd. 1861-1876) tarafından yenilenmeye başlamış, ancak sadece temeli atılabilmiştir. Taşlık Meydanı açılırken belediye tarafından bu kalıntılar da ortadan kaldırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 61, 110n; Enis Karakaya, "Süleymaniye Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 174

[598] Karaabalı Mehmed Baba'nın vefat târîhi yazılmamış, metin içinde yeri boş bırakılmıştır.

[599] ***Maçka Mescidi (Şenlik Dede Mescidi) ve Tekkesi***: Şenlik Dede tarafından yaptırılmış olan câminin inşâ târihi kesin olarak bilinmemektedir. Câminin minâre kaidesi üzerine yerleştirilmiş olan 1316/1898-99 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesinde, Şenlik Dede tarafından yaptırılan câminin minâresine yıldırım isabet etmesiyle minâresinin yıkıldığı ve 1316/1898-99 senesinde hayır sahipleri tarafından câminin yeniden inşâ edildiği belirtilmektedir. Son olarak 1984 yılında Vakıflar tarafından tâmir ettirilmiş olan câmi meyilli bir arazi üzerindedir. Dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir ve dışarıya yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Tek şerefeli minâresi tuğladan örülmüş olup, üstü sıvalıdır. Mescidin kıble tarafında olan Maçka Tekkesi ve yanındaki türbe 1984 yılında Vakıflar tarafından yıktırılmıştır. Câminin yakınındaki 1124/1712-13 târihli Süleyman Ağa Çeşmesi de günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 44; *DBİst.A*, c. VIII, s. 419; *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 174, 197-198; Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 108; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 205-206; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 48; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 126

Salâtında tekâsülden kosan ta'dîl-i erkânı [600]
Sana isbât eder ol dem muhakkak za'f-ı îmânı

Namazda gâfil olmaklık belâdır emr-i müşkildir
Kaviyy ol tâat içinde bulasın derde dermânı

Mukābilindeki zâviyenin[601] bânîsi Kastamonulu Şeyh Şâbân Efendi hulefâsından eş-Şeyh Mustafa Efendi'dir. Zâviye-i mezbûrede vâki' türbe-i mahsûsasında medfûndur. Şuarâdan Sabrî merhûm vefâtına bu târîhi demiştir:

Merg câmın içdi Dervîş Mustafâ 1122 (1710-11)

Yerine Nasuhî Efendi hulefâsından oğlu Mehmed Fahreddin Efendi şeyh olmuştur. Vefâtı ***'Kerâmet-i beşer'*** [1163] [602] (1749-50)'te vâki' olmuştur.

Ve zâviye mukābilinde vâki' çeşme-i[603] mâ-i lezîz Maktûl Süleyman Ağa'nın eseridir. Târîh-i binâsı sene 1164 (1750-51). Ağa-yı mezbûr târîh-i mezkûrdan bir sene sonra efendisi Dârü's-saâde Ağası Beşir Ağa ile bir günde katlolunmuşlardır.

Mahallesi vardır.

8. Ekmekçibaşı Mescidi [604] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi Ekmekçi Ali Ağa'dır. Fâtih Sultan Mehmed Hân ittibâ'ındandır. Merkadi ma'lûm değildir.

Mahallesi vardır.

---

[600] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[601] ***Maçka Tekkesi***: Şenlik Dede Mescidi'nin kıble tarafında olan bu tekke, tekkelerin kapatılmasından sonra harab bir hâle gelmiş ve 1984 yılında Vakıflar tarafından yıktırılmıştır. Yanındaki türbe de ortadan kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 197-198

[602] *1164: 1163* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[a]'dan değiştirilmiştir. Çünkü 'Kerâmet-i beşer' ibâresinin ebced hesabına göre değeri *1163*'tür.

[603] ***Süleyman Ağa Çeşmesi***: Câminin yakınında, Maçka Tekkesi'nin karşısındaki 1124/1712-13 târihli çeşme günümüze ulaşmamıştır. Tanışık, çeşmenin yedi beyitlik kitâbesi olduğunu belirtmiş ve târih beytini vermiştir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 48; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 126

[604] ***Ekmekçibaşı Mescidi (Dibek Câmii)***: Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) ekmekçibaşısı Ali Ağa (ö. 890/1485-86) tarafından yaptırılmış olan câmi 1277/1860-61 yılında Sultan Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) kızı Refia Sultan tarafından yenilenmiştir. Aslı ahşap olan câminin, günümüzde duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kuzey cephesi tamamen yeşil renkli fayanslarla kaplanmıştır. Kare planlı olan câminin sağ tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. Mihrâbı ve minberi yenidir. Bodur minâresi 1965 yılında yenilenmiş olup, dışı sıvalıdır. Mihrâbı dışarıya doğru yarım dâire şeklinde çıkıntı yapmaktadır. Mihrâb önüdeki hazîrede üç mezar ve kırık mezartaşları vardır. *Hadîka* Ali Ağa'nın kabrinin bilinmediğini belirtmektedir ancak, mezartaşlarından birisi câminin ilk bânîsi Ekmekçibaşı Ali Ağa'nın 890/1485 târihli celî sülüs mezar taşıdır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 22; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 345; Enis Karakaya, "Ekmekçibaşı Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 160

9. Uzuncaova Mescidi [605] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi Rum Ali Ağa'dır. Kabri ma'lûm değildir. Mahallesi vardır.

10. Sormagir Odaları Mescidi [606] Der-mahall-i Mezbûr

Bu mescid fevkânîdir. Bânîsi Kaptan İbrâhim Ağa'dır. Mezkûr odalar ve karîbinde vâki' bostan bu mescidin vakfındandır. Minberini sudûr-i eslâftan **[102]** Hacı Mehmed Paşa hazînedârı Mehmed Ağa vaz' eylemiştir.

Paşa-yı mûmâileyh Sultanzâde Mehmed Paşa denmekle meşhûr olup, Şam valisi iken Kara Mustafa Paşa katlinde 1053 Zilkādesinde (11 Ocak-9 Şubat 1644) vezir-i a'zam ve 1055 Zilhiccesinde (18 Ocak-16 Şubat 1646) Girit seferine serdâr ta'yîn olunup, yerine Sâlih Paşa sadr-ı a'zam nasbkılınmıştır. Mûmâileyh, cezîre-i mezkûrede vefât etmiştir. Ve hazînedâr-ı mezbûr Mehmed Ağa, paşası vefâtından sonra İstanbul'a gelerek hâcegândan Şehrî Mehmed Ağa'ya dâmad olup ol esnâda Galata voyvodası bulunan Arapgirli İbrâhim Ağa Ordu-yi Hümâyûn'a me'mûr olmakla, mezbûr Mehmed Ağa yerine voyvoda nasbolunduğundan Voyvoda Mehmed Ağa diye şöhret bulmuştur.

1176 Ramazân-ı şerîfinin yirmi dördüncü günü (8 Nisan 1763) Râgıb Mehmed Paşa vefâtında yerine sadr-ı a'zam olan Hâmid Hamza Paşa, mezbûr mescid-i şerîfi müceddeden binâ eylemiştir. Vezir-i mûmâileyh 1177 Rebîülâhirinin yirmi dördünde (1 Kasım 1763) azlolunup Kandiye mansıbına irsâl ve yerine Halep Valisi Sadr-ı esbak Mustafa Paşa sâlisen sudûri'l-vüzerâ nasbkılındı. Ma'zûl-i müşârünileyh mansıbına âzim ve muhâlif rüzgar sebebiyle Resmo'ya dâhil oldukta birkaç gün hasta olarak orada vefât etmiştir.

---

[605] ***Uzuncaova Mescidi (Tuzbaba Câmii)***: Rum Ali Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiş ve yenilenmiştir. Meyilli bir arazi üzerinde olan câminin girişi batı cephesindendir. Girişte sağda Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) tuzcubaşısı Tuzbaba Hazretleri'nin türbesi ve sokak tarafında Tuzbaba'nın hâcet penceresi vardır. Yüksek merdivenlerle kapalı son cemaat yerine çıkılır. Dikey dikdörtgen planlı harîm kısmının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîm aslında doğu tarafındaki kare planlı bölümden ibâret iken, müştemilât kısmı yakın târihlerde harîme ilâve edilmiştir. Kuzey cephesi boyunca uzanan fevkânî hanımlar mahfeline harîmin sağ tarafındaki merdivenlerden çıkıldığı gibi, son cemaat yerinin solundaki merdivenlerle de çıkılır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsünün üstü çinilerle kaplanmıştır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Bodur minâresi, ahşaptan yapılmış olup, çatının üzerinde yükselmektedir. Peteğinin üzerindeki basık külah, bir cumbaya benzemektedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 67; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 482; Enis Karakaya, "Tuzbaba Camii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 176-177

[606] ***Sormagir Odaları Mescidi (Kaptan İbrâhim Ağa Câmii)***: Kaptan İbrâhim Ağa tarafından 1032/1622-23 yılında yaptırılmış olan câmi, 1317/1899 yılında II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) tarafından yenilenmiştir. Bu yenilenmeye âit 1317 Şa'ban/1899 târihli üç satırlık, celî rik'a kitâbe câminin kapısı üstündedir. Binâlar arasında kalmış olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Camekanlı bir girişten dikdörtgen planlı son cemaat yerine geçilir. Yatay dikdörtgen planlı olan harîmin kuzeybatı köşesinde müezzin mahfeli vardır. Fevkânî hanımlar mahfeli ahşaptır. Çatısı üzerinde yükselen minâresi kesme taştan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60; Enis Karakaya, "Kaptan İbrâhim Ağa Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 163

Ve mukābilinde vâki‘ çeşme-i[607] mâ-i lezîz Sultan Mustafa Hân-ı Sânî kerîmesi Safiye Sultan'ın eser-i hayrıdır ki, sultân-ı müşârünileyhâ 1122 Rebîülâhirinin onuncu gününde (8 Haziran 1710) Maktûlzâde Ali Paşa'ya tezvîc olunup [1192] [608] (1778) senesi müteveffiye olmuştur. Beşiktaş İskelesi'nde vâki‘ sâhilsarayı sultân-ı müşârünileyhânın olup ba‘de'l-vefât, kerîmesi Hanım Sultan'a ihsân olunmuş ve onun dahi vefâtında bir oğlu ve bir kerîmesi kalmakla sâhilhâne-i mezbûr onlara ihsân kılınmıştır. [El-hâletü hâzihî Soğukçeşmeli Bekir Efendi ma‘rifetiyle sâhilhâne-i mezkûr hedmolup mahalli parça parça tâliblerine fürûht olunmuştur].[609]

Ve yine Beşiktaş'ta vâki‘ cisr-i kebîrin karşısında binâ olunan sebil ve çeşme ve fevkında vâki‘ mekteb[610], Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'in altıncı kadını Râmî Kadın'ın eser-i hayrıdır.

Mahallesi vardır.

11. Abbas Ağa Câmii [611] der-Kurb-i Beşiktaş

[103] Bânîsi Dârü's-saâde Ağası Abbas Ağa'dır ki, 1078 (1667-68) senesinde ağa olup 1082 (1671-72)'de azlolunup Mısır'â iclâ olunarak onda vefât etmekle, İmam Şâfiî Hazretleri'nin civârında medfûndurlar. Câmi‘-i mezbûru ağa olmazdan evvelce binâ eylemiştir. Câmiin târîhi:

Beyt-i ma‘mûr Câmii Aksâ [612] ***1076 (1665-66)***

---

[607] ***Safiye Sultan Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[608] *1192*: II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın vefat târîhi yazılmamış, metin içinde târih yeri boş bırakılmıştır. Vefat târihi, M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 77'den ilâve edilmiştir.

[609] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 95[b]'den ilâve edilmiştir.

[610] ***Râmî Kadın Mektebi, Sebili ve Çeşmesi***: I. Mahmûd'un altıncı hasekisi Râmî Hâtun tarafından yaptırılan bu eserler günümüze ulaşmamıştır. bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 67

[611] ***Abbas Ağa Câmii***: Dârüsaade Ağası Abbas Ağa tarafından 1076/1665-66 yılında yaptırılan câmi, yanındaki çeşme ve sıbyan mektebi ile birlikte küçük bir külliye olarak inşâ edilmiştir. 1250/1834-35 yılında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yenilenmiş olan câmi, bir süre depo olarak kullanıldıktan sonra yakın târihlerde yeniden tâmir edilmiştir. Câminin etrâfı yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Kapalı bir son cemaat yerinden sonra yatay dikdörtgen planlı harîm kısmına geçilir. Son cemaat yerinde küçük bir mihrâb vardır. Câminin duvarları kârgir, meyilli çatısı ahşaptır. Harîmin ahşap tavanı geometrik motiflerle süslenmiştir. Harîmin batı tarafında ahşap hünkâr kasrı ve uzun minâresi bulunmaktadır. Câminin dışında, avlu duvarında 1080/1669-70 târihli Abbas Ağa Çeşmesi vardır. Klasik üslupta, kesme taştan yapılmış olan çeşmenin sivri kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 1; Tarkan Okçuoğlu, "Abbas Ağa Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 7-8; Enis Karakaya, "Abbas Ağa Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 155-156; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 32-34; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 45; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 149-152

[612] *1076*: Târih mısrâsının ebced hesaına göre değeri *1083*'ü vermektedir.

Mahfel-i hümâyûn ve mekteb-i sıbyân[613] ve çeşme-i âb-ı lezîz dahi binâ eylemiştir. Ve bundan başka İstanbul'da on iki mahalde ve Üsküdar'da iki mahalde çeşme-i mâ-i lezîzleri[614] vardır. [Defterdâr Kapısı civârında Çatalçeşme[615]si'nin biri dahi on ikiye dâhildir. Lâkin çoktandır akmaz, harap ve muattal kalıp, mahzeni dahi konak derûnunda kalmıştır].[616] Ve yine İstanbul'da Lâleli nâm mahalde çifte hamamı[617] ve Nevbethâne kurbünde dahi bir tek hamamı[618] ve karîbinde mektebi ve sebili vardır.[619]

Ve bu câmi'-i şerîfin tahtında bir [620] metîn sahrîc [621] dahi binâ olunmuştur [ki yağmur suyu ile kışlarda ve yazlarda dahi bakıyye-i çeşmeden cereyân ile mâlâmâl olup âyende ve revendenin dil-teşnegânı seyrâb olmaktadır. Bu havâlîye Tophâne Suyu gelinceye kadar suyun kılleti ve yazlarda dahi Sarây-i Hümâyûn'a nakiller vukū'unda azîm sıkleti olmakla bu etrâfin ekseri kuyu ve sahrîc sularına muhtaç idiler].[622] Sonra pâdişâhân-ı ızâmın himmetleriyle yeniden bendler yapılıp etrâflara nice çeşmeler binâ kılındığından, yağmur suyuna ihtiyaç kalmamıştır.

Câmi'-i mezbûrun mahallesi vardır.

---

[613] ***Abbas Ağa Sıbyan Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[614] Dârüssaâde Ağası Abbas Ağa'nın Üsküdar'da yaptırdığı çeşmelerden biri, Ahmediye'de Hayreddin Mahallesi, Toptaşı Caddesi'nde, iki yol arasında köşededir. Bu çeşmenin kitâbe metni ve târihi (1080/1669) Beşiktaş'taki ile aynıdır. Üsküdar'daki diğer çeşmesi ise Arakıyeci Cafer Çelebi Câmii karşısında köşededir. Bu çeşme de diğer ikisi gibi 1080/1669 târihlidir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 274-277; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 3-4

[615] ***Çatalçeşme***: Dârüssaâde Ağası Abbas Ağa'nın yaptırdığı çeşmelerden birisi olan bu çeşme Cağaloğlu'nda Molla Fenârî Câmii karşısındadır. 1865'te Hocapaşa yangınında yanmış olan çeşme, II. Abdülhamîd'in (hd. 1876-1909) şehremini Mazhar Paşa tarafından 1297/1879 târihinde yenilenmiştir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. I, s. 290; Semavi Eyice, "Çatal Çeşmeler", *DBİst.A*, c. II, s. 477

[616] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 95[b]-96[a]'dan ilâve edilmiştir.

[617] Abbas Ağa'nın Lâleli'deki çifte hamamı *Abbas Ağa Hamamı* ve *Kızlarağası Hamamı* isimleriyle biliniyordu. Bu hamam 1911 yılında yangın geçirmiş, fazla zarar görmemesine rağmen 1923 yılında cadde genişletmesi sırasında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 211-213

[618] Abbas Ağa'nın Lâleli'deki *Kızlarağası Hamamı* gibi Sirkeci'deki bu hamamı da günümüze gelememiştir. *Küçükağa Hamamı* olarak bilinen bu hamamın 1975 yılında harabesi varken şimdi yerinde büyük bir iş hanı yükselmektedir. Geniş bilgi için için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 222-223

[619] Dârüssaâde Ağası Abbas Ağa'nın Sirkeci yakınındaki *Küçükağa Hamamı* gibi yakınındaki mekteb ve sebili de bugüne gelememiştir. Abbas Ağa'nın bugüne gelebilen önemli eserlerinden birisi Çapa'da Molla Gürânî Mahallesi'nde bulunan câmiidir. Bunlardan başka eserleri de vardır. Geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 152; Yûsuf Halaçoğlu, "Abbas Ağa", *DİA*, c. I, s. 20-21

[620] *bir: Es'ad Efendi 2247*, vr. 183[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'da *iki* olarak verilmiştir.

[621] *sahrîc:* kelimenin yazılışında *ye* harfi eksiktir. Doğru yazılışı için bkz., *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]

[622] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 183[b]'den ilâve edilmiştir.

12. Hazînedâr Ağa Câmii [623] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi Hazînedârbaşı Süleyman Ağa'dır. Câmi'-i mezbûru 1113 (1701-02) senesinde binâ edip Kitapçı Hamamı[624] mukābilinde köşede bir mekteb dahi binâ eylemiştir. Ba'dehû vâkıf-ı mezbûr kapıağası olup [*'İzzethâne'*] [625] 1133 (1720-21) târîhinde vefât ederek mektebi mezâristânında medfûndur.

[Mahallesi nâ-ma'lûmdur].[626]

13. Topal Hoca Mescidi [627]

Bânîsi Na'lband el-Hâcc Hüseyin Ağa'dır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Topal Hoca, mescid-i mezkûre imâmet etmiş olmakla onun ismiyle yâd olunur. Vakfi fi'l-asl Galata kadıları nezâretinde iken sonradan Haremeyn'e ilhâk olunmakla, hâlâ Haremeyn mütevellîleri tasarrufundadır.

Mahallesi vardır.

---

[623] ***Hazînedâr Ağa Câmii***: *Süleyman Ağa Mescidi*, *Serencebey Mescidi* ve *Amber Ağa Mescidi* gibi isimlerle de bilinen mescid, Hazinedârbaşı Süleyman Ağa tarafından 1113/1701-02 târihinde yaptırılmıştır. Câmi daha sonra Amber Ağa tarafından 1277/1860-61 târihinde yenilenmiştir. Câminin yokuşa bakan tarafındaki avlu duvarı üzerinde, Süleyman Ağa Çeşmesi'nin sağ tarafında yer alan 1277/1860-61 târihli, altı satırlık, celî ta'lik kitâbe bu döneme âittir. Meyilli bir arazide olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerindeki merdivenlerden fevkānî hanımlar mahfeline çıkılır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ahşaptır. Bodur minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin avlu duvarı üzerinde 1116/1704-05 târihli Süleyman Ağa Çeşmesi vardır. Çeşmenin sivri kemerli nişi içerisinde iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Çeşmenin sol tarafındaki 1255/1839 târihli, üç satırlık, celî sülüs diğer bir kitâbede, çeşmenin Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından tâmir edildiği belirtilmektedir. Bundan dolayı çeşme, Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi olarak da bilinmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 30; Enis Karakaya, "Süleyman Ağa Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 173-174, Haluk Kargı, "Süleyman Ağa Çeşmesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 173-174; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 30; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 152-153; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 95-96

[624] ***Kitapçı Hamamı***: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 184[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'da ***Ketenci Hamamı*** olarak verilmiştir. Ketenciler Hamamı, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nin yol aşırı karşı tarafında olup, 1936'da Beşiktaş Meydanı'nın düzenlenmesi sırasında yıktırılmıştır. Kitapçı Hamamı hakkında bilgi yoktur. M. Nermi Haskan bu iki hamamın aynı hamam olabileceğini belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz., Enis Karakaya, "Ketenciler Hamamı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 140; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 208-209

[625] *İzzethâne*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 184[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan ilâve edilmiştir.

[626] Hazinedar Ağa Câmii'nin mahallesinin bilinmediği *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'da belirtilmektedir.

[627] ***Topal Hoca Mescidi (Hüseyin Ağa Mescidi)***: Nalbantbaşı Hacı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmış olan mescid bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri*, II, s. 66, 116n

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON

14. Sinan Paşa Mescidi[628] der-Beşiktaş

Bânîsi mükerreren zikri sebkat eden Kapudân-ı Deryâ Sinan Paşa'dır. Mûmâileyhin İstanbul'da dahi iki mescidi vardır. Minberini Çömlekçizâde Mehmed Efendi vaz' eylemiştir.

Avlusunda vâki' mekteb[629], [Sultan İbrâhim Hân vâlidesi][630] Kösem Vâlide denmekle şöhretgîr olan Şehîde Mâhpeyker Sultan'ın hayrıdır ki, ***'Ginâ'*** 1051 (1641-42) târîhinde **[104]** binâ olunmuştur. Müşârünileyhânın terceme-i hâli inşâallâh Üsküdar'da kendi eser-i hayrı olan Çinili Câmii'nde zikrolunur.

Mahallesi vardır.

15. Çanakçılimanı Mescidi [631] der-Kurb-i Beşiktaş

Bu mescid fevkânîdir. Bânîsi Nâzır Hüseyin Ağa'dır. Kabri ma'lûm değildir. Mescid-i mezbûr evvelâ Kapudân-ı Deryâ Kara Mehmed Paşa'nın sâhilhânesi ittisâlinde vâki' olup, paşa-yı müşârünileyh mescid-i mezbûru hâlâ mevcûd olduğu mahalle kaldırarak fevkânî işbu mescidi binâ edip, eski yerini yalısına zammeylemiştir. Müşârünileyh Vidin'de vefât ederek, serhadd-i mezbûrda Hünkâr Câmii denmekle arîf Câmi'-i Kebîr Mezâristânı'nda defnolunmuştur.

Mahallesi vardır.

---

[628] ***Sinan Paşa Mescidi***: Kaptân-ı Deryâ Sinan Paşa (ö. 961/1553-54) tarafından yaptırılmış olan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 59, 107n

[629] ***Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[630] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 184[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan ilâve edilmiştir.

[631] ***Çanakçılimanı Mescidi (Hüseyin Ağa Mescidi)***: Bu mescid *Es'ad Efendi 2248*'te yer almamaktadır. Nâzır Hüseyin Ağa tarafından Ortaköy'de yaptırılmış olan bu mescid, harâb bir durumda iken Kaptân-ı Deryâ Mehmed Paşa tarafından yıktırılarak Çanakçılimanı denilen yerde fevkânî olarak yeniden yaptırılmıştı. Bu yapı da günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 17, 19n; Enis Karakaya, "Çanakçılimanı Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 159

16. Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi [632] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi Tophâne Câmii'nin sâhibi olan meşhûr Kapudân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa'dır. Fi'l-asl karîbinde vâki' saray dâiresinde olmakla mescid-i mezbûr sarayın tevsî'ine mâni' olduğundan, Fetvâ-yı Şerîf'e bi'l-mürâcaa verilen izin ile mahallinden ref' ve Sadr-ı A'zam İbrâhim Paşa himmetiyle hâlâ mevcûd olan mahalde [minber vaz' ve mahfel-i hümâyûn ve][633] cemî' levâzımâtıyla müceddeden binâ olunmuştur. Vâkıf-ı evvelin vakfından ancak imâmet vazifesi verilir. Mâ-adâsı İbrâhim Paşa Vakfı'ndan verilir. Paşa-yı müşârünileyh Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin dâmadı İbrâhim Paşa'dır ki, 1143 (1730-31) senesinde şehîden vefât etmiştir. İstanbul'da vâki' câmiinde zikri mürûr eyledi.[634]

Karîbinde hamamı[635] dahi vardır. Mahallesi vardır.

17. Beşiktaş Mevlevîhânesi Mescidi [636]

[Tekkedir. Derûnunda vâki' fevkânî mescittir].[637] Bânîsi Ohrili Hüseyin Paşa'dır ki, bostancıbaşılıktan vezîr olup 1029 Rebîülâhirinde (6 Mart-3 Nisan 1620) Güzelce Ali Paşa fevtinde sadr-ı a'zam nasb ve 1030 Zilkâdesinde (17 Eylül-16 Ekim 1621) Sultan Osman Hân-ı Sânî Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında Lehliler ile vukū' bulan muhârebe esnâsında azlolunup, yerine Dilâver Paşa nasbolunmuş ve Vak'a-i Osman Hânî'de Dilâver Paşa zorbalar **[105]** talebiyle mahnûkan vefât

---

[632] ***Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi (Âsâriye Câmii)***: Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa (ö. 995/1587) tarafından yaptırılan mescid Beşiktaş Sâhilsarayı'nın genişletilmesi sırasında yıktırılarak Nevşehirli Dâmad İbrâhim Paşa tarafından bugünkü yerinde yaptırılmıştır. Daha sonra bu câmi de II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında yenilenmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Dâiresel planlı olan harîm kısmının üstü yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür (Resim 53). Harîm altlı üstlü iki sıra pencere dizisi aydınlanmaktadır. Dikdörtgen planlı, ahşap çatılı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinden üstündeki fevkânî mahfele çıkılır. Mahfelin bir bölümü kafeslerle çevrilmiştir. Giriş kapısının sağ tarafında ahşap hünkâr kasrı vardır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi son cemaat yeri üzerinde yükselmektedir. Boğumlu külahı mevlevî sikkesi şeklindedir. Avlusunda II. Mahmûd'un tuğrasının yer aldığı taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe vardır. Kitâbenin baş ve son kısımları eksiktir. Câminin II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde geçirdiği tâmir dikkate alındığında, bu kitâbenin o döneme âit tâmir kitâbesi olması muhtemeldir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 41; Enis Karakaya, "Asâriye Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 156-157; Tanju Cantay, "Asâriye Câmii", *DİA*, c. III, s. 46; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 74

[633] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2274*, vr. 184[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan ilâve edilmiştir.

[634] Dâmad İbrâhim Paşa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 41-42

[635] Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi yakınında olan bu hamam günümüze ulaşmamıştır.

[636] ***Beşiktaş Mevlevîhânesi Mescidi***: Ohrili Hüseyin Paşa (ö. 1031/1622) tarafından Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerde yaptırılmış olan tekke-mescid, Abdülazîz (hd. 1861-1876) zamanında 1867 yılında yıktırılarak Çırağan Sarayı sahasına ilâve edilmiştir. Mevlevîhâne ile ilgili geniş bilgi için bkz., *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 107-108; Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. II, s. 168-171; M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 182-186; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 200-202; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 299-300

[637] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan ilâve edilmiştir.

eyledikte, müşârünileyh def'a-i sâniye olarak yine vezîr-i a'zam olmuş iken ertesi gün Ağakapısı'na vardıklarında yeniçeriler elinde şehîd olmuştur fî [1031][638] (1622). Yahyâ Efendi Türbe-i Şerîfesi kurbünde medfûndur.

Dergâh-ı mezkûrun binâsı [1031][639] Cemâziyelâhiresinde (13 Nisan-11 Mayıs 1622) resîde-i hitâm olmuştur. Lâkin matbahı olmayıp yalnız bir semâ'hâneden ibaret idi. Ba'dehû vukū'bulan tecdîd ü ta'mîri sırasında tevsî' kılınmıştır.

Dergâh-ı mezbûra ibtidâ Ağazâde Mehmed Dede Efendi şeyh olmuştur. Mûmâileyh Gelibolu'da binâ etmiş olduğu Dergâh-ı Mevlânâ'nın şeyhi iken, paşa-yı müşârünileyh şeyh-i mûmâileyhi getirtip kendi tekkesine şeyh eylemiştir. Sonra müşârünileyhin şehâdeti vukū'unda yine kendi binâgerdesi olan Gelibolu Tekkesi'ne hicret edip, 1063 (1652-53) senesi belde-i mezbûrede vefât etmiştir. Yerine eş-Şeyh Hasan Dede Efendi şeyh olup 1071 (1660-61) senesi vefât etmekle dergâh-ı mezbûrda medfûndur. Ve bunun yerine Pendârî Nâci Ahmed Dede Efendi postnişîn olup, üç sene mürûrunda meşîhati ref' olunmakla Kırım taraflarına seyahat ve iki sene mürûrunda yine İstanbul'a avdet ve ba'dehû Galata meşîhati ile ikrâm olunmuştur. Tafsîli yukarıda zikrolundu. Nâci Dede merhûmun eş'âr-ı pesendîdesi dahi vardır. İşbu kıt'a cümle-i eş'ârından nümûnedir:

Bir bende ki âzâd ola elbette olur şâd[640]
Ammâ ki senin benden olan bende olur şâd

Lutfeyle eyâ pâdişeh-i mülk-i şefâat
Nâcî kulunu eyle şefâat ki ola şâd

Ba'dehû yerine Yûsuf Dede Efendi post-nişîn-i Mevlânâ olmuştur. Mûmâileyh lisân-ı Fârisî üzere mu'cizât-ı Hazret-i Ekmeli't-tehâyâ sallallâhü aleyhi ve sellemi on bin beyt olarak nazm edip *Ravzatü'n-nûr* ismiyle tesmiye eylemiştir. Ve müretteb *Dîvân*'ı dahi vardır. Mûmâileyh Yûsuf Dede Koneviyyü'l-asl olup vilâdeti 1014 (1605-06)'de vâki' olmuştur. Çelebi Şeyh Bostan Efendi Hazretleri'nden **[106]** ahz-i tarîkat edip, ba'dehû İstanbul'a vusûl ve Galata Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşı olmuştur. Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında Enderûn-ı Hümâyûn'a alınıp, ba'dehû Sultan İbrâhim Hân cülûsunda taşra çıkıp Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde uzlet eylemiştir. 1070 Rebîülevvelinde (16 Kasım-15 Aralık 1659)

---

[638] *1131: 1031* olarak Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. II, s. 168; M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 182; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Târihi*, c. III, Ankara 1995, s. 139'dan düzeltilmiştir.

[639] *1131: 1031* olarak düzeltilmiştir. 1031 senesi dizgi hatası sebebiyle 1131 olarak yazılmıştır. Matbû metinde Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin 1131/1719 yılında tamamlandığı belirtilmektedir ki, yazma nüshalarda yer almayan bu bilgi doğru değildir. Ekrem Işın mevlevîhânenin 1031/1622 yılında yaptırıldığını belirtmektedir. *Hadîka*'nın konunun devamında tekkenin ilk şeyhinin Ağazâde Mehmed Dede Efendi olup 1063/1652-53 târihinde vefât ettiğini belirtmesi de bu hatayı ortaya çıkarmaktadır. Doğrusu için bkz., Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, c. II, s. 168; M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 182; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Târihi*, c. III, Ankara 1995, s. 139

[640] Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

Nâci Ahmed Dede yerine şeyh olup ve 1080 (1669-70)'de rıhlet eyleyip tekke-i mezbûra defnolunmuştur. Fevtine Nazmi'nin târîhi:

Azîz-i tekke-i Mısr-ı Hudâ ola Dede Yûsuf [1080] (1669-70)

Dîğer

Gitdi Yûsuf Dedemiz çâh-ı fenâya dönerek [1080] (1669-70)

Dîğer

Mevlevî Yûsuf Dede rûhîçün el-Fâtiha [1080] (1669-70)

Kārî Abdüsselâm Efendi'nin söylediği târih:

Dede Yûsuf fevtine târîh için [641]
Dediler hep rahmetullâhi aleyh
[1080] (1669-70)

Fennî Mehmed Efendi'nin söylediği târih:

Öldü Yûsuf Dedemiz Mısr-ı naîm içre azîz [1080] (1669-70)

Merhûm-i mûmâileyh yerine Eyyûbî Mehmed Memiş Dede Efendi şeyh olup elli altı sene mikdârı meşîhatte mukîm olduktan sonra vefât eyledikte tekke-i mezbûra defnolunmuştur fî 1136 (1723-24). Bunun dahi Şeyhî ve Lâlî mahlasları ile eş'âr-ı dil-ârâsı vardır. Eş'ârından nümûne:

Edermiş bahs hoş-bûy-i hatınla sünbül-i gülşen [642]
Ona var ise bu ol zülf-i müşgîn târdan kaldı

Ve yerine mahdûmları es-Seyyid Ahmed Dede Efendi şeyh olup kırk bir sene mikdârı makām-ı meşîhatte mukîm olduktan sonra, 1177 (1763-64) senesinde âlem-i bekāya irtihâl etmekle, vefâtına Mustakimzâde bu güne târih demiştir:

Sâl-i sâbıkta olup mazhar-ı 'Mûtû' dediler [643]
Döndü Ahmed Dede lâhûta bu mihnet-kededen
[1177] (1763-64)

Bu dahi dergâh-ı mezbûrda medfûndur. Ve bunun yerine kerîmezâdesi Seyyid Mehmed Sâdık Dede Efendi şeyh olup on beş ay mikdârı seccade-nişîn-i Hazret-i Mevlânâ olmakla yirmi yaşında iken vefât edip dergâh-ı **[107]** mezkûrda defîn-i hâk-i ıtr-nâk olmuştur fî 178 (1764-65). Ve bundan sonra Tokat Şeyhi Fâzıl es-Seyyid Abdülehad Dede Efendi'ye bu dergâhın meşîhati tevcîh olunmakla belde-i

---

[641] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[642] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[643] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

mezbûreden Der-aliyye'ye gelerek on üç mâh mürûrunda bunlar dahi rıhlet-i dâr-ı bekā etmekle, dergâh-ı mezkûrda mütevârî-i hâk oldular fî 1180 (1766-67). Fevtine Sabîh Ahmed Efendi bu güne târih demiştir:

Nâmı gibi Sabîhâ târîhi[644] *oldu yektâ*[645]
Tekmîl kıldı devrin Abdülehad Efendi
[1180] (1766-67)

Bunun yerine Trablus Şeyhi Ahmed Dede Efendi post-nişîn olup dört sene mikdârı seccade-nişîn-i irşâd olduktan sonra, 1185 Muharreminde (16 Nisan-15 Mayıs 1771) bunlar dahi vefât etmekle selefleri yanında medfûn olup, yerine mahdûm-i âlî-kadrleri Hattat eş-Şeyh Yûsuf Dede Efendi şeyh oldular. Mevlânâ-yı mezbûr fazl ile ma'rûf, zâhid ve âbid bir zât-ı sütûde-sıfat olup, *Mesnevî-i Şerîf*'e lisân-ı Arabî üzere muhtasar ve müfîd bir şerh yazmıştır. Ve bunun iclâsına ***'Hangâh-ı tevhîd'*** 1185 (1771) târih vâki' olmuştur. Mûmâileyh eş-Şeyh Yûsuf Efendi kırk sekiz sene sonra 1232 Cemâziyelevvelîsinin ikinci Perşembe günü (20 Mart 1817 Perşembe) âzim-i dâr-ı bekā oldukta tekke-i mezbûrda defîn-i hâk-i ıtr-nâk olmakla, mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci günü (14 Nisan 1817) merhûm-i mûmâileyhin dâmadı Galata Mevlevîhânesi'nde şeyh olan Trablusşâmî es-Seyyid Mahmûd Efendi yerine seccade-nişîn-i Hazret-i Mevlânâ olmuştur. Ve bunun yerine dahi es-Seyyid Kudretullah Efendi sezâ görüldü. Mûmâileyh es-Seyyid eş-Şeyh Mahmûd Dede'nin eş'ârı dahi vardır. Bu dahi 1234 Şevvalinin on altıncı Sebt günü[646] (8 Ağustos 1819 Pazar) irtihâl etmekle dergâh-ı mezbûra defnolundu.

Ve bunun yerine Ermenek Şeyhizâde es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Kadri Efendi şeyh oldu. 1234 Zilhiccesinin on dördüncü Erbaâ' günü[647] (4 Ekim 1819 Pazartesi) iclâsı vukū' bulmuştur. Şeyhi mûmâileyh bundan akdem Yenikapı Mevlevîhânesi' nde hücre-nişîn idi.

Dergâh-ı mezbûr zamân-ı saltanat-ı Hazret-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te, Sâhilsarây-ı Beşiktaş ta'mîr ü tecdîd olunduktan iki sene sonra **[108]** müceddeden binâ [ve matbah ve ta'yînât ta'yîni ile ihyâ][648] kılınmıştır. Tecdîdine Es'ad nâm şairin söylediği târihtir:

Şeh-i iklîmi devrân pâdişâh-ı kulzüm-i ihsân[649]
Cenâb-ı Hazret-i Sultân Selim Hân-ı kerem-mu'tâd

Kerâmet-ma'delet lutf-i sehâ vü mekremet-re'fet
İnâyet-merhamet şefkat-mürüvvet ana mâder-zâd

Cihânın şehleri hep bende-i fermânıdır cümle

---

[644] *târîhi*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 185[b]'de *târîh* olarak verilmiştir.
[645] Müstef'ilün Feûlün Müstef'ilün Feûlün
[646] 8 Ağustos 1819 târîhi, Cumartesi değil Pazar gününe tekâbül etmektedir.
[647] 4 Ekim 1819 târîhi, Çarşamba değil Pazartesi gününe tekâbül etmektedir.
[648] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan ilâve edilmiştir.
[649] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Eğer olsaydı İskender olurdu emrine münkād

Cihâna şöyle sârî şems-i lutfu ol cihân-bânın
Ziyâ-yı mihr ü meh lutfundan eyler cümle istîfâd

Cihâna gelmedi vallâhi hiç böyle şeh-i âdil
Zamân-ı şevketinde pîr ü bernâ cümlesi dilşâd

O şâh-ı pür-kerem cûd-i himem çünkü Çırâğan'da
Geçen sâl eylemişti yümn ile bir kasr-ı nev-bünyâd

Zihî kasr-ı muallâ kim nazîrin görmemiş devrân
Onu tab'-ı şehinşâhî bu resme eyledi îcâd

Zihî kâşâne-i revnak-fezâ-yı zîb ü zînet kim
Ferah-bahş-ı muallâ dâğ-ı pür-sûz-i dil-i hussâd

O kasr-ı bî-kusûrun resmini görseydi bir kerre
Kusûrun derk edip izhâr-ı acz eyler idi Behzâd

O kâh-ı dil-keşe Kasr-ı Havernak nisbet olmaz kim
Bunu zîrâ cenâb-ı Şeh Selîm'dir eyleyen inşâd

O kasr-ı bî-nazîrin bir kusûru gerçi yok ammâ
Yanında mevlevîhâne var idi bir harâb-âbâd

Ulüvv-i himmet-i lutf-i şehinşâhiyle hünkârın
Yeniden oldu şimdi dergeh-i molla dahi âbâd

Civâr-ı şevketiyle fahr ederse lâyık olmaz mı
Öbür dergâhlara bu dergeh-i vâlâ-yı nev-bünyâd

Kudûm-i şevk-i şâh ile bu dergâh-ı muallâda **[109]**
Safâsından sadâ-yı nây eder bülbül gibi feryâd

İnâyet-perverâ bende-nüvâzâ dergeh-i cûdun
Melâz-ı bî-kesân ve bendegândır ey Şeh-i nakkād

Veliyy-i ni'metisin âlemin ey şâh-ı mülk-ârâ
Duâ-yı şevketindir şimdi nâsa akdem-i evrâd

Serîr-i saltanatta şevket ü iclâl ile Allâh
Ede ömr-i tabîîye o şâh-ı ekremi is'âd

Kulundur bende-i dîrînedir Es'ad çerâğındır
Nola takdîm edip târîhin etse aczini îrâd

Çıkıp bir pîr-i rûşen-dil dedi târîh-i itmâmın
Yeniden kıldı bu dergâh-ı pîri Şeh Selîm bünyâd
1219 (1804-05)

18. Hanım Kadın Mescidi [650] der-Kurb-i Mahalli Mezbûr

Bu mescid fevkānî idi. Bâniyesinin merkadi karîbinde olan mezâristândadır ki, seng-i mezârında ***'Hanım bint-i Mehemmed'*** diye yazılmıştır. Vefâtına ***'Vakt-i mevt'*** [952] [651] (1545-46) târih olmuştur.

Ve mescidin karîbinde vâki' fevkānî mektebi[652], Mısır tüccârından Eğribozlu el-Hâcc Ahmed Ağa ***'Eseru'l-vilâyet'*** 1179 (1765-66) târîhinde binâ eylemiş idi. Ba'dehû 1252 (1836-37) senesi işbu mescid ve mekteb etrâfında olan ebniye-i sâire ile Sâhilsarây-ı Hümâyûn'â[653] idhâl kılınmıştır.

Mahallesi vardır.

---

[650] ***Hanım Kadın Mescidi***: Hem Hanım Kadın Mescidi hem de yakınındaki Ahmed Ağa Mektebi, *Hadîka*'da belirtildiği gibi 1252/1836-37 yılında yıktırılarak Çırağan Sarayı sahasına ilâve edilmiştir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 109; Enis Karakaya, "Hanım Kadın Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 162

[651] *992: 952* olarak *Es'ad Efendi 2248*, vr. 96[a]'dan düzeltilmiştir. İbârenin ebced hesabına göre değeri de *952*'dir.

[652] ***Ahmed Ağa Mektebi***: 1252/1836-37 yılında yıktırılarak Çırağan Sarayı sahasına ilâve edilmiştir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 109; Enis Karakaya, "Hanım Kadın Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 162

[653] Bu sâhilsaray II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yaptırılan Eski Çırağan Sarayı'dır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, "Beşiktaş Sâhilsarayı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 56-59

19. Yahyâ Efendi Mescidi [654]

Bânîsi meşhûr Yahyâ Efendi'dir. 900 (1494-95) senesinde Trabzon'da dünyâya gelip, sinn-i temyîze bâliğ olduktan sonra Der-aliyye'ye hicret eylemiştir. Efendi-i mûmâileyh 977 Zilhiccesinde (7 Mayıs-4 Haziran 1570) âlem-i kudse pervâz eyleyip, Süleymâniye Câmi'-i Şerîfi'nde salât-i îd-i edhâ edâ olunduktan sonra şeyhülislâm-ı vakt olan Ebussuûd Efendi Hazretleri salât-i cenâzelerini **[110]** kılarak hâlâ ziyâretgâh olan mahalle defnolunmuş. [Vefâtına Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ***'Leyle-i îd-i edhâ'*** 977 (1570) târîhini demiştir].[655] Ve irâde-i Hazret-i Sultan Selim

---

[654] ***Yahyâ Efendi Mescidi ve Tekkesi***: Kânûnî (hd. 1520-1566) devrinin büyük âlim ve mutasavvıflarından Şeyh Yahyâ Efendi (ö. 977/1570) tarafından satın aldığı bahçesi üzerine mescid-tevhidhâne, medrese, çeşme, hamam ve çeşitli evlerden oluşan bir külliye olarak inşâ edilmiştir. Yahyâ Efendi'nin vefâtından sonra, II. Selim (hd. 1566-1574) türbesini yaptırırken tekkeyi de genişletmiştir. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) ve Abdülmecîd (hd. 1839-1861) dönemlerinde de tâmirler geçiren tekkenin türbeler hâricinde bugünkü şeklini alması Sultan Abdülazîz'in (hd. 1861-1876) annesi Pertevniyal Vâlide Sultan tarafından yaptırılan tâmir sonrasında gerçekleşmiştir. Tekkenin II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) döneminde geçirdiği tâmirde Hacı Mahmûd Efendi tarafından tekkenin cümle kapısı bitişiğinde bir kütüphâne de binâ olunmuştur. Meyilli bir arazi üzerinde olan mescid ve diğer birimler geniş avlu duvarları içinde yer almaktadır. Câmiye çıkan yokuşun başında, sağ tarafta Yahyâ Efendi Çeşmesi yer almaktadır. Çeşmenin üzerinde iki kitâbe vardır. Üstteki Yahyâ Efendi'nin kaleme aldığı ve *Hadîka*'da tam metni verilen 945/1538-39 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbesidir. Kitâbenin orijinaline inşâ târihi 965 olarak hakkedilmiştir. Ancak târih mısrâsının ebced hesabına göre değeri 945'tir. İkinci kitâbe çeşmenin 1321/1903-04 yılında Hacı Mahmûd Efendi tarafından yenilendiğini gösteren üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbedir. Tekkenin cümle kapısı üzerinde 1290/1873 târihli, yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm tâmir kitâbesi vardır. Cümle kapısının sağ tarafında Hacı Mahmûd Efendi tarafından yaptırılmış olan kütüphâne bulunmaktadır. Kütüphânenin kapısı üstünde 1319/1901-02 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Cümle kapısından girildikten sonra iki tarafı hazîre ile kuşatılmış olan yolun tam karşısında asıl bölüm yer almaktadır. Bu bölümde câmi-tevhidhâne, haremlik ve selamlık ile Yahyâ Efendi ve Güzelce Ali Paşa'nın türbeleri yer almaktadır. Bu bölümün önünde saçaklı bir taşlık ve camekanlı bir giriş yeri vardır. Giriş kapısının sağ tarafında bir kuyu bileziği ile 1278/1861-62 târihli bir sadaka taşı bulunmaktadır. Girişin sağ tarafındaki kapıdan hanımlar mahfeline çıkılır. Girişten sonra ince uzun bir koridor geçildikten sonra, sağ tarafta Yahyâ Efendi'nin türbesi ve yanında harîm bölümü ile hünkâr mahfeline çıkan merdiven vardır.Yatay dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Tavanı ve minberi de ahşaptır. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Yahyâ Efendi'nin türbesi II. Selim tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kare planlı ve tek kubbeli olan (hd. 1566-1574) kârgir türbede, Yahyâ Efendi'nin ailesine ve tekkeye mensub başka şahıslar da medfûndur. Koridoru geçtikten sonra Sadrâzam Güzelce Ali Paşa'nın kârgir olarak yapılmış, kare planlı ve tek kubbeli türbesi vardır. Türbenin karşısında 1191/1777 târihli Cezâyirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi yer almaktadır. Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'nın tekkenin içine yaptırdığı bu çeşme, çeşmeden çok abdest alma musluklarına benzemektedir. Muslukların üst kısmında 1191/1777 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yerleştirilmiştir. Câminin bahçesinde 1324/1906 târihli Hamîdiye Çeşmesi vardır. Bahçesinde ayrıca XIX. yy'ın sonlarında II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) tarafından yaptırılmış olan Şehzâdeler ve Hanım Sultanlar Türbesi ile büyük bir hazîresi de vardır . Hazîrede pek çok değerli mezartaşı vardır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 28, 37; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 69-70; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 334; M. Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 409-412; M. Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, c. VII, s. 201-207; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 206-208; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 6-8, 122, 235

[655] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 185[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 97[b]'den ilâve edilmiştir.

Hân-ı Sânî ile üzerine bir türbe-i âliye[656] binâ olunmuştur ki, mevlânâ-yı mûmâileyh sahn-ı semâniye rütbesini ihrâz ettikten sonra terk-i tarîk etmekle, yevmiye altmış iki akçe ile tekāüd olmuştur. İttifâkiyyâttan olarak ol senesi dahi altmış ikiye resîde olmuş imiş.

Mevlânâ-yı mûmâileyh İstanbul'a teşrîflerinden sonra, Beşiktaş semtinde bir bahçe iştirâ ederek kendisine bir süknâ binâ ettiği misillü kurbünde dahi bir mescid binâ eylemiştir. Mevlânâ-yı mûmâileyh ikrâm-ı duyûf ve it'âm-ı fukarâya fevkalâde mâil bir zât-ı sütûde-sıfat imiş. Vâkıf-ı esrâr-ı hakîkat olduklarından başka, ilm-i zâhirîden fünûn-i mütenevviaya âşinâ, husûsuyla fünûn-i şettâya ve ilm-i tıp ve hikmet ve hendesede sâhib-i yed-i tûlâ imişler. Nefs-i mübârekleri dahi hastalara mahz şifa idi. Tekāüd olduklarından sonra, "Letâif yüzünden yevmî elli akçe alırdım. Şimdi ekmeğimizi kestiler. Bari birkaç gün çorbamızı ekmeksiz içelim" buyururlar imiş. Ve ba'zen âlem-i istiğrâklarında na'ra urup bî-ihtiyâr lisân-ı şerîflerinden hikmet-âmîz, mevzûn kelâmlar zuhûr eder imiş. Ve ekseriyâ işbu '***Yâ ehlü'l-vâdî hel leküm mine'l-Hâdî***' kelâmını kırâat ederler imiş.

Pederleri Şâm-ı Şerîf'ten olup, ismi Ömer Efendi'dir. Mahdûm-i mûmâileyhin hîn-i velâdetinde Trabzon'da kadı bulunmakla, vali-i memleket olan Selim Hân-ı Kadîm Hazretleri'nin şehzâde-i civan-bahtları Süleyman Hân-ı Gāzi'ye bunun vâlidesinin süt verdiği mervîdir. Mevlânâ-yı mûmâileyhin mahlası Müderris olup, Molla Şeyhzâde denmekle dahi elsine-i halkta meşhûr idi.

Beşiktaş'ta hânelerinin karîbinde bir çeşme-i[657] âb-ı hayat dahi binâ buyurduklarında işbu târîhi söylemişlerdir:

Sebîl üzre binâ ettim bu aynı [658]
Ola kim selsebîlin ola [659] *aynı*

Tarîk üzre kemer içinde bu âb
Cihânın gencine feth eyledi bâb [660]

Gelen ârâm kılsın bu kemerde **[111]**
Açıp ibret gözün baksın ki merde

---

[656] ***Yahyâ Efendi Türbesi***: Türbe II. Selim (hd. 1566-1574) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kare planlı ve tek kubbeli olan kârgir türbede, Yahyâ Efendi'nin ailesine ve tekkeye mensub başka şahıslar da medfûndur. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45

[657] ***Yahyâ Efendi Çeşmesi***: Câmiye çıkan yokuşun başında, sağ tarafta Yahyâ Efendi Çeşmesi yer almaktadır. Çeşmenin üzerinde iki kitâbe vardır. Üstteki Yahyâ Efendi'nin kaleme aldığı ve *Hadîka*'da tam metni verilen 945/1538-39 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbesidir. Kitâbenin orijinaline inşâ târihi 965 olarak hakkedilmiştir. Ancak târih mısrâsının ebced hesabına göre değeri 945'tir. İkinci kitâbe çeşmenin 1321/1903-04 yılında Hacı Mahmûd Efendi tarafından yenilendiğini gösteren üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesidir. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 6-8

[658] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[659] *selsebîlin ola: Es'ad Efendi 2247*, vr. 185[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 97[a]'da *ola selsebîlin* olarak verilmiştir.

[660] *fetheyledi bâb*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 97[a]'da *fetheylemiş âb* olarak verilmiştir.

Binâ târîhi bu inşâlar olsun
Konup içenlere sıhhâlar olsun
945 (1538-39)

Beşiktaş'ta temekkün buyurduklarını îmâen bu kıt'ayı söylemişlerdir:

Cihânın zuhrufuna aldanıp halk [661]
Kızıl yeşilce bayrak ile oynar

Fakîri tıfla dönmüştür arada
Beşiktaşı'nda toprak ile oynar

Ebyât-ı âtiye dahi mûmâileyhin zâde-i tab'larıdır:

Ferhâd kimdir ki külüngüm sallaya benim [662]
Uşşâk içinde bencileyin taş döğen mi var

Dîğer

Ders-i ilmi bir fenâ sahnında tekmîl etmişiz [663]
Sanmanız seyr-i temâşâ ile tahsîl etmişiz

Dîğer

Çekme zahmet âlem içre kılma kesb [ü] iktisâb [664]
Bir vezîre neyler isen eylegil tek intisâb

İntisâb eyle seğirt her ayda birer mansıba
Kîse-i arklar diyeler hây efendi yab yab

Potasında bu mevâlînin yanıp sızmak nedir
Çün bilirsin mansıba ilmi ile olmaz feth-i bâb

Ve bir *Dileknâme*'si olup ondan dahi nümûne olarak birkaç beyt ketb ü tahrîr olundu:

Hammâm içinde tellâk bir iş getirdi başa [665] **[112]**
Baştan çıkardı beni ad eyledi tıraşa

Göz kapadığımı görmez diş kıstığım ne bilsin
Gelir benim inlediğim ol câhla temâşâ

Sabr ile gördüm olmaz erdi bıçak kemiğe
Dedim ki usta lutfet çal usturanı taşa

---

[661] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün
[662] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün
[663] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[664] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[665] Müstef'ilün Feûlün Müstef'ilün Feûlün

Çaldı usturayı taşa kasd etti geldi başa
Mûsâ ile o Fir'avn geldi yine savaşa

Başımı usturayla döndürdü lâle-zâra
Kan baştan aştı ol dem indi döküldü kaşa

Âh etme ey Müderris bu denlü ser-güzeşte
Elbette göz göriser her ne yazıldı başa

Gazel

Ledün ilmini ehliyle hemîn Mevlâ bilir derler [666]
Mesâil ki ola şer'î onu Molla bilir derler

Gönül bahrinde meknûnu ne bilsin sâir-i sâhil
Derûn-ı dûn-ı deryâyı yine deryâ bilir derler

Urûc-i zevk-i rûhânî alâik ehli bilmezler
Tecerrüd zevkinin nedüğünü Îsâ bilir derler

Belâgat ehli nazm ile eder dil-ehlini teshîr
Bu sırrı anlamayanlar onu esmâ bilir derler

Müderris-i sûhte cer et medâris yap hikmet-çün
Yalan olmasın anlar kim seni kimyâ bilir derler

–Kaddesallâhü sırrahû–. Azîz-i müşârünileyhin müretteb *Dîvân-ı Eş'âr*'ı vardır ki, rivâyet olunduğuna göre vefâtından sonra cem' olunmuştur. Vakti dahi tecerrüd ile mürûr etmiştir. Ve Üveysiyye'den olduğu dahi mazbûttur. Ve dâhil-i türbede mûmâileyhten mâ-adâ, dört ricâl ve dört nisvân sandukaları vardır.

[113] Ve hâric-i türbe-i şerîfte mûmâileyhin âzâd-gerdesi meşhûr berş sâhibi Tayyib Yûsuf Sinan Rahîkî medfûndur. Mezbûr Rahîkî ibtidâ Ocağ-ı Yeniçeri ulûfe-hârlarından olup ba'dehû, Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa katlinde ulûfesi kesilmek ile Mahmutpaşa'da bir dükkân küşâdıyla ma'cûn-i berşi îcâd ederek kesb ü kâra şürû' eylemiştir. Ve tımarhânenin dahi şerbetçisi olmuştur. Mezbûr, envâ'-ı mükeyyifâta mübtelâ olduğundan Rahîkî tesmiye olunmuştur. Ve mezbûrun eş'âr-ı dil-ârâsı dahi olmakla ba'zıları işbu mahalle dercolundu:

Gönlüm hevâ-yı yâr ile pervâz edip uçar [667]
Sözler yerine tûtî-i tab'ım şeker saçar

Görsem yüzünü zâr ile râzım ayân olur
Bülbül ki gülşene gele elbette râz açar

---

[666] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[667] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

Kendi tabîb-i âlem iken gör Rahîkî'yi
Her yıl bir iki âfetin ol şerbetin içer

Dîğer

Tâliim yok gülmedim bir gün ben ol meh-pâreden [668]
Bilmezem âhir beni niçin yarattı yâreden

Bî-karâr eden beni âvâre gönlümdür bu gün
Yanayın mahşerde yarın bu dil-i âvâreden

Yaradan hakkı için tîr-i cefâdan dönmezem
Pehlivân-ı aşk olan dönmez bu denlü yâreden

Açılan yer yer muhabbet revzenidir her yana
Yâreler sanman görünen sîne-i sad-pâreden

Kimsenin gördüğüne râzı değil gönlüm seni
İki gözümün biri olursa çıksın âreden

Bağrıma taş bağladım ey seng-dil Ferhâd gibi
Dâmen-i seng-i belâ üstünde seng-i hâreden

Heft kişverdir Rahîkî bu yedi beytin senin **[114]**
Yâ işâretdir felekte seb'a-i seyyâreden

Gālibâ *Dîvân*'ı dahi vardır. Vefâtı 953 (1546-47) senesindedir.

Ve türbe-i mezkûre karîbinde vâki' kârgir türbe, Şehîd Sultan Osman Hân Hazretleri'nin sâhib-i mührü iken vefât eden Çelebi Ali Paşa'nın türbesidir.[669] 1030 senesi Rebîülâhirinde (23 Şubat-23 Mart 1621) vefât eylemiştir. Vezîr-i müşârünileyh İstanköylüdür. Güzelce Ali Paşa denmekle ma'rûf idi. Şürefâdan ibtidâ sadr-ı a'zam olan bunlardır. Pederi dahi İstanköylü [Ahmed][670] Paşa'dır ki, 996 (1587-88) senesinde Tunus beylerbeyisi iken mûmâileyhi Celâlî Yahyâ şehîd etmiştir.

Sâbıku'z-zikr Çelebi Ali Paşa dahi ibtidâ beş sene mikdârı Dimyat beyi[671] ve ba'dehû 1011 (1602-3) târîhinde Yemen beylerbeyisi ve daha sonra iki sene kadar Tunus valisi ve ba'dehû Mora ve Kıbrıs sancaklarına mutasarrıf olup, sonra dîvân vezîri iken 1026 Muharreminin dokuzuncu günü (17 Ocak 1617) Kapudân-ı deryâ Halil Paşa sadr-ı a'zam oldukta onun yerine kapudân-ı deryâ olmuş.Ve sene-i mezbûre

---

[668] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[669] ***Güzelce Ali Paşa Türbesi***: Kârgir olarak yapılmış, kare planlı ve tek kubbeli türbe, Yahyâ Efendi Câmii'nin harîm bölümünün sol tarafındadır. Geniş bilgi için bkz., M. Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 411; M. Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, c. VII, s. 205

[670] *Ali: Ahmed* olarak Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 139'dan düzeltilmiştir. Güzelce Ali Paşa'nın babası İstanköylü Ahmed Paşa'dır. Ayrıca bkz., İdris Bostan, "Ali Paşa, Güzelce", *DİA*, c. II, s. 424-425

[671] *Bey*: kelimenin yazılışında *be* ve *kef* harflerinin yerleri değişmiştir.

Zilkādesinde (31 Ekim-29 Kasım 1617) cülûs-i Sultan Mustafa Hân-ı Evvel'de azlolunup, yerine Rumeli valisi olan Kara Dâvud Paşa nasbolundu. Bu Kara Dâvud Paşa pâdişâh-ı müşârünileyhin cülûs-i sânîsinde vezîr-i a'zam bulunup, rivâyet olunduğuna göre Sultan Osman Hân'ın şehâdetine sebeb-i müstakil olmuştur. Her ne ise, kırk gün kadar kapudân-ı deryâ olup yine Rumeli mansıbına gönderilmekle, sâniyen sâbıku'z-zikr Ali Paşa kapudân-ı deryâ oldu fî 1027 (1617-18). Ve sene-i mezbûre Rebîülevvelinde (26 Şubat-27 Mart 1618) cülûs-i Sultan Osman Hânî vukū' bulup ertesi senesi Akdeniz'e çıkarak sevâhili muhafaza edip yine Âsitâne'ye avdet eyledikten sonra, 1029 senesi Muharreminin on altıncı günü (23 Aralık 1619) sadr-ı a'zam olup selefi Kara Mehmed Paşa[672] Haleb'e vali ve Halil Paşa def'a-i sâlise olarak kapudân-ı deryâ nasbolundu –rahmetullâhi aleyh–.

Ve türbe-i azîz-i müşârünileyh civârında diğer bir Ali Paşa dahi medfûndur ki, Rodos beyi iken Haydar Ağazâde **[115]** Mehmed Paşa'nın üzerine 1060 Şevvalinin on birinci günü (6 Ekim 1650) kaptan olup 1062 Şevvalinin selhinde (3 Ekim 1652) azl ve yerine Derviş Mehmed Paşa kapudân-ı deryâ ta'yîn olundu. Ba'dehû 1070 Şâbanının beşinci günü (16 Nisan 1660) yine kaptan olmuştur. Ve sene-i mezbûre Cemâziyelâhiresinin yirmi ikinci günü (5 Mart 1660) vefât edip mahall-i mezbûrda defnolunup, mahdûmları Abdülkādir Paşa kapudân-ı deryâ nasbkılınmıştır.

Ve yine türbe-i azîze karîb Çekdiri beylerinden diğer bir Ali Paşa dahi medfûndur ki, seng-i mezârında olan târîh-i rakamîsi budur: 1078 (1667-68). Ve ümerâ-yı deryâdan Murad Paşa nâm bir merd-i dilîr ile bâlâda zikri mürûr eden Beşiktaş Mevlevîhânesi bânîsi Sadr-ı A'zam Hüseyin Paşa dahi medfûndur.

Ve mescid-i mezkûrun minberini Velizâde Ahmed Efendi nâm sâhib-i hayr vaz' eylemiştir. Azîz-i mûmâileyh hazretlerinin mesken-i şerîfleri dahi el-ân tekke olup, müstakil şeyhleri dahi vardır. Cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin himmet-i şâhâneleriyle türbe-i şerîf ta'mîr ü tezyîn olunduğu sırada, hücerât dahi zamm ü tevsî' olunmakla bu dahi müstakil bir zâviye olmuştur. Behresine mevlûd-i şerîf kırâat olunup azîm cem'iyyet olur. Kurbünde bir niyet kuyusu dahi vardır ki, niyeti olan nazar eder her ne ise zâhir olur imiş. Bu kuyu iki yerde daha vardır ki, mahallinde zikrolunmuştur.

Bu mescid-i şerîfin mahallesi dahi vardır.

---

[672] *Kara Mehmed Paşa* olarak belirtilen sadrâzam Osmanlı Târihi'nde *Öküz* ya da *Dâmad Mehmed Paşa* olarak tanınan kişidir. Güzelce Ali Paşa, Öküz Mehmed Paşa'nın 23 Aralık 1619 târihinde ikinci defa azledilişinde sadârete geçmiştir. bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 291; İdris Bostan, "Ali Paşa, Güzelce", *DİA*, c. II, s. 425

20. Gazâlî Mescidi [673] der-Kurb-i Beşiktaş

Bânîsi zümre-i kudâttan Deli Birâder şöhretiyle ma'rûf Bursalı Mehmed Efendi'dir ki, şuarâ' ve zurefâdan bir kimesne olup Deli Birâder nâmıyla şöhretine sebep mûmâileyhin söylemiş olduğu işbu beyttir:

Mecnûn ki belâ deştini geşt etti ser-â-ser [674]
Gamhâneme geldi dedi hâlin ne birâder

Bu beytten sonra zurefâ-yı zamâne Deli Birâder demeye başladılar. Mûmâileyh, Manisa'da sâhib-i livâ' olan Şehzâde Sultan Korkud ibn-i Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri'nin nüdemâ-yı bezm-i ârâlarından imiş. *Dâfi'i'l-gumûm* **[116]** *ve Râfi'i'l-hümûm* tesmiye ettiği risâlesini şehzâde-i müşârünileyh için tertîb eylemiştir. Ba'dehû Geyikli Baba Tekkesi'ne şeyh olmuş ve bu beyti ol vakt söylemiştir:

Hayâl-i çeşm-i âhûlarla her bâr [675]
Geyikli Baba'ya döndük be hey yâr

Biraz müddet sonra tekrar tarîk-i kazâya sâlik olup Seferihisar'a ve Akşehir'e niyâbetle gitmiş ve ebyât-ı âtiye'z-zikri ol vakit demiştir:

Bi-hamdillâh edip lutf-i Hudâ sevk [676]
Muhabbet nûru verdi cânıma şevk

Tadıp bir çâşnî dahi mezâkım
Bir özge seyre düştü iştiyâkım

Gözüme bir aceb-sûret göründü
Cemâlin arzedip dedi gör indi

Göricek bilmezem onu ne sandım
Ki onunla cihândan hep usandım

Perîşân etti zülfün ol perî-şân
Görüp cem'iyyetim oldu perîşân

Meh-i ruhsârını edip hüveydâ
Beni mihrinden etti mest ü şeydâ

---

[673] ***Gazâlî Mescidi ve Tekkesi***: Bu mescid *Es'ad Efendi 2247* ve *Es'ad Efendi 2248*'te yer almamaktadır. Gazâlî Mehmed Efendi (ö. 941/1534-35) tarafından yaptırılmış olan bu tekke- mescid, Sinan Paşa Câmii'nin yanında, Neccarzâde Tekkesi'nin inşâ edildiği arsa üzerinde yer almaktaydı. XVIII. yy.'ın ilk yarısında yerine Neccarzâde Tekkesi yapılmıştır. Mescidinin civârında olan Gazâlî Mehmed Efendi Hamamı da günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 26, 44n; M. Baha Tanman, "Gazâlî Mescidi ve Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 195; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 148-149

[674] Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

[675] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[676] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

Olup bir subh-dem şevkim ziyâde
Reh-i vâdîye azm ettim piyâde

Hazânı vakti idi Akşehir'in
Yeni zîbâlığı vaktiydi dehrin

Kılıp ol vâdî-i hayrette seyrân
Olup sun'-i Hudâ fikriyle hayrân

Ve kazasker-i vakt bulunan Kadri Efendi'den mansıb talep eyledikte "Payına düşmüştü" diye latîfe etmekle bu kıt'ayı takdîm eyleyip bir mansıbla kâmyâb olmuştur:

Deminde yağmasa bârân-ı ihsân [677]
Letâfet sebze-zârı tâze olmaz

Cihânda kûçek ü büzürg katında **[117]**
Keremden râst-ter âvâze olmaz

Efendi lutf et ölçüp biçmeyi ko
Metâ'-ı himmete endâze olmaz

Ba'dehû tarîk-i kazâdan dahi keff-i yed ederek avâtıf-ı pâdişâhîden mâhiye bin akçe ulûfe ile kanaat etmiş ve Beşiktaş'ta bir bahçe ve bir hamam[678] ve bir mescid ve bir zâviye ve ihdâs eylemiştir. Ve o esnâda işbu matla'ı;

Çünkü mîr-i mücerredân oldum [679]
Bana bir yer gerek emîrâne

kasîdesini bi'l-inşâd vezîr-i a'zam-ı vakt olan İbrâhim Paşa'ya vermekle Sultan Selim Hân Hazretleri'nden ve kendi tarafından ihsân-ı firâvân olduktan başka, vezîr-i müşârünileyh Sûfîoğlu nâm çavuşu ta'yîn etmekle erbâb-ı dîvânın cümlesinden atiyye tahsîl etmiştir. Hatta Edirne kurbünde köprü[680] binâ etmekte olan Mustafa Paşa atiyyesini vermezden mukaddem vefât etmekle muhallefâtından veresesi on bin akçe i'tâ eylediler. Ba'dehû köprü-i mezkûr hitâmında, efendi-i mezbûr bir târih söyleyip paşa-yı mezbûrun halîle-i muhteremeleri [Hanım][681] Sultan Hazretleri'ne takdîm etmekle tekrar yüz altın ihsân almıştır.

---

[677] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[678] ***Gazâlî Mehmed Efendi Hamamı***: Sinan Paşa Câmii'nin yanında, Gazâlî Mescidi'nin civârında olan bu hamam günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 148-149

[679] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[680] ***Mustafa Paşa Köprüsü***: Meriç Nehri üzerinde olup bugün Edirne dışında Bulgaristan sınırları içinde bulunan köprü, 935/1528 yılında Çoban Mustafa Paşa (ö. 935/1528) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Paşa köprünün tamamlanmasından beş ay önce vefât etmiştir. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 47; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 43, Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 153-155

[681] Vezir Çoban Mustafa Paşa'nın (ö. 935/1528) halîlesinin ismi yazılmamış, matbû metinde ve yazmalarda yeri boş bırakılmıştır. Burada bahsi geçen hanım sultan I. Selim'in (hd. 1512-1520) kızı ve

Târîh-i Köprü-i Mezbûr

Bildi merhûm Mustafâ Pâşâ [682]
Köprüdür fi'l-hakîka bu dünyâ

Yaptı bir köprü harc edip varın
Ede tâ kim bu ma'nâya îmâ

Daha köprü tamâm olmadan
Ana etti hücûm-i seyl-i fenâ

Geçti merhûm dediler târîh
Köprüden geçdi Mustafâ Pâşâ
[935] (1528) [683]

Ve Beşiktaş'ta yaptırmış olduğu hamam[a] bir de sâfî mermerden gayet zînetli **[118]** havz binâ ettirmiş olmakla sâir hamamcılar ile beyninde rekābet hâsıl olduğundan başka, Hasköy'de hamamına[684] havz yaptırmış olan Pîrî Paşazâde Mehmed Bey'i dahi hicveylediğinden hamamcılar bi'l-ittifâk istid'â ederek mûmâileyhin havzını yıktırmışlardır. Ol hararetle işbu ebyâtı inşâd eylemiştir:

Dostlarım hâlim nola bir hâne bünyâd eyledim [685]
Bir aceb kasr-ı emel hâtırda âbâd eyledim

Günde otuz akçenin dört aylığın bir haftada
Harc-ı seng ü ücret-i binâ vü ırgât eyledim

Doğmadan oğlana ad kor gibi gör densizliği
Ana uzlethâne-i zîbâ diye ad eyledim

Çün biter bir iş değildir anı da vakf eyleyip
Âkıbet ölmüş mübârek diye âzâd eyledim

Ba'dehû zâviyesini Âteşî nâm bir dervişe ferâgat ederek kendisi hacc-ı şerîfe azîmet edip ulûfesini dahi sıraya tebdîl ettirerek, gâh Mekke-i Mükerreme'de gâh Medîne-i Münevvere'de ümerâ evgât eylemiş, Ka'betullâh'ta dahi bir mescid-i şerîf ile bir bahçe-i latîf peydâ edip bu târîhi demiştir:

Çoban Mustafa Paşa'nın (ö. 933/1529) eşi Hanım Sultan'dır. Bazı kaynaklarda eşinin Hafsa Sultan olduğu belirtilmekte ise de, Hafsa Sultan (ö. 1538) İskender Paşazâde Mustafa Paşa'nın (ö. 932/1525-26) eşidir. Geniş bilgi için bkz., M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 32-34; *Sicill-i Osmânî*, c. I, 17; c. IV, s. 1181, 1192.

[682] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[683] Mısrânın ebced hesabına göre değeri 862/1457-58 târihini vermektedir. Ancak köprü Çoban Mustafa Paşa'nın vefât ettiği 935/1528 yılında, paşanın vefâtından beş ay sonra tamamlanmıştır.

[684] ***Piri Paşa Hamamı***: Bu hamam 1990 yılında kapatılmış ve bir imalathâne olmuştur. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 256-257

[685] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Bi-tevfîk-i ilâhi în binâ-râ [686]
Binâ-kerdem der în bâlâ-yı dekke

Be-nâm-ı Hazret-i Sultân Süleymân
Zedem mânend-i zer ber seng sikke

Be güftem behr o târîh bâdâ
Teferrücgâh-ı bî-mânend-i Mekke

Târîh-i Dîğer

Kad bene'l-abdü mesciden lillâh [687]
Hâmiden şâkiren alâ na'mâh

Kāle vakte't-tamâmi târîhen
Mesciden hâlisen li-vechillâh
940 (1533-34)

Ve bundan bir sene mürûrunda, bir gün bahçesinde bir ziyâfet tertîb ve ahâlî-i Mekke'den vâfir zevâtı da'vet edip esnâ-yı sohbette hemân yârânına demiş ki; "Siz sohbetinize ve zevkinize fütûr getirmeyin. Benim mizâcımda biraz nâ-hoşluk peydâ oldu. Ümîddir ki biraz uyusam def' olur." diye yatıp bir cüz'î **[119]** vakitten sonra gözünü açarak "Ey ahbâb! Hele elhamdülillâh sohbetle geldik, sohbetle gittik. Ülfetle geldik, ülfetle gittik." deyip tevbe ve istiğfâr ve tevhîd ü ezkâr ile göz yumup kudümzen âlem-i ervâh olmakla mescid-i hazîresine defnolundu fî 941 (1534-35). Sinni yetmişi tecavüz etmiştir. Ve vakti tecerrüdle geçmiştir. Sonradan ba'zı ehibbâ'sı eş'ârını cem' ederek *Dîvân*'ını tertîb etmişlerdir. Mahlası Gazâlî'dir.

Beşiktaş ve civârında yirmi adet ibadethâne tahrîr olunmuştur. Bunlardan dokuz adedinde salât-i cuma edâ olunup, bâkîsi minbersiz ve on beşinin mahallesi olup, bâkîsi mahallesizdir. Bundan sonra Ortaköy nâm mahal hudûdunda vâki' cevâmi' ve mesâcid tahrîrine şürû' olundu –ve billâhi't-tevfîk–.

---

[686] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün
[687] Fâilâtün Mefâilün Fa'lün

B. Ortaköy

1. Ortaköy Câmii [688]

Mescid-i mezbûru Mahmûd Ağa nâm bir sâhib-i hayr fevkānî olarak binâ ve inşâ eylemiştir. Merkadi nâ-ma'lûmdur.

Ba'dehû devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'te dâmâd-ı hazret-i şehriyârî ve vekîl-i saltanat-ı uzmâ olan İbrâhim Paşa Hazretleri'nin zamân-ı sadâretlerinde, devlet kethüdâlığı ünvanıyla kesb-i şeref eden Mehmed Ağa –ki Mehmed Kethüdâ denmekle şehîr idi– mescid-i mezbûru bir şerefeli bir minâre ve mahfel-i hümâyûn ve levâzımât-ı sâiresiyle sâhil-i deryâda binâ ve inşâ eylemiştir. Ve câmi'-i mezkûrun kubbesi müdevver olmayıp dört köşe sivri, üzeri kurşun örtülmüştür. Ve tâk-ı dergâhında şâir-i meşhûr Vehbî es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin bu târîh-i bî-nazîri mestûr ve mukayyettir:[689]

---

[688] ***Ortaköy Câmii***: Mahmûd Ağa isimli bir hayır sahibi tarafından fevkānî olarak yaptırılan mescid, III. Ahmed (hd. 1703-1730) devrinde Dâmad İbrâhim Paşa'nın kethüdâsı Mehmed Kethüdâ tarafından 1134/1721-22 târihinde yenilenmiştir. Mehmed Kethüdâ tarafından yaptırılan câmi, tek kubbeli ve bir minâreli idi. Bugünkü yapı ise 1271/1854-55 yılında Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından yaptırılmış ve daha sonra da çeşitli tâmirler geçirmiştir. Son olarak 1984 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve tâmir edilmiş olan fevkānî câmiye kuzey cephesindeki iki taraflı merdivenlerle ulaşılır. Giriş kapısı üzerinde yer alan 1271/1854-55 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik tâmir kitâbesi Ali Haydar Bey'in hattıyladır. Kitâbenin üstünde Sultan Abdülmecîd'in tuğrası da yer almaktadır. Tuğranın altında 1270/1853-54 târihi görülmektedir. Kare planlı olan câminin üstü büyük merkezî kubbe ile örtülmüş olup köşelerde ağırlık kuleleri ile desteklenmiştir. Mihrâbı ve minberi mermerden yapılmıştır. Câmi cephelerine açılan altlı üstlü, uzun, iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Câminin celî sülüs cihâryârları, iyi bir hattat olan Sultan Abdülmecîd'in hattıyladır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin üstünde kuzey cephesi boyunca uzanan ve doğu ve batı köşelerinde öne doğru çıkma yapan hünkâr kasrı vardır. Kasrın girişi batı cephesindendir. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli ince minâreleri de bu kasrın üzerinden yükselmektedir (Resim 54). Câminin karşısında meydanda 1136/1723-24 târihli Hibetullah Hanım Çeşmesi vardır ki, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi olarak da bilinmektedir. Çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa'nın dâmadı Kethüdâ Mehmed Ağa tarafından Ortaköy Câmii ile birlikte yaptırılmıştır. Cephesi mermer kaplı olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbesi yer almaktadır (Resim 55). Geniş bilgi için bkz., Seyyid Vehbî, *Dîvân*, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2714, vr. 197[a-b]; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 51; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 449; Afife Batur, "Ortaköy Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 143-144; Necdet Sakaoğlu, "Abdülmecid", *DBİst.A*, c. I, s. 48; Afife Batur, "Ortaköy Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 168-170; *İstanbul Abideleri*, s. 80-81; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 68; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 210; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 260; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 52-56; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 154-155; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 160-161; Ayla Ödekan, "Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II, s. 546

[689] Seyyid Vehbî tarafından yazılan târih manzûmesi *Dîvân*'da on iki beyit olarak verilmiştir. *Hadîka*'da ikinci ve onuncu beyitler eksiktir. Eksik olan beyitler için bkz., Seyyid Vehbî, *Dîvân*, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2714, vr. 197[a-b]

Tırâz-ı hıtta-i[690] *iclâl-i Sultân Ahmed-i Gāzî*[691]
Ki etmiş kıblegâh-ı pâdişâhân dergehin Mevlâ

O sultân-ı cihânın sıhr-ı hâsı sadr-ı mümtâzı
Ebü'l-hayr Âsaf İbrâhîm Pâşâ-yı kerem-pîrâ

Zamân-ı şevketinde eyleyip dünyâyı hayr-âbâd
Cihân-ı köhnede kalmadı ma'mûr olmadık bir câ

Fakat bir mevki'-i dil-keşte kim vâr idi bir mescid **[120]**
Mine'l-bâbi ile'l-mihrâb olmuştu harâb ammâ

Edip etrâfın evvel çirk-i küfr ü şirkten tanzîf
[Buyurdu kim ede bir câmi'-i pâkîze-ter-âsâ][692]

Mükerrem kethüdâsı nasb-ı aynı sıhr-ı zî-şânı
Mehemmed nâm mahmûdü'ş-şemâil Hazret-i Ağa

O da bin şevk ile tekbîre bend-i iftitâh oldu
Hulûs-i niyyet ile yaptı böyle câmi'-i ra'nâ

Ne câmi' Ortaköy anınla mümtâz-ı kurâ oldu
Bilindi nükte-i lâ-hayra illâ fi'l-vasat hâlâ

Hıdîv-i âlem ü sadr-ı kerîm-i sâhibü'l-hayrı
Bu gûne nice âsâra muvaffak eyleye Mevlâ

Tamâm oldukta Vehbî bülbül-i kudsî dedi târîh
Yapıldı Ortaköy'de gül gibi bir ma'bed-i zîbâ
1134 (1721-22)

Ağa-yı mûmâileyh, vezîr-i müşârünileyhin dâmâdı olup Patrona ve Musulî Vak'ası'nda şehîd oldukta Süleymâniye kurbünde vâki' konağının bahçesine defnolunmuş idi. Ba'de-zaman dâmâdı olan Divitdâr Mehmed Paşa 1163 Muharreminin yirmi dördüncü günü (3 Ocak 1750) Firârîzâde Abdullah Paşa yerine sadr-ı a'zam oldukta, kayınpederlerinin merkadini ta'mîr ve şâh-râha bir pencere ihdâsıyla âşikâre eylemiştir. Bu Mehmed Paşa, İbrâhim Paşa-yı Maktûl'ün divitdârlığından neş'et etmekle bu ünvanla şöhretgîr olmuştur. 1166 Şâbanının on dokuzuncu Sebt[693] günü (21 Haziran 1753 Perşembe) Sergi'de ulûfe verir iken vefât

---

[690] *hıtta:* Kelimenin yazılışında, *hı* harfinin noktası eksiktir. Doğru yazılışı için bkz., *Es'ad Efendi 2247,* vr. 186[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 97[b]

[691] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[692] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 186[b], *Es'ad Efendi 2248,* vr. 97[b] ve Seyyid Vehbî, *Dîvân,* Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2714, vr. 197[a]'dan değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Buyurdu kim anı da edeler bir câmi'-i pâkîze ter-âsâ'* şeklindedir.

[693] 21 Haziran 1753 Cumartesi değil Perşembe gününe tekâbül etmektedir.

eyledikte, mîrâhûr-i evvel olan Mustafa Bey nâil-i mühr-i hümâyûn oldu ki, Otakçılar'da vâki' tekkesi zikrinde beyân olunmuştur.[694]

Ağa-yı mûmâileyhin Topkapı Sâhilsarayı kurbünde binâ ettiği konağın itmâmında İzzet'in takdim ettiği târihtir:

Kethüdâ-yı sadr-ı âlî dâver-i vâlâ-himem [695] **[121]**
Kim mülâzım dergeh-i ikbâline sa'dü's-suûd

Ya'ni dâmâd-ı güzîn-i âsaf-ı Cem-câh kim
Râm olup dergâhına ser-dâdedir çerh-i anûd

Âsaf-ı sâhib-semâhat sadr-ı tâyî-menkabet
İftihâr etse sezâ dergâhına nisbetle cûd

Hayr-hâh-ı dîn ü devlet kim tedâhül vâr iken
Etti sağr-ı mülket-i İslâm'a ta'yîn-i hudûd

Müşkilâtı devletin mübhem kalırdı şüphesiz
Nâhun-i re'y-i rezîni etmese hall-i ukūd

Şimdi bir beyhûde harf etmez tekellüm kimseler
Münhasırdır hep senâ-yı zâtına güft ü şinûd

Böyle zât-ı erşede tevlîd-i misl etmek muhâl
Her ne denlu mâder-i eyyâm olur ise velûd

Mevce-endâz-ı atâ oldukça bâd-i lutf ile
Bahr-ı bî-pâyân-ı ihsânı nedir bilmez rükûd

Eyleyip der-kâr te'yîdât-ı rabbâniyyesin
Eylemiş ihsân her emrinde tevfîkin Vedûd

Bâ-husûsâ böyle bir dâmâda tevfîk etti kim
İstemez rüşd ü sedâd ü aklı ityân-ı şuhûd

Rütbe-i ednâsını tayy edemez peyk-i hayâl
Hatve-i evvelde etse pâye-i arşa suûd

Pâ-be-cây oldukça âbâ ile çâr-ümmehât
Gelmeye mehd-i cihâne böyle pâkîze vücûd

Hayr-hâhıdır veliyy-i ni'met-i dîrîninin
Olsa her kârı nola şâyân-ı şâbâş ü dürûd

Yaptı şimdi bir güzel beyt-i muallâ-pâye kim
Nakş-ı sakf-ı lâciverd-endûdudur çerh-i kebûd

---

[694] Sadrâzam Mustafa Paşa'nın Otakçılar'daki tekkesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 290-291
[695] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Şöyle a'lâdır ki baksan sakfının bâlâsına **[122]**
Farkı müşkildir felek midir aceb yâhut ki dûd

Habbezâ vâlâ-sarây-ı pâk kim şâyestedir
Subh eğer zîr-i revâk-ı tâkına olsa amûd

Şüphesiz tebdîle sa'y eyler idi me'vâsını
Fi'l-mesel rıdvân eğer etse bu menzilden vürûd

Kāfiye teng oldu reftâr edecek yer kalmadı
Gerçi mâlâmâldır ma'nâ ile tab'ım çi-sûd

İzzetâ Allâh şâhiddir ki hâlis bendeyim
Ol dürür iclâle kim ikbâledir cây-i 'teûd'

Kulluk izhârında mecbûrum tekellüf ber-taraf
Olsun isterse küdûret-yâfte kalb-i hasûd

Dâverâ tebrîk için bu hâne-i nev-tarhını
Kulların oldukta dâmân-ı niyâze çehre-sûd

Bende bir târîh ile geldim duâdır maksadım
Beytini ma'mûr kılsın dâimâ Hayy-i Vedûd
1139 (1726-27)

[Karye-i mezbûrenin ekserî sükkânı Yehûd ve Nasârâ dahi olmakla bu beyt-i ma'rûf bu câmi'-i şerîfin îrâd olunan letâifîndendir:

Hem çü engüşt-i şehâdet der-kef-i tersâ garîb] [696]

Mahallesi vardır.

2. Mülkî Hâtun Mescidi[697]

Bu mescid fevkānî ve sâhil-i deryâda vâki'dir. Ve altından yol geçer. Minâresi haşebîdir. Bâniyesi saraylıdır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Minberini Şa'bân isminde bir kâtib vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

Ortaköy'de fakat iki câmi' vardır ki, zikrolundu.

---

[696] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 186[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 97[b]'den ilâve edilmiştir.

[697] ***Mülkî Hâtun Mescidi***: Saraylı Mülkî Hâtun tarafından yaptırılmış olan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 49, 90n

C. Defterdârburnu

1. Defterdârburnu Câmii [698]

Bânîsi Defterdâr İbrâhim Paşa'dır ki, muttasılında vâki' sâhilsarayın[699] dahi ibtidâ bânîsi mûmâileyhtir. Ve câmi'-i şerîfin mahfel-i hümâyûnu dahi vardır. Sonra **[123]** bu mahalle zamân-ı Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'te bir halvet-serâ binâ olunup ismine Neşatâbâd tesmiye olunmuştur.

Ve civârında vâki' sâhilhâne-i kebîri Sultan Hamîd Hân devrinde meşâhir-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Selim Efendi –ki sonra üç tuğ ile çerâğ olmuştur– tecdîd ü tezyîn ettiği sırada, saray ile sâhilhâne beynine bir sedd ve bir çeşme-i ra'nâ ve namazgâh binâ eylemiştir.[700]

Ba'dehû devr-i Sultan Selim Hânî'de sâhilsarây-ı mezkûru Hatice Sultan Hazretleri karındaş-ı vâlâ-şânından olmakla gayet a'lâ ve müzeyyen olarak resm-i cedîd üzere tecdîd etmiştir. Ve Selim Paşa Sâhilhânesi dahi sultân-ı müşârünileyhânın uhdesine geçmekle kendine müteallık kimesneler sâkin olurlar idi. Sultânın vefâtından sonra Hattât-ı benâm Râkım Efendi mutasarrıf olmuştur.

Bânî-i saray olan İbrâhim Paşa ***'İstikmâl-i hasenât'*** 1071 (1660-61) târîhinde Gürcü Mustafa Paşa üzerine valî-i Mısr-ı Kâhire olup 1074 Ramazân-ı şerîfinin beşinci günü (1 Nisan 1664) intikāl etmekle, yerine Silahdâr Ömer Paşa nasbolundu.

Mahallesi vardır.

Kuruçeşme nâm mahallin zikrine şürû' olundu.

---

[698] ***Defterdârburnu Câmii***: Defterdâr İbrâhim Paşa (ö. 1074/1664) tarafından XVII. yy.'ın ilk yarısında yaptırılan bu câmi, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) ve II. Abdülhamîd (hd. 1876-1905) dönemlerinde ve 1941 yılında tâmir edilmiştir. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. İki kapısı vardır. Kıble yönündeki kapısı üstünde 1248/1832-33 târihli, celî ta'lik, tâmir kitâbesi vardır. 1303/1885-86 târihli, celî ta'lik, diğer tâmir kitâbesi ise harîm kapısının dış tarafındadır. Dikdörtgene yakın kare planlı câminin dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Harîmin tavanı, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minâresi kârgir olarak yapılmıştır. Küçük bir hazîresi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19-20; Tarkan Okçuoğlu, "İbrâhim Paşa Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 127-128; Enis Karakaya, "Defterdarburnu Câmii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 159-160

[699] ***Hatice Sultan Sâhilsarayı (Neşatâbâd Sarayı)***: Ortaköy ile Kuruçeşme arasında Defterdârburnu'nda bulunan bu saray, ilk olarak Defterdâr İbrâhim Paşa (ö. 1074/1664) tarafından yaptırılmıştı. Daha sonra III. Selim (hd. 1789-1807) zamanında buraya yeni bir saray yaptırılmış ve Neşatâbâd ismi verilmiştir. III. Selim'in kardeşi Hatice Sultan tarafından kısmen tâmir ettirilen ve yeniden dekore edilen saray daha sonra onun adıyla anılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 30; Tülay Artan, "Hatice Sultan Sâhilsarayı", *DBİst.A*, c. IV, s. 19-20; Tülay Artan, "Hatice Sultan Sâhilsarayı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 67-69

[700] ***Selim Efendi Çeşmesi ve Namazgâhı***: Bu eserler günümüze ulaşmamıştır.

D. Kuruçeşme

1. Kuruçeşme Câmii [701]

Bânîsi Tezkireci Osman Efendi'dir. Merkadi ma'lûm değildir.

Ve karîbinde olan mektebin[702] bânîsi Bâbü's-saâde ağalarından Ahmed Ağa'dır ki, Üsküdar'da İbrâhimağa Çayırı'nda vâki' kendi eser-i hayrı olan câmiinde medfûndur. Seng-i mezârında olan târîh-i rakamîsi [***'Sıkatullâh'***] [703] 1066 (1655-56)'dır. Ve bir mektebi dahi, Çengelköyü'nde vâki' vâlidesi Kerîme Hâtun'[un][704] binâ eylediği câmiin yanındadır. İstanbul'da Kadırga Limanı'nda Emin Sinan Mescidi'ne dahi minber ve eczâ'-ı şerîfe vaz' eylemiştir. Bu câmi'-i şerîfe dahi mum ta'yîn eylemiştir.

Ve mescid-i mezbûrun karîbinde olan çeşmenin[705] yolu bozularak kuru kalmakla mahall-i mezbûr Kuruçeşme denmekle müştehir olmuştur. Sonra Köprülü Mehmed Paşazâde Fâzıl Ahmed Paşa sadâret-i uzmâda iken hemşîreleri bu çeşmeyi **[124]** tecdîd ve su dahi icrâ etmiştir.

Ve bu çeşmeye karîb bir çeşme[706] dahi, Sadr-ı A'zam Maktûl İbrâhim Paşa merhûm binâ eylemiştir. Tâk-ı bâlâsında olan târîh-i rakamîsi budur: 1141 (1728-29). Şehâdetinden iki sene akdemdir.

---

[701] ***Kuruçeşme Câmii (Tezkireci Osman Efendi Câmii)***: Süheyl Ünver, Tezkireci Osman Efendi'nin Fâtih Sultan Mehmed'in (hd. 1451-1481) tezkirecisi olduğunu belirtmektedir. XVIII. yy.'da yaptırılmış olan fevkânî câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altında dükkanlar vardır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîm kısmı olan câminin kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerindeki ahşap merdivenlerle fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. İki ahşap direk üzerine oturan mahfel, mihrâb hizasında yarım dâire şeklinde öne doğru çıkma yapmaktadır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklinde olup, dıştan yarım kubbe ile örtülü çıkma yapmaktadır. Minberi ve tavanı ahşaptır. Mescidin batı cephesinde yer alan minâresinin kaidesi kesme taştan olup silindirik gövdesi ahşaptır. Câminin altında 1093/1682 târihli Köprülü Hemşire Çeşmesi vardır (Resim 56). Câminin sol tarafında geniş bir hazîre yer almaktadır. Hazîre duvarında kitâbesiz mermer bir çeşme vardır. Ayrıca câminin arka tarafında 1226/1811-12 târihli Beyhan Sultan Çeşmesi vardır. Çeşmenin taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 42; Esra Güzel Erdoğan, "Tezkireci Osman Efendi Câmii", *DBİst.A*, c. VII, s. 261; A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 346; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 34-35, 163-165; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 156

[702] ***Ahmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[703] *sıkatullâh*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 187[a]'dan ilâve edilmiştir.

[704] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[705] ***Köprülü Hemşiresi Çeşmesi***: Tezkireci Osman Efendi Câmii'nin altında bulunan çeşme, klasik üslupta, kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemeri üzerinde 1093/1682 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 34-35

[706] ***Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi***: Dâmad İbrâhim Paşa tarafından 1141/1728-29 târihinde vefâtından iki sene önce yaptırıldığı belirtilen bu çeşme bugün mevcut değildir. *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri* isimli eserde 1141/1728-29 târihli, yeri belli olmayan bir çeşmeden bahsedilmektedir ki, Şâir Nedim tarafından kaleme alınan sekiz beyitlik manzûm kitâbesi vardır. Bu kitâbe Dâmad İbrâhim

Mahallesi vardır.

Kuruçeşme'de zikrolunan câmi'-i şerîften mâ-adâ câmi' ve mescid yoktur.

Bundan sonra Arnavutköyü zikrolunmak iktizâ eder ise de karye-i mezbûrede câmi' ve mescid olmadığından Bebek'e geçilmiştir.

E. Bebek

1. Bebek Câmii [707]

Fevkânîdir. Bânîsi Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'tir. Mahfel-i hümâyûnu dahi vardır. Altı mekteptir. Ve minâresinin tahtında çeşmesi[708] vardır. Minâreye hazînesinden çıkılır. Tâk-ı çeşmede târîh-i rakamîsi budur: [1138][709] (1725-26). Ve karşısında vâki' tek hamam[710] bu vakfın müsakkafâtındandır.

Paşa'nın Kuruçeşme'de olduğu belirtilen bu çeşmesine âit olabilir. bkz., Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 250-251

[707] ***Bebek Câmii***: III. Ahmed (hd. 1703-1730) zamanında 1138/1725-26 yılında Hümâyûnâbâd Kasrı'nın yanına yaptırılan câmi, çevresindeki mekteb, çeşme, hamam ve değirmen gibi yapılarla birlikte bir külliye teşkil etmekteydi. Kasır, mekteb, çeşme ve hamam gibi yapıların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Zamanla bakımsızlıktan harâb bir hale gelen câmi ise, Vakıflar tarafından yıktırılarak aynı yerine 1331/1912-13 yılında Mimar Kemâleddin Bey tarafından yeniden yaptırılmıştır. Yeni câmi I. Ulusal Mimarlık Üslûbu'nun özelliklerini taşımaktadır. Kare planlı ve tek kubbeli olan câmi, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Kubbesi içten duvarlara bitişik sekiz ayağa oturmakta olup, sekizgenin köşelerindeki ağırlık kuleleriyle desteklenmektedir. Üç kubbeli, camekanlarla kapalı bir son cemaat yeri vardır. Câminin son cemaat yeri girişinin üstünde 1331/1912-13 târihli celî sülüs Âl-i İmrân Sûresi 3/39 âyeti, harîm kapısı üstünde ise yine celî sülüs Bakara Sûresi 2/115 âyeti yer almaktadır. Her iki yazı da İsmâil Hakkı Altunbezer'in imzasını taşımaktadır (Resim 57-58). Mihrâb âyeti Macit Ayral'ın imzasını taşımaktadır. Vaaz kürsüsü ve minberi ahşaptır. Harîmin sağ ve sol taraflarında zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel ile, sol taraftaki ahşap merdivenlerle çıkılan fevkânî hanımlar mahfeli vardır. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi câminin sağ tarafındadır. Avlusunda şadırvanı vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, s. 10-11; Hakan Arlı, "Bebek Câmii", *DBİst.A*, II, s.116; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 168

[708] ***Hümâyûnâbâd Çeşmesi***: Câminin minâresinin altında bulunan bu çeşme günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 168

[709] *1128*: *1138* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 187[b]'den düzeltilmiştir. *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 168'te de çeşmenin yapılış târihi 1138/1725 olarak verilmektedir. Geniş bilgi için bkz., Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 168

[710] ***Bebek Hamamı***: III. Ahmed (hd. 1703-1730) tarafından Bebek-Rumelihisârı Caddesi ile Bebek Hamamı Sokağı'nın kesiştiği yerde yaptırılan hamam 1920-25 yılları arasında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı* (1973), s. 489; Haskan, *İstanbul* Hamamları, s. 61

Ve câmi'-i şerîfin ittisâlinde Hümâyûnâbâd[711] isminde bir kasr-ı âlî vardır ki, [mecmû'-i karyeye dahi isim olmuştur. Cihan tezkirelerinde dahi böyle yazılmıştır].[712] Elsine-i enâmda Bebek Köşkü denmekle meşhûrdur.

[Ve bu karyede seyrî peksimet fırını vardır ki, Göksu'da vâki' değirmen onun vakfına ta'yîn olunmuştur].[713]

Fi'l-asl bu karyede zâbıt olmak üzere Sultan Mehmed Hân'ın ta'yîn ettiği bölükbaşı Bebek[714] denmekle ma'rûf olduğundan karye-i mezbûre onun ismiyle müştehir olmuştur. [Ve hâlâ usta ve neferâtı vardır].[715]

Mahallesi Bebek Karyesi'dir.

2. Kayalar Mescidi [716] der-Kurb-i Bebek

Bu mescid dahi fevkānîdir. Bânîsi Sıdkı Ahmed Efendi'dir [717] ki, tarîk-i üzere Reîsülküttâb ve ba'dehû devr-i Mehmed Hân-ı Râbi'de üç tuğ ile nişancıpaşa olup,

---

[711] ***Hümâyûnâbâd Kasrı (Bebek Köşkü)***: Bebek Bahçesi'nde inşâ edilen en eski kasrın bânîsi I. Selim (hd. 1512-1520) olarak gösterilmektedir. Lâle Devri'nde büyük itibâr kazanan Bebek'te 1725 yılında Hümâyûnâbâb ismi verilen yeni bir kasır yaptırılmıştı. Bu kasır da çeşitli tâmirler geçirmiş olup, Abdülmecîd (hd. 1839-1861) zamanında 1846 yılında tâmir edilebilecek bir durumda olmasına rağmen yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 32; Tülay Artan, "Bebek Kasrı", *DBİst.A*, c. II, s. 117-118; Tülay Artan, "Bebek Kasrı", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 59-61

[712] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 187[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[a]'dan ilâve edilmiştir.

[713] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 187[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[a]'dan ilâve edilmiştir.

[714] ***Bebek Ağa***: İstanbul kuşatması ve fethi esnâsında Rumelihisarı ve civârının korunması Bölükbaşı Bebek Ağa'ya âit idi. Bu görev sırasında şehîd olan Bebek Ağa'nın kabri Bebek Karakolu yakınında bir çınar ağacının altında iken kaldırılmış ve yeri yola dâhil edilmiştir. bkz., A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 238

[715] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 187[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[a]'dan ilâve edilmiştir.

[716] ***Kayalar Mescidi ve Tekkesi***: IV. Mehmed (hd. 1648-1687) dönemi devlet adamlarından Nişancı Sıdkı Ahmed Paşa'nın (ö. 1073/1662-63) XVII. yy.'da yaptırmış olduğu fevkānî mescid yerine 1294/1877 yılında Kādiriyye tarikatından Şeyh Mehmed Niyazi Efendi (ö. 1295/1878) tarafından bugünkü ahşap mescid-tevhidhâne yaptırılmıştır. Tekkelerin kapatılmasından sonra harâb olan bu mescid hayırseverler tarafından tâmir ettirilerek 1987 yılında tekrar ibadete açılmıştır. Câmiye mihrâb çıkıntısı altındaki çift kanatlı ahşap kapıdan girilir. Mihrâbı içten yarım dâire şeklinde olup, dıştan yarım kubbe ile örtülü çıkma yapmaktadır. Bu çıkmanın altında yer alan çift kanatlı giriş kapısının üstünde kapı saçağının altında 1314/1896-97 târihli, sekiz satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Mescidin açıldığı taşlığın batı tarafındaki merdivenlerden büyük bir taşlığa çıkılır. Bu taşlıktan dikdörtgen planlı kapalı son cemaat yerine girilir. Son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerden fevkānî hanımlar mahfeline çıkılır. Harîm kısmı yatay dikdörtgen planlı olup, tavanı ahşaptır. Minberi ve vaaz kürsüsü de ahşaptır. Mescidin batı cephesinde yer alan minârenin kaidesi kesme taştan olup, silindirik gövdesi tuğla ile örülmüştür (Resim 59). Doğu tarafındaki küçük hazîrede celî ta'lik iki mezartaşı vardır. Biri Oğlan Şeyh lakaplı İsmâil Ma'şukî Hazretleri'nin (ö. 935/1529-30) diğeri tekkenin ikinci bânîsi Şeyh Mehmed Niyazi Efendi'nin (ö. 1295/1878) kabridir. Mescitten biraz ileride yolun solunda Kayalar Mezâristânı (Aşiyan Mezarlığı) vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 38, 72n; "Kayalar Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s.498; "Kayalar Mescidi ve Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 195-197; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 195

ba'de'l-azl Tameşvar'da vefât etmekle orada medfûndur. ***'Şehr-i Muharremü'l-harâm'*** târîh-i vefâtı vâki' olmuştur: 1073 (1662-63). Mescid-i mezbûrun tahtından bir ayazma geçer ki, kayalardan iner.

Ve karîbinde sâhil-i deryâda vâki' çeşme[718], [mescid-i mezbûrun ittisâlinde sâhilhânesi olan][719] Tavukçu Reis denmekle meşhûr Reîsülküttâb Mustafa Efendi'nin eser-i hayrıdır. Efendi-i mezbûrun kabri Ebû Eyyûb Ensârî –radıyallâhü anhü– Câmi'-i Şerîfi'nin Bostan İskelesi tarafında olan kapısından girerken sol **[125]** cânibinde şebeke içinde medfûndur. Çeşme-i mezbûrun târîh-i binâsı 1177 (1763-64)'dir.

Mescid-i mezbûrun karîbinde olan mezâristânda Oğlan Şeyh denmekle meşhûr İsmâil Ma'şûkî Hazretleri medfûndur ki, Pîr Ali Aksarâyî'nin mahdûmlarıdır. 935 (1528-29) târîhinde Kemalpaşazâde'nin fetvâsıyla maktûlen vefât edip na'şı deryâya ilkā olunmakla üç gün mürûrunda mahall-i mezbûrda zâhir olup bir dervîşine dahi rü'yâda oraya defnolunmasını tenbih etmekle sersiz na'şını defneyledikten sonra bir gün mürûrunda ser-i şerîfleri dahi gelmekle yine dervîş-i mezbûr tenbihleri vech üzere ser-i saâdetlerini dahi na'ş-ı şerîfleri yanında defneylemiştir. Mûmâileyhten başka daha pek çok zevât-ı kirâm medfûnlardır.

Mescid-i mezbûrun mahallesi vardır.

Bundan sonra Rumelihisârı'nda olan cevâmi' ve mesâcid zikrine şürû' olundu.

III. SARIYER İLÇESİ

A. Rumelihisârı

1. Fâtih Câmii [720]

Hisâr-ı mezbûrun bânîsi Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî'dir ki, İstanbul fethinden bir sene evvel binâ eylemişlerdir. ***'Bünyân-ı Mehemmed Hân'*** târîh-i binâsı

---

[717] *Sıdkı Ahmed Efendi*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[a]'da *Sıdkı Mustafa Paşa* olarak verilmiştir. Ancak bu bilgi hatalıdır. Başka kaynaklarda da, câminin bânîsi Sıdkı Ahmed Efendi olarak belirtilmektedir. bkz. N. Esra Dişören, "Kayalar Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 498; "Kayalar Mescidi ve Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 195

[718] ***Mustafa Efendi Çeşmesi***: Bu çeşme bugün mevcut değildir.

[719] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 188[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[a]'dan ilâve edilmiştir.

[720] Rumelihisârı ve kalenin ortasında yer alan Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından yaptırılan câmi, bir başlık verilmeden anlatılmıştır. Başlık Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 409'dan ilâve edilmiş, kendisinden sonra gelen câmiye 2 rakamı verildiği için, bu câmiye tarafımızdan 1 rakamı verilmiştir.

vâki‘ olmuştur: 856 (1452). Kal‘a-i mezbûrenin üç kapısı olup birisi muattaldır. Ve birisi Gümrük kurbünde deryâ kapısıdır. Ve birisi dahi Büyük Kule ittisâlinde kara cânibindedir ki, Şehitlik nâm mahalle gidilir. Derûn-ı kal‘ada nevbethâne ve bir serdâr menzili ve kal‘a-kulu[721] hâneleri vardır.

Ve vasat-ı kal‘ada vâki‘ câmi‘-i şerîf[722] pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerinin âsâr-ı hayriyyelerindendir. Ve hademesi ve vezâifi Ayasofya Câmi‘-i Şerîfi Vakfi’na merbûttur.

Ve kal‘a-i mezbûre kurbünde Kayalar Mezâristânı[723] nihâyetinde vâki‘ Durmuş Dede Tekkesi[724] [hisar kal‘asına muttasıl fevkânî bir zâviyedir].[725] Sâhil-i deryâda ziyâretgâhtır. Mecâzîb-i ilâhiyyeden olup Akkerman nâm beldede sâkin iken, bir gün gemilerin biriyle İstanbul’a gelip zâviye-i mezbûrede [Zarîfî’nin][726] hemşehrîlerinden Ali Baba nâm bir zât zâviyedâr olmakla bu dahi yanında iskân etmiş idi. Mürûr ü ubûr eden sefînelerden ba‘zı bunu bilenler hedâyâ misillü zahâire dâir şeyler i‘tâsıyla isticlâb-ı duâ-i hayr etmeleriyle ashâb-ı sefâyine bu âdet olarak ile’l-ân nüzûrât eksik değildir. **[126]** Mûmâileyhin İstanbul’a gelmesi devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Evvel’de olup, rıhleti dahi yine pâdişâh-ı müşârünileyhin zamanında 1025 (1616-17) târîhinde vâki‘ olmuştur. Zâviyenin hâricinde defîn-i hâk-i ıtr-nâk olmakla sonra muhiplerinden bir kimse üzerine bir haşebî türbe binâ eylemiştir. Türbesi duvarında bu beyit mestûrdur:

Hâk-i pây-i evliyâya yüzünü sürmüş Dede [727]
Bu hisârın kutbu olmuş Hazret-i Durmuş Dede

Zâviye-i mezbûre hâlâ bu zât-ı sütûde-sıfâtın şöhretiyle elsine-i nâsta meşhûrdur. Lâkin bânîsi Hasan Zarîfî Efendi’dir. Mûmâileyh İbrâhim Gülşenî hulefâsından imiş. Bu mısrâ‘ vefâtına târih denilmiştir:

Zarîfî’nin dirîgā gitti rûhu 977 (1569-70)

---

[721] *kulu*: kelimesi *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 98[a]’da *kulları* olarak verilmiştir.

[722] ***Fâtih Câmii (Ebülfeth Câmii)***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından Rumelihisârı avlusunun ortasında yaptırılan mescid, cuma mescidi olarak yaptırılmıştır. Eski bir sarnıç üzerinde yapılan mescitten geriye bugün sadece minâresinin taş ve tuğla dizileriyle örülmüş kaidesi ile şerefeye kadar gövdesi kalmıştır (Resim 60). Duvarları toprak seviyesine kadar bulunmakta olup, üzerine maalesef sahne yapılmıştır. bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 408; c. IV, s. 658

[723] ***Kayalar Mezâristânı***: Bugün *Âşiyan Mezarlığı* olarak bilinmektedir.

[724] ***Durmuş Dede Tekkesi***: Şeyh Hasan Zarifî Efendi tarafından 935/1528’de yaptırılmış olan tekke ile Durmuş Dede’nin türbesi ve Şeyh Hasan Zarifî Efendi Türbesi, 1938’den sonra Bebek-Rumelihisârı yolunun genişletilmesi sırasında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul’daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika”, *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; M. Baha Tanman, “Durmuş Dede Tekkesi”, *DBİst.A*, c. III, s. 106-107; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 195-196

[725] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2247*, vr. 188[b] ve *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 98[a]’dan ilâve edilmiştir.

[726] *Es‘ad Efendi 2248*, vr. 98[b]’den ilâve edilmiştir.

[727] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Ve zirve-i cebelde Şehitlik nâm mahalde bir Bektâşî Tekkesi var idi. 1241 (1825-26) senesi zâviyedâr olan Mahmûd Baba, Birgi nâm beldeye iclâ olunduğu sırada tekke dahi hedmolundu.[728]

.....[729] senesi Beyhan Sultân'ın eser-i hayrından olarak bir muvakkithâne ihdâs olunup Ramazân-ı şerîflerde emr-i pâdişâhî ile vakt-i iftarda ve vakt-i imsakta birer top atılır. Bu husus sonra Yedikule'ye dahi sirâyet etmiştir. Ve Anadoluhisârı'nda dahi atılır.

2. İskele Mescidi [730] der-Kurb-i Hisâr-ı Mezbûr

Mescid-i mezbûrun bânîsi Hacı Kemâleddin'dir. Kabri dahi ondadır. Sonra Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel eyyâmında muhterik olmakla irâde-i şehinşâhî ile bir âlî fevkānî câmi'-i şerîf binâ olunup mahfel-i hümâyûnu ve bir minber ihdâs olunmakla mahall-i mezkûr şeref bulmuştur. [Harîk Muhâsebecisi Ali Efendi binâ emîni olup tamam etmiştir ki, *İzzî Târîhi*'nde mufassal yazılmıştır].[731] Kapısı iki olup bâb-ı kebîri tâkında Ni'metullâh Efendi'nin târîhi mestûrdur ki, târîh mısrâı budur:

Câmi'-i vâlâ-yı Sultân-ı zamân Mahmûd Hân 1159 (1746-47)

---

[728] ***Nâfi Baba Tekkesi (Şehitlik Tekkesi)***: 1826 yılında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından Bektâşîliğin yasaklanmasıyla bu tekke de kapatılmıştır. 1826'dan sonra en erken faaliyete geçen Bektaşî merkezlerinden olan tekke Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861) döneminde İsmâil Baba (ö. 1855) tarafından canlandırılmış ve asıl önemini Mahmûd Baba'nın oğlu Mehmed Abdünnâfi Baba (ö. 1899) zamanında kazanmıştır. Geniş bilgi için bkz., Ekrem Işın, "Bektaşîlik", *DBİst.A*, c. II, s. 131-137; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 214-215

[729] Beyhan Sultan tarafından yaptırılan muvakkithânenin inşâ târihi yazılmamış, matbû metinde ve yazmalarda yeri boş bırakılmıştır. III. Mustafa'nın (hd. 1757-1774) kızı olan Beyhan Sultan 15 Rebîülevvel 1240/7 Kasım 1824 târihinde vefât etmiştir. Dolayısıyla muvakkithânenin yapılış târihi en geç 1240/1824 yılıdır. bkz., Necdet Sakaoğlu, "Beyhan Sultan", *DBİst.A*, c. II, s. 190 ve M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 103

[730] ***İskele Mescidi***: Hacı Kemâleddin (ö. 1156/1743) tarafından yaptırılmış olan mescid, I. Mahmûd (hd. 1730-1754) zamanında yanmış ve 1159/1746 yılında I. Mahmûd tarafından yeniden yaptırılmıştır. Câmi, 1940 târihinde bir tâmir daha geçirmiştir. Fevkānî olan câminin altında dükkanlar vardır. Duvarları taş ve tuğla dizileri ile örülmüştür. Meyilli çatısı ahşaptır. Batı cephesindeki yüksek merdivenlerle çıkılan câminin ahşap tavanlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Dikey dikdörtgen planlı olan harîmin kapısının üstünde Nevres tarafından kaleme alınan 1159/1746 târihli manzûm inşâ kitabesinin bir bölümü altı satır halinde, celî ta'lik olarak taşa hakkedilmiştir. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin solunda abdest muslukları ve Benlizâde Ahmed Raşid Efendi'nin 1191/1777 târihli çeşmesi ve arkasında namazgâh yeri bulunmaktadır. Çeşmenin üstünde celî sülüs istifli bir mâşaallah ve altında kartuş içinde iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır.Yine burada Hacı Kemâleddin'in kabrinin yer aldığı küçük bir hazîre bulunmaktadır. bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 46^b-48^b ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 44^b-46^b, Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 33; Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, c. XX (Ankara 1988), s. 233; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 122-124

[731] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98^b'den ilâve edilmiştir.

Fi'l-asl hisârın pazarkayığı olmadığından bu câmi'-i şerîf vakfından olmak üzere ihdâs ve inşâ olundu. [Mahallesi vardır].[732]

Şuarâdan Nevres Efendi merhûmun bu câmi'-i şerîf hakkında söylediği târihtir:

Câmi'-i lutf u himem Hüsrev-i hurşîd-alem [733] **[127]**
Şeh-i seyyâre-haşem Hazret-i Sultân Mahmûd

O cihân-dâver-i rûşen-güherin sînesini
Feyz-i Hak eylemiş âyîne-i timsâl-i şühûd

Hâtırı mâil-i ta'mîr-i kulûb-i vîrân
Fikri her hâtırada celb-i rızâ-yı ma'bûd

Lutfu vîrân mı kodu k'etmeye ta'mîrâtı
Kaldı vîrâne fakat hâtır-ı a'dâ-yı anûd

Çok kilîsâlara vaz' eyledi minber mihrâb
Açtı çok mescidin ebvâbı dururken mesdûd

Ne kadar ma'bed-i vîrân-şüde yaptıysa hele
Yıktı o denlü sanemhâne o şâh-ı mes'ûd

Görmedik ismi gibi mislini emsâlinde
Sâye-i haktır ola sâyesi dehre memdûd

Bir gün ol Hüsrev-i gerdûn-azamet haşmet ile
Etti bu sâhile teşrîf ile îrâs-ı süûd

Gördü yakmış dil-i efsürde-i uşşâk gibi
İltihâb-ı şerer-i nâire-i nâr-i vukūd

Ser çekip çarha alevler çü çınâr-ı sûzân
Âteşîn serv idi yaprakları dûd-i kebûd

Sâhil-i bahrda mezc eylemiş âteşle suyu
Hikem-âmûz-i rasadhâne-i bûd ü nâ-bûd

Tâs-bâz eyledi sakkāları âteş içre
Eyledi şa'bede-bâz-ı kader isbât-ı vücûd

Âteşi çok mu idi neydi ki imbîk gibi
Su tulumbâdan ederdi küre-i nâra suûd

---

[732] İskele Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247,* vr. 188[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 98[b]'de belirtilmektedir.
[733] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

Şöyle vîrân idi kim derdi bu etrâfı gören
Artık olmaz bu imâretle pezîrâ-yı nümûd

Nârdan genc-i zer olmuştu hisâr ammâ âh **[128]**
Şu'leler olmuş idi mâr-i tılısm-ı mersûd

Gördü çün hazret-i hâkān Sikender-himmet
Bu bihîn mevkii çün nâire-i tîr-endûd

Bezl-i nakdîne-i sîm ü zer edip yanından
Etti fermân-ı hümâyûnu bu vech üzre vürûd

Ki hemân başlana bir câmi'-i vâlâ-tâka
Reşk-i gülzâr ola bu mevkid-i nâr-i Nemrûd

Kurdular resmini bir gûne ki geldi göricek
Fikret-i hendese perdâz-ı hıredmende humûd

Sakfı revnak-şiken kasr-ı Havernak ancak
Arş-ı Belkîs gibi ferşi dile şevk-efzûd

Revzen-i rûşeni âyîne-i endîşe gibi
Kurs-i hûrşîde eder hande-i rindân-nümûd

Safvet-i sengine hayrette Sinimmâr-ı hayâl
Südde-i bâbına ser-dâde şu mînâ-yı kebûd

Ham-i ebrûsuna mihrâbının âdem meftûn
Tâk-ı eyvânı ham-i ebru-yi hûra mahsûd

Beyt-i Hak cilvegeh-i saff-ı kerrûbiyândır
Nûrdan olsa sezâ tâk-ı refi'inde amûd

Mahfel-i şeh mi yâhud çıktılar istikbâle
Kudsiyân tâ leb-i deryâda tutar micmer-i ûd

Nedir ol minber-i mevzûn ki çıktıkça hatîb
Sanki makbûl-i duâdır ki eder arşa suûd

Sâye dîvâr-ı felek-sâsına kasr-ı şîrîn
Turre-i bâmına dil-beste ayâz-ı Mahmûd

Hak Teâlâ kıla ol pâdişehi kâm-veri
Taht-ı ikbâlde tâ neş'et-i yevm-i mev'ûd

Sûret-i hüsn-i hitâmın görüp erbâb-ı sühan **[129]**
Oldu târîh için arada çok güft ü şinûd

Kimi bir mısraa fırsat kimi bir beyte zafer
Buldular eylediler her biri isbât-ı vücûd

Bende bir beyt ile yaptım iki târîh-i tamâm
Ki olur hârik-ı âdât-ı sühandan ma'dûd

Öyle bir beyt-i dil-âvîz ki mazmûnundan
Dikkat eylerse ger ihrâcına ashâb-ı şühûd

Bî-kem ü kâst sekiz vech ile olur târîh
Gelmedi lafzına ma'nâsına tağyîr-i hudûd

Evvelâ beytin iki mısra'-ı ber-cestesinin
Müstakil her biri târîh-i tamâm etti vürûd

O da evvelki gibi ola bir a'lâ târîh
Girmeye ana da bir gayrı hisâb üz[r]e kuyûd

Aşerâtıyla eğer evvelin âhâdını da
Etseler mısra'-ı sânîde miâta mevrûd

Cem' edip sonra hisâb eyleseler dikkat ile
Çıkar ondan dahi târîh-i bi-vefk-i maksûd

Evvelin olsa miât ü aşerâtı menkūl
Satr-ı sânîdeki âhâda bi-resm-i ma'hûd

O da târîhi olur câmi'-i nev-bünyâdın
Çekse ta'dâd ü şümâra kalem-i pâ-fersûd

Mısra'-ı evveli de mısra'-ı sânî olsa
Aks-i tertîb-i mukaddemle pezîrâ-yı vürûd

Vech-i meşrûh ile ol dahi olup bir târîh
Heşt olur cümlesi noksân ü ziyâde nâ-bûd

İşte Nevres bu o târîh-i dil-ârâdır kim **[130]**
Yeridir etseler âvîze-i nüh-tâk-ı kebûd

Kıldı ihlâs ile bu câmi'-i dil-cûyu binâ 1159 (1746-47)
Himmet-i şâmile-i kâmil-i Sultân Mahmûd 1159 (1746-47)

Nevresâ zeyle de bir beyt yazıp hâme yine
Etti ondan dahi dört vech ile târîh vürûd

Evvelin sâde-i sânî dü-vümün bâkîsi
Dü-vümün dahi kezâlik olunursa ma'dûd

Sühan erbâbına ma'lûmdur uzatmayalım
Değil ashâb-ı kemâlâta bu dergeh-i mesdûd

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sarf-ı nakdîne-i sîm ü zer ile kıldı binâ 1159 (1746-47)
Yaptı bu ma'bedi Sultân-ı zamân Hân Mahmûd 1159 (1746-47)

Târîh-i Minâre-i Câmi'-i Mezkûr

Yapıp bu câmii Sultân Mahmûd [734]
Menârın eyledi çarha berâber

Sezâdır Nevresâ yazılsa târih
Teâlâ şânuhu Allâhuekber
1159 (1746-47)

Târîh-i Mahfel-i Câmi'-i Münîf [735]

Sermâye-i kevn-i emân pîrâye-i nâm-ı şehân [736]
Şâh-ı cihân kutb-i zamân Sultân-ı Efrîdûn-himem

Etti bu vâlâ mahfeli dil-keş bu bâlâ câmii
Çün suffe-i kasr-ı semâ mahsûd-i bünyâd-ı harem

Mihrâbı ebrû-yi melek minber tıbâk-ı nüh-felek
Yapılmamış bu âna dek böyle dü-bâlâ bir İrem

Nevres bunun târîh olur her mısraın pek et hisâb
İcrâ-yı i'câz etti bu el-hak mesîhâ-yı kalem

Etti binâ bu câmi'-i pâk ü bu dil-keş mahfeli 1159 (1746-47)
Dâd-âver-i rû-yi zamân Sultân Mahmûdü'ş-şiyem 1159 (1746-47)

Târîh-i Dîğer Berây-ı Câmi'-i Mezkûr [131]

Şehinşâh-ı cihân Sultân Mahmûd-i felek-mesned [737]
Ki dergâhı melâz oldu selâtîn-i cihânbâna

O gerdûn câh-i Mahmûdü'l-hisâl-i ma'delet-kârın
Nazîri gelmedi bu câmi'-i nüh-tâk-ı imkâna

Harâb-abâd-ı imkânı serâpâ eyledi ma'mûr
Felekte kaldı ancak hâne-i a'dâsı vîrâne

Yapıp ez-cümle bu câmi'-i ra'nâyı kim lâyık
Kerrûbiyân-ı firâz mahfelinde gelse elhâna

---

[734] Mefâilün Feilâtün Fa'lün
[735] Mahfel-i hümâyûn için düşürülen beş beyitlik târihin her mısrâsı 1159/1746-47 târihini vermektedir. Dîvanlarda her mısrânın sonuna 1159 târihi ilâve edilmiştir. bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 48[a-b] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 46[a]
[736] Müstefîlün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün.
[737] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Menârı deste-i gül sakfı gülşen mahfeli rûşen
Müşâkil câ-be-câ âvîzeler hûrşîd-i rahşâne

Hudâ ol şehriyâr-i ma'delet-kârı saâdetle
Kıla fermân revâ gerden-keşân-ı çarh-ı gerdâne

Kodum bir beyte Nevres iki târîh-i dil-ârâ kim
Utârid yazsa şâyândır firâz-ı arş-ı Rahmâne

Şeh-i vâlâ-neseb Sultân Mahmûd-i celîlü'ş-şân 1159 (1746-47)
Binâ etti bu zîbâ câmi'-i nüh-tâkı şâhâne 1159 (1746-47)

3. Fenârî Mescidi[738] der-Dâhil-i Hisar

Bânîsi Molla Fenârî[zâde Muhyiddin Mehmed Efendi][739]'dir ki, Tophâne'de vâki' Çukurcumâ denmekle şehîr câmiinde terceme-i hâli beyân olunmuştur.

Ve bu mescidin karîbinde hamam-ı cedîdin bânîsi yine ol mahalde türbede medfûn olan Nalbur Mehmed Efendi'dir. Tarîk-i Bektâşiyye'den idi. [Hânesi dahi civârındadır].[740] Zevcesi dahi yanında medfûnedir. Kendi ***'Taalluk-i intikāl'*** târîhinde vefât etmiştir: 1182 (1768-69).

Mahallesi vardır.

4. Arpa Emîni Mescidi [741]

Bânîsi Defterdâr Mustafa Efendi'dir. İstanbul'da Topkapısı dâhilinde dahi Emin-cev Mescidi[742] denmekle ma'rûf eser-i hayrı vardır ki, mahallinde **[132]** beyân olunmuştur. Merkadi yine İstanbul'da, Kalenderhâne Kapısı'nda vâki' kendi hayrı olan Taş Mekteb denmekle şehîr mektebinin yanında bahçesinde defnolunmuştur. ***'Ve keffir annâ seyyiâtinâ'*** [743] târîh-i vefâtıdır: 949 (1542-43). Hâlâ neslinden Kāmetîzâdeler[744] mütevellîlerdir.

---

[738] ***Fenârî Mescidi***: Fenârîzâde Şeyhülislâm Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1547-48) tarafından yaptırılan mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 93, 39n

[739] Bilgi yanlışını düzeltmek için tarafımızdan ilâve edilmiştir. Çünkü Molla Fenârî denmekle meşhûr olan kişi, ilk Osmanlı şeyhülislâmı olan Şemseddin b. Hamza Hazretleri (ö. 834/1430-31)'dir. Bu câminin bânîsi ise torunu Alâeddin Ali b. Yusûf Bâlî'nin oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1548)'dir. Geniş bilgi için bkz., Mehmet İpşirli, "Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi", *DİA*, c. XII, s. 339-340; Necdet Sakaoğlu, "Fenarîzâdeler", *DBİst.A*, c. III, s. 278-279

[740] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[b]'den ilâve edilmiştir.

[741] ***Arpa Emîni Mescidi***: Defterdâr Mustafa Efendi (ö. 949/1542-43) tarafından yaptırılan bu mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 6, 6n

[742] Emin-cev Mescidi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 34

[743] Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân Sûresi 3/193

[744] *Kāmetîzâdeler*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[b]'de *Kadızâdeler* olarak verilmiştir.

Mahallesi vardır.

5. Torlak Dede Mescidi [745]

Bânîsi Ali Dede nâm bir sâhib-i hayrdır. Kabri ma'lûm değildir. Mescid-i mezbûru fevkânî olarak binâ etmiştir.

Mahallesi vardır.

6. Hamam Mescidi [746]

Bânîsi Pertev[747] Ali Bey'dir ki, ümerâ-yı deryâdandır. [Kabri dahi ondadır].[748] Minberini Bayram Paşa vaz' eylemiştir. Bayram Paşa'nın terceme-i hâli kendi câmiinde zikrolunmuştur.[749]

Ve hamam-ı mezbûr[750] çifte olarak Sultan Bâyezîd Hân Vakfi'ndandır.

Ve karîbinde olan taş mekteb[751] Çoban Mustafa Paşa'nındır ki, Gagabuza'da vâki' câmi'-i şerîfi civârında medfûndur.

Ve bu câmiin mihrâb duvarı köşesindeki çeşmeyi[752] Râkım Paşa, pederi İbrâhim Efendi'nin rûhîçün binâ eylemiştir. Tâk-ı bâlâsında olan târîh mısrâı budur:

---

[745] ***Torluk Dede Mescidi***: Ali Dede tarafından yaptırılmış olan bu câmi, kadro harici bırakılmış ve enkâzı 1934 yılında satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 66, 118n

[746] ***Hamam Mescidi (Ali Pertek Câmii)***: Pertev (Pertek) Ali Bey tarafından 1712 yılında yaptırılan câmi 1177/1763-64 târihinde yenilenmiştir. 1937-1960 yılları arasında harâb ve ibadete kapalı olan câmi yeniden tâmir edilerek ibadete açılmıştır. Son olarak 1972 yılında tâmir geçirmiş olan câmi, hazîre duvarları ile çevrili bir avlu içindedir. Avlu duvarının üzerinde 'Ali Pertek Câmi-i Şerîfi, yapılış târihi 1712' yazmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları moloz taş ve tuğladan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Kapalı bir son cemaat yeri vardır. Harîmin sağ ve sol taraflarında iki mahfel yer almaktadır. Bu mahfellerin üstünde sekiz ahşap direk üzerinde yükselen fevkânî hanımlar mahfeli vardır. Bu mahfele harîmin sol tarafından çıkılır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir.Vaaz kürsüsü ve minberi ahşaptır. Minâresinin alt kısmı taş, peteği tuğladır. Minâresinin ön tarafında küçük bir hazîresi vardır. Câminin mihrâb duvarı köşesinde 1128/1715 târihli Râkım Paşa Çeşmesi (İbrâhim Efendi Çeşmesi vardır (Resim 61). bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 6; N. Esra Dişören, "Hamam Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 536; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 50, Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 158; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 130

[747] *Pertev*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[b]'de *Pertek* olarak verilmiştir.

[748] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[b]'den ilâve edilmiştir.

[749] Bayram Paşa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 58-59

[750] ***Rumelihisârı Hamamı***: II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından 915/1509 yılında Rumelihisârı İskelesi yakınında yaptırılan hamamın yerinde bugün apartmanlar yükselmektedir. Geniş bilgi için bkz., İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185, 300; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 259

[751] ***Çoban Mustafa Paşa Mektebi***: Bu yapı günümüze ulaşmamıştır.

Hem çü [753] ***zemzem nûş kıl mâ-ayn-ı İbrâhim'den [1128]*** [754] ***(1715-16)***

Mahallesi vardır.

Râkım Paşa, cennet-mekân Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis vüzerâsından idi.

Rumelihisârı'nda yalnız altı adet câmi' ve mescid olup cümlesi tahrîr ü beyân olundu. Hepsinin mahallesi vardır. Üçünde cuma kılınır, bâkîsi mescittir.

B. Baltalimanı

1. Baltalimanı Mescidi [755] der-Kurb-i Hisar

Bu mahallin Baltalimanı ismiyle şöhretine sebep rivâyet olunduğuna göre; Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî Hazretleri İstanbul'u muhâsara ettiği esnâda deryâ cânibinden dahi tazyîk olunmak lâzım geldiğinden ve İstanbul ile Galata beynine mürûr-i sefâyine mümânaat olunmak üzere zincir çekilmiş olduğundan bâ-emr-i pâdişâhî Baltaoğlu denmekle şehîr Süleyman Bey **[133]** mahall-i mezkûrda alâ rivâyetin yetmiş adet sefâyin ihzâr ederek kızaklar ile mezbûr gemileri karadan yürütüp Fenerkapısı mukābili deryâya indirmiştir. İşte mahall-i mezkûrda mûmâileyh, sefîneler inşâ etmiş olduğundan onun ismiyle müştehir olmuştur.

Garâibden olarak mervîdir ki; Kostantîn-i Evvel Kal'a-i Kostantınıyye'yi binâ ederek tahtgâh edindiği esnâda hâlâ Kadıköyü denmekle ma'rûf mahalde sâkin bir müneccime Kostantınıyye'nin tâli'ini istihrâc ettirdikte mezbûr dahi 'Belde-i cedîde senin nesline ve milletine tâ karada gemiler yürüyünceye kadar bâkîdir.' dedikte bu şûret ancak olsa vakt-i kıyâmette olur yoksa karada gemi yürümek mümkün değildir

---

[752] ***Râkım Paşa Çeşmesi (İbrâhim Efendi Çeşmesi)***: Hamam Mescidi'nin mihrâb duvarı köşesinde bulunan kesme taştan yapılmış bu çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, 1128/1715 târihli, celî sülüs, tek satırlık Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 50, Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 130

[753] *çü*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 98[b]'de *cû* olarak verilmiştir.

[754] *1182*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[b] ve kitâbenin orijinalinden *1128* olarak düzeltilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de *1128*'dir.

[755] ***Baltalimanı Mescidi (Serhazin Süleyman Ağa Câmii)***: Paşmakçı Şücâeddin tarafından yaptırılan ilk câminin yerine bugünkü câmi 1242/1826 yılında Zâhire Nâzırı Arif Efendi tarafından yaptırılmıştır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîmin kapısının üstünde 1242/1826-27 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. 1954'te halk yardımı ile tekrar yenilenen câmi aslî hüviyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ve minberi ahşaptır. Önünde sonradan ilâve edilen olan camekanlarla kapatılmış bir son cemaat yeri vardır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi harîmin kuzeybatı köşesi üzerinde yükselmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 9; Tarkan Okçuoğlu, "Baltalimanı Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 34

diye kemâl-i derece mesrûr olduklarından şenlikler etmişler. Fi'l-hakîka mezbûrun istihrâcı yolunda imiş. Zîrâ karada gemi yürüdükten sonra fetholunmuştur.

Mezkûr Süleyman Bey'den sonra Hâs Yûnus nâm gāzî kapudan olup 858 (1454)'de İnözü ve Taşöz nâm adaları fethetmiştir ki, ibtidâ deryâ seferlerine buradan mübâşeret olunmuştur. Ve ol vakitte tertîb-i sefâyin ekserî Gelibolu'da tanzîm olunurdu. Hâlâ Kadırga Limanı nâm mahal ol esnâda bir liman-ı cesîm olmakla kadırgalar orada muhâfaza olunur idi. Sonra Sultan Selim Hân-ı Kadîm zamanında 922 (1516-17) senesinde hâlâ tersâne olan mahal binâ ve inşâ olunmakla liman-ı mezkûr terkolunmuş ve sonra doldurulmuştur. Tafsîli tevârihte mestûrdur.

Mescid-i mezbûr fevkânîdir. Bânîsi Paşmakcı Şücâ'eddin'dir ki, mihrâbı önünde medfûndur. Minberini İmâm-ı Sultânî Hacı İmâm denmekle ma'rûf es-Seyyid Mehmed Efendi vaz' eylemiştir. Mûmâileyh Ayasofya-i Kebîr Medresesi ittisâlinde vâki' hânesinden müfrez bir mahall-i mahsûsta medfûndur. 1141 (1728-29) senesinde vefât etmiştir ki, Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'in imâmlarından idi.

Ve mahall-i mezkûrda vâki' nişîmengâh ve çeşme[756]-i mâ-i lezîz vüzerâdan Hezarpâre Ahmed Paşa denmekle ma'rûf vezîrin eser-i hayrıdır. Dut ağaçlarını dahi paşa-yı müşârünileyh **[134]** diktirmiştir. Müşârünileyh vezâretle defterdâr iken [***'Rıdvân'***][757] 1057 senesi Şâbân-ı şerîfinin on altıncı günü (16 Eylül 1647) Vezîr-i a'zam Sâlih Paşa şemşîr-i gazab-ı Sultan İbrâhim Hânî'ye uğradıkta mühr-i hümâyûn bunlara sezâ görülmüş ve ba'dehû Sultan İbrâhim Hân hal' olundukta 1058 Receb-i şerîfinin on yedinci günü (7 Ağustos 1648) ittifâk-ı cumhûr ile sadr-ı a'zam nasbolunan Mevlevî Mehmed Paşa'nın[758] emriyle mahnûkan katlolunduktan ve zorbalar yedine teslim olunup Atmeydanı'nda çengele asıldıktan sonra 'İnsan eti veca'-ı mefâsıla devâdır.' diye bî-çâre âdemi bin pâre edip etini sattılar. Bu sebepten Hezârpâre ismiyle meşhûr olmuştur.

Mahall-i mezkûrda ba'zı ashâb-ı hayr, bir su kuyusu ve çeşme-i diğer îcâd ve inşâ ettirmişlerdir.

Ve Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin vâlideleri Mihrişâh Sultan Hazretleri'nin kethüdâları Giridî Yûsuf Ağa, pâdişâh-ı müşârünileyh için liman-ı mezbûrun içerisinde olan çayır-ı kebîre bir muhtasarca biniş köşkü[759] yaptırmıştır. Mezbûr Yûsuf Ağa, Sultan Selim Hân-ı müşârünileyhin hal'ı senesi hacc-ı şerîfe gitmiş idi. Ol sene, ol buk'a-i mübârekeyi Vehhâbî istîlâ etmiş olduğundan

---

[756] ***Hezarpâre Ahmed Paşa Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[757] *Rıdvân*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

[758] *Mevlevî Mehmed Paşa*: Târihî kaynaklarda *Sofu Mehmed Paşa* olarak geçmektedir. bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 291

[759] ***Biniş Menzili ve Biniş Köşkü***: Biniş, pâdişahın gezi ya da ziyaret amacıyla saraydan ayrılıp İstanbul civârında bir yere gitmesidir. XVI. yy.'dan XIX. yy.'a kadar devam eden biniş geleneği, İstanbul'un imârı, çevresinde biniş menzili adı verilen bakımlı mesîre alanlarının oluşturulması ve biniş kasrı denilen yapıların inşâsına imkan vermiştir. Geniş bilgi için bkz., Necdet Sakaoğlu, "Biniş", *DBİst.A*, c. II, s. 234-236

haccedemeyerek Şam'a avdet ve oradan Âsitâne'ye muvâsaletleri esnâda cülûs-i Sultan Mustafa Hân-ı Râbi' vukū' bularak ağa-yı mezbûr Bursa'ya nefy ü iclâ kılınmış ve otuz kırk gün mürûrunda Kāimmakām Mûsâ Paşa'nın re'yiyle katlolunup cesedi Emir Sultan Hazretleri kurbünde defnolunmuştur. Ser-maktû'i dahi pîşgâh-ı Bâb-i Hümâyûn'a vaz' olundu: 1222 (1807-08). Bir sene mürûrunda Mûsâ Paşa dahi İzmir'de menfiyyen mukîm iken Alemdar Paşa sa'yıyla katlolundu.

Liman-ı mezkûrdaki tâbya 1236 (1820-21) senesi inşâ kılınmıştır. [Mahallesi vardır].[760]

[760] Baltalimanı Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'da belirtilmektedir.

C. Emirgân

1. Emirgûnoğlu Mescidi [760]

[Fi'l-asl bir beyâbân idi].[761] Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri 1045 senesi Rebîülevvelinde (15 Ağustos-13 Eylül 1635) Revan Kal'ası'nı fethettiği esnâda Şâh tarafından kal'a-i mezbûre muhâfazasına me'mûr olan Emirgûneoğlu Tahmas Kulu Hân [Yûsuf Paşa][762] ile **[135]** kethüdâsı Murad Ağa taleb-i emân ile bin neferden ziyâde tevâbi'leriyle berâber atebe-i pâdişâhiyyeye rûy-mâl olduklarında, cürümleri

---

[760] ***Emirgân Câmii***: I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından 1196/1781 yılında Mehmed Tâhir Ağa'ya yaptırılan külliye câmi, meydan çeşmesi, hamam, mekteb, fırın ve değirmen gibi yapılardan oluşuyordu. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde yenilenen külliyeden mekteb, hamam, fırın ve değirmen günümüze ulaşmamıştır. Geniş bir avlu içinde yer alan câminin iki avlu girişi vardır. Avlu kapıları üzerinde taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbeleri vardır. Hünkâr kasrının altındaki kapı üzerindeki 1254/1838 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, târnir kitâbesi Mehmed Es'ad Yesârî'in imzasını taşımaktadır. Kitâbenin ortasında II. Mahmûd'un tuğrası da yer almaktadır. Kare planlı olan câmi, kesme taştan yapılmış olup çatısı ahşaptır. Meyilli bir arazide yapıldığı için altında yarım bir bodrum katı vardır. Câminin kapısında Eyyûb Efendizâde Yahyâ Tevfîk Efendi tarafından kaleme alınmış olan 1196/1781 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Kitâbede Emirgân'ı ihyâ etmek için Sultan Abdülhamîd'in (hd. 1774-1789) burada bir câmi, minber ve hamam yaptırdığı, ayrıca bu câmiyi eşi Hümâşâh Kadın ve oğlu Şehzâde Mehmed için yaptırdığı belirtilmektedir. Dışarıdan iki katlı bir görünümde olan yapı, altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin iki ucundaki merdivenlerden fevkânî mahfele çıkılır. Mahfel kuzey ve doğu cepheleri boyunca uzanarak "L" şekli oluşturmaktadır. Beyaz boyalı olan minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Meydan tarafında câminin doğu cephesine bitişik olan iki katlı ahşap hünkâr kasrı vardır. Avluda çeşmeler ve şadırvan vardır. Şadırvanın üzerindeki taşa hakkedilmiş, 1322/1904 târihli, iki satırlık, celî sülüs inşâ kitâbesinde, şadırvanın Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın haremi Mümtaz Kadın Efendi'nin kalfalarından Rengigül Hanım tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Câminin önünde, Çınaraltı denilen meydanda Abdülhamîd I Çeşmesi yer almaktadır. Çeşme 1998 yılında restore edilmiştir. Sekiz köşeli, dört musluklu meydan çeşmesi olan mermer çeşmenin her cephesindeki aynalar ve alınlıklar üzerinde kitâbe vardır. Eyyûb Efendizâde Yahyâ Tevfîk Efendi tarafından kaleme alınan taşa hakkedilmiş, 1197/1782 târihli, celî ta'lik, Türkçe târih manzûmesi, her alınlıkta dörder satır halinde yazılmış olup Mehmed Es'ad Yesârî'nin imzasını taşımaktadır. Kitâbede, I. Abdülhamîd'in (hd. 1774-1789) câmi gibi bu çeşmeyi de eşi Hümâşâh Kadın ve oğlu Şehzâde Mehmed için yaptırdığı belirtilmektedir. Çeşmenin karşısında köşede Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından yaptırılan muvakkithâne yer almaktadır. Muvakkithânenin 1260/1844 târihli, altı satırlık, celî ta'lik inşâ kitâbesi Ahmed Sâdık Ziver Paşa (ö. 1862)'ya âittir. Kitâbenin altında Hattat Mehmed Rıfat Efendi'nin (ö. 1879) imzası yer almaktadır. I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından yaptırılan Emirgân Hamamı XX. yy.'ın başında faaliyette iken, 1949 yılında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 22; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 407-408; Muzaffer Erdoğan, "Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 166; Belgin Demirsar, "Emirgân Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 169-170; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 78; Ziya Nur Sezen, "Abdülhamîd I Çeşmesi", *DBİst.A*, c. I, s. 35; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 128-130; İ. Hakkı Konyalı, "Emirgan Çeşmesi", *Tarih Hazinesi*, S. 7, İstanbul 1951, s. 348-350; Saadi Nirven, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 43; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 160-162; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 134

[761] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 189[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

[762] *Yûsuf Paşa*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 190[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

affolunduğundan başka mûmâileyhimâ mazhar-i nevâziş ü ihsân-ı şehinşâhî olmalarıyla üç tuğ ile Halep Eyâleti Emirgûneoğlu Yûsuf Paşa'ya ve mîr-i mîranlık ile Trablusşam Eyâleti dahi Murad Kethüdâ'ya ihsân olunmuş ve Murad Kethüdâ'nın i'dâmından ve Yûsuf Paşa'nın dahi azlinden sonra hâslar ta'yîni ile ikrâm olunduğu ve musâhib-i şehinşâhîlik şerefini dahi ihrâz eylediği misillü cânib-i pâdişâhîden paşa-yı mûmâileyh için ol mahalde bir sâhilsaray binâ olunduğundan mahall-i mezkûr Emirgûneoğlu[763] nâmıyla müştehir olmuştur.

Ba'dehû Sultan Murad Hân-ı Gāzî 1049 Şevvali'l-mükerreminin on altıncı gününde (9 Şubat 1640) rıhlet-i dâr-ı bekā ederek birâderleri Sultan İbrâhim Hân cülûs eyledikten sonra, paşa-yı mûmâileyh [*'Teslîm-i telef'* 1050 (1640-41) târîhinde][764] i'dâm olunmakla, Şeyhülislâm-ı esbak Mirzâ Mustafa Efendi'ye temlîk olunmuştur. Mevlânâ-yı müşârünileyhe 1083 (1672-73) târîhinde Kanije Kal'ası fethinde belde-i mezkûre mevleviyyeti tevcîh olunup ba'dehû Yenişehir ve ba'dehû Mısır ve Mekke kazâları ve daha sonra İstanbul Kazâsı ihsân kılınmış ve daha sonra azl ve Kıbrıs'a nefyolunmuştur. Bir müddet geçerek ıtlâk olunup 1106 (17 Mart-14 Nisan 1695) ve 1109 Şâbanlarında (12 Şubat-12 Mart 1698) Rumeli sadâreti ile mukzîi'l-merâm ve ba'dehû Sinob'a iclâ kılınmış ve ba'dehû ıtlâk olunarak 1120 Zilhiccesi gurresinden (11 Şubat 1709) 1122 Muharremine (2-31 Mart 1710) varınca sâlisen kazasker nasbkılındıktan sonra 1126 Zilhiccesinde (8 Aralık 1714-6 Ocak 1715) Şeyhülislâm Mahmûd Efendi makāmına sezâ görüldü. ***'Cây-ı fetvâ oldu nûr-i Mustafâ'ya cilvegâh'*** târih vâki' olmuştur. Ba'dehû kazaskerler tarafından verilen arzuhâl ile azlolundukta Trabzon'a nefyolundu. Ba'de-zaman sâhilhânesine gelmeye ruhsat olunup onda mukîm iken, 1135 (1722-23) târîhinde âzim-i dâri'l-karâr oldukta sâhilhâne-i mezbûr mahdûmları Mehmed Emin Sâlim Efendi'ye ihsân olundu.

Merhûm-i müşârünileyh İstanbul'da Kalenderhâne Tekkesi pîşgâhında kendi eser-i hayrı olan mektebi hazîresinde defîn-i hâk olmuştur. Mahdûmları Mehmed Sâlim Efendi **[136]** 1126 Zilhiccesinde (8 Aralık 1714-6 Ocak 1715) vâlidleri şeyhülislâm olduğu esnâda Galata mevleviyyeti ile bekâm kılınıp ba'dehû Mekke ve ba'dehû İstanbul pâyeleri ihsân kılınarak 1134 Zilkādesinde (13 Ağustos-11 Eylül 1722) bilfiil İstanbul kadısı ve 1143 Cemâziyelevvelîsinin on dördüncü Sebt günü (25 Kasım 1730 Cumartesi) sadr-ı Anadolu olan Zülâlî Hasan Efendi'nin azlinde sadr-ı Anadolu'ya nasbkılınmış ve 1116 senesi evâsıt-ı Rebî'-i sânîde (3-31 Ağustos 1704) Rumeli payesi ihsân olunduktan sonra, 1148 (1735-36) senesi arpalığı olan Sakız'a nefyolunup bir sene mürûrunda Mekke-i Mükerreme Kazâsı tevcîh ve tekmîl müddetinde Trablusşam arpalığı verilip ol beldede ikāmetle me'mûr olduktan sonra

---

[763] ***Emirgûneoğlu Bahçesi (Feridun Bey Bahçesi)***: Emirgân'da XVI. yy.'ın başlarına kadar yerleşme yoktu. Yüzyılın ortalarında Nişancı Feridun Bey'e bağışlanan bu mahalde, bir yazlık köşk, bir av köşkü ve yazlık bahçelerin inşâsı ile semt iskâna açıldı. Daha sonra IV. Murad (hd. 1623-1640) tarafından 1635 yılında Emirgûneoğlu Tahmas Kulu Hân'a bağışlanan *Feridun Bey Bahçesi*, bundan sonra *Emirgûne Bahçesi* ismiyle anılmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra semtin ismi de Emirgân olarak kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 34; P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 117-118; Çiğdem Aysu, "Emirgân", *DBİst.A*, c. III, s. 168; Faik Yaltırık, "Emirgân Korusu", *DBİst.A*, c. III, s. 170

[764] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 190[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

1151 (1738-39) senesinde Şam'a gelmesi için Emîru'l-hâcc Hüseyin Paşa ile fermânı gönderilmekle Müferrik nâm mahalde 1152 Muharreminde (10 Nisan-9 Mayıs 1739) rıhlet-i dâr-ı bekā eylemiştir.

Bunlardan sonra sâhilhâne-i mezbûr Vassâf Abdullah Efendi'ye temlîk olunmuştur. Bu Abdullah Efendi Akhisârî olup tahsîl-i ulûm için İstanbul'a gelerek meşâhîr-i ulemâ-yı vakitten Kara Halil Efendi'nin dâire-i tedrîsine ve tekmîl-i nesh ederek, 1111 (1699-700) senesinde Şeyhülislâm es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin imtihân-ı kebîrinde lede'l-imtihan tarîk-i tedrîse dâhil olarak ve Yûnus Paşa hâriciyle bekâm olmuş. Devr-i medâris-i mu'tâdeden sonra 1137 Şâbânında (15 Nisan-13 Mayıs 1725) Selanik Kazâsı ba'dehû fetvâ emâneti ve ba'dehû 1144 Ramazânında (27 Şubat-27 Mart 1732) zaptetmek üzere Edirne pâyesiyle Mısır mevleviyyeti ve 1147 Muharreminde (3 Haziran-2 Temmuz 1734) Mekke-i Mükerreme pâyesi ihsân olunup, ba'dehû 1149 (1736-37) senesi Kara Mehmed Paşazâde Mîrâhûr-i evvel Mustafa Bey'e vezâret verilerek sefâretle Acemistân'a gönderildiği esnâda, mûmâileyhe dahi Anadolu pâyesi ihsânıyla paşa-yı mezkûra terfîk kılınmış ve ba'dehû yine Der-aliyye'ye vusûllerinde 1154 Rebîülevveli (17 Mayıs-15 Haziran 1741) evâhirinde bilfiil Anadolu ve 1162 senesi Recebinde (17 Haziran-16 Temmuz 1749) Rumeli kazaskeri olup hitâm-ı müddetinde inzivâda iken 1165 Ramazân-ı şerîfinde (13 Temmuz-11 Ağustos 1752) tekerrüren sadârete sezâ görülmüş. 1168 senesi Saferinde (17 Kasım-15 Aralık 1754) vâki' cülûs-i Sultan Osman Hân-ı Sâlis'te Mürtezâ Efendi yerine şeyhülislâm nasbkılınmıştır. **[137]** Meşîhatinde Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendibu târîhi demiştir:

Zihî nûr oldu fetvâ nâm-ı Abdullâh-ı dânâdan [1168] (1754)

Ve sene-i mezbûre Şâbân-ı şerîfi selhinde (10 Haziran 1755) azlolunup yerine Dâmadzâde Feyzullah Efendi def'a-i sâniye olarak nasbolundu. Mevlânâ-yı mezbûr dahi 1174 Zilkādesinde (4 Haziran-3 Temuz 1761) rıhlet etmekle Ebû Eyyûb Ensârî – radıye anhü'l-Bârî– Türbe-i Şerîfi karîbinde Siyavuş Paşa Türbesi civârında defîn-i hâk olmuştur. ***'Mevt-i âlem mevt-i âlem'*** târîh-i vefâtıdır. Âsârından *Ünvânü'ş-şeref Nazîresi* ve bin beş yüz beyitten mütecâviz *Behcetnâme* 'leri ve Abdi ve Vassâf mahlaslarıyla eş'âr-ı dil-ârâsı vardır. Nümûne olarak işbu beyti tahrîr olundu:

Bilinmez ârifin fevtinden evvel kadr ü âsârı [765]
Mihekk-i hâk ile sencîdedir hüsn-i hıredmendi

Ve mevlânâ-yı müşârünileyhten sonra sâhilhâne-i mezkûr mahdûm-i âlî-kadrleri Mehmed Es'ad Efendi'ye intikāl eylemiştir. Bu Es'ad Efendi 1143 Cemâziyelâhiresinde (12 Aralık 1730-9 Ocak 1731) tarîk-i tedrîse duhûl ve devr-i medâris-i mu'tâdeden sonra 1164 Rebîülevvelinde (28 Ocak-26 Şubat 1751) zaptetmek üzere Galata mevleviyyeti ve 1168 Cemâziyelevvelîsinde (13 Şubat-14 Mart 1755) Edirne pâyesi ve akîbinde Mekke-i Mükerreme pâyesi ve 1171 Şâbân-ı şerîfi evâhirinde (10 Nisan-8 Mayıs 1758) İstanbul pâyesi ve 1182 Rebîülâhirinde (15 Ağustos-12 Eylül 1768) Anadolu sadâreti ve 1186 Ramazân-ı şerîfi (26 Kasım-25

[765] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Aralık 1772) evâsıtında Rumeli sadâreti tevcîh olunmuş ve 1190 Şevvali'l-mükerreminin on dokuzuncu günü (1 Aralık 1776) Sâlihzâde Mehmed Emin Efendi azlinde şeyhülislâm nasbkılınmıştır. Ba'dehû 1192 Cemâziyelâhiresinin yirmi beşinci günü (21 Temmuz 1778) azl ve yerine Es'ad Efendizâde Mehmed Şerîf Efendi nasbkılındıktan sonra sene-i mezbûre Receb-i şerîfinin üçüncü günü (28 Temmuz 1778) âlem-i bekâya rıhlet etmekle, sâhilhâne-i mezbûr mahlûl oldukta mukātaa-i zemin ile Sultan Abdülhamîd Hân Hazretleri mahall-i mezbûrun bir karye olmaklığını fermân eyleyip, müceddeden bir câmi '-i şerîf ve bir hamam[766] ve dekâkîn-i sâire [ve çeşmeler[767] ve mekteb[768] binâ][769] ile bir muhtasar karye ihdâs kılınmış ve [câmi'-i mezkûra mahfel-i hümâyûn ve kürsü ve levâzım-ı sâiresi tamam olarak ihyâ olunarak ***'Karyetü'l-cennet'*** 1194 (1780) târîhi evâhirinde namaza şürû' olunmuştur].[770] Ve ba'dehû devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te daha ziyâde kesb-i şeref ü vüs'at eylemiştir.

[Sâhilhâne-i mezkûra Gümrükçü İshak Ağa ve ba'dehû birkaç adama geçip el-hâletü hâzihi ricâl-i devlet-i aliyyeden Feyzî Beyzâde Mehmed Beyefendi'nin tasarrufundadır].[771]

[138] Câmi'-i mezbûrun [hademesinin vezâyifi ve fodulası Hamîdiye Vakfi'ndan verilir].[772]

Mahallesi vardır.

Bundan sonra İstinye'de vâki' mescidler zikrine şürû' olundu.

---

[766] ***Emirgûn Hamamı***: I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından yaptırılan hamam XX. yy.'ın başında faaliyette iken, 1949 yılında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 134

[767] ***Abdülhamîd I Meydan Çeşmesi***: yer almaktadır. Çeşme 1998 yılında restore edilmiştir. Sekiz köşeli, dört musluklu meydan çeşmesi olan mermer çeşmenin her cephesindeki aynalar ve alınlıklar kitâbelidir. Eyyûb Efendizâde Yahyâ Tevfîk Efendi tarafından kaleme alınan taşa hakkedilmiş, 1197/1782 târihli, celî ta'lik, Türkçe târih manzûmesi, her alınlıkta dörder satır halinde yazılmış olup, Mehmed Es'ad Yesârî'nin imzasını taşımaktadır. Kitâbede, I. Abdülhamîd'in (hd. 1774-1789) câmi gibi bu çeşmeyi de eşi Hümâşâh Kadın ve oğlu Şehzâde Mehmed için yaptırdığı belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 128-130; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 160-162; Ziya Nur Sezen, "Abdülhamîd I Çeşmesi", *DBİst.A*, c. I, s. 35

[768] ***Abdülhamîd I Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[769] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

[770] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

[771] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

[772] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 99[a]'dan ilâve edilmiştir.

D. İstinye

1. Derviş Reis Mescidi [773]

Bânîsi sefîne reislerinden bir sâhib-i hayrdır. Kendi dahi mescidinin mihrâbı önünde medfûndur. Seng-i mezârında târîhi yoktur.

Mahallesi vardır.

2. Kürkçübaşı Mescidi [774]

Bânîsi Ahmed Bey'dir ki, cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Evvel Hazretleri'nin kürkçübaşısı olmuştur. İstanbul'da Topkapısı'nda dahi bir câmi'-i şerîfi[775] ile Cerrahpaşa kurbünde bir mescidi[776] vardır ki mahallinde zikri mürûr etmiştir. Kabri Şâm-ı Şerîf'tedir.

Mahallesi vardır.

3. Çavuş Mescidi [777]

Bânîsi Mahmûd Çavuş'tur ki, mahall-i medfeni ve vakt ü zamânı mazbût değildir. Mescid-i mezbûr fevkânî binâ olunmuştur. Minberini Osman Efendi nâm bir sâhib-i hayr vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

---

[773] ***Derviş Reis Mescidi***: Derviş Reis tarafından yaptırılan bu mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, II, 20

[774] ***Kürkçübaşı Mescidi***: İnşâ târihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, XVI. yy.'da Kanûnî'nin kürçübaşısı Ahmed Bey tarafından yaptırılmış olan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kapısında 'Kürkçübaşı Câmii Hicrî 1114/1702-03' yazısı yer almaktadır. Bu târih câminin tâmir târihi olmalıdır. Bugünkü câminin duvarları kârgir olup, bir kısmı dıştan tuğla ile örülmüştür. Meyilli olan çatısı, tavanı ve minberi ahşaptır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. İki katlı görünümde olan câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Bodur minâresi taş ve tuğladan yapılmıştır. bkz., Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 366; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 44; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 284

[775] Kürkçü Câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 187

[776] Kürkçübaşı Mescidi için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 189

[777] ***Çavuş Mescidi (Mahmûd Çavuş Câmii)***: Mahmûd Çavuş tarafından yaptırılmış olan câmi harâb bir durumda iken 1972-74 yılları arasında halkın yardımları ile yenilenmiş ve 1974 yılında ibadete açılmıştır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Küçük bir son cemaat yeri vardır. İki katlı görünümde olan binâ dıştan ahşap görünümdedir. Meyilli bir arazi üzerinde inşâ edildiği için altında yarım bodrum katı vardır. Kare planlı olan câmi her cephede yer alan altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mermer mihrâbında 1394/1974 târihi bulunmaktadır. Minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîm kısmının tavanı ve pencere alınlıkları kalemişleri süslenmiştir. Tavanında celî sülüs İhlas Sûresi, mihrâbının üst tarafında da iki satır halinde celî sülüs Fâtiha Sûresi yazılmıştır. Mihrâb duvarının sağ tarafında yer alan ahşap minâresi beyaz boyalıdır.

4. Neslişah Mescidi [778]

Bâniyesi Hanım Sultan'dır. Pederi Mehmed Bey, Sultan Bâyezîd-i Velî Hazretleri'ne dâmad olmuştur. Tâk-ı dergâh-ı câmi'de olan ebyâtın mısrâ'-ı târîhi budur:

Lillâhi kâne hayran 947 (1540-41)

Ve sûret-i vakfiyesi câmiin hâricinde vâki' suffe duvarında mestûrdur ki, budur: ***'Mahrûse-i Kostantınıyye'de kurb-i Bâb-i Yehûd'da Hubyar Mahallesi'nde dört hâne ve bir hücre-i sağîr ve bir fırın [ve]*** [779] ***dükkân ve iki gurfe ve kuyu ve muhîtayı*** [780] ***müştemil ebniyenin mütevellî mahsûlünden imâmına ve hitâbet ve mektepte ta'lîm eden azîze yevmî dört akçe vere. Ve ezan ve hilâfet eden azîzlere [yevmî ikişer akçe vere. Ve salâ hizmetin edene bir akçe vere. Ve kayyuma dahi bir akçe vere. İmâm ve müezinine ve kayyuma ve karye-i mezbûrede olan]*** [781] ***Kürkçü Mescidi imâmına ve müezzinine her sabah câmi'de cem' olup birer cüz tilâvet etmek için birer akçe vere.*** **[139]** ***Ve şem'-i berât için yüz akçe harcede. Ve hasîr-i bahâ yevmî nısf dirhem vere. Ve mütevellî hakk-ı tevliyete iki akçe ala. Ve câmi' karîbinde olan odada imâm sâkin olup şark cânibinde olan bağa mutasarrıf ola. [Ve mekteb cânibinde olan evde müezzin sâkin olup, garb cânibindeki bağa mutasarrıf ola].*** [782] ***Ve kadı olanlar [bunlara]*** [783] ***nâzır ola. Senesi tamâmında mütevellînin***

---

[778] ***Neslişah Mescidi***: II. Bâyezîd'in (hd. 1481-1512) Gevherimülûk Sultan'dan olan torunu Neslişah Hanım Sultan (ö. 987/1579) tarafından yaptırılan câmi, çeşitli tâmirler geçirmiş ve son olarak 1957'de yıktırılarak yeri yola dâhil edilmiştir. Yıktırılan câminin yakınına aynı ismi taşıyan bugünkü binâ yaptırılmıştır (Resim 62). Avlu içinde yer alan bugünkü yapının duvarları kârgir, meyilli olan çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ tarafındaki duvarda, *Hadîka*'da tam metinleri verilmiş olan 947/1540 târihli, dört satırlık, celî sülüs inşâ kitâbesi ile yine 947/1540 târihli, on bir satırlık, celî sülüs vakfiyesi yan yana yerleştirilmiştir. Yatay dikdörtgen planlı olan câmi iki sıra altlı üstlü pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Taş ve tuğladan yapılmış olan minâresinin gövde kısmı sıvalıdır. Avluda sağ tarafta bir kuyu ve çeşmeleri vardır. Mihrâb duvarı önündeki hazîrede altı mezartaşı vardır. Câmi görevlileri en baştaki mezartaşının, câminin ilk bânîsi Neslişah Hanım Sultan'a âit olduğunu belirtmektedirler. Halbuki Neslişah Sultan 987/1579 târihinde vefat etmiştir ve *Hadîka*'da kabrinin Eyüp'te Zal Paşa Câmii yakınında olduğu belirtilmektedir. Câminin avlu kapısının girişinde, avlu duvarına bitişik olarak 1197/1782 târihli I. Abdülhamîd Çeşmesi vardır. Çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi kitâbesi yer almaktadır. Harâb bir durumda olan çeşmenin kitâbesinin üzeri koyu mavi renkle boyanmış olup, bazı yerlerin boyası dökülmüştür. Câminin karşısında İstinye Hamamı vardır. bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 214; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. I, s. 31; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 49; *DBİst.A*, c. VIII, s. 333

[779] *ve*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 190^{b}; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 99^{b} ve vakfiyenin orijinalinden ilâve edilmiştir.

[780] *muhîta*: Kelime matbû metinde *ha* harfi yerine *hı* ile yazılmış olup, vakfiyenin orijinalinden düzeltilmiştir. Avlu anlamında kullanılmış olan bu kelime, *Es'ad Efendi 2248,* vr. 99b'de *havlî (avlu)* olarak verilmiştir.

[781] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 190^{b}; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 99^{b} ve vakfiyenin orijinalinden ilâve edilmiştir.

[782] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 190^{b}; *Es'ad Efendi 2248,* vr. 99^{b} ve vakfiyenin orijinalinden ilâve edilmiştir.

[783] *bunlara*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 99^{b}'den ilâve edilmiştir

hisâbın rü'yet ede, mukābilesinde yüz yirmi akçe ala. Ve mütevellî masraftan ziyâde gelen ve mahsûlü zapteyleyip vech-i ma'kūl üzere ta'mîr u termîme harcede. Bâkî kalanı vech-i merkūm üzere tilâvet-i eczâya sarfede. La'net olsun ol kimseye ki vazîfehâr olup bunun ile âmil olmaya 947 (1540-41). 'Târîh-i binâsıdır bu câmi'-i şerîfin.'

Mahallesi vardır.

Bâniyesi mûmâileyhânın bir câmii dahi İstanbul'da Edirnekapısı Câmii kurbünde vâki'dir. Mahallinde zikrolundu.[784]

Bundan sonra Yeniköy nâm mahalde vâki' cevâmiin zikrine şürû' olundu.

Mahall-i mezbûr Galata nevâhîsinden olmakla, müstakil mahkemesi ve bir subaşısı dahi vardır. Ve ekser mahalli raâyâ mahallesidir.

E. Yeniköy

1. Osman Reis Câmii [785]

Bânîsi el-Hâcc Osman b. Abdullah'tır. Deryâ reislerinden idi. Ve yanında mektebi[786] vardır. Kendi dahi civârında medfûndur. Seng-i mezârında târîh-i rakamîsi budur: 1055 (1645-46).

Mahallesi vardır.

2. Ali Paşa Câmii [787]

Bânîsi sudûr-i izâmdan Çelebi Ali Paşa'dır. Beşiktâşî Yahyâ Efendi Hazretleri'nin türbe-i şerîfi kurbünde vâki' türbesinde medfûndur. Paşa-yı müşârünileyhin tafsîl-i hâli türbesi zikrinde mürûr eyledi.

---

[784] Neslişah Sultan'ın Edirnekapı'daki câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 214

[785] ***Osman Reis Câmii***: Osman Reis (ö. 1055/1645-46) tarafından yaptırılan câmi, birçok tâmirler görmüş ve 1321/1903-04 yılında Ahmed Afif Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Yeniden yaptırılan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Önünde geniş saçaklı, camekanlı bir giriş vardır. Kare planlı olan harîmin kapısı üstünde 1321/1903-04 târihi görülmektedir. Câminin içi çini görünümlü kalem işleri ile süslenmiştir. Binânın sağ tarafında olan kârgir minâresi, ziyaretimiz sırasında tâmir edilmekteydi (Resim 63). Câminin mihrâb duvarı önünde küçük bir hazîresi vardır. *Hadîka*'da câminin yanında olduğu belirtilen mekteb, bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 52; Belgin Demirsar, "Osman Reis Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 164

[786] ***Osman Reis Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[787] ***Ali Paşa Câmii***: Güzelce Ali Paşa (ö. 1029/1620) tarafından yaptırılan câmi, yanmış ve yeniden yaptırılmıştır. Duvarları kârgir, çatısı ahşap olan bu câmi de günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 4

Câmi'-i mezbûr ba'de-zaman muhterik ve vakfı muzmahill olduğundan ashâb-ı hayrdan bir kimesne hasbeten lillâh binâ ve ihyâ edip imâm olanlara meşrûta bir bahçe bulunmakla, el-ân üç vakit namaz edâ olunarak mescid gibi cuma kılınmaz. Paşa-yı müşârünileyhin pederi İstanköylü Ahmed Paşa'dır. Kendi 1030 (1620-21) târîhinde **[140]** dâü'l-mesâneden vefât etmiştir ki ***'Sıklet'*** lafzı vefâtına târih vâki' olmuştur. İki def'a kapudân-ı deryâ dahi olmuştur.

Mahallesi vardır.

3. Molla Çelebi Câmii [788]

Bânîsi Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi merhûmun mahdûm-i fezâil-i mevsûmu Fazîl Efendi'dir. İsmi târîh-i velâdetidir: [920 (1514-15)].[789] Tarîk-i tedrîse duhûlü 940 (1533-34) senesinde vâki' olup 960 (1552-53) târîhinde Bağdat Kadısı olduktan sonra 961 (1553-54) senesinde Haleb'e kadı ve ba'de'l-azl Şehzâde Câmi'-i Şerîfi Medresesi'ne müderris oldu. 969 Rebîülâhirinde (9 Aralık 1561-6 Ocak 1562) Mekke-i Mükerreme Kazâsı tevcîhinden sonra meşîhat-i İslâmiyye kendine teveccüh etmiş iken isti'fâ eylemiştir fî 975 (1567-68). Ve ba'dehû ihtiyâr-ı tekāüd ederek 130 akçe yevmiye-i vazîfe ile uzlet edip 991 Muharreminin on üçünde (6 Şubat 1583) vefât etmiş ve pederi cenbinde defnolunmuştur. Âsârından olarak *Tenvîu'l-usûl fî İlmi'l-vusûl* ve *Aynü'l-ferâiz fî İlmi'l-ferâiz* ve daha sâir kitaplar te'lîf etmiştir. Cümle kütübünü Sultan Mehmed Câmi'-i Şerîfi'nde dolaba vaz' ve vakfeylemiştir. Merhûm-i mûmâileyh kasîru'l-kāme ve ahdeb imişler –rahimehullâh–.

Câmi'-i mezbûr kurbünde vâki' çifte hamam[790], Kanlıca'da kendi câmiinde medfûn olan İskender Paşa Vakfı'ndandır.

Ve Üsküdârî eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Raûfî'nin hulefâsından eş-Şeyh İsmâil Efendi'nin zâviyesi[791] bu câmie karîbdir. Vâkıfı Anadolu sadrından ma'zûl Mehmed Emin Âtıf Efendi, mûmâileyh İsmâil Efendi'nin dervîşi olmakla tekke-i mezbûru şeyhi için binâ eylemiştir. Şeyh-i mûmâileyh 1185 (1771-72) senesi evâilinde vefât ederek zâviye-i mezbûrede defnolunmuştur.

Vâkıf-ı mûmâileyh Mehmed Emin Âtıf Efendi 1141 Cemâziyelâhiresinde (2-30 Ocak 1729) tarîk-i tedrîse duhûl edip devr-i medâris-i mu'tâde eyledikten sonra,

---

[788] ***Molla Çelebi Câmii***: Fazîl Efendi (ö. 991/1583) tarafından yaptırılmış olan câmi 1958 yılında yol yapımı nedeniyle yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 48, 87n

[789] *920: Es'ad Efendi 2247,* vr. 191[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[a]'dan ilâve edilmiştir.

[790] ***İskender Paşa Hamamı:*** Hamamın bânîsinin Çerkes İskender Paşa (ö. 979/1571) mı yoksa Magosa Fâtihi İskender Paşa (ö. 978/1570-71) mı olduğu belli değildir. *Yeniköy Hamamı* adı ile bilinen bu hamam, 1958 yılında yol genişletmesi sebebiyle Molla Çelebi Câmii ile birlikte yıktırılmıştır. Bugün yerinde park vardır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 295-296

[791] ***İsmâil Efendi Dergâhı***: Günümüze ulaşmayan bu halvetî tekkesi hakkında geniş bilgi için bkz., Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 216

Mûsıla-i Süleymâniye rütbesine mevsûl oldukta Haremeyn teftîşine me'mûr olup ba'dehû 1161 Şevvalinde (24 Eylül-22 Ekim 1748) İzmir mevleviyyeti ve 1167 Muharreminde (29 Ekim-27 Kasım 1753) Şâm-ı Şerîf Kazâsı ve 1173 Saferinde (24 Eylül-22 Ekim 1759) **[141]** Mekke-i Mükerreme hükûmeti ve 1176 (1762-63)'da İstanbul Kazâsı ve 1184 Rebîülâhirinde (25 Temmuz-22 Ağustos 1770) Anadolu sadâreti ile mükerrem kılınmıştır. Lâkin Rumeli olmazdan akdem vefât etmiştir. Ve bin otuz altı Recebinin yirmi yedinci günü (13 Nisan 1627) muhterik olan Müftü Ali Câmi'-i Şerîfi'ni yine haşebî olarak müceddeden binâ etmiştir.

Mahallesi vardır.

Bundan sonra Tarabya nâm karyede vâki' câmiin zikrine şürû' olundu.

F. Tarabya

1. Hacı Osman Câmii [792]

Bânîsi tüccârdan el-Hâcc Osman Ağa'dır. [Kabri nâ-ma'lûmdur].[793] Evvelâ mescid olarak binâ olunup sonra, Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin eyyâm-ı saltanatında Alacacı Hüseyin Ağa nâm kimesne bir minber vaz' ederek câmi' i'tibâr olunmuştur. Ba'dehû harâba müşrif olmakla 1244 (1828-29) senesi Silahdâr-ı Şehriyârî Ali Ağa müceddeden binâ ve tevsî' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

Bundan sonra Kefeli Karyesi Mescidi'nin zikrine şürû' olundu.

G. Kefeliköy

1. Hasan Paşa Mescidi [794]

Mescid-i mezbûrun bânîsi Uluç Hasan Paşa'dır ki; cennet-mekân Sultan Murad Hân-ı Sâlis vaktinde Kılıç Ali Paşa'dan sonra kapudân-ı deryâ olan İbrâhim Paşa üzerine kaptanpaşa nasbolunup, Mağrib'e sefer ederek geldikte vefât etmekle

---

[792] ***Hacı Osman Câmii***: Hacı Osman Ağa tarafından yaptırılmış olan ve çeşitli tâmirler geçirmiş olan câmi 1958 yılında yol yapımı nedeniyle yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 28, 51n

[793] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 192[a]'dan ilâve edilmiştir.

[794] ***Hasan Paşa Mescidi***: Kaptân-ı Deryâ Uluç Hasan Paşa (ö. 998 /1589-90) tarafından XVI. yy.'da yaptırılan mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 29

İstanbul'da Gedikpaşa ile Akarçeşme beyninde vâki' kendi eser-i hayrı olan mektebi hazîresinde defnolunmuştur. Kerîmesi Meryem Hanım dahi yanında medfûnedir.

Ve bir mektebi dahi Okmeydanı'nda Sinan Paşa Câmii kurbünde vâki'dir.

Paşa-yı mezbûr Cezâyir'den gelip 996 (1587-88) senesinde kapudan olmuş ve 998 (1589-90) târîhinde vefât etmiştir. Fevtinden sonra, Ciğalazâde Sinan Paşa Van beylerbeyiliğinden kapudân-ı deryâ nasbolundu.

Ve mescid-i mezbûrun minberini Şeyhülislâm Dâmadzâde Ebü'l-hayr Ahmed Efendi vaz' eylemiştir [ki mescidin mukābilinde sâhilhânesi vardır].[795] Ve efendi-i mûmâileyh 1154 (1741-42) senesinde vefât edip, Şeyh Murad Efendi'nin dergâhında medfûn **[142]** oldukları mahallinde mufassalen zikrolunmuştur.[796] Ve paşa-yı müşârünileyhin bir câmi'-i şerîfi dahi İstanbul'da Kumkapı hâricinde vâki'dir ki mahallinde beyân olundu.[797]

Bu Kefeli Karyesi İstanbul'da vâki' Şehzâde Sultan Mehmed Câmi'-i Şerîfi müsakkafâtındandır. Mahallesi vardır.

Ve bundan sonra Büyükdere nâm mahalde kâin câmi'lerin zikrine şürû' olundu.

H. Büyükdere

1. Cerrah Mahmûd Efendi Câmii [798]

Bânîsi Kapudân-ı meşhûr Kılıç Ali Paşa merhûmun tevâbi'inden cerrahlık hizmetinde bulunan Mahmûd Efendi'dir [ve deryâya karşıdır].[799] Câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında ebyât-ı âtiyü'z-zikr mestûrdur:

---

[795] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[a]'dan ilâve edilmiştir.

[796] Şeyh Murad Efendi ve Ebü'l-hayr Ahmed Efendi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 292-295

[797] Uluç Hasan Paşa'nın diğer câmii için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 242-243

[798] ***Cerrah Mahmûd Efendi Câmii***: *Hadîka*'da câminin Kaptân-ı deryâ Kılıç Ali Paşa'nın cerrahı Cerrah Mahmûd Efendi tarafından XVI. yy.'da yaptırıldığı söylenilmekte, ancak yine aynı eserde verilen câminin kapı kitâbesinde Cerrah Mahmûd Efendi'nin câmiyi tâmir ettirdiği belirtilmektedir. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan dikdörtgen planlı bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Minberi ahşaptır. Minâresi tuğladan örülmüştür. Mihrâb duvarı önündeki küçük hazîresinde Cerrah Mahmûd Efendi'nin mezarı vardır. Yol kenarında, hazîre duvarına bitişik olarak bulunan çeşme Kaptan Gazi Hasan Paşa Çeşmesi'dir. 1197/1782-83 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs kitâbesinde çeşmenin Cezayirli Kaptan Gazi Hasan Paşa tarafından tâmir ettirildiği belirtilmektedir. Kitâbenin altında celî rik'a *'Bu çeşmenin aslâ saka deliği yoktur'* yazmakta ve altında da çapa resmi bulunmaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 16; Tarkan Okçuoğlu, "Cerrah Mahmûd Efendi Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 410; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 130

Şer'a ta'zîm etmek için ol hümâm [800]
Etti ta'mîr oldu a'lâ [801] *bir makām*

Kıldı ahsen ahsenallâhü ileyh
Sâhibü'l-hayr Hâcı [802] ***Mahmûd-i be-nâm***

Mezbûrun kabri şeh-râha nâzırdır. Mahallesi vardır.

2. Kara Kethüdâ Câmii [803]

Bânîsi cennet-mekân Sultan Mustafa Hân-ı Sânî'nin eyyâm-ı saltanatında sadr-ı a'zam kethüdâsı olan Mehmed Ağa'dır. Gulüvv-i âmm sebebiyle rütbe-i şehâdeti ihrâz eylediğinden kabri ma'lûm değildir. Ve bu karye dahi, zikri mürûr eden Kefeli Karyesi gibi Şehzâde Sultan Mehmed Câmi'-i Şerîfi vakfındandır. [Ve bu karyede mevcûd tek hamam[804] hâlâ mülkiyet üzere zabtolunmaktadır].[805]

Mahall-i mezkûrun pazar kayığı Maliye Kalemi halîfesi iken 1175 (1761-62) târîhinde vefât edip Rumelihisârı Mezâristânı'nda medfûn olan Mustafa Efendi'nin vakfıdır. Senevî seksener kuruşa ilzâm olunup, yirmi kuruşu Yeniköy'de vâki' Molla Çelebi Câmii'nin imâmına ve hademe-i sâiresine ta'yîn olunmuştur. Ve yirmi kuruşu dahi yine karye-i mezbûreden kâin **[143]** Osman Reis Câmii'nin huddâmına ta'yîn olunup, mâ-adâsı kendi vakfına zaptolunmuştur.

Bundan sonra Sarıyer zikrine şürû' olundu.

---

[799] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 192[a]'dan ilâve edilmiştir.
[800] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[801] *a'lâ*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 193[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[a]'da *künc-veş* olarak verilmiştir.
[802] *Hacı*: ifadesi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 193[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[a]'da *el-Cerrâh* ilâvesi ile verilmiştir. Ancak vezne uymamaktadır.
[803] ***Kara Kethüdâ Câmii***: II. Mustafa (hd. 1695-1703) devri sadrâzam kethüdâlarından Mehmed Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kapısının üzerinde 1785 târihi görülmektedir ki, bu tâmir târihi olmalıdır. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı olan son cemaat yeri girişinin üstünde Nûri imzalı celî sülüs Nisâ Sûresi 4/103 âyeti yer almaktadır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Dikey dikdörtgen planlı olan harîm kısmının sol tarafında camekanlarla kapatılmış bir okuma salonu bulunmaktadır. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tuğladan olan minâresinin üstü sıvanmış olup üzerinde dikey zikzaklar bulunmaktadr. Hazîresinde beş mezartaşı vardır. Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 36; Tarkan Okçuoğlu, *DBİst.A*, c. II, s. 36
[804] ***Büyükdere Hamamı***: Büyükdere Hamamı Sokağı'nda bulunan hamamdan hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 77
[805] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 193[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[b]'den ilâve edilmiştir.

I. Sarıyer Merkez

1. Ali Kethüdâ Câmii [806] der-Sarıyer

Bânîsi kethüdâ-yı mezbûrdur. Kabri nâ-ma'lûmdur. Sonra Sadr-ı A'zam Dâmad İbrâhim Paşa-yı Maktûl'ün kethüdâsı Maktûl Mehmed Kethüdâ, câmi'-i mezbûru ta'mîr ettirdiği sırada bir tuğla minâre dahi yaptırmıştır fî 1133[807] (1720-21).

Mahall-i mezbûrda üç adet çeşme-i mâ-i lezîz olup, birisi câmi'-i mezkûr mukābilinde cârîdir.[808] Bunun bânîsi Musâhib-i Şehriyârî Mes'ûd Ağa'dır. Târîh-i binâsı bu mısrâ' ile mazbuttur:

Çeşme-i cûdu bin elli beşte ihyâ eyledi 1055 (1645-46)

Ağa-yı mezbûr Sultan İbrâhim Hân ve sonra Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'ne musâhib olmuştur. Ve ittisâlinde olan suffede vâki' muslukların[809] suyu dahi bu çeşmenin fazlasından verilir. Musluklar Dârü's-saâde Ağası esbak el-Hâcc Beşir Ağa'nın eser-i hayrıdır ki, ağa-yı mezbûr 1159 (1746-47)'da rıhlet edip civâr-ı Hazret-i Hâlid –radıyallâhü anh–'da mahall-i mahsûsta medfûn olduğu mahallinde mezkûrdur.[810] Ve bir çeşme dahi mahalle içinde ve biri dahi hâric-i karyede mezâristân başında vâki'dir.

Ve karye-i mezkûrede vâki' çifte hamam[811] Zekeriyyâ Karyesi'ndeki câmi'-i şerîfin müsakkafâtındandır. Zekeriyyâ Karyesi'ni ve karye-i mezkûrede kâin câmi'-i şerîfi Çelebi Müftü denmekle meşhûr Şeyhülislâm Hocazâde Mehmed Efendi binâ ve ihyâ eylemiştir. Müşârünileyhin tafsîl-i hâli bâlâda mürûr etmiştir.

---

[806] ***Ali Kethüdâ Câmii (Sarıyer Câmii)***: III. Mustafa (hd. 1757-1774) devri sadrâzam kethüdâsı Ali Efendi tarafından yaptırılan câmi, 1133/1720-21 yılında Dâmad İbrâhim Paşa Kethüdâsı Maktûl Mehmed Ağa tarafından tâmir edilmiş ve yeniden bir tuğla minâre yaptırılmıştır. Günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiş olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Fevkânî olan câminin dikey dikdörtgen planlı harîm kısmı ve kapalı bir son cemaat yeri vardır. Harîm kısmı sekizgen kesitli yedi ahşap sütunla dikey üç nefe bölünmüştür. Bu sütunlar doğu, batı ve kuzey duvarları boyunca uzanan ahşap mahfeli taşımaktadırlar. Mahfel kuzey tarafında mihrâbın karşısında yarım dâire şeklinde bir çıkma yapmaktadır. Câmi altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Ahşap tavanında çıtalarla çubuklar ve zikzaklar oluşturulmuştur. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. *Hadîka*'da câminin karşısında olduğu belirtilen 1055/1645 târihli Mesud Ağa Çeşmesi bugün mevcut değildir. Bugün câminin karşısında Fırıncı Abbas Okumuşoğlu tarafından 1947 yılında yaptırılan bir çeşme bulunmaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 4; Tarkan Okçuoğlu, "Ali Kethüda Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 193-194

[807] *1133*: târihi Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 194[a]'da *1123* olarak verilmiştir.

[808] ***Mesud Ağa Çeşmesi***: Câminin karşısında olduğu belirtilen 1055/1645 târihli çeşme bugün mevcut değildir. Bugün câminin karşısında Fırıncı Abbas Okumuşoğlu tarafından 1947 yılında yaptırılan başka bir çeşme bulunmaktadır.

[809] ***Hacı Beşir Ağa Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[810] Dârü's-saâde Ağası Hacı Beşir Ağa için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 245

[811] ***Sarıyer Hamamı***: Yenimahalle Caddesi ile Sarıyer Hamamı Sokağı üzerinde olan çifte hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 411-412; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 263-264

[Ve bu karyenin müstakil Yenimahalle nâm kefere mahallesi vardır ve bu karyenin poyraz tarafında vâki' cadı mezârı olan dağ Yenimahalle'de bulunan sâhile dek altın ma'deni olmak hasebiyle sarı bir azîm yârdır. Bu cihetten Sarıyer nâmıyla şöhreti vardır].[812] Ve Sarıyer'in bir pazar kayığı dahi vardır ki, câmi'-i şerîfin vakfına mülhak olarak bir hâtunun eser-i hayrıdır. Câmi'-i mezbûrun mahallâtı vardır.

[Ve bundan sonra Kavak mukābilinde vâki' Boğazhisârı tahrîr olunur].[813]

J. Rumelikavağı

1. Kavak Hisârı Câmii [814]

[Müstakil kal'ası ve kal'anın bir kapısı vardır. İki kere nevbet çalınır].[815] Cennet-mekân Sultan Murad Hân-ı Râbi' zamanında müceddeden binâ ve ihdâs olunan **[144]** Kavak Kal'ası'nın câmi'-i kadîmi fevkānî olarak [Sultan Bâyezîd'in][816] eser-i hayrıdır.

2. Karakaş Mescidi [817] der-Kal'a-i Kavak

İşbu Karakaş Mescidi dahi sonradan binâ olunmuştur. Bânîsi Karakaş Mustafa Çelebi ibn-i el-Hâcc Abdullah Ağa'dır. Mahall-i medfeni ma'lûm değildir.

Mahallesi yoktur.

---

[812] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 193[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[b]'den ilâve edilmiştir.

[813] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 194[a]'dan ilâve edilmiştir.

[814] ***Kavak Hisârı Câmii***: Bu başlık *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[b]'den ilâve edilmiş ve 1 rakamı verilmiştir. Matbu metinde dizgi hatası sebebiyle 1 rakamı verilmiş olan Karakaş Mescidi'ne ise 2 rakamı verilmiştir. Çünkü daha sonra gelen Vâlide Câmii matbû metinde 3 olarak numaralandırılmıştır. II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından yaptırılan ve IV. Murad (hd. 1623-1640) tarafından tâmir ettirilen bu câmi günümüze ulaşmamıştır. bkz., Çiğdem Aysu, "Rumelikavağı", *DBİst.A*, c. VI, s. 360

[815] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 194[a]'dan ilâve edilmiştir.

[816] *pâdişâh-ı müşârünileyhin*: ifadesi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 100[b]'den *Sultan Bâyezîd'in* olarak düzeltilmiştir.

[817] ***Karakaş Mescidi***: Karakaş Mustafa Çelebi tarafından yaptırılan bu mescid yıktırılmış ve yerine 1979-1985 yılları arasında Rumelikavağı Ulu Câmii yaptırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 36; Çiğdem Aysu, "Rumelikavağı", *DBİst.A*, c. VI, s. 360

3. Vâlide Câmii [818] der-Mahall-i Mezkûr

Bânîsi Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin vâlide-i muhteremeleri Turhan Hatice Sultan'dır ki, İstanbul'da vâki' Yeni Câmi'denmekle meşhûr câmi'-i kebîrin sâhibesidir. [Türbesinde medfûnedir].[819] Müşârünileyhâ bu câmi'-i şerîfi karındaşı Yûsuf Ağa için binâ eylemiştir. Ve bu câmiin levâzımâtı Yeni Câmi' Vakfi'ndan verilir.

Ve bu kal'a varoşunda olan hamam[820] Bezzâzistân Kethüdâsı el-Hâcc Mehmed Ağa'nın eseridir [ki hisar ağalarının medâr-ı maâşı olmuştur.

Ve bu hisârın yarım saat karîbinde Mavramolos[821] nâm kilise vardır ki, karîbinde atîk kal'a ve etrâfında nice ma'mûr bağ ve bostan mevcuttur. Mora Adası fethine Devlet-i Aliyye'den Sadr-ı A'zam Dâmad Şehîd Ali Paşa teveccüh eylediği eyyâmda ba'zı ihtimalle eylediği hizmetlerden biri budur ki, bu kiliseyi basıp Rum keferesinin nice bin âlât-ı harbiyyesi zuhûr eyledikte kiliseyi hedmeylemiştir. Hâlâ Ağustos nısfında keferenin ziyâretgâhlarıdır ki, mahsûs yortusu vardır

Ve bu hisar İstanbul'dan Rumeli Yafası'na ve Galata'dan tâ][822] buraya gelince Rumeli tarafında vâki' cevâmi' ve mesâcid tekmîl olmakla, Anadolu tarafında vâki' cevâmi' ve mesâcidlerin zikrine şürû' olundu.[823]

---

[818] ***Vâlide Câmii***: Turhan Hatice Sultan tarafından kardeşi Yûsuf Ağa için 1682-88 yılları arasında yaptırılmıştır. Zamanla harâb olan câmi, 1292/1875-76 yılları arasında hayır sahiplari tarafından yenilenmiştir. Mihrâb duvarının dış tarafında 1292/1875-76 târihli, taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi bulunmaktadır. Câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kare planlı harîm kısmının ve kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sol tarafından hanımlar mahfeline çıkılır. Mihrâbı, minberı ve vaaz kürsüsü çinilerle kaplanmıştır. Duvarlar ve tavanlar kalemişleri ile süslenmiştir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 69

[819] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 194[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 100[b]'den ilâve edilmiştir.

[820] ***Rumelikavağı Hamamı***: Rumelikavağı Ulu Câmii'nin karşı tarafında İskele Caddesi ile Hamam Sokağı'nın birleştiği yerde bulunan hamam bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 259

[821] *Mavramolos*: kilisenin ismi G. V. İnciciyan, *Boğaziçi Sayfiyeleri*, İstanbul 2000, s. 144n ve Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi*, İstanbul 1988, s. 43'te *Mavromolos* olarak verilmiştir.

[822] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 194[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 101[a]'dan ilâve edilmiştir.

[823] Anadolu yakası câmileri yazma nüshalarda farklı bir tertîbe göre anlatılmıştır. Üsküdar merkezden başlanılarak, Kadıköy ve civarı ile Sarıkadı Karyesi câmileri anlatıldıktan sonra, İstavroz Câmii'nden başlanılarak Anadolu Kavağı'na kadar olan bütün sâhil şeridindeki câmi' ve mescidler sıralanmıştır.

IV. BEYKOZ İLÇESİ

A. Anadolukavağı

1. Anadolukavağı Mescidi [824]

Bânîsi Kösem Vâlide denmekle şöhret bulan Mâhpeyker Sultan'dır. Müşârünileyhâ, Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in halîlesi ve Sultan Murad Hân-ı Râbi'in ve Sultan İbrâhim Hân'ın vâlide-i muhteremesidir. Terceme-i hâli inşâallâh Üsküdar'da eser-i hayrı olan Çinili Câmii'nde beyân olunur. Bu mescid-i şerîf, kal'a ile berâber olarak [***'el-İstikāmet'*** 1033 (1623-24) senesinde][825] fevkânî binâ olunmuştur. Vâlide-i müşârünileyhâ şehîden vefât ederek Sultan Ahmed Hân Türbesi'nde medfûnedir.

Bu Kavak Kal'ası dahi Rumeli Kavağı Kal'ası'yla berâber 1033 (1623-24) târîhinde binâ olunmuştur.

2. Ali Reis Câmii [826] der-Hâric-i Kal'a-i Mezkûre

Bânîsi Midillili Hacı Ali Reis'tir. Kendi dahi onda medfûndur. Binâsına ***'Rızâ'*** 1001 (1592-93) lafzı târih vâki' olmuştur ki, kal'anın binâsından otuz iki sene evvel binâ olunmuştur.

3. Yeni Câmii [827] der-Hâric-i Hisâr-ı Mezbûr [145]

Bânîsi Kavak ustalarından el-Hâcc Mehmed Ağa'dır. Binâsına ***'Zâhir'*** 1106 (1694-95) lafzı târih vâki' olmuştur. Kurbünde bir mekteb[828] dahi binâ eylemiştir. Mezbûr Mehmed Ağa, târîh-i mezkûrdan iki sene mürûrunda hacc-ı şerîfe gidip Müferrik nâm mahalde vefât eylemiştir. Mahall-i mezbûr, Şâm'a üç konaktır. Mekteb-

---

[824] ***Anadolukavağı Mescidi***: Bu mescid yazma nüshalarda *Kavak Kal'ası Mescidi* ismiyle anlatılmıştır. bkz., *Es'ad Efendi 2247,* vr. 227[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]. 1033/1623-24 yılında Anadolukavağı Kalesi ile birlikte Mâhpeyker Kösem Vâlide Sultan (ö. 1061/1651) tarafından yaptırılan fevkânî mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 5; Necdet Sakaoğlu, "Kösem Sultan", *DBİst.A*, c. V, s. 98

[825] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 227[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[826] ***Ali Reis Câmii***: Midillili Hacı Ali Reis tarafından 1001/1592-93 târihinde yaptırılmış olan câmi, bugün geç devir Osmanlı mimârî üslûbunda yapılmış olan duvarları kârgir, çatısı ahşap bir yapıdır. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Tuğladan yapılmış minâresinin üstü sıvalıdır. Avlunun mihrâb duvarı önündeki hazîresinde Midillili Ali Reis'in kabri ve başka mezartaşları vardır (Resim 64). Avlunun arka tarafında, mezarları câminin bahçesinde bulunan yaklaşık otuz beş mezartaşı dizilmiştir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 4; *DBİst.A*, c. VIII, s. 30

[827] ***Yeni Câmii (Hacı Mehmed Câmii)***: Hacı Mehmed Ağa (ö. 1108/1696-97) tarafından 1106/1694-95 yılında yaptırılmış olan ve çeşitli tâmirler geçirmiş olan câmi Cumhuriyet döneminde yanmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70, 126n

[828] ***Mehmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

i mezkûrun vazîfe-i dersiyyesini Dârü's-saâde ağası bulunan Yûsuf Ağa kendi vakfından ta'yîn eylemiştir. Mahall-i mezkûrda vâki' tek hamam[829] dahi bu câmiin vakfındandır.

Ve iskân-ı misâfirîn için binâ kılınmış olan hanı muahharen 1143 (1730-31) senesinde şehîden vefât eden Dâmad İbrâhim Paşa'nın zamân-ı sadâretinde Devlet Kethüdâsı ünvânıyla meşhûr olan Maktûl Mehmed Ağa ta'mîr u termîm eylemiştir. Kapısı üstünde şâir-i meşhûr Vehbî Seyyid Hüseyin Efendi'nin işbu târîhi mestûrdur:

Vezîr-i a'zam-ı Hân Ahmed İbrâhîm Pâşâ'nın [830]
Mükerrem kethüdâsı nasb-ı aynı Hazret-i Ağa

Mehemmed nâm vü mahmûdü'l-hasâil [831] *dâver-i mukbil*
Ki lutfu dehre [832] *şâmil nûr-i mihr-i âsmân-âsâ*

Biniş takrîbi ile bir gün ettikte bu etrâfa
Dizilmiş gördü saf-der-saf nice keştî-i bî-hemtâ

Müsâid [833] *rûzigâra muntazır ehl-i sefâyin-hod*
Durur poyraza açmış ağzını bî-menzil ü me'vâ

Görüp sorduğu yok mu bunlara bir cây-ı âsâyiş
Bir ehl-i hayr bârî etmemiş mi bir ribât inşâ

Dediler var idi ammâ harâb-ender-harâb oldu
Onu ta'mîre bir kimse takayyüd etmedi aslâ

Bu hâle vâkıf oldukta hemân ol vâkıf-ı sânî
Yeniden kıldı ihyâ sa'yini meşkûr ede Mevlâ

Esâsından yıkıp bir vech ile tecdîd ettirdi **[146]**
Ki oldu kubbe-i ulyâsı reşk-i kümbet-i mînâ

Yazılsın defter-i a'mâline târîhi ey Vehbî
Yapıldı fi-sebîlillâh bu han evvelkinden a'lâ [834]
1133 (1720-21)

Ve zamân-ı Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'de Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe ağası olan Maktûl Beşir Ağa, 1163 (1749-50) senesi han-ı mezbûrda iskân eden misâfirine ekmek ve çorba ta'yîn eylemiştir.

---

[829] ***Anadolukavağı Hamamı***: *Mehmed Ağa Hamamı* olarak da bilinen bu hamam, Anadolukavağı Kalesi dışında, Ali Reis Câmii'nin karşısında idi. Bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı* (1973), s. 489; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 30

[830] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[831] *hasâil*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[b]'de *hısâl* olarak verilmiştir.

[832] *lutf u dehre Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[b]'de *lutf-i dehre* olarak verilmiştir.

[833] *müsâid*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 228[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[b]'de *sefâyin* olarak verilmiştir.

[834] *a'lâ*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 228[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[b]'de *vâlâ* olarak verilmiştir.

4. Yoros Kal'ası Mescidi [835] der-Kurb-i Kavak [836]

Fevkânîdir. Bânîsi Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî'dir. İmâm ve hatîb ve müezzin vazîfeleri kal'anın tımarından verilir.

Kal'a-i mezbûre, kable'l-feth binâ olunmuştur. Gâliba bânîsinin ismiyle meşhûrdur. Ve derûn-ı kal'ada otuz kadar menâzil-i müslimîn ve bir çeşme-i mâ-i lezîz ve bir tek hamam[837] dahi vardır ki, kal'a-i mezkûre dizdârlarından el-Hâcc Mehmed Ağa binâ eylemiştir. Ve kal'a karîbinde olan mezâristân ekseri kubûr-i şühedâ ve makâbir-i guzât-ı müslimîn olmakla müstecâbü'd-da've bir mahall-i mübârektir.

Mahallesi vardır.

---

[835] ***Yoros Kalesi Mescidi***: Yoros Kalesi kısmen ayaktadır, ancak II. Bâyezîd (hd. 1481-1512) tarafından fevkânî olarak yaptırılan mescitten hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 71; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 185; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 546-548; Semavi Eyice, "Yoros Kalesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 534-536

[836] Yoros Kalesi Mescidi'nden Üsküdar'a kadar olan câmi ve mescidlere, Beykoz'da bulunan iki câmi hâriç, orijinal metinde rakam verilmemiş olup, bu rakamlar tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[837] ***Yoros Kalesi Hamamı ve Çeşmesi***: Kale içinde olan hamamın bugün sadece harâbesi kalmıştır. Çeşmeden hiçbir eser kalmamıştır. Bu çeşme ve hamamın ne zaman yapıldıkları bilinmemektedir. Sadece *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'ndeki 28 Receb 984/24 Eylül-23 Ekim 1576 târihli bir belgeden câmi, çeşme ve hamamın tâmir edildikleri öğrenilmektedir. Geniş bilgi için bkz., bkz., Semavi Eyice, "Yoros Kalesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 534-536; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 293

B. Yûşâ Dağı

1. Yûşa' Dağı Mescidi [838]

Bânîsi Sadr-ı A'zam Mehmed Saîd Paşa'dır ki; Sultan Osman Hân-ı Sâlis vaktinde kethüdâ-yı sadr-ı âlî iken Nişancı Ali Paşa'nın üzerine 1169 Muharreminin on dokuzuncu günü (25 Ekim 1755) nâil-i mühr olup, yine sene-i mezbûre Recebinin ibtidâki günü (1 Nisan 1756) azlolundukta sâhib-i tekke Mîrâhûr Mustafa Paşa def'a-i sâniye olarak sadâret-i uzmâya sezâ görüldü. Ve bu mescid-i şerîfin binâsı eş-Şeyh el-Hâcc Mehmed Murad Efendi Hazretleri'nin mahdûm-i âlî-kadrleri eş-Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri'nin sevkıyle vücûda gelmiştir. Ve tâk-ı dergâhında olan târih Teşrîfâtî Mehmed [Âkif][839] Bey'indir ki, budur:

Hudâvend-i cihân Sultân Osmân Hân-ı [840] *zî-şânın* [841]
Hümâyûn zâtıdır dünyâda ancak şimdi zıllullâh

Hudâ'dan bir nefes olmaz cüdâ ol zıll-i Yezdânî **[147]**
Olur elbette tâbi' sâye sâhib-sâyeye billâh

Kerâmât-ı hümâyûnuna [842] *bu şâhid yetişmez mi*
Ki sadr-ı a'zamîde hayra mâil [843] *hasbeten lillâh*

Cenâb-ı Şeyh Mehemmed bin Murâd-ı Nakşibendî'nin
Mübârek nutku bâdî [844] *oldu bu hayra bi-iznillâh*

---

[838] ***Yûşâ Mescidi ve Tekkesi***: Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Said Paşa (ö. 1761) tarafından 1169/1755 yılında yaptırılan câmi-tevhidhâne yanmış ve 1280/1863-64'te Abdülazîz (hd. 1861-1876) tarafından yenilenmiştir. Câminin harîm kapısının üstünde bu yenilenmeye âit Abdülfettah Efendi'nin (ö. 1896) imzasını taşıyan 1280/1863-64 târihli, üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe yer almaktadır. Zaman içinde tekke fonksiyonunu da kazanan yapıdan, mescid-tevhidhâne dışında tekkeye âit bir bölüm kalmamıştır. Yûşâ Dağı'nın zirvesinde büyük bir avlu içinde yer alan câmi ve diğer birimler 1980'li yıllarda büyük bir tâmir geçirmiştir. Bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı, küçük bir son cemaat yeri vardır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır (Resim 65). Cümle kapısının iki tarafında günümüz hattatlarından Hasan Çelebi tarafından yazılmış olan 1405/1984-85 târihli, celî sülüs Âyetelkürsî ve Tevbe Sûresi 9/127-128 âyetleri yer almaktadır. Son tâmirde yapılmış olan dörtgen planlı mermer şadırvanın cephelerinde de Hasan Çelebi'nin imzasını taşıyan celî celî sülüs yazılar vardır. Bahçede yeni yapılmış çeşmeler de bulunmaktadır. Mihrâb duvarı önündeki hazîrede Yûşâ Hazretleri'nin üstü açık ve çok uzun türbesi ile yirmi yedi kabir mevcuttur. Türbe kapısının girişinde 1310/1892-93 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe (bu kitâbenin târihi *Mir'ât*'ta 1210 olarak verilmiştir. bkz., *Mir'ât*, s. 308) ile hazîre duvarında Hâfız Mehmed tarafından kaleme alınmış olan 1257/1841-42 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik Türkçe ikinci bir kitâbe daha vardır. Bu kitâbelerin ikisinde de Yûşâ Hazretleri medhedilmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 71; Emine Naza, "Yuşa Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 538; c. II, s. 193; Râif, *Mir'ât*, s. 308; Ali Alparslan, "Abdülfettah Efendi", *DBİst.A*, c. I, s. 30

[839] *Âkif*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[840] *Hân-ı zî-şânın*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 227[a]'da *Hân-ı hânânın* ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[a]'da *Hân-ı hâkānın* olarak verilmiştir.

[841] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[842] *hümyûnuna*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 118[a]'da *hümâyûn ile* şeklinde verilmiştir.

[843] *mâil*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 227[a]'da *nâil* olarak verilmiştir.

Gelip hep kudsiyân Âkif dedi bu mısraı târîh
Saîd Pûşâ makām-ı Yûşaı yapdı li-vechillâh
1169 [845] ***(1755-56)***

Bunların binâsıyla berâber Yûşa ' nâm zât-ı şerîfin kabri etrâfına kârgir duvar binâ olunarak müstakil türbedâr ve îkād-ı kanâdîl için hademe ve hücreler binâ olunup mahsus bir post-nişîn dahî ta'yîn olunmuştur. Bânîsi vezîr-i müşârünileyh Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis ricâlinden Yirmisekiz Çelebi denmekle ma'rûf Mehmed Efendi'nin mahdûmlarıdır. Sadâretinden sonra Mar'aş vâlîsi iken 1175 senesi Cemâziyelâhiresinde (28 Aralık 1761-25 Ocak 1762) vefât etmekle belde-i mezbûrede medfûndur.

Mahall-i mezkûrda medfûn olan zât-ı şerîf Yûşa' Peygamber diye meşhûr ise de, peygamber olan Yûşa' aleyhisselâm Hazret-i Mûsâ –salavâtüllâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh– Hazretleri'nin hemşîrezâdesi ve tilmîz-i hası ve refîk-i bâ-ihlâsı Yûşa' b. Nûn b. Efrâim b. Yûsuf b. Ya'kūb –aleyhimüsselâm–'dır ki, ism-i saâdetleri Yeşû' olup sonra Yûşa'denildi. Ve müşârünileyh hazretleri bu taraflara gelmeyerek Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm dâr-ı bekāya teşrîflerinde yüz yaşında iken yirmi yedi sene hilâfette olup yüz yirmi yedi yaşında olduğu halde intikāl-i dâr-ı bekā buyurmuşlardır. Kabr-i saâdetleri bir rivâyette Kudüs-i Şerîfe karîb Nablus şehri kurâsından bir karyede ve bir rivâyette Halep kurbünde Muarra şehrindedir. Burada medfûn olan Yûşa' Hazretleri ya evliyâ-i kirâmdan yâhut havâriyyûndan bir zât-ı şerîf ola. Her ne ise mazınne-i kirâmdan **[148]** bir zât-ı sütûde-sıfattır.

Ve karîbinde hâlâ Macar Kal'ası'nın olduğu mahal Mâ-i cârî Bahçesi ismiyle müsemmâ iken, muahharen galat olarak lisân-ı avâmda Macar Bahçesi denmekle meşhûr olmuştur. Ve bu mahalle karîb Âb-ı Hayât denmekle ma'rûf bir a'lâ su vardır.

Mescid-i şerîf-i mezkûrda sâhib-i hayrâttan bir kimesne mevlid-i şerîf kırâat olunmasını vakfetmekle, ekser eyyâm-ı sayflarda kırâat olunur. Ve bu vesîle ile bir derecelerde cem'iyyet olur idi ki, Hünkâr İskelesi'nden Yûşa'a varınca, ricâl ve nisâdan gûyâ bir ordu çekilir idi. Ve mevlid-i şerîfe da'vet olunan meşâyihten tarîk-i Rufâiyye ve Sa'diyye şeyhleri alemler çekerek ve cümle dervîşânlarıyla icrâ-yı âyin ederek gelirler idi. Sene be-sene bu cem'iyyet tekessür ettiğinden fesâda müeddî olacağı melhûz olmakla, evâsıt-ı saltanat-ı Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te men' ve kırâat-i menkabe-i velâdet-i saâdet mahfîce icrâ olunmasına tenbih olundu.

---

[844] *nutku bâdî*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 227[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'da *nutk-ı bâdî* şeklinde verilmiştir.

[845] *1169*: Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1162*'yi vermektedir.

Tokat Bahçesi [846]

Ve bu dağın altında Tokat Bahçesi denmekle meşhûr bir kasr-ı hümâyûn ve havz-ı kebîr ve selsebîl-i bî-nazîr vardır ki, bir nüzhetgâh-ı âlî olarak müstakil ustası ve neferâtı olup mahsûs biniş mahallidir.

Ve Tokat ismiyle müsemmâ olmasının sebebi budur kim; Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân Hazretleri İstanbul fethinden beş sene sonra Anadolu memâlikinden Tokat şehrinin, yed-i muhâlifînden tahlîsi müjdesi müşârünileyh hazretlerine bu mahalde vâsıl olduğundan burasının dahi Tokat tesmiye olunmasına ve müstakil bir nüzhetgâh olarak biniş mahalli kılınmasına irâde-i pâdişâhîleri sâdır olmuştur. [Ve onda mescid ve câmi' yoktur].[847]

Pâdişâh-ı müşârünileyhten sonra mürûr-i ezmine ile harâba müşrif ve i'tibârdan sâkıt olmuş iken Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri tekrar ma'mûr olmasını murâd etmeleriyle gayet tekellüflü binâ ve inşâ olunmuştur. Ve ol vaktin şuarâsından Nevres Efendi bu târîhi söylemiştir:

Dâver-i ced-be-ced İskender-i gerdûn-mesned [848]
Hân Mahmûd-i felek bârgeh-i pâk-nihâd

O cihân-ı keremin meymenet-i saltanatı
Eyledi âlemi reşk-i İrem zât-ı imâd

Dergeh-i devletinin bende-i cârûb-keşidir **[149]**
Key u İskender u Cemşîd u Ferîdûn u Kubâd

Fitne emniyyet ile eyledi sulh-i câvîd
Vardı âsâyiş ü ârâma zamânında fesâd

Çok yıkılmış dili ma'mûr edip ammâ katı çok
Ahd-i adlinde yıkıldı dil-i erbâb-ı inâd

Cây-i seyrân iken ez-cümle mülûk-i selefe
Bu bihîn cilvegeh-i pâk-i müferrih-bünyâd

Şöyle vîrân-kede etmişti sipihr-i gaddâr
[K'idemez anı mi'mâr-ı tasavvur-âbâd] [849]

---

[846] ***Tokat Bahçesi***: Bu başlık *Es'ad Efendi 2247,* vr. 227[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir. Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından bir mesîregâh olarak kurdurulan Tokat Bahçesi'nde Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) bir kasır yaptırmıştır. Sultan I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından yenilenen bu kasırdan bir eser kalmamıştır. Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri,* Ankara 1972, s. 38; bkz., *DBİst.A*, c. II, s. 193

[847] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 227[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[848] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[849] Bu mısrâ Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm,* Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 49[a] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 47[b]'den değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Ki edemez idi mi'mâr-ı tasavvur-âbâd'* şeklinde verilmiştir.

Âbdan dîde-i tasvîr gibi havz-ı tehi
Hâme-i mû gibi efsürde idi onda imâd

Yaptı bir gûne ki tahsîn-i zarûrî ederek
Akl-ı küll nâm kodu ona Hümâyûn-âbâd

Pîşgâhı çemenistân-ı cinânın aynı
Yere geçsin buna benzer mi sarây-ı Şeddâd

Ferah-âbâd'a aceb seyr ü temâşâ der halk
Hele seyreyle bu kanda nerede Sa'd-âbâd

Resm-i matbûuna dil-şîfte mi'mâr-ı hıred
Nakş-ı rengîn-i nev-îcâdına hayrân Bihzâd

Sâdedir sakfına nisbetle sipihr-i atlas
Tengdir sahn-ı basîtine nazar deşt-i tenâd

Reşk-i Şâm eyledi Tokat'ı bu kasr-ı nev ile
Hân Süleymân'ın edip rûhunu şâd adını yâd

Satvet-i kevkebe-i devlet-i rûz-efzûnun
Ömr ile devlet ile eyleye Allâh ziyâd

Ericek hüsn-i hitâma dedim iki mısra'
Şöyle kim eyleye erbâb-ı nezâket ta'dâd

Müstakil her biri târîh idiğinden başka **[150]**
Lafz u ma'nâsı dil-âşûb ne noksan ne ziyâd

Mısraın her biri ettikçe de târîh çıkar
Âhara nakl-i miât ü aşerât ü âhâd

Heşt olur cümlesi tafsîle ne hâcet Nevres
Fehmeder zâbıta-i hallini erbâb-ı reşâd

Dediğim işte bu târîh-i dil-ârâdır kim
Eylemez levha yazılsa şuarâ istib'âd

Bârekallâh aceb kâh-ı müzeyyen-bünyâd 1159 (1746-47)
Dil-güşâ pâk-i sarây kasr-ı Hümâyûn-âbâd 1159 (1746-47)

Bâlâda zikrolunduğu üzere, cennet-mekân Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân'ın âsârından olduğunu Evliyâ Çelebi, *Târîhi*'nde beyân eylemiştir. Ve devr-i Sultan Süleyman Hânî'de tekrar i'tibâr olunmakla tezyîn ü tevsî' olunup, müstakil biniş yeri kılınmıştır. Ve sonra zamân-ı Sultan Mahmûd Hânî'de rağbet-i küllî olduğuna binâen

Hümâyûnâbâd ismiyle şöhret bulmuştur. Lâkin şimdi nazar-ı i'tibârdan sâkıt olmuştur, [binâdan eser kalmamış gibidir].[850]

C. Akbaba Köyü

1. Akbaba Câmii [851] der-Kurb-i Yûşa' Dağı

Bânîsi Sultan [Murad Hân-ı Sâlis][852] saltanatında Harem-i Hümâyûn'da Kethüdâ Kadın olan Canfedâ Hâtun'dur ki, Karagümrük'te dahi bir câmiive Saraçhâne kurbünde sebîli [ve çeşmesi][853] olduğu bâlâda zikr u beyân olunmuştur.[854] Ve bu karyede bir tek hamamı[855] dahi vardır. [Merkadi Eyyüb'de türbe civârında, Sadr-ı esbak Ali Paşa'nın kabri yanındadır].[856]

Ve bu karyenin bu isimle şöhretine sebep Akbaba Mehmed Efendi'dir ki, kabri câmi'-i mezkûr kurbünde bir merkad-i azîm olup seng-i mezârı târihten ârîdir.[857]

---

[850] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[851] ***Akbaba Câmii ve Tekkesi***: III. Murad (hd. 1574-1595) devri Harem Kethüdâsı Canfedâ Hâtun (ö. 1009/1600) tarafından XVI. yy.'ın ikinci yarısında yaptırılan ilk mescid günümüze ulaşmamıştır. Câminin üst tarafındaki mezarlıkta Fâtih (hd. 1451-1481) devri gazilerinden Akbaba Mehmed Efendi'nin kabri vardır. Bundan dolayı câmi ve köy onun ismiyle bilinmektedir. Bugünkü câmi kârgir bir bodrum kat üzerinde yükselen ahşap bir yapıdır ve meskene benzeyen bir görüntüye sahiptir (Resim 66). Dikdörtgen planlı harîm kısmı ve kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerden fevkânî hanımlar mahfeline çıkılır. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya doğru çıkma yapmaktadır. Minberi ahşaptır. Yapının batısında son cemaat yerinden geçilen ahşap bir oda vardır. Bahçesinde kitâbesiz bir çeşme bulunmaktadır. Akbaba Mehmed Efendi tarafından yaptırılan ve câminin alt tarafında olduğu bilinen ahşap tekke bugün yıkılmış olup, arsa halindedir. için bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 3; N. Esra Dişören, "Canfeda Kadın Mescidi", *DBİst.A,* c. II, s. 384; Mehmet İpşirli, "Canfedâ Hâtun", *DİA,* c. VII, s. 150; M. Baha Tanman, Akbaba Tekkesi", *DBİst.A,* c. I, s. 153-154

[852] *Sultan Ahmed Hân-ı Evvel: Sultan Murâd Hân-ı Sâlis* olarak Mehmet İpşirli, "Canfedâ Hâtun", *DİA,* c. VII, s. 150 ve Necdet Sakaoğlu, "Canfedâ Kadın", *DBİst.A,* c. II, s. 383'ten düzeltilmiştir. Canfeda Hâtun'un saraya ne zaman geldiği bilinmemekle birlikte Sultan III. Murad (hd. 1574-1595) zamanında çok etkili olduğu kesindir. III. Mehmed (hd. 1595-1603) döneminde ise eski nüfuzunu kaybetmiş ve 1009/1600 senesinde vefât etmiştir. Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz., Mehmet İpşirli, "Canfedâ Hâtun", *DİA,* c. VII, s. 150; Necdet Sakaoğlu, "Canfedâ Kadın", *DBİst.A,* c. II, s. 383-384

[853] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[854] Canfedâ Hâtun Câmii ve sebîli için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 183-84

[855] ***Akbaba Hamamı (Canfedâ Hâtun Hamamı)***: Canfedâ Hâtun tarafından Akbaba Câmii'nin mihrâb duvarı önünde yaptırılmış olan hamam bugün mevcut değildir. bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* İstanbul 1989, s. 377

[856] *'Mahall-i medfeni ma'lûm değildir'* değildir cümlesi metinden çıkarılmış ve konu ile ilgili doğru bilgi, *Es'ad Efendi 2247,* vr. 95[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 51[a]'dan ilâve edilmiştir. Yazma nüshalarda bu bilgi yer almamakta olup, zeylde ilâve edildiği aşikardır. Matbû metnin birinci cildinde de Canfedâ Hâtun'un merkadinin Eyüp'te olduğunun belirtilmiş olması da bu hususu doğrulamaktadır. bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 183-84

[857] ***Akbaba Mehmed Efendi Türbesi***: Câminin üst tarafındaki mezarlıkta yer alan kabrin etrafı parmaklıklarla çevrilidir. Kitâbesiz, silindir şeklinde bir mezar taşı vardır.

Rivâyet olunduğuna göre; mûmâileyh dahi cennet-mekân Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân Hazretleri'yle gelen guzât cümlesindendir [ve vâcibü'z-ziyârettir].[858]

D. Dereseki Köyü

1. Dereseki Mescidi [859]

Bânîsi Molla Fenârî[zâde Muhyiddin][860] Mehmed Efendi'dir. 949 (1542-43) senesinde Abdülkādir Efendi'den **[151]** sonra şeyhülislâm olup 952 (1545-46) târîhinde tekāüd-i ihtiyâr ve *'İzzetü'l mevt'* 954 (1547-48) senesi vefât etmiştir. Minberini ba'de-zaman [Burnaz][861] İbrâhim Ağa nâm bir sâhib-i hayr vaz' eylemiştir.

Bu karyenin fındık ağaçları ve bülbülü gayet çoktur. Ve karîbinde bir bağ içinde Karakulak Suyu denmekle meşhûr bir mâ-i cârî vardır. Haddizâtında bir a'lâ su olduğundan devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te, Vâlide Sultan Kethüdâsı Giridî Yûsuf Ağa mermer taşlar ile yaptırtıp ve bir arslan ağzı lüleden cereyân ettirtip iki tarafına dahi muhtasarca birer köşk binâ etmiştir.

E. Hünkâr İskelesi

1. Hünkâr İskelesi Mescidi [862]

Bu Hünkâr İskelesi[863] meşhûr bir nüzhetgâh olup müstakil ustası ve neferâtı [zâbıt olup Köpekçiler denmekle ma'rûftur].[864] Ve minâresiz bir muhtasarca mescidi vardır.

---

[858] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 118[a]'dan ilâve edilmiştir.

[859] ***Dereseki Mescidi***: İlk mescid Şeyhülislâm Molla Fenârîzâde Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1547-48) tarafından yaptırılmış ve günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Şimdiki yapı yatay dikdörtgen planlı olup duvarları kârgir, meyilli çatısı ahşaptır. Kapısının üstünde betondan yapılmış bir saçak ve onun üzerinde de celî sülüs Zümer Sûresi 39/73 âyeti yer almaktadır. Tek şerefeli bodur minâresi câminin sağ tarafındadır. Avlusunda şadırvanı vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 20

[860] Bilgi yanlışını düzeltmek için tarafımızdan ilâve edilmiştir. Çünkü Molla Fenârî denmekle meşhûr olan kişi, ilk Osmanlı şeyhülislâmı olan Şemseddin b. Hamza Hazretleri (ö. 834/1430-31)'dir. Bu câminin bânîsi ise torunu Alâeddin Ali b. Yusûf Bâlî'nin oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/1547-48)'dir. Geniş bilgi için bkz., Mehmet İpşirli, "Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi", *DİA*, c. XII, s. 339-340; Necdet Sakaoğlu, "Fenarîzâdeler", *DBİst.A*, c. III, s. 278-279

[861] *Burnar*: *Burnaz* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den düzeltilmiştir.

[862] ***Hünkâr İskelesi Mescidi***: Osmanlı döneminin önemli mesire yerlerinden Hünkâr Çayırı'nda minâresiz olarak yaptırılmış olan bu mescid, günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 31, 61n

2. Değirmenocağı Mescidi [865]

Karîbinde olan su değirmenlerinin ustası Uncubaşı denmekle ma'rûftur. Onda dahi müstakil bir bostancı ortası olup Değirmen Ocağı denmekle meşhûrdur. Ve bu ocağın dahi bir minâresiz mescidi vardır. [Hâsıl olan dakîk Enderûn-ı Hümâyûn'a has ekmek için İstanbul'da Mahmutpaşa'da Parmakkapı ittisâlinde vâki' değirmene irsâl olunur].[866]

Devr-i Mahmûd Hân-ı Evvel'de gümrükçü bulunan İshak Ağa merhûmun sahrâ-yı mezbûrda üç mahalde çeşme[867] ve nişîmengâhları olup, devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te [bir a'lâ temâşâya şâyan][868] kağıthâne dahi binâ ve ihdâs olunarak bir kimesneye ilzâm olunmakla kağıt yapılır idi.[869]

---

[863] ***Hünkâr Çayırı (Beykoz Çayırı)***: Hünkâr İskelesi'nden Yalıköy'e kadar uzanan geniş bir mesire yeridir. Geniş bilgi için bkz., Sedad Hakkı Eldem, *Türk Bahçeleri*, İstanbul 1976, s. 5; Tülay Artan, "Beykoz Çayırı", *DBİst.A*, c. II, s. 196

[864] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[865] ***Değirmenocağı Mescidi***: Değirmen Ocağı'na âit olarak yaptırılan bu minâresiz mescid günümüze ulaşmamıştır. Hünkâr İskelesi'ndeki bu Değirmen Ocağı mirî değirmenlerini işleten bir kuruluştu. Sonraları Bostancı Ocağı de denilen bu kuruluş, 1826 yılında Yeniçeri ve Bostancı ocaklarının kaldırılmasından sonra ortadan kalkmıştır. bkz., *DBİst.A*, c. II, s. 194

[866] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[867] ***İshak Ağa Çeşmeleri***: Hünkâr Çayırı (Beykoz Çayırı)'nda Gümrük Emîni İshak Ağa'nın 1163/1749-50 ve 1166/1752-53 târihli iki çeşmesi vardır. Çeşmelerin üçer satırlık, taşa hakkedilmiş, celî sülüs, inşâ kitâbeleri Edirneli Mehmed Emin Efendi'nin hattıyladır. Her iki çeşme de dikdörtgenler prizması şeklinde, mermer bir anıt görüntüsündedir. Burada bahsi geçen üçüncü çeşme Yalıköyü Câmii'nin mihrâb duvarı önünde bulunan 1154/1741-42 târihli çeşmedir. Bir sütun gövdesine benzeyen silindirik formlu mermer bir çeşmenin önünde yine mermerden yapılmış bir teknesi vardır. Çeşmenin üzerinde yer alan 1154/1741 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yine Edirneli Mehmed Emin Efendi'nin hattıyladır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan, "Beykoz Çayırı", *DBİst.A*, c. II, s. 196, Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 354-355; Enis Karakaya, "İshak Ağa Çeşmeleri", *DBİst.A*, c. IV, s. 193-195; Muhittin Serin, "Emin Efendi, Edirneli", *DİA*, c. XI, s. 114-115

[868] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[869] *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'de, kağıthânede hâlâ kağıt imal edilmekte olduğu, ancak fazla özen gösterilmediği için kağıdının iyi olmadığı belirtilmektedir.

F. Yalıköyü

1. Yalıköyü Mescidi [870] der-Kurb-i Hünkâr İskelesi

Bânîsi ser-bostâniyân-ı hâssadan Mustafa Ağa'dır. Beykoz'da vâki' Câmi'-i Kebîr dahi mûmâileyhin âsâr-ı hayriyyesindendir. Minberini İzzet Ali Paşa vaz' eylemiştir.

Kurbünde vâki' hamam[871] ve su değirmenini Uncubaşı el-Hâcc Mehmed Ağa [evlâd-ı evlâdına şart ile vakfedip ba'de'l-inkırâz][872] mescid-i mezbûra vakfeylemiştir. [Hâlâ icâresi taraf-ı vakfından alınır].[873]

Mahall-i mezkûr mezâristânında medfûn Gāzî Yûnus nâm zât, İstanbul fethinde bulunan gāzîlerdendir.

---

[870] ***Yalıköyü Mescidi***: Bostancıbaşı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi, 1853 yılında II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) başkadın efendisi tarafından yenilenmiştir. Bu yapı yol genişletmesi sebebiyle yıktırılmış ve 1420/1999 yılında yolun biraz gerisinde yeniden yaptırılmıştır. Bugünkü iki katlı yapının duvarları kesme taştan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Hanımlar mahfeli duvarlarında günümüz hattatlarından Ali Toy'un imzasını taşıyan 1420/1999 târihli celî sülüs iki yazı nakşedilmiştir. Bodur minâresi tuğladan yapılmıştır. Altında pasaj bulunan câminin avlusunda şadırvanı vardır. Mihrâb duvarı önünde 1154/1741 târihli İshak Ağa Çeşmesi vardır. 1999 yılında Beykoz Belediyesi tarafından onarılan çeşme, bir sütun gövdesine benzeyen silindirik formlu mermer bir çeşmedir. Önünde yine mermerden yapılmış teknesi vardır. Çeşmenin üzerinde 1154/1741 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türlçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Câminin biraz yukarısında bulunan Gâzî Yûnus Mezarlığı'nda Gâzî Yûnus'un da kabri yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 70; *DBİst.A*, c. II, s. 194

[871] ***Yalıköyü Hamamı***: Yalıköy Mescidi civarında Uncubaşı Mehmed Ağa tarafından yaptırılan hamam günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 292

[872] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 226[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[873] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 226[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

G. Beykoz Merkez

1. Beykoz Câmii [874] [152]

Bânîsi Ser-bostâniyân Mustafa Ağa'dır ki, Yalıköyü Mescidi'nde dahi zikri mürûr etti. Ağa-yı mezbûrun medfeni ma'lûm değildir. Bunlardan mâ-adâ Sînâpınarı[875] nâm karyede dahi bir câmii vardır.

Ve bu câmi' ittisâlinde olan mekteb[876] yine bostancıbaşılardan Ahmed Ağa nâm sâhib-i hayrındır ki, sonra üç tuğ ile çerâğ olmuştur. Yukarıda zikrolunduğu üzere bunun dahi İstanbul'da Demirkapı'da bir câmii vardır.[877] Ve Beykoz'un pazar kayığı dahi mûmâileyhin vakfındandır. Kendi Kanije Kal'ası'nda vefât etmiştir. [Ve bu karyenin subaşılığı İstanbul'da Sultan Selim Hân Câmii'nin vakfıdır].[878]

Mahall-i mezkûrda vâki' çeşme-i kebîr[879] İstanbul'da Odabaşı Çarşısı'nda câmii[880] olan Behrûz Ağa'nın âsâr-ı hayriyyesindendir. [Çeşmenin üstünde bir mekteb vardır].[881] Ve civârındaki tek hamam[882] çeşme-i mezkûrun vakfı müsakkafâtındandır.

---

[874] ***Beykoz Câmii***: Bostancıbaşı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmış olan câminin ilk inşâ târihi kesin olarak bilinmemektedir. 1224/1809-10 yılında yenilenen câmi 1950'li yıllarda da tâmir edilmiştir. 10.03.2001 târihinde yaptığımız ziyaret esnasında da tâmir edilmekte idi. İki katlı ve fevkânî olan yatay dikdörtgen planlı câminin duvarları kagir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Harîm kapısının sağ tarafında 1224/1809-10 târihli, yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Bu kitâbede Bostancıbaşı Mustafa Ağa tarafından yaptırılan câminin harâb olduğu ve Sultan III. Selim'in (hd. 1789-1807) hazinedârı Afitâb Usta tarafından eskisinden farklı bir şekilde yeniden yaptırıldığı belirtilmektedir. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Son cemaat yerinin iki tarafındaki merdivenlerle çıkılan fevkânî mahfel, doğu ve batı cepheleri boyunca uzanarak "U" şeklinde harîmi kuşatmaktadır. Minâresi çatının üzerinden yükselmektedir. Câminin bahçe kapısının girişinde sol tarafta altıgen planlı ve kubbeli bir muvakkithâne vardır. Yapının üzerindeki 1274/1857-58 târihli, iki satırlık, celî sülüs kitâbesinde Hacı Hüseyin Ağa'nın ismi geçmektedir. Câminin yakınında Onçeşmeler diye bilinen İshak Ağa Meydan Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 12; Tarkan Okçuoğlu, "Beykoz Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 195-196; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 348-350; Enis Karakaya, "İshak Ağa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II, s. 194-195; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1994, s. 320

[875] *Sînâpınarı*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'de *Sinanpınarı* olarak verilmiştir.

[876] ***Ahmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[877] Bostancıbaşı Ahmed Ağa'nın Demirkapı'daki câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 44-45

[878] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[879] ***İshak Ağa Çeşmesi (Onçeşmeler)***: Beykoz Câmii'nin yakınında ilk olarak Behrûz Ağa tarafından yaptırılan bir meydan çeşmesi vardır. Zamanla harâb olan bu çeşme, I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) emri üzerine 1159/1746-47 yılında Gümrük Emîni İshak Ağa tarafından yenilenmiştir. Çeşmenin üzerinde Edirneli Mehmed Emin Efendi'nin hattıyla yazılmış olan 1159/1746-47 târihli, tek satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Tavanı, kemerleri ve duvarları kalem işleri ile süslenmiş olan çeşme yakın târihlerde Beykoz Belediyesi tarafından onarılmıştır. Geniş bilgi için bkz., bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 49[b]-50[a] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 47[b]-48[a]; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 348-350; Enis Karakaya, "İshak Ağa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II, s. 194-195; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Târihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1994, s. 320

[Bu çeşmenin sâir yerlerde nazîri görülmemiştir. Târîhi budur: 1159 (1746-47)].[883] Ba'de-zaman çeşme-i mezbûrun ta'mîr u termîmi Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri'nin murâd-ı hümâyûnları olmakla Gümrük Emîni es-Seyyid İshak Ağa nezâretiyle binâ ve tecdîd olunmuştur. Tecdîdine Nevres Efendi bu târîhi demiştir:

Çeşme-sâr-ı ma'delet deryâ-yı cûd-i mekrümet[884]
Âb-ı rûy-i saltanat dehrin Hıdîv-i a'deli

Hazret-i Sultân Mahmûd-i hümâyûn-fâl kim
Cephesinde berk urur feyz-i hafî nûr-i celî

Tab'ı bir âyîne-i gîtî-nümâdır kim müdâm
Hâne-i âyîne-i hurşîd eyler müncelî

Dâver-i adl-âzmâ dâd-âver-i memdûh kim
Zâtına hıssîsadır adl-i Ömer cûd-i Alî

Berk u bârân gibi verdi lutf u kahrın hükmünü
Bir eli şemşîrde her dem keremde bir eli

Hâdim-i dergâhına şehler kemer hançer verir
Kuvvetü'z-zahr-ı hilâfettir o zûr-âver beli

Berri bahr-i bî-kenâr eyler hurûş-i lutf ile **[153]**
Bahri berr eyler Hudâ hıfzeyleye kahrı velî

Kulzüm-i teyyâr olup ahdinde emvâc-ı serâb
Tuttu dünyâyı ser-â-ser ayn-ı cûd-i eşmeli

Bir gün ez-cümle çekilmişti suyu bu çeşmenin
Olmuş idi huşk-i leb dil-teşneler müsteskali

Şöyle mahvolmuştu âbı kim bilinmezdi onun
Ne ayağı ne başı ne âhiri ne evveli

Bulamazdı gözlerin ayn-ı hayât-âsâ eğer
Olsa İskender elinde âfitâbın meş'ali

---

[880] Behrûz Ağa'nın Odabaşı Çarşısı'ndaki câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 30

[881] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[a]'dan ilâve edilmiştir.

[882] ***Beykoz Hamamı***: İshak Ağa Çeşmesi'nin yakınında, Beykoz Hamamı Sokağı'nda bulunan bu tek hamam, çeşmenin ilk bânîsi Hasodabaşı Behrûz Ağa tarafından çeşmenin vakfı olarak yaptırılmıştır. Hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 383-384; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 65-66

[883] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir. Çeşmenin târihi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[b]'de *1195* olarak verilmiştir.

[884] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Az kalmıştı ki nâmın Kuruçeşme koyalar
Bir mûsâvver kubbeli birkaç mücessem lûleli

Hak Teâlâ pâdişâhın ömrün efzûn eyleyip
Düşmenin her kanda varsa eylesin müste'sali

Himmet ile eyledi evvelkiden a'lâ binâ
Mühmeli oldu mükemmel hem mufassal mücmeli

Şöyle ra'nâ yaptı kim gözler nazîrin görmedi
Âsiyâb-ı tünd-çarh-ı âsümân devredeli

Mâ-i berdi şöyle kim eyyâm-ı tâbistânda
Beykoz ehli gâlibâ der-pîş ederler menkali

Çeşme-i hayvân idi gûyâ zalâm-ı hâkte
Buldu Hızr-ı himmetiyle anı Mahmûd Hân Velî

Göricek hüsn-i hitâmın dediler târîhini
Dehrin erbâb-ı sühan asrın ricâl-i ekmeli

Ben de tahsîn eyleyip en sonra tahrîr eyledim
Nevresâ bir beyt-i pâk ile dü târîh-i celî

Beykoz'un buldu suyun yaptı bu dil-keş çeşmeyi 1159 (1746-47)
Şâh-ı bâlâ-menzilet Sultân Mahmûd-i Velî 1159 (1746-47)

2. Meryemzâde Mescidi [885] der-Beykoz [154]

Bânîsi Mehmed Efendi'dir. Tarîk-i hacc-ı şerîfte vefât etmiştir. Bunun mahallesi yoktur.

[Ve bu hudutta tahrîr olunan câmi' ve mescitten gayrı bir şey yoktur].[886]

---

[885] ***Meryemzâde Mescidi***: Hacı Mehmed Efendi tarafından yaptırılan mescidin ilk yapılış târihi kesin olarak bilinmemektedir. Meyilli bir arazi üzerinde olan ve evler arasında kalmış olan bu mescid, küçük ahşap bir ev görünümündedir. Duvarları kârgir, çatısı ahşap olan câminin dış cephesi ahşaptır. İki kanatlı ahşap kapısının sağ ve sol tarafında iki tane penceresi vardır. Sol tarafında yer alan minâresi yanındaki binâ ile mescid duvarı arasına sıkışmış durumdadır. Üstü sıvalı olan minâresi mescidin bünyesine göre oldukça kısa ve küttür. Câminin yakınında Hamamcı Fatma Hâtun tarafından yaptırılmış olan Ahibaba Çeşmesi vardır. Çeşmenin aynasında 1176/1762 târihli, celî sülüs, tek satırlık, Türkçe inşâ kitâbesi ve kemerinin üstünde de 1235/1819 târihli, dört satırlık, celî sülüs, Türkeç târmir kitâbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 46; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 358-260

[886] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 226[a]'dan ilâve edilmiştir.

H. Sultâniye

1. Sultâniye Mescidi [887]

Beykoz'a karîb Sultâniye denmekle meşhûr nüzhetgâh[888] müstakil ustalık olup neferâtı ve bir muhtasar kışla ile minâresiz küçük bir mescidi vardır. Gümüşsuyu denmekle şehîr âb-ı lezîz bu mahalle karîb dağdadır.

Vüzerâdan Pîr Mustafa Paşa'nın mahdûmları Mehmed Beyefendi mahall-i mezkûrda bir çeşme-i mâ-i lezîz[889] binâ edip ve suffeler dahi yaptırmakla mahall-i mezbûrun şerefine bâdî olmuştur.

Mezbûr Mehmed Bey, Şeyhülislâm-ı esbak Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi'nin dahi dâmâdı olup ve 1163 senesi Muharreminin on yedinci günü (27 Aralık 1749) tarîk-i tedrîse duhûl edip devr-i medâris-i mu'tâdeden sonra 1186 Muharreminde (4 Nisan-3 Mayıs 1772) Galata Kazâsı ve 1193 Recebinde (15 Temmuz-13 Ağustos 1779) Edirne mevleviyyeti ve 1196 Şâbânı gurresinde (12 Temmuz 1782) Mekke-i Mükerreme pâyesi ve 1202 Şevvalinde (5 Temmuz-2 Ağustos 1788) İstanbul pâyesi ve yine sene-i mezbûre Şâbânında (7 Mayıs-4 Haziran 1788) İstanbul Kazâsı tevcîh olunmuştur. Ve 1207 Muharremi gurresinde (19 Ağustos 1792) Anadolu pâyesiyle dilşâd kılındıktan sonra 1209 Ramazân-ı şerîfinin yirmi ikinci günü (12 Nisan 1795) vefât etmiştir. Mahall-i mezkûrda binâ eylediği çeşmeye [Elifîzâde][890] Feyzî nâm şâir bu târîhi söylemiştir:

Semiyy-i fahr-i âlem zâde-i Pîr Mustafâ Pâşâ [891]
Emîr-i muhterem [892] *bir neş'edir nesli [muazzamdan]* [893]

Mûsâffâ âb-ı pâki kıldı Sultâniyye'de icrâ
Muhammed Mustafâ aşkına iç mâ ayn-ı [zemzemden] [894]

---

[887] ***Sultâniye Mescidi***: Bu başlık *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir. Sultâniye Çayırı'nda bulunan bu mescid günümüze ulaşmamıştır.

[888] ***Sultâniye Çayırı***: Paşabahçe'nin kuzeyinde yer alan bu hasbahçe ile ilgili geniş bilgi için bkz., Sedad Hakkı Eldem, *Türk Bahçeleri*, İstanbul 1976, s. 17, 368

[889] ***Mehmed Bey Çeşmesi***: Sultâniye Çayırı'ndaki çeşme ile yanındaki namazgâh,, İstanbul'da örneği çok az kalmış olan çeşme-namazgâh ikililerindendir. Mehmed Bey tarafından yaptırılmış olan çeşme dört yüzlü bir meydan çeşmesidir. Çeşmenin iki yüzü dar, iki yüzü geniştir. Geniş olan cephelerden birinin üst kısmında *Hadîka*'da tam metni verilen Feyzî Bey'in kaleme aldığı, 1178/1764-65 târihli, taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, üç satırlık, Türlçe manzûm inşâ kitâbesi yer almaktadır. Yanındaki namazgâhın sadece kıble taşı kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 366-368; Tülay Akın, "Sultâniye Çayırı Çeşmesi ve Namazgâhı", *DBİst.A*, c. VII, s. 69-70

[890] *Elifîzâde*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den ilâve edilmiştir.

[891] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[892] *Emîr-i muhterem*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'de *O mîr-i muhterem* olarak verilmiştir.

[893] *muazzamdır: muazzamdan* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den düzeltilmiştir.

[894] *zemzemdir: zemzemden* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b]'den düzeltilmiştir.

Zebân-ı lûlesi atşâna Feyzî dedi târîhin
Zülâl akdı için bu çeşme-i mîr-i [mükerremden] [895]
[1178] [896] *(1764-65)*

Ba'dehû devr-i Sultan Selim Hânî'de nişan taşı vaz' olunup setler dahi ta'mîr ve çeşme dahi tecdîd olunmuştur.

I. İncirköyü ve Paşabahçesi

1. İncirköyü Câmii [897] der-Kurb-i Sultâniye [155]

Fevkânîdir. Bânîsi ser-bostâniyândan Sinan Ağa'dır. Ağa-yı mezbûrun kabri dahi mukābilinde olan mezâristândadır.

Ba'de-zaman yine bostancıbaşı ağalardan Dürrî Hüseyin Ağa câmi'-i mezbûru fevkânî olarak müceddeden binâ edip ve altına bir mekteb[898] dahi inşâ eyleyip [minâre-i kadîmi mihrâbın sol tarafına gelmiştir].[899] Mezbûr Hüseyin Ağa'nın kabri Üsküdar'da Karacaahmet kurbünde çayıra karşı mahaldedir. Vefâtı ***'Kevser-i cennet'*** 1179 târîhi Recebindedir (14 Aralık 1765-12 Ocak 1766). Ağa-yı mezbûr kethüdâ-yı sadr-ı a'zamî dahi olmuştur. [Kabataş'ta sâhilhânesi vardır].[900]

Ve bu karyede vâki' mektebin[901] bânîsi Muâmeleci Şeyh Mustafa Efendi'dir ki, İstanbul'da Mesihpaşa kurbünde vâki' eser-i hayrı olan mescidinde tafsîl-i ahvâli beyân olunmuştur.[902] Lâkin mekteb-i mezbûr el-ân haraptır.

[Ve bu mahal fi'l-asl Kanlıca hudûdunda olmakla hâlâ dahi subaşılık Kanlıca'ya merbuttur].[903] Karye-i mezbûrede vâki' tek hamam[904] mülkiyet üzere

---

[895] *mükerremdir: mükerremden* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den düzeltilmiştir.

[896] *1177: 1178* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[b]'den değiştirilmiştir. Çünkü mısrânın ebced hesabına göre değeri *1178*'dir.

[897] ***İncirköyü Câmii***: Bostancıbaşı Sinan Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi, yine bostancıbaşı ağalarından Dürrî Hüseyin Ağa (ö. 1179/1765-66) tarafından yenilenmiş ve mekteb ilâve edilmiştir. 1939 yılında da tâmir edilmiş olan fevkânî câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altında meşrûta olarak kullanılan bir kat vardır. İki katlı görünümde olan câminin son cemaat yerine merdivenlerle çıkılmaktadır. Câminin karşı köşesinde set üstündeki küçük mezarlıkta Bostancıbaşı Sinan Ağa'nınki ile beraber yedi mezartaşı bulunmaktadır. Câminin biraz yukarısında kitâbesiz bir çeşme vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 32

[898] ***Hüseyin Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[899] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir.

[900] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir.

[901] ***Muâmeleci Mustafa Efendi Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[902] Muâmeleci Şeyh Mustafa Efendi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 205

tasarruf olunur. Ve bu karyenin sıtması çoktur. Ve meyvesi dahi çok ise de sıtma havfiyla i'tibâr olunmaz. Bu karyenin ittisâlinde Paşabahçesi vardır.

2. Paşabahçesi Câmii [905]

Bânîsi Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'dir ki, 1177 (1763-64) senesi müceddeden binâ ve ihyâ buyurmuşlardır. Mahall-i mezkûrun bir tek [yalı][906] hamamı[907] ve bir çeşme[908]-i mâ-i lezîzi ve bir mekteb ve muhtasarca bir çarşısı vardır. Ve çarşı nihâyetinde bir havz-ı latîf ve yanında bir Çukurçeşme[909] [ve çemen-suffeler ve kebîr yalılar][910] vardır.

İncirli Karyesi'nin pazar kayığı ve subaşılığı ve sâhilhâneler ve hamam, bu câmi'-i kebîrin vakfındandır.

---

[903] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir.

[904] ***İncirköyü Hamamı***: Bu hamam günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları,* s. 194

[905] ***Paşabahçe Câmii***: III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından 1177/1763-64 yılında Mehmed Tâhir Ağa'ya yaptırılan kârgir duvarlı ve ahşap çatılı câminin yerine 1961 yılında yeni bir câmi yaptırılmıştır. Taş ve tuğladan yapılmış olan fevkânî câmi kare planlı ve kubbelidir. Altı sütun üzerine oturan revaklı son cemaat yerine câminin batı cephesindeki iki taraflı yüksek merdivenlerle ulaşılır. Harîm merkezî kubbe, yanlarındaki dört yarım kubbe ve köşelerdeki dört küçük kubbe ile örtülmüştür. Her cephesinde açılan altlı üstlü iki sıra pencere dizisiyle aydınlanmaktadır. Fevkânî hanımlar mahfeli harîmi üç yönden kuşatmaktadır. Kütahya çinileri ile kaplı mermer mihrâbı dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Câminin içi kalem işleri ile süslenmiştir. Minâresinin ütünde dikey zikzaklar vardır. Son cemaat yerinin alt tarafında kitâbesiz mermer bir çeşme vardır ki, muhtelif yerleri kırıktır. Câminin yakınında, III. Mustafa'nın yaptırdığı 1177/1763-64 tarihli Çukurçeşme ile bu çeşmenin üstündeki sette 1257/1841-42 tarihli Mustafa Paşa Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 52; Muzaffer Erdoğan, "Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi,* c. X, İstanbul 1954, s. 166; *DBİst.A,* c. VIII, s. 356; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri,* c. II, s. 360-361, 436-438

[906] *yalı*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 225[a]'dan ilâve edilmiştir.

[907] ***Paşabahçe Hamamı***: Paşabahçe Vapur iskelesi yakınında, çarşı içinde olan bu hamam 1928-30 yılları arasında yol genişletilirken yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları,* s. 255

[908] ***Mustafa III Çeşmesi***: Yenilenen Paşabahçe Câmii'nin giriş kapısının sağ tarafında kitâbesiz mermer bir çeşme vardır. Burada zikri geçen çeşme bu çeşme olabilir.

[909] ***Çukurçeşme***: Câminin yol aşırı karşı tarafında çukurda olan çeşme, III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından yaptırılmıştır. 1177/1763 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, inşâ kitâbesinin ilk satırı celî sülüs, ikinci satırı celî rik'adır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri,* c. II, s. 360-361

[910] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir.

İ. Çubuklu

1. Çubuklu Ocağı Mescidi [911] der-Kurb-i İncirköyü

[Çubuklu Bahçesi[912] seyrangâhtır. Ustası ve neferâtı vardır].[913] İşbu câmi' mesîregâh-ı mezkûrda vâki' neferât kışlasının câmiidir. Minberini bostancıbaşılardan Ağababası Halil Ağa vaz' ve yedi akçe yevmiye hitâbet vazîfesi ta'yîn eylemiştir.

Ve mahall-i mezkûrda vâki' havuz ve sütun ve çeşme-i âb-ı lezîz,[914] Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin vekîl-i mutlakı ve dâmâd-ı ekremi olan Maktûl İbrâhim Paşa'nın eser-i hayrıdır. Ve yanında **[156]** bir târih taşı vardır ki, üzerinde şâir-i meşhûr Vehbî es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin dediği târih mestûrdur. Ve bu mahalle Feyzâbâd nâm verilmiştir. Târîh-i mezkûr budur:

Hazret-i şehriyâr-ı heft-iklîm [915]
Kutb-i âlem hıdîv-i kisrâ-dâd

Ya'nî Sultân Ahmed-i Sâlis
Yâver olsun ona çihâr evtâd

Öyle bir pâdişâh-ı ârif kim
Bâyezîd eyler ondan istirşâd

Oldu da'vât-ı devlet ü câhı [916]
Kudsiyâna zamîme-i evrâd

Bir vezîre muvaffak etti anı
Kerem-i bî-dirîğ [917] *Rabb-i ibâd*

---

[911] ***Çubuklu Ocağı Mescidi***: Bu ocak mescidinin yapılış târihi tam olarak bilinmemektedir. Kârgir duvarlı, ahşap çatılı eski câmi zamanla harâb olduğundan yıktırılmış ve hayırseverler tarafından yaptırılmış olan yeni câmi 2000 yılında ibadete açılmıştır. Eski yapının kalıntıları yeni binânın altında kalmıştır. Yıkılan câminin tuğladan yapılmış minâresi yeni yapının harîm kısmında, ortada muhâfaza edilmektedir. Mart 2001'de yaptığımız ziyaret sırasında câmi görevlileri eski minârenin kaldırılacağını belirttiler. Fevkânî olan câmiye iki tarafındaki yüksek merdivenlerle çıkılır. İki katlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Cephelerinde açılmış olan iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Yamuk planlı olan harîmin duvarları son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Fevkânî hanımlar mahfeli sütunlar üzerinde yükselmektedir. Harîm ve mahfel tavanları kalem işleri ile süslenmiştir. Câminin yakınında olan 1133/1720-21 târihli Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi bakımsız bir vaziyettedir. Çeşmenin hemen arkasında da yine Dâmad İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan havuz ve 1134/1721-22 târihli bir târih taşı bulunmaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19; *DBİst.A*, c. VIII, s. 111-112; Erdem Yücel, "Çubuklu", *DBİst.A*, c. II, s. 535; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 304-306; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 143-145

[912] ***Çubuklu Mesiresi (Feyzâbâd)***: Geniş bilgi için bkz., Sedad Hakkı Eldem, *Türk Bahçeleri*, İstanbul 1976, s. 19, 365, 368, Erdem Yücel, "Çubuklu", *DBİst.A*, c. II, s. 535

[913] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 224[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[b]'den ilâve edilmiştir.

[914] ***Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi***: Çeşme günümüze ulaşmamıştır. Sadece havuz ve 1134/1721-22 târihli bir târih taşı vardır.

[915] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[916] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[b]'de *'Oldu devlet-i da'vât ü câhı'* şeklinde verilmiştir.

[Merhametkâr u] [918] *mekrümet-pîşe*
Cûd-endîşe Âsaf-isti'dâd

Sıhr-ı a'zam yegâne-i âlem
Menba'-ı ilm ü hilm ü rüşd ü sedâd

Sadr-ı hâtem-nihâd İbrâhîm
Bahr-i kef âsaf-ı kerem-mu'tâd

Çünkü ebr-i bahâr lutfundan
Hurrem oldu bu ravza-i îcâd

Oldu şâd-âb-ı [cûy-i ihsânı] [919]
Bâğ-ı âlemde bende vü âzâd [920]

Kıldı himmet Çubuklu'da ya'nî
Yaptı bir ayn-ı pâk ü [921] *sâf-nihâd*

Habbezâ cilvegâh-ı bî-hemtâ
Gıbta-fermâ-yı Hulluh u Nevşâd

Etti bir havz ile yine şimdi **[157]**
Revnakın ol mesîrenin müzdâd

Havz ammâ ki buhayra-i kulzüm [922]
Havz ammâ ki havz-ı cûy-nejâd

Bir gün ol kûhsâr-ı vâlâya
Geldi devletle ol hizebr-i cihâd

Seyre ikbâl edip saâdetle
Ser-i havza olunca pây-nihâd

Dedi ol sadr-ı Baykara-çâker
Feyz-i akdesten [923] *edip istis'âd*

Ba'd-ezîn bu mesîre-i hâssın [924]

---

[917] *bî-dirîğ*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'de *bî-dirî'* olarak verilmiştir.
[918] *merhametkârı ve: merhemetkâr u* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'den düzeltilmiştir.
[919] *cûd-i ihsânı: cûy-i ihsânı* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'den düzeltilmiştir.
[920] *Bende nü âzâd*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'de *bende-i âzâd* olarak verilmiştir.
[921] *pâk ü*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'de *pâk-i* olarak verilmiştir.
[922] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 116[b]'de *'Havz ammâ buhayra-i kulzüm'* şeklinde verilmiştir.
[923] *akdesten*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[b]'de *kudsten* olarak verilmiştir.
[924] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 224[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 117[a]'da *'Ba'd-ezîn bu mesîre-i hâssa'* şeklinde verilmiştir.

Nâmı olsun cihânda Feyz-âbâd [925]

[Baykara tâcın attı şevkinden] [926]
Sâl-i târîhin eyledim ta'dâd

Oldu hakkā ki bî-bedel târîh
Cây-ı dil-cû makām-ı Feyz-âbâd [927]
1134 (1721-22)

Ve bu çeşmenin ittisâlinde olan çemenzârda dahi diğer bir çeşme-i mâ-i lezîz[928] vardır ki, yine sadr-ı müşârünileyhin âsâr-ı hayriyyesindendir ki, bundan bir sene akdem (1720-21) yaptırmıştır. Ve târîhi yine mûmâileyh Vehbî Efendi'nindir:

Hıdîv-i Cem-haşem Sultân Ahmed Hân-ı Gāzî kim [929]
Nazîri [930] *gelmedi dehre mülûk-i kişver-ârâda*

Vezîr-i a'zam-ı sadrü's-sudûru umdetü'l-mülkü
Mükerrem sıhr-ı hâsı mahremi [931] *sûrette ma'nâda*

Keremkâr olmadıksa çok [kerîm-i kâmurân] [932] *gördük*
Adîlin görmedik zâhirde düşte mâl-i hulyâda

Harâb-âbâd-ı kevni himmetiyle eyledi ma'mûr
Nice âsâr yaptı her müferrih cây-ı zîbâda

Olup gûyâ vezîri kıt'a bir mecmûa bu mevki' [933] **[158]**
Nazîr oldu bu müfred şâh-beyt-i Hüsrev-âbâd'a

---

[925] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247*, vr. 224[b]'de *'Nâm olsun cihânda Feyzâbâd'* şeklinde verilmiştir.

[926] Bu mısrâ matbû metinde hatalı yazılmış olup, *Es'ad Efendi 2247*, vr. 224[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[a]'dan düzeltilmiştir.

[927] Ta'miyeli târihtir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1136* olup, *bî-bedel* ibâresine göre târih iki sayı fazladır. 1136 sayısından iki çıkarılarak *1134* elde edilir.

[928] ***Dâmad İbrâhîm Paşa Çeşmesi***: Çubuklu Câmii'nin yakınında bakımsız bir vaziyette duran çeşmenin kitâbeleri nemden dolayı renk değiştirmiş ve okunamaz bir hâle gelmiştir. Mermer çeşmenin kemeri üzerindeki 1133/1720-21 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi Seyyid Vehbî tarafından kaleme alınmıştır. Bu kitâbenin tam metni *Hadîka*'da verilmiştir. Çeşmenin sağ ve sol taraflarındaki sütunlarda da taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbeleri yer almaktadır. Bu kitâbelerin metinleri için bkz., Seyyid Vehbî, *Dîvân*, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2714, vr. 193 [a-b]; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 304-306; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 143-145

[929] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[930] *nazîri*: kelimesinin yazılışında *zı* harfinden sonra gelen *ye* harfi eksik yazılmıştır. Doğru yazılışı için bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 225[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[a]

[931] *mahremi*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 225[a]'da *mahrem-i* olarak verilmiştir.

[932] *kerîm ü kâmurân: kerîm-i kâmurân* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 225[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[a] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.

[933] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247*, vr. 225[a]'da *'Olup gûyâ vezîri kıt'a bu mecmûa bu mevki'* şeklinde verilmiştir.

Ziyâde bir güzel târîh tahrîr eyle ey Vehbî
Suyun buldu Çubuklu devr-i İbrâhîm Pâşâ'da
1133 (1720-21)

[Ve Çubuklu dedikleri hudûdun dâhilinde leb-i deryâda yol üzerinde orman içinde İbrâhim Paşa'nın bir kasrı vardır, lâkin şimdilerde eseri dahi kalmamıştır].[934]

İ. Kanlıca

1. Sinan Efendi Mescidi [935] der-Kurb-i Kanlıca

Bânîsi olan Sinan Efendi tarîk-i sûfiyyeden bir zât olup ilm-i tasavvuftan bir *Risâle*-i meşhûresi vardır. Ve İstanbul'da dahi bir mescid ile mekteb ve medresesi vardır. Mûmâileyh, mektebi hazîresinde medfûndur. ***'Allâh ede rahmetler'*** 974 (1566-67) târîh-i vefâtıdır.

Mahallesi vardır.

---

[934] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 117[a]'dan ilâve edilmiştir.

[935] ***Sinan Efendi Mescidi***: Sinan Efendi (ö. 974/1566-67) tarafından yaptırılan bu mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 59

2. Kanlıca Câmii[936]

Bânîsi İskender Paşa[937]'dır ki, devr-i cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm'de bostancıbaşı ve 963 senesi Rebîülâhirinin on birinci günü (23 Şubat 1556) Dükakin Mehmed Paşa azlinde Mısr-ı Kāhire'ye vâlî olmuş ve 967 senesi Receb-i şerîfi selhinde (26 Nisan 1560) ma'zûl olmakla yerine Hadım Ali Paşa nasbkılınmıştır. Ba'dehû Âsitâne-i Aliyye'ye geldikte Anadolu Eyâleti ihsân olunup sonra 978 (1570-71) senesi eyâleti askeriyle Kıbrıs Cezîresi'nde vâki' Magosa Kal'ası'nın fethine me'mûr olmuş ve kal'a-i mezbûrenin fethinden iki gün sonra mahall-i mezbûrda dayyıku'n-nefs marazından vefât etmiştir. Tevârîhte mestûrdur.

Ol asırda bir İskender Paşa dahi vardır ki, kabâil-i Çerâkese'den Kabartay nâm tâifeden olup 941 senesi Şâbânında (5 Şubat-5 Mart 1535) Hadım Süleyman Paşa yerine vâlî-i Mısır olan Dîvâne Hüsrev Paşa'nın abd-i memlûki iken kapıcıbaşısı olup ve ba'dehû ser-çavûşân ve daha sonra Halebü'ş-Şehbâ'ya defterdâr nasbolunup ba'de'l-azl Dersaâdet'e geldikte Anadolu defterdârı nasbolunmuş ve 955 (1548-49) senesi Elkas Mirzâ seferi esnâsında Van Eyâleti tevcîh olunup ba'dehû Erzurum beylerbeyisi ve Diyarbakır vâlîsi nasbkılınmıştır. On **[159]** sene ale't-tevâlî belde-i mezkûrede vâlî olduktan sonra 970 (1562-63) târihlerinde Hızır Paşa yerine Bağdat vâlîsi ve ol esnâda Basra tarafında aşâir-i Urbân'dan Ulyânzâde Hurûcu vukū' bulmakla Der-aliyye ve sâir ol havâlîden sevkolunan asâkire mûmâileyh sipahsâlâr ta'yîn kılınmıştır. Aşâir-i merkūmeyi taht-ı itâate idhâlinden sonra azlolunup yerine

---

[936] ***Kanlıca Câmii (İskender Paşa Câmii) ve Külliyesi***: Bostancıbaşı İskender Paşa (ö. 978/1570-71) tarafından 967/1559 yılında yaptırılan câmi, Mimar Sinan'ın çatılı câmilerindendir. Câmi, türbe ve günümüze ulaşmayan mekteb, medrese ve hamamdan müteşekkil bir külliye tarzında yapılmıştır. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan bu külliyeye XIX. yy.'da bazı binâlar ilâve edilmiştir. M. Sâdık Rıfat Paşa (ö. 1857) bir muvakkithâne yaptırmış, ayrıca câminin doğu tarafına fevkānî bir mekteb inşâ edilmiştir. Külliye 1916 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve harâb hale gelen hamam, fevkānî mekteb, imâret ve hazîre 1925 yılında yol genişletmesi sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Mimar Sinan tarafından yapılan hamam *Kanlıca Hamamı*, *İskender Paşa Hamamı* ve *Yasemin Hâtun Hamamı* isimleriyle bilinmekteydi. Yenişehirli Abdullah Efendi ve eşi Afîfe Hanım'ın mezarlarının da bulunduğu hazîredeki mezartaşları Kanlıca Mezarlığı'na nakledilmiştir. Yatay dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, meyilli olan çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, ahşap duvarlarla kapatılmış bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfelidir. Mahfele son cemaat yerinin sol tarafındaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Harîm kapısının üstünde 967/1559 târihli, üç satırlık, celî sülüs Arapça inşâ kitâbesi yer almaktadır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minberi ahşaptır. Duvar silmelerinde ve pencere çevrelerinde klasik tarzda kalem işleri görülmektedir. Ahşap olan tavanında çubuklarla dikdörtgenler oluşturulmuştur. Kesme küfeki taşından yapılmış olan tek şerefeli minâresinin gövdesi çokgen kesitlidir. Çerkes İskender Paşa (ö. 979/1571) ve oğlu Ahmed Paşa'nın medfûn oldukları İskender Paşa Türbesi câminin kuzeyindedir. Dikdörtgen planlı olan türbenin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Türbenin yan tarafındaki sekizgen planlı muvakkithânenin kapısı üstünde *'Eser-i Rıf'at Pâşâ 1266'* şeklinde tek satırlık, celî ta'lik, inşâ kitâbesi yer almaktadır. Sıbyan mektebi bugün karakol binâsı olarak kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35, 42; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 7, 26, 29, 34; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 35; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 322, 337; M. Baha Tanman, "İskender Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 207-209; Haluk Kargı, İskender Paşa Külliyesi, *DİA*, c. XXII, s. 571-572; A. Cabir Vada, *Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi*, İstanbul, ts., s. 67-82; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 204-205

[937] Kanlıca İskender Paşa Külliyesi'nin bânîsi olan Bostancıbaşı İskender Paşa (ö. 978/1570-71) Magosa fâtihidir ve fetihten iki gün sonra vefât etmiştir. Külliyedeki türbede medfûn olan ise, Çerkes ve Gazi İskender Paşa (ö. 979/1571) olarak bilinen kişidir.

vüzerâdan Murad Paşa vâlî-i Bağdat naskılındı. Bu Murad Paşa, Bağdat Meydanı'nda bir câmi'-i şerîf binâ eylemiştir. Câmi'-i mezkûrun binâsına Fuzûlîzâde Fazlî'nin söylediği târih teberrüken bu mahalle kaydolundu:

Sultân-ı civan-baht-ı Selîm ol şeh-i âdil [938]
Kim dergehinin bendesidir çarh-ı muallâ

Ol server-i İslâm hudâvend-i memâlik
Dârâ-yı ibâdetgeh-i dîn melce-i dünyâ

Bağdâd'a bir ehl-i keremi eyledi vâlî
Kim kıldı onun himmeti bu mescidi inşâ

Pâşâ-yı felek-kadr-i Murâd ol ki ezelden
Lutfetmiş ona izz ü alâ Hazret-i Mevlâ

Fazlî dedi bu mescid için sıdk ile târîh
Gel mescide ey pâk-i Murâd eyle temennâ
978 (1570-71)

Bundan sonra vâlî-i Mısr-ı Kāhire olan Sinan Paşa, memâlik-i Yemen'e müstevlî olan İmâmzâde Mazhar yedinden bilâd-ı mezkûreyi feth ve istihlâsa me'mûr oldukta, mûmâileyh İskender Paşa 976 Cemâziyelâhiresinin yirmi üçüncü günü (13 Aralık 1568) vâlî-i Mısır olup ba'dehû müşârünileyh Sinan Paşa memâlik-i Yemen'i feth ü teshîr eyledikten 979 senesi Muharremi selhinde (24 Haziran 1571) def'a-i sâniye olarak tekrar vâlî-i Mısır olmakla, İskender Paşa ma'zûlen İstanbul'a gelerek sene-i mezbûrede İstanbul'da vefât eylemiştir. Âkil ve kâmil, muhabbet-i ulemâya mâil, şecî' ve bahâdır bir zât olup şöhreti Çerkes İskender Paşa denmekle ma'rûf imiş –rahmetullâhi teâlâ aleyh–.

[160] Câmi'-i mezkûrun târîh-i binâsı budur:

Kāle Rıdvânü'l-Alî târîhahû [939]
Kulnâ bismillâhirrahmânirrahîm
[967] [940] ***(1559-60)***

Câmiin avlusunda üç tarafı pencereli bir türbe-i mahsûsada[941] medfûn olan, zikrolunan İskender Paşaların biridir. Fakat Çerkes İskender Paşa İstanbul'da vefât

---

[938] Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün
[939] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[940] *989: 967* olarak Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 300 ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir. Çünkü mısrânın ebced hesabına göre değeri *967*'dir.
[941] ***İskender Paşa Türbesi***: Çerkes İskender Paşa (ö. 979/1571) ve oğlu Ahmed Paşa'nın medfûn oldukları İskender Paşa Türbesi câminin kuzeyindedir. Dikdörtgen planlı olan türbenin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Geniş bilgi için bkz., M. Baha Tanman, "İskender Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 207-209; Haluk Kargı, İskender Paşa Külliyesi, *DİA*, c. XXII, s. 571-572

etmiş olduğundan, mûmâileyhin olması akla daha ziyâde karîbdir.[942] Seng-i mezârında ***'Gāzî İskender Paşa'*** diye yazılmıştır. Ve yanında oğlu Ahmed Paşa dahi medfûndur. Târîh-i rakamîleri yoktur. Ve câmi' ittisâlinde medresesi[943] ve mektebi[944] dahi vardır.

Ve meşhûr Muhaşşî Lârî[945] dahi bu câmiin sahasında medfûn olmak üzere rivâyet olunur ise de, sahîh olan mûmâileyh Diyarbakır'da müftü iken vefât edip yine belde-i mezbûrede vâki' İskender Paşa Câmii dâiresinde medfûndur fî [***'Dâhil-i merkad'*** 979 (1571-72)].[946] [Ve *Mevâkıf* ve *Şemâil* hâşiyeleri ve sâir âsârı ve *Târîh-i Kebîr'*i ma'rûftur. Ahvâli *Zeyl-i Atâyî*'de tafsîl olunmuştur].[947] Bu karyenin pazar kayığı bu câmiin müsakkafâtındandır.

Ve câmiin sağ tarafında Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi medfûndur. Mevlânâ-yı müşârünileyh Yenişehir'den İstanbul'a gelip Sâhib-i fetvâ Şeyhülislâm Ali Efendi merhûmun dâiresine dâhil ve onların himmetiyle tarîk-i tedrîse vâsıl olduktan sonra ba'zı hidemâtta istihdâm olunup, devr-i medâris-i mu'tâdeden sonra 1117 Şevvali'l-mükerreminde (16 Ocak-13 Şubat 1706) Halebü'ş-şehbâ'ya ve 1123 Zilkādesinde (11 Aralık 1711-9 Ocak 1712) Bursa'ya kadı olup ve 1126 (1714-15) senesi evâhirine karîb zuhûr eden Mora seferi esnâsında ordu kadısı ta'yîn olunmuş ve 1128 Rebîülâhirinin dördünde (28 Mart 1716) Anadolu ve ba'dehû Rumeli pâyesiyle dilşâd olduktan sonra 1130 Cemâziyelevvelîsinin altıncı günü (7 Nisan 1718) Şeyhülislâm Ebû İshak İsmâil Efendi'nin azlinde müftîü'l-enâm nasbkılınmıştır. ***'Makāmın buldu Abdullah Efendi'ye gelip fetvâ'*** mısrâı târih denilmiştir. Ba'dehû 1143 senesi Rebîülevvelinde (14 Eylül-13 Ekim 1730) vâki' cülûs-i Sultan Mahmûd Hânî'de azl ve Gelibolu'ya iclâ olunup, makāmıyla Mîrzâzâde Şeyh Mehmed Efendi tekrîm olundu. Mevlânâ-yı müşârünileyhin on üç sene **[161]** iki ay miktarı meşîhati vardır. *Behcetü'l-fetâvâ* nâm kitâb-ı mu'teber müşârünileyhin te'lîfâtındandır. 1141 (1728-29) senesinde tefâsîr ve ehâdîs ve kütüb-i fıkhıyyeden başka kütüb-i İslâmiyye'nin tab' u temsîline ruhsat vermiştir. Müşârünileyh, Gelibolu menfâsından hacc-ı şerîfe gidip ba'de edâi'n-nüsk yine mahall-i menfâsına geldikten sonra 1155 (1742-43) târîhinde Kanlıca'da vâki' sâhilhânesinde ikāmete me'zûn olarak Der-aliyye'ye gelip sâhilhâne-i mezkûrda mukîm iken 1156 (1743-44) senesi vefât etmekle, câmi'-i mezkûr hazîresine defnolundu.

---

[942] Kanlıca'daki İskender Paşa Külliyesi içindeki türbede medfûn olan Çerkes İskender Paşa'dır (ö. 979/1571). Diyarbakır'da Mimar Sinan'a yaptırdığı İskender Paşa Câmii'ndeki türbe büyük bir ihtimalle paşa için yapılmış olup, fakat bu türbede mezarı bulunmamaktadır. Geniş bilgi için bkz., Abdülkadir Özcan, "İskender Paşa", *DİA*, c. XXII, s. 565-566; Haluk Kargı, "İskender Paşa Külliyesi", *DİA*, c. XXII, s. 571-572

[943] ***İskender Paşa Medresesi***: Bu medrese günümüze ulaşmamıştır.

[944] ***İskender Paşa Mektebi***: Bu yapı günümüze ulaşmamıştır.

[945] ***Muhaşşî Lârî***: XVI. yy. alimlerinden *Muslihuddin Mehmed Lârî*'dir ki, Diyarbakır'da Çerkes İskender Paşa (ö. 979/1571) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olan İskender Paşa Câmii'nin hazîresinde medfûndur. bkz., Enis Karakaya, "İskender Paşa Câmii ve Türbesi", *DİA*, c. XXII, s. 569

[946] *Dâhil-i merkad 979*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 223[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[b]'den ilâve edilmiştir.

[947] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 223[b]-224[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[b]'den ilâve edilmiştir.

Üsküdar Kazâsı'ndan ma'zûlen vefât eden Bursalı Mehmed Emin Efendi dahi bu câmi'-i şerîf hazîresinde medfûndur ki, [*'Arzı'd-duâ'*] [948] 1176 (1762-63) târîhinde vefât etmiştir. Ba'zı âsârı ve müretteb *Dîvân-ı Eş'âr*'ı dahi vardır. Eş'ârından nümûne:

Her tıfl-ı nev-âmûza gönül bağlama zinhâr [949]
Aşk oğlan oyuncağı değildir sakın [950] *ey yâr*

Efendi-i mûmâileyh mazınneden bir zât-ı sütûde-sıfat olup kabr-i şerîfleri dahi müstecâbü'd-da'vedir diye meşhûrdur.

Ve bu karyenin subaşılığı bostancıbaşı dâiresinde vâki' büyük odanın vakfıdır. [Ve bu Kanlıca denmekle ma'rûf karyenin hudûdu –ki Körfez'den Çubuklu'ya kadardır– dâhilinde bir câmi' ve bir mescid vardır. Ve mahalleleri vardır. Yoğurdu meşhurdur].[951]

J. Anadoluhisârı

1. Dolay Mescidi [952] der-Kurb-i Bahâ Körfezi

Bânîsi Muhaşşî Sinan Efendi'dir ki, nefs-i Anadoluhisârı'nda vâki' câmi'-i şerîfi sırasında tafsîl-i hâli beyân olunur. Mescid-i mezbûr hâlâ haraptır. [Bu hisarda olan iki câmi' ve bir mescidin mahalleleri vardır. Lâkin][953] bu mescidin mahallâtı sâhilhânelerdir.

Bu körfezde Mirâbâd isminde bir nüzhetgâh vardır ki, devr-i Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'de bir mahall-i mu'teber olmakla biniş olur imiş. Ve pâdişâh-ı müşârünileyhten sonra dahi zîver-efzâyı saltanat-ı uzmâ olan pâdişâhân-ı zîşânın câ-be-câ teşrîfleri vukū' bulmuştur.

Ve mahall-i mezbûrun verâsı olan dağın zirvesi dahi Kavacık nâm mahal bir mesîregâhtır.

---

[948] *Arz-ı duâ: Arzu'd-duâ* olarak Râif, *Mir'ât*, s. 297'den düzeltilmiştir. Çünkü *Arz-ı duâ* lafzının ebced hesabına göre değeri *1145*'tir.

[949] Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

[950] *Sakın*: kelimesi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 224[a]'da eksiktir.

[951] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 224[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[b]'den ilâve edilmiştir.

[952] ***Dolay Mescidi***: Bu mescidin ismi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 223[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[a]'da *Dolayı Mescidi* olarak verilmiştir. Muhaşşî Sinan Efendi (ö. 986/1578) tarafından yaptırılan mescid günümüze ulaşmamıştır.

[953] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 223[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[a]'dan ilâve edilmiştir.

Ve bu mahalle karîb, Kanlıcalı Şeyh Atâ Efendi'nin tekkesi[954] vardır. Mûmâileyh 1204 (1789-90) senesi vefât eyledikte **[162]** tekkesine defnolunmuştur.

2. Anadoluhisârı Câmii [955]

Câmi'-i mezbûr kal'anın önünde deryâya nâzır olarak, fevkânî binâ olunmuştur. Bânîsi Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî'dir. Mahfel-i hümâyûnu dahi vardır. Huddâmı vazîfesi, Ayasofya-i Kebîr vakfından verilir.

Ve kal'anın toplar tarafında, meydanda bir namazgâh[956] dahi vardır. [Taş mihrâbı ve minberi dahi vardır. Ve etrâfında bir parmaklık vardır].[957]

Ve câmi'-i mezbûrun mukābilinde köşede vâki' mekteb[958]i Yasemin isminde sâhibetü'l-hayrât bir hâtun binâ eylemiştir. Kabri dahi ondadır.

Ve çarşı içinde vâki' çifte hamam[959] ve Kanlıca'da vâki' tek hamam[960] dahi bu mektebin müsakkafâtındandır.

---

[954] ***Atâullah Efendi Tekkesi (Kanlıca Tekkesi)***: Kanlıcalı Şeyh Atâ Efendi (ö. 1204/1789-90) tarafından Kanlıca'da, Mihrâbâd Cadesi üzerinde XVIII. yy.'ın ikinci yarısında tesis edilmiştir. 1925 yılından sonra terkedilen ve harâb bir durumda olan tekke, 1976 yılında çevre sakinleri tarafından tâmir edilmiş, tevhidhâneye bir de minâre ilâve edilmiştir. Türbe, harem ve selamlık bölümleri halen harâb bir durumdadır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 114; M. Baha Tanman, "Atâullah Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. I, s. 397-398

[955] ***Anadoluhisârı Câmii***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından Hisar İskelesi karşısında yaptırılmış olan câmi, meydan açılırken yıktırılmış ve II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) tarafından 1301/1883-84 yılında şimdiki yerine yaptırılmıştır. Kare planlı minâre kaidesinde bu yenilenmeye âit 1301/1883-84 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bir avlu içinde yer alan kare planlı, fevkânî câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Pencerelerle kapatılmış, dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı bir son cemaat yeri vardır. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Minberi ahşaptır. Harîmin iki tarafında zeminden yüksek, korkuluklarla çevrilmiş, iki mahfel vardır. Mahfellerin sağ tarafındaki merdivenlerden iki ahşap direk üzerine oturan fevkânî mahfele çıkılır. Harîmin ve son cemaat yerinin tavanları, ahşap çubuklarla karelere bölünmüştür. Câminin içi kalem işleri ile süslenmiştir. Harîmin ve son cemaat yerinin üstü saçaklıdır. Minâresi kesme taştan yapılmıştır (Resim 67). Bahçesinde abdest alma yerleri ile 1987 yılında yaptırılmış olan altıgen planlı bir şadırvan yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 5; Tarkan Okçuoğlu, "Anadoluhisarı Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 258-259

[956] ***Anadoluhisârı Namazgâhı***: Anadoluhisârı'nın güneybatı tarafında Toplarönü Sokak'ta olan namazgâh, düzgün kesme taştan yapılmış mihrâb ve minberden müteşekkil olup, çevre duvarı vardır (Resim 68). Bakımsız bir durumda olan namazgâh 1986 yılında Beykoz Belediyesi tarafından temizlenmiş ve restore edilmiştir. bkz., Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, c. XX (Ankara 1988), s. 240; Semavi Eyice, "Anadoluhisârı Namazgâhı", *DBİst.A*, c. I, s. 259-260

[957] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 222[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[a]'dan ilâve edilmiştir.

[958] ***Yasemin Hâtun Mektebi***: Yasemin Hâtun'un yaptırdığı mekteb ve kabri bugün mevcut değildir.

[959] ***Anadoluhisârı Hamamı (Yasemin Hâtun Hamamı)***: Deniz kenarında yapılmış olan bu hamam günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı* (1973), s. 488; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 379; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 30

[960] ***Kanlıca Hamamı (Yasemin Hâtun Hamamı)***: Kanlıca Câmii (İskender Paşa Câmii) karşısında bulunan bu hamam, 1916 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve harâb bir durumda iken 1925 yılında yol

Ve hisârın pazar kayığı bir hâtunun vakfıdır. Ahâli-i karyenin nezâretleriyle bir kimesne mütevellî nasbolunup, şart-ı vâkıfe üzere ba'zı gurebâ cenâzesi masrafına ve ba'zı yetîmeler cihâzı tesviyesine sarfolunur. Ve karye-i mezbûrede vâki' hânelerin ba'zısı bu câmi'-i şerîf mahallesindedir.

3. Sinan Efendi Mescidi [961] der-Hisâr-ı Anadolu

Bânîsi Muhaşşî Sinâneddin Yûsuf b. Hüsâmeddin Efendi'dir ki, belde-i Amasya'dan Âsitâne-i Aliyye'ye vusûl ve tarîk-i tedrîse duhûl ve ba'zı menâsıba mevsûl olduktan sonra, 954 (1547-48) senesi İstanbul Kazâsı'na nâil olup 958 (1551) târîhinde Anadolu kazaskeri olmuştur. Ba'dehû tekāüd-i ihtiyâr edip hânesinde ibâdât ve tâata meşgûl iken 986 Saferü'l-hayrında (9 Nisan-7 Mayıs 1578) vefât etmekle İstanbul'da Yeni Odalar[962] kurbünde vâki' Yayla Câmii denmekle meşhûr kendi eser-i hayrı olan câmi'-i şerîfi hazîresinde defîn-i hâk olmuştur. Ve kayınatası Sarı Muslihuddin Efendi merhûmun dahi merkadi, karîbinde vâki'dir.

Mûmâileyh Sinâneddin Efendi doksan üç yaşında vefât etmiştir. *Kadı Beyzâvî Tefsîr-i Şerîfi*'ne hâşiyesi vardır. Zikrolunan mescid-i şerîfin ittisâlinde dahi fevkânî bir mektebi[963] vardır.

Ve bu mescidin minberini es-Seyyid Mahmûd[964] Dede **[163]** Efendi vaz' eylemiştir ki, efendi-i mezbûr 1115 Vak'ası'nda Edirne'de hal'olunan cennet-mekân Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin üstâzları ve şeyhülislâmları olan es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin dâmadlarıdır. Vak'a-i mezbûrede İstanbul'da kadı bulunmakla Bursa'ya nefyolunup, yerine Beyler Hocası Ahmed Efendi nasbolunmuştur. Altı mâh mürûrunda bu dahi Kıbrıs'a nefyolundu.

---

genişletmesi sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 204-205

[961] ***Sinan Efendi Mescidi ve Sıbyan Mektebi***: Muhaşşî Sinaneddin Yûsuf Efendi (ö. 986/1578) tarafından XVI. yy.'da yaptırılmış olan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Yatay dikdörtgen planlı bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Meyilli bir arazide binâ edildiği için altında yarım bodrum katı bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Ahşap tavanı çubukludur. Yapı yuvarlak kemerli, uzun pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîmin iki tarafında zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel vardır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Minâre kaidesine bitişik kesme taştan yapılmış kitâbesiz bir çeşme vardır. Muhaşşî Sinan Efendi tarafından yaptırılan mekteb günümüze ulaşmamıştır. Câminin sağ tarafında 1286/1869-70 yılında II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) kızı Âdile Sultan ve eşi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından yaptırılan iki katlı fevkânî bir sıbyan mektebi vardır. Mektebin kapısı üzerinde 1286/1869-70 târihli, altı satırlık, celî sülüs, Türkeç inşâ kitâbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 59

[962] ***Yeni Odalar***: Aksaray'da Halıcılar Köşkü ile Etmeydanı arasında yer alan yeniçeri kışlaları. 1826'da Vak'a-i Hayriye ile yıkılmış, II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) emriyle kışla arsasında Ahmediye adında bir semt oluşturulmuştur. bkz., Necdet Sakaoğlu, "Yeni Odalar", *DBİst.A*, c. VII, s. 467-468

[963] ***Sinan Efendi Sıbyan Mektebi***: Muhaşşî Sinan Efendi tarafından yaptırılan mekteb günümüze ulaşmamıştır.

[964] *Mahmûd*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 223[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[a]'da *Mehmed* olarak verilmiştir.

Sâbıku'z-zikr Mahmûd Dede Efendi Bursa'da kemâl-i zarûretle otuz sene mukîm olduktan sonra 1144 senesi Ramazân-ı şerîfinin yirminci günü (17 Mart 1732) Bolovîzâde Kebîri es-Seyyid Mehmed Emin Efendi nekābetten azlolundukta nakîbü'l-eşrâf ta'yîn olunup, ba'dehû Anadolu ve Rumeli pâyeleri peyderpey ihsân olunarak 1147 Cemâziyelâhiresinin dördüncü günü (1 Kasım 1734) Dürrî Mehmed Efendizâde İshak Efendi yerine şeyhülislâm oldukta, mansıb-ı nekābet Rumeli ma'zûllerinden Ak Mahmûdzâde Zeynelâbidin Efendi'ye erzânî kılındı. Müşârünileyh 1156 senesi Cemâziyelâhiresinin yirmi yedinci günü (18 Ağustos 1743) vefât etmiştir.[965]

Bundan sonra Kandilli Câmii ile karye-i mezkûre ve kurbünde olan nüzhetgâhlar beyânına şürû' olundu.

V. ÜSKÜDAR İLÇESİ

A. Küçüksu ve Göksu

Küçüksu Denmekle Ma'rûf Mesîregâh Beyânındadır

Nüzhetgâh-ı mezbûrda kadîmden bir iki tane kasır olup Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri ise mesîregâh-ı mezkûra rağbet ettiklerinden sadr-ı a'zam-ı vakt bulunan Divitdâr Mehmed Paşa mahall-i mezbûrun tecdîdine himmet edip şehremîni ma'zûllerinden muhâsebe-i evvel olan Âmedci birâderi Yûsuf Efendi'yi emîn-i binâ nasb ü ta'yîn ederek sekiz yüz kırk zirâ' arsa üzerine bir kasr-ı âlî[966] bünyâd olunmuş, cânib-i cenûbîsinde vâki' dağdan müstakil su cereyân ettirilip havuz ve fıskiye ve selsebîl inşâsıyla kemâl-i mertebe zînet verilmiştir. Şuarâdan Râsih Mehmed Efendi'nin binâsına söylediği târihtir:

---

[965] *Seyyid Mahmûd Dede Efendi*'nin vefat târihi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 116[a]'da *1145* olarak verilmiştir.

[966] ***Küçüksu Kasrı ve Meydan Çeşmesi***: I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından 1165/1751-52 yılında Küçüksu ismi verilen mesiregâhta yaptırılan bu kasra *Göksu Kasrı, Küçük Göksu Kasrı* da denilmektedir. III. Mustafa (hd. 1757-1774), III. Selim (hd. 1789-1807) ve II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanlarında tâmir görmüş olan saray, son olarak 1273/1856 târihinde Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından yenilenmiş ve bugünkü şeklini almıştır. III. Selim, sarayı 1207/1792-93'de tâmir ettirdikten sonra yanında annesi Mihrişâh Vâlide Sultan için 1221/1806-07 târihli Küçüksu Meydan Çeşmesi'ni yaptırmıştır (Resim 69). Çeşme aynı zamanda namazgâhtır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 64-67, 222-228; Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 41-42; Tülay Artan, "Küçüksu Kasrı", *DBİst.A*, c. V, s. 162; Sedad Hakkı Eldem, *Türk Bahçeleri*, İstanbul 1976, s. 6-8; Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, c. XX (Ankara 1988), s. 240; Doğan Kuban, "Küçüksu Çeşmesi", *DBİst.A*, c. V, s. 161; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 402

Şehinşâh-ı muazzam pâdişâh-ı emced ü ekrem [967]
Der-i cûdunda âlem mazhar-ı lutf u atâ oldu

Esâs-ı ma'delet Sultân Mahmûd Hân-ı meh-tal'at **[164]**
Hilâfet-saltanat zâtı ile revnak-fezâ oldu

Bütün dünyâyı ma'mûr eyledi mi'mâr-ı ikbâli
Nice hayr-ı husânı her tarafta rû-nümâ oldu

Safâ-yı tab'-ı pâk-i şehriyâr-ı muktezâsıyle
Müferrih çok mahal yümn-i eserle pür-safâ oldu

Ez-ân cümle Küçüksu'ya büyük rağbet olup zâhir
Bu def'a ol dahi melhûz-i ayn-i i'tinâ oldu

Ferahta misli yok âb ü havâda bî-nazîr el-hak
Ne denlu iltifât olsa sezâ-ender-sezâ oldu

Ukûs-i sebzezârı bahri berre eylemiş hem-hâl
Urur mevc-i letâfet yemyeşil deryâ fezâ oldu

Eder ârâm gül-bûy-i çemen her bir nişîmende
Küşâyişkâr-ı revzenler güzergâh-ı sabâ oldu

Husûsen böyle bünyân-ı muallâ kasr-ı bî-hemtâ
Adîlin görmemiş dünyâ aceb sâhil-serâ oldu

Boğaz içre nice nüzhetgeh-i şâhâne vâr ammâ
Bu nev-tarh-ı mücessem cümleden rûh-âşinâ oldu

Zihî tertîb-i zîbâ muntazam ârâmgeh-i ra'nâ
Ki nakş-ı dil-keşi bir gülşen-i behcet-fezâ oldu

Nigârişte zer-ender-zer müzehheb levhalar yekser
Rüsûmu cilve eyler işve-ârâ dil-rübâ oldu

Kalır mı jeng-i gam âyîne-i dilde temâşâ et
Çü râh-ı pür-safâ bu cây-ı hurrem gam-zedâ oldu

Girelden dest-i nakkâş-ı hayâle hâme-i fikret
Bu resm-i tâze ancak bir düşüp ibret-nümâ oldu

Hümâyûn ede Mevlâ yümn ile şâh-ı cihânbâna
Mahallinde yapıldı bu eser hakkā becâ oldu

Bu beytin müstakillen mısraayn-ı dil-pesendinden **[165]**
İki târîh-i garrâ Râsihâ feyz-i Hudâ oldu

---

[967] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Çün ihyâsı olup Sultân Mahmûd Hân-ı Cem-câhın 1165 (1751-52)
Küçüksu bir büyük nüzhetgeh-i kân-ı safâ oldu 1165 (1751-52)

Kasr-ı hümâyûn-i mezkûr gâh ü bî-gâh ta'mîr olunduğundan başka, cennet-mekân Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin ve pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân Efendimiz Hazretleri'nin emr-i hümâyûnlarıyla tecdîd olunmuştur.

1. Bostancılar Câmii [968]

Nüzhetgâh-ı mezbûrda dahi müstakil bostancı ocağı olup, ocağa mahsûs bir mescid-i şerîf dahi vardır.

2. Göksu Değirmeni Mescidi [969]

Ve bu nüzhetgâh-ı dil-ârâya karîb Göksu nâm mesîregâhta, bir küçük mescid[970] ve bir köprü ve müteaddid çeşmeler[971] vardır.

---

[968] ***Bostancılar Câmii***: Bu başlık Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 226'dan alınmıştır. III. Selim'in (hd. 1789-1807) annesi Mihrişâh Vâlide Sultan tarafından Küçüksu Kasrı'nın yol aşırı karşısında yaptırılmış olan bir mescittir. Bostancılar Ocağı'na âit olan bu mescidin duvarları kârgir, çatısı ahşap idi. Cumhuriyet döneminde câminin önce minâresi, sonra da 1956 yılında kendisi yıktırılmıştır. Bu câmi yıktırıldıktan sonra, 1975 yılında Küçüksu'ya Kandilli Mezarlığı yakınında kare planlı ve tek kubbeli yeni bir câmi yaptırılmıştır. Şimdi bu câmi Küçüksu Câmii ismiyle bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 43, 79n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 207; *DBİst.A*, c. VIII, s. 271

[969] Bu başlık *Es'ad Efendi 2247*, vr. 222[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.

[970] ***Göksu Değirmeni Mescidi***: Yapılış târihi kesin olarak bilinmeyen câmi, Peksimetçibaşı Sâlih Ağa (ö. 1180/1766-67) tarafından yenilenmiştir. Zamanla harâb olan câmi, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından 1251/1834-35 yılında yeniden yaptırılmıştır. II. Mahmûd'un yaptırdığı bu câminin duvarları kârgir, çatısı ahşap idi. Harâb bir hale gelen bu câmi 1963 yılında halkın yardımları ile betonarme olarak yenilenmiştir. Bugünkü câmi kare planlı ve tek kubbelidir. Camekanlarla kapatılmış bir son cemaat yeri vardır. Câminin doğu cephesinin dış tarafında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) dönemindeki tâmire âit 1251/1834-35 târihli, taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Câminin karşısındaki taş mektebin altında 1201/1786-87 târihli Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi bulunmaktadır. Câminin batı cephesindeki sokağın biraz yukarısında set üstünde Fâtih ile gelenlerden Sâlih Dede'nin parmaklıklarla çevrili kabri vardır. Kabrin yan tarafında Kapı Kethüdâsı Mustafa Ağa Çeşmesi'nin kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 20; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 207; Çelik Gülersoy, *Göksu'ya Ağıt*, İstanbul 1987, s. 13-16; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 382-384; Râif, *Mir'ât*, s. 288-289; A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 327

[971][971] ***Benlizâde Ahmed Râşid Efendi ve Kethüdâ Mustafa Ağa Çeşmeleri***: Göksu Câmii'nin karşısındaki taş mektebin altında Benlizâde Ahmed Râşid Efendi'nin 1201/1786-87 târihli çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Câminin batı cephesindeki sokağın biraz yukarısında da Kethüdâ Mustafa Ağa Çeşmesi'nin kitâbesi vardır. 1200/1785-86 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesinden Kapı Kethüdâsı Mustafa Ağa'nın hayrı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *Mir'ât*'ta Fâtih ile gelenlerden Sâlih Dede tarafından değirmenin yakınında yaptırılan bir çeşmeden bahsedilmekte ve kitâbesi verilmektedir. Ancak bugün çeşmeden hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 382-384; Râif, *Mir'ât*, s. 288-289; Çelik Gülersoy, *Göksu'ya Ağıt*, İstanbul 1987, s. 13-16; A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 327

Bâlâ-yı kûhta pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin bu mahalden urdukları nişan taşı vardır. Bu mahalle dahi bir çemen-suffe ve çeşme[972]-i mâ-i lezîz inşâ olunmuştur. Ve Sultan Selim Hân-ı Sâlis-i merhûmun dahi nişan taşı vardır. Ve iskele kurbündeki küçük köşkü bir sâhib-i hayr binâ etmiştir.

[Mescid-i mezbûr Bostancılar Ocağı mescididir. Ocağ-ı mezkûr, Küçük Göksu Saray'a havâle olunup neferâtı ol mahalle naklolunmuştur. Fakat ustası kalmıştır. Ve onun kurbünde çömlekçiler kârhâneleri vardır].[973] Köprü başında olan Değirmen Mescidi denmekle ma'rûf mescid mürûr-i ezmânla harâba müşrif olmakla Bebek'te vâki' peksimet fırınında peksimetcibaşı olan Sâlih Ağa müceddeden binâ ve ihyâ eylemiştir. Ve değirmen dahi peksimethâneye merbûttur. Minberini Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin mektupçusu Abdürrahim Efendi Bursa'dan ma'zûl iken vaz' eylemiştir. Mezkûr Sâlih Ağa 1180 (1766-67) târîhinde vefât etmiştir.

B. Kandilli

1. Kandilli Câmii [974]

Câmi'-i mezbûr fevkânîdir. Bânîsi Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'dir. Mahalli mezbûrun Kandilli Bahçe nâmıyla şöhretine sebep budur ki;[975] Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri Revan fethine azîmet edecekleri esnâda mahall-i mezkûrda bir sarây-ı âlî[976] binâ olunmasını emir buyurmuşlar. Gazâ-yı mezbûrdan 1042 (1632-33) senesi

---

[972] ***Mahmûd II Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

[973] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247,* vr. 222[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[b]-116[a]'dan ilâve edilmiştir.

[974] ***Kandilli Câmii***: I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından 1165/1751-52 yılında yaptırılmış olan câmi yanmış ve 1961 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Kareye yakın dikey dikdörtgen planlı olan şimdiki binânın duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı, küçük bir son cemaat yeri vardır. Fevkânî olan yapının altında bir kat vardır ve son cemaat yerine iki taraflı yüksek merdivenlerle ulaşılır. Mihrâbı Okmeydanı'ndaki Mimar Sinan'ın eseri olan Sinan Paşa Câmii'nden getirilen klasik dönem çinileriyle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sağ ve sol taraflarında zeminden yüksek, önleri ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel vardır. Fevkânî hanımlar mahfeline son cemaat yerinin sağ tarafındaki ahşap merdivenlerden çıkılır. Harîmin duvarları klasik tarzda kalem işleri ile süslenmiştir. Ahşap tavanında yıldız motifleri vardır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Câminin yakınında I. Mahmûd'un yaptırdığı 1165/1751-52 târihli Kandilli Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 34-35; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 176-177; Rezan Çelebi, "Kandilli Câmii", *DBİst.A,* c. IV, s. 410; Haluk Kargı, "Mahmûd I Çeşmesi", *DBİst.A,* c. V, s. 253; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri,* c. II, s. 350-352

[975] Bu semtin Kandilli Bahçe ismiyle şöhretine sebep, yazma nüshalarda şu şekilde açıklanmıştır: Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel orada bir sâhilsaray yaptırmış olup, burada ondan başka bir şey bulunmamakla Kandilli Bahçe nâmıyla ma'rûftur. bkz., *Es'ad Efendi 2247,* vr. 222[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[b]

[976] ***Nevâbâd Kasrı***: Kandilli'de bulunan bu saray, IV. Murad (hd. 1623-1640) tarafından 1042/1632-33 yılında yaptırılmıştı. Zamanla harâb olan sarayı I. Mahmûd (hd. 1730-1754), 1166/1752-53 yılında yeniden yaptırmış ve çevresini ihyâ etmiştir. Bundan sonra bu saraya ve semte Nevâbâd ismi verilmişti.

avdet buyurduklarında, orada binâ kılınmış **[166]** olan sarây-ı cedîde nakl, akîbinde Mehmed nâm bir şehzâde-i cüvanbahtları dünyâya geldiğinden yedi gece kandil donanması olmuştur. İşte bu münâsebetle mahall-i mezkûr Kandilli denmekle şöhretgîr olmuştur.

Ba'dehû Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında sarây-ı mezkûr harâba müşrif olmakla pâdişâh-ı müşârünileyh hazretleri müceddeden binâ ve ihyâ buyurdukları sırada, etrâf-ı sülüsesi ba'de'l-mesâha vakf-ı hümâyûnlarına ilhâk olunarak leb-i deryâ olunan mahaller icâreteyn ve sâir mahaller icâre-i vâhide ile tâlibine ferâğ ü kasrîd olunmuş ve çarşısında dahi iktizâsına göre dekâkîn ve hamam[977] ve çeşme[978] binâsıyla mahall-i mezbûr Nevâbâd tesmiye kılınmıştır. O sırada câmi'-i şerîf-i mezkûr dahi müceddeden binâ ve ihyâ buyurulmuştur. [Câmi'-i mezkûrun mahfel-i hümâyûnu ve sâir levâzımı vardır].[979]

Çeşme-i mezkûrun hitâmına Ni'met Efendi işbu târîhi söylemiştir:

Hazret-i Sultân Mahmûdü'ş-şiyem âsâr ile[980]
Eyledi Kandilli Bahçe câygâhın pür-ziyâ

Ni'metâ sükkânını irvâya zîbâ tarh ile
Yaptı dil-keş çeşme icrâ eyledi âb-ı safâ
1165 (1751-52)

Ve hamam kurbünde olan mektebin[981] bânîsi Anadolu Kalemi başhalîfesi bulunan Mehmed Efendi'dir ki, on sekiz akçe hoca vazîfesi ve Kahve Gümrüğü'nden altı akçe hasır ve kömür bahâ ta'yîn eylemiştir.

Ve mekteb-i mezbûr meydânında vâki' kuyunun bâniyesi [Rumelihisârı sâkinlerinden][982] Hatice Hâtun'dur [ki, târîh-i rakamîsi budur: 1169 (1755-56)].[983] Mahall-i mezbûrda bundan mâ-adâ, altı adet kuyu dahi vardır. Bunlardan birisini Sultan Murad Hân Hazretleri'nin silahdârlarından Siyavuş Ağa binâ eylemiştir. Mûmâileyh, Sultan İbrâhim Hân Hazretleri'nin evâil-i saltanatında 1050 Cemâziyelevvelîsinde (19 Ağustos-17 Eylül 1640) Deli Hüseyin Paşa'nın def'a-i

---

Sonra tekrar gözden düşen saray, XVIII. yy.'da I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) zamanında yıktırılmış ve yeri satılmıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 238; *DBİst.A*, c. VIII, s. 333

[977] ***Mahmûd I Hamamı (Kandilli Hamamı)***: I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından Kandilli Câmii ile beraber 1165/1751 yılında Kandilli-Göksu Caddesi ile İskele Sokağı'nın birleştiği yerde yaptırılan hamam 1930'lu yıllarda yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 204

[978] ***Mahmûd I Çeşmesi (Kandilli Çeşmesi)***: Kandilli vapur iskelesinin yakınında yer alan mermer çeşmenin kemeri üzerinde 1165/1751-52 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 350-352; Haluk Kargı, "Mahmûd I Çeşmesi", *DBİst.A*, c. V, s. 253

[979] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 222[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.

[980] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[981] ***Kandilli Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 316

[982] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 222[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.

[983] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 222[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.

sâniyesi azlinde yerine vezâretle kapudân-ı deryâ ve ba'dehû azl ve yerine Tersâne Kethüdâsı Küçük Piyâle Paşa kapudan nasbolunduktan sonra, 1061 Ramazân-ı şerîfinin dördüncü günü (21 Ağustos 1651) Melek Ahmed Paşa azlinde vezîr-i a'zam olmuş ve sene-i mezbûre Zilkâdesinin **[167]** beşinci günü (20 Ekim 1651) azl ve yerine Gürcü Mehmed Paşa sâhib-i mühr olduktan sonra, 1066 Cemâzilevvelîsinin ikinci günü (27 Şubat 1656) Süleyman Paşa yerine tekrar vezîr-i a'zam nasb ve elli yedi gün mürûrunda vefât etmekle Ali Paşa-yı Atîk Câmi'-i Şerîfi Mezâristânı'na defnolunmuştur. Yerine Şam Vâlîsi olan Boynueğri Mehmed Paşa nasbkılındı.

Merhûm-i müşârünileyh, sâbıku'z-zikr kuyuyu evâhir-i saltanat-ı Murad Hânî'de silahdârlığı hengâmında hafrettirmiştir. Şuarâdan meşhûr Cevrî Efendi merhûmun söylediği târihtir:

Hân-ı Murâd ol pâdişâh-ı sâf-meşreb kim anın [984]
Tab'-ı pâkin eylemiş feyz-i Hudâ ayn-ı safâ

Ol şehinşâhın silahdârı Siyâvuş Ağa'nın
Âşikâr olmaktadır âsâr-ı lutfu dâimâ

Cümleden hem bir müferrih çâhı bünyâd eyleyip
Hak bu kim etti mahallinde aceb cûd ü atâ

Ayn-ı kevserden gelir gûyâ bu çâha bir damar
Şöyle olmuş âbı dil-cûy u latîf ü cân-fezâ

Çünkü ol sâhib-keremden zâhir oldu bu eser
Haşra dek ma'mûr u âbâd olmasın eyler ricâ

Kendüden sonra silahdâr olan ağalar dahi
Lutfedip etsinler icrâsında ana iktidâ

Âb-ı pâkin vasfedip Cevrî dedi târîhini
Çâh-ı zemzem menba'-ı âb-ı hayât u dil-güşâ
1048 (1638-39)

Ve mahall-i mezkûrda vâki' deryâya nâzır çeşmeyi[985] Divitdâr Mehmed Paşa binâ eylemiştir. Lâkin çeşme-i mezbûrun suyu Sultan Murad Hân-ı Râbi'in vâlidesi Kösem Vâlide Sultân'ın başağasının hafrettirdiği kuyulardan dolap ile çekilir. Ve dolabın sütunları üzerinde târîhi **[168]** yazılmıştır.

[Ba'dehû Sultan Abdülhamîd Hân ve Sultan Selim Hân-ı Sâlis eyyâmında kefereye dahi izin olunup, dağ başında bir mahalle-i azîm olmuştur. Ve bu karyenin subaşılık nâmıyla hizmeti ve pazar kayığı dahi câmi'-i şerîfin vakfındandır. Ve

---

[984] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[985] ***Divitdâr Mehmed Emin Paşa Çeşmesi***: Bugün mevcut olmayan çeşme, paşanın rûhu için yaptırılmıştı. Tanışık ve Konyalı, teknesi ve aynataşı mermerden yapılmış olan çeşmenin üzerinde yer alan 1179/1765-66 târihli mensûr inşâ kitâbesinin metnini vermişlerdir. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 366-367; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 30-31; *DBİst.A*, c. VIII, s. 125

sultân-ı müşârûnileyhin vefâtları dört sene sonradır:1168 (1754-55). Sâir ahvâli Rumelihisârı'nda vâki' çeşme-i kebîri zeylinde yazılmıştır].[986]

Sâbıku'z-zikr saray, Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri'nin himmet-i şâhâneleriyle tecdîd olundukta târih sâhibi İzzî Efendi merhûm, iki mısra' bu târîhi demiştir:

Yeter bir mısra'-ı berceste İzzî zabt-ı târîhe [987]
Yeniden şu'le-bâr-ı sâhil oldu köhne Kandilli
[1166] [988] *(1752-53)*

Sarây-ı mezbûr mürûr-i ezmânla yine harâb olmakla, evâil-i devr-i Sultan Abdülhamîd Hânî'de mahalli mesâha ve tâlibine fürûht olunarak vakf-ı hümâyûnlarına ilhâk etmişlerdir.

C. Vaniköyü

1. Vaniköyü Mescidi [989]

[Deryâ kenarındadır].[990] İşbu Vaniköyü nâm mahalle, fi'l-asl Papaz Bahçesi ıtlâk olunur imiş. Ba'dehû devr-i Mehmed Hân-ı Râbi'de Şeyh-i Sultânî olan es-Seyyid Mehmed Vanî Efendi'ye taraf-ı şehinşâhîden mahall-i mezbûr temlîk olunmakla, mûmâileyh kendi için bir sâhilserâ ve ba'zı hâneler ile sâhil-i deryâda hâlâ mevcûd olan câmi'-i şerîfi ve onun kurbünde bir medrese[991] dahi binâ eylemiştir.

---

[986] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 222[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.
[987] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[988] *1166*: Matbû metinde ve yazma nüshalarda târih verilmemiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri olan *1166* tarafımızdan ilâve edilmiştir.
[989] ***Vaniköyü Mescidi***: Vanî Mehmed Efendi (ö. 1096/1685) tarafından 1076/1665 yılında yaptırılmış olan câmi, II. Mustafa (hd. 1695-1703), I. Mahmûd (hd. 1730-1754) ve II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanlarında tâmir edilmiştir. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altı ahşap sütun üzerine oturmakta olan son cemaat yeri geniş bir saçakla örtülmüştür. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Kare planlı olan harîm kısmının kuzeyinde dört ahşap direğe oturan fevkânî mahfel vardır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Harîmin tavanı ahşap çubuklarla dikdörtgenlere bölünmüş ve dört köşesinde göbek motifi oluşturulmuştur. *Hadîka*'da II. Mustafa'nın (hd. 1695-1703) hattıyla yazılıp câmiye asıldığı belirtilen levha, bugün mevcut değildir. Câminin kuzeyinde iki ahşap direkle desteklenen hünkâr mahfeli vardır. Mahfele sağ ve sol tarafındaki merdivenlerle de çıkılır. Kare planlı kaidesi üzerinde yükselen silindirik gövdeli minâresi câminin kuzey cephesindedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 69; N. Esra Dişören, "Vaniköy Câmii", *DBİst.A*, c. VII, s. 368; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 307-308
[990] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 222[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[b]'den ilâve edilmiştir.
[991] ***Vanî Mehmed Efendi Medresesi***: Vaniköy Câmii'nin kıble tarafında olan medrese odaları 1941 yılında meşrûta hâline getirilmiştir. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 293

Ve ba'dehû Sultan Mustafa Hân-ı Sânî Hazretleri nâil-i saltanatı uzmâ oldukta kendi hatt-ı şerîfiyle bir levha-i âliye teberrüken mescid-i mezbûra âvîze etmiş ve Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri dahi bir mahfel-i hümâyûn binâsıyla câmi'-i şerîf-i mezkûre şeref vermişlerdir.Ve ba'dehû Sultan Mahmûd Hân vüzerâsından

Divitdâr Mehmed Paşa, Küçüksu Kasrı'nı tecdîd eyledikten sonra 1166 (1752-53) senesi bu câmi'-i şerîfin dahi tecdîdine muvaffak olmuştur. Ba'dehû Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin câmi'-i mezbûra eyyâm-ı sayflarda teşrîf-i hümâyûnları vukū' bulmakla, tekrâren ta'mîr olundu.

Mevlânâ-yı mûmâileyh Vanî Efendi'yi, devr-i Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'de vezîr-i a'zam bulunan Köprülü Mehmed Paşazâde Fâzıl Ahmed Paşa 1072 (1661-62) senesi Van'dan getirtip ba'dehû mûmâileyh, şeyhülislâm olan Minkârîzâde Yahyâ Efendi'ye dahi taalluk peydâ etmekle refte refte iştihâr bularak huzûr-i hümâyûnda seferde ve hazarda ders okutmaya ta'yîn olunmuş ve Bahçe **[169]** kapısı kurbünde Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri'nin vâlideleri için binâ buyurdukları Yeni Câmi'-i Şerîf'te ibtidâ cuma va'zıyyesi bunlara tevcîh olunmuştur. Ve Sultan Mustafa Hân-ı Sânî Hazretleri'ne dahi şehzâdeliği hengâmında hoca ta'yîn olunmuş idi. Mûmâileyhin vefâtından sonra, yerine Şeyhülislâm es-Seyyid Feyzullah Efendi hoca nasbkılınmıştır. Şeyh-i mûmâileyh nâfizü'l-kelim bir zât olmakla [***'Şeyh Seyyid Mehemmed'***] [992] 1076 (1665-66) senesi Mevlevîlerin sema'larını ve Halvetîlerin tahta tepmelerini men' ve Edirne kurbünde Babaeskisi nâm karyede vâki' Bektâşî tekkesini hedm ve 1081 (1670-71) senesi bilâd-ı İslâmiyyede şarap fürûht olunmamasına dâir iktizâ eden mahallere evâmir-i aliyye ısdâr ettirmiştir.

Sâbıku'z-zikr Fâzıl Ahmed Paşa vefât eyledikte, mîrâhûr-i evvel iken rikâb-ı kāimmakāmı olan Kara Mustafa Paşa 1087 Şâbân-ı şerîfinin beşinci günü (13 Ekim 1676) nâil-i mühr-i hümâyûn olup 1094 (1682-83) senesinde Nemçe üzerine sefer oldukta şeyh-i mûmâileyh Ordu şeyhi ta'yîn olunmuştur. Ve bihikmetillâhi teâlâ Bac Kal'ası hezîmetinden sonra bâ-hatt-ı hümâyûn Bursa kurbünde Kestel nâm karyede vâki' çiftliğine nefy ü iclâ olunup onda sâkin iken 1096 Zilkādesinin (29 Eylül-28 Ekim 1685) evâsıtında vefât etmekle mahall-i mezbûrda olan câmi'-i şerîfi hazîresinde defnolunmuştur. Bu câmii kurbünde dahi medresesi ve bir imâreti vardır. Ve bu beyit târîh-i vefâtı vâki' olmuştur:

O âlî-câh-ı efdâlin melekler fevti târîhin [993]
Dediler kürsüye Vânî Efendi çıktı cennette
1096 (1685)

Merhûm-i müşârünileyh *Arâyis-i Kur'ân* ve *Hulâsatü't-tefâsîr* ve sâir eserleri vardır.

---

[992] *Şeyh Seyyid Mehemmed*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'dan ilâve edilmiştir.
[993] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

D. Kuleli (Yenimahalle)

1. Seksoncular Mescidi [994] der-Kurb-i Kule Bahçesi

Bânîsi Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm'dir [ki, hayvanât yaylası olmak üzere binâ olunmuştur].[995] Seksonhâne binâ olunduğu esnâda, kurbünde bu mescid-i şerîfi dahi binâ etmişlerdir. [Dâima bir aded ayı olmak mültezemdir].[996]

2. Kulelibahçe Mescidi [997] [170]

Bânîsi Kaymak Mustafa Paşa'dır ki, nişancı iken 1133 Zilkādesinde (24 Ağustos-22 Eylül 1721) Vezir Hoca Süleyman Paşa'nın vefâtında kapudân-ı deryâ ve Sadr-ı A'zam İbrâhim Paşa'ya dahi dâmad olup 1143 Rebîülevvelinde (14 Eylül-13 Ekim 1730) vukū' bulan Patrona ve Musulî Vak'ası'nda kayınatasıyla berâber şehîden vefât eyledikte, ceddi Kara Mustafa Paşa'nın Divanyolu'nda Parmakkapı kurbünde vâki' medresesi mezâristânında medfûndur.

Ve mescid-i mezbûrun kurbünde [bir çemen-suffe ve][998] çeşme[999]-i mâ-i lezîz dahi binâ ve ihyâ eylemiştir. Târîhini, 1172 senesi Zilkādesinin (26 Haziran-25

---

[994] ***Seksoncular Mescidi***: Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Seksonhâne ile birlikte inşâ edilen mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57, 100n; Çiğdem Aysu, "Çengelköy", *DBİst.A*, c. II, s. 485

[995] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[a]'dan ilâve edilmiştir.

[996] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 221[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 115[a]'dan ilâve edilmiştir.

[997] ***Kulelibahçe Mescidi (Kaymak Mustafa Paşa Câmii)***: Dâmad Kaymak Mustafa Paşa (ö. 1143/1730-32) tarafından 1133/1720-21 yılında yaptırılmış olan câmi, 1253/1837-38 yılında II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yenileniştir. Son cemaat yerinin kapısı üstünde bu tâmire âit 1253/1837-38 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Kitâbenin ortasında II. Mahmûd'un tuğrası yer da almaktadır. Câmi son olarak 1988 yılında Sabancı Vakfı tarafından tâmir ettirilmiştir. Fevkānî olan câminin altında bodrum katı vardır. Son cemaat yerine deniz tarafındaki iki taraflı yüksek merdivenlerle çıkılır . Dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı kapalı son cemaat yerinden kareye yakın dikdörtgen planlı harîm kısmına geçilir. Harîmin üstü merkezî kubbe ile köşelerdeki dört küçük kubbe ile örtülü olup, üzerinde meyilli ahşap çatısı vardır. Harîmin doğu, batı ve kuzey cephelerinde yuvarlak kemerli uzun pencereler açılmıştır. Doğu cephesinde ise altlı üstlü iki sıra pencereler bulunmaktadır. Son cemaat yerinin üst kısmı fevkānî hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiş olup, son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Mahfel sağ ve sol taraflardan öne doğru çıkma yapmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Kubbeler kalem işleri ile süslenmiştir. Câminin sağ tarafında bulunan hünkâr mahfeli imâm evi olarak kullanılmaktadır. Sol tarafında yer alan kesme taştan yapılmış minâresi, taş ve tuğla dizilerinden örülmüş kaide üzerinde yükselmektedir (Resim 70). Câminin yakınında câmi ile birlikte inşâ edilen 1137/1724 tarihli Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 42; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 191-192; c., II, s. 58 Rezan Çelebi, "Kuleli Bahçe Câmii", *DBİst.A*, c. V, s. 117; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 163

[998] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 221[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 114[b]'den ilâve edilmiştir.

[999] ***Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi***: 1137/1724 yılında Kuleli Bahçe Câmii'nin yakınında câmi ile birlikte inşâ edilen çeşme bugün mevcut değildir. Çeşme ile ilgili olarak bkz., Âsım, *Dîvân*,

Temmuz 1759) evâilinde şeyhülislâm olup 1173 Cemâziyelâhiresinin selhinde (17 Şubat 1760) vedâ'-ı âlem-i fânî eden Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi müderrisliği hengâmında söylemiştir:

Şehinşâh-ı zamân Sultân [Ahmed] [1000] *Hân-ı Gāzî'nin* [1001]
Hatâlardan emîn [1002] *etsin vücûd-i pâkini Mevlâ*[1003]

Nizâmü'l-mülk Âsaf-rütbe İbrâhim Pâşâ kim
Onun sîr-âb-ı ebr-i lutfudur hep gülşen-i dünyâ [1004]

O sadr-ı Bermekî-tıynet edip dâmâd-ı mümtâzı
Kapûdân Mustafâ [Pâşâ'yı] [1005] *bir gün kendüye hem-pâ*

Gezerken sû-be-sû fülk-i hümâ-peykerle [1006] *deryâda*
Saâdetle bu nüzhetgâh-ı hûbu eyledi me'vâ

Biraz ârâm edip esnâ-yı sohbette taaccüble
Buyurdu çünkü o [1007] *sadr-ı cihân-ârâ niçin âyâ*

Suyun bulmuş iken her yer zamân-ı pâdişâhîde
[Bu seyrângâhta bir âb-ı safâ olunmamış icrâ] [1008]

Hemân-dem Mustafâ Pâşâ bu hayra eyleyip niyyet
O nutk-ı rûh-bahşı eyledi sâd-şevk ile ihyâ

Bu dil-cû çeşmeyi izn-i şerîfiyle edip bünyâd
Nice leb-teşneyi âb-ı hayâta edecek irvâ

Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2661, vr. 48[a]; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. II, s. 58; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri,* s. 163

[1000] *Mahmûd*: *Ahmed* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[a], *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a] ve ve Âsım, *Dîvân,* Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2661, vr. 48[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü manzûmede de belirtildiği gibi çeşme, III. Ahmed (hd. 1703-1730) devrinin ünlü sadrâzamı Nevşehirli Dâmad İbrâhim Paşa'nın dâmadı Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır ve binâ târihi 1724'tür. Sultan I. Mahmûd 1730-1754 yılları arasında hüküm sürmüştür.

[1001] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[1002] *emîn*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'da *masûn* olarak verilmiştir.

[1003] Bu beyitten sonra *Dîvân*'da bir beyit daha yer almaktadır. bkz., Âsım, *Dîvân,* Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2661, vr. 48[a]

[1004] *dünyâ*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'da *zîbâ* olarak verilmiştir.

[1005] *Pâşây*: *Pâşâ'yı* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[a] ve Âsım, *Dîvân,* Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2661, vr. 48[a]'dan düzeltilmiştir.

[1006] *fülk-i hümâ: Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'da *fülk-i felek* olarak verilmiştir.

[1007] *o: Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'da *ol* olarak verilmiştir.

[1008] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a] ve Âsım, *Dîvân,* Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr. 2661, vr. 48[a]'dan düzeltilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Bu seyrângâhta bir âb-ı safâ niçin olunmamış icrâ'* şeklinde verilmiştir.

Duâ-gûy-i kemîne bende Âsım dedi târîhin **[171]**
Bu vâlâ çeşmeyi yapdı Kapûdân Mustafâ Pâşâ
1137 (1724-25)

Mescid-i mezbûrun minberini müderrisînden Voyvoda Ahmed Ağazâde Hattat Hasan Efendi vaz' eylemiştir [ki ***'İrtihâl-i sitem-dîde'*** 1163 (1749-50) senesindedir. Dedeler verâsında köprü başında müstakil duvarlı suffede medfûndur.

Ve bu mahalde iki ma'bedden gayrı ma'bed yoktur].[1009]

E. Çengelköy

1. Çengelkaryesi Mescidi [1010]

Bânîsi el-Hâcc Ömer Efendi nâm bir sâhib-i hayr olup, merkadi dahi ondadır. Lâkin gerek seng-i mezârında ve gerek mescidinin tâk-ı dergâhında vakt ü zamânı mukayyed olmadığından ma'lûm değildir. Ba'dehû Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri'nin vâlideleri Sâliha Sultan minber vaz' edip ve bir tuğla minâre dahi yaptırtıp câmi'-i mezbûru ta'mîr ettirmiştir. Ve câmi'-i mezbûrun müsakkafâtından karye-i mezbûrede ba'zı hâneler vardır.

[1009] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 221[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 115[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1010] ***Çengelköy Mescidi***: Hacı Ömer Efendi tarafından yaptırılmış olan câminin yapılış târihi tam olarak bilinmemektedir. I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) annesi Sâliha Sultan tarafından tâmir ettirilen câmi, 1296/1878-79 yılında yanmış ve II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) zamanında 1312/1894 yılında halkın da yardımlarıyla yenilenmiştir. Câminin girişinde, duvarda asılı olan Sa'dî tarafından kaleme alınmış, 1312/1894-95 târihli, yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbede bu husus açıklanmaktadır. Dikey dikdörtgen planlı harîm kısmı olan fevkânî câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerine merdivenlerle ulaşılır. Son cemaat yerinin sol tarafında zeminden yüksek, ahşap tavanlı bir ek bölüm vardır. Harîmin sağında ve solunda zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel yer almaktadır. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbı dışarıya doğru yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Mihrâbı, vaaz kürsüsü ve pencere hizasına kadar harîm duvarları karolarla kaplanmıştır. Minberi ahşaptır. Ahşap tavanında sekiz kollu yıldız vardır. Câminin yazılarını Sâmi Efendi yazmıştır. Batı cephesindeki küçük hazîresinde câminin ilk bânîsi Hacı Ömer'in celî sülüs mezartaşı bulunmaktadır. Câminin karşısında II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) yaptırdığı bir çeşme vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 17; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. II, s. 158-159; Belgin Demirsar, "Hacı Ömer Mescidi", *DBİst.A,* c. III, s. 478

2. Kerîme Hâtun Câmii [1011]

[Bâniyesi Kerîme Hâtun'dur. Tâk-ı dergâhında olan târih budur:

Kapı Ağası Ahmed Ağa ânesi [1012]
Kerîme Hâtûn'a lutfedip Hudâ

Yaptı bunda bu münevver câmii
Varın etti Hak rızâsına fedâ

Verip Firdevs-i a'lâda makām
Nâr-ı dûzahtan ede anı cüdâ

Sene bin altmış sekiz Zilkādede
Buldu itmâm geldi hâtifden nidâ
1068 (1658)

Ve karîbinde olan mekteb[1013] mescid bâniyesinin oğlu olup kapıağalarından Ahmed Ağa'nındır ki, İbrâhimağa Çayırı'nda medfûn olduğu Kuruçeşme zeylinde mektebi tahrîri esnâsında yazılmıştır. Câizdir ki, vâlidesinin kabri dahi yanında ola. Ve Ahmed Ağa'nın vakfına her kim mütevellî olursa bu vakfın dahi tevliyet ve kitâbet ve cibâyeti ona şarteylemiştir.

Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'in eyyâmında mahfel-i hümâyûn ihdâs olunmuştur].[1014]

[1011] ***Kerîme Hâtun Câmii***: Matbû metinde bulunmayan bu câmi, *Es'ad Efendi 2247,* vr. 220[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'den ilâve edilmiştir. Kerîme Hâtun tarafından 1068/1657-58 yılında yaptırılmış olan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Kapısının üstünde dört kartuş içine yazılmış olan 1068/1658 târihli, istifli celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. İki sütun üzerinde yükselen hanımlar mahfeli son cemaat yerinin üst katı ile birleştirilerek genişletilmiştir. Son cemaat yerinin sağ tarafında minâre kapısı vardır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Mukarnaslı mihrâbı dışarıya doğru çıkma yapmaktadır. Câmi altlı üstlü iki sıra halinde açılmış pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi, câminin sağ tarafındadır. Avlusunda 1399/1978-79 târihli mermer bir şadırvan vardır. Şadırvanın karşısında, avlu duvarına yerleştirilmiş 1270/1853-54 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Bu kitâbe Çengelköy Hacı Ömer Efendi Câmii'nin yanında iken yıkılmış olan Kavvasbaşı Ahmed Ağa Çeşmesi'nin kitâbesidir. Mehmed Hüsrev Paşa'nın kavasbaşısı olan Ahmed Ağa'nın Çengelköy İskelesi yakınındaki meydanda 1270/1853-54 târihli bir meydan çeşmesi de vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 39; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 187-188; c. II, s. 57-58; *DBİst.A,* c. VIII, s. 254; *Üsküdar Çeşmeleri,* c. II, s. 444-446

[1012] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1013] ***Ahmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[1014] Kerîme Hâtun Câmii ile ilgili bu bölüm *Es'ad Efendi 2247,* vr. 220[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'den ilâve edilmiştir.

3. Hamdullah Paşa Câmii [1015]

Mezkûr Çengelkaryesi İskelesi'nde, Kapudân-ı Deryâ Abdullah Paşa dahi bin iki yüz otuz dört (1818-19) senesi cemî' levâzımâtı mükemmel olarak bir câmi'-i şerîf binâsına muvaffak olmuştur. Paşa-yı müşârünileyh karye-i mezbûre ahâlîsinden bir kimesnenin oğlu olup, ba'dehû haseki zümresine dâhil ve daha sonra ser-bostâniyân ve dört beş sene sonra başbâkî kulu ve ba'dehû sipâhiler ağası ve daha sonra mîrâhûr-i kebîr ağası olup sipâhi olmuştur. 1234 Ramazân-ı şerîfinin yirminci Pazartesi günü (13 Temmuz 1819 Salı)[1016] kapudân-ı deryâ ve [1238][1017] Saferinin yirmi yedinci Sebt günü[1018] (13 Kasım 1822 Çarşamba)[1019] Hacı Sâlih Paşa azlinde sadr-ı a'zam nasbkılınmıştır. Sene-i mezbûre Cemâziyelâhiresinin yirmi yedinci İsneyn günü (11 Mart 1823 Salı)[1020] azl ve yerine Silahdâr Ali Paşa sadr-ı a'zam nasbolundu. Müşârünileyh İzmit'te vefât eylemiştir. Müşârünileyhin ismi Hamdullah olup lâkin Abdullah denmekle şöhret bulmuştur.

[Ve bu karyenin Çengel ile şöhretine sebep *Sipâh Târîhi*'nin yazdığına göre, Ebü'l-feth vaktinde kâfirî nice çengel bulunmuştur. Bundan gayrı sebeb-i şöhreti yoktur. Ve bu karye Gagabuza'da vâki' Fazlullah Paşa'nın imâreti evkāfındandır].[1021]

[1015] ***Hamdullah Paşa Câmii***: Bu başlık matbû metinde yer almayıp tarafımızdan ilâve edilmiştir. Sadrâzam Deli Abdullah (Hamdullah) Paşa tarafından Çengelköy İskelesi civarında 1234/1818-19 yılında yaptırılmıştır. Batı cephesindeki girişten kapalı son cemaat yerine girilir. Dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı olan harîm kısmına doğu cephesinden aynı büyüklükte beton tavanlı bir bölüm ilâve edilerek harîm genişletilmiştir. Minberi ahşaptır. Minâresi çatının üzerinde yükselmektedir. Harîm tavanını ahşap bir saçak çevrelemektedir. Mihrâb duvarı önünde küçük bir bahçesi vardır. Câminin güneydoğu köşesinde, Abdullah (Hamdullah) Paşa tarafından yaptırılmış olan, iki yüzlü kitâbesiz mermer bir çeşme yer almaktadır. Çeşme ile ilgili geniş bilgi için bkz., Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 136-140

[1016] 13 Temmuz 1819 târîhi Pazartesi değil, Salı gününe tekâbül etmektedir.

[1017] *1038: 1238* olarak Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 293'ten düzeltilmiştir.

[1018] Sadâzam Deli Abdullah Paşa'nın sadârete gelişi Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 182'de 10 Kasım 1822 Pazar, Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 293'te 11 Kasım 1822 Pazartesi olarak verilmiştir.

[1019] 13 Kasım 1822 Cumartesi değil Çarşamba gününe tekâbül etmektedir.

[1020] 11 Mart 1823 târihi Pazartesi değil Salı gününe tekâbül etmektedir.

[1021] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 220[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 114[b]'den ilâve edilmiştir.

F. Beylerbeyi

1. Beylerbeyi Câmi'-i Şerîfi [1022]

[1022] ***Beylerbeyi Câmii ve Külliyesi***: I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından, İstavroz Sarayı'nın Hırka-i Saâdet Dâiresi üzerinde, 1777-1778 yılları arasında, annesi Şermî Râbia Sultan'ın ruhu için câmi, sıbyan mektebi, iki çeşme ve hamamdan müteşekkil bir külliye olarak Mimar Mehmed Tâhir Ağa'ya yaptırılmıştır. Bu külliyeye II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından muvakkithâne sıbyan mektebi, çeşme ve bir minâre ilâve edilmiştir. II. Mahmûd zamanında eski minâre yıktırılıp iki yeni minâre yaptırılmış, son cemaat yeri yeniden inşâ edilmiş, ayrıca câmi avlu duvarları ile çevrilmiştir. 1969 yılında önemli bir tâmir görmüş olan câminin kubbesi, 1983 yılında yanındaki İsmâil Paşa Yalısı'nda çıkan yangında yanmış ve çökmüştür. Vakıflar tarafından tekrar tâmir edilen câmi aynı sene içinde yeniden ibadete açılmıştır. Barok üslupta kesme küfeki taşından yapılmış olan fevkânî câmi, iki kasnak üzerine oturan merkezî kubbe ve etrâfındaki beş yarım kubbeyle örtülmüştür. Kubbesi ahşap olup, içeriden sıva, dışarıdan kurşun ile kaplanarak kârgir görüntüsü verilmiştir. Câminin doğu cephesindeki avluya kuzey ve güney cephelerinden olmak üzere iki giriş vardır (Resim 71-73). Cadde tarafındaki girişinde geniş taş saçaklı, mermer kemerli, kesme taştan yapılmış bir kapısı vardır. Kapının üzerinde 1192/1778 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kapının sağında ve solunda iki küçük mermer çeşme vardır. Bu kapının sol tarafında pâdişahların ata binişini kolaylaştırmak için konulmuş bir biniş taşı da yer almaktadır. Deniz tarafındaki kuzey avlu kapısının üstünde minârelerin II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından yaptırılışına dâir 1236/1820-21 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, tâmir kitâbesi yerleştirilmiştir. Kitâbenin ortasında II. Mahmûd'un tuğrası da yer almaktadır. Kuzey cephesindeki küçük avlunun üç girişi vardır. Avludaki yüksek merdivenlerle kapalı son cemaat yerine çıkılır. Son cemaat yeri kapısının üstünde Mehmed Es'ad Yesârî'nin hattıyla yazılmış, 1192/1778 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Son cemaat yerinin tavanı ahşaptır ve sol tarafı oda olarak düzenlenmiştir. Harîmin doğu, batı ve kuzey cephelerinden olmak üzere üç giriş kapısı vardır. Son cemaat yerinden harîme mermer bir kapıdan girilir. Mermer kapının üzerinde 1192/1778 târihli, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir inşâ kitâbesi vardır. Yapının batı cephesinde ise yine merdivenlerle çıkılan üzeri saçakla örtülü bir giriş kapısı vardır. Kapının üzerinde Ahmed imzalı celî sülüs Hicr Sûresi 15/46 âyeti yer almaktadır. Bu kapının solunda üç kapı daha vardır. Bu kapıların en soldakinin üzerinde 1192/1778 târihli, iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Son cemaat yerinin sol tarafında hünkâr kasrı yer almaktadır. Kasrın câminin içinden geçişi olduğu gibi, batı cephesinde ayrı bir girişi de vardır. Hünkâr kasrı ve son cemaat yeri ahşap tavanlı olup, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîmin sağ ve sol taraflarındaki iki mahfel üç sütun üzerine oturmaktadır. Hünkâr mahfeline harîmin sol tarafındaki merdivenlerle çıkılır. Mahfelin önü tunç şebekelerle kaplanmıştır. Şebekelerin üstünde Mehmed Es'ad Yesârî'nin hattıyla yazılmış, 1192/1778 târihli, celî ta'lik, Türkçe kitâbe kuşağı vardır. Mahfelin duvarında bir manzara resmi de yer almaktadır (Resim 74). Câminin duvarlarında iki sıra pencere açılmıştır. Ayrıca yarım kubbelerde ve ikinci kasnakta da pencereler vardır. Câmideki çiniler İstavroz Sarayı'ndan getirilmiş olup, XVI. yy.'dan başlayarak muhtelif dönemlere âittir. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır ve mihrâb yarım kubbesi dışarıya çıkıntı yapmaktadır. Mihrâb yarım kubbesinde, iki pencere dizisi arasına lacivert zeminli çini üzerine celî sülüs Âyetelkürsî yazılmıştır. Üzerindeki çini panoda ise celî sülüs İhlas Sûresi yer almaktadır. Minberi, vaaz kürsüsü ve dolap kapakları ahşap işçiliğinin güzel örneklerindendir. Câminin içi barok tarzı kalem işleri ile süslenmiştir. Kubbe kasnağında siyah zemin üzerine altın varakla celî sülüs Esmâü'l-hüsnâ yazılmıştır. Kesme taştan yapılmış birer şerefeli çifte minâresi II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından 1811 yılında yaptırılmıştır. Son cemaat yerinin iki tarafında yer alan minârelerin pabuç kısımları soğan biçimindedir. II. Mahmûd'un yaptırdığı sıbyan mektebi günümüzde meşrûta olarak kullanılmaktadır. Muvakkithâne ise câminin batı cephesi üzerinde olup kütüphâne olarak faaliyet göstermektedir. Kütüphânenin geniş ahşap saçaklı kapısı üzerinde 1236/1820-21 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Kitâbenin ortasında II. Mahmûd'un tuğrası da yer almaktadır. Sâhildeki dört cepheli çeşme II. Mahmûd tarafından yaptırılmıştır. Câminin kıble tarafında, Yalıboyu Caddesi üzerinde olan hamam hâlen faliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 12; Muzaffer Erdoğan, "Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 166; Selçuk Batur, "Beylerbeyi Câmii",

Bânîsi cennet-mekân Sultan Abdülhamîd Hân –aliyyü'r-rahme ve'l-gufrân– [172] Hazretleri'dir ki, İstavroz Sarayı'nın[1023] hırka-i şerîfe hücresi dâiresi mahalline bir minâreli olarak binâ buyurmuşlardır. Ve cevâmi'-i selâtîn-i sâire tertîbi üzere cümle levâzımâtı tekmîl olarak iki imâm ve bir hatîb ve birkaç müezzin ve kayyimler ve devirhanlar ve cuma vâizi ta'yîn olunmuştur. Ve ittisâlinde bir fevkânî mekteb[1024] dahi inşâ olunmuştur. [Ve câmi'-i şerîfin kubbesi ahşaptır, kendi taştandır].[1025]

Ba'dehû cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân-ı Adlî Hazretleri bir minâre-i âliye dahi zamm ü ihdâs ile câmi'-i şerîf-i mezkûru ta'mîr u tevsî' ve kârgir bir iskele ile bir muvakkithâne dahi ilâve buyurmuşlardır. 1235 Şevvalinin (12 Temmuz-9 Ağustos 1820) ibtidâsında tecdîdine şürû' olunmakla 1236 (1820-21) senesi tekmîl olup küşâd olunmuştur.

Ve ibtidâ binâsında söylenilen târihlerden orta kapıda mestûr olan târihtir:

Revnak-ı kürsî-i şâhî zîver-i mihrâb-ı dîn [1026]
Câmi'-i cümle mahâmid ya'nî Hân Abdülhamîd

Ol şehinşâh-ı zamân [1027] *kim dâverân-ı dehr olur*
Pîşgâh-ı mahfel-i devlet-meâbında abîd

Zîr-i vâlâ-kubbe-i hıfzında dünyâ müsterîh
Bâb-ı dergâh-ı muallâsından âlem müstefîd

Bahr-i cûdundan kenâr-ı âleme çıktı yine
Bir dil-ârâ bî-muâdil dürr-i yektâ-yı [ferîd] [1028]

DBİst.A, c. II, s. 203-205; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 110-117; c. II, s. 303-304; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 66; Rezan Çelebi, "Beylerbeyi Hamamı", *DBİst.A*, c. II, s. 205; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 66-68; Emine Naza, "Mahmud II Sıbyan Mektebi ve Muvakkithanesi", *DBİst.A*, c. V, s. 263

[1023] ***İstavroz Sarayı***: Beylerbeyi Câmii'nden Bağlarbaşı'na kadar uzandığı tahmin edilen koruluk eskiden İstavroz Bahçesi olarak bilinmekteydi. Bu bahçedeki en eski Osmanlı yapısı II. Selim'in (hd. 1566-1574) kızı Gevherhan Sultan tarafından tepenin üstünde yaptırılan saraydı. Semt ve saray İstavroz ismiyle anılmaktaydı. I. Ahmed (hd. 1603-1617) İstavroz Bahçesi'ne Şevkâbâd Kasrı'nı ve bir de Hırka-i Şerîf Dâiresi'ni yaptırmıştı. XVII. yy.'da gözde mesire yerlerinden birisi olan İstavroz Bahçesi'ne III. Ahmed (hd. 1703-1730) devrinde Ferahâbâd Kasrı, I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından da annesi Sâliha Sultan için Ferahfezâ Kasrı yaptırılmıştı. Bahçe XVIII. yy.'ın ortalarında itibârını kaybetmiş ve Hırka-i Şerîf Dâiresi yıktırılarak yerine I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından Beylerbeyi Câmii yaptırılmıştır. Beylerbeyi Külliyesi dışındaki topraklar da büyük ölçüde istimlâk edilerek halka satılmıştır. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde satılan topraklar yeniden geri alınmış ve yerine Beylerbeyi Sarayı yaptırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 43-44; Afife Batur, "Beylerbeyi Sarayı", *DBİst.A*, c. II, s. 206-210; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 209-214

[1024] ***Abdülhamîd I Sıbyan Mektebi***: Beylerbeyi Câmii ile birlikte yaptırılan mekteb, câminin son cemaat yerinin üst kısmında yer almaktaydı. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 303-304; Emine Naza, "Mahmud II Sıbyan Mektebi ve Muvakkithanesi", *DBİst.A*, c. V, s. 263

[1025] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 113[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1026] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1027] *zamân*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 113[a]'da *cihân* olarak verilmiştir.

Ya'nî yaptı sâhil-i deryâda bu nev-câmii
Kim bu tarh-ı dil-güşâ ile cihân içre vahîd

Ahterân [1029] *ayn-ı kanâdîl-i ziyâ-efşânıdır*
Sîm ü zerden mihr ü meh âvîzedir sürh u sefîd

Şem'-i mihrâbından eyler mâh envâr [1030] *iktibâs*
Kuhl eder hep dûde-i kandîlini necm-i saîd

Subh-ı sâdık gibi açıldıkça bâb ü revzeni
Pâdişâh-ı âlemi handân ede Rabb-i Mecîd

Hak Teâlâ nice böyle hayra tevfîk eyleyip **[173]**
Tahtgâh-ı saltanatta eylesin ömrün mezîd

Bâğ-ı ilhâmı İlâhî'den meşâmm-ı tab'ıma
Bûy-bahş oldu iki mısra' misâl-i müşg-bîd

Her biri oldu hisâb olunca târîh-i tamâm
Oldular el-hak Afîfâ hüsn ile beytü'l-kasîd

Ka'be'yi yâd ettirir dil-cû mekân oldu hele 1192 (1778)
Ma'bed-i matbû' u nev-bünyâd Hân Abdülhamîd 1192 (1778)

Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri, vâlideleri cennet-mekân Şermî Râbia Sultan rûhu için binâ buyurmuş oldukları bâb-ı hâricîsinin tâk-ı bâlâsında mestûr işbu târihten müstefâd olur:

Rûh-ı âlî-güher-i Vâlide Sultân için [1031]
Kasr-ı firdevs gibi Hazret-i Abdülhamîd [1032]

Yaptı bu câmi'-i pâki ede ecrin îsâl
O [1033] ***şehin vâlidesi Râbia Sultân'a mecîd***
[1192] [1034] ***(1778)***

Vâlide-i müşârünileyhânın merkadi Yeni Câmi' beyânı sırasında tahrîr olundu.[1035] Ve mahfel-i hümâyûn kapısının bâlâsındaki târihtir:

[1028] *mezîd* : *ferîd* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 217[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[a] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.
[1029] *ahterân*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[a]'da *ihtirâk* olarak verilmiştir.
[1030] *envâr*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a]'da *nev-nûr* olarak verilmiştir.
[1031] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)
[1032] *Abdülhamîd*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b] ve kitâbenin orijinalinde *Sultân Hamîd* olarak verilmiştir.
[1033] *o*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a]'da *ol* olarak verilmiştir.
[1034] *1192*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'den ilâve edilmiştir.
[1035] Yeni Câmi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 20-21

İbâdetgâh-ı vâlâ-mahfel-i Sultân-ı âlî-şân [1036]
Bu tarh-ı pâk ile hüsn-i hitâma olacak vâsıl

Yazıldı cevherî târîh Tevfîkâ bu dergâha
Saâdetle şehinşâha hümâyûn ola [1037] ***bu mahfel***
[1192] [1038] ***(1778-79)***

Ve mekteb-i mezbûrun dahi tâk-ı dergâhında işbu târîh mestûrdur:

Şeh-i şâhân-ı dehr [1039] *Abdülhamîd'in hüsn-i eltâfı* [1040]
[Şeref ile] [1041] *hatmedince bu taallümgâh-ı Kur'ânı*

Tulû' etti derûna mihr-veş târîh-i cevherdâr
Münevver mekteb-i nev maşrık-ı envâr-ı Furkânı
[1192] [1042] ***(1778)***

[174] Ve mekteb-i mezbûrun tahtında olan bâb-ı hâricîsinin bâlâsındaki târihtir:

Muktedâ-yı ehl-i sünnet dâd-ger [1043]
Şâh-ı sâhib-cûd Hân Abdülhamîd

Şehriyâr-i feyz-bahşâ kim olur
Birr ü ihsânından âlem müstefîd

İşte ez-cümle [meâl-i] [1044] *lutfudur*
Bu dil-ârâ câmi'-i hûb u cedîd

Tarh takrîb-i sürûr eyler dile
Kıt'a-i cennet [1045] *desem olmaz baîd*

Aks-i kandîl-i menârın der gören
Âba düşmüş bir dizi ıkdü'l-ferîd

Mü'minîne secdegâh oldukça bu

[1036] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[1037] *ola*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a]'da *oldu* olarak verilmiştir.

[1038] *1192*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'den ilâve edilmiştir. Târih mısrâsı cevherî târih olup *1192* senesine tekâbül etmektedir.

[1039] *dehr*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b] ve kitâbenin orijinalinde *Hân* olarak verilmiştir.

[1040] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[1041] *şevk ile*: *şeref ile* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.

[1042] *1192*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b] ve kitâbenin orijinalinden ilâve edilmiştir. Târih mısrâsı cevherî târih olup *1192* senesine tekâbül etmektedir.

[1043] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1044] *misâl: meâl* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.

[1045] *Kıt'a-i cennet*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b]'de *Kıt'a-i elmas* olarak verilmiştir.

Sâye-i ikbâlin et yâ Rab medîd

Derc olup bir beyt-i cevherbârda [1046]
İki târîh oldu ey Sermed medîd

Râh-ı Hak'ta [hayra] [1047] ***niyyet eyleyip 1192 (1778)***
Ma'bed ihyâ etti hakkā Hân Hamîd 1192 [1048] ***(1778)***

Ve câmi'-i şerîfin tarîk-i caddeye açılan kapısı bâlâsında, Nâmık Efendi'nin işbu târîhi mukayyettir:

Pâdişâh-ı heft kişver mâil-i âsâr-ı hayr [1049]
Ya'nî zıllullâh adl-ârây Hân Abdülhamîd

Asr-ı pür-nasrında [1050] *ol şâh-ı mekârim-güsterin*
Âlemin el-ân leyli kadr u yevmi subh-ı îd

Taht-ı âlî-baht-ı Osmânî'ye câlis olalı
Hayr u [birre] [1051] *nev-be-nev olmakta sıdk ile [mezîd]* [1052]

Oldu ihyâ himmet-i şâhâne ile bu mahal **[175]**
Vâdî-i heyhât iken şehr oldu ma'mûr u cedîd [1053]

Eyledi bünyâd bir câmi' ki envâr-ı Hudâ
Hâricinden olmada meşhûd-i ahrâr u abîd [1054]

Çünkü zabt-ı sâl bir şey'-i mühimdir lâ-cerem
Eyledi Mektûbî [1055] *Nâmık bendesi fikr-i sedîd*

Geldi bir hâtif bu tarz üzre dedi târîhini
Ma'bed-i İslâm-ı nev-bünyâd-ı Hân Abdülhamîd
1192 (1778)

Ve mihrâb tarafından bir hamam-ı[1056] âlî dahi binâ ve inşâ olunmuştur ki, misli nâ-yâb bir eser-i nâdir-i berâberdir.

[1046] *cevherdârda*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'de *cevherbârda* olarak düzeltilmiştir. Kitâbede de *cevherbârda* şeklindedir.
[1047] *hayr*: *hayra* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve kitâbenin orijinalinden düzeltilmiştir.
[1048] Târih beytinin her iki mısrâsı da cevherî târihle *1192*'yi vermekttedir.
[1049] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[1050] *pür-nasrında*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve kitâbenin orijinalinde *pür-nusrette* olarak verilmiştir.
[1051] *birri*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'den *birre* olarak düzeltilmiştir. Kitâbede de *birre* şeklindedir.
[1052] *merîd*: *mezîd* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'den düzeltilmiştir.
[1053] *ma'mûr u cedîd*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'de *ma'mûr-i cedîd* olarak verilmiştir.
[1054] *ahrâr u abîd*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'de *ahrâr-ı abîd* olarak verilmiştir.
[1055] *mektûbî*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'de *mektûb* olarak verilmiştir.

Şeyhülislâm-ı vakt olan es-Seyyid Mehmed Şerîf Efendi ibn-i Şeyhülislâm Es'ad Efendi merhûmun hemşîreleri Merhûme Fıtnat Zübeyde Hanım'ın, câmi'-i mezkûrun binâ ve inşâsına inşâd eyle[diği târihtir]:[1057]

Muktedâ-yı cümle şâhân-ı imâm-ı müslimîn [1058]
Şem'-i mihrâb-ı hilâfet Hazret-i Sultân Hamîd

Câmi'-i lutf u mürüvvet hâmî-i dîn-i mübîn
Tâbi'-i şer'-i münîf ü sâye-i Rabb-i Mecîd

Şân ü şevket hizmetiyle eyledi kesb-i şeref
İntisâb-ı dergehiyle fahr eder baht-ı saîd

Öyle [1059] *Sultân-ı Sikender-şevketin olsa sezâ*
Bende-i [dergâh-ı] [1060] *âlî-şânı Hârûn [er-Reşîd]* [1061]

Eyledi ihlâs ile evkātını hayrâta sarf
Mazhar-ı tevfîk o şâhenşâh-ı dânâ-yı ferîd

Mevkiinde hasbeten lillâh bünyâd eyledi [1062] **[176]**
Sıdk-ı niyyetle bu gûne câmi'-i pâk ü cedîd [1063]

Habbezâ nev-câmi'-i rûşen ki yer yer [1064] *olmada*
Sâcidîne nûr-i imân pertev-i rahmet bedîd

Kim derûnunda hulûs ile edenler ref'-i yed
Keff-i dest-i da'vetin bulmakta pür nakd-i ümîd

Beş vakitte farz-ı zimmettir duâ-yı devleti [1065]
Hak ede şehzâdegânıyla hemân ömrün mezîd

Taht-ı devlette saâdetle Hudâ-yı lem-yezel
Sâyesin fark-ı enâma haşra dek kılsın medîd

[1056] ***Beylerbeyi Hamamı***: Beylerbeyi Câmii'nin kıble tarafında Yalıboyu Caddesi üzerinde olan tek hamam hâlen faliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Rezan Çelebi, "Beylerbeyi Hamamı", *DBİst.A*, c. II, s. 205; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 66-68

[1057] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[1058] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1059] *öyle*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *böyle* olarak verilmiştir.

[1060] *dergâhı: dergâh-ı* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'dan düzeltilmiştir.

[1061] *Reşîd:* Vezin gereği *er-Reşîd* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'dan düzeltilmiştir.

[1062] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *'Mevkiinde hasbeten lillâh bunu bünyâd eyleyip'* olarak verilmiştir.

[1063] *pâk ü cedîd*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *pâk-ı cedîd* olarak verilmiştir.

[1064] *yer yer*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *bir bir* olarak verilmiştir.

[1065] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *'Beş vakitte farzdır duâ-yı devleti'* olarak verilmiştir.

Zevk u şevkıyle ede Hak saltanatında müstedâm
Rûy-i râhat görmeye devrinde hiç hasm-ı anîd

Eyleyip a'dâların makhûr Hakk-ı izz ü cell
Zât-ı zî-şânın ede her dem hatâlardan baîd

Kıl duâ-yı devletin vasf-ı hümâyûnu muhâl
Eyleme beyhûde ey hâme yeter güft ü şinîd

Ömr ü izz ü şevketin her dem füzûn edip nice
Böyle hayrâta muvaffak eyleye Hayy ü Mecîd [1066]

Fıtnatâ târîh-i itmâmın bu mısra'la dedim
Mü'minîne cây-ı râhmet ma'bed-i Sultân Hamîd
1192 (1778)

Ve câmi'-i mezkûrun bünyâdına Şehremîni Hâfız el-Hâcc Mustafa Efendi binâ emîni ta'yîn kılınmıştır ki, mûmâileyh [hayrât-ı mezkûreden][1067] bir sene akdem [vâkıf-ı müşârünileyhin emriyle][1068] İstanbul'da Bahçekapısı dâhilinde vâki' türbe-i şerîf ve medrese ve imâret ve sebîle emîn-i binâ nasb ve ta'yîn kılınmış idi.[1069] Ve mûmâileyhâ Fıtnat Hanım'ın söyledikleri, imâret-i mezkûrenin derûnunda vâki' mütevellîlere mahsûs hücrenin duvarına âvîze kılınan târîh-i ra'nâları işbu mahalle kaydolundu:[1070]

Cenâb-ı Hazret-i Abdülhamîd Hân'ın [1071] *kim* [1072]
Cihâna misl ü adîlin getirmedi devrân

Nola olursa Sikender o şâh-ı zî-şânın
Gedâ-yı kemter-i dergâh-ı devleti şâyân

Keşîde sofra-i in'âmı keh-keşân-âsâ **[177]**
Simât-ı cûduna dil-sîr cümle halk-ı cihân

[1066] *Hayy ü Mecîd*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b]'de *Hakk-ı Mecîd, Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *Hayy-i Mecîd* olarak verilmiştir.

[1067] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'den ilâve edilmiştir.

[1068] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 113[b]'den ilâve edilmiştir.

[1069] ***Abdülhamîd I Külliyesi*** olarak bilinen bu yapı grubu mescid, türbe, arasta, imâret, sıbyan mektebi, medrese, kütüphâne, sebil ve çeşmelerden ibâret olup Eminönü ile Sirkeci arasında Bahçekapı denilen yerde Hamîdiye Caddesi üzerinde idi. Külliyenin imâret, sıbyan mektebi, sebil ve çeşmeden meydana gelen bölümü 1913'ten önce Dördüncü Vakıf Hanı'nı yapımı sırasında yıktırılmıştır. Külliyenin günümüze kalan son yapılarından medresenin bulunduğu yerde dükkânlar vardır. Medresenin doğusunda türbe ve hazîresi, medresenin güneyinde mescid vardır. Mescidin batısındaki Yıldız Baba Türbesi ve Yıldız Hamamı türbeye sınır oluşturur. Hamîdiye Sebili olarak bilinen sebil ve çeşmeler ise Dördüncü Vakıf Hanı'nın yapılması sırasında Gülhâne Parkı'nın karşısındaki Zeynep Sultan Câmii'nin önüne nakledilmiştir. Geniş bilgi için bkz., İ. Birol Alpay, "Abdülhamîd I Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 36-37

[1070] Bu paragraf, mana bütünlüğünü sağlamak maksadıyla, bir önceki sayfadan buraya nakledilmiştir.

[1071] *Hân'ın*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *Hân* olarak verilmiştir.

[1072] Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün (Fa'lün)

Derinde kâse-be-kef bir gedâsıdır Fağfûr
Nevâl-i [1073] *matbahının rîze-çînidir hâkān*

Hulûs-i pâk ile eltāf-ı Hakk'a mazhar olup
Muvaffak oldu aceb hayra ol şeh-i zî-şân

Binâ edince bu âlî imâreti kıldı
Revân-ı vâlide vü cedd-i pâkini şâdân [1074]

Bunun gibi nice hayrâta eyleyip tevfîk [1075]
Hatâdan eyleye mahfûz zâtını Yezdân

Sürûr u şevk ile tahtında eyleyip dâim [1076]
Adüvlerin ede makhûr Hazret-i Mennân

Hulûs-i kalb ile subh ü mesâ [hemân] [1077] *Fıtnat*
Duâ-yı devlet ü iclâlin eyle vird-i zebân

Düşerse bir düşer el-hak bu resme bir târîh
Zihî imâret-i vâlâ-yı pâdişâh-ı zamân
1191 (1777-78)

Ve imâret-i mezkûrenin iki kapısı olup, birisi bahçe kapısı tarafına ve birisi dahi sebîlin arkasında Hoca Paşa cânibine küşâdedir. Ve iki kapılarının hâricinde birer çeşme binâ olunmuştur. Ve sebîlin yanına bir çeşme binâ kılınmıştır. Cümlesinin suyu Kırkçeşme Suyu'ndandır. Ve eyyâm-ı hârede atşâna verilmek üzere, sebîl-i mezkûre kâr dahi ta'yîn olunmuştur.

Sebîlin mukābilinde meydana nâzır köşede vâki' bir türbe-i cennet-âsâ ve makām-ı behşet-efzâ binâ olunmuştur ki, etrâf-ı sülüsesinde bendegân-ı mu'teberândan dâr-ı bekāya rıhlet edenlerin mahall-i medfenleri olup, ez-cümle Kara Vezir denmekle meşhûr es-Seyyid Mehmed Paşa mahall-i mezkûrda medfûndur ki, müşârünileyh **[178]** silahdâr-ı şehriyâri iken Ağa Mehmed Paşa'nın üzerine sadr-ı a'zam olup on sekiz gün mâh altı gün müddet-i sadâreti vardır. Rıhleti 1195 Saferinin yirmi beşinci İsneyn [gecesi][1078] (20 Şubat 1781 Salı) vukū' bulmuştur. ***'Hüve'l-ganiyyü'l-hamîd'*** târîh-i vefâtıdır. Ve bunun yerine İzzet Mehmed Paşa sâniyen nâil-i

---

[1073] *nevâl-i*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *nevâle* olarak verilmiştir.

[1074] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *'Revân-ı vâlide cedd-i pâkini şâdân'* şeklinde verilmiştir.

[1075] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *'Bunun gibi hayrâta nice tevfîk eyleyip'* şeklinde verilmiştir.

[1076] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *'Sürûr u şevk ile tahtında dâim eyleyip'* şeklinde verilmiştir.

[1077] *hemân*: Vezin gereği *Es'ad Efendi 2247,* vr. 219[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1078] *gününde*: *gecesi* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 220[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'den düzeltilmiştir.

sadâret olmuştur. Merhûm-i müşârünileyh Kayseriyyeli olup Enderûn-ı Hümâyûn'da, yoluyla Hasoda'ya geldikten sonra silahdâr ve ba'dehû sadâret mesnedine vâsıl olup târîh-i mezkûrda illet-i yerekân-ı[1079] esved isâbetiyle vefât etmekle, hazîre-i türbe-i mezkûrede sebil mukābilinde medfûndur. Ve paşa-yı müşârünileyhin karındaşı Mustafa Paşa dahi Eyüp'te vâki' Şah Sultan Türbesi tahrîrinde zikri mürûr etmiştir.

Ve pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerinin ekber-i şehzâde-i âlî-nejâdları Sultan Mehmed dahi çiçek marazından paşa-yı müşârünileyhin vefâtı günü vefât etmekle, derûn-ı türbe-i şerîfeye defnolunmuştur. Kezâlik Şehzâde Sultan Süleyman dahi çiçekten vefât ederek türbe-i mezbûrede medfûndur. Ve bir kaç şehzâdegân ve selâtîn dahi medfûn olduğundan başka 1203 Receb-i şerîfinin on birinci Salı günü (7 Nisan 1789 Salı) kendileri dahi vedâ'-ı âlem-i fânî etmekle vasat-ı türbe-i şerîflerinde defîn-i hâk-i ıtr-nâk olmuşlardır. On beş sene yedi ay yirmi üç gün müddet-i saltanatları vardır. Ve sinn-i saâdetleri altmış altıya bâliğ olmuştur. Ve evlâd-ı izâmlarından mâlik-i taht-ı saltanat olan Sultan Mustafa Hân-ı Râbi' Hazretleri dahi 1223 Ramazân-ı şerîfi selhinde (19 Kasım 1808) vefât etmekle vâlid-i mâcidleri cenbinde defîn-i hâk-i pâk olmuşlardır. Bir sene iki ay on üç gün müddet-i saltanatları olup, târîh-i velâdetleri 1193 Recebinin yirmi beşinde (8 Ağustos 1779) vâki' olmuştur. Sinleri otuza varmıştır. Vefâtları, hal'inden dört mâh mürûrundadır. Hudâvendigâr-ı müşârünileyhin vefâtından sonra Emine isminde bir sultânı tevellüd edip üç dört ay mürûrunda müteveffiye olmakla türbe-i mezbûreye defnolundu.[1080] Ve ba'dehû bir şehzâdeleri mütevellid **[179]** olup yine o anda vefât etmekle, mahall-i mezbûra defnolundu.

Ve hâric-i türbede Hatice Sultan, başkapı oğlanlığından Enderûn'a gidip yoluyla Dârü's-saâde ağası iken 1240 Zilkādesinin yirmi altıncı günü (12 Temmuz 1825) vefât eden Ebubekir Ağa ve sene-i âtiyesi Recebinin selhinde (10 Mart 1826) vefât eden Ser-çukadâr-ı şehriyârî ve bostancıbaşı iken vefât eden el-Hâcc Mehmed Ağa dahi medfûnlardır.

Türbe-i şerîfi mezkûrun öte tarafında binâ ve inşâ olunan medrese-i âliye ve kitabhâne-i adîmü'l-misle, Mekke-i Mükerreme Kazâsı ma'zûllerinden es-Seyyid Yahyâ Tevfîk Efendi bu târîh-i ra'nâyı söylemiştir:

Pâdişâh-ı âl-i Osmân sâye-i Rabb-i[1081] *Mecîd*[1082]
Hazret-i Abdülhamîd Hân sâhib-i re'y-i sedîd

Matla'-ı dîvân-ı şevkettir fürûg-i devleti
Ferd-i zâtı gûyiyâ şehnâmede beytü'l-kasîd

[1079] *yerekān*: kelimenin yazılışında *ye* harfi *te* olarak yazılmıştır. Doğrusu için bkz., *Es'ad Efendi 2247*, vr. 220[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 114[b]

[1080] Çağatay Uluçay, Mart 1809'da doğan IV. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'ın sekiz aylıkken vefât ettiğini belirtmektedir. bkz., M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 119

[1081] *Rabb-i Mecîd*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 220[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 114[b]'de *Rabbü'l-mecîd* olarak verilmiştir.

[1082] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Medrese, mekteb, imâret, hem kütübhâne, sebîl
Yaptırıp aldı duâ-yı hayr-ı [1083] *ahrâr u abîd*

Medrese sûrette ammâ hey'et-i matbûası
Muhtasar mecmûa-i nâdîdedir gāyet müfîd

Bârekallâh bir muallâ medrese yaptırdı kim
Vaz'-ı erkânı müesses tâk-ı vâlâsı meşîd

Mesken ü me'kel kütüb âmâdedir özretmeyip
Tâlibân tahsîl-i ilme eylesin sa'y-i mezîd

Hasbeten lillâh edip ilm-i şerîfe i'tibâr
Enbiyâ vârislerine etti ikrâm-ı ekîd

Binde bir ancak düşer Tevfîk ona târîh-i tâmm
Ehl-i ilme medrese yaptırdı Şeh [1084] ***Abdülhamîd***
1194 [1085] ***(1780)***

Bu Seyyid Yahyâ Tevfîk Efendi, Eyyûb Efendizâde denmekle şehîr olup 1149 **[180]** Şevvalinin dokuzunda (10 Şubat 1737) tarîk-i tedrîse duhûl ve devr-i medâris-i mu'tâdeden sonra kendisine 1180 Rebîülevveli gurresinde (7 Ağustos 1766) Selânik Kazâsı ve 1186 Zilkādesinde (24 Ocak-22 Şubat 1773) Şâm-ı Şerîf Hükûmeti ve 1192 Muharremi gurresinde (30 Ocak 1778) Mekke-i Mükerreme Kazâsı ve 1199 Ramazânında (8 Temmuz-6 Ağustos 1785) İstanbul pâyesi ve 1200 Zilkādesinde (26 Ağustos-24 Eylül 1786) Anadolu pâyesi tevcîh olunduktan sonra, sekiz buçuk ay mürûrunda yirmi günlük Rumeli kazaskeri bulunan Birâderzâde Ya'kūb Efendi vefâtında kazaskerlik bunlara tevcîh olunup, senesi hitâmında Osman Efendizâde Seyyid Mehmed Kâmil Efendi halefleri olmuştur ki, kırk beş gün mürûrunda mezkûr Kâmil Efendi, Mehmed Mekkî Efendi'nin def'a-i evvelîsi üzerine şeyhülislâm oldukta sadâreti ve hizmet-i nekâbeti es-Seyyid Mehmed Derviş Efendi'ye tevcîh eylemiştir. 1203 Recebinin ikinci günü (29 Mart 1788) Sâhib-i *Terceme* Tevfîk Cenâbları mezkûr Derviş Efendi üzerine sâniyen kazasker olup, ba'de tekmîli'l-müddet Mustafa Âşir Efendi halefleri olmuştur. Ve 1204 Cemâziyelâhiresinin on altıncı günü (3 Mart 1790) mezbûr Derviş Efendi vefât etmekle hizmet-i nekâbet bunlara sezâ görülüp, ba'dehû Hamîdîzâde Mustafa Efendi azlinde meşîhat-i İslâmiyye ile hâtime-i merâtib eyledikte selefini İncirköyü'ne gönderip ve hizmet-i nekâbeti Medîne-i Münevvere pâyesi olup, iki gün mürûrunda İstanbul pâyesiyle tekrîm olunan Bıçakçılar İmâmızâde es-Seyyid Mehmed Fâiz Efendi'ye tevcîh eyledi. Müşârünileyh Yahyâ Tevfîk Efendi dahi on üç gün mürûrunda vefât etmekle sâniyen Mekkî Mehmed Efendi şeyhülislâm olmuştur fî 1205 (1790-91).

[1083] *hayr-ı*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'de *hayra* olarak verilmiştir.

[1084] *şeh*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'de *Hân* olarak verilmiştir. Ancak bu takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri *1114*'ü vermemektedir.

[1085] *1194*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 218[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 114[b]'de *1191* olarak verilmiştir.

Ve imâret-i mezbûrenin hâricinde sebil kurbünde vâki‘ mektebin dahi tâk-ı dergâhında mestûr Lütfullâh Efendi'nin inşâd eylediği târih budur:

Şâhenşeh-i âlî-himem hâkān-ı memdûhu'ş-şiyem [1086]
Gerdûn-vakār u Cem-haşem Sultân-ı İskender abîd [1087]

Kur'ân'a kılmış iktidâ münkād-ı emr-i kibriyâ **[181]**
Ammâ ki olmuş muktedâ şâhâna ol zât-ı vahîd

Ol pâdişâh-ı pür-kerem dünyâyı kıldı muğtenem
Hayrâta sa‘yetti bu dem tarheyleyip resm-i cedîd

Yazdı kalem Lütfî gibi târîh-i tâmm-ı atyebi
Sıbyâna yaptı mektebi Şâh-ı cihân Abdülhamîd
1191 (1777-78)

Türbe-i mezbûrenin üç türbedârı olup her birinin müstakil hâneleri vardır.

2. İstavroz Câmii [1088]

Bânîsi ser-bostâniyândan Abdullah Ağa nâm bir sâhibü'l-hayrdır. Ağa-yı mezbûrun derûn-ı İstanbul'da Langa'da ve Fıstıklı[1089] nâm mahalde birer mescidi dahi vardır.[1090] Ve kendinin merkadi dahi Fıstıklı'da olan mescidi hazîresindedir. Seng-i mezârında mestûr târîh-i rakamîsi budur: 1000 (1591-92). Ba‘de-zaman hayrât-ı mezkûresinin evkāfı, İstanbul'da vâki‘ Yeni Câmi‘denmekle şehîr Vâlide Câmi‘-i Şerîfi'ne ilhâk olunmuştur.

[1086] Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

[1087] Bu mısrâ *Es‘ad Efendi 2247,* vr. 219[b] ve *Es‘ad Efendi 2248,* vr. 114[a]'da *‘Gerdûn-vakār ve Cem-i haşem Sultân İskender-i abîd’* olarak verilmiştir.

[1088] ***İstavroz Câmii (Abdullah Ağa Câmii)***: III. Murad'ın (hd. 1574-1595) bostancıbaşısı Abdullah Ağa b. Abdülhayy (ö. 1000/1591-92) tarafından XVI. yy.'ın ikinci yarısında yaptırılmıştır. Câminin kapısında 989/1581 târihi yer almaktadır. I. Mahmûd (hd. 1730-1754) câmiye hünkâr mahfeli ilâve ettirmiştir. I. Abdülhamîd (hd. 1774-1789) tarafından da tâmir ettirilen câmi, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından 1248/1832-33 yılında yenilenmiştir. Harîm kapısı üstünde bu yenilenmeye âit olarak, Şâir Rıfat tarafından kaleme alınıp Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyla yazılmış olan, 1248/1832 târihli, üç satırlık, celî ta‘lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bir avlu içinde yer alan bugünkü yapı iki katlı ve kare planlı olup, zemin katı kârgir, ikinci katı ahşaptır. Önünde camekanlı bir son cemaat yeri vardır. Harîmin sağ ve sol taraflarında zeminden yüksek iki mahfel ile sağ taraftaki ahşap merdivenlerle çıkılan fevkânî mahfeli vardır. Tavanı ahşaptır. Mihrâbı mermerden yapılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli minâresi câminin doğusundadır (Resim 75). Câminin bânîsi Abdullah Ağa Beylerbeyi'nde câmiden başka hamam, sıbyan mektebi ve çeşme de yaptırmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 33; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 174-175; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri,* c. V, İstanbul 1983, s. 222-223; Rebii Baraz, "İstavroz Câmii", *DBİst.A,* c. IV, s. 256-257

[1089] *Fıstıklı* olarak belirtilen yer bugün *Kısıklı* olarak bilinmektedir.

[1090] Bostancıbaşı Abdullah Ağa'nın Langa ve Fıstıklı (Kısıklı)'daki câmileri için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 57-58; c. II, s. 256

Ve bu câmi‘ cennet-mekân Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel asrında bir mahfel-i hümâyûn ihdâsıyla ta‘mîr-i küllî dahi olunmuştur. Ve devr-i Sultan Abdülhamîd Hânî’de evkāf-ı mezbûrenin Vâlide Câmii vakfına ilhâkı ref‘ olunup, pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerinin kendi vakf-ı şerîflerine ilhâk olunduğu sırada câmi‘-i şerîfi dahi ta‘mîr u termîm olunmuştur.

Ve iskele başında vâki‘ namazgâh-ı cedîd ile tarafeyni musluklu çeşmeyi[1091], ricâl-i devlet-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis’ten Yenişehirli Osman Efendi binâ ve inşâ eylemiştir. Efendi-i mûmâileyh hizmet-i riyâsette ve tevkî‘îlikte ve hidemât-ı sâirede istihdâm ve sefârette Rusya’ya gittikten sonra, evâil-i saltanatı Sultan Abdülhamîd Hânî’de vezâretle bekâm kılınmış ve ba‘dehû maktûlen vefât eylemiştir. Ser-maktû‘i Zeyrek kurbünde medfûndur.

Ba‘dehû câmi‘-i şerîf-i mezkûru, Hamdullah Paşa tecdîd ü tevsî‘ eylemiştir.[1092] Mûmâileyh Hamdullah Paşa, Deli Abdullah Paşa denmekle şöhretgîr idi. **[182]** Ser-bostâniyân-ı hâssa ve sipâhiler ağası ve ser-çavuşân ve mîrâhûr-i evvel ve ba‘dehû kapudân-ı deryâ ve daha sonra 1238 Saferü’l-hayrının yirmi dördüncü Sebt günü (10 Kasım 1822 Pazar)[1093] dahi Sâlih Paşa yerine nâil-i mühr-i hümâyûn olmuş ve üç ay sonra azlolunarak mütekāiden İznikmid’de mukîm iken, üç dört mâh mürûrunda vefât eyledi. Bunun yerine silahdârlıktan muhrec Ali Paşa nâil-i mühr olmuştur.

Câmi‘-i mezkûrun mahallesi vardır.

Kuzguncuk nâm karyede ehl-i İslâm iskân etmediğinden mescid ve câmi‘ olmayıp, karye-i mezkûre tâife-i Yehûd’a münhasırdır.

[1091] ***Yenişehirli Osman Efendi Çeşmesi ve Namazgâhı.*** Bu çeşme-namazgâh ikilisi günümüze ulaşmamıştır.

[1092] İ. Hakkı Konyalı, Deli Abdullah Paşa’nın bu câmiyi tâmir ettirmediğini, sadece Çengelköyü’nde kendi adıyla anılan câmii genişleterek yenilediğini belirtmektedir. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 175

[1093] 10 Kasım 1822 târihi, Cumartesi değil Pazar gününe tekâbül etmektedir.

G. Paşalimanı

1. Paşalimanı Câmii [1094]

Bânîsi Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin silahdârlığından muhrec Abdurrahman Ağa'dır. Âtiyü'z-zikr târih, derûn-ı câmi'de âvîze kılınmıştır:

Fehmî hâtiften denildi bî-bedel târîh kim [1095]
Secdegâh olsun Resûlün ümmetine bu mekân [1096]
1180 (1766-67)

Bânî-i müşârünileyh Üsküdar'da Dedeler kurbünde Yanık Ömer Kapısı civârında kâin hazîre-i mahsûsada medfûndur. Târîh-i rıhleti:

İzzet-i behişt 1184 (1770-71)

Câmi'-i mezbûrun kurbünde, sonradan ba'zı ashâb-ı hayr bir çeşme ile bir namazgâh[1097] inşâ eylemişlerdir. Ve kurbünde bir Bektâşî Tekkesi[1098] dahi ihdâs olunmuş idi. Ba'dehû 1241 senesi (1826) evâhirinde zevâyâ-yı Bektâşiyye'nin tahrîbinde bu zâviye dahi hedmolunmuştur. Ve evâsıt-ı mahall-i mezkûrda altı göz hubûbât ambarı binâ olunup Nizâm-ı Cedîd Kulluğu dahî ihdâs olunmakla, bundan yirmi sene mürûrunda Asâkir-i Mansûre ta'yîn olundu.

Bu câmi'-i şerîfin mahallesi yoktur.

[1094] ***Paşalimanı Câmii (Abdurrahman Ağa Câmii)***: Bu câmi yazma nüshalarda *Öküzlimanı Câmii* ismiyle verilmiştir. III. Mustafa'nın (hd. 1757-1774) silahdârı Abdurrahman Ağa (ö. 1184/1770-71) tarafından 1180/1766-67 yılında yaptırılmış olan câminin minâresi II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında tâmir görmüştür. Câmi son olarak 1990'lı yıllarda Vakıflar tarafından tâmir edilmiştir. Meyilli bir arazi üzerinde fevkânî olarak inşâ edilen iki katlı câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Ahşap bir saçak çatı hizasında binâyı çevrelemektedir. Câminin ön cephesi tamamen ahşaptır. Sekiz basamaklı bir merdivenle câminin dikdörtgen planlı son cemaat yerine çıkılır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiştir. Kare planlı olan harîmin tavanı ahşaptır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ahşaptır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Tuğladan örülmüş olan minâresi kesme taştan yapılmış kaide üzerinde yükselmektedir. Kaidesinin üzerinde güneş saati vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 52; Tülay Akın, "Paşalimanı Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 230; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 242-246

[1095] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1096] *1180*: Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1177* çıkmaktadır. Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 110[a]'da '*Secdegâh olsun Rasûl'ün ümmetîne bu makām*' olarak verilmiştir ki, o takdirde de *1257* rakamı bulunmaktadır.

[1097] Bu çeşme-namazgâh ikilisi günümüze ulaşmamıştır.

[1098] ***Yarımca Baba Tekkesi***: Paşalimanı Câmii'nin yakınında olan bu tekkenin kuruluşu ve Yarımca Baba'nın hayatı hakkında bilgi yoktur. Tekke 1241/1826 yılında kapatılmış ve pek çok Bektâşî tekkesi gibi yıktırılmıştır. Abdülazîz (hd. 1861-1876) döneminde, kapatılan Bektâşî tekkeleri tekrar açılmaya başlamış, ancak bu tekke tekrar faaliyete geçmemiştir. Çünkü 1241/1826 yılından sonra Kâdiriliğe bağlanmış ve tekkelerin kapatılışına kadar bu tarikatı temsil etmiştir. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; M. Baha Tanman, "Bektaşîlik", *DBİst.A*, c. II, s. 135-136; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 434-436

Bundan sonra Medîne-i Üsküdar'da vâki' bi'l-cümle mesâcid ve cevâmi' ve zevâyâ-yı meşhûrenin zikr u beyânına şürû' olundu.

H. Üsküdar Merkez [1099]

1. Vâlide-i Atîk Câmii [1100]

[1099] Bu bölümdeki câmi ve mescidler, *Medîne-i Üsküdar* ismi altında orijinal metinde sıralanmıştır. Üsküdar ilçesindeki câmiler yazma nüshalarda farklı sıralanmıştır. Şerefâbâd Mescidi de Adliye Câmii adı ile matbû metinde tekrar edilmiştir.

[1100] ***Atik Vâlide Câmii ve Külliyesi***: Câmi, medrese, sıbyan mektebi, tekke, imâret, dârülhadîs, dârülkurrâ, dârüşşifa, imâret (aşhâne, tabhâne, kervansaray) ve çifte hamamdan ibâret olan külliye, III. Murad'ın (hd. 1574-1595) annesi Nurbânu Sultan (ö. 991/1583) tarafından 1570-79 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1956-1972 yılları arasında ciddî bir tâmir geçirmiş olan câminin 1990'lı yıllarda başlayan restorasyon çalışmaları hâlâ devam etmektedir. Dikdörtgen planlı olan câmi 13 m. çapındaki merkezî kubbe ile etrâfındaki dört yarım kubbe ile örtülmüştür (Resim 76). Mihrâbı dışarıya çıkıntı yapmaktadır. Câminin ilk mütevellîsi Pîr Ali b. Mustafa 991/1583 yılında iki tarafa ikişer kubbe ilâve ettirmiştir. Harîm kapısının üstünde bulunan 991/1583 târihli, celî ta'lik, Türkçe kitâbe bu döneme âittir. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde de câminin güneybatı köşesine bir hünkâr kasrı ilâve edilmiştir. Hünkâr kasrı hünkâr mahfeli ile bağlantılıdır. Câmi Cumhuriyet döneminde de çeşitli tâmirler geçirmiş olup, son olarak 1992-99 yılları arasında restore edilmiştir. Beş kubbe ile örtülü son cemaat yerinin önünde 22 sütun üzerinde yükselen ahşap çatılı ikinci bir revak vardır. Son cemaat yerinin iki tarafında iki küçük mermer mihrâb yer almaktadır. Câminin doğu, batı ve kuzey cephelerinden olmak üzere üç girişi vardır. Batı cephesinde olan giriş kapısı hünkâr kasrına âittir. Harîmin içi üç taraftan fevkânî mahfellerle çevrilmiştir. İç tezyînâtı itibâriyle önemli eserlerimizden birisidir. Mermer olan mihrâbın etrâfı klasik dönem İznik çinileriyle kaplanmıştır. Birinci sıra pencerelerin üstünde lacivert zeminli çini üzerine celî sülüs Âyete'l-kürsî yazılmıştır. Câminin celî sülüs yazıları Hasan Üsküdârî'ye âittir. Geometrik motiflerle süslenmiş minber ile ahşap vaaz kürsüsü orijinaldir. Kubbe ve kemerlerin iç yüzünde klasik dönem kalem işleri vardır. Özellikle mahfel tavanlarındaki ahşap üzerine yapılan kalem işlerinin benzeri çok azdır. Kapı ve pencere kanatları da ahşap işçiliğinin en güzel örneklerindendir. Tek şerefeli minâreleri son cemaat revakının iki tarafındadırlar. Şadırvan avlusunun üç tarafında kubbelerle örtülü medrese odaları vardır. Câmiyi üç yönden kuşatan şadırvan avlusuna dört kapıdan girilmektedir. Üç tanesi batı kapısında, diğeri doğu kapısında olmak üzere avlu duvarının dış tarafında sivri kemerli dört çeşme vardır. Câminin güney tarafında geniş bir hazîresi vardır. Hazîre duvarına 1286/1869-70 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs bir mezar kitâbesi yerleştirilmiştir. Yamuk planlı medrese avlusu câminin kuzeyinde olup güneyden şadırvan avlusu ile sınırlandırılmıştır. Kaynaklarda Atik Vâlide Sultan, Eski Vâlide ve Karabaş Velî gibi isimlerle bahsi geçen tekke câminin doğusundadır. Sıbyan mektebi bugün mesken olarak kullanılmaktadır. Dârülhadis, dârülkurrâ, imâret ve dârüşşifâ câminin batı tarafındadır. Bu yapıların tamamı bugün fonksiyonlarının dışında kullanılmaktadırlar. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35, 41, 44, 46, 51; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 24, 33, 35, 36, 37, 39, 45; Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 110-111; Ahmed Refik (Altınay), *Hicrî Onuncu Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1988, s. 21-22; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 68-69; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 141-149; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 33-35; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 304, 354, 356, 359, 360, 361, 367; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 138-142; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 290-293; M. Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 407-412 M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, c. IV, s. 68-73; M. Baha Tanman, Atik Valide Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 407-412; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 86; Ali Alparslan, "Hasan Üsküdârî", *DBİst.A*, c. III, s. 568; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 2000, s. 182-187; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 102-105

Bâniyesi Nurbânu Sultan'dır ki, Sultan Murâd-ı Sâlis Hazretleri'nin **[183]** vâlideleri ve Sultan Selim Hân-ı Sânî'nin bânû-yi saray-halvetleridir. İbtidâ câmi'-i şerîf-i mezkûr, bir kubbe üzerine binâ olunup Pîr Ali nâm bir kimesne mütevellî oldukta iki tarafına ikişer kubbe zammeylemiştir. Ve medresesi[1101] ve dârülhadîsi[1102] ve dârülkurrâsı ve imâret ve dârüşşifâ ve mekteb-i sıbyânı[1103] ve misâfirîn için han-ı kebîri ve birer şerefeli iki minâresi ve şadırvan havlîsinde hucerâtı vardır.

Tâk-ı dergâhında olan târîhi budur:

Nûrbânû o zât-ı pür-ismet [1104]
Taraf-ı hayra eyleyip niyyet

Etti bu ma'bed-i latîfi binâ
Habbezâ re'y-i ahsen ü zîbâ

Eser-i hâssıdır bu hayr-ı güzîn
Oldu târîh ***'Zihî Behişt-i berîn'***
991 (1583)

Karîbinde olan çifte hamam[1105] ile Üsküdar'da vâki' Vâlide-i Cedîd Câmii kurbünde olan Yeşildirekli Hamam ve İstanbul'da Divanyolu'nda vâki' meşhûr çifte hamam ve Langa Yenikapısı dâhilinde vâki' havuzlu tek hamam bu vakfın müsakkafâtındandır. Sâhibetü'l-hayrât-ı merhûme, Sultan Selim Hân-ı Sânî Hazretleri'nin Ayasofya-i Kebîr kurbünde vâki' türbe-i kebîrinde medfûnedir.[1106] Târîh-i irtihâli 991 Zilkādesinde[1107] (16 Kasım-15 Aralık 1583) vukū' bulmuştur.

Bu câmi'-i şerîfin şadırvan havlîsinde vâki' hücerâtın birinde sâkin iken 1151 (1738-39) târîhinde vefât eden [Emir Hoca][1108] eş-Şeyh Abdülkādir el-Hüseynî en-Nakşibendî –kuddise sırruhu– Hazretleri ki, Hazret-i Abdülkādir-i Geylânî –

[1101] ***Atik Vâlide Medresesi***: Yamuk planlı medrese avlusu câminin kuzeyinde olup güneyden şadırvan avlusu ile sınırlandırılmıştır. Bugün mevcut olan bu yapı hakkında geniş bilgi için bkz., Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 114-115; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 184-185; M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, c. IV, s. 70-71; M. Baha Tanman, Atik Valide Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 410

[1102] ***Atik Vâlide Dârülhadîsi, Dârülkurrâsı, İmâreti ve İmâreti***: Bu yapı grubu câminin batı tarafındadır. Bugün fonksiyonlarının dışında kullanılan bu eserler hakkında geniş bilgi için bkz., Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 23, 173; M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, c. IV, s. 72; M. Baha Tanman, Atik Valide Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 411; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 102-105

[1103] ***Atik Vâlide Sıbyan Mektebi***: Bugün mesken olarak kullanılan bu yapı câminin doğusundadır. Geniş bilgi için bkz., M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, c. IV, s. 72;

[1104] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[1105] ***Atik Vâlide Hamamı***: Vakıflar İdaresi tarafından son yıllarda tâmir edilen çifte hamam bugün faal durumdadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 51; M. Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 412

[1106] Nurbânu Sultan için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 6

[1107] *991*: Nurbânu Sultan'ın vefat târihi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 87[b]'de *992* olarak verilmiştir.

[1108] *Emir Hoca*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 195[b] *ve Es'ad Efendi 2248*, vr. 101[a]'dan ilâve edilmiştir.

kaddesallâhu sırrahû– neslinden olup Kādiriyye'den dahi müstahlef idi. Câmi'-i mezkûrun son cemaat yerinde, sağ tarafında mihrâb ile müezzin mahfeli kapısı ittisâlinde Hızır Aleyhisselâm'ı müşâhedeye nâil olmuş olduğundan, bir levha üzerine bu ebyât tahrîr olunarak ol mahalle âvîze kılınmıştır:

Hazret-i Hızr'ın makām-ı oldu bu âlî-makām [1109]
Müstecâbü'd-da'vedir eyle duâya ihtimâm

Hak erenler kutbü'l-aktâbıyla bunda cem' olup
Hem dahi kırklar yedilerle gelip iki imâm [1110]

İşbu cây-ı pür-safâda kıl teveccüh sıdk ile **[184]**
Hak murâdın vere âlemde bulasın ihtirâm

El duâya kaldırınca cân ü dilden ibtidâ
Rûh-i pâk-i Mustafâ'ya ver salât ile selâm

Bahriyâ gel yüz sürüp de bunda kıl arz-ı niyâz [1111]
Ber-murâd ede seni dâreynde ol Rabbü'l-enâm

Şeyh-i mûmâileyh, câmi'-i mezkûrun mihrâbı önünde medfûndur. [Târîh-i vefâtı budur:

Duâ edip dedim fevtine [1112] *târîh* [1113]
Emir Hoca cinânı eylesin cây
1151 (1738-39)] [1114]

Ve Kore Emîni el-Hâcc İbrâhim Ağa, bu câmi'-i şerîfin mütevellîsi bulunduğu esnâda ta'mîr ettirmiştir. [O esnâda tâk-ı dergâhında olan târîh ref' olunup vaz'ında tekâsül olunmuş idi. Hâcegândan İmâm Hasan Efendi 1178 (1764-65) târîhinde mütevellî oldukta ref' olunan levha-i cedîd yine mahalline âvîze olunmuştur ki, bâlâda yazılan târihtir].[1115]

Kezâlik câmi'-i şerîfi mezkûr mezâristânında, hücerât-ı mezbûrede sâkin olanlardan 1182 (1768-69) târîhinde vefât eden Kehhâl Mehmed Efendi dahi medfûndur. Edirne mevleviyyetinden ma'zûlen 1179 (1765-66) senesi vefât eyleyen Kilisî Hüseyin Efendi dahi medfûndur.

[1109] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1110] *iki imâm*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'de *oldular imâm* olarak verilmiştir.

[1111] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 195[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'de *'Bahriyâ gel yüz sürüp bunda Hudâ'ya kıl niyâz'* şeklindedir.

[1112] *fevtine*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'de *vefâtına* olarak verilmiştir.

[1113] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[1114] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 196[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'den ilâve edilmiştir.

[1115] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 195[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'den ilâve edilmiştir. *İmâm Hasan Efendi Es'ad Efendi 2247,* vr. 195[b]'de *İmâm Hüseyin Efendi* olarak verilmiştir.

Mahallesi dahi vardır.

Vâkıfe-i müşârünileyhâ, bu câmi'-i şerîfin vakfına Sultan Murad Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin sâye-i hümâyûn-i mevhibet-i makrûnlarında fevkalâde ihtimâm eyleyip, gerek dârüşşifâsının ve gerek tabhânesinin cemî' levâzımâtı mükemmel olarak ta'yîn olunmuştur. Ve devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te Nizâm-ı Cedîd Ocağı küşâd olunduğu esnâda tâbhâne ve tımarhâne ve misâfirhâne ve tabhhânesi süvâri asâkirine kışla ta'yîn olunmuş idi. Ba'dehû iktizâ-yı vakt ile nizâm-ı mezbûr fesholunarak mahall-i mezkûr muattal kalmış iken, on dört mâh mürûrunda Alemdar Mustafa Paşa'nın Cihâdiyye Sekbânı tertîbinde yine ma'mûr kılınmış ve ba'dehû Asâkir-i Nizâmiye-i Şâhâne süvârisine mahall ü me'vâ olmak üzere ta'mîr u tecdîd olunmuştur.

2. Çinili Câmii [1116] der-Kurb-i Câmii Atîk Vâlide Sultan[1117]

Bâniyesi Mâhpeyker Sultan'dır ki, Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in zevce-i muhteremesidir. Ve Sultan Murad Hân-ı Râbi' ve Sultan İbrâhim Hân hazerâtı bunlardan vücûda gelip, cümlesinin zamân-ı saltanatlarını görüp ve bunlardan sonra hafîdi Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin evâil-i saltanatlarında **[185]** âzime-i gülşen-sarây-ı cinân olmuştur. Merhûme-i müşârünileyhâ, kırk seneden mütecâviz

---

[1116] ***Çinili Câmii ve Külliyesi***: Mahpeyker Kösem Vâlide Sultan (ö. 1061/1650-51) tarafından câmi, medrese, sıbyan mektebi, sebil, çeşme ve çifte hamamdan oluşan bir külliye olarak 1050/1640-41 yılında Mimar Kâsım Ağa'ya yaptırılmıştır. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan külliyeye daha sonra büyük bir su havuzu ile hazîre eklenmiştir. Geniş bir avlu içinde yer alan câmi, kare planlı ve tek kubbeli olup küfeki taşından yapılmıştır. Kuzey ve güney cephelerinden olmak üzere iki avlu girişi vardır. Câmi üç taraftan ahşap galeri ve önünde sundurma şeklindeki ahşap son cemaat yeri ile çevrilmiştir. Son cemaat yerine doğu, batı ve kuzey cephelerindeki merdivenlerle çıkılır. Harîm kapısı üstünde Şâir Himmet'in kaleme aldığı 1050/1640-41 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Ayrıca kuzey avlu kapısı üstünde de Şâir Fevzî tarafından kaleme alınan, 1050/1640-41 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe bir inşâ kitâbesi daha vardır. Harîmin duvarları ikinci sıra pencere seviyesine kadar, mihrâbı, mermer minberinin külahı ve son cemaat yeri devrinin Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Vaaz kürsüsü ahşaptır. Pencere üzerindeki alınlıklarda lacivert zeminli çini üzerine celî sülüs Âyete'l-kürsî yazılmıştır. Yine lacivert zeminli çini üzerine yazılmış olan celî sülüs Fetih Sûresi harîmi çepeçevre kuşatmaktadır. Kubbe ve pandantiflerdeki kalem işleri yenilenmiştir. Harîm kapısının iki tarafındaki önü ahşap korkuluklarla çevrilmiş mahfellerden başka, üst katta da fevkânî ahşap bir mahfel bulunmaktadır. Tek şerefeli minâresi küfeki taşından yapılmıştır (Resim 77). Şadırvanı ve hünkâr mahfeli vardır. Şadırvanın bulunduğu köşedeki avlu penceresi sebil olarak düzenlenmiştir. Sonradan ilâve edilen su havuzu ile hazîre câminin güneyindedir. *Hadîka*'da dârülhadîs olarak belirtilen medrese ise avlunun güneydoğusunda yer almaktadır. Sıbyan mektebi, hamamı ve çeşmesi câminin kuzeyindedir. Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 23; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 18; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 344-346; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 27-29; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 189-192; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 130-136; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 266-267; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 57-58; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 102-105

[1117] Çinili Câmii *Es'ad Efendi 2247*, vr. 197[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 102[a]'da Kösem Vâlide Câmii başlığı altında anlatılmıştır.

müttekâ-yı sarây-ı devlet ü ikbâl olarak, mâ-sabakta beyân olunduğu vech ile pek çok âsâr-ı hayriyyeye muvaffak olmuştur.

Bu câmi'-i şerîfi dahi 1050 (1640-41) târîhinde binâ ve tekmîl ettirtip, zamânı şuarâsından Himmet nâm şâirin inşâd eylediği târih câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında mestûrdur. [Câmi'-i şerîf bir minârelidir].[1118] Mekteb[1119] ve çeşme[1120] ve dârülhadîsi[1121] ve çifte hamamı[1122] ve sebîli[1123] ve mahfel-i hümâyûnu vardır.

Hemîşe hazret-i vâlâ cenâb-ı [1124] *Vâlide Sultân* [1125]
Hulûs üzre li-vechillâh [1126] *hayrât etmedir şânı*

Yapıp bu câmii ana nice emlâk vakfetti
Muvaffak etti hayrâta anı tevfîk-i Rabbânî

Tamâm olunca dedi Himmetâ târîhini hâtif
Bu câmi'de olan tâat ola makbûl-i Sübhânî
[1050 (1640-41)] [1127]

Ve avlu kapısı üzerinde mukayyed olan Fevzî nâm şâirin târîhi dahi budur:

Mâder-i Sultân İbrâhîm Hân [1128]
Hazret-i sultân-ı ekrem Vâlide

[1118] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 197[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1119] ***Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi***: Câminin kuzeybatısındadır. Son yıllarda restore edilmiş olan fevkânî yapı, bugün Çinili Çocuk Kütüphânesi olarak faaliyet göstermektedir. bkz., Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522

[1120] ***Kösem Vâlide Sultan Çeşmesi***: Câmi ile hamamı arasındaki sokağın köşe başında olan çeşme mâmurdur. Üzerinde Şâir Fevzî'nin kaleme aldığı, 1052/1642-43 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 266-267; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522

[1121] ***Kösem Vâlide Sultan Medresesi***: *Hadîka*'da dârülhadîs olarak belirtilen medrese, avlunun güneydoğusunda yer almaktadır. 1938 yılında kısmen tâmir edilmiş olup, bugün bakımsız durumdadır. bkz., Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 189-192; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522

[1122] ***Çinili Hamam***: Çinili Hamam Sokağı ile Çavuşdere Caddesi arasında bulunan çifte hamam, özel mülkiyete geçtikten sonra 1963-64 yılları arasında tâmir edilmiş olup bugün faal durumdadır. bkz., Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı* (1973), s. 490; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 387; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 102-105

[1123] ***Kösem Vâlide Sebili***: Şadırvanın bulunduğu köşedeki avlu penceresi sebil olarak düzenlenmiştir. Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 23; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *DBİst.A*, c. II, s. 519-522

[1124] *Hazret-i vâlâ cenâb-ı*: ifadesi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'da *vâlâ cenâb-ı Hazret-i* olarak verilmiştir.

[1125] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[1126] *Hulûs üzre li-vechillâh*: ifadesi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'da *Hulûs-i li-vechillâh üzre* şeklinde verilmiştir.

[1127] *1050*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 197[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1128] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Bu [binâ-yı] [1129] *Hakk'ı yaptı hayr için*
Tâ ola beyt-i ibâdet âbide

Da'vet ola beş vakitte rahmete
Menzil ola âbide vü zâhide

Yaptı [1130] *mekteb çeşme hamâm ü sebîl*
Kim ana Hak lutf hem ihsân ede

Ehl-i hayrı bunda tâat edeni
Dâhil et yâ Rabb cinân-ı hâlide

Fevziyâ lafzen ve ma'nen târîhi
Oldu bin ellide hayrü'l-vâlide
[1050 (1640-41)] [1131]

[186] İstanbul'da vâki' Vâlide Hanı denmekle şehîr Hân-ı kebîr bu câmiin vakfından olup ve han derûnunda olan mescid dahi sultân-ı müşârünileyhânın eser-i hayrıdır. Ve behresine hüccâc-ı müslimîn için teberdârân zümresinden Küçük Saka ve Büyük Saka ta'birleriyle iki kimesne ta'yîn olunup yollarda su ve ba'zı mahallerde şeker şerbetleri ile atşân-ı hüccâca tesbîl ü ikrâm ettirmek ve İstanbul'da sara çıktığı gün cevâmi'-i selâtînin eimme ve hutebâsı huzûr-i pâdişâhîde Kur'ân-ı azîmü'ş-şândan birer ayet kırâat etmek vâlide-i müşârünileyhânın âsârındandır. Ve ahâlî-i haremeyn-i'ş-şerîfeyn için surre-i vâfireler ta'yîn eylemiştir. Ve bâlâda zikri mürûr ettiği üzere Karadeniz Boğazı'nda vâki' Anadolu cânibinde olan Kavak Kal'ası ve hâricinde olan câmi'-i şerîf dahi merhûme-i müşârünileyhânındır.

[Ve Sultan Selim kurbünde Şeyhülislâm Debbağzâde Medresesi karşısında vâki' Vâlide Medresesi dahi bunların ihyâsıdır. Fi'l-asl Sadr-ı A'zam Özdemiroğlu Osman Paşa vakfıdır. Ve sâhib-i hayrın şehâdetine ***'Katl-i kıtâl'*** 1061 (1650-51) târîhidir. Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in hasekisi olmakla onun türbesinde medfûndur. Oğlu Murad Hân dahi ondadır].[1132]

[1129] *binâ-i*: ifadesi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'dan *binâ-yı* olarak düzeltilmiştir.
[1130] *yaptı*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 197[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'da *kaldı* olarak verilmiştir.
[1131] *1050*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 197[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[b]'den ilâve edilmiştir.
[1132] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

3. Mihrimah Sultan Câmii [1133]

Bâniyesi Mihrimah Sultan, Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm Hazretleri'nin kerîme-i muhteremeleri ve Rüstem Paşa'nın dahi halîle-i mükerremeleridir. Bu câmi'-i şerîfi 954 (1547-48) târîhinde Rüstem Paşa'nın sadâret-i ûlâlarında tekmîl ettirmiştir. Leb-i deryâda vâki' olup, medrese[1134] ve mekteb[1135] ve imâret[1136] ve birer şerefeli iki minâresi ve [mahfeli-i hümâyûnu ve][1137] levâzımât-ı sâiresi mevcuttur.

[1133] ***Mihrimah Sultan Câmii ve Külliyesi***: Câmi, medrese, sıbyan mektebi ile bugün mevcut olmayan imâret, tabhâne ve handan müteşekkil bir külliye olarak Kânûnî Sultan Süleyman'ın (hd. 1520-1566) kızı Mihrimah Sultan (ö. 964/1556-57) tarafından 954/1548 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kıyıya yakın bir set üzerinde yapılmış olan câmi bugün kıyıdan biraz geride kalmıştır. Son olarak 1955-1963 yılları arasında ciddî bir tâmir görmüş olan câminin üç avlu girişi olup, avluya yüksek merdivenlerle çıkılır. Beş kubbeli son cemaat yerinin önünde onu üç taraftan kuşatan ve on altı sütun üzerine oturan ikinci sıra revak vardır (Resim 78). Dikdörtgen planlı olan câmi küfeki taşından yapılmıştır. Harîm kısmı merkezî kubbe ile, doğu, batı ve mihrâb taraflarındaki üç yarım kubbe ile örtülmüştür. Ayrıca yarım kubbeler ikişer eksedra (çeyrek kubbe) ile genişletilmiştir. Bu planı ile câmi yonca yaprağına benzetilmiştir. Kubbe kasnağında on altı, yarım kubbelerde dörder, eksedralarda üçer pencere açılmıştır. Tâk-ı dergâhında *Hadîka*'da tam metni verilmiş olan 954/1548 târihli, beş satırlık, celî sülüs, Arapça inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Girişin sol tarafındaki hünkâr mahfeli müezzin mahfeli olarak kullanılmaktadır. Mukarnaslı mihrâbı ve minberi mermer, vaaz kürsüsü ahşap olup, klasik devrin tezyînî özelliklerini yansıtmaktadırlar. Avlusunda deniz tarafına doğru çıkma yapan, çokgen planlı, mermerden yapılmış, şadırvanlı köşkü vardır (Resim 79). Birer şerefeli, kesme taştan yapılmış iki minâresi vardır. Minârelerinin kapıları son cemaat yerine açılır. Kapılarının üzerinde, taş üzerine Kelime-i Tevhîd nakşedilmiştir. Harîmin batı duvarında Câmi-i Cedîd Muvakkiti Derviş Yahyâ Muhyiddin tarafından hazırlanmış olan 1183/1769-70 târihli bir güneş saati yer almaktadır. Câminin güneybatı cephesindeki geniş hazîresinde Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa'nın türbesi ile birlikte pek çok kıymetli mezartaşı vardır. Câmi ile medrese arasında da Sinâneddin Yûsuf Paşa ile Sadrâzam İbrâhim Edhem Paşa ve oğlu Gâlip Bey'in türbeleri yer almaktadır. Bu yapılar külliyeye sonradan eklenmiştir. Câminin kuzey cephesinde, avlu duvarının altında 1092/1680 târihli Mihrişâh Valide Sultan Çeşmesi vardır. Klasik üslupta yapılmış olan mermer çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Câminin önündeki meydanda en güzel eserlerimizden birisi olan Ahmed III Meydan Çeşmesi vardır. 1141/1728 târihli olan dört yüzlü meydan çeşmesi, Lâle Devri'nin tezyînî özelliklerini en güzel şekile yansıtmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35; 41, 46; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 47; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 213-231; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 48-52, 288; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 24-27; Doğan Kuban, *İstanbul Yazıları*, İstanbul 1998, s. 97-100; Doğan Kuban, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DBİst.A*, c. V, s. 456-457; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 190-193; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 68-70; 119-120; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 50; Aygün Ülgen, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul 2000, s. 65-71; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 284, 322-324; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 93-98

[1134] ***Mihrimah Sultan Medresesi***: Câminin doğusunda olan medrese on altı hücrelidir. 1961 yılında restore edilmiş olan yapı bugün bir sağlık merkezi olarak kullanılmaktadır. bkz., Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 173; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 83-85; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 187-188; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 48-51; Doğan Kuban, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DBİst.A*, c. V, s. 456-457

[1135] ***Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi***: Câminin kıble tarafındaki yokuşun başında olan sıbyan mektebi kubbeli bir açık eyvan ve kubbeli bir dershâneden oluşmaktadır. Bugün kütüphane olarak kullanılmaktadır. bkz., Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 51; Doğan Kuban, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DBİst.A*, c. V, s. 456-457

[1136] ***Mihrimah Sultan İmâreti***: 1134/1722 yılında yanmış olan imâret, iki yüz yıla yakın harâb bir vaziyette kaldıktan sonra kalıntıları Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılmıştır. bkz., Zuhuri

Ve câmi'-i şerîfin tâk-ı dergâhında işbu terkîb mestûrdur: ***'Essese bünyâne hâze'l-mescidi'l-câmii'l-müşeyyedi'l-erkâni sâhibetü'l-hayrâti ve'l-hasenâti [dürretü tâci's-saltanati'l-azîmetü'ş-şân],***[1138] ***ismetü'l-mülki ve'd-dünyâ ve'd-dîni Hanım Sultân hassahallâhu teâlâ bi-mezîdi'l-ihsâni bintü hâkāni'l-havâkîne fi'l-hâfikayni sultâni's-salâtîne fi'l-maşrıkayni âmiri ma'mûreti'l-arzı bi'l-adli ve'l-ihsâni, müessisi bünyâni'l-emni ve'l-emâni li-ehli'l-îmâni, es-Sultâni ibni's-Sultâni es-Sultân Süleymân Hân ibni's-Sultân Selîm Hân hullide hilâfetühû hulûde'z-zamân ve temme [bi-mennihî el-Mennân]***[1139] ***fi-şehri Zilhicceti'l-harâmi min şühûr-i senetin erbaa ve hamsîne ve tis'a mietin min [hicret-i'n-Nebevî]*** [1140] ***[954 (1548)].***[1141]**,**

Müşârünileyhânın bir câmi'-i şerîfi dahi Edirnekapısı dâhilinde olup mahallinde zikri mürûr etmiştir.[1142] Ve kendi pederi hayrâtında ***'Hudûs-i mevt'*** **[187]** 964 (1556-57) târîhinde âlem-i kudse irtihâl edip, Süleymâniye'de peder-i vâlâları türbesinde defîn-i hâk-i pâk olmuşlardır. Zevci paşa-yı müşârünileyh dahi dört sene mürûrunda mesned-i vezârette iken vefât eylemiştir. Şehzâde Câmi'-i Türbesi'nde medfûndur. Ve paşa-yı müşârünileyhin diğer zevcesinden tevellüd eden Osman Bey, evâil-i saltanatı Murad Hân-ı Sâlis'te vefât etmekle bu câmi'-i şerîfin sağ minâresi dibinde defnolundu. Hükmî nâm şâir vefâtına târih söylemiştir:

Mîr-i pâkize-neseb Hazret-i Osmân Bey'in [1143]
Mürg-i rûhu edicek bâğ-ı cinâna tayerân

Eyleyip rûhuna sıdk ile duâlar Hükmî
*Dedi târîh **'Cinân ola makām-ı Osmân'***
984 (1576-77)

Ve bu câmi'-i şerîfin mihrâbı önünde kapudân-ı meşhûr Sinan Paşa-yı Gāzî medfûndur ki, ***'Daldı rahmet denizine kapûdân'*** 961 (1554) târîh-i vefâtıdır. Müşârünileyh, birâderi Rüstem Paşa'dan sonra kapudân-ı deryâ olmuştur. Tafsîl-i hâli, Beşiktaş'ta vâki' câmi'-i şerîfinde beyân olundu.

Ve câmi'-i mezkûrda Sarı Babazâde Seyyid Abdürrahim Kayserî dahi medfûndur ki, tarîk-i Bayrâmiyye'den olup Abaza Şeyhi denmekle ma'rûftur. 1047 (1637-38) senesinde şehîden vefât etmiştir.

Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 23; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 52

[1137] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 196[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1138] Bu bölüm kitâbenin orijinalinden, *Es'ad Efendi 2247*, vr. 196[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1139] *bi-menni'l-Mennân*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 196[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 102[a]'dan *bi-mennihî el-Mennân* olarak düzeltilmiştir.

[1140] *min hicreti'n-nebevî*: Kitâbenin orijinalinden ilâve edilmiştir.

[1141] *954*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 196[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1142] Mihrimah Sultan'ın Edirnekapı'daki câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 24

[1143] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

Mahallesi yoktur.

Câmi'-i şerîf-i mezkûr kurbünde vâki' buğday ambarları devr-i Selim Hân-ı Sâlis'te binâ ve ihdâs olunmuştur. [Sultan Mahmûd Hân-ı Evvelîn vaktinde Maktûl Dârüssaâde Ağası el-Hâcc Beşir Ağa'nın yazıcısı Derviş Mustafa Ağa'nın yazıcılığında bu câmie mahya ihdâsına sebep olmuştur].[1144]

[1144] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 197[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[a]'dan ilâve edilmiştir.

4. Câmi'-i Vâlide-i Cedîd [1145]

Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri, vâlideleri Gülnûş[1146] Emetullah Sultan için binâ etmiştir. Müşârünileyhânın büyük mahdûmu Sultan Mustafa Hân Hazretleri dahi müşârünileyhâ için bir minâreli haşebî bir câmi'-i şerîf

---

[1145] ***Yeni Vâlide Câmii ve Külliyesi***: III. Ahmed'in (hd. 1703-1730) annesi Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan (ö. 1127/1715) tarafından 1120-1122/1708-1710 yılları arasında Mimar BekirAğa'ya yaptırılan câmi, hünkâr mahfeli, çeşme, sebil, sıbyan mektebi, imâret ve türbeden müteşekkil bir külliye oluşturmaktadır (Resim 80). Bu külliyeye daha sonra ahşap hünkâr kasrı ve muvakkithâne de ilâve edilmiştir. Büyük bir dış avlu içinde yer alan câminin önünde revaklı avlusu vardır. Revaklı avluya doğu, batı ve kuzey cephelerindeki merdivenlerle çıkılır. Avlu kapıları üzerinde Hezarfen Mehmed Bursevî'ye âit celî sülüs yazılar yer almaktadır. Son cemaat yeri revaklarının iki tarafında iki küçük mermer mihrâb vardır. Dikdörtgen planlı olan câmi sekiz filayağı üzerinde yükselen merkezî kubbe ve köşelerdeki dört yarım kubbe ile örtülmüştür. Yanlardaki üç bölümlü mahfeller ise ortada tonoz ve köşelerde kubbe ile örtülmüştür. Kuzey cephesinin köşelerinde kesme taştan yapılmış ikişer şerefeli iki minâre yükselmektedir. Harîmin doğu, batı ve kuzey cephelerinden olmak üzere üç giriş kapısı vardır. Kuzey cephesindeki cümle kapısı üzerinde metni Tâib Çelebi tarafından kaleme alınmış olan, 1122/1710-11 târihli, on iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbesi yer almaktadır (Resim 81). Bu kitâbe Durmuşzâde Ahmed Efendi'nin hattıyladır. Mihrâb duvarı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmış olup devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Kubbe ve mahfel tavanları kalem işleri ile tezyîn edilmiştir. Câminin içindeki celî sülüs, iki levha III. Ahmed'e (hd. 1703-1730) âit olup, Müzehhib Tozkondurmaz Mustafa Ağa tarafından işlenmiştir. Câminin ve türbenin diğer celî süülüs yazıları Hezarfen Mehmed Bursevî'nindir. Revaklı avlusunda sekizgen planlı çok güzel mermer bir şadırvanı vardır. Sivri kemerlerle bağlanan sekiz sütunun araları tunç şebekelerle kapatılmıştır. Saçak firizi altında Tâib Çelebi'nin kaleme aldığı celî ta'lik, Türkçe kitâbe kuşağı yer almaktadır (Resim 82-83). Câminin doğusuna iki katlı ahşap bir hünkâr kasrı ilâve edilmiştir. Bu kasırdan câminin içindeki hünkâr mahfeline geçiş vardır. Dış avlunun kuzey cephesindeki girişinin üstünde sıbyan mektebi ve mahya odası bulunmaktadır. Girişin doğusunda dükkanlar, batısında sarnıç vardır. Dış avlu duvarının güneydoğu köşesinde yanyana surasıyla muvakkithâne, türbe, sebil ve çeşme yer almaktadır. Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan'ın açık türbesinin yanında Yeni Vâlide Sebili vardır. Beş sivri kemerli sebilin, kemer altındaki gözler, tunç şebekelerle kapatılmıştır. Kemerlerin üstünde 1121/1709-10 târihli, celî ta'lik, Türkçe kitâbe kuşağı yer almaktadır. Sebil bugün "Ayvalık Zeytinlikleri Satış Müdürlüğü" tarafından kullanılmaktadır. Sebilin yanında Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan Çeşmesi vardır. Çeşme Lâle Devri'nin tezyînî husûsiyetlerini en güzel şekilde yansıtmaktadır. Çeşmenin üzerinde yine Tâib Çelebi tarafından kaleme alınmış 1121/1709-10 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Câminin inşâ kitâbesi gibi bu kitâbe de Durmuşzâde Ahmed Efendi'nin hattıyladır. Câminin batısında, arka avlu kapısı bitişiğinde 1122/1710-11 târihli III. Ahmed Çeşmesi vardır. Klasik üslupta yapılmış oln çeşmenin kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi bulunmaktadır. İmâret külliyenin dışında yolun karşı tarafındadır. İmâret duvarına bitişik, üç yüzlü Sineperver Vâlide Sultan Çeşmesi vardır. Bu çeşme Üç Çeşme olarak da bilinmektedir. Üstü kubbeli olan çeşmenin 1199/1784-85 târihli kitâbesinde I. Abdülhamîd'in (hd. 1774-1789) kadınlarından Ayşe Sineperver Kadın tarafından oğlu Şehzâde Ahmed için yaptırıldığı belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 31; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 15; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 369-370; Nadide Seçkin, "Yeni Vâlide Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 468-470; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 122-125; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 298-302, 380-381; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 134; Ali Alparslan, "Ahmed (Durmuşzade)", *DBİst.A*, c. I, s. 117; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 68-74; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 246

[1146] *Gülsüm*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 101[b]'den *Gülnûş* olarak düzeltilmiştir. Çünkü Sultan III. Ahmed'in (hd. 1703-1730) vâlideleri Râbia Gülnûş Emetullah Sultan'dır. Ayrıca bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 261 ve M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 65-66

binâ buyurmuşlardır ki, mahallinde beyân olundu. Câmi'-i mezkûrun iki minâresi ve mahfel-i hümâyûn ve sebil ve çeşme ve imâret[1147] ve mekteb-i sıbyân[1148] ve levâzımât-ı sâiresi mükemmeldir. Şuarâ itmâmına pek çok **[188]** târihler inşâd eylemiştir. Ez-cümle Emir Buhârî Şeyhi Karamanîzâde eş-Şeyh Ahmed Efendi on vech ile târih çıkar işbu mûsânna' târîhi söylemiştir:

Câmi'-i Vâlide Sultân aceb bâlâ eser [1149]
Dâr-ı ehl-i iktidâ vü [1150] *menzil-i ehl-i ricâ*
1120 (1708-09)

Müşârünileyhâ Vâlide Sultan Hazretleri, câmi'-i şerîfi mezkûrun itmâmından yedi sene mürûrunda –ki 1127 Rebîülevvelinde (7 Mart-5 Nisan 1715)– mahdûm-i vâlâ-şânları Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri ile Edirne'ye azîmet buyurduklarında, sene-i mezbûre Zilkādesinin sekizinci Salı gecesi (5 Kasım 1715 Salı) saat dokuzda irtihâl-i dâr-ı bekā ederek na'şı şerîfleri İstanbul'a nakl ve şehr-i mezbûrun on birinci Cuma günü (8 Kasım 1715 Cuma) saat beşte câmi'-i şerîfi mezkûrun kurbünde şâh-râha nâzır mahall-i mahsûsa defnolunduktan sonra a'lâ şebekelerle tezyîn olundu –rahmetullâhi aleyhâ–.

Vâlide-i müşârünileyhâ zevc-i muazzamları Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin ve evlâd-ı mükerremleri Sultan Mustafa Hân-ı Sânî ve Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin saltanatlarını görmüştür –rahmetullâhi aleyhim ecmaîn–. [Oğlu Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'ten mukaddem diğer oğlu Sultan Mustafa Hân-ı Sânî'nin saltanatında Galata'da bir minâreli haşebî bir câmi'-i şerîf [1151] binâ eylemiştir].[1152]

Müşârünileyhânın türbesi hâricinde kendi kethüdâlığından nâil-i vezâret olup kāimmakām olan Kayseriyyeli Mehmed Paşa medfûndur. 1135 (1722-23) târîh-i vefâtıdır.

Mahallesi yoktur.

[1147] ***Yeni Vâlide İmâreti***: İmâret külliyenin dışında, yolun karşı tarafındadır. bkz., Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 173; Nadide Seçkin, "Yeni Vâlide Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 468-470

[1148] ***Yeni Vâlide Sıbyan Mektebi***: Dış avlunun kuzey cephesindeki girişinin üstünde yer alan mekteb hakkında geniş bilgi için bkz., Nadide Seçkin, "Yeni Vâlide Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 468-470

[1149] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1150] *iktidâ vü: Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'de *iktidâ-yı* olarak verilmiştir. Bu takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri *1124*'ü bulmaktadır.

[1151] Gülnûş Emetullah Sultan'ın Galata'daki câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 34

[1152] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 196[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 101[b]'den ilâve edilmiştir.

5. Câmi'-i Şerîf-i Ayazma[1153]

Bânîsi cennet-mekân Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis ibn-i Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'dir. Câmi'-i şerîfi mezbûrun cevâmi'-i selâtîn-i sâire misillü cemî' levâzımâtı mükemmeldir. [Mahfel-i hümâyûn tahtında olan beş adet siyah somaki direkleri hîn-i binâda Medine-i Münevvere'den gelmiştir diye rivâyet olunur. Ve müezzin mahfeli ve kayyumhâne ve iki kat kubbe kandilleri ve sâir levâzımı][1154] ve müstakil muvakkit hücresi dahi vardır.

Ve karîbinde bir mekteb[1155] ve bir tek hamam[1156] dahi binâ olunmuştur. [Ve hâricinde, câmiin hîn-i binâsında iki kapı küşâde kılınıp ***'Kalîlen mâ-teşkurûn'*** [1157]] [1158] 1189 (1775-76) târîhinde pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerinin vefâtından bir sene

---

[1153] ***Ayazma Câmii***: III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından, annesi Mihrişâh Emine Sultan ve kardeşi Şehzâde Sultan Süleyman için 1174/1760-61 yılında Mimar Mehmed Tâhir Ağa'ya yaptırılmış olan câmi, çeşme ve günümüze ulaşmayan sıbyan mektebi, hamam, muvakkithâne ve çarşıdan müteşekkil bir külliye oluşturmaktadır. Geniş bir avlu içinde yer alan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Üç avlu girişi olup, avlu kapıları üzerinde celî sülüs âyetler yer almaktadır. Barok üslûpda yapılmış olan câmi, kare planlı ve tek kubbelidir. Üç revaklı son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerine yarım dâire şeklindeki çok basamaklı merdivenlerle çıkılır. Son cemaat yerinin iki tarafında iki küçük mermer mihrâb ve üzerlerinde celî ta'lik yazılar vardır. Cümle kapısı üzerinde 1174/1760-61 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe mensûr kitâbe ile Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi tarafından yazılmış olan taşa mahkûk, iki satırlık, celî ta'lik, Türkçe, manzûm inşâ kitâbeleri yer almaktadır. *Hadîka* bu kitâbelerin tam metinlerini vermiştir. Câminin içi barok tarzda kalem işleri ile süslenmiştir. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmış olup, renkli taşlarla tezyîn edilmiştir. Cephelerdeki ikinci sıra pencerelerin üzerlerindeki celî sülüs Esmâü'l-hüsnâ kuşağı ve câminin içindeki diğer celî yazılar Seyyid Mustafa'nın hattıyladır. Kuzey cephesinin sağ tarafında minâresi, sol tarafında hünkâr kasrı yer almaktadır. Hünkâr kasrı câminin içindeki hünkâr mahfeline bağlanmaktadır. Bu bağlantı kapısı üstünde Seyyid Abdullah tarafından 1172/1758 yılında yazılmış olan celî sülüs Kelime-i Şehâdet yer almaktadır. Kare planlı bir kâide üzerinde yükselen ince minâresi, kesme taştan yapılmıştır. Külahı ortadan boğumlu ve üst kısmı soğan biçimindedir (Resim 84). Câminin dış cephesinde 1177/1763-64 târihli bir güneş saati vardır. Mihrâb duvarı önündeki hazîrede pek çok kıymetli mezar taşı vardır. Hattat Bosnalı Osman Efendi (ö. 1181/1767-68) de bu hazîrede medfûndur. *Hadîka*, vefat târihini 1181 olarak verirken, mezartaşında 1180 târihi görülmektedir. Avlusunun dış tarafında, köşede III. Mustafa'nın (hd. 1757-1774) yaptırdığı büyük, mermer bir çeşme vardır. Çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, 1174/1760-61 târihli, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 262; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 7; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 395; Muzaffer Erdoğan, "Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 166; Semavi Eyice, "Ayazma Câmii", *DBİst.A*, c. I, s. 471-472; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 96-104; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 9-11; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 65; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 250; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 358-359; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 109-110

[1154] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1155] ***Ayazma Mektebi***: Câmi ile birlikte yaptırılan bu eser günümüze ulaşmamıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 302

[1156] ***Ayazma Hamamı***: Ayazma Câmii'nin yol aşırı kıble tarafında olan hamamın sadece duvarlarının bir kısmı kalmıştır. Nermi Haskan bu hamamın Mimar Sinan'ın eseri olduğunu, III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında da tâmir edildiğini belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 436-437; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 41-44

[1157] Kur'ân-ı Kerîm, A'raf Sûresi 7/10; Secde Sûresi 32/9 ve Mülk Sûresi 67/23

[1158] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

mürûrunda, [abdest tarafına çıkmak murâd edenlerin zahmet çektiklerini ba'de'l-mülâhaza, câmi'-i mezbûrun muvakkiti olan Saatçizâde Halvetî Şeyh Yahyâ Efendi sevkiyle, bi-izn-i hümâyûn][1159] abdest muslukları tarafına bir kapı daha zamm ü ilâve kılınmış [ve ebvâb-ı selâse tamam olmuştur].[1160]

Tâk-ı dergâhında [nazmen ve nesren iki târih mevcuttur ki, nesren][1161] pâdişâh-ı müşârûnileyh hazretleri bu câmi'-i şerîfi, vâlide-i muhteremeleri merhûme ve mağfûrun lehâ Mihrişâh Emine Sultan –tâbe serâhâ– ile birâder-i ekberleri merhûm ve mağfûrun leh Şehzâde **[189]** Sultan Süleyman–aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân– Hazretleri'nin rûh-i pür-fütûhları için binâ buyurduklarını [beyân eyleyip ol dahî celî kalemle mersûmdur: ***'A'zam-ı selâtîn-i izâm, efham-ı havâkîn-i kirâm, imâm-ı ehl-i sünnet ve'l-cemâat, muktedâ-yı kevâkib-i sipihr-i hilâfet, hâdim-i Haremeyni'ş-şerîfeyn, bâsıtu'l-adli benyne'l-hâfikayn, es-Sultân Mustafâ Hân ibn-i's-Sultân Ahmed Hân ibn-i's-Sultân Mehemmed Hân halledallâhü devletehû***[1162] ***ilâ inkırâzi'z-zamân ve ebbede saltanatahû ilâ âhiri'd-devrân hazretleri, işbu câmi'-i şerîf ve ma'bed-i münîfi hasbeten li-vechillâhi'l-kerîm ve taleben li-merzâti'r-Rabbi'r-rahîm, müceddeden binâ ve ihyâ buyurup bu hayr-ı cesîmlerinin sevâbını vâsıla-i rahmet-i Rabbi'l-âlemîn olan vâlide-i muhteremeleri olan merhûme ve mağfûrun lehâ Mihrişâh Emine Sultân –tâbe serâhâ– ile câlis-i serîr-i cennet olan birâder-i ekberi merhûm ve mağfûrun leh Şehzâde Sultân Süleymân –aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân– Hazretleri'nin rûh-i pür-fütûhlarına hîbe ve ihdâ buyurmalarıyla, Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı Mutlak bu misillü nice müberrât-ı cezîleye masdar eyleye, âmîn. Kad vakaa'l-ferâğu min binâi hâze'l-eseri'l-celîli li-senetin erbaa ve seb'îne ve mie ve elf min hicreti men hüve câmiu külli hulukın cemîlin [1174] (1760-61)'.***][1163]

Vâlide-i müşârûnileyhâ hazretleri 1145 (1732-33) senesi vefât eyledikte, İstanbul Yeni Câmii Türbesi'nde defnolunmuştur. Karşısında vâki' çeşme, sultân-ı mezbûrenin hayrıdır.

Ve Şehzâde Sultan Süleyman dahi 1145 Cemâziyelâhiresinin yirmi üçüncü günü (11 Aralık 1732) vefât eyledikte, derûn-ı türbe-i mezbûrede defnolundu. Şehzâde-i mezbûrun vilâdeti 1122 Cemâziyelâhiresinde (28 Temmuz-25 Ağustos 1710) vukū' bularak sinni yirmi üçe bâliğ olmuştur.

Ve câmi'-i şerîfin orta kapısının bâlâsında, [nazmen][1164] sadr-ı a'zam bulunan Râgıb Mehmed Paşa'nın inşâd eylediği târih, [Şeyhülislâm-ı zaman Veliyyüddin Efendi'nin hattıyla][1165] mestûrdur:

[1159] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1160] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1161] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1162] *devletehû*: ifadesi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'de *hilâfetehû* olarak verilmiştir.

[1163] Bu kitâbe *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[b]'den ilâve edilmiştir. *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'de kitâbe metni eksik olarak verilmiştir.

[1164] *nazmen*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1165] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[b]'den ilâve edilmiştir.

Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi'-i mecmû'-i hayr [1166]
Kıldı çün bu ma'bed-i zîbâyı inşâ bî-riyâ

Sadr-ı asrı bendesi Râgıb dedi târîhini
Câmi'-i ra'nâ binâ-ı Şâh Sultân Mustafâ
1174 (1760-61)

[Ve harim kapısı dahi üçtür. Ve bir miktar mezâristan mihrâb önünde mevcuttur ki,][1167] câmi'-i mezbûrun mezâristânında medfûn bulunanların ekserîsi Enderûn-ı Hümâyûn ricâlindendir.

Mahallesi vardır.

6. Câmi'-i Selîmiye [1168]

Bânîsi cennet-mekân, firdevs-âşiyân Sultan Selim Hân-ı Sâlis ibn-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'dir ki, Hazret-i Hâlid b. Zeyd –radıyallâhü teâlâ anhü– Efendimiz Hazretleri'nin câmi'-i şerîfini tecdîd ihyâ buyurduktan sonra emîn-i binâ olan ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Uzun Hüseyin Efendi bu câmi'-i şerîfe dahi emîn-i binâ nasbolunup 1216 (1801-02) senesi binâsına mübâşeret olunup 1220 Muharremü'l-harâmının beşinci günü (5 Nisan 1805) külliyyen hitâm-pezîr **[190]** olup salât-i mefrûza edâsına mübâşeret olundu. Ve câmi'-i mezkûrun mahfel-i hümâyûn ve mahfel-i müezzinîn ve gayet mevzûn birer şerefeli çifte minâre ve şadırvan havlîsi ve müstakil muvakkithâne ve karîbinde mekteb-i sıbyân ve tarîk-i Nakşibendiyye'ye

---

[1166] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1167] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 201[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1168] ***Selîmiye Câmii***: Bu câmi yazma nüshalarda yer almamaktadır. III. Selim (hd. 1789-1807) tarafından yaptırılan câmi, tekke, sıbyan mektebi, çeşme, sebil, muvakkithâne, hamam, kışla, çarşı ve kumaş dokumahânelerinden müteşekkil bir külliye oluşturmaktadır. Çeşitli tâmirler geçirmiş olan külliyenin kumaş dokumahânelerinden bir eser kalmamıştır. Uzun Hüseyin Efendi binâ emîni tayin edilmiş ve câmi 1216-1220/1801-1805 yılları arasında inşâ edilmiştir. Ancak câminin kapı kitâbesinde 1219/1804-05 târihi görülmektedir. Geniş bir avlunun ortasında yer alan câminin dört avlu girişi bulunmaktadır. Avlu kapılarının iç ve dış taraflarında celî sülüs âyetler yer almaktadır. Barok üslûpta yapılmış olan câmi, kare planlı ve tek kubbelidir. Merkezî kubbenin köşelerinde ağırlık kuleleri vardır. Câminin batı cephesindeki cümle kapısına üç taraftan merdivenlerle çıkılır. Beş revaklı son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ tarafında iki katlı hünkâr kasrı, sol tarafında ise konut bölümü yer almaktadır. Câminin üç giriş kapısı olup, kuzey cephesindeki cümle kapısı üstünde 1219/1804-05 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Kitâbenin üstünde III. Selim'in (hd. 1789-1807) tuğrası da yer almaktadır. Câminin mihrâb bölümü dışarıya doğru dikdörtgen şeklinde çıkıntı yapmaktadır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Cümle kapısının iki tarafında müezzin mahfeli ve sağ tarafında hünkâr mahfeli vardır. Kubbe yazıları İsmâil Hakkı Altunbezer'in imzasını taşımaktadır. Harîmin birinci sıra pencerelerinin üstünde yeşil zemin üzerine altın varakla yazılmış olan celî sülüs Fetih Sûresi, harîmi çepeçevre kuşatmaktadır. Harîmin cepheleri ve kubbe kalem işleri ile süslenmiştir. Kesme taştan yapılmış iki minâresi vardır. Câminin dış cephelerinde zarif kuş köşkleri yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde hazîresi vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 58; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 259-264; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 425-426; Selçuk Batur, "Selîmiye Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 512-515; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 178

mahsûs bir âlî tekke[1169] ve bir tek hamam[1170] ve çarşısında lüzûmu mertebe dekâkîn ve eimme ve hatîbine mahsûs hâneler ve selâtîn-i sâire misillü cemî‘ malzemesi mükemmel olarak ta‘yîn buyurulmuştur. Küşâdından birkaç hafta sonra Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri âdet-i kadîme üzere selamlık etmişlerdir.

Tekke-i mezbûra ibtidâ şeyh olan Kangırılı Abdullah Efendi'dir ki, pâdişâh-ı müşârünileyhin hal‘inden sonra 1222 Şâbân-ı şerîfinin beşinci günü (8 Ekim 1807) Sâlise-i Ahmed Paşa Medresesi'yle tarîk-i tedrîse duhûl edip 1238 Rebîülâhiri gurresinden (16 Aralık 1822) zabtetmek üzere Kudüs-i Şerîf mevleviyyeti tevcîh olunmuş, ba‘de tekmîli'l-müddet avdetinde yolda vefât eylemiştir. Fuhûl-i ulemâdan bir zât imiş –rahimehullâh–.

Ve câmi‘-i mezkûrun cevânib-i erbaasındaki konaklar ve evler ve kumaş kârhâneleri ve sâir binâ olunan dekâkîn, câmi‘-i şerîfe müsakkafât ta‘yîn olunmuştur. O esnâda Galatasarayı'nın lüzumsuz olan ba‘zı mahalleri dahi behr-i zirâ‘ı ellişer kuruşa fürûht olunup câmi‘-i mezkûr vakfına ilhâk olundu. Ve mahall-i sâirede dahi müsakkafât-ı kesîresi vardır.

Ve câmi‘-i mezkûrun mukābilinde Nizâm-ı Cedîd asâkirine mahsûs bir kışla-i âliye dahi binâ ve inşâ olunmuş idi. Câmi‘-i mezkûrun hitâmından sonra minâreleri kalın olduğu cihetle dış tarafında tıraş olunarak inceltilmiş idi. Ol esnâda hübûb eden şiddetli lodos rüzgarından 1238 Cemâziyelevvelîsinin yirmi birinci İsnenyn günü (3 Şubat 1823 Pazartesi) biri nısfından diğeri dahi dibinden şikest olmuş ve câmi‘-i şerîfi dahi rahnedâr eylemiştir. Bu rüzgar ile derûn-ı İstanbul'da ve hâricinde on üç câmiin minâresi daha şikest olmuştur. Ba‘dehû minâre-i mezbûre ve câmi‘-i şerîfin dahi rahnedâr olan mahalleri taraf-ı vakfından evvelkinden **[191]** a‘lâ tecdîd ü ta‘mîr olundu.

Mahallesi vardır.

[1169] ***Selîmiye Tekkesi***: III. Selim tarafından câmi ile birlikte yaptırılmış olan tekke, II. Mahmûd tarafından yenilnmiş ve bugünkü hâlini almıştır. Câmi olarak kullanılan câmi-tevhidhâne Küçük Selîmiye Câmii olarak bilinmektedir. Câmi-tevhidhâne, hünkâr kasrı, hazîre ve kütüphâneden müteşekkil yapı grubu hakkında geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 264-269; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 242; M. Baha Tanman, "Selimiye Külliyesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 516-518

[1170] ***Selîmiye Hamamı***: Selîmiye Kışlası içinde yer alan tek hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 265

7. Câmi'-i Adliye [1171] der-Kurb-i Şemsipaşa

Bânîsi huld-âşiyân Sultan Mahmûd Hân-ı Adlî Efendimiz Hazretleri olup 1232 (1816-17) senesi Şemsi Paşa ismiyle müsemmâ olan kasr-ı bî-nazîr[1172] emr-i şâhâneleriyle tecdîd olunduğu sırada, kurbünde bir câmi'-i şerîf binâsı[1173] dahi muktedâ-yı irâde-i pâdişâhîden olmakla sâhil-i deryâda işbu câmi'-i bî-nazîr binâ ve inşâ olunmuştur. Selâtîn-i mâziye cevâmii misillü her bir levâzımâtı mükemmel olarak mahfel-i hümâyûnu ve cuma va'ziyyesi dahi vardır. Ve bir şerefeli tek minâresi vardır.

Mahallesi yoktur.

[1171] ***Adliye Câmii***: Bu câmi aslında *Şerefâbâd Mescidi* olup, matbû *Hadîka*'da farklı câmiler gibi telakki edilerek Adliye Câmii ismiyle tekrar edilmiştir. Sultan II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında Şerefâbâd Kasrı yenilenirken harâb olan bu mescid de ihyâ edilmiştir. Bu târihten sonra II. Mahmûd'a atfen Adliye Câmii ismiyle anılmaya başlamıştır. Adliye Câmii ismiyle bilinen bu mâbed de 1930'lu yıllarda yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 81-82

[1172] ***Şemsi Paşa Sarayı***: Burada zikredilen *Şemsi* Paşa *Kasrı*, Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Câmii ile sâhil arasında bulunmakta olup, Şemsipaşa Külliyesi'nin bânîsi Şemsi Ahmed Paşa tarafından 1580 yılından önce Sultan III. Murad (hd. 1574-1595) için yaptırılmıştı. *Acem Kasrı* da denilirdi. III. Ahmed (hd. 1703-1730) döneminde, Dâmad İbrâhim Paşa tarafından Sultan III. Ahmed (hd. 1703-1730) için aynı mevkide *Şerefâbâd Kasrı* denilen ahşap bir kasır yaptırıldığına göre, Şemsi Paşa Sarayı o târihte yıkılmış olmalıdır. Kasır 1775'te ciddi bir tâmir geçirmiş olup, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde de yenilenmiştir. Bu yapının da ne zaman ortadan kalktığı kesin olarak bilinmemektedir. Geniş bilgi için bkz., A. Süheyl Ünver, "Şerefâbad", *İstanbul Risaleleri*, c. I, İstanbul 1995, s. 35-43; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 254-263; Hayri Fehmi Yılmaz, 'Şerefâbâd Kasrı', *DBİst.A*, c. VII, s. 162-163

[1173] Burada verilen bilgi hatalıdır. II. Mahmûd (hd. 1808-1839) o mahalde yeni bir câmi yaptırmamış, harâb bir durumda olan Şerefâbâd Mescidi'ni yenilettirmiştir. Ali Satı Efendi *Şerefâbâd Mescidi*'ni *Adliye Câmii* ismi ile matbû metinde tekrar vermiştir.

8. Şemsipaşa Câmii [1174]

Bânîsi Şemsi Ahmed Paşa'dır. Müşârünileyh cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm Hazretleri'nin nüdemâ-yı havâssı ve kurenâlarından olup, silsile-i nesepleri Hâlid b. Velid –radıyallâhü teâlâ anhü– Hazretleri'ne peyvestedir. İbtidâ Harem-i Hümâyûn-i Pâdişâhî'de perverde olup, ba'dehû avcıbaşılık ile çerâğ ve sonra bölükağaları zümresine ilhâk ve gâh ulûfeciyân ağalığı ve gâh sipâhiyân ağalığı misillü hidemâtta istihdâm olunur iken, def'aten on kere yüz bin akçe ihsânıyla mîr-i mîrân-ı Şam olup ba'dehû Sivas ve Anadolu emîrü'l-ümerâlığı ile dahi bekâm kılındıktan sonra mîr-i mîrân-ı Rumeli olmuştur. Müşârünileyh ashâb-ı ilm ü maâriften bir sâhib-hüner olup nazm ü nesre kādir ve silahşörlükte ve şikârbâzlıkta mânendi nâdir olmakla Hudâvendigâr-ı müşârünileyhin dâimâ rikâbında hazır olup, hatta Âlî merhûm *Mehâsinü'l-edeb* nâm târîh-i muhtasarında paşa-yı mezbûrun kendi lisânından nakleder ki: "Ben[im][1175] mantarı gayetle sevdiğimi Sultan Süleyman Hân Hazretleri bilirdi. Bir gün şikârgâhta mantarı çok bir mahalle varıldıkta hasekiyân-ı hâssadan birine mantar düşürmeye pâdişah hazretleri emir buyurup ve bir sırmalı destmâle kodurtup hıfzettirdi. Ve pâdişah hazretlerinin mantara **[192]** bu derecelerde rağbetlerini müşâhede ettiğimde, bunca vakitten beri kendim için düşürttüğüm mantarları rikâb-ı şâhâneye arzetmediğime teessüf eyledim. Vaktâ ki avdet olundukta ben dahi rikâb-ı şâhânelerinde hem-inân olarak Âsitâne-i Saâdet'e karîb gelindikte, mantarı çıkartıp bu bendelerine ihsân ile 'Senin mantarı sevdiğini bildiğimden senin için saklattım' diye buyurduklarında, hemen rikâb-ı şâhâneye yüz sürüp bu mertebelerde mazhar-ı iltifât-ı şâhâne olmamın vechini suâle talebkâr olduğumda buyurdular ki: 'Senin bu yakînde bir hizmetin vardır ki, hezâr böyle iltifâtlarıma sezâvârdır. Zîrâ bundan akdem sayd ü şikârımızda hem-rikâbım iken sana bir kıssa

---

[1174] ***Şemsipaşa Câmii ve Külliyesi***: Vezir Şemsi Ahmed Paşa (ö. 988/1580-81) tarafından 988/1580-81 yılında Mimar Sinan'a yaptırılan câmi, tekke, medrese ve türbe küçük bir külliye teşkil etmektedir. Harâb bir durumda olan yapı grubu, 1940 yılında Vakıflar tarafından restore edilmiştir. Külliye avlu içinde yer almakta olup, avlunun biri kara, diğeri deniz tarafında olmak üzere iki girişi vardır. Câmi ve türbe avlunun kuzeydoğu tarafındadır. Kare planlı olan câmi, sekiz köşeli bir kasnağa oturtulmuş olan merkezî kubbe ile köşelerindeki dört yarım kubbe ile örtülmüştür. Beş revaklı son cemaat yeri olup, üzeri çatı ile örtülüdür. Son cemaat revakı batı cephesi boyunca da uzanmaktadır. Câminin kapısında *Hadîka*'da tam metni verilen, Şâir Ulvî tarafından kaleme alınmış olan, 988/1580-81 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Mukarnaslı mihrâbı mermerden yapılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. İkinci sıra pencereler revzenlidir. Câminin içindeki kalem işleri 1940 yılındaki tâmirde yenilenmiştir. Kubbe yazıları İsmâil Hakkı Altunbezer tarafından yazılmıştır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin sol tarafındaki tunç parmaklıklarla kapatılmış olan bölüm Şemsi Paşa'nın türbesine açılmaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olan türbe, kare planlı ve tek kubbelidir. Kesme taştan yapılmış olup, iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Türbenin içi de kalem işleri ile süslenmiştir. Taş ve tuğla dizilerinden "L" şekinde yapılan medrese avlunun batı ve güney cephelerinde olup, 1953 yılından beri kütüphâne olarak kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 35, 42, 45; Meriç, *Mimar Sinan*, s. 27, 34; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 62-63; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 115-117; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 57-58; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 302; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 142-144; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 293; Gülbin Gültekin, "Şemsi Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 157-159; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 178

[1175] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

hikâyet edeyurdum. Hitâm buldukta dedim ki: 'Bugün bir taşyatur göremedik ve bir şikâr dahi bulamadık' dediğimde, sen 'Filan mahalde bir taşyatur gördüm' diye söylediğinde ben kizbine hamlettim. Der-akab ol mahalle avdet olundukta hakîkat dediğin mahalde taşyatur görülüp ve saydolundukta kelâmımı göstermemek için taşyaturu söylemeyip, hitâm-ı kelâmımızda haber vermek nezd-i şâhânemde gayet makbûl olmuştur. Zîrâ avcı beyninde taşyatur görüldükte haber verilmemeye tahammül gelmez ve bir an te'hîre kādir olunmaz iken sen kelâm-ı şâhânemize hürmet edip sözümüz faysal bulmadıkça mahall-i şikârı beyân eylemedik. Kemâl-i mertebe irfânından olduğu âşikârdır' diye buyurdular." Müşârünileyh, ibtidâ Sultan Süleyman Hân'a ba'dehû Sultan Selim b. Süleyman Hân'a ve ba'dehû Sultan Murad Hân ibn-i Selim Hân'a musâhib olmuştur. Tafsîli *Âlî Târîhi*'nde mübeyyendir.

Paşa-yı müşârünileyh kendi ismiyle müsemmâ olan kasr-ı meşhûru, Hudâvendigâr-ı müşârünileyh Hazretleri için binâ ettirmiştir. O münâsebetle karîbinde bir câmi'-i şerîf ve bir medrese-i[1176] münîf binâsına dahi muvaffak olmuştur. Câmi'-i mezbûr binâ olunduğu esnâda irtihâl-i dâr-ı bekā eylemiştir. Câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında olan târîh-i itmâmı budur:

Şemsî Pâşâ eyledi bu câmii bünyâd çün [1177] **[193]**
Umarız kim ola merhûmun yeri Dârü's-selâm

Ulviyâ hâtif görünce dedi kim târîhini
Secdegâh olsun habîbin ümmetine bu makām
988 (1580-81)

[Ve kendi dahi câmi'][1178] civârında, türbe-i mahsûsada medfûndur.[1179] Ve türbede olan târih dahi budur:

Türbesini kenâr-ı deryâda [1180]
Şemsi anın çün eyledi bünyâd

[Geçer iken] [1181] *kenâr-ı deryâdan*

[1176] ***Şemsi Paşa Medresesi***: Taş ve tuğla dizilerinden, 'L' şekinde, iki katlı olarak yapılan medrese avlunun batı ve güney cephelerinde yer almaktadır. Harâb bir durumda olan medrese restore edilmiş olup, 1953 yılından beri kütüphâne olarak kullanılmaktadır. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 42; Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 173; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 108; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 189; Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 293

[1177] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1178] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 200[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1179] ***Şemsi Paşa Türbesi***: Mimar Sinan'ın eseri olan türbe, kare planlı ve tek kubbelidir. Câminin sol tarafındaki tunç parmaklıklarla kapatılmış olan bölüm türbe açılmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan yapı, iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Türbenin içi kalem işleri ile süslenmiştir. bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45; Gülbin Gültekin, "Şemsi Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 157-159

[1180] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[1181] *geçer iken bu*: ifadesi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 200[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'dan *geçer iken* olarak düzeltilmiştir.

Âşinâlar duâ ile ede yâd [1182]

Yâ İlâhî be-hakk-ı nûr-i nebî
Nârdan eyle ol kulun âzâd

Vefâtı târîhi dahi budur ki:

Bu gün gözden tolundı Şemsî Pâşâ 988 (1580-81)

Bu dahi vefâtına târihtir:

Küsûf-i şemsü'l-maârif 988 (1580-81)

Müşârünileyhin eş'ârından teberrüken birkaç beyit bu mahalle kaydolunmak münâsip görüldü:

Bülbüle açmadı dehân gonca [1183]
Râzını eyledi nihân gonca

Bir dil-âver-sıfat konup çemene
Değdi etrâfına sinân gonca

Nergis-i gamzekâr vardıkça
Sürmedân alır armağân gonca

Gürz alır destine nerîmân-vâr
Oldu gülşende pehlivân gonca

Diğer

Kırmızı güller derer sînemde dâğ [1184]
Kim demişler âşıka dağ üstü bağ

Gönlüm içinde izârın pertevi
Gûyiyâ deryâda bitmiş şeb-çerâğ

Ve Lehû

Bülbül figāna başladı evvel bahârda [1185]
Şeydâlığım benim yine bî-ihtiyârdır

Rikâb-ı şehinşâhîye Cenâbî merhûm ile kendilerini bu gûne arz u beyân eylemiştir:

[1182] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'da *'Aşinâlar duâ ede dâimâ'* şeklinde verilmiştir.
[1183] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)
[1184] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[1185] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

Kapında kullarından kim durur dersen sühan-perver [1186] **[194]**
Birisi Şemsî bendendir biri şâhım Cenâbî'dir

Ve hâric-i mansıb câize-i şâhâne ricâsını bu beyit ile arzeylemiştir:

Olunca hizmetinden gayrı Şemsî'nin murâdı yok [1187]
Bana kapında yüz sürmek sana lutf u kerem kaldı

Ve terakkî-i rif'at ricâsını bu gûne tefhîm eylemiştir:

Hadinin gamzesiyle sînemi cânân delmiştir [1188]
Girer sırça sarâya sanasın bürkân delmiştir

Aceb mi hançer-i gamzen karâr etmezse gönlümde
O bir keskîn harâmîdir nice zindân delmiştir

Görenler tîr-i gamzen aksini çeşminde ey hûnî
Sanırlar san'atıyla şîşeyi peykân delmiştir

Gamınla kanlı yaşım kirpiğim üzre görenler der
Gözüm merdümleri elmâs ile mercân delmiştir

Nola yaş yerine kan ağlar ise merdüm-i çeşmim
Benim bağrımı Şemsî gayret-i akrân delmiştir

Ümerâ-yı Acem'den Elkas Mîrzâ'nın Der-aliyye'ye ilticâsında bunu söylemiştir:

Şehâ kapında benden oldu Elkas [1189]
Karabağ'ın kızıl kan etti Tahmâs

Saâdet hâtemin görüp elinde
Süleymân'sın sana râmoldu hannâs

Güneş bâş eğmediği çün tapına
Kesilmez gerdeninden tîg-i elmâs

Safâlar geldi gamlar gitti Şemsî
Gönül âyînesinde kalmadı pâs

[Mahallesi yoktur].[1190]

[1186] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[1187] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[1188] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[1189] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün
[1190] Şemsipaşa Câmii'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'da belirtilmektedir.

9. Rum Mehmed Paşa Câmii [1191] [195]

Bânîsi Rum Mehmed Paşa'dır ki, Fâtih Sultan Mehmed Hân vüzerâsından olup, bir rivâyette Mahmûd Paşâ-yı Velî'nin sadâret-i evvelîsi azlinde vezîr-i a'zam olup 875 (1470-71) senesinde azl ü katlolundukta, hâric-i câmi'-i mezkûrda vâki' türbe-i mahsûsada defnolundu.[1192] Bunun üzerine İshak Paşa nâil-i mühr-i vezâret olup, iki sene mürûrunda tekrar Mahmûd Paşa sadr-ı a'zam olmuştur. Bu rivâyet *Takvîm Târîhi* beyânıdır. Lâkin Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi merhûm vezîr-i mezbûrun sadâretini kaydetmemiştir. Mahmûd Paşa'nın sadâreti meyânında fakat İshak Paşa'yı zikreder.

[Tâk-ı dergâhında bu târîh-i Arabî mestûrdur: ***Emera ed-dâru'r-rafîu kad benâ hâze'l-binâ tâliben min lutfî hakkın ecrahû dâra'l-bekā innehû lemmâ racâ min Rabbihî hüsne'l-kabûli. Kāle fî târîhihî 'Minnâ tekabbel Rabbenâ 876 (1471-72)'***].[1193]

Câmi'-i mezbûr muhtasarca bünyâd olunup medrese[1194] ve karîbinde bir hamam[1195] ve şadırvan ve sâir levâzımâtı mevcuttur. El-ân medresesi haraptır.

Mahallesi vardır.

[1191] ***Rum Mehmed Paşa Câmii***: 876/1471-72 yılında Sadrâzam Rum Mehmed Paşa tarafından câmi, türbe, medrese, imâret ve hamamdan oluşan bir külliye olarak yaptırılmış olan yapı grubundan geriye sadece câmi, türbe ve hazîre kalmıştır. Câmi XV. yy.'da örnekleri çok görülen tabhâneli (kanatlı) câmilerdendir. 11,25 m. çapındaki merkezî kubbesi ve mihrâb tarafında bir yarım kubbesi vardır. Merkezî kubbe girişten 45 cm., yarım kubbe döşemesi de 25 cm.'lik bir seki kadar yüksektir. Merkezî kubbenin sağ ve sol tarafında ikişer odası vardır. Odaların kapıları orta kısma açılmaktadır. Bu odalar asıl kitleden daha alçak ve kubbelidirler. İçlerinde ocak ve hücreler vardır. Beş revaklı son cemaat yeri vardır. Cümle kapısı üstünde Hacı Râsim tarafından kaleme alınmış olan, 876/1471-72 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Arapça inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Duvarları taş ve tuğladan yapılmış olup, minâresi küfeki taşındandır. Kubbe kasnağında sekiz pencere vardır. Üç tarafındaki kemerlerde ise yedişer pencere açılmıştır. Yarım kubbede mihrâbın sağ ve sol tarafında birer tane, bir tane de üstünde olmak üzere üç pencere vardır. Ayrıca odalara da pencere açılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır (Resim 85). Güney cephesinde yer alan geniş hazîresinde pek çok kıymetli mezartaşı ile birlikte Rum Mehmed Paşa'nın türbesi de bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 56; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 482-490; İ. Aydın Yüksel, "Rum Mehmed Paşa Câmii ve Türbesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 346-347; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 249-252; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 90-91; Saadi Nirven, *İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953, s. 116-119

[1192] ***Rum Mehmed Paşa Türbesi***: Câminin arka tarafında olan türbe sekizgen planlı ve tek kubbeli olup küfeki taşından yapılmıştır. Her duvarda altlı üstlü iki sıra pencere vardır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 56; Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 489-490; Aydın Yüksel, "Rum Mehmed Paşa Câmii ve Türbesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 347

[1193] Bu kitâbe *Es'ad Efendi 2247*, vr. 199^{b}, *Es'ad Efendi 2248*, vr. 103^{b} ve kitâbenin orijinali ile mukâyese edilerek ilâve edilmiştir.

[1194] ***Rum Mehmed Paşa Medresesi***: *Hadîka*'nın o târihlerde harâb olduğunu belirttiği medreseden hiçbir iz kalmamıştır.

[1195] ***Rum Mehmed Paşa Hamamı***: Şemsipaşa'dan yukarıya çıkarken câmi yakınında olan hamam bugün mevcut değildir. bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 489

10. Hüdâyî Aziz Mahmûd Efendi Tekkesi Câmii [1196]

Hüdâyî Aziz Mahmûd Efendi Hazretleri'nin tekke-i mezbûr ve câmi'-i şerîf fukarâsına mahsûs imâret kendi eser-i hayrıdır. [Şeyh Mahmûd Hüdâyî ibn-i Fazlullâh ibn-i Mahmûd Seferihisârî'dir].[1197] 1007 (1598-99) târîhinde binâ ve inşâ buyurmuşlardır.

Müşârünileyh Hazretleri, Üftâde Efendi'den ahz-ı nisbet buyurmuşlar ve Üftâde Efendi dahi ibtidâ Halvetiyye'den Sümbül Sinan Efendi Hazretleri'nden mücâz olup, ba'dehû Bayrâmiyye'den Hızır Dede Hazretleri'ne mülâkî olarak

---

[1196] ***Hüdâyî Aziz Mahmûd Efendi Câmii ve Külliyesi***: Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi (ö. 1038/1628-29) tarafından 1007/1598-99 yılında câmi, tekke birimleri, cümle kapısının sol tarafındaki iki çeşme ve imâretten müteşekkil küçük bir külliye şeklinde yaptırılmıştır. 1850 yılında çıkan bir yangında türbe dışındaki bütün birimler yanmıştır. Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861), 1272/1855-56 yılında külliyeyi yeniden yaptırmış, ayrıca hünkâr mahfeli ve günümüze ulaşmayan bir sıbyan mektebi ilâve ettirmiştir. Lütfi Bey 1317/1899-1900 yılında câminin karşısına kütüphâne yaptırmıştır. Meyilli bir arazi üzerinde olan külliyenin doğu cephesindeki cümle kapısı üzerinde Süleyman Senih Efendi tarafından kaleme alınmış olan 1272/1855-56 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Kitâbenin ortasında Sultan Abdülmecîd'in tuğrası da yer almaktadır. Cümle kapısının sol tarafında kesme taştan yapılmış sivri kemerli iki çeşme vardır. Bunlardan büyük olanı 1033/1623-24 târihli olup Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi tarafından yaptırılmıştır. Cümle kapısının sağ tarafında da 1141/1728-29 târihli Dâmad İbrâhim Paşa Kethüdâsı Mehmed Paşa Çeşmesi vardır. Kitâbenin altına yanlışlıkla 1141 yerine 1136 târihi hakkedilmiştir. Cümle kapısından girildikten sonra basamaklı yolun sol tarafında Aziz Mahmûd Hüdâyî Türbesi ile ona bitişik olan câmi, sağ tarafında ise hazîrenin bir bölümü, kütüphâne ve diğer birimler yer almaktadır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır (Resim 86). Giriş kapısı üzerinde Ahmed Sâdık Ziver Paşa (ö. 1862) tarafından kaleme alınmış olan, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Kitâbenin ortasında Abdülmecid'in (hd. 1839-1861) tuğrası da yer almaktadır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Ahşap tavanı kalem işleri ile süslenmiştir. Mihrâb âyeti Ali Haydar Bey tarafından yazılmıştır. Harîmin sağ tarafındaki merdivenlerden "L" şeklinde batı ve kuzey cepheleri boyunca uzanan fevkânî mahfele çıkılmaktadır. Mahfelin kuzeydoğusundaki kapı hünkâr kasrına açılmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Sol tarafındaki minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin önünde Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin dikdörtgen planlı türbesi vardır. Kapısının üstünde Hüdâyî Hazretleri'ni medheden 1038/1628-29 târihli, celî ta'lik, iki beyit yer almaktadır. Türbenin içinde şeyhin ailesine âit on sanduka vardır. Mahmûd Celâleddin tarafından yazılan celî sülüs Mülk Sûresi türbenin duvarlarını kuşatmaktadır. Câminin karşısındaki abdest musluklarının üstüne de Aziz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin vefâtı için yazılmış, 1038/1628-29 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe yerleştirilmiştir. Câminin doğu ve güney cephelerini kaplayan hazîresinde Kaya Sultan'ın kızı Fatma Hanım Sultan'ın üstü kafeslerle çevrilmiş açık türbesi ve pek çok değerli mezartaşı vardır. Hazîrenin batısında harem dâiresi ve harem mutfağı vardır. Doğu cephesindeki cümle kapısının karşısında Cennet Efendi'nin türbesi yer almaktadır. Türbenin kapısı üstünde türbenin Râbia Hanım tâmir ettirilişine dâir 1287/1870-71 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 108-109; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 588; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 31; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 16-18, 59-60; M. Baha Tanman, "Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 507-511; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 254-281; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 260; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, 262-264; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 55-56; Enis Karakaya, "Kethüda Mehmed Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 552; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 205-206

[1197] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 197[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 103[b]'den ilâve edilmiştir.

rûhâniyyet-i Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'nden dahi irşâd olmuşlardır. Ve Mahmûd Efendi'nin ahz-ı nisbetini şöyle rivâyet ederler ki, ibtidâ ulemâ-i resmiyyeden Nâzırzâde Efendi mülâzımlarından olup efendisi Mısr-ı Kāhire hükûmetiyle bekâm oldukta bunları nâib nasbedip ve Mısır'a vardıklarında Şeyh Mahmûd Efendi, eş-Şeyh Kerîmüddîn-i Halvetiyye'den usûl-i esmâyı tekmîl etmişler. Müddetleri hitâmında İstanbul'a gelip ba'dehû efendisi Bursa mevleviyyetine mevsûl oldukta, yine bunları hizmet-i niyâbetlerinde istihdâm edip Suğrâ Mahkemesi'nde icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye ederler idi. Ve gâhı Kaygan Câmi'-i Şerîfi'nde va'zeden Üftâde Efendi'nin **[196]** meclis-i va'zına hazır olurlar idi. Ba'dehû bir gün Üftâde Efendi huzûruna giderek kabayı abaya tebdîl edip mücâhedeye başlamışlardır. Bir rivâyette vatan-ı aslîleri Aksaray nâhiyelerinden Koçhisar olup, sonra Üsküdar'da tavattun buyurmuşlardır. Sinn-i saâdetleri doksan ikiye bâliğ olmuştur. Kerâmetine nihâyet yoktur. Ve Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin ibtidâ-yı cülûslarında resm-i dîrîn-i Âl-i Osmânî üzere Türbe-i Hazret-i Hâlid –radıyallâhû teâlâ anh–'de taklîd-i seyf hazret-i şeyhin dest-i şerîfleriyle vâki' olmuştur fî 1032 (1622-23). Ve nice hidemât-ı âliyelerde bulunmuştur.

Câmi'-i şerîfine minberini dahi kendiler[i] vaz' buyurmuşlardır. Ve minâresinde çifte müezzin ezan okur ve her gece temcîd verilir ve mukābelesi salât-i cuma akîbindedir. Câmi'-i şerîfin avlusunda şadırvanı ve etrâfında fevkānî ve tahtânî mahfelleri vardır. Ve zâviye kapısında müteaddid çeşmeler[1198] vardır. Ve zâviye hücerâtı câmi' etrâfındadır. Şeyh dâiresi başka olup müstakil meşrûta menzilleri dahi vardır. Ve evlattan şeyh olmak şart değildir, mütevellî olur şeyh olanlar. Kendi fukarâsından olup vakfına nezâreti vardır. Nükūd-i mevkūfesi çoktur. Müstakil kâtibleri ve câbîleri vardır. Dervişleri dahi dâimâ umûr-i vakıfta müstahdemdirler.

Ve şeyh hazretlerinin dervişlerinden Vezir Halil Paşa'nın tekke-i mezbûr kurbünde Kapıcı Tekkesi[1199] denmekle ma'rûf müstakil bir zâviyesi vardır ki, bu dahi asıl tekkeye muttasıl ve mülhaktır. Ve birkaç hücerâtı müştemildir. Ve paşa-yı

[1198] ***Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Kethüdâ Mehmed Paşa Çeşmeleri***: Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi'nin cümle kapısının sol tarafında kesme taştan yapılmış sivri kemerli iki çeşme vardır. Bunlardan büyük olanı 1033/1623-24 târihli olup Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kemerinin üzerinde üç satırlık, celî sülüs, Arapça inşâ kitâbesi vardır. Kemer aynasının içinde de Ahmed Sâdık Ziver Paşa (ö. 1862) tarafından kaleme alınmış olan 1272/1855-56 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Daha küçük boyutlu olan diğer çeşme üzerinde iki satırlık, celî sülüs, Türkçe bir kitâbe vardır. Bu kitâbeden çeşmenin 1018/1609-10 yılında tâmir edildiği anlaşılmaktadır. Cümle kapısının sağ tarafında da 1141/1728-29 târihli Dâmad İbrâhim Paşa Kethüdâsı Mehmed Paşa Çeşmesi vardır. Çeşmenin üzerinde yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin altına yanlışlıkla 1141 yerine 1136 târihi hakkedilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 16-18, 59-60; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, 262-264; Enis Karakaya, "Kethüda Mehmed Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 552; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 205-506

[1199] ***Kapıcı Tekkesi***: Sadrâzam Halil Paşa (ö. 1039/1629) tarafından Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi'nin yanında kurulan bu tekke tamamen ortadan kalkmıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 427-428; *DBİst.A*, c. VIII, s. 241

mezbûrun müstakil türbesi[1200] olup ve türbenin tahtında sebîli ve ittisâlinde bir türbe[1201] dahi vardır ki, vezîr-i mezkûrun oğlu Mahmûd Bey medfûndur.

Vezîr-i müşârünileyh ibtidâ harem-i pâdişâhîden çakırcıbaşılık ile çıkıp sonra 1016 (1607-8) târîhinde Maryol Hüseyin Ağa'nın üzerine ağa-yı yeniçeriyân ve 1018 (1609-10) senesinde Hâfiz Ahmed Paşa'nın üzerine kapudân-ı deryâ olup bunun yerine Dürrâkî Mehmed Ağa yeniçeri ağası olmuştur. Ve sene-i mezbûrede Akdeniz'e donanma ile çıkıp Sakız'a **[197]** vardıkta Kıbrıs önlerinde Karacehennem nâm Harbî Kapudan ile beş kalyon haberin alıp kemâl-i sür'at ile üzerlerine varıldıkta iki gün ceng-i azîm olduktan sonra, inâyet-i Hak'la cümlesi zabt ve beş yüzden ziyâde esir defterâsarâya kaydolundu. Bu def'a ikrâmen kendisine vezâret ihsân olundu. Ba'dehû 1019 (1610-11) senesi azlolunup yerine Öküz Mehmed Paşa kapudân-ı deryâ olmuştur. Ba'dehû 1022 (1613-14)'de def'a-i sâniye olarak yine kapudân-ı deryâ nasbolunup 1023 (1614-15) senesi Malta Cezîresi'ni gâret ve yağma ettikten sonra Mağrib tarafına âzim ve reîs-i eşkiyâ-yı Arap olan Seferdayı nâm mütegallibeyi katleylemiş. Ve 1026 (1616-17) senesi sadâret-i uzmâya nâil olmuştur. Bundan iki sene mürûrunda ya'ni 1028 Saferinde (18 Ocak-15 Şubat 1619) sadâretten azlolunup, yerine selefi Kara Mehmed Paşa[1202] halef kılındı. Ve ba'dehû 1032 Rebîülâhirinde (2 Şubat-2 Mart 1623) Ordu-yi Hümâyûn Halep meştâsında iken, Hâfiz Ahmed Paşa üzerine sâniyen nâil-i sadâret olmuş ve 1037 (1627-28) senesinde azlolunarak 1039 (1629-30) senesi vefât eyledikte türbe-i mahsûsasına defnolundu –rahmetullâhi aleyh–.

Müşârünileyhin mürşid-i suâd takrînleri eş-Şeyh Hüdâyî Mahmûd Efendi Hazretleri bir sene evvel ya'ni 1038 Rebîülevvelinde (29 Ekim-27 Kasım 1628) irtihâl-i dâr-ı bekā buyurmuşlar –kaddesallâhü sırrahû–. Şeyh Hazretleri'nin vefâtlarına bu târîhi söylemişlerdir:

Zînetü cenneti adnin ve kusûr [1203]
Bi-riyâzin ve hayyâzin mevrûd

Seele'l-hâtıru an sâhibihâ
Hâtifü kāle li-Şeyh Mahmûd
1038 (1628-29)

[1200] ***Halil Paşa Türbesi, Sebili ve Çeşmesi***: Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi'nin yanında, Aziz Mahmûd Efendi Sokağı ile Açık Türbe Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan yapı grubu, meyilli bir arazi üzerinde olup mektebin altına sebil ve çeşme yerleştirilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 356-357; c. II, s. 129; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Halil Paşa Türbesi, Sebili ve Çeşmesi", *DBİst.A*, c. III, s. 513

[1201] ***Mahmûd Bey Türbesi***: Halil Paşa Türbesi'nin yanında bulunan bu türbe için bkz., Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Halil Paşa Türbesi, Sebili ve Çeşmesi", *DBİst.A*, c. III, s. 513

[1202] *Kara Mehmed Paşa* olarak belirtilen sadrâzam Osmanlı târihinde *Öküz* ya da *Dâmad Mehmed Paşa* olarak tanınan kişidir. Halil Paşa'nın 18 Ocak 1619 târihinde birinci defa azledilişinde selefi Öküz Mehmed Paşa ikinci defa sadârete geçmiştir. bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 291

[1203] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

Şeyh-i müşârünileyh hazretlerinden sonra tekke-i mezbûre halîfelerinden Balıkesirli Muk'ad Ahmed Efendi şeyh olup *'Mülâkātü'l-mevt'* 1049 (1639-40) senesinde vefât ederek Aziz Hazretleri'nin türbe-i şerîfi kurbünde vâki' türbe-i mahsûsada defnolundu –rahimehullâh–.

Bunun yerine eş-Şeyh Mahmûd Efendi Hazretleri'nin kerîmezâdesi es-Seyyid Mes'ûd Efendi şeyh olmuştur. İnâbet ve hilâfeti Şeyh Ahmed Efendi Hazretleri'ndendir. **[198]** [*'İntikālü'l-cinân'*][1204] 1067 (1656-57)'de vefât edip, ceddi yanında medfûndur.

Ve bunun yerine şeyh olan Cennet Efendi denmekle ma'rûf Fenâyî Mehmed Efendi ibn-i İshak'tır ki, [Tophâneli'dir].[1205] Hüdâyî Hazretleri'nin asâdârıdır. İnâbet ve hilâfeti Aziz Hazretleri'ndendir. Vefâtına Nâlî Mehmed Efendi bu târîhi demiştir:

Ehl-i cennet aldı bûyun Cennet'in 1075 (1664-65)

Türbe-i mahsûsasında medfûndur.[1206] *Dîvân*-ı eş'ârı vardır.

Bunun yerine eş-Şeyh Gafûrî Mahmûd Efendi şeyh olmuştur. Gelibolu'dandır. İnâbet ve hilâfeti Şeyh Ahmed Efendi'dir. Orada vâki' Sultan Mehmed Câmi'-i Şerîfi'nin cuma vâizi iken Âsitâne'ye naklolunmuştur. Rıhletinde mezbûr Şâir Nâlî Efendi bu târîhi demiştir:

Açınız Mahmûd Efendi rûhuna el-Fâtiha 1078 (1667-68)

Bu dahi Muk'ad Efendi'nin türbesinde medfûndur. Âsâr-ı şi'riyyesi vardır.

Bunun yerine Divitçizâde eş-Şeyh Mehmed Tâlib Efendi şeyh olmuştur. İnâbet ve hilâfeti pederi Divitçi'nin halîfesi olan Fidancı Şeyh Mehmed Efendi'dendir. Ve pederi merhûm Divitçi'nin hilâfeti dahi eş-Şeyh Muk'ad Ahmed Efendi'dendir. [Pederinin][1207] İsmi Mustafa'dır. Ve Üsküdar'da Şeyh Câmii denmekle ma'rûf câmi'-i şerîf bu Şeyh Mustafa Efendi'nindir. Ve müstakil türbesi dahi câmii civârında kâindir. Mûmâileyh Divitçi Şeyh Mustafa Efendi 1070 (1659-60)'de vefât etmiştir.

Mûmâileyh Tâlib Mehmed Efendi'nin dahi Ahmediye Câmii kurbünde bir câmi'-i şerîfi vardır ki, Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri müceddeden ihyâ buyurdukları mahallinde beyân olunsa gerektir. Bunun dahi ba'zı kasâid ve ilâhiyyâtı vardır. Vefâtına bu beyti târih demişlerdir:

[1204] *intikālü'l-cinân: intikālü'l-cennet* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 198[a] 'dan düzeltilmiştir.

[1205] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 102[b]'den ilâve edilmiştir.

[1206] ***Cennet Efendi Türbesi***: Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi'nin doğu cephesindeki cümle kapısının karşısındadır. Türbenin kapısı üstünde türbenin Râbia Hanım tâmir ettirilişine dâir 1287/1870-71 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe yer almaktadır.

[1207] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[a]'dan ilâve edilmiştir.

Düştü bir târîh-i zîbâ lafzen ve ma'nen ana [1208]
Âzim-i Hak oldu bin doksanda kutbü'l-ârifîn
1090 (1679-80)

Vahyî Efendi'nin dediği târihtir:

Gitti bin doksanda yâ Hû diye kutbü'l-vâsılîn 1090 (1679-80)

Bunun yerine eş-Şeyh Selâmi Ali Efendi şeyh **[199]** olmuştur. Mûmâileyh kudâttan olup İstanköy müftüsü iken Zâkirzâde eş-Şeyh Abdullah Efendi'den inâbet edip, sonra hilâfetle dahi şerefyâb olarak Âsitâne-i Hüdâyî'de post-nişîn olmuştur. Ba'dehû meşîhati ref' olundukta Şeyh Halil Efendi yerine nasbolunmuş ve sonra bunun üzerinden dahi meşîhat ref' olunmakla, yerine Erzincânî Şeyh Mustafa Efendi şeyh olmuştur. Bunun inâbet ve hilâfeti Divitçizâde Şeyh Mehmed Tâlib Efendi'den olup, ba'dehû mûmâileyh Şeyh Selâmi Ali Efendi bâ-hatt-ı hümâyûn tekrar şeyh olup selefi Mustafa Efendi vilâyetine hicret eylemiştir. Ve Selâmi Ali Efendi dahi [***'İsti'câlü'l-haşr'***][1209] 1104 (1692-93) târîhinde vefât edip Fıstıklı'da kendi binâ eylediği zâviyesinde medfûndur. Selamsız denmekle ma'rûf mahalde vâki' câmi' ve tekke ve yine Üsküdar'da Acıbadem nâm mahalde bir câmi'-i şerîf ve Bulgurlu nâm karyede dahi bir mescid ve Bursa'da dahi bir zâviye binâ etmiştir. Ashâb-ı hayrdan bir zât imiş –rahmetullâhi aleyh–.

Bunun yerine Abdülhayy Efendi ibn-i Saçlı İbrâhim Efendi şeyh olmuştur. Bu Şeyh Abdullah Efendi'nin Abdî mahlasıyla ba'zı ilâhiyyâtı ve ba'zı süver-i Kur'âniyye'ye Türkî *Tefsîr-i Şerîf*'i vardır. [***'Haşiye Rabbehû'***][1210] 1117 senesi Receb-i şerîfinde (19 Ekim-17 Kasım 1705) vefât edip, mezkûr Halil Paşazâde Mahmûd Bey'in türbesinde medfûndur.

Bunun yerine tekrar Erzincânî Şeyh Mustafa Efendi şeyh olmuştur. Bu dahi [***'Şeyhü'l-ukbâ'***][1211] 1123 (1711-12) târîhinde vefât eyledikte mürşidi Divitçizâde Şeyh Mehmed Efendi'nin câmi'-i şerîfi mihrâbı önünde defnolunmuştur. Bunun yerine Dede Çelebi denmekle ma'rûf Şeyh Mehmed Sabûrî Efendi şeyh olmuştur. Bu dahi 1130 (1717-18) târîhinde vefât eyledikte Nahîfî Süleyman Efendi bu târîhi demiştir:

Ola Dede Çelebi kâm-bîn-i kurb-i Hudâ [1130] (1717-18)

Mürşidi Gafûrî Efendi yanında medfûndur. [Hüdâyî Efendi'nin Bursa'da halîfesi ceddi Eyyûb Efendi ve pederi Mustafa Efendi Filibe'de şeyh olmuşlardır. Ve bunlar aşûre günü dünyâya gelmiştir: 1048 (1638-39). Hüdâyî Halîfesi Şeyh İsmâil'in kerîmezâdesidir. Pederi izniyle İstanbul'a gelip Gafûrî'den inâbet ve Cennet Efendi'den hilâfet almıştır. Filibe'de ikâmet ba'dehû Bulgurlu'da Üçpınar nâm mahalde Gafûrî binâsı olan zâviyede şeyh iken Kazasker Kadri Efendi İstanbul'da

---

[1208] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1209] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 198[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1210] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1211] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[a]'dan ilâve edilmiştir.

Meydancık'ta bir mescid[1212] ve Löküncüler'de bir câmi' ve bir zâviye[1213] binâ edip bunları 1083 (1672-73) târîhinde şeyh etmişler idi].[1214]

Bunun yerine eş-Şeyh es-Seyyid Osman Efendi şeyh olmuştur. Vatan-ı aslîsi Bilecik'tir. Selâmi Şeyh Ali Efendi'den ahz-ı inâbet ü hilâfet etmiştir. Mûmâileyh Üsküdar Atpazarı kurbünde müceddeden bir câmi'-i şerîf binâ ve ihyâ eylemiştir. Vefâtına ***'Şeyh-i dergâh'*** terkîbi târih vâki' olmuştur: 1140 (1727-28). Bu dahi Muk'ad Ahmed **[200]** Efendi'nin türbesinde, Dede Çelebi yanında medfûndur.

Bunun yerine dâmâdı ve kürsî-i vaazlarında vekîli olan Şeyh [Ya'kūb Afvî][1215] Efendi ibn-i Şeyh Mustafa Efendi câ-nişîn olmuştur. [Topkapısı'nda dünyâya gelmiştir].[1216] İnâbeti ve hilâfeti kayınpederi Osman Efendi'dendir. Pederi Şeyh Mustafa Efendi'nin inâbet ve hilâfeti Selâmi Şeyh Ali Efendi'dendir. Vefâtına ***'Şeyh-i râhil'*** 1149 (1736-37) târih vâki' olmuştur. Karacaahmet Türbesi karşısında vâlidesi yanında medfûndur.

Bunun yerine Edirne'de vâki' Sultan Selim Câmii'nde cuma vâizi olan eş-Şeyh Yûsuf Efendi şeyh olmuştur. Bunun mürşidi Saçlı İbrâhim Efendi'dir. Vefâtına ***'Râhat-i mürşid'*** târih vâki' olmuştur: 1153 (1740-41). Hüdâyî Hazretleri'nin türbesi mukābilinde suffede medfûndur.

Bunun yerine Fıstıklı Şeyhi Mehmed Efendi şeyh olmuştur. İnâbet ü hilâfeti Selâmi eş-Şeyh Ali Efendi'den olup, vefâtı ***'İntikāl-i ehlü's-sünnet'*** 1159 (1746-47)'da vâki' olmuştur. Fıstıklı Tekkesi, Selâmi Efendi'nin eser-i hayrıdır. Mürşidi mezkûru'l-ism Selâmi Efendi yanında medfûndur.

Bunun yerine mahdûmları eş-Şeyh Mustafa Efendi post-nişîn olmuştur. Vatan-ı aslîsi Bursa'dır. Pederinden müstahleftir. ***'Mustafâ'ya ede Hak huldi makām'*** 1188 (1774-75) vefâtına târih vâki' olmuştur. Hüdâyî Hazretleri'nin türbesi ittsâlinde bahçede medfûndur.

Bunun yerine Sultan Ahmed Câmii vâizi Mudanya'lı eş-Şeyh Mehmed Rûşen Efendi [ibn-i Abdurrahman ibn-i Mustafa][1217] şeyh olmuştur. Lâkin on sene mürûrunda ser-çavuşân bulunan Nazîf Efendi'nin nefsâniyyetiyle meşîhati ref' ve diyâr-ı âhara nefyolunup yerine bâ-hatt-ı hümâyûn [Dülgerzâde Mehmed Sıddîk

---

[1212] Kazasker Abdülkādir Efendi'nin Bahçekapısı yakınındaki mescidi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 204

[1213] Kazasker Abdülkādir Efendi'nin Edirnekapı'da, Osmanlı kaynaklarında "Sarmaşık" ya da "Löküncüler" olarak adlandırılan semtinde yaptırdığı câmi ve tekke için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 136

[1214] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[a-b]'den ilâve edilmiştir.

[1215] *Ya'kūb Gafûrî*: *Ya'kūb Afvî* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[b]'den düzeltilmiştir. H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 273' te de *Şeyh Ya'kūb Afvî* olarak verilmiştir.

[1216] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[b] *ve Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den ilâve edilmiştir.

[1217] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den ilâve edilmiştir.

Efendi][1218] nasbolundu fî 1198 (1783-84). Biraz müddet mürûrunda yine ıtlâk ve [mûmâileyh Şeyh Mehmed Rûşen Efendi'ye 1199][1219] (1784-85) meşîhati dahi yine ihsân olundu. [1209][1220] (1794-95) senesi vefât edip, yerine [oğlu][1221] Şihâbeddin Efendi ibn-i Rûşen Efendi şeyh olmuştur. Bunların mürebbîleri pederleri olup, bunlar dahi 1233 senesi Evâil-i Rebî'inde (9 Ocak-7 Şubat 1818) terk-i âlem-i fânî etmekle mahdûmları Abdurrahman [Nesîb] [1222] Efendi'yi mâh-ı mezbûrun selhi Pazar günü (7 Şubat 1818 Cumartesi)[1223] meşîhat postuna iclâs ettiler. Mezbûr Şeyh [Nesîb][1224] Efendi'nin Ayasofya kurbünde vâki' Erdebil **[201]** Tekkesi, ammîleri eş-Şeyh Abdi Efendi'ye bâ-işâret-i aliyye tevcîh olundu.

Hüdâyî Mahmûd Efendi –kuddise sırruhû– Hazretleri'nin eş'âr-ı belâgat-şiâr ve âsâr-ı sâireleri vardır. Cümle-i eş'ârından nümûne olarak birkaç nutk-ı fesâhat ünvanları bu mahalle kaydolundu:

Münâcât

Yâ men benâ bilâ-amedin hâzihi'l-kıbâb [1225]
Yâ mürsile'r-riyâh ve yâ münşie's-sehâb

Yâ men yerâ cemîa hafâya'z-zamâir
Yâ men kazâ ve kaddera mâ-şâe fi'l-kitâb

Salli alâ habîbike ve'l-âli ecmaîn
Ve'stür uyûbe'l-ümmeti fi mevkıfi'l-hisâb

Yâ kâşife'l-kürûb yâ ğāfire'z-zünûb
Yâ âlime'l-guyûb ve yâ mülhime's-savâb

Yâ men ileyhi yurfeu küllü'l-havâyic
Yâ men ileyhi yurceu fi def'i'l-ıztırâb

Tahhir fuâde abdike an-külli mâ-sivâk
Yâ men lehü't-tasarrufu yâ mâlike'r-rikāb

[1218] *Beşiktâşî Neccarzâde Efendi*: Mânâyı daha açık hâle getirmek için *Dülgerzâde Mehmed Sıddîk Efendi* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den değiştirilmiştir. Dülgerzâde (Neccarzâde) Mehmed Sıddîk Efendi (ö. 1209/1794-95), Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi'nin (ö. 1159/1746-47) oğludur. Geniş bilgi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. II, s. 91-92; M. Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 59

[1219] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den ilâve edilmiştir.

[1220] *1208*: *1209* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[b] *ve Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den düzeltilmiştir. Mehmed Sıddîk Efendi (ö. 1209/1794-95)'nin vefat târihi için bkz., M. Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 59

[1221] *oğlu*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 103[b]'den ilâve edilmiştir.

[1222] *Besim*: *Nesîb* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[b]'den değiştirilmiştir. M. Baha Tanman, "Celvetîlik", *DBİst.A*, c. II, s. 395 ve Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 276'da de *Abdurrahman Nesib Efendi* olarak verilmiştir.

[1223] 7 Şubat 1818 Pazar değil, Cumartesi gününe tekâbül etmektedir.

[1224] *Besim*: *Nesîb* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 199[b]'den değiştirilmiştir.

[1225] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

Yessir lenâ visâleke bi'l-fazli ve'l-kerem
Yâ dâfia'l-mevâni'i yâ râfia'l-hicâb

Bu dahi Aziz Hazretleri'nin ilâhiyyâtından olup Şârih-i *Mesnevî* Abdullah Efendi Hazretleri tahmîs etmişlerdir.

Bana senden yakındır Hak sakın olmâ dilâ gāfil [1226]
Hemân senliktir ancak ortada buna olan hâil
Gözün aç ma'nâyı anla bu zevk ile olur hâsıl
Muhît-i bahr-i tevhîdi bulup ummân-ı bî-sâhil
Vücûdun katresin mahv et eğer oldunsa ehl-i dil

Abes ümniyyeler edip mülevves levne boyanma **[202]**
Uyup gūl-i beyâbâna nedâmet oduna yanma
Enâniyyet ile kimse Hak'a vâsıl olur sanma
Şeb-i firkatteki kesret hayâl ü zıldir aldanma
Sarâyı ko sarâya bak sarây-ı sırra ol vâsıl

Huşûnet etmesin nefsin riyâzet çektirip nerm et
Gider koma keder dilde mûsâffâ kıl safâ bezm et
Şarâb-ı aşkı nûşedip onunla cânını germ et
Mecâza bakma ey sâlik hakîkî matlaba azm et
Ki zîrâ zıll-i zâilde ikāmet eylemez âkıl

Su üzre nakşolan cismin hayâline sen aldanma
Binâsı bâd ile olan vücûd kasrına aldanma
Temevvüc eyleyen deryâya bak emvâca aldanma
Onun nakkāşını gör sen hemân zeynine aldanma
Güneş tâbında çün şeb-nem bilirsin kim olur zâil

Nice bir îd ya gussa gam-ı dildâr ile firkat
Seyâhat kıl sülûk ile vücûdundan edip uzlet
Gidince ikilik senden hemân yüz gösterir vahdet
Hüdâyî vahdete bak kim sana mâni' değil kesret
Ola mı âfitâba hiç vücûd-i zerrenin hâil

Mûmâileyh Şârih-i *Mesnevî* Sarı Abdullah Efendi'nin Terceme-i Hâli

Mûmâileyhin pederi diyâr-ı Mağrib şehzâdelerinden es-Seyyid Mehmed'dir ki, bir tarîk ile terk-i vatan edip diyâr-ı Rûm'a hicret ve İstanbul'a vuslat eyledikte, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den vazîfe ta'yîni ile mükerrem kılınıp ve bâlâda zikri mürûr eden Halil Paşa'nın karındaşı Mehmed Paşa'nın duhterini tezevvüc ile, işbu Abdullah Efendi ondan vücûda gelmiştir. Ve sinn-i temyîze resîde oldukta vezîr-i **[203]** müşârünileyhin himmetiyle tahsîl-i maârif ü ulûm ve Hüdâyî Hazretleri'nden inâbet eyleyip, ba'dehû vezîr-i müşârünileyh 1036 (1626-27) senesi diyâr-ı Acem'e ser-asker

[1226] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

kılındıkta bunları tezkirecilik hizmetinde istihdâm ve 37 Saferinde (12 Ekim-9 Kasım 1627) Tokat meştâsında Reîsü'l-küttâb Mehmed Efendi vefâtında bunlar riyâsetle şâd-kâm olup, sene-i mezbûre Ramazanında (5 Mayıs-3 Haziran 1628) yeniçeri ağası olan Hüsrev Ağa nâil-i sadâret oldukta bunlar İstanbul'a firâr ve Hazret-i Hüdâyî şefaatiyle cürümleri affolunup yerine Mûsâllî Efendi reîsü'l-küttâb nasbolunmuştur. Sonra 1039 (1629-30) senesi Halil Paşa âzim-i dâr-ı ukbâ oldukta bunlar uzlet ihtiyâr edip, ba'dehû 1047 (1637-38) senesi cennet-mekân Sultan Murad Hân Hazretleri Bağdat fethine âzim oldukta sene-i mezbûre Şevvalinde (16 Şubat-16 Mart 1638) rikâb-ı hümâyûnda tekrar riyâsetle istihdâm olunup, 1048 Zilhiccesinde (5 Nisan-3 Mayıs 1639) ba'de'l-feth Diyarbakır'a vusûllerinde azl ve yerine Hüseyin Efendi nasbolundu. Ba'dehû 1049 Şâbânında (27 Kasım-25 Aralık 1639) yine reîsü'l-küttâb olup 1050 Cemâziyelevvelîsinde (19 Ağustos-17 Eylül 1640) Anadolu muhasebecisi ve bir mâh mürûrunda cizye muhasebecisi ve 1060 (1650) târîhinde piyâde mukābelecisi ve 1069 Muharreminde (29 Eylül-28 Ekim 1658) mensûh mukataacısı olmuştur. Ba'dehû azlolunarak tââte iştigāl üzere iken 1071 Recebinde (2-31 Mart 1661) maraz-ı istiskādan vefât edip Topkapısı hâricinde defnolundular. Şuarâdan Nisârî Hüseyin Efendi vefâtına bu mısraı târih demiştir:

Gül-i nesrîn-i adn ola İlâhî Sarı Abdullah [1071] (1661)

Merhûmun âsârından *Mesnevî-i Şerîf*'in cild-i evveline Türkiyyü'l-ibâre şerhi ve menâkıb-ı evliyâyı mutazammın fenn-i tasavvufta *Nasîhatü'l-mülûk* ve *Semerâtü'l-fuâd* ve *Dürre* ve *Cevhere* nâm kitapları ve *Meslekü'l-uşşâk* ismiyle mevsûm manzum risâleleri ve Abdî mahlasıyla ilâhiyyât ve eş'ârları vardır. *Mir'âtü'l-asfiyâ fî Melâmiyyeti'l-ahfiyâ* nâmında dahi bir kitap cem'eylemiştir –rahmetullâhi aleyh–. Hüdâyî Mahmûd Efendi –kuddise sırruhu– Hazretleri'nin sinn-i şerîfleri doksan **[204]** iki sâle bâliğ olup ***'Şeyh Mahmûd Hüdâyî'*** 1038 (1628-29) târîh-i rıhletleri vâki' olmuştur. Yukarıda mezkûru'l-ism Üftâde Efendi Hazretleri'nin Bursa'da vefâtları 989 (1581-82) senesinde vâki' olmuştur –kaddesallâhü teâlâ esrârahüm–. Türbe-i mahsûsasında medfûndur.

11. İsfendiyar Mescidi [1227] der-Kurb-i İskele-i Balaban

Bânîsi İsfendiyar[1228] ismiyle müsemmâ bir kimsedir. [Balaban İskelesi kurbünde bir mescid binâ edip][1229] miktâr-ı kifâye müsakkafât tedârik edip imâm ve müezzin ta'yîn eylemiştir.

[1227] ***İsfendiyar Mescidi ve Tekkesi (Balaban Tekkesi)***: İsfendiyaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba (ö. 1047/1637-38) tarafından yaptırılan mescide, III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında Yağcızâde Seyyid Ahmed Efendi (ö. 1191/1777-78) meşîhat koymuştur. Cumhuriyet döneminde bakımsız kalan ve kadro hârici bırakılmış olan bu mescid, harâb bir durumda olduğu için yıktırılmıştır. Tekke de târihe karışmış olup, geriye sadece Doğancılar Caddesi üzerinde boş bir arsa, Balaban Ahmed Baba'nın mezarı ve bir çeşme kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 80; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 33, 63n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 173; M. Baha Tanman, "Yağcızade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 396

Ba'de-zaman mescid-i mezbûrun imâm ve müezzini olan tarîk-i Sa'diyye'den Yağcızâde denmekle ma'rûf eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Efendi, devr-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis'te derûn-ı mescitte âyin-i tarîkat-i Sa'diyye icrâsına mübâderet etmekle el-ân Sa'dîler Tekkesi denmekle meşhûrdur. Asıl bânîsinin kabri ve târîh-i vefâtı ma'lûm değildir. Mezbûr Şeyh Ahmed'in vefâtı 1191 (1777-78) senesinde vâki' olmuştur – rahimehullâhi teâlâ–.

Mahallesi yoktur.

12. Geredeli Mescidi [1230] der-Kurb-i Vâlide-i Cedîd

Bu mescid Kızıl Mescid denmekle ma'rûftur. Bânîsi Geredeli Çelebi ***'Sükût-i etkıyâ'*** 998 (1589-90) târîhinde vefât edip Üsküdar Mezâristânı'nda medfûndur.

[Mahallesi vardır].[1231]

13. Bâbüssaâde Ağası Câmii [1232]

Bânîsi Kapıağası [Selman][1233] Ağa'dır. Câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında bu Arabî târih kaydolunmuştur: ***'Essese bünyâne hâzihi'l-buk'ati'l-mübâreketi [Selman]***[1234]

[1228] ***İsfendiyaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba***: *Hadîka*'da İsfendiyar isimli bir kişi olarak belirtilen İsfendiyar Mescidi'nin ilk bânîsi Şeyh Balaban Ahmed Baba'nın (ö. 1047/1637-38) hayatı hakkında bilgi yoktur. İ. Hakkı Konyalı, mezarının Yeni Vâlide Câmii'nin yol aşırı karşısında, tekkenin bahçesindeki dört mezardan birisi olduğunu belirtmekte ve 1047 târihli mezartaşının kitâbe metnini vermektedir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 173; M. Baha Tanman, "Yağcızade Tekkesi", *DBİst.A*, c. VII, s. 396'dan ilâve edilmiştir.

[1229] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 200[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1230] ***Geredeli Mescidi (Kızıl Mescid)***: Geredeli Ali Çavuş tarafından yaptırılmış olan mescid yanmış ve bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, . 26, 46n

[1231] Geredeli Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247*, vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'da belirtilmektedir.

[1232] ***Bâbüssaâde Ağası Câmii (Selman Ağa Câmii)***: Bâbüssaâde Ağası Selman b. Abdullah (ö. 914/1508) tarafından 912 Receb/1506 Ekim'inde yaptırılmış olan câmi, 1973 yılında Süleyman Çakır isimli bir hayır sahibi tarafından tamamen yenilenmiştir. Taş ve tuğladan yapılmış olan kareye yakın dikdörtgen planlı bugünkü câminin ahşap tavanlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Yuvarlak kemerli giriş kapısı üstünde *Hadîka*'da tam metni verilen 912/1506-07 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Arapça inşâ kitabesi yer almaktadır. Son cemaat yerinin sol tarafı oda olarak düzenlenmiştşir. Üstü hanımlar mahfeli olup, harîmin sol tarafından çıkılmaktadır. Fevkânî mahfel mihrâb hizasında öne doğru balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Cami altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklinde olup fayanslarla kaplanmıştır. Ahşap tavanı çubukludur. Tavan silmeleri ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Minâresi tuğladan örülmüştür. Avlu girişinde sağ tarafta Selman Ağa'nın kabri ve 914/1508 târihli mezartaşı vardır. Câminin avlu duvarının dış tarafında, köşede üç yüzlü Horhor Çeşmesi bulunmaktadır. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 8-9; *DBİst.A*, c. VIII, s. 391; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 269-271; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 177

Ağa ibn-i Abdullâh taleben li'r-rahmeti [1235] ***ve vakaa'l-hatmü fi-Recebe li-seneti isnâ aşera ve tis'a mie 912 (1506-07)'.***

[Vefâtına dahi târih budur:

'Erbaa aşera ve tis'a mie] [1236] ***fi evâili Cümâde'l-âhirati [914] (1508)'***

Ağa-yı mezbûr, Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî zamânında kapıağası olmakla bu câmi'-i mezbûru ol vakit binâ **[205]** eylemiştir. Kendinin kabri dahi ondadır.

Mahallesi vardır.[1237]

14. Gülfam Câmii [1238]

Bânîsi [Gülfem[1239] Hâtun][1240] cennet-mekân Sultan Süleyman Hân Hazretleri'nin harem-i hümâyûnları civârîlerindendir. Câmi'-i mezbûra karîb şeh-râha

---

[1233] *Süleyman : Selman* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'dan düzeltilmiştir.

[1234] *Süleyman : Selman* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'dan düzeltilmiştir.

[1235] *li'r-rahmeti*: ifadesi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'da, *mine'r-rahmeti* olarak verilmiştir.

[1236] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1237] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b]'de, Bâbüssâde Ağası Câmii'nin mahallesinin olmadığı belirtilmektedir.

[1238] ***Gülfem Hâtun Câmii ve Türbesi***: Kânûnî Sultan Süleyman'ın (hd. 1520-1566) câriyelerinden Gülfem Hâtun (ö. 969/1561) tarafından yaptırılmış olan câmi, yanındaki mekteb ve türbe ile birlikte küçük bir külliye teşkil etmekteydi. Câmi yanmış ve 1285/1868-69 yılında halkın yardımlarıyla yenilenmiştir. Harîm kapısının üstünde Süleyman Senih Efendi tarafından kaleme alınmış olan 1285/1868-69 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî talik, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Altında bodrum katı olan câminin dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yeri kapısının üstünde günümüz hattatlarından Hasan Çelebi'nin imzasını taşıyan celî sülüs bir âyet yer almaktadır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiş olup, son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Mahfelin sağ tarafından yamuk planlı bir bölüm ilâve edilerek namaz alanı genişletilmiştir. Câmi altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Minâresi tuğladan yapılmış olup, üstü sıvanmıştır. Gülfem Hâtun'un türbesi ve mektebi yıkılmıştır. Doğu cephesindeki hazîresinde üç mezartaşı olup, bunlardan birisi Gülfem Hâtun bint-i Abdullâh'a âittir. Mezartaşında 1069 târihi yer almaktadır ki, mezartaşı yenilenirken 969 yerine 1069 olarak hakkedilmiş olmalıdır. Mimar Sinan'ın eserleri arasında "Gülfem Kadın Medresesi" olarak zikredilen câminin bitişiğindeki mekteb ise bugün mevcut değildir. bkz., Meriç, *Mimar Sinan*, s. 35; Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 436; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 27; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 154-157; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 337; Tarkan Okçuoğlu, "Gülfem Hâtun Câmii", *DBİst.A*, c. III, s. 438; M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 37-38

[1239] Mezartaşında ve vakfiyesinde bâniyesinin ismi Gülfem olarak belirtilmektedir. bkz., Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 436

[1240] *Gülfem Hâtun*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

nâzır türbesi ve ittisâlinde mektebi[1241] dahi vardır. Seng-i mezârında ***'Sâhibetü'l-hayrât Saîde Şehîde Gülfam Hâtun fi-seneti*** [1242] ***tis'a ve sittîne ve tis'a mie 969 [Saferü'l-hayr]*** [1243] ***(11 Ekim-8 Kasım 1561)'*** diye mestûrdur.

Mahallesi vardır.

15. Dâvud Paşa Câmii [1244]

Bânîsi Kara Nişancı denmekle meşhûr Dâvud Paşa'dır. Gagabuza'da ***'Fâzıl'*** 911 (1505-06) târîhinde vefât edip, oraya defnolunmuştur. Ve câmi'-i mezbûrun avlusunda iki kapı olup, mahalle tarafına küşâde olan kapı kurbünde fevkânî olan mekteb[1245] Varadin Muhârebesi'nde şehîd olan Türk Ahmed Paşa'nın eser-i hayrıdır.

Mahallesi vardır.

[1241] ***Gülfem Hâtun Mektebi***: Mimar Sinan'ın eserleri arasında "Gülfem Kadın Medresesi" olarak zikredilen câminin bitişiğindeki mekteb ise bugün mevcut değildir. bkz., Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 436; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 308; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 337; M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 37-38

[1242] *senetin*: kelimenin yazılışında *te* harfinin noktaları eksiktir.

[1243] *Saferü'l-hayr*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 200[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1244] ***Dâvud Paşa Câmii***: Dâvud Paşa (ö. 911/1505-06) tarafından yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. İlk olarak II. Mahmûd (hd. 1808-1839) döneminde Hüseyin Ağa tarafından tâmir ettirilmiş olan câminin cümle kapısı üzerinde, bu tâmire âit olarak Şâir Rızâ tarafından kaleme alınmış olan, 1233/1817 târihli, taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi vardır. Aynı tâmire âit olarak, Şâir Hâmid tarafından kaleme alınan, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe ikinci bir kitâbe de minâre yanındaki pencere üzerindedir. Câmi daha sonra 1285/1868 yılında Hacı Aziz Ağa tarafından tâmir ettirilmiştir. İ. Hakkı Konyalı bu tâmire âit olarak Süleyman Senih Efendi tarafından kaleme alınan üç satırlık kitâbenin avlu kapısı üzerinde olduğunu belirtmektedir. Ancak biz kitâbeyi göremedik. Câmi son olarak 1960'lı yıllarda Vakıflar tarafından, 1992 yılında da Hüsnü Orhon isimli bir hayır sahibi tarafından tâmir ettirilmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Geniş bir avlu çinde yer alan câminin üç avlu girişi vardır. Yatay dikdörtgen planlı olan câmi, yanyana üç kubbe ile örtülmüştür. Ortadaki kubbe daha büyük ve daha yüksektir. Sekiz mermer sütun üzerine oturan son cemaat yerinin üstü meyilli ahşap çatı ile örtülüdür. Câminin duvarları moloz taştan, minâresi kesme taştan yapılmıştır. Mihrâbı son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minberi ahşaptır. Kubbeler ve pandantifler kalem işleri ile süslenmiştir. Avlusunda şadırvanı vardır. Câminin batı cephesinde, minârenin önünde Alemdar Ahmed Baba'nın türbesi bulunmaktadır. Türk Ahmed Paşa tarafından yaptırılan mekteb günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Barkan-Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, s. 243; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 137-139; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 269-271; İ. Aydın Yüksel, "Kara Dâvud Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. IV, s. 59, 438

[1245] ***Türk Ahmed Paşa Mektebi***: Bu mektebden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 334

16. Ağa Mescidi [1246]

Bânîsi Bâbü's-saâde Ağası Hüsrev Ağa'dır. Mihrâbı önünde medfûndur. Minberini Kalınoğlu denmekle arîf el-Hâcc Ahmed Ağa vaz' eylemiştir. Ve bir mekteb[1247] dahi zammeylemiştir.

Mahallesi yoktur.

17. Yeniçeşme Mescidi [1248]

Bânîsi Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe Ağası Mehmed Ağa'dır. 999 (1590-91) senesinde vefât etmiştir. Çarşamba Pazarı'nda câmii civârında vâki' türbesinde medfûn olduğu bâlâda mezkûrdur.[1249] Bunun ağalığına gelinceye dek nezâret-i evkâf ve müfettiş-i haremeyn dîvân kapıağalarına münhasır iken, bunun zamânında kızlarağalarına tahsîs olunmuştur.

Minberini Dârü's-saâde Ağası el-Hâcc Beşir Ağa vaz' eylemiştir ki, mezbûr Beşir Ağa iki def'a Dârü's-saâde ağası olup, 1159 (1746-47) senesinde vefât ederek civâr-ı Hazret-i Hâlid –radıyallâhü anh–'de **[206]** medfûn olduğu mahallinde mezkûrdur.[1250]

Mahallesi yoktur.

[1246] ***Ağa Mescidi (Hüsrev Ağa Mescidi)***: Bâbüssaâde Ağası Hüsrev Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Fevkânî ve kare planlı olan câminin duvarları taş ve tuğladan yapılmıştır. Camekanlarla kapatılmış son cemaat yerine merdivenlerle ulaşılır. Mermer mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Minberi de mermerden yapılmıştır. Vaaz kürsüsü ahşaptır. Her cephede açılan uzun, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Fevkânî hanımlar mahfeline son cemaat yerinin sol tarafından çıkılır. Mahfel mihrâb hizasında yarım dâire şeklinde öne doğru çıkma yapmaktadır. Ahşap tavanında çubuklarla geometrik motifler oluşturulmuştur. Hüsrev Ağa mihrâbı önünde medfûndur. Câminin yakınında, Doğancılar Caddesi üzerinde 1141/1728-29 târihli Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde sekiz satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 2; *DBİst.A*, c. VIII, s. 207; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 163; c. II, s. 29-30; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 340-341; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 86; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 186-187

[1247] ***Ahmed Ağa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[1248] ***Yeniçeşme Mescidi***: Kızlarağası Mehmed Ağa (ö. 999/1590-91) tarafından yaptırılmış olan mescid 1935 yılında yol açılırken yıktırılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 71, 127n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 84

[1249] Mehmed Ağa'nın türbesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 197-199

[1250] Beşir Ağa için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 245

18. Ahmediye Câmii [1251]

Bu câmi' yerinde fi'l-asl civârında medfûn [Kefçe][1252] Mehmed Dede'nin bir mescidi olup, [kabri dahi ondadır].[1253] Ba'dehû cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis zamânında ashâb-ı hayrdan Tersâne Emîni Ahmed Ağa bu câmi'-i şerîfi müceddeden binâ ve bir medrese[1254] ve sebil[1255] ve kitabhâne ve çeşmeler zamm ü ihdâs ile ol havâlîyi ihyâ eylemiştir.

[1251] ***Ahmediye Câmii ve Külliyesi***: Bu câminin yerinde, Kefçe Mehmed Dede (ö. 947/1540-41) tarafından yaptırılan bir mescid vardı. Zamanla harâb hale gelmiş ve yıkılmış olan bu mescidin arsası üzerine Tersâne Emîni Ahmed Ağa (ö. 1143/1730-31) tarafından 1134/1721-22 yılında câmi, medrese (tekke), türbe, hazîre, kütüphâne, sebil ve çeşmelerden müteşekkil bir külliye yaptırılmıştır. Meyilli bir arazi üzerinde olan külliyenin iki avlu girişi vardır. Tekke Kapısı denilen avlu kapısı üzerinde 1134/1722 târihli, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Kapının üzerinde medresenin dershâne odası bulunmaktadır. Diğer avlu kapısından girilince merdivenlerden çıkılarak avluya girilir. Bu ikinci kapının üzerinde kare planlı ve tek kubbeli kütüphânesi vardır. Taştan yapılmış olan fevkânî câmi, kare planlı ve tek kubbelidir. Kapısı üzerinde 1134/1721-22 târihli, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. İ. Hakkı Konyalı'nın metnini verdiği fakat bugün yerinde bulunmayan ikinci bir kitâbede, câminin 1277/1860-61 yılında Ali Efendi isimli bir kişi tarafından tâmir edildiği belirtilmektedir. Dışarıya çıkma yapan mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmış olup döneminin tezyîni özelliklerini yansıtmaktadır. Harîmin sol tarafında zeminden yüksek bir mahfel ile üstünde fevkânî mahfeli vardır. Cephelerinde açılan altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Kubbe kasnağında da sekiz pencere açılmıştır. Kubbe kalem işleri ile süslenmiştir. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır (Resim 87). Mihrâbı önündeki hazîresinde Ahmed Ağa'nın ve Kefçe Dede'nin türbeleri de vardır. Avlunun güneyinde "L" şeklinde yapılmış olan on bir odalı medresesi yer almaktadır. Bu medrese odaları bugün imâret olarak kullanılmaktadır. Tekke Kapısı üzerindeki dershânenin tekke olarak kullanıldığı söylenmektedir. Tekke kapısının sağında çeşmesi, solunda da sebili vardır. Câminin yakınında, köşe başında 1080/1669-70 târihli Abbas Ağa Çeşmesi bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 33; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 3; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 87-89; İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", *DBİst.A*, c. I, s. 136-137; İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", *DİA*, c. II, s. 169-170; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 27-28; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 186-187; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 275-276; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 121-125; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 149-151; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 146-153

[1252] *Kefçe*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 202[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1253] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 202[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1254] ***Ahmediye Medresesi***: Ahmediye Câmii'nin avlusunun güneyinde "L" şeklinde yapılmış olan on bir odalı medresesi yer almaktadır. Bu medrese odaları bugün imâret olarak kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 287-288; Mübahat Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 27-28; Mübahat Kütükoğlu, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 186-187;

[1255] ***Ahmediye Sebili ve Çeşmesi***: Aymediye Câmii'nin Tekke kapısının sağında çeşmesi, solunda da sebili vardır. Çeşmenin 1134/1722-23 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi ile aynataşı üzerinde 1280/1873-74 târihli, beş satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Çeşme Tiryal Hanım tarafından tâmir ettirilmiştir. Üç cepheli mermer sebilin pencereleri üzerinde Sâlim isimli bir şâir tarafından kaleme alınmış olan, 1134/1722-23 târihli, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 275-276; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 121-125; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 149-151; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 146-153

Câmiin tâk-ı dergâhında mukayyed olan târih [câmi'-i şerîfin ibtidâ cuma vâizi olan Hakkı Şeyh İsmâil Efendi merhûmundur ki,][1256] budur:

Fe-lillâhi hüsnâ [1257] ***Ahmedü'bnü'l-Emîn kad*** [1258]
Benâ câmien li'l-âkifîne müceddeden [1259]
1134 (1721-22)

Mezbûr Ahmed Ağa 1146[1260] (1733-34) senesinde devr-i Sultan Mahmûd Hânî'de vefât etmiştir. Câmi'-i mezkûrda medfûndur.

Mahallesi vardır.

Ağa-yı mezbûr, câmi'-i mezkûra minber ve kürsü vaz' ettiği esnâda Bursevî eş-Şeyh İsmâil Hakkı Efendi cuma vâizi ta'yîn olunmuştur. 1137 (1724-25) senesi Bursa'da rıhlet-i dâr-ı bekā buyurmuşlardır. Ba'de'l-vefât bendegânından birine hâlet-i nevminde:

Kebş-i rûhum Hakk'a kurbân eyledim

buyurmaları ile hûbdan bî-dâr olarak hisâb ettikte târîh-i vefâtları çıkmıştır. Bu dahi kerâmet-i bâhirelerinden olduğuna şüphe yoktur.

Şeyh-i müşârünileyh kendi mecmûalarının bir tarafına nesl-i âlîlerini bu gûne tahrîr buyurmuşlardır ki, bi-aynihi kaydolundu: '***eş-Şeyh İsmâil Hakkı el-Celvetî b. Mustafâ b. Bayram Çavuş ibn-i Şâh Hudâbende kânû fi'l-asli mine's-sâdâti alâ mâ-semi'tühû min-ebi'l-merhûmi sümme teferraka hâlühüm fi'l-harîkı'l-kebîri'l-vâki' fi'l-Kostantınıyyeti'l-mahmiyyeti***'. Bu harîk devr-i Ahmed Hân-ı Sâlis'te vukū' bulan harîklerdendir.

Yine merhûm-i müşârünileyh hazretlerinin kendi hattıyla mecmûalarına kayd buyurdukları te'lîfât ve tasnîfâtlarının esâmîsidir ki teberrüken bu mahalle kaydolundu: *Tefsîr-i Rûhu'l-beyân* (Mücelled-i Kebîr), *Şerh-i Tefsîru'l-Fâtiha li'l-Beyzâvî, Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, Şerh-i Tefsîr-i Cüz'-i Nebe' li'l-Beyzâvî* (Mücelled-i Kebîr), *Şerh-i* **[207]** *Nuhbetü'l-fiker fî Usûli'l-hadîs* (Mücelled-i Kebîr), *Kitâbü'l-Hitâb, Kitâbü'n-Necât, Şerh-i Muhammediyye* (Cildeyn-i Kebîreyni), *Şerh-i Mesnevî* (Mücelled-i Kebîr), *Şerh-i Fıkhu'l-Keydânî, Şerh-i Şuabü'l-îmân, Şerhu'l-Kebâir, Kitâbü'l-Mir'ât, Risâle-i Mecîü'l-beşîr ve'n-Nazîr, Kitâbü'ş-Şecere, Kitâbü'l-Vâridâti'l-Kübrâ, Risâle-i Eyyühe'l-bülbül, Şerhu'l-âdâb li-Taşköprüzâde, Risâletü'l-fürûk ve fihi Beyânı resmi'l-hat ve Nevâdiri'l-ulûm, Nuhbetü'l-latâif, Şerhu'l-Mukri'l-Cezerî fî İlmi't-tecvîd, Şerh-i Salât-i ibn-i Meşîş, Mecmûatü'l-ebrâr, Hatîbü'l-hutabâ,*

[1256] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'den ilâve edilmiştir.

[1257] *hüsnâ*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 104[b]'de *el-hüsnâ* olarak verilmiştir.

[1258] *kad*: kelimesi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[a]'da birinci mısrânın sonunda yer almaktadır. Vezin gereği kelimenin burada yer alması gerekmektedir.

[1259] İki mısrânın ebced hesabına göre toplam değeri *1134* târihini vermektedir.

[1260] *1146*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[a]'da *1134* olarak verilmiştir.

Kitâbü'l-Hurûf, Şerh-i Kelimât-ı Yûnus Emre (Sülüs-i Rasâil), *Şerh-i Kelimât-ı Hacı Bayram, Şerh-i Nazm-ı Ahmedî, Rasâil ve Mecmûât, Tuhfe-i Halîliyye, Tuhfe-i İsmâiliyye, Tuhfe-i Recebiyye, Tuhfe-i Atâiyye, Risâletü'l-hazerât, Tuhfe-i Hasekiyye* (Mücelled-i Kebîr), *Kitâbü'l-Kebîr, Kitâbü'l-Cehr ve'l-İhfâ, Risâletü'n-nevâfil, Kitâbü'z-Zikr ve'ş-Şeref, Kitâbü'l-Hakkı's-sarîh ve'l-Keşfi's-sahîh, Tuhfe-i Vesîmiyye, Kitâbü's-Sukûk, Kitâb-ı Sülûki'l-mülûk, Tuhfe-i Bahriyye, Risâle-i Haseniyye, Bey'atnâme-i Ser-bevvâbîn Bahrî Ağa, Bey'atnâme-i Ser-hasekiyân Tûbâzâde Mehmed Ağa, Risâle-i ibn-i Şurtıyye li-Osman Paşa-yı Çerkesî, Şerh-i Nazm-ı Sahafî, Şerh-i Nazm-ı Mısrî, Şerhu Nazm-ı Abdî, Mi'râciyye-i Manzûme, Kitâbü't-Tevhîd, Kitâbü fi'l-mesâili'l-kelâmiyye, Şerh-i Ebyât-ı ez-Dîbâce-i Kasîde-i Tâiyye-i Fâriziyye, Şerh-i Bostân-ı Sa'dî, Şerh-i Pendnâme-i Attâr* (Mücelled-i Kebîr), *Şerhu Mülteka'l-ebhur* (ile'n-nısf), *Kitâb-ı Esrâri'l-hac, Şerh-i Mektûb, İcâzetnâme-i Şeyh Bernâdî Müderris-i Câmi'-i Ezher, Tefsîr-i "Yâ eyyühe'n-nâsü'büdû", Tefsîr-i "Ve mâ-besse fî-himâ min-dâbbe", Tefsîr-i "Biyedike'l-hayr" maa Şerhu kelâmi'l-ısâm, Tefsîr-i salâtü'ş-Şâfiî küllemâ zekereke'z-zâkirûn, Risâle-i Vahdetü'l-vücûd, Silsilenâme-i Celvetiyye, Takrîzât-ı Adîde, Şerh-i "el-Mü'minu mir'âtül'l-mü'mini"* ve gayr-ı zâlik yetmiş adet kitap ve risâledir.

Ve Hakkı mahlasıyla eş'ârı vardır. Bu na't-ı şerîf cümleden nümûnedir:

Cihân emn ü emân oldu seninle yâ Rasûlallâh [1261] **[208]**
Gönüller şâdumân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Yüzüne sâyebân olmak için her kanda azmetsen
Bir ak bulut revân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Şu dem ki geldi Cibrîl-i Emîn şerh eyledi sadrın
Bu gizli sır ayân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Çün evvel dâye-i feyz ile buldu perveriş âhir
Halîme âlî-şân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Okundu Mushaf-ı zâtında âyât-ı hakîkat hep
Bilindi Hak beyân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Zebân-ı hançer-i tîr-i belâgat eyledi ilzâm
Şunu kim imtihân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Çü doğdu pertev-i lutfun güneş gibi bi-hamdillâh
Bu cism-i Hakkı cân oldu seninle yâ Rasûlallâh

Kuddise sırruhû hazretlerinin vatan-ı aslîsi Mahmiyye-i Kostantınıyye olup, tarîk-i Celvetiyye meşâyihinden Atpazârî Şeyh Osman Efendi Hazretleri'nden ahz-ı inâbet ve tekmîl-i âdâb-ı tarîkat eyledikten sonra hilâfetle Bursa'ya ve ba'de-zaman diyâr-ı Mısır'a hicret ve ulemâ-yı asr ile sohbet ve tahsîl-i hüner ve ma'rifet etmekle yine mahrûse-i mezbûreye avdet ve 1128 (1715-16) târîhinde Şam-ı Şerîf'e rıhlet ve

[1261] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

bir müddet ikāmetten sonra Üsküdar'a avdet ve biraz vakitten sonra yine Bursa'ya ric'at ve 1134 (1721-22) senesi yine Üsküdar'a gelip iskân eyledikte, vahdet-i vücûd mes'elesinden bahsetmek sebebiyle Tekfur Dağı'nda ikâmete me'mûr olup, ba'de'l-af ve'l-ıtlâk yine Üsküdar'a gelip bir müddetten sonra mahrûse-i Bursa'ya me'mûren irsâl olunmuş idi. 1137 Zilkādesinde (12 Temmuz-10 Ağustos 1725) âlem-i kudse şitâbân olarak mahall-i mahsûsta defîn-i hâk-i ıtr-nak olmuşlardır. Bu dahi âsârındandır:

Ruhun pertev-firûz-i nûr-i Hak'tır yâ Rasûlallâh [1262]
Tecellîden kamer-veş iki şakktır yâ Rasûlallâh

Diğer **[209]**

Ser-â-ser bu cihânın cânı sensin yâ Rasûlallâh [1263]
Bu âlem cânının cânânı sensin yâ Rasûlallâh

Ezelden tâ ebed mühr-i nübüvvet sendedir hakkā
Hakîkat mülkünün sultânı sensin yâ Rasûlallâh

Dem-i cân-bahşın ile bahş oluptur feyz-i kuddûsî
Bu irfân dürrünün ummânı sensin yâ Rasûlallâh

Ayağın toprağının zerresidir Hakkı-i zârın
O zerre denlünün tâbânı sensin yâ Rasûlallâh

19. Sultan Mahmûd Câmii [1264] der-Kurb-i Ahmediye

İbtidâ bânîsi Hüdâyî Âsitânesi şeyhlerinden Divitçizâde Mehmed Efendi'dir. Pederiyle maan Bülbülderesi'nde vâki' Şeyh Câmii denmekle ma'rûf, pederi Şeyh Mustafa Efendi'nin âsâr-ı hayriyyesinden olan câmiin hâricinde medfûndurlar: 1090 (1679-80). Pederi Divitçi Şeyh Mustafa Efendi'nin vefâtı akdemcedir.

Ba'de-zaman câmi'-i şerîf-i mezbûr harâba müşrif oldukta, pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri'ne arzuhal olunmakla müceddeden binâ ve ihyâ olundukta, Ni'met Efendi [tâk-ı dergâhındaki][1265] bu târîhi demiştir:

Şehriyâr-ı zî-himem hâkân-ı ferhunde-şiyem [1266]
Pâdişâh-ı pür-kerem Sultân-ı dîn Mahmûd Hân

[1262] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[1263] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
[1264] ***Sultan Mahmûd Câmii***: Divitçizâde Mehmed Tâlib Efendi (ö. 1090/679-80) tarafından yaptırılmış olan mescid 1162/1748-49 yılında I. Mahmûd (hd. 1730-1754) tarafından yenilenmiş olup, maalesef günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 61, 109n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 276-277
[1265] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 105[a]'dan ilâve edilmiştir.
[1266] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Gûş edince bu muallâ ma'bed-i feyz-âverin
İnhidâma meylini ol dâver-i çarh-âsitân

Bî-bedel tecdîd ü i'mârına fermân eyleyip [1267]
Eyledi Şeyh-i Devâtî rûh-i pâkin şâdumân

Ol makām-ı lâmiü'l-envâr zîbâ tarh ile
Oldu bir nev-câmi'-i pâkize-i feyz-âşiyân

Ol şehinşâh-ı kerâmetkârı böyle nev-be-nev
Nice âsâra muvaffak ede Hayy ü Müsteân [1268]

Yek kalemle yazdı Ni'met bendesi târîhini **[210]**
Kıldı ihyâ bu müzeyyen câmii Mahmûd Hân
1162 (1748-49)

İşbu târih câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında mestûrdur.

Mahallesi yoktur.

20. Bandırmalı Tekkesi Câmii [1269]

Fevkānîdir. Fi'l-asl Bandırmalı Şeyh Yûsuf Nizâmeddin Celvetî denmekle ma'rûf zâtın hanesi iken, Sadr-ı A'zam [Hekimzâde][1270] Ali Paşa sadâret-i ûlâsında müceddeden şeyh-i mezbûra bir zâviye binâ edip derûnuna minber dahi vaz' ettirmekle salât-i mefrûza edâ olunur. Ve câmi'-i mezbûra iktizâ eden levâzımât ve vezâif-i hademeyi vezîr-i müşârünileyh İstanbul'da binâ buyurdukları câmi'-i şerîfi vakfından ta'yîn eylemiştir.[1271] Ve târîh-i binâsı Bahrî'nin bu beyti ile mazbûttur:

Dü kes ez-yek dehân âyed [1272] *be-gûyed Bahriyâ târîh* [1273]

[1267] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'da *'Bî-bedel tecdîd ü i'mâra o dem fermân edip'* şeklinde verilmiştir.

[1268] *Hayy ü Müsteân* : *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'da *Hayy-i Müsteân* olarak verilmiştir.

[1269] ***Bandırmalı Tekkesi ve Câmii***: Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından Bandırmalı Şeyh Yûsuf Nizâmeddin Celvetî (1166/1752-53) adına 1145/1732-33 yılında yaptırılmıştır. Cumhuriyet döneminde tekkelerin kapatılmasından sonra kadro hârici bırakılan câmi-tevhidhâne harâb bir hale geldiğinden 1930 yılında çökmüştür. 1942 yılında geriye kalan birimler de yanmış ve günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 66[a-b] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 66[b]-67[a]; Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 75; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 10, 11n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 168-169; Ekrem Işın, "Haşim Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 15-16

[1270] *Hekimzâde*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'dan *Hekimbaşızâde* olarak verilmiştir.

[1271] Hekimoğlu Ali Paşa'nın câmii için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 81-85. Bu câmi Hekimoğlu Ali Paşa Câmii diye meşhurdur.

[1272] *âyed*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'da *âmed* olarak verilmiştir.

[1273] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Makām-ı Celvetî'yi eyledi ihyâ Alî Pâşâ [1274]
1145 (1732-33)

Ba'de-zaman bin yüz elli Zilkādesinin yirmi üçüncü günü (14 Mart 1738) çavuşbaşılıktan kāimmakām olan Şehlâ Ahmed Paşa [Devlet-i Aliyye'de nişancı iken şeyhin hânesi tarafını şahnişîn ile tevsî' eylemiştir ki, şeyh-i mûmâileyhin üçüncü oğlu Seyyid Nazîf Ali Dede Efendi][1275] bu târîhi demiştir.

Tab'a mülhemdir bu târîh ey Nazîf [1276]
Hangâh-ı dil-güşâ-yı evliyâ
[1170] [1277] *(1756-57)*

Paşa-yı mûmâileyh, Silahdâr Mehmed Paşa-yı Sânî sadr-ı a'zam ve serdâr-ı ekrem iken ser-çavuşân bulunup, ba'dehû 1150 (1737-38) senesinde Mehmed Paşa azl ve Yeğen Mehmed Paşa sadr-ı a'zam nasbolunarak Ordu-yi Hümâyûn ile Der-aliyye'den müsâfereti esnâsında Ahmed Paşa kāimmakām olup, sene-i mezbûre Cemâziyelâhiresinde (26 Eylül-24 Ekim 1737) Aydın taraflarında zuhûr eden Sarı Beyzâde denmekle ma'rûf şakînin üzerine ta'yîn ve Kapudân-ı deryâ Süleyman Paşa kāimmakām vekâletine me'mûr kılındı. Ba'dehû 1152 (1739-40) **[211]** senesi İvaz Mehmed Paşa'nın zamân-ı sadâretinde tevkî'î olup, 1153 Rebîülevvelinin yirmi dördüncü günü (19 Haziran 1740) İvaz Mehmed Paşa'nın azlinde nâil-i mühr-i hümâyûn ve 1155 Saferinin (7 Nisan-5 Mayıs 1742) evâsıtında azl ve malı müsâdere olunarak Cezîre-i Rodos'a gönderildi. Ve yerine def'a-i sâniye olarak Hekimzâde Ali Paşa nâil-i mühr-i hümâyûn oldu. 1156 Cemâziyelâhiresinde (23 Temmuz-20 Ağustos 1743) tuğları ibkā ve Acem seferine asker sürmek üzere Rakka mansıbı ve 1157 Muharreminde (15 Şubat-15 Mart 1744) Erzurum cânibi ser-askerliği tevcîh olunup, 1158 Recebinde (30 Temmuz-28 Ağustos 1745) İran ser-askeri bulunan Yeğen Mehmed Paşa'nın vefâtında ser-asker nasbolundu. Sene-i mezbûre (1745) evâhirinde Hekimzâde Ali Paşa ser-asker ve mûmâileyh halefine halef olarak Halebü'ş-Şehbâ'ya gidip ba'dehû, 1159 Zilkādesi (15 Kasım-14 Aralık 1746) evâsıtında Kandiye Eyâleti ve 1160 Cemâziyelevvelîsinin (11 Mayıs-9 Haziran 1747) evâsıtında Diyarbakır Eyâleti tevcîh olundu. Ve sene-i mezbûre Zilkādesinin on altıncı günü (19 Kasım 1747) otuz seneden beri Bağdat ve Basra vâlîsi bulunan Ahmed Paşa'nın vefâtı haberi vürûd etmekle mûmâileyhe Bağdat Eyâleti ve İran Sefîri Hacı Ahmed Paşa'ya Basra Eyâleti tevcîh olunmuş ve 1161 Rebîülevvelinde (1-30 Mart 1748) Bağdat'ta zuhûr eden fesad sebebiyle isti'fâ etmekle İçel mansıbı verilmiştir. Bağdat dahi Basra Vâlîsi Kayseriyyeli Hacı Ahmed Paşa'ya sezâ görüldü. Ve sene-i mezbûre Ramazân-ı şerîfinde (25 Ağustos-23 Eylül 1748) Mısır Eyâleti ve 1163 Cemâziyelâhiresinin (8 Mayıs-5 Haziran 1750) evâsıtında azl ve yerine sadr-ı sâbık Abdullah Paşa vâlî-i Mısır

---

[1274] Târih beytinin ebced hesabına göre değeri *1139*'dur. Bu mısrâ, *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'da '*Makām-ı Celvetî'yi eyleyip ihyâ Alî Pâşâ'* olarak verilmiştir ki o takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri *1143*'ü bulmaktadır.

[1275] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1276] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1277] *1169*: *1170* olarak düzeltilmiştir. Çünkü mısrânın ebced hesabına göre değeri *1170*'tir.

olduktan sonra sene-i mezbûre Zilkādesinde [Aden][1278] Eyâleti ihsân olunup 1165 Şevvalinin (12 Ağustos-9 Eylül 1752) evâsıtında Halep Eyâleti tevcîhiyle mükerrrem kılındı. Bundan bir müddet sonra vefât eylemiştir.

[Ba'de zaman Devlet-i Aliyye'de defterdâr olan Mehmed Behçet Efendi câmi'-i mezkûrun minâre tarafını şahnişîn ile tevsî' eylediğine Nevres'in târîhi budur:

Halka tevhîde gir ey [ehl-i îmânım diyen] [1279] ***[1159]*** [1280] ***(1746-47)***
Zîb ü behçet buldu bu bâlâ makām-ı Celvetî 1159 (1746-47)] [1281]

Tekke-i mezkûru Firârî Hasan Paşazâde Abdullah Paşa dahi ta'mîr u tecdîd eyleyip, şuarâdan Nevres [Abdürrezzak][1282] Efendi işbu târîhi söylemiştir:

Ka'be-i uşşâk kıldı bu makāmı [sıdk ile 1162] [1283] ***(1748-49)*** [1284]
Sadr-ı vâlâ-adl Abdullâh Pâşâ-yı kerîm [1162] [1285] ***(1748-49)***

Mûmâileyh Abdullah Paşa, Görgünlü Vezir Firârî Hasan Paşa'nın mahdûmu [212] olup silahşörlük ve kapıcıbaşılık ve kapıcılar kethüdâlığı ile kesb-i şeref ederek, 1151 senesi Muharreminde (21 Nisan-20 Mayıs 1738) mîr-i âhurluk ve daha sâir hidemât-ı cesîmede istihdâm olunup, 1158 Zilhiccesinde (25 Aralık 1745-23 Ocak 1746) vezâretle Kıbrıs Eyâleti ber-vech-i mâlikâne uhdesine havâle olundukta Nevres Efendi merhûm iki adet târih söylemiştir ki, makta' beyitleri bu mahalle kaydolundu:

Sâkinân-ı harem-i câna bu resm ile dedim [1286]
Yümn ile devlet ile oldu efendim pâşâ

Dîğer

Duâdan sonra kilk-i ter sezâ yazsa bu târîhi [1287]

[1278] *Aden*: Kelimenin yazılışında *nun* harfinden sonra gelen *he* harfi fazla olarak yazılmıştır.
[1279] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün. *ehl-i îmân-ı dîn: ehl-i îmânım* diyen olarak bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 66[b] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 67[b]'den düzeltilmiştir.
[1280] Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 66[b] ve Es'ad Efendi, nr. 2700, vr. 67[b]'den ilâve edilmiştir.
[1281] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 105[a]'dan ilâve edilmiştir.
[1282] *Abdürrezzak*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 105[a]'dan ilâve edilmiştir.
[1283] *sıdkla: sıdk ile* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 203[a]; Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 65[a-b]'den düzeltilmiştir. Çünkü, ancak bu takdirde ebced hesabına göre *1162* değerini bulmaktadır. Nevres tarafından kaleme alınan on dört beyitlik târih manzûmesinin tam metni için bkz., Nevres, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa, nr. 563, vr. 65[a-b]
[1284] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[1285] Bu târih beyti *Es'ad Efendi 2247*, vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 105[a]'da *'Sadr-ı vâlâ-adl Abdullâh Pâşâ kim 1163 (1749-50)'* olarak verilmiştir. Ancak bu takdirde beytin değeri *962* olarak bulunmaktadır.
[1286] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)
[1287] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Muallâ etdi Abdullâh Pâşâ geldi dîvânı

Ba'dehû 1159 Zilkādesinde (15 Kasım-14 Aralık 1746) Rakka Eyâleti ve bir mâh mürûrunda yine Kıbrıs tevcîh olunup 1160 Rebîülevvelinde (13 Mart-11 Nisan 1747) Aydın mansıbı ile mükerrem kılındıktan sonra, sene-i mezbûre Şâbânının onuncu günü (17 Ağustos 1747) nâil-i mühr-i hümâyûn olmakla Müverrih İzzî Efendi merhûm işbu târîhi demiştir:

Hamdülillâh kim güşâyiş üzredir baht-ı cihân [1288]
Bir vezîr ibn-i vezîre mühr ile oldu fütûh

Gözler aydın müjdesi gûyâ tebâşîr-i sabâh
Lem'a-rîzân âleme nûr-i sürûr mânend-i yûh

İzziyâ tafsîle hâcet yok oku târîhini
Oldu Abdullâh Pâşâ sadrın ihyâsına rûh

Ba'dehû 1163 Saferinin ikinci günü (11 Ocak 1750) azl ve Rodos'a nefyolunup ba'dehû Mısr-ı Kāhire ve daha sonra Rakka ve Diyarbakır ve sonra Halebü'ş-Şehbâ'da vâlî iken 1174 Şâbânında (8 Mart-5 Nisan 1761) azm-i dâri'l-karâr eyledi.

Mûmâileyh Şeyh Yûsuf Seyyid Nizâmeddin Efendi'nin medfûn olduğu türbesini ve meşâyih-i sâirenin sandukalarını, mûmâileyh Şeyh Yûsuf Efendi'nin hayâtında Kâmil Ahmed Paşa binâ ve ihyâ eylemiştir. Paşâ-yı mûmâileyh Kandiye **[213]** muhâfızı iken vezâreti ref' olunup ba'dehû, Râgıb Mehmed Paşa vefâtından sonra vezâreti ibkā ve Hanya Sancağı ihsân olundukta, mahall-i menfâsı olan Resmo'dan bahren mansıbı cânibine âzim ve birkaç mil kat'ından sonra muhâlif rüzgar sebebiyle tekrar Resmo'ya avdet ve birkaç gün hasta olup 1177 Cemâziyelevvelîsinde (7 Kasım-6 Aralık 1763) âzim-i dâri'l-karâr olmuştur. Merhûm-i mûmâileyh dâimâ evrâd ü ezkâra müdâvim ve dîn ü devlete sadâkatli bir adam imiş. Hatta Sultan Osman Hân-ı Sâlis zamân-ı saltanatında reîsü'l-küttâb iken etvâr-ı pesendîdesi makbûl-i şâhâne olarak 'Kâmil bir adamdır' diye buyurmalarıyla kendine mahlas olmuştur. 1173 (1759-60) senesi vâlî-i Mısır oldukta, Nevres merhûm bu târîhi demiştir:

Nevresâ böyle zemînde ne dedi kimse gazel [1289]
Bu nizâmı ne söze tâlib ü âmil verdi

Biri tevcîhe biri zabtına oldu târîh
İki mısra'da kalem hükm-i avâmil verdi

Şükr kim nâm alıp kâm ile Ahmed Pâşâ 1173 (1759-60)
Mısr'a bu debdebe vü izzeti Kâmil verdi 1173 (1759-60)

[1288] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[1289] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

Mûmâileyh Yûsuf Efendi *'Nûr-i fazl'* 1166 (1752-53) senesi irtihâl-i dâr-ı bekā eylemişlerdir. Ve üç evlâdı kalıp; veled-i kebîri Selâmi Zâviyesi'nde şeyh bulunmakla, ortanca oğlu Hâşim Baba denmekle şöhret bulan es-Seyyid [Mustafa][1290] Hâşim Efendi pederi yerine şeyh olmuştur. Bu tekke Üsküdar'da İnâdiye denmekle meşhûr mahallede olduğundan hâlâ İnâdiye Tekkesi denmekle ma'rûftur. Ve türbesi kadîm olup, dâhilinde medfûn olanlardan biri İstanbul fethinde ibtidâ cuma namazı kılıp ve hutbe okuyan zâttır. Ve etrâfında medfûn olanlar dahi yine o zâtın akrabâ ve müteallikātındandır.

[Ve bu mahal kadîmden beri Eğriservi denmekle ma'rûf hâlî bir cây-ı muhavvif iken bu İnâdiye Hamamı[1291] bânîsi Hamamcı Mûsâllî Mustafa Çelebi karîbinde vâki' Ağa Hamamı[1292]'nın müste'ciri iken bir tarîk ile tardolundukta, halîlesi Küçük Fil denmekle ma'rûf hâtun gayrete gelip ehli mezbûr ile yekdil ve bu hamamı inâden binâya mübâşeret ve itmâmında İnâdiye ismine sebep olmuştur. Ve ol semtin emniyyetine ve çarşı cem'iyyetine vesîle olmuşlardır. Binâ-yı hamam *'Mükâfât-ı âfiyet'* [1103] [1293] (1702-03) senesindedir. El-hâletü hâzihî hamâm-ı mezbûr muattal olmakla hedmolunup taşları Şehîd Saîd Sultan Selim Hân-ı merhûmun ol semtlere karîb binâ eylediği câmie ve hamama bey' ile hamâm-ı mezkûr külliyyen ref' olunmuştur].[1294]

Ve bu tekke câmiinin mahallesi yoktur.

21. Hayreddin Mescidi [1295]

[214] Bânîsi Hayreddin Çavuş'tur ki, Sultan Süleyman Hân vakti ricâlinden zümre-i çavuşândandır. Mescidi yanında medfûndur. 964 (1556-57) senesi vefât eylemiştir.

Mahallesi vardır.

[1290] *Mehmed*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 202[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[a]'dan *Mustafa* olarak düzeltilmiştir. Ayrıca bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I,* s. 75; Ekrem Işın, "Haşim Efendi Tekkesi", *DBİst.A,* c. IV, s. 15

[1291] ***İnâdiye Hamamı***: Hamamcı Mûsâllî Mustafa Çelebi tarafından 1103/1702-03 târihinde yaptırılan İnâdiye Hamamı III. Selim (hd. 1789-1807) zamanında yıktırılmıştır.

[1292] ***Ağa Hamamı***: Malatyalı İsmâil Ağa tarafından yaptırılmış olan hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları,* s. 12-14

[1293] *1114*: *1103* olarak düzeltilmiştir. Çünkü *'Mükâfât-i âfiyet'* lafzının ebced hesabına göre *1103*'tür.

[1294] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 203[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[b]'den ilâve edilmiştir.

[1295] ***Hayreddin Mescidi***: Kânûnî (hd. 1520-1566) devri devlet adamlarından Hayreddin Çavuş (ö. 964/1556-57) tarafından yaptırılan mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 30, 58n

22. Kaymakçı Tekkesi Mescidi [1296]

Bânîsi Sultan Süleyman Hân Hazretleri'nin zamân-ı saltanatında Yeniçeri efendiliğinde ve sâir hidemâtta müstahdem olan Mehmed Efendi'dir ki, ***'İzzetü'l-mevt'*** 955 (1548-49) târîhinde vefât edip, onda medfûndur. Karîbinde meşâyih-i sûfiyyeden İskender Baba medfûndur.[1297] Ve mescid-i mezbûr ba'de-zaman Halvetî tekkesi olarak Kaymakçı Şeyh denmekle ma'rûf bir zât zâviyedâr olmakla, hâlâ Kaymakçı Tekkesi denmekle meşhûrdur.

Mahallesi yoktur.

23. Ağa Câmii [1298]

Bânîsi Akağalardan Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe ağası olan Malatyalı İsmâil Ağa'dır. Karîbinde çifte hamamı[1299] ve bir âlî çeşmesi[1300] dahi vardır. Ve Bâb-ı Hümâyûn'a karîb [bir imâret tekkesi][1301] dahi vardır.[1302] Bu hayrı Enderûn-ı

[1296] ***Kaymakçı Tekkesi ve Mescidi***: Kaymakçızâde Mehmed Efendi (ö. 955/1548-49) tarafından Malatyalı İsmâil Ağa Câmii'nin karşısında yaptırılan tekke-mescitten geriye sadece İskender Baba'nın türbesi ve hazîre kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 79; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 588; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 38, 73n; M. Baha Tanman, "Kaymakçı Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 506; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 288; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 267

[1297] ***İskender Baba Türbesi***: Bu türbe, Malatyalı İsmâil Ağa Câmii'nin doğusunda, yol aşırı karşı tarafındadır.

[1298] ***Ağa Câmii (Malatyalı İsmâil Ağa Câmii)***: Bâbüsaâde Ağası Malatyalı İsmâil Ağa tarafından yaptırılan külliyeden geriye câmi-tevhidhâne, çeşme ve çifte hamam kalmıştır. *Hadîka* caminin inşâ târihini 1045/1635-36 olarak vermekte, ancak kapısı üzerindeki 1320/1902-03 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, tâmir kitâbesinde inşâ târihi 1018/1609-10 olarak belirtilmektedir. Kitâbeden ayrıca, caminin 1320/1902-03 yılında Yıldız Kumandanı Şevket Paşa tarafından tâmir ettirildiği de anlaşılmaktadır. Câmi 1950 yılında da bir tâmir görmüştür. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Minâresi kesme taştan yapılmış olup, kaidesi türbe halindedir. Câminin kıble tarafındaki hazîresinin duvarı üzerinde 1285/1868-69 târihli, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe bir kitâbe vardır. Hazîrede Malatyalı İsmâil Ağa'nın 1050/1640-41 târihli kitâbeli mezartaşı bulunmaktadır. Bu bir makam taşıdır, çünkü *Hadîka*'da da belirtildiği gibi ağanın kabri memleketi olan Malatya'dadır. Câminin doğu duvarı üzerinde Malatyalı İsmâil Ağa Çeşmesi yer almaktadır. Gündoğumu Caddesi üzerinde olan hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 2; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Malatyalı İsmâil Ağa Câmii ve Tekkesi", *DBİST.A*, c. V, s. 279-280

[1299] ***Ağa Hamamı***: Gündoğumu Caddesi üzerinde olan hamam hâlen faaliyettedir. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 12-14

[1300] ***Malatyalı İsmâil Ağa Çeşmesi***: Câminin doğu duvarı üzerinde Malatyalı İsmâil Ağa Çeşmesi yer almaktadır. Çeşmenin kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Ayna taşı üzerindeki yedi satırlık, celî sülüs, tâmir kitâbesinde 1026/1617 târihinde Malatyalı İsmâil Ağa tarafından yaptırılmış olan çeşmenin 1118/1706-07 senesinde saray kethüdalarından Gülnûş Kadın tarafından tâmir ettirildiği belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 83-84; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 296-299; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 123;

[1301] *bir imâret ve bir tekkesi*: ifadesi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 203[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[b]'den *imâret tekkesi* olarak verilmiştir.

[1302] Malatyalı İsmâil Ağa Tekkesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 7

Hümâyûn'da iç kiler ağası iken muvaffak olmuştur [ki, yaptığı çeşmenin tâkında olan nazm ve nesr terkiplerden zâhirdir ki, câmi'den mukaddemdir].[1303]

Ve bu câmiin târîh-i binâsı ***'el-Ârifü yekfîhi'l-işâre'*** 1045 (1635-36) vâki' olmuştur. Ağa-yı mezbûrun kabri vilâyeti olan Malatya'dadır.

Mahallesi yoktur.

24. Tavâşî Câmii [1304]

Bânîsi Tavâşî Hasan Ağa'dır. ***'Huld-âşiyân'*** [996][1305] (1587-88) târîhinde binâ etmiştir. Kendi mihrâb önünde medfûndur.

Mahallesi vardır.

25. Ahmed Çelebi Mescidi [1306]

Bânîsi Ahmed Çelebi nâm sâhib-i hayr, mihrâbı önünde medfûndur. Ve mescid-i mezbûrun târîh-i binâsı [***'Yezdân bahşâ'***] [1307] 975 (1567-68)'tir.

[1303] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 203[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[b]'den ilâve edilmiştir.

[1304] ***Tavâşî Câmii***: Tavâşî Hasan Ağa tarafından 996/1587-88 târîhinde yaptırılan câmi, 1310/1892-93 yılında Hatice Hâtun tarafından yenilenmiştir. Harîm kapısının üstünde bu yenilenmeye âit olarak, Şâir Re'fet tarafından kaleme alınan 1310/1892-93 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Bodur minâresi tuğladan yapılmıştır. Geniş hazîresi doğu cephesi boyunca uzanmaktadır. Câminin kuzeydoğu cephesinde, Eminzâde Ahmed Ağa tarafından yaptırılmış olan İbnülemin Ahmed Ağa Çeşmesi ve Namazgâhı vardır. Hazîre duvarına bitişik olan küçük namazgâhın mihrâbı vardır ve etrâfı duvarlarla çevrilmiştir. Çeşme câminin dış cephesinde, avlu duvarına bitişiktir. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, 1134/1721-22 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 65; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 302-302; c. II, s. 51-52; *DBİst.A,* c. VIII, s. 430; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri,* c. II, s. 309-310; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri,* s. 154; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri,* İstanbul 1995, s. 144-145; Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi,* c. XX (Ankara 1988), s. 238; "Namazgâhlar", *DBİst.A,* c. VI, s. 44

[1305] *995: 996* olarak düzeltilmiştir. Çünkü lafzın ebced hesabına göre değeri *996*'dır.

[1306] ***Ahmed Çelebi Mescidi***: Ahmed Çelebi tarafından 975/1567-68 yılında yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Bugünkü yapı XIX. yy.'ın ikinci yarısından kalmadır. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Batı cephesindeki girişten son cemaat yerine girilir. Son cemaat yeri ile harîmin arası ajurlu ahşap korkuluklarla kapatılmıştır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiş olup, harîmin kuzeydoğusundaki merdivenlerle çıkılır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. İki sıra halinde açılmış pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Çubuklu ahşap tavanının merkezinde göbek vardır. Bodur minâresi, ahşaptan yapılmış olup, çatının üzerinde yükselmektedir. Peteğin üzerinde basık bir külah vardır. Câminin batı cephesindeki küçük bahçede Ahmed Çelebi'nin mezarı da vardır. Câminin karşısındaki Minkârîzâde Yahyâ Efendi Türbesi bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri,* c. II, s. 2; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 86; M. Baha Tanman, "Ahmed Çelebi Mescidi", *DBİst.A,* c. I, s. 121; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Târihi Araştırma ve İncelemeleri,* c. I, İstanbul 1963, s. 83

[1307] *Yezdân-ı bahşâ*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 204[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 105[b]'den ilâve edilmiştir.

Mescid-i mezbûrun mukābilinde Minkârîzâde Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin türbesi vardır. Müşârünileyh hazretleri zamân-ı saltanat-ı Mehmed Hân-ı Râbi'de 1073 Rebîülâhirinin **[215]** dokuzuncu günü (21 Kasım 1662) Sun'îzâde Mehmed Efendi'nin üzerine şeyhülislâm olup, 1084 Zilkādesi (7 Şubat-8 Mart 1674) evâsıtında azlolmuştur. On bir sene miktarı mesned-i meşîhatte olup, 1088 (1677-78) senesinde dâr-ı bekāya âzim oldukta türbe-i mezbûrede defnolunmuştur.

Mezbûr Ahmed Çelebi'nin bir haşebî mescidi dahi Âsitâne kurbünde vâki' olduğu beyân olunmuştur.

Mahallesi vardır.

26. Nalçacı Tekkesi Mescidi [1308]

Bânîsi Nalçaçı Şeyh Halil Efendi'dir. Antalya'da sâkin Vehhâb Ümmî nâm azîzin halîfesi olup ***'Hatem'*** 1040 (1630-31) senesinde vefât ettiği seng-i mezârında mukayyettir. Kabri dahi ondadır. [Pazar Tekkesi denmekle meşhurdur].[1309]

Mescid-i mezbûrun minberini Maraş vâlîsi iken 1169 Recebinin yedinci günü (7 Nisan 1756) vefât eden Abdullah Paşa kable'l-vezâre vaz' eylemiştir. Paşa-yı mûmâileyh Kocamustafapaşa semtinde tevellüd edip sinn-i temyîze resîde olduktan sonra Defterdâr-ı vakt Sa'dullah Efendi'nin himmetiyle emânet-i ma'den ve rütbe-i hâcegânî ile kesb-i şeref eyleyip ba'dehû, sipâh ve silahdâr kitâbetleri ve maliye ve tersâne ve darphâne emânetleri ile şöhret-şiâr olup ba'dehû vezir kethüdâlığında karar vermiş iken, Maktûl Mustafa Paşa'nın sadâret-i evvelîsinde 1168 Zilhiccesinin (8 Eylül-6 Ekim 1755) evâhirinde Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyle Maraş Eyâleti'ne ib'âd ve yerine bostancıbaşı ma'zûllerinden Hüseyin Ağa mesned-i kethüdâîye ıs'âd olundu.

Merhûm-i mûmâileyh salâh-ı hâl ile mevsûf yevmiyye ikişer cüz' tilâvet-i *Kur'ân* ve *Delâilü'l-hayrât* kırâatine müdâvim ve hüsn-i hatta mâlik bir âdem imiş –rahimehullâh–.

Mahallesi yoktur.

[1308] ***Nalçacı Tekkesi ve Mescidi***: Nalçaçı Şeyh Halil Efendi (ö. 1040/1630-31) tarafından yaptırılmış olan mescid, Cumhuriyet döneminde kadro hârici bırakılmış ve harâb bir hâle geldiği için 1946 yılında satılmıştır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 80-81; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 49, 91n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 237; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 262-263

[1309] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 204[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 105[b]'den ilâve edilmiştir.

27. Takkeci Mescidi [1310]

Bânîsi Mehmed Ağa nâm sâhibü'l-hayrdır. Muahharen kendinin azâdgerdesi Ca'fer Ağa tecdîdine muvaffak olduğundan Takkeci Mescidi denmekle şöhret bulmuştur. Kabri mihrâbı önündedir. 944 (1537-38) târîhinde vefât etmiştir.

Minberini cennet-mekân Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin **[216]** evâhir-i saltanatında, [Üsküdar'da Akbaba nâm mahalde sâkin][1311] zuamâdan Seyyid Mehmed Emin Ağa nâm kimesne vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

28. Tabaklar Mescidi [1312]

Bânîleri Hacı Ferhad ve birâderi Hacı Mehmed nâm kimesnelerdir. Vatan-ı kadîmleri Konya olup İstanbul'a geldiklerinde, Üsküdar'da vâki' Vâlide-i Atîk Câmi'-i Şerîfi binâsı vaktine tesâdüf etmeleriyle bunlar dahi ba'zı hizmetlerde bulunup câmi'-i mezkûr hitâma resîde oldukta, bakıyye-i enkāzını istid'â ederek müşârünileyhâ sâhibetü'l-hayrât Vâlide Merhûme Hazretleri'nin izniyle bu mescidin binâsına muvaffak olmuşlardır. Ve târîh-i binâ-yı mescid, câmi'-i mezbûr itmâmından dört sene sonra ya'ni 995 (1586-87) senesindedir. Mezbûr birâderlerin kabirleri hâric-i Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi nâm mahaldedir.

Mahallesi vardır.

[1310] ***Takkeci Mescidi***: Mehmed Ağa (ö. 944/1537-38) tarafından yaptırılan mescid, daha sonra Arakıyeci Hacı Ca'fer Ağa (ö. 1012/1603-04) tarafından yenilenmiştir. Giriş kapısının sağ tarafında, pencere üstünde 1012/1603-04 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Fevkânî olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı bir girişten iki taraflı merdivenlerle harîmin bulunduğu kata çıkılır. Yatay dikdörtgen planlı olan harîm kısmı, kuzey tarafından ilâve edilen yamuk planlı bir bölümle genişletilmiştir. İki ahşap sütun üzerine oturan fevkânî mahfel ek bölümün üzerini kaplayacak şekilde genişletilmiştir. Ahşap tavanı çubukludur. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Minâresi tuğladandır. Mihrâb duvarı önünde küçük bir hazîresi vardır. Câminin karşısında köşede 1080/1669 târihli Abbas Ağa Çeşmesi vardır. Kesme taştan, klasik üslupta yapılmış olan çeşmenin kemeri üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 65; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 300; c. II, s. 4; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 276-277; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 121-122

[1311] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 204[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1312] ***Tabaklar Mescidi***: Hacı Ferhad ve Hacı Mehmed isimli kardeşler tarafından 995/1586-87 yılında yaptırılmış olan câmi 1218/1803 yılında yenilenmiştir. Son olarak 1393/1973-74 yılında yenilenmiş olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Batı cephesindeki girişten kapalı, son cemat yerine girilir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan harîmin ahşap tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Fevkânî mahfel son cemaat yerinin üzerini kaplayacak şekilde genişletilmiştir ve mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Tek sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâb duvarı önündeki küçük bahçesinde hazîresi vardır. Câminin yakınında 995/1586-87 târihli Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 297; c. II, s. 68; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 260-262

29. Murad Reis Mescidi [1313]

Bânîsi Murad Reis, ümerâ-yı deryâdan gāzî-i meşhûr bir zât olup, hatta Sultan Süleyman Hân zamanında Basra'da vâki' Katîf Sancağı'ndan azlolundukta Mısır kapudanlığı ihsân olunup, bundan akdem Mısır kapudânı olan Pîrî Reis 959 (1551-52) târîhinde kadırga ve baştarde ve kalite ve kalyon cem'an otuz pâre gemi ile Bender-i Süveyş'ten Cidde'ye ve Bâbülmendeb'den Aden'e varıp Şecer ve Zâfer yolu ile Re'sülhadd'i geçtiği esnâda, yolda ziyâde pus ve duman olmakla gemiler perakende olduğu ve Şecer nâm cezîre kurbünde dahi bir kebîr parçaları pârelendiği halde, Bahr-i Fars'ta Maskat Hisârı nâm mahalle varıp kal'a-i mezbûreyi feth ve ahâlîsini esir ve Hürmüz ve Berhat nâm cezîreleri dahi yağma ve gāret eyledikten sonra Basra'ya vâsıl olmuş, lâkin, Basra'dan avdet edeceği vakit düşman donanması gelmesi ve Hürmüz Boğazı'nı alarak yol vermemesi ihtimâlinden nâşî mezbûr Pîrî Kapudan donanmayı Basra'da bırakıp yalnız üç kıt'a kadırga ile Mısır'a gelir iken Bahreyn kurbünde kadırganın biri dahi [217] pârelenerek iki kadırga ile Mısır'a vusûl bulmuştur. Bunun üzerine mezbûr Pîrî Reis'in cezası tertîb ve malı cânib-i mîrîden zabtolunmuştur. Ve yerine sâbıku'z-zikr Murad Reis Mısır kapudanlığına sezâ görülmüş ve Basra'da kalan sefâyin-i hümâyûnun Mısır'a nakli için fermân olunmakla, kapudân-ı mezbûr dahi bâkî kalan sefâyinden on beş kadırga ve iki parça ile Basra'dan çıkarıp Hürmüz mukābiline geldikte düşman gemilerine tesâdüf edip olunan muhârebede fevka'l-gāye gayret olundu ise de, düşman gemileri külliyyetli olduğundan tekrar Basra'ya avdetle vukū'âtı rikâb-ı müstetâba arzeylediler. Ba'dehû Seydî Ali Kapudan nâm kimesneye Mısır kapudanlığı ihsân olunmakla, 960 senesi evâhirinde (1553) karadan Basra'ya me'mûren azîmet eylemiştir. Tafsîl-i menâkıbları murâd edenler mûmâileyhin *Fethiyye* ve *Muhît* nâmlarıyla te'lîf ettiği kitaplara müracaat etsinler.

Bânî-i mezbûr Murad Reis'in bundan başka daha nice hayrâtı vardır. Vatan-ı aslîsi Diyâr-ı Mağrib olup Cezîre-i Rodos'ta türbe-i mahsûsasında medfûndur. Vefâtına şuarâdan Şâmî Muhyî[1314] bu terkîbi târih demiştir ki, ***'Murâd Reis teveffâ'*** 1012[1315] (1603-04) –rahmetullâhi aleyh–.

Mescid-i mezbûrun mahallesi vardır.

[1313] ***Murad Reis Mescidi***: Kanûnî devri deniz beylerinden Murad Reis (ö. 1012/1603-04) tarafından 987/1579 yılında yaptırılmış olan câmi, harâb bir durumda iken kadro hârici bırakılmış, daha sonra 1973 yılında yenilenmiştir. Kare planlı olan bugünkü yapı iki katlı olup, çatısı ahşaptır. Mihrâbı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Her cephede altlı üstlü açılmış iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîmin duvarları birinci sıra pencere üstüne kadar fayans kaplanmıştır. Fevkânî hanımlar mahfeli iki sütun üzerinde yükselmekte olup, mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Doğu cephesindeki silindir gövdeli minâresi, kare planlı kaide üzerinde yükselmektedir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 49, 89n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 318

[1314] *Şâmî Muhyî*: Râif, *Mir'ât*, s. 188'de *Şamlı Mehmed Efendi* olarak verilmiştir.

[1315] *1012*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 204[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'da *1011* olarak verilmiştir. Ancak ibârenin ebced hesabına göre değeri *1012*'dir.

30. Alacaminâre Mescidi [1316]

Bânîsi Hoca Murad nâm kapudan olup merkadi ve târîh-i vefâtı ma'lûm değildir. Mürûr-i eyyâm ile minâresi harâb oldukta Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri'nin vâlideleri Sâliha Sultan Hazretleri müceddeden binâ ve ihyâ buyurmuşlardır.

Mescid-i mezbûr mukābilinde tarîk-i Nakşibendiyye'den el-Hâcc İbrâhim Efendi'nin tekkesi[1317] vardır ki, Alacaminâre Tekkesi denmekle ma'rûftur.

Mahallesi yoktur.

31. Pazarbaşı Mescidi [1318]

Bânîsi Pazarbaşı Ahmed Ağa'dır. Kabri nâ-ma'lûmdur. Mahallesi vardır.

32. Arakıyyeci Mescidi [1319] [218]

Bânîsi Arakıyyeci Mehmed Ağa'dır. Mihrâbı önünde medfûndur. Vefâtı 950[1320] (1543-44) senesindedir.

[1316] ***Alacâminâre Mescidi***: Hoca Murad Kaptan yaptırılmış olan mescid, I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) annesi Sâliha Sultan tarafından yenilenmiştir. Daha sonra XX. yy.'ın ortalarında yanmış olan câmiden, bugün hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 3, 2n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 24-25

[1317] ***Alacâminâre Tekkesi***: Şeyh Hacı Hüseyin Dede tarafından 1143/1730-31 yılında tesis edilen tekkeden geriye yıkık bir binâ, hazîre ve 1326/1908 târihli su teknesi kalmıştır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 420-421; M. Baha Tanman, "Alacâminâre Tekkesi", *DBİst.A*, c. I, s. 174-175

[1318] ***Pazarbaşı Mescidi***: Pazarbaşı Mirzâ Ahmed Ağa tarafından yaptırılmış olan mescid yıkılmış ve yerine 1402/1981 yılında yeni bir câmi yaptırılmıştır. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Girişi batı cephesindedir. Kare planlı olan harîm kısmı içten basık bir kubbe, dıştan meyilli bir çatı ile örtülmüştür. Fevkânî mahfel harîmi üç yönden çevrelemektedir. Mihrâbı dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Ciharyârlarda günümüz hattatlarından Hasan Çelebi'nin imzası yer almaktadır. Câmi altlı üstlü iki sıra hâlinde açılmış pencerelerle aydınlanmaktadır. Harîm duvarları fayans kaplanmıştır. Minâresi kesme taştan yapılmıştır. Batı cephesindeki hazîresinde altı mezartaşı vardır. *Hadîka* bânîsinin mezarının bilinmediğini belirtmektedir. Ancak *Üsküdar Tarihi*, mihrâb önünde medfûn olduğunu belirtmekte ve 1121/1709-10 târihli dokuz satırlık mezar kitâbesinin metnini vermektedir. Ziyaretimiz sırasında mezartaşları okunamayacak bir hâlde olduğu için bu hususu tetkik imkânı bulamadık. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 53; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 246-247; *DBİst.A*, c. VIII, s. 357

[1319] ***Arakıyyeci Mescidi (Kapı Ağası Mecîdi)***: Arakıyyeci Mehmed Ağa (ö. 950/1543-44) tarafından yaptırılan mescide, XVIII. yy.'ın sonlarında Şeyh Seyyid Mehmed Ârif Dede Efendi meşîhat koydurmuştur. Cumhuriyet döneminin başlarında ortadan kalkan bu mescid-tekkenin yerinde bugün apartmanlar yükselmektedir. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 5; N. Esra Dişören, "Kapı Ağası Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, c. IV, s. 431-432; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 89-90

[1320] *950*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'da ise *1050* olarak verilmiştir

Minberini Reis Abdullah Efendi vaz' eylemiştir. Mezbûr Abdullah Efendi, Sadr-ı A'zam Maktûl Dâmad İbrâhim Paşa'nın mühürdârı olup, vezîr-i müşârünileyhin vefâtından sonra tezkirecilik ve defterdârlık ve riyâset misillü menâsıb-ı celîlelerde müstahdem iken, [Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis eyyâmında reîsülküttâb bulunmak hasebiyle][1321] 1178 Saferü'l-hayrının ikinci günü (1 Ağustos 1764) vukū' bulan rikâb-ı hümâyûnda sarây-ı pâdişâhîde kahve içerken şarâb-ı mevti nûş eylemiştir. Mansıbıyla mektûbî-i sadr-ı âlî olan Mehmed Emin Efendi bekâm olmuştur. Merhûm-i mezbûr ***'el-Mezâhir'*** 1178 (1764-65) târîhinde vefât eyleyip, Üsküdar'da defnolunmuştur.

Mahallesi vardır.

33. Hacı Bekir Câmii [1322]

Fevkānîdir. Fi'l-asl mescid olup, bânî-i kadîmi Kurbağa Nasuh nâm sâhib-i hayr olup onda medfûndur. Mürûr-i eyyâm ile mescid-i mezbûr harâba müşrif oldukta, el-Hâcc Ebubekir nâm sâhib-i hayr müceddeden binâ ve minber vaz'ıyla yeniden vakf bağlayıp mescid-i mezbûru ihyâ eylemiştir. Ve bir mektebi dahi vardır. Kabri Karacaahmet [Türbesi][1323] kurbündedir.

Mahallesi yoktur.

[1321] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 204[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1322] ***Hacı Bekir Câmii (Kurbağa Nasuh Câmii)***: Kurbağa Nasuh isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılan mescid, Hacı Bekir tarafından yenilenmiştir. Daha sonra XIX. yy.'ın başlarında Şeyh Mehmed Nûri Efendi (ö. 1274/1857-58) tarafından yenilenen câmi, bu târihten sonra tekke olarak faaliyet göstermiştir. *Şeyh Nûri Tekkesi, Çarşamba Tekkesi* gibi isimlerle anılıyordu. Tekkelerin kapatılmasından sonra zâviye yıkılmış, harâb bir hale gelen mescid-tevhidhâne 1974 yılında Sabahattin Tonguç isimli bir hayır sahibi tarafından yeniden yaptırılmıştır. Avlu içinde yer alan bugünkü yapı kesme taştan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Mihrâbı dışarıya çıkıntı yapmaktadır (Resim 88). Batı cephesindeki yüksek merdivenlerle camekanlarla kapatılmış giriş kısmına çıkılır. Buradan dikdörtgen planlı son cemaat yerine girilmektedir. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiştir. Kare planlı olan harîm iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. İki pencere dizisi arasına, lacivert zeminli çini üzerine Nahl Sûresi'nin 16/1.-68. âyetleri celî sülüs olarak yazılmıştır. Duvarlar ikinci sıra pencere seviyesine kadar klasik motiflerin yer aldığı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Karelere bölünmüş olan ahşap tavanının göbek kısmı, kenarları ve pencere çevreleri klasik tarzda kalem işleri ile süslenmiştir. Kesme taştan yapılmış olan minâresi orijinaldir. Avlu kapısının sağ tarafında Kubağa Nasuh'un 995/1586-87 târihli mezartaşı yer almaktadır. Mezarın arka tarafında Şeyh Mehmed Nûri Efendi'nin (ö. 1274/1857-58) türbesi bulunmaktadır. Türbede kızının ve oğlunun sandukaları da vardır. Türbenin arka tarafında da Mehmed Hulûsi Efendi ve İbrâhim Edhem Server Efendi'nin mezarları vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 28, 49n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. II, s. 204-205; M. Baha Tanman, *DBİst.A,* c. V, s. 125

[1323] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 204[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

34. Ağa Mescidi [1324]

Bu dahi fevkānîdir. Bânîsi Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe Ağası Mehmed Ağa'dır ki, İstanbul'da Çarşamba Pazarı kurbünde bir câmi've türbesi dahi olup 999 (1590-91) târîhinde vefât ederek türbesinde medfûndur. Tafsîl-i hâli mezkûr câmiinde mürûr etmiştir.[1325] Ve bu mescid kurbünde bir çeşmesi[1326] dahi vardır.

Minberini Vâlide-i Atîk imâmlarından Mustafa Efendi vaz' eylemiştir.

Mahallesi yoktur.

35. Dârüşşifâ Mescidi [1327] der-Kurb-i Vâlide-i Atîk

Bâniyesi Vâlide-i Atîk denmekle şöhret bulan Nurbânu Sultan'dır. Tafsîl-i hâli **[219]** câmi'-i şerîfinde mürûr eyledi. Bu mescidin [imâmet ve müezzin ve][1328] hademe vezâifi dahi câmi'-i kebîri vakfından verilir.[1329] [Üsküdar'da bundan gayrı dârüşşifâ yoktur].[1330] Minâresi yoktur.

[Mahallesi yoktur].[1331]

36. Sâlih Efendi Mescidi [1332] der-Kurb-i Çınarlı Tekke

Fevkānîdir. Çavuşbaşı Deresi nâm mahalde, Çınarlı Tekkesi kurbündedir. Bânîsi Sâlih Efendi, Vâlide-i Atîk Câmii binâ olunur iken emîn-i binâ olan kimesnenin hizmet-i kitâbetinde olup, ba'dehû bu mescid-i şerîfi binâ ve ihyâ eylemiştir. Vefâtında onda defnolunmuştur. Târîh-i vefâtı 1000 (1591-92)'dir.

Mahallesi yoktur.

[1324] ***Ağa Mescidi***: Kızlarağası Mehmed Ağa (ö. 999/1590-91) tarafından yaptırılan mescid bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 2, 1n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 84

[1325] Mehmed Ağa'nın tafsîl-i hâli, câmii ve türbesi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 197-199

[1326] ***Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi***: Tabaklar Câmii'nin yakınında olan çeşme 995/1586-87 târihlidir. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 68; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 260-262

[1327] ***Dârüşşifâ Mescidi***: Atik Vâlide Külliyesi dârüşşifası içindeki bu mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 19, 25n; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 102-105

[1328] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1329] Atik Vâlide Dârüşşifâsı için Atik Vâlide Külliyesi'ne bakınız.

[1330] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1331] Dârüşşifâ Mescidi'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1332] ***Sâlih Efendi Mescidi***: Atik Vâlide Câmii Binâ Emîni Sâlih Efendi (ö. 1000/1591-92) tarafından yaptırılan mescitten günümüze hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57, 102n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 252

37. Osman Efendi Câmii [1333] der-Kurb-i Atpazarı

[Fevkānîdir].[1334] Bânîsi Osman Efendi, Hüdâyî Mahmûd Efendi Hazretleri Âsitânesi'nin meşâyihindendir. Evsâf-ı şerîfesi âsitâne-i mezkûr zikrinde mürûr eyledi. Bundan başka bir medrese dahi binâ eylemiştir. Mûmâileyh 1140 (1727-28) târîhinde vefât edip, Dede Çelebi yanında medfûndur.

Mescid-i mezbûrun binâsına Bihiştî nâm şâir bu târîhi demiştir:

Cenâb-ı mürşid-i âgâh-dil Osmân Efendi kim [1335]
Odur esrâr-ı küntü kenze mazhar ârif-i billâh

Yapıp bu dil-güşâ âlî makāmı sa'y edip hayra
Erip tevfîk-i Rabbânî oluptur ana lütfullâh

Yapıldı hamdülillâh kudsiyânın Ka'begâhı hem [1336]
Makarr-ı ehl-i takvâ âşıkān-ı Hakk'a menzilgâh

Zihî hâlet verir bir câmi'-i pür-feyz-i ra'nâdır [1337]
Olur vâkıf ledün ilmine bunda sâlikân-ı râh [1338]

Gelip bu tekkenin tâkında kandîl-veş şeb ü rûzân [1339]
Durup devr-i devâmı bunda [görsün] [1340] *encüm ile mâh*

Hemîşe bunda tâat-gîr olan ehl-i kulûbu Hak
Vücûdun feyze müstağrak ede hem sırrına âgâh

Bihiştî ihtitâmına dedi bir ehl-i dil târih [1341] **[220]**
Mahalli [1342] ***tâatü'l-ebrâr cây-ı evliyâullâh***

[1333] ***Osman Efendi Câmii (Atpazarı Câmii)***: Bilecikli Şeyh Osman Efendi (ö. 1140/1727-28) tarafından 1133/1720-21 yılında yaptırılan mescid-tekke, Cumhuriyet döneminde kadro hârici bırakılmış olup günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 52, 95n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 242; *DBİst.A*, c. VIII, s. 48

[1334] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1335] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

[1336] Bu beyitteki iki mısrânın sıralanışı *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[a]'da tam tersidir.

[1337] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[b]'de *'Zihî hâlet-bahş-ı âlî câmi' pür-feyz-i ra'nâdır'* olarak verilmiştir.

[1338] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[b]'de *'Olur vâkıf bunda ledün ilmine sâlikân-ı râh'* olarak verilmiştir.

[1339] *şeb ü rûzân*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[b]'de *şeb ü rûzu*, *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[b]'de ise *şeb-i rûzu* olarak verilmiştir.

[1340] *görse*: Vezin gereği *görsün* olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[b]'den düzeltilmiştir.

[1341] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 106[b]'de *'Behiştî ihtitâmına dedi bir ehl-i târîh-i ra'nâ ki'* olarak verilmiştir.

1133 (1720-21)

Hâlâ bu mahal tekkedir ki, mahallesi yoktur.

38. Kavsara Mescidi [1343]

Bânîsi Kavsarazâde Mustafa Dede'dir. Kendi dahi Kavsara lakabıyla ma'rûftur. Kavsara sepet ma'nâsınadır. Ba'de-zaman hafîdi mütevellî oldukta büyük pederinin eser-i hayrı olan işbu mescid-i şerîfi ta'mîr eyleyip, bu manzûmeyi dahi bir levha ile âvîze kılmıştır:

Sanmanız hâlî Mustafâ Dede'yi [1344]
Kabri envâr-ı sıdk ile doludur

Bunda medfûn olan evvelullâhın
Kavsara şöhretiyle bir kuludur

Bin hem altmış yedide gitmiştir
Dâr-ı bekāya sanmanız ölüdür

Bin yüz yirmi beşte bir veledi
Etti ta'mîr ceddi pek uludur

Nazar-ı lutf ile ümîd edinip
Fâtiha kim geçenlerin yoludur [1345]
[1125] (1713-14)

Bu mescid-i şerîfin dahi mahallesi yoktur.

[1342] *Mahall-i*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 205[b]'den *Mahalli* olarak değiştirilmiştir. Ancak bu takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri, birinci mısrâdaki *bir* sayısını da ilâve etmek suretiyle *1133*'ü vermektedir.

[1343] ***Kavsara Mescidi***: Kavsarazâde Mustafa Dede (ö. 1067/1656-57) tarafından yaptırılan mescid, 1125/1713 yılında bir torunu tarafından tâmir ettirilmiştir. Daha sonra Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından 1257/1841-42 yılında yenilenmiştir. 1940'lı yıllarda harâb olan câminin arsası satılmış, günümüzde yapıya âit hiçbir iz kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 41, 76n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 185-186; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 256

[1344] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[1345] Mısrânın ebced hesabına göre değeri *1173*'tür. Ancak manzûmede *1125* yılında tâmir edildiği belirtilmektedir.

39. Fenâyî Tekkesi Câmii [1346]

Bânîsi Kütahyalı eş-Şeyh es-Seyyid Ali Efendi'dir ki, [Kütahya'dan zuhûr edip][1347] Üsküdar'da nâmdaşları olan Selâmi eş-Şeyh Ali Efendi'den ahz-ı nisbet ettikten sonra Manisa'ya hicret edip ve belde-i mezbûrede ikāmet kasdıyla bir câmi'-i şerîf ve bir hangâh-ı latîf binâ ettirmiştir. Ve bir bi'r-i mâ' dahi hafrettirmiştir ki, hâlâ Şeyh Kuyusu denmekle ma'rûftur.

Ba'de-zaman şeyhi Selâmi Ali Efendi 1104 (1692-93) târîhinde vefât eyledikte, Kütahyalı eş-Şeyh Ali Efendi Üsküdar'a **[221]** gelip şeyhinin eser-i hayrından olan Selâmi Tekkesi'ne şeyh olup bir müddet mürûrundan sonra bu tekkeyi yine tarîkinden bir kimesneye kasrîd etmiş ve Üsküdar'da Çavuşbaşı Mektebi mukābilinde bu câmi'-i şerîfi binâ ve birkaç hücerât dahi inşâ etmekle müceddeden bir Celvetî dergâhı olmuştur. Târîh-i binâsı 1126 (1714-15) senesidir. İbtidâ kendileri bu hangâh-ı cedîde postnişîn ve otuz iki sene miktarı mesned-i irşâdda mukîm olduktan sonra âlem-i kudse irtihâl ettikte, mahall-i mezbûrda vâki' türbe-i mahsûsasında defnolundu. Ve Edirne Kazâsı'ndan ma'zûlen bin yüz yetmiş dokuz (1765-66) senesi vefât edip, Câmi'-i Atîk Mezâristânı'nda medfûn olan Kilisî Hüseyin Efendi mûmâileyhin vefâtına bu târîhi inşâd ve bir levha üzerine kaydederek türbesinde âvîze eylemiştir:

Mürşid-i kâmil [1348] *Fenâyî Şeyh [Alî el-Celvetî]* [1349]
Sâlik-i râh-ı hakîkat pîşvâ-yı hâss u âmm

Bu cihân-ı fânînin nakşına mâil olmayıp

[1346] ***Fenâyî Tekkesi ve Câmii***: Kütahyalı Şeyh Fenâyî Ali Efendi (ö. 1158/1745-46) tarafından 1126/1714 yılında yaptırılmış olan câmi-tekke, III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında 1180/1766-67 yılında tâmir edilmiştir. Daha sonra 1293/1876 yılında Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeyneb Kâmil Hanım tarafından yenilenmiş ve son şeklini almıştır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Doğu cephesi üzerinde iki giriş kapısı vardır. Sol tarafta olan cümle kapısının önünde maksûre vardır. Bu maksûre üst kattaki mahfeli taşıyan üç sütun ile sınırlandırılmıştır. Kuzey cephesinden ilâve edilen dikdörtgen planlı bölüm ile namaz alanı genişletilmiştir. Basit bir niş şeklinde olan mihrâbı fayanslarla kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Ahşap tavanı "çubuklu" denilen tarzdadır. Ahşap direkler üzerinde yükselen fevkânî mahfel harîmi üç yönden çevrelemektedir. Mihrâb üstünde asılı olan üç levhada ve 1293/1876-77 târihli cihâryârlarda Mehmed Rıfat Efendi'nin (ö. 1879) imzası bulunmaktadır. Tuğladan yapılmış olan minâresinin üstü sıvalıdır. Câminin önünde Şeyh Fenâyî Ali Efendi'nin türbesi ve kuyusu vardır. Hazîresinde pek çok kıymetli mezartaşı ile birlikte kafeslerle kapatılmış bir açık türbe vardır. Türbede Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın eşi Şeminur Hanım ile gelini Vicdan Hanım'a âit 1280 ve 1306 târihli iki mezartaşı yer almaktadır. Caminin karşısında 1116/1704-05 yılında Hacı (Türk) Ahmed Paşa (ö. 1128/1715-16) tarafından yaptırılmış olan Çavuşbaşı Mektebi ile aynı târihli Hacı Ahmed Paşa Çeşmesi yer almaktadır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 76; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 151-152; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 24; M. Baha Tanman, "Yaldızlı Tekke", *DBİst.A*, c. VII, s. 414-415; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 294-295; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 128-129; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 93-94

[1347] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 106[b]'den ilâve edilmiştir.

[1348] *Mürşid-i kâmil*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 206[a]'da *Merkad-i kâmil* olarak verilmiştir.

[1349] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün. *Alî Celvetî: Alî el-Celvetî* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 206[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 106[b]'den değiştirilmiştir.

Zikr-i Hak ile güzâr eyledi vakti subh ü şâm

Mâsivâdan uzlet ile terk-i ülfet eyleyip
Vermiş idi zâtına zîb-i salâh ile nizâm

Bezm-i kesretten çekip el olmuş idi münzevî
Sırr-ı mûtû ile âmil idi vahdette müdâm

Sarfedip envâ'-ı mebrûrâta ömrün rûz u şeb
Nakd ü vaktin etmedi tazyî' bulunca ihtitâm

Gûşuna geldikte emr-i irciî cânın verip
Âlem-i kudsî hazîre oldu makzi'l-merâm

Cümle tââtı olup dergâh-ı izzette kabûl
Hâbgâhın eyleye Hak ravza-i Dârü's-selâm

Gaybdan hâtif edip tebşîr târîhin dedi **[222]**
Kıldı es-Seyyid Fenâyî dâr-ı firdevsi makām
1158 (1745-46)

Ve şeyh-i mûmâileyhin Fenâyî mahlasıyla eş'âr ve ilâhiyyâtı vardır. 1123 (1711-12) senesi Baltacı Mehmed Paşa'nın def'a-i sâniye sadâretinde vukū' bulan Rusya Muhârebesi'nde mûmâileyh dahi sefere âzim olmakla, hîn-i muhârebede ahzeylediği sancak hâlâ türbesinde başı ucuna vaz' ve nasbolunup ve bayrağı dahi sandukası üzerine pûşîde kılınmıştır. Yerine halîfesi olan eş-Şeyh Abdullah Rıfkı Efendi şeyh olmuş ve 1184 (1770-71) senesi dâr-ı bekāya rıhlet buyurmuşlardır. Müddet-i meşîhati yirmi altı sâle bâliğ olmuştur. Ve bunun yerine dahi mahdûmları Şeyh Mehmed Nazîf Efendi zâviyedâr olmuştur.

1180 (1766-67) târîhinde isâbet eden ra'd ü berk sebebiyle minâresi rahnedâr olmakla, Pâdişâh-ı zaman Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'ne arzuhal eylediklerinde hâcegân-ı Dîvân-ı Âlî'den Tıflî Mehmed Emin Efendi merhûmu emîn-i binâ nasbla müceddeden câmi'-i şerîf ve türbe ve minâre ve hücerât tecdîd ü ihyâ olunmuştur.

Mezbûr câmi'-i şerîf mukābilinde olan mektebi[1350] vüzerâdan Türk Ahmed Paşa kable'l-vezâret çavuşbaşı iken 1116 (1704-05) senesi binâ etmiştir. Hâlâ Çavuşbaşı Mektebi denmekle meşhûrdur. Ba'dehû vezâretle çerâğ olduktan sonra, 1128 (1715-16) târîhinde vukū' bulan Varadin Gazâsı'nda Şehîd Ali Paşa merhûm ile maan vefât eylemiştir.

Mahallesi yoktur.

[1350] ***Çavuşbaşı Mektebi ve Hacı Ahmed Paşa Çeşmesi***: Fenâyî Tekkesi Câmii karşısındaki bu mekteb, taş ve tuğladan yapılmıştır. İki katlı olan mektebin altında mekteple aynı târihte yapılmış olan 1116/1704-05 târihli Hacı Ahmed Paşa Çeşmesi vardır. Mermerden yapılmış olan çeşmenin kemerinin üzerinde taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 294-295; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 93-94

40. Kazasker Mescidi [1351]

Bânîsi Muallimzâde Ahmed Efendi'dir ki, [Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin akrabasından olmakla yoluyla][1352] 974 Rebîülevvelinde (16 Eylül-15 Ekim 1566) Anadolu kazaskeri ve sene-i mezbûre Zilhiccesinde (9 Haziran-7 Temmuz 1567) Rumeli kazaskeri olup yetmiş dokuz Muharreminde (26 Mayıs-24 Haziran 1571) azl ve 980 (1572) senesi sinni yetmiş sâle bâliğ olduğu halde füc'eten vefât eyledikte, Fâtih Sultan Mehmed Hân Câmi'-i Şerîfi'nde salât-i cenâzesi edâ olunduktan sonra Bursa'ya naklolunup vâlidleri eş-Şeyh Muslihuddin Efendi Hazretleri'nin Zeynîler'de vâki' merkad-i şerîfleri **[223]** yanında defnolunmuştur.

[Pederi Muslihuddin Efendi Bursa'da, Zeynîler'de şeyh iken vefât eylemiştir].[1353] Mahdûmları mezkûr Ahmed Efendi dahi sene-i mezbûre Rebîülevvelinde (12 Temmuz-10 Ağustos 1572) vefât eylemiştir. Ve târîh-i vefâtına bu mısrâı demişlerdir:

Makarr olsun ona firdevs-i a'lâ [980] [1354] ***(1572)***

Minberini Ahmediye Câmii'nin bânîsi olan Tersâne Emîni Ahmed Ağa vaz' eylemiştir. Mezbûrun terceme-i hâli Ahmediye Câmii zikrinde mürûr etmiştir.

Mahallesi vardır.

41. Aşçıbaşı Mescidi [1355]

[Fevkânîdir].[1356] Bânîsi devr-i Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'de reîs-i tabbâhîn olan Mehmed Ağa'dır ki, [târîh-i binâsı 1028 (1618-19)'dir].[1357] Kabri dahi mescid-i mezbûr hazîresindedir. Târîh-i vefâtı ***'Sâat-i selâmet'*** 1062 (1651-52) vâki' olmuştur.

Minberini zamân-ı Ahmed Hân-ı Sâlis'te yine ser-aşçıyân olan Selim Ağa ***'Kesret'*** [1120] (1708-09) târîhinde vaz' eylemiştir. Bunun [fevti 1128 (1715-16)

[1351] ***Kazasker Mescidi***: Muallimzâde Kazasker Ahmed Efendi (ö. 980/1572) tarafından yaptırılmış olan mescid, 1927 yılında yanmıştır. İ. Hakkı Konyalı 1941 yılında minâresinin ayakta olduğunu ve hazîresinde bir grup mezar taşının olduğunu tesbit etmiş ise de günümüze eserden hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 38; *DBİst.A*, c. VIII, s. 251

[1352] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 206[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 107[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1353] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 206[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 107[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1354] *980*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 206[b]'den ilâve edilmiştir.

[1355] ***Aşçıbaşı Mescidi***: IV. Mehmed'in (hd. 1648-1687) aşçıbaşısı Mehmed Ağa (ö. 1062/1651-52) tarafından 1028/1618-19 yılında yaptırılmış olan bu mescid, önce kadro hârici bırakılmış, 1943 yılında da satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 6, 9n

[1356] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 206[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 107[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1357] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 107[a]'dan ilâve edilmiştir.

olup][1358] merkadi Hind Elçisi Mezâristânı'ndadır. Mescid-i mezbûrun vakfı aşçıbaşı olanlara meşrûta olmakla, mütevellîsi aşçıbaşı olan olur.

Mahallesi vardır.

42. Taşçılar Câmii [1359]

Bânîsi Üsküdar İskelesi'nde vâki' [İskele Câmii denmekle ma'rûf][1360] Mihrimah Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin binâsında emîn-i binâ ta'yîn olunan Mehmed Ağa'dır ki, seng-i mezârında târîh-i rakamîsi 955 (1548-49) olup ve kendi dahi câmiin mihrâbı önünde medfûndur.

Devr-i Sultan Süleyman Hânî'de iki def'a sâhib-i mühr olan Rüstem Paşa'nın bu câmi'-i şerîf kurbünde bir çeşmesi[1361] vardır. Tâk-ı dergâhında mestûr târih teberrüken bu mahalle kaydolundu:

Sâhibü'l-hayr âsaf-ı rûşen-nihâd [1362]
Hazret-i Rüstem-alem hâtem-sehâ

Fî-sebîlillâh bunu etti binâ
Selsebîl ede Hudâ ana cezâ

Teşne diller dediler târîhini
Çeşme-i mâ-i hayât-ı cân-fezâ
952 (1545-46)

Ve bu câmiin mukābilinde Himmet Dede denmekle ma'rûf bir zât, kendi için vefâtından akdem hazır eylediği merkadinde medfûndur. [Kendi, kabrini binâ eylediğinde][1363] Hâşimî bu târîhi demiştir:

Kıdve-i ehl-i safâ Hazret-i [1364] *Himmet Dede kim* [1365] **[224]**
Ettirip hâl-i hayâtında mezârını binâ

Hâşimî dâî dedi merkadinin târîhin
Cân ile meşhed-i Himmet Dede'ye eyle duâ

[1358] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1359] ***Taşçılar Câmii***: Atik Vâlide Câmii Binâ Emîni Mehmed Ağa (ö. 955/1548-49) tarafından yaptırılmış olan câmi ve karşısındaki Himmet Dede Türbesi yol açılması sırasında yıktırılmıştır. Yakınındaki Rüstem Paşa Çeşmesi ise Nuhkuyusu Caddesi'ne taşınmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 65; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 301-302; *DBİst.A,* c. VIII, s. 429

[1360] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1361] ***Rüstem Paşa Çeşmesi***: Taşçılar Câmii'nin yakınındaki Rüstem Paşa Çeşmesi yol açılırken Nuhkuyusu Caddesi'ne taşınmıştır. bkz., *DBİst.A,* c. VIII, s. 429

[1362] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1363] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]'den ilâve edilmiştir.

[1364] *Hazret-i*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]'de *nâmıyla* olarak verilmiştir.

[1365] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[1042] [1366] *(1632-33)*

Dede-i mûmâileyh hazretleri Câmi'-i Vâlide-i Atîk'te hücre-nişîn iken, âlem-i bekāya rıhlet buyurmuştur. Selimzâde Ümmetî[1367] Çelebi dahi bu târîhi demiştir:

Himmet Efendi oldu dâr-ı bekāya âzim [1082] [1368] ***(1671-72)***

Ve onun merkadi karşısında köşeye karîb yerde Hoca Mikâil b. Mahmûd-i Şirvânî nâm kimesne dahi medfûndur ki, târîh-i vefâtı 1041 (1631-32)'dir.

Mahallesi yoktur.

43. Tazıcılar Ocağı Câmii [1369] der-Kurb-i Haydarpaşa

Bânîsi Sultan Süleyman Hân-ı Kadîm Hazretleri olup, fevkānî binâ olunmuştur. Hekimzâde Ali Paşa'nın def'a-i ûlâ sadâretinde arzuhal etmeleriyle, bostancıbaşı bulunan Ömer Ağa'ya hitâben fermân olunmakla müceddeden binâ eylemiştir. Ağa-yı mezbûr 1143 (1730-31) târîhinde vefât edip Üsküdar Mezâristânı'nda medfûndur. [Şadırvanı mescidin tahtındadır].[1370]

44. Kavak Sarayı Mescidi [1371]

Bânîsi Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'dir [ki, İstanbul'da câmi'-i kebîri civârında müstakil türbesinde medfûndur].[1372] [Câmi'-i mezkûr iki minâreli ve birer şerefeli bir câmi'-i kebîrdir].[1373]

[1366] *1041: 1042* olarak düzeltilmiştir. Çünkü mısrânın ebced hesabına göre değeri *1042*'dir.

[1367] *Ümmetî*: kelimenin yazılışında *te* harfinin bir noktası metinde eksiktir. Doğrusu için bkz., *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]

[1368] *1082*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]'den ilâve edilmiştir. Mısrânın ebced hesabına göre değeri de *1082*'dir.

[1369] ***Tazıcılar Ocağı Câmii***: Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) tarafından yaptırılmış olan mescid, Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yenilenmiştir. Selîmiye Kışlası civarında bulunan bu mescitten günümüze hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 65, 114n

[1370] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]'den ilâve edilmiştir.

[1371] ***Kavak Sarayı Mescidi***: Üsküdar Sarayı olarak da bilinen Kavak Sarayı, bugünkü Harem ile Salacak arasında bulunuyordu. İstanbul'da Eski Saray ve Topkapı Sarayı'ndan sonra üçüncü büyük hânedan sarayı idi. Bu saray kompleksi, Üsküdar'da Bizans yazlık saraylarının sahasına 16. yy.'da inşa edilmiş, 18.yy.'ın sonlarında Nizâm-ı Cedid kışlalarının yapımı sırasında da ortadan kalkmıştır. Kavak Sarayı'nın ilk yapılarının bugünkü Rum Mehmed Paşa Câmii ve onun deniz tarafına, Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) tarafından 1555'te Mimar Sinan'a yaptırıldığı düşünülmektedir. Saray içinde I. Ahmed (hd. 1603-1617) tarafından yaptırılmış olan mescitten bir eser kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 37, 71n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 184-185; c. II, s. 214-219; Tülay Artan-Christoph K. Neumann, "Kavak Sarayı", *DBİst.A*, c. IV, s. 494-495; *DBİst.A*, c. VIII, s. 249

[1372] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]'den ilâve edilmiştir.

[1373] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir.

Câmi'-i mezbûrun mahfel-i hümâyûnu ve [mekteb[1374] ve kurbünde hamam[1375] ve tekke ve muvakkit odası ve mahyası vardır. Ve Harem İskelesi'ne doğru şal destgâhları ve yazı basmahânesi ve][1376] levâzımât-ı sâiresi vardır. Vakfi İstanbul'da vâki' pâdişâh-ı müşârünileyhin câmi'-i kebîrine merbûttur.[1377]

[Müddet-i vâfirede pür harâb kalıp ba'dehû, Gāzî Şehîd Saîd Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri dîn ü devletinin düşmanlarından ahz-ı intikām niyyet-i hâlisasıyla Kavak Sarayı derûnuna bir kışla-yı azîme binâ ve ihdâs ve ba'de'l-itmâm muallem-i asker cem' ile, Pazartesi ve Perşembe günleri Üsküdar'da bu kışlanın civârında ve Vâlide-i Atîk Dârüşşifâsı'nda olan kışlada ve Tophâne'de ve Beyoğlu'nda ve Levent Çiftliği'nde ve Anadolu'da Konya ve Kütahya ve Konya Sancağı'nda Karaağaç'ta ve bunun emsâli mahallerde vâfir-i asâkir cem' ile ta'lîm edip şöyle ki, piyâde tüfenk-endâzları bir dakikada on iki el tüfenk atarlar idi. Ve süvârileri dahi rukûb ve nüzûllerinde ve sâir cenge müteallık hünerler izhârında bî-misl ü hemtâ iken ba'zı nâs beyninde mu'teber ve ba'zı bî-akl-ı hınzır beyninde fitne ve fesad ve cer ü menfaatler için nâ-makbûl olduğundan, hayır-hâhân-ı ricâl-i Devlet-i Aliyye'nin ba'zısını katl ü şehîd ve müşârünileyh hazretleri hal' ve ammîzâdesi Sultan Mustafa Hân Hazretleri'ni iclâs etmişler iken Rusçuklu Mustafa Paşa –Alemdar denmekle ma'rûftur– Der-aliyye'ye gelip mühr-i hümâyûnu ahz ve Sultan Mustafa Hân'ı hal' esnâsında müşârünileyh Sultan Selim Hân şehîd ve Sultân-ı zaman Sultan Mahmûd Hân iclâs ile Sultan Selim Hazretleri'nin ihyâgerdesi olan muallem-i asâkir tahrîrine şürû' ile evvelki gibi nizam vermek üzre iken yirmi üç Ramazanının Kadir Gecesi eşkıyâ-yı merkūme yine fesâd ü fitne izhârıyla mahlû' olan Sultan Mustafa Hân ref'-i fitne zımnında şehîd olmuş iken fitne teskin olmayıp hanâzîr-i mezkûre Paşakapısı'na hücûm ve ateş verip Mustafa Paşa ve Kethüdâ Mustafa Refîk Efendi ve Defterdâr Hâmid Tahsin Efendi'yi şehîd eylediklerinden başka işbu kışlaları dahi esâfil-i eşhâs –la'netullâh– yedleriyle ihrâk-ı bi'n-nâr edip içinde mevcut olan asâkir dahi bunca hurûb-i kıtâlden sonra firâr ve perakende ve perişan olup eşya ve kışlada olan âlât-ı harb cumhûr-i mesfûr gasb ü gārât ve etrâfında olan hâneleri dahi yağma ve perişan etmişler iken, kışlanın yanında olan câmi'-i şerîfi dahi hedmetmek sevdasında olmuşlar ise dahi ba'zı kimesnelerin men'i ile terketmişlerdir].[1378]

[Mahallesi vardır].[1379]

[1374] ***Kavak Sarayı Mektebi***: Bu eserden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

[1375] ***Kavak Sarayı Hamamı***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[1376] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1377] Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin câmii kebîri için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 18-19

[1378] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247,* vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 107[b]-108[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1379] Kavak Sarayı Mescidi'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'da belirtilmektedir.

45. Orta Suffe Mescidi [1380]

Bânîsi Sultan Süleyman Hân-ı Evvel'dir. Kavak Sarayı'nın hademesi bostâniyân elinde olup, imâmet vazîfesi ocak ulûfesinden ta'yîn olunmuştur.

46. Kavak İskelesi Mescidi [1381]

Bânîsi Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' asrında hazînedâr olan Lala Beşir Ağa'dır. ***'el-Hâtime'*** 1077 (1666-67) târîhinde binâ olunmuştur.

Minberini Dârü's-saâde Ağası ve Şeyhü'l-harem Hacı Beşir Ağa ***'İzzethâne'*** 1133 (1720-21) târîhinde devr-i Ahmed Hân-ı [225] Sâlis'te vaz' eylemiştir. Ağa-yı mezbûrun iki def'a ağalığı olup tafsîl-i hâli yukarıda birkaç mahalde mürûr etmiştir.[1382] Târîh-i vefâtı 1159 (1746-47) senesindedir. Civâr-ı Hazret-i Hâlid b. Zeyd –radıyallâhü anh–'de türbe-i mahsûsasında medfûndur. İstanbul'da dahi cevâmii vardır.

47. Harâb Mescidi [1383] der-Kurb-i İskele-i Kavak

Bânîsi Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe Ağası el-Hâcc İbrâhim Ağa'dır ki, Çaço[1384] İbrâhim Ağa denmekle ma'rûftur. Devr-i Murad Hân-ı Râbi'de 1048 (1638-39) senesi ağa olup iki sene mürûrunda azl ve yerine Sümbül Ağa nasbolundu. Bu Sümbül Ağa dahi 1054 (1644-45) senesi azl ve Mısır'a nefyolundukta Mekke-i Mükerreme Kadısı Mehmed Efendi dahi maan âzim olmuş idi. Esnâ-yı râhta Malta korsanlarına dûçâr olarak ağa-yı mezbûr tevâbiâtı ile şehîd ve Mehmed Efendi esir olmakla bu vukūât Girit seferlerine bâis olup, ertesi sene (1645-46) silahdârlıktan muhrec Kapudan Yûsuf Paşa ser-asker ta'yîn olunup azîm donanma ile sûret-i zâhirede Malta seferi niyetiyle azîmet edip ba'dehû, matlûb-i pâdişâhî Girit Cezîresi fethi olduğu âşikâr ve Rumeli ve Anadolu taraflarından dahi sefâyin-i sâire ile cezîre-i mezbûreye asâkir naklolunmakla hemân cenge mübâşeret olunup –bi-inâyetillâhi teâlâ– bir iki ay zarfında hayli mahalli fetholunduğundan başka Hanya Kal'ası istîmân ile yed-i İslâm'a geçmiştir. Ve Budin'den ma'zûl Deli Hüseyin Paşa'ya Girit ser-askerliği verilip kapudan paşa-yı mezbûr sene-i mezbûre Şevvalinde (1-29 Aralık 1644) Donanma-yı Hümâyûn ile Âsitâne-i Aliyye'ye vâsıl olduktan sonra, Zilhiccede (29 Ocak-26 Şubat 1645) gamz-ı

[1380] ***Orta Suffe Mescidi***: Bu mescid matbû metinde bulunmamakta olup *Es'ad Efendi 2247,* 207[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir. Kânûnî Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) tarafından yaptırılan mescid günümüze ulaşmamıştır.

[1381] ***Kavak İskelesi Mescidi***: Lala Beşir Ağa tarafından 1077/1666-67 yılında yaptırılmış olan bu mescid, kadro hârici ve harâb bir durumda iken 1959 yılında yıktırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 37, 70n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 183-184

[1382] Hacı Beşir Ağa'nın tafsîl-i hâli için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. I, s. 48-50, 245

[1383] ***Harâb Mescidi***: Dârüsaâde Ağası Hacı Beşir Ağa tarafından 1049/1639-40 yılında yaptırılmış olan mescitten günümüze hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 29, 55n

[1384] *Çaço*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'da *Caco* şeklindedir.

hussâd ile gazab-ı şâhâneye uğramıştır. Târîh-i mezkûrdan bin seksen (1669-70) târîhine varınca yirmi yedi senede cezîre-i mezbûrenin cümlesine mâlik ve olmak müyesser olmuştur.

Bu mescid-i mezbûr mürûr-i ezmânla harâb olup, [Kavak İskelesi'ne karîb][1385] Tazıcılar Ocağı ile Zağarcılar Ocağı beyninde olan meydancıkta fakat bir mihrâb ile bir kapısı kalmakla üzerinde olan târîhi zabt ü tahrîr olunmuştur:

Sâhibü'l-hayr-ı muallâ-rütbe İbrâhîm Ağa [1386] **[226]**
Hâris-i dârü's-saâde ol keremkâr-ı güzîn

Bu ibâdetgâhı bünyâd eyledi Allâh için
Es-salâ [1387] *vaktinde gelsinler salâta ehl-i dîn*

Hâtif-i kudsî dedi Cevrî onun târîhini
[Mescid-i] [1388] *vâlâ zihî dârü's-sevâb-ı âbidîn*
1049 (1639-40)

[Vâkıf-ı mezkûr târîh-i mezbûrdan bir sene kadar mürûrunda ma'zûl olmuştur].[1389] Ve bu mescidin hademe vezâifi Ayasofya-i Kebîr vakfından ta'yîn olunmuştur. Karîbinde vâki' Çömlekçiler Kârhânesi ibtidâ vâkıf-ı mezbûrun yedekçileri için binâ olunmuştur.

Karîbinde vâki' çeşme[1390], Sultan Ahmed Hân-ı Evvel merhûmun eser-i hayrıdır. Tarîkin taraf-ı âharında vâki' namazgâh[1391] ve tahtında vâki' çeşme[1392] dahi Hazînedar Ali Ağa nâm sâhibü'l-hayrın eseridir.

[1385] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 207[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir.
[1386] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
[1387] *es-salâ*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'da *es-salât* şeklinde verilmiştir.
[1388] *mescidi*: *mescid-i* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 208[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü ancak bu takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri *1049*'u vermektedir. *Mescidi* olarak okuduğumuzda sayı *1059*'a çıkmaktadır.
[1389] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 208[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir.
[1390] ***Ahmed I Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.
[1391] ***Ali Ağa Namazgâhı***: Bu namazgâh günümüze ulaşmamıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 409
[1392] ***Ali Ağa Çeşmesi***: 1064/1653-54 târihli çeşme klasik üslupta, kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemerinin üzerinde celî sülüs inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 270-272; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 11-12

48. Şerefâbâd Mescidi [1393] [der-Kurb-i Şemsi Paşa Sarayı] [1394]

Şerefâbâd denmekle ma'rûf [sâhilsaray][1395] binâ olunmazdan akdem, mescid-i mezbûr binâ olunmuş olmakla, sarây-ı mezbûrun ittisâlinde vâki' olduğundan [bu isimle şöhret-şiâr olmuştur].[1396] Hademe vezâifi Bostancıyân Ocağı'ndan ta'yîn olunmuştur.[1397]

[1393] ***Şerefâbâd Mescidi***: III. Mustafa (hd. 1757-1774) zamanında yaptırılmış olan mescid, Sultan II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında Şerefâbâd Kasrı yenilenirken ihyâ edilmiştir. Bu târihten sonra da II. Mahmûd'a (hd. 1808-1839) atfen Adliye Câmii ismiyle anılmaya başlamıştır. Bu câmi de 1930'lu yıllarda yıktırılmıştır. Câminin yakınındaki II. Mahmûd Çeşmesi de günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 293; c. II, s. 81-82, 100; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 410-412

[1394] *der-Sarây-ı İskele-i Harem*: ifadesi *der-Kurb-i Şemsi Paşa Sarayı* olarak düzeltilmiştir. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 254-263.

[1395] ***Kavak Sarayı***: sâhilsaray olarak *Es'ad Efendi 2247*, vr. 208[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü Şerefâbâd Kasrı ile Kavak Sarayı farklı saraylardır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan-Christoph K. Neumann, "Kavak Sarayı", *DBİst.A*, c. IV, s. 494-495; Hayri Fehmi Yılmaz, "Şerefâbâd Kasrı", *DBİst.A*, c. VII, s. 162-163

[1396] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 208[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1397] *Es'ad Efendi 2247*, vr. 207[b]-208[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[a]'daki kenar notlarında Şerefâbâd Mescidi ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

"Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis tarafından Şemsipaşa Ocağı'nda sâkin ba'zı neferâtın edâ-i salât eylemeleri için bir mescid-i sağîr olarak binâ olunmuştur. Şerefâbâd Mescidi, Şemsi Paşa Sarayı'nın ayazma tarafında idi. Sultan II. Mahmûd zamanında saray esasından hedmolunup resm-i cedîd üzere yenilenirken, bahçe-i dilârâsını havz-ı dil-cû ve envâ'-ı şükûfe-i hoş-bû ile müzeyyen kıldıkları sırada Şerefâbâd Ocağı'nı dahi müceddeden binâ ve harap olan bu mescidin de yenilenmesi pâdişâh-ı müşârünileyhin emr-i hümâyûnları olmakla, sakfı bir arşın mürtefi' ve kiremidi kurşuna mübeddel ve mahfel-i hümâyûn ve müezzin mahfeli ve minber ve kadîm minâresi tahta olmakla müceddeden tuğla minâre ve çeşme[1397]-sâr-ı latîf binâ ve imâm ve imâm-ı sânî ve müezzin ve kayyum odaları inşâ ve Hamîdiye Vakfı'na ilhak olunup eski hademesine câmie karışmamak şartıyla vazifeleri miktarı Gümrük-i Kebîr'den vazife ta'yîn olunmuştur. Gerek câmi'-i şerîfin ve gerek çeşme-sâr-ı latîfin târihleri Enderûn-ı Hümâyûn ağalarından Vâsıf Ağa'nındır:

Câmi'ü'l-ihsân ü himmet-zîb-i taht-ı saltanat
Gāzî Hân Mahmûd-i Adlî-şân İmâmü'l-müslimîn

İ'tibâr edip Şeref-âbâd'a ol şâh-ı cihân
Kıldı bu nev ma'bed-i âlî ile eşref-terîn

Gerçi Sultân Mustafâ-yı Sâlis'in bir mescidi
Var idi bu caddede ol lîk bî-vakf-ı metîn

Husrev-i âlem binâ kıldıkta huddâmın dahi
Eyledi vakf-ı hümâyûndan vazîfeyle mekîn

Yazdım itmâmında Vâsıf mısra'-ı târîh-i tâmm
Kıldı hakkā ma'bedi tecdîd şâh-ı kâm-bîn
1229 (1813-14)

Çeşme-sâr-ı latîfin târîhi ise budur:

49. Salacak Mescidi [1398]

Bânîsi Teşrîfâtî Âkif Mehmed Beyefendi'dir. *'Hitâm-ı amel'* 1181 (1767-68) târîhinde vefât etmiştir. Fıstıklı kurbünde, Hüdâyî Mahmûd Efendi Hazretleri'nin dervişleri yanında medfûndur.

50. Sinan Paşa Câmii [1399]

Bânîsi Fâtih-i Yemen Meşhûr Sinan Paşa'dır ki, beş def'a sadr-ı a'zam olup cümle sekiz sene miktarı müddet-i sadâretleri vardır. 1004 (1595-96) senesi zamân-ı Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis'te vefât edip Sedefçiler kurbünde vâki' Divanyolu'nda, türbe-i mahsûsasında medfûndur.

Mahallesi vardır.

Şâh-ı İskender-sülûk u mâ-bihi'l-fahr-i mülûk [1397]
Kutb-i bî-zann ü şükûk âgâh hâkān-ı cemîl

Ya'ni Hân Mahmûd-i Gāzî kim kemâl-i feyz ile
Cümle kârında olup tevfîk-i Yezdânî delîl

Nice âsâra muvaffak eyledi zâtın Hudâ
İşte ez-cümle biri bu çeşme-sâr-ı bî-adîl

Resmi dil-cû tarh-ı ra'nâsı güzel âb-ı lezîz
Olamaz âlemde bu nev hayra mânend ü misl

Sen de tahrîr eyle bir târîh-i a'lâ Vâsıfâ
Kıldı âb-ı zemzemi Mahmûd Hân nâsa sebîl
1229 (1813-14)

[1398] ***Salacak Mescidi***: Mehmed Âkif Bey (ö. 1181/1767-68) tarafından yaptırılmış olan mescid, kadro hârici bırakılmış ve daha sonra satılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57, 101n

[1399] ***Sinan Paşa Câmii***: Yemen Fâtihi Sinan Paşa (ö. 1004/1595-96) tarafından yaptırılmış olan câmi, kadro hârici ve harâb bir durumda iken 1975 yılında Mü'mine Gündeş isimli bir hayır sahibi tarafından yenilenmiştir. Taş ve tuğladan yapılmış olan kare planlı, fevkânî câminin çatısı ahşaptır. Camekanlarla kapatılmış, dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinde iki pencere arasında küçük mermer bir mihrâb vardır. Harîm kapısı üstünde günümüz hattatlarından Hasan Çelebi'nin imzasını taşıyan 1395/1975 târihli celî sülüs bir âyet bulunmaktadır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sol tarafında etrâfı korkuluklarla çevrilmiş bir mahfel ile iki ahşap direk üzerinde yükselen fevkânî hanımlar mahfeli vardır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi, kare planlı kaide üzerinde yükselmektedir. Câminin batı cephesinde kesme taştan yapılmış kitâbesiz bir çeşme vardır. Minâresinin sol tarafındaki hazîresinde Seyyid Ahmed er-Rauff'nin (ö. 1173/1759) türbesi de yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 59; *DBİst.A*, c. VIII, s. 399

51. Fâtih Mescidi [1400] [227]

Bânîsi Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî Hazretleri'dir. Minberini Hekimbaşızâde Ali Paşa Hazretleri, sadâret-i ûlâlarında vaz' eylemiştir.

Mahallesi vardır.

52. Mirâhûr Mescidi [1401]

Bânîsi Sadr-ı A'zam Ciğalazâde Sinan Paşa'nın mîrâhûru el-Hâcc Mehmed Ağa'dır. Kabri nâ-ma'lûmdur.

Mukābilinde Ayşe Sultan Dârülkurrâsı[1402] vardır. Ve yine karşısında câmi' sâhibi Mihrimah Sultân'ın mektebi[1403] vardır.

[1400] ***Fâtih Mescidi (Tâhir Efendi Câmii)***: Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) tarafından yaptırılmış olan mescid, II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanında Tuğrakeş Mehmed Tâhir Efendi (ö. 1248/1832) tarafından, 1242/1826-27 yılında yenilenmiştir. Günümüze kadar da çeşitli tâmirler geçirmiş olan câminin duvarları taş ve tuğladan yapılmış olup, çatısı ahşaptır. Meyilli bir arazi üzerinde olan iki katlı yapının altında dükkanlar vardır. Çatıyı çevreleyen saçağın güneydoğu köşesinde 1242/1826-27 târihi yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin ahşap tavanı çıtalarla karelere bölünmüş olup, merkezinde yıldız motifi vardır. Dört sütun üzerine oturan fevkânî mahfel, son cemaat yerinin üzerini örtecek şekilde genişletilmiştir. Minberi ahşaptır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Avlusunda küçük bir hazîresi vardır. Câminin avlu duvarında Mehmet Tâhir Efendi tarafından, câmi ile aynı târihte yaptırılmış olan bir çeşme vardır. Çeşmenin üzerinde kitâbesi olmadığı gibi, herhengi bir yazı da yoktur. Geniş bilgi için bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 407; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 23; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 297-300 ve Tarkan Okçuoğlu, "Fâtih Mescidi", *DBİst.A*, c. III, s. 270-271; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 422-424; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 147

[1401] ***Mirâhûr (İmrahor) Mescidi***: Mîrâhûr Hacı Mehmed Ağa tarafından yaptırılmış olan câmi 1966 yılında tâmir ettirilmiştir. Tekke ve zâviyelerle ilgili 1199/1784 târihli bir vesikada câminin içinde Şeyh Mustafa Efendi Zâviyesi'nin olduğu belirtilmektedir. Avlunun içinde yer alan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapaalı son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdivenlerden fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Harîmin sağ ve sol tarafında da iki mahfel vardır. Mihrâbı mermer, minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Silindirik gövdeli minâresi, kare planlı kaide üzerinde yükselmektedir. Câminin avlusunda, kuzey duvarına paralel konumda 1141/1728 târihli Başkadın Meydan Çeşmesi vardır. Çeşmenin dilimli ayna kemerinin üstünde taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Caminin karşı köşesinde ise 1007/1598-99 târihli Ayşe Sultan Çeşmesi vardır. Câminin karşısında Rüstem Paşa Mektebi yer almaktadır. İki katlı olan fevkânî yapının alt kısmı kesme taştan yapılmış, üst kısımları taş ve tuğla dizileri ile örülmüştür. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 48; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 18-19, 332; N. Esra Dişören, "İmrahor Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 168-169; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 262, 312-314; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 82-86; Ziya Nur Sezen, "Başkadın Meydan Çeşmesi", *DBİst.A*, c. II, s. 80; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 195

[1402] ***Ayşe Sultan Dârülkurrâsı***: İmrahor Câmii'nin karşısında, Ayşe Sultan Çeşmesi'nin arkasında olan iki katlı yapı günümüze ulaşmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 15, 294

[1403] ***Rüstem Paşa Mektebi***: İ. Hakkı Konyalı, vakıf kayıtlarından hareketle, İmrahor Câmii'nin karşısında yer alan mektebin Mihrimâh Sultan tarafından değil, eşi Rüstem Paşa tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. İki katlı olan fevkânî yapının alt kısmı kesme taştan yapılmış, üst kısımları taş ve tuğla dizileri ile örülmüştür. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 332

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Mûmâileyh Sinan Paşa Eğri fethi akîbinde 1005 Rebîülevvelinin (23 Ekim-21 Kasım 1596) evâilinde Dâmad İbrâhim Paşa'nın def'a-i evvelîsi azlinde sâhib-i mühr olup lâkin, yine mâh-ı mezbûrun (23 Ekim-21 Kasım 1596) evâhirinde azl ve selefi nasbolunmuştur. Mûmâileyhin sadâretinden evvel ve sonra kapudanlıkları olup ba'dehû, Acem üzerine sipahsâlar iken 1013 Ramazânında (21 Ocak-19 Şubat 1605) vefât etmiştir.

Mahallesi vardır.

53. Kaptanpaşa Câmii [1404]

İbtidâ bânîsi Hamza Fakîh nâmında bir zât olup, fakîh-i mezbûr ['***Hırka***'][1405] 905 (1499-1500) târîhinde vefât eyledikte [hırka-pûş kefen olup][1406] câmi'-i mezbûrun mihrâbı önünde defnolunmuştur. Ba'dehû mürûr-i ezmânla câmi'-i şerîf harâba müşrif olmakla, Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin dâmâd-ı ekremleri ve vekîl-i saltanat-ı uzmâları olan Maktûl İbrâhim Paşa'nın dâmâdı Kaymak Mustafa Paşa, câmi'-i mezbûru esâsından müceddeden binâ ve minber dahi vaz' eylemiştir.

Vezîr-i mûmâileyh 1133 Zilkādesinde (24 Ağustos-22 Eylül 1721) kapudân-ı deryâ olup 1143 Rebîülevvelinde (14 Eylül-13 Ekim 1730) zuhûr eden Patrona Vak'ası'nda rütbe-i şehâdeti ihrâz etmekle, ecdâd-ı izâmdan Merzifonî Kara Mustafa Paşa'nın İstanbul'da Divanyolu'nda vâki' medresesi mezâristânında medfûndur:[1407] 1143 (1730-31). Ve câmi'-i mezkûrun tecdîdine 1140 (1727-28) senesinde muvaffak olmuşlardır.

[1404] ***Kaptanpaşa Câmii (Kaymak Mustafa Paşa Câmii)***: Hamza Fakîh (ö. 905/1499-1500) isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılan câmi, zamanla harâb olmuş ve Kaptân-ı Deryâ Kaymak Mustafa Paşa (ö. 1143/1730-31). tarafından yenilenmiştir. Daha sonra 1305/1887-88 yılında yangın geçirmiş olan bu câmi, 1308/1890-91 yılında Şerîfe Nefîse Hanım tarafından yeniden yaptırılmıştır. Bu yenilenmeye âit Şâir Re'fet tarafından kaleme alınmış olan, dört satırlık, celî ta'lik, kitâbe harîm kapısı üstünde yer almaktadır. Geniş bir avlu çinde yer alan kare planlı câmi merkezî kubbe ve köşelerdeki dört yarım kubbe ile örtülmüştür. Kesme taş ve tuğladan yapılmış olan câminin dikdörtgen planlı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerine camekanlı bir bölümden girilir. Mihrâbı ve minberi mermerdir. Ahşap vaaz kürsüsü kündekârî tekniği ile yapılmıştır. Harîmin duvarları muhtelif dönemlere âit çinilerle kaplıdır. Bunun dışında kalan bölümler ise kalem işleri ile tezyîn edilmiştir. Câmi bünyesine açılan pencerelerle birlikte, kubbe kasnağında açılmış olan on altı pencere ile câmi aydınlanmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan tek şerefeli minâresinin pabuç kısmı soğan biçimindedir (Resim 89). Câminin batı ve güney cephelerini kaplayan geniş bir hazîresi vardır. Câminin karşı köşesinde iki yüzlü, mermerden yapılmış 1142/1729-30 târihli Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi vardır. Klasik üslupta, mermerden yapılmış olan çeşmenin ayna kemerinin üstünde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 35; Konyalı, *İstanbul Abideleri*, s. 52-53; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 177-181; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 271; Rezan Çelebi, "Kaymak Mustafa Paşa Câmii", *DBİst.A*, c. IV, s. 505-506; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 334; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 89-90; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 220

[1405] *Hırka*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 208[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[b]'den ilâve edilmiştir.

[1406] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 208[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[b]'den ilâve edilmiştir.

[1407] bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 181-182

Mahallesi vardır.

54. Tunusbağı Mescidi [1408] [228]

Bânîsi Hoca Bâlî nâm sâhib-i hayrdır. Kendi dahi mescidinin karşısında yol kenarında medfûndur. Seng-i mezârında târîhi mukayyed değildir.

Mahallesi yoktur.

55. İhsâniye Câmii [1409]

Bânîsi cennet-mekân Sultan Osman Hân-ı Sâlis Hazretleri'dir. İhsâniye denmekle ma'rûf olan dâire dâhilinde vâki' hâneler ile berâber binâ olunmuştur. Hitâmına işbu târîhi demişlerdir:

Hazret-i sultân-ı [1410] deryâ-dil rüsûm-Osmâniyân [1411]
Kıldı çün teşrîf-i baht-ı taht-ı Osmâniyyeyi

Kıbleye etti teveccüh Arz-ı Kuds'e ibtidâ
Eyledi izhâr bu esrâr-ı insâniyyeyi

Yaptı bir nev belde-i ma'mûr [1412] ihsân eyleyip
Kalbi oldu reşha-pâş âsâr-ı Rabbâniyyeyi

Bir eserdir tâ kıyâmet hayr-ı cârî bunda kim
Hiç kapatmaz defter-i a'mâl-i rahmâniyyeyi

[1408] ***Tunusbağı Mescidi***: Hoca Bâlî isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılan mescid bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 67; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 304

[1409] ***İhsâniye Câmii***: III. Osman (hd. 1754-1757) tarafından 1169/1755-56 yılında yaptırılan câmi 1277/1860-61 yılında yanmış ve 1287/1870-71 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Kuzey cephesindeki kapısı üzerinde bu yenilenmeye âit olarak Süleyman Senih Efendi tarafından kaleme alınan, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Son olarak 1954 yılında tâmir edilen bugünkü câmi, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Doğu ve kuzey cephelerinden olmak üzere iki girişi vardır. Mihrâbı ve minberi mermerden yapılmıştır. Mihrâbı dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Fevkânî mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîmin bütün cepheleri birinci sıra pencere üstlerine kadar fayansla kaplanmıştır. Silindirik gövdeli minâresi tuğladan yapılmıştır. Hazîresi vardır. Câminin sağ tarafında 1240/1824-25 târihinde Hâfız İsâ Ağa tarafından yaptırılmış olan beş musluklu çeşme vardır. Mermerden yapılmış olan çeşmelerin üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 32; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 164-166; *DBİst.A*, c. VIII, s. 215; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 418-420

[1410] *Sultân*: kelimesi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[b]'de bulunmamaktadır.

[1411] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1412] *ma'mûr*: *Es'ad Efendi 2247*, vr. 209[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 108[b]'de *ma'mûre* olarak verilmiştir.

Oldu cem'iyyet dekâkîn ile gûnâgûn renk
Kıldı cümle gıptakâr esvâk-ı Mercâniyyeyi

Hak Teâlâ zâhir u bâtında ma'mûr eylesin
Andırır bu hayrı hep şâhân-ı Osmâniyyeyi [1413]

Resm-i Osmânî ile târîh yazdı kilk-i dil
Hak için Sultân Osmân yaptı İhsâniyye'yi [1414]
1169 (1755-56)

[Mahallesi vardır].[1415]

56. İhsâniye Mescidi [1416] der-Kurb-i Câmi'-i Mezkûr

Bu dahi pâdişâh-ı müşârünileyh Sultan Osman Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin âsâr-ı hayriyyesindendir. Câmi'-i mezkûr ile berâber binâ olunmuştur fî 1169 (1755-56). Câmi'-i **[229]** mezkûrun ve bu mescid-i şerîfin hademe vezâyifini, İstanbul'da vâki' Osmâniye Câmi'-i Şerîfi'nden ta'yîn buyurmuşlardır.[1417]

Ve bu mahalde vâki' hâneler, Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' kerîmesi ve Sultan Osman Hân-ı müşârünileyhin ammetesi olan Hatice Sultân'ın Ayvansaray hâricinde vâki' sâhilsarâyları kurbünde vâki' mekteb ve sebil ve karîbinde olan câmi'-i şerîf müsakkafâtındandır. Ve Sultân-ı müşârünileyhânın tafsîl-i hâli kendi eser-i hayrı zikrinde mürûr eyledi.[1418]

Pâdişâh-ı müşârünileyh hazretleri ve sultân-ı müşârünileyhâ İstanbul Gümrüğü kurbünde vâki' Câmi'-i Cedîd Türbesi'nde medfûndurlar.[1419]

[1413] Bu beyit *Es'ad Efendi 2247,* vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 108[b]'de '*Andırır hep bu hayrı şâhân-ı Osmâniyyeyi*' şeklinde verilmiştir.

[1414] Bu beyit *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'da '*Hak için yaptı Sultân Osmân İhsâniyye'yi*' şeklinde verilmiştir.

[1415] İhsâniye Câmii'nin mahallesinin olduğu *Es'ad Efendi 2247,* vr. 209[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'da belirtilmektedir.

[1416] ***İhsâniye Mescidi***: 1169/1755-56 yılında III. Osman (hd. 1754-1757) tarafından yaptırılmış ve 1175/1761 yılında III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından tâmir edilmiş olan mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 43, 80n; *DBİst.A*, c. VIII, s. 215

[1417] Osmâniye Câmii (Nûruosmâniye Câmii diye meşhûrdur) için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 22-23

[1418] IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'nın mekteb, sebil ve câmii için bkz., Ayvansarâyî, *a.g..e.*, c. I, s. 287-288. Bu câmi *Yâvedûd Câmii* diye meşhurdur.

[1419] Câmi'-i Cedîd Türbesi için bkz., Ayvansarâyî, *a.g.e.*, c. I, s. 20-21

57. Süleyman Paşa Câmii [1420] der-Kurb-i Doğancılar

Bânîsi vezîr-i müşârünileyh [Sinobîdir. Mahfel-i hümâyûn ve mekteb[1421] ve çeşme[1422]-i kebîr ve sâir levâzımı vardır. Paşa-yı müşârünileyh][1423] Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin vüzerâsındandır. 1098 Zilhiccesinde (8 Ekim 6 Kasım 1687) katlolunup bu câmi'-i şerîf hazîresinde medfûndur. Yerine Siyavuş Paşa sadr-ı a'zam olmuştur. Müşârünileyh Süleyman Paşa'nın iki seneye karîb sadâreti vardır. Mezârının duvarında bu târih mestûrdur:

Hilm [1424] ü insâf ile ma'rûf o Süleymân Pâşâ [1425]
Hayf kim zulm-i firâvân ile nâlân oldu

[Eğri] [1426] Hısnı'ndaki mü'minlere şefkat etti
Nakl-i zâd eylemeye askere fermân oldu

Güç gelip asker-i bed-fikre anın fermânı [1427]
Cümlesi başına kasdeyledi düşmân oldu

Îd-i adhâda şehîd ettiler ol mazlûmu
Vâsıl-ı rahmet-i Hak [1428] nâil-i gufrân oldu

Bî-güneh gitti cihândan o vezîr-i müşfik
Ey dirigā yine [1429] nâ-hak yere bir kan oldu

Dedi târîhini erbâb-ı basîret anın
Cennet-i Adn'e varıp anda Süleymân oldu
1098 [1430] (1687)

[1420] ***Süleyman Paşa Câmii***: Sadrâzam Süleyman Paşa (ö. 1098/1687) tarafından câmi, hazîre, mekteb ve çeşmeden müteşekkil küçük bir külliye olarak yaptırılmış olan yapı grubundan geriye sadece câmi ve hazîre kalmıştır. Câmi 1957-58 yılları arasında halk yardımı ile yenilenmiştir. Bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Çatı hizasında geniş bir saçak harîmi çevrelemektedir. Yatay dikdörtgen planlı olan harîmin önünde sonradan ilâve edilmiş olan kapalı son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin sağ ve sol taraflarında iki küçük mihrâb yer almaktadır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin sağ tarafından fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Harîmin tavanı ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Doğu cephesinde küçük bir hazîresi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 61-62; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 277-280

[1421] ***Süleyman Paşa Mektebi***: Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

[1422] ***Süleyman Paşa Çeşmesi***: Süleyman Paşa Câmii ile birlikte yaptırılan çeşme, cadde genişletmesi sebebiyle yıktırılmıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 106

[1423] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 209[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1424] *hilm*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'da *ilm* olarak verilmiştir.

[1425] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[1426] *Eğre*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'dan *Eğri* olarak düzeltilmiştir.

[1427] Bu beyit *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'da *'Güç gelip askere fikrinde fermânı onun'* şeklinde verilmiştir.

[1428] *vâsıl-ı rahmet-i Hak*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'da *vâsıl-ı Hakk-ı rahmete* şeklinde verilmiştir.

[1429] *yine*: *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[a]'da bulunmamaktadır.

[230] Müşârünileyh Süleyman Paşa'nın yanında Maktûl Receb Paşa dahi medfûndur fî 1041 (1631-32). Mûmâileyh Receb Paşa bostancıbaşılıktan vezâretle çıkıp 1031 (1621-22) senesinde Kapudan Halil Paşa Akdeniz'e gittikte bu dahi kapudan paşa vekâletiyle Karadeniz'e me'mûr olup vukū' bulan muhârebede hüsn-i hizmeti sebkat etmekle, 1032 (1622-23)'de kapudân-ı deryâ ve ba'dehû kāimmakām ve daha sonra Hâfız Ahmed Paşa'nın katlinde sadr-ı a'zam olup, bir mâh mürûrunda bu dahi katlolundu. Receb Paşa'nın tafsîl-i hâli *Târîh-i Nâimâ*'da, Süleyman Paşa'nın dahi *Târîh-i Râşid*'de beyân olunmuştur.

Mahallesi vardır.

58. Çakırcıbaşı Câmii [1431] der-Kurb-i İhsâniye

Bânîsi çakırcıbaşılıktan tuğ alan Hasan Paşa mîr-i mîrândan olup bu câmi'-i şerîfin binâsına muvaffak olmuştur. Ve karîbinde binâ eylediği mekteb[1432] mürûr-i ezmânla harâba müşrif olmakla câmi'-i mezbûrun suffesini mekteb etmişlerdir. Ve câmi'-i şerîfin üzeri ibtidâ kurşun kaplı iken mütevellîlerinden Celeb Feyzî [Ağa][1433] nâm kimesnenin hîn-i tevliyetinde kiremit döşetmiştir. Paşa-yı mezbûr Edirne'de binâ eylediği medresesi[1434] civârında medfûndur.

[1430] *1098*: *Süleymân* kelimesi matbû metinde *elif* ile yazılmıştır ki bu takdirde mısrânın ebced hesabına göre değeri *1099'u* bulmaktadır. *Es'ad Efendi 2247,* vr. 209[b] ve Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih,* s. 138'de de elif ile yazılmış olup târih *1099* olarak verilmiştir. *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'da ise *elif*'siz olarak yazılmış ve târih *1098* olarak verilmiştir.

[1431] ***Çakırcıbaşı Câmii (Doğancılar Câmii)***: Çakırcıbaşı Hasan Paşa tarafından 966/1558-59 yılında yaptırılan câmi, zamanla harâb olmuş ve Sultan Abdülmecîd'in (hd. 1839-1861) beşinci ikbâli Şayeste Hanım tarafından 1275/1858-59 yılında yenilenmiştir. Kuzeybatısındaki kapısının üstünde bu yenilenmeye âit Ahmed Sâdık Ziver Paşa (ö. 1862) tarafından kaleme alınıp, Abdülhamîd Hân'ın (hd. 1876-1909) hattıyla yazılmış olan beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe yer almaktadır. Günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiş olan kareye yakın dikdörtgen planlı câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, iki katlı, ahşap bir son cemaat yeri vardır. Son cemat yerinin sol tarafından çıkılan fevkânî hanımlar mahfeli ahşap olup, mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Ahşap tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür. Mermer mihrâbı dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câmi yuvarlak kemerli, uzun pencerelerle aydınlanmaktadır. Kesme taştan yapılmış minâresinin üstü sıvalıdır. Kuzey cephesindeki hazîresinde bânîsi ile birlikte pek çok şahıs medfûndur. Câminin kuzeyinde 992/1584 yılında Mimar Sinan tarafından inşâ edilen Hacı Ahmed Paşa Türbesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan türbe, çokgen planlıdır. Hacı Ahmed Paşa (ö. 996/1587-88) tarafından 993/1585 yılında câminin yakınında yaptırılan Doğancılar Hamamı günümüze ulaşmamıştır. Câminin karşısında bulunan İzmirli Ali Paşa Çeşmesi de yol genişletmesi sebebiyle yıkılmış ve kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 16; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 124-126; c. II, s. 12-13, 439-441; Tarkan Okçuoğlu, Çakırcıbaşı Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 461-462; İ. Günay Paksoy, "Hacı Ahmed Paşa Türbesi", *DBİst.A*, c. III, s. 467; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 290-292

[1432] ***Hacı Paşa Dârülkurrâsı***: Evliyâ Çelebi'nin Mimar Sinan'a âit olduğunu belirttiği yapı bugün mevcut değildir. bkz., Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. II, İstanbul 1969, s. 173

[1433] *Ağa*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1434] *medresesi*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'da *zâviyesi* olarak verilmiştir.

Bu câmi'-i şerîfin târîh-i binâsı ['*Âşiyân-i huld*'][1435] 966 (1558-59)'dadır ki, câmi'-i mezbûrun mihrâbı önünde Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin vüzerâsından Eğri Gazâsı'nda berâber bulunan Koca Mehmed Paşa [1007 (1598-99) târîhinde][1436] medfûndur.

Ve câmi'-i şerîfin İhsaniye tarafına küşâd olunan kapısı kurbünde İzmirli Ali Paşa'nın ser-maktû'i medfûndur ki, paşa-yı mezbûrun iki def'a Mısır vâlîliği olup, def'a-i evvelîsi 1118 Cemâziyelevvelîsinde (11 Ağustos-9 Eylül 1706) Râmî Mehmed Paşa'nın azlinde ve def'a-i sâniyesi 1129 Recebinde (11 Haziran-10 Temmuz 1717) Abdi Paşa'nın azlinde vukū' bulmuştur. 1132 Zilkādesinin altıncı günü (9 Eylül 1720) azl ve Receb Paşa nasbolunduktan sonra katlolunmuştur fî 1132[1437] (1720). Seng-i mezârında mestûr târîhi budur:

[Vefâtın gûş edicek[1438] *hâtif-i dâî dedi târîh]*[1439]
Şehîd oldu Ali Pâşâ mahallin Adn ede Mevlâ 1133 (1720-21)

Ol civarda çeşme[1440] dahi binâ eylemiştir.

Ve câmi'-i şerîfin mukābilinde vâki' **[231]** [çifte][1441] hamamın[1442] bânîsi Hacı Ahmed Paşa'dır. Mahall-i mezbûrda türbe-i mahsûsasında[1443] medfûndur. Zamân-ı Sultan Murad Hân-ı Sâlis'te, hamam-ı mezbûr 993 (1585) târîhinde binâ olunup, bânîsi bundan birkaç sene sonra vefât etmiştir.

Mahallesi vardır.

[1435] *Âşiyân-i huld*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1436] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1437] Mezartaşındaki târih beytinde İzmirli Ali Paşa'nın vefat târihi *1133/1720-21* olarak verilmiştir.

[1438] *edicek*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a]'da *edince* olarak verilmiştir.

[1439] Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilâtün. Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2247,* vr. 205[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1440] ***İzmirli Ali Paşa Çeşmesi***: Kesme taştan yapılmış olan çeşme yol genişletmesi sebebiyle yıkılmış ve kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 290-292; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 12-13

[1441] *çifte*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1442] ***Hacı Paşa Hamamı***: Hacı Ahmed Paşa (ö. 996/1587-88) tarafından 993/1585 yılında Çakırcıbaşı (Doğancılar) Câmii'nin yakınında yaptırılan bu hamam, bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 439-441; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 392-393; Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 170-171

[1443] ***Hacı Ahmed Paşa Türbesi***: Mimar Sinan tarafından paşa henüz hayatta iken inşâ edilen türbe, (Doğancılar) Câmii'nin kuzeyindedir. Kesme taştan yapılmış olan türbe, çokgen planlıdır. Geniş bilgi için bkz., Sâî, *Tezkiretü'l Bünyân*, s. 45; İ. Günay Paksoy, "Hacı Ahmed Paşa Türbesi", *DBİst.A*, c. III, s. 467

59. Nasuhî Tekkesi Câmii [1476]

Bânîsi Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin kerîme-i muhteremeleri Hatice Sultân'ın zevci Dâmad Hasan Paşa'dır. [Hücerât binâ olunup Cuma günü tevhîd olunmak üzere Şeyh Nasuhî merhûm zâviyedâr olmuştur].[1477]

Vezîr-i müşârünileyh Moraviyyü'l-asl olup, hengâm-ı şebâbetinde Sarây-ı Hümâyûn'a dâhil ve yoluyla silahdârlık rütbesine vâsıl olduktan sonra, 1099 Muharreminde (7 Kasım-6 Aralık 1687) üç tuğ ile ihrâc ve Haseki Sultan Kethüdâsı Hasan Paşa yerine Mısır beylerbeyiliği ihsân olunup, 1101 Muharreminde (15 Ekim-13 Kasım 1689) azl ve yerine Kethüdâ Ahmed Paşa irsâliyle bunlar Âsitâne-i Aliyye'ye gelip 1102 (1690-91) târîhinde Sultan Süleyman Hân-ı Sânî Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında sultân-ı müşârünileyhâyı tezevvüc etmeleriyle dâmadlık şerefine nâil olmuştur. 1105 (1693-94) senesinde Sakız ve ba'dehû Azak Cezîresi muhâfazasına ta'yîn olunup, yine sene-i mezbûre Cemâziyelâhiresinde (28 Ocak-25 Şubat 1694) vukū' bulan cülûs-i Sultan Mustafa Hân-ı Sânî'de Edirne'ye ihzâr ve Ramazanında (26 Nisan-25 Mayıs 1694) rikâb-ı kāimmakāmlığı ile dilşâd kılınıp, 1109 Rebîülâhirinde (17 Ekim-14 Kasım 1697) Osman Paşa yerine Halebü'ş-Şehbâ'ya vâlî nasbolundu. Ba'dehû 1115 Receb-i Şerîfinde (10 Kasım-9 Aralık 1703) devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'te Nişancı Ahmed Paşa'nın[1478] üzerine vezîr-i a'zam nasb ve 1116 Cemâziyelevvelîsinde (1-30 Eylül 1704) azl ve İznikmid arpalığıyla tekāüd olunup, yerine Kalaylı Ahmed Paşa sadr-ı a'zam olmuştur. Ba'dehû 1119 Cemâziyelâhiresinde (30 Ağustos-27 Eylül 1707) İzmirli Maktûl Ali Paşa'nın def'a-i evvelîsi azlinde vâlî-i Mısır olup, 1121 Şâbânında (6 Ekim-3 Kasım 1709) Trablusşam tevcîh olunup, Kāhire-i Mısır dahi Kapudan İbrâhim Paşa'ya verildi. Ve bunun yerine

---

[1476] ***Nasuhî Tekkesi ve Câmii***: Dâmad Hasan Paşa (ö. 1125/1713-14) tarafından 1009/1687-88 yılında Şeyh Mehmed Nasuhî Efendi için yaptırılmıştır. Daha sonra bir yangın geçiren câmi-tekke 1280/1863-64 yılında Ebubekir Rüstem Paşa tarafından yenilenmiştir. Harîm kapısının üstünde bu yenilenmeye âit olarak Şâir Âsım tarafından kaleme alınmış olan 1280/1863-64 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe vardır. Bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı olan harîmin sol tarafındaki merdivenlerle fevkânî mahfele çıkılır. Ahşap kafeslerle kapatılmış olan mahfel, mihrâb hizasında öne doğru balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Mahfelin batı köşesi hünkâr mahfeli olarak düzenlenmiştir. Çubuklu tavanının merkezinde sekizgen bir göbek yer almaktadır. Mihrâbı fayanslarla kaplanmıştır. Minberi ahşaptır. Kesme taştan yapılmış olan minâresi son olarak 1386/1966 yılında yenilenmiştir. Harîmin doğu cephesinde Şeyh Nasuhî Mehmed Efendi'nin türbesine açılan bir niyaz penceresi vardır. Dikdörtgen planlı türbenin kapısında Şeyh Nasuhî Mehmed Efendi'yi metheden celî ta'lik bir beyit yer almaktadır. Türbede on kadar sanduka bulunmaktadır. Câmi-tevhidhânenin doğu ve güney cepheleri hazîre ile kuşatılmıştır. Cümle kapısının sağ tarafında 1117/1705-06 târihli Moralı Hasan Paşa Çeşmesi vardır. Klasik üslupta yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 75; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 588; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 49; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 239-241; c. II, s. 49-50; M. Baha Tanman, "Nasuhî Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 50-51; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 294-296; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 94-95

[1477] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[b]'den ilâve edilmiştir.

[1478] *Nişancı Ahmed Paşa: Kavanoz Ahmed Paşa* olarak da bilinmektedir. bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 292; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara 1995, s. 31-44

Eğribozlu Mehmed Paşa kapudân-ı deryâ olmuştur. 1123 Zilkādesinde (11 Aralık 1711-9 Ocak 1712) Kütahya'ya gönderilip, yerine Kara Mehmed Paşa nasb [232] olundu. 1124 Şevvalinde (1-29 Kasım 1712) Topal Yûsuf Paşa yerine Rakka Eyâleti ihsân olunmakla, yerine selefi ta'yîn olundu. Bir sene mürûrunda rıhlet edip mansıbı Halep Vâlîsi Çerkes Mehmed Paşa'ya ve onun yeri dahi Limni Cezîresi'nde mütekāid Kösec Halil Paşa'ya verilmiştir. Rıhletine ***'Duhûlü'l-cennet'*** 1125 [1447] (1713-14) terkîbi târih vâki' olmuştur.

Ve halîle-i muhteremeleri olan Hatice Sultan Hazretleri'nin tafsîl-i hâli Ayvansaray kurbünde vâki' sâhilsaraylarına karîb tecdîd buyurdukları câmi'-i şerîfinde beyân olunmuştur[1448]. Rıhletleri, birâderzâdeleri Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel saltanatında, 1156 (1743-44)'da vâki' olmuştur. İşbu kitabı evvelâ kaleme alan Merhûm Hâfız Hüseyin Efendi'nin pederi Hacı İsmâil Efendi, sultân-ı müşârünileyhânın baltacılarının kethüdâsı imiş.

Ve mûmâileyh eş-Şeyh Nasuhî el-Hâcc Mehmed Efendi 977 (1569-70) senesi Kastamonu'da vefât eden Kastamonulu eş-Şeyh Şâban Efendi neslindendir. Ve Ümmü Sinan Hazretleri'nden müstahleftir. Vefâtı 976 (1568-69) senesinde vâki' oldukta, yerine müşârünileyh Şa'bân Efendi hulefâsından Şücâ' Efendi şeyh olmuştur. Bu dahi 996 (1587-88) senesinde rıhlet-i dâr-ı bekā eyledikte, Pîrzâdesi Veli Efendi şeyh olmuştur. Bu silsile mûmâileyh eş-Şeyh el-Hâcc Mehmed Efendi'ye müntehâ olur.

Mezkûr Şeyh Hacı Mehmed Efendi *Tecvîd* sâhibi Karabaş Şeyh Ali Efendi'nin halîfesidir ki, 1097 (1685-86) târîhinde vefât etmiştir. Tarîkleri Halvetî'dir.

Vezîr-i müşârünileyh, tekke-i mezkûru mûmâileyh Hacı Mehmed Efendi'ye binâ etmiştir. Bu Mehmed Efendi ***'Reh-rev-i tarîkat'*** 1130 (1717-18) senesinde vefât eyleyip, tekkesinin ittisâlinde kâin türbe-i mahsûsasında defnolunmuştur. Ve halîleleri dahi yanında medfûnedir. Ba'dehû oğlu eş-Şeyh Ali Efendi yerine şeyh olup, bunlar dahi 1160[1449] (1747-48) senesinde vefât eyledikte, pederleri türbesinde âsûde oldular. Yerine oğlu eş-Şeyh [Seyyid Fazlullah][1450] Efendi şeyh olmuştur.

Sâbıku'z-zikr Karabaş Ali Efendi'nin oğlu Mustafa Ma'nevî Efendi İstanbul Yeni Câmii vâizi iken 1114 (1702) târîhinde vefât eyledikte, türbe-i mezkûre kurbünde defnolunmuştur. [Vefâtı rıhlet eylediği şehrin ismidir ki, ***'Rebî'ülâhir'*** 1114 (1702) vâki' olmuştur].[1451]

[1447] *1125*: *"Dühûlü'l-cennet"* ibâresinin ebced hesabına göre değeri *1124*'tür.

[1448] IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'nın tafsîl-i hâli için bkz., c. I, s. 287-288. Bu câmi *Yâvedûd Câmii* ismiyle meşhurdur.

[1449] *1160*: Şeyh Ali Efendi'nin vefat târihi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[b] ve Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 75'te *1165* olarak verilmiştir.

[1450] *Seyyid Fazlullah*: Matbû metinde yazılmamış ve yeri boş bırakılmış olan Şeyh Ali Efendi'nin oğlunun ismi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'den tamamlanmıştır. Ayrıca bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 75; M. Baha Tanman, "Nasuhî Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 50

[1451] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'den ilâve edilmiştir.

[Mahallesi yoktur].[1452]

60. Şeyh Câmii [1453] [233]

Bânîsi Divitçi Şeyh Mustafa Efendi'dir. Hüdâyî eş-Şeyh Aziz Mahmûd Efendi Hazretleri'nin yerine şeyh olan Muk'ad Ahmed Efendi'den müstahleftir. Ve mahdûmu Şeyh Mehmed Tâlib Efendi'[nin][1454] Hüdâyî Âsitânesi'ne şeyh olduğu mahallinde beyân olundu.

Mûmâileyh eş-Şeyh Mustafa Efendi ***'İstirâhat'*** 1070 (1659-60) târîhinde vefât edip, türbe-i mahsûsasında medfûndur. Ve mahdûmu mezkûr Tâlib Mehmed Efendi [yerine şeyh olup, bu][1455] dahi yanında medfûndur. [Müstakil câmii vardır].[1456] Ve yine Hüdâyî Efendi Âsitânesi'nde şeyh olanlardan Erzincânî Mustafa Efendi, câmi'-i mezbûrun mihrâbı önünde medfûndur.

[1452] Nasuhî Tekkesi'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'de belirtilmektedir.

[1453] ***Şeyh Câmii (Devâtî Mustafa Efendi Câmii) ve Tekkesi***: Divitçi Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1070/1659-60) tarafından yaptırılan câmi-tekke, yazmalarda verilen bilgiye göre Bâbüssâade Ağası Arslan Ağa 1061/1650-51 tarafından tâmir ettirilmiştir. Harîm kapısı üstünde bu tâmire âit 1061/1650-51 târihli, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe kitabe vardır. Câmi daha sonra II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) döneminde Bahriye Nâzırı Bahri Paşa tarafından 1304/1886-87 yılında yenilenmiştir. Bu yenilenmeye âit olarak Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî'nin hattıyla yazılmış olan yedi satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe son cemaat yeri kapısı üstünde yer almaktadır (Resim 90). Günümüze kadar da çeşitli tâmirler geçirmiş olan kareye yakın dikdörtgen planlı bugünkü yapının duvarları taş ve tuğladan örülmüş olup, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı son cemaat yerinin üstü fevkânî hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiş olup, mahfel mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Ayrıca harîm kapısının iki tarafında zeminden yüksek, etrâfı parmaklıklarla çevrilmiş iki mahfel yer almaktadır. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır ve mihrâb çevresindeki çinilerde lacivert zemin üzerine celî sülüs Âyetelkürsî yazılıdır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Çubuklu tavanının merkezinde çıtalarla göbek oluşturulmuştur. Harîmin doğu cephesinde, vaaz kürsüsünün üst tarafında bir dolap ve üstünde dört satırlık celî ta'lik bir levha yer almaktadır. Bu levhada dolapta Hz. Peygamber'in 'Na'leyn-i Şerîfeyni' bulunduğu belirtilmektedir. Câmi görevlileri, 1999 yılında bu dolabı açtıklarını ve oradan çıkarılan bir el yazması Kur'ân-ı Kerîm ile Şeyh Mustafa Devâtî Efendi'ye âit olduğunu ifâde ettikleri el yazması yedi eseri Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim ettiklerini belirttiler. Kesme taştan yapılmış minâresi kare planlı bir kaide üzerinde yükselmektedir. Câminin kuzeyinde Devâtî Mustafa Efendi'nin sekizgen planlı türbesi bulunmaktadır. Geniş bir hazîresi ve şadırvanı vardır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I,* s. 79; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi,* c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 63; M. Baha Tanman, "Devâtî Mustafa Efendi Tekkesi", *DBİst.A,* c. III, s. 42-43; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı),* İstanbul 1999, s. 287-288

[1454] Mânâyı tamamlamak için tarafımızdan ilâve edilmiştir.

[1455] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'den ilâve edilmiştir. *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[b]'de ise bu bilgi yer almayıp, Tâlib Mehmed Efendi'nin Hüdâyî Âsitânesi'nde şeyh olduğu belirtilmiştir.

[1456] Şeyh Mehmed Tâlib Efendi'nin müstakil bir câmisinin olduğu *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'den ilâve edilmiştir. Bu câmi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka,* c. II, s. 209

[Ba'de zaman bu câmii ta'mîr eden Bâbüssâade Ağası Arslan Ağa ***'Zîşân'*** 1061 (1650-51) târîhinde vefât edip mihrâb önünde medfûndur. Ağa-yı mûmâileyhin Sultantepesi'nde bir âlî çeşmesi dahi vardır].[1457]

Ve bu türbenin ittisâlinde vâki' müstakil bir harap türbede[1458] Beyâzîzâde Ahmed Efendi medfûndur. Mûmâileyh 1091 Muharreminde (2 Şubat-2 Mart 1680) Hâmid Efendi üzerine sadr-ı Rûm olup, 1094 Rebîülâhirinde (30 Mart-27 Nisan 1683) azlolmuştur. Kazasker olduğu sene Muharreminin üçüncü günü bunların hüccet ü i'lâmıyla Meydân-ı Eseb'de bir haffâf zevcesi recmolundu. Vefâtları ***'Târik-i izzet'*** 1098 (1686-87) senesindedir. Ve bunun pederi Beyâzî Bosnevî Hasan Efendi dahi türbe-i mezbûrede medfûndur ki, İstanbul Kazâsı'ndan 1062 Ramazân-ı Şerîfinin yirmi ikinci günü (27 Ağustos 1652) azlolundukta mansıb-ı mezbûr ile İsmetî Efendi mükerrem kılındı.

Ve bu türbe civârındaki mezâristânda, İstanbul Yeni Câmii sâhibesi Vâlide Sultân'ın kethüdâsı Mustafa Efendi ve bunun oğlu Kethüdâzâde denmekle ma'rûf Mehmed Münir Efendi medfûnlardır. Mezbûr Mehmed Efendi İmâm-ı Sultânî Abdurrahman Efendi üzerine 1138 Cemâziyelevvelîsinde (5 Ocak-3 Şubat 1726) İstanbul kadısı olup senesi hitâmında (1726) azl ve Vardârî Şeyhzâde Mehmed Efendi nasbkılınmıştır.

Ve Şeyh Mustafa Efendi'nin türbesi civârında Tekeli Mustafa Paşa medfûndur. ***'Tecâvezallâhü an-seyyiâtihi'*** ibâresi târîh-i vefâtı vâki' olmuştur: 1080 (1669-70). Mûmâileyh Mustafa Paşa Teke nâm beldeden İstanbul'a gelerek Hâss-ı âhûr Ocağı'na duhûl edip yoluyla âhûr kethüdâsı ve ba'dehû Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin evâhir-i **[234]** saltanatlarında 1048 (1638-39) senesi mîrâhûr-i sânî olan İbşir Mustafa Ağa mîrâhûr-i evvel oldukta mîrâhûr-i sânî ve daha sonra yeniçeri ağası olmuştur. Ağakapısı'nda vâki' hâlâ Tekeli Köşkü denmekle ma'rûf köşkü mûmâileyh binâ etmiştir. Binâsına *Melhame* sâhibi Cevrî'nin dediği târihtir:

Teâlallâh zihî devlet-sarây-ı menzil-i zîbâ [1459]
Ki ancak cennet-i a'lâda vardır böyle bir eyvân

O denlü tarh ü vaz'ı dilkeş ü nüzhet-fezâdır kim
Olur seyreyenler san'at-ı mi'mârına hayrân

Felek sakf-ı bülendinden eder sermâye-i rif'at
Melâik turre-i bâmında eylerse nola cevlân

Bulup kâşîleri ezhâr-ı gûnâgûn ile zînet
Yazıldı safha-i dîvârına gûyâ bahâristân

Firâz-ı manzarında her müdevver câm-ı billûru
Seherde mühr-i âlem-tâbdır şebde meh-i tâbân

[1457] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247*, vr. 210[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 109[b]'den ilâve edilmiştir.
[1458] ***Beyâzîzâde Ahmed Efendi Türbesi***: Bu türbe günümüze ulaşmamıştır.
[1459] Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Mübârek ede Mevlâ sâhibine yümn ü devletle
Bu menzilde mukîm oldukça mesrûr eyleye devrân

Duâ ile dedi ta'mîrinin târîhini Cevrî
Ola bu beyt-i âlî dâimâ ma'mûr u âbâdân
1050 (1640-41)

Diğer

Tekeli Mustafâ Ağa ki odur [1460]
İzz ü rif'atle dâver-i dergâh

Kıldı bu kasr-ı dil-güşâyı binâ
Ede ma'mûr haşra dek Allâh

Dedi Cevrî bu vasf ile târîh
Kasr-ı dil-cû latîf nüzhet-gâh
1050 (1640-41)

Ba'dehû 1051 Zilkādesinde (1 Şubat-2 Mart 1642) Erzurum Eyâleti'yle mükerrem kılındıkta Sekbanbaşı Bektaş Ağa yerine ağa-yı yeniçeriyân nasbolundu.

[Mahallesi yoktur].[1461]

61. Çingene Fırını Mescidi [1462]

Bânîsi Kadı Alâeddin'dir. Kabri dahi ondadır. 1000 (1591-92) târîhinde vefât [235] etmiştir. Minberini İmâmzâde denmekle ma'rûf Mustafa Efendi nâm kimesne vaz' eylemiştir. Ba'dehû Arpacılar Kethüdâsı el-Hâcc İsmâil Ağa karîbinde bir mekteb[1463] binâ eylemiştir.

[1460] Feilâtün (Fâilâtün) Mefâilün Feilün (Fa'lün)

[1461] Şeyh Câmii'nin mahallesinin olmadığı *Es'ad Efendi 2248,* vr. 109[b]'de belirtilmektedir.

[1462] ***Çingene Fırını Mescidi (Karakadı Alâeddin Câmii)***: Kadı Alâeddin Efendi (ö. 1000/1591-92) tarafından yaptırılmış olan mescide Seyyid Feyzullah Efendi meşîhat koydurtmuştur. Câmi 1410/1989 yılında yenilenmiş olup tekkeden bir eser kalmamıştır. Fevkânî olan caminin altında bodrum katı vardır. İki taraflı yüksek merdivenlerle câminin dikdörtgen planlı, kapalı son cemaat yerine ulaşılır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan harîmin kapısı üstünde günümüz hattatlarından Hasan Çelebi'nin imzasını taşıyan 1410/1989 târihli celî sülüs bir âyet bulunmaktadır. İki sütun üzerinde yükselen fevkânî hanımlar mahfeline son cemaat yerinin sağ tarafından çıkılmaktadır. Cami altlı üstlü iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapan mihrâbı son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Tavanı kalem işleri ile süslenmiştir. Mihrâb duvarı önündeki hazîrede câminin ilk bânîsi Karakadı Alâeddin Efendi'nin 1000/1591-92 târihli mezartaşı vardır. bkz., *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I*, s. 77; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 588; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 17, 22n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 130; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 263-264

[1463] ***Hacı İsmâil Ağa Mektebi***: Bu eserden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 309

Ba'dehû Diyarbakırlı Seyyid Feyzullah Efendi mescid-i mezbûru zâviye eylemiştir. Bu dahi onda medfûndur. [İsmi olan *'Seyyid Feyzullah'*][1464] [1030][1465] (1620-21) târîhinde vefât etmiştir. Bu zâtın ba'zı eş'âr ve ilâhiyyâtı vardır. [Ve bu meşhur ilâhi onlarındır:

Fazlı sen mâh[1466] *dilersen yüzünü göklere tut*[1467]
Böyle[1468] *mahrûm koya mı çokdur Allâh'ın keremi*][1469]

Mahallesi vardır.

62. Toygar Hamza Mescidi[1470]

Bânîsi Toygar lakabıyla meşhûr Hamza Çelebi'dir. Mescidinin mihrâbı önünde medfûndur. Bu sebepten ol etrâfa Toygar Tepesi denilmiştir. Minberini devr-i Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'de, Matbah Emîni el-Hâcc Hâfız Halil Efendi vaz' eylemiştir. Mûmâileyh defter emîni iken 1167 (1753-54) vefât etmekle hânesi mukābilinde vâki' Âşık Paşa Câmii mezâristânında medfûndur.

Mahallesi vardır.

[1464] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 211[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1465] *1050: 1030* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü ibârenin ebced hesabına göre değeri *1030*'u vermektedir.

[1466] *mâh*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[a]'da *mâhı* olarak verilmiştir.

[1467] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)

[1468] *böyle*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[a]'da *hâşâ ki* olarak verilmiştir.

[1469] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247,* vr. 210[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1470] ***Toygar Hamza Mescidi***: Toygar Hamza Çelebi tarafından yaptırılan mescid, harâb bir durumda iken kadro hârici bırakılmış olup bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri,* c. II, s. 67, 120n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* c. I, s. 304

63. Fatma Hâtun Mescidi [1471]

Bânîsi Fatma Hâtun'dur. Merkadi nâ-ma'lûmdur. Ba'dehû muhterik oldukta Zülüflü Ocağı'ndan Sırma Bıyık şöhretiyle meşhûr Hacı Mustafa nâm teberdâr müceddeden binâ etmiş ve solakbaşılardan Samur Kaş denmekle ma'rûf Hacı Mehmed Ağa dahi minber vaz' eylemiştir. Bu Hacı Mehmed Ağa İstanbul'da Parmakkapı kurbünde [Halıcı Hasan Câmii civârında bir câmi' ve][1472] müceddeden bir dârülhadîs binâ eylemiştir. Kendi dahi onda medfûndur. Câmi'-i mezbûr İstanbul cevâmii arasında zikrolundu.[1473]

Mahallesi yoktur.

64. Şücâ'bağı Mescidi [1474] der-Kurb-i Acıbadem[1475]

Bânîsi Selâmi Şeyh Ali Efendi'dir ki, Hüdâyî Mahmûd Efendi Hazretleri'nin âsitânesine ilk def'a şeyh ve hayrât-ı müteaddideye muvaffak olduğu mahallinde zikrolundu. 1104 (1692-93) senesi vefât etmekle Fıstıklı'daki zâviyesinde medfûndur.

Mahallesi vardır.

[1471] ***Fatma Hâtun Mescidi***: Fatma Hâtun tarafından yaptırılmış olan mescid yanmış ve Teberdâr Hacı Mustafa Ağa tarafından yenilenmiştir. Zamanla harâb olan ve kadro hârici bırakılmış olan bu câmi, 1967 yılında yeniden yaptırılmıştır. Yamuk planlı olan bugünkü câminin mimârî bir özelliği kalmamıştır. Harîm kapısının sağ tarafından câminin doğu cephesinde yer alan fevkânî hanımlar mahfeline çıkılmaktadır. Câminin karşısında Selâmi Ali Efendi Çeşmesi vardır. Çeşmenin kemeri üzerinde 1088/1677 târihli, taşa hakkedilmiş, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır (Resim 91-92). Çeşmenin kemerinin altına yerleştirilmiş olan 1176/1762-63 târihli, yedi satırlık, celî sülüs, tâmir kitâbesinde bir mescidin 1176/1762-63 yılında Mustafa Ağa tarafından tâmir edildiği belirtilmektedir. İsim benzerliğinden ve mekan yakınlığından hareketle bu kitâbenin, çeşmenin karşısındaki Fatma Hâtun Mescidi'nin Teberdâr Hacı Mustafa Ağa tarafından yenilenmesine âit olduğu düşünülebilir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 23, 38n; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 278-279; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 85-86; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 61; Enis Karakaya, "Selâmi Ali Efendi Çeşmesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 491

[1472] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 211[b] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 110[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1473] Bu câmi için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 136

[1474] ***Şücâ'bağı Mescidi (Selâmi Ali Efendi Câmii)***: Şeyh Selâmi Ali Efendi (ö. 1104/1692-93) tarafından yaptırılmış olan tekke-mescidin vakfiyesi 1096-99/1684-87 yıllarında düzenlenmiştir. Kaynaklarda *Acıbadem Tekkesi*, *Şücâ'bağı Mescidi Tekkesi* gibi isimlerle anılan tekke tamamen ortadan kalkmış ve tekkenin arsası üzerine Cumhuriyet döneminde Fıstıkağacı Selâmi Ali Câmii ismini taşıyan eskisinden çok daha büyük bir câmi inşâ edilmiştir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 64; M. Baha Tanman, "Selamî Ali Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 492; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 283-284

[1475] ***Acıbadem***: Osmanlı döneminde *Acıbadem* ismi verilen semt bugün *Fıstıkağacı* olarak bilinmektedir.

65. Serçe Mescidi [1476] der-Kurb-i Bülbülderesi

[236] Bânîsi Serçe Hoca Mehmed Efendi'dir. Merkadi nâ-ma'lûmdur.

Mahallesi yoktur.

66. Kumru Mescidi [1477] der-Kurb-i Küçük Yokuş

Bânîsi Kumru Mehmed Ağa'dır. Kabri hâric-i Üsküdar'da, mezâristândadır.

Mahallesi yoktur.

67. Tembeller Mescidi [1478]

Bânîsi el-Hâcc Mehmed Efendi'dir. Kabri dahi ondadır. Mahallesi vardır.

68. Mumcubaşı Mescidi [1479] der-Kurb-i Sultantepesi

Bânîsi Mumcubaşı Mehmed Ağa'dır. Merkadi nâ-ma'lûmdur. Mescid-i mezbûr fevkānî binâ olunmuştur.

Mahallesi yoktur.

[1476] ***Serçe Mescidi***: Serçe Hoca Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış olan ahşap mescid, harâb bir durumda iken kadro hârici bırakılmış ve yıktırılmıştır. İ. Hakkı Konyalı, mescidin bâniyesinin Serçe Hâtun olduğunu belirtmektedir. 1998 yılında Mahmûd Ekşi babası Harun Ekşi adına bugünkü binâyı yaptırmıştır. Yamuk planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı son cemaat yerinin sağ tarafından fevkānî hanımlar mahfeline çıkılır. Harîmin batı ve kuzey cephelerinde altlı üstlü iki sıra pencereler açılmıştır. Tavanı ve pencere çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Tavanında celî sülüs Âyetelkürsî, harîmin cephelerine kuşak hâlinde celî sülüs Haşr Sûresi 59/22-24 âyeti yer almaktadır. Câminin kuzeybetısında yer alan minâresi kesme taştan yapılmıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 59, 106n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 271

[1477] ***Kumru Mescidi (Abdi Efendi Câmii)***: İ. Hakkı Konyalı câminin diğer isminin *Abdi Mescidi* olduğunu belirtmektedir ki, câmi bugün de bu isimle bilinmektedir. Kumru Mehmed Ağa tarafından 1060/1650 yılında yaptırılmış olan mescid, harâb bir durumda iken kadro hârici bırakılmış ve 1941 yılında yıktırılmıştır. Daha sonra 1398/1977-78 yılında yeniden yaptırılmıştır. Câminin önünde Arslan Ağa (ö. 1061/1650-51) tarafından 1060/1650 yılında eşi Ayşe Hâtun ve kızı Ümmühan Hâtun'un ruhları için yaptırdığı çeşme yer almaktadır. Câminin minâresi çeşmenin üzerinde yükselmektedir. Tuğla ve çimento harçla yapılmış olan çeşmenin üzerinde taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 42, 78n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 193; *DBİst.A*, c. VIII, s. 267; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 268-269; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 60

[1478] ***Tembeller Mescidi***: Hacı Mehmed Efendi tarafından XVIII. yy.'da yaptırılan mescitten bir eser kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 65, 115n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 304

[1479] ***Mumcubaşı Mescidi***: Mumcubaşı Mehmed Ağa tarafından yaptırılan mescid bugün mevcut değildir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 48, 88n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 237

69. Hatice Hâtun Mescidi [1480] der-Kurb-i Sultantepesi

Bâniyesi ismi Hâcce Hatice Hesnâ Hâtun'dur. Kul cinsidir. Kabri mihrâbı önündedir.

[Nefs-i Sultantepesi'nde olan âlî çeşme[1481] Bâbüssaâde Ağası Arslan Ağa'nındır, kabri Şeyh Câmii'ndedir].[1482]

Mahallesi vardır.

70. Solak Sinan Mescidi [1483]

Bânîsi Solakbaşı Sinan Ağa'dır. Kabri ondadır. Câmi'-i şerîfin derûnunda âvîze olan levhada bu terkîb muharrerdir:

[1480] ***Hatice Hâtun Mescidi***: Hatice Hesnâ Hâtun tarafından yaptırılmış olan câminin inşâ târihi tam olarak bilinmemektedir. Fevkânî olan bu câmi yanmış ve II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) döneminde 1318/1900-01 târihinde yenilenmiştir. Daha sonra ikinci defa yangın geçiren câmi, 1957 yılında halkın yardımlarıyla tekrar yaptırılmıştır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Mihrâbı basit bir niş şeklindedir. Minberi ahşaptır. Batı cephesinden ilâve edilen bölümle namaz alanı genişletilmiştir. Tuğladan yapılmış olan bodur minâresinin üstü sıvalıdır. *Hadîka*'da bâniyesinin mihrâb önünde medfûn olduğu belirtilmektedir, ancak Hatice Hesna Hâtun'un sandukası bugün mescidin içinde mihrâbın yanındaki küçük bir odada bulunmaktadır. Bu mekanın dış cephesinde, penceresi üzerinde II. Abdülhamîd (hd. 1876-1909) dönemindeki tâmire âit dört satırlık, taşa hakkedilmiş, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Giriş kapısının sağ tarafında 1376/1956-57 târihli bir çeşme yer almaktadır. Câminin yakınında Elmascı Sokağı karşısında köşede 1056/1646-47 târihli Arslan Ağa Çeşmesi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 29; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 157-158; c. II, s. 13-14; *DBİst.A*, c. VIII, s. 40, 192; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 268-269; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 59-60

[1481] ***Arslan Ağa Çeşmesi***: Hatice Hesnâ Hâtun Câmii'nin yakınında Elmascı Sokağı karşısında 1056/1646-47 târihli Arslan Ağa Çeşmesi vardır. Kesme taştan klasik üslupta yapılmış olan çeşmenin sivri kemeri üzerinde, taşa hakkedilmiş, tek satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 268-269; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 59-60

[1482] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248*, vr. 110[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1483] ***Solak Sinan Mescidi***: Solakbaşı Sinan Ağa tarafından 955/1548-49 yılında yaptırılan mescid, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Son olarak 1993 yılında Vakıflar tarafından aslına uygun olarak restore edilen bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Dikey dikdörtgen planlı olan câminin mihrâbı dışarıya doğru yarım dâire şeklinde çıkma yapmaktadır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Mihrâbı son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Ayrıca mihrâb duvarına Kâbe ve Na'leyn-i Şerîfeyn'i tasvir eden, iki çini pano yerleştirilmiştir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Fevkânî hanımlar mahfeli son cemaat yerinin üstünü kaplayacak şekilde genişletilmiştir. Harîm kapısının iki tarafında da mahfel vardır. Minâresi tuğladan yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde geniş bir hazîresi vardır. Câminin dışında hazîre duvarına bitişik olarak 1141/1728-29 târihli Hacı Halil Efendi Çeşmesi vardır. Bu çeşme ilk olarak Solak Sinan tarafından yaptırılmış olup, daha sonra III. Ahmed (hd. 1703-1730) zamanında Hacı Halil Efendi tarafından yenilenmiştir. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde 1141/1728-29 târihli, dört satırlık, celî sülüs, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 60; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 274-275; Tülay Akın, "Solak Sinan Câmii", *DBİst.A*, c. VII, s. 35-36; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 318; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 199; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 66

Câmi'-i şerîf binâ-yı Solak Sinân

ilâ âhirihi. İtmâm-ı binâsının târîh-i rakamîsi 955 (1548-49)'tir. Minberini devr-i Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel'de ihtisâb ağalarından Mehmed Ağa nâm sâhib-i hayr vaz' eylemiştir fî 1166 (1752-53).

Mahallesi vardır.

71. Durbâli Mescidi [1484]

Bânîsi Ali Bâlî Ağa nâm sâhib-i hayrdır ki, Ebü'l-feth ve'l-megāzî Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî Hazretleri'yle gelen ni'me'l-ceyştendir. Merkad-i şerîfleri Kavukçular içinde bir mahall-i mahsûsta ziyâretgâh iken, mürûr-i eyyâmla dükkânlar arasında kalmıştır.

Mahallesi vardır.

72. Evliyâ Mescidi [1485]

[237] Bânîsi Evliyâ Hoca Mehmed Efendi'dir. Kabri dahi ondadır.

Mahallesi vardır.

73. Bulgurlu Mescidi [1486]

[1484] ***Durbâli Mescidi***: İstanbul fethine katılan gāzîlerden Ali Bâlî Ağa tarafından XV. yy.'da yaptırılmış olan mescid, 1950'de yıktırılmış ve yeri satılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 341; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, 21, 31n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 141

[1485] ***Evliyâ Mescidi***: Evliyâ Hoca Mehmed Efendi tarafından yaptırılan mescidin inşâ târihi kesin olarak bilinmemekte olup, günümüzde eserden hiçbir iz kalmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 23, 36n; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 149

[1486] ***Bulgurlu Mescidi***: Câminin ilk bânîsi bilinmemektedir. Tahsin Öz yakınındaki Mehmed Ağa Mektebi'nin kitâbesinden hareketle, Teberdâr Mehmed Ağa tarafından XVII. yy.'da yaptırıldığını belirtmektedir. Mehmed Ağa Mektebi yıkılmış ve bu mektebe âit kitâbe caminin bahçesine getirilmiştir. Câmi daha sonra Râgıb Mehmed Paşa tarafından yenilenmiştir. Son olarak 1994 yılında fevkānî olarak yeniden yaptırılmıştır. Câminin girişinde sol tarafta taşa hakkedilmiş, altı satırlık, celî ta'lik kitâbe yer almaktadır. Kare planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir olup, üstü kubbe ile örtülmüştür. Kapalı bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin iki tarafındaki merdivenlerle çıkılan fevkānî hanımlar mahfeli mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapmaktadır. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Minâresi kesme taştan yapılmıştır. Câminin karşısında 1142/1729-30 târihli Safiye Sultan Çeşmesi vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin kemeri üzerinde 1142/1729-30 târihli, altı satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 13; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 330

Bânîsinin ismi ve kabri ma'lûm olmayıp küçük evkāfta ve Üsküdar avârızı hüccetinde Bulgurlu Mescidi diye yazılmıştır.

Karîbinde olan mektebi[1487] Mehmed Ağa nâm sâhib-i hayr 1090 (1679-80) senesinde binâ etmiştir.

Ba'de-zaman Râgıb Mehmed Paşa, câmi'-i mezbûru fevkānî olarak müceddeden binâ ettirmiştir. Müşârünileyhin terceme-i hâli İstanbul'da kütübhânesi zikrinde mürûr etmiştir.

Mahallesi vardır.

74. Bâkî Efendi Câmii [1488]

Bânîsi Abdülbâkî Efendi nâm sâhbi-i hayrdır. Merkadi ve târîh-i vefâtı ma'lûm değildir. İtmâmına *Melhame* sâhibi Cevrî Efendi'nin dediği işbu târih, câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında mukayyettir:

Niyyet-i [1489] ihlâs ile bir ehl-i hayr [1490]
Eyledi emr-i Rasûl'e iktidâ

Sa'y edip bu ma'bedin bünyâdına
Yaptı yümn ile kabûl etsin Hudâ

Hayr-ı Bâkî oldu bu câmi' deyip
Eylesinler kudsiyân dâim nidâ

[1487] ***Mehmed Ağa Mektebi ve Sebili***: Bulgurlu Mescidi'nin yakınındaki bu mekteb ve altındaki sebil günümüze ulaşmamıştır. Mektebin kitâbesi caminin bahçesine getirilmiştir Sebil ile ilgili olarak bkz., İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 25

[1488] ***Bâkî Efendi Câmii***: Abdülbâkî Efendi tarafından 1054/1644-45 yılında yaptırılan câmi, 1292/1875-76 yılında yenilenmiştir. Kapısının üstünde bu yenilenmeye âit Süleyman Senih Efendi tarafından kaleme alınmış olan 12492/1875-76 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe kitâbe yer almaktadır. Bu kitâbenin altında ise *Hadîka*'da tam metni verilen Cevrî tarafından kaleme alınmış olan 1054/1644-45 târihli, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Dikdörtgen planlı, kapalı bir son cemaat yeri vardır. Harîmin sol tarafından mihrâb hizasında öne doğru çıkma yapan fevkānî hanımlar mahfeline çıkılır. Yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapan mihrâbı mermerden yapılmıştır. Minberi ahşaptır. Harîm ve mahfel tavanları çubuklu denilen türdendir. Harîmin duvarları pencere seviyesine kadar son dönem Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Minâresi kesme taştan yapılmıştır. Mihrâb duvarı önünde geniş bir hazîresi vardır. Hazîresinde Abdülbâkî Efendi'ye âit 1143/1730-31 târihli celî sülüs bir mezartaşı yer almaktadır. Ancak câminin binâ târihi (1054/1644-45) ile bânîsinin mezartaşındaki târih arasında yaklaşık yüz yıllık bir fark olması mezartaşındaki târihin hatalı olduğunu düşündürtmektedir. Avlunun kuzeyinde kârgir duvarlı ve ahşap çatılı bir sıbyan mektebi vardır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 9; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 108-109; Tarkan Okçuoğlu, "Bâki Efendi Câmii ve Sıbyan Mektebi", *DBİst.A*, c. II, s. 2-3

[1489] *Niyyet*: kelimesi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 212[b]'de bulunmamaktadır.

[1490] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Hak vere bânîsine ecr-i azîm
Farzı beş vaktin olundukça edâ

Fikredip târîhini Cevrî dedi [1491]
Beyt-i tâat ma'bed-i ehl-i hüdâ
1054 (1644-45)

Karîbinde bir mektebi[1492] dahi vardır. Mahallesi yoktur.

Mezbûr Cevrî Efendi'nin müretteb *Dîvân-ı Eş'âr*'ı vardır. Ve târîh-i vefâtı **[238]** 1065 (1654-55) senesinde vukū' bulmuştur. İsmi İbrâhim'dir. Bayrâmiyye'dendir.

75. Mirzâzâde Câmii [1493] der-Mahalle-i Hâcce Hâtun

Bânîsi Mirzâzâde eş-Şeyh Mehmed Efendi'dir. Kendi ismi ya'ni ***'Şeyh Mehemmed Efendi'*** 1147 (1734-35) vefâtına târih vâki' olmuştur. Efendi-i mûmâileyhin pederi, İstanbul'dan ma'zûlen 1093 (1682) târîhinde vedâ'-ı âlem-i fânî eden Mirzâ Mehmed Efendi'dir. Bunlar Şeyhülislâm es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin dâmâdı olup, 1114 (1702-03) senesinde İstanbul pâyesi ve 1119 (1707-08) senesinde Mekke-i Mükerreme Kazâsı ve 1122 Saferi gurresinde (1 Nisan 1710) Kazâ-yı İstanbul tevcîh olunup on altı aydan sonra azlini istid'â etmekle 1125 Saferinde (27 Şubat-27 Mart 1713) sadâret-i Anadolu ile bekâm ve on dört aydan sonra azlolunup 1129 Rebîülâhirinde (15 Mart-12 Nisan 1717) bir sene sadâret-i Rûm ile şâdgâm ve 1132 Zilkādesinde (4 Eylül-3 Ekim 1720) sâniyen sadr-ı Rûm olup 1143 (1730-31) senesi cülûs-i hümâyûn-i Mahmûd Hânî'de *Behcetü'l-fetevâ* sâhibi Yenişehirli Şeyhülislâm Abdullah Efendi'nin azlinde mesned-i meşîhate sezâvâr görülmüş ve

Hüve ındî bahru ilmin ve aleyhi'l-fetevâ

[1491] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 110[b]'de *'Fikredip Cevrî dedi târîhini'* şeklinde verilmiştir.

[1492] ***Bâkî Efendi Sıbyan Mektebi***: Câminin avlusundaki iki katlı mekteb bugün meşrûta olarak kullanılmaktadır. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 299; Tarkan Okçuoğlu, "Bâki Efendi Câmii ve Sıbyan Mektebi", *DBİst.A*, c. II, s. 2-3

[1493] ***Mirzâzâde Câmii***: Mirzâzâde Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1147/1734-35) tarafından 1143/1730-31 yılında yaptırılan câmi, günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kapalı bir son cemaat yeri vardır. Câmi iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîmin sağ tarafından fevkānî hanımlar mahfeline çıkılır. Mihrâbı çinilerle kaplanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. *Hadîka*'da tam metni verilen İlmî'nin kaleme aldığı on bir satırlık manzûme, 1317/1899-1900 yılında Hattat Ahmed Râkım tarafından celî ta'lik hatla yazılarak harîmin batı duvarına asılmıştır. Bodur minâresi tuğladan yapılmış olup, kesme taştan yapılmış kâide üzerinde yükselmektedir. Mihrâb duvarının arkasında inşâ edilen kütüphâneden geriye sadece duvar kalıntıları kalmıştır. İ. Hakkı Konyalı 1941 yılında câminin yanında mektebinin de olduğunu belirtmektedir, ancak mekteb bugün mevcut değildir. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 48; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 232-234; c. II, s. 403; M. Baha Tanman, "Mirzazade Câmii ve Kütüphânesi", *DBİst.A*, c. V, s. 475

mısrâı târih vâki‘ olmuştur. Lâkin ol esnâda kendilerine za‘f-ı basar müstevlî olduğundan sene-i mezbûre Şevvalinde (9 Nisan-7 Mayıs 1731) azlini iltimâs etmekle Paşmakçızâde es-Seyyid Abdullah Efendi bunlara halef kılınarak, Üsküdar'da vâki‘ mezkûr câmi‘-i şerîfi karîbinde olan hânelerinde tâât ü ibâdâta meşgûl iken sene-i mezkûrede âzim-i dâr-ı bekā olarak, Tunusbağı kurbünde vâlideyni yanında defîn-i hâk-i pâk oldular. Müddet-i meşîhatleri yedi ay miktarıdır.

Hîn-i vefâtlarında mahdûmları es-Seyyid Mehmed Saîd Efendi Bursa'dan ma‘zûl olup ba‘dehû, 1183 (1769-70) senesinde Şeyhülislâm Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi'nin vefâtında sadr-ı fetvâya ve 1187 Cemâziyelâhiresinin beşinci günü (24 Ağustos 1773) bunlar dahi terk-i mesned ve mevrûs-i pederleri olan Üsküdar'da Sultantepesi nâm mahalde vâki‘ konaklarına gidip temekkün eylediklerinden sonra, 1188 Zilkādesinin on sekizinci günü (20 Ocak 1775) âzim-i ukbā olmakla vâlidleri cenbinde mütevârî-i hâk-i pâk oldular. **[239]** İki def‘a nekābetleri ve üç def‘a sadâretleri vardır –rahimehullâh–.

Sâbıku'z-zikr Merhûm Mirzâzâde Mehmed Efendi'nin bu câmi‘-i şerîfi binâsından akdem rü'yâsında müşâhede eylediği, ba‘de-zaman binâsına muvaffak ve salât-i cuma edâ olunmasına me'zûn olduğu, bir mufassal manzûmeye dercolunarak bir levha ile câmi‘-i şerîfte âvîze kılınmıştır.

Rikâb-ı hümâyûna takdîm ve bâlâsına ***'İzn-i hümâyûnum olmuştur'*** diye hatt-ı hümâyûn keşîde olunan arz sûretidir. Bu dahi bir levha ile teberrüken âvîze kılınmıştır. [Levha-i evvel budur]:[1494]

'Ma'rûz-i dâî-i hâsları budur ki; Mahmiyye-i Üsküdar humiyet ani'l-ekdâr mahallâtından Hâcce Hâtûn Mahallesi'nde bu dâîleri Devlet-i Aliyye'lerinde bir mescid-i şerîf binâsına muvaffak olup, mescid-i mezbûrun salât-i cuma ve salât-i îdeyn ikāmetine müsâadesi olmağın mescid-i mezbûrda minber vaz‘ olunup hutbe ve salât-i cuma ve salât-i îdeyn ikāmetine izn-i hümâyûnlarını müfîd hatt-ı hümâyûn-i saâdet-makrûnları ile bâlâ-yı arzuhâlimi tezyîn ve teşrîf-i iclâl buyurmaları müsted‘â-yı dâî-i hâslarıdır. Bâkî fermân kerâmetlü, şecâatlü, diyânetlü, mehâbetlü efendimindir.'

ed-Dâî Şeyh Mehmed ufiye anh

[Levha-i sânî budur]:[1495]

Manzûme-i Mezkûre'nin Sûreti

Mîrzâzâde fâzıl-ı rahle [1496]
Müftî-i dehr âlim-i mille

Görüp bir gece bir mübeşşire kim
Haber-i dâreyn ondadır cümle

[1494] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2247,* vr. 213[a] ve *Es‘ad Efendi 2248,* vr. 110[b]'den ilâve edilmiştir.
[1495] Bu bilgi *Es‘ad Efendi 2247,* vr. 213[a] ve *Es‘ad Efendi 2248,* vr. 110[b]'den ilâve edilmiştir.
[1496] Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Feilün (Fa‘lün)

Ya'nî bu buk'a-i mübârekede
Seyyidü'l-halk sâhibü'l-hulle [1497]

Oldu bir demde cilve-ger ammâ
Nûr ile doldu oldu pür-şu'le

Ol lisân-ı fasîh-i hak-gûdan
Cereyân etti mebhas-i hulle

Ma'nâ-yı hulleti suâl etmiş
Hâlin anmış o sâhibü'l-vusla

Oldu hayli zamân bu rü'yâ
Hâlet-engîz o hâdî-i sübüle

Âkıbet oldu ana ol [1498] *hâlet*
Vaz'-ı mescid bu buk'aya ille

İşitince bu ma'nâyı İlmî
Ol fakîr ü hakîr zevk ile

Eyleyip işbu kıssaya îmâ
Kâfiye teng iken bilâ-mühle

Feyz ü ilhâm ile dedi târîh
Câmi'-i nûr mescidü'l-hulle
1143 (1730-31)

[240] Câmi'-i mezbûrun hîn-i itmâmında Hekimzâde Ali Paşa merhûm sadr-ı a'zam bulunmakla, hitâbet ve imâmet ve müezzin vazîfelerinin her birini onar akçe olarak Süleymâniye ve Sultan Mehmed ve Sultan Selim cevâmii evkāf-ı şerîfelerinden ta'yîn eylemiştir. Hâsılât-ı mahlûlâtından lâzım gelen ta'mîri görülmek üzere, tevliyeti evlâdiyete meşrûtadır. Mahdûmları müşârünileyh es-Seyyid Mehmed Saîd Efendi, kendilerinden sonra mütevellî olmuştur. Mezbûr Saîd Efendi'nin vefâtına târih ***'Hâtime-i ulemâ'*** 1188 (1774-75).

Mahallesi yoktur.

[1497] *hulle:* Kelime *Es'ad Efendi 2247,* vr. 213[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[b]'de *hı* harfi ile yazılmıştır.
[1498] *ol*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 213[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 110[b]'de *o* olarak verilmiştir.

76. Hacı Hoca Tekkesi Mescidi [1499] der-Sultantepesi

Bânîsi Darphâne Emîni ve 1167 senesi Zilhiccesinde (19 Eylül-17 Ekim 1754) sadr-ı a'zam kethüdâlığından mîr-i mîrânlık ile Maraş vâlîsi olan Abdullah Paşa'dır. 1168 senesi (1754-55) belde-i mezbûrede vefât eylemiştir. Ve tafsîl-i hâli yine Üsküdar mesâcidinden Nalçacı Tekkesi Mescidi'nde mürûr eylemiştir.

Bu tekkeyi 1166 (1752-53) senesinde müceddeden binâ ve ihyâ ederek, tarîk-i Nakşibendiyye'den Hacı Hoca denmekle ma'rûf eş-Şeyh es-Seyyid Abdullah Efendi'ye temlîk eylemişlerdir. 1171 (1757-58) târîhinde Çeprastlı Hasan Ağa nâm bir kimesne mesârifini rü'yet etmekle, şeyh-i müşârünileyh dahi tekke-i mezbûru hasbeten lillâhi teâlâ tarîk-i Nakşiyye'ye vakf ve minber vaz'ıyla imâmeti ve hitâbeti şeyh-i mûmâileyh kendi uhdelerine hasredip ba'de-zaman ilhâkāt-ı kesîre ile tevsî'-i dâire olunarak bir zâviye-i âliye olmuştur.

Tekke-i mezbûr Sultantepesi nâm mahalde Mirzâzâde Bağı'na muttasıl bir mürtefi' yerde, deryâyâ nâzırdır. Ve hâlâ tarîk-i Nakşiyye'den birer zât post-nişîn-i irşâd olurlar. Ve hatm-i hâcegâna müdâvemet olunur. Bir güzel tekkedir.

77. Altmış Odalar Mescidi [1500]

[Bânîsi Bekdemir Hammal Ali Dede ibn-i Hammal Veli Dede'dir. Mezkûr odalar Kutbü'l-ârifîn Ümmü Sinan Şeyh İbrâhim Efendi'nin asâdârı olup Kasımpaşa içinde ma'rûf türbesi olan Şeyh Hüsâmeddin Uşşâkî'nin evkāfındandır.

[1499] ***Hacı Hoca Tekkesi (Özbekler Tekkesi) Mescidi***: Maraş Vâlisi Abdullah Paşa (ö. 1168/1754-55) tarafından 1166/1752-53 yılında yaptırılmış olan câmi-tekke, zaman içinde genişletilmiş ve çeşitli birimler ilâve edilmiştir. Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından 1260/1844 yılında yenilenmiş olan tekke, günümüze kadar da çeşitli tâmirler geçirmiş, son olarak 1944 yılında onarım görmüştür. Cümle kapısı üzerinde 1260/1844 târihli, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi yer almaktadır. Kitâbenin üstünde Abdülmecîd'in tuğrası da vardır. Cümle kapısından girildikten sonra yolun iki tarafında tekkeye âit çeşitli birimler sıralanmaktadır. Doğu duvarında hazîreye açılan dört tane dikdörtgen pencere vardır. Bu pencerelerin üstünde de iki kitâbe vardır. Bunlardan 1166/1752-53 târihli olan inşâ kitâbesidir. Diğeri 1182/1768-69 târihli olup tekkenin niteliğini belirtmektedir. Fevkānî olan mescid-tevhidhânenin altında bodrum katı vardır. Dikdörtgen planlı olan yapının çubuklu ahşap tavanında baklava motifi oluşturulmuştur. Bahçesinde havuz, kuyu ve sebil vardır. Bahçenin kuzeybatı köşesinde 1289/1872 târihli, celî ta'lik, inşâ kitâbesi olan bir su haznesi vardır. Su haznesinin yakınında yine celî ta'lik kitâbesi olan bir çeşme bulunmaktadır. Geniş hazîresinin yol kenarında Mir Ali Rızâ'nın kare planlı türbesi vardır. Türbenin kapısı üstünde ve kapının sol tarafında Mîr Ali Rızâ'nın vefâtı ile ilgili 1245/1829-30 târihli, taşa hakkeeilmiş, celî ta'lik iki kitâbe ile, kapının sağ tarafında 1305/1887-88 târihli ve celî ta'lik bir tâmir kitâbesi yer almaktadır (Resim 93). Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 112; Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 588; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 28, 50n; M. Baha Tanman, "Özbekler Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 199-202; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 141-142

[1500] ***Altmış Odaları Mescidi***: Bu mescid matbû metinde olmayıp *Es'ad Efendi 2247*, vr. 213[b]-214[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 111[a]'dan ilâve edilmiştir. Bekdemir Hammal Ali Dede tarafından 1140/1727-28 yılında yaptırılan bu mescid bugün mevcut değildir.

Mezbûr odalardan münasip bir hücre mezbûr Ali Dede ifrâz edip mescid binâ eylemiştir. Târîh-i binâsı *'Tahlîk'* 1140 (1727-28) adedi sâlindedir. Mezbûr dedenin kabri Bülbülderesi'nin nihâyetindedir. Seng-i mezârında olan târîh-i rakamîsi *'Vaktü'l-hücret'* 1140 (1727-28) sâlindedir.

Mahallesi yoktur].

78. Odalar Mescidi [1501] der-Kurb-i Bülbülderesi

[Bânîsi Osman Dede'dir ki, Şeyh Hüdâyî Efendi'nin asâdârıdır. Merkadi Muk'ad Şeyh Ahmed Efendi'nin türbesi hâricindedir. Seng-i mezârında târîhi yoktur. Mescid-i mezbûr odalar içinde vâki' olmakla böyle şöhret bulmuştur. Mezbûr odalar dahi Kırk Odalar denmekle ma'rûftur.

Mahallesi vardır].

79. Haydar Dede Mescidi[1502]

Bânîsi Şeyh Haydar Buhârî'dir. Tarîk-i Nakşibendiyye ricâline münhasır bir zâviye-i âliyedir. Kendi kabri dahi ondadır. Vefâtına *'Mağfûr'*[1503] 1112 (1700-01) lafzı târih vâki' olmuştur. Resâ mahlası ile eş'ârı pesendîde-i şuarâdır. **[241]** Mescid-i mezbûrun minberini Hekimzâde Ali Paşa merhûm [def'a-i evvelîsinde][1504] vaz' eylemiştir.

Ve Şeyh-i Rasâ-yı mûmâileyten sonra Şeyh Mehmed Niyâz nâmında bir zât şeyh olmuştur. Bu dahi vefât eyledikte Şeyh Haydar'ın yanında defîn-i hâk-i pâk olmuştur. Ve Galatalı Hâfız Efendi nâm kimesne bunun vefâtına bu mısrâı târih demiştir:

Niyâz edip Hakk'a nâz ile gitti Şâh Niyâz 1116 (1704-05)

[Zâviye-i mezbûrenin mukābilinde Kazasker Hocazâde Seyyid Abdullah Efendi'nin hâneleri olup bi-kazâillâhi teâlâ derûnundan ateş zuhûruyla halîlesi ve

---

[1501] ***Odalar Mescidi***: Bu mescid matbû metinde olmayıp *Es'ad Efendi 2247,* 214[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* 111[a]'dan ilâve edilmiştir. Osman Dede tarafından yaptırılan bu mescid günümüze ulaşmamıştır.

[1502] ***Haydar Dede Tekkesi ve Mescidi***: Şeyh Haydar Buhârî (ö. 1112/1700-01) tarafından yaptırılan mescid-tekke günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri,* c. II, s. 30, 57n; *DBİst.A,* c. VIII, s. 194

[1503] *Mağfûr*: lafzının ebced hesabına göre değeri 1326'dır. Mağfûr lafzı *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'de verilmemiştir.

[1504] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

kerîmesi dahi muhterik olup câmi'-i mezbûre defnolundular. Târîhi 1130 (1717-18)'dur].[1505]

Mahallesi yoktur.

80. Selâmiye Câmii [1506]

Bânîsi Selâmi eş-Şeyh Ali Efendi'dir ki, Hüdâyî Mahmûd Efendi Âsitânesi meşâyihinden olup mükerreren âsitâne-i mezbûra şeyh olduğu defaâtle zikrolunmuştur. [Vefâtında Kısıklı'da olan zâviyesindedir].[1507] [Bu câmi'-i şerîf Celvetiyye zâviyesidir].[1508]

Mahall-i mezbûrda vâki' dekâkîn ve hamam[1509] ve hâneler bi'l-cümle şeyh-i mûmâileyhin binâgerdesi olup vakfı müsakkafâtındandır. [Subaşı ve zâbıt cümlesi şeyh olanların hizmetleridir. Usta ve kolluk karışmaz.

Ve yine Üsküdar'da Acıbadem'de bir zâviyesi [olup][1510] medfeni kurbünde olan mescidi tahrîr olunacaktır].[1511]

Cümlesi sırasıyla beyân olunduğu vech ile Üsküdar'da otuz bir adet minber vaz' olunmuş mescid ve kırk altı adet salât-i cuma kılınır câmi'-i şerîf olup, cümlesi yetmiş [dokuz][1512] adete bâliğ olmuştur. [Bunların otuz beş adedi mahallelidir].[1513]

Lâkin Kavak Sarayı denmekle ve Şerefâbâd[1514] şöhretiyle ma'rûf olan sarây-ı hümâyûndan fakat Mehmed Paşa Köşkü denmekle şehîr olan kasır el-ân mevcûd olup, sarây-ı mezbûrun ebniye-i sâiresi münhedim olarak yerlerine kışla ve sâir binâlar

---

[1505] Bu bölüm *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[a-b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

[1506] ***Selâmiye Câmii ve Tekkesi***: Şeyh Selâmi Ali Efendi (ö. 1104/1692-93) tarafından yaptırılmış olup, vakfiyesi 1092/1681 yılında düzenlenmiştir. Bu tekke-mescitten geriye sadece hazîresi kalmıştır. Hazîre son yıllarda yeniden düzenlenmiş ve bakımı yapılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 109-110; M. Baha Tanman, "Selâmi Ali Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 492; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 281-282

[1507] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

[1508] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

[1509] ***Selamsız Hamamı***: Şeyh Selâmi Ali Efendi (ö. 1104/1692-93) tarafından yaptırılan hamam, Selamsız'da, Tekke Kapısı ismiyle anılan yerdedir. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra terkedilen hamamdam geriye duvar kalıntıları kalmış olup, bu duvarların üzerine de ev yapılmıştır. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 264-265

[1510] *ve*: mânâyı tamamlamak için *olup* şeklinde değiştirilmiştir.

[1511] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

[1512] *yetmiş yedi*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[b]'den *yetmiş dokuz* olarak değiştirilmiştir. Çünkü ilâve ve tekrarlar dikkate alındığında câmi sayısı yetmiş dokuz olmaktadır.

[1513] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 214[b]'den ilâve edilmiştir.

[1514] Kavak Sarayı ile Şerefâbâd farklı saraylardır. Geniş bilgi için bkz., Tülay Artan-Christoph K. Neumann, "Kavak Sarayı", *DBİst.A*, c. IV, s. 494-495; Hayri Fehmi Yılmaz, "Şerefâbâd Kasrı", *DBİst.A*, c. VII, s. 162-163

yapılmıştır. Fi'l-asl Üsküdar İskelesi'nden Kavak Sarayı'na varıncaya kadar müteaddid sultan sarayları ve şükûfe bahçeleri olup, Harem İskelesi'nin verâsında Şerefâbâd nâm sarây-ı âlî dahi Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri vaktinde binâ olunmuş idi.

İşte bu saraylar etrâfında ba'zılarının zikri mürûr eden cevâmi' ve mesâcidden el-ân eser kalmayıp fakat zikrolunduğu vech ile, el-hâletü hâzihi mahall-i mezkûrda Sultan Selim Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin âsâr-ı hayriyyelerinden Selîmiye Câmi'-i Şerîfi ile [1242][1515] (1826-27) senesi Harem İskelesi'nde bir sâhib-i hayr tarafından binâ olunan mescid-i şerîf vardır.

VI. ANADOLU YAKASINDA BULUNAN DİĞER CÂMİ'LER[1516]

A. Haydarpaşa[1517]

1. Haydarpaşa Câmii [1518]

Bânîsi Mehmed Efendi'dir. Pederi Ömer Efendi'dir. Devr-i Sultan Mustafa Hân-ı [242] Sâlis Hazretleri ricâlinden Cebehâne Ocağı Me'mûru Ömer Efendi'nin rûhu için binâ eylemiştir.

Ve evâhir-i saltanat-ı Abdülhamîd Hânî'de esirciyândan Topal Mahmûd Ağa nâm kimesne dahi iskele kurbünde bir muhtasarca köşk ve tahtında bir çeşme[1519] binâ eylemiştir. Bu adamın hayrât-ı sâiresi dahi vardır.

Bu mahal fi'l-asl hadâik-i sultâniyyeden olup, vüzerâdan Haydar Paşa'nın dahi uhde-i tasarrufuna geçmekle el-ân paşa-yı müşârünileyhin ismiyle meşhûrdur.

[1515] *1122: 1242* olarak düzeltilmiştir. *Tâhir Efendi Câmii* olarak bilinen *Fâtih Câmii*'nin ikinci bânîsi Defterdâr II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) tuğrakeşi Mehmed Tâhir Efendi'dir. 1248/1832 yılında vefât eden Mehmed Tâhir Efendi bu câmiyi 1242/1826-27 yılında yeniletmiştir. bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. III, s. 407; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 23; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 297-300; Tarkan Okçuoğlu, "Fâtih Mescidi", *DBİst.A*, c. VII, s. 190-191

[1516] Bu başlık altında topladığımız câmi' ve mescidler Üsküdar, Kadıköy ve Sarıgazi ilçelerinde bulunan câmilerdir ve karışık olarak verilmişlerdir.

[1517] Bu başlık orijinal metinde yer almamaktadır.

[1518] ***Haydarpaşa Câmii***: Mehmed Efendi tarafından Haydarpaşa Çayırı'nda XVIII. yy.'da yaptırılmış olan câmi, Anadolu-Bağdat demiryolu yapılırken 1873 yılında yıktırılmıştır. Haydarpaşa'ya yaptırılan yeni Haydarpaşa Câmii'nin inşâsına 1991 yılında başlanmış olup, hâlen devam etmektedir. bkz., *DBİst.A*, c. VIII, s. 95

[1519] ***Topal Mahmûd Ağa Çeşmesi***: Bu çeşme günümüze ulaşmamıştır.

2. İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi [1520]

Bânîsi ağa-yı mûmâileyh, cennet-mekân Sultan Murad Hân-ı Sâlis devrinde Bâbü's-saâde ağası olmuştur. Tâk-ı dergâhında olan târîh-i rakamîsi budur: [988][1521] (1580-81). Mûmâileyhin kabri dahi ondadır. Mescid-i şerîf binâsından sonra, on adet müteehhil odaları ve on adet mücerred odaları binâ ettirmiştir.

Ba'de-zaman meşâyih-i Kādiriyye'den Şeyh Mustafa Efendi mescid-i mezbûra zâviye [olmak üzere sûret vermiştir. Vefât eyledikte onda defnolundu].[1522] Ve sonra devr-i Mahmûd Hân-ı Evvel'de Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe Ağası el-Hâcc Beşir Ağa merhûmun yedekçisi olan el-Hâcc Veliyyüddin Ağa minber vaz' eylemiştir.

Ve mezbûr Veliyyüddin Ağa ***'İntikālü'l-mahşer'*** 1161 (1748) târîhinde vefât ederek, mahall-i mezbûra karîb meydanda medfûndur. Hacı Beşir Ağa merhûmun birkaç mahalde tafsîli mürûr etmiştir[1523]. Vefâtı 1159 (1746-47) senesindedir.

Mahall-i mezkûrda beher sene surre kalkdıkta, duâ olunur ve azîm cem'iyyet olur. Yolcular dahi ekser bu mahalden ehibbâ ve müteallıkātlarına vedâ' etmeleriyle Ayrılık denmekle şöhret bulmuştur. Mahall-i mezkûrdan bir çarık mesâfe ötede vâki' Sükutlu Çeşme denmekle ma'rûf mahalle dahi Ayrılık Çeşmesi ıtlâk olunur.

Ve câmi'-i mezkûrun müstakil bir mektebi[1524] dahi olup lâkin el-hâletü hâzihi harâba müşrif olmakla, câmi'-i şerîfin son cemaat mahallini mekteb-i sıbyân etmişlerdir.

Bu mahalle karîb Ağabağı denmekle meşhûr bağda bir kasr-ı hümâyûn olup oraya ba'zen biniş olur. Ve yine bu mahalle karîb İmâm-ı Sânî-i Hazret-i Şehriyârî Zilevî el-Hâcc Seyyid **[243]** Osman Efendi merhûmun kabri vardır. Zükûr ve inâs evlâd-ı kirâmları ve ba'zı müteallıkātı dahi yanında medfûndurlar. Efendi-i

---

[1520] ***İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi***: III. Murad (hd. 1574-1595) devri Bâbüssâde ağalarından İbrâhim Ağa tarafından 988/1580-81 yılında yaptırılmıştır. Şeyh Mustafa Efendi tarafından tekkeye dönüştürülmüş olan mescid, 1939 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Geniş bir avlu içinde yer alan câminin doğu ve batı cephelerinden olmak üzere iki avlu girişi vardır. Camekanlı küçük bir girişten son cemaat yerine girilir. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, meyilli çatısı ahşaptır. Harîmin sol tarafına ilâve edilen bölümle namaz alanı genişletilmiştir. Mihrâbı yarım dâire şeklinde dışarıya çıkma yapmaktadır. Mihrâbı ve minberi mermerden yapılmıştır. Ahşap olan tavanında çıtalarla dikdörtgenler oluşturulmuştur. İki sıra pencere dizisi ile aydınlanan harîmin duvarları çinilerle kaplanmıştır. Fevkânî hanımlar mahfeli mihrâb hizasında balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Câminin kuzeydoğusunda yer alan bodur minâresi çatının üzerinde yükselmektedir. Tuğladan yapılmış olan minârenin dışı sıvalıdır. Yakın târihlerde câminin batısına iki şerefeli yeni bir minâre daha yapılmıştır. Mihrâb duvarı önündeki geniş hazîrede İbrâhim Ağa'nın mezarı da yer almaktadır. Avlu duvarının dışında İbrâhim Ağa Çeşmesi vardır. İbrâhim Ağa tarafından yaptırılan sıbyan mektebi günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 32; Ergün Eğin, "İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi", *DBİst.A*, c. IV, s. 123-124

[1521] *888: 988* olarak düzeltilmiştir. 988 târihi dizgi hatası sebebiyle 888 olarak yazılmıştır.

[1522] *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 111[b]'den ilâve edilmiştir.

[1523] Hacı Beşir Ağa'nın tafsîl-i hâli için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 48-50, 245

[1524] ***İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi***: Bu mekteb günümüze ulaşmamıştır.

mûmâileyh Muharrir-i kitâb es-Seyyid Ali Satı' âcizin, büyük pederim olmakla vesîle-i rahmet-i Hak olmak ümidiyle terceme-i ahvâline mübâderet olundu:

Efendi-i mûmâileyh 1172 Rebîülevveli (2 Kasım-1 Aralık 1758) evâilinde imâm-ı evvel-i şehriyârî bulunan Hasan Efendi azl ve imâm-ı sânî olan Çavuşzâde Mehmed Efendi evvel nasbolundukta, bunlar Ayasofya baş imâmı iken sânî olup on altı seneye karîb Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'ne imâmet ba'dehû, Sultan Abdülhamîd Hân Hazretleri dahi yine imâmette ibkā buyurup kemâl-i iltifât-ı şâhânelerine mazhar olmuşlardır. Hatta evâili-i saltanatlarında Haydarpaşa'da bir ziyâfet tertîb etmesine müsâade-i emr-i hümâyûnları erzân buyurulmakla der-akab, ziyâfet-i mezbûrenin tertîbine kudreti mertebe-i sarf-ı makderet eyleyip pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri dahi kemâl-i şevket ü iclâl ile mesîregâh-ı mezkûra nasbolunan otâğ-ı hümâyûnlarını teşrîf ve sâir saltanat-ı binişleri resmi üzere ibtidâ kuşluk taâmı tenâvülüne rağbet buyuracaklarını iş'âr buyurduklarında âmâde kılınan taâm tablalarına efendi-i mûmâileyhin mahdûmları es-Seyyid Mahmûd Es'ad Efendi –ki bu abd-i âcizin vâlididir– sinleri henüz on sâle resîde olduğu halde pîş-rev olarak otâğ-ı hümâyûn pîş-gâhına karîb oldukta silahdâr ağa işâretiyle huzûr-i hümâyûna dâhil ve hâk-pây-i şehinşâhîye yüz sürmek şerefine nâil olduklarında, dâhil-i tarîk-i tedrîs olması için şeyhülislâm bulunan Şerîf Efendizâde Mehmed Molla Efendi'ye emr-i hümâyûn vürûdunda ruûsu i'tâ olunmuştur. Sultan Abdülhamîd Hân Hazretleri'nin evvel müderrisleri pederim merhûmdur. Ba'dehû kibâr-ı ulemâdan ba'zı zevât büyük pederim merhûm-i mûmâileyhe husûmet ve nefsâniyyet edip hatta Topkapılı Sâlih Efendizâde Mehmed Efendi 1189 Cemâziyelevvelîsi selhinde (29 Temmuz 1775) İvaz Paşazâde İbrâhim Beyefendi'nin yerine şeyhülislâm oldukta Magosa'ya **[244]** nefyini rikâb-ı hümâyûna arzeylemiş fakat pâdişâh-ı kaderdân hazretleri müsâade buyurmadıklarından efendi-i müşârünileyh tekrar Bursa'ya iclâ olunmasını rikâb-ı hümâyûnlarından niyâz eylediklerinde oraya dahi rızâ-yı şâhâneleri olmayıp fakat Beykoz'da ikāmet etmek üzere oraya nefyolunmuştur. Ve yerine 1184 Şâbânının üçüncü günü (22 Kasım 1770) tarîk-i tedrîse duhûl eden Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin imâmı Mehmed Saîd Efendi, hareket-i hâric müderrisi iken imâm-ı sânî nasb ü ta'yîn kılınmıştır. Rivâyet olunduğuna göre, mûmâileyhin fenn-i mûsıkîde mahâret-i kâmilesi var imiş. Ba'dehû 1193 Şâbân-ı şerîfi (14 Ağustos-11 Eylül 1779) evâsıtında imâm-ı evvel olup Anadolu sadrı rütbesini ihrâz eden Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi azlinde bunlar imâm-ı evvel olup, Enderun'dan Mehmed Derviş Efendi imâm-ı sânî nasbolunmuştur. Mezbûr Mehmed Saîd Efendi 1195 Saferi gurresinde (27 Ocak 1781) Havâss-ı Refîa Kazâsı'na nâil olup lâkin sene-i mezbûre Şâbânı (23 Temmuz-20 Ağustos 1781) evâsıtında vefât etmekle, mezbûr Derviş Efendi imâm-ı evvel ve sânîlikle dahi yine Enderun'dan ibtidâ-i hâricde Sinan Paşa Dersiyyesi'yle Mehmed Nûrullah Efendi bekâm kılındı. Mezbûr Derviş Efendi'nin otuz seneye karîb hizmet-i imâmeti olup ve Nûrullah Efendi'nin cülûs-i Sultan Selim Hân Hazretleri'ne kadar imâmetleri vardır. Ve sâhib-i *Terceme* büyük pederim es-Seyyid el-Hâcc Osman Efendi dört mâh mürûrunda bâ-emr-i şehinşâhî ıtlâk olunup civâr-ı Hazret-i Hâlid –radıyallâhü anh–'de vâki' sâhilhânelerinde sâkin iken, 1191 Muharremi (9 Şubat-10 Mart 1777) ibtidâsından zabtetmek üzere Galata mevleviyyetini şeyhülislâm-ı vakt bulunan Vassâf Abdullah Efendizâde Mehmed Saîd Efendi Hazretleri tevcîh buyurup ba'de-hitâmi'l-müddet gah İstanbul'da Kazancılar

kurbünde vâki‘ konağında ve gah yine civâr-ı Hazret-i Hâlid–radıyallâhü anh–‘de vâki‘ sâhilhâne-i mezkûrunda mukîm iken, 1196 Zilhiccesinin yirmi üçüncü günü (29 Kasım 1782) sinleri altmış yediye bâliğ olduğu halde terk-i âlem-i fânî eyledikte ibtidâdan hâzır u âmâde kıldıkları mahalde defîn-i hâk-i pâk oldular. Merhûm-i mûmâileyh salâh-ı hâl ile **[245]** mevsûf ve ilm-i tefâsîre ve fenn-i kırâate ve usûl-i hadîse âşinâ bir zât imişler.

Vâlid-i merhûmdan istimâ‘ım olmuştur ki: “Cennet-mekân Sultan Mustafa Hân Hazretleri’nden iki def‘a mevleviyyet ricâ etmişler, iki def‘asında dahi kırkar kese ihsân ile buyurmuşlar ki; ‘Mevleviyyetten murâd akçedir. İşte ben sana ihsân ettim. Zira bir gürûh-i kisânın kalplerini mahzûn etmek revâ değildir Yolun ile vâsıl-ı merâm ol’ diye inkisâr-ı kulûb-i fukarâ-yı müderrisîni revâ görmemişlerdir.” Vâlid-i merhûm dahi 1215 Şâbân-ı şerîfinde (18 Aralık 1800-15 Ocak 1801) Medîne-i İzmir Hükûmetini zabtedip senesi hitâmında (1801) azl ve Ispanakçı Mustafa Paşazâde Tâhir Beyefendi halefleri olmuştur. Ve selefleri İsmâil Beyzâde Mehmed Sü‘dâ Beyefendi idi ki, Hekimzâde Ali Paşa’nın hafîdidir. Yirmi dört Şâbân-ı şerîfinde (11 Eylül-9 Kasım 1809) Edirne kazâsını Ahıskavî Süleyman Bey üzerine zabtedip müddet-i mu‘tâdesi hitâm buldukta dört mâh dahi med ile niyâbet-i hükûmetini yine pederim Mahmûd Molla Efendi’ye ihâle olunmuştur. Bunun sebebi budur ki, Şevketlü Kerâmetlü Sultan Mahmûd Hân-ı Gāzî Efendimiz Hazretleri Rusyalı üzerine bi’n-nefs hareket-i hümâyûnları tahakkuk eylediğine binâen, cemî‘-i mevleviyetlerin dörder mâhları Rumeli kazaskerine ve Anadolu’nun menâsıbı dahi Anadolu kazaskerine bâ-hatt-ı hümâyûn harc-ı râh ta‘yîn olunmuş idi. Ba‘dehû sefer-i hümâyûn ba‘zı mülâhazaya mebnî terkolunmuştur. Bu dört mâhdan sonra evvel verilen üç ay meddi dahi zabtedip cem‘an on dokuz ay ikāmetinden sonra, Yûsufzâde Şeyh Yûsuf Efendi halefleri oldu. Ve ba‘dehû 1228 (1813) senesi Vehhâbî gāilesi bertaraf olmakla Mekke-i Mükerreme Kazâsı Tevfîk Efendi hafîdi Mehmed Sıddîk Efendi’ye ve Medîne-i Münevvere Kazâsı pederim Mahmûd Efendi’ye sene-i mezbûre Receb-i şerîfi gurresinden (30 Haziran 1813) on sekiz ay zabtetmek üzere tevcîh olunup, sene-i mezkûrede (1813) farîza-i hacc-ı şerîf edâ olunduktan sonra **[246]** mahall-i hükûmeti olan ol belde-i vâcibü’t-ta‘zîme vusûllerinin ikinci ayında âzim-i ukbā olduklarında, Hazret-i Osman b. Affân Efendimiz –radıyallâhü anh– Hazretleri’nin kadem-i saâdetleri kurbünde Bukay‘a nâm mahall-i mübârekte defîn-i hâk-i pâk oldular –rahmetullâhi teâlâ aleyh–. Merhûm-i mûmâileyh ahlâk-ı hamîde ile muttasıf, sabîhu’l-vech, vakūr ve meclis-ârâ bir zât olduğundan başka, akrânına fâik olarak her fenne âşinâ ve ale’l-husûs fenn-i mûsıkîde yegâne-i asr idi. Sinleri elli üç sâle resîde olmuş idi. Cenâb-ı Hak cümlesine rahmet eyleye, âmîn.

Câmi‘-i mezkûrun mahallesi vardır.

B. Karacaahmet[1525]

1. Dedeler Mescidi [1526]

Miskinler Mescidi denmekle meşhûrdur. Bânîsi Fâtih-i Mısır Sultan Selim Hân-ı Kadîm Hazretleri'dir. Binâsı 920 (1514-15) târîhindedir. Bu miskin ta'biri fakir demek olmayıp, belki bir illet-i mahsûsa olup gûyâ bir soy gibi bir sınıf kimselerde vukū' buluyor. el-Iyâzü billâh her kimde zuhûr ederse, bunlara gittikte eğer o illetten bir nişâne zuhûr etmiş ise yanlarına alırlar ve illâ başka kimseyi içlerine dâhil etmezler. Gerek zükûr ve gerek inâs cümlesi miskin olmak şarttır. Fütûhât ve sadakāt eksik değildir. Ve yine kendilerinden bir şeyhleri ve kendilerine mahsûs bir âyinleri olup ıyâl ü evlâdları cümle o mahaldedir.

Mescidlerinin minberini Yağlıkçı Mehmed Emin Paşa ***'Fazl-ı Rabbânî'*** 1172 (1758-59) târîhinde vaz' eylemiştir. Vezîr-i müşârünileyh Hind Elçisi denmekle meşhûr vüs'at-i hâl ile ma'rûf el-Hâcc Yûsuf Ağa'nın bin yüz otuz altı (1723-24) senesinde sulbünden kadem-zeni âlem-i vücûd olup, sinn-i temyîze resîde oldukta ilm ü ma'rifete sa'yi ve gûşiş ve ba'zen pederleri ile seyr-i bilâd ve kasd-ı ticaret ederek beş def'a edâ-yı farîza-i hacc-ı şerîf ve bin yüz elli yedi (1744-45) târîhinde yine ticaret kasdıyla İklîm-i Hind'e sefer ve altı ay kadar oralarda keşf ü güzâr eylediklerinden sonra, Bender-i Cidde'ye ve ondan Âsitâne-i Saâdet'e ric'at ve ba'dehû Devlet-i Aliyye cânibinden sefâretle Hind'e me'mûr olan Sâlim Efendi mezbûr Yûsuf Ağa'nın **[247]** murâfakatini istid'â ettiği sırada ve ağa-yı mezbûr dahi yine mahdûmu kendine terfîk ederek iklîm-i mezkûrda vâki' Evrenkâbâd nâm beldeye muvâsalet eylemişlerdir. Ol esnâda sefîr-i mezbûr Sâlim Efendi vefât etmekle, sadr-ı a'zamları Nizâmülmülk ismiyle müsemmâ olan kimesne sefâreti mezbûr Yûsuf Ağa'ya ihâle edip bi'l-vekâle edâ-yı sefâret eyledikten sonra, Hindîlerin Nâdir Şah ile olan mücâdele ve muhârebeleri vaktine tesâdüf ettiğinden altı sene miktarı ol taraflarda ikāmetleri iktizâ etmiş idi. Ba'dehû Cidde'ye vusûllerinde mezbûr el-Hâcc Yûsuf Ağa mahdûmu yedine emânetleri teslîm ve Devlet-i Aliyye tarafına tesyîr

---

[1525] Bu başlık orijinal metinde yer almamaktadır.

[1526] ***Miskinler Mescidi (Dedeler Mescidi) ve Tekkesi***: Osmanlılarda cüzzam hastalığına mübtelâ olanlar için *Miskinler Tekkesi, Miskinhâne* gibi adlar verilen cüzzamhâneler yapılmıştır. Bunların en önemlisi Yavuz Sultan Selim (hd. 1512-1520) tarafından 920/1514-15 yılında Karacaahmet'te yaptırılmış olan Miskinler Tekkesi'dir. Dokuz hücre, mescid, çeşme, sebil, kuyu, hamam ve çamaşırhâneden müteşekkil bir külliye şeklinde olan yapı grubuna 1225/1815 yılında II. Mahmûd'un (hd. 1808-1839) hazîne vekili Ali Ağa tarafından on bir hücre daha eklenmişti. Tekkenin önünde, yol kenarında sadaka taşı vardı. 1927 yılına kadar faaliyetini sürdürmüş olan tekke, 1938 yılında geçirdiği yangınla tamamen ortadan kalkmıştır. Günümüze sadece Karacaahmet Mezarlığı'nın Doktor Eyüp Aksoy Caddesi kenarında, mezarlık duvarına bitişik olarak bulunan Miskinler Tekkesi Çeşmesi gelebilmiştir. Sâlim Ağa tarafından yaptırılan mermer çeşmenin üzerinde Mutafa Râkım'ın hattıyla yazılmış, 1226/1811 târihli, taşa hakkedilmiş, dokuz satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Çeşme 1997 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Geniş bilgi için bkz., Atilla Çetin, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981, s. 589; Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, s. 243-248; Nuran Yıldırım, "Cüzamhâneler", *DBİst.A*, c. II, s. 456; Miskinler Çeşmesi, "Enis Karakaya", *DBİst.A*, c. V, s. 476; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 235-237; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 406-408; Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Râkım'da Celî Sülüs ve Tuğra Estetiği*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1999, s. 32-33

kılmakla müşârûnileyh dahi bahren Mısır'a gelir iken tagayyür-i hevâ sebebiyle sefîneleri şikest ve inâyet-i Cenâb-ı Bârî-i Birr'le heman tahlîs-i cân-ı müyesser olup ba'dehû cânib-i Mısır'a vâsıl ve oradan dahi Der-aliyye'ye mevsûl oldukta, hâmil olduğu tahrîrâtı ve kaleme aldığı takrîrâtı rikâb-ı müstetâba arzeyledikte hüneri zâhir olup Mektûbî Kalemi hulefâsına ilhâk olunup 1171 Cemâziyelevvelîsinin onuncu günü (20 Ocak 1758) başhalîfelik mesnedine vâsıl ve 1175 Saferinde (1-29 Eylül 1761) sadr-ı a'zam mektupçuluğu rütbesine mütevâsıl ve 1178 Saferinde (31 Temmuz-28 Ağustos 1764) reîsülküttâb olup, sene-i mezbûre Zilhiccesinde (22 Mayıs-19 Haziran 1765) vezâretle tevkî'î ve Mora muhassıllığı ile dahi kâmkâr kılınıp 1180 Şâbânında (2-30 Ocak 1767) Kapudân-ı Deryâ Tosun Mehmed Paşa azlinde vekâletle tesviye-i umûr-i donanmada sa'yi mevfûr ve kapudân-ı müşârûnileyhin vusûlüne kadar hizmetinde kusûr etmeyip kemâl-i mertebe ikdâm ü gayret eylemiştir. 1181 Şâbânının onuncu günü (1 Ocak 1768) yedi yaşında olan Şah Sultan Hazretleri müşârûnileyh Emin Paşa'ya nâmzed kılınmakla, dâmâd-ı şehriyarîlik ünvânıyla dahi kadri âlî kılınmıştır. Birkaç mâh mürûrunda Halep Eyâleti'yle bekâm ve ba'dehû seksen iki Rebîülâhirinin yirminci günü (3 Eylül 1768) Silahdâr Hamza Paşa'ya kāimmakām olup sene-i mezbûre Cemâziyelâhiresinde (13 Ekim-10 Kasım 1768) sadr-ı a'zam ve sipahsâlâr-ı ekrem kılınıp Ordu-yi Hümâyûn ile gönderilmiş iken, rızâ-yı şehinşâhîye mugāyir harekât-ı nâ-becâsı sebebiyle azlolunarak Dimetoka cânibine azîmet **[248]** esnâsında i'dâmına irâde taalluk etmekle ser-bevvâbînden Şirin Halil Ağa hatt-ı nihânî ile me'mûr kılınıp Edirne'ye vusûlünde katlolunup cemî' mevcûdu Âsitâne'ye îsâl kılındı.

Vezîr-i mezbûr kemâl-i mertebe vakûr ve aklına mağrûr ve sâirin zemm ü mesâvîsine mecbûr hod-re'y ve hod-pesend bir kimesne imiş. *Gülşen-i Hayâl* nâmında pesendîde-i erbâb-ı hüner bir kitap te'lîf etmiştir. Yerine [Moldavancı][1527] Ali Paşa nâil-i mühr-i hümâyûn olmuştur –rahimehullâhü teâlâ–.

[1527] *Mudgancı: Moldavancı* olarak Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 292'den düzeltilmiştir.

C. Kadıköy

1. Kadıköyü Câmii [1528]

Bânîsi Bâbü's-saâde Ağası Osman Ağa'dır. Her sene surre emîni ta'yîn olunan kimesneler ile taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Haremeyn-i Muhteremeyn'e irsâl olunan buhûr-i lâ-nazîr, ağa-yı mezbûrun îcâd-gerdesidir. Ve câmi'-i mezbûrun tâk-ı dergâhında [Âsârî Hüseyin Efendi][1529] merhûmun işbu târîhi mestûrdur:

Devr-i adl-i Hazret-i Sultân Ahmed Hân'da [1530]
Bendegân-ı hâssa-i eltâfı bâbı bândır

Kim cenâbında kapı ağası ol Osmân Ağa
Sâhibü'l-hayrât-ı âlî câmi'ü'l-ihsândır

Emr-i sultân-ı cihânla yaptı ol bu câmii
Hazret-i Mevlâ'dan ana bâis-i gufrândır [1531]

Ka'be-veş yaptı hayâtında o merhûm-i saîd
Hak kabûl ede bu bir tâatgeh-i Rahmân'dır

Bâis ü bâdîsine [1532] *Allâh rahmet eylesin*

[1528] ***Kadıköyü Câmii (Osman Ağa Câmii)***: Fâtih (hd. 1451-1481) dönemi mescidlerinden Kadı Mehmed Efendi Mescidi'nin yerine Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa tarafından 1021/1612-13 yılında yaptırılmış olan câmi günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan bugünkü câmi avlu içinde yer almaktadır. Kuzey ve güney cephelerinden olmak üzere iki avlu girişi vardır. Duvarları kesme taş ve tuğla dizilerinden yapılmış olan câminin meyilli çatısı ahşaptır. Harîmin önünde demir doğrama ve camekanlarla kapatılmış bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiştir. Mahfele son cemaat yerinin iki tarafından çıkılır. Harîmin etrâfı doğu, batı ve kuzey cephelerinden "U" şeklinde galerilerle çevrilmiştir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Ahşap tavanı çıtalarla dörtgenlere bölünmüştür. Tavan silmesinde çepeçevre, celî sülüs Âyetelkürsî ve Nebe' Sûresi yazılmıştır. Harîmin ve son cemaat yerinin duvarları Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Tek şerefeli minâresinin üstü sıvalıdır. Avlusunda muvakkithânesi ve târihî bir çınar ağacı vardır. Ağacın dikilişine dâir 1298/1879 târihli, taşa hakkedilmiş, celî sülüs bir kitâbe câminin kuzey cephesine yerleştirilmiştir. Mısırlı Osman Ağa tarafından avluda yaptırılan abdest musluklarından geriye sadece 1030/1620-21 târihli, taşa mahkûk, iki satırlık, istifli celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi kalmıştır. Bu kitâbe caminin avlu duvarına yerleştirilmiştir. Câminin karşısında Mısırlı Osman Ağa tarafından yaptırılan bir çeşme vardır. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde 1030/1620-21 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Câminin yakınında da Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi vardır. Kesme taştan, klasik üslupta yapılmış olan bu çeşmenin üzerinde 1145/1732-33 târihli, taşa hakkedilmiş, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 34; Deniz Çalışır, "Osman Ağa Câmii", *DBİst.A*, c. VI, s. 159; H. Örcün Barışta, "Osman Ağa Çeşmesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 159-160; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 264-266, 342

[1529] *Vehbî Seyyid Hüseyin Efendi*: *Âsârî Hüseyin Efendi* olarak *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[a] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü Vehbî Seyyid Hüseyin Efendi (ö. 1148/1735-36) XVII.-XVIII. yy.'larda yaşamıştır. Dolayısıyla câminin 1021/1612-13 târihli inşâ kitâbesi ona âit olamaz.

[1530] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1531] *gufrândır*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[a]'da *ihsândır* olarak verilmiştir.

Yerleri fazl-ı Hudâ'dan cennet-i Rıdvân'dır

Nâm-ı pâki[1533] *bânî-i hayrâtı âsârı tamâm*
Dediler târîhini 'Bil[1534] *Câmi'-i Osmân'dır'*
1021 (1612-13)

Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında binâ kılınmıştır. Ve yine Bâbü's-saâde ağalarından Mısırlı diğer Osman Ağa dahi câmi'-i mezkûra musluklar binâ edip ve karîbinde dahi bir çeşme[1535] binâ ve icrâ eylemiştir. **[249]** Ve çeşmenin tâk-ı bâlâsında olan târîhi budur:

Mısırlı Osman Ağa hayra mâil[1536]
Çü yaptı Hak için bu çeşme-sârı

Geçip nûş eyleyen her teşne câna
Cinânda âb-ı Kevser vere Bârî
1030 (1620-21)

Ağa-yı mezbûr dahi Sultan Osman Hân-ı Sânî Hazretleri'nin zamânındadır.

Bu câmi'-i şerîfin yerinde ibtidâdan Kadı Mehmed Efendi nâm bir sâhib-i hayrın mescid-i şerîfi olup, hâlâ karye-i mezbûrenin şöhreti kadı-ı müşârünileyhin şöhretiyle meşhûrdur. Mürûr-i ezmânla mescid-i mezkûr harâb olup yerine bu câmi'-i şerîfi [Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in emriyle][1537] mûmâileyh Kapı Ağası Osman Ağa binâ ve ihyâ eylemiştir. Mezkûr Kadı Mehmed Efendi'nin ve Osman Ağaların kabirleri nâ-ma'lûmdur.

Mahallesi vardır.

Karye-i mezbûrenin evvel ismi Kalcadonya[1538] olup hübût-ı Âdem aleyhisselâmdan 4861 sene mürûrunda binâ olunduğu mervîdir. Binâ-yı sûr-i Kostantınıyye'den bin sene akdem olup, bu sûrette şehr-i Kostantınıyye'nin bânî-i evveli olan Bizantis binâsı olmak gerektir. Zîrâ Kostantın binâsı Bizantis binâsından

---

[1532] *Bâis ü bâdîsine*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'da *bâis-i bâdîsine* olarak verilmiştir.

[1533] *pâki*: *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'da *bâlî* olarak verilmiştir.

[1534] *bil*: *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'da verilmemiştir.

[1535] ***Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi***: Mısırlı Osman Ağa tarafından Osman Ağa Câmii'nin avlusunda yaptırılan abdest musluklarından geriye sadece 1030/1620-21 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, istifli celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi kalmıştır. Câminin karşısında da, yine Mısırlı Osman Ağa tarafından yaptırılmış olan bir çeşme vardır. Kesme taştan yapılmış olan bu çeşmenin üzerinde 1030/1620-21 târihli, taşa hakkedilmiş, iki satırlık, celî sülüs, Türkçe inşâ kitâbesi yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 264-266

[1536] Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

[1537] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'dan ilâve edilmiştir.

[1538] *Kalcadonya (Kalkedonya)*: Kadıköy'ün ismi bazı kaynaklarda *Halkedon* olarak da verilmiştir. bkz., P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 77; M. Rıfat Akbulut, "Kadıköy", *DBİst.A*, c. IV, s. 329

bin yirmi sene sonradır. Karye-i mezbûre gayet ma'mûrdur. Etrâfı bağlık ve bahçeliktir. Havası mu'tedildir. Bu karye ile Fenerbahçesi beyninde Kalamış nâmında leb-i deryâda bir ayazma vardır ki, behresine vakt-i maîni olup hayli cem'iyyet olduğundan başka eyyâm-ı sayfta her gün ve ale'l-husûs Pazar günleri cem'iyyet olunur.

Fenerbahçesi [1539]

Mahall-i mezbûr halvet mahalli olmakla muhtasarca bir saray olup, Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel devrine gelinceye dek ma'mûr olarak sonraları i'tibâr olmadığından hâlâ ebniyesinden iki havuz ve iki çemen-suffe kalmıştır. Ve müstakil ustası ve neferâtı ve kışlaları ve kendileri için mescidleri **[250]** vardır. Ve bir mahsûs kule vardır ki, sefînelerin gecelerde mürûr u ubûrları için bâlâsında kebîr kandil yanar. Cevâmi' ve mesâcid münâsebetiyle sevâhil-i İstanbul cemî'an tahrîr u beyân olunduğundan şuarâ-yı eslâftan Fennî Efendi merhûmun *Sâhilnâme*'si[1540] dahi bu mahalle kaydolunmak münâsip görülmüştür:

Hep galat sözle geçirdi gününü âşık-ı zâr [1541]
Galata seyrine gitmiş meğer ağyâr ile yâr

Kesret-i keyf ile dün gece fitîli almış
*Der-i **Mumhâne**'ye varmış seheri mumlanmış*

Hele sekdirme sühanlarla bu gün tavr-ı garîb
*Falye vermiş gibi **Tophâne**'de yâr ile rakîb*

Bağlanıp kalmış iken zülf-i siyeh-kârında
*Savdı baştan beni âhir **Salıpâzârı**'nda*

Tutsa uşşâk mahaldir kırılır gibi taraf
*Buldu ol gözleri bâdâm ile **Fındıklı** şeref*

Seng dil âfeti [bezm] [1542] *eylemese [meyle]* [1543] *her ân*
*Hiç teheyyüm mi dayanırdı **Kabatâş**'a rindân*

Kalmadı kimsede hiç nân alacak bir akçe
*Serv-kadler ile pür olalı **Dolmâbahçe***

[1539] Fenerbahçe ve İstanbul'un sâhil kıyılarını anlatan Fennî Efendi'nin *Sâhilnâme* isimli mesnevîsi yazma nüshalarda yer almamaktadır.
[1540] *Sâhilnâme*: Eser *Sevâhilnâme* olarak da bilinmektedir. bkz. İskender Pala, "Fennî ", *DBİst.A*, c. III, s. 291
[1541] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)
[1542] *nerm: bezm* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 337'den değiştirilmiştir.
[1543] *meyl: meyle* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 337'den değiştirilmiştir.

Tıfl iken sana [hırâm etmeği] [1544] *öğrettiğiçün*
Dilerim Hazret-i Hak'tan o ***Beşiktâş*** *olsun*

Oldu dil ölmüş iken kayd-ı cihândan reste
Ortaköy*'de yine bir mûy-i miyâna beste*

Eylemekten o mehin şahs-ı firâkıyla savaş
Gözlerimde ***Kuruçeşme*** *gibi hiç kalmadı yâş*

[Takılıp] [1545] *ardına âl ile rakîb-i nâ-pâk*
Arnavut Karyesi*'ne gitmiş o şûh-i dellâk*

[Yanalı] [1546] *bir güzelin aşkı ile dîde-i ter* **[251]**
Arnavutköyü *akıntısı gibi durmaz akar*

Hû çeker rûh-i ***Hasankalfa*** *nevâ-yı meste*
Pîş-gâhında okundukça hüseynî beste

Oldu muhtâç gönül tıfl-ı civân-ı gayre
Gitmeyince ***Bebek****'e merdüm-i dîdem seyre*

Fiske taşıyla eğer ürker ise gülşenden
Bülbül-i zâra ***Kayalar*** *kadar olmaz mesken*

Yârı ağyâr edeyim diye çü zevrakta kenar
Topa tutulmuşa döndürdü ahâlî-yi ***Hisâr***

Eşk-i ağyâr der-i meykedede oldu revân
Düştü ***Şeytân Akıntısı****'na gûyâ rindân*

Gel seninle bulalım saklanacak mahfi mekân
Baltalîmânı *bugün dalgalık ey serv-i revân*

Bizi beylik gam ile etti felek şîvende
Mîrgûn*'a varalım seyredelim gülşende*

Rûzigârın siteminden oluruz âzâde
İçelim yâr ile ***İstinye****'de tenhâ bâde*

Gelicek [bâde] [1547] *dilin doğrusu derdin yeniler*
Tâzelerle ***Yeniköy****'deki o eski demler*

[1544] *hırâm-ı bed'i: hırâm etmeği* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 337'den değiştirilmiştir.
[1545] *takılır: takılıp* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 338'den değiştirilmiştir.
[1546] *yâreli: yanalı* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 338'den değiştirilmiştir.
[1547] *yâde: bâde* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 339'dan değiştirilmiştir.

Ya unuttursa nola pîr-i mugāna deyri
O sanem ile olan mahfî ***Tarabya*** *seyri*

Zâhidâ gezme sokaklarda tehî sine sine
Çamurun çünkü kuru git ***Kefeli Karyesi****'ne*

Gözümün yaşına rahmetmediğiçün yârân
Bir ***Büyükdere*** *gibi etmede her dem cereyân*

[Tîr-i] [1548] *aşkıyla tenim olsa dahi zâr u nizâr* **[252]**
Yine etmez dil-i bî-çâreye meyl olsa ***Sarıyâr***

Kalmadı görmediğin seyre sezâ cây-ı safâ
Rumeli Hısnı*'na var seyri tamâm et cânâ*

Oldu rindâna ***Dümensuyu*** *ile vâki'-i kay*
Karataş *altına mı giti aceb zevrak-ı mey*

Meyledip şem'-i izârî için ol sîm-bere
Düştü pervâne-i dil şimdi ***Fener****'den fenere*

Oldu germiyyetin ol şûh ile zâhid çü hevâ
Bu bürûdetle ***Soğuksu*** *sana cây olsa sezâ*

Âh edip kāmeti sevdâsı ile cânânın
Şimdi başımda ***Kavak*** *yeli eser yârânın*

Îş-i nûş eyle de terket azıcık pâf ü pûfu
Sadr-ı meyhâne ***Umuryeri*** *değildir sûfî*

Kendime yâr mı buldum diyerek şenlikte
Okunur âşık-ı şûrîde ***Değirmenlik****'te*

Def'-i gam etmeye ey şûh arasan bir çâre
Var mülûkâne yanaş ***İskele-i Hünkâr****'a*

Hüsnde öndül alıp da bulalım diye kemâl
Yalıköyü*'nde koşu etmede her dem etfâl*

Bir çetin kâra sataştırdı bizi devr u zemân
Oldu ***Beykoz****'lu bir âfet ile çeşmim giryân*

Aramam debdebe vü gayret-i akrâniyye
Saltanattır bana ol şâh ile ***Sultâniyye***

Çektiler sîneye ***İncirli****'de bintü'l-inebi*
Darısı başına ey sürmeli zen-dost çelebi

[1548] *büt-i: tîr-i* olarak Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 340'tan değiştirilmiştir.

Sav yanından bugün ey şûh amân ağyârı
*Gel **Paşabahçesi**'ne zevkedelim hünkârı*

Çûb-i gam kor mu idi dilde safâ-yı hâtır **[253]**
*Olmasa zevk-ı nihânîye **Çubuklu** hâzır*

Açtı tîg-i sitemiyle ciğerimde yâre
***Kanlıca**'lı yine bir gamzeleri hûn-hâre*

İzn-i âmmdır diye gitme meleğim değme yere
*Zurefâ **Körfez**'i bahşeyledi zen-pârelere*

Ne revâ seyr-i Hisar'da ola yârim mecnûn
*Sâkıyâ bana yarımca verip **Anadolu** sun*

Mest-i kandil güç ile erdi gönül maksûda
*Bir siyeh-çerdeye mâil olalı **Göksu**'da*

Firkatinle şu kadar giryeler ettim cânâ
*Bir **Küçüksu** görünür eşkime nisbet deryâ*

Bağrımın yağın eritti beli, her etvârı
*Hele **Kandilli**'de bir câm ile yıktım yârî*

Âbı zîrâ ki [mürâyî] [1549] *olana dermândır*
*Kadızâdeli'ye **Vaniköyü** pek cüsbândır*

Leb-i deryâdaki âyîya mı oldu meftûn
***Kulelibahçe**'ye hur-tab'ı rakîbin efzûn*

İşte buldum sana sallanmaya bir özge mahall
*Sözümü dinle rakîbâ yalınız **Çengel**'e gel*

Hased ol rinde ki mey-nûş ede kâne kâne
*O şeh-i hüsn ile **Beylerbeyi***Hata! Yer işareti tanımlanmamış.*'de mîrâne*

Gıbta ol şahsa olur erdiği dem nevrûza
*Gide cânân ile zevketmeye **İstavroz**'a*

Sandılar duht-i reze geldi Araplar'[la yanık] [1550]
*Sûhtegân zümresine cây olalı **Kuzguncuk***

Ko sığırlar gibi yatsın uyusun pinhânî **[254]**
*Oldu ağyâra makarr çünkü **Öküzlimanı***

[1549] *mürâyî:* Matbû metinde eksik olup yeri boş bırakılan kelime Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 342'den tamamlanmıştır.

[1550] Matbû metinde eksik olup yeri boş bırakılan kelime Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 343'ten tamamlanmıştır.

Ka'be toprağı diye olsa bile nâm-âver
Üsküdar'dan dahi yeğdir bana kûy-i dilber

Şemsi nâmında zuhûr etti bir âfet ki aceb
Şemsipaşa'yı mekân eylediler yârân hep

Bir şerîfin nigeh-i lutfu ile dünyâda
Kasr-ı dil-aynı ile döndü Şeref-âbâd'a

Bakarak ruhlerine eşki rakîbin akmış
Sandılar bahçe-i hüsn içre Ayazma çıkmış

Vuslatın gördü kıyâs eyleme ey dil elyak
Havfım oldur seni ferdâlara yârın Salacak

Kasdın âlemde teferrüc ise ger bir derece
[Duhter-i rez] [1551] ile Kızkulesi'ne bul ferce

Kāmeti fikri hayâl-i ruh-i âliyle yine
Deşt-i dil aynı ile döndü Kavakbahçesi'ne

Düldül-i nâza süvâr olsa o şûh-i yektâ
Atı oynağı olur sâha-i Haydarpâşâ

Ey gönül boşlama da'vânı hemân gamla sürüş
Kadıköyü'nde ayak nâibinin pâyine düş

Fikr-i ruhsârı ile yandı tenim bilmez mi
Aceb ol mâh Fenerbahçesi'ne gelmez mi

Gālibâ Fennî tamâm eyleyecektir zevki
Adalar seyrine düşmüş o perînin şevki

Şâir-i mezbûr, Fennî mahlasıyla meşhûr İstanbulî Mehmed Dede Efendi'dir[1552] ki, ibtidâ tarîk-i Halvetiyye'den Cihangirî eş-Şeyh Hasan Efendi Hazretleri'nden seyr-i sülûk ve ahz-i inâbet ettikten sonra Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi **[255]** Sâlih Dede Efendi'den bîat etmekle hâk-i der-i Hazret-i Molla-yı Rûm'a intisâb edip

---

[1551] *duhter-i rezler: duhter-i rez* olarak Fevziye A. Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 344'ten değiştirilmiştir.

[1552] Dîvân edebiyatında ve halk edebiyatında *Fennî* isimli veya bu mahlası kullanan birkaç şair bulunmaktadır. *Sâhilnâme* adlı mesnevînin Fennî tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmekle birlikte, aynı devirde yaşayan ve isimleri aynı olan iki şairden hangisine âit olduğu tartışmalıdır. Fevziye A. Tansel burada belirtildiği gibi mesnevînin 1120/1708 târihinde vefât eden Fennî Mehmed Dede tarafından yazıldığını söylemektedir. Buna karşılık İskender Pala, 1158/1745'de vefât eden ve asıl ismi Mustafa olan el-Hâcc Fennî Efendi olduğunu belirtmektedir. Daha fazla bilgi için bkz., Fevziye A.Tansel, 'Dîvân Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s. 331-346; İskender Pala, "Fennî ", *DBİst.A*, c. III, s. 291

Hamdülillâh ki bulup mertebe-i a'lâyı [1553]
Bekleriz hâk-i der-i Hazret-i Mevlânâ'yı

diyerek âyin-i Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî'de kusûr etmeyerek tahsîl-i maârif edip, Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin vüzerâ-yı âlî-mikdârlarından Köprülü Mehmed Paşazâde Fâzıl Ahmed Paşa merhûma bir kasîde takdîm etmekle kemâl-i mertebe makbûl-i müşîrâneleri olarak mukābelesinde cizye kitâbeti ber-vech-i te'bîd tevcîh ü ihsân olunduktan sonra, pâdişâh-ı müşârünileyh hazretlerine dahi ba'zı kasâid ve târih misillü şeyler arzetmekle hüneri ma'lûm-i şâhâneleri olduğundan zümre-i musâhibâne ilhâk olunmuştur. Ve fenn-i musikîden dahi behresi vardır. Rumelihisârı'nda vâki' sâhilhânesinde mukîm iken 1120 (1708-09) senesi Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis saltanatında âzim-i ukbâ oldukta, Kayalar Mezâristânı'nda medfûndur. Bu kıt'a dahi eş'ârından nümûnedir:

Ruhsâr-ı yâre sanma o nev-hat zarar verir [1554]
Şâhbâz-ı hüsnüne yeniden bâl ü per verir

İsbât ü nefy içinde lebin sırr-ı noktadır
Vardır diyen dehânını cândan haber verir

Müretteb *Dîvân-ı Eş'âr*'ı vardır –rahimehullâh–.

Ve şeyh-i mezbûr Cihangirî Hasan Efendi'[nin] 1074 (1663-64) senesi vefât etmekle yine câmi'-i mezbûrda defnolunduğu zikrolunmuştur. Ve mûmâileyh Sâlih Dede Efendi'nin vefâtı dahi [1073][1555] (1663) târîhinde vâki' olmuştur. Yine karye-i mezbûrede vâki' mesâcid-i sâire beyân olunur.

2. Çakır Ağa Mescidi [1556] der-Karye-i Mezbûre

Bânîsi ağa-yı mezbûrun merkadi ma'lûm değildir. Mahallesi dahi yoktur.

[1553] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)
[1554] Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün
[1555] *1073*: Sâlih Dede Efendi 'nin vefat târihi yazılmamış, matbû metinde yeri boş bırakılmıştır. Oğlu Mehmed Dede 1073/1663 yılında babasının yerine şeyh olmuştur. Dolayısıyla Sâlih Dede'nin vefâtı 1073/1663 senesidir. bkz., *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 968
[1556] ***Çakır Ağa Mescidi***: Çakır Ağa tarafından yaptırılmış olan bu mescid günümüze ulaşmamıştır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 16; *DBİst.A*, c. VIII, s. 102

3. Ca'fer Ağa Mescidi [1557]

[256] Bânîsi Bâbü's-saâde ağalarından Ca'fer Ağa'dır. Kabri dahi ondadır. Seng-i mezârında târîh-i vefâtı mestûr değildir.

Mahallesi yoktur.

4. Sultan Mustafa Câmii [1558]

Bânîsi Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'dir. Fevkânî binâ olunmuştur. Târîh-i binâsı *'Câmi'-i zî-şân'* [1175][1559] (1761-62) vâki' olmuştur. Ve bir mekteb[1560]-i sıbyân dahi zamm ü ilhâk kılınmıştır.

Mahallesi yoktur.

Mezkûr Kadıköyü'nde dört adet câmi' ve mescid olmakla cümlesi zikrolundu.

[1557] ***Ca'fer Ağa Mescidi***: Bâbüssaâde Ağası Ca'fer Ağa tarafından XVIII. yy.'ın ortalarında Kadıköy İskelesi yakınlarında yaptırılmış olan câmi, 1298/1881 yılında yanmış ve 1900 yılında Vakıflar tarafından yenilenmiştir. Küçük bir avlu içinde bulunan bugünkü yapının duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kare planlı olan câmiye kuzeydoğu cephesinde açılmış olan kapıdan girilir. Doğu, batı ve kuzey cephelerinde açılmış olan sivri kemerli, dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Ahşap tavanı çıtalarla karelere bölünmüştür. Harîmin sağ tarafındaki merdivenlerden fevkânî mahfele çıkılır. Bodur minâresinin dışı sıvalıdır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 14; Murat Belge, "Caferağa", *DBİst.A*, c. II, s. 369; Tarkan Okçuoğlu, "Cafer Ağa Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 365

[1558] ***Sultan Mustafa Câmii (İskele Câmii)***: III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından 1175/1761-62 yılında Mimar Tâhir Ağa'ya fevkânî olarak yaptırılmış olan câmi yanmış ve Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından 1275/1858-59 yılında yenilenmiştir. Câminin kuzey cephesinin doğu ve batı köşelerine kesme taştan yapılmış ikişer katlı iki mahfel ilâve edilmiştir. Bu iki mahfel kuzey cephesinde "U" şeklinde bir görünüm oluşturmaktadır. Mahfellerin arasındaki küçük avludan yamuk planlı son cemaat yerine girilir. Câminin cümle kapısı üstünde yer alan 1275/1858-59 târihli, beş satırlık, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi Yesârîzâde Mustafa İzzet'in imzasını taşımaktadır. Kitâbenin üstünde Abdülmecîd'in tuğrası da vardır. Son cemaat yerinin üstü hanımlar mahfeli olarak düzenlenmiştir. Kare planlı olan câminin üstü kubbe ile örtülmüştür. Harîm ve mahfeller iki sıra pencere dizisi ile aydınlanmaktadır. Harîm duvarları ikinci sıra pencere seviyesine kadar Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Çinilerin üst kısmındaki yerler ve kubbe kalem işleri ile süslenmiştir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câminin ciharyârları ve içindeki levhalar câminin bânîsi olan Sultan Abdülmecîd (hd. 1839-1861) tarafından yazılmıştır. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minâresi câminin çatısı üzerinde yükselmektedir. bkz., *İstanbul Câmileri*, c. II, s. 61; Tülay Akın, "Mustafa III Câmii", *DBİst.A*, s. 554-555

[1559] *1174: 1175* olarak *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[a]'dan düzeltilmiştir. Çünkü *'Câmi'-i zî-şân'* lafzının ebced hesabına göre değeri *1175*'tir.

[1560] ***Mustafa III Sıbyân Mektebi***: Câmi ile birlikte yaptırılan sıbyan mektebi günümüze ulaşmamıştır.

D. Bulgurlu[1561]

1. Bulgurlu Mescidi [1562]

Bânîsi zümre-i teberdârândan Mehmed Ağa nâm sâhibü'l-hayrdır. Kabri nâma'lûmdur. Minberini vüzerâdan Bayram Paşa vaz' eylemiştir. Vezîr-i müşârünileyhin terceme-i ahvâli İstanbul'da vâki' türbesi zikrinde mürûr eylemiştir.[1563] Mescid-i mezbûrun vezâif-i huddâmını yine karye-i mezkûreden havâle eylemiştir.

Ve Sultan Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri silahdârlarından Süleyman Ağa, civârında bir mekteb-i sıbyân[1564] binâsına muvaffak olmuştur fî 1164 (1750-51).

Ve karîbinde vâki' tek hamam[1565] ve Bulgurlu'nun ekser mahalli dahi Aziz Mahmûd Efendi Hazretleri vakf-ı şerîfinin müsakkafâtındandır.

Karye-i mezbûre vasatında bir miktar meydancık ve bir iki çınar ağacı dahi olup, ashâb-ı hayrdan bir kimse dahi bir miktar su götürmüştür. Ve ahâlî-i karye bulgur yaptıklarında sahketmeleri için bir taş mermer dibek dahi vaz' etmiştir.

[1561] Bu başlık orijinal metinde yer almamaktadır.

[1562] ***Bulgurlu Mescidi***: Teberdâr Mehmed Ağa tarafından XVII. yy.'da yaptırılmış olan câminin inşâ târihi kesin olarak tesbit edilememektedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan bugünkü câminin duvarları kârgir, meyilli çatısı ahşaptır. Girişi batı cephesi üzerindeki camekanlı son cemaat yerindendir. Mihrâbı mermer, minberi ahşaptır. İki sütun üzerine oturan fevkânî hanımlar mahfeli mihrâb hizasında balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Batı cephesindeki bodur minâresinin üstü sıvalıdır. Minâresinin sağ tarafında küçük bir hazîresi vardır. Câminin yanında 1292/1875 târihli Bulgurlu Çeşmesi vardır. Mermerden yapılmış olan çeşmenin üzerinde kitâbe yerinde celî ta'lik, İnsan Sûresi 76/21 âyeti yer almaktadır. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 13; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 120-121; c. II, s. 23-24; Tarkan Okçuoğlu, "Bulgurlu Câmii", *DBİst.A*, c. II, s. 333; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 458-460; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 128; *DBİst.A*, c. VIII,.s. 85

[1563] Bayram Paşa'nın terceme-i hâli için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 58-59

[1564] ***Bulgurlu Süleyman Ağa Mektebi***: I. Mahmûd'un (hd. 1730-1754) silahdârlarından Süleyman Ağa'nın 1164/1750-51 yılında Bulgurlu Câmii'nin yakınında yaptırdığı mekteb yıkılmıştır. İ. Hakkı Konyalı bu mektebin kırılmış kitâbesinin câminin bahçesinde olduğunu belirtmektedir, ancak ziyaretimiz sırasında mevcut değildi. bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 120-121; c. II, s. 23-24, 304-306

[1565] ***Bulgurlu Hamamı***: Bulgurlu-Libadiye yolu üzerinde sol tarafta olan hamam hâlen faaliyettedir. *Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi Hamamı* olarak da bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz., Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 75-76

E. Kısıklı[1566]

1. Kısıklı Mescidi [1567]

Bânîsi Abdullah Ağa'dır. Sultan Murad Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin bostancıbaşılarındandır. 1000 (1591-92) târîhinde vefât edip bu mescidin hazîresinde defnolunmuştur. Ve İstavroz'da ve Langa'da dahi birer câmi'-i şerîfi vardır.[1568] Mahallerinde beyân olunmuştur.

Mahallesi yoktur.

[1566] Bu başlık orijinal metinde yer almamaktadır.

[1567] ***Kısıklı Mescidi***: Bostancıbaşı Abdullah Ağa (1000/1591-92) tarafından yaptırılmış olan câminin inşâ târihi kesin olarak bilinmemektedir. *Hadîka* Abdullah Ağa'nın vefat târihini 1000/1591-92 olarak verirken, İ. Hakkı Konyalı câminin hazîresinde yer alan 895/1489-90 târihli mezartaşının Abdullah Ağa'ya âit olduğunu belirtmektedir. Bu mezartaşı bugün mevcut değildir. Şimdi Abdullah Ağa'nın kabri üzerinde yeni hazırlanmış olan, yine 895/1489-90 târihli bir mezartaşı konulmuştur. Günümüze kadar çeşitli tâmirler geçirmiş olan câmi son olarak 1997 yılında ciddi bir tâmir görmüştür. Geniş bir avlu içinde olan câmi, Kısıklı çeşmesinin üzerindeki sette bulunmaktadır. Son tâmirde son cemaat yerinin önüne kare planlı bir bölüm ilâve edilerek namaz alanı genişletilmiştir. Abdullah Ağa'nın mezarı da bu bölüm içinde kalmıştır. İlâve edilen bölümden dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı, kapalı son cemaat yerine girilir. Kare planlı olan câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Harîm kapısının üstünde bulunan Ömer Vasfî Efendi'nin imzasını taşıyan 1346/1927-28 târihli, celî sülüs hadis, 1346/1927 yılındaki tâmiri belgelemektedir. Mihrâbı dışarıya doğru çıkma yapmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Harîmin ve son cemaat yerinin tavanları ahşap olup, çıtalarla karelere bölünmüş ve yıldız motifleri oluşturulmuştur. Harîm kapısının iki tarafında zeminden yüksek, ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki mahfel vardır. İki ahşap direk üzerinde yükselen fevkânî hanımlar mahfeli ise mihrâb hizasında balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Harîmin cephelerinde altlı üstlü iki sıra pencere açılmıştır. Pencerelerin çevreleri kalem işleri ile süslenmiştir. Harîm de, son cemaat yeri de tavan hizasında geniş bir saçakla çepeçevre kuşatılmıştır. Tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Avlu kapısının sağ tarafında 1297/1879-80 târihli kuyu ve avlu duvarı altında Kısıklı Çeşmesi vardır (Resim 94). bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 41; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. I, s. 188-191; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul 1983, s. 222; Ergün Eğin, "Kısıklı Câmii", *DBİst.A*, c. V, s. 6-7; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 251; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 169

[1568] Bostancıbaşı Abdullah Ağa'nın câmileri için bkz., Ayvansarâyî, *Hadîka*, c. I, s. 57-58; c. II, s. 181-82

2. Selâmi Efendi Mescidi[1569]

[257] Bânîsi Şeyh Selâmi Ali Efendi'dir ki, Hüdâyî Aziz Mahmûd Efendi Hazretleri'nin âsitânesi meşâyihi zikrinde tercemesi beyân olunmuştur ve birkaç mahalde dahi âsâr-ı sâiresi beyân olunmuştur. Lâkin bu mescid-i şerîfin vezâif-i ta'yînine ömrü vefâ etmeyip 1104 (1692-93) târîhinde terk-i âlem-i fânî ederek, bu mescid-i şerîf ve zâviye-i münîfinde defnolundu. Hâlâ ziyâretgâhtır.

Ba'dehû Dâmad Mehmed Paşazâde İzzet Ali Paşa mescid-i mezkûra minber vaz' edip, vazîfe ta'yîn eylemiştir. Vezîr-i müşârünileyh[1570] Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'nin dâmâdlarından Mehmed Paşa[1571]'nın oğlu olup, devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'te silk-i meşâhîr-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'ye dâhil olarak 1140 (1727-28) senesinde mesned-i defterdâriye vâsıl ve kırk üç senesi rebî'inde (1730) vukū' bulan Patrona Vak'ası'nda ihtifâ edip ba'dehû, cülûs-i Sultan Mahmûd Hânî'de yine mansıbı ibkā ve sene-i âtiyesi Rebîülevvelinin yirmi birinci Sülesâ günü[1572] (23 Eylül 1731 Pazar) ba'de'l-asr Sarây-i Âsafî'ye da'vet olunup defterdârlık üzerinde olarak rütbe-i vezârete nâil olmuş ve sene-i mezbûre Zilkādesinin yedinci Hamîs günü[1573] (2 Mayıs 1732 Cuma) azlolundukta defterdâr emîni bulunan Mehmed Efendi defterdârlığa revâ görülmüştür. Vezîr-i müşârünileyh Revan Kal'ası muhâfazasıyla me'mûr olup kal'a-i mezbûrede mukîm iken, 1147 Cemâziyelâhiresinde (29 Ekim-26 Kasım 1734) vefât eyledikte [kal'a dâhilinde vâki'][1574] Sâliha Sultan Câmi'-i Şerîfi hazîresinde defîn-i hâk-i pâk olmuştur. Sultân-ı müşârünileyhâ Sultan Mahmûd Hân Hazretleri'nin vâlideleri olup, kal'a-i mezbûrede bu câmi'-i şerîfi müceddeden ihyâ buyurmuşlardır. Vezîr-i müşârünileyhin vefâtına bu târîhi Münîf Efendi merhûm demiştir. Teberrüken bu mahalle kaydolundu:

[1569] ***Selâmi Efendi Mescidi***: Şeyh Selâmi Ali Efendi (ö. 1104/1692-93) tarafından yaptırılan mescid, şeyhin Üsküdar'da yaptırdığı üçüncü mescid-tekke olup vefâtından sonra tamamlanmıştır. 1123/1711 yılında Sâliha Sultan tarafından yenilenmiş olan mescid, tekkelerin kapatılmasından sonra uzun süre harâb bir halde kalmış, türbe ve hazîre dışındaki binâlar ortadan kalkmıştır. Son yıllarda yeniden inşâ edilen mescid 2000 yılında ibadete açılmıştır. Geniş bir avlu içinde yer alan bugünkü câminin duvarları kârgir, çatısı ahşaptır. Kareye yakın dikey dikdörtgen planlı olan yapının dış cepheleri ahşaptır. Cümle kapısının üstünde geniş bir saçak vardır. Mihrâbı dışarıya çıkıntı yapmaktadır. Kuzey cephesinde iki sıra, diğer cephelerde tek sıra olarak açılan dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Batı cephesindeki tek şerefeli minâresi kesme taştan yapılmıştır. Ahşap bir saçak çatı hizasında yapıyı kuşatmaktadır (Resim 95). Mescidin yer aldığı geniş avlu ile türbe-hazîre birimleri ayrı sokaklarda kalmıştır. Aralarında binâlar vardır. Tekkenin hazîresinde kıymetli mezartaşları ile birlikte Şeyh Selâmi Ali Efendi'nin demir parmaklıklarla kuşatılmış açık türbesi bulunmaktadır. bkz., Zâkir, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi III*, s. 114; Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 58; M. Baha Tanman, "Selâmi Ali Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, c. VI, s. 492; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, İstanbul 1999, s. 282-283

[1570] *müşârünileyh*: kelimenin sonundaki *-in* eki anlam gereği kaldırılmıştır.

[1571] IV. Mehmed'in (hd. 1648-1687) ismi bilinen üç kızı olup, Mehmed Paşa isminde bir dâmadı tesbit edilememiştir. Geniş bilgi için bkz., M. Çağatay Uluçay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992, s. 68-69.

[1572] 23 Eylül 1731 târihi, Salı değil Pazar gününe tekâbül etmektedir.

[1573] 2 Mayıs 1732 târihi, Perşembe değil Cuma gününe tekâbül etmektedir.

[1574] Bu bilgi *Es'ad Efendi 2247*, vr. 215[a] ve *Es'ad Efendi 2248*, vr. 112[b]'den ilâve edilmiştir.

Geldi bu beyt-i murassa' târîh [1575]
Cevherîn harfi Münîfâ çü leâl

Rabb İzzet Ali Pâşâ'nın ede
Meşhedin cilve-geh-i mihr-i cemâl
[1147] [1576] *(1734)*

Müşârünileyhin yanında İran Seraskeri Receb Paşa medfûndur. Bu Receb Paşa 1132 Zilkādesinde (4 Eylül-3 Ekim 1720) Kethüdâ Ali Paşa üzerine Mısır'a vâlî **[258]** olmuştur ki, sene-i âtiyesi Recebinde (28 Nisan-27 Mayıs 1721) ma'zûl olmakla Sadr-ı A'zam-ı sâbık Nişancı Mehmed Paşa yerine vâlî-i Mısır olmuştur. Sonra bunun yerine kethüdâsı olan İbrâhim Paşa'ya yine seraskerlikle Revan Muhâfazası tevcîh olunmakla, bu dahi intikāl eyledikte Efendisi Receb Paşa yanında defnolunmuştur. Ve yine vüzerâdan Benli Mustafa Paşa dahi vefât ettikte orada defnolunmuştur.

Zikrolunan Revan Kal'ası'nı Ferhad Paşa Sultan Murad Hân-ı Sâlis zamân-ı saltanatında 991 (1583-84) senesinde Şah Mehmed Hudâbende-i Sûfî yedinden ahz ü fetheyledikten sonra, 1014 (1605-06) târîhinde saltanat-ı Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'de Şah Abbas ibn-i Hudâbende yedi ay muhâsara ederek teshîr eyledikte muhâfızı olan mîr-i mîrândan Yûsuf Paşa bend-i esre giriftâr olmuştur. On sene mürûrunda Serdâr-ı ekrem Kara Mehmed Paşa[1577] def'a-i ûlâ sadâretinde tekrar kal'a-i mezbûre muhasara olunup zafer müyesser olmamıştır. Sonra Sultan Murad Hân-ı Râbi' Hazretleri 1045 (1635-36) târîhinde yedi gün muhâsara ile fethedip vüzerâdan Murtazâ Paşa'yı muhafaza-i kal'a-i mezkûreye ta'yîn eylediklerinden sonra, pâdişâh-ı müşârünileyh hazretleri Der-aliyye cânibine avdet buyurduklarında Şah Safevî[1578] yine sene-i mezbûrede (1635-36) muhâsara edip iki buçuk ay tazyîk etmekle gîr u istîlâ etmiştir. Ve muhâfız-ı mezbûr esnâ-yı muhâsarada vefât etmekle, kal'a-i mezkûrede medfûndur. Sonra Serasker-i İran Ârifî Ahmed Paşa yediyle 1137 (1724-25) senesi feth ü teshîr olunup, lâkin yine devr-i Sultan Mahmûd Hânî'de tekrar dest-i sürh-i serâne geçmiştir.

Mezkûr Kısıklı Karyesi'nde vâki' çeşmenin[1579] suyu gayet lezîz olduğundan çok mahalle götürürler.

Karye-i mezkûre kurbünde olan Büyük Çamlıca denmekle meşhûr mesîregâhta Râbi'-i Sultan Mehmed Hân Hazretleri bir su cereyân ettirmiştir ki, misli nâ-yâb bir

---

[1575] Feilâtün (Fâilâtün) Feilâtün Feilün

[1576] *1147: Es'ad Efendi 2247,* vr. 215[a]'dan ilâve edilmiştir. Ancak târih mısrâsının ebced hesabına göre değeri *792* çıkmaktadır.

[1577] *Kara Mehmed Paşa* olarak belirtilen sadrâzam Osmanlı Târihi'nde *Öküz* ya da *Dâmad Mehmed Paşa* olarak tanınan kişidir. İlk sadâreti 17 Ekim 1614-17 Kasım 1616 târihleri arasındadır. bkz., Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Târih Lugatı*, İstanbul 1986, s. 291

[1578] *Safevî*: Kelimenin yazılışında dizgi hatası sebebiyle *vav* harfi eksiktir.

[1579] ***Kısıklı Çeşmesi***: Kısıklı'da Abdullah Ağa Câmii'nin avlu duvarı dışında bulunan mermer çeşmenin kemeri üzerinde üzerinde celî sülüs Enbiyâ Sûresi 21/30 âyeti yer almaktadır. Bu yazı Ömer Vasfî Efendi'ye âittir (Resim 94). bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 470-473; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 251; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 169

sudur lâkin çok değildir. Ve şuarâ-yı zamânesinden Nâlî nâm şâir çeşme-i mezbûra[1580] bu târîhi demiştir:

Hazret-i Sultân [Gāzî-i][1581] Cem-şükûh [1582]
[Hân Mehemmed Fâtih ü kişver-güşâ] [1583]

[Pâdişâh-ı kal'a-gîr ü saf-şiken
Hüsrev-i Rüstem-nekir şîr-i vegā] [1584]

[Gonca-i tab'ın görünce gül gibi] [1585] **[259]**
Açtı devletle bu cây-ı dil-güşâ

Oldu cârî emr-i âlî yaptılar
[Bir müferrih havz u bir çeşme binâ] [1586]

[Havz-ı Kevser çeşme-i âb-ı hayât] [1587]
[Gayret-cûy-i İrem][1588] *ayn-ı şifâ*

Şehriyâre [nûş-i cân] [1589] *olsun müdâm*
Hıfzede zâtın Cenâb-ı Kibriyâ

Ola cârî tâ kıyâmet âb-veş
[Sû-be-sû emri bi-hakk-ı enbiyâ] [1590]

[1580] ***Büyük Çamlıca Çeşmesi:*** Büyük Çamlıca Mesîresi sedleri üstünde, Yûsuf İzzeddin Efendi Köşkü'nün yanında bulunan çeşme, *Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi* olarak da bilinir. Çeşmenin bânîsi Fâtih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481)'dir. Daha sonra IV. Mehmed (hd. 1648-1687) ve II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanlarında yenilenmiştir. Kesme taştan, klasik üslupta yapılmış olan çeşmenin 1071/1660-61 târihli tâmir kitâbesi Nâlî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Beş satır hâlinde, taşa hakkedilmiş olan, celî ta'lik bu kitâbe çeşmenin yan tarafında mermer yalakların bulunduğu hazinenin kapısı üstüne yerleştirilmiştir. Çeşmenin üstüne ise II. Mahmûd (hd. 1808-1839) zamanındaki tâmire âit kitâbe konulmuştur. Şâir Râsih'in kaleme aldığı 1251/1835-36 târihli, on bir satırlık, taşa hakkedilmiş, celî ta'lik, Türkçe tâmir kitâbesi Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyladır. Geniş bilgi için bkz., Ayverdi, *Fâtih Devri*, c. IV, s. 612; Saadi Nirven, *İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953, s. 118, 120, 122; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 274; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 103; Râif, *Mir'ât*, s. 74-76: Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 562, 564

[1581] *Mehemmed: Gāzî-i* olarak kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir.

[1582] Fâilâtün Fâilâtün Fâilün.

[1583] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Nâsır u şer'-i Nebî zıll-i Hudâ' şeklinde verilmiştir. Es'ad Efendi 2247,* vr. 216[b] ve *Es'ad Efendi 2248,* vr. 112[b]'de ise *'Nâsır-ı şer'-i Nebî zıll-i Hudâ'* olarak verilmiştir.

[1584] Eksik olan bu beyit kitâbenin orijinalinden ilâve edilmiştir.

[1585] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Gonca-veş tab'-ı şerîfin ber-seher'* şeklinde verilmiştir.

[1586] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Bir müferrih çeşme kim şâha sezâ'* şeklinde verilmiştir.

[1587] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde *'Kevser-âsâ âbı reşk-i selsebîl'* şeklinde verilmiştir.

[1588] *Havzı firdevs-i İrem: Gayret-cûy-i İrem* olarak kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir.

[1589] *nûş-i câm: nûş-i cân* olarak kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir.

[Dâimâ zıll-i hümâ-yı devleti
Eylesin dehri ser-â-ser pür-ziyâ] [1591]

[Nâlî'den târîhini sordum dedi] [1592]
Çeşme-i aynü'l-hayât-ı cân-fezâ
1071(1660-61)

Ve Sultan Selim Hân Hazretleri'nin eyyâm-ı saltanatında şeyhülislâm olan Âşir Mustafa Efendizâde Hafîd Efendi tertîb etmiş olduğu *Su Risâlesi*'nde "Suların pâdişâhı Çamlıca suyudur" diye senâ etmiştir. Mûmâileyh Hafîd Efendi merhûmun *Galatât* isminde bir kitabı daha vardır.

Bu Çamlıca'da hâlâ birkaç seddler ve çemen-suffeler olup, hattâ devr-i Sultan Selim Hân-ı müşârünileyhte, Benlizâde Ahmed Râşid Efendi dahi bir çemen-suffe ve bir çeşme[1593] binâ ettirmiştir. Lâkin suyu gayet kıllet üzere cârîdir. Târîh-i binâsı 1215 (1800-01) senesidir.

Efendi-i mûmâileyh Galata ve Mısır kazâlarını zabt ve Haremeyn rütbesini ihrâz edip, bin iki yüz on sekiz Zilkâdesi (12 Şubat-12 Mart 1804) evâsıtında pâye-i dârü'l-hilâfe ile mükerrem ve ba'dehû iki yüz otuz bir senesi Rebîülevvelinin (31 Ocak-29 Şubat 1816) evâsıtına karîb ve Şehirköyü arpalığı olan 1500 kuruş mâhiyye ile tekâüd olunup biraz müddet sonra rıhlet-i dâr-ı bekâ ederek, Çarşamba Pazarı kurbünde vâki' türbe-i mahsûsasında defnolundu. Üç adet evlâd-ı zükûru kalıp, hîn-i tahrîrimizde biri Şam **[260]** ve biri Halep kadıları idi fî 1242 (1826-27). Ve biri dahi bundan akdem vefât etmiştir.

Ve mesîregâh-ı mezkûrda ba'zı küberâ hâneleri ve bağları vardır. Ve bu mahalle Eski Çamlıca dahi denilir. Ve bunun mukâbilinde Çamlıca-i Cedîd dahi vardır ki, Küçük Çamlıca denmekle ma'rûftur. Bu mahal selefte bir tekke iken yerine Sultan Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri müceddeden muhtasarca bir sarây-ı âlî[1594] binâ buyurmuşlardır ki, çeşmesinin[1595] binâsına Cevrî Efendi merhûm işbu târîhi söylemiştir:

[1590] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Emr ü fermânı cihâna dâimâ*' şeklinde verilmiştir.
[1591] Eksik olan bu beyit kitâbenin orijinalinden ilâve edilmiştir.
[1592] Kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir. Bu mısrâ matbû metinde '*Nâlî'den sordum dedi târîhtir*' şeklinde verilmiştir.
[1593] ***Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi***: Büyük Çamlıca'da, su başında, mûsâllâ setinin sol alt tarafındadır. Taş ve tuğladan yapılmış haznesi üzerinde Benlizâde Mustafa Şemseddin tarafından yazılmış 1215/1800-01 târihli celî ta'lik, mensûr kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 20-21; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 400-401; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 126-127
[1594] ***Mehmed IV Sarayı***: Küçükçamlıca'da, harab bir tekkenin yerine IV. Mehmed (hd. 1648-1687) tarafından yaptırılmış olan ahşap saray, IV. Mehmed'in biniş köşkü idi. Saraydan bir eser kalmamıştır. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 245-246
[1595] ***Mehmed IV Çeşmesi***: Küçük Çamlıca Mesîregâhı içinde bulunmaktadır. Kesme taştan, klasik üslupta yapılmış olan çeşme II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından tâmir ettirilmiştir. Çeşmenin

Hazret-i Sultân Mehemmed Hân-ı İskender-serîr [1596]
Kim odur hurşîd-i evc-i saltanat zıll-i Hudâ

Ol şehinşâhın bahâr-ı adli [ehl-i] [1597] *âleme* [1598]
Verdi revnak hâtırı olsun küşâde dâimâ

Oldu hâlâ Çamlıca makbûl-i tab'-ı hurremi
Buldu feyz-i iltifâtın bu fezâ-yı hoş-hevâ

Lutfuna lâyık görüp bu bî-muâdil menzili
Eyledi ihyâ olundu suffe vü çeşme binâ

Yeryüzünde gülşen-i cennet gibi zînet bulup
Oldu şâhâne mesîre dil-güşâ cây-ı safâ

Bu [makām u çeşmenin] [1599] *Cevrî dedi târîhini*
Cennet-âbâd-ı müferrih ayn-ı âb-ı cân-fezâ
1064 (1653-54)

Lâkin hâlâ sarây-ı mezbûrdan eser-i binâ kalmamıştır. Bu mahalle karîb pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmûd Hân-ı Gāzî Efendimiz Hazretleri'nin bir nişangâhı vardır. Ve mezkûr Kısıklı Karyesi bu iki Çamlıca meyânında olduğundan, Kısıklı ismiyle müsemmâ kılınmıştır.

Ve bu karyeye karîb Sarıkaya denmekle meşhûr mahalde vâki' bağ devr-i Sultan Selim Hân-ı Şehîd'de imâm-ı evvel bulunan Derviş Efendi'nin binâsı olup ba'dehû, hudâvendigâr-ı müşârünileyh hazretlerinin vâlide-i muhteremeleri İsmetlü Vâlide Sultan Hazretleri **[261]** için mücedden binâ ve ma'mûr buyurmalarıyla bir halvet-sarây-ı âlî[1600] olmuştur. Ve ba'dehû sultân-ı müşârünileyhâ hazretlerinin vefâtında Hemşîre-i pâdişâh-ı cihân Esmâ Sultan Hazretleri'ne verilmiştir.

üzerinde, Cevrî tarafından kaleme alınmış olan, 1064/1653-54 târihli, taşa hakkedilmiş, üç satırlık, celî ta'lik, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 272-274; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 565; Râif, *Mir'ât*, s. 75

[1596] Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

[1597] *bâğ-ı: ehl-i* olarak kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir.

[1598] Bu mısrâ *Es'ad Efendi 2248*, vr. 112[b]'de *'Ol şehinşâh-ı bahârın adli bâğ-ı âleme'* şeklinde verilmiştir.

[1599] *makām-ı çeşmenin: makām u çeşmenin* olarak kitâbenin orijinalinden değiştirilmiştir.

[1600] ***Esmâ Sultan Kasrı (Sarıkaya Köşkü)***: III. Selim (hd. 1789-1807) tarafından annesi Mihrişâh Vâlide Sultan için Sarıkaya denilen yerde yaptırılmış olan köşk, Vâlide Sultan'ın vefâtından sonra II. Mahmûd (hd. 1808-1839) tarafından kızkardeşi Küçük Esmâ Sultan'a verilmiştir. II. Mahmûd'un vefat ettiği bu kasır bugün mevcut değildir. Geniş bilgi için bkz., Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, s. 202-203; Gönül Aslanoğlu Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 45; Necdet Sakaoğlu, "Esma Sultan (Küçük)", *DBİst.A*, c. III, s. 207-208; "Sarıkaya Köşkü", *DBİst.A*, c. VIII, s. 385

Ve bu mahalle karîb Tophânelioğlu Çeşmesi[1601] denmekle meşhûr bir mâ-i lezîz dahi vardır ki, eyyâm-ı sayfta müstakil kahvecisi olup kahve işlerler. Derbend gibi bir mahaldir.

Ve bunun mukābilinde bağlar verâsında Tâhir Baba nâmında tarîk-i Bektâşiyye'den bir kimesne, devr-i Sultan Selim Hânî'de müceddeden bir Bektâşî Tekkesi[1602] ihdâs etmiş idi. Ba'dehû 1241 (1825-26) senesi evâhirinde sâir zevâyâ-yı Bektâşiyye'nin ref' ü hedminde bu dahi hedmolunmuştur.

Ve karye-i Kısıklı'ya bir saat miktarı mesâfede Kayışdağı denmekle ma'rûf cebelin tahtından bir mâ-i lezîz cârîdir ki, Kayışpınar Suyu denmekle şöhretgîrdir. Hâlâ Üsküdar'a ve İstanbul'a götürürler. Ve bu mahalden bir saat mesâfede Alemdağı ismiyle ma'rûf bir cebel vardır ki, Ermeni tâifesinin ziyâretgâhıdır.

F. Sarıkadı Karyesi

1. Sarıkadı Karyesi Mescidi [1603]

Bu karye Üsküdar'a karîb mezkûr Alemdağı kurbünde bir karyedir. Kübreviyye'den eş-Şeyh İlyas Bey mahdûmu ile mûmâileyh İlyas Bey'in halîfesi ve pîrdaşı Sarı Kadı Mehmed Dede Efendi merhûmun mahdûmları Mustafa Dede Efendi mahall-i mezbûrda türbe-i mahsûsada medfûndur. ***'Müştâk-ı İlâhî'*** 887 (1482-83) târîhinde vefât etmiştir. Ebü'l-feth Sultan Mehmed Hân-ı Gāzî Hazretleri'yle gelen ni'me'l-ceyştendir.

[1601] ***Tophânelioğlu Çeşmesi***: Kısıklı-Altunizade arasında Tophânelioğlu denilen mevkide bulunan bu çeşme, şimdi Millet Parkı içindedir. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin üzerinde 1140/1727-28 târihli, celî sülûs, Türkçe inşâ kitâbesi vardır. Geniş bilgi için bkz., Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 310-311; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 74-75; Aynur-Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, s. 174

[1602] ***Tâhir Baba Tekkesi***: Bir Bektâşî tekkesi olan bu tekke, *Nur Baba Tekkesi* olarak da bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz., Ekrem Işın, "Bektâşilik", *DBİst.A*, c. II, s. 135-136; c. VII, s. 214

[1603] ***Sarıgâzi Köyü Mescidi***: III. Murad'ın (hd. 1574-1595) annesi Nurbânu Sultan (ö. 991/1583) tarafından yaptırılmış olan mescid, II. Selim (hd. 1566-1574) zamanında tâmir ettirilmiştir. Bugün mevcut olmayan bu mescidin yerine 1972 yılında aynı isimle yeni bir câmi yaptırılmıştır. Kare planlı ve tek kubbeli olan yeni câmi kârgir olarak inşâ edilmiştir. Çinilerle kaplanmış olan mihrâbı dışarıya çıkıntı yapmaktadır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Câminin kuzeybatısında Şeyh İlyas Bey, Şeyh Mustafa Dede ve Sarıkadı Mehmed Dede'nin mezarlarının bulunduğu kare planlı bir türbe vardır. Türbenin duvarının kenarında şadırvan parçaları, kuyu ve 1275/1858-59 târihli kitâbe vardır. Bu kitâbe câminin yakınında Sarıgazi Meydanı'nda olan Şevkınihal Usta Çeşmesi'nin kitâbesidir. bkz., Öz, *İstanbul Camileri*, c. II, s. 57; *DBİst.A*, c. VIII, s. 384; A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul 1995, s. 331; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, c. II, s. 448-450

Mezbûr Şeyh İlyas'ın silsilesi sekiz vâsıta ile eş-Şeyh Necmeddînü'l-Kübrâ[1604] Hazretleri'ne peyveste olur. Ve Necmeddin Hazretleri dahi yine sekiz vâsıta ile Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî –kuddise sırruhû– Hazretleri'ne vâsıl olur.

Ba'de-zaman Üsküdar'da vâki' Atîk Vâlide Câmii bâniyesi, Sâhibetü'l-hayrât, Sultan Murad Hân-ı Sâlis Vâlidesi Nurbânu Sultan bir mescid-i şerîf binâsıyla bu karyeyi ihyâ eylemiştir.

Minberini ba'de-zaman **[262]** Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin yazı hocası Bosnevî Osman Efendi, vakfına mütevelli olduğu esnâda vaz' eylemiştir. Mezbûr Osman Efendi müderrisînden iken ***'Nist Osmân'*** 1181[1605] (1767-68) târîhinde vefât etmiştir. Pâdişâh-ı müşârünileyhin eser-i hayrı olan Ayazma Câmi'-i Şerîfi mihrâbı önünde medfûndur.

Ve müşârünileyh eş-Şeyh Mustafa Efendi Hazretleri türbe-i mezbûrede yalnızca medfûndur. Ve sandukasında destârlı külah vardır.Ve hâric-i türbe-i şerîfinde halîle-i muhremesi ve evlâd-ı kirâmı medfûndurlar. Ve onlara karîb hâricde bir kebîr şecer kurbünde vâki' mezâristânda Şeyh Mustafa Efendi'nin birâder-i ekremleri Îsâ Dede Efendi medfûndur –rahimehullâhu aleyhim ecmaîn–.

Ve Hazret-i Necmeddînü'l-Kübrâ –kuddise esrâruhü'l-a'lâ– Hazretleri'nin silsile-i tarîkleri Cüneyd Hazretleri'ne vech-i âtî üzere mütevâsıl olur: Hazret-i Necmeddînü'l-Kübrâ, Hazret-i Ammâr b. Yâsir, Bitlisî Hazret-i Ebü'n-Necîb Sühreverdî, Hazret-i Ahmed Gazâlî, Hazret-i Ebû Bekir Nessâc, Hazret-i Ebû Osman Mağribî, Hazret-i Ebû Ali Kâtib, Hazret-i Ebû Ali Rudbârî, Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî –kuddise esrâruhüm–. Necmeddînü'l-Kübrâ Hazretleri 618 (1221-22) târîhinde şehîden vefât etmiştir. Sebebi Cengiz-i fitne-engîzin İran zemîn-i cânîlerine duhûlü Cürcan'da istimâ' olunmakla mahall-i necât olan tarafa hicret buyurmaları için ba'zı kendine müntesib zevâtın iltimasları vukū'unda "Bu kadar ümmet-i Muhammed'in vakt-i âsâyişlerinde berâber zevkyâb olmuş iken, hengâm-ı ıztıraplarında ancak nefsimizi tahlîs edip nice bin ehl-i îmânı o kâfir-i bî-dîn pây-mâl eylediğini biz arkadan nazar mı edelim. Böyle hayat bize gerekmez. Cümle ile haşrolunmak büyük ni'mettir." buyurarak Sa'deddîn-i Hamevî ve Rızâeddin Ali Lala ve sâir evlâd ü emcâd ve merîdân ü muhibbân ile cümleten rütbe-i şehâdeti ihrâz buyurmuşlardır –kaddesallâhü esrârahüm–. Bu Şeyh Necmeddîn Hazretleri'nden silsile bu vecih üzere yürümüştür: Şeyh-i müşârünileyhten Şeyh Ali b. Lala ve bunlardan Şeyh Ahmed Zâkir Curfânî ve bunlardan Şeyh **[263]** Nûreddin Abdurrahmân-ı Esferânî ve bunlardan Şeyh Alâü'd-devletü'l-Semnânî ve bunlardan Şeyh Mahmûd Müzdifânî ve bunlardan Şeyh es-Seyyid Ali Hüdâyî ve bunlardan Şeyh Hoca İshak Hıtlânî ve bunlardan Şeyh es-Seyyid Muhammed Nurbahş ve bunlardan Şeyh Muhammed b. Yahyâ b. Ali Ceylânî-i Lâhecî ahz-i tarîkat eylemişlerdir. Mûmâileyh Şeyh İlyas dahi rivâyet olunduğuna göre, Hazret-i Şeyh es-Seyyid Muhammed Nurbahş'tan ahz-i tarîkat etmiştir. Bu tarîk-i aliyyeye Nurbahşiyye ıtlâkı

[1604] *Kübra* kelimesinin yazılışında *be* harfinden sonra fazladan bir *ye* harfi vardır.
[1605] *1181*: Bosnalı Osman Efendi'nin vefat târihi mezartaşında *1180* olarak verilmiştir.

dahi Şeyh es-Seyyid Muhammed Hazretleri'nden münteşir olduğunu îmâ eder. Ve Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri'nden Hâtem-i risâlet-penâh aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Hazretleri'ne dahi şu vecih üzere peyvestedir: Hazret-i Cüneyd Hazret-i Seriyyü's-Sakatî'den, bunlar Hazret-i Ma'rûf Kerhî'den, bunlar Hazret-i İmâm Ali Rızâ'dan, bunlar Hazret-i İmâm Mûsâ Kâzım'dan, bunlar Hazret-i İmâm Ca'fer-i Sâdık'tan, bunlar Hazret-i İmâm Muhammed Bâkır'dan, bunlar Hazret-i İmâm Zeynelâbidin'den, bunlar Hazret-i İmâm Hüseyin-i Şehîd-i Kerbelâ'dan, bunlar Hazret-i İmâm Ali Murtazâ'dan, bunlar Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Hazretleri'nden, Efendimiz dahi Hazret-i Cenâb-ı Vâcibü'l-vücûd'dan ahz-i feyz-i hakîkat buyurmuşlardır. Hazret-i Cüneyd'in vefâtı 297 (909-910) senesi Abbâsiyye'den Mu'tezadbillah Ebü'l-Hasan Ahmed b. el-Muvaffak'ın zamân-ı saltanatında Bağdat'ta vefât etmiştir. Cümle zevât-ı kirâm efendilerimiz hazretlerinin rûhâniyyet-i saâdetlerin Rabbim hemîşe üzerimizde hâzır u nâzır eyleyip, âlem-i bekāda şefâat-i bâ-saâdetleriyle zümre-i ehl-i necâta dâhil eyleye, âmîn.

Bi-mennihi Teâlâ işbu kitap, Sarıkadı Karyesi'nde hitâma resîde olmuştur.

Sâye-i meârif-vâye-i mülûkânede işbu kitap sıhhat-i nisâb Saâdetlü Lütfi Efendi'nin hengâm-ı nezâretlerinde, Matbaa-i Âmire'de tab' u temsîl olunmuştur.

fî 7 Zilhicce sene 1281
(3 Mayıs 1865)

SONUÇ

İstanbul'un kaybolan târihî ve mimârî dokusu içinde, sâhip olduğumuz târihî ve kültürel zenginliği idrâk etmek, kültür ve sanat eserlerimize lâyık oldukları değeri vermek büyük bir önem arzetmektedir. Bu noktadan hareketle İstanbul'un dinî ve sivil mimârîsi başta olmak üzere, târihten edebiyata ve sosyo-kültürel hayata kadar, Osmanlı ilim, sanat ve kültür hayatı bakımından önemli bir mürâcaat kaynağı olan *Hadîkatü'l-cevâmi*'in ikinci cildini yeni nesillerin ve araştırmacıların istifâdesine sunmayı amaç edindik.

Hadîka'da dizgi ve yazım hatasından kaynaklanan ve gözden kaçan bazı küçük hatalar olduğu gibi, tetkîk edilmesi gereken bilgiler de mevcuttur. Ancak bütün bunlar, eserin İstanbul'un mimârî eserleri hakkında topoğrafik olarak bilgi veren en geniş ve en güvenilir kaynak olduğu gerçeğine gölge düşürmemektedir. Ayvansarâyî, câmileri ve çevresindeki diğer mimârî eserleri tek tek gezmiş, eserini bizzat kendi gözlemlerine bağlı kalarak yazmıştır.

Ayvansarâyî mimârî eserlerin inşâsı ve tâmiri ile ilgili bilgi vermiş, mevcut kitâbeleri ve düşürülen târihleri kaydetmiş, mahallesinin olup olmadığını zikretmiştir. Câmi ve mescidlerden fevkânî olanları ve minberi bulunanları belirtmiş, bunların hâricinde eserlerin mimârî özelliklerine âit fazla bir şey söylememiştir. Ayrıca eserleri yaptıran, tâmir ettiren ve vakıfta bulunan kişiler hakkında da bilgi vermiş, kişilerin biyografilerini ve vefâtlarına düşürülen târihleri kaydetmiş, şâir olanların şiirlerinden de örnekler sunmuştur. Ayvansarâyî, câmi ve mescid ile birlikte çevresinde yer alan türbe, tekke, mekteb, medrese, kütüphâne, imâret, çeşme, sebil, hamam ve sâhilsaray gibi diğer mimârî yapılar hakkında da bilgi vermiş, bu eserlerin kitâbelerini ve târih manzûmelerini kaydetmiştir.

Hadîka'da çeşitli târihî olaylar, pek çok kitâbe metni ve târih manzûmesi ile dîvânlardan örnekler yer almaktadır. Eser bu yönüyle epigrafi, târih ve edebiyat alanlarında çalışma yapanlar için bol malzeme ihtivâ etmektedir.

Hadîka, tasavvuf târihi alanında çalışma yapanlar için de önemli bir kaynaktır. Ayvansarâyî tekke ve zaviyelerle ilgili bilgi vermiş, bazılarının kuruluşundan itibaren bütün şeyh silsilelerini, bazılarının ise sadece meşhur olanlarını kaydetmiştir. Ayrıca tasavvuf edebiyatından örnekler de sunmuştur.

Giriş bölümünde belirttiğimiz metod ve ilkeler çerçevesinde *Hadîka* metnini hazırladıktan sonra, eserin ikinci cildinde yer alan 285 câmi ve çevresindeki diğer mimârî eserlerin bugünkü durumlarını bizzat yerlerinde tetkîk ederek, son durumlarını fotoğraflarla tesbît ettik. Tetkik ve gözlemlerimiz sonrasında vardığımız netice, maalesef son derece üzüntü vericidir. Câmileri, tekkeleri, mektebleri, sebil ve çeşmeleri, hamamları, hasbahçeleri, ahşap evleri ve konakları ile insana huzur ve yaşama sevinci veren İstanbul'un târihî ve tabiî dokusu bütünüyle ortadan kalkmıştır. *Hadîka*'nın ikinci cildinde anlatılan 285 câmiden sadece 165 tanesi ayaktadır. Bunlardan da bugün aslını ve orijinalliğini muhafaza eden eser, ancak %5 nisbetindedir. 99 çeşme ve sebilden 57'si, 72 mektebin 8'i, 19 medresenin 11'i 48 hamamın ise sadece 14 tanesi günümüze gelebilmiştir. Böyle vahim bir neticenin ortaya çıkmasında, tabiî sebeplerden ziyâde, insan faktörü ön plandadır. Bütün şehirlerimiz gibi, İstanbul'un da târihî hüviyetini muhafaza etme hususunda gerekli hassasiyet gösterilmemiştir. Bilgisizlik, ilgisizlik ve ihmaller, hızla artan iç göç ve bilinçsizce yapılan şehir îmar faaaliyetleri sonrasında Türk-İslâm medeniyetine âit pek çok eser yok olmuştur.

Bu eserleri vakfeden hayır sâhiplerinin ruhlarını şâdetmek vefâ borcumuzdur. Bu çalışmamızın içinde yaşadığımız şehrin târihî kimliğinin tanınması, sevilmesi ve korunmasına, yeni nesillerin sanat ve târih bilincinin pekiştirilmesine vesîle olmasını temenni etmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

ABAÇ Sadi, *Kasımpaşa'nın Tarihçesi*, İstanbul 1935

AHMED REFİK (Altınay), *Hicrî Onuncu Asırda İstanbul Hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988

AHMED RİF'AT Efendi, *Lügat-ı Târîhiyye ve Coğrâfiyye*, c. I-II, İstanbul 1299

AKBATU Şinasi, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı* (1973), s. 486-495

ALİ CEVAD, *Memâlik-i Osmaniyye Tarih ve Coğrafya Lügati*, c. I-IV, İstanbul 1313-17 (1895-900)

ARSEVEN Celâl Esad, *Eski Galata ve Binâları*, Haz.: Dilek Yelkenci, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1989

--------, *Eski İstanbul*, İstanbul 1989

--------, *Sanat Ansiklopedisi*, c. I-V, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983-1994

ÂSIM, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2661

ASLANAPA Oktay, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988

--------, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitâbevi, İstanbul 1986

--------, *Türk Sanatı*, Remzi Kitâbevi, İstanbul 1993

AYANOĞLU İ. Fazıl, *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1974

AYNUR Hatice-KARATEKE T. Hakan, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995

AYVANSARÂYÎ Hâfız Hüseyin b. İsmâil, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, c. I-II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281 (1864-65)

--------, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2247

--------, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2248

--------, *Mecmûâ-i Tevârih*, Haz.: Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985

--------, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, Haz.: Fahri Ç. Derin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978

AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Fâtih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfûsu*, Doğuş Matbaası, Ankara 1958

--------, *Ondokuzuncu Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul 1958

--------, *Osmanlı Mimarisinde Fâtih Devri*, c. III-IV, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul 1989

BABINGER Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Tercüme: Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982

BAĞDATLI İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn Esmâü'l-müellifîn ve Âsâru'l-mûsânnifîn*, c. I, İstanbul 1951

BAHÂEDDİN, *Türkçe Lugat*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul 1330

BALTACI Cahid, *XV.-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976

BARIŞTA H. Örcün, *Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995
--------, *Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991
BARKAN Ömer Lütfi-AYVERDİ Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, Baha Matbaası, İstanbul 1970
BAYRAK Orhan, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1994
BELGE Murat, *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994
BERK Süleyman, *Hattat Mustafa Râkım'da Celî Sülüs ve Tuğra Estetiği*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1999
BURSALI MEHMED TÂHİR, *Osmanlı Müellifleri*, c. III, İstanbul 1975
C. C. CARBOGNANO, *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993
CANTAY Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1992
ÇEÇEN Kazım, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992
--------, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991
ÇETİN Atilla, İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, c. XIII, Ankara 1981
ÇULPAN Cevdet, *Türk Taş Köprüleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975
DANIŞMAN Zuhuri, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. I-II, İstanbul 1969
DEMİRCANLI Yüksel Yoldaş, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1989
Dünden Bugüne Beşiktaş, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1998
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. I-VIII, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1993-1994
EGEMEN Affan, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, Arıtan Yayınları, İstanbul 1993
ELDEM Sedad Hakkı, *Türk Bahçeleri*, Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri: 1; İstanbul 1976
ERDOĞAN Muzaffer, "Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 157-172
ERZİ İhsan, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1987
ETHEM Halil, *Camilerimiz*, İstanbul Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932
EVYAPAN Gönül Aslanoğlu, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972
EYİCE Semavi, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. I, İstanbul 1963, s. 31-84
--------, *Galata ve Kulesi*, İstanbul 1969
--------, "Hüseyin Ayvansarâyî" mad., *DİA*, c. XVIII, s. 528-530
GERÇEK Selim Nüzhet, *Hadîkatü'l-Cevâmi' Nâm Eserin Elifbâî Fihristidir*, İstanbul 1928
GÜLERSOY Çelik, *Göksu'ya Ağıt*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1987
HABÎB, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305
HACI İSMÂİL BEYZÂDE Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi*, c. I-II, İstanbul 1304

HASKAN M. Nermi, *İstanbul Hamamları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1995
HASOL Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1998
İNAL İbnülemin Mahmûd Kemal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955
İNCİCİYAN G. V., *Boğaziçi Sayfiyeleri,* Eren Yayıncılık, İstanbul 2000
İNCİCİYAN P. Ğ., *18. Asırda İstanbul,* Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976
İstanbul Şehir Rehberi, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998
İSFENDİYAROĞLU Fethi, *Galatasaray Tarihi*, c. I, İstanbul 1952
KARATAY Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. I, İstanbul 1961
KOÇU Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. I-XI (A-Göçpınar), İstanbul, 1958-1974
KONYALI İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, c. I-II, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1976
--------, "Emirgan Çeşmesi", *Tarih Hazinesi*, S. 7, İstanbul 1951, s. 348-350
--------, *İstanbul Abideleri*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1940
--------, *İstanbul Sarayları*, c. I, İstanbul 1942
KÖMÜRCİYAN Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988
KUBAN Doğan, *İstanbul Yazıları*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1998
Sinan'ın Sanatı ve Selîmiye, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1997
KUMBARACILAR İzzet, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938
KURAN Aptullah, *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986
--------, "Mimar Sinan'ın Mescitleri", *İstanbul Yazıları (Semavi Eyice Armağanı)*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1992
KUT Turgut-KUT Günay, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin b. İsmâil ve Eserleri", *Tarih Dergisi*, c. XXXIII, İstanbul 1982, s. 401-439
KÜTÜKOĞLU S. Mübahat, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977
--------, *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978
--------, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1991
LEVEND Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973
MEHMED RÂ'İF, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314
--------, *Mir'ât-ı İstanbul*, I (Asya Yakası), Yayına haz.: Günay Kut-Hatice Aynur, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul 1996
MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî*, c. I-VI, Yayına haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996
MERİÇ Rıfkı Melül, *Mimar Sinan'ın Hayatı, Eserleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965
MESARA Gülbün, *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*, İşaret Yayınları İstanbul 1998
MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928
NEVRES, *Dîvân-ı Nevres-i Kadîm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 563

Dîvân-ı Nevres-i Kadîm, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2700
NİRVEN Saadi, *İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953
---------, Taksim Suyu Tesisleri, İstanbul 1957
ORHONLU Cengiz, "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, c. X, İstanbul 1954, s. 61-78
ÖDEKAN Ayla, *Türkiye'de 50 Yılda Yayınlanmış Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi İle İlgili Yayınlar Bibliyografyası*, İstanbul 1974
ÖNGE Yılmaz, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997
ÖZ Tahsin, *İstanbul Camileri*, c. I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987
ÖZDAMAR Mustafa, *Dersaâdet Dergâhları*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 1994
"Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, c. XX, Ankara 1988, s. 221-248
ÖZDENİZ Engin, *İstanbul'daki Kaptân-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi: 4, İstanbul 1995
ÖZEN Mine Esiner, *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*, İstanbul 1985
PAKALIN Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993
RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts.
SAÎ ÇELEBİ, *Tezkiretü'l Bünyân*, İkdam Matbaası, İstanbul 1315
---------, *Tezkiretü'l Bünyân*, Yayına haz.: Sadık Erdem, Binbirdirek Yayını, İstanbul 1988
SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999
---------, *Hattat Şeyh Hamdullah, Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1992
SERTOĞLU Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitâbevi, İstanbul 1986
SEYYİD VEHBÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2714
SITKIZÂDE Ahmed Reşid Efendi, *Tuhfetü'r-râgıbîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, nr. 2411
---------, *Tuhfetü'r-râgıbîn*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, nr. 928
SUYOLCUZÂDE Mehmed Necib, *Devhatü'l-Küttâb*, Tertib ve Tashih Eden: Kilisli Muallim Rıfat, İstanbul 1942
ŞERİFOĞLU Ömer Faruk, *Su Güzeli (İstanbul Sebilleri)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995
TANIŞIK İbrâhim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri*, c. I-II, Maarif Matbaası, İstanbul 1945
TANSEL Fevziye A., 'Divan Şâirlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevîsi: Sâhilnâme', *Belleten*, S. 158 (Nisan 1976), s.331-34
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. I-XXII, İstanbul 1988-2000
Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, c. I-X, TDK Yayınları, Ankara 1963-79
ULUÇAY M. Çağatay, *Pâdişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992
UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Târihi*, c. I-VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995
ÜLGEN Aygün, *Klasik Devir Minareleri*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2000

ÜNSAL Behçet, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, c. II, İstanbul 1969, s. 6-61
ÜNVER A. Süheyl, "Hattat Ahmet Karahisarî", *İstanbul Risaleleri*, c. I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 179-202
--------, "Şerefâbad", *İstanbul Risaleleri*, c. I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 35-43
--------, "İstanbul'da Sahabe Kabirleri", *İstanbul Risaleleri*, c. III, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 221-296
--------, "İstanbul Rasathanesi", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 61-216
--------, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, c. V, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 217-414
VADA A. Cabir, *Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi*, İstanbul, ts.
YAKIT İsmâil, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992
YILMAZ Hasan Kamil, *Aziz Mahmûd Hüdâyî (Hayatı-Eserleri-Tarîkatı)*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999
YÜCEL Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999
YÜKSEL İ. Aydın, *Osmanlı Mimârîsinde II. Bâyezîd-Yavuz Selim Devri*, c. V, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul 1983
ZÂKİR ŞÜKRÜ Efendi, İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi I-III, Neşre haz.: Şinasi Akbatu, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, c. IV, S. 4, İstanbul 1980, s. 51-96; c. V, S. 1, İstanbul 1981, s. 81-103; c. V, S. 2, İstanbul 1981, s. 97-116

LÜGATÇE

-A-

-â: bir kelimenin sonuna gelen ve 'ey' manasını ifade eden Farsça hitap edatı (*Nedîmâ* gibi). Sesli harf ile biten kelimenin sonuna gelirse yâ şeklini alır: *cânâ* (ey cân), *Bâkiyâ* (ey Bâkî) gibi.
a'dâ' (adû' ve adüvv'ün ç.): düşmanlar
a'del: (daha, en, pek) adaletli, çok doğru
a'nî: yâni
a'ver: tek gözlü, bir gözü kör, a'mâ
a'lâ: (daha, en, pek) yüksek,
âb: su
âbâd: ma'mûr, şen, bayındır
-âbâd: terkiplerde bir şeyin çok bulunduğu yeri gösterir
âbâdân: şen, ma'mûr, bayındır
abes: boş, saçma şey
âb-ı latîf: güzel su, hoş su
âb-ı rû (y): yüzsuyu, namus, şeref, haysiyet, yücelik ve itibar
abîd: kullar, köleler
Acem: İranlılar; Arap olmayan,
âdât (âdet'in ç.): âdetler, görenekler, usuller, alışkanlıklar
adîm: yok olan
adîmü'l-misl: eşi, benzeri olmayan
adüvv: düşman, hasım, adû'
âfitâb: güneş; güneşin ışığı; güzel yüz
agavât, agāvât (ağa'nın ç.): ağalar
ağzâb: kızdırmak
âhâd (ehad'in ç.): birler
ahâlî: halk
âhar: başka, diğer
ahbâb (habîb'in ç.): dost, bildik, tanıdık olan kimseler
ahdeb: kambur
ahsen: daha, en veya pek güzel
ahterân (ahter'in ç.): yıldızlar
akdem: ilk, önce, önceki, daha önceki
âkıbet: nihâyet, encâm, son
akîb: bir diğerinin arkasından gelen
aktâr (kutr'un ç.): taraflar, yanlar
âl: aile, evlat, sülale
âl: hile, düzen
alâ merâtibihim: derecelerine, kademelerine, mertebelerine göre
alâ rivayetin: rivayet edildiğine göre, söylenenlere bakılırsa
alâ: yüksek, büyük, meşhûr, necîb
alâik (alâka'nın ç.): ilgiler, ilişkiler
ale'l-gafle: boş bulunarak, dalgınlığa gelerek, dalgınlığa getirerek
ale't-tevâlî: arası kesilmeksizin, arka arkaya, birbiri ardınca
alem: nişan, alamet; bayrak, sancak; minâre tepesi; sınır işareti
âlem-gîr: Cihanı tutan, bütün dünyâya yayılan, cihanı zapteden
âlî, âliye: değerli, yüce, ulu
âlî-cenâb: cömert; şerefli, haysiyetli kimse
âlî-kadr: çok kıymetli, çok saygıdeğer, çok takdir edilen
âlimü'l-guyûb: Allâh, görülmeyenleri bilen
âlî-şân: şan ve şerefi büyük olan
âmed: gelme, geliş
âmedci: Bakanlar Kurulu başkâtibi
âmir, âmire: mâmur eden, şenlendiren; imar olunmuş; devlete ait
amm: amca
ammet: hala
-âmûz: bilen, öğrenmiş; öğreten
Anadolu muhasebeciliği: Pâdişahlara ve vezirlere ait olup Anadolu'da bulunan vakıf ve tevliyet hesaplarına bakan kalem.
-âne: sıfatı ve ismi zarf yapan bir ek (*fakir-âne* gibi.)
anûd: inatçı
-ârâ: süsleyen, bezeyen
Arabî: Arapça, Arap dili
arakıyye: en çok dervişlerin giydikleri yünden yapılmış bir çeşit külah
ârâm (irem'in ç.): sahrada, çölde mahsus konulan nişan
ârâm: durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme, karar kılma
ârâmgâh, ârâmgeh: dinlenilecek yer, dinlenme yeri
Arbâ: Hâlis Araplar
ârî: -sız; çıplak; hür
arpalık: yüksek devlet memurlarına, bazı saray mensuplarına, ilmiye sınıfının ileri gelenlerine ilâve tahsisat, emekli veya ma'zûliyet maaşı olarak bağlanan gelirlere verilen genel isim.
arz: en, genişlik
arzuhâl: dilekçe; halin bildirilmesi
-âsâ, sâ: Farsça benzetme eki (*devâsâ* gibi.)
asâ: değnek, sopa; dervişlerin taşıdıkları sopa

âsa: süs, bezek; vakar, ciddilik
asa-dâr: değnek tutan, taşıyan
Âsaf: Hz. Süleyman (a.s.)'ın veziri
âsaf: vezir
Asâkir-i Mansûre: 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması üzerine Sultan II. Mahmûd'un emriyle kurulan yeni talimli asker teşkilatına verilen isim.
âsâr (esr'in ç.): izler, nişâneler, alâmetler, abideler
ashâb-ı hayr: hayır sahipleri
Âsitâne (Âstâne): eşik, payitaht, merkez-i saltanat, İstanbul; büyük tekke, Allah'a yakın kimselerin kabri
âsiyâ, âsiyâb: su değirmeni
âsmân: gök, felek, semâ
âsûde: rahat, gâilesiz, dinç
âsumân: âsmân, gök, sema
aşâir (aşîret'in ç.): kabileler, oymaklar
aşer: on
aşerât (aşer'in ç.): on sayıları
âşık-ı zâr: inleyen aşık
âşiyân, âşiyâne: mesken, ev.
âtî, âtiye: gelen, gelecek
atiyye: hediye, bahşiş, ihsan
atşân: susuz, susamış, susayan
atyeb: (daha, en, pek, çok) güzel
avârız: fevkalâde hallerde, özellikle de savaş sebebiyle, alınan muvakkat vergi
âvâze: yüksek ses; şöhret, ün
avcılar: hükümdarlarla birlikte ava giden veya sarayda av kuşlarına bakan yahut da dışarıda saray için av kuşu yetiştirenlerin hepsine birden verilen isim. Bunlar umumiyetle ulûfeli, tımarlı ve muaf olmak üzere üç kısımdı.
avdet: geri gelme, dönme, dönüş
-âver: getiren, taşıyan
âvîhte: asılı, asılmış (şey)
avlu: bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan duvarla çevrili alan
ayân: belli, açık, meydanda, zâhir
ayazma: Rumların kutsal saydıkları pınar veya çeşme; Bizanslılarda kuşatma sırasında kentlerin su sıkıntısı çekmemesi için yapılan, yeraltı kaynaklarına künklerle bağlanmış su depoları.
ayn: kaynak, pınar
ayn-ı hayât: hayat kaynağı, âb-ı hayat
âzim, âzime: niyetli, kesin karar veren
azîz: muhterem, sevgili
azl: işinden çıkarma, yol verme
azm: kasıt, niyet, karar
-âzmâ: denemiş, sınamış (*cenk-âzmâ* gibi)
âzürde: incinmiş, kırılmış, gücenmiş, mahzun, mükedder

-B-

bâ: kelimenin başına gelerek ile, ...li anlamları kazandıran Farsça edat.
ba'de'l- ikrâm: ağırlamadan sonra, hürmet ve saygı göstermeden sonra
ba'de'l-asr: ikindi vaktinden sonra, ikindi namazından sonra
ba'de'l-vaz': konulduktan sonra
ba'dehû: ondan sonra
ba'd-ezîn: bundan sonra, bundan böyle
bâb niyâbeti: niyâbet; nâiblik, kadı vekilliği ve kadılık anlamlarına gelmektedir. Bâb nâibi; Bâb Mahkemesi reisinin ünvanıydı. Bâb Mahkemesi ise, İstanbul kadılarının nâibi makamında olan biri tarafından idare edilen bir mahkemeydi. Bu mahkeme karı koca işlerine bakar, şimdiki noterler gibi bazı ahkâmı tescil ederlerdi.
bâ-berât: beratla
bâd: rüzgar; nefes, soluk; ah çekme, ah sesi; tas. Allâh'ın yardımı; meç. övme, söz; büyüklük taslama, kibir; şarap
bâdâ: ola, olaydı
bâdî: sebep, mûcib; sebep olan; ilk, başlangıç
bâğ-i kuds: cennet
bahâ: kıymet, değer, bedel
bâhir, bâhire: belli, besbelli, açık, apaçık; ışıklı, parlak, güzel
bahr ü berr: deniz ve kara
bahr: deniz; büyük göl veya nehir
bahren: denizden, deniz yoluyla
bahriyye: donamaya ait işler
bahş: bağış, ihsan
baîd: uzak
bâis: sebep olan, icâbettiren, gönderen
bâl ü per: kol kanat
bâl: kanat
bâlâ: yüksek, yüce, uzun (boy)
bâm: çatı, dam, kubbe
-bân: ...cı (*bağ-bân*:bağcı gibi)
bân: dam, satıh
bân: sevgilinin boyu
bânû: kadın, hanım, hâtun
bâr: Allah; yük; defa, kerre; izin
-bâr: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*cûybâr* gibi.)
bârân: yağmur
bârekallâh: mübarek ola, Allâh mübarek etsin, hayırlı ve bereketli olsun
bârgâh, bârgeh: girmek için izin almak gereken yer, girilebilecek yer, yüksek dîvân
bârgâh-ı Hudâ: huzûr-u ilâhî

bâri: hiç olmazsa, bir kere; hâsılı, hülâsâ
Bârî: Yaratan
bâ-safâ: safalı
bast: yayma, açma, uzun uzadıya anlatma
başbâkî kulu: Osmanlı maliye teşkilatının birinci derecede vergi toplama memuru. Sergulâmı bâkî de denir.
baştarde: Osmanlı donanmasının kadırga cinsi gemilerden yirmi altıdan otuz iki oturağa kadar çift kürekli harp gemisi.
baykara: helâk olma, mahvolma; böbürlene böbürlene yürüme; malı çok olma
bâz: doğan, şahin; açık; tekrar, geri, yine
-bâz: oynayan, oynatıcı anlamında son ek (*âteş-bâz*: ateşle oynayan gibi)
be: kelimenin başına gelerek ile, -a, -e, -de, -da anlamları kazandıran Farsça edat
becâ: yerinde, uygun, münasip
bed': başlama, başlayış
bedîd: meşhur, görünür, açık, meydanda
beher: her
behişt (bihişt): cennet, uçmak
behr: uzaklık, mesafe; felaket; ümidin boşa çıkması
behre: hisse, pay, kısmet, nasip
bekâm olmak: ermek, kazanmak, nâil olmak, maksadına ulaşmak
bekâm: maksat ve meramına ulaşan, mesud, bahtiyar
be-kef: el içinde, avuçta
belî: evet
benâ: binâ etti, inşâ etti
be-nâm: ünlü, meşhur, namlı
benân: parmaklar, parmak uçları
bend: rabıta, bağlama; su biriktirmek için iki dağ arasında yapılan set, baraj; su mecrası için yapılan kemer
bende: kul, köle, bağlı
bendegân (bende'nin ç.): kullar, köleler; pâdişah hizmetinde olanlar
bendek: bendeş, atılmış pamuk yumağı, eğrilmek için hazırlanmış pamuk parçası
bender: ticaret yeri; işlek ticaret iskelesi
bend-i esr: esirliğe düşme
beng: tembellik, ihmal
ber: kelimenin başına gelerek üzere, üzeri, üzerine, üzerinde anlamları kazandıran Farsça edat
berây: için, maksadıyla
ber-ceste: sağlam ve latif; seçme
berd: soğuk
bergüzâr: hediye, hatıra
berîn: pek yüksek, en yüce
ber-karâr: kararlı, yerli, dâimi, devamlı
Bermek: Hârun Reşîd zamanında vezirlik yapan bir ailenin Hâlit, Yahyâ, Fâzıl ve Câfer isimlerindeki dört oğlunun soyadı (bağış ve cömertlik örneği tutularak *bermekî-meşrep*, *bermekî-haslet* gibi sıfatlar yapılır)
bernâ: genç, delikanlı, yiğit
berr: kara, toprak
berş: keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun
berş-i Rahîkî: Rahîkî adında birisinin yaptığı bir çeşit macun.
beste: bağlı, kapalı, merbût
beşâşet: güler yüzlülük, güler yüz
beyâbân: kır, çöl
beyân: anlatma, açıklama, bildirme
beyyin: açık, aşikâr
bezm-i cihân: cihan, dünya meclisi
bezr: ekim, ziraat
bî: kelimenin başına gelerek olumsuzluk anlamı kazandıran Farsça edat (*bî-karâr* gibi)
bi'l-cümle: hep, bütün, toptan, cümleten
bi'l-fiil: gerçekten, hakiki olarak
bi'l-münâsebe: sırası gelince, sırasında, sırasını bularak, sırasını getirerek
bi-aynihi: aynıyla, olduğu gibi, tıpkı
bî-bedel: eşsiz, benzersiz
bî-çâre: çaresiz, zavallı
bîdâr: uyanık, uyumayan, uykusuz
bî-dirîg: esirgenmeyen; esirgemeyen, elinden geleni yapan
bî-hemtâ: eşi ve benzeri olmayan
bihîn, bihîne: pek iyi, en iyi, seçkin; hallaç
Bihzâd: soyu güzel, aslı temiz; XV. yy.'da yaşamış İranlı ünlü bir minyatürcü
bi-kazâillâhi teâlâ: Allâh'ın takdiri gereğince
bî-kem ü kâst: eksiksiz olarak, tamam olarak
bilâ: sız, sızın, bi-gayr anlamında olumsuzluk eki
bilâ-amed: direksiz olarak
bî-mânend: eşsiz, benzersiz
bî-misl: eşsiz, benzersiz, eşi bulunmayan
binâ emîni: Osmanlı İmparatorluğu devrinde devlete ait herhangi bir büyük binanın yapılışı ile meşgul olan kimse. Vazifesi o inşaat müddetince sürerdi. Bina eminleri yapının bütün masraflarını tutar, bütün harcamalar, malzeme ve eleman temini ile ilgilenirler, aynı zamanda yapının belirlenen zamanda ve istenilen şekilde sona ermesini sağlarlardı.
bintü'l-ineb (asma kızı): şarap
birâder: erkek kardeş, kardeş
bi-resm: resmî olarak, adet olunduğu gibi
birr: iyilik, güzellik, hayır; anne-babaya itaat; bağışta bulunma
bî-şümâr: sayısız, hesapsız

Bostancı Ocağı: Osmanlı saraylarının içinde ve dışında hükümdarlara ait bağ, bahçe ve bostanlara bakan ve sarayın diğer bazı hizmetlerinde ve bu arada pâdişâha ait kayıklarda kullanılan bir sınıf hizmet ehlinin mensup olduğu ocak.
bostancı: saraylarla kasırların bekçiliğini yapan ve zâbıta işleriyle de ilgilenen saray mensuplarından bir kısmının ismi. Bunlara 'bostâniyân-ı hâssa' da denirdi.
bostancıyân, bostâniyân: saray teşkilâtında, pâdişah saraylarının ve kasırlarının korunması ile görevli kimseler, bostancılar
bölükağası: altı kapıkulu süvarisi bölüğünün her birinin amirine verilen isim. Bu bölüklerin her biri yine başka bölüklere ayrılır ve bunların amirine ise Bölükbaşı denirdi.
bûd: varlık
buhayra: küçük deniz, göl
buhûr: tütsü
buk'a: yer, toprak, ülke; büyük kapı
bûm: yer, toprak, yurt; tabiat, huy; baykuş
burc-i evliyâ: Bağdat şehri
burnaz: kocaburunlu
bûy: koku
bünyâd: asıl, esas, temel; binâ, yapı
bünyân: yapı, binâ
-bürde: isimlere eklenerek 'götüren götürülmüş, götürmüş,' manalarına birleşik kelimeler yapar.
bürkân: volkan, yanardağ
bürûz: belirme, ortaya çıkma; âşikâr, meydanda
büt: put
büyût (beyt'in ç.): evler, meskenler, odalar, obalar
büzürgüvâr: büyük, ulu, saygıdeğer, celal ve azimet sahibi kimse

-C-

câ: yer, mahall, mevki, mekân
câ-be-câ: yer yer
câbî: vakıflı akar kiralarını toplamakla görevli bulunan kimse, vergi tahsildârı
câh, câhe: itibar, makam, onur, mevki
câize: hediye, bahşiş, armağan; yol yiyeceği, azık
câme: elbise, çamaşır
câme-şûy: çamaşırcı, çamaşır yıkayan
câm-ı mevt: ölüm kadehi
câ-nişîn: birinin yerine geçen, birinin yerine oturan
cârî: akan, cereyân eden
cârûb-keş: süpürücü
câvîd, câvidân: daimi kalınacak olan, sonrasız, ebedî, bengi
cây: yer
câygâh, câygeh: yer; mevki, rütbe
cebehâne: barut, kurşun, gülle ve benzerî harb malzemesi ve bunların bulunduğu yer, cephâne
cebîn: alın, cephe; korkak, yüreksiz
cedd: dede, büyükbaba
cedd-be-cedd: büyükbabadan büyükbabaya intikal suretiyle
celî hat: en az 3-4 m. mesafeden okunabilecek büyüklükteki yazılar
cell: büyük, ulu
cem: şah, hükümdar; Hz. Süleyman'ın lâkabı; Büyük İskender'in lâkabı
cem': toplama, toplanma, bir araya gelme
cem'an: toplam
Cem-câh: Cem gibi haşmetli, Cem mesnedli
cemi': cümle, hep, bütün
cenâb: ta'zim ve şeref tabiri, hazret
cenân: kalp, yürek, gönül
cenb: yan, taraf
cenk: savaş
cennât: cennetler, bahçeler
cennet-mekân: 'mekânı cennet olsun' anlamına gelen bir dua cümlesi
cerâyet: cariyelik
cesbân: lâyık, sezâvar, yakışır
cevâmi': câmiler
cevân, cüvân: genç, taze, delikanlı
cevelân, cevlân: dolaşma, dolanma, gezinme
cevher: maya, öz; elmas, değerli taş; eskiden Horasan'da ve Şam'da yapılan kılıçların demirlerinde görülen siyah ve beyaz dalgalı benekler, çizgiler; ebced hesabıyla düşürülen tarihlerde, sadece noktalı harfler hesap edilmek sûretiyle yazılan tarih; hüner, marifet
cevherdâr: noktalı (harf); elmaslı; siyah ve beyaz dalgalı (kılıç); eski tüfeklerden birinin adı
cevherî târih: ebced hesabıyla, yalnız noktalı harfler hesap edilmek sûretiyle yazılan tarih, tarih-i mu'cem
cibâyet: vergilerin ve başka devlet gelirlerinin tahsîli, câbîlik
Ciğalazâdeler: 'Cağalazâdeler', 'Cağaloğulları' da denir. İstanbul'a bir semte adını da veren İtalyan asıllı bir Osmanlı ailesi
cihân-bân: cihanın bekçisi ve muhafızı olan pâdişah
cihân-dâr: cihanı, dünyâyı tutan hükümdar, pâdişah
cihâniyâna (cihânî'nin ç.): dünya halkı

cihargûşe: kenarları yaklaşık birer santim eninde deri ile çevrilmiş, ortası ebru, kumaş veya kağıt kaplı cilt.
cihet: yön, taraf; sebep, vesile, bahane, ilgi
cîl: cemaat, tâife; millet; nesil, kuşak
cilve: tecellî, görünme; kırıtma
cilvegâh, cilvegeh: cilve yeri, cilve edecek yer
cilve-ger: cilveli, cilve yapan
cinân (cennet'in ç.): cennetler, bahçeler
cisr: köprü
civan-baht: bahtı açık, talihli, bahtiyar
civâr: çevre, yöre, yakın yer
civârî: yakınlıkla, komşulukla ilgili
cû, cûy: nehir, akarsu, ırmak
cûd: el açıklığı, cömertlik
cülûs-i hümâyûn: pâdişahın tahta çıkması
cür'et: cesaret, atılganlık, yiğitlik

-Ç-

çâh, çeh: küçük kuyu, çukur
çâker: kul, köle, cariye
çakırcıbaşı: pâdişahın maiyetinde bulunan ve birlikte ava giden yakınlarından biri olup çakır denilen av kuşlarını taşıyan, kullanan ve terbiye eden çakırcıların başı. Bunların bir adı da Şikâr Ağaları idi.
çâr-gûşe: dört köşe, dört taraf
çarh, çerh: çark, tekerlek; felek, gök; baht, talih; dönerek işleyen alet
çâr-yâr: dört dost (Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali)
çâşnî: çeşni, lezzet, tad; tadımlık
-çe, -îçe: Farsça küçültme eki (*derîçe* gibi.)
çekdirme: tek direkli, branda yelkenli tekneler hakkında kullanılan bir tabir.
çemen: çimen; ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik
çemenistân: çimenlik, bahçe
çemen-suffe: çimenlik, bahçede çimle kaplı bulunan oturacak yer
çend: birkaç
çerâğ: fitil, mum
Çerâkese (çerkes'in ç.): Çerkesler
çeşme-i giryân: ağlayan göz
çeşme-sâr: çeşmesi bol olan yer.
çevgân: cirit oyununda atlıların birbirlerine attıkları değnek, ucu eğri değnek, baston, çevgen; Allâh'ın ezeldeki takdiri
çi: ne
çirk: kir, pas, pislik
çi-sûd: ne fayda var, kaç para eder
çû, çûn: çünkü, gibi, mâdemki, nasıl, nice, niçin
çûb: ağaç değnek, odun, sopa, çomak, davul tokmağı; çöp
çuka: çuha, yün kumaş

-D-

da'vât (da'vat'in ç.): dâvetler, çağırmalar; (çoğul olarak) duâlar
dâ': hastalık, dert
dâb: şan ve şeref
dâd: adl, adalet, hak, insaf
dâd-ger: insaflı, doğru
dâfî': defeden, savan, savuşturan; Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden birisi
dâfia'l-mevâni': engelleri ortadan kaldıran
dâğ: yanık yarası; insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga, işaret
dâhil: iç, içeri, içinde, içeri girmiş
dâhilen: içeriden, içten
dâî: dâvet eden, sebep olan; dua eden
dâiren-mâdâr: çepeçevre
dâmen: etek
dânâ: âlim, ârif, bilgili
dâniş: bilgi, ilim
-dâr: tutan (bayrak-dâr ... gibi); sâhip, mâlik, ...li (alâka-dâr ... gibi)
dârâ: hükümdar, pâdişah, sultan
dâreyn: iki dünya, dünya ve ahiret
dâr-ı naîm: cennet
dârü'l-hadîs: hadis okutulan ve hadis ilimleri ta'lim edilen yurt.
dârü'l-karâr: kıyâmetten sonra kalınacak yer
dârü'l-kurrâ: Kur'ân-ı Kerîm okuma ilmini ihtisas derecesinde öğreten mekteb.
Dârü's-saâde Ağası: sarayın harem dairesinde bulunan harem ağası
Dârü's-saâde: saray, saâdet yeri
dârü'ş-şifâ: şifa yurdu, sağlık yurdu. Önceleri hastane anlamında kullanılırken giderek akıl hastanesi, tımarhâne anlamında kullanılmıştır.
dâver: Cenâb-ı Hakk'ın ismi; doğru, insaflı olan hükümdar, vezir veya hakim
dayyık: pek dar
de'b: adet, usul, tarz, kâide
debistân: okul, medrese
def'i'l-ıztırâb: sıkıntıları, ıztırapları giderme
dehân: ağız
dekâkîn (dükkân'ın ç.): dükkânlar
dekke: taş merdiven
dem: soluk, nefes, an, vakit, saat
dembedem: vakit vakit, daima, muttasıl
der: kelimenin başına gelerek –de, -da, içinde anlamları kazandıran Farsça edat (*der-hâtır*: hatırda gibi); kapı; mağara; kere, defa; cins, kısım
der-akab: hemen arkasından, arkası sıra
Der-aliyye: İstanbul
derbân: kapıcı, bevvâb

derbend: boğaz, dar geçit; sınır kalesi; memleket sınırı; deniz kenarında ticaret yeri olan şehir
derende: yırtıcı, yırtan
dergâh, dergeh: tekke
Der-i devlet: İstanbul
Der-i devlet-i aliyye:İstanbul
derk: anlama, kavrama
der-kâr: mâlum, âşikâr, zâhir
der-pîş etmek: göz önünde bulundurmak
der-pîş: en önde, göz önünde bulunmak
Der-saâdet (Dersaâdet): İstanbul
der-uhde: yüklenme, üstüne alma
derûn: iç, içeri, dâhil
deryâ-dil: kalbi deniz gibi geniş olan, gönlü büyük, havsalası geniş, himmeti büyük
Deryâ-yı Sefîd: Akdeniz
dest: el
destâr: sarık, tülbent
destgâh: tezgah, dokuma aleti, atölye
destmâl: elbezi
deşt: bozkır, çöl, kır, ova
devirhân: Kur'ân-ı Kerîm'i dâima okuyup devreden kimse
devlet-meâb: hükümdar, devletin, saâdet ve ihtişamının sığınacağı yer
devr: dönme, bir şeyin etrâfını
devrân: dünya, felek, zaman, talih, kader; devir
deyr: manastır, kilise
dîdâr: yüz, çehre
dih, dîh: köy, karye
dil-âşûb: gönle sıkıntı veren, yüreği sıkan; gönlü karıştıran, kalbi meftûn eden
dil-âver: yiğit, yürekli
dil-âvîz: gönle asılan, gönül çeken, cazip, güzel
dil-beste: gönül bağlamış, aşık
dil-cû: gönül çeken, gönlün istediği, güzel
dil-dâr: birinin gönlünü almış sevgili
dil-güşâ: iç açan, gönül açan, kalbe ferahlık veren
dilîr: yürekli, cesur, yiğit
dil-sîr: gözü gönlü tok
dil-şîfte: gönül vermiş, tutkun
dil-teşne: gönlü susamış, pek istekli
dirîg: esirgeme; eyvah, ah, aman, yazık; menetme, önleme
dirîgā: eyvah, yazıklar olsun
dîrîn, dîrîne: eski, kadîm
dîvân: büyük meclis
Dîvânhâne: Dîvân-ı Hümâyûn. Osmanlı teşkilatında bugünkü kabineye muadil olan teşkilat odası
divit (aslı devât'tır): Kalemleri koyacak bir kutu ve yanında kapaklı hokkasıyla, beldeki kuşağa çaprazlamasına sokularak taşınan ufak bir yazı takımı.
divitdâr: yazıcı; yazı takımlarına bakan kimse
diyâr-ı Mağrib: Afrika'nın batı tarafına, Cezayir, Fas ve Tunus bölgelerine verilen umumi isim
diyâr-ı Rûm: Osmanlı ülkesi, Anadolu
dizdâr: kale muhafızı
dolaşma; dönüp dolaşma
duâ-gû (y): dua eden, duacı
dûçâr: tutulmuş, uğramış, yakalanmış
dûd: duman, tütün; kurt, böcek
duht: kerîme, duh, duhter
duhter: kız, kerîme, duh, duht
duhter-i rez (asma kızı): şarap
duht-i rez (asma kızı): şarap
dûr (dâr'ın ç.): evler, bölgeler
dur: hastalık, ölüm
dûr: uzak
dûş: omuz
dûzah: cehennem
dû: iki
dû-bâlâ: iki kat
düldül: Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hz. Ali'ye verdiği kır katır: kirpi
dürc: kutu; cevahir kutusu
dürder: her birini veya her defasında dert
dürer (dürre'nin ç.): büyük inci taneleri
dürr: inci
dürre: büyük inci tanesi
dürûd: dua, medih, selam; ekin biçme; kereste, yontulmuş ağaç
dü-vüm, dü-vümîn: ikinci, sânî

-E-

-e: Farsça benzerlik eki (*deste* gibi)
ebed-Allâh: Allâh dâim eylesin!
ebr: bulut
ebrû-yi ham: eğri kaş
ebü'l-feth: "Fâtihler babası" anlamında olup II. Mehmed'in lakabıdır.
ecr: ahirete ait mükâfat, sevap, bir iş, hizmet karşılığında verilen şey
ednâ: (daha, en, pek) aşağı
Efrîdûn: Cemşid soyundan, anlayış ve zekasıyla meşhur olan bir İran hükümdârı (Acem ve Osmanlı edebiyatında bu isme çok rastlanır.)
efsürde: donmuş, donuk; *meç.* kansız, gayretsiz, duygusuz
efsürde-dil: yüreği donuk, gönlü donmuş, hisiz, duygusuz; bezgin, kalbi kırık
-efzâ: çoğaltan, arttıran

-efzûd: çoğaltan, arttıran, arttırıcı, artan,
efzûn: fazla, çok, yukarı, aşkın
ehad: bir
ehâdîs (hadîs'in ç.): Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözleri; haberler, sözler
ehibbâ (habîb'in ç.): dostlar, sevgililer, tanıdıklar, bildikler
ehl: sahip, malik; eşlerden her biri
ehlü's-sünnet: Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve ashâbına itikatta uyanlar
eimme (imâm'ın ç.): imâmlar
-ek: Farsça küçültme eki (*merdümek* gibi.)
ekdâr (keder'in ç.): kederler, gamlar, tasalar
ekîd, ekîde: te'kidli, kuvvetli, sarih, sağlam, kesin, muhakkak
el-hâletü hâzihi: henüz, şimdi, hâlâ, bugün, şimdiye kadar
elhân (lahn'ın ç.): nağmeler, ezgiler
el-ıyâzü bi'llâh: Allâh'a sığındık, Allâh'a sığınırım, Allâh esirgesin, Allâh korusun ...
elsine (lisân'ın ç.): diller
elyak: (daha, en, pek) lâyık, liyâkatli, çok yakışır
emân: emniyet, himaye
emânet: Osmanlı devlet teşkilatında, devlet dairelerinin bazılarının isimleri (*şehremâneti, nüzul emâneti* ... gibi.)
emîn: Osmanlı devlet teşkilatında muhtelif memuriyetlere mahsus bir unvan (*arpa emîni, şehremîni* ... gibi)
emniyye: emniyet, korkusuzluk
emvâc (mevc'in ç.): dalgalar
enâm: halk, nâs, insanlar, mahlûkât
endâht: atma, atış, atılma; silah atma, boşaltma
-endâz: atan, atıcı
ender: kelimenin başına gelerek içinde, -de, -da anlamları kazandıran Farsça edat (*müşkil-ender-müşkil*: zorluk içinde zorluk gibi). Çok defa Farsça veya Arapça iki kelimenin arasında kullanılır.
Enderûn: Harem Dairesi, Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı olan Bâbü's-saâde veya Akağalar Kapısı'ndan sonra başlayan kısmına verilen isim
Enderûn-ı Hümâyûn: saray müstahdimlerini yetiştirmek için kurulan teşkilat
endûd: sürülmüş, işlenmiş, sıvanmış; sıva, parlak sıva
endûh, endüh: gam, keder, tasa, üzüntü, sıkıntı
engüşt: parmak
er: eğer, ise, olsa
Erbaâ': Çarşamba günü
erk: uykusuzluk
erkân (rükn'ün ç.): esaslar, destekler, direkler, sütunlar; reisler
erşed: daha (en, pek) reşîd, ergin olan, doğru yola daha yakın
erzân: ucuz; lâyık, uygun, yerinde
erzânî: liyâkat, lâyık görülme
esbak: daha eski, çok daha evvel olan
eslâf (selef'in ç.): bir memurluk veya hizmette birinden önce bulunmuş olanlar, yerlerine geçilen kimseler, öncekiler
esmâ': isimler
esr: esirlik, kulluk, tutsaklık
eşk: gözyaşı
eşmel: daha, en, pek şâmil, çok şümullü olan, kaplayan
eşref: daha (en, pek) şerefli, onurlu
etkıyâ (takî'nin ç.): Allah korkusuyla günak işlemekten sakınanlar
etvâr (tavır'ın ç.): hal ve hareketler, işler, tarzlar
evâhir (âhir'in ç.): sonlar, ayın son günleri
evc: yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk
evkât (vakt'in ç.): zamanlar, çağlar
evkât-güzâr: vakit geçiren
evlâd ü ıyâl: çoluk çocuk
evlâdiyyet: evlâda mahsus, evlatlık
evtâd (veted'in ç.): ağaç veya demir kazıklar, direkler
evvel: ilk, önce, geçen
eyâ: 'ey, hey!' manasına gelen Arapça kelime ve terkiplerin başına gelen nidâ edatı.
ez: "den, dan"
ezmine (zaman'ın ç.): anlar, vakitler, çağlar

-F-

fağfûr: eskiden Çin imparatorlarına verilen isim; Çin'de porselenden yapılan kap kacak
fağfûr-i Çîn: Çin fağfuru, Çin işi
fâl: uğur, talih, deneme
fâlya: topu ateşlemek için ağızlık, barutu koymaya yarayan mahal
-fam: Farsça renk eki (*gülfâm* gibi)
faysal: kesin hüküm, karar; keskin kılıç; hakim
fâzıl: faziletli, erdemli, fâik, üstün
fekk: feshetme, bozma, koparma, kesme
fekk-i mühr: bir şeyin mührünü bozarak açma
felek: gökyüzü, semâ, âsmân
fenn: hüner, marifet, sanat, ilim
ferâğ: vazgeçme, bırakma; hiçbir işle meşgul olmama, rahat olma
ferc: aralık, yarık, çatlak
ferhunde: mübarek, kutlu, uğurlu
-fermâ: emreden, buyuran, âmir; süren

fersûd, fersûde: yıpranmış, eskimiş, aşınmış; eski, yırtık
ferş: döşeme, yayma; yayılan şey, halı, seccade; yeryüzü, kır, sahra
fevkânî: üstte olan, yukarıda bulunan
fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma; ölüm
feyz: bereket, bolluk; ilerleme, çoğalma; ilim, irfan
fırkateyn: üç direkli, hem güvertesinde, hem ambarında otuzdan yetmişe kadar topu olan bin beş yüz kadar mürettebatlı, yalnız yelkenle yürüyen ve yelken donanımı tam, ağır harp gemisi
fi'l-asl: aslında, gerçekte, doğrusu
fi'l-mesel: meselâ, misaldeki gibi
fi'l-vâki': vâkıa, hakikaten, gerçekten
firâvân: çok, bol, fazla, aşırı
firâz: yokuş, çıkış; yüksek, yıkarı; yükselten, kaldıran
firdevs: cennet, uçmak; bahçe, bostan
firdevs-âşiyân: cennetlik, merhûm
firkat, fürkat: dostlardan ve sâireden ayrılık, ayrılış
fî-sebîlillâh: Allâh yolunda, karşılık beklemeksizin
fiten (fitne'nin ç.): fitneler, ayartmalar, azdırmalar, arabozmalar
fitne-engîz: fesat çıkaran
fuâd: kalp, yürek, gönül
fuhûl: erler, erkekler; akıllı ve zeki adamlar
fuhûl-i ulemâ: alimlerin en değerlileri
füc'eten: birdenbire, ansızın
fülk: gemi, sandal, kayık; Nûh'un gemisi
fünûn-i şettâ: çeşitli fenler, sanatlar
fürce: iki şey arasındaki açıklık, yarık, aralık; güzel manzara; vakit, fırsat
fürûg: nur, ziya, ışık, parlaklık, parıldayış
fürûht: satma, satış
füshat: genişlik, açıklık
fütûh: zafer, galibiyet, üstünlük; açma, açılma, ferahlanma, gönül ferahlığı
-füzûn: çok, fazla (efzûn'un hafifletilmişi)

-G-

gadr: hâinlik, vefasızlık; zulüm, haksızlık, merhametsizlik
gâfir: Allah; mağfiret eden, affeden, yarlıgayan
Gagabuza : Gebze
gâh bî-gâh: vakitli vakitsiz, sıralı sırasız
gâh, geh: arasıra, kimi, bazı
gâhî, gehî: bazen, arasıra
galâ': pahalılık
galat: yanlış, yanılma
gamm: keder, tasa, kaygı, üzüntü
gamz: kaşla, gözle işaret, göz kırpma; münafıklık etme, koğuculuk etme
gamze: süzgün bakış; çene veya yanak çukurluğu
garâib (garîbe'nin ç.) : tuhaf, şaşılacak şeyler
gârât (gâret'in ç.): yağmalar, çapullar
gâret: akın, çapul, yağma, ganimet
garîk:gark olmuş, suya batmış
garrâ': ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı
gars: ağaç dikme, dikilme
gazab: kızgınlık, hiddet, öfke
gazavât (gazve'nin ç.): akın, cenk, savaş, din düşmanı üzerine yapılan sefer
gazel: kuru yaprak
-gede: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*meygede* gibi.)
genc: hazîne, define
ger: 'eğer' kelimesinin kısaltılmışıdır, nazımda kullanılır
-ger: isimlerin sonuna gelen ve fâiliyet bildiren Farsça edat (*zerger* gibi).
gerdân: dönücü, dönen
-gerde: isimlere eklenerek 'yapılmış, etmiş, eylemiş' gibi ism-i mef'uller meydana getirir.
gerdel: üstü altı bir, genişlikte kısa ağaç kap
gerden: gerdan, boyun
gerden-keş: inatçı, kibirli; serkeş, asi
gerdûn: dönücü, dönen, devreden; felek, dünya, sema
germ: sıcak
germiyyet: hararet, sıcaklık; ateşli çalışma
geşt etmek: gezmek, dolaşmak
gılmân (gulâm'ın ç.): gençler, delikanlılar
gılmânân (gılmân'ın ç.): gençler, delikanlılar. Bu tabir daha ziyade, saray hizmetlerinde bulunanlar hakkında kullanılırdı: *Gılmânân-ı Enderûn* gibi.
-gîn: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*gangîn* gibi.)
gîr: harp, kavga, savaş; dağılan, yayılan
giryân: ağlayan
gîtî-nümâ: cihânı gösteren, cihân-nümâ
gonce: gonca, tomurcuk, açılmamış çiçek
gû (y): söyleyen, diyen
gûl: ani felaket, kaza; hortlak, şeytan
gûl-i beyâbânî: gulyabani
gulûvv-i âmm: umumî ayaklanma; hücüm, saldırış
gumûm (gamm'ın ç.): kederler, tasalar, dertler
gûn, gûne: renk; türlü, gidiş, tarz, sıfat
gûnâgûn: türlü, türlü, renk renk, alaca
gurfe: köşk; çardak; balkon, cumba

gurre: Arabî ayların birinci gecesi ve günü
gussa: keder, kaygı, tasa
gûş: kulak; kulak verme, işitme, dinleme
gûşiş: çalışma, çabalama
gûy ü çevgân: meydan topunun atlılar tarafından uçları eğri değneklerle atılması esasına dayanan şark oyunu; bu hususta yazılmış Farsça bir eserin ismi
gûy: Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu
gûyâ: sanki, sözde, farz et, imiş gibi
gûyende: söyleyen, söyleyici
guyûb (gayb'ın ç.): gizli olanlar, gözle görülmeyenler; belirsiz olanlar, bilinmeyen şeyler
guzât (gāzî'nin ç.): gazâ eden, ordunun başına geçen, savaşan, savaştan sağ dönen; bir ordunun başkumandanı
güft ü şinîd: duyulan haberler, dedikodu
güft: söz, kelam, lakırdı
güher: elmas, cevher; inci; değerli taş; bir şeyin aslı
gülân (gül'ün ç.): güller
gül-bûy: gül kokusu
gül-izâr: gül yanaklı, al yanaklı
gülşen-sarây: gül bahçesi içindeki saray
gürûh: cemaat, kavim, taife
gürz, gürze: eskiden silah olarak kullanılan uzun saplı, büyük demir topuz
-güster: yayan, döşeyen
güşâyiş: açılma, açıklık, açılış; revnak; ferahlık
güzâr: geçme, geçiş, göçen; icrâ eden, edâ eden
ğafirü'z-zünûb: günahları bağışlayan (Allâh Teâlâ)

-H-

hâb: uyku, rüya
habbezâ: ne sevimli, ne güzel manalarına gelen takdir edatı, hoşâ, zihî
hâbgâh, hâbgeh: uyunacak yer, yatak odası
habîb: sevgili; seven, dost
hacâlet: utanma, utangaçlıkla şaşırma
hâcegân (hâce'nin ç.): hocalar; eskiden yüzbaşı rütbesinin karşılığı olan bir sivil rütbe
hacer: taş
hadd: yanak, izâr, ruh
hadd-i zâtında: zaten, esâsen, aslında, yaratılışında; bir şeyin keskin olan yeri, ağzı
hâdî-i sübûl: hayrı ve şerri gösteren; Hz. Muhammed (s.a.v.)
hâdim: hizmet eden, yarayan
hafâyâ (hafiyy'in ç.): sırlar, gizli şeyler
hafâya'z-zamâir: kalplarda gizli olanlar
haffâf: kavaf, ayakkabı, terlik vesâire yapan ve satan
hâfız-ı kütüb: Osmanlı vakıf kütüphanelerinde görevlendirilen kişilere verilen ad.
hafr: kazma, kazılma
-hâh: 'isteyen, ister' manalarına gelerek kelimelerin sonuna eklenir.
hâil: iki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mani olan, engel
hâk ile yeksân: toprakla bir, yıkık
hâk: toprak, türâb, mezar
hâk-i pây: ayak tozu, toprağı
hakk: kazıma, kazınma, bir şeyin üstünü çelik kalemle yazma
hakkā: hakîkaten, gerçekten, doğrusu
hâksâr: düşkün, perişan, zelil
hal': tahttan indirme; boşanma; soyma
Halebü'ş-şehbâ: uzaktan kırçıl görünen Halep
halef: birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse
hâlet: hal, suret, keyfiyet, nitelik
hâlet-engîz: insanı türlü hal ve şekillere sokan vaziyet
hâlî: tenha, boş, sahipsiz yer; açık yer
halîle: zevce, nikahlı kadın
Halkulvâd: Tunus'un iskelesi
hall: çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma, karar verip neticeye varma
halli: kuvvetli; zengin
halvet: yalnız, tenha kalma; tenha yer; hamamın sıcak bölgesi
halvet-saray: halvet yeri, bir hükümdarın hususi dairesi
ham: eğri, bükülmüş
hâme: kalem
hâmî: himaye eden, koruyan, koruyucu, sahip çıkan, gözeten
Hamîs: haftanın beşinci günü, Perşembe
-hân: okuyan, okuyucu
handân: gülen, mesrûr, sevinçli
hande: gülme, gülüş
handek, hendek: kale etrâfına açılan uzun çukur
hangâh: dervişlerin evi, tekke
hannâs: şeytan
-hâr: yiyen, yiyici; hor, hakir, bayağı
harâm: her türlü saldırının, vuruşmanın ve kötülüğün men edildiği yasak aylar için kullanılan bir sıfat. Bu aylar Zilkāde, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır.
harâmî. Hırsız, haydut, yol kesen
harc: vergi; sarf, gider, bir iş için kullanılan madde
harc-i râh: yol harcı, yol masrafı
hâre: sert taş, kaya; menevişli kumaş

hareket-i hâric medresesi: Osmanlı medrese sistemine göre ilk eğitimin verildiği medreselerden biri.
harem: Osmanlı saray ve konaklarında kadınlara ayrılan ve yabancı erkeklerin girmesi yasak olan bölüm; Osmanlı câmilerinde, ortasında genellikle şadırvan bulunan iç avlu.
Haremeyn: Mekke-i Mükerreme ile Medîne-i Münevvere
hâric: dış, dışarı; dışta, dışarıda
hâricen: hâriçten, dıştan, dışarıdan
harîk: ateş, yangın
hârik: yırtan, yaran, yalancı; âdet üzere cârî olmayan; nadiren vuku bulan, âdete muhalif olan
hârik-i âdât: âdetlerin üstünde; âdetlere, tabiatlara muhalif olan
harîm: Osmanlı câmilerini çevredeki evlerden ve sokaklardan ayıran, duvarlarla çevrili dış avlu, muhavvata; Harem dairesi.
hâris: muhafız, bekçi, koruyan, koruyucu
hasâret: hasar, zarar, ziyan
hasbeten lillâh: Allâh rızası için
hasbeten: karşılıksız, parasız
hasbî: karşılıksız, parasız, bedava
haseki: umumiyetle bir hizmette eskiyenlere verilen unvan; Enderun'un muhtelif hizmetlerinde kıdem sahibi olanlarla, Bostancı Ocağı'nın küçük rütbedeki subaylarına verilen unvan; saray cariyeleri arasında bir sınıfa verilen isim
hasîb: değerli, itibarlı, soyu temiz, muhterem, şahsî meziyet sahibi
hasîr: hasır; söyler veya okurken dili tutulan
hasîsa: kendine mahsus olup başkasında bulunmayan keyfiyet, karakter
Hasoda: Hırka-i Saâdet ve diğer mukaddes emanetlerin bulunduğu yer
hasûd: hased eden
haşem: maiyet, yanında bulunanlar; aile, hadme
hâşiye: bir eserin metnini şerh ve izah eden kitap
Hâtem: Arap kabileleri arasında tanınmış 'Tayyi' kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur olan İbn-i Abdullâh b. Sa'd'ın lâkabı
hâtem: çok cömert
hâtır: zihin, fikir; keyif, hal; gönül
hâtır-hâh: gönlün istediği
hâtif: bağıran, seslenen, sesi işitilen fakat kendisi görülmeyen
hâtif-i kudsî: ilâhî ses, lâhûtî ses
hatm-i hâcegân: Nakşibendiyye tarikatının âdâbı
hatr-endîş: hayırlı iş, iyilik düşünen
hatt-ı hümâyûn: umumiyetle pâdişahların el yazılarına verilen isim, pâdişahların yazılı emirleri. Hükümdar yazılarının bir adı da "Hatt-ı Şerîf"tir.
hatve: adım
havâkîn (hâkān'ın ç.): hükümdarlar, pâdişahlar, hanlar, hakanlar
havâss: hassalar, keyfiyetler; muhterem, saygın olanlar
Havâss-ı Refîa: 1908 Meşrutiyet İnkılâbına kadar Eyüp kadılığının adı
havâyic (hâcet'in ç.): ihtiyaçlar, lüzumlu, gerekli olan şeyler
Hâvernak: mimar Sinimmâr tarafından Fırat'ın Hîre yakınlarında yapılmış olan meşhur köşk.
havl: etrâf, çevre, havâlî
havlî: avlî, bir binânın veya dairenin duvar veya çitle çevrilmiş olan zemin kısmı
hayf, hayfâ: haksızlık, zulüm; yazık ki,
hayrât: Allâh rızasını kazanmak için yapılan hayırlı işler, iyilikler
hayr-ı cârî: çeşme ve sebil yaptırarak yapılan hayır
Hayy: diri, canlı (Allâh'ın sıfatlarındandır)
hazar: sabit meskeni olanların oturdukları memleket
hazz: hoşlanma,sevinç, mutluluk; talih, nasip, kıymet
hedâyâ (hediyye'nin ç.): hediyeler
heft-kişver: yedi iklim
hemân: hemen, derhal, o anda; öylece, böylece
hemân-dem: hemen, çabucak, o anda
hem-civâr: komşu
hem-çû: (onun) gibi.
hem-dem: can ciğer arkadaş, dost, refik
hem-dih, hem-dîh: hem-şehri, aynı köyden olan
hemîn: bu bile, tıpkı bu, çok
hem-inân: atbaşı berâber olan, yanyana birlikte bulunan, arkadaş
hemîşe: daima, her zaman
hem-pâ (y): (kötü işlerde) arkadaş, omuzdaş
hem-râh: yol arkadaşı
hem-rikâb: müsavi, atbaşı berâber
hendese: geometri
her bâr: her defa
heşt: sekiz
hezâr: bin, bülbül
hıdîv: vezir, imtiyazlı Mısır vâlîsi veya bu vâlînin ünvânı
hırâm: nazlı, edalı, salına salına gidiş
hired: akıl, us

hıred-mend: akıllı, anlayışlı
hırka-pûş: hırka giyen, fakir, derviş
hısâl (haslet'in ç.): hasletler, huylar, ahlaklar
hısn: sağlam, sarp yer, kale
hıssîsa: bir şeye, bir kimseye mahsus olan hal
hıtta: memleket, diyar, ülke
Hızır: Hz. Mûsâ ile aynı zamanda yaşamış bir peygamber veya velîdir. Rivâyete göre; Hz. İlyas ve İskender'le birlikte âb-ı hayâtı aramak için karanlıklar ülkesine gitmiş, içenlere ölümsüzlük veren âb-ı hayât-ı içmiştir. Kul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhurdur.
hicâb: utanma, sıkılma; perde, hâil
hikmet-âmîz: hikmetle karışık, hakîmâne
hilâf: zıt, karşı
hilâfet: birinin yerini tutma
himem (himmet'in ç.) : gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek irâdeler, ermiş olanların tesirleri
himmet: gayret, emek, çalışma, çabalama
hisân (hasen'in ç.): güzeller
hitâm: bitme, tamamlanma, sona erme
hitâm-pezîr: hitâm bulan, sona eren
hizber, hizebr: arslan; cesur, yürekli adam
hod: kendi, zât, nefs; miğfer, zırh başlık
hod-pesend: kendini beğenen
hod-re'y: kendi re'yiyle âmil olan
hoş-bû, (y): güzel kokulu, güzel kokan
hoş-nazar: alışan, konuşan, görüşen, ahbaplık, dostluk eden ve edilen kimse.
hû, huy: tabiat, mizaç, ahlak; adet
hûb: güzel, hoş, iyi
hûb: uyku, nevm
hûd: miğfer, baş zırhı
Hudâ: Allâh, Tanrı
Hudâvend: Allâh, Tanrı; efendi, sahip, mâlik; hâkim, hükümdar
Hudâvendigâr: âmir, hükümdar; Osmanlı pâdişahlarından I. Murad'ın ünvanı
huddâm (hadem'in ç.): hizmetçiler
huld: sürüp giden, sonu olmayan varlık; devamlılık; sekiz cennetten birisi.
huld-âşiyân: 'Makamı cennet olsun' anlamında dua cümlesi
huld-i berîn: kutsal cennet
hulle: cennet elbisesi; belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan oluşan elbise
hullet: içten sevgi, hakiki dostluk
hullide hilâfetühû: 'Hilâfeti dâim ve bâkî olsun' anlamında dua.
hulûs: hâlislik, sâfîlik, gönül temizliği
humûd: ateşi koru sönmeyerek alevi basılma; düşme, zayıflama
hûr (ahver ve havrâ'nın ç.): huriler, cennet kızları; ahu gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar
hur, hûr: Güneş
hurrem: şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze
hûrşîd: güneş
hurûş: coşma, çağıltı, gürültü, şamata, telaş
husân: iyi, güzel, çok iyi
huşk: kuru
huşk-i leb: dudağı kurumuş, kuru dudaklı, susamış
huşûnet: sertlik, kabalık, katılık; inatçılık
hutebâ (hatîb'in ç.): hutbe okuyanlar
hübûb: rüzgar esmesi; üfleme, üfürme
hüccâc (hacı'nın ç.): hacılar
hüccet: delil, senet, vesika, bir sözün sıhhatini isbat eden şey; kadı hükümnâmesi
hücerât (hücre'nin ç.): gözler, odacıklar
hüdâ: doğru yol gösterme, hidâyet; Kur'ân-ı Kerîm
hümâ: devlet kuşu; saâdet, kutluluk
hümâm: himmetli, azimli, bir işe sımsıkı sarılıp o işi başarma
hümâyûn: mübarek, kutlu; pâdişâha ait
hümûm (hemm'in ç.): gamlar, kederler, tasalar, dertler
hüsrev: pâdişah, hükümdar, sultan
hüveydâ: açık, apaçık, belli, besbelli

-I-

ıkd: gerdanlık; inci dizmeye mahsus iplik; inci dizisi; hurma salkımı
ısdâr: sudûr ettirme, ettirilme, çıkarma, çıkarılma
ıslâh: iyileştirme, düzeltme, iyi bir hale getirme
ıtlâk: salıverme, koyuverme
ıtr: güzel ve latif koku
ıtr-nâk: güzel kokulu
ıyâl: bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş

-İ-

i'lâm: bildirme, anlatma
ibâdet-gâh: ma'bed, ibadet edilen yer
ibâdullâh: Allâh'ın kulları, insanlar
ibtidâ: ilk olarak, ilk defa, en önce, başta
ibtidâ-i hâric medresesi: Osmanlı medrese sistemine göre ilk eğitimin verildiği medreselerden biri.
icârât: kiralar, gelirler, îratlar
icâre-i vâhide: vâkıfa ait herhangi bir mülkün muayyen bir müddet için kiraya verilmesi hakkında kullanılan tabirdir. Bu müddet arazi ise üç, bina ise bir seneden fazla olamaz.

icâreteyn: iki kiralı vakıf, vakıf olan bir arazi veya binanın değeri tutarında bir miktarı peşin ve bundan başka aylık veya yıllık bir kira almak suretiyle müddetsiz olarak kiraya verilmesi.
iclâ: uzaklaştırma, sürme
ifrâğ: kalıba dökme, şekillendirme, bir şekle sokma
ifrâz: ayırma, ayrılma, bir bütünden bir parça ayırma
ihâta: kuşatma, çevirme
ihdâ: hediye etme, hediye gönderme; doğru yola götürme
ihdâs: meydana getirme, ortaya çıkarma
ihtitâm: hitam bulma, bitme, sona erme
ihtiyâr: seçme, seçilme, tercih etme, katlanma
ihyâ: diriltme, canlandırma; yeniden kuvvetlendirme; canlandırma, tazelik verme
ihzâr: hazırlama, hazır etme
ikdâm: gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma
ilâ âhirihi: sonuna kadar
ilâ vefâtihi: vefât edinceye kadar
ilbâs: birine libas giydirme, giydirilme, örtme, örtülme
ilhâd: gerçek inançtan dönme, Allâh'ın varlığına ve birliğine inanmama, dinsizlik
iltihâb: alevlenme, tutuşma
imâdü'd-dîn: dinin direği
imâret: medrese talebelerine, fakirlere, gariplere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır müesseseleri
in'âm: nimet verme, iyilik etme
inâbe, inâbet: bir mürşide baş vurup tarikata girme, günahlara tevbe edip Hak yoluna girme
inhizâm: hezimete uğrama, bozulma, yenilme
ins ü melek: insanlar ve melekler
inzivâ: bir köşeye çekilip hiçbir işe karışmama, dünya işlerinden vazgeçme, uzlete çekilme
-îr: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*dilîr* gibi.)
îrâd: gelir
îrâs: verme, verilme; sebep olma, **îcâbetme**, gerekme; getirme
İrem: Âd kavmi hükümdarı Şeddâd'ın ilahlık iddiasında bulunarak yaptırdığı cennetin ismidir. Bittiği gün görmeye giderken yere batmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in Fecr 89/6-8 ayetlerinde bu İrem şehrinin direkleri olduğu ve şehirler arasında benzerinin bulunmadığı belirtilmektedir. Edebiyatta ma'mûrluk, tarâvet, baharın âleme verdiği tazelik anlatılırken kullanılır.
irgörmek: ulaştırmak
irtihâl: göçme, göç etme; vefât etme
irvâ: sulama, suya kandırma
İskender: Sikender şeklinde de kullanılır. Makedonya kralı Phylippe'in oğludur. Hızır ve Hz. İlyas ile âb-ı hayâtı araması ve diğerlerinin bulup ölümsüzlüğe kavuşması, kendisinin ise bulamaması açısından dîvân edebiyatında ismi çok geçer.
isnâd: iftira etme
İsnenyn: Pazartesi günü
-istân, sitân: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*gülistân* gibi.)
istib'âd: uzak görme, ihtimal vermeme
isticlâb: celbetme, çekme, çekilme
istihdâm: kullanma, hizmete kabul etme
istihkâm: sağlamlık, kuvvet; kuvvetli siper
istihlâf: halef olma, birinin yerine geçme
istimâ': dinleme, işitme; dinleyip kabul etme; kulak verip dinleme
istîmân: aman dileme, sığınma
istirşâd: Hak yoluna gitmek isteme
istis'âd: uğurlu, meymenetli sayma
işret: içki, içki içme, içki kullanma; yaşama, geçinme
itmâm: tamamlama, tamamlanma, bitirme, bitirilme, sona erme
ittifâkiyyât: rasgele, tesadüfle olan şeyler
ittisâl: bitişme, kavuşma; yakınlık
ityân: îrâd etme, getirme
izâr: yanak
izhâr: gösterme, meydana çıkarma; yalandan gösteriş
İznikmid: İzmit
izz: değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük

-J-

jeng: pas, küf, kir

-K-

kabza almak: Okçuluk eğitimini tamamladıktan sonra icâzetnâme alma.
kabza: sap, tutma yeri
kadd: boy
kaddesallâh: 'Allâh mukaddes ve mübarek eylesin' anlamında dua.
kaddese: kutlu ve mutlu olsun
kaderdân: bir kimsenin veya bir şeyin kadir ve değerini anlayıp ona göre muamele eden
kadırga: Osmanlı donanmasında çekdiri nev'inden olan gemilerin en büyüğü
kâh: köşk, kasır; yüksek bina; tek oda, bir göz oda
kaht ü galâ': kıtlık ve pahalılık
kaht: kıtlık, kuraklık, yağmur yağmama
kâimmakâm-ı rikâb: sadâret kaymakamı da denir. Sadrâzamlar sefere gittikleri zaman yerlerine bıraktıkları vezir derecesindeki zat.

kalafatçı: kalafat gemi ziftleme usul ve sanatadır. Kalafatçılar tersâne halkından sayılır ve Acemi Oğlanlarından seçilirlerdi. Hepsi altı yüz kişi kadar olan kalafatçıların İstanbul'da biri tersânedeki Kurşunlumahzen'de, diğeri Galata 'da Kürekçikapısı'nda olmak üzere iki yerde kışlaları vardı. Tersâne kalafatçılarının başları için de 'Kalafatçıbaşı' tabiri kullanılırdı. Bunlar kalafat işlerini bütün teferruatıyla başarmak ve bitirmekle mükellef idiler.
kalite: Osmanlı donanmasında çekdiri nevinden bir gemi. Buna yabancılar galita, kalyota, galyot derlerdi.
kalyon: Osmanlı donanmasında hareketini sadece yelkenle temin eden, savaş gemilerinden en büyüklerine verilen isim
kâm: meram, arzu, emel, istek
kâm-bîn: kâm görücü, merâmına erdiren, mesud, bahtiyar, mutlu
kâm-kâr: isteğine ulaşmış, mutlu,
kâm-ver: isteğine ulaşmış, mutlu
kâm-yâb: kâm bulan, talihli, bahtiyar, mutlu, isteğine ulaşmış
kan: kan; savaş, kavga, düşmanlık
kân: menba', masdar, maden ocağı
kandan: nerden
kande: nerede, nereye
kandalığı: nerede olduğu
kandî: şekerle ilgili; şekerden yapılmış
Kangırı: Çankırı
Kaptanpaşa, Kaptanpaşa Eyâleti: kaptanpaşalara tâbî olan, efradı donanmada kullanmak ve merkezi Gelibolu olmak üzere teşkil olunan eyâlet. Cezayir Eyâleti de denir.
Kapudan Paşa (kaptan paşa): Osmanlı İmparatorluğu deniz kuvvetlerinin en büyük askerî ve mülkî amirinin ismi veya bahriye nâzırına verilen ünvan Kapudân-ı Deryâ.
kapudan: baş reis, gemi kumandanı veya süvârîsi
-kâr: '-li, -ci, -eden, -edici' eklerinin karşılığıdır, isimleri sıfat yapar (*hîle-kâr, kanaat-kâr*... gibi)
kâr: iş, fiil; kazanç; meşguliyet, sanat; işleme, tesir; savaş
kârbân: kervan
kârbân-sarây: kervansaray, şehirlerde, köylerde, yol üzerinde yolcuların, misafirlerin gecelemelerine mahsus büyük han
kârgîr: taştan veya tuğladan yapılmış binâ
kârhâne: iş yeri, iş yapılan yer, süt satılan yer, süt fabrikası
karîb: yakın
karîn: yakın; bir şeye yakın olan, nâil olan; akraba, arkadaş , komşu gibi yakın olanlardan her biri; pâdişahın daimi surette yakınında bulunan, mâbeyinci
kasâid (kasîde'nin ç.): kasideler
kasr-ı hümâyûn: pâdişâha ait köşk, saray
kasrîd: ferâgat
kâşif: keşfeden, bulan meydana çıkaran
Katîf: Bahreyn
katl: öldürme
katre: damla, damlayan şey
kayyim, kayyûm: câmi hizmetlisi
kazâ-yi mübrem: önlenemez kader
kazasker: Fâtih devrinde tek bir makam olup şer'î hükümleri veren en büyük merci idi. 1481 tarihinden sonra Rumeli ve Anadolu Kazaskerliği olarak ikiye ayrılmıştır. İstanbul Kadısı terfi ederse Anadolu Kazaskeri, o da terfi ederse Rumeli Kazaskeri olurdu. Rumeli Kazaskerinin yolu Şeyhülislâmlık idi.
kavsara: ince dallardan örülmüş, iki tarafı sivri meyve sepeti ve buna benzer şeylerin yapıldığı ince yarılmış ağaçlar
kebîr: büyük
kebş: erkek koyun, koç
kebûd: mavi
kecdehân: eğri ağızlı, çarpık
-kede: yer, mahal
kef: köpük, sünger taşı
keff: el içi, el ayası, avuç
keh-keşân: samanyolu; saman uğrusu; hacılar yolu
kemâl: olgunluk, tamlık, eksiksizlik
kemânkeş: keman, yay çeken, ok atan; keman çalan
kemîne: noksan, eksik; aciz, hakir, zavallı
kende: kesilmiş, biçilmiş, çukur, hendek
kerem: asalet, asillik, soyluluk; cömertlik, el açıklığı, lütuf, bağış, bahşiş
kerîme: kız evlat
kerr: bir şeyden vazgeçtikten sonra tekrar ona, o işe yönelme
kerramellâhû vechehû ve radiyallâhû anhû: 'Allâh yüzünü ağartsın ve Allâh ondan razı olsun' anlamında dua cümlesi
kerrûbiyân (kerrûbî'nin ç.): Allâh'a en yakın kabul edilen meleklerin en büyükleri
kes: kimse, kişi
kesret: çokluk, bolluk, ziyadelik; tas. kalabalık
-keş: çeken, çekici
keştî: gemi
keştîbân: gemici, gemi süvarisi, kaptan
ketb ü tahrîr: yazmak

kethüdâ: Bir kimsenin maiyetinde ve onun direktifiyle çalışan, şahsına itimat edildiği için teferruatlı işlerin idaresi kendisine verilmiş olan kimse, kahya. Osmanlı teşkilat tarihinde bu isimle anılan pek çok memuriyet vardır. Bu unvan. Osmanlı teşkilat tarihinde daima gördüğü işle anılırdı: *Hazîne kethüdâsı, Sadaret kethüdâsı* gibi.
kethüdâbey: Yeniçeri Ocağında, Yeniçeri Ağasından sonra gelen en büyük âmir. Kul kethüdâsı ve Ocak kethüdâsı da denir.
kethüdâ-yı sadr-ı âlî: Sadâret kethüdâsı da denir. Sadrâzamların birinci derecede yardımcısı ve mutemedi olan kimse.
kevkebe: gösteriş, tantana
Kevser: bol ve sonsuz hayır ve bereket; tükenmez soy, sop anlamlarına gelir. Cennet'te bir ırmak veya havuz olup çok lezzetli olan suyu, mahşerde inananlara dağıtması için Hz. Peygamber (s.a.s.)'e verilmiştir.
key: ne zaman, ne vakit
keyd: hile, oyun, dalavere, dolap
keyfiyyet: nitelik; bir şeyin iyi veya kötü olması
kıbâb (kubbe'nin ç.): kubbeler
kıdve: kendisine uyup ardından gidilecek kimse; bir sınıfın veya topluluğun başında olan kimse
kıdvet: kıdve
kıllet: azlık
kırâat: okuma, devamlı ve düzgün okuma
kıt'a: parça
kibriyâ: büyüklük, ululuk
kîlâr: kiler
kilk: kamış kalem, hâme
Kirdigâr: Allah
kisâ: yün elbise; seccade, halı
kisrâ: eski İran hükümdarlarından Nüşirevân-ı Âdil'in lâkabı olup, kendisinden sonra gelenler de bu lâkapla anılmışlardır.
kişt: tarla
konak: büyük ev; ikâmetgâh, mesken; menzil, yolculukta konaklanan yer; iki menzil arasındaki yol
koya: avcı kuşların kustukları fazalât
kubûr (kabr'in ç.): mezarlar, sinler
kuddise sırruhu: 'Sırrı mukaddes olsun' anlamında bir dua.
kuddise: 'Mukaddes, mübarek olsun' manasına gelen ve ermişler hakkında kullanılan bir dua.
kudsiyân (kudsî'nin ç.): melekler
kûh: dağ, cebel
kuhl: göze çekilen sürme; göz ilacı
kûh-sâr: dağlık, dağ tepesi
kul kethüdâsı: Yeniçeri Ocağında, Yeniçeri Ağasından sonra gelen en büyük âmir, Kethüdâbey, Ocak kethüdâsı
kulzüm: deniz; Kızıldeniz
kurb: yakın olma, yakınlık, yakın bulunma
kurenâ (karîn'in ç.): yakınlar
kurenâ-yi pâdişâhî: pâdişahın yakınında bulunan kimseler, mâbeynciler
kurs, kursa: yuvarlak ve yassı nesne; küre, daire ve her türlü daire şeklindeki nesne
kusûr (kasr'ın ç.): köşkler, saraylar
kutb: bir grubun, bir kavmin başı, ulusu, büyüğü
kutbü'l-aktâb: kutupların kutbu, Allâh'ın kendisine tasarruf kudreti vermiş olduğu kimse
kûy: köy; mahalle, sokak; sevgilinin bulunduğu yer
kûy-i dilber: gönlü alıp götüren güzelin köyü
küdûret: gam, tasa
külhan: hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı
küll: hep, bütün, çok
küllî: bütün, umûmî
küllü'l-havâyic: bütün ihtiyaçlar, gerekli olan her şey
kümbet: (aslı günbed), kubbe, üstü yuvarlak şekilde olan binâ veya çıkıntı
kümbet-i mînâ: kümbet-i devvâr (dâima dönen kubbe), gökyüzü
künc: köşe, bucak
kürûb (kerb'in ç.): tasalar, kaygılar, kederler, gamlar
kûs: kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul
-küş: öldüren, öldürücü
küşâ: açıcı, ferahlandırıcı; zabt ve teshîr edici
küşâd: açma, açılma, yeni bir binanın kullanılmak üzere ilk defa olarak kapısını açma
küştî: güreşme, pehlivanlık
kütüb (kitab'ın ç.): kitaplar

-L-

la'l: kırmızı ve değerli süs taşı
lâ-cerem: şüphesiz, elbette, mutlaka
lafzen târih: ebced hesabıyla düşürülen bir tarihte, hadise yılının bütün bir mısra yerine, tek bir kelime veya terkip ile ifade edildiği tarih
lâne: yuva, âşiyan
Latîf: Allâh Teâlâ (ç.ç.)'nın isimlerindendir. Yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına

kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan anlamına gelir.
leâl (lü'lü'ün ç.): inciler
lealle: şâyet, belki, meğer
leb-i deryâ: deniz kenarı
lehv: oyun, eğlence, faydasız iş
lem'a-rîz: parlayan, parıldayan
lemeât (lem'a'nın ç.): parıltılar, parlayışlar
lem-yezel: zeval bulmaz, zâil olmaz, bâkî, kalıcı (Allâh'ın sıfatlarındandır)
lenger: gemiyi yerinde mıhlamak için denize atılan zincir ve bu zincirin ucundaki çapa
lenger-endâz: demir atan, limanda demir atmış olan
lerzân: titreyen, titreyerek
levâzımât (levâzım'ın ç.): lazım olan, gerekli olan şeyler
levend: yeniçeri devrinde deniz erlerine verilen isim; vaktiyle Venediklilerin Şark memleketlerinden maaşla topladıkları bahriye askeri
levn: renk, boya, sıfat
leyk: lâkin, ama, ancak, fakat
lîk: lâkin, fakat, ama, ancak
livâ': bayrak
livâ-i saâdet: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in bayrağı
liyâkat: lâyık olma, yararlılık, değerlilik, hüner, fazilet
lugat: her milletin konuştuğu dil
lüle: çeşme ağzı

-M-

ma'ber: geçit, köprü, derbent
ma'delet: adalet, doğruluk, hakkaniyet
ma'delet-kâr: adaletli, insaflı, doğru
ma'mûre: ma'mûr olan, insan bulunan, bayındır yer, şehir, kasaba
ma'nen târih: ebced hesabıyla düşürülen bir tarihte, hadise yılının bütün bir mısra ile ifade edildiği tarih
ma'rifetiyle: vasıtasıyla, aracılığıyla
ma'rûf: herkesçe bilinen, tanınmış, belli, meşhur
ma'zûl: azledilmiş, işinden çıkarılmış
mâ-adâ: -den başka
maan: berâber, birlikte
maârif: marifetler, bilimler; bilgi, kültür; Milli Eğitim Bakanlığı; Maârif Müdürlüğü
mâbeyn: bir konağın haremle selamlığı arasındaki oda, sarayda, vükelânın ve diğer zevâtın müracaat edecekleri ve pâdişâha yakınlarının bulundukları daire
mâcid, mâcide: şan ve şeref sahibi olan kimse
mâçûne: büyük ağırlıkları kaldırmaya mahsus buhar veya elektrikle çalışan makine
mâder: anne, ana
mâder-zâd: anadan doğma
mâ-fi'z-zamîr: gönülde, yürekte olan
mağdûren: mağdur edilerek
mağfûr: Allah Teâlâ tarafından günahlarının affedilmiş olması için dua edilen (kimse), ölmüş, yarlıganmış (kimse)
mağfûrun leh /lehâ: 'Allah Teâlâ günahlarını affetsin' anlamında dua.
mâh, meh: ay
mahall: yer
mahâmid (mahmedet'in ç.): medihler, sitâyişler, senâlar, şükürler; güzel huylar
mahdûm: oğul, evlat
mahfel: büyük câmilerde hükümdar veya müezzinler için ayrılmış, taş ya da tahta parmaklıklarla çevrili yüksekçe bölüm.
mahfel-i hümâyûn: hünkâr mahfeli, selâtîn câmilerde pâdişahların namaz kılmaları için ayrılmış olan yer
mahfice: gizlice
mâhiyye: aylık
mahlûl: hallolunmuş, çözülmüş; erimiş, eritilmiş; sahipsiz maaş veya memurluk; mirasçısı bulunmayan ve hükûmete kalan miras.
mahlûlât: mirasçısı olmayan bir ölünün evkafa veya mîrîye kalan mirası
mahmî, mahmiyye: himaye gören, korunan
mahnûkan: boğularak
mâh-ruhsâr: ay yanaklı, parlak, güzel yanaklı
mahrûs, mahrûse: muhafaza edilen, korunan, gözetilen
mahrûs: muhafaza edilen, korunan, gözetilen
mahrûsa: büyük şehir
mahz: sırf, halis, sâfî
mahzûl: hor, hakir, perişan, rüsvâ
mâ-i cârî: akar su
maîn: saf, akar su
maiyyet: berâberlik, arkadaşlık; bir büyük memurun emri altında bulunanlar
makâbir (makber'in ç.): kabirler
makâl: söz; söyleme, söyleyiş
makderet: güç, kuvvet; zor
makdûr: güç, kuvvet, kudret; Allah'ın takdiri; elden gelen
makrûn: yakınlaştırılmış, yakın; ulaşmış, kavuşmuş
maksim: taksim edilecek, dağıtılacak, bölünecek yer; suyun kollara ayrıldığı yer, musluk, savak
makzî: kaza olunmuş, ödenmiş
makzi'l-merâm: erişilmek istenen

mâlâmâl: dolu, dopdolu
mâlik: sahip, bir şeye sahip
mâlikâne: kanunsa gösterilen şartlara göre birine verilen beylik arazi; büyük ve zengin köşk
mânend: benzer, eş
mânende: benzeyen
mansıb: devlet hizmeti ,memuriyet; makam, rütbe, derece
mâr: yılan
maraz-ı istiskā: vücûdun bir tarafında veya karında su birikme
mâ-sabak: geçmiş şey, geçmiş
mâ-sivâ: Allâh'tan mâ-adâ bütün varlıklar
maşrık: güneşin doğduğu taraf, doğu
matbah: mutfak, tabhhâne, aşevi
matla': tulû' edecek, doğacak yer; güneş ve diğer yıldızların doğması; ed. kaside veya gazelin kafiyeli olan ilk beyti
matlab, matlabe: talebolunan, meram, maksat, istenilen şey, istek; bahis, mesele
mazanne, mazınne: bir şeyin vücudunun zannolunduğu yer; ermiş sanılan
mazanne-i kirâm: ermiş sanılanlar
mazmûn: ödenmesi lazım gelen şey; mana, kavram; nükteli, sanatlı ince söz
me'kel: geçim yeri, eklolunacak yer, nâ-meşrû yiyimevi
me'muriyetler, rütbeler, payeler, dereceler
me'vâ: sığınılacak yer, yurt, mekan, makam
mebrûr, mebrûre: hayırlı, makbul, beğenilmiş
mecâz: yol, geçecek yer; hakikatin, gerçeğin zıddı
mecâzîb (meczûb'un ç.): meczuplar, cezbeye tutulmuş olanlar, dîvâneler, abdallar
Mecîd: büyük, ulu, şan ve şeref sahibi (Allâh'ın sıfatlarındandır)
meclis-ârâ: meclisi süsleyen, hoşsohbet kimse
mecmû': toplanmış, bir araya getirilmiş şey; tüm
medâ: mesafe; nihayet, son
medâr: bir şeyin döneceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrâfında dönülen nokta; yörünge
medd: uzatma; yayma, döşeme
medfen: mezar
medfûn, medfûne: defnolunmuş, gömülmüş
medîd, medîde: çekilmiş, uzatılmış; uzun, çok uzun süren
meflûc: felçli, inmeli, kımıldamaz, oynamaz hâle gelmiş olan
mefrûz, mefrûza: farz kılınmış, boyun borcu olmuş
meh, mâh: ay
mehd: beşik
meh-pâre: ay parçası; *meç.* çok güzel kimse
mekremet: (aslı mekrümet'tir) kerem, izzet, şeref, onur; cömertlik, ağırlama, saygı
mekteb-i sıbyân: Osmanlı döneminde küçük erkek ve kız çocuklarının okudukları mekteb, ilkokul
mektûbî kalemi: nezâretlerle, vilâyetlerde yazı işlerine bakan kalem.
mektûbî: Mektupçu, nezâret, büyük devlet ricâlinin hususi kalem müdürlerine verilen isim.
mektûbî-i adr-ı âlî: Sadrâzam mektupçusunun resmî ünvanıdır ve Mektupçu Dairesi denilen kalemin reisidir. Sadâret Mektupçusu da denir.
melâz: sığınacak yer
melhûz: mülâhaza edilen, düşünülebilen, hatıra gelen, olabilen
memşâ: tuvalet
menâhil (menhel'in ç.): hayvan sulanan yerler; konulacak, durulacak sulak yerler
menâr: nur, ışık yeri; fener kulesi; yol işaretleri
menâsıb (mansıb'ın ç.): makamlar, rütbeler, dereceler
menâzil (menzil'in ç.): menziller, duraklar, konak yerleri
-mend: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*hıredmend* gibi.)
menfâ: nefyedilen, sürülen yer, sürgün yeri
menfiyyen: menfî, sürgün olarak
menkabet: menkabe, çoğu tanınmış ve tarihe geçmiş kimselerin ahvâline ait fıkralar, hikayeler
menkal: dağ yolu
menkûb: delinmiş, oyulmuş
menkûb: talihsiz; gözden ve mevkiden düşmüş
menn: kudret helvası; ihsân etme, iyilik etme, bağışlama
Mennân: çok ihsan eden, veren, ihsanı bol (Allâh'ın sıfatlarındandır)
menût: asılı, asılmış, merbût; bağlı
menzilet: derece, rütbe; inecek yer, konak yeri, ev, hâne
meram: istek, maksat, niyet
merd: insan, erkek; özü sözü doğru, yiğit
merdân (merd'in ç.): mertler, erkekler, yiğitler; bir çeşit ney
merdüm: insan, adam; gözbebeği
merdüm-i çeşm: gözbebeği
merg: ölüm, irtihla
merhûm, merhûme: Allâh'ın rahmetine ve kavuşmuş; ölmüş, ölü (Müslümanlar hakkında)

merkad: mezar, kabir
merkūm: yazılmış, mezkûr, adı geçmiş; bayağı, işsiz güçsüz, pek kıymeti olmayan şeyler hakkında kullanılır.
mersûd: rasad olunmuş, hesaplanmış, ölçülüp biçilmiş
mesâcid: mescidler
mesâha, mesâhat: (aslı misâha, misâhat'tır) ölçme
mesârr: meserretler, sevinçler
mesâvî (sû'un ç.): fenalıklar, kötülükler
meserret: sevinç, şenlik
mesîhâ: Hz. Îsâ'nın adlarından biri.
mesîhâ-dem: Hz. Îsâ gibi nefesinde hayat bulunan, nefesi şifa veren, nefesi tesirli, mesîhâ-nefes
meş'al, meş'ale: lamba, kandil; ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek, sopa
meşâmm: burun, koku alacak yer
meşîd: harçla yapılmış bina
meşîhat: şeyhlik, şeyhülislâmlık payesi
meşrût, meşrûta: şart koşulmuş, şarta bağlanmış, şartlı
meştâ: kışlak, kış mevsiminde barınılacak yer
mevâlî (mevlâ'nın ç.): mevleviyyet payesine ulaşmış olan sarıklı alimler; köleler
mevâni' (mâni' ve mânia'nın ç.): maniler, engeller
mevhibe, mevhibet: bahşiş, ihsan, bağış
mevkıf: durak, duracak yer, istasyon
mevkid: ateş ocağı
mevlâ: fendi, sahip, mâlik; köle âzâd eden; velâyeti olan; şanlı, şerefli adam
mevlevîhâne: Mevlevî tekkesi
mevleviyyet: mollalık; müderrislikten sonraki ilmiye sınıfı; mevlevîlik
mevlîd: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dünyâya gelişini anlatan manzum eser
mevrûd, mevrûde: gelmiş, gelen
mevsûm: nişanlanmış, dalgalanmış, işaretlenmiş; isimlendirilmiş
mevt: ölüm
meymenet: uğur, yemin, sa'd, bahtiyarlık
meymûn: uğurlu, bereketli, kutlu
mezâk: zevk alma, tad alma; zevk, lezzet; damak, tad alınan yer
mezâristân: mezarlık
mezbûr, mezbûre: adı geçen, yukarıda söylenmiş olan
mezc: katma, karıştırma
mezkûr, mezkûre: zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış
mısr: şehir, medine, ülke; Mısır şehri; Mısır'daki Kâhire şehri
mısrâ'-ı ber-ceste: zahmetsizce hatıra geliveren, fakat yüksek bir mana taşıyan mısrâ.
mısr-ı azîz: Hz. Yûsuf
Mi'râciyye: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mi'râcı münasebetiyle yazılan manzume. Bugün Türk müziğinde elde bulunan yegane *Mi'râciyye* Nâyî Osman Dede'nin şaheseridir.
miât (mie'nin ç.): yüzler
micmer: buhurdan
mie: yüz
mih: büyük, ulu
mihekk: mehenk, altın veya gümüşün ayarını anlamaya yarayan taş; *meç.* birinin kadrini kıymetini ve ahlâkını anlamaya yarayan şey, vasıta
mihmân: misafir
mihnet-kede: mihnet yeri
mihr: güneş
mînâ: şişe, cam, billur; mine
minkal: ayakkabı, rençberlerin kullandığı çamur teknesi
minkār: taşçı kalemi, yırtıcı kuş gagası
mîr: baş, reis, kumandan; bey; vali
mîr-âhûr: (mîr-i âhûr'dan bozma) imrahor, sarayın ahır müdürü
mîrân (mîr'in ç.): beyler
mîr-i mîrân: beylerbeyi
miyân: orta; ara, aralık; bel
mû (y): kıl
mu'teberân (mu'teber'in ç.): itibarlı, şerefli, haysiyetli; bir yerin, bir mesleğin, bir sınıfın ileri gelenleri
muabbir: rüya tabir eden
muahharen: sonradan, muahhar olarak, bilâhare
muallem: talim olunmuş, öğretilmiş
muattal: tatil edilmiş, bırakılmış, kullanılmaz, battal; boş işsiz
mûd: tavşancıl (kuş)
muğtenem: ganimet olarak alınmış
muhallefât: ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler, metrûkât
muhassıl: Tanzimat'tan önce vergi tahsildârı
muhaşşî: hâşiye yazan, haşiyeleyen
muhavvif: korkutan
muhibbân: sevenler, dostlar; tarikattan olmadıkları halde bir tarikatın taraflısı olanlar, yârân
muhîta: ihâta eden, bir şeyin etrâfını çeviren, avlu
muhrec: ihrâc olunmuş, dışarı çıkarılmış
muhtefî: ihtifâ eden, saklanan, gizlenen; saklanmış, gizlenmiş
muhterik: tutuşup yanan, yanmış, yanık

muhzır: Yeniçeri ocağında bir yere bağlı olmayan müstakil kumandan
mukābeleci: Hazîne-i Âmire'ye bağlı maliye kalemlerinden biri olan Mukābele Kalemi'nde kapıkulu, atlı ve yaya askerlerinin maaş ve künye kayıtları tutulur, bunları muhafaza ve hazîne esas defteriyle mukabele ederek hazîneden ulûfe için çıkacak para miktarı tesbit edilirdi. Bu kalem muhtelif kısımlara ayrılır ve bunların şeflerine mukābeleci denirdi.
mukaddem: takdim edilen; önde olan, önde giden; önce gelen, önceki; değerli, üstün
mukātaa: arazinin kesime verilmesi, muayyen bir kira karşılığında birine bırakılması; bağ, bahçe, arsa haline getirilen ekim toprağı için verilen vergi
mukbil: ikballi, kutlu, mutlu
mukîm: ikâmet eden, oturan
muktedâ: iktidâ edilen, uyulan, örnek alınan; önde bulunan; kendisine uyulan
mukzî: hüküm ve kaza olunmuş, gerekli görülmüş; tamamlanmış
mûmâileyh: adı geçen, yukarıda anılan, ima edilen
munkarız: biten, arkası gelmeyen, zürriyeti tükenmiş, kesilmiş olan
murâfakat: refakat etme, yol arkadaşlığı; berâber bulunma
murahhas: ruhsatlı, izinli; delege, devlet veya bir teşekkül , bir kurum adına salâhiyetli olarak bir yere, birinin makamına gönderilen kimse.
murassa': kıymetli taşlarla bezenmiş; ed. iki mısrâı veya iki fıkrası kelime kelime birbiriyle aynı vezin ve kafiyede olan söz.
mûsâffâ: tasfiye edilmiş, süzülmüş, yabancı maddelerden ayrılmış
musâhib: biriyle sohbette bulunan, konuşan, arkadaş; büyük bir zâtın yanında bulunarak onu sözüyle sohbetiyle eğlendiren; pâdişahların hususî işlerinde bulunanlardan her biri.
mûsânna': tasnî edilmiş, sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış; çok süslü; uydurulmuş
Mûsıla-i Sahn, Mûsıla-i Süleymâniye: Fâtih ve Süleymâniye müderrislikleri olan en yüksek derecedeki basamak
mutazammın: tazammun eden, içine alan; kefil olan, üstüne alan
muttasıl: bitişik
muvâfık: uygun, münasip, yerinde,
muvakkit: vakti tayin eden kimse; tam ayarlı saat
muvakkithâne: muvakkitin bulunduğu oda. Genellikle muvakkit ve zamanı tayin eden alet ve saatlerle birlikte büyük câmilerin yanında bulunur.
mûy: kıl, saç
mûy-i miyân: ince belli
muzmahill: çökmüş, çöküntüye uğramış, darmadağın olmuş, yok olmuş, nâ-bûd
mübâşeret: bir işe başlama, girişme
müberrât: yol, çeşme gibi hayır ve hasenat nevinden olan şeyler
mücâz: câiz, uygun görülmüş; icâzet almış, izin verilmiş, diplomalı
müceddeden: yeni olarak, yeni baştan; yenileyerek, yeni bir şekil ve sûret vererek
mücerred, mücerrede: tecrîd edilmiş; tek, yalnız; yalın, soyut; karışık ve katışık olmayan; bekar; yalnız, ancak, fakat
mücevveze: eskiden başa giyilen, üstü bombeli bir çeşit serpuş, büyük sarık
müdâm: devam eden, süren, sürekli
müderris: ders veren, ders okutan; profesör
müeddî: edâ eden; sebep olan, doğuran, meydana getiren
müellifîn (müellif'in ç.): te'lîf edenler, kitap yazanlar, eser sahipleri
müessis: te'sis eden, kuran, temel atan; kuran, kurucu
müferrih: ferahlık veren, iç açıcı
müfid: faydalı; ifade ede, anlatan, manalı
müfrez, müfreze: ayrılmış, tefrîk olunmuş
müftekır: muhtaç; iftikar eden, fakir
mühmel: ihmal edilmiş, boşlanmış, bırakılmış; manasız, boş söz
mühr-i Hümâyûn: Osmanlılarda pâdişah tuğrasını taşıyan mühür.
mükâleme: konuşma; antlaşma (devletler arasında), müzâkere.
mükemmel: kemâle erdirilmiş, tamamlanmış; tam, eksiksiz, kusursuz
mükerrem, mükerreme: muhterem, aziz, hürmet ve ta'zime erişmiş
mülâzım: stajyer, bir yere maaşsız olarak gidip gelen.
mülevves: . kirli, pis; intizamsız, karışık
mülhak: katılmış, ilhak edilmiş
mülket: ülke
mümânaat: menetme, engel olma, önleme
mümted: imtidâd eden, uzayan
müncelî: parlak, parlayan; meydanda, besbelli olan
münderic, münderice: bir şeyin içinde bulunan, yer almış, içinde
münhezim: inhizâm eden, hezimete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramış

münîf, münîfe: yüksek, ulu, büyük
münkād: itaat eden
müntakil: intikal eden, geçen; miras kalmış
müretteb: tertîb olunmuş, dizilmiş, düzenlenmiş
mürettib: hazırlayan, tertip eden, matbaada dökme harfler ile yazı dizen
mürg: kuş
mürsil: irsâl eden, gönderen, yollayan
mürsilü'r-riyâh: rüzgarları gönderen
mürtezika: bir vakıftan, vakfı kuranın şartlatına göre günlük, aylık veya yıllık alanlara verilen isim; ulûfe (maaş) sahipleri
mürûr ü ubûr: gelip geçme
mürûr: geçme, geçip gitme, sona erme
mürüvvet: insaniyet, mertlik, yiğitlik
müsâferet: seyahat, yolculuk; misafirlik, konukluk
müsâid: yardım eden; elverişli, uygun; müssade eden, izin veren
müsakkaf: tavanı, damı olan, üstü tavanla örtülmüş
müsakkafât (müsakkaf'ın ç.): vakfın ebniye ve akardan ibaret olan îrâdı, müsakkaf olan, ev, han, dükkân gibi üzeri dam ile örtülü olan yerler
müsemmâ: tesmiye olunmuş, bir ismi olan, ad konulmuş, adlı
müstahfazîn (müstahfaz'ın ç.): hıfzeden, koruyan
müstahlef: istihlâh edilmiş, kendi yerine geçirilmiş
müste'sal: istîsâl olunmuş, kökünden koparılmış
müsteân: kendisinden yardım beklenen, yardım istenen (Allâh'ın sıfatlarından biri).
müstecâbü'd-da've: duası kabul olunan, duası makbul olan
müsted'â: istidâ edilen, istenen, dilenen; dilekçe ile istenilen şey
müstedâm: devamı istenilen; devamlı, sürekli, sürüp giden
müstemend: mahzun, mükedder, zavallı
müsteskal: istiskâl edilen, kendisine kovarcasına muamelede bulunulan
müstesnâ: benzerlerinden seçkin, üstün olan; istisnâ edilen, ayrı tutulan
müstetâb: istitâbe edilen, hoş, güzel bulunan
müşâkil: şekilce bir olan, benzeyen
müşeyyed: teşyîd edilmiş, yüksek, sağlam, muhkem yapılmış
müşg: misk
müşg-bîd: sultânî söğüt ağacı, Acem söğüdü
müşgîn: miskli, mis kokulu; siyah
müşrif-i harâb: yıkılmaya yüz tutmuş
müşterî: satın alan; alışverişte bulunan; istekli
mütealliḳ: taalluk eden, ilgili, ilişiği olan; asılı, bağlı
mütealliḳāt: yakın kimseler, akraba
müteehhil: teehhül etmiş, evlenmiş, evli
mütevârî: tevârî eden, gizlenen; gizli, saklı
mütevellî: birinin yerine geçen; bir vakfın idaresi kendisine verilmiş olan kimse
mütte: öldürüldü
müttekâ: dayanılacak şey
müvecceh: tevcîh edilmiş, yüzü bir tarafa döndürülmüş; herkesin teveccüh ettiği, yöneldiği, makbul, münasip, uygun
müzâyaka: sıkıntı, darlık, parasızlık; yokluk
müzdâd: ziyadelenmiş, artmış, çoğalmış

-N-

nâ: kelimenin başına gelerek olumsuzluk anlamı kazandıran Farsça edat (*nâ-pâk* gibi)
na'thân: na't, kasîde okuyan; Cuma günleri bazı selâtîn câmilerde ve tekkelerde güzel sesle na't-ı şerîf okuyan.
nâb: halis, saf, arı; berrak; katıksız; oluk
nâ-becâ: yersiz, uygunsuz, münasebetsiz
nâ-bûd: yok olan, bulunmayan, ma'dum
nâferât (nefer'in ç.): neferler, rütbesiz erler
nâfizü'l-kelim: sözü geçen
nâ-geh, nâ-gâh : vakitsiz; ansızın, birdenbire
nâ-gehân: ansızın, birdenbire
nâhun: tırnak, çengel, zıfr
naîm: bollukta yaşayış, cennetin bir kısmı
nâire: ateş, alev
-nâk: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*elemnâk* gibi.)
nakdîne: hazır ve peşin para; kıymetli mal
nakîb: bir kavim veya kabilenin reisi veya vekili; bir tekkede, şeyhin yardımcısı olan en eski derviş veya dede
nakîbü'l-eşrâf: Peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere içlerinden hükûmet tarafından tayin olunan memur
nakkād: bir şeyin iyisini kötüsünden ayıran; tenkitçi; imâm, hatip
nâm: ad, isim, ünvan
nâ-ma'lûm: bilinmeyen
namazgâh: açıkta namaz kılmak üzere yapılan yer olup, kıble tarafında mihrap yerine bir dikili taşı bulunan üstü açık mescid. Eskiden namazgâhlar genellikle kervan yolları üzerindeki durak yerlerinde yapılırdı.
nâmdâr: namlı, ünlü, meşhûr
nâm-zed: nişanlı, sözlü; aday
nân: ekmek
nâ-peydâ: görünmeyen
nâr: ateş, od; cehennem
nâs: insanlar, halk, herkes

nasb: bir memurluğa tayin edilme
nasr: yardım, üstünlük
nâşî: ötürü, dolayı, sebebiyle; neş'et eden, ileri gelen
nâyzen: neyzen, ney üfleyen
nazar: bakma, göz atma; düşünme; iltifât; itibar
nâzır: bakan
nâzır-ı vakf: vakfa ait işlerde mütevelliye nezâret etmek ve işlerde re'y bakımından mütevellîye merci' olmak üzere tayin edilmiş olan kişi
necl: oğul, evlat, çocuk
necl-i necîb: soyu temiz çocuk; nesil, sülale, kuşak
nedîm: İmparatorluk devrinde Yeniçeri Ocağı'na yeni yazılan kimse; sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı
nefy: sürme, sürgün etme
nejâd: aslı nijâd'dır.
nekâbet: nakiblik, ululuk, bir topluluğun vaziyetine nezâret eden büyük kimselerin vasfı; muayyen zümrelerin başları
nerdbân: merdiven, basamak
nergis: bir çiçek; *meç.* güzelin gözü
nerîm, nerîmân: pehlivan, yiğit, bahadır
nerm: yumuşak, latif, mülayim
nesârâ: Hristiyanlar
nesih: Aklâm-ı sitte içinde yer alan yazı usûlü.
nesrîn: yaban gülü, Ağustos gülü; Van gülü; mısır gülü
nessâr: saçan, dağıtan
nevâhî (nâhiye'nin ç.): nâhiyeler, bucaklar
nevâl: talih, kısmet; bahşiş, bağış
nev-âmûz: yeni alışan, acemi
nevânev: yeni yeni
-nevâz: 'okşayan, okşayıcı' manalarına gelerek kelimelere eklenir.
nevâziş: iltifât, okşama, gönül alma
nev-be-nev: yeniden yeniye, tazeden tazeye
nevbet: resmî yerlerde muayyen vakitlerde çalınan davul, dümbelek gibi şeyler, bando, mızıka; askerin bir noktada beklemesi
Nevbethâne: Mehterhâne
nevrûz: yeni gün; ilkbahar başlangıcı ve Celâlî takvime göre yılbaşı
nevrûz-i sultânî: Sultan Celâleddin Melikşah'ın takvimindeki nevrûz
neyl: merama erişme, isteğine ulaşma; ulaşılan şey
nezâret: denetleme, kontrol etme, gözden geçirme
niam (ni'met'in ç.): nimetler
nigâriş: resim yapma
nigeh: bakış, bakma
nihân: gizli, saklı; bulunmayan, görünmeyen; sır
nihânî: gizli, saklı
nihenk: timsah
nijâd: soy, nesil, nesep; tabiat
nîkî: iyilik, iyi olma
nisâb: asıl, esas; sermaye, mal; derece, istenilen had
nişan taşı: Ok müsabakasında atılan okun düştüğü yere, hatıra olarak, dikilen taş hakkında kullanılan tabirdir. *Menzil taşı* da denilen bu taşa oku atanın ismiyle, atıldığı tarih yazılırdı.
nişîmen: oturacak yer
nişîmen-gâh: yurt, durak, meclis, toplanılacak yer
Nizâm-ı Cedîd: Sultan III. Selim'in giriştiği ıslahat hareketleri çerçevesinde, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sonra Avrupa usulüyle yetiştirilmek üzere kurulmak istenen ordu.
Nizâmiye: Sultan Abdülazîz devrinde kurulan askerî teşkilatta dört yıl muvazzaflık ve iki yıl ihtiyat hizmetini ifa etmekte olan kara askerini anlatmak üzere kullanılan bir tabir.
nizâr: zayıf
nûş: içki, işret; tatlı, bal
nutk: söz, söyleyiş, konuşma
nüdemâ' (nedîm'in ç.): nedimler, yardım edenler, arkadaş olanlar
nüh: dokuz
nüh-tâk: dokuz gök
-nümâ (nümây): gösteren
-nümûd: 'gösteren, görünen, benzeyen manalarıyla kelimeleri sıfatlandırır.
nüsk: Allâh'a usûlünce ibadet etme.
nüzhet-gâh: eğlence yeri, gezinti yeri
nüzûr (nezr'in ç.): adaklar
nüzül emâneti: sefere giden ordunun konaklayacağı yerlerin ve oralarda yiyecek ve içeceklerinin hazırlanmasına nezâret eden devlet teşkilatı.

-O-

ocak: Yeniçeri teşkilâtı hakkında kullanılan bir tabir.
orta: Yeniçeri teşkilâtında tabur yerine kullanılan bir tabirdir. Her orta ve bölüğün kendisine mahsus kışlası varsı.

-Ö-

özge: başka, gayrı, bambaşka, yabancı

-P-

pâ: ayak; tâkat, mukâvemet; iz
pâ-fersûd: ayağı incinmiş, aşınmış olan
pâkîze: temiz, lekesiz; halis, saf

pâ-nihâde: ayak basmış, vasıl olmuş, gelmiş; doğmuş, tevellüd etmiş
-pâş: 'serpen, saçan, dağıtan' manalarıyla birleşik kelimeler yapar (*ziyâ-pâş*: ışık saçan gibi)
pâyidâr: iyice yerleşmiş, sabit, muhkem, devamlı, sürekli
pây-mâl: ayak altında kalmış, çiğnenmiş
pazar kayığı: Boğaziçi, Marmara ve Haliç'te vapur işletmesi devrinden önce kullanılan nakil aracı. Her Pazar kayığı Boğaziçi'nin bir semtine ait olup, bazı hayır sahipleri tarafından gelirleri hayır işlerine harcanmak üzere yaptırılıp vakfedilirdi. 1850 tarihinden sonra ve Şirket-i Hayriye'nin faaliyete geçmesi üzerine yavaş yavaş ortadan kalkmışlardır.
peder: baba
peksimet: (aslı beksimat'tır) katı ekmek, pesmet
penâh: sığınacak yer, melce', sığınma, ilticâ, hâmî, himaye ve sıyanet eden
Pencşenbih: beşinci gün Perşembe
per: kanat; yelek, kuş kanadının büyük tüyleri
-perdâz: 'tertipleyen, düzenleyen, düzeltici' manalarıyla birleşik kelimeler yapar.
pertev: ışık, parlaklık, ziya, nur
pervâz: uçma, uçuş
perverde: terbiye edilip yetiştirilmiş, beslenmiş, büyütülmüş
Perverdigâr: besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı olan Cenâb-ı Hak
perveriş: besleyiş, besleme, beslenme; terbiye etme, yetiştirme; ilerleme
pes: ard, arka, geri; öyle ise, şimdi; sonuç olarak
pesendîde: seçilmiş, beğenilmiş
peyâpey: birbiri ardınca; azar azar, peyderpey
peydâ: meydanda, açıkta
peyk: haber ve mektup getirip getiren; *meç.* her hareketinde birine bağlı olan
peykân: temren, başak, okun ucundaki sivri demir, *meç.* sevgilinin kirpiği
peyker. Yüz, surat; şekil
peymân: yemin, and, ahd
peyrev: arkası sıra giden, izinden giden, uyan
peyveste: ulaşmış, bitişik; daima
-pezîr: 'kabul eden, edici, alan, kabul edilir' manalarına gelip Arapça ve Farsça kelimelere eklenerek birleşik kelimeler yapar.
pezîrâ, (y): kabul eden
pindâr, pindâre: zan, gurur, hayal, tasavvur; böbürlenme
pindârî: böbürlenme
pinhân: gizli
pîr ü bernâ: ihtiyar ve genç
pîr: ihtiyar
-pîrâ: donatan, tertipleyen, tezyîn eden, süsleyen manalarıyla birleşik kelimeler yapar.
pîrâye: süs
pîr-i mugân: meyhaneci; mecûsîlerin baş rahibi; adamakıllı, iyice
-pîşe: 'Alışmış, huy edinmiş' manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar (*hasenât-pîşe* gibi).
pîş-gâh: ön, huzur
pîşîn: önce, eski, evvelki, mukaddem
pîş-rev: önden giden
pîşvâ: reis, başkan
piyâde mukābelecisi: Mukābele Kalemi'nin, Kapıkulu yaya askerinin künye ve maaş işlerine bakan Piyâde Mukābelesi'nin başı.
post: makam, mevki
post-nişîn: tekke şeyhi
puşîde: örtü, örtülmüş, mestûr
pür-sûz: çok yanık, fazla yakıcı
püser: oğul, erkek çocuk

-R-

ra'd ü berk: gök gürlemesi ve şimşek
ra'nâ: güzel, latîf, hoş görünen
rabt: bağlama, bağlanma
râfi': Allâh Teâlâ'nın isimlerinden biri, kaldıran, yükselten
râfia'l-hicâb: perdeleri kaldıran, engelleri ortadan kaldıran
râhil: göçen, göç eden; ölen
rahimehullâh: 'Allâh merhamet etsin' anlamında dua cümlesi
rahmetullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn: 'Allâh hepsine merhamet etsin' anlamında dua cümlesi
rahne: gedik, yarık, yırtık ve bozuk yer; zarar, ziyan, bozukluk
rahnedâr: yıkılmış yeri bulunan, eksiği, bozuğu olan, zarara uğramış
rahşâ, rahşân: parlak
rakamî: rakama, sayıya ait, bununla ilgili
rakkâb: süvari
râm: itaat eden, boyun eğen; insanın bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi
râst: doğru; sağ; uygunluk; Türk musikîsinin en eski makamlarından birisi.
râz: sır
re'y: görüş, fikir, düşünce
re'y-i rezîn: sağlam fikir, ağırbaşlı, ihtiyatlı rey.
re'y-i sedîd: doğru, fikir, doğru düşünce
reâyâ (raiyye'nin ç.): bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk; bütün halk; Hıristiyan tebaa (zimmî)

rebî': bahar
Receb: Arabî ayların yedincisi
ref': lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma
refte refte: gitigde, azar azar, gide gide
rehâ: kurtulma, kurtuluş, halâs
reh-rev: yola giden, yolcu
reîsü'l-etıbbâ: sarayın ve bütün memleketin sağlık işlerinin başında bulunan hekim hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunun yerine "Hekimbaşı" ya da "Ser-Etıbbâ-yı Hassa" tabirleri de kullanılırdı. Bu ünvanlar Tanzimat'tan sonra kaldırılmış ve reîsü'l-etıbbâlara "Ser-tabîbi Şehr-yâri" denmiştir.
rengîn: renkli, parlak renkli, boyalı; güzel, latif, hoş; süslü
resîde: erişmiş, ulaşmış
reste: kurtulmuş
reşâd: mânevî olarak doğru yolu bulma, hak yolunda yürüme
reşha: sızıntı, damla, ter
reşha-pâş: damla saçan, saçıcı
reşk: kıskanma, hased; kıskanılmış
reşk-âver: hasede düşüren, kıskanma duygusu uyandıran
-rev: 'giden, yürüyen' manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar.
revâ: Yakışır, uygun, yerinde
revân: yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden (söz); ruh, can; hemen, derhal
revgan: yağ; cila, vernik; rugan, parlak deri
reviş: gidiş, yürüyüş; tarz, üslup; tutum, yol
revnak: parlaklık, güzellik, tazelik, süs
revzen: pencere
rezîn: vakarlı, temkinli, ağır
ribât: konak, han, tekke; sağlam yapı; bağ, ip
ric'at: geri dönme; gerileme, çekilme
rif'at: yükseklik, yücelik, yüksek mertebe, insanın mazhar olduğu itibar
rihlet: göçme, göç etme, vefât etme
rikâb ağalığı: pâdişahın atının yanında yürüme ile ilgili olan bir tabirdir. Rikâb Ağaları ya da Özengi Ağaları da denilen bu ağalar pâdişahın atının yanında yürümeye izinli olan ağalardır.
rikâb: boyun, ense kökü
rikâb: özengi; büyük bir kimsenin önü, katı, huzuru. Rikâb-ı hümâyûn şeklinde ve pâdişahın yakını, maiyeti anlamında kullanılmıştır. Hükümdar sefere gittiği zaman veya sadrâzam sefere gidip pâdişah İstanbul'da kaldığı zaman yanında bulunan memurlara, memuriyet ünvanının başına bu kelime ilâve edilmek suretiyle hitab edilirdi : *Rikâb reisi, rikâb kaymakamı, rikâb defterdârı* gibi.
rindân (rind'in ç.): kalenderler, dünya işlerini hoş görenler
riyâh (rîh'in ç.): rüzgarlar
riyâz (ravza'nın ç.): bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler
riyâzet: nefsi kırma, dünya nimetlerinden uzak durma
rîzân: dökülen, akan
rîze: kırıntı, döküntü, ufak parça
rîze-çîn: döküntü, kırıntı toplayan
rû, rûy: yüz, çehre, sima
rub'-i meskûn: dünyanın kara olan dörtte bir kısmı
rûdbâr: büyük ırmak; ırmak kenarı
ruh: yanak, yüz, çehre, izâr
rû-nümâ: yüz gösteren, meydana çıkan; yüz görümlüğü
rû-pûş: yüz örtüsü, peçe, yüzü örtülü, yüz örten
rûşen: aydın, parlak; belli, âşikâr, meydanda
rûşen-çerâğ: kandili parlak yanan, mutlu
rûşen-dil: gönlü aydınlık, hakikatleri bilen
rûy: tunç
rûy-mâl: yüz süren, yüz sürücü
rûz: gün; gündüz
rü'yet: görme, bakma, görülme
rükn: bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği
rüsûh: muhkem, sağlam olma; bir ilmin derinliğine, inceliklerine vâkıf olma; meleke
rüzgâr: zaman, devir; dünya, âlem; yel

-S-

-sâ: benzetme edatı olan âsâ'nın hafifletilmişi
sa'd: uğur, kutluluk; kutlu, uğurlu
sabîhü'l-vech: güzel yüzlü
sâcid: secde eden, alnını yere koyan
sad: yüz
sadâret: sadrâzamlık; Rumeli ve
sadâret-i uzmâ: yüce sadrâzamlık mevkii
sadâret-penâh: sadrâzam bulunan kimse
sadâret-penâhî: sadrâzama ait, sadrâzamla ilgili
sad-pâre: yüz parça; parça parça
sadr: baş, başkan, reis; kazasker; sadrâzam sözünün kısaltılmışı
sadr-ı a'zam: sadrâzam, saltanat devrinde başvekil
sadr-ı âlî: vezirlerin, vekillerin başı; sadrâzam
sadr-ı Anadolu: Anadolu kazaskeri
sadr-ı Rûm: Rumeli kazaskeri
safâ: saflık, berraklık; gönül şenliği, neş'e, zevk, eğlence
safvet: saflık, temizlik
sagr: sınır, düşman ağzı olan yer
sağîr: küçük
sahhâf: kitap alıp satan

sahib: sahip; bir vasfı olan, koruyan; bir iş yapmış olan
sahk: ezme, döğme
sahn: avlu; evin ortasındaki açıklık; oyuk, boşluk, boş yer; orta, meydan, aralık, câmi ve medreselerde umûmun toplanmasına mahsûs üstü kubbeli, örtülü yer.
sahn: sıcaklık, hararet
sahrınc: sarnıç, sahrîc
sâika: yıldırım
sâir, sâire: başka, diğer
saka: su dağıtan
sakf: tavan, çatı, dam
sâl: sene, yıl
salb: asma, çarmıha germe
sâlik: bir tarikata girmiş bulunan, bir yola giren , bir yolda giden
sâlis: üçüncü
sâmî: yüksek, yüce, âlî
sanatkâr, bir ilim veya san'at dalında mühim yeri olan kimse
sanâyi' (sınât'in ç.): san'atlar, zanaatlar
sânî, sâniye: ikinci, ikinci defa
-sâr: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*çeşme-sâr* gibi.)
Sarây-ı Hümâyûn: Topkapı Sarayı, pâdişah sarayı
Sarây-i Âsafî: Sadrâzam Dâiresi
sârr: sürûra sebep olan, sevindiren
satvet: birinin üzerine şiddetle sıçrama; ezici kuvvet, zorluluk
sâye: gölge, zıll; koruma, sahip çıkma; yardım
sâye-bân: sayvan, gölgelik; büyük çadır; koruyan
sâye-endâz: gölde salan, koruyuculuk eden
sebîl: yol üzerinde hayır için yolculara su bulundurmak üzere yapılan özel bina, hayır maksadıyla parasız olarak su dağıtılan yer
sebkat: geçme, ilerleme
sebt: yazma, kaydetme
sebzezâr: yeşillik, çimenlik; sebze tarlası, bostan
sedâd: doğruluk
sedd: kapama, tıkama, tıkanma, engel olma; set, tümsek
sedîd: doğru, hak
sefâin (sefîne'nin ç.): gemi, vapur
sefîd: ak, beyaz
sehâ: cömertlik
sehâb: bulut; bulut gibi uçuşan böcekler; karanlık
seksoncu: Yeniçeri ocağı ortalarından yetmiş birinci cemaat ortası efrâdı.
selamlık: eskiden pâdişahların Cuma namazına gitme töreni; büyük konaklarda misafirlere ayrılan daire
selh: her Arabî ayın son günü.
selsebîl: Bahçeleri süslemek veya evler içinde akan suyun şırıltısını dinlemek ve serinlemek için yapılan çeşme, tatlısu çeşmesi; tatlı ve lezzetli su, Cennet'te bir ırmak veya çeşme.
semiyy; yüksek, âlî, mürtefi'; adları bir olan
sencîde: tartılı, ölçülü, yerinde söz
sene be-sene: seneden seneye, yıldan yıla, yıllar geçtikçe
seng-dil: taş yürekli
seng-i hâre: mermer
seng-i mezâr: mezâr taşı
serâ, serây: saray
ser-asker: asker ve ordu kumandanı (Tanzimat'tan sonra harbiye nâzırı anlamında da kullanılmıştır.)
ser-bostâniyân: bostancıbaşı, bostancı ocağının en büyük zâbitinin ismi.
ser-dâde: baş vermiş, baş göstermiş
serdâr-ı ekrem: başkumandan, başbuğ
ser-firâz: başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan, ser-efrâz
ser-maktû': kesilmiş baş
sermed: daimî, sürekli
serrâc: saraç
ser-te-ser: büsbütün, baştan başa
serv: servi, selvi
serv-kadd: selvi boylu
sevâhil (sâhil'in ç.): kıyılar, yalılar
sevk: öne doğru itme, gönderme, ulaştırma, irsâl
seyf: kılıç
seyr: yürüme, gitme, hareket etme
sezâ: lâyık, münâsip, uygun, şâyân
sıhr: evlenmek suretiyle kadın tarafından husule gelen yakınlık; damat, kayınbirâder, bacanak
sıkl: sıklet, ağırlık, yük, sıkıntı
sıklet: ağırlık, yük, sıkıntı
Sikender: bkz., İskender
silâhdâr: silahları muhafaza eden memur
silk: sıra, dizi; yol, meslek, tutulan yol; iplik
simât: sofra, yemek masası; sofraya delmiş yemekler
sîm-ber: göğsü gümüş gibi olan
sinân: mızrak, süngü
sinn: yaş, ömrün derecesi; diş
sinn-i şeyhûhet: elli yaştan sonraki zaman
sipâh: asker, ordu
sipâhî: tımar sahibi süvari. Osmanlı ordusunda bir sınıf süvari olup, öşrünü aldıkları araziye karşılık, savaşa kendi

yetiştirdikleri hayvanlarla katılırlar, fakat cephaneyi hükûmetten alırlardı.
sipâhiyân: sipahiler, tımar sahibi süvari askerleri
sipâhsâlâr: askerlerin en büyüğü, ser-asker, sipâhdâr
sipihr: semâ, asmân; talih
sîr-âb: suya kanmış; taze, körpe
sirâc: ışık, kandil, mum
sît: ün, iyi şöhret; çatırtı, patırtı, ses
sitâre: yıldız; kader, talih, baht
sitem-dîde: cevr u cefâ görmüş, zulüm çekmiş
siyeh-çerde: kara yağız
söyünmek: sönmek
sû: taraf, yan, cânib
subaşı: bir şehrin ve bilhassa küçük kasabaların inzibat işlerinin amiri.
sû-be-sû: taraf taraf, her tarafa, her yana, her tarafta, her yanda
subh ü şâm: sabah akşam
subh: sabah
sûd: fayda, menfaat, kazanç
suffe: sofa
suhte: yanmış, tutuşmuş
sûhtegân (sûhte'nin ç.): softalar, medrese talebeleri
surre emîni: surreyi göndermekle görevlendirilen kimse
surre: para kesesi; hac zamanlarında saltanat-ı seniyye cânibinden Haremeyn-i Muhteremeyn'e her sene gönderilen para vesâire
suûd (sa'd'ın ç.): mübarek sayılan yıldızlar
suûd: yükselme, yukarı çıkma
sûzân: yakan, yakıcı; yanan, yanıcı
sübûl (sebîl'in ç.): sebiller, yollar, caddeler
südde: kapı, eşik
sühan: söz, lakırdı
sülûk: bir yola girme, bir yol tutma; bir tarikata intisâb etme; hususî bir sınıfa, bir gruba katılma
sülüs: üçte bir
sürh: kırmızı, kızıl; kırmızı mürekkep; bâb veya başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olan yazma kitap
sürme-dân: sürme kabı, sürme hokkası
sürûr: sevinç
sürûrî: sürurla, sevinçle ilgili; neşeli, keyifli
sütûde: övülmüş, methedilmiş, methedilmeye değer, zikr-i cemil ile yâd olunmuş
süvâr: binmiş, binici
süver (sûre'nin ç.): sûreler

-Ş-

şa'b: cemaat, taife, kabile; bölünmüş, parçalanmış şey
şâbâş: takdir etme, beğenme, aferin deme
şâd-âb: suya kanmış, sulu, taze
şâdırvân: en çok câmi avlularında bulunan, etrâfında musluklar bulunan duvarla çevrili su haznesi veya ortasında yüksekçe bir yerden şarıltı ile bol su akan havuz. Şadırvanların abdest almak için câmi avlularına yapılan üstü açık veya kapalı şekilleri vardır.
şâd-kâm: memnun, mesrur, merâmına nâil olan
şâh: pâdişah
şâhâne: hükümdara ait, hükümdara yakışacak şekilde olan, çok mükemmel
şâhbâz: bir cins iyi ve beyaz doğan; yiğit, şanlı, gösterişli
şâhenşâh, şehenşâh: en büyük pâdişah, şah, pâdişahlar pâdişahı, şahlar şahı
şâkirdân (şâkird'in ç.): talebeler; çıraklar; stajyerler
şalope: yelkenli harp gemilerinden birisinin adı.
şâm: akşam
şâr: şehir, belde
şârih: bir kitabı şerh eden, açıklayan, bir kitaba açıklama yazan kimse
şebeke: kafes ve parmaklık; bir alçı pencere veya bir nakışlı revzenin camlarını tutmak üzere alçıdan veya kurşundan yapılmış ve birbirine lehimlenerek ağ gibi bir şekil almış olan kayıtların heyet-i mecmûası.
şeb-i firkat: ayrılık gecesi
şebkülah: sarık ve kavuk altına giyilen külah ve takke. Gece külahı (takiye)
şebnem: çiy, nedâ
şecer: ağaç
Şeddâd: Yemen'de Âd kavminin hükümdarı (büyük binalarla ve bu arada cennete benzetmek arzusuyla yaptırdığı 'İrem Bağı' ile ün salmıştır)
şeh: şah, pâdişah
şehbâ': kır, akçıl; Halep şehrinin lakabı
şehîden: şehîd olarak
şehm: becerikli, anlayışlı, zeki; cesur, kahraman, yiğit
şehnâme: Osmanlı tarihine ait muharebelerin önce manzum, sonra manzum ve mensur olarak karışık yazılmışı
şehr: ay
şeh-râh (şah-râh): büyük, işlek yol; ana yol, cadde
şehr-i Bathâ: Mekke-i Mükerreme
şehriyâr: pâdişah, hükümdar

şehriyârî: hükümdara, pâdişâha mahsus; hükümdarla, pâdişahla ilgili
şem': mum, balmumu, çerağ
şemâil (şimâl'in ç.): huylar, tabiatlar, ahlâklar; güzelliğin ve büyüklüğün bir araya gelmesi
şemm: koklama, koklanma
şemşîr, şimşîr: kılıç
-şen: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*gülşen* gibi.)
şer': şeriat
şer'î, şer'iyye: şeriata ait, şeriatla ilgili, şeriata uygun
şerâr, şerâre: kıvılcım
şerîf: şerefli, mübarek, kutsal, temiz, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelenler
şerm: utanma, hicâb, mahcûbiyet
şerm-sâr: utangaç, mahcûb
şeş: altı
şeş-hâne: namlusunda altı yivi bulunan tüfek veya top
şev: olsun
şeydâ: deli, dîvâne, aklı başından gitmiş
şeyhülislâm: Osmanlı Devleti zamanında dinî meselelerle şeriat mahkemelerine bakan en yüksek rütbeli din adamı
-şiâr: 'iyi, üstünlük veren işaret, âdet' manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar.
şibh: benzeme, benzeyiş, bir şeyin benzeri
şikâr: avlama, av, avlayan
şikârgâh: av yeri, avı çok olan yer
-şiken: 'kıran, kırıcı' manalarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir.
şiken: büklüm, kıvrım
şikest: kırılmış, kırık; kırma, kırılma; yenilme
şîr: arslan; süt; *meç.* yiğit, yürekli
şitâbân: acele eden, çabuk olan, koşan
şîven: matem, yas, inleme, sızlanma
şiyem (şîme'nin ç.): halklar, soylar, huylar, tabiatlar
şöhret-şiâr: şöhretli, ünlü, şöhret kazanmış
şu'le-bâr: ışıklı
şuarâ (şâir'in ç.): şairler
şûh: hareketlerinde serbest; şen, neşeli
şûr: şamat, gürültü
şûrîde: karışık, perişan; aşık, tutkun
şücâ': şecaatli, cesur, yiğit
şüde: gitmiş, giden; *meç.* ölmüş
şühedâ (şehîd'in ç.): şehîdler
şühûd (şâhid'in ç.): şahitler; maddî; vücut bulma, var olma, görünme; görme
şühûr (şehr'in ç.): aylar
şükûh: ululuk, azamet
şümâr: sayı, hisab, ta'dâd
şümûs (şems'in ç.): güneşler
şürefâ (şerîf'in ç.): Hz. Hüseyin vasıtasıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'in soyundan gelenler
şürû': başlama, mübâşeret
şütür: deve, cemel

-T-

ta'bîr: adlandırma; ifade, anlatma
ta'dâd: sayma, sayı; sayım, birer birer söyleme, sayıp dökme
ta'lîkât: bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünceler, notlar
ta'miye: Ebced hesabıyla düşürülen bir tarihte, bir mısra içindeki harflerin sayısal değerlerinin toplamı vak'a yılını tam olarak göstermezse, bu farkı gidermek için çıkartılacak veya ilâve edilecek sayı.
ta'n: gıybet, iftira, yerme, zemm
ta'rîfhân: câmi ve tekkelerde namazdan önce Hz. Muhammed (s.a.v.) ile büyüklerin vasıflarına dair cemaate yüksek sesle îzahlarda bulunan kişi.
ta'yîn: bir memuriyete atanma
tâât (tâat'ın ç.): ibadetler
taavvüd: âdet edinme, edinilme; hasta ziyaret etme
tâb: güç, kuvvet, tâkat; ışık, parlaklık; hararet
tabaka: kat, katman
tâbdâr: parlak ışıklı
tâbe serâhu/serâhâ: 'Toprağı iyi ve pâk olsun' anlamında dua
tabh: pişirme, pişirilme; ilaç kaynatma yeri
tâbhâne: ocak veya soba ile ısıtılan yer, kış evi, kış odası; eskiden prevantoryum ve sanatoryum görevi yüklenene hastaneler ile buralardan çıkan güçsüz kişilerin iyileşinceye kadar oturdukları hayrat binalar, nekâhethâne, dârü'ş-şifâ; seyahat edenlerin bir külliyede parasız olarak kısa süreli olarak misafir edildikleri yer (önceleri gezici dervişlerin câmi içinde barındıkları 'zâviye' adını alan odalar, sonradan câmiye bitişik bölümlere dönüşmüş ve bu bölümlere tâbhâne adı verilmiştir)
tabhhâne: mutfak, lokanta
tâbistân: yaz
tâbya: münferid istihkâm
tafsîl-i hâl: hayat hikayesinin etrâflı olarak anlatılması
tagayyür: değişme, başkalaşma; rengi değişme; bozulma
tahâret: temizlik, temizlenme
tahhir: temizle
tahkîk: doğru, gerçek

tahmîs: bir şiirin her beytinin üstüne üçer mısra katarak her beyti beşer mısraya çıkarma
tahsîn: güzelleştirme, güzel kılma, güzel bulup takdir etme
taht kadısı: Pâyitaht kadısı da denir. İstanbul'daki mahkemelerin kadıları
tahtânî, tahtâniyye: altta olan, alttaki
tahvil kalemi kesedârı: tahvil kalemi şefi.
tahvil kalemi: vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, mevâli ve bütün zeâmet tımar ashabının tayin, tevcîh ve nakil muamelelerine bakan teşkilat.
tâk: bina kemeri, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü, kubbe, kümbet
takayyûd: bağlanma, bağlı olma; çalışma, çabalama, uğraşma; dikkatli davranma
taklîd-i seyf: kılıç kuşatma
takrîb: yaklaştırma, yaklaştırılma; yolunu bulma; tahmin, vesile, bahane
takrîn: yaklaştırma, berâber bulundurma
tal'at: yüz, surat, çehre; güzellik
taltîf : gönlü hoş etme; rütbe, nişan ve maaş artırımı gibi hususlarla memnun etme
târ ü mâr: karmakarışık, dağınık, perişan
târ: tel, saç teli
tarafeyn: iki taraf; yanlar
tarh: kurma, tertipleme, düzenleme; dağıtma, bölme; bahçede çiçek dikmek üzere ayrılan yer; süslemeli desen
târîh-i mu'cem: ebced hesabıyla, sadece noktalı harflerin sayı değerleri dikkate alınarak yazılan tarih
târîh-i mühmel: ebced hesabıyla, sadece noktasız harflerin sayı değerleri dikkate alınarak yazılan tarih
târîh-i tâmm: ebced hesabıyla, tarih mısraını teşkil eden bütün harflerin sayı değerleri dikkate alınarak yazılan tarih
tarîk: yol
tarîk-i âmm: geniş yol, cadde
tarîk-i kaza: yargı yolu
tasallut: mûsâllat olma, hâkimâne ve âmirâne hareket etme, çok rahatsız etme, sataşma
tastîr: satır dizme, yazı yazma, yazılma
taşra: bir şeyin dış tarafı, hâriç, vilâyetler
taşyatur: bir av hayvanı
tâun: veba
tayerân: uçma
tayy: dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama; atlama, üzerinden geçme
Tazıcılar Ocağı: Hükümdara mahsus tazıların bakılıp yetiştirildikleri ocak. Üsküdar'da Doğancılar'da idi ve Bostancı Ocağı'na bağlı bulunuyordu.
tazyî': bırakıp kaybetme, kaybına sebep olma
te'bîd: ebedîleştirme, sonsuzlaştırma
te'sîr: işleme, içe işleme; alâmet, nişan bırakma
tebâşîr: müjde; her şeyin ilk zamanı, öncesi
tebâşîr-i sabah: sabahın olduğunu haber veren ilk aydınlık
tebdîl: değiştirme
teberdâr: teberli, baltacı, baltalı, Yeniçeriler arasında baltalı asker; solak sınıfı
teberdârân (teberdâr'ın ç.): baltacılar
teberrük: mübarek kabul ekme, uğur sayma
teberrüken: mübarek kabul ederek, uğur sayarak
tecdîd: yenileme, yenilenme
tecemmu': toplanma, yığılma, birikme
tedârik: hazırlama, araştırıp bulma, ele geçirme
tedmîr: yok etme, mahvetme
tedrîs: ders verme, verilme, okutma
tefâsîr (tefsîr'in ç.): Kur'ân-ı Kerîm'i geniş olarak açıklayan kitaplar
tefekkür: düşünme, derince mülâhaza etme
teferrüc: açılma, ferahlama; gezinti; gezintiye çıkıp gam dağıtma
teferrüc-gâh: eğlence, gezinti yeri
tefhîm: anlatma, anlatılma, bildirme, bildirilme
tefvîz: bir işi birisine havale etme, uhdesine verme,
teh: dip, kat, mertebe
tehâyâ (tehhıyye'nin ç.): selâmlar, hayır duâlar
tehevvür: öfkelenme, köpürme
tehî: boş, boşuna; hünersiz, marifetsiz, bilgisiz; boşu boşuna, nafile
tekarrüb: yaklaşma
tekâsül: tembellik, ihmal, ilgisizlik
tekâüd: emeklilik, emekliye ayrılma
tekâyâ (tekke'nin ç.): tekkeler
tekmîl: kemâle erdirme, bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma; tam, eksiksiz, bütün, hep
tekrîm: ta'zîm, saygı gösterme
tekûr: tekfur
temâşâ: bakıp seyretme, gezme
temcîd: ululama, ağırlama; sabah namazı vaktinden evvel minârelerde söylenen niyaz ilahileri
temevvüc: dalgalanma, dalgalı olma
temme: tamamlandı
tenâdd: birbirinden ürkme, dağılma, perişan olma
teng: dar, sıkıntılı (şey, yer); küçük; sıkı; yapışık; zavallı; nadir; zor
ter: taze; yaş, ıslak, rutubetli

terakkî: ilerleme, ileri gitme; artma, çoğalma; yükselme
terfî': yükseltme, yükseltilme; rütbe verme, rütbe alma
terfîk: arkadaş etme, birinin yanına katma, katılma
termîm: tamir etme, onarma
Tersâ: Hristiyan
Tersâne emîni: Tersânenin ve bütün harp gemilerinin varidât ve masraf defterleriyle inşaat, tamirât ve alım-satım işlerine bakan, depoları, malzemeyi kontrol eden ve bütün bunlardan mürekkep olan tersâne hazînesinin mesul ve amiri olan kişi
Tersâne-i Âmire: ilk olarak Fâtih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un alınmasından sonra, Haliç'in kuzey kıyısında Aynalıkavak semtinde yaptırılan, Yavuz ve Kanûnî zamanlarında genişletilmiş olan büyük tersâne
tertîb: hazırlama, düzenleme
tesbîl: Allah yoluna bağlama, bir şeyi Allâh rızası için vakfetme ve mübah kılma; yola çıkarma, yolcu etme
teshîr: alçaltma, kadrini kırma, tezlîl etme, zapdetme, ele geçirme
tesviye: berâber etme, düz etme, düzleme
teşâur: şairlik taslama, şairlik tavrı takınma
teşmîr: sıvama, sıvanma; hazırlanma, kemâl-i gayretle teşebbüs etme
teşmîr-sâk: paçaları sıvama
teşne: susamış, istekli, heveskâr
teşne-gân: susamışlar, istekliler
teşrîfatçılık: Gerek sarayda ve Dîvân-ı hümâyûnda ve gerekse Paşakapısı'nda yapılan merasimlerde protokolü idare ve tatbik etme, ayrıca devlet erkanına ait rüsum ve haraç defterlerini tutma vazifesi. Teşrîfatçılık, Kanûnî Sultan Süleyman tarafından ihdâs edilmiş olan bir mühim bir memuriyettir.
teşrîf-i hümâyûn: pâdişahın gelerek orayı şereflendirmesi
tevâbi': bir kimsenin hizmetinde bulunanlar; bir kimsenin mesleğini tutanlar, fikir bakımından ona bağlı olanlar; uşaklar; bir merkeze bağlı olan yerler
tevcîh: rütbe, mevki verme
tevfîk: Allâh (ç.ç.)'ın bir kimseye yardım etmesi, uygunlaştırma
tevkî': pâdişah buyruklarına çekilen nişan; pâdişahın nişanlı buyruğu
tevkî'î: tevkî'ci, pâdişahın buyruklarına nişan işareti yapan memur, tuğrakeş
tevkîr: ta'zim ve ihtiram etme, güzel karşılama, uğurlama
tevliyet: mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi
tevsi': genişletme, genişletilme
teyyâr: dalga; hazır, tamamı bitmiş, hazırlanmış
tezkire: tezkere, pusula; hükûmetten alınan izin kağıdı; bazı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi
tezkireci: sadrâzamların ve diğer vezirlerin bugünkü manada husûsi kalem müdürleri olan zât
tezlîl: zelil etme, edilme, hor ve hakir görme, görülme
tıbâk: kat, tabaka; uygunluk, mutâbakat
tıfl: küçük çocuk
tılsım: tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, kimse; çare, tedbir; sihir, büyü
tımar: herhangi bir toprak parçasının veya birden fazla toprak parçalarının yılda 20.000 akçeden az olan gelir miktarlarının muayyen bir vazife ve hizmet karşılığında ve belli şartlarla bir şahsa münferiden veya birden fazla kişiye müştereken tahsisi hakkında kullanılan tabir.
tımarhâne: akıl hastânesi
tırâz: ipek ve sırma ile işleme, işlenmiş elbise; süs; üslup; düzelten, nizam ve intizama koyan; tutulan yol
tıynet: yaradılış, mizaç, tabiat
tîg: kılıç
tîg-i ser-tîz: keskin kılıç
timsâl: suret, resim; sembol, simge
tîr: ok
Tophâne-i Âmire: Osmanlı döneminde Tophâne'de kurulan top döküm tesisleri
tuğ: hükümdarlık, beylerbeyilik, vezirlik, sancakbeyliği ve daha genel bir tabirle askerî vazife ve memuriyet alameti olarak at kılından süpürge şeklinde yapılıp bir sarığa asılan alâmet ve nişan. Sancakbeyleri bir, beylerbeyleri iki, vezirler ise üç tuğ taşırlardı.
tuğyân: taşma, taşkınlık; azgınlık
tûl: uzunluk, boy; zaman çokluğu, uzun müddet
tulû': doğma, doğuş
tûr: dağ, cebel, kûh
turre: alna dökülen saç; kıvırcık saç lülesi
turuk (tarîk'in c): tarîkler, yollar
turuk-ı aliyye: tarikatler, manevî yollar
tünd: sert, şiddetli, haşin
Türkî: Türkçe, Türk dili

-U-

ûd: ağaç, odun, yakıldığı zaman güzel koku yayan odun; ut

uğru: uğranılan mahal, çizgi, hat, yol
ukûs (aks'in ç.): akisler, yankılar, çarpmalar
ûlâ: ilk, birinci
ulemâ (âlim'in ç.): alimler
ulûfe: sipahilere, yeniçerilere üç ayda bir verilen maaş
ulûfeciyân: ulûfeciler. Kapıkulu süvarisini teşkil eden ve orta bölükler diye de anılan atlı bölüğe ulûfeciler denirdi ve sağ ulûfeciler ve sol ulûfeciler olmak üzere iki kısıma ayrılırdı.
ulüvv-i himmet: gayretin, himmeti büyük olması
umûr: işler, hususlar, şeyler
-ûr: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*rencûr* gibi.)
Urbân (Arab'ın ç.): Araplar
urûc: yükselme, yukarı çıkma
usta: Yeniçerilerin ikinci derecedeki subaylarına verilen isim. Her ortanın ayrı ayrı ustası vardı.
uşşâk: âşıklar
utârid: Merkür gezegeni
utekâ (atîk'in ç.): azatlılar, azat edilmiş köleler, cariyeler
uzlet-güzîn: kendiliğinden tenhada yaşamayı isteme; yalnızlık köşesine çekilen, tenhada yaşayan, uzlet-nişîn

-Ü-

ümenâ' (emîn'in ç.): güvenilir kimseler; emînler, alay hesaplarının veya sandık muamelelerinin kendilerine bırakıldığı kimseler.
ümerâ-yı deryâ: deryâ beyleri, Osmanlı teşkilatında Kaptanpaşa eyâletine bağlı sancak beylerine verilen unvan. Bunlar, kendi sancaklarındaki tımar ve zeamet sahipleriyle birlikte yıllık dirlik ve tahsisatlarına göre bir, iki veya üç kadırga ile deniz seferlerine katılırlar ve donanmanın yardımcı kuvvetlerini teşkil ederlerdi.
ümniyye: ümit, arzu, istek
üstâd: muallim, öğretmen, usta,
üstâz: üstâd

-V-

vakf: bir malı veya mülkü -satılmamak şartıyla- bir hayır işine bağışlama
vâki': olan, bulunan, rastlayan
vaktâ ki: ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit
vâlâ: âlî, bâlâ, bülend, yüksek, yüce
vâlî: bir vilâyeti idare eden en büyük me'mur
vâlid: baba
-vâr, -ver: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*ümitvâr* gibi.)
varoş: bir şehir veya kasabanın kalesi hâricinde bulunan mahallesi.
vasat: orta, iki şeyin arası
vasatü'l-kāme: orta boylu
vasî: bir ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur edilen kimse, bir yetimin veya hasta olan bir kimsenin malını idare eden kimse
vâye: nasip, kısmet
vaz': koyma, konulma
ve lehû: bu da onun
veca': ağrı, sızı, acı
veca'-ı mefâsıla: mafsal ağrıları
vech: sebep, vesile, münasebet
vedd: sevgi, dostluk
vedîa: emanet
vehhâc: çok parıltılı, çok alevli
vekîl-i mutlak: vekilliği hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmayan vekil, yetkileri sınırlanmamış genel vekil
velekad: şüphesiz, muhakkak
veliyy-i ni'met: nimet sahibi, velînimet, besleyen; birine yaşadığı müddetçe tesiri devam edecek iyilik ve bağışlarda bulunan kimse
-vend: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*hüdâvend* gibi.)
verâ: arka, geri, öte
-veş: Farsça benzetme eki (*bülbülveş* gibi.)
vezâif (vazîfe'nin ç.) : vazifeler, ödevler
vezâret: vezirlik, paşalık
vezîr: valilik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan ve 'paşa' ünvanını taşıyan kimse
vezîr-i a'zâm: sadrâzam, başvekil
vilâdet: doğma, doğurulma
vird-i zebân: diline dolama
visâl: ulaşma, bitişme; sevgiliye kavuşma
vukū': meydana gelme, olma
vukūd (vakd'in ç.): yanmalar, tutuşmalar, alevlenmeler
vüs'at: genişlik, bolluk; para durumu; boş meydan, fırsat; genlik

-Y-

yâd: hatırlamak, anmak
-yâfte: 'bulmuş, bulunmuş, bulunan' manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar.
yah, yeh: buz
-yâr: Farsça sıfat yapmaya yarayan ek (*bahtiyâr* gibi.)
yed-i tûlâ: bir sahada tam, çok geniş bilgi
yehûd: Yahudiler
yek: tek, bir; birlik, bir oluş
yek-çeşm: tek gözlü, güneş
yeksân: düz, bir, berâber; her zaman, bir düziye

yekser, yeksere: yalnız başına; bir baştan bir başa; ansızın
yek-tâ: bir kat, tek, birinci
yerekân: sarılık hastalığı
yessir: kolaylaştır
Yezdân: Allâh (ç.ç.)
Yezdânî: Allâh (ç.ç.)'a ait, Allâh (ç.ç.)'la ilgili
yûh, yûha: güneş
yümn: uğur, bereket

-Z-

za'f-ı basar: miyopluk
za'f-ı pîrî: yaşlılıktan gelen kuvvetsizlik
zâd: azık
zâdegân: soylular sınıfı, meşhur ve muayyen aileler topluluğu
Zağarcılar: Yeniçeri cemaat ortalarından altmış dördüncü ortanın adı olup, av için hükümdara av köpekleri beslerlerdi.
zahâir (zahîre'nin ç.): gerektiği zaman ambarda kullanmak üzere saklanan hubûbatlar, yiyecekler
zâil, zâile: sona eren, devamlı olmayan
zamâir (zamîr'in ç.): zamirler, içyüzler, kalpler, vicdanlar
zamîme: ek, artırma, ilâve etme, ekleme
zamm: ekleme, katma
-zâr: Farsça yer ismi yapmaya yarayan ek (*gülzâr* gibi.)
zâviye: küçük tekke
zâviye-nişîn: zâviyede, küçük tekkede oturan
zebân: dil, lisan; lugat, lehçe
-zed: 'vuran, vurucu' manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar (zebân-zed gibi)
zemm: yerme, kınama, ayıplama
Zemzem: çok bol su anlamına gelir ve Mekke'de Hz. İsmâil (a.s.) tarafından bulunan kuyudan çıkan suyun ismidir. İsmâil Kuyusu da denir.
zen-dost: zampara
zen-pâre: zampara
zer: altın
zer-ender-zer: süslemede ikinci defa altın tabakası ile kaplama
zerîn: altından veya altına benzer olan, altın gibi sarı; parlak
zerrîn: altın, altından veya altına benzer olan, altın gibi sarı; parlak
zeval: yerinden ayrılıp gitme, zâil olma, sona erme; bozulma, yenilme; kabahat, suç
zevâyâ (zâviye'nin ç.): küçük tekkeler
zeyl: bir şeyin altı, devamı, eki; bir kitabın nihayetindeki ilâve; asıl olan bir kısmın uzamasına sebep olan kısım
zıll: gölge; *meç.* koruma, sahip çıkma
zıll-i zâil: geçen gölge
zılliyyet: Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi olması bakımından hükümdarın vasfı
zıllullâh: Allâh'ın gölgesi, halifeler, hükümdarlar için kullanılan ta'zîm lafzı.
zımnında: için, dolayısıyla
zîb: süs, bezek, zînet
zîbâ: süslü, güzel
zihî: ne hoş, ne güzel
zîr: alt, aşağı; altta, aşağıki
zîrâ: çünkü, şundan dolayı ki
zirâ': dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü (75-90 cm. arasında değişen şekilleri vardır)
zîver: süs, bezek, zîb
ziyâde: fazla, çok
ziyâret-gâh: ziyâret yeri, türbe
zuamâ (zaîm'in ç.): büyük tımar sahipleri, kefiller
zuhruf: altın, sahta zînet; yalancı süs, gösteriş, yaldız
zûr: güç, kuvvet
zûr: yalan, uydurma söz
zurafâ (zarîf'in ç.): zarifler, nazik, ince duygulu, hoş konuşmayı bilir zeki kimseler
zükûr: erkekler
zülâl: saf, içilebilir nitelikte olan temiz su; hafif, soğuk, güzel, tatlı su
zülf-i müşgîn: siyah saç

İNDEKS

A

Abaza Şeyhi.*Bakın,* Abdürrahim Kayserî, Sarı Babazâde, Seyyid
Abbas Ağa Câmii (Beşiktaş'ta), 160
Abbas Ağa Çeşmesi (Üsküdar, Ahmediye'de), 161, 301
Abbas Ağa Çeşmesi (Üsküdar'da), 161, 313
Abbas Ağa Hamamı, 161
Abbas Ağa Sebili (Sirkeci'de), 161
Abbas Ağa Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 161
Abbas Ağa Sıbyan Mektebi (Sirkeci'de), 161
Abbas Ağa, Dârüssaâde Ağası, 160, 161
Abbas ibn-i Hudâbende, İran Şahı, 372
Abdi Dede Efendi, Şeyh, Kasımpaşa Mevlevîhânesi bânîsi, 37, 86
Abdi Efendi Câmii.*Bakın,* Kumru Mescidi
Abdi Efendi, Erdebil Tekkesi Şeyhi, 294
Abdi Efendi, Hacı, Başmuhasebe Kalemi Başhalifesi, 139
Abdi Paşa, Mısır Valisi, 336
Abdi, Seyyid, *Hadîka* Müstensihi, 16, 17
Abdi, Şâir, 82
Abdullah (Hamdullah) Paşa, Deli, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 253
Abdullah Ağa Câmii.*Bakın,* İstavroz Câmii
Abdullah Ağa, Gedik, Kaptan, 54
Abdullah Ağa, III. Murad'ın Bostancıbaşı, 264, 370
Abdullah Ağa, Kapıcıbaşı, 138
Abdullah Ağa, Mirzâzâde, 109
Abdullah Dede Efendi.*Bakın,* Abdi Dede Efendi, Şeyh, Kasımpaşa Mevlevîhânesi bânîsi
Abdullah Dede, Şeyh, 89
Abdullah Efendi, 134
Abdullah Efendi Mescidi.*Bakın,* Pişmâniye Câmii (Fındıklı'da)
Abdullah Efendi, Cankurtaran, Şeyh, 126
Abdullah Efendi, Çankırılı, Şeyh, 281
Abdullah Efendi, Hocazâde, Seyyid, Kazasker, 352
Abdullah Efendi, İstanbul Kadısı, 153
Abdullah Efendi, Kecdehan dâmadı, İstanbul Kadısı, 155
Abdullah Efendi, Muhsinzâde, Hattat, 117
Abdullah Efendi, Paşmakçızâde, Şeyhülislâm, 138, 349
Abdullah Efendi, Reis, Dâmad İbrâhim Paşa'nın mühürdârı, 316
Abdullah Efendi, Sarı, Şârih-i *Mesnevî,* Reîsülküttâb, 295, 296
Abdullah Efendi, Seyyid, Şeyh, 351
Abdullah Efendi, Tomtom, 114
Abdullah Efendi, Yenişehirli, Şeyhülislâm, 26, 237, 348
Abdullah Efendi, Zâkirzâde, Şeyh, 292
Abdullah Paşa, Deli, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 265
Abdullah Paşa, Deryâ Beyi, 53
Abdullah Paşa, Firârî Hasan Paşazâde, Sadrâzam, 181, 307, 308
Abdullah Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 41
Abdullah Paşa, Maraş Valisi, Hattat, 312, 351
Abdullah Paşa, Mısır Valisi, 306
Abdullah Paşa, Zağralızâde, 65
Abdullah Rıfkı Efendi, Şeyh, 321
Abdullah Vassâf Efendi, Şeyhülislâm, Hattat, 202, 356
Abdurrahman Ağa Câmii.*Bakın,* Paşalimanı Câmii
Abdurrahman Ağa, Silahdâr, 266
Abdurrahman Bey, Yenişehirli, Tersâne ve Darphâne nâzırı, 142
Abdurrahman Efendi, İstanbul Kadısı, 340
Abdurrahman Efendi, Müeyyedzâde, Kazasker, 84
Abdurrahman Efendi, Seyrekzâde, Nakibüleşrâf, 59
Abdurrahman Efendi, Şerîf, Şeyh, 118
Abdurrahman Efendi, Zeyrekzâde, Anadolu Kazasker, 155
Abdurrahman Nesîb Efendi, Şeyh, 294
Abdurrahman Paşa, Bağdat Valisi, 91
Abdurrahman Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 62
Abdülazîz Çeşmesi, 131
Abdülazîz Efendi, Hüsâmeddin Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu, 59
Abdülazîz Efendi, Karaçelebizâde, 69, 287
Abdülbâkî Ağa Çeşmesi, 28
Abdülbâkî Ağa, Kul Kethüdâsı, 33
Abdülbâkî Ağa, Yeniçeri Ağası, 28
Abdülbâkî Dede Efendi, Şeyh, 88
Abdülbâkî Efendi, 347
Abdülbâkî Efendi, Sivâsîzâde, Şeyh, 63
Abdülbâkî Efendi, Uşşâkîzâde, Kadı, 59
Abdülehad Dede Efendi, Seyyid, Şeyh, 166, 167

Abdülfettah Efendi, Hattat, 217
Abdülhamîd Efendi Konağı, 38
Abdülhamîd Haşmet b. Mehmed Sâlim el-Üsküdârî, *Hadîka* Müstensihi, 5, 12, 17, 19
Abdülhamîd I Çeşmesi (Emirgân'da), 200
Abdülhamîd I Çeşmesi (İstinye'de), 205
Abdülhamîd I Hamamı.*Bakın,* Beylerbeyi Hamamı
Abdülhamîd I Hamamı (Emirgân'da), 203
Abdülhamîd I İmâreti (Eminönü'nde), 260, 261
Abdülhamîd I Külliyesi (Eminönü'nde), 260
Abdülhamîd I Kütüphânesi (Eminönü'nde), 262
Abdülhamîd I Medresesi (Eminönü'nde), 260, 262, 263
Abdülhamîd I Mektebi (Emirgân'da), 203
Abdülhamîd I Meydan Çeşmesi (Emirgân'da), 203
Abdülhamîd I Sıbyan Mektebi (Beylerbeyi'nde), 255, 257
Abdülhamîd I Sıbyan Mektebi (Eminönü'nde), 263, 264
Abdülhamîd I Türbesi, 260, 262, 264
Abdülhamîd I, Sultan, 41, 64, 72, 130, 139, 145, 149, 184, 203, 246, 247, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 354, 356
Abdülhamîd II, Sultan, 161
Abdülhayy Efendi b. Saçlı İbrâhim Efendi, Şeyh, 292
Abdülkādir Ağa, Tersâne-i Âmire çavuşlarından, 53
Abdülkādir Efendi, Kayserili, 132
Abdülkādir Efendi, Şeyhülislâm, 84, 222
Abdülkādir el-Hüseynî, Şeyh, 268, 269
Abdülkādir Halebî, Seyyid, Şeyh, 89
Abdülkādir Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 175
Abdülkādir Paşa, Mustafa Paşazâde, Tersâne Kethüdâsı, 148
Abdülkādir Rûmî Tekkesi, 88
Abdülkādir-i Geylânî, 268
Abdülkerîm Ağa, Topçubaşı, 128
Abdülkerîm Efendi Mescidi.*Bakın,* Yeldeğirmeni Mescidi
Abdülkerîm Efendi, İmâm-ı Şehriyârî, 46
Abdüllatîf Efendi, Şeyh Mahmûd Efendi'nin dâmadı, 27
Abdülmecîd, Sultan, Hattat, 180, 368
Abdürrahim Efendi, Hüsâmeddin Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu, 59
Abdürrahim Efendi, Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin mektupçusu, 244
Abdürrahim Kayserî, Sarı Babazâde, Seyyid, 274
Abdüssamed el-Yegânî, 30
Âb-ı Hayât Suyu, 218
Acem, 124, 202, 286, 295, 306, 331
Acem Kasrı.Bakın, Şemsi Paşa Sarayı
Acıbadem, 292, 343, 353
Adalar, 142, 366
Âdem Aleyhisselâm, 361
Âdem Dede Efendi, Şeyh, 86, 87
Aden, 307, 314
Âdile Sultan Sıbyan Mektebi, 240
Adliye Câmii, 282
Ağa Câmii (Beyoğlu'nda), 31
Ağa Câmii (Cağaloğlu'nda), 76
Ağa Câmii (Üsküdar'da), 310
Ağa Hamamı (Beyoğlu'nda), 120
Ağa Hamamı (Samatya'da), 121
Ağa Hamamı (Üsküdar'da), 309, 310
Ağa Mescidi, 300, 317
Ağabağı, 355
Ağabağı Kasrı, 355
Ağakapısı, 165, 340
Ahibaba Çeşmesi, 227
Ahlâk-ı Muhsinî, Hüseyin b. Ali el-Kâşifî, 113
Ahmed Ağa Mektebi, 169, 300
Ahmed Ağa Mektebi (Beykoz'da), 225
Ahmed Ağa Mektebi (Çengelköy'de), 185, 252
Ahmed Ağa Mektebi (Kuruçeşme'de), 185
Ahmed Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 185, 252
Ahmed Ağa, Bostancıbaşı, 225
Ahmed Ağa, Eminzâde, Tersâne Emîni, 46, 301, 302, 311, 322
Ahmed Ağa, Hacı, Eğribozlu, 169
Ahmed Ağa, Kalınoğlu, Hacı, 300
Ahmed Ağa, Mîrâlem, Tozkoparan, 34, 51
Ahmed Ağa, Pazarbaşı, 315
Ahmed Ağa, Tophâne Nazırı, 130
Ahmed Baba, Balaban, İsfendiyaroğlu, Şeyh, 296
Ahmed Bey, Dizdar, 38
Ahmed Bey, Kanûnî Sultan Süleyman'ın kürkçübaşısı, 204
Ahmed Bey, Kemankeş, Kaptân-ı Deryâ, 149, 150
Ahmed Bîcan, 87
Ahmed Çelebi, 311, 312
Ahmed Çelebi Mescidi, 311
Ahmed Dede Efendi, Seyyid, Şeyh, 166
Ahmed Dede Efendi, Trablus Şeyhi, 167
Ahmed Dede, Gavsî, Şeyh, Hattat, 87
Ahmed Efendi, Beyâzîzâde, Kazasker, 340
Ahmed Efendi, Beyler Hocası, 240
Ahmed Efendi, Dâmadzâde, Şeyhülislâm, 209
Ahmed Efendi, Durmuşzâde, Hattat, 276
Ahmed Efendi, Hüsâmîzâde, Şeyh, 58

Ahmed Efendi, İbrâhim Efendizâde, Ayasofya Müderrisi, 143
Ahmed Efendi, İstanbul Kadısı, 155
Ahmed Efendi, Karamanîzâde, Şeyh, 277
Ahmed Efendi, Muallimzâde, Kazasker, 137, 322
Ahmed Efendi, Muk'ad, Balıkesirli, Şeyh, 291, 293, 339, 352
Ahmed Efendi, Seyyid, 118
Ahmed Efendi, Velizâde, 175
Ahmed Efendi, Yağcızâde, Seyyid, Şeyh, 297
Ahmed Fasîh Dede, Şeyh, Hattat, 91, 92
Ahmed Gazâlî, 377
Ahmed Hüsâmî, Şeyh, 57
Ahmed I Çeşmesi, 327
Ahmed I Çeşmesi (Tersâne Sarayı'nda), 41
Ahmed I Türbesi, 214, 272
Ahmed I, Sultan, 41, 56, 144, 189, 214, 270, 272, 324, 327, 360, 361, 372
Ahmed III Çeşmesi (Galata Sarayı'nda), 101, 102
Ahmed III Çeşmesi (Galata'da), 71
Ahmed III Çeşmesi (Galatasaray'da), 98
Ahmed III Çeşmesi (Üsküdar'da), 276
Ahmed III Mescidi (Galata Sarayı'nda), 94
Ahmed III Meydan Çeşmesi (Üsküdar'da), 273
Ahmed III, Sultan, 25, 39, 50, 53, 62, 70, 71, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 104, 143, 151, 164, 180, 181, 184, 186, 198, 215, 218, 231, 233, 250, 276, 277, 278, 279, 282, 301, 302, 322, 326, 331, 337, 354, 367, 371
Ahmed III, Sultan, Hattat, 276
Ahmed İzzeddin Efendi, Eşrefzâde, Bursalı, 118
Ahmed İzzî b. Mehmed, *Hadîka* Müstensihi, 21
Ahmed Karahisârî, Hattat, 60, 61, 109
Ahmed Münib, Seyyid, Bandırmalızâde, 11
Ahmed Paşa Medresesi, 281
Ahmed Paşa, Arap, Deryâ Beyi, 131, 132, 133
Ahmed Paşa, Ârifî, İran Seraskeri, 372
Ahmed Paşa, Bağdat ve Basra Valisi, 306
Ahmed Paşa, Çerkes İskender Paşa'nın oğlu, 237
Ahmed Paşa, Hacı, 336
Ahmed Paşa, Hacı, Kayserili, 306
Ahmed Paşa, Hâfız, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 290, 335
Ahmed Paşa, Hâin, 24
Ahmed Paşa, Hezarpâre, Sadrâzam, 198
Ahmed Paşa, İstanköylü, 174, 207
Ahmed Paşa, İstanköylü, Tunus Beylerbeyi, 174
Ahmed Paşa, Kalaylı, Sadrâzam, 337
Ahmed Paşa, Kara, 65
Ahmed Paşa, Kethüdâ, Mısır Beylerbeyi, 337
Ahmed Paşa, Köprülüzâde, Hafız, Kaimmakam, 136
Ahmed Paşa, Melek, Sadrâzam, 246
Ahmed Paşa, Nişancı, Sadrâzam, 337
Ahmed Paşa, Şehlâ, Hacı, Nişancı, Sadrâzam, 306
Ahmed Paşa, Türk, Çavuşbaşı, Vezir, 299, 321
Ahmed Paşa, Vezir Kethüdâsı, 127, 128
Ahmed Paşa, Yûsuf Bâlî Efendi'nin oğlu, 116
Ahmed Râkım, Hattat, 348
Ahmed Râşid Efendi, Benlizâde, 243, 374
Ahmed Raûfî, Seyyid, Şeyh, 207
Ahmed Reis, Kulaksız, 49
Ahmed Sâdık Ziver Paşa, 37, 200, 288, 289, 335
Ahmed Saîd, *Hadîka* Müstensihi, 5, 18
Ahmed Şemseddin Efendi b. Yûsuf Yegânî, 29
Ahmed Zâkir Curfânî, Şeyh, 377
Ahmed, Hattat, 254
Ahmediye, 304
Ahmediye Câmii, 291, 301, 322
Ahmediye Çeşmesi, 301
Ahmediye Medresesi, 301
Ahmediye Sebili, 301
Akarca Mescidi, 63, 93, 126
Akarca Tekkesi, 126
Akarçeşme, 209
Akbaba Câmii, 221
Akbaba Hamamı, 221
Akbaba Köyü, 221, 313
Akbaba Tekkesi, 221
Akdeniz, 47, 150, 175, 290, 335
Akka Kalesi, 64
Akkerman, 189
Akkerman Kalesi, 65
Aköyük, 27, 125
Aksâm-ı Ulûm Risâlesi, Molla Lütfullah Tokâdî, 34
Aksaray, 289
Akşehir, 176, 177
Alaca Mescid, 72
Alacaminare Mescidi, 315
Alacaminare Tekkesi, 315
Alâeddin Ali bin Yûsuf Bâlî, Kazasker, 115, 116
Alâeddin Bey, 146
Alâeddin Efendi, Kadı, 341
Alâeddin Efendi, Müderris, 84
Alâü'd-devletü'l-Semnânî, Şeyh, 377
Alçakdam Mescidi, 135
Alemdağı, 376

Alemdar Ahmed Baba Türbesi, 299
Ali Ağa Çeşmesi, 327
Ali Ağa Namazgâhı, 327
Ali Ağa, Arpa Emîni, 123
Ali Ağa, Ekmekçibaşı, 116
Ali Ağa, Fâtih'in Ekmekçibaşısı, 158
Ali Ağa, Hacı, 142
Ali Ağa, Hacı, Kazancıbaşı, 136
Ali Ağa, Hacı, Topçubaşı, 123
Ali Ağa, Hazînedar, 327
Ali Ağa, Kürekçi, 74
Ali Ağa, Rum, 159
Ali Ağa, Silahdâr, 208
Ali Aksarâyî, 188
Ali b. Hasan, Hacı, Bereketzâde, 74
Ali b. Lala, Şeyh, 377
Ali b. Mustafa, Pîr, 268
Ali Baba, Akkermanlı, Şeyh, 189
Ali Bâlî Ağa, 346
Ali Bey, Bostancıbaşı, 112
Ali bi-Muhtefî-i Bayrâmî, Şeyh, 51
Ali Dede, 196
Ali Dede b. Veli Dede, Bekdemir, Hamal, 351, 352
Ali Dede Efendi, Hekim, Midillili, Şeyh, 38
Ali Dede, Arapzâde, Neyzenbaşı, Şeyh, 37
Ali Dede, Bakkalzâde, Şeyh, 89
Ali Efendi, Bekir Efendizâde, 89
Ali Efendi, Binâ Emîni, 190
Ali Efendi, Fenâyî, Seyyid, Kütahyalı, Şeyh, 320, 321
Ali Efendi, Haremeyn Muhasebecisi, 151
Ali Efendi, Hasan Paşa birâderi, Binâ Emîni, 112
Ali Efendi, Karabaş, Şeyh, 338
Ali Efendi, Kınalızâde, İstanbul Kadısı, 137
Ali Efendi, Kilisli, Şeyh, 92
Ali Efendi, Paşmakçı, Şeyh, 56
Ali Efendi, Sadrâzam Kethüdâsı, 211
Ali Efendi, Seyyid, Şeyh, 38
Ali Efendi, Sırrî, Şeyh, 92
Ali Efendi, Sinanzâde, Kadı, 137, 138
Ali Efendi, Şeyh, 338
Ali Efendi, Şeyhülislâm, 237
Ali Emîrî Efendi, 15, 16
Ali Haydar Bey, Hattat, 180, 288
Ali Hoca Mescidi.*Bakın,* Hendek Mescidi
Ali Hüdâyî, Seyyid, Şeyh, 377
Ali İspir Câmii.*Bakın,* Bezirgân Mescidi
Ali İspir, Bezirgân Mescidi imâmlarından, 142
Ali Kaptan, Hoca, 93
Ali Kethüdâ Câmii, 211
Ali Murtazâ, İmâm, 378
Âlî Mustafa Efendi, Gelibolulu, 113, 283
Ali Paşa.*Bakın,* Ali Paşa, Güzelce, Sadrâzam, Kaptân-ı Deryâ
Ali Paşa Câmii, 206
Ali Paşa, Bıyıklı, Silahdâr, Sadrâzam, 133
Ali Paşa, Çekdiri Beyi, 175
Ali Paşa, Çelebi, Güzelce, Sadrâzam, Kaptân-ı Deryâ, 164, 174, 175, 206
Ali Paşa, Çorlulu, Sadrâzam, II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'ın eşi, 42, 43
Ali Paşa, Dâmad, Maktûlzâde, 160
Ali Paşa, Hadım, Sadrâzam, 235
Ali Paşa, Hekimoğlu, Sadrâzam, 25, 32, 34, 140, 141, 221, 305, 306, 324, 330, 350, 352, 357
Ali Paşa, İzmirli, Maktûl, Mısır Valisi, 336, 337
Ali Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 175
Ali Paşa, Kethüdâ, Mısır Valisi, 372
Ali Paşa, Kılıç, Kaptân-ı Deryâ, 105, 106, 107, 134, 164, 208, 209
Ali Paşa, Moldavancı, Sadrâzam, 359
Ali Paşa, Mora Fâtihi, Dâmad, Şehîd, Sadrâzam, 50, 83, 95, 97, 213, 321
Ali Paşa, Müezzinzâde, Kaptân-ı Deryâ, 62, 105
Ali Paşa, Nişancı, Sadrâzam, 217
Ali Paşa, Semiz, Sadrâzam, 28
Ali Paşa, Silahdâr, Sadrâzam, 125, 253, 265
Ali Pertek Câmii.*Bakın,* Hamam Mescidi
Ali Reis Câmii, 214
Ali Reis, Hacı, Midillili, 214
Ali Reis, Seyyid, 45
Ali Rıza Üsküdârî, Mısrîzâde, Hattat, 124, 339
Ali Rızâ, İmâm, 378
Ali Satı Efendi, 8, 9, 356
Ali Satı Efendi Zeyli, 8, 9, 10, 11, 13, 15
Âlî Târihi, Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, 284
Ali Toy, Hattat, 224
Ali Vâhidî Efendi, Şeyh, 63, 126
Ali, Hattat, 108
Altmış Odalar Mescidi, 351
Altuncu Mescidi, 39
Amasya, 29, 124, 240
Amber Ağa, 162
Ammâr b. Yâsir, 377
Amr b. Âs, 83
Anadolu, 36, 59, 79, 111, 116, 137, 155, 201, 202, 207, 208, 213, 219, 228, 235, 237, 240, 263, 272, 283, 296, 322, 326, 348, 356, 357
Anadolu Kavağı, 364
Anadoluhisârı, 190, 238, 240, 365
Anadoluhisârı Câmii, 239
Anadoluhisârı Hamamı, 239
Anadoluhisârı Namazgâhı, 239
Anadolukavağı, 214, 216

Anadolukavağı Hamamı, 215
Anadolukavağı Hanı, 215
Anadolukavağı Kalesi, 214, 272
Anadolukavağı Mescidi, 214, 272
Antalya, 149, 312
Arabacılar Kışlası, 105, 110
Arabacılar Kışlası Câmii, 105, 110
Arakıyeci Cafer Mescidi.*Bakın,* Takkeci Mescidi
Arakıyyeci Mescidi, 315
Aralık Mescidi, 130
Arap Ahmed Paşa Çeşmesi, 131, 132
Arap Ahmed Paşa-Perizâd Hâtun Türbesi, 131
Arap Câmii, 66, 68, 69
Arap İskelesi Mescidi, 151, 152
Arâyis-i Kur'ân, Mehmed Vanî Efendi, 248
Arnavutköy, 186, 363
Arpa Emîni Mescidi, 195
Arslan Ağa Çeşmesi (Sultantepe'de), 340, 345
Arslan Ağa, Bâbüssâade Ağası, 340, 344, 345
Arzî Mehmed Dede Efendi Türbesi, 87
Âsâriye Câmii.*Bakın,* Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi
Âsım, Şâir, 337
Asma Mescidi, 32, 33
Aşçıbaşı Mescidi, 322
Âşık Ömer, 23
Âşık Ömer Dîvânı, Hüseyin Ayvansarâyî, 6, 23
Âşık Paşa Câmii, 342
Aşıklar Meydanı, 26
Âşiyan Mezarlığı.*Bakın,* Kayalar Mezâristânı
Atâ Efendi, Şeyh, Kanlıcalı, 239
Atâ Efendi, Tersâne Nâzırı, 42
Atâullah Efendi Tekkesi, 239
Atâullah Efendi, Şerîf Efendizâde, Şeyhülislâm, 91
Atâyi Zeyli (Vekāyiü'l-fuzalâ), Şeyhî Mehmed Efendi, 87
Atıcılar Tekkesi.*Bakın,* Okmeydanı Tekkesi
Âtıf Efendi Kütüphanesi, 32
Âtıf Efendi, Defterdâr, 32
Atik Ali Paşa Câmii, 246
Atik Vâlide, 317
Atik Vâlide Câmii, 90, 156, 267, 270, 313, 317, 320, 324, 377
Atik Vâlide Dârülhadîsi, 268
Atik Vâlide Dârülkurrâsı, 268
Atik Vâlide Dârüşşifâsı, 268, 270, 317, 325
Atik Vâlide Hamamı, 268
Atik Vâlide Hanı, 268
Atik Vâlide İmâreti, 268
Atik Vâlide Medresesi, 268
Atik Vâlide Sıbyan Mektebi, 268
Atik Vâlide Sultan.*Bakın,* Nurbânu Sultan
Atik Vâlide Sultan Tekkesi, 267
Atik Vâlide Tabhânesi, 270
Atmeydanı, 80, 198
Atpazarı, 293, 318
Atpazarı Mescidi.*Bakın,* Osman Efendi Câmii
Atpazarı Tekkesi, 318, 319
Atpazarî Osman Efendi Medresesi, 318
Attar Mustafa Efendi Tekkesi.*Bakın,* Çakır Dede Tekkesi
Ayasofya, 143, 268, 294, 327, 356
Ayasofya Câmii, 51, 189, 268, 327
Ayasofya Câmii (Selanik'te), 80
Ayasofya Medresesi, 198
Ayazma, 366
Ayazma Câmii, 278, 377
Ayazma Hamamı, 278
Ayazma Mektebi, 278
Aydın, 306, 308
Aynalıçeşme, 33
Aynalıkavak Kasrı.*Bakın,* Tersâne Sarayı
Aynü'l-ferâiz fi ilmi'l-ferâiz, Fazîl Efendi, 207
Ayrılık Çeşmesi, 355
Ayşe Hâtun Çeşmesi, 344
Ayşe Hâtun, Hâvec kızı, 109
Ayşe Hubbî Hâtun Türbesi, 138
Ayşe Hubbî Hâtun, XVI. yy. Dîvân Şâiri, 137, 138
Ayşe Sultan Çeşmesi, 330
Ayşe Sultan Dârülkurrâsı, 330
Ayvansaray, 6, 75, 333, 338
Âzad Hanı, 127
Azak, 337
Azak Kalesi, 47
Azapkapısı, 69, 77
Azapkapısı Câmii, 78
Aziz Mahmûd Hüdâyî Çeşmesi, 288, 289
Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi Hamamı.*Bakın,* Bulgurlu Hamamı
Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi, Şeyh, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 329, 339, 352, 369, 371
Aziz Mahmûd Hüdâyî İmâreti, 288
Aziz Mahmûd Hüdâyî Tekkesi, 48, 145, 148, 288, 289, 291, 292, 304, 318, 339, 343, 353, 371
Aziz Mahmûd Hüdâyî Tekkesi Câmii, 288, 289
Aziz Mahmûd Hüdâyî Türbesi, 291, 293

B

Baba Haydar Nakşibendî Zâviyesi, 125
Baba Şemseddin, Sakabaşı, 122
Babadağı, 64
Babaeski, 128, 248
Babaeski Tekkesi, 248

Bâb-ı Hümâyûn, 91, 142, 310
Bâbülmendeb, 314
Bâbüssaâde Ağası Câmii, 297
Bac Kalesi, 248
Bağdat, 33, 34, 59, 75, 91, 127, 128, 207, 235, 236, 296, 306, 378
Bağdat Kalesi, 128
Bağodaları Mescidi, 143
Bahâ Körfezi, 238, 365
Bahâyî Efendi, 155
Bahçekapı, 248, 260
Bahreyn, 314
Bahr-i Fars, 314
Bahr-i Sefîd, 106
Bahrî, Şâir, 95, 100, 269, 305
Bahru'l-meârif, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Bâkî Efendi Câmii, 347
Bâkî Efendi Sıbyan Mektebi, 347, 348
Bâkî Efendi, Şâir, 79
Bâkî Efendi, Şeyh, 90
Balaban İskelesi, 296
Balaban Tekkesi, 296
Balaban Tekkesi Mescidi.*Bakın,* İsfendiyar Mescidi
Bâlî Ağa Mektebi, 115
Bâlî Ağa, Topçubaşı, 115
Baltalimanı, 197, 363
Baltalimanı Mescidi, 197
Baltaoğlu.*Bakın,* Süleyman Bey, Baltaoğlu, Kaptân-ı Deryâ
Bandırmalı Tekkesi, 305
Bandırmalı Tekkesi Câmii, 305
Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, 149, 150
Baruthâne, 142
Baruthâne Câmii, 16
Basra, 49, 235, 306, 314
Başkadın Meydan Çeşmesi, 330
Bâyezîd Ağa, Hacı, Kemankeş, 34
Bâyezîd Câmii, 76
Bâyezîd II, Sultan, 32, 34, 44, 49, 76, 94, 97, 176, 196, 205, 212, 216, 298
Bayıldım Köşkü, 153
Bayram Paşa Türbesi, 369
Bayram Paşa, Sadrâzam, 196, 369
Bayrâmiyye, 48, 56, 274, 288, 348
Bayrampaşa Tekkesi Mescidi, 196
Bebek, 186, 187, 363
Bebek Ağa, Bölükbaşı, 187
Bebek Câmii, 186
Bebek Hamamı, 186
Bebek Köşkü.*Bakın,* Hümâyûnâbâd Kasrı
Bedreddin Bey, Çekdirme Beyi, 36
Bedreddin Mahmûd Ağa, Çizmecibaşı, 140
Bedreddin Mescidi, 36
Behcetnâme, Abdullah Vassâf Efendi, 202
Behcetü'l-fetâvâ, Yenişehirli Abdullah Efendi, 237, 348
Behçet Efendi Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
Behrûz Ağa, Hasodabaşı, 225, 226
Behrûz Kalesi, 128
Bekir Ağa, Mimar, 276
Bekir Efendi, Soğukçeşmeli, 160
Bekir Efendi, Yeniçeri Efendisi, 47
Bektaş Ağa, Sekbanbaşı, 341
Bektaş Efendi, 75
Bektaş Efendi Hamamı, 75
Bektaş Efendi Mescidi, 6, 75
Bektaş Efendi Türbesi, 75
Bektaş Efendi, Kânûnî'nin imâmı, 75
Bektâşiyye, 157, 195, 266, 376
Belgrat, 50, 107, 119
Bender Muhâfazası, 65
Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi (Büyük Çamlıca'da), 374
Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi (Göksu'da), 243
Benlizâde Ahmed Raşid Efendi Çeşmesi (Rumelihisarı'nda), 190
Benlizâde Ahmed Raşid Efendi Namazgâhı, 190
Bereketzâde Çeşmesi, 74
Bereketzâde Medresesi Mescidi, 70, 71
Bereketzâde Mescidi, 74
Berhat, 314
Beşiktaş, 29, 145, 146, 150, 151, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 171, 172, 176, 177, 178, 179, 274, 363
Beşiktaş Câmi'-i Kebîri.*Bakın,* Sinan Paşa Câmii (Beşiktaş'ta)
Beşiktaş İskelesi, 160
Beşiktaş İskelesi Mescidi, 149
Beşiktaş Mahkemesi, 148
Beşiktaş Mevlevîhânesi, 29, 87, 89, 90, 164, 165, 168, 175
Beşiktaş Mevlevîhânesi Mescidi, 164
Beşiktaş Meydanı, 149, 162
Beşiktaş Sâhilsarayı, 151, 152, 160, 164, 167
Beşir Ağa, Hacı, Maktûl, Dârüssaâde Ağası, 33, 76, 148, 153, 158, 211, 215, 275, 300, 326, 355
Beşir Ağa, Lala, IV. Mehmed'in Hazînedârı, 326
Beşir Ağa, Moralı, Lala, Dârüssaâde Ağası, Hattat, 33
Bey'atnâme-i Ser-bevvâbîn Bahrî Ağa, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Bey'atnâme-i Ser-hasekiyân Tûbâzâde Mehmed Ağa, İsmâil Hakkı Bursevî, 303

Beyâzîzâde Ahmed Efendi Türbesi, 340
Beyhan Sultan Çeşmesi, 185
Beyhan Sultan, III. Mustafa'nın kızı, 190
Beykoz, 214, 224, 225, 227, 228, 356, 364
Beykoz Câmii, 224, 225
Beykoz Çeşmesi.*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
Beykoz Hamamı, 225
Beylerbeyi, 254, 365
Beylerbeyi Câmii, 111, 254, 255
Beylerbeyi Hamamı, 258
Beylerbeyi Sarayı, 255
Beyoğlu, 24, 129, 325
Beyoğlu Mezarlığı, 84
Bezirgân Mescidi, 142
Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi, 162
Bihiştî, Şâir, 318
Bilal Ağa Çeşmesi, 109
Bilecik, 293
Biniş Köşkü, Ağabağı'nda, 355, 356
Biniş Köşkü, Baltalimanı'nda, 198
Biniş Menzili, Küçük Çamlıca'da, 374
Biniş Menzili, Mirâbâd'da, 238
Biniş Menzili, Tokat Bahçesi'nde, 219, 220
Birgi, 190
Bostan Efendi, Çelebi, Şeyh, 165
Bostan Efendi, Şeyh, 63
Bostan İskelesi, 188
Bostancı Câmii, 121
Bostancıbaşı Abdullah (Hamdullah) Paşa Çeşmesi, 253
Bostancılar Câmii, 243
Bostancılar Ocağı, 328
Bostaniçi Mescidi, 114
Bozacı Sokağı Mescidi, 92
Bozburun, 26
Budin, 24, 326
Buhâra, 57
Bukay'a, 357
Bulgurlu, 292, 369
Bulgurlu Çeşmesi, 369
Bulgurlu Hamamı, 369
Bulgurlu Mescidi, 346, 369
Bulgurlu Süleyman Ağa Mektebi, 369
Burnaz İbrâhim Ağa, 222
Bursa, 29, 34, 88, 115, 116, 117, 125, 134, 137, 138, 199, 237, 240, 241, 244, 248, 289, 292, 293, 296, 302, 303, 304, 322, 349, 356
Bursa Mevlevîhânesi, 88, 366
Bülbülderesi, 304, 344, 352
Büyük Çamlıca, 372, 374
Büyük Çamlıca Çeşmesi, 373
Büyük Piyâle Paşa Tekkesi, 60, 61
Büyük Piyâlepaşa Câmii.*Bakın,* Piyâlepaşa Câmii
Büyükdere, 209, 364
Büyükdere Câmii.*Bakın,* Kara Kethüdâ Câmii
Büyükdere Hamamı, 210
Büyükkule Kapısı, 77
Byzantinai Meletai, 11

C

Ca'fer Ağa Câmii.*Bakın,* Takkeci Mescidi
Ca'fer Ağa, Arakıyeci, 313
Ca'fer Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 368
Ca'fer Efendi, Seyyid, Şeyh, 48
Ca'fer Keşfî Efendi, Seyyid, Şeyh, 132
Ca'fer-i Sâdık, İmâm, 378
Ca'fer Ağa Mescidi, 368
Câbî Dede.*Bakın,* Hasan Efendi, Tatar, Şeyh
câmi ', Hacı Hüsrev Mescidi, 39
câmi, Arabacılar Kışlası Câmii, 105, 110
câmi', Abbas Ağa Câmii (Beşiktaş'ta), 160
câmi', Abdi Efendi Câmii.*Bakın,* Kumru Mescidi
câmi', Abdullah Ağa Câmii.*Bakın,* İstavroz Câmii
câmi', Abdullah Efendi Mescidi.*Bakın,* Pişmâniye Câmii (Fındıklı'da)
câmi', Abdurrahman Ağa Câmii.*Bakın,* Paşalimanı Câmii
câmi', Abdülkerîm Efendi Mescidi.*Bakın,* Yeldeğirmeni Mescidi
câmi', Adliye Câmii, 282
câmi', Ağa Câmii (Beyoğlu'nda), 31
câmi', Ağa Câmii (Cağaloğlu'nda), 76
câmi', Ağa Câmii (Üsküdar'da), 310
câmi', Ağa Mescidi, 300, 317
câmi', Ahmed Çelebi Mescidi, 311
câmi', Ahmed III Mescidi (Galata Sarayı'nda), 94
câmi', Ahmediye Câmii, 291, 301, 322
câmi', Akarca Mescidi, 63, 93, 126
câmi', Akbaba Câmii, 221
câmi', Alaca Mescid, 72
câmi', Alacaminare Mescidi, 315
câmi', Alçakdam Mescidi, 135
câmi', Ali Hoca Mescidi.*Bakın,* Hendek Mescidi
câmi', Ali İspir Câmii.*Bakın,* Bezirgân Mescidi
câmi', Ali Kethüdâ Câmii, 211
câmi', Ali Paşa Câmii, 206
câmi', Ali Pertek Câmii.*Bakın,* Hamam Mescidi
câmi', Ali Reis Câmii, 214
câmi', Altmış Odalar Mescidi, 351
câmi', Altuncu Mescidi, 39
câmi', Anadoluhisârı Câmii, 239
câmi', Anadolukavağı Mescidi, 214, 272

câmi', Arakıyeci Cafer Mescidi.*Bakın,* Takkeci Mescidi
câmi', Arakıyyeci Mescidi, 315
câmi', Aralık Mescidi, 130
câmi', Arap Câmii, 66, 68, 69
câmi', Arap İskelesi Mescidi, 151, 152
câmi', Arpa Emîni Mescidi, 195
câmi', Âsâriye Câmii.*Bakın,* Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi
câmi', Asma Mescidi, 32, 33
câmi', Aşçıbaşı Mescidi, 322
câmi', Âşık Paşa Câmii, 342
câmi', Atik Ali Paşa Câmii, 246
câmi', Atik Vâlide Câmii, 90, 156, 267, 270, 313, 317, 320, 324, 377
câmi', Atpazarı Mescidi.*Bakın,* Osman Efendi Câmii
câmi', Ayasofya Câmii, 51, 189, 268, 327
câmi', Ayasofya Câmii (Selanik'te), 80
câmi', Ayazma Câmii, 278, 377
câmi', Azapkapısı Câmii, 78
câmi', Aziz Mahmûd Hüdâyî Tekkesi Câmii, 288, 289
câmi', Bâbüssaâde Ağası Câmii, 297
câmi', Bağodaları Mescidi, 143
câmi', Bâkî Efendi Câmii, 347
câmi', Balaban Tekkesi Mescidi.*Bakın,* İsfendiyar Mescidi
câmi', Baltalimanı Mescidi, 197
câmi', Bandırmalı Tekkesi Câmii, 305
câmi', Baruthâne Câmii, 16
câmi', Bâyezîd Câmii, 76
câmi', Bayrampaşa Tekkesi Mescidi, 196
câmi', Bebek Câmii, 186
câmi', Bedreddin Mescidi, 36
câmi', Bektaş Efendi Mescidi, 75
câmi', Bereketzâde Medresesi Mescidi, 70, 71
câmi', Bereketzâde Mescidi, 74
câmi', Beşiktaş Câmi'-i Kebîri.*Bakın,* Sinan Paşa Câmii (Beşiktaş'ta)
câmi', Beşiktaş İskelesi Mescidi, 149
câmi', Beşiktaş Mevlevîhânesi Mescidi, 164
câmi', Beykoz Câmii, 224, 225
câmi', Beylerbeyi Câmii, 111, 254, 255
câmi', Bezirgân Mescidi, 142
câmi', Bostancı Câmii, 121
câmi', Bostancılar Câmii, 243
câmi', Bostaniçi Mescidi, 114
câmi', Bozacı Sokağı Mescidi, 92
câmi', Bulgurlu Mescidi, 346, 369
câmi', Büyük Piyâlepaşa Câmii.*Bakın,* Piyâlepaşa Câmii
câmi', Büyükdere Câmii.*Bakın,* Kara Kethüdâ Câmii
câmi', Ca'fer Ağa Câmii.*Bakın,* Takkeci Mescidi
câmi', Ca'fer Ağa Mescidi, 368
câmi', Canfedâ Kadın Câmii.Bakın, Akbaba Câmii
câmi', Cerrah Mahmûd Efendi Câmii, 209
câmi', Cezayirli Hasan Paşa Câmii.*Bakın,* Kalyoncular Kışlası Câmii
câmi', Cihangir Câmii, 63, 93, 124, 125, 126, 127
câmi', Çakır Ağa Mescidi, 367
câmi', Çakır Dede Mescidi, 132
câmi', Çakırcıbaşı Câmii, 335
câmi', Çanakçılimanı Mescidi, 163
câmi', Çarşamba Tekkesi Mescidi.*Bakın,* Hacı Bekir Câmii
câmi', Çatalçeşme Mescidi, 116
câmi', Çatma Mescidi, 35
câmi', Çavuş Mescidi, 204
câmi', Çengelköy Mescidi, 251
câmi', Çingene Fırını Mescidi, 341
câmi', Çinili Câmii, 163, 214, 270
câmi', Çivicilimanı Mescidi, 130
câmi', Çizmeciler Tekkesi Mescidi, 140
câmi', Çorlulu Ali Paşa Câmii (Divanyolu'nda), 42
câmi', Çorlulu Ali Paşa Câmii (Tersâne-i Âmire'de), 42
câmi', Çubuklu Ocağı Mescidi, 231
câmi', Çukurcumâ Câmii, 115, 195
câmi', Dârüşşifâ Mescidi, 317
câmi', Dâvud Paşa Câmii, 299
câmi', Dedeler Mescidi, 358
câmi', Defterdâr Câmii, 113
câmi', Defterdârburnu Câmii, 184
câmi', Değirmenocağı Mescidi, 223
câmi', Dereseki Mescidi, 222
câmi', Derviş Reis Mescidi, 204
câmi', Devâtî Mustafa Efendi Câmii.*Bakın,* Şeyh Câmii
câmi', Dibek Câmii.*Bakın,* Ekmekçibaşı Mescidi (Beşiktaş'ta)
câmi', Dîvânhâne Mescidi, 41
câmi', Dizdar Mescidi, 38
câmi', Doğancılar Câmii.*Bakın,* Çakırcıbaşı Câmii
câmi', Dolay Mescidi, 238
câmi', Dolmabahçe Mescidi, 143
câmi', Durbâli Mescidi, 346
câmi', Ebü'l-fazl Efendi Câmii.*Bakın,* Defterdâr Câmii
câmi', Ebülfeth Câmii.*Bakın,* Fâtih Câmii (Rumelihisârı'nda)
câmi', Ekmekçibaşı Mescidi (Beşiktaş'ta), 158

câmi', Ekmekçibaşı Mescidi (Firuzağa'da), 116
câmi', Emekyemez Mescidi, 73
câmi', Emin Bey Câmii, 31
câmi', Emin Sinan Mescidi, 185
câmi', Emin-cev Mescidi, 195
câmi', Emir İmam Mescidi, 135
câmi', Emirgân Câmii, 200, 203
câmi', Eski Yağkapanı Câmii, 80
câmi', Evliyâ Mescidi, 346
câmi', Eyüp Sultan Câmii, 50, 79, 188, 280
câmi', Eyyühüm Mescidi, 29
câmi', Fâtih Câmii, 109, 322
câmi', Fâtih Câmii (Rumelihisârı'nda), 188
câmi', Fâtih Mescidi, 330
câmi', Fatma Hâtun Mescidi, 343.*Bakın,* Bağodaları Mescidi
câmi', Fenârî Mescidi, 195
câmi', Fenâyî Tekkesi Câmii, 320, 321
câmi', Fındıklı Câmii, 137, 139
câmi', Firuz Ağa Câmii (Tophâne'de), 120, 121
câmi', Galata Câmii.*Bakın,* Arap Câmii
câmi', Galata Sarayı Mescidleri, 94
câmi', Galata Yeni Câmii, 277
câmi', Gazâlî Mescidi, 176
câmi', Gazanfer Ağa Mescidi, 53
câmi', Gazi Hasan Paşa Câmii.*Bakın,* Emin Bey Câmii
câmi', Gedik Abdi Mescidi, 54
câmi', Geredeli Mescidi, 297
câmi', Göksu Değirmeni Mescidi, 243
câmi', Gülfem Câmii, 298
câmi', Güzelce Kasım Paşa Câmii, 24, 35, 44, 46, 72, 144
câmi', Güzelce Kasım Paşa Câmii (Bozburun'da), 26
câmi', Hacı A'ver Mescidi, 72
câmi', Hacı Ahmed Câmii, 30
câmi', Hacı Bâyezîd Ağa Mescidi.*Bakın,* Tozkoparan Mescidi
câmi', Hacı Bekir Câmii, 316
câmi', Hacı Hoca Tekkesi Mescidi, 351
câmi', Hacı Kemâleddin Câmii.*Bakın,* İskele Mescidi
câmi', Hacı Mehmed Câmii.*Bakın,* Yeni Câmii (Anadolukavağı'nda)
câmi', Hacı Memi Mescidi.*Bakın,* Karanlık Mescidi
câmi', Hacı Osman Câmii, 208
câmi', Hacı Ömer Câmii.*Bakın,* Çengelköy Mescidi
câmi', Hacı Recep Mescidi, 135
câmi', Halıcı Hasan Câmii, 343
câmi', Hamam Mescidi, 196
câmi', Hamdullah Paşa Câmii, 253
câmi', Hanım Kadın Mescidi, 169
câmi', Harâb Mescidi, 326
câmi', Harem Câmii.*Bakın,* Fâtih Mescidi
câmi', Hasan Çelebi Mescidi.*Bakın,* Emin Bey Câmii
câmi', Hasan Paşa Mescidi, 208
câmi', Hatice Hâtun Mescidi, 345
câmi', Hâtûniye Mescidi, 131
câmi', Haydar Dede Mescidi, 352
câmi', Haydarpaşa Câmii, 354
câmi', Hayreddin İskelesi Mescidi, 149
câmi', Hayreddin Mescidi, 309
câmi', Hazînedar Ağa Câmii, 162
câmi', Hekimoğlu Ali Paşa Câmii, 305
câmi', Hendek Mescidi, 93
câmi', Hünkâr Câmii (Vidin'de), 163
câmi', Hünkâr İskelesi Mescidi, 222
câmi', Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi Mescidi, 57
câmi', Hüseyin Ağa Mescidi.*Bakın,* Çanakçılimanı Mescidi
câmi', Hüsrev Ağa Mescidi.*Bakın,* Ağa Mescidi
câmi', İbadullah Mescidi, 45
câmi', İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi, 355
câmi', İç Ağaları Mescidi (Galata Sarayı'nda), 94, 102
câmi', İhsâniye Câmii, 332
câmi', İhsâniye Mescidi, 333
câmi', İlyas Çelebi Mescidi.*Bakın,* Akarca Mescidi
câmi', İmrahor Mescidi.*Bakın,* Mirâhûr Mescidi
câmi', İncirköyü Câmii, 229
câmi', İsfendiyar Mescidi, 296
câmi', İskele Câmii (Kadıköy'de).*Bakın,* Sultan Mustafa Câmii
câmi', İskele Câmii (Üsküdar'da).*Bakın,* Mihrimah Sultan Câmii (Üsküdar'da)
câmi', İskele Mescidi, 190
câmi', İskender Paşa Câmii.*Bakın,* Kanlıca Câmii
câmi', İskender Paşa Câmii (Diyarbakır'da), 237
câmi', İstavroz Câmii, 264
câmi', İzârî Mehmed Efendi Câmii.*Bakın,* Çivicilimanı Mescidi
câmi', İzzet Mehmed Paşa Câmii, 16
câmi', Kabataş Câmii, 141
câmi', Kadı Mescidi, 139
câmi', Kadıköy Câmii, 360
câmi', Kādirîhâne Tekkesi Mescidi, 117
câmi', Kalyoncular Kışlası Câmii, 16, 63
câmi', Kamer Hâtun Mescidi, 33

câmi', Kameriyye Câmii, 127
câmi', Kandilli Câmii, 241, 244
câmi', Kanlıca Câmii, 85, 235
câmi', Kapı Ağası Mescidi.*Bakın,* Arakıyyeci Mescidi
câmi', Kapıüstü Mescidi, 40
câmi', Kaptan Mescidi, 35
câmi', Kaptanpaşa Câmii, 331
câmi', Kaptanpaşa Mescidi, 209
câmi', Kara Dâvud Paşa Câmii.*Bakın,* Dâvud Paşa Câmii
câmi', Kara İmâm Mescidi, 39
câmi', Kara Kethüdâ Câmii, 210
câmi', Kara Mustafa Paşa Câmii.*Bakın,* Yağkapanı Câmii .*Bakın,* Yağkapanı Câmii
câmi', Karabalı Câmii.*Bakın,* Süleymâniye Câmii
câmi', Karabaş Tekkesi Mescidi, 109
câmi', Karakadı Alâeddin Câmii.*Bakın,* Çingene Fırını Mescidi
câmi', Karakaş Mescidi, 212
câmi', Karaköy Mescidi.*Bakın,* Yağkapanı Câmii
câmi', Karanlık Mescidi, 36, 93
câmi', Kasım Paşa Câmii.*Bakın,* Güzelce Kasım Paşa Câmii
câmi', Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mescidi, 37
câmi', Kâtib Mustafa Çelebi Mescidi.*Bakın,* Yenimahalle Mescidi
câmi', Kavak İskelesi Mescidi, 326
câmi', Kavak Kal'ası Mescidi.*Bakın,* Anadolukavağı Mescidi
câmi', Kavak Sarayı Mescidi, 324
câmi', Kavsara Mescidi, 319
câmi', Kayalar Mescidi, 187
câmi', Kaygan Câmii, 289
câmi', Kaymak Mustafa Paşa Câmii.*Bakın,* Kaptanpaşa Câmii .*Bakın,* Kulelibahçe Câmii
câmi', Kaymakçı Tekkesi Mescidi, 310
câmi', Kazancı Câmii, 136
câmi', Kazasker Mescidi, 322
câmi', Kefeliköy Mescidi.*Bakın,* Hasan Paşa Mescidi
câmi', Kemankeş Mustafa Paşa Câmii, 75, 80
câmi', Kemankeş Mustafa Paşa Medresesi Mescidi, 76
câmi', Kemankeş Mustafa Paşa Mescidi.*Bakın,* Yelkenci Hanı Mescidi
câmi', Kerîme Hâtun Câmii, 185, 252
câmi', Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi (Cihangir'de), 127
câmi', Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi (Sermesnâ'da), 127
câmi', Kethüdâ Kadın Câmii (Karagümrük'te), 221
câmi', Kılıç Ali Paşa Câmii.*Bakın,* Tophâne Câmii
câmi', Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi, 164
câmi', Kısıklı Mescidi, 370
câmi', Kışla Câmii.*Bakın,* Çorlulu Ali Paşa Câmii (Tersâne-i Âmire'de)
câmi', Kızıl Mescid.*Bakın,* Geredeli Mescidi
câmi', Konyalı Kardeşler Mescidi.*Bakın,* Tabaklar Mescidi
câmi', Körbakkal Mescidi.*Bakın,* Takkeci Mescidi
câmi', Kösem Vâlide Câmii.*Bakın,* Çinili Câmii
câmi', Kulaksız Mescidi, 49
câmi', Kulelibahçe Mescidi, 249
câmi', Kuloğlu Mescidi, 121
câmi', Kumru Mescidi, 344
câmi', Kurbağa Nasuh Câmii.*Bakın,* Hacı Bekir Câmii
câmi', Kurşunlu Mahzen Câmii, 81
câmi', Kurt Çelebi Mescidi, 56
câmi', Kuruçeşme Câmii, 185
câmi', Kuşkonmaz Câmii.*Bakın,* Şemsipaşa Câmii
câmi', Küçük Piyâlepaşa Mescidi, 53, 62
câmi', Küçük Selîmiye Câmii, 281
câmi', Küçüksu Câmii, 243
câmi', Kürekçiler Mescidi, 74
câmi', Kürkçü Câmii (Topkapı'da), 204
câmi', Kürkçübaşı Mescidi (Cerrahpaşa'da), 204
câmi', Kürkçübaşı Mescidi (İstinye'de), 204, 205
câmi', Ma'rûf Kerhî Câmii, 128
câmi', Maçka Mescidi, 157
câmi', Mahmûd Çavuş Câmii.*Bakın,* Çavuş Mescidi
câmi', Makbul İbrâhim Paşa Câmii.*Bakın,* Eski Yağkapanı Câmii
câmi', Makbul İbrâhim Paşa Câmii (Hezergrat'ta), 80
câmi', Makbul İbrâhim Paşa Câmii (Kavala'da), 80
câmi', Makri Mescidi.*Bakın,* Bozacı Sokağı Mescidi
câmi', Malatyalı İsmâil Ağa Câmii.*Bakın,* Ağa Câmii (Üsküdar'da)
câmi', Manastır Mescidi, 72
câmi', Mehmed Ağa Câmii, 156, 300, 317
câmi', Mehmed Murad Efendi Mescidi, 16
câmi', Meryemzâde Mescidi, 227
câmi', Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dârülhadîsi Mescidi, 81

câmi', Meydancık Mescidi, 293
câmi', Meyyit İskelesi Mescidi, 78
câmi', Mihrimah Sultan Câmii (Edirnekapı'da), 274
câmi', Mihrimah Sultan Câmii (Üsküdar'da), 146, 273
câmi', Mirâhûr Mescidi, 330
câmi', Mirzâzâde Câmii, 348
câmi', Miskinler Mescidi.*Bakın,* Dedeler Mescidi
câmi', Molla Çelebi Câmii (Fındıklı'da).*Bakın,* Fındıklı Câmii
câmi', Molla Çelebi Câmii (Yeniköy'de), 207, 210
câmi', Molla Gürânî Câmii, 72
câmi', Molla Gürânî Mescidi (Galata'da).*Bakın,* Manastır Mescidi
câmi', Muâmeleci Mescidi, 229
câmi', Muhyiddin Molla Fenârî Câmii.*Bakın,* Çukurcumâ Câmii
câmi', Mumcubaşı Mescidi, 344
câmi', Mumcuzâde Câmii.*Bakın,* Pişmâniye Mescidi
câmi', Murad Paşa Câmii (Bağdat Meydanı'nda), 236
câmi', Murad Reis Mescidi, 314
câmi', Mustafa III Câmii.*Bakın,* Paşabahçe Câmii
câmi', Müeyyetzâde Câmii.*Bakın,* Yazıcı Câmii
câmi', Müftü Ali Efendi Mescidi, 72, 208
câmi', Mülkî Hâtun Mescidi, 183
câmi', Nalçacı Tekkesi Mescidi, 312, 351
câmi', Nalıncı Mescidi, 55
câmi', Nasuhî Tekkesi Câmii, 337
câmi', Neslişah Câmii (Edirnekapı'da), 206
câmi', Neslişah Mescidi (İstinye'de), 205
câmi', Nişancı Mescidi, 79
câmi', Nûruosmâniye Câmii, 133, 333
câmi', Nusretiye Câmii, 110, 111, 113
câmi', Odabaşı Câmii, 148, 225
câmi', Odalar Mescidi, 352
câmi', Okçu Mescidi, 73
câmi', Okmeydanı Mescidi, 49
câmi', Orta Câmii, 148
câmi', Ortaköy Câmii, 180
câmi', Ortasuffe Mescidi, 326
câmi', Osman Ağa Câmii.*Bakın,* Kadıköy Câmii
câmi', Osman Efendi Câmii, 293, 318
câmi', Osman Reis Câmii, 206, 210
câmi', Osmâniye Câmii.*Bakın,* Nûruosmâniye Câmii
câmi', Öküzlimanı Câmii.*Bakın,* Paşalimanı Câmii
câmi', Ömer Avni Câmii.*Bakın,* Kabataş Câmii
câmi', Özbekler Tekkesi Mescidi.*Bakın,* Hacı Hoca Tekkesi Mescidi
câmi', Palamut Mescidi, 94
câmi', Paşabahçe Câmii, 230
câmi', Paşalimanı Câmii, 266
câmi', Pazarbaşı Mescidi, 315
câmi', Pişmâniye Câmii (Fındıklı'da), 134
câmi', Pişmâniye Mescidi (Kasımpaşa'da), 54
câmi', Piyâle Paşa Câmii (Sakız Adası'nda), 62
câmi', Piyâlepaşa Câmii, 53, 60, 126
câmi', Rast Mehmed Ağa Mescidi, 120
câmi', Rum Ali Mescidi.*Bakın,* Uzuncaova Mescidi
câmi', Rum Mehmed Paşa Câmii, 287
câmi', Rumelikavağı Hisârı Câmii, 212
câmi', Rumelikavağı Yûsuf Ağa Câmii.*Bakın,* Vâlide Câmii (Rumelikavağı'nda)
câmi', Saçlı Emir Efendi Câmii, 48
câmi', Sâdık Efendi Mescidi.*Bakın,* Beşiktaş İskelesi Mescidi
câmi', Sahaf Muhyiddin Câmii.*Bakın,* Kara İmâm Mescidi
câmi', Sahaf Muslihuddin Câmii.*Bakın,* Sakızağacı Mescidi
câmi', Sakabaşı Mescidi, 122
câmi', Sakızağacı Mescidi, 40
câmi', Salacak Mescidi, 329
câmi', Salıpazarı Câmii, 131
câmi', Sâlih Efendi Mescidi, 317
câmi', Sâliha Sultan Câmii (Revan Kalesi'nde), 371
câmi', Sarı Lütfi Mescidi, 34
câmi', Sarıgâzi Köyü Mescidi, 376
câmi', Sarıyer Câmii.*Bakın,* Ali Kethüdâ Câmii
câmi', Sarmaşık Câmii, 293
câmi', Sefer Kethüdâ Mescidi.*Bakın,* Bostaniçi Mescidi
câmi', Seksoncular Mescidi, 249
câmi', Selâmi Ali Efendi Câmii (Fıstıklı'da).*Bakın,* Şücâ'bağı Mescidi
câmi', Selâmi Efendi Mescidi, 292, 353, 371
câmi', Selâmiye Câmii, 292, 353
câmi', Selîme Hâtun Mescidi, 134
câmi', Selîmiye Câmii, 103, 280, 281, 309, 354
câmi', Selman Ağa Câmii.*Bakın,* Bâbüssaâde Ağası Câmii
câmi', Serçe Mescidi, 344
câmi', Serencebey Mescidi.*Bakın,* Hazînedâr Ağa Câmii

câmi', Serhazin Süleyman Ağa Câmii.*Bakın,* Baltalimanı Mescidi
câmi', Seyyid Ali Reis Câmii.*Bakın,* İbadullah Mescidi
câmi', Sinan Efendi Mescidi (Anadoluhisârı'nda), 238, 240
câmi', Sinan Efendi Mescidi (Kanlıca'da), 234
câmi', Sinan Paşa Câmii (Beşiktaş'ta), 146
câmi', Sinan Paşa Câmii (Okmeydanı'nda), 31, 52, 209, 244
câmi', Sinan Paşa Câmii (Üsküdar'da), 329
câmi', Sinan Paşa Mescidi (Beşiktaş'ta), 163
câmi', Sirkeci Mescidi, 55
câmi', Sirkecibaşı Mescidi, 123
câmi', Sivrikoz Mescidi, 44
câmi', Sokollu Mehmed Paşa Câmii (Kadırga'da), 79
câmi', Sokullu Mehmed Paşa Câmii (Azapkapı'da).Bakın, Azapkapı Câmii
câmi', Solak Sinan Mescidi, 345
câmi', Solakbaşı Câmii, 343
câmi', Sormagir Câmii, 122
câmi', Sormagir Odaları Mescidi, 159
câmi', Sultan Ahmed Câmii, 142, 293, 324, 325
câmi', Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi, 76
câmi', Sultan Bâyezîd Mescidi, 76
câmi', Sultan Câmii, 333
câmi', Sultan Mahmûd Câmii, 291, 304, 339
câmi', Sultan Mehmed Câmii.*Bakın,* Şehzâdebaşı Câmii
câmi', Sultan Mehmed Câmii (Gelibolu'da), 291
câmi', Sultan Mustafa Câmii, 368
câmi', Sultan Selim Câmii, 155, 225, 350
câmi', Sultan Selim Câmii (Edirne'de), 293
câmi', Sultan Süleyman Câmii (Belgrat'ta), 50
câmi', Sultâniye Mescidi, 228
câmi', Süheyl Bey Câmii.*Bakın,* Salıpazarı Câmii
câmi', Süleyman Ağa Mescidi.*Bakın,* Hazînedâr Ağa Câmii
câmi', Süleyman Paşa Câmii, 334
câmi', Süleymâniye Câmii, 61, 170, 350
câmi', Süleymâniye Câmii (Beşiktaş'ta), 157
câmi', Sürûrî Mescidi, 27
câmi', Sütlüce Câmii, 61
câmi', Şahkulu Mescidi, 32
câmi', Şehîd Süleyman Paşa Câmii Câmii.*Bakın,* Süleyman Paşa Câmii
câmi', Şehsuvar Mescidi, 74
câmi', Şehzâdebaşı Câmii, 107, 124, 151, 207, 209, 210, 350
câmi', Şemsipaşa Câmii, 283, 284
câmi', Şenlik Dede Câmii.*Bakın,* Maçka Mescidi
câmi', Şerefâbâd Mescidi, 267, 282, 328
câmi', Şeyh Câmii, 291, 304, 339, 345
câmi', Şücâ'bağı Mescidi, 292, 343
câmi', Tabaklar Mescidi, 313
câmi', Tâhir Efendi Câmii.*Bakın,* Fâtih Mescidi
câmi', Tahta Kadı Mescidi, 29
câmi', Takkeci Mescidi, 313
câmi', Taşçılar Câmii, 323
câmi', Tavâşî Câmii, 311
câmi', Tazıcılar Ocağı Câmii, 324
câmi', Tembeller Mescidi, 344
câmi', Tezkireci Osman Efendi Câmii.*Bakın,* Kuruçeşme Câmii
câmi', Tomtom Mescidi, 114
câmi', Topal Hoca Mescidi, 162
câmi', Topçu Odaları Mescidi, 123
câmi', Tophâne Câmii, 105, 109, 135, 164
câmi', Tophâne Kışlası Câmii, 111
câmi', Tophâne Ocağı Mescidi, 128
câmi', Torlak Dede Mescidi, 196
câmi', Toygar Hamza Mescidi, 342
câmi', Tozkoparan Mescidi, 34
câmi', Tunusbağı Mescidi, 332
câmi', Tuzbaba Câmii.*Bakın,* Uzuncaova Mescidi
câmi', Uzuncaova Mescidi, 159
câmi', Vâlide Câmii.*Bakın,* Galata Yeni Câmii
câmi', Vâlide Câmii (Eminönü'nde).*Bakın,* Yeni Câmii
câmi', Vâlide Câmii (Rumelikavağı'nda), 213
câmi', Vâlide Hanı Mescidi, 272
câmi', Vanî Mehmed Efendi Câmii (Kestel'de), 248
câmi', Vaniköyü Mescidi, 247
câmi', Vişnezâde Mescidi, 155
câmi', Ya'kūb Ağa Mescidi, 121
câmi', Yağkapanı Câmii, 81
câmi', Yahyâ Efendi Mescidi, 170
câmi', Yahyâ Kethüdâ Câmii, 28
câmi', Yaldızlı Tekke Câmii.*Bakın,* Fenâyî Tekkesi Câmii
câmi', Yalıköyü Mescidi, 224, 225
câmi', Yâvedûd Câmii.*Bakın,* Sultan Câmii
câmi', Yayla Câmii, 240
câmi', Yazıcı Câmii, 84
câmi', Yeldeğirmeni Mescidi, 46
câmi', Yelkenci Hanı Mescidi, 80
câmi', Yeni Câmii (Anadolukavağı'nda), 214
câmi', Yeni Câmii (Eminönü'nde), 130, 213, 248, 256, 264, 265, 279, 333, 338, 340
câmi', Yeni Câmii (Üsküdar'da), 71
câmi', Yeni Nişancı Câmii, 79

câmi', Yeni Vâlide Câmii, 268, 276, 277
câmi', Yeniçeşme Mescidi, 47, 55, 300
câmi', Yenimahalle Mescidi, 121
câmi', Yeraltı Câmii.*Bakın,* Kurşunlu Mahzen Câmii
câmi', Yolcuzâde Mescidi, 73
câmi', Yoros Kalesi Mescidi, 216
câmi', Yûşâ Dağı Mescidi, 217
câmi', Zalpaşa Câmii, 7, 38
câmi', Zekeriyyâköy Câmii, 211
câmi', Zeynep Sultan Câmii, 16
câmi', Zincirlikuyu Mescidi,.*Bakın,* Sirkeci Mescidi
câmi', Zindan Mescidi, 44
câmi',Ketencizâde Ömer Paşa Câmii (Elmalı'da), 128
câmi',Piyâle Paşa Câmii (Kilitbahir'de), 62
câmi'i Galata Mevlevîhânesi Mescidi, 85
Câmii.*Bakın,*
Camilerimiz Ansiklopedisi, İhsan Erzi, 11
Canfedâ Hâtun Hamamı.*Bakın,* Akbaba Hamamı
Canfedâ Hâtun, III. Murad devri Harem Kethüdâsı, 221
Canfedâ Kadın Câmii.Bakın, Akbaba Câmii
Canfedâ Kadın Sebili ve Çeşmesi, 221
Canfezâ Zâviyesi, 80
Celeb Feyzî Ağa Medresesi, 335
Celeb Feyzî Ağa Zâviyesi, 335
Celvetiyye, 148, 303, 320, 353
Cemâleddin Efendi, Şeyh, 59
Cemâleddin Uşşâkî Tekkesi, 58, 59
Cemâleddin Uşşâkî Türbesi, 58
Cemâleddin Uşşâkî, Şeyh, 58
Cemîl, Hattat, 42
Cenâbî, 285, 286
Cengiz, 377
Cennet Efendi.*Bakın,* Fenâyî Mehmed Efendi ibn-i İshak, Şeyh
Cennet Efendi Türbesi, 288, 291
Cennetâbâd Kasrı (Küçük Çamlıca'da), 374
Cerbe, 61, 150
Cerbe Kalesi, 62
Cerrah Mahmûd Efendi Câmii, 209
Cerrahpaşa, 204
Cevhere, Sarı Abdullah Efendi, 296
Cevrî İbrâhim Efendi, Dîvân Kâtibi, 93, 107, 246, 327, 340, 341, 347, 348, 374, 375
Cezayir, 61, 86, 105, 149, 150, 209
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (Tersâne-i Âmire'de), 43
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Hamamı, 44
Cezayirli Hasan Paşa Câmii.*Bakın,* Kalyoncular Kışlası Câmii
Cezayirli Hasan Paşa Mektebi, 64
Cidde, 314, 358
Cihangir, 119, 123
Cihangir Câmii, 63, 93, 124, 125, 126, 127
Cihangir Sıbyan Mektebi, 125
Cihangir Tekkesi, 125
Cihangir, Şehzâde Sultan, Kanûnî'nin oğlu, 124, 125
Civan Kapıcıbaşı.*Bakın,* Mehmed Paşa, Sultanzâde, Sadrâzam
Cûdidil Vâlide Sultan Çeşmesi, 73
Cüneyd-i Bağdâdî, Şeyh, 377, 378
Cürcan, 377

Ç

Çakır Ağa, 367
Çakır Ağa Mescidi, 367
Çakır Dede Mescidi, 132
Çakır Dede Tekkesi, 143
Çakırcıbaşı Câmii, 335
Çamlıca, 375
Çanakçılimanı Mescidi, 163
Çarşamba Pazarı, 300, 317, 374
Çarşamba Tekkesi, 316
Çarşamba Tekkesi Mescidi.*Bakın,* Hacı Bekir Câmii
Çatalçeşme, 161
Çatalçeşme Mescidi, 116
Çatma Mescidi, 35
Çavuş Mescidi, 204
Çavuşbaşı Deresi, 317
Çavuşbaşı Konağı, 142
Çavuşbaşı Mektebi, 320, 321
Çelebi Efendi, Şeyh, 126
Çelebi Müftü.*Bakın,* Mehmed Efendi, Hocazâde, Şeyhülislâm
Çemberlitaş Hamamı, 268
Çengelköy, 185, 251, 365
Çengelköy İskelesi, 253
Çengelköy Mescidi, 251
çeşme, Abbas Ağa Çeşmesi (Beşiktaş'ta), 161
çeşme, Abbas Ağa Çeşmesi (Üsküdar, Ahmediye'de), 161, 301
çeşme, Abbas Ağa Çeşmesi (Üsküdar'da), 161, 313
çeşme, Abdülazîz Çeşmesi, 131
çeşme, Abdülbâkî Ağa Çeşmesi, 28
çeşme, Abdülhamîd I Çeşmesi (Emirgân'da), 200
çeşme, Abdülhamîd I Çeşmesi (İstinye'de), 205
çeşme, Abdülhamîd I Meydan Çeşmesi (Emirgân'da), 203
çeşme, Ahibaba Çeşmesi, 227
çeşme, Ahmed I Çeşmesi, 327

çeşme, Ahmed I Çeşmesi (Tersâne Sarayı'nda), 41
çeşme, Ahmed III Çeşmesi (Galata Sarayı'nda), 101, 102
çeşme, Ahmed III Çeşmesi (Galata'da), 71
çeşme, Ahmed III Çeşmesi (Galatasaray'da), 98
çeşme, Ahmed III Çeşmesi (Üsküdar'da), 276
çeşme, Ahmed III Meydan Çeşmesi (Üsküdar'da), 273
çeşme, Ahmediye Çeşmesi, 301
çeşme, Ali Ağa Çeşmesi, 327
çeşme, Arap Ahmed Paşa Çeşmesi, 131, 132
çeşme, Arslan Ağa Çeşmesi (Sultantepe'de), 340, 345
çeşme, Aynalıçeşme, 33
çeşme, Ayşe Hâtun Çeşmesi, 344
çeşme, Ayşe Sultan Çeşmesi, 330
çeşme, Aziz Mahmûd Hüdâyî Çeşmesi, 288, 289
çeşme, Baltalimanı'nda, 198
çeşme, Başkadın Meydan Çeşmesi, 330
çeşme, Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi (Büyük Çamlıca'da), 374
çeşme, Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Çeşmesi (Göksu'da), 243
çeşme, Benlizâde Ahmed Raşid Efendi Çeşmesi (Rumelihisarı'nda), 190
çeşme, Bereketzâde Çeşmesi, 74
çeşme, Beyhan Sultan Çeşmesi, 185
çeşme, Beykoz Çeşmesi.*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
çeşme, Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi, 162
çeşme, Bilal Ağa Çeşmesi, 109
çeşme, Bostancıbaşı Abdullah (Hamdullah) Paşa Çeşmesi, 253
çeşme, Bulgurlu Çeşmesi, 369
çeşme, Büyük Çamlıca Çeşmesi, 373
çeşme, Canfedâ Kadın Sebili ve Çeşmesi, 221
çeşme, Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (Tersâne-i Âmire'de), 43
çeşme, Cûdidil Vâlide Sultan Çeşmesi, 73
çeşme, Çatalçeşme, 161
çeşme, Çukurçeşme, 230
çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Çubuklu'da, 1133/1720 tarihli), 233, 234
çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Çubuklu'da, 1134/1721 tarihli), 231, 232, 233
çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Doğancılar Caddesi'nde), 300
çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Kuruçeşme'de), 185
çeşme, Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Ortaköy'de).*Bakın,* Hibetullah Hanım Çeşmesi (Ortaköy'de)
çeşme, Defter Emîni Çeşmesi, 113
çeşme, Divitdâr Mehmed Emin Paşa Çeşmesi, 246
çeşme, Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Çeşmesi (Galata'da), 71
çeşme, Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Çeşmesi (Üsküdar'da), 277
çeşme, Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi.*Bakın,* Büyük Çamlıca Çeşmesi
çeşme, Fesahat Usta Çeşmesi, 29
çeşme, Feyzullah Bey Çeşmesi, 26
çeşme, Gedik Abdi Kaptan Çeşmesi, 54
çeşme, Gürcü İsmâil Paşa Çeşmesi.*Bakın,* Aynalıçeşme
çeşme, Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi, 109
çeşme, Hacı Ahmed Çeşmesi, 30
çeşme, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Asmalımescit'te), 33
çeşme, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Beşiktaş'ta), 148
çeşme, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Sarıyer'de), 211
çeşme, Hacı Halil Efendi Çeşmesi, 345
çeşme, Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi, 313, 317
çeşme, Hâfız Ahmed Paşa Çeşmesi, 136
çeşme, Hâfız Îsâ Ağa Çeşmesi, 332
çeşme, Halil Paşa Çeşmesi, 290
çeşme, Hasan Ağa Çeşmesi (Galata Mevlevîhânesi bahçesinde), 85
çeşme, Hasan Ağa Çeşmesi (Galata'da), 93
çeşme, Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi, 140, 141
çeşme, Hezarpâre Ahmed Paşa Çeşmesi, 198
çeşme, Hibetullah Hanım Çeşmesi, 180
çeşme, Horhor Çeşmesi, 297
çeşme, Hoşyar Kadın Çeşmesi, 30
çeşme, Hümâşâh Kadın Çeşmesi, 145
çeşme, Hümâyûnâbâd Çeşmesi, 186
çeşme, I. Mahmûd Çeşmesi, 245
çeşme, İbnülemin Ahmed Ağa Çeşmesi (Kasımpaşa'da), 46
çeşme, İbnülemin Ahmed Ağa Çeşmesi (Üsküdar, İnâdiye'de), 311
çeşme, İbrâhim Efendi Çeşmesi.*Bakın,* Râkım Paşa Çeşmesi
çeşme, İdris-i Bitlisî Çeşmesi, 113
çeşme, İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da), 225, 226, 227
çeşme, İshak Ağa Çeşmesi (Yalıköyü'nde), 224
çeşme, İsmâil Ağa Çeşmesi.*Bakın,* Sâliha Sultan Çeşmesi (Tophâne'de)

çeşme, İsmâil Ağa Çeşmesi (Defterdâr Yokuşu başında), 119
çeşme, İsmâil Ağa Çeşmesi (Tophâne'de), 117
çeşme, İzmirli Ali Paşa Çeşmesi, 335, 336
çeşme, Kadri Çavuş Çeşmesi, 53
çeşme, Kandilli Çeşmesi.*Bakın,* Mahmûd I Çeşmesi
çeşme, Kaptan Gazi Hasan Paşa Çeşmesi, 209
çeşme, Kavvasbaşı Ahmed Ağa Çeşmesi, 252
çeşme, Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi (Kuleli'de), 249, 251
çeşme, Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi (Üsküdar'da), 331
çeşme, Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi (Divanyolu'nda), 76
çeşme, Kethüdâ Mehmed Paşa Çeşmesi (Üsküdar'da), 288, 289
çeşme, Kethüdâ Mustafa Ağa Çeşmesi, 243
çeşme, Kıblelizâde Mehmed Bey Çeşmesi, 31
çeşme, Kısıklı Çeşmesi, 370, 372
çeşme, Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, 185
çeşme, Kösem Vâlide Sultan Çeşmesi, 271, 272
çeşme, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı, 241
çeşme, Mahmûd I Çeşmesi (Beykoz'da).*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
çeşme, Mahmûd I Çeşmesi (Galata Sarayı'nda), 102
çeşme, Mahmûd I Çeşmesi (Kandilli'de), 244, 245
çeşme, Mahmûd II Çeşmesi (Beylerbeyi'nde), 254
çeşme, Mahmûd II Çeşmesi (Çengelköy'de), 251
çeşme, Mahmûd II Çeşmesi (Göksu'da), 244
çeşme, Mahmûd II Çeşmesi (Şemsipaşa'da), 328
çeşme, Malatyalı İsmâil Ağa Çeşmesi, 310
çeşme, Mehmed Ağa Çeşmesi, 131, 317
çeşme, Mehmed Bey Çeşmesi, 228, 229
çeşme, Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, 118, 144
çeşme, Mehmed IV Çeşmesi, 374, 375
çeşme, Mehmet Tâhir Efendi Çeşmesi, 330
çeşme, Mes'ûd Ağa Çeşmesi, 211
çeşme, Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi, 360, 361
çeşme, Mihrişâh Emine Sultan Çeşmesi, 279
çeşme, Mihrişâh Kadın Çeşmesi, 93
çeşme, Miskinler Tekkesi Çeşmesi, 358
çeşme, Moralı Hasan Paşa Çeşmesi, 337
çeşme, Murad III Çeşmesi, 56
çeşme, Mustafa Efendi Çeşmesi, 188
çeşme, Mustafa III Çeşmesi (Ayazma'da), 278
çeşme, Mustafa III Çeşmesi (Paşabahçe'de), 230
çeşme, Mustafa III Çukurçeşmesi.*Bakın,* Çukurçeşme
çeşme, Mustafa Paşa Çeşmesi (Cihangir'de), 124
çeşme, Mustafa Paşa Çeşmesi (Firuzağa'da), 120
çeşme, Mustafa Paşa Çeşmesi (Paşabahçe'de), 230
çeşme, Mustafa Paşa Çeşmesi (Tophâne'de), 107
çeşme, Nalıncı Çeşmesi, 55
çeşme, Nezir Ağa Çeşmesi, 45
çeşme, Onçeşmeler.*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
çeşme, Ömer Ağa Çeşmesi, 115
çeşme, Paşa Baba Çeşmesi, 123
çeşme, Paşalimanı Câmii yakınında, 266
çeşme, Râkım Paşa Çeşmesi, 196
çeşme, Râmî Kadın Sebili ve Çeşmesi, 160
çeşme, Râziye Ayşe Hâtun Çeşmesi, 154
çeşme, Reisülküttâb İsmâil Efendi Çeşmesi.*Bakın,* Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi
çeşme, Rüstem Paşa Çeşmesi, 323
çeşme, Safiye Sultan Çeşmesi, 160, 346
çeşme, Sâlih Ağa Çeşmesi, 40
çeşme, Sâlih Dede Çeşmesi, 243
çeşme, Sâliha Sultan Çeşmesi (Tophâne'de), 117, 119
çeşme, Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi, 69, 78
çeşme, Selâmi Ali Efendi Çeşmesi, 343
çeşme, Selim Efendi Çeşmesi, 184
çeşme, Silahdâr Yakup Ağa Çeşmesi, 28
çeşme, Sineperver Vâlide Sultan Çeşmesi, 276
çeşme, Siyavuş Paşa Çeşmesi, 108
çeşme, Sultâniye Çayırı Çeşmesi.Bakın, Mehmed Bey Çeşmesi
çeşme, Süleyman Ağa Çeşmesi, 158.*Bakın,* Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi
çeşme, Süleyman Paşa Çeşmesi (1163/1749 târihli), 44
çeşme, Süleyman Paşa Çeşmesi (1177/1763 târihli), 42
çeşme, Süleyman Paşa Çeşmesi (Doğancılar'da), 334
çeşme, Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi, 360
çeşme, Şekerpare Kadın Çeşmesi, 76
çeşme, Şevkınihal Usta Çeşmesi, 376
çeşme, Topal Mahmûd Ağa Çeşmesi, 354
çeşme, Tophâne Meydan Çeşmesi, 108
çeşme, Tophânelioğlu Çeşmesi, 376
çeşme, Uzun Piyâle Paşa Çeşmesi, 47, 55
çeşme, Valide Sultan Çeşmesi, 273

çeşme, Vuslat Kadın Çeşmesi, 29
çeşme, Yahyâ Efendi Çeşmesi, 171
çeşme, Yeniçeşme.*Bakın,* Uzun Piyâle Paşa Çeşmesi
çeşme, Yenişehirli Osman Efendi Çeşmesi, 265
çeşme, Yeraltı Câmii avlusunda, 83
çeşme, Yoros Kalesi Çeşmesi, 216
çeşme, Zevkî Kadın Çeşmesi, 133
Çınarlı Tekkesi, 317
Çırağan, 168
Çingene Fırını Mescidi, 341
Çinili Câmii, 163, 214, 270
Çinili Hamam, 150, 271, 272
Çinili Köşk, 151
Çivicilimanı, 130
Çivicilimanı Mescidi, 130
Çizmeciler Tekkesi, 140
Çizmeciler Tekkesi Mescidi, 140
Çoban Mustafa Paşa Câmii (Gagabuza'da), 196
Çoban Mustafa Paşa Mektebi, 196
Çorlulu Ali Paşa Câmii (Divanyolu'nda), 42
Çorlulu Ali Paşa Câmii (Tersâne-i Âmire'de), 42
Çömlekçiler Kârhânesi, 327
Çubuklu, 231, 232, 234, 238, 365
Çubuklu Mesîresi.*Bakın,* Feyzâbâd
Çubuklu Ocağı Mescidi, 231
Çukurcumâ Câmii, 115, 195
Çukurçeşme, 230

D

Dâfi'i'l-gumûm ve Râfi'i'l-hümûm, Gazâlî Mehmed Efendi, 176
Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Çubuklu'da, 1133/1720 tarihli), 233, 234
Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Çubuklu'da, 1134/1721 tarihli), 231, 232, 233
Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Doğancılar Caddesi'nde), 300
Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Kuruçeşme'de), 185
Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi (Ortaköy'de).*Bakın,* Hibetullah Hanım Çeşmesi (Ortaköy'de)
Dâmad İbrâhim Paşa Kasrı (Çubuklu'da), 234
Dâmadzâde Ahmed Efendi Sâhilhânesi, 209
dârülhadîs, Atik Vâlide Dârülhadîsi, 268
dârülhadîs, Hacı Mehmed Ağa Dârülhadîsi, 343
dârülhadîs, Kösem Vâlide Sultan Dârülhadîsi, 271
dârülhadîs, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dârülhadîsi, 81, 249, 331
dârülhadîs, Sinan Paşa Dârülhadîsi, 52
dârülkurrâ, Atik Vâlide Dârülkurrâsı, 268
dârülkurrâ, Ayşe Sultan Dârülkurrâsı, 330
dârülkurrâ, Hacı Paşa Dârülkurrâsı, 335
Dârüşşifâ Mescidi, 317
dârüşşifâ, Atik Vâlide Dârüşşifâsı, 268, 270, 317, 325
Dâvud Paşa, 299
Dâvud Paşa Câmii, 299
Dâvud Paşa, Kara, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 175
Dâvud Râmiz, 15
Debbağhâne, 138
Debbağhâne Tekkesi.*Bakın* Molla Çelebi Tekkesi,
Dede Çelebi, 293, 318.*Bakın,* Mehmed Sabûrî Efendi, Filibeli, Şeyh
Dedeler, 123, 266
Dedeler Mescidi, 358
Defter Emîni Çeşmesi, 113
Defterdâr Câmii, 113
Defterdâr İbrâhim Paşa Sâhilsarayı, 184
Defterdâr İskelesi, 34
Defterdâr Kapısı, 161
Defterdâr Yokuşu, 119
Defterdârburnu, 184
Defterdârburnu Câmii, 184
Defterdârburnu Sâhilsarayı.*Bakın,* Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda)
Değirmenlik, 364
Değirmenocağı Mescidi, 223
Deli Birâder.Bakın , Gazâlî Mehmed Efendi, Bursalı, Müderris
Demirkapı, 225
Dereseki Köyü, 222
Dereseki Mescidi, 222
Dersaâdet, 235
Derviş Çelebi, Şeyh, 87
Derviş Mehmed Dede, Neyzenbaşı, 92
Derviş Paşa, Sadrâzam, 83
Derviş Reis Mescidi, 204
Derviş Reis, Kaptan, 204
Deryâ-yı Sefîd, 106
Devâtî Mustafa Efendi Câmii.*Bakın,* Şeyh Câmii
Devâtî Mustafa Efendi Tekkesi, 339
Devhatü'l-meşâyihîn, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi, 115
Dımeşk, 68
Dibek Câmii.*Bakın,* Ekmekçibaşı Mescidi (Beşiktaş'ta)
Dilâver Paşa, Sadrâzam, 164
Dileknâme, Yahyâ Efendi, 172
Dimetoka, 359
Dimetoka Kalesi, 142

Dimyat, 174
Dîvân, Ahmed Fasîh Dede, 92
Dîvân, Eşrefzâde Ahmed İzzeddin Efendi, 119
Dîvân, Fenâyî Mehmed Efendi, 291
Dîvân, Gazâlî Mehmed Efendi, 179
Dîvân, Hâfız-ı Şirâzî, 26
Dîvân, İzzî Efendi, 154
Dîvân, Şeyh Gālib, 89
Dîvân, Tayyib Yûsuf Sinan Rahîkî, 174
Dîvân, Vişnezâde Mehmed İzzetî Efendi, 157
Dîvân, Yûsuf Dede Efendi, 165
Dîvânhâne (Tersâne Sarayı'nda), 40, 41
Dîvânhâne Mescidi, 41
Dîvânhâne Tekkesi, 41
Dîvân-ı Eş'âr, Bursalı Mehmed Emin Efendi, 238
Dîvân-ı Eş'âr, Cevrî İbrâhim Efendi, 348
Dîvân-ı Eş'âr, Fennî Efendi, 367
Dîvân-ı Eş'âr, Yahyâ Efendi, 173
Dîvân-ı Evvel, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Dîvân-ı- Sâlis, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Dîvân-ı Sânî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Divanyolu, 42, 52, 76, 116, 249, 268, 329, 331
Divitçi Şeyh Mustafa Efendi Türbesi, 291, 339, 340
Divitdâr Mehmed Emin Paşa Çeşmesi, 246
Diyarbakır, 127, 235, 237, 296, 306, 308
Dizdar Mescidi, 38
Doğancılar, 334
Doğancılar Câmii.*Bakın,* Çakırcıbaşı Câmii
Dolay Mescidi, 238
Dolmabahçe, 40, 104, 110, 144, 145, 153, 157, 362
Dolmabahçe İskelesi, 118, 157
Dolmabahçe Mescidi, 143
Durbâli Mescidi, 346
Durmuş Dede, 189
Durmuş Dede Tekkesi, 189
Durmuş Dede Türbesi, 189
Durmuşzâde Ahmed Efendi, Hattat, 276
Dümensuyu, 364
Dürre, Sarı Abdullah Efendi, 296
Dürrî Mehmed Efendi, 241

E

Ebû Ali Kâtib, 377
Ebû Ali Rudbârî, 377
Ebû Bekir Nessâc, 377
Ebû Osman Mağribî, 377
Ebû Şeybetü'l-Hudrî Türbesi, 6
Ebû Yûsuf Türbesi, 127
Ebubekir Ağa, Dârüssaâde Ağası, 262
Ebubekir Ağa, Hacı, Kazasker Muhzırı, 49
Ebubekir Efendi Sıbyan Mektebi, 316
Ebubekir Efendi, Hacı, 316
Ebussuûd Efendi, Şeyhülislâm, 170, 322
Ebussuud Mehmed Efendi.*Bakın,* Mehmed Efendi, Ebüssuud, Şeyhülislâm
Ebü'n-Necîb Sühreverdî, 377
Ebü'l-fazl Efendi Câmii.*Bakın,* Defterdâr Câmii
Ebülfeth Câmii.*Bakın,* Fâtih Câmii (Rumelihisârı'nda)
Edirne, 29, 38, 58, 66, 116, 117, 122, 142, 143, 148, 177, 202, 228, 240, 248, 269, 277, 293, 320, 335, 337, 357, 359
Edirne Mevlevîhânesi, 38
Edirne Sarayı, 94
Edirnekapı, 59, 274
Eğri, 84, 102, 107, 331, 334, 336
Eğri Kapı, 77
Eğrikapı, 58
Eğriservi, 309
Ekmekçibaşı Mescidi (Beşiktaş'ta), 158
Ekmekçibaşı Mescidi (Firuzağa'da), 116
Elkas Mîrzâ, 286
Elkas Mirzâ Seferi, 235
Elmalı, 128
Emekyemez Mescidi, 73
Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Çeşmesi (Galata'da), 71
Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Çeşmesi (Üsküdar'da), 277
Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Türbesi, 71, 277
Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan, IV. Mehmed'in eşi, II. Mustafa ve III. Ahmed'in anneleri, 71, 276, 277
Emeviyye, 66, 82
Emin Bey Câmii, 31
Emin Bey, Habeşli, 133
Emin Efendi, Hacı, Dîvân-ı Hümâyûn Kâtibi, 66
Emin Efendi, Şâir, 133
Emin Sinan Mescidi, 185
Emin-cev Mescidi, 195
Emine Hâtun, 120
Emine Sultan, IV. Mustafa'nın kızı, 262
Emir Buhârî, 27
Emir Hoca.*Bakın,* Abdülkādir el-Hüseynî, Şeyh
Emir İmâm Mescidi, 135
Emir Sultan, 199
Emirgân, 200, 363
Emirgân Câmii, 200, 203
Emirgûneoğlu Bahçesi, 201

Emirgûneoğlu Yûsuf Paşa Sâhilsarayı, 201
Enderunlu Vâsıf.*Bakın,* Vâsıf, Enderûn Ağası
Erdebil Tekkesi, 294
Erikli, 27, 125
Erzincan, 57
Erzurum, 127, 133, 235, 306, 341
Es'ad Efendi, Darphâne Nâzırı, 112
Es'ad Efendi, Şeyhülislâm, 259
Es'ad, Şâir, 167, 168
Eski Çamlıca.*Bakın,* Büyük Çamlıca
Eski Çırağan Sarayı, 169
Eski Saray, 94, 103
Eski Yağkapanı Câmii, 80
Esmâ Sultan (Küçük), I. Abdülhamîd'in kızı, II. Mahmûd'un kardeşi, 375
Esmâ Sultan Kasrı, 375
Esmâ Sultan, III. Mustafa'nın kızı, 133
Esmâ-i Enbiyâ, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 113
Eş'arnâme-i Müstezâd, Hüseyin Ayvansarâyî, 23
Evliyâ Çelebi, 220
Evliyâ Mescidi, 346
Evrenkâbâd, 358
Eyüp, 50, 113, 221, 262, 356
Eyüp Sultan Câmii, 50, 79, 188, 280
Eyüp Sultan Türbesi, 33, 34, 46, 50, 76, 83, 106, 138, 142, 148, 202, 211, 300, 326
Eyyûb Efendi, 292
Eyyûb Efendizâde.*Bakın,* Yahyâ Tevfîk Efendi, Seyyid, Şeyhülislâm, Şâir
Eyyûb Îsâ.*Bakın,* Alâeddin Efendi, Müderris
Eyyühüm Mescidi, 29

F

Fahri Derin, 21
Fâtih Câmii, 109, 322
Fâtih Câmii (Rumelihisârı'nda), 188
Fâtih Mescidi, 330
Fâtih Sultan Mehmed.*Bakın,* Mehmed II, Sultan
Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi.*Bakın,* Büyük Çamlıca Çeşmesi
Fatma Hanım Sultan Türbesi, 288
Fatma Hâtun, 115, 343
Fatma Hâtun Mescidi, 343.*Bakın,* Bağodaları Mescidi
Fatma Hâtun, Hacı Hüsrev Bey'in torunu, 39
Fatma Hâtun, Hacı, Maktûl Hüseyin Efendi'nin kızı, 143
Fatma Hâtun, Hamamcı, 227
Fatma Hâtun, Sipahizâde Mehmed Ağa Hemşiresi, 120
Fâzıl Ahmed Paşa, Köprülüzâde, Sadrâzam, 91, 94, 185, 248, 367
Fazîl Efendi, Şeyhülislâm, 207
Fazlı Paşa Sarayı.*Bakın,* İbrâhim Paşa Sarayı
Fazlî, Fuzûlîzâde, Şâir, 236
Fazlullah Efendi, Seyyid, Şeyh, 338
Fazlullah Efendi, Şeyh, 132
Fazlullah Paşa, 253
Fazlullah Paşa İmâreti, 253
Fehmi, Şâir, 266
Fenârî Mescidi, 195
Fenâyî Ali Efendi Türbesi, 320, 321
Fenâyî Mehmed Efendi ibn-i İshak, Şeyh, 291, 292
Fenâyî Tekkesi, 320
Fenâyî Tekkesi Câmii, 320, 321
Fenerbahçe, 121, 362, 366
Fenerbahçe Sarayı, 362
Fenerkapısı, 197
Fennî Hacı Mustafa Efendi, Dîvân Şâiri, 366
Fennî Mehmed Dede Efendi, Dîvân Şâiri, 362, 366
Fennî Mehmed Efendi, Şâir, 166
Ferahâbâd Kasrı, 255
Ferahfezâ Kasrı, 255
Ferhad Ağa Sıbyan Mektebi, 121
Ferhad Ağa, Hacı, 121
Ferhad Paşa, 372
Ferhad, Hacı, 36, 313
Feridun Bey Bahçesi.Bakın, Emirgûneoğlu Bahçesi
Fesahat Usta Çeşmesi, 29
Fethiyye, Seydî Ali Reis, 314
Fethullah Efendi, Şeyh, 125
Fevzî, Şâir, 156, 270, 271, 272
Feyzâbâd, 231, 233
Feyzî Ağa, Celeb, 335
Feyzî Efendi, Dâmadzâde, 153
Feyzî, Şâir, 228, 229
Feyzullah Bey Çeşmesi, 26
Feyzullah Bey, Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa'nın kardeşi, Hattat, 25, 26
Feyzullah Efendi Tekkesi, 342
Feyzullah Efendi, Dâmadzâde, Seyyid, Şeyhülislâm, 202
Feyzullah Efendi, Hacı, Seyyid, 92
Feyzullah Efendi, Seyyid, Diyarbakırlı,Şeyh, 342
Feyzullah Efendi, Seyyid, Şeyhülislâm, 240, 248, 348
Feyzullah Nâfiz Efendi, Kazasker, 155
Fındıklı, 131, 134, 135, 139, 362
Fındıklı Câmii, 137, 139
Fındıklı Deresi, 134
Fındıklı Hamamı.*Bakın,* Molla Çelebi Hamamı
Fıstıklı, 264, 329

Fıstıklı Tekkesi.*Bakın,* Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da)
Fıtnat Zübeyde Hanım, Şâir, 259, 260, 261
Filibe, 292
Firuz Ağa Câmii (Tophâne'de), 120, 121
Firuz Ağa, Saray Ağası, 120

G

Gafûrî Zâviyesi, 292
Gagabuza, 196, 253, 299
Galata, 24, 65, 66, 69, 74, 77, 81, 82, 89, 102, 153, 159, 162, 165, 197, 201, 202, 206, 213, 228, 277, 356, 362, 374
Galata Câmii.*Bakın,* Arap Câmii
Galata Kalesi, 82
Galata Kulesi, 77, 78, 103
Galata Mahkemesi, 69
Galata Mevlevîhânesi, 37, 38, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 119, 165, 167
Galata Mevlevîhânesi Mescidi, 85
Galata Sarayı, 31, 94, 96, 98, 100, 101, 102, 103
Galata Sarayı Hamamı, 102
Galata Sarayı Kütüphanesi, 102
Galata Sarayı Medresesi, 94
Galata Sarayı Mescidleri, 94
Galata Yeni Câmii, 277
Galatasaray, 281
Galatât, Hafîd Efendi, 374
Gālib Dede, Dîvân Şâiri, Şeyh, 89, 90
Garbî Menzili, 150
Gazâlî Mehmed Efendi Hamamı, 176, 177, 178
Gazâlî Mehmed Efendi Zâviyesi, 177
Gazâlî Mehmed Efendi, Bursalı, Müderris, 176, 177, 179
Gazâlî Mescidi, 176
Gazanfer Ağa Mescidi, 53
Gazanfer Ağa, Muhzır, 53
Gazanfer Efendi, Bayrâmiyye'den, 48
Gazanfer Efendi, Şeyh, 48
Gazi Hasan Paşa Câmii.*Bakın,* Emin Bey Câmii
Gâzî Yûnus Mezarlığı, 224
Gedik Abdi Kaptan Çeşmesi, 54
Gedik Abdi Kaptan Sebili.*Bakın,* Kasımpaşa Sebili
Gedik Abdi Mescidi, 54
Gedikpaşa, 53, 209
Gelibolu, 26, 29, 61, 66, 165, 198, 237, 291
Gelibolu Tekkesi, 165
Geredeli Mescidi, 297
Gevherhan Sultan, II. Selim'in kızı, Kaptân-ı Deryâ Piyâle Paşa'nın eşi, 62, 255
Geyikli Baba Tekkesi (Bursa'da), 176
Girit, 159, 326
Göksu, 187, 243, 365
Göksu Değirmeni Mescidi, 243
Gülfem Câmii, 298
Gülfem Hâtun, 299
Gülfem Hâtun Mektebi, 299
Gülfem Hâtun Türbesi, 299
Gülfem Hâtun, Kânûnî'nin cariyelerinden, 298
Gülhâne, 153, 154
Gülistân, Sa'dî, 26
Gülşen-i Hayâl, Yağlıkçı Mehmed Emin Paşa, 359
Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, 122
Gülşenîhâne.*Bakın,* Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi
Gümüşsuyu, 228
Güngörmez Kilisesi, 142
Gürcü İsmâil Paşa Çeşmesi.*Bakın,* Aynalıçeşme
Gürcü Mehmed Paşa Namazgâhı, 50
Güzelce Ali Paşa Türbesi, 174, 206
Güzelce Kasım Paşa Câmii, 24, 35, 44, 46, 72, 144
Güzelce Kasım Paşa Câmii (Bozburun'da), 26

H

Hâcce Hâtun Mahallesi, 348, 349
Hacı A'mâ, Yekçeşm, 72
Hacı A'ver Mescidi, 72
Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi, 109
Hacı Ahmed b. Abdüssamed el-Yegânî, Kanûnî'nin hasırcıbaşısı, 30
Hacı Ahmed Câmii, 30
Hacı Ahmed Çesmesi, 30
Hacı Ahmed Paşa Türbesi, 335, 336
Hacı Bâyezîd Ağa Mescidi.*Bakın,* Tozkoparan Mescidi
Hacı Bayrâm-ı Velî, 22, 138, 289
Hacı Bekir Câmii, 316
Hacı Bektaş Velî, 75
Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Asmalımescit'te), 33
Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Beşiktaş'ta), 148
Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Sarıyer'de), 211
Hacı Beşir Ağa Türbesi, 33, 326
Hacı Dede, Aşçıbaşı, 90
Hacı Halil Efendi Çeşmesi, 345
Hacı Hoca.*Bakın,* Abdullah Efendi, Seyyid, Şeyh
Hacı Hoca Tekkesi, 351
Hacı Hoca Tekkesi Mescidi, 351
Hacı Hüseyin Efendi Türbesi, 91
Hacı Hüsrev Mescidi, 39
Hacı İsmâil Ağa Mektebi, 341
Hacı Kâmil Akdik, Hattat, 78
Hacı Kemâleddin Câmii.*Bakın,* İskele Mescidi

Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi, 313, 317
Hacı Mehmed Ağa Dârülhadîsi, 343
Hacı Mehmed Câmii.*Bakın,* Yeni Câmii (Anadolukavağı'nda)
Hacı Memi Mescidi.*Bakın,* Karanlık Mescidi
Hacı Osman Câmii, 208
Hacı Ömer Câmii.*Bakın,* Çengelköy Mescidi
Hacı Paşa Dârülkurrâsı, 335
Hacı Paşa Hamamı, 336
Hacı Recep Mescidi, 135
Hacıoğlu Pazarı, 87
Hadîkatü'l-cevâmi', Hüseyin Ayvansarâyî, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24
Hâfız Ahmed Paşa Çeşmesi, 136
Hâfız Efendi, Galatalı, 352
Hâfız Efendi, Okmeydanı Tekkesi Şeyhi, 51
Hâfız Efendi, Şeyh, 132
Hâfız Îsâ Ağa Çeşmesi, 332
Hâfız, Şâir, 118
Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânı, Hâfız-ı Şirâzî, 114
Hafîd Efendi, Âşir Mustafa Efendizâde, Şeyhülislâm, 374
Hafsa Sultan, I. Selim'in kızı ve İskender Paşazâde Mustafa Paşa'nın eşi, 178
Hâkim Mehmed Efendi, Şâir, 83, 102
Halep, 59, 124, 125, 159, 175, 201, 207, 218, 235, 237, 290, 306, 307, 308, 337, 338, 359, 374
Hâlet Efendi Kütüphanesi, 85, 90
Hâlet Efendi Sebili, 85, 90
Hâlet Mustafa Efendi, Reîsülküttâb, 90, 91
Hâlet Saîd Efendi Türbesi, 85
Halıcı Hasan Câmii, 343
Haliç, 6
Hâlid b. Velid, 283
Hâlid b. Velid Türbesi, 289
Hâlid b. Zeyd Türbesi.*Bakın,* Eyüp Sultan Türbesi
Halil Ağa, Ağababası, Bostancıbaşı, 231
Halil Ağa, Bostancıbaşı, 155
Halil Ağa, Şirin, 359
Halil Dede Efendi, Abdi Dedezâde, Şeyh, 37
Halil Efendi (Topal Hoca), Kadı, Hattat, 162
Halil Efendi, Hacı, Matbah Emîni, 342
Halil Efendi, Hüseyin Ayvansarâyî'nin hocası, Toklu Dede Mescidi İmâmı, 6
Halil Efendi, Kara, Müderris, 202
Halil Efendi, Nalçaçı, Şeyh, 312
Halil Efendi, Şerîf, Şeyh, 118
Halil Efendi, Şeyh, 118, 126, 292
Halil Paşa Çeşmesi, 290
Halil Paşa Sebili, 290
Halil Paşa Türbesi, 290
Halil Paşa, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 145, 174, 175, 289, 290, 292, 295, 296, 335
Halil Paşa, Kösec, 338
Halil Sâlik Dede Efendi, Şeyh, 37
Halkulvâd Kalesi, 150
Halvetiyye, 57, 86, 144, 248, 288, 310, 338, 366
Hamam Mescidi, 196
hamam, Abbas Ağa Hamamı, 161
hamam, Abdülhamîd I Hamamı.*Bakın,* Beylerbeyi Hamamı
hamam, Abdülhamîd I Hamamı (Emirgân'da), 203
hamam, Ağa Hamamı (Beyoğlu'nda), 120
hamam, Ağa Hamamı (Üsküdar'da), 309, 310
hamam, Akbaba Hamamı, 221
hamam, Anadoluhisârı Hamamı, 239
hamam, Anadolukavağı Hamamı, 215
hamam, Atik Vâlide Hamamı, 268
hamam, Ayazma Hamamı, 278
hamam, Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi Hamamı.*Bakın,* Bulgurlu Hamamı
hamam, Bebek Hamamı, 186
hamam, Bektaş Efendi Hamamı, 75
hamam, Beykoz Hamamı, 225
hamam, Beylerbeyi Hamamı, 258
hamam, Bulgurlu Hamamı, 369
hamam, Büyükdere Hamamı, 210
hamam, Canfedâ Hâtun Hamamı.*Bakın,* Akbaba Hamamı
hamam, Cezayirli Gazi Hasan Paşa Hamamı, 44
hamam, Çemberlitaş Hamamı, 268
hamam, Çinili Hamam, 150, 271, 272
hamam, Fenârî Mescidi yakınında, 195
hamam, Fındıklı Hamamı.*Bakın,* Molla Çelebi Hamamı
hamam, Galata Sarayı Hamamı, 102
hamam, Gazâlî Mehmed Efendi Hamamı, 176, 177, 178
hamam, Hacı Paşa Hamamı, 336
hamam, Havuzlu Hamam, 268
hamam, İnâdiye Hamamı, 309
hamam, İncirköyü Hamamı, 229
hamam, İskender Paşa Hamamı.*Bakın,* Yeniköy Hamamı
hamam, İskender Paşa Hamamı (Kanlıca'da).*Bakın,* Kanlıca Hamamı
hamam, İstinye Hamamı, 205
hamam, Kandilli Hamamı, 245
hamam, Kanlıca Hamamı, 235, 239
hamam, Karaköy Hamamı.*Bakın,* Bektaş Efendi Hamamı
hamam, Kasımpaşa Hamamı, 26
hamam, Kavak Sarayı Hamamı, 325

hamam, Ketenciler Hamamı, 162
hamam, Ketencizâde Ömer Paşa Câmii yakınında, 128
hamam, Kılıç Ali Paşa Hamamı, 106
hamam, Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi yakınında, 164
hamam, Kızlarağası Hamamı, 161
hamam, Köprübaşı Hamamı, 146
hamam, Kösem Vâlide Sultan Hamamı.*Bakın,* Çinili Hamam
hamam, Kulaksız Hamamı, 52
hamam, Küçükağa Hamamı, 161
hamam, Mahmûd I Hamamı.*Bakın,* Kandilli Hamamı
hamam, Mehmed Ağa Hamamı.*Bakın,* Anadolukavağı Hamamı
hamam, Mehmed Eminoğlu Hamamı, 144
hamam, Molla Çelebi Hamamı, 139
hamam, Paşabahçe Hamamı, 230
hamam, Pîrî Paşa Hamamı, 178
hamam, Piyâle Paşa Hamamı, 61
hamam, Piyâle Paşa Hamamı (Sakız Adası'nda), 62
hamam, Rum Mehmed Paşa Hamamı, 287
hamam, Rumelihisârı Hamamı, 196
hamam, Rumelikavağı Hamamı, 213
hamam, Sarıyer Hamamı, 211
hamam, Selâmi Ali Efendi Selâmi Ali Efendi Hamamı.*Bakın,* Selamsız Hamamı
hamam, Selamsız Hamamı, 353
hamam, Selîmiye Hamamı, 281
hamam, Sinan Paşa Hamamı.*Bakın,* Köprübaşı Hamamı
hamam, Sirkeci Mescidi yakınında, 55
hamam, Sultan Bâyezîd Hamamı.*Bakın,* Rumelihisârı Hamamı
hamam, Şemseddin Ahmed Efendi Hamamı, 30
hamam, Tersâne-i Âmire Zindanı'nda, 44
hamam, Vâlide Hamamı, 116
hamam, Yalıköy Hamamı, 224
hamam, Yasemin Hâtun Hamamı (Anadoluhisârı'nda).*Bakın,* Anadoluhisârı Hamamı
hamam, Yasemin Hâtun Hamamı (Kanlıca'da).*Bakın,* Kanlıca Hamamı
hamam, Yazıcı Mehmed Efendi Hamamı, 84
hamam, Yenikapı Hamamı (Ayakapı Hamamı), 268
hamam, Yeniköy Hamamı, 207
hamam, Yeşildirekli Hamam, 268
hamam, Yoros Kalesi Hamamı, 216
Hamdi Efendi Tekkesi, 52
Hamdi Efendi Türbesi, 52
Hamdullah Paşa Câmii, 253
Hâmid Efendi, 340
Hâmid Hamza Paşa, Sadrâzam, 159
Hâmid Tahsin Efendi, Defterdâr, 325
Hamîdiye Sebili, 260, 261, 262, 264
Hammer, 11
Hamza Fakîh, 331
Hamza Paşa, Silahdâr, 359
han, Anadolukavağı Hanı, 215
han, Atik Vâlide Hanı, 268
han, Âzad Hanı, 127
han, Hân-ı Kebîr (Behrûz Kalesi ile Bağdat Kalesi arasında), 128
han, Vâlide Hanı, 272
han, Yelkenciler Hanı, 80
Hân-ı Kebîr (Behrûz Kalesi ile Bağdat Kalesi arasında), 128
Hanım Kadın bint-i Mehmed, 169
Hanım Kadın Mescidi, 169
Hanım Sultan, I. Selim'in kızı ve Vezir Çoban Mustafa Paşa'nın eşi, 177, 178
Hanım Sultan, Safiye Sultan'ın kızı, 160
Hanîf İbrâhim Efendi, Şâir, 108
Hanya, 308
Hanya Kalesi, 326
Harâb Mescidi, 326
Harâmîderesi, 121
Harem Câmii.*Bakın,* Fâtih Mescidi
Harem İskelesi, 325, 354
Haremeyn, 70, 79, 162, 208, 360, 374
Harput, 125
Hâs Yûnus, Gazi, Kaptân-ı Deryâ, 198
Hasan Adlî Efendi, Şeyh, 132
Hasan Ağa Çeşmesi (Galata Mevlevîhânesi bahçesinde), 85
Hasan Ağa Çeşmesi (Galata'da), 93
Hasan Ağa Mektebi, 93
Hasan Ağa, Çeprastlı, 351
Hasan Ağa, Hacı, 55
Hasan Ağa, Maktûl, Surre Emîni, 119
Hasan Ağa, Matbah Emîni, 85, 93
Hasan Ağa, Tavâşî, 311
Hasan Beyzâde, İstanbul Kadısı, 137
Hasan Burhaneddin Efendi Türbesi, 125
Hasan Burhaneddin Efendi, Cihangirli, Şeyh, 125
Hasan Çelebi Mescidi.*Bakın,* Emin Bey Câmii
Hasan Çelebi, Çerkes, Hattat, 60, 61
Hasan Çelebi, Hattat, 217, 298, 315, 329, 341
Hasan Dede Efendi, Şeyh, 165
Hasan Efendi Mektebi, 31
Hasan Efendi, Baş, Tersâne Emîni, 31
Hasan Efendi, Beyâzî, Bosnalı, Kadı, 340
Hasan Efendi, Cihangirî, Şeyh, 366, 367
Hasan Efendi, İmâm-ı Şehriyârî, 269, 356
Hasan Efendi, Pürtelaş, 135

Hasan Efendi, Şeyh, 132
Hasan Efendi, Tatar, Şeyh, 122
Hasan Efendi, Ümmü Sinanzâde, 118
Hasan Efendi, Voyvoda Ahmed Ağazâde, Müderris, Hattat, 251
Hasan Efendi, Zülâlî, 201
Hasan Paşa Mescidi, 208
Hasan Paşa, Cezayirli, Piyâle, Büyük, Kaptân-ı Deryâ, 41, 43, 44, 63, 64
Hasan Paşa, Çakırcıbaşı, 335
Hasan Paşa, Dâmad (IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın eşi), Moralı, Sadrâzam, 337, 338
Hasan Paşa, Firârî, Görgünlü, Vezir, 307
Hasan Paşa, Haseki Sultan Kethüdâsı, Mısır Beylerbeyi, 337
Hasan Paşa, Kasapbaşı, 112
Hasan Paşa, Kethüdâ, Cenâze, Sadrâzam, 64
Hasan Paşa, Rusçuklu, Sadrâzam, 64
Hasan Paşa, Uluç, Kaptân-ı Deryâ, 52, 53, 107, 208
Hasan Paşa, Yemişçi, Sadrâzam, 107
Hasan Rıza Efendi, Hattat, 124
Hasan Sezâyî Efendi, Şeyh, 122
Hasan Üsküdârî, Hattat, 267
Hasan Zarîfî Efendi, Şeyh, 189
Hasankalfa, 363
Hasköy, 178
Hâşim Baba.*Bakın,* Mustafa Hâşim Efendi, Seyyid, Şeyh
Hâşim Efendi Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
Hâşim Efendi, Hattat, 111
Hâşimî, 323
Hâşiye-i Kadı Beyzâvî Tefsîr-i Şerîfi, Muhaşşî Sinâneddin Yûsuf Efendi, 240
Hâşiye-i Mevâkıf, Muslihuddin Mehmed Lârî, 237
Hâşiye-i Şemâil, Muslihuddin Mehmed Lârî, 237
Hâşiye-i Şerh-i Metâli', Molla Lütfullah Tokâdî, 34
Hâşiye-i Şerh-i Mevâkıf, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Hâşiye-i Şerh-i Miftâh, Molla Lütfullah Tokâdî, 34
Hâşiye-i Tefsîr-i Kadı Beyzâvî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Hâşiye-i Telvîh, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Hatîbü'l-hutabâ, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Hatice Hâtun Kuyusu, 245
Hatice Hâtun Mescidi, 345
Hatice Hâtun, Rumelihisarlı, 245
Hatice Hesnâ Hâtun, Hacı, 345
Hatice Sultan Sâhilsarayı (Ayvansaray'da), 333, 338
Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda), 184
Hatice Sultan Sebili, 333
Hatice Sultan Sıbyan Mektebi, 333
Hatice Sultan, I. Abdülhamîd'in eşi, 262
Hatice Sultan, III. Mustafa'nın kızı ve III. Selim'in kardeşi, 184
Hatice Sultan, IV. Mehmed'in kızı, 6, 75, 333, 337, 338
hattat, Abdullah b. Mustafa, Maraş Valisi, 312, 351
hattat, Abdullah Vassâf Efendi, 202, 356
hattat, Abdülfettah Efendi, 217
hattat, Abdülmecîd, Sultan, 180, 368
hattat, Ahmed, 254
hattat, Ahmed Efendi (Durmuşzâde), 276
hattat, Ahmed Fasîh Dede, 91, 92
hattat, Ahmed III, Sultan, 276
hattat, Ahmed Karahisârî, 60, 61, 109
hattat, Ahmed Râkım, 348
hattat, Alâeddin Bey, 146
hattat, Ali, 108
hattat, Ali Haydar Bey, 180, 288
hattat, Ali Rıza Üsküdârî, Mısrîzâde, 124, 339
hattat, Ali Toy, 224
hattat, Beşir Ağa, Moralı, Lala, Dârüssaâde Ağası, 33
hattat, Cemîl, 42
hattat, Çeşmî Hüseyin Efendi, 122
hattat, Durmuşzâde Ahmed Efendi, 276
hattat, Edirneli Mehmed Emin Efendi, 66, 223, 225
hattat, Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi, 70
hattat, Fâzıl Ahmed Paşa, 91, 94, 185, 248, 367
hattat, Feyzullah Bey (Hekimoğlu Ali Paşa Birâderi), 25, 26
hattat, Gavsî Ahmed Dede, 87
hattat, Hacı Kâmil Akdik, 78
hattat, Hâfız Osman Efendi, 122
hattat, Halil Efendi (Topal Hoca), 162
hattat, Hasan Çelebi, 217, 298, 315, 329, 341
hattat, Hasan Çelebi, Çerkes, 60, 61
hattat, Hasan Efendi, Voyvoda Ahmed Ağazâde, 251
hattat, Hasan Rıza Efendi, 124
hattat, Hasan Üsküdârî, 267
hattat, Hâşim Efendi, 111
hattat, Hekimoğlu Ali Paşa, 25
hattat, Hocazâde Seyyid Ahmed Efendi, 117, 119
hattat, İsmâil Hakkı Altunbezer, 31, 33, 280, 283

hattat, Kâtibzâde Mehmed Refi', 25, 26
hattat, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, 117, 124
hattat, Köprülüzâde Kâimmakām Ahmed Paşa b. Nu'man, 136
hattat, Mâcid Ayral, 33
hattat, Mahmûd Celâleddin, 288
hattat, Mehmed Bursevî, Hezarfen, 276
hattat, Mehmed Es'ad Efendi, Şeyhülislâm, 202
hattat, Mehmed Es'ad Yesârî, 200, 203, 254
hattat, Mehmed Rıfat Efendi, 85, 200, 320
hattat, Mehmed Rıfat Mısrî, 57
hattat, Muhammed Fehmi, 124
hattat, Muhsinzâde Abdullah Efendi, 117
hattat, Mustafa b. Süleyman (Tozkondurmaz), 108, 276
hattat, Mustafa Halîm Özyazıcı, 31, 78
hattat, Mustafa Râkım Efendi, 110, 111, 124, 133, 184, 358
hattat, Mustafa Şemseddin, Benlizâde, 374
hattat, Nâyî Osman Dede, 88
hattat, Nûri, 25, 29, 210
hattat, Osman Efendi, Bosnalı, III. Mustafa'nın yazı hocası, 278, 377
hattat, Ömer Vasfî Efendi, 370, 372
hattat, Ömer Vasfî Efendi (Laz Ömer), 63
hattat, Sâmi Efendi, 124, 251
hattat, Selim Recâî Efendi (Bigânî Dede), 85
hattat, Seyyid Mustafa, 278
hattat, Şâkir Recâî Efendi, 111
hattat, Şevki Efendi, 124
hattat, Şeyh Hamdullah, 63, 109
hattat, Şeyh Mahmûd ibn-i Murad, Şeyh, 62
hattat, Veliyyüddin Efendi, Şeyhülislâm, 278, 279
hattat, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, 37, 85, 110, 111, 264, 368, 373
hattat, Yûsuf Dede Efendi, 89, 90, 167
hattat, Yûsuf Demircikulu, 54, 105, 109
Hâtun Sebîli (Âtıf Efendi Kütüphanesi karşısında), 32
Hâtûniye Mescidi, 131
Hâtûniye Tekkesi, 131, 132, 133
Havuzlu Hamam, 268
Haydar Dede Mescidi, 352
Haydar Dede Tekkesi, 352
Haydar Paşa, Vezir, 354
Haydar Resâ Efendi, Şeyh, 352
Haydarpaşa, 324, 354, 356, 366
Haydarpaşa Câmii, 354
Haydarpaşa Çayırı, 104, 354
Hayreddin Çavuş, 309
Hayreddin İskelesi Mescidi, 149
Hayreddin Mescidi, 309
Hayreddin Paşa Medresesi, 149
Hayreddin Paşa, Barbaros, Kaptân-ı Deryâ, 41, 105, 149, 150
Hazînedar Ağa Câmii, 162
Hekim Kutbeddin Mektebi, 142
Hekimoğlu Ali Paşa Câmii, 305
Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi, 140, 141
Hemdem Ağa, Tersâne Kethüdâsı, 131
Hendek Mescidi, 93
Heşt Bihişt Târîhi, İdris-i Bitlisî, 113
Hezarpâre Ahmed Paşa Çeşmesi, 198
Hızır.*Bakın,* Hayreddin Paşa, Barbaros, Kaptân-ı Deryâ
Hızır Aleyhisselâm, 269
Hızır Dede, Şeyh, 288
Hızır Efendi, Şeyh, 156
Hızır Paşa, Bağdat Valisi, 235
Hızır, Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu, 149, 150
Hibetullah Hanım Çeşmesi, 180
Himmet Dede, 323, 324
Himmet, Şâir, 270, 271
Hind, 358
Hind Elçisi Mezarlığı, 323
Hoca Bâlî, 332
Hoca İshak Hıtlânî, Şeyh, 377
Hoca Murad, Kaptan, 315
Hoca Paşa, 261
Hoca Sa'deddin Efendi, Şeyhülislâm, 155
Hocazâde Seyyid Ahmed Efendi, Hattat, 117, 119
Horhor Çeşmesi, 297
Hoşyar Kadın Çeşmesi, 30
Hotin Seferi, 47
Hubbî Mollası.*Bakın,* Mehmed Vusûlî Efendi, İstanbul Kadısı
Hubyar Mahallesi, 205
Hulâsatü't-tefâsîr, Mehmed Vanî Efendi, 248
Humbarahâne Kışlası, 105
Hükmî, Şâir, 274
Hümâşâh Kadın Çeşmesi, 145
Hümâşâh Kadın, I. Abdülhamîd'in eşi ve Şehzâde Mehmed'in annesi, 145
Hümâyûnâbâd Çeşmesi, 186
Hümâyûnâbâd Kasrı, 187
Hünkâr Câmii (Vidin'de), 163
Hünkâr İskelesi, 218, 222, 224, 364
Hünkâr İskelesi Mescidi, 222
Hürmüz, 314
Hürmüz Boğazı, 314
Hüsâmeddin Efendi, 73
Hüsâmeddin Efendi, Abalı, Şeyh, 57
Hüsâmeddin Hasan Efendi, Uşşâkî, Şeyh, 30, 57, 59, 351

Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi, 30, 57, 58, 59
Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi Mescidi, 57
Hüsâmeddin Uşşâkî Türbesi, 351
Hüseyin (r.a.), Hz. Ali'nin oğlu, 378
Hüseyin Ağa Mektebi, 229
Hüseyin Ağa Mescidi.*Bakın,* Çanakçılimanı Mescidi
Hüseyin Ağa, Alacacı, 208
Hüseyin Ağa, Bostancıbaşı, 312
Hüseyin Ağa, Dürrî, Bostancıbaşı Ağası, 229
Hüseyin Ağa, Galata Sarayı Ağası, 31
Hüseyin Ağa, Hacı, 144
Hüseyin Ağa, Hacı, Nalbant, 162
Hüseyin Ağa, Mehmed Eminoğlu, Vezir Kethüdâsı, 144
Hüseyin Ağa, Nâzır, 163
Hüseyin Ağa, Şeyhülharem, 121
Hüseyin Ayvansarâyî, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 75, 338
Hüseyin b. Mustafa, Makrîzâde, Hacı, 92, 93
Hüseyin Efendi Mektebi, 132
Hüseyin Efendi, A'mâ, Şeyh, 132
Hüseyin Efendi, Âsârî, 360
Hüseyin Efendi, Aşçıbaşı, Şeyh, 89
Hüseyin Efendi, Çeşmî, Hattat, 122
Hüseyin Efendi, Hacı, Hâlet Mustafa Efendi'nin babası, 91
Hüseyin Efendi, Kilisli, 269, 320
Hüseyin Efendi, Maktûl, Tersâne Emîni, 143
Hüseyin Efendi, Reîsülküttâb, 296
Hüseyin Efendi, Şehîd, 132
Hüseyin Efendi, Şeyh, 63, 118
Hüseyin Efendi, Şeyh, Kasımpaşa Câmii İmâmı, 72
Hüseyin Efendi, Uzun, Binâ Emîni, 280
Hüseyin Paşa, Deli, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 47, 108, 245, 326
Hüseyin Paşa, Emîrulhac, 202
Hüseyin Paşa, Gümrükçü, 49
Hüseyin Paşa, Küçük, Kaptân-ı Deryâ, 41, 43
Hüseyin Paşa, Ohrili, Sadrâzam, 164, 175
Hüseyin Vâiz Tefsîri, Hüseyin b. Ali el-Kâşifî, 113
Hüsrev Ağa Mescidi.*Bakın,* Ağa Mescidi
Hüsrev Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 300
Hüsrev Bey, Hacı, 39
Hüsrev Mehmed Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 133
Hüsrev Paşa, Divâne, Mısır Valisi, 235
Hüsrev Paşa, Sadrâzam, 296

İ

İbadullah Mescidi, 45
İbnü'l- Cezerî, 115
İbnülemin Ahmed Ağa Çeşmesi (Kasımpaşa'da), 46
İbnülemin Ahmed Ağa Namazgâhı, 311
İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi, 355
İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi (Fındıklı'da), 136
İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi (Kadıköy'de), 355
İbrâhim Ağa Zâviyesi, 355
İbrâhim Ağa, Arapgirli, Galata Voyvodası, 159
İbrâhim Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 355
İbrâhim Ağa, Hacı, Dârüssaâde Ağası, 326, 327
İbrâhim Ağa, Hacı, Keresteci, 92
İbrâhim Ağa, Hacı, Kore Emîni, 269
İbrâhim Ağa, Kaptan, 159
İbrâhim Ağa, Ziftçi, Hacı, Topçu Çorbacısı, 136
İbrâhim Bey, Vezir Kethüdâsı Uzun Bey, 28
İbrâhim Beyefendi, İvaz Paşazâde, Şeyhülislâm, 356
İbrâhim Dede, Şeyh, 37
İbrâhim Efendi Çeşmesi.*Bakın,* Râkım Paşa Çeşmesi
İbrâhim Efendi, Hacı, 315
İbrâhim Efendi, Kutub, İstanbul Kadısı, 139
İbrâhim Efendi, Muabbir, Alanyalı, Şeyh, 63
İbrâhim Efendi, Saçlı, Şeyh, 292, 293
İbrâhim Efendi, Sadrâzam Elmas Mehmed Paşa İmâmı, 143
İbrâhim Efendi, Seyyid, Şeyh, 48
İbrâhim Efendi, Şeyh, 132
İbrâhim Efendi, Şuaybzâde, 26
İbrâhim Efendi, Ümmü Sinan, Şeyh, 351
İbrâhim Efendi, Vezir Râkım Paşa'nın babası, 196, 197
İbrâhim Gülşenî, Şeyh, 189
İbrâhim Hân, II. Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın oğlu, 79
İbrâhim Hanzâde Sâhilhânesi, 43
İbrâhim I, Sultan, 198
İbrâhim Müteferrika, 104
İbrâhim Paşa Medresesi, 138
İbrâhim Paşa Sarayı, 80, 94, 95
İbrâhim Paşa, Çandarlı, Sadrâzam, 177
İbrâhim Paşa, Dâmad, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 107
İbrâhim Paşa, Dâmad, Maktûl, Sadrâzam, 101, 104, 122, 129, 164, 180, 181, 182, 185, 211, 215, 231, 232, 234, 249, 250, 316, 331
İbrâhim Paşa, Dâmad, Sadrâzam, 331
İbrâhim Paşa, Defterdâr, 127, 184
İbrâhim Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 208
İbrâhim Paşa, Kaptân-ı Deryâ, Mısır Valisi, 337

İbrâhim Paşa, Makbul, Maktûl, Sadrâzam, 24, 80
İbrâhim Paşa, Meş'aleci, Vezir, 133
İbrâhim Paşa, Serasker, 372
İbrâhim Paşa, Sûfî, Bağdat Valisi, 127
İbrâhim Paşa, Vezir, 127
İbrâhim, Sultan, 47, 76, 108, 155, 163, 165, 201, 211, 214, 245, 270, 271
İbrâhimağa Çayırı, 185, 252
İbşir Mustafa Ağa, Mîrâhûr, 340
İcâzetnâme-i Şeyh Bernâdî Müderris-i Câmi'-i Ezher, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
İç Ağaları Mescidi (Galata Sarayı'nda), 94, 102
İç Azapkapısı, 77
İçel, 306
İdris-i Bitlisî, 113
İdris-i Bitlisî Çeşmesi, 113
İhsan Erzi, 11
İhsâniye, 332, 333, 335, 336
İhsâniye Câmii, 332
İhsâniye Mescidi, 333
İlmî, 350
İlyas Bey, Şeyh, 376, 377
İlyas Çelebi Mescidi.*Bakın,* Akarca Mescidi
İlyas Efendi, Kalyoncular Defterdârı, 93, 126
İlyas, Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu, 149
İlyas, Şeyh, 377
İmam Şâfiî Hazretleri, 160
İmâm Şâfiî Türbesi, 160
İmâm-ı A'zam Kasabası, 127
İmâm-ı A'zam Türbesi, 127
İmâm-ı Sultânî Hacı İmâm.*Bakın,* Mehmed Efendi, Seyyid, III. Ahmed'in imâmı
İmâmzâde Mazhar, 236
imâret, Abdülhamîd I İmâreti (Eminönü'nde), 260, 261
imâret, Atik Vâlide İmâreti, 268
imâret, Aziz Mahmûd Hüdâyî İmâreti, 288
imâret, Fazlullah Paşa İmâreti, 253
imâret, Makbul İbrâhim Paşa İmâreti, 80
imâret, Mihrimah Sultan İmâreti (Üsküdar'da), 273
imâret, Vanî Mehmed Efendi İmâreti (Kestel'de), 248
imâret, Yeni Vâlide İmâreti, 277
İmrahor Mescidi.*Bakın,* Mirâhûr Mescidi
İnâdiye, 309
İnâdiye Hamamı, 309
İnâdiye Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
İncirköyü, 229, 230, 231, 263
İncirköyü Câmii, 229
İncirköyü Hamamı, 229
İncirli, 364
İnebolu, 62
İnebolu Kaptanı, 61
İnözü, 198
İran, 109, 306, 377

I

Îsâ Dede Efendi, 377
Îsâ Dede, Şeyh, 88

İ

İsfendiyar Mescidi, 296
İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da), 225, 226, 227
İshak Ağa Çeşmesi (Yalıköyü'nde), 224
İshak Ağa, Gümrük Emîni, 203, 223, 226
İshak Efendi, Dürrî Mehmed Efendizâde, Şeyhülislâm, 241
İshak Paşa, Sadrâzam, 287
İshak, Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu, 149, 150
İskele Câmii (Kadıköy'de).*Bakın,* Sultan Mustafa Câmii
İskele Câmii (Üsküdar'da).*Bakın,* Mihrimah Sultan Câmii (Üsküdar'da)
İskele Mescidi, 190
İskender Baba, 310
İskender Baba Tekkesi.*Bakın,* Kaymakçı Tekkesi
İskender Baba Türbesi, 310
İskender Paşa Câmii.*Bakın,* Kanlıca Câmii
İskender Paşa Câmii (Diyarbakır'da), 237
İskender Paşa Hamamı.*Bakın,* Yeniköy Hamamı
İskender Paşa Hamamı (Kanlıca'da).*Bakın,* Kanlıca Hamamı
İskender Paşa Medresesi (Kanlıca'da), 237
İskender Paşa Mektebi (Kanlıca'da), 237
İskender Paşa Türbesi (Kanlıca'da), 236
İskender Paşa, Bostancıbaşı, Beylerbeyi, Vezir, Galata Mevlevîhânesi bânîsi, 85, 86
İskender Paşa, Bostancıbaşı, Magosa Fâtihi, 86, 207, 235
İskender Paşa, Çerkes, Gazi, Osmanlı Beylerbeyi, 86, 207, 235, 236, 237
İskender Paşa, Galata Mevlevîhânesi bânîsi, 49
İskender, Tozkoparan, 34, 51
İskenderiye, 149
İsmâil Ağa Çeşmesi.*Bakın,* Sâliha Sultan Çeşmesi (Tophâne'de)
İsmâil Ağa Çeşmesi (Defterdâr Yokuşu başında), 119
İsmâil Ağa Çeşmesi (Tophâne'de), 117
İsmâil Ağa Mektebi, 119
İsmâil Ağa, Hacı, Arpacılar Kethüdâsı, 341

İsmâil Ağa, Malatyalı, Dârüssâde Ağası, 310
İsmâil Ağa, Tersâne ve Matbah Emîni, 85
İsmâil Ağa, Topçubaşı, 119
İsmâil Âsım Efendi, Çelebizâde, Şeyhülislâm, 139, 250, 251
İsmâil Dede Efendi, Şârih-i *Mesnevî*, Şeyh, 86
İsmâil Dede Efendi, Şeyh, 37
İsmâil Efendi Zâviyesi, 207
İsmâil Efendi, Ebû İshak, Şeyhülislâm, 237
İsmâil Efendi, Şeyh, 207, 292
İsmâil Efendi, Teberdarlar Kethüdâsı, İsmâil Ayvansarâyî'nin babası, 6, 338
İsmâil Geçidi, 65
İsmâil Hakkı Altunbezer, Hattat, 31, 33, 280, 283
İsmâil Hakkı Efendi, Bursalı, Şeyh, 302, 303
İsmâil Ma'şûkî, Şeyh, 187, 188
İsmâil Paşa, Gürcü, Sadrâzam, 33
İsmâil Rûmî Âsitânesi, 126
İsmâil Rûmî Efendi Türbesi, 117
İsmâil Rûmî Efendi, Tosyalı, Şeyh, 117, 118
İsmâil Rusûhî Dede Türbesi, 85
İsmetî Efendi, Kadı, 340
İsmihan Sultan, II. Selim'in kızı, 79
İspanya, 61, 62, 106
İstanbul, 6, 7, 9, 10, 11, 22, 36, 40, 41, 42, 47, 48, 52, 57, 58, 62, 64, 66, 72, 76, 79, 80, 81, 82, 86, 87, 89, 91, 104, 106, 107, 116, 117, 118, 120, 122, 124, 125, 130, 137, 138, 139, 142, 148, 150, 153, 155, 156, 159, 161, 163, 164, 165, 167, 170, 171, 175, 185, 188, 189, 195, 197, 199, 201, 202, 204, 206, 208, 209, 213, 219, 223, 224, 225, 228, 229, 234, 235, 236, 237, 240, 260, 263, 264, 268, 272, 277, 279, 281, 283, 286, 289, 291, 292, 295, 296, 305, 306, 309, 312, 313, 317, 324, 325, 326, 331, 333, 337, 338, 340, 343, 347, 348, 356, 358, 359, 362, 369, 372, 376
İstanbul Camileri, Tahsin Öz, 11
İstanköy, 292
İstavroz, 365, 370
İstavroz Bahçesi, 255
İstavroz Câmii, 264
İstavroz Sarayı, 255
İstinye, 203, 204, 363
İstinye Hamamı, 205
İvaz Efendi, İstanbul Kadısı, 137
İzârî Mehmed Efendi Câmii.*Bakın,* Çivicilimanı Mescidi
İzârî Mehmed Efendi Mektebi, 130
İzmir, 199, 208, 357
İzmirli Ali Paşa Çeşmesi, 335, 336
İzmit, 103, 253
İznikmid, 265, 337
İzzet Ali Paşa, Dâmad Mehmed Paşazâde, Vezir, 224, 371, 372
İzzet Efendi, İmâm, 111, 112
İzzet Efendi, Keçecizâde, Şâir, 110, 111
İzzet Efendi, Şâir, 182, 183
İzzet Mehmed Paşa Câmii, 16
İzzet Mehmed Paşa, Sadrâzam, 261
İzzî Efendi, Vak'anüvis, 153, 154, 247, 308
İzzî Tarîhi, Süleyman İzzî, 190

K

Kabataş, 132, 140, 142, 229, 362
Kabataş Câmii, 141
Kâbe, 42
Kadı Beyzâvî Tefsîr-i Şerîfi, 240
Kadı Mescidi, 139
Kadıköy, 197, 360, 366, 368
Kadıköy Câmii, 360
Kadırga Limanı, 79, 185, 198
Kādirî Efendi, Şeyhülislâm, 115
Kādirîhâne Tekkesi, 117, 119
Kādirîhâne Tekkesi Mescidi, 117
Kādiriyye, 126, 269, 355
Kadri Çavuş.*Bakın,* Abdülkādir Ağa, Tersâne-i Âmire çavuşlarından
Kadri Çavuş Çeşmesi, 53
Kadri Çavuş Mektebi, 53
Kadri Efendi, Kazasker, 177
Kadri Efendi, Şâir, 144
Kadri Efendi, Şeyhülislâm, 138, 155, 292
Kâhire, 64, 235, 236, 289, 308, 337
Kalamış, 362
Kalenderhâne Kapısı, 195
Kalenderhâne Tekkesi (Eyüp'te), 201
Kalyoncular Kışlası Câmii, 16, 63
Kamer Hâtun, 29, 33
Kamer Hâtun bint-i Sinan Bey, 29
Kamer Hâtun Mektebi, 29
Kamer Hâtun Mescidi, 33
Kameriyye Câmii, 127
Kâmî Mehmed Efendi, 43
Kâmil Ahmed Paşa, Reîsülküttâb, 308
Kandilli, 244, 245, 365
Kandilli Câmii, 241, 244
Kandilli Çeşmesi.*Bakın,* Mahmûd I Çeşmesi
Kandilli Hamamı, 245
Kandilli Mektebi, 245
Kandilli Sarayı, 244
Kandiye, 159, 306, 308
Kanije, 87
Kanije Kalesi, 201, 225
Kanlıca, 85, 207, 229, 234, 237, 238, 239, 365
Kanlıca Câmii, 85, 235
Kanlıca Hamamı, 235, 239

Kanlıca Tekkesi.*Bakın,* Atâullah Efendi Tekkesi
Kanûnî Sultan Süleyman.*Bakın* , Süleyman I, Sultan
Kapı Ağası Mescidi.*Bakın,* Arakıyyeci Mescidi
Kapı Ağası Tekkesi, 315
Kapıcı Tekkesi, 289
Kapıüstü Mescidi, 40
Kaptan Gazi Hasan Paşa Çeşmesi, 209
Kaptan Mescidi, 35
Kaptanpaşa Câmii, 331
Kaptanpaşa Mescidi, 209
Kara Dâvud Paşa Câmii.*Bakın,* Dâvud Paşa Câmii
Kara İmâm Mescidi, 39
Kara Kethüdâ Câmii, 210
Kara Mehmed Paşa Sâhilhânesi, 163
Kara Mustafa Paşa Câmii.*Bakın,* Yağkapanı Câmii
Kara Nişancı.*Bakın,* Dâvud Paşa
Karaabalı Tekkesi.*Bakın,* Çakır Dede Tekkesi
Karaağaç, 325
Karaağaç Sarayı, 43
Karabağı, 157
Karabalı Câmii.*Bakın,* Süleymâniye Câmii
Karabâli bahçeleri, 145
Karabaş Tecvîdi, Karabaş Şeyh Ali Efendi, 338
Karabaş Tekkesi, 109
Karabaş Tekkesi Mescidi, 109
Karacaahmet, 58, 229, 358
Karacaahmet Türbesi, 293, 316
Karacehennem, Harbî Kaptan, 290
Karadeniz, 64, 335
Karadeniz Boğazı, 272
Karagümrük, 111, 221
Karakadı Alâeddin Câmii.*Bakın,* Çingene Fırını Mescidi
Karakaş Mescidi, 212
Karakaş Mustafa Çelebi b. Hacı Abdullah Ağa, 212
Karaköy Hamamı.*Bakın,* Bektaş Efendi Hamamı
Karaköy Kapısı, 77
Karaköy Mescidi.*Bakın,* Yağkapanı Câmii
Karakulak Suyu, 222
Karanlık Mescidi, 36, 93
Karataş, 364
Kārî Abdüsselâm Efendi, 166
Kâsım Ağa, Mimar, 270
Kasım Çavuş Mahallesi, 46
Kâsım Çavuş Tekkesi, 28
Kasım Dede Efendi, Şeyh, 37
Kasım Paşa Câmii.*Bakın,* Güzelce Kasım Paşa Câmii
Kasım Paşa, Koca, Güzelce, 24, 25, 35, 36
Kasımpaşa, 24, 30, 37, 38, 40, 44, 46, 49, 59, 62, 65, 109, 126, 144, 351
Kasımpaşa Hamamı, 26
Kasımpaşa Medresesi, 26, 27
Kasımpaşa Mevlevîhânesi, 37, 38, 86, 88, 89
Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mescidi, 37
Kasımpaşa Sebili, 25
Kasîdeci Hâfız, 111
Kastamonu, 338
Kâtib Çelebi, 69
Kâtib Mustafa Çelebi Mescidi.*Bakın,* Yenimahalle Mescidi
Kâtib Mustafa Efendi Mektebi, 121
Kâtibzâde Mehmed Refi', Hattat, 25, 26
Katîf, 314
Kavacık, 238
Kavak İskelesi, 326, 327
Kavak İskelesi Mescidi, 326
Kavak Kal'ası Mescidi.*Bakın,* Anadolukavağı Mescidi
Kavak Sarayı, 324, 325, 326, 328, 353, 354
Kavak Sarayı Hamamı, 325
Kavak Sarayı Mektebi, 325
Kavak Sarayı Mescidi, 324
Kavak Sarayı Tekkesi, 325
Kavakbahçesi, 366
Kavsara Mescidi, 319
Kavukçular, 346
Kavvasbaşı Ahmed Ağa Çeşmesi, 252
Kayalar, 363
Kayalar Mescidi, 187
Kayalar Mezâristânı, 36, 187, 189, 367
Kayalar Tekkesi, 187
Kaygan Câmii, 289
Kayışdağı, 376
Kayışpınar Suyu, 376
Kaymak Mustafa Paşa Câmii.*Bakın,* Kaptanpaşa Câmii .*Bakın,* Kulelibahçe Câmii
Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi (Kuleli'de), 249, 251
Kaymak Mustafa Paşa Çeşmesi (Üsküdar'da), 331
Kaymak Mustafa Paşa Mektebi, 40
Kaymakçı Şeyh, 310
Kaymakçı Tekkesi, 310
Kaymakçı Tekkesi Mescidi, 310
Kazak, 47
Kazancı Câmii, 136
Kazancılar, 356
Kazasker Mescidi, 322

Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Hattat, 117, 124
Keçi Mirzâde Yahyâ Efendi Türbesi, 132
Kefalonya Körfezi, 106
Kefçe Mehmed Dede, 301
Kefeliköy, 208, 209, 210, 364
Kefeliköy Mescidi.*Bakın,* Hasan Paşa Mescidi
Kemâleddin Bey, Mimar, 33, 121, 186
Kemâleddin, Hacı, 190
Kemalpaşazâde, Şeyhülislâm, 188
Kemankeş Mustafa Paşa Câmii, 75, 80
Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi (Divanyolu'nda), 76
Kemankeş Mustafa Paşa Medresesi, 32, 76
Kemankeş Mustafa Paşa Medresesi Mescidi, 76
Kemankeş Mustafa Paşa Mescidi.*Bakın,* Yelkenci Hanı Mescidi
Kemankeş Mustafa Paşa Türbesi, 76
Kerbelâ, 378
Kereste Mahzeni, 62
Kerîme Hâtun Câmii, 185, 252
Kerîme Hâtun, Bâbüssaâde Ağası Ahmed Ağa'nın annesi, 185, 252
Kerîmüddîn-i Halvetî, Şeyh, 289
Kestel, 248
Keşfî Ca'fer Efendi Tekkesi.*Bakın,* Hâtûniye Tekkesi
Ketenciler Hamamı, 162
Ketencizâde Ömer Paşa Câmii (Elmalı'da), 128
Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi (Cihangir'de), 127
Ketencizâde Ömer Paşa Mescidi (Sermesnâ'da), 127
Kethüdâ Kadın.*Bakın,* Canfedâ Hâtun
Kethüdâ Kadın Câmii (Karagümrük'te), 221
Kethüdâ Mehmed Ağa Konağı, 182
Kethüdâ Mehmed Paşa Çeşmesi (Üsküdar'da), 288, 289
Kethüdâ Mustafa Ağa Çeşmesi, 243
Kıblelizâde Mehmed Bey Çeşmesi, 31
Kıbrıs, 105, 174, 201, 235, 240, 290, 307, 308
Kılıç Ali Paşa Câmii.*Bakın,* Tophâne Câmii
Kılıç Ali Paşa Hamamı, 106
Kılıç Ali Paşa İskelesi Mescidi, 164
Kılıç Ali Paşa Medresesi, 106
Kılıç Ali Paşa Mektebi, 106
Kılıç Ali Paşa Sebili, 106, 107
Kılıç Ali Paşa Türbesi, 107
Kırım, 87, 165
Kırımî Efendi, 79
Kırkçeşme Suyu, 261
Kısıklı, 353, 370, 372, 375, 376
Kısıklı Çeşmesi, 370, 372
Kısıklı Mescidi, 370
Kışla Câmii.*Bakın,* Çorlulu Ali Paşa Câmii (Tersâne-i Âmire'de)
Kız Memi.*Bakın* Sıhrî Mehmed Efendi, Reîsülküttâb
Kızıl Adalar, 142
Kızıl Mescid, 7.*Bakın,* Geredeli Mescidi
Kızkulesi, 142, 366
Kızlarağası Hamamı, 161
Kilise Kapısı, 77
kilise, Güngörmez Kilisesi, 142
kilise, Mavromolos Kilisesi, 213
kilise, San Francesco Kilisesi, 70, 71
Kireç Kapısı, 77
Kirkor Balyan, Mimar, 110
Kitâb-ı Esrâri'l-hac, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâb-ı Nücûm, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Kitâb-ı Sülûki'l-mülûk, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü fi'l-mesâili'l-kelâmiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'l-Cehr ve'l-İhfâ, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'l-Hakkı's-sarîh ve'l-Keşfi's-sahîh, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'l-Hitâb, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Kitâbü'l-Hurûf, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'l-Kebîr, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'l-Mir'ât, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Kitâbü'l-Vâridâti'l-Kübrâ, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Kitâbü'n-Necât, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Kitâbü's-Sukûk, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'ş-Şecere, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Kitâbü't-Tevhîd, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitâbü'z-Zikr ve'ş-Şeref, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Kitapçı Hamamı, 162
Kocamustafapaşa, 312
Koçhisar, 289
Konya, 57, 86, 89, 91, 138, 313, 325
Konya Mevlevîhânesi, 86
Konyalı Kardeşler Mescidi.*Bakın,* Tabaklar Mescidi
Korkud, Şehzâde Sultan, II. Bâyezîd'in oğlu, 150, 176
Korkut Bey, 109
Kostantınıyye, 67, 69, 80, 82, 104, 116, 137, 138, 197, 205, 302, 303, 361
Kostantîn-i Evvel, 197
Kozlucadere, 24
köprü, Mustafa Paşa Köprüsü, 177, 178
Köprübaşı Hamamı, 146

Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, 185
Körbakkal Mescidi.*Bakın,* Takkeci Mescidi
Köse Kethüdâ.*Bakın,* Mustafa Necîb Efendi
Kösem Vâlide Câmii.*Bakın,* Çinili Câmii
Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 163
Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi (Üsküdar'da), 271, 272
Kösem Vâlide Sultan.*Bakın,* Mâhpeyker Kösem Sultan
Kösem Vâlide Sultan Çeşmesi, 271, 272
Kösem Vâlide Sultan Dârülhadîsi, 271
Kösem Vâlide Sultan Hamamı.*Bakın,* Çinili Hamam
Kösem Vâlide Sultan Sebili, 271, 272
Kudretullah Efendi Türbesi, 90
Kudretullah Efendi, Seyyid, Şeyh, 90, 167
Kudüs, 59, 218, 281
Kulaksız Çarşısı, 52
Kulaksız Hamamı, 52
Kulaksız Mescidi, 49
Kulelibahçe, 249, 365
Kulelibahçe Mescidi, 249
Kuloğlu Mescidi, 121
Kumkapı, 209
Kumru Mescidi, 344
Kurbağa Nasuh, 316
Kurbağa Nasuh Câmii.*Bakın,* Hacı Bekir Câmii
Kurşuncubaşı Ali Ağa Suffesi, 143
Kurşunlu Köşkü, 83
Kurşunlu Mahzen, 82
Kurşunlu Mahzen Câmii, 81
Kurşunlu Mahzen Tekkesi, 81
Kurşunlumahzen, 75
Kurşunlumahzen Kapısı, 77
Kurt Çelebi Mescidi, 56
Kurt Kapudan, Deryâ Beyi, 56
Kuruçeşme, 184, 185, 186, 252, 363
Kuruçeşme Câmii, 185
Kuşkonmaz Câmii.*Bakın,* Şemsipaşa Câmii
Kuzguncuk, 265, 365
Kübreviyye, 57, 376
Küçük Emir İbrâhim Efendi Türbesi, 115
Küçük Göksu Sarayı.*Bakın,* Küçüksu Kasrı
Küçük Karaköy Kapısı, 77
Küçük Piyâle Paşa.*Bakın,* Piyâle Paşa, Uzun, Kaptân-ı Deryâ
Küçük Piyâle Paşa Tekkesi.*Bakın,* Paşmakçı Tekkesi
Küçük Piyâlepaşa, 109, 114
Küçük Piyâlepaşa Mescidi, 53, 62
Küçük Selîmiye Câmii, 281
Küçük Yokuş, 344
Küçükağa Hamamı, 161
Küçükkule Kapısı, 77
Küçüksu, 241, 242, 365
Küçüksu Câmii, 243
Küçüksu Kasrı, 241, 243, 248
Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı, 241
Kürekçiler Mescidi, 74
Kürkçü Câmii (Topkapı'da), 204
Kürkçü Kapısı, 77
Kürkçübaşı Mescidi (Cerrahpaşa'da), 204
Kürkçübaşı Mescidi (İstinye'de), 204, 205
Kütahya, 91, 137, 138, 320, 325, 338
kütüphâne, Abdülhamîd I Kütüphânesi (Eminönü'nde), 262
kütüphane, Âtıf Efendi Kütüphanesi, 32
kütüphâne, Galata Sarayı Kütüphanesi, 102
kütüphane, Hâlet Efendi Kütüphanesi, 85, 90

L

Lâleli, 161
Langa, 264, 268, 370
Lârî.*Bakın,* Muslihuddin Mehmed Lârî, XVI. yy. âlimlerinden
Laz Ali Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 26
Lemeât, Eşrefzâde Ahmed İzzeddin Efendi, 138
Levent Çiftliği, 325
Limni, 338
Limni Cezîresi, 64
Lohusa Kadın Türbesi.*Bakın,* Meyyitzâde Mehmed Efendi Türbesi
Lökünciler, 293
Lütfi Efendi, 378
Lütfullâh Efendi, Şâir, 264
Lütfullah Efendi, Vişne, Filibe Kadısı, 155, 156

M

Ma'rûf Kerhî Câmii, 128
Ma'rûf Kerhî Türbesi, 128
Ma'rûf Kerhî, Şeyh, 128, 378
Macar Bahçesi, 218
Macar Kalesi, 218
Mâcid Ayral, Hattat, 33
Mâcuncu, 90
Maçka Mescidi, 157
Maçka Tekkesi, 158
Magosa, 143
Magosa Kalesi, 235
Mağrib, 208, 290, 295, 314
Mâhir Abdullah Efendi, 59
Mahmûd Ağa, 180
Mahmûd Ağa, Topal, 354
Mahmûd Baba, Nâfî Baba Tekkesi Şeyhi, 190
Mahmûd Bey Türbesi, 290, 292

Mahmûd Bey, Halil Paşazâde, 290, 292
Mahmûd Celâleddin, Hattat, 288
Mahmûd Çavuş, 130, 204
Mahmûd Çavuş Câmii.*Bakın,* Çavuş Mescidi
Mahmûd Dede Efendi, Mesnevîhân, Şeyh, 86
Mahmûd Dede Efendi, Seyyid, Şeyhülislâm, 240, 241
Mahmûd Dede Efendi, Seyyid, Trablusşamlı, Şeyh, 89, 90, 167
Mahmûd Efendi Tekkesi.*Bakın* Molla Çelebi Tekkesi,
Mahmûd Efendi, Emir Buhârî dâmadı, 27
Mahmûd Efendi, Gafûrî, Gelibolulu, Şeyh, 291, 292
Mahmûd Efendi, Kılıç Ali Paşa'nın cerrâhı, 209, 210
Mahmûd Efendi, Şeyh, 27
Mahmûd Efendi, Şeyhülislâm, 201
Mahmûd Efendi, Vâkıf, Bursalı, Müderris, Şâir, 140, 141
Mahmûd Es'ad Efendi, Medine Kadısı, 8
Mahmûd Es'ad Efendi, Seyyid, 356, 357
Mahmûd Hüdâyî ibn-i Fazlullâh, Şeyh.*Bakın,* Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi
Mahmûd I Çeşmesi (Beykoz'da).*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
Mahmûd I Çeşmesi (Galata Sarayı'nda), 102
Mahmûd I Çeşmesi (Kandilli'de), 244, 245
Mahmûd I Hamamı.*Bakın,* Kandilli Hamamı
Mahmûd I Meydan Çeşmesi.*Bakın,* Tophâne Meydan Çeşmesi
Mahmûd I Sebili, 241
Mahmûd I, Sultan, 8, 36, 58, 69, 82, 83, 102, 108, 117, 119, 151, 152, 153, 160, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 215, 219, 220, 223, 226, 227, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 251, 252, 265, 275, 291, 302, 304, 305, 315, 338, 342, 346, 348, 355, 362, 369, 371, 372
Mahmûd II Çeşmesi (Beylerbeyi'nde), 254
Mahmûd II Çeşmesi (Çengelköy'de), 251
Mahmûd II Çeşmesi (Göksu'da), 244
Mahmûd II Çeşmesi (Şemsipaşa'da), 328
Mahmûd II, Sultan, 16, 38, 41, 43, 49, 51, 103, 110, 111, 112, 119, 175, 243, 244, 255, 282, 325, 328, 329, 357, 375
Mahmûd Müzdifânî, Şeyh, 377
Mahmûd Paşa, Sadrâzam, 287
Mahmutpaşa, 173, 223
Mâhpeyker Kösem Sultan, I. Ahmed'in eşi, IV. Murad ve Sultan İbrâhim'in anneleri, 163, 214, 246, 270, 271
Mâ-i cârî Bahçesi.*Bakın,* Macar Bahçesi
Makbul İbrâhim Paşa Câmii.*Bakın,* Eski Yağkapanı Câmii
Makbul İbrâhim Paşa Câmii (Hezergrat'ta), 80
Makbul İbrâhim Paşa Câmii (Kavala'da), 80
Makbul İbrâhim Paşa İmâreti, 80
Makri Mescidi.*Bakın,* Bozacı Sokağı Mescidi
Malatya, 311
Malatyalı İsmâil Ağa Câmii.*Bakın,* Ağa Câmii (Üsküdar'da)
Malatyalı İsmâil Ağa Çeşmesi, 310
Malatyalı İsmâil Ağa Tekkesi (Ayasofya'da), 310
Malta, 290, 326
Manastır Mescidi, 72
Manisa, 320
Manzûme-i Mi'râciyye, Nâyî Osman Dede, 88
Maraş, 139, 218, 312, 351
Maryol Hüseyin Ağa, Yeniçeri Ağası, 290
Maskat Hisârı, 314
Mavromolos Kilisesi, 213
Maymun-küş İmam.*Bakın,* Abdülkerîm Efendi, İmâm-ı Şehriyârî
Mazhar Paşa, II. Abdülhamîd'in Şehremini, 161
Mecmûa-i Cevâmi', Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 11
Mecmûa-i Fetevâ, Kadri Efendi b. Sinâneddin Yûsuf, 138
Mecmûa-i Tekâyâ, Bandırmalızâde Seyyid Ahmed Münib, 11
Mecmûa-i Tevârih, Hüseyin Ayvansarâyî, 21, 22
Mecmûatü'l-ebrâr, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Medine, 8, 38, 86, 89, 118, 121, 139, 178, 263, 278, 357
medrese, Abdülhamîd I Medresesi (Eminönü'nde), 260, 262, 263
medrese, Ahmed Paşa Medresesi, 281
medrese, Ahmediye Medresesi, 301
medrese, Atik Vâlide Dârülhadîsi, 268
medrese, Atik Vâlide Dârülkurrâsı, 268
medrese, Atik Vâlide Medresesi, 268
medrese, Atpazarî Osman Efendi Medresesi, 318
medrese, Ayasofya Medresesi, 198
medrese, Ayşe Sultan Dârülkurrâsı, 330
medrese, Celeb Feyzî Ağa Medresesi, 335
medrese, Galata Sarayı Medresesi, 94
medrese, Hacı Mehmed Ağa Dârülhadîsi, 343
medrese, Hacı Paşa Dârülkurrâsı, 335
medrese, Hayreddin Paşa Medresesi, 149
medrese, İbrâhim Paşa Medresesi, 138
medrese, İskender Paşa Medresesi (Kanlıca'da), 237
medrese, Kasımpaşa Medresesi, 26, 27
medrese, Kemankeş Mustafa Paşa Medresesi, 32, 76

medrese, Ketencizâde Ömer Paşa Medresesi, 127
medrese, Kılıç Ali Paşa Medresesi, 106
medrese, Kösem Vâlide Sultan Dârülhadîsi, 271
medrese, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dârülhadîsi, 81, 249, 331
medrese, Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar'da), 273
medrese, Mustafa Râkım Efendi Medresesi, 111
medrese, Piyâle Paşa Medresesi, 61
medrese, Rum Mehmed Paşa Medresesi, 287
medrese, Sinan Efendi Medresesi, 234
medrese, Sinan Paşa Dârülhadîsi, 52
medrese, Sinan Paşa Medresesi, 146, 147, 148, 356
medrese, Sinekli Medresesi, 32
medrese, Sokollu Mehmed Paşa Medresesi.*Bakın,* Yazılı Medrese
medrese, Şehzâdebaşı Câmii Medresesi, 207
medrese, Şemsi Paşa Medresesi, 283, 284
medrese, Şeyhülislâm Debbağzâde Medresesi, 272
medrese, Vâlide Kethüdâsı Mehmed Paşa Medresesi.*Bakın,* Bereketzâde Medresesi Mescidi
medrese, Vâlide Medresesi, 272
medrese, Vanî Mehmed Efendi Medresesi, 247
medrese, Vanî Mehmed Efendi Medresesi (Kestel'de), 248
medrese, Yazılı Medrese, 79
medrese, Zekeriyyâ Efendi Medresesi, 155
Mehâsinü'l-edeb, Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, 283
Mehmed Ağa, 313
Mehmed Ağa Câmii, 156, 300, 317
Mehmed Ağa Çeşmesi, 131, 317
Mehmed Ağa Hamamı.*Bakın,* Anadolukavağı Hamamı
Mehmed Ağa Mektebi, 46, 214, 346, 347
Mehmed Ağa Sebili, 347
Mehmed Ağa Tekkesi, 156
Mehmed Ağa Türbesi, 300, 317
Mehmed Ağa, Arakıyyeci, 315
Mehmed Ağa, Aşçıbaşı, 322
Mehmed Ağa, Binâ Emîni, 323
Mehmed Ağa, Dârüssaâde Ağası, 300, 317
Mehmed Ağa, Dürrâkî, Yeniçeri ağası, 290
Mehmed Ağa, Hacı, 131, 343
Mehmed Ağa, Hacı, Bezzâzistân Kethüdâsı, 213
Mehmed Ağa, Hacı, Bostancıbaşı, 262
Mehmed Ağa, Hacı, Kavak Ustası, 214
Mehmed Ağa, Hacı, Mirâhûr, 330
Mehmed Ağa, Hacı, Topçubaşı, 129
Mehmed Ağa, Hacı, Uncubaşı, 224
Mehmed Ağa, Hacı, Yoros Kalesi dizdarlarından, 216
Mehmed Ağa, İhtisâb Ağası, 346
Mehmed Ağa, İstanbullu, 159
Mehmed Ağa, Kaptan, 114
Mehmed Ağa, Kaptân-ı Deryâ Piyâle Paşa'nın Kethüdâsı, 46
Mehmed Ağa, Kumru, 344
Mehmed Ağa, Mumcubaşı, 344
Mehmed Ağa, Musâhib-i Şehriyârî, 131
Mehmed Ağa, Sadrâzam Kethüdâsı, 210
Mehmed Ağa, Sipahizâde, 120
Mehmed Ağa, Teberdâr, 369
Mehmed Ağa, Voyvoda, Hazînedâr, 159
Mehmed Âkif Bey, Teşrîfâtçı, 217, 218, 329
Mehmed Akîl, Mekkî, Şeyh, 126
Mehmed b. İdris-i Bitlisî, Ebü'l-fazl, Defterdâr, 113, 114
Mehmed Baba, Karaabalı, Bektâşî babası, 157
Mehmed Battal, 66
Mehmed Behçet Efendi, Defterdâr, 307
Mehmed Bey, 137
Mehmed Bey Çeşmesi, 228, 229
Mehmed Bey Türbesi, 137
Mehmed Bey, Dükakinzâde, II. Bâyezîd'in kızı Gevherimülûk Sultan'ın eşi, 205
Mehmed Bey, Feyzî Beyzâde, 203
Mehmed Bey, Pîr Mustafa Paşazâde, 228
Mehmed Bey, Pîrî Paşazâde, 178
Mehmed Bursevî, Hezarfen, Hattat, 276
Mehmed Çelebi Efendi, 63
Mehmed Çelebi Mektebi, 32
Mehmed Çelebi, III. Mehmed nedîmlerinden, 32
Mehmed Çelebi, Mumcuzâde, Yorgancı, 54
Mehmed Dede Efendi, Ağazâde, Şeyh, 165
Mehmed Dede Efendi, Arzî, Şeyh, 87, 165
Mehmed Dede Efendi, Sarı Kadı, Şeyh, 376
Mehmed Dede Efendi, Semâî, Sultân-i Dîvânî, Galata Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi, 86
Mehmed Dede Efendi, Seyyid, Mevlânâzâde, Şeyh, 38
Mehmed Dede Efendi, Seyyid, Şeyh, 37
Mehmed Derviş Efendi, Kazasker, İmâm-ı Şehriyârî, 263, 356, 375
Mehmed Efendi, 354.*Bakın,* Yirmisekiz Çelebi Mehmed, Sadrâzam
Mehmed Efendi, Akbaba, 221
Mehmed Efendi, Anadolu Kalemi Başhalîfesi, 245
Mehmed Efendi, Ankaralı, Kazasker, 155
Mehmed Efendi, Arapzâde, Şeyh, 148

Mehmed Efendi, Çömlekçizâde, 163
Mehmed Efendi, Dâhiliye Nezâreti mektupçularından, 18
Mehmed Efendi, Defterdâr, 371
Mehmed Efendi, Ebussuud, Şeyhülislâm, 115, 116
Mehmed Efendi, Evliyâ Hoca, 346
Mehmed Efendi, Fidancı, Şeyh, 291
Mehmed Efendi, Hacı, 227, 344
Mehmed Efendi, Hocazâde, Şeyhülislâm, 211
Mehmed Efendi, İzârî, Hacı, Tahvil Kalemi Kesedârı, 130
Mehmed Efendi, Kadı, 47, 326, 361
Mehmed Efendi, Kadı, Şeyh, 118
Mehmed Efendi, Kehhâl, 269
Mehmed Efendi, Mehmed Murad Efendizâde, Şeyh, 82, 217
Mehmed Efendi, Mekke Kadısı, 326
Mehmed Efendi, Mekkî, Şeyhülislâm, 263
Mehmed Efendi, Mirzâ, 348
Mehmed Efendi, Mirzâzâde, Şeyhülislâm, 36, 237, 348, 349
Mehmed Efendi, Müeyyetzâde, Kadı, 84
Mehmed Efendi, Müstahdem, 310
Mehmed Efendi, Nalbur, 195
Mehmed Efendi, Nasuhî, Şeyh, 337, 338
Mehmed Efendi, Niksarlı, Şeyh, 293
Mehmed Efendi, Reîsülküttâb, 296
Mehmed Efendi, Serçe Hoca, 344
Mehmed Efendi, Seyyid, 118
Mehmed Efendi, Seyyid, III. Ahmed'in imâmı, 198
Mehmed Efendi, Sivrikoz, 44
Mehmed Efendi, Sun'îzâde, Şeyhülislâm, 312
Mehmed Efendi, Şeyh, 132, 217
Mehmed Efendi, Şeyhzâde, İstanbul Kadısı, 340
Mehmed Efendi, Şeyhzâde, Seyyid, Şeyh, 58
Mehmed Efendi, Taht Kadısı, 29
Mehmed Efendi, Topkapılı, Sâlih Efendizâde, Şeyhülislâm, 356
Mehmed Efendi, Vişne, Şeyh, 156
Mehmed Efendi, Vişnezâde, Şeyh, 156
Mehmed Efendi, Yazıcı, Edirneli, Şeyh, 58, 84
Mehmed Emin Ağa Çeşmesi, 144
Mehmed Emin Ağa Sâhilhânesi, 144
Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, 40, 118, 144
Mehmed Emin Ağa Türbesi, 40
Mehmed Emin Ağa, Hacı, Sipahi Ağası, Tersâne Emîni, 40, 118, 144
Mehmed Emin Ağa, Seyyid, 313
Mehmed Emin Âtıf Efendi, Kadı, 207
Mehmed Emin Efendi, Bursalı, 238
Mehmed Emin Efendi, Çavuşzâde, İmâm-ı Şehriyârî, 356
Mehmed Emin Efendi, Edirneli, Hattat, 66, 223, 225
Mehmed Emin Efendi, Nakîbüleşrâf, 241
Mehmed Emin Efendi, Sadâret Mektupçusu, 316
Mehmed Emin Efendi, Sâlihzâde, Şeyhülislâm, 203
Mehmed Emin Efendi, Seyyid, Şeyh, 63
Mehmed Emin Efendi, Tıflî, Binâ Emîni, 321
Mehmed Emin Paşa, Divitdâr, Sadrâzam, 181, 241, 246, 248
Mehmed Emin Paşa, Yağlıkçı, Dâmad, Sadrâzam, 142, 358, 359
Mehmed Emin Sâlim Efendi, Kadı, 201
Mehmed Eminoğlu Hamamı, 144
Mehmed Eminoğlu Mektebi, 144
Mehmed Erzincânî, Şeyh, 57
Mehmed Es'ad Bey, Müderris, 133
Mehmed Es'ad Efendi, Şeyhülislâm, 114, 202
Mehmed Es'ad Yesârî, Hattat, 200, 203, 254
Mehmed Fahreddin Efendi, Şeyh, 158
Mehmed Fâiz Efendi, Seyyid, Bıçakçılar İmâmızâde, 263
Mehmed Hudâbende, İran Şahı, 372
Mehmed I, Sultan, 373
Mehmed II, Sultan, 29, 41, 49, 69, 109, 149, 158, 187, 188, 197, 219, 220, 222, 239, 287, 330, 346, 376
Mehmed III, Sultan, 32, 84, 107, 329, 336
Mehmed IV Çeşmesi, 374, 375
Mehmed IV Sarayı (Küçük Çamlıca'da), 375
Mehmed IV, Sultan, 6, 70, 94, 95, 118, 127, 138, 151, 187, 211, 213, 247, 248, 270, 277, 279, 312, 322, 326, 333, 334, 337, 367, 371, 372, 374, 375
Mehmed İzzetî Efendi, Vişnezâde, Kazasker, 155, 156, 157
Mehmed Kadri Efendi, Seyyid, Şeyh, 167
Mehmed Kâmil Efendi, Osman Efendizâde, Şeyhülislâm, 263
Mehmed Kethüdâ, Maktûl, Dâmad İbrâhim Paşa'nın kethüdâsı, 129, 180, 181, 182, 211, 215
Mehmed Mekkî Efendi, Şeyhülislâm, 263
Mehmed Memiş Dede Efendi, Şeyh, 166
Mehmed Molla Efendi, Şerîf Efendizâde, Şeyhülislâm, 356
Mehmed Murad Efendi Mescidi, 16
Mehmed Murad Efendi Türbesi, 154
Mehmed Murad Efendi, Hacı, Şeyh, 82, 90, 92, 154, 209, 217
Mehmed Münir Efendi, Kethüdâzâde, İstanbul Kadısı, 340

Mehmed Müstakim Efendi, 22
Mehmed Nasuhî Efendi Türbesi, 338
Mehmed Nazîf Efendi, Şeyh, 321
Mehmed Nebî Efendi, Seyyid, Şeyh, 132
Mehmed Niyâz Efendi, Şeyh, 352
Mehmed Niyazi Efendi, Şeyh, 187
Mehmed Nûri Efendi Türbesi, 316
Mehmed Nûri Efendi, Şeyh, 316
Mehmed Nûrullah Efendi, İmâm-ı Şehriyârî, 356
Mehmed Paşa, 295
Mehmed Paşa Köşkü, 353
Mehmed Paşa Türbesi, 261
Mehmed Paşa, Ağa, Sadrâzam, 261
Mehmed Paşa, Baltacı, Sadrâzam, 321
Mehmed Paşa, Boynueğri, 246
Mehmed Paşa, Çerkes, Halep Valisi, 338
Mehmed Paşa, Derviş, Kaptân-ı Deryâ, 175
Mehmed Paşa, Dükakin, Kâhire Valisi, 235
Mehmed Paşa, Eğribozlu, Kaptân-ı Deryâ, 338
Mehmed Paşa, Elmas, Şehîd, Sadrâzam, 143
Mehmed Paşa, Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan Kethüdâsı, Vezir, 71
Mehmed Paşa, Gürcü, Sadrâzam, 50, 246
Mehmed Paşa, Haydar Ağazâde, Kaptân-ı Deryâ, 175
Mehmed Paşa, IV. Mehmed'in Dâmadı, 371
Mehmed Paşa, İvaz, Sadrâzam, 306
Mehmed Paşa, Kara, Kaptân-ı Deryâ, 163, 338
Mehmed Paşa, Kara, Öküz, Dâmad, Sadrâzam, Kaptân-ı Deryâ, 175, 290, 372
Mehmed Paşa, Kayserili, Kaimmakam, 277
Mehmed Paşa, Koca, 336
Mehmed Paşa, Mevlevî, Sofu, Sadrâzam, 198
Mehmed Paşa, Nişancı, Sadrâzam, 79, 372
Mehmed Paşa, Râgıb, Koca, Sadrâzam, 159, 279, 280, 308, 347
Mehmed Paşa, Râmî, Mısır Valisi, 336
Mehmed Paşa, Rum, Sadrâzam, 287
Mehmed Paşa, Seyyid, Kara Vezir, Sadrâzam, 261
Mehmed Paşa, Seyyid, Sadrâzam, 34, 306
Mehmed Paşa, Sultanzâde, Sadrâzam, 47, 159
Mehmed Paşa, Şahin, Yeniçeri Ağası, 33
Mehmed Paşa, Tavîl, Sokullu, II. Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın eşi, Sadrâzam, 28, 78, 146, 150
Mehmed Paşa, Tosun, Kaptân-ı Deryâ, 359
Mehmed Paşa, Yeğen, Sadrâzam, 306
Mehmed Râsim Efendi, Eğrikapılı, Hattat, 70
Mehmed Reşid Efendi, Debbâğzâde, 89
Mehmed Rıfat Efendi, Hattat, 85, 200, 320
Mehmed Rıfat Mısrî, Hattat, 57
Mehmed Rûşen Efendi, Büyük, Mudanyalı, Şeyh, 293, 294
Mehmed Sabûrî Efendi, Filibeli, Şeyh, 292
Mehmed Sâdık Ağa, Mehmed Eminzâde, Sipahi Ocağı Ağası, 72
Mehmed Sâdık Dede Efendi, Şeyh, 38, 89, 166
Mehmed Sâdık Efendi Sâhilhânesi, 149
Mehmed Sâdık Efendi, Mektûbî Kalemi Halîfesi, 149
Mehmed Saîd Efendi Sâhilhânesi, 357
Mehmed Saîd Efendi, Mirzâzâde, Seyyid, Şeyhülislâm, 349, 350
Mehmed Saîd Efendi, Vassâf Abdullah Efendi'nin oğlu, İmâm, Şeyh, 356
Mehmed Saîd Paşa, Yirmisekiz Çelebizâde, Sadrâzam, 217, 218
Mehmed Selim Paşa, Sadrâzam, 112
Mehmed Sıddîk Efendi, Mekke Kadısı, 357
Mehmed Sıddîk Efendi, Neccarzâde, Şeyh, 148, 293, 294
Mehmed Sü'dâ Beyefendi, İsmâil Beyzâde, 357
Mehmed Şâh Fenârî, Alâeddin Ali Efendi'nin oğlu, Kazasker, 116
Mehmed Şah Riyâzî, Müderris, 29
Mehmed Şemseddin Dede Efendi, Şeyh, 38
Mehmed Şemseddin Dede Efendi, Şeyh, 37, 88
Mehmed Şerîf Efendi, Es'ad Efendizâde, Şeyhülislâm, 203, 259
Mehmed Tâhir Ağa, Mimar, 200, 230, 254, 278, 368
Mehmed Tâhir Ağa, Nüzul Emîni, 72
Mehmed Tâlib Efendi, Divitçizâde, 291, 292, 304, 339
Mehmed Tâlib Efendi, Divitçizâde, Şeyh, 292, 339
Mehmed Vanî Efendi, Şeyh-i Sultânî, 247, 248
Mehmed Vusûlî Efendi, İstanbul Kadısı, 137, 138
Mehmed, Hacı, 313
Mehmed, Şehzâde Sultan, I. Abdülhamîd'in oğlu, 145, 262
Mehmed, Şehzâde Sultan, IV. Muard'ın oğlu, 245
Mehmed, Şehzâde Sultan, Kanûnî'nin oğlu, 124
Mehmet Tâhir Efendi Çeşmesi, 330
Mekke, 59, 132, 139, 153, 178, 201, 202, 207, 208, 228, 262, 263, 326, 348, 357
mekteb, Abbas Ağa Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 161
mekteb, Abbas Ağa Sıbyan Mektebi (Sirkeci'de), 161

mekteb, Abdülhamîd I Mektebi (Emirgân'da), 203
mekteb, Abdülhamîd I Sıbyan Mektebi (Beylerbeyi'nde), 255, 257
mekteb, Abdülhamîd I Sıbyan Mektebi (Eminönü'nde), 263, 264
mekteb, Âdile Sultan Sıbyan Mektebi, 240
mekteb, Ahmed Ağa Mektebi, 169, 300
mekteb, Ahmed Ağa Mektebi (Beykoz'da), 225
mekteb, Ahmed Ağa Mektebi (Çengelköy'de), 185, 252
mekteb, Ahmed Ağa Mektebi (Kuruçeşme'de), 185
mekteb, Atik Vâlide Sıbyan Mektebi, 268
mekteb, Ayazma Mektebi, 278
mekteb, Bâkî Efendi Sıbyan Mektebi, 347, 348
mekteb, Bâlî Ağa Mektebi, 115
mekteb, Bulgurlu Süleyman Ağa Mektebi, 369
mekteb, Cezayirli Hasan Paşa Mektebi, 64
mekteb, Cihangir Sıbyan Mektebi, 125
mekteb, Çavuşbaşı Mektebi, 320, 321
mekteb, Çoban Mustafa Paşa Mektebi, 196
mekteb, Ebubekir Efendi Sıbyan Mektebi, 316
mekteb, Ferhad Ağa Sıbyan Mektebi, 121
mekteb, Gülfem Hâtun Mektebi, 299
mekteb, Hacı İsmâil Ağa Mektebi, 341
mekteb, Hâlet Efendi Mektebi, 90
mekteb, Hasan Ağa Mektebi, 93
mekteb, Hasan Efendi Mektebi, 31
mekteb, Hatice Sultan Sıbyan Mektebi, 333
mekteb, Hekim Kutbeddin Mektebi, 142
mekteb, Hüseyin Ağa Mektebi, 229
mekteb, Hüseyin Efendi Mektebi, 132
mekteb, İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi (Fındıklı'da), 136
mekteb, İbrâhim Ağa Sıbyan Mektebi (Kadıköy'de), 355
mekteb, İskender Paşa Mektebi (Kanlıca'da), 237
mekteb, İsmâil Ağa Mektebi, 119
mekteb, İzârî Mehmed Efendi Mektebi, 130
mekteb, Kaandilli Mektebi, 245
mekteb, Kadri Çavuş Mektebi, 53
mekteb, Kamer Hâtun Mektebi, 29
mekteb, Kâtib Mustafa Efendi Mektebi, 121
mekteb, Kavak Sarayı Mektebi, 325
mekteb, Kaymak Mustafa Paşa Mektebi, 40
mekteb, Kılıç Ali Paşa Mektebi, 106
mekteb, Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 163
mekteb, Kösem Vâlide Sıbyan Mektebi (Üsküdar'da), 271, 272
mekteb, Mehmed Ağa Mektebi, 46, 214, 346, 347
mekteb, Mehmed Çelebi Mektebi, 32
mekteb, Mehmed Eminoğlu Mektebi, 144
mekteb, Memi Çelebi Mektebi, 93
mekteb, Mihrimah Sultan Mektebi (İmrahor'da), 330
mekteb, Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi (Üsküdar'da), 273
mekteb, Molla Çelebi Mektebi, 139
mekteb, Muâmeleci Mustafa Efendi Mektebi, 229
mekteb, Muâmeleci Şeyh Mustafa Efendi Mektebi, 229
mekteb, Mustafa III Sıbyan Mektebi, 368
mekteb, Nefîse Hanım Mektebi, 26
mekteb, Neslişah Sultan Mektebi, 205
mekteb, Nişancı Mehmed Paşa Mektebi, 79
mekteb, Osman Reis Mektebi, 206
mekteb, Ömer Avni Efendi Sıbyan Mektebi, 141
mekteb, Paşabahçe'de, 230
mekteb, Piyâle Paşa Mektebi, 61, 62
mekteb, Râmî Kadın Mektebi, 160
mekteb, Reisülküttâb İsmâil Efendi Sıbyan Mektebi, 75
mekteb, Rüstem Paşa Mektebi, 330
mekteb, Sâliha Sultan Sıbyan Mektebi, 69, 70, 78
mekteb, Sefer Kethüdâ Mektebi, 54, 109, 114
mekteb, selim III Sıbyan Mektebi, 280
mekteb, Sinan Efendi Mektebi, 234
mekteb, Sinan Efendi Sıbyan Mektebi, 240
mekteb, Sinan Paşa Mektebi, 146, 147
mekteb, Süleyman Ağa Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 162
mekteb, Süleyman Paşa Mektebi, 334
mekteb, Sürûrî Mektebi, 28
mekteb, Şuaybzâde İbrâhim Efendi Mektebi, 26
mekteb, Taş Mekteb, 195
mekteb, Tekerlek Mustafa Efendi Mektebi, 151
mekteb, Türk Ahmed Paşa Mektebi, 299
mekteb, Uluç Hasan Paşa Mektebi (Gedikpaşa'da), 53, 209
mekteb, Uluç Hasan Paşa Mektebi (Okmeydanı'nda), 52, 209
mekteb, Uzun Piyâle Paşa Mektebi, 47, 55
mekteb, Yahyâ Kethüdâ Mektebi, 28
mekteb, Yasemin Hâtun Mektebi, 239
mekteb, Yazıcı Mehmed Efendi Mektebi, 84
mekteb, Yeni Vâlide Sıbyan Mektebi, 277
mekteb, Zenbilli Ali Efendi Mektebi, 72
mekteb, Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi, 133

Melhame, Cevrî İbrâhim Efendi, 340, 347
Memi Çelebi Mektebi, 93
Memi Çelebi, Hacı, 93
Mercan Çarşısı, 62
Meryem Hanım, Uluç Hasan Paşa'nın kızı, 209
Meryemzâde Mescidi, 227
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dârülhadîsi, 81, 249, 331
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dârülhadîsi Mescidi, 81
Mes'ûd Ağa Çeşmesi, 211
Mes'ûd Ağa, Musâhib-i Şehriyârî, 211
Mes'ûd Efendi, Seyyid, Şeyh, 291
Mesihpaşa, 229
Meslekü'l-uşşâk, Sarı Abdullah Efendi, 296
Mesleme b. Abdülmelik, Emevî Kumandanı, 66, 67, 68, 82
Mesnevî-i Şerîf, 26, 90
Mevlânâ Celâleddin Rûmî, 367
Mevleviyye, 90
Meydancık, 293
Meydancık Kapısı, 77
Meydancık Mescidi, 293
Meydân-ı Eseb, 340
Meyyit İskelesi, 84
Meyyit İskelesi Mescidi, 78
Meyyit Kapısı, 77
Meyyitzâde Mehmed Efendi Türbesi, 35, 84
Mısır, 24, 47, 53, 86, 87, 89, 127, 153, 160, 201, 202, 235, 236, 289, 303, 306, 308, 314, 326, 336, 337, 358, 359, 372, 374
Mısır Mevlevihânesi, 87
Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi, 360, 361
Mi'râciyye-i Manzûme, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Midilli, 42, 81, 149
Mihal Kapısı, 77
Mihrimah Sultan Câmii (Edirnekapı'da), 274
Mihrimah Sultan Câmii (Üsküdar'da), 146, 273
Mihrimah Sultan İmâreti (Üsküdar'da), 273
Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar'da), 273
Mihrimah Sultan Mektebi (İmrahor'da), 330
Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi (Üsküdar'da), 273
Mihrimah Sultan, Kanûnî Sultan Süleyman'ın kızı, 146, 273, 274, 323
Mihrişâh Emine Sultan Çeşmesi, 279
Mihrişâh Emine Sultan, III. Ahmed'in eşi ve III. Murad'ın annesi, 279
Mihrişâh Kadın Çeşmesi, 93
Mihrişâh Vâlide Sultan, III. Mustafa'nın eşi ve III. Selim'in annesi, 129, 133, 198, 243, 375
Mikâil b. Mahmûd, Hoca, Şirvanlı, 324
Mimar Ağa, II. Mahmûd dönemi, 119
mimar, Bekir Ağa, 276
mimar, Kâsım Ağa, 270
mimar, Kemâleddin Bey, 33, 121, 186
mimar, Kirkor Balyan, 110
mimar, Mehmed Tâhir Ağa, 200, 230, 254, 278, 368
mimar, Sinan, 24, 26, 28, 31, 60, 61, 78, 105, 106, 107, 113, 115, 124, 131, 137, 139, 146, 150, 170, 171, 177, 235, 237, 244, 267, 273, 278, 283, 284, 298, 299, 324, 335, 336
Minkârîzâde Yahyâ Efendi Türbesi, 312
Mir Ali Rızâ Türbesi, 351
Mir'âtü'l-asfiyâ fî Melâmiyyeti'l-ahfiyâ, Sarı Abdullah Efendi, 296
Mirâbâd, 238
Mirâhûr Mescidi, 330
Mirzâzâde Bağı, 351
Mirzâzâde Câmii, 348
Miskinler Mescidi.*Bakın,* Dedeler Mescidi
Miskinler Tekkesi, 358
Miskinler Tekkesi Çeşmesi, 358
Molla Abdülvâsi, 116
Molla Çelebi.*Bakın,* Mehmed Vusûlî Efendi, İstanbul Kadısı
Molla Çelebi Câmii (Fındıklı'da).*Bakın,* Fındıklı Câmii
Molla Çelebi Câmii (Yeniköy'de), 207, 210
Molla Çelebi Hamamı, 139
Molla Çelebi Mektebi, 139
Molla Çelebi Tekkesi, 138
Molla Dede, Şeyh, 38
Molla Fenârî.*Bakın,* Şemseddin Mehmed Efendi, İlk Osmanlı Şeyhülislâmı
Molla Gürânî.*Bakın,* Şemseddin Ahmed Efendi, Şeyhülislâm
Molla Gürânî Câmii, 72
Molla Gürânî Mescidi (Galata'da).*Bakın,* Manastır Mescidi
Molla Hüsrev, Şeyhülislâm, 72
Molla Lütfullah Tokâdî, Muradiye Müderrisi, 34
Molla Şeyhzâde.*Bakın,* Yahyâ Efendi, Müderris
Mora, 50, 64, 174, 213, 237, 359
Moralı Hasan Paşa Çeşmesi, 337
Mu'tezadbillah, 378
Muabbir Tekkesi, 63, 126
Muâmeleci Mescidi, 229
Muâmeleci Mustafa Efendi Mektebi, 229
Muâmeleci Şeyh Mustafa Efendi Mektebi, 229
Muammere Hâtun, 121
Muarra, 218
Muhammed (s.a.v.), 378
Muhammed b. Yahyâ, Şeyh, 377

Muhammed Bâkır, İmâm, 378
Muhammed Fehmi, Hattat, 124
Muhammed Nurbahş, Seyyid, Şeyh, 377, 378
Muhît, Seydî Ali Reis, 314
Muhyî Efendi, Şamlı, Şâir, 314
Muhyiddin Fenârî, 27
Muhyiddin Mehmed Efendi, Şeyhülislâm, 115, 116, 195, 222
Muhyiddin Molla Fenârî Câmii.*Bakın,* Çukurcumâ Câmii
Muhyiddin, Sahaf, 39
Muîneddin Eşref Efendi, 132
Muk'ad Ahmed Efendi Türbesi, 291, 293, 352
Mumcubaşı Mescidi, 344
Mumcuzâde Câmii.*Bakın,* Pişmâniye Mescidi
Mumhâne, 362
Mumhâne Kapısı, 77
Murad Efendi Tekkesi.*Bakın,* Murad Molla Tekkesi
Murad II, Sultan, 125
Murad III Çeşmesi, 56
Murad III, Sultan, 45, 46, 56, 79, 106, 107, 137, 155, 208, 221, 268, 270, 274, 282, 336, 355, 370, 372, 377
Murad IV, Sultan, 37, 75, 107, 108, 155, 165, 200, 201, 212, 214, 244, 245, 246, 270, 289, 296, 326, 340, 372
Murad Kethüdâ, Emirgûneoğlu Yûsuf Paşa Kethüdâsı, 200, 201
Murad Molla.*Bakın,* Mehmed Murad Efendi, Hacı, Şeyh
Murad Molla Tekkesi, 90, 92, 209
Murad Paşa (ö. 1072/1661), Deryâ Beyi, 28
Murad Paşa Câmii (Bağdat Meydanı'nda), 236
Murad Paşa, Deryâ Beyi, 175
Murad Paşa, Vezir, 236
Murad Reis Mescidi, 314
Murad Reis Türbesi, 314
Murad Reis, Kaptân-ı Deryâ, 314
Murad, Şehzâde Sultan, I. Ahmed'in oğlu, 272
Muradiye, 34
Muradzâde, Şeyh, 154
Murtazâ Paşa, Vezir, 372
Mûsâ Ağa, Okçubaşı, 73
Mûsâ Aleyhisselâm, 218
Mûsâ Çelebi, Çûbçu, 78
Mûsâ Dede Efendi, Şeyh, 37, 88
Mûsâ Dede Efendi, Şeyh Selim Dedezâde, Şeyh, 38
Mûsâ Dede, Şeyh, 88
Mûsâ Kâzım, İmâm, 378
Mûsâ Paşa, Kāimmakām, 199
Mûsâllî Efendi, Reîsülküttâb, 296
Muslihuddin Efendi, Sirkeci, 55
Muslihuddin Efendi, Şeyh, 322
Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27, 28
Muslihuddin, Sahaf, 40
Mustafa Ağa, 225
Mustafa Ağa, Bostancıbaşı, 224, 225
Mustafa Ağa, Derviş, 275
Mustafa Ağa, Hacı, Teberdâr, 343
Mustafa Ağa, Hacı, Tüccar, 94
Mustafa Ağa, Kapı Kethüdâsı, 243
Mustafa Ağa, Karabaş, Bâbüssaâde Ağası, 109
Mustafa Ağa, Sirkecibaşı, 123
Mustafa Ağa, Yeniçeri Ağası, 173
Mustafa Âşir Efendi, Kazasker, 263
Mustafa b. Süleyman, Tozkondurmaz, Hattat, 108, 276
Mustafa Bey, Kara Mehmed Paşazâde, Vezir, 202
Mustafa Bey, Kuloğlu, Çaamaşırbaşı, 121
Mustafa Çelebi, Mûsâllî, Hamamcı, 309
Mustafa Dede Efendi, Sarı Kadı, Şeyh, 376, 377
Mustafa Dede, Kavsarazâde, 319
Mustafa Efendi Çeşmesi, 188
Mustafa Efendi Sâhilhânesi, 188
Mustafa Efendi Türbesi, 158
Mustafa Efendi Zâviyesi, 330
Mustafa Efendi, Arabacı, Şeyh, 63
Mustafa Efendi, Arabacızâde, Şeyh, 63
Mustafa Efendi, Atik Vâlide Câmii imâmlarından, 317
Mustafa Efendi, Attar, Şeyh, 144
Mustafa Efendi, Bursalı, Mehmed Efendizâde, Şeyh, 293
Mustafa Efendi, Çavuşzâde, 54
Mustafa Efendi, Defterdâr, 195
Mustafa Efendi, Dıhkî, İstanbul Kadısı, 139
Mustafa Efendi, Divitçi, Şeyh, 291, 304, 339, 340
Mustafa Efendi, Dürrîzâde, Şeyhülislâm, 138, 244, 356
Mustafa Efendi, Erzincanlı, Şeyh, 292, 339
Mustafa Efendi, Fenâyî, Şeyh, 148
Mustafa Efendi, Hamîdîzâde, Şeyhülislâm, 263
Mustafa Efendi, Hatîbzâde, Kazasker, 34
Mustafa Efendi, İmamzâde, 341
Mustafa Efendi, Kâtib, 121
Mustafa Efendi, Maliye Kalemi halîfesi, 210
Mustafa Efendi, Mevlânâzâde Seyyid, Şeyh, 38
Mustafa Efendi, Mirzâ, Şeyhülislâm, 201
Mustafa Efendi, Muameleci, Şeyh, 229
Mustafa Efendi, Reîsülküttâb, 188
Mustafa Efendi, Şehremîni, I. Abdülhamîd'in binâ emîni, 260

Mustafa Efendi, Şehremîni, Sultan I. Abdülhamîd'in binâ emîni, 145
Mustafa Efendi, Şeyh, 126, 132, 158, 292, 293, 355
Mustafa Efendi, Şeyh Hüsâmeddin Efendi'nin büyük oğlu, İstanbul Kadısı, Şeyh, 57
Mustafa Efendi, Tekerlek, 151
Mustafa Efendi, Turhan Hatice Sultan Kethüdâsı, 340
Mustafa Halîm Özyazıcı, Hattat, 31, 78
Mustafa Hâşim Efendi, Seyyid, Şeyh, 309
Mustafa I, Sultan, 155, 175
Mustafa II, Sultan, 42, 70, 71, 160, 210, 240, 248, 276, 277, 337
Mustafa III Câmii.*Bakın,* Paşabahçe Câmii
Mustafa III Çeşmesi (Ayazma'da), 278
Mustafa III Çeşmesi (Paşabahçe'de), 230
Mustafa III Çukurçeşmesi.*Bakın,* Çukurçeşme
Mustafa III Sıbyan Mektebi, 368
Mustafa III, Sultan, 88, 118, 119, 123, 128, 142, 197, 208, 230, 265, 266, 278, 279, 280, 297, 313, 316, 321, 328, 354, 356, 368, 377
Mustafa IV, Sultan, 199, 262, 325, 357
Mustafa Ma'nevî Efendi, 338
Mustafa Necîb Efendi, 142
Mustafa Necîb Efendi Sâhilhânesi, 142
Mustafa Nûri Efendi, Hâfız, İmâm, 111
Mustafa Nûri Rıza Efendi, Seyyid, 92
Mustafa Paşa Çeşmesi (Cihangir'de), 124
Mustafa Paşa Çeşmesi (Firuzağa'da), 120
Mustafa Paşa Çeşmesi (Paşabahçe'de), 230
Mustafa Paşa Köprüsü, 177, 178
Mustafa Paşa Sebili, 107
Mustafa Paşa Sebili ve Çeşmesi (Tophâne'de), 107
Mustafa Paşa Tekkesi, 81, 83, 182
Mustafa Paşa, Alemdar, Rusçuklu, Sadrâzam, 199, 270, 325
Mustafa Paşa, Benli, Vezir, 372
Mustafa Paşa, Bıyıklı, Silahdâr, Kaptân-ı Deryâ, 107, 108, 120, 124
Mustafa Paşa, Çoban, Vezir, I. Selim'in kızı Hanım Sultan'ın eşi, 177, 178, 196
Mustafa Paşa, Gürcü, Mısır Valisi, 184
Mustafa Paşa, İzzet Mehmed Paşa kardeşi, 262
Mustafa Paşa, Kaplan, Bağdat Valisi, 127
Mustafa Paşa, Kara, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 108, 159
Mustafa Paşa, Kara, Kemankeş, Sadrâzam, 32
Mustafa Paşa, Kara, Merzifonlu, Maktûl, Sadrâzam, 81, 248, 249, 331
Mustafa Paşa, Kaymak, Şehîd, Kaptân-ı Deryâ, 40, 249, 250, 251, 331
Mustafa Paşa, Kemankeş, Kara, Sadrâzam, 47, 75, 76, 80
Mustafa Paşa, Mirâhur, Köse, Bâhir, Sadrâzam, 81, 159, 182, 217, 312
Mustafa Paşa, Nakkaş, Mısır Valisi, 47
Mustafa Paşa, Tekeli, Yeniçeri Ağası, 340, 341
Mustafa Paşa, Vezir, 228
Mustafa Râkım Efendi Medresesi, 111
Mustafa Râkım Efendi, Hattat, 110, 111, 124, 133, 184, 358
Mustafa Refîk Efendi, Kethüdâ, 325
Mustafa Rızâ Efendi, Neccarzâde, Hacı, Şeyh, 144, 148, 294
Mustafa Şemseddin, Benlizâde, Hattat, 374
Mustafa, Şehzâde Sultan, Kanûnî'nin oğlu, 27, 124
Müeyyetzâde Câmii.*Bakın,* Yazıcı Câmii
Müferrik, 202, 214
Müftü Ali Efendi Mescidi, 72, 208
Mülkî Hâtun Mescidi, 183
Mülkî Hâtun, Saraylı, 183
Münîf Efendi, 371, 372
Mürtezâ Efendi, Şeyhülislâm, 202

N

Nablus, 218
Nâci Ahmed Dede, Pendârî, Şeyh, 87, 156, 165, 166
Nâdir Şah, 358
Nâfî Baba Tekkesi, 190
Nahîfî Süleyman Efendi, Şâir, 108, 292
Nâimâ Tarihi, Nâimâ Mustafa Efendi, 335
Nakşibendiyye, 83, 90, 144, 280, 315, 351, 352
Nalbur Mehmed Efendi Türbesi, 195
Nalçacı Tekkesi, 312
Nalçacı Tekkesi Mescidi, 312, 351
Nalıncı Çeşmesi, 55
Nalıncı Mescidi, 55
Nâlî Mehmed Efendi, Şâir, 291, 373, 374
namazgâh, Ali Ağa Namazgâhı, 327
namazgâh, Anadoluhisârı Namazgâhı, 239
namazgâh, Benlizâde Ahmed Raşid Efendi Namazgâhı, 190
namazgâh, Dolmabahçe İskelesi yakınında, 157
namazgâh, Gürcü Mehmed Paşa Namazgâhı, 50
namazgâh, İbnülemin Ahmed Ağa Namazgâhı, 311
namazgâh, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı, 241
namazgâh, Okmeydanı Namazgâhı.*Bakın,* Gürcü Mehmed Paşa Namazgâhı

namazgâh, Paşalimanı Câmii yakınında, 266
namazgâh, Selim Efendi Namazgâhı, 184
namazgâh, Sultâniye Namazgâhı, 228
namazgâh, Yenişehirli Osman Efendi Çeşmesi ve Namazgâhı, 265
Nâmık Efendi, Şâir, 258
Nasîbî Halil Efendi, Şâir, 154
Nasîhatü'l-mülûk, Sarı Abdullah Efendi, 296
Nasuh Paşa, Sadrâzam, 80
Nasuhî Efendi, 158
Nasuhî Tekkesi, 337, 338
Nasuhî Tekkesi Câmii, 337
Nâzım, Şâir, 69, 87
Nâzırzâde Efendi, 289
Nazîf Ali Dede Efendi, Seyyid, Şeyh, 306
Nazîf Efendi, Erzincan Şeyhi, 38
Nazîf Efendi, Ser-çavuşân, 293
Nazîre-i Hâfız-ı Şirâzî Dîvânı, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 114
Nazmi, Şâir, 166
Nazmizâde, 128
Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi, 148
Neccarzâde Tekkesi, 148
Necmeddîn-i Kübrâ, Şeyh, 377
Nefise Hanım Mektebi, 26
Nefise Hanım, Güzelce Kasım Paşa'nın kızı, 26
Nemçe, 50, 83, 248
Neslişah Câmii (Edirnekapı'da), 206
Neslişah Hanım Sultan, II. Bayezid'in kızı olan Gevherimülûk Sultan'ın kızı, 205
Neslişah Mescidi (İstinye'de), 205
Neslişah Sultan Mektebi, 205
Neşatâbâd Sâhilsarayı.*Bakın,* Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda)
Nevâbâd Kasrı, 245
Nevbethâne, 161
Nevres Efendi, Şâir, 191, 193, 194, 195, 219, 220, 226, 227, 307, 308
Nezir Ağa Çeşmesi, 45
Nezir Ağa, Hacı, Dârüssaâde Ağası, 45
Ni'met Efendi, Kadı, Şâir, 151, 152, 245, 304
Nihâdî Mehmed Efendi, Şâir, 56, 91
Nisârî Hüseyin Efendi, Şâir, 85, 87, 296
nişan taşı, Mahmûd II, 244
nişan taşı, Selim III, 229, 244
nişan taşı, Tozkoparan, 51
Nişancı Mehmed Paşa Mektebi, 79
Nişancı Mescidi, 79
nişangâh, Mahmûd II, 375
Nizâmülmülk, 358
Nu'man Bey, Şeyh, Üsküdar Mevlevîhânesi bânîsi, 89
Nuh Efendi, Reîsü'l-etıbbâ, 25
Nuhbetü'l-latâif, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Nur Baba Tekkesi.*Bakın,* Tâhir Baba Tekkesi
Nurbahşiyye, 57, 377
Nurbânu Sultan, II. Selim'in eşi ve III. Murad'ın annesi, 268, 313, 317, 377
Nûreddin Abdurrahmân-ı Esferânî, Şeyh, 377
Nûri Dede, Mevlevî, 92
Nûri, Hattat, 25, 29, 210
Nûruosmâniye Câmii, 133, 333
Nusretiye Câmii, 110, 111, 113
Nusretiye Sebili, 112

O

Odabaşı Câmii, 148, 225
Odabaşı Çarşısı, 225
Odabaşı Şeyhi.*Bakın,* Mustafa Efendi, Fenâyî, Şeyh
Odalar Mescidi, 352
Oğlan Şeyh.*Bakın,* İsmâil Ma'şûkî, Şeyh
Okçu Mescidi, 73
Okçular Tekkesi.*Bakın,* Okmeydanı Tekkesi
Okmeydanı, 28, 45, 50, 61, 150, 209
Okmeydanı Mescidi, 49
Okmeydanı Namazgâhı.*Bakın,* Gürcü Mehmed Paşa Namazgâhı
Okmeydanı Tekkesi, 49, 50, 51
Onçeşmeler.*Bakın,* İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz'da)
Orta Câmii, 148
Ortaköy, 146, 179, 180, 181, 183, 363
Ortaköy Câmii, 180
Ortasuffe Mescidi, 326
Osman Ağa Câmii.*Bakın,* Kadıköy Câmii
Osman Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 360, 361
Osman Ağa, Eğinli, Gümrükçü, Ziyafet Emîni, 51
Osman Ağa, Hacı, 208
Osman Ağa, Mısırlı, Bâbüssaâde Ağası, 361
Osman b. Abdullah, Hacı, Deryâ Beyi, 206
Osman b. Affân (r.a.), 357
Osman b. Ali, Hâfız, Hattat, 122
Osman Bey, 142
Osman Bey, Hacı İsmâil Beyzâde, 11
Osman Bey, Rüstem Paşa'nın oğlu, 274
Osman Dede, Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin asâdârı, 352
Osman Dede, Nâyî, Şeyh, Hattat, 88
Osman Efendi, 204
Osman Efendi Câmii, 293, 318
Osman Efendi Tekkesi.*Bakın,* Atpazarı Tekkesi
Osman Efendi, Atpazârî, Seyyid, Şeyh, 293, 303, 318
Osman Efendi, Bosnalı, Hattat, III. Mustafa'nın yazı hocası, 278, 377
Osman Efendi, Lâleci, Kadı, 59

Osman Efendi, Tezkireci, 185
Osman Efendi, Yenişehirli, Binâ Emîni, 88, 119, 129, 265
Osman Efendi, Zileli, I. Mahmûd'un imâmı, 8, 355, 356
Osman Hâşimî-i Sivâsî, Seyyid, Şeyh, 48, 56
Osman II, Sultan, 47, 164, 174, 175, 361
Osman III, Sultan, 133, 202, 217, 308, 332, 333
Osman Paşa, Halep Valisi, 337
Osman Paşa, Özdemiroğlu, Sadrâzam, 272
Osman Reis Câmii, 206, 210
Osman Reis Mektebi, 206
Osman Sâhib Efendi, Pîrîzâde, Şeyhülislâm, 228, 349
Osmâniye Câmii.*Bakın,* Nûruosmâniye Câmii
Otakçılar, 83, 91, 182

Ö

Öküzlimanı, 365
Öküzlimanı Câmii.Bakın, Paşalimanı Câmii
Ömer Ağa Çeşmesi, 115
Ömer Ağa, Bostancıbaşı, 324
Ömer Ağa, Esmâ Sultan Kethüdâsı, 133
Ömer Ağa, Esnaf, 33
Ömer Avni Câmii.*Bakın,* Kabataş Câmii
Ömer Avni Efendi Sıbyan Mektebi, 141
Ömer Avni Efendi, Reîsülküttâb, 141
Ömer b. Abdülazîz, Emevî Halifesi, 68
Ömer Efendi, 92
Ömer Efendi, Cebehâne Ocağı Memuru, 354
Ömer Efendi, Hacı, 73, 251
Ömer Efendi, Kadı, Yahyâ Efendi'nin babası, 171
Ömer Paşa, Ketencizâde, Bağdat Valisi, 127, 128
Ömer Paşa, Ketencizâde, Silahdâr, 127, 184
Ömer Vasfî Efendi (Laz Ömer), Hattat, 63
Ömer Vasfî Efendi, Hattat, 370, 372
Özbekler Tekkesi.*Bakın,* Hacı Hoca Tekkesi
Özbekler Tekkesi Mescidi.*Bakın,* Hacı Hoca Tekkesi Mescidi
Özi Kalesi, 47

P

Palamut Mescidi, 94
Papaz Bahçesi, 247
Parmakkapı, 32, 40, 76, 223, 249, 343
Paspatis, 11
Paşa Baba Çeşmesi, 123
Paşabahçe, 229, 230, 365
Paşabahçe Câmii, 230
Paşabahçe Hamamı, 230
Paşakapısı, 53, 325
Paşalimanı, 266
Paşalimanı Câmii, 266
Paşmakçı Tekkesi, 56
Payas, 59
Pazar Tekkesi.*Bakın,* Nalçacı Tekkesi
Pazarbaşı Mescidi, 315
Perizâd Hâtun Tekkesi ve Mescidi.*Bakın,* Hâtûniye Mescidi
Perizâd Hâtun, Saraylı, 131
Pertev Ali Bey, Deryâ Beyi, 196
Pertev Paşa Türbesi, 106
Pertev Paşa, Serasker, 106
Pîrî Paşa Hamamı, 178
Pîrî Reis, Kaptân-ı Deryâ, 314
Pişmâniye Câmii (Fındıklı'da), 134
Pişmâniye Mescidi (Kasımpaşa'da), 54
Piyâle Büyük Hasan Paşa Sarayı, 41
Piyâle Paşa Câmii (Kilitbahir'de), 62
Piyâle Paşa Câmii (Sakız Adası'nda), 62
Piyâle Paşa Hamamı, 61
Piyâle Paşa Hamamı (Sakız Adası'nda), 62
Piyâle Paşa Mektebi, 61, 62
Piyâle Paşa Sebili, 61
Piyâle Paşa Türbesi, 60, 61, 62
Piyâle Paşa, Kaptân-ı Deryâ, II. Selim'in kızı Gevherhan Sultan'ın eşi, 46, 53, 60, 61, 62, 147
Piyâle Paşa, Uzun, Kaptân-ı Deryâ, 47, 55, 246
Piyâlepaşa Câmii, 53, 60, 126
Preveze, 106
Pürçih, 125

R

Râbiâ Hâtun, Mehmed Emin Ağa'nın eşi, 40
Rahîkî.*Bakın,* Tayyib Yûsuf Sinan Rahîkî, Berş sâhibi
Rahîmî, Şâir, 100, 101, 102
Rahmî Efendi, Bahâyîzâde, Şâir, 118
Rahmî Mustafa Efendi, Şâir, 88, 108
Râkım Paşa Çeşmesi, 196
Râkım Paşa, Vezir, 196, 197
Rakka, 306, 308, 338
Ramazan Efendi, Şeyh, 125
Râmî Kadın Mektebi, 160
Râmî Kadın Sebili ve Çeşmesi, 160
Râmî Kadın, Sultan I. Mahmûd'un altıncı kadını, 160
Rasâil ve Mecmûât, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Râsih Mehmed Efendi, Şâir, 129, 241, 242
Râsih, Şâir, 373
Rast Mehmed Ağa Mescidi, 120
Râşid Tarihi, Râşid Mehmed Efendi, 335
Raûf Paşa, Sadrâzam, 111
Ravzatü'n-nûr, Yûsuf Dede Efendi, 165

Ravzu'r-riyâzîn Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Râziye Ayşe Hâtun Çeşmesi, 154
Râziye Ayşe Hâtun Türbesi, 154
Râziye Ayşe Hâtun, Musâhibe, 154
Re'fet Efendi, Şâir, 311, 331
Re'sülhadd, 314
Receb Bey, Hacı, 135
Receb Efendi, Şeyh, 132
Receb Paşa, İran Seraskeri, 372
Receb Paşa, Maktûl, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 335
Receb Paşa, Mısır Valisi, 336
Reisülküttâb İsmâil Efendi.*Bakın,*
Reisülküttâb İsmâil Efendi Çeşmesi.*Bakın,* Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi
Reisülküttâb İsmâil Efendi Sıbyan Mektebi, 75
Resmo, 159, 308
Revan, 244, 372
Revan Kalesi, 200, 371, 372
Rızâeddin Ali Lala, 377
Risâle, Sinan Efendi, 234
Risâle-i Eyyühe'l-bülbül, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Risâle-i Haseniyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Risâle-i ibn-i Şurtıyye li-Osman Paşa-yı Çerkesî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Risâle-i Mecîû'l-beşîr ve'n-Nazîr, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Risâle-i Vahdetü'l-vücûd, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Risâletü'l-fürûk ve fihi Beyânı resmi'l-hat ve Nevâdiri'l-ulûm, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Risâletü'l-hazerât, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Risâletü'n-nevâfil, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Rodos, 24, 149, 175, 306, 308, 314
Rufâiyye, 218
Rûhî Dede, Şeyh, 89
Rûhullâh Efendi, Sadreddinzâde, İstanbul Kadısı, 139
Rukiye Hanım, Mevlevî Nûri Dede'nin kardeşi, 92
Rum Ali Mescidi.*Bakın,* Uzuncaova Mescidi
Rum Mehmed Paşa Câmii, 282, 287
Rum Mehmed Paşa Hamamı, 287
Rum Mehmed Paşa Medresesi, 287
Rum Mehmed Paşa Türbesi, 287
Rumeli, 33, 36, 79, 106, 108, 116, 123, 132, 146, 175, 201, 202, 203, 208, 213, 237, 241, 283, 312, 322, 326, 357
Rumeli Kavağı, 364
Rumelihisârı, 36, 188, 197, 247, 363, 367
Rumelihisârı Hamamı, 196
Rumelihisârı Mezâristânı, 210
Rumelikavağı, 7, 212
Rumelikavağı Hamamı, 213
Rumelikavağı Hisârı Câmii, 212
Rumelikavağı Kalesi, 214
Rumelikavağı Yûsuf Ağa Câmii.*Bakın,* Vâlide Câmii (Rumelikavağı'nda)
Rusçuk, 64
Rusya, 321, 357
Rüstem Paşa Çeşmesi, 323
Rüstem Paşa Mektebi, 330
Rüstem Paşa, Sadrâzam, Kanûnî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın eşi, 47, 125, 146, 273, 274, 323
Rüşdî, Şâir, 125

S

Sa'deddin Efendi, Muallim-i Sultânî, 103
Sa'deddîn-i Hamevî, 377
Sa'dîler Tekkesi.*Bakın,* Balaban Tekkesi
Sa'diyye, 218, 297
Sa'dullah Efendi, Defterdâr, 312
Sabîh Ahmed Efendi, 167
Sâbit, 43
Sâbit, Şâir, 42
Sabrî, Şâir, 158
Saçlı Emir Efendi Câmii, 48
Saçlı Emir Efendi Türbesi, 48
Saçlı Emir Tekkesi, 48, 56
Sadettin Nüzhet Ergun, 23
Sâdık Efendi Mescidi.*Bakın,* Beşiktaş İskelesi Mescidi
Sâdık Efendi, Tophâne Nâzırı, 112
Safevî, Şah, 372
Safiye Sultan Çeşmesi, 160, 346
Safiye Sultan, II. Mustafa'nın kızı, 160
Sahaf Muhyiddin Câmii.*Bakın,* Kara İmâm Mescidi
Sahaf Muslihuddin Câmii.*Bakın,* Sakızağacı Mescidi
sâhilhâne, İbrâhim Hanzâde Sâhilhânesi, 43
sâhilhâne, Mehmed Emin Ağa Sâhilhânesi, 144
sâhilhâne, Mehmed Saîd Efendi Sâhilhânesi, 357
sâhilhâne, Mustafa Efendi Sâhilhânesi, 188
sâhilhâne, Yenişehirli Abdullah Efendi Sâhilhânesi, 237
Sâhilnâme, Fennî Efendi, 362, 366
Sakabaşı Mescidi, 122
Sakız, 61, 62, 201, 290, 337
Sakızağacı Mescidi, 40
Salacak, 366
Salacak Mescidi, 329
Salıpazarı, 130, 362
Salıpazarı Câmii, 131

Sâlih Ağa Çeşmesi, 40
Sâlih Ağa, Peksimetçibaşı, 244
Sâlih Dede, 243
Sâlih Dede Çeşmesi, 243
Sâlih Dede Efendi, Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi, 88, 366, 367
Sâlih Efendi Mescidi, 317
Sâlih Efendi, Binâ Emînî Kâtibi, 317
Sâlih Paşa, Defterdâr, Sadrâzam, 47, 159, 198
Sâlih Paşa, Hacı, Sadrâzam, 253, 265
Sâliha Sultan Câmii (Revan Kalesi'nde), 371
Sâliha Sultan Çeşmesi (Tophâne'de), 117, 119
Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi, 69, 78
Sâliha Sultan Sıbyan Mektebi, 69, 70, 78
Sâliha Sultan, II. Mustafa'nın eşi ve I. Mahmûd'un annesi, 69, 70, 117, 119, 251, 315, 371
Sâlim Efendi, Hind Sefîri, 358
Samatya, 120
Sâmi Efendi, Hattat, 124, 251
San Francesco Kilisesi, 70, 71
Sandıkçılarbaşı, 75
Saraçhâne, 221
saray, Acem Kasrı.Bakın, Şemsi Paşa Sarayı
saray, Ağabağı Kasrı, 355
saray, Aynalıkavak Kasrı.*Bakın,* Tersâne Sarayı
saray, Bayıldım Köşkü, 153
saray, Bebek Köşkü.*Bakın,* Hümâyûnâbâd Kasrı
saray, Beşiktaş Sâhilsarayı, 151, 152, 160, 164, 167
saray, Beylerbeyi Sarayı, 255
saray, Cennetâbâd Kasrı (Küçük Çamlıca'da), 374
saray, Çinili Köşk, 151
saray, Dâmad İbrâhim Paşa Kasrı (Çubuklu'da), 234
saray, Defterdâr İbrâhim Paşa Sâhilsarayı, 184
saray, Defterdârburnu Sâhilsarayı.*Bakın,* Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda)
saray, Edirne Sarayı, 94
saray, Emirgûneoğlu Yûsuf Paşa Sâhilsarayı, 201
saray, Eski Çırağan Sarayı, 169
saray, Eski Saray, 94, 103
saray, Esmâ Sultan Kasrı, 375
saray, Fazlı Paşa Sarayı.*Bakın* , İbrâhim Paşa Sarayı
saray, Fenerbahçe Sarayı, 362
saray, Ferahâbâd Kasrı, 255
saray, Ferahfezâ Kasrı, 255
saray, Galata Sarayı, 31, 94, 96, 98, 100, 101, 102, 103
saray, Hatice Sultan Sâhilsarayı (Ayvansaray'da), 333, 338
saray, Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda), 184
saray, Hümâyûnâbâd Kasrı, 187
saray, İbrâhim Paşa Sarayı, 80, 94, 95
saray, İstavroz Sarayı, 255
saray, Kandilli Sarayı, 244
saray, Karaağaç Sarayı, 43
saray, Kavak Sarayı, 324, 325, 326, 328, 353, 354
saray, Kurşunlu Köşkü, 83
saray, Küçük Göksu Sarayı.*Bakın,* Küçüksu Kasrı
saray, Küçüksu Kasrı, 241, 243, 248
saray, Mehmed IV Sarayı (Küçük Çamlıca'da), 375
saray, Mehmed Paşa Köşkü, 353
saray, Neşatâbâd Sâhilsarayı.*Bakın,* Hatice Sultan Sâhilsarayı (Defterdârburnu'nda)
saray, Nevâbâd Kasrı, 245
saray, Piyâle Büyük Hasan Paşa Sarayı, 41
saray, Sarây-ı Cedîd.*Bakın,* Topkapı Sarayı
saray, Sarıkaya Köşkü.*Bakın,* Esmâ Sultan Kasrı
saray, Şemsi Paşa Sarayı, 282, 328
saray, Şerefâbâd Kasrı, 282, 328, 353, 354, 366
saray, Şevkâbâd Kasrı, 255
saray, Tersâne Sarayı, 41
saray, Tokat Kasrı, 219, 220
saray, Topkapı Sarayı, 102, 103, 118, 182
Sarây-ı Cedîd.*Bakın,* Topkapı Sarayı
Sarı Beyzâde, 306
Sarı Kadı Mustafa Dede Efendi Türbesi, 376, 377
Sarı Lütfi Mescidi, 34
Sarı Muslihuddin Efendi, 240
Sarıgazi Köyü, 376, 378
Sarıgâzi Köyü Mescidi, 376
Sarık Kapısı, 77
Sarıkaya, 375
Sarıkaya Köşkü.*Bakın,* Esmâ Sultan Kasrı
Sarıyer, 188, 210, 211, 212, 364
Sarıyer Câmii.*Bakın,* Ali Kethüdâ Câmii
Sarıyer Hamamı, 211
Sarmaşık Câmii, 293
Sarmaşık Tekkesi, 293
Savaklar, 59
Savaklar Tekkesi, 58, 59
sebil, Abbas Ağa Sebili (Sirkeci'de), 161
sebil, Ahmediye Sebili, 301
sebil, Canfedâ Kadın Sebili ve Çeşmesi, 221
sebil, Gedik Abdi Kaptan Sebili.*Bakın,* Kasımpaşa Sebili

sebil, Güzelce Kasım Paşa Câmii, 25
sebil, Hâlet Efendi Sebili, 85, 90
sebil, Halil Paşa Sebili, 290
sebil, Hamîdiye Sebili, 260, 261, 262, 264
sebil, Hatice Sultan Sebili, 333
sebil, Hâtun Sebîli (Âtıf Efendi Kütüphanesi karşısında), 32
sebil, Kasımpaşa Sebili, 25
sebil, Kılıç Ali Paşa Sebili, 106, 107
sebil, Kösem Vâlide Sultan Sebili, 271, 272
sebil, Mahmûd I Sebili, 241
sebil, Mehmed Ağa Sebili, 347
sebil, Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, 40, 118, 144
sebil, Mustafa Paşa Sebili, 107
sebil, Nusretiye Sebili, 112
sebil, Piyâle Paşa Sebili, 61, 62
sebil, Râmî Kadın Sebili ve Çeşmesi, 160
sebil, Sâliha Sultan Sebili ve Çeşmesi, 69, 78
sebil, Tokat Bahçesi Selsebili, 219
sebil, Yeni Vâlide Sebili, 277
Sedefçiler, 329
Sefer Dede, 30
Sefer Dede Türbesi, 29, 30
Sefer Kethüdâ Mektebi, 54, 109, 114
Sefer Kethüdâ Mescidi.*Bakın,* Bostaniçi Mescidi
Sefer Kethüdâ Türbesi, 54, 109
Sefer Kethüdâ, Tersâne Kethüdâsı, 54, 109, 114
Seferdayı, 290
Seferihisar, 176
Seksoncular Mescidi, 249
Seksonhâne, 249
Selâmi Ali Efendi Câmii (Fıstıklı'da).*Bakın,* Şücâ'bağı Mescidi
Selâmi Ali Efendi Çeşmesi, 343
Selâmi Ali Efendi Selâmi Ali Efendi Hamamı.*Bakın,* Selamsız Hamamı
Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Acıbadem'de), 353
Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da), 292, 309, 320, 343, 353, 371
Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Selamsız'da), 292, 353
Selâmi Ali Efendi, Şeyh, 148, 292, 293, 320, 343, 353, 371
Selâmi Efendi Mescidi, 292, 353, 371
Selâmi Tekkesi.*Bakın,* Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da)
Selâmiye Câmii, 292, 353
Selamsız, 292
Selamsız Hamamı, 353
Selanik, 66, 80, 202
Selim Ağa, Aşçıbaşı, 322
Selim Dede Efendi, Şeyh, 38, 88
Selim Efendi, 184
Selim Efendi Çeşmesi, 184
Selim Efendi Namazgâhı, 184
Selim I, Sultan, 41, 85, 113, 150, 171, 177, 198, 236, 274, 358
Selim II Türbesi, 268
Selim II, Sultan, 61, 62, 78, 79, 94, 107, 138, 171, 268
Selim III Sıbyan Mektebi, 280
Selim III, Sultan, 38, 41, 51, 89, 90, 104, 110, 129, 133, 142, 167, 168, 184, 198, 203, 218, 222, 223, 229, 243, 244, 246, 270, 275, 280, 309, 325, 354, 356, 374, 375, 376
Selim Nüzhet Gerçek, 11
Selim Paşa Sâhilhânesi, 184
Selim Recâî Efendi (Bigânî Dede), Hattat, 85
Selîme Hâtun Mescidi, 134
Selîme Hâtun, Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa'nın eşi, 134
Selîmiye Câmii, 103, 280, 281, 309, 354
Selman Ağa Câmii.*Bakın,* Bâbüssaâde Ağası Câmii
Selman Ağa, Bâbüssaâde Ağası, 297
Semâhat Ömer Dede, Şeyh, 38
Semerâtü'l-fuâd, Sarı Abdullah Efendi, 296
Senih Efendi, Şâir, 288, 298, 299, 332, 347
Serçe Mescidi, 344
Serencebey Mescidi.*Bakın,* Hazînedâr Ağa Câmii
Sergi, 181
Serhazin Süleyman Ağa Câmii.*Bakın,* Baltalimanı Mescidi
Seriyyü's-Sakatî, 378
Sermesnâ, 127
Seydî Ali Reis, Kaptân-ı Deryâ, 314
Seydişehir, 118
Seyyid Ahmed Deresi, 313
Seyyid Ahmed Semerkandî, Şeyh, 57
Seyyid Ali Reis Câmii.*Bakın,* İbadullah Mescidi
Seyyid Gazi, 66
Seyyid Mustafa, Hattat, 278
Sıdkı Ahmed Efendi, Reîsülküttâb, 187
Sıhrî Mehmed Efendi, Reîsülküttâb, 146, 147, 148
Sırık Meydanı, 143
Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi, 7, 10
Sıvacıoğlu, Zimmî, 129
Silahdâr Yakup Ağa Çeşmesi, 28
Silsilenâme-i Celvetiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Sinan Ağa, Bostancıbaşı, 229
Sinan Ağa, Solakbaşı, 345, 346
Sinan Bey, Kamer Hâtun'un babası, 29

Sinan Efendi, 234
Sinan Efendi Medresesi, 234
Sinan Efendi Mektebi, 234
Sinan Efendi Mescidi (Anadoluhisârı'nda), 238, 240
Sinan Efendi Mescidi (Kanlıca'da), 234
Sinan Efendi Sıbyan Mektebi, 240
Sinan Efendi, Muhaşşî, 238, 240
Sinan Efendi, Sümbül, Şeyh, 288
Sinan Paşa Câmii (Beşiktaş'ta), 146
Sinan Paşa Câmii (Okmeydanı'nda), 31, 52, 209, 244
Sinan Paşa Câmii (Üsküdar'da), 329
Sinan Paşa Dârülhadîsi, 52
Sinan Paşa Hamamı.*Bakın,* Köprübaşı Hamamı
Sinan Paşa Medresesi, 146, 147, 148, 356
Sinan Paşa Mektebi, 146, 147
Sinan Paşa Mescidi (Beşiktaş'ta), 163
Sinan Paşa Türbesi, 52, 329
Sinan Paşa, Ciğalazâde, Kaptân-ı Deryâ, Sadrâzam, 47, 209, 330, 331
Sinan Paşa, Kaptân-ı Deryâ, Rüstem Paşa'nın kardeşi, 61, 146, 147, 163, 274
Sinan Paşa, Koca, Yemen Fâtihi, Sadrâzam, 52, 53, 107, 236, 329
Sinan, Mimar, 24, 26, 28, 31, 60, 61, 78, 105, 106, 107, 113, 115, 124, 131, 137, 139, 146, 150, 170, 171, 177, 235, 237, 244, 267, 273, 278, 283, 284, 298, 299, 324, 335, 336
Sînâpınarı, 225
Sinekli Medresesi, 32
Sineperver Vâlide Sultan Çeşmesi, 276
Sinop, 201
Sipâh Târîhi, 253
Sirâc-ı Vehhâc, Eşrefzâde Ahmed İzzeddin Efendi, 138
Sirkeci Mescidi, 55
Sirkecibaşı Mescidi, 123
Sivas, 283
Sivrikoz Mescidi, 44
Siyavuş Paşa Çeşmesi, 108
Siyavuş Paşa Kuyusu, 245
Siyavuş Paşa Türbesi, 202
Siyavuş Paşa, Sadrâzam, 108, 118, 245, 246, 334
Soğuksu, 364
Sokollu Mehmed Paşa Câmii (Kadırga'da), 79
Sokollu Mehmed Paşa Medresesi.*Bakın,* Yazılı Medrese
Sokollu Mehmed Paşa Türbesi, 79
Sokullu Mehmed Paşa Câmii (Azapkapı'da).Bakın, Azapkapı Câmii
Solak Sinan Mescidi, 345
Solakbaşı Câmii, 343
Sormagir Câmii, 122
Sormagir Çarsısı, 122
Sormagir Odaları Mescidi, 159
Su Risâlesi, Hafîd Efendi, 374
Subhi Efendi, Vak'anüvis, 154
Sûfîoğlu, Çavuş, 177
Sultan Ahmed Câmii, 142, 293, 324, 325
Sultan Ahmed Türbesi, 324
Sultan Bâyezîd Hamamı.*Bakın,* Rumelihisârı Hamamı
Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Mescidi, 76
Sultan Bâyezîd Mescidi, 76
Sultan Câmii, 333
Sultan Mahmûd Câmii, 291, 304, 339
Sultan Mehmed Câmii.*Bakın,* Şehzâdebaşı Câmii
Sultan Mehmed Câmii (Gelibolu'da), 291
Sultan Mustafa Câmii, 368
Sultan Selim Câmii, 155, 225, 350
Sultan Selim Câmii (Edirne'de), 293
Sultan Süleyman Câmii (Belgrat'ta), 50
Sultâniye, 228, 229, 364
Sultâniye Çayırı Çeşmesi.Bakın, Mehmed Bey Çeşmesi
Sultâniye Mescidi, 228
Sultâniye Namazgâhı, 228
Sultantepesi, 36, 340, 344, 345, 349, 351
Süfyan b. Uyeyne, 83
Süheyl Bey Câmii.*Bakın,* Salıpazarı Câmii
Süheylî Bey, Deryâ Beyi, 131
Sükutlu Çeşme, 355
Süleyman Ağa Çeşmesi, 158.*Bakın,* Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi
Süleyman Ağa Mescidi.*Bakın,* Hazînedâr Ağa Câmii
Süleyman Ağa Sıbyan Mektebi (Beşiktaş'ta), 162
Süleyman Ağa, Hazînedarbaşı, Kapıağası, 162
Süleyman Ağa, Serrâc, 32
Süleyman Ağa, Silahdâr, 369
Süleyman b. Abdülmelik, Mesleme b. Abdülmelik'in kardeşi, Emevî Halifesi, 66
Süleyman Besim Efendi, 9, 10
Süleyman Besim Efendi Zeyli, 9, 10, 13
Süleyman Bey, Ahıskalı, 357
Süleyman Bey, Baltaoğlu, Kaptân-ı Deryâ, 197, 198
Süleyman Efendi, Fâzıl, Ayasofya Câmii Vâizi, 51
Süleyman Efendi, Hacı, Şeyhülkurrâ, 123
Süleyman I Türbesi, 274
Süleyman I, Sultan, 24, 27, 30, 41, 61, 75, 78, 109, 113, 114, 115, 124, 128, 146, 149, 157, 171, 204, 220, 235, 249, 273, 274, 283, 284, 298, 309, 310, 314, 323, 324, 326

Süleyman II, Sultan, 337
Süleyman Paşa Câmii, 334
Süleyman Paşa Çeşmesi (1163/1749 târihli), 44
Süleyman Paşa Çeşmesi (1177/1763 târihli), 42
Süleyman Paşa Çeşmesi (Doğancılar'da), 334
Süleyman Paşa Mektebi, 334
Süleyman Paşa, Hadım, Sadrâzam, 235
Süleyman Paşa, Hoca, Vezir, 249
Süleyman Paşa, Kaptân-ı Deryâ, 306
Süleyman Paşa, Şehîd, Sadrâzam, 334, 335
Süleyman Râşid Efendi, Sadâret Kethüdâsı, 65
Süleyman Sâdeddin Efendi, Müstakimzâde, 8, 58, 86, 87, 88, 115, 202
Süleyman, Şehzâde Sultan, I. Abdülhamîd'in oğlu, 262
Süleyman, Şehzâde Sultan, III. Ahmed'in oğlu, 279
Süleymâniye, 181, 274
Süleymâniye Câmii, 61, 170, 350
Süleymâniye Câmii (Beşiktaş'ta), 157
Sümbül Ağa, 326
Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi, 360
Sürûrî.*Bakın,* Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî
Sürûrî Mektebi, 28
Sürûrî Mescidi, 27
Mustafa Efendi, 26
Sütlüce, 61
Sütlüce Câmii, 61
Süveyş, 314

Ş

Şa'bân Bey, Hacı, Altuncu, 39
Şa'bân Hoca, 27
Şa'bân Kaptan, 35
Şa'bân, Kâtib, 183
Şa'bân-ı Velî, Şeyh, 156, 158, 338
Şah Sultan Türbesi, 38, 262
Şah Sultan, III. Mustafa'nın kızı, Yağlıkçı Mehmed Emin Paşa'nın eşi, 359
Şahingiray, 91
Şahkulu Mescidi, 32
Şâkir Ahmed Paşa, Kāimmakām, 142
Şâkir Hüseyin Efendi, Şâir, 140, 141
Şâkir Recâî Efendi, Hattat, 111
Şam, 38, 47, 59, 64, 66, 68, 82, 90, 122, 159, 171, 199, 202, 204, 208, 214, 246, 263, 283, 303, 374
Şecer, 314
Şehîd Süleyman Paşa Câmii Câmii.*Bakın,* Süleyman Paşa Câmii
Şehirköyü, 374
Şehitlik, 189, 190
Şehitlik Tekkesi.*Bakın,* Nâfî Baba Tekkesi
Şehsuvar Bey, Fâtih devri denizcilerinden, 74
Şehsuvar Mescidi, 74
Şehzâde Mehmed Türbesi, 124
Şehzâdebaşı Câmii, 107, 124, 151, 207, 209, 210, 350
Şehzâdebaşı Câmii Medresesi, 207
Şehzâdebaşı Câmii Türbesi, 274
Şekerpare Kadın Çeşmesi, 76
Şemseddin Ahmed Efendi Hamamı, 30
Şemseddin Ahmed Efendi, Şeyhülislâm, 72
Şemseddin Mehmed bin Hamza, İlk Osmanlı Şeyhülislâmı, 115, 116, 195, 222
Şemseddin Mehmed Efendi, İlk Osmanlı Şeyhülislâmı, 115
Şemsi Ahmed Paşa Zâviyesi, 156
Şemsi Ahmed Paşa, Musâhib-i Şehriyârî, 282, 283, 284, 285, 286
Şemsi Paşa Medresesi, 283, 284
Şemsi Paşa Sarayı, 282, 328
Şemsi Paşa Türbesi, 283, 284
Şemsipaşa, 282
Şemsipaşa Câmii, 283, 284
Şemsipaşa Ocağı, 328
Şenlik Dede, 157
Şenlik Dede Câmii.*Bakın,* Maçka Mescidi
Şerefâbâd Kasrı, 282, 328, 353, 354, 366
Şerefâbâd Mescidi, 267, 282, 328
Şerefâbâd Ocağı, 328
Şerh-i, 303
Şerh-i Bostân, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Bostân-ı Sa'dî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Buhârî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 26
Şerh-i Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Ebyât-ı ez-Dîbâce-i Kasîde-i Tâiyye-i Fârizîyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Fıkhu'l-Keydânî, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Gülistân, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 26, 27
Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Hidâye, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Hüsamkâtî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Kelimât-ı Hacı Bayram, İsmâil Hakkı Bursevî, 303

Şerh-i Kelimât-ı Yûnus Emre, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Mektûb, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Merâh, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Mesnevî, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, İsmâil Dede Efendi, 37
Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, Sarı Abdullah Efendi, 296
Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, Yûsuf Dede Efendi, 167
Şerh-i Metâli', 34
Şerh-i Miftâh, Seyyid Şerîf, 34
Şerh-i Misbâh, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Muammâ-yı Hazret-i Ali, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Muammâ-yı Hazret-i Molla Câmî, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Mûciz, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Muhammediyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Nazm-ı Ahmedî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Nazm-ı Mısrî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Nazm-ı Sahafî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Nuhbetü'l-fiker fî usûli'l-hadîs, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Pendnâme-i Attâr, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerh-i Salât-i ibn-i Meşîş, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Şebistân, Muslihuddin Mustafa b. Şa'bân es-Sürûrî, 27
Şerh-i Şuabü'l-îmân, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Tefsîr-i Cüz'-i Nebe' li'l-Beyzâvî, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerh-i Tefsîru'l-Fâtiha li'l-Beyzâvî, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerhu Mülteka'l-ebhur, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerhu Nazm-ı Abdî, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Şerhu'l-âdâb li-Taşköprüzâde, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerhu'l-Kebâir, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerhu'l-Mukri'l-Cezerî fî İlmi't-tecvîd, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Şerîf Kapısı, 143
Şerîf, Seyyid, 34
Şerîfe Fatma Hâtun, Mirzâzâde Abdullah Ağa'nın eşi, 109
Şerîfe Râbia Hâtun, 157
Şermî Râbia Sultân, III. Ahmed'in eşi ve I. Abdülhamîd'in annesi, 256
Şevkâbâd Kasrı, 255
Şevkınihal Usta Çeşmesi, 376
Şevki Efendi, Hattat, 124
Şeydâ Dede, 91
Şeydâ Dede, Ak Molla, Neyzenbaşı, 92
Şeyh Câmii, 291, 304, 339, 345
Şeyh Câmii Tekkesi.*Bakın*, Devâtî Mustafa Efendi Tekkesi
Şeyh Gālib Türbesi, 85
Şeyh Hamdullah, Hattat, 63, 109
Şeyh Kuyusu, 320
Şeyh Mahmûd ibn-i Murad, Şeyh, Hattat, 62
Şeyh Murad Efendi Tekkesi, 209
Şeyh Nûri Tekkesi, 316
Şeyhî Efendi, Kadı, 137
Şeyhî Mehmed Efendi, 87
Şeyhülislâm Debbağzâde Medresesi, 272
Şeyhzâde.*Bakın*, Mehmed Efendi, Mirzâzâde, Seyyid, Şeyhülislâm
Şeytan Akıntısı, 363
Şihâbeddin Efendi ibn-i Rûşen Efendi, Şeyh, 294
Şuaybzâde İbrâhim Efendi Mektebi, 26
Şumnu, 65
Şücâ' Efendi, Şeyh, 338
Şücâ'bağı Mescidi, 292
Şücâ'eddin, Paşmakçı, 198
Şükrü Efendi, Fevzîzâde, 79

T

Tabaklar Mescidi, 313
Tâhir Baba, 376
Tâhir Baba Tekkesi, 376
Tâhir Beyefendi, Ispanakçı Mustafa Paşazâde, 357
Tâhir Beyefendi, Serçavuşân, 111
Tâhir Efendi Câmii.*Bakın*, Fâtih Mescidi
Tahsin Öz, 11
Tahta Kadı Mescidi, 29
Tâib Çelebi, Şâir, 276
Takıyeddin, Râsıd, 103, 104
Takkeci Mescidi, 313
Takrîzât-ı Adîde, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Takvîm Târîhi, Kâtib Çelebi, 287
Tameşvar, 108, 188
Tarabya, 208, 364
Târîh-i Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi, 84, 220
Târîh-i Kebîr, Muslihuddin Mehmed Lârî, 237
Taş Mekteb, 195

Taşçılar Câmii, 323
Taşöz, 198
Tatar Hasan Efendi Türbesi, 122
Tavâşî Câmii, 311
Tavukçu Reis.*Bakın,* Mustafa Efendi, Reîsülküttâb
Tayfur Paşa, 65
Tayyar Paşa, Sadrâzam, 75
Tayyib Yûsuf Sinan Rahîkî, Berş sâhibi, 173, 174
Tayyibî, Dîvân Kâtibi, 127
Tazıcılar Ocağı, 327
Tazıcılar Ocağı Câmii, 324
Tefsîr-i, 303
Tefsîr-i Rûhu'l-beyân, İsmâil Hakkı Bursevî, 302
Tefsîr-i salâtü'ş-Şâfiî küllemâ zekereke'z-zâkirûn, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tefsîr-i Şerîf, Eşrefzâde Ahmed İzzeddin Efendi, 119
Tefsîr-i Şerîf, Sarı Abdullah Efendi, 292
Teke, 340
Tekeli Köşkü, 340
Tekerlek Mustafa Efendi Mektebi, 151
Tekfur Dağı, 304
tekke, Abdülkādir Rûmî Tekkesi, 88
tekke, Akarca Tekkesi, 126
tekke, Akbaba Tekkesi, 221
tekke, Alacaminare Tekkesi, 315
tekke, Atâullah Efendi Tekkesi, 239
tekke, Atıcılar Tekkesi.*Bakın,* Okmeydanı Tekkesi
tekke, Atik Vâlide Sultan Tekkesi, 267
tekke, Atpazarı Tekkesi, 318, 319
tekke, Attar Mustafa Efendi Tekkesi.*Bakın,* Çakır Dede Tekkesi
tekke, Aziz Mahmûd Hüdâyî Tekkesi, 48, 145, 148, 288, 289, 291, 292, 304, 318, 339, 343, 353, 371
tekke, Baba Haydar Nakşibendî Zâviyesi, 125
tekke, Babaeski Tekkesi, 248
tekke, Balaban Tekkesi, 296, 297
tekke, Bandırmalı Tekkesi, 305
tekke, Behçet Efendi Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
tekke, Beşiktaş Mevlevîhânesi, 29, 87, 89, 90, 164, 165, 168, 175
tekke, Bursa Mevlevîhânesi, 88, 366
tekke, Büyük Piyâle Paşa Tekkesi, 61
tekke, Büyük Piyâle Paşa Tekkesi, 60
tekke, Canfezâ Zâviyesi, 80
tekke, Celeb Feyzî Ağa Zâviyesi, 335
tekke, Cemâleddin Uşşâkî Tekkesi, 58, 59
tekke, Cihangir Tekkesi, 125
tekke, Çakır Dede Tekkesi, 143
tekke, Çarşamba Tekkesi, 316
tekke, Çınarlı Tekkesi, 317
tekke, Çizmeciler Tekkesi, 140
tekke, Debbağhâne Tekkesi.*Bakın* Molla Çelebi Tekkesi,
tekke, Devâtî Mustafa Efendi Tekkesi, 339
tekke, Dîvânhâne Tekkesi, 41
tekke, Durmuş Dede Tekkesi, 189
tekke, Edirne Mevlevîhânesi, 38
tekke, Fenâyî Tekkesi, 320
tekke, Feyzullah Efendi Tekkesi, 342
tekke, Fıstıklı Tekkesi.*Bakın,* Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da)
tekke, Gafûrî Zâviyesi, 292
tekke, Galata Mevlevîhânesi, 37, 38, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 119, 165, 167
tekke, Gazâlî Mehmed Efendi Zâviyesi, 177
tekke, Gelibolu Tekkesi, 165
tekke, Geyikli Baba Tekkesi (Bursa'da), 176
tekke, Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, 122
tekke, Gülşenîhâne.*Bakın,* Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi
tekke, Hacı Hoca Tekkesi, 351
tekke, Hamdi Efendi Tekkesi, 52
tekke, Hâşim Efendi Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
tekke, Hâtûniye Tekkesi, 131, 132, 133
tekke, Haydar Dede Tekkesi, 352
tekke, Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi, 30, 57, 58, 59
tekke, İbrâhim Ağa Zâviyesi, 355
tekke, İnâdiye Tekkesi.*Bakın,* Bandırmalı Tekkesi
tekke, İskender Baba Tekkesi.*Bakın,* Kaymakçı Tekkesi
tekke, İsmâil Efendi Zâviyesi, 207
tekke, İsmâil Rûmî Âsitânesi, 126
tekke, Kādirîhâne Tekkesi, 117, 119
tekke, Kalenderhâne Tekkesi (Eyüp'te), 201
tekke, Kanlıca Tekkesi.*Bakın,* Atâullah Efendi Tekkesi
tekke, Kapı Ağası Tekkesi, 315
tekke, Kapıcı Tekkesi, 289
tekke, Karaabalı Tekkesi.*Bakın,* Çakır Dede Tekkesi
tekke, Karabaş Tekkesi, 109
tekke, Kâsım Çavuş Tekkesi, 28
tekke, Kasımpaşa Mevlevîhânesi, 37, 38, 86, 88, 89
tekke, Kavak Sarayı Tekkesi, 325
tekke, Kayalar Tekkesi, 187
tekke, Kaymakçı Tekkesi, 310
tekke, Keşfî Ca'fer Efendi Tekkesi.*Bakın,* Hâtûniye Tekkesi
tekke, Konya Mevlevîhânesi, 86

tekke, Kurşunlu Mahzen Tekkesi, 81
tekke, Küçük Çamlıca'da, 374
tekke, Küçük Piyâle Paşa Tekkesi.*Bakın,* Paşmakçı Tekkesi
tekke, Maçka Tekkesi, 158
tekke, Mahmûd Efendi Tekkesi.*Bakın* Molla Çelebi Tekkesi,
tekke, Malatyalı İsmâil Ağa Tekkesi (Ayasofya'da), 310
tekke, Mehmed Ağa Tekkesi, 156
tekke, Mısır Mevlevîhânesi, 87
tekke, Miskinler Tekkesi, 358
tekke, Molla Çelebi Tekkesi, 138
tekke, Muabbir Tekkesi, 63, 126
tekke, Murad Efendi Tekkesi.*Bakın,* Murad Molla Tekkesi
tekke, Murad Molla Tekkesi, 90, 92, 209
tekke, Mustafa Efendi Zâviyesi, 330
tekke, Mustafa Paşa Tekkesi, 81, 83, 182
tekke, Nâfî Baba Tekkesi, 190
tekke, Nalçacı Tekkesi, 312
tekke, Nasuhî Tekkesi, 337, 338
tekke, Neccarzâde Tekkesi, 148
tekke, Nur Baba Tekkesi.*Bakın,* Tâhir Baba Tekkesi
tekke, Okçular Tekkesi.*Bakın,* Okmeydanı Tekkesi
tekke, Okmeydanı Tekkesi, 49, 50, 51
tekke, Osman Efendi Tekkesi.*Bakın,* Atpazarı Tekkesi
tekke, Özbekler Tekkesi.*Bakın,* Hacı Hoca Tekkesi
tekke, Paşmakçı Tekkesi, 56
tekke, Pazar Tekkesi.*Bakın,* Nalçacı Tekkesi
tekke, Perizâd Hâtun Tekkesi ve Mescidi.*Bakın,* Hâtûniye Mescidi
tekke, Sa'dîler Tekkesi.*Bakın,* Balaban Tekkesi
tekke, Saçlı Emir Tekkesi, 48, 56
tekke, Sarmaşık Tekkesi, 293
tekke, Savaklar Tekkesi, 58, 59
tekke, Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Acıbadem'de), 353
tekke, Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Bursa'da), 292
tekke, Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da), 292, 309, 320, 343, 353, 371
tekke, Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Selamsız'da), 292, 353
tekke, Selâmi Tekkesi.*Bakın,* Selâmi Ali Efendi Tekkesi (Kısıklı'da)
tekke, Selîmiye Tekkesi, 281
tekke, Şehitlik Tekkesi.*Bakın,* Nâfî Baba Tekkesi
tekke, Şemsi Ahmed Paşa Zâviyesi, 156
tekke, Şeyh Câmii Tekkesi.*Bakın,* Devâtî Mustafa Efendi Tekkesi
tekke, Şeyh Murad Efendi Tekkesi, 209
tekke, Şeyh Nûri Tekkesi, 316
tekke, Tâhir Baba Tekkesi, 376
tekke, Üsküdar Mevlevîhânesi, 89
tekke, Velizâde Ahmed Efendi Tekkesi, 175
tekke, Yağcızâde Tekkesi.*Bakın,* Balaban Tekkesi
tekke, Yahyâ Efendi Tekkesi, 170
tekke, Yaldızlı Tekke.*Bakın,* Fenâyî Tekkesi
tekke, Yarımca Baba Tekkesi, 266
tekke, Yenikapı Mevlevîhânesi, 37, 87, 88, 90, 156, 167
tekke, Yûşâ Tekkesi, 217
Telmsan Cengi, 150
Tembeller Mescidi, 344
Tenvîu'l-usûl fî ilmi'l-vusûl, Fazîl Efendi, 207
Terceme, Eyyûb Efendizâde Yahyâ Tevfîk Efendi, 263
Terceme, Zileli Seyyid Osman Efendi, 356
Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 113
Terceme-i Hüseyin Vâiz Tefsîri, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 113
Terceme-i Lemeât, Mehmed Vusûlî Efendi, 138
Terceme-i Sirâc-ı Vehhâc, Mehmed Vusûlî Efendi, 138
Terceme-i Zehîra-i Hârizmşâh, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 113
Tersâne, 40, 64
Tersâne Sarayı, 41
Tersâne-i Âmire, 32, 40, 41, 42, 43, 44, 53, 63
Tevfîk Efendi, 357
Tezkireci Osman Efendi Câmii.*Bakın,* Kuruçeşme Câmii
Tezkire-i Hânendegân, Mehmed Es'ad Efendi, 114
Tokat, 219, 296
Tokat Bahçesi, 219
Tokat Bahçesi Selsebili, 219
Tokat Kasrı, 219, 220
Toklu Dede Mescidi, 6
Tomtom Mescidi, 114
Topal Hoca.*Bakın,* Halil Efendi, Hattat
Topal Hoca Mescidi, 162
Topal Mahmûd Ağa Çeşmesi, 354
Topçu Odaları Mescidi, 123
Tophâne, 33, 83, 104, 109, 110, 114, 116, 117, 119, 125, 126, 128, 134, 135, 145, 195, 325, 362
Tophâne Câmii, 105, 109, 135, 164
Tophâne Kapısı, 77
Tophâne Kışlası, 105, 110, 111

Tophâne Kışlası Câmii, 111
Tophâne Meydan Çeşmesi, 108
Tophâne Ocağı Mescidi, 128
Tophâne Suyu, 140, 161
Tophâne-i Âmire, 104, 110, 112, 115, 120, 121, 122, 123
Tophânelioğlu Çeşmesi, 376
Topkapı, 195, 204, 293, 296
Topkapı Sarayı, 102, 103, 118, 182
Torlak Dede Mescidi, 196
Tosya, 117
Toygar Hamza Çelebi, 342
Toygar Hamza Mescidi, 342
Toygar Tepesi, 342
Tozkoparan İskender.*Bakın,* İskender, Tozkoparan
Tozkoparan Mescidi, 34
Trablus, 90, 149
Trablusgarb, 150
Trablusşam, 201, 337
Trabzon, 170, 171, 201
Tuhfe-i Atâiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i Bahriyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i Halîliyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i Hasekiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i İsmâiliyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i Recebiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfe-i Vesîmiyye, İsmâil Hakkı Bursevî, 303
Tuhfetü'r-râgıbîn, Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi, 10
Tuhfetü'r-râğıbîn, Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi, 7
Tunus, 47, 150, 174
Tunusbağı, 36, 62, 349
Tunusbağı Mescidi, 332
Turhan Hatice Sultan Türbesi, 213
Turhan Hatice Sultan, Sultan İbrâhim'in hasekisi ve IV. Mehmed'in annesi, 130, 213, 340
Tuz Baba Türbesi, 159
Tuzbaba Câmii.*Bakın,* Uzuncaova Mescidi
türbe, Abdülhamîd I Türbesi, 260, 262, 264
türbe, Ahmed I Türbesi, 214, 272
türbe, Alemdar Ahmed Baba Türbesi, 299
türbe, Arap Ahmed Paşa-Perizâd Hâtun Türbesi, 131
türbe, Arzî Mehmed Dede Efendi Türbesi, 87
türbe, Ayşe Hubbî Hâtun Türbesi, 138
türbe, Aziz Mahmûd Hüdâyî Türbesi, 291, 293
türbe, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, 149, 150
türbe, Bayram Paşa Türbesi, 369
türbe, Bektaş Efendi Türbesi, 75
türbe, Beyâzîzâde Ahmed Efendi Türbesi, 340
türbe, Cemâleddin Uşşâkî Türbesi, 58
türbe, Cennet Efendi Türbesi, 288, 291
türbe, Divitçi Şeyh Mustafa Efendi Türbesi, 291, 339, 340
türbe, Durmuş Dede Türbesi, 189
türbe, Ebû Yûsuf Türbesi, 127
türbe, Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Türbesi, 71, 277
türbe, Eyüp Sultan Türbesi, 33, 34, 46, 50, 76, 83, 106, 138, 142, 148, 202, 211, 300, 326
türbe, Fatma Hanım Sultan Türbesi, 288
türbe, Fenâyî Ali Efendi Türbesi, 320, 321
türbe, Gülfem Hâtun Türbesi, 299
türbe, Güzelce Ali Paşa Türbesi, 174, 206
türbe, Hacı Ahmed Paşa Türbesi, 335, 336
türbe, Hacı Beşir Ağa Türbesi, 33, 326
türbe, Hacı Hüseyin Efendi Türbesi, 91
türbe, Hâlet Saîd Efendi Türbesi, 85
türbe, Hâlid b. Velid Türbesi, 289
türbe, Hâlid b. Zeyd Türbesi.*Bakın,* Eyüp Sultan Türbesi
türbe, Halil Paşa Türbesi, 290
türbe, Hamdi Efendi Türbesi, 52
türbe, Hasan Burhaneddin Efendi Türbesi, 125
türbe, Hüsâmeddin Uşşâkî Türbesi, 351
türbe, İmâm Şâfiî Türbesi, 160
türbe, İmâm-ı A'zam Türbesi, 127
türbe, İskender Baba Türbesi, 310
türbe, İskender Paşa Türbesi (Kanlıca'da), 236
türbe, İsmâil Rûmî Efendi Türbesi, 117
türbe, İsmâil Rusûhî Dede Türbesi, 85
türbe, Karacaahmet Türbesi, 293, 316
türbe, Keçi Mirzâde Yahyâ Efendi Türbesi, 132
türbe, Kemankeş Mustafa Paşa Türbesi, 76
türbe, Kılıç Ali Paşa Türbesi, 107
türbe, Kudretullah Efendi Türbesi, 90
türbe, Küçük Emir İbrâhim Efendi Türbesi, 115
türbe, Lohusa Kadın Türbesi.*Bakın,* Meyyitzâde Mehmed Efendi Türbesi
türbe, Ma'rûf Kerhî Türbesi, 128
türbe, Mahmûd Bey Türbesi, 290, 292
türbe, Mehmed Ağa Türbesi, 300, 317
türbe, Mehmed Bey Türbesi, 137
türbe, Mehmed Emin Ağa Türbesi, 40
türbe, Mehmed Murad Efendi Türbesi, 154
türbe, Mehmed Nasuhî Efendi Türbesi, 338
türbe, Mehmed Nûri Efendi Türbesi, 316
türbe, Mehmed Paşa Türbesi, 261
türbe, Meyyitzâde Mehmed Efendi Türbesi, 35, 84
türbe, Minkârîzâde Yahyâ Efendi Türbesi, 312
türbe, Mir Ali Rızâ Türbesi, 351
türbe, Molla Çelebi Türbesi, 138

türbe, Muk'ad Ahmed Efendi Türbesi, 291, 293, 352
türbe, Murad Reis Türbesi, 314
türbe, Mustafa Efendi Türbesi, 158
türbe, Nalbur Mehmed Efendi Türbesi, 195
türbe, Neccarzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi, 148
türbe, Pertev Paşa Türbesi, 106
türbe, Piyâle Paşa Türbesi, 60, 61, 62
türbe, Râziye Ayşe Hâtun Türbesi, 154
türbe, Rum Mehmed Paşa Türbesi, 287
türbe, Saçlı Emir Efendi Türbesi, 48
türbe, Sarı Kadı Mustafa Dede Efendi Türbesi, 376, 377
türbe, Sefer Dede Türbesi, 29, 30
türbe, Sefer Kethüdâ Türbesi, 54, 109
türbe, Selim II Türbesi, 268
türbe, Sinan Paşa Türbesi, 52, 329
türbe, Siyavuş Paşa Türbesi, 202
türbe, Sokollu Mehmed Paşa Türbesi, 79
türbe, Sultan Ahmed Türbesi, 324
türbe, Süleyman I Türbesi, 274
türbe, Şah Sultan Türbesi, 38, 262
türbe, Şehzâde Mehmed Türbesi, 124
türbe, Şehzâdebaşı Câmii Türbesi, 274
türbe, Şemsi Paşa Türbesi, 283, 284
türbe, Şeyh Gālib Türbesi, 85
türbe, Tatar Hasan Efendi Türbesi, 122
türbe, Turhan Hatice Sultan Türbesi, 213
türbe, Tuz Baba Türbesi, 159
türbe, Uzun Piyâle Paşa Türbesi, 55
türbe, Üftâde Efendi Türbesi, 296
türbe, Vâlide Sultan Türbesi, 142
türbe, Yahyâ Efendi Türbesi, 91, 165, 171, 206
türbe, Yâvedûd Türbesi, 34
türbe, Yazıcı Şeyh Mehmed Türbesi, 58
türbe, Yeni Câmii Türbesi, 279, 333
türbe, Yûsuf Nizâmeddin Efendi Türbesi, 308
türbe, Yûşâ Hazretleri Türbesi, 217, 218
türbe, Zekeriyyâ Efendi Türbesi, 155
Türk Ahmed Paşa Mektebi, 299

U

Uluç Ali Paşa.*Bakın,* Ali Paşa, Kılıç, Kaptân-ı Deryâ
Uluç Hasan Paşa Mektebi (Gedikpaşa'da), 53, 209
Uluç Hasan Paşa Mektebi (Okmeydanı'nda), 52, 209
Ulvî, Şâir, 60, 107, 283, 284
Umuryeri, 364
Urûc, Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu, 149, 150
Uşak, 57
Uşşâkiyye, 57
Uzun Hüseyin Efendi, Emîn-i binâ, 280
Uzun Piyâle Paşa Çeşmesi, 47, 55
Uzun Piyâle Paşa Mektebi, 47, 55
Uzun Piyâle Paşa Türbesi, 55
Uzuncaova Mescidi, 159
Uzunçarşıbaşı, 62

Ü

Üçpınar, 292
Üftâde Efendi Türbesi, 296
Üftâde Efendi, Şeyh, 288, 289, 296
Ümmetî Çelebi, Selimzâde, 324
Ümmü Sinan Hazretleri, Şeyh, 338
Ünvânü'ş-şeref Nazîresi, Abdullah Vassâf Efendi, 202
Üsküdar, 36, 58, 59, 62, 71, 82, 89, 91, 104, 121, 123, 132, 143, 149, 156, 161, 163, 185, 214, 229, 238, 266, 267, 268, 282, 289, 291, 292, 293, 297, 304, 309, 313, 316, 317, 320, 325, 344, 347, 349, 351, 353, 366, 376, 377
Üsküdar İskelesi, 146, 323, 354
Üsküdar Mevlevîhânesi, 89
Üsküdar Mezarlığı, 324
Üveysiyye, 173

V

Va'ziyye, 90
Vahid Çabuk, 21
Vahyî Efendi, 292
Vâlide Câmii.*Bakın,* Galata Yeni Câmii
Vâlide Câmii (Eminönü'nde).*Bakın,* Yeni Câmii
Vâlide Câmii (Rumelikavağı'nda), 213
Vâlide Hamamı, 116
Vâlide Hanı, 272
Vâlide Hanı Mescidi, 272
Vâlide Kethüdâsı Mehmed Paşa Medresesi.*Bakın,* Bereketzâde Medresesi Mescidi
Vâlide Medresesi, 272
Valide Sultan Çeşmesi, 273
Vâlide Sultan Türbesi, 142
Van, 209, 235, 248
Vanî Mehmed Efendi Câmii (Kestel'de), 248
Vanî Mehmed Efendi İmâreti (Kestel'de), 248
Vanî Mehmed Efendi Medresesi, 247
Vanî Mehmed Efendi Medresesi (Kestel'de), 248
Vaniköyü, 247, 365
Vaniköyü Mescidi, 247
Varadin, 50, 299, 321
Vâsıf, Enderûn Ağası, 328, 329

Vefâ, 32
Vefeyât-ı Ayvansarâyî, Hüseyin Ayvansarâyî, 22
Vehb b. Huşeyre, 83
Vehbî Dede Efendi, 88
Vehbî Seyyid Hüseyin Efendi, Şâir, 70, 93, 117, 140, 141, 180, 181, 215, 231, 233, 234, 360
Vehhâb Ümmî, Şeyh, 312
Veli Dede, Aşçıbaşı, Şeyh, 86
Veli Efendi, Şeyh, 338
Velid b. Abdülmelik, Emevî Halifesi, 67
Veliyyüddin Ağa, Hacı, 355
Veliyyüddin Efendi, Şeyhülislâm, Hattat, 278, 279
Velizâde Ahmed Efendi Tekkesi, 175
Venedik, 106
Vezir Kethüdâsı Uzun Bey, *Bakın* İbrâhim Bey, 28
Vidin, 163
Vidoz Câmii, 13
Vişne Efendi.*Bakın*, Lütfullah Efendi, Vişne, Filibe Kadısı
Vişnezâde Mescidi, 155
Vuslat Kadın Çeşmesi, 29

Y

Ya'kūb Ağa Mescidi, 121
Ya'kūb Ağa, Atîk, Bâbüssaâde Ağası, 120
Ya'kūb Ağa, Barbaros Hayreddin Paşa'nın babası, 149
Ya'kūb Efendi, Afvî, Şeyh, 293
Ya'kūb Efendi, Birâderzâde, Kazasker, 263
Ya'kūb Halvetî, Şeyh, 125
Yağcızâde Tekkesi.*Bakın*, Balaban Tekkesi
Yağkapanı Câmii, 81
Yağkapanı Kapısı, 77
Yahyâ Efendi Çeşmesi, 171
Yahyâ Efendi Mescidi, 170
Yahyâ Efendi Tekkesi, 170
Yahyâ Efendi Türbesi, 91, 165, 171, 206
Yahyâ Efendi, Keçi, Mirzâde, Nakîbüleşrâf, 132
Yahyâ Efendi, Minkârîzâde, Şeyhülislâm, 139, 248, 312
Yahyâ Efendi, Müderris, 170
Yahyâ Efendi, Saatçizâde, Şeyh, 279
Yahyâ Efendi, Seyyid, 135
Yahyâ Efendi, Zekeriyyâzâde, Şeyhülislâm, 155
Yahyâ Kethüdâ Ağa, Sadrâzam Tavîl Mehmed Paşa Kethüdâsı, 28
Yahyâ Kethüdâ Câmii, 28
Yahyâ Kethüdâ Mektebi, 28
Yahyâ Tevfîk Efendi, Seyyid, Şeyhülislâm, Şâir, 43, 200, 203, 257, 262, 263
Yahyâ, Celâlî, 174
Yaldızlı Tekke.*Bakın,* Fenâyî Tekkesi
Yaldızlı Tekke Câmii.*Bakın,* Fenâyî Tekkesi Câmii
Yalıköy Hamamı, 224
Yalıköyü, 224, 364
Yalıköyü Mescidi, 224, 225
Yanık Ömer Kapısı, 266
Yanko b. Mâdiyân, 80
Yarımca Baba Tekkesi, 266
Yâsemin Hâtun, 239
Yasemin Hâtun Hamamı (Anadoluhisârı'nda).*Bakın,* Anadoluhisârı Hamamı
Yasemin Hâtun Hamamı (Kanlıca'da).*Bakın,* Kanlıca Hamamı
Yasemin Hâtun Mektebi, 239
Yâsinci Efendi, Ayasofya Şeyhi, 129
Yâvedûd Câmii.*Bakın,* Sultan Câmii
Yâvedûd Türbesi, 34
Yavuz Sultan Selim.*Bakın*, Selim I, Sultan
Yavuzselim, 272
Yayla Câmii, 240
Yazıcı Câmii, 84
Yazıcı Mehmed Efendi Hamamı, 84
Yazıcı Mehmed Efendi Mektebi, 84
Yazıcı Şeyh Mehmed Türbesi, 58
Yazılı Medrese, 79
Yedikule, 190
Yeldeğirmeni Mescidi, 46
Yelkenci Hanı Mescidi, 80
Yemen, 53, 174, 236, 329
Yeni Câmii (Anadolukavağı'nda), 214
Yeni Câmii (Eminönü'nde), 130, 213, 248, 256, 264, 265, 279, 333, 338, 340
Yeni Câmii (Üsküdar'da), 71
Yeni Câmii Türbesi, 279, 333
Yeni Çamlıca.*Bakın,* Küçük Çamlıca
Yeni Nişancı Câmii, 79
Yeni Odalar, 240
Yeni Vâlide Câmii, 268, 276, 277
Yeni Vâlide İmâreti, 277
Yeni Vâlide Sebili, 277
Yeni Vâlide Sıbyan Mektebi, 277
Yeniçeşme.*Bakın,* Uzun Piyâle Paşa Çeşmesi
Yeniçeşme Mescidi, 47, 55, 300
Yenikapı, 268
Yenikapı Hamamı (Ayakapı Hamamı), 268
Yenikapı Mevlevîhânesi, 37, 88, 90, 156, 167
Yeniköy, 206, 210, 363
Yeniköy Hamamı, 207
Yenimahalle, 212
Yenimahalle Mescidi, 121

Yenişehir, 201, 237
Yenişehirli Abdullah Efendi Sâhilhânesi, 237
Yenişehirli Osman Efendi Çeşmesi ve Namazgâhı, 265
Yeraltı Câmii.*Bakın,* Kurşunlu Mahzen Câmii
Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Hattat, 37, 85, 110, 111, 264, 368, 373
Yeşildirekli Hamam, 268
Yezîd, Emevî Halifesi, 67
Yirmisekiz Çelebi Mehmed, Sadrâzam, 218
Yolcuzâde Mescidi, 73
Yoros Kalesi Çeşmesi, 216
Yoros Kalesi Hamamı, 216
Yoros Kalesi Mescidi, 216
Yoros Kalesi Mezarlığı, 216
Yûnus Ağa, Kalafatçıbaşı, 32
Yûnus Efendi, Şeyh, 132
Yûnus Paşa, Müderris, 202
Yûnus, Gâzi, 224
Yûsuf Ağa, Abacı, 29
Yûsuf Ağa, Dârüssaâde Ağası, 215
Yûsuf Ağa, Giritli, Mihrişâh Vâlide Sultan (III. Mustafa'nın eşi) Kethüdâsı, 133, 198, 222
Yûsuf Ağa, Hacı, Hind Elçisi, 358
Yûsuf Ağa, Turhan Hatice Vâlide Sultan'ın kardeşi, 130, 213
Yûsuf Bâlî Efendi, Fenârîzâde, Kadı, 115, 116
Yûsuf Dede Efendi, Konyalı, Şeyh, 87, 165, 166
Yûsuf Dede Efendi, Şeyh, Hattat, 89, 90, 167
Yûsuf Demircikulu, Hattat, 54, 105, 109
Yûsuf Efendi, Âmedci birâderi, Binâ Emîni, 241
Yûsuf Efendi, Binâ Emîni, 103
Yûsuf Efendi, Hacı, 109
Yûsuf Efendi, Şeyh, Cuma Vâizi, 293
Yûsuf Efendi, Tersâne Emîni, Defterdâr, 58
Yûsuf Efendi, Yûsufzâde, Şeyh, 357
Yûsuf Nizâmeddin Celvetî, Bandırmalı, Şeyh, 305, 308, 309
Yûsuf Nizâmeddin Efendi Türbesi, 308
Yûsuf Paşa, Emirgûneoğlu, 200, 201
Yûsuf Paşa, Mîrimîrân, 372
Yûsuf Paşa, Serasker, 326
Yûsuf Paşa, Topal, Rakka Valisi, 338
Yûsuf Yegânî, 29
Yûşâ Aleyhisselâm, 218
Yûşâ b. Nûn (Aleyhisselâm), 218
Yûşâ Dağı, 217, 218, 221
Yûşâ Dağı Mescidi, 217
Yûşâ Hazretleri, 218
Yûşâ Hazretleri Türbesi, 217, 218
Yûşâ Tekkesi, 217

Z

Zâfer, 314
Zağarcılar Ocağı, 327
Zâhir Ömer, 64
Zalpaşa Câmii, 7, 38
Zehîra-i Hârizmşâh', 113
Zekeriyyâ Efendi Medresesi, 155
Zekeriyyâ Efendi Türbesi, 155
Zekeriyyâ Efendi, Şeyhülislâm, 137, 155
Zekeriyyâköy, 211
Zekeriyyâköy Câmii, 211
Zenbilli Ali Efendi Mektebi, 72
Zenbilli Ali Efendi, Şeyhülislâm, 72, 207
Zevkî Kadın Çeşmesi, 133
Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi, 133
Zevkî Kadın, III. Osman'ın eşi, 133
Zeyl-i Atâyî (Hadâiku'l-hakâik fî tekmileti'ş-Şakâik), Nev'îzâde Atâyî, 237
Zeyl-i Heşt Bihişt Târihi, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, 113
Zeynelâbidin Efendi, Ak Mahmûdzâde, 241
Zeynelâbidin, İmâm, 378
Zeynep Sultan Câmii, 16
Zeynîler, 322
Zeyrek, 265
Zeyrekbaşı, 72
Zincirlikuyu (Kasımpaşa'da), 47, 49
Zincirlikuyu Mescidi,.*Bakın,* Sirkeci Mescidi
Zindan Mescidi, 44

RESİMLER LİSTESİ

1. Güzelce Kasım Paşa Câmii ve Sebili
2. Güzelce Kasım Paşa Câmii avlusundan bir görünüm
3. Kasımpaşa Mevlevîhânesi cümle kapısı
4. Kasımpaşa Mevlevîhânesi cümle kapısı üzerindeki Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyla yazılmış olan 1250/1834 târihli târnir kitâbesi
5. Kasımpaşa Mevlevîhânesi yakınındaki 1145/1732 târihli Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi
6. Sakızağacı Sahaf Muslihuddin Câmii ve 1229/1813 târihli Sâlih Ağa Çeşmesi
7. Çorlulu Ali Paşa Câmii'nden genel görünüm
8. Çorlulu Ali Paşa Câmii'nin 1214/1799 târihli târnir kitâbesi
9. Saçlı Emir Efendi Câmii'nden genel görünüm
10. Saçlı Emir denmekle meşhûr Seyyid Osman Hâşimî Efendi'nin türbesi
11. Seyyid Osman Hâşimî Efendi'nin niyâz penceresi
12. Küçükpiyâlepaşa Câmii'nden genel görünüm
13. Kurt Çelebi Câmii'nin bahçesindeki 994/1585 târihli III. Murad Çeşmesi
14. Piyâle Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
15. Piyâle Paşa Câmii harîm kapısı üstünde yer alan, Ahmed Karahisârî'nin kalıplarından yazılmış olan Zümer Sûresi 39/73 âyeti
16. Piyâle Paşa Câmii harîm kapısı üstündeki yazılardan
17. Piyâle Paşa Câmii mihrâb duvarı
18. Piyâle Paşa Câmii mihrâb çinilerinden detay
19. Arap Câmii avlusundan bir görünüm
20. Arap Câmii minâresi
21. Kemankeş Mustafa Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
22. Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
23. Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Câmii'nin 985/1577 târihli inşâ kitâbesi
24. Azapkapı Sâliha Sultan Çeşmesi cephe tezyînâtından detay
25. Galata Mevlevîhânesi'nden genel bir görünüm
26. Galata Mevlevîhânesi avlusundan görünüm ve 1059/1649 târihli Matbah Emîni Hasan Ağa Çeşmesi
27. Kılıç Ali Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
28. Kılıç Ali Paşa Câmii iç cephe tezyînâtından detay
29. Kılıç Ali Paşa Câmii'nin meydan tarafına açılan avlu kapısı üzerinde yer alan, Yûsuf Demircikulu'nun hattıyla yazılmış 988/1580 târihli inşâ kitâbesi
30. Kılıç Ali Paşa Câmii'nin cadde tarafına açılan avlu kapısı üzerinde yer alan, Yûsuf Demircikulu'nun hattıyla yazılmış 988/1580 târihli inşâ kitâbesi
31. Tophâne Meydan Çeşmesi'nden genel bir görünüm
32. Tophâne Meydan Çeşmesi inşâ kitâbelerinden

33. Nusretiye Câmii'nden genel bir görünüm
34. Nusretiye Câmii mihrâb duvarı ve Mustafa Râkım tarafından yazılmış olan kuşak yazısının görünümü
35. Nusretiye Câmii kapı üstü yazılarından
36. Nusretiye Câmii kapı üstü yazılarından
37. Karabaş Tekkesi Câmii'nden genel bir görünüm
38. Defterdâr Câmii'nden genel bir görünüm
39. Defterdâr Câmii avlu duvarındaki 1145/1732-33 târihli Defter Emîni Çeşmesi
40. Kâdirîhâne Tekkesi cümle kapısı ve yanında 1144/1731 târihli Sâliha Sultan Çeşmesi
41. Kâdirîhâne Tekkesi Câmii'nin 1997 yılında geçirdiği yangından sonraki durumu
42. Cihangir Câmii'nin içten görünümü
43. Cihangir Câmii'nde asılı olan Sâmi Efendi'nin celî ta'lik levhası
44. Akarca İlyas Çelebi Câmii'nden genel görünüm
45. Zevkî Kadın Çeşmesi ve Sıbyân Mektebi
46. Zevkî Kadın Çeşmesi'nin Mustafâ Râkım'ın hattıyla yazılmış olan 1169/1755-56 târihli inşâ kitâbesi
47. Zevkî Kadın Sıbyân Mektebi'nin Mustafâ Râkım'ın hattıyla yazılmış olan 1169/1755-56 târihli inşâ kitâbesi
48. Hâmid Aytaç'ın imzasını taşıyan Fındıklı Molla Çelebi Câmii kubbe yazısı
49. Fındıklı Molla Çelebi Hamamı'ndan geriye kalan celî ta'lik kitâbe parçası
50. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nden genel bir görünüm
51. Dolmabahçe Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi'nden bir görünüm
52. Beşiktaş Sinan Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
53. Âsâriye Câmii'nden genel bir görünüm
54. Ortaköy Câmii'nden genel bir görünüm
55. 1136/1723-24 târihli Ortaköy Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi
56. Kuruçeşme Tezkireci Osman Efendi Câmii ve altındaki 1093/1682 târihli Köprülü Hemşiresi Çeşmesi
57. Bebek Câmii kuzey cephesinden bir görünüm
58. İsmâil Hakkı Altunbezer'in Bebek Câmii harîm kapısı üstündeki celî sülüs yazısı
59. Kayalar Tekkesi Câmii'nden genel bir görünüm
60. Rumelihisarı'nın içindeki Fâtih Câmii'nin minâresi
61. Rumelihisarı Ali Pertek Câmii ve 1128/1715 târihli Râkım Paşa Çeşmesi
62. İstinye Neslişah Câmii kuzey cephesinden görünüm
63. Yeniköy Osman Reis Câmii'nden genel bir görünüm
64. Anadolukavağı Ali Reis Câmii'nden genel görünüm
65. Beykoz Yûşâ Câmii'nden genel bir görünüm
66. Akbaba Canfedâ Hâtun Câmii'nden genel bir görünüm
67. Anadoluhisarı Câmii'nden genel bir görünüm
68. Anadoluhisarı Namazgâhı'nın mihrâb ve minberi
69. Küçüksu Meydan Çeşmesi
70. Kulelibahçe Câmii'nden genel bir görünüm

71. Beylerbeyi Câmii kuzey cephesinden bir görünüm
72. Beylerbeyi Câmii güney cephesinden bir görünüm
73. Beylerbeyi I. Abdülhamid Mektebi'nin 1192/1778 târihli inşâ kitâbesi
74. Beylerbeyi Câmii hünkâr mahfelinde yer alan duvar resmi ve mahfelin duvarlarını çevreleyen celî ta'lik kitâbe kuşağından bir bölüm
75. Beylerbeyi Abdullah Ağa Câmii'nden genel bir görünüm
76. Atik Vâlide Câmii'nden genel bir görünüm
77. Çinili Câmii'nden genel bir görünüm
78. Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii'nden genel bir görünüm
79. Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii avlusundan bir görünüm
80. Yeni Vâlide Câmii'nden genel bir görünüm
81. Yeni Vâlide Câmii'nin harîm kapısı üstünde yer alan 1166/1752 târihli inşâ kitâbesi
82. Yeni Vâlide Câmii revaklı avlusundan bir görünüm
83. Yeni Vâlide Câmii şadırvanından detay
84. Ayazma Câmii'nden genel bir görünüm
85. Rum Mehmed Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
86. Aziz Mahmûd Hüdâyî Câmii'nden genel bir görünüm
87. Ahmediye Câmii'nden genel bir görünüm
88. Hacı Bekir Câmii'nden genel görünüm
89. Kaymak Mustafa Paşa Câmii'nden genel bir görünüm
90. Şeyh Câmii'nin Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî'nin hattıyla yazılmış olan 1304/1886 târihli tâmir kitâbesi
91. Fatma Hâtun Câmii karşısındaki 1088/1677 târihli Selâmi Ali Efendi Çeşmesi
92. Selâmi Ali Efendi Çeşmesi'nin 1088/1677 târihli inşâ kitâbesi
93. Özbekler Tekkesi'nden genel bir görünüm
94. Kısıklı Çeşmesi
95. Kısıklı Şeyh Selâmi Ali Efendi Câmii'nden genel bir görünüm

RESİMLER

(Resim 1: Güzelce Kasım Paşa Câmii ve Sebili)

(Resim 2: Güzelce Kasım Paşa Câmii avlusundan bir görünüm)

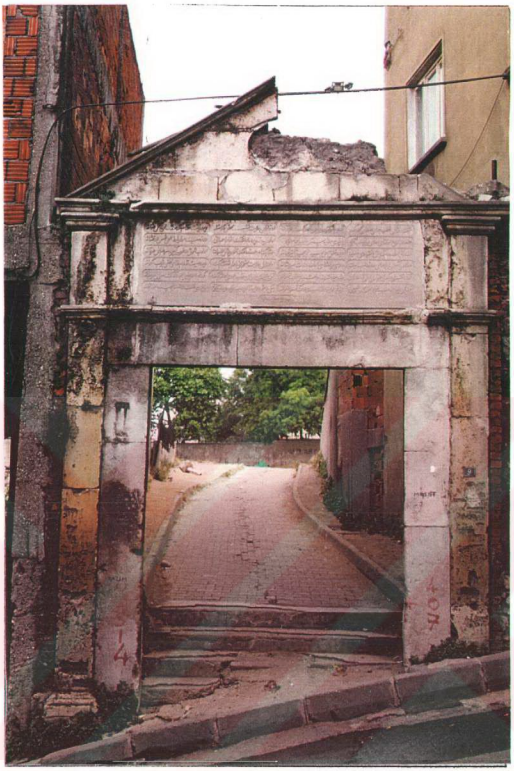

(Resim 3: Kasımpaşa Mevlevîhânesi cümle kapısı)

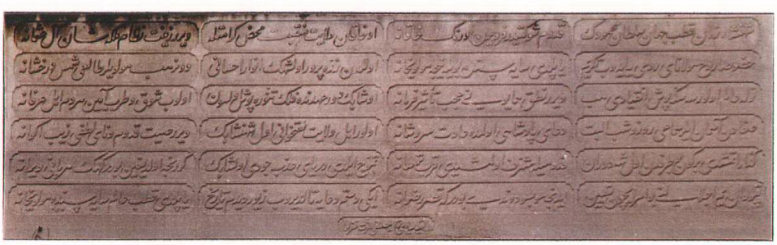

(Resim 4: Kasımpaşa Mevlevîhânesi cümle kapısı üzerindeki Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyla yazılmış olan 1250/1834 târihli tâmir kitâbesi)

(Resim 5: Kasımpaşa Mevlevîhânesi yakınındaki 1145/1732 târihli Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi)

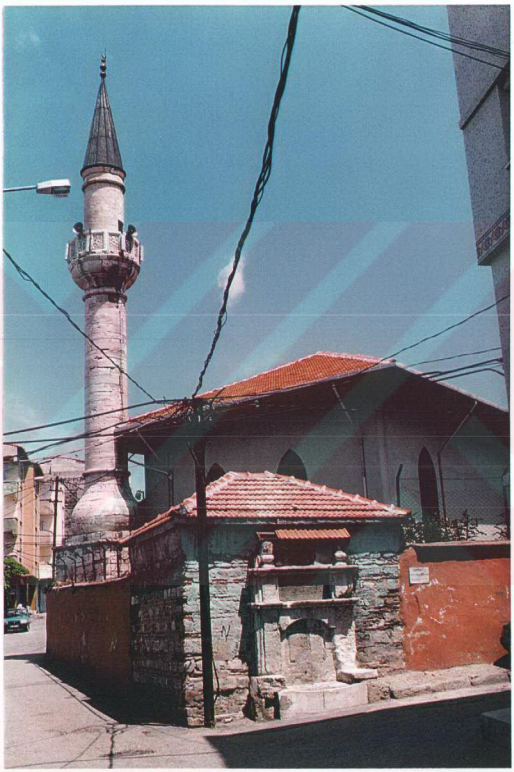

(Resim 6: Sakızağacı Sahaf Muslihuddin Câmii ve 1229/1813 târihli Salih Ağa Çeşmesi)

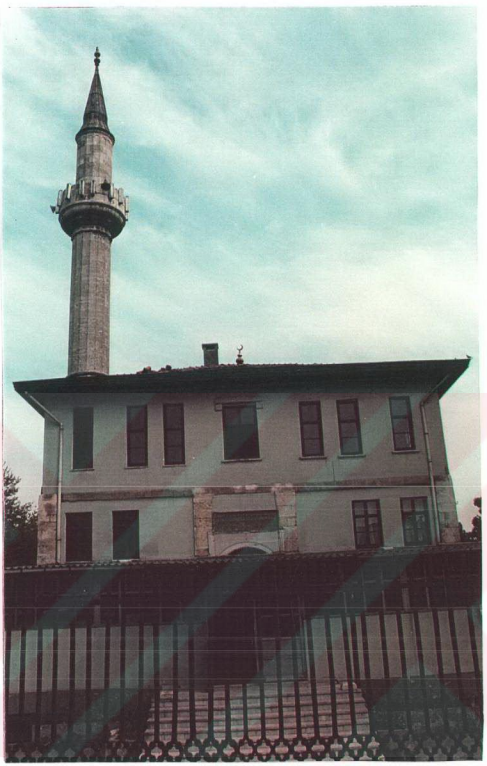

(Resim 7: Çorlulu Ali Paşa Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 8: Çorlulu Ali Paşa Câmii'nin 1214/1799 târihli tâmir kitâbesi)

(Resim 9: Saçlı Emir Efendi Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 10: Saçlı Emir denmekle meşhûr Seyyid Osman Hâşimî Efendi'nin türbesi)

(Resim 11: Seyyid Osman Hâşimî Efendi'nin niyâz penceresi)

(Resim 12: Küçükpiyâlepaşa Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 13: Kurt Çelebi Câmii'nin bahçesindeki 994/1585 târihli III. Murad Çeşmesi)

(Resim 14: Piyâle Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 15: Piyâle Paşa Câmii harîm kapısı üstünde yer alan, Ahmed Karahisârî'nin kalıplarından yazılmış olan Zümer Sûresi 39/73 âyeti)

(Resim 16: Piyâle Paşa Câmii harîm kapısı üstündeki yazılardan)

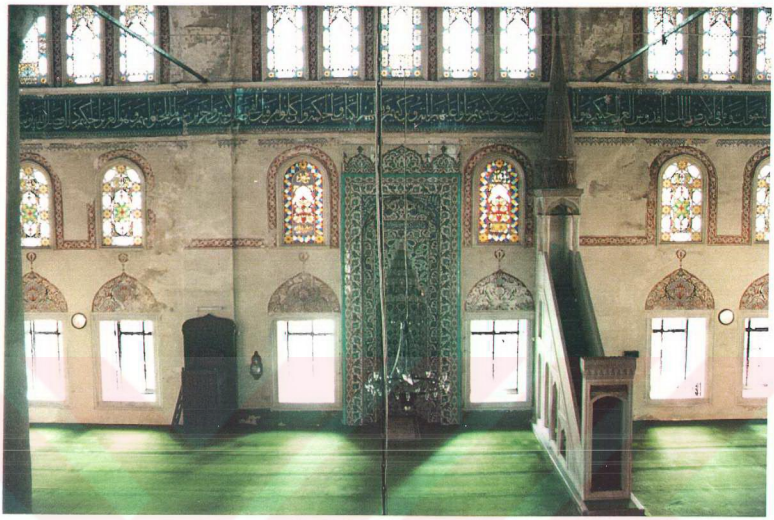

(Resim 17: Piyâle Paşa Câmii mihrâb duvarı)

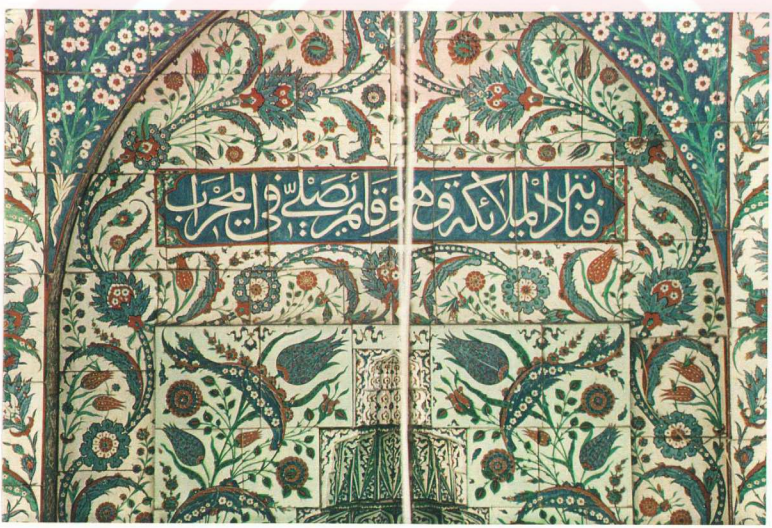

(Resim 18: Piyâle Paşa Câmii mihrâb çinilerinden detay)

(Resim 19: Arap Câmii avlusundan bir görünüm)

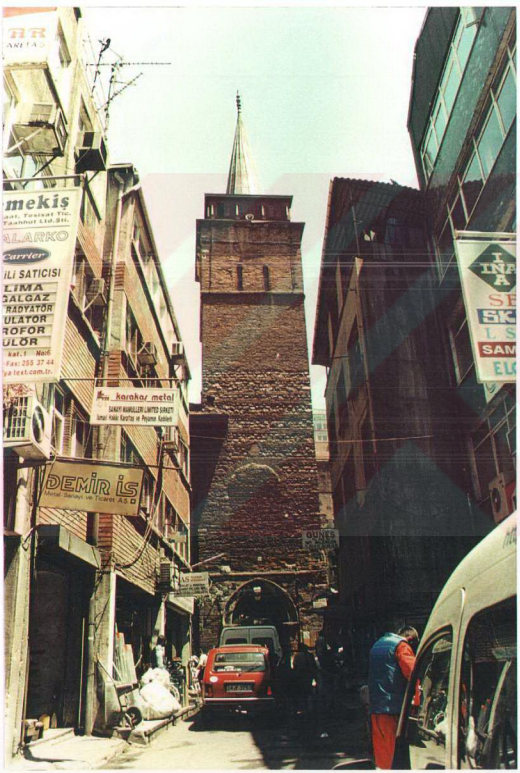

(Resim 20: Arap Câmii minâresi)

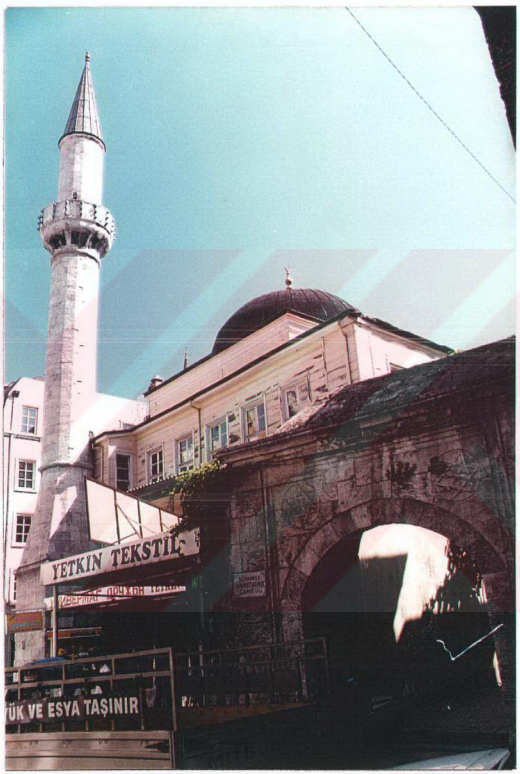

(Resim 21: Kemankeş Mustafa Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 22: Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

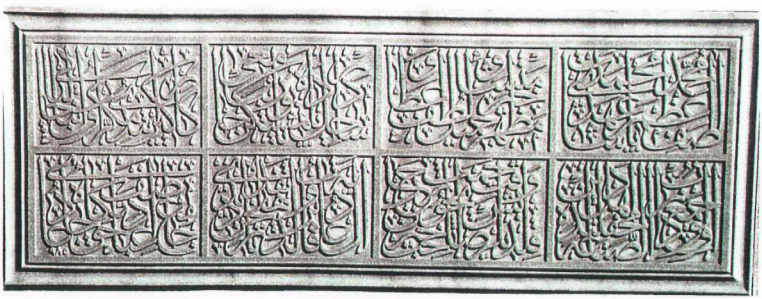

(Resim 23: Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Câmii'nin 985/1577 târihli inşâ kitâbesi)

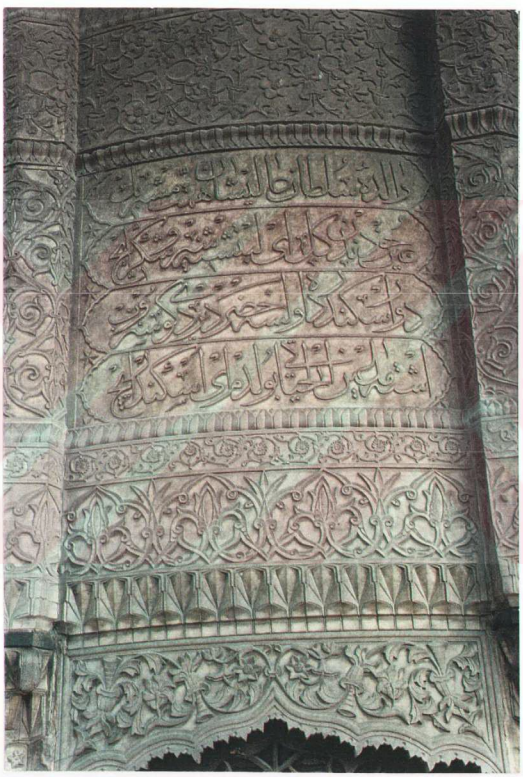

(Resim 24: Azapkapı Sâliha Sultan Çeşmesi cephe tezyînâtından detay)

(Resim 25: Galata Mevlevîhânesi'nden genel bir görünüm)

(Resim 26: Galata Mevlevîhânesi avlusundan bir görünüm ve 1059/1649 târihli Matbah Emîni Hasan Ağa Çeşmesi)

(Resim 27: Kılıç Ali Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

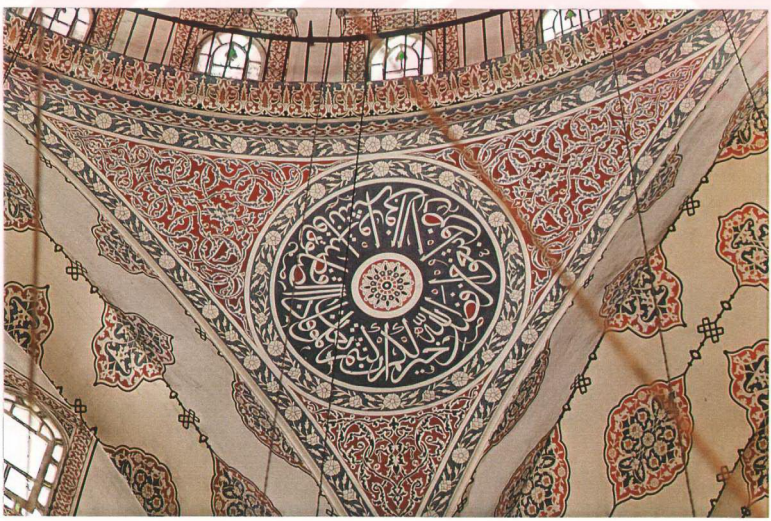

(Resim 28: Kılıç Ali Paşa Câmii iç cephe tezyînâtından detay)

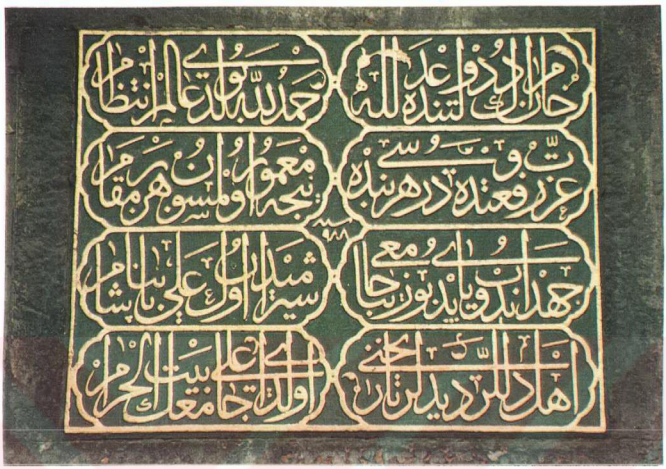

(Resim 29: Kılıç Ali Paşa Câmii'nin meydan tarafına açılan avlu kapısı üzerinde yer alan, Yusuf Demircikulu'nun hattıyla yazılmış 988/1580 târihli inşâ kitâbesi)

(Resim 30: Kılıç Ali Paşa Câmii'nin cadde tarafına açılan avlu kapısı üzerinde yer alan, Yusuf Demircikulu'nun hattıyla yazılmış 988/1580 târihli inşâ kitâbesi)

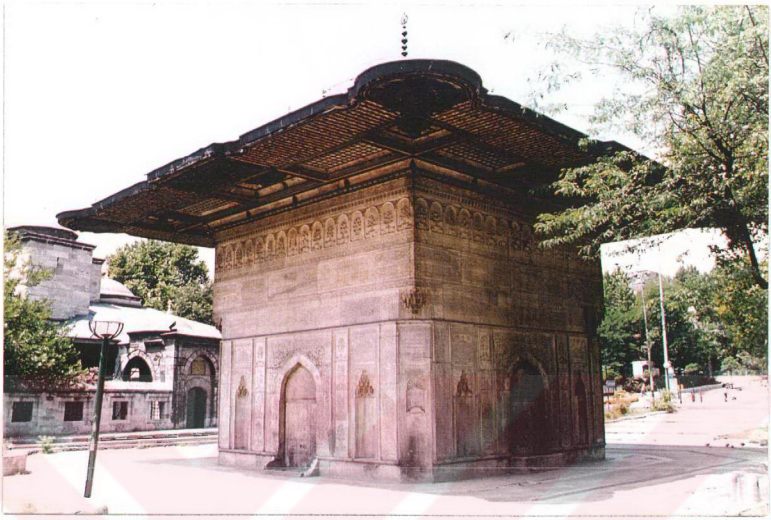

(Resim 31: Tophâne Meydan Çeşmesi'nden genel bir görünüm)

(Resim 32: Tophâne Meydan Çeşmesi inşâ kitâbelerinden)

(Resim 33: Nusretiye Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 34: Nusretiye Câmii mihrâb duvarı ve Mustafa Râkım tarafından yazılmış olan kuşak yazısının görünümü)

(Resim 35: Nusretiye Câmii kapı üstü yazılarından)

(Resim 36: Nusretiye Câmii kapı üstü yazılarından)

(Resim 37: Karabaş Tekkesi Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 38: Defterdâr Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 39: Defterdâr Câmii avlu duvarındaki 1145/1732-33 târihli Defter Emîni Çeşmesi)

(Resim 40: Kâdirîhâne Tekkesi cümle kapısı ve yanında 1144/1731 târihli Sâliha Sultan Çeşmesi)

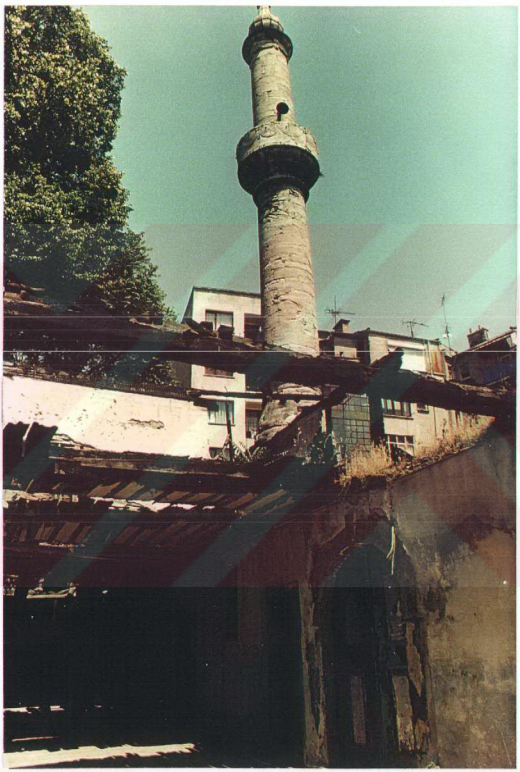

(Resim 41: Kâdirîhâne Tekkesi Câmii'nin 1997 yılında geçirdiği yangından sonraki durumu)

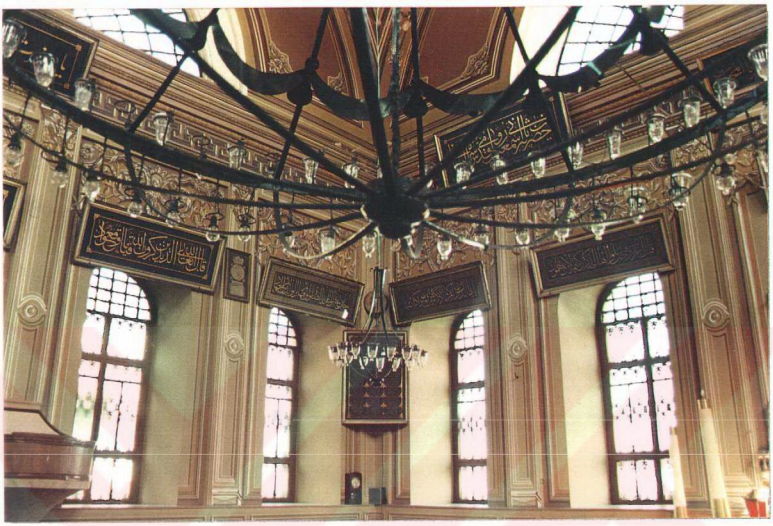

(Resim 42: Cihangir Câmii'nin içten görünümü)

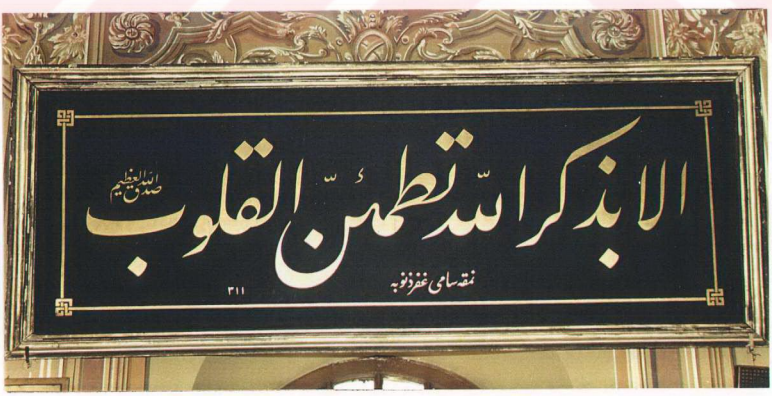

(Resim 43: Cihangir Câmii'nde asılı olan Sâmi Efendi'nin celî ta'lik levhası)

(Resim 44: Akarca İlyas Çelebi Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 45: Zevkî Kadın Çeşmesi ve Sıbyân Mektebi)

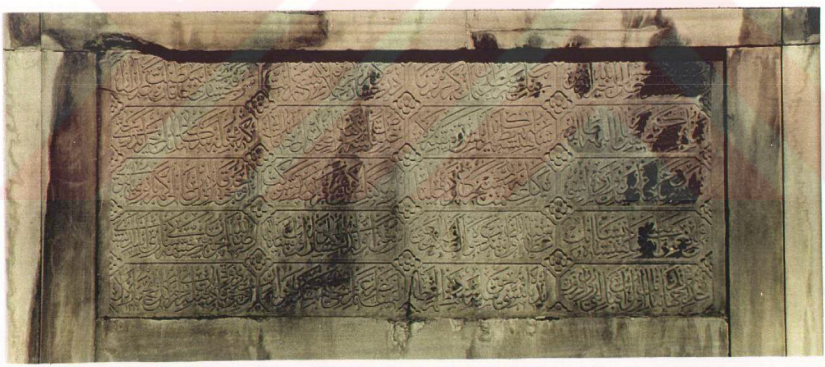

(Resim 46: Zevkî Kadın Çeşmesi'nin 1169/1755-56 târihli inşâ kitâbesi)

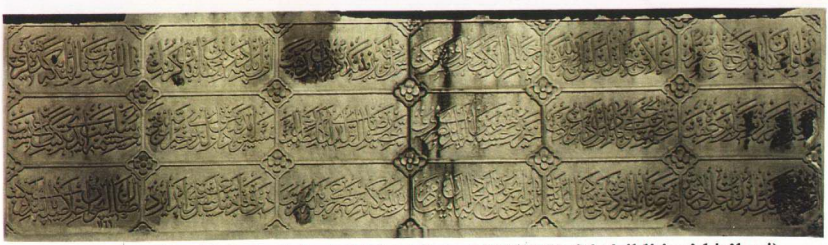

(Resim 47: Zevkî Kadın Sıbyân Mektebi'nin 1169/1755-56 târihli inşâ kitâbesi)

(Resim 48: Fındıklı Molla Çelebi Câmii kubbe yazısı)

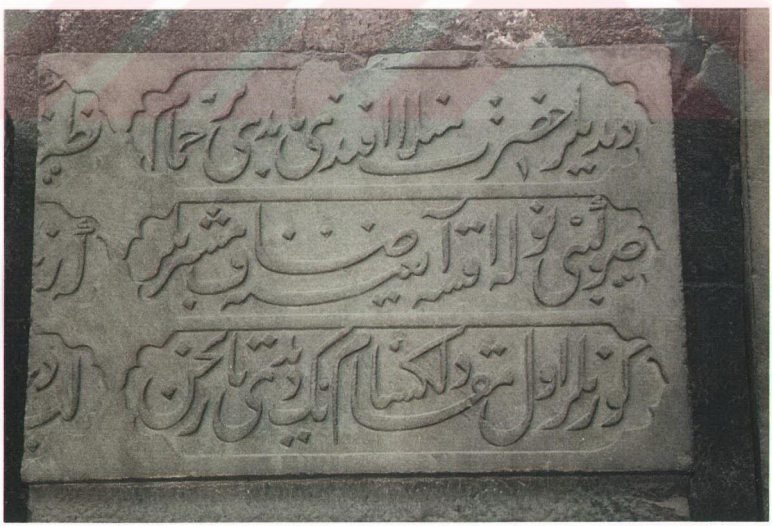

(Resim 49: Fındıklı Molla Çelebi Hamamı'ndan geriye kalan celî ta'lik kitâbe parçası)

(Resim 50: Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nden genel bir görünüm)

(Resim 51: Mehmed Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi)

(Resim 52: Beşiktaş Sinan Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 53: Âsâriye Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 54: Ortaköy Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 55: 1136/1723-24 târihli Ortaköy Dâmad İbrâhim Paşa Çeşmesi)

(Resim 56: Kuruçeşme Tezkireci Osman Efendi Câmii ve 1093/1682 târihli Köprülü Hemşiresi Çeşmesi)

(Resim 57: Bebek Câmii kuzey cephesinden bir görünüm)

(Resim 58: İsmail Hakkı Altunbezer'in Bebek Câmii harîm kapısı üstündeki celî sülüs yazısı)

(Resim 59: Kayalar Tekkesi Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 61: Rumelihisarı Ali Pertek Câmii ve 1128/1715 târihli Râkım Paşa Çeşmesi)

(Resim 62: İstinye Neslişah Câmii kuzey cephesinden görünüm)

(Resim 63: Yeniköy Osman Reis Câmii'nden genel bir görünüm)

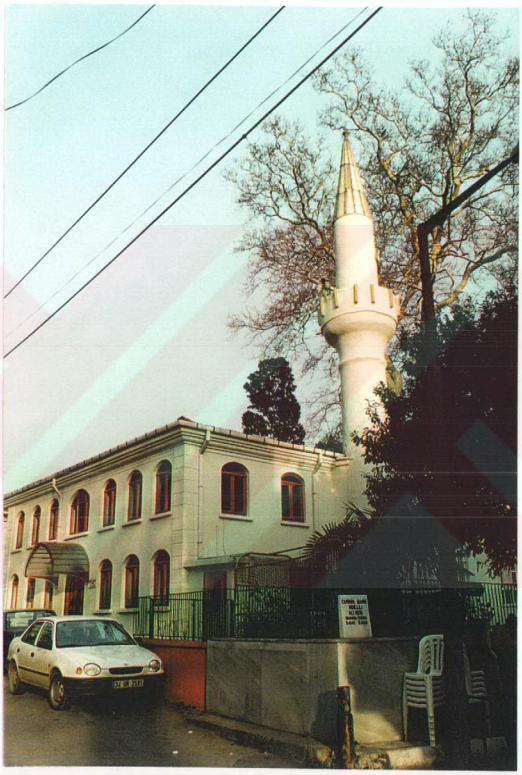

(Resim 64: Anadolukavağı Ali Reis Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 65: Beykoz Yûşâ Câmii'nden genel bir görünüm)

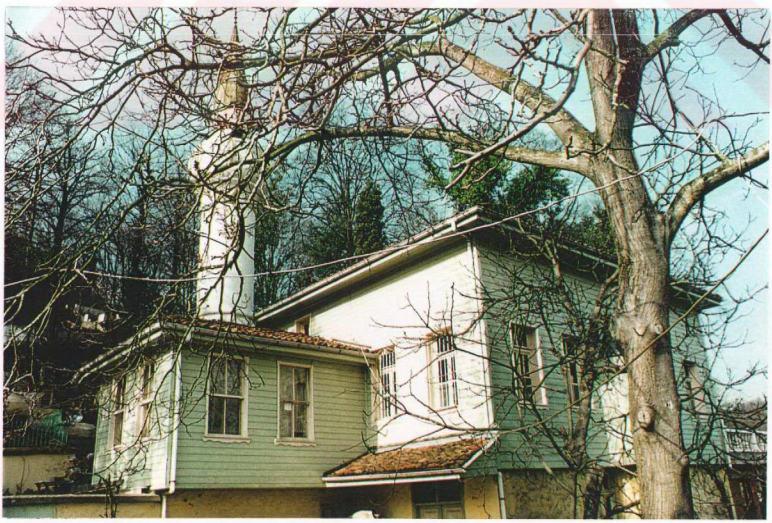

(Resim 66: Akbaba Canfedâ Hâtun Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 67: Anadoluhisarı Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 68: Anadoluhisarı Namazgâhı'nın mihrâb ve minberi)

(Resim 69: Küçüksu Meydan Çeşmesi)

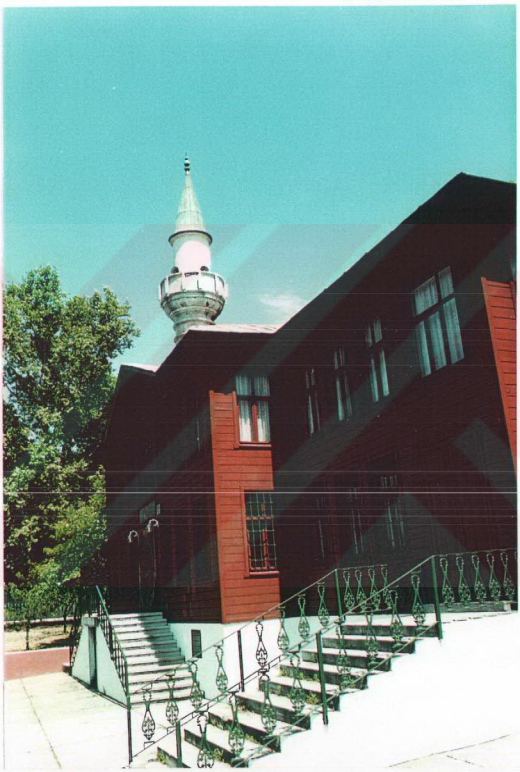

(Resim 70: Kulelibahçe Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 71: Beylerbeyi Câmii kuzey cephesinden bir görünüm)

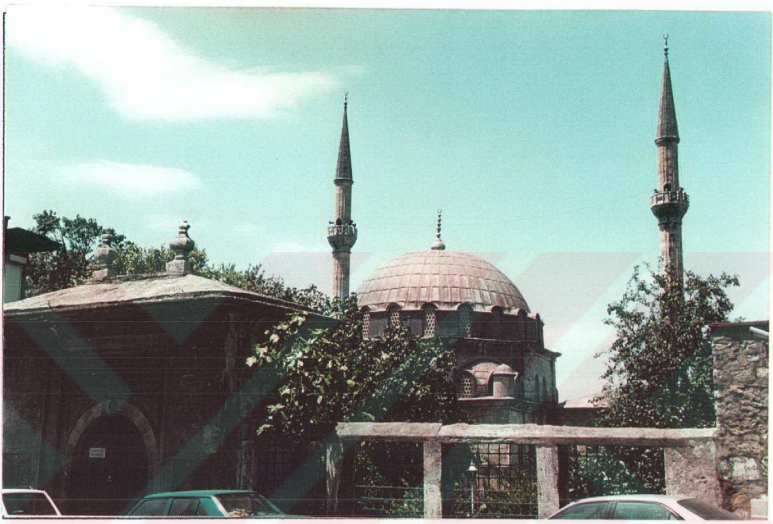

(Resim 72: Beylerbeyi Câmii güney cephesinden bir görünüm)

(Resim 73: Beylerbeyi I. Abdülhamid Mektebi'nin 1192/1778 târihli inşâ kitâbesi)

(Resim 74: Beylerbeyi Câmii hünkar mahfelinde yer alan duvar resmi ve mahfelin duvarlarını çevreleyen celî ta'lik kitâbe kuşağından bir bölüm)

(Resim 75: Beylerbeyi Abdullah Ağa Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 76: Atik Vâlide Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 77: Çinili Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 78: Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 79: Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii avlusundan bir görünüm)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

(Resim 80: Yeni Vâlide Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 81: Yeni Vâlide Câmii'nin harîm kapısı üstünde yer alan 1166/1752 târihli inşâ kitâbesi)

(Resim 82: Yeni Vâlide Câmii revaklı avlusundan bir görünüm)

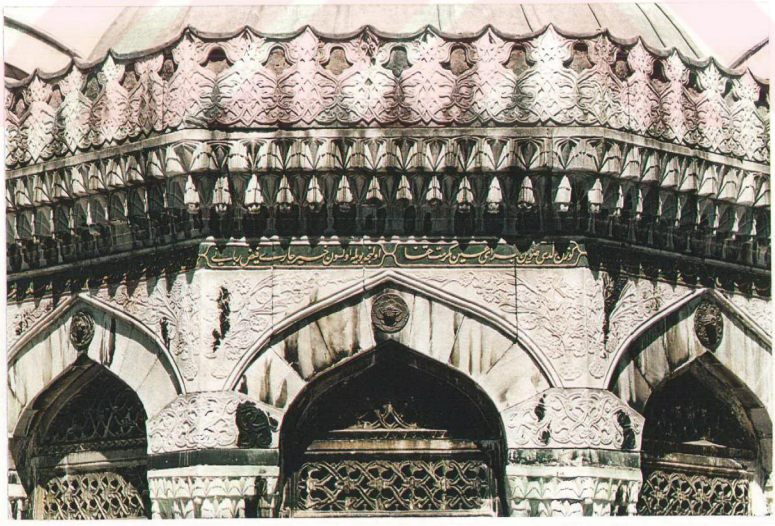

(Resim 83: Yeni Vâlide Câmii şadırvanından detay)

(Resim 84: Ayazma Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 85: Rum Mehmed Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

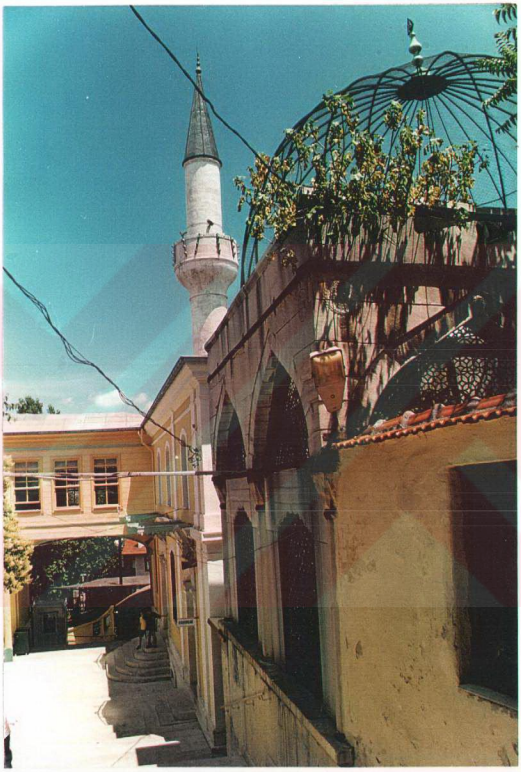

(Resim 86: Aziz Mahmûd Hüdâyî Câmii'nden genel bir görünüm)

(Resim 87: Ahmediye Câmii'nden genel bir görünüm)

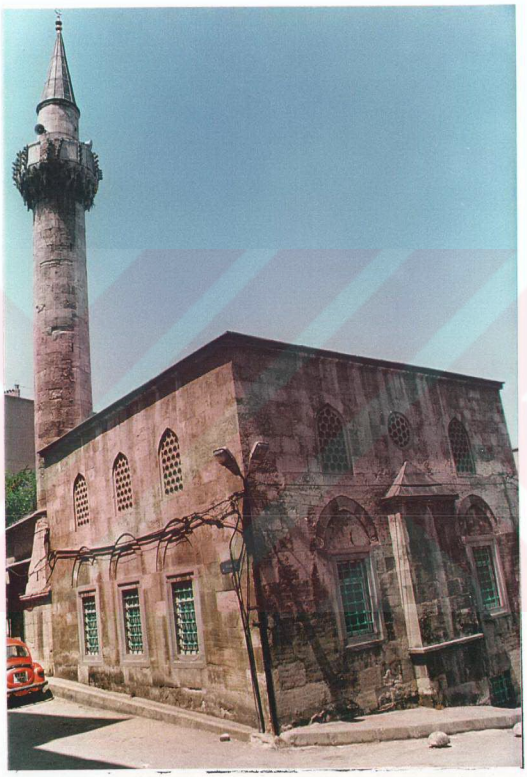

(Resim 88: Hacı Bekir Câmii'nden genel görünüm)

(Resim 89: Kaymak Mustafa Paşa Câmii'nden genel bir görünüm)

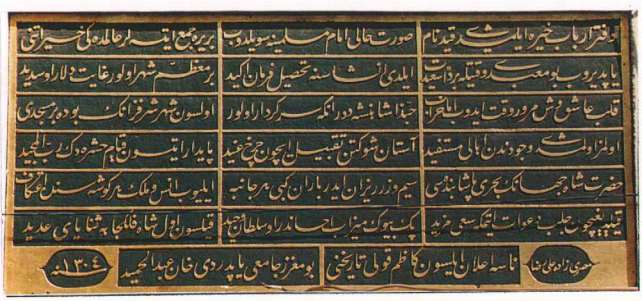

(Resim 90: Şeyh Câmii'nin Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdârî'nin hattıyla yazılmış olan 1304/1886 târihli tâmir kitâbesi)

(Resim 91: Fatma Hâtun Câmii karşısındaki 1088/1677 târihli Selâmi Ali Efendi Çeşmesi)

(Resim 92: Selâmi Ali Efendi Çeşmesi'nin 1088/1677 târihli inşâ kitâbesi)

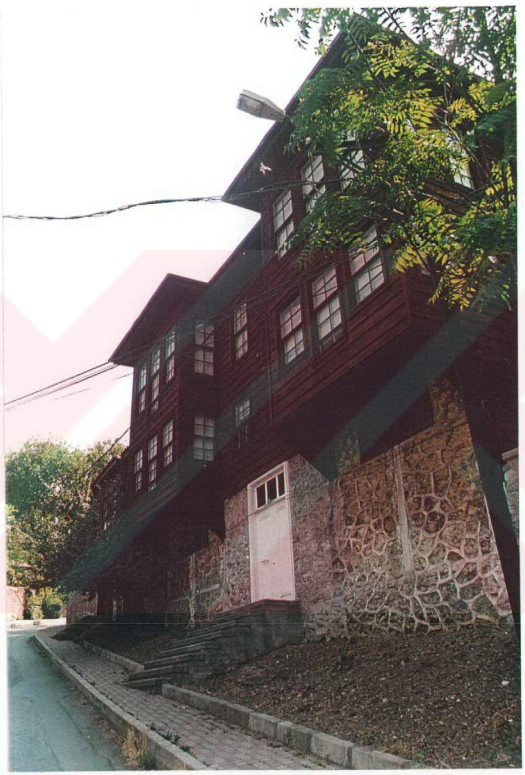

(Resim 93: Özbekler Tekkesi'nden genel bir görünüm)

(Resim 94: Kısıklı Çeşmesi)

(Resim 95: Kısıklı Şeyh Selâmi Ali Efendi Câmii'nden genel bir görünüm)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ